Gunye'tüt TÂLİBİN

İLİM VE ESRÂR HAZİNESİ

SEYYİD ABDÜLKADİR-İ GEYLANİ

GUNYET'ÜT - TÂLİBÎN

BEREKÂT YAYINLARI No. 2

BASKI: ELİF OFSET 1994 - İSTANBUL Tel.: 629 00 01

GUNYETÜ'T - TÂLİBÎN

İLİM ve ESRÂR HAZÎNESİ

Yazan:
SEYYİD ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ

Çeviren:
A. FÂRÛK MEYÂN

Cild: I - II

ÇELİK YAYINEVİ
TİCARETHANE SOKAK NO.59
CAĞALOĞLU-İSTANBUL
TEL: 0212 513 73 19 - 511 28 11
FAKS: 0212 511 28 12

Önceki güneşlerin hepsi battı ve gitti,
Bizim güneşimizse batmıyacak ebedî.

Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî

———«O»———

Bu binlerce velînin gönüller kubbesidir,
Bu arşdan haber veren Gavs-ı a'zam türbesidir.

Bu cihânın güneşi, bu zulmetleri silen,
Bütün kalbleri çeken bunun câzibesidir.

Bu her dilde dolaşan, her gönlü ateşleyen,
Kararmış insanlığın gerçek mürebbisidir.

İlmiyle, kemâliyle hilkat garîbesidir,
İman, İslâm ve dinin sarsılmaz kalesidir.

A. Fârûk Meyân

Ö N S Ö Z

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

HER HAYIR KAPISININ ANAHTARI BESMELE.
BAŞLIYALIM KİTÂBA YÜCE ALLAH İSMİYLE.
İHSÂN KAPILARINI SEN BİZE AÇ, YÂ RABBÎ!
ÜSTÜMÜZE BEREKET, MAĞFİRET SAÇ, YÂ RABBÎ!

Devamlı var olan, Ondan başkası Onunla varlıkta duran, varlığının başlangıcı ve sonu olmıyan, zâtında, sıfatlarında ve işlerinde benzeri ve ortağı bulunmıyan, yaratılmışlardan hiçbirine benzemiyen; diri, bilici, işitici, görücü, dileyici, gücü yetici, söyleyici ve yaratıcı olmak sıfatlarına sâhib olan Allahü teâlâya, OL emri ile yarattıklarının sayısı kadar, sevdiği ve beğendiği gibi hamd ü senâlar olsun!

Bütün düâlar, iyilikler onun Peygamberi ve en sevdiği kulu, insanların her bakımdan en güzeli, en üstünü olan Muhammed Mustafa'ya (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve onun yüksek, temiz ve Nûh aleyhisselâmın gemisi gibi olan *Ehl-i Beytine ve haklarında:* «Eshâbım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız, kurtulursunuz» *buyurulan Eshâbının hepsine (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn) ve bunları sevenlere ve izlerinde gidenlere olsun!*

Cenâb-ı Hak, bütün insanlara, sayılamıyacak kadar çok ni'met, iyilik vermiştir. Bunların en büyüğü, en kıymetlisi olarak da; Resûller ve Nebîler (aleyhimüsselâm) göndererek ebedî saâdet yolunu göstermişdir ve: «Ni'metlerimin kıymetlerini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetlerini bilmezseniz, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim» *buyurmuştur.*

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerîfde: «Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâil'in Peygamberleri gibidir», *diğer bir hadîs-i şerîfte de:* «Âlimler Peygamberlerin vârisleridir» *buyurdu. İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh), bu ikinci hadîs-i şerîfi açıklarken şöyle buyurur: Vâris, vârisi olduğu kimsenin, her şey'inde vârisidir. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) vârisi olanlar da, her hususta onun vârisidir. İlminden, ahlâkından, nübüvvet ve vilâyet kemalâtından hisselerini alanlardır. Yalnız fıkıh bilgisi ola-*

na fıkıh âlimi, yalnız tasavvuf bilgisi olana tasavvuf âlimi, yalnız kelâm bilgisi olana da kelâm âlimi denir. Hepsini kendinde toplayana (âlim) denir. İşte hadîs-i şerîfde, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) vârisleri diye bildirilen âlimler, bu âlimlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'i ve Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) hadîs-i şerîflerini ezberliyen, derin manâlarını, peygamberlik kandilinden aldıkları nûr ile anlıyan, ilmin, amelin, takvânın, keremin, cömertliğin, vilâyet, ihlâs ve rızânın sembolü olan meşhûr dört mezheb imâmı ve Süfyân-ı Sevrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ma'rûf-ı Kerhî, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (rahmetullahi aleyhim) vâris olan bu âlimlerin, en önde gelenleridir. Cahillik, taşkınlık ve sapıklık sahrâlarında dolaşanlara yol gösterici, insanlığın, insafın dışına çıkmış olanları uyarıcı, şeytana, nefse ve aldatıcı dünyaya kapılanlara sözleri, kerâmetleri yakıcı yıldırımlar gibi inip şaşırtıcı ve geriye döndürücü; ibâdet edenlerin, İslâm ahlâk ve edebini kendine mâl edip bunlarla yaşayanların, takvâ, verâ ve ihlâs sahiblerinin, kendinden kurtulup Allahü teâlâya yaklaşanların, kendi varlığını unutup Hak ile bekâya kavuşanların, ömürlerini âhiretlerinin sermayesi yapanların, korku, ümîd, tevekkül, rızâ, sıdk, muhabbet ve aşk sahrâlarında dolaşıp, susuzluktan yananlara Nisan bulutu gibi rahmet akıtanların imdâdına yetişici, tepeden tırnağa kadar şerîate uyup, tarîkat ve hakîkatın sırlarına kavuşan bu âlimler ve gerçek mutasavvıflardır. Onlardan ne kadar konuşulsa az, onlar ne kadar övülse az, onlar ne kadar sevilse yine azdır. İslâm dîninin tümünü kendilerinden sonrakilere ulaştırmak için gece gündüz çalışan, din ve vatanlarını düşmanlardan korumak için istirahatlarından vaz geçip, Allah yolunda şehîd olan o necîb insanlardır.

Eûzü Besmele okuyarak bugünkü Türkçeye çevirmesine başladığım Gunyetü't-Tâlibîn kitâbı Gavsü's-Sakaleyn, Abdülkâdir-i Geylânî *hazretlerinin (kuddise sirruh) en tanınmış, en kıymetli kitâblarındandır. Kitâbın aslı arabî dil ile yazılmıştır. İlk def'a,* Sultan Abdülhamid han *zamanında* Süleyman Hasbî *tarafından hicrî 1304 yılında Osmanlıcaya çevrilmiş ve Matbaa-i Osmaniyye'de basılmıştır. Dil oldukça ağırdır. Bu çevirimizde elden geldiği kadar, kitâbın üslûbunu bozmamağa, bunun yanında herkesin anlıyabileceği sâde bir dille yazmağa gayret ettik.*

Ancak memleketimizde hanbelî mezhebi yaygın olmadığından, fıkıhla ilgili birkaç sahifeyi bu tercümeye almadık. Yanlış anlama ihtimalinden çekindik.

Okuyunca gerçek bir hazîne olduğunu kabûl etmemek imkânsız. Bilinmiyen, duyulmayan bir ilim ve esrâr hazînesi. Çevirme süresince

bu iki kelime zihnime ve kalbime o kadar yerleşti ki, bu çeviriye ister istemez. İLİM ve ESRÂR HAZÎNESİ *adını verdim. Talebe için yeterli bilgiler anlamına gelen* Gunyetü't-Tâlibîn *kitâbını Osmanlıcaya çeviren Sülyman Hasbî bey, tercümesine* Umdetü's-Sâlihîn *adını vermişti. Yâni Allahü teâlânın sevgili kullarının esas tâkibedecekleri yol demektir.*

Her söz, sâhibine göre kıymet kazanır, sözü gereğince kitâbın içindekiler hakkında fazla yazmağa lüzum yok. Kısaca içinde Ehl-i Sünnet itikadını, sapık fırkaları, ibâdetleri, haram, helâl, emr-i ma'rûf, nehy-i münker, tevbe, ihlâs, sıdk, kıymetli günler ve geceler, edeb, ahlâk, tavassuf ve daha birçok her mü'mini, her insanı ilgilendiren konular vardır. Bazan bir konuyu çok derinliğine ve genişliğine işlediğini görecek, âyet-i kerîmelerin tefsîrlerindeki ince manâlarının farkına varacak, kendinizi câhil ve uzak, o büyük âlimi ve velîyi pek derin ve yakîn bulacaksınız. Bazan Cennet ve Cehennem hakkındaki geniş bilgileri okurken, kendinizi unutacaksınız. Bazan kıssaları okurken, bulunduğunuz zamandan sıyrılıp, binlerce yıl öncesini yaşıyacak, görür gibi olacaksınız. Bazan târiflerin çoğunluğundan İslâm âlim ve mutasavvıflarının ilim ve hallerine şaşacak, onları engin denizde yüzer, kendinizi ise sâhilden onları seyreder bulacaksınız. O halde, dikkatli, edebli, öğrenmek ve yapmak arzusuyla okunursa, çok büyük fâidelere sebeb olacaktır. Herkes muhabbeti derecesinde feyz bulacaktır. Nitekim: «Evliyânın sözünde rabbânî te'sir vardır» demişlerdir.

Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh), Gunyetü't-Tâlibîn kitâbını arabî dil ile ve Hanbelî mezhebi üzere yazmışdır. Bununla beraber bir fıkıh kitabı olmayıp genel anlamda ilmihâl ve ahlâk kitâbıdır. Şu kadar var ki, içinde ibâdetle ilgili kısımları okurken, mezhebimiz İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe mezhebine ve diğer mezheblere uymıyan bazı kısımlara rastlanırsa, yanlıştır dememeli, Hanbelî mezhebinin dört hak mezhebden biri olduğunu düşünmelidir. Bazı yerlerde köşeli parantez içinde, bazan sahifenin altında bunlara işaret eder, az da olsa bir iki açıklama yaparız. Bunun için okuyucularımız, ibâdet kısımlarını okurken herhangi bir şübheye düşmesinler. İctihâd olduklarını, bir müctehidin din imâmının âyet-i kerîmelerden, hadîs-i şerîflerden ve icmâ-ı ümmetten çıkardığı hükümler olduğunu bilsinler. Dînimizin dört sağlam delîlinden, dördüncüsünün (kıyâsı fukahâ) *olduğunu herkes bilir. Ve yine herkes bilir ki, ictihadında yanılana bir, doğruyu bulana iki veya on sevab vardır.*

Muhyiddin Ebû Muhammed Abdülkâdir-i Geylânî *(kuddise sirruh) Gavs-ı A'zamdır. Evliya ve âlimlerin en büyüklerinden olup, insanlara ve cinlere feyz veren, yardımcılarına, feryâdlarına yetişenlerin en bü-*

yüklerindendir. Hem seyyid, her şerîfdir. Yâni hem İmâm-ı Hüseyin *hem de* İmâm-ı Hasan *(radıyallahü anhümâ) evlâdındandır. Babasının adı* Ebû Sâlih Mûsâ'*dır. Hicrî 471 (m. 1078) yılında İran'ın* Geylân *kasabasında dünyaya gelmiş, 561 (m. 1165) yılında Bağdad'da vefât etmiştir.*

Annesi Ümmü'l-hayr Fâtıma bint-i Şeyh Abdüllah Sûmî *anlatır: Oğlum Abdülkâdir dünyaya geldiği zaman, Ramazan-ı şerîf ayında gündüz bir kere süt emmedi. Bir def'a Ramazan ayının başlayacağı günlerde hava bulutlu idi. Annesine gelip sordular. Bugün oğlum Abdülkâdir süt emmedi dedi. Anladılar ki, o gün Ramazan imiş. İlk ilimleri memleketinde ikmâl edip hicrî 488 yılında Bağdad'a gelmiş,* Kâdî Ebû Saîd Mahzûmî'*den fıkıh ilmini,* Ebû Bekr bin Muzaffer *ile zamanındaki diğer hadîs âlimlerinden hadîs ilmini öğrendikten sonra va'za ve müderrisliğe başlamışdır.*

Sonra çok meşhûr oldu. Dünya, ismini duydu. Zamanının imâmı oldu. Önce Şâfiî olup, Hanbelî mezhebinin unutulmak üzere olduğunu görünce, Hanbelî mezhebine geçti. *Edebî ilimleri* Ebû Zekeriyyâ Tebrizî'*den öğrendi. Talebe iken de, müderris iken de kendi kazancı ile geçinirdi.* Ebû Sa'd-ı Semnânî *gibi meşhûr âlimler kendisinden hadîs-i şerîf öğrenip, bildirmişler, hadîs ilminde icâzet almışlardır.*

Hâdimî hazretleri Berîka kitâbının 377. sahifesinde: «Tasavvuf büyüklerinin çoğu müctehiddir; Gazalî, Sevrî ve İbrahim bin Edhem böyledir» diyor. 385. sahifesinde de: «Meşhûr olan tasavvufçuların çoğu derin âlim ve müctehid idiler diyor. Buradan anlaşılıyor ki, Abdülkâdir-i Geylânî müctehid idi. Çünkü tasavvufçuların en büyüklerindendir.

Uzun zaman Bağdad'da vaaz ve ders okutma ile meşgûl olup, meclisi havâssın ve avâmın feyz kapısı oldu. Sonra uzlete çekilip riyâzetle yaşamaya başladı. Daha sonra seyahate çıkıp, nefs mücâhedesi ile uğraştı. Sahrâlarda kalıp zühd ve ibâdet eyler oldu. 521 de yeniden meclis kurup, insanlara ilim ve feyz sunmağa, ma'rifetler saçılan dilinden ilâhî hikmetler saçılmaya başladı. Yakından uzaktan sohbet ve huzûruna koştular. 528 de Ebû Sa'd medresesinde ilim öğretme işini üzerine aldı. Tasavvufa dâir bir çok kitâbı vardır. Takvâ ve tasavvufa âid marifet dolu sözleri çoktur. Kitâblarından bazıları şunlardır: Gunyetü't-Tâlibîn, Fütûhü'l-Gayb, Behcetü'l-Esrâr *ve Hakîkat ve Ma'rifete âid* Divânı A'zam *adında manzûm bir kitâbı da vardır. Yüksek zâtının tercüme-i hâlini, kerâmet ve makamlarını bildiren çeşitli dillerde büyük ve çok sayıda kitâblar yazılmıştır. 561 de Bağdad'da vefât eyledi. Türbesi oradadır ve insanların ziyâret yeridir. Çok süslü bir türbesi vardır. Tarîkat-ı aliyyeleri, İslâm memleketlerinin her tarafında yayılmışdır. Doksan yaşında vefat eyledi.*

Buyurdu ki: Küçük idim. Arefe gününde çift sürmek için tarlaya gittim. Bir öküzün kuyruğuna tutunup ardından gidiyordum. Dönüp bana «Sen bunun için yaratılmadın ve bununla emrolunmadın» dedi. Korktum, geri döndüm. Evimizin damına çıkdım. Hacıları gördüm. Arafat'ta vakfeye durmuşlardı. Anneme gidip: «Beni Hak teâlânın yolunda bulundur ve izin ver de Bağdad'a gidip, ilim öğreneyim, sâlihleri, evliyâları ziyâret edeyim» dedim. Annem sebebini sordu. Gördüklerimi anlattım. Ağladı. Kalkıp, babamdan miras kalan seksen altunu getirdi. Kırkını kardeşime ayırdı. Kırkını elbisemin koltuğunun altına dikti ve gitmeme izin verdi ve herhalde doğruluk üzere olmam için benden söz aldı. Beni uğurladı ve «Hadi, Allah selâmet versin oğlum. Allah için senden ayrıldım. Kıyâmete kadar bir daha yüzünü göremem» dedi. Ben de küçük bir kafile ile Bağdad yolunu tuttum. Hemedânı geçince altmış atlı çıkageldi. Kafilemizi bastılar. Hiç biri bana saldırmadı. Âniden biri yanıma geldi ve: «Ey fakir senin hiç bir şeyin var mı?» dedi. Kırk altınım var dedim. Nerededir dedi. Kaftanımın koltuğunun altına dikilmiştir dedim. Kendisiyle alay ettiğimi sandı. Beni bırakıp gitti. Bir başkası geldi. O da böyle sordu. Ona da aynı cevâbı verdim. O da bırakıp gitti. İkisi birden, reislerinin önüne gidip, aramızdaki konuşmayı naklettiler. Reisleri beni çağırttı. Bir yerde kafileden aldıkları malları taksîm ediyorlardı. Yanına gittim. Paran var mıdır? dedi. Kırk altınım var dedim. Paltomun koltuk altını sökmelerini söyledi. Söktüler. Dediğim altınları bulup çıkardılar. Sana ne oldu ki, böyle doğru söylüyorsun? dedi. Anneme, her halde doğru söylemek, doğru olmak için söz vermişim; hiyânet edemem dedim. Reisleri bunu duyunca ağladı ve: «Bu kadar senedir ben, beni yaratıp, yetiştirene verdiğim söze hıyânet ediyorum» dedi. Böyle dedi ve tevbe eyledi. Yanındakiler de: «İnsanları soymada, yol kesmede sen bizim reisimiz idin, şimdi tevbede de bizim reisimiz ol» deyip, hepsi elimde tevbe ettiler. Kâfileden aldıkları malları geri verdiler. İlk defa elimde tevbe edenler, bu altmış kişidir.

Mısra' :

Gül bahçemi gör de, baharımı anla.

Tasavvufta Kâdirî tarikatının kurucusudur. Bu yol ismini ondan almışdır. Dünyâya gelmeden önce, Bağdad âlimleri tarafından, geleceği müjdelenmiş, onun ayaklarının, zamanındaki bütün evliyânın omuzları üzerinde olacağı haber verilmişdir.

İmâm-ı Vâfî târihinde, Abdülkâdir-i Geylânî'nin (rahmetullahi aleyhimâ) kerâmetleri için şöyle yazar : «Kerâmetleri sayılamıyacak

kadar çoktur. Dinde imamlık derecesine çıkanlardan, onun kerâmetlerinin tevâtür hâline geldiğini duydum. Bu dînin, âlim ve velîleri söz birliği ile diyorlar ki, Abdülkâdir-i Geylânî'den (kuddise sirruh) görüldüğü kadar hiçbir velîden kerâmet görülmemişdir.

Tasavvuf yolundaki hâlini, yine kendisinden dinliyelim: Yıllarca bir yerde durdum. Allahü teâlâya söz verdim ki, beni başkası yedirmedikçe yemiyeceğim. Lokma lokma ağzıma komazlarsa ve su vermezlerse kendiliğimden içmiyeceğim. Bir def'a kırk gün yemedim. Kırk günden sonra birisi geldi. Bir parça yemek getirip gitti. Nefsim yemeğe saldıracak gibi oldu. Çok acıkmış olduğum halde, Allahü teâlâya verdiğim sözü bozmayacağım dedim. Duydum ki, içimde bir kimse feryâd ediyor, avazı çıktığı kadar bağırıyor ve açım, açım diyordu. Âniden Şeyh Ebû Said Mahzûmî *(kuddise sirruh) yanıma geldi ve bu sesi duyup: «Ey Abdülkâdir, bu ne sestir?» dedi. Bu nefsimin ızdırabıdır, rûhum rahat ediyor, kendi sâhibini müşâhededir dedim. Bizim eve buyur dedi. Nefsime, burdan çıkmıyacağım dedim. O anda* Ebûl Abbas *Hızır aleyhisselâm içeri girdi. Kalk* Ebû Saîd'*in huzûruna git dedi. Kalktım gittim. Ebû Saîd evin kapısında ayakta durmuş beni bekliyordu. Ey Abdülkâdir, benim dediğim kâfi gelmedi de, Hızır'ın söylemesini mi bekledin? dedi. Beni içeri aldı. Hazırladığı yemeği, lokma lokma ağzıma koydu. Doydum. Sonra bana hilâfet verdi. İcâzetnâmesinde* Şeyh Ebû Muhammed Abdülkâdir bin Salih bin Abdüllah-ı Ceylânî Ebû Saîd Mübârek bin Alî Mahzûmî'*den, o da mürşidi* Ebû Hasan Alî bin Muhammed Yûsüf Karaşî-i Hünkârî'*den, o da mürşidi* Ebûl Ferec Tartuşî'*den, o da mürşidi* Fadl Abdülvahid bin Abdülaziz Temîmi'*den, o da mürşidi* Ebû Bekr-i Şibli'*den (kaddesallahü ervâhahüm) icâzet aldı yazılıdır.*

Buyurdu ki: Münâcâtta idim. Yanıma birisi geldi. Kendisini tanımıyordum. Arkadaş olalım mı dedi. Olalım dedim. Fakat muhalefet etmemek şartıyla dedi. Muhalefet etmem dedim. Burada bekle geleceğim dedi. Gitti. Bir yıl sonra geldi. Aynı yerde onu bekliyordum. Bir müddet beraber oturduk. Kalktı gitti. Ben gelinceye kadar buradan ayrılma dedi. Yine bir sene bekledim. Geldi. Yanında ekmek ve süt getirdi. Ben Hızırım, bunları sana getirmemi söylediler ve: «Kalk Bağdad'a hareket et» buyurdu. Beraber Bağdad'a geldik.

İmâm-ı Rabbânî, müceddid-i elf-i sânî *(kuddise sirruh) Mektûbâtının üçüncü cildi, son mektûbunda şöyle buyuruyor: «Allahü teâlâya kavuşduran yollar ikidir. Biri nübüvvet, diğeri ise vilâyet yoludur. Birinci yol peygamberlere, eshâbına ve onlardan sonra gelen ümmetinden pek azına nasîb olur. Bu yoldan kavuşdurdukları, aracı ve tavassutsuzdur. Aracıya ihtiyaç yoktur. Burada biri diğerine perde ve vâ-*

sıta olmaz. İkincisinde esas vâsıtadır. Vâsıtasız zordur. Bu yol Peygamber efendimizden sonra (sallâllahü aleyhi ve sellem) Hazret-i Alî'ye (kerremallahü vecheh) verildi. Ondan sonra sırası ile oniki imâma verildi. Onlardan sonra her kime feyz gelirse, onların vâsıtası ile gelirdi. Ya'nî oniki imâmdan başkasına asâleten bu yol teslîm edilmedi. Vaktâ ki, sıra insanların ve cinlerin gavsı Hazret-i Abdülkâdir-i Geylânî mahbûb-ı Sübhânî'ye (radıyallahü anh) geldi, oniki imâmın vazîfesi, ya'nî bütün vilâyet yolundakilere feyz verme işi ona verildi. Kıyâmete kadar bu büyük işi ona yüklediler. İkinci binin yenileyicisini de bu işte Abdülkâdir-i Geylânî'nin vekîli eylediler. Nakşibendî yolundan Allahü teâlâya kavuşanlar, hattâ ileride gelecek olan Mehdî (aleyhirrıdvan) birinci yoldan kavuşurlar.» Daha geniş bilgi Mektûbât'ın üçüncü cildinin son mektûbunda (123. Mektûb) vardır. Oradan okuyabilirsiniz.

Velhâsıl mübârek vücudları ile dünyanın neler neler kazandığı anlaşılıyor. Ve yukarıdaki mektûbdan büyüklüğü belli oluyor. Vazifesinin kıyâmete kadar devam edeceğine işâretle kendisi şöyle buyurur:

Beyt :

Önceki güneşlerin hepsi battı ve gitti
Bizim güneşimizse batmıyacak ebedî.

İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh) buyuruyor ki: «Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) vilâyet-i Muhammediyye'nin son noktasına ulaşmışdır. Bu ümmette en çok kerâmet ondan görülmüşdür. Bir gün hutbe okurken, Hızır aleyhisselâmın, kapının önünden geçmekte olduğunu görmüş ve: «Ey İsrâil oğlu, gel de hazret-i Muhammed'in (aleyhisselâm) mübârek sözlerini dinle buyurmuştur.

Gavs-i A'zam Abdülkâdir-i Geylânî ve menkıbeleri hakkında çok sayıda kıymetli kitablar ve risâleler yazılmış, çok değerli ve üstün sözler söylenmiştir. Kitâbın önsözünde daha uzun bahsetmek uygun olmadığından, okuyucuların da kitâba rağbetlerini görünce, yüksek hâl ve menkıbelerini, eşsiz kerâmetlerini, az da olsa duyurmak, o batmayan Güneş'i müslimanlara biraz olsun tanıtabilmek için, çeşitli kıymetli kitab ve risâlelerden, arabca ve farsca eserlerden terceme ederek, kitabın altıncı baskısının sonuna altmışüç menkıbe olarak, bir risâle hâlinde ekledik. Okuyan din kardeşlerimin hayırlı düâlarını istirhâm ederim.

Azîz okuyucu! Kıyâmet yaklaşmakta, irtidat, küfür, bid'at moda olmakta, sünnetler örtülmekte olan bu zamanda, sonsuz saâdet, ebedî kurtuluş ancak ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını okumak, inanmak,

yapmak ve yaptırmakla, bunun yanı sıra Cenâb-ı Hakkın sevgili kullarının sevgisini gönüllerde bulundurmakla ele geçer. O din büyüklerini sevmek, onlara uymak, her ne olursa olsun, dünya ve âhiret seâdeti için yetişir. Din imâmlarını, din âlimlerini ve irfan ordusu kumandanlarını rehber edip, onların ardı sıra gitmek, uzağı gören akıl sâhibleri için kaçınılmaz bir çâre, hattâ şükrân borcunun edâsıdır. Din hükümlerinin yapılması, ya'nî emir ve yasaklara riayet edilmesi, onları sevmekle kolay olur. Onları sevenler sevgili olur. Sevgililerin gönüllerinde sırlar bulunur. Bu sırlar seven ile sevgili arasında kalır. Ama gönülleri her gün yeşerip, renk renk çiçekler açan gül bahçesi hâlini alır da, sessiz gecelerde sevgililerinin yâdıyla diri olurlar. İnsanlar uykudayken onlar uyanık, insanlar karanlıkta iken onlar nûrlu ve ışıklı olur. Rü'yâları, hayalleri kadar tatlı, hayâlleri ibâdet gibi lezzetli, ibâdetleri ise yalnız Allah rızâsı için olup ihlâslıdır. Muhlis olmaktan bile kurtulup, muhlâs olurlar. Kalb gözleri açılır. Keşfler başlar. Ledünnî ilimlere kavuşurlar. Dünya onlara dar gelir. Âlem-i melekûtu seyrederler. Hattâ zamanın dışına çıkanları olur. Böyle büyük mürşidlerin bakışları hasta kalblere şifâ, huzûr ve sohbetleri kimyâ-i saâdettir. Onlar sarsılmaz ve yerinden oynamaz dağ gibi metîn, gönülleri umman gibi engin olur. Dillerinden hikmet akar, kalblerinden rahmet. Yâ rabbî bize onları sevdir, yollarında bulundur, hürmetlerine afvet!

Azîz okuyucu! İslâm dîninin bilgilerini, İslâm âlimlerinin, Allahü teâlânın seçkin kullarının kitâblarından okuyup öğrenmelisin. Her gazete ve din perdesi altında yazılmış kitâblardan din öğrenilmez. Din kitâbı almak için, önce yazarının kim olduğunu, dinimizdeki ve din âlimleri arasındaki yerini bilmek lâzımdır. Hiçbir dînî sorumluluk duymadan, alelâde bâzı maksadlarla, doğru- yanlış sayısız din kitâbı çıkarılıyor. Din kitâbı yazmak için korkmak, titremek ve büyük sorumluluk altına girdiğini düşünmek lâzımdır. Bunun için de, ilmi çok, edebi çok, sorumluluk duygusu ve Allah korkusu çok olan Allah adamlarının kitâblarını okumaktan başka kurtuluş çaresi yoktur. «Allah için din, hâlis olan dindir» *âyet-i kerîmedir. Doğru sözler arasına birkaç yanlış manâ sokuşturup, böylece maksadlarına kavuşan veyâ İslâm âlimlerinden ve mezheb usûllerinden ayrılan âlim taslakları ve pervâsız reformcular, bilhassa bu asırda dünyanın her yerinde esefle görülmektedir. Ve maalesef çoğu, dışardan olan bu yeni türedi sorumsuzların, reformistlerin kitâbları hemen Türkçeye tercüme ediliyor. Tercüme edenler hatâlarını görüp bâzısını tercümelerine derc etmedikleri oluyor. Ama çoğu kalıyor. Bunlar mezheblere önem vermiyorlar. Hattâ mezheblerden söz etmiyorlar. İslâmın esasını yıkmak için*

yehûdî, İngiliz oyununa âlet oluyorlar. Mason olanları da az değildir. Hâşâ! Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) iftira ediyorlar. Bunların kitâblarını değil, bu dîn-i mubîni bize ulaştıran ve bunu korumak için, kanlarını ve canlarını seve seve fedâ etmiş olan yüksek atalarımızın, azîz ceddimizin yazdıkları ilmihâl kitâblarını okumalısın. İtikâd, ibâdet ve muhabbet mâdemki, kul ile Allahü teâlâ arasındadır, o halde riyâ, gösteriş bulunmamalıdır. Allahü teâlânın huzûrunda kendini sorumlu tutmak, her iş, her düşünce ve hâlinin Allahü teâlâ tarafından bilindiğini kabûl edip, edebli olmalıdır.

İslâm semâsının sönmiyen güneşi, büyük âlim ve velî Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) ilim ve esrâr hazînesi olan bu kıymetli eserini çevirmeği bu günâhı çok, aklı ve ilmi az kuluna nasîb ettiği için Allahü teâlâya sayısız hamd ü senâlar olsun!

Allahü teâlâ kusurlarımızı afv eylesin. İbâdetlerimizi ve tevbelerimizi kabûl eylesin. Her iki cihanda sevdikleri ile bulundursun. Kalblerimizi ehl-i sünnet îtikadı ile, azâlarımızı şerîate uygun amel ile zinetlendirsin. Kendi sevgisini, Habîbinin (sallâllahü aleyhi ve sellem) sevgisini, Ehl-i beytin ve her biri hidâyet yıldızı olan Eshâb-ı kirâmın (aleyhimürrıdvân) sevgisini, âlim ve evliyâ kullarının sevgisini kalblerimizde arttırsın. Bu sevgi ile yaşatsın, bu sevgi ile öldürsün. Hakkı hak, bâtılı bâtıl olarak tanıtsın. Âmin.

A. FÂRÛK MEYÂN

16 Mart 1979, İstanbul — *17 Rebîu'l-Âhir 1399*

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Bütün ni'metlerin hakikî sâhibi olan Allahü teâlâ'ya hamdolsun. Peygamberlerin efendisine, Âline ve ashâbına salât ü selâm olsun.

Gavs-i A'zam, Arab ve acemin senedi, insan ve cinlerin ışığı, İslâm dîninin kuvvetlendiricisi Ebû Muhammed Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) Besmele'den sonra «Elhamdü lillâh» kelimesi ile kitâba başlıyor ve diyor ki:

Bütün kapılar Allahü teâlâ'ya hamd ile açılır; bütün kitâblar O'nun zikri ile meydana gelir, âhirette ni'mete kavuşanlar, O'na hamd ile kavuşurlar. İsmi, bütün dertlere şifâdır. Bütün sıkıntı ve belâlar onunla kalkar. Eller O'na açılır. Her halde O'na yalvarılır, O'ndan istenir. O, çeşitli dillerle kendisine yapılan hitabları, sesleri duyar. İstenenleri verir. O halde hamd, her şey'in iyisini yapan Allahü teâlâ içindir. Salât ve selâm, insanları dalâletten, sapıklıktan hidâyet ve kurtuluşa götüren Peygamberi Muhammed aleyhisselâm, Âli, Eshâbı, Peygamberlerden olan kardeşleri ve mukarreb melekler üzerine olsun!

Dostlarım ve talebem böyle bir kitâbın yazılması için çok ricâ ve ısrâr ettiler. Sözleri ve işleri koruyucu, gizlileri ve kalblerde olanları ve niyetleri bilici, istediği şey'i kolaylaştırıcı, ni'met ve ihsân edici ancak Allahü teâlâ'dır. Kalbleri gösterişten, nifak ve ihlâssızlıktan temizlemek, günahları sevâba tebdil etmek için yalvarmak ve sığınmak yalnız Allahü teâlâ'yadır. «Cenâb-ı Hak ve Kâdir-i mutlak hazretleri günahları afvedicidir.» Gâfir sûresi, üçüncü âyet-i kerîmesinden anlaşılan bu ma'nâ, günah ve hatâları mağfiret ve kulların tevbesini kabûl edicidir.

Yukarıda geçen dost ve talebelerimin farzları, sünnetleri ve edebleri öğrenme husûsunda gayretlerini görünce, onlara faydalı olmak ve âhirette kurtulmak ümidiyle, sâlihlerin, din büyüklerinin ahlâk ve yolunu bu kitabda topladım ve ismini (Gunyetün li-tâlibi tarîkı'l-hak) koydum. Ya'nî hak yolunu isteyen talebe için yeterli bilgileri ihtivâ eden bir kitabdır.

BAŞLANGIÇ

Burada, kitâbımıza başlarken şunu beyân edelim ki, İslâm dînine girmek istiyen kimsenin, önce **(Lâ ilâhe illâllah, Muhammedün Resûlüllah)** şehâdet kelimesini söylemesi, İslâm dîninden başka bütün dinlerden uzaklaşması ve aşağıda bildireceğimiz şekilde, kalbiyle Allahü teâlâ hazretlerinin birliğine inanması lâzımdır. Zîrâ Âl-i İmrân sûresi, ondokuzuncu: **«Allahü teâlâ'nın indinde din, ancak İslâm dînidir»** ve aynı sûre, seksen beşinci: **«İslâmdan başkasını din edinenin dîni kabûl edilmez»** âyet-i kerîmeleri ile, Allahü teâlâ katında makbûl olan dînin, İslâm dîni olduğunu bildiriyor. O kimse, bu bildirilenleri yerine getirdiği takdirde İslâm dînine girmiş olur. **«Lâ ilâhe illâllah deyinceye kadar, insanlarla harbetmekle emrolundum. Bunu söylerlerse, kanları ve malları kurtulmuş olur.»** hadîs-i şerîfi gereğince, öldürülmesi, zürriyetinin esîr edilmesi ve malının ganîmet olarak alınması harâm olur.

Enfâl sûresi, otuzsekizinci :

«Ey Habîbim, kâfirlere de ki, şirkten ve Resûlüme düşmanlıktan vazgeçerlerse, geçmiş günahları mağfiret olunur» âyet-i kerîmesi ve **«İslâm, öncekileri örter»** hadîs-i şerîfine göre, o kimsenin Allahü teâlâ'nın hakkına dâir olan kusurları ve geçmiş günahları mağfiret olunur. Bundan sonra o kimsenin müslimân olduğu için yıkanması vâcib olur. Zîra şöyle bildirilir ki, Semmâme bin İsâl ve Kays bin Âsım (radıyallahü anhümâ) müsliman oldukları zaman, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) onlara gusül abdesti almalarını emreyledi. Bir başka rivâyetle, baş, koltuk ve kasık kıllarını da temizlemekle emrolunmuşlardır. Bundan sonra o kimsenin nemaz kılması farz olur.

Nemaza durmadan önce bâzı şartlar vardır : Temiz su ile abdest almak, su bulunmadığı zaman teyemmüm etmek, temiz elbise ile örtülmesi gereken yerlerini örtmek, temiz yer üzerinde nemaza durmak, kıbleye dönmek, niyyet etmek ve nemazın vakti girmiş olmaktır.

ABDESTİN FARZLARI

1 — Niyyet etmek: Teyemmüm edecek ise, nemaz için niyyet etmelidir. Niyyetin yeri kalbdir. Kalb ile berâber dil ile de niyyet etmek iyidir dedilerse de yalnız kalb ile yapmak yetişir.

2 — Besmele ile başlamak: Ya'nî abdeste başlarken besmele okumalıdır.

3 — Ağzına su vermektir.

4 — Burnuna su çekmektir. [Bu dördü Hanbelî mezhebinde farz, Hanefî mezhebinde sünnettir].

5 — Yüzünü yıkamak: Yüz, başın saç bittiği yerden çene altına ve kulaktan kulağa kadar olan görünen kısımdır.

6 — Ellerini [kollarını] dirseklerine kadar [dirsekler dahil] yıkamaktır.

7 — Başını meshetmektir. Mesh şöyle yapılır: Eller ıslanır. Küçük parmak ve yanındaki üç parmak, diğer elin bu parmakları ile birleştirilir. Başın önünden arkasına doğru mesheder, ilerletilir. Avuç içleri temas etmek üzere başladığı yere getirilir. İşâret parmakları ile kulaklarının içi, baş parmak ile kulakların arkası meshedilir.

8 — Topukları ile beraber ayaklarını yıkamak. Mesh bir def'adır. Yıkamanın bir def'ası farz [üç def'a yapılması sünnettir].

9 — Uzuvları yıkarken tertibi, ya'nî sırayı gözetmektir. Âyet-i kerîmede bildirilen sıra üzere olmalıdır.

10 — Muvâlâttır. Muvâlât, yıkanan bir uzuvdaki su kurumadan, bir sonraki uzvu yıkamaktır. [Bu son ikisi de Hanbelî mezhebinde farzdır].

ABDESTİN SÜNNETLERİ

1 — Önce ellerini yıkamak.
2 — Misvâk kullanmak.
3 — Ağzına su verince gargara yapar gibi dolu olmak.
4 — Burnuna su verirken suyu çekmek.
5 — Sakalını hilâllamak.
6 — Göz pınarlarını ıslatmak.
7 — Sağ tarafından başlamak.
8 — Parmak aralarını hilâllamak.
9 — Kıbleye karşı abdest almak.
10 — Her uzvu üç def'a yıkamak.

TEYEMMÜM : Su bulamadığı zaman, nemaz için, iki elini, parmakları açık olarak tozlu yere, toprağa [ve teyemmüm edilebilen her şey'e] bir kere vurmak, iki eli yüzüne sürmek, bir daha vurup, sağ el ile solu, sol el ile sağ eli dokunmadık yer kalmıyacak şekilde sıvazlamaktır.

SETR-İ AVRET : Avret yerini ve omuzlarını örtecek ipekten başka bir örtü ile örtünmektir. İpek elbise ile nemaz olmaz. [Hanefî mezhebinde hiç elbisesi yoksa, avret yerini örtecek kadar ipek giyip, nemazını yine kılması lâzımdır]. Gasbedilen elbise ile nemaz kılmak da böyledir.

NEMAZ KILACAK YER : Nemaza duracak olanın, nemaz kılacağı yerin bütün necâsetlerden temiz olmasıdır. Gasbedilen yerde, bir rivâyete göre nemaz sahîh olur.

İSTİKBÂL-İ KIBLE : Kıbleye dönmek demektir. Nemaz kılan, Mekke-i Mükerreme'de ve yakınında Kâ'be'ye dönmektir. Mekke dışında ise, Kâ'be tarafına dönmektir. Hesab ile, güneş ile, yıldızlar ve rüzgârlar ve bunlara benzer yön ta'yîn usûlleri ile, elinden geldiği kadar Kâ'be tarafına dönmektir.

NİYYET : Nemaza niyyet kalb ile olur. Çünkü, bütün niyyetler kalb ile olur. Nemaza duracak olan, nemaz kılmayı kendine Allahü teâlâ'nın farz ettiğini ve Allahü teâlâ'nın emrine riyâ ve gösteriş yapmadan uymağa inanmalı, sonra nemazdan çıkıncaya kadar kalb huzûru ile bulunmalıdır. Nitekim bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) hazret-i Âişe'ye (radıyallahü anhâ): **«Nemaz kılarken kalbinin hâzır olmadığı kısımlar, nemazdan sayılmaz»** buyurmuş ve nemazın gönül huzûru içinde olması lüzumunu belirtmiştir.

VAKİT : Vaktin girmesi, nemaz kılanın din ilmi, yâhut hava kapalı ise veya yağmur, kar gibi diğer engeller varsa zann-ı gâlib ile hâsıl olur. Sonra ezan okur. [Farza duracağı zaman da] ikâmet okur. Bu şartlar tamam olunca, Allahü ekber deyip nemaza girer. Nemazın rükünlerine, vâciblerine, sünnet ve edeblerine riâyet eder.

ZEKÂT

Müsliman olan kimsenin zekât verecek mikdar malı varsa, üzerinden bir kamerî yıl geçtikten sonra zekât vermesi farzdır. Zekât verecek mikdarlar şöyledir: Altın'dan yirmi miskal [doksan altı gram]. Gümüşten ikiyüz dirhem [altıyüz yetmiş iki gram] dır. Ticâret için olan eşyâ zekât mikdarından yâhud çayırda otlayan hayvanlardan beş devesi, otuz sığırı veya kırk koyunu olursa zekâtını vermek lâzımdır. Köle ve mükâtib için zekât farz değildir. Beş deve için bir koyun. On'dan ondörde kadar iki, onbeşten ondokuza kadar üç, yirmiden yirmidörde kadar dört koyun verilir. Yirmibeşten otuzbeşe kadar deve için iki yaşına girmiş bir yavru dişi deve verilir. Otuzaltıdan kırkbeşe kadar üç yaşına girmiş dişi deve verilir. Kırkaltıdan altmışa kadar yük vurabilecek dört yaşına girmiş dişi deve verilir. Altmışbirden yetmişbeşe kadar beş yaşında, yetmişaltıdan doksana kadar iki adet üç yaşında doksanbirden yüzyirmiye kadar, iki adet dört yaşında deve verilir. Yüzyirmiden fazla olan her beş deve için ayrıca bir koyun verilir. Fakat yüzkırkbeş olunca, koyunlar yerine, iki yaşındaki bir dişi deve verilir...

Sığırın nisâbı otuzdur. Otuz sığır için, bir adet, bir yaşını aşmış erkek veya dişi buzağı verilir. Otuzdokuza kadar böyledir. Kırktan ellido-

kuza kadar sığırı olan, bir adet iki yaşını bitirmiş, erkek veya dişi dana verir. Altmıştan altmışdokuza kadar sığır için iki buzağı verilir. Yetmiş sığır için, bir dana ile bir buzağı verilir. Yetmişten sonra her on için, böyle hesâb edilir. Her otuz için bir buzağı, her kırk için bir dana artmaktadır. Seksen olunca, iki dana olmaktadır. Manda zekâtı sığır zekâtı gibidir.

Koyunun nisâbı kırktır. Kırktan yüzyirmiye kadar bir, yüzyirmibirden ikiyüze kadar iki, ikiyüzbirden üçyüz doksandokuza kadar üç, dörtyüz için dört koyun verilir. Sonra her yüz için bir koyun artar. Koyun, keçi, erkek dişi zekâtları hep böyledir.

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR: Zekâtın kimlere verileceğini Allahü teâlâ Tevbe sûresi altmışıncı âyetinde bildiriyor. Sekiz sınıftır:

1. **Fakîr:** Nafakasından fazla bir şey'i olmayan müslimana fakîr denir. [Hanefî mezhebinde böyle olana miskin, ikinci maddede olana fakîr denir].
2. **Miskin:** Nafakasından fazla, fakat nisab mikdarından az malı olana miskin denir. Müslimân olursa zekât alabilir.
3. **Âmil:** Ya'nî hayvan ve ticâret malı zekâtını toplayan me'mur olup, [zengin dahi olsa zekât verilir], aldığı şeyleri imâmü'l-müslimîne teslîm edinceye kadar koruyan kimselerdir.
4. **Müellife-i kulûb:** [ki, şimdi mevcûd değildir]: Bunlar kâfirlerden olup, kendilerine mal verilirse, müsliman olmaları ümîd olunan kimselerdir.
5. **Mükâtib:** Efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince, âzâd olacak köleye mükâtib denir.
6. **Borcu olan ve ödeyemiyen müslimanlar.**
7. **Cihâd ve hac yolunda olup, muhtâc kalanlar.**
8. Kendi memleketinde zengin ise de, bulunduğu yerde fakîr olan ve çok alacağı varsa da, alamayıp muhtâç kalan. Bunların hepsine veyâ birine vermelidir.

SADAKA: Farz olan zekâtı verdikten sonra, bedeninden sıhhat ve âfiyete, mal ve evlâdında berekete, dünyâda hemen karşılığını bulmağa, âhırette de büyük sevablara kavuşmağa erişmek için, diğer zamanlarda gece ve gündüz, az veya çok nâfile olarak sadaka vermelidir. Müstehabdır. Özellikle Receb, Şa'ban, Ramazan aylarında, bayram ve Aşûra günlerinde, kıtlık ve darlık zamanında daha iyi olur.

SADAKA-İ FITIR: İhtiyâcı olan eşyadan fazla [olarak, zekât nisâbı kadar malı, parası bulunan her müslimanın] malı olanın Ramazan bayramı günü veya gecesinde [tan yeri ağarırken] fıtra vermesi vâcibdir. Nafakası kendi üzerinde bulunanların fıtralarını da verebilir. [Fıtra olarak

yarım sa' buğday veya buğday unu verilir. Veya bir sa' arpa, veya hurma veya kuru üzüm verilir. Altın veya gümüş olarak da verilebilir. Sa' Hanefî mezhebinde 1040 dirhem olup (4.2) litredir].

ORUÇ

Ramazân-ı şerîf ayına ulaşan bir mü'minin, Bakara sûresi yüz seksenbeşinci: **«Ramazân-ı şerîf ayına ulaşanınız, oruç tutsun»** âyet-i kerîmesi gereğince, oruç tutması farz olur. Bir kimse Ramazân-ı şerîf hilâlini görmesiyle, yâhud âdil kimselerin haber vermesiyle, yâhud Şa'bân-ı şerîfi otuz gün saymasıyle, Ramazân-ı şerîf ayının gelmiş olduğunu anlarsa, güneşin batışından, ikinci fecrin [fecr-i sâdıkın] doğmasına kadar, gecenin her vaktinde [Hanefî mezhebinde Dahve-i kübrâ ya'nî kuşluk vaktine] kadar, Ramazân-ı şerîf orucuna niyyet eder. Ayın sonuna kadar her gece böyle niyyet etmelidir. Her ne kadar Ramazân'ın başında bir niyyet etmek ve sonuna kadar bir daha etmemek de olur, şeklinde zaif bir rivâyet varsa da, işin doğrusu, yukarıda dediğimiz gibi, her gece niyyet etmek lâzımdır.

Sabah olduktan sonra, bütün gün yemeden, içmeden, cima' etmeden, hangi yolla olursa olsun, bedeninin içine bir şey girmeden sakınmalıdır. Bunlara aldırmıyanın orucu bozulur [ne zaman keffâret olur, ne zaman gününe gün kazâ eder ve ne zaman orucu bozulmaz? Bu bilgiler çok geniş ve tatmin edici olarak Hanefî mezhebinde olarak Tam ilmihâl Seâdet-i Ebediyye kitâbından okunabilir. Bu harflerle sağlam ve delîli çok ondan başka fıkıh kitâbı yoktur].

İ'TİKÂF

İtikâf müstehabdır. İ'tikâf ancak cemâatle nemaz kılınan mescidde olur. Mescidlerin en üstünü, cum'a namazı kılınan mesciddir. İ'tikâf, oruç olmadan da olur. En iyisi, i'tikâfın oruçla beraber olmasıdır. Zira oruç tutmak, i'tikâf yapan için, iki ibâdeti birleştirmek ve nefsi kırmağa daha çok yardım edicidir. Çünkü i'tikâf, özel bir yerde, kendini hapsetmekten ve Allahü teâlâ'nın Enbiyâ sûresi ellialtıncı: **«Bu tasvîrler, şekiller nedir ki, siz onlara devamlı ibâdet edersiniz»** âyet-i kerîmesi gereğince, bir şey'e devamlı, yönelmek ve teveccühten ibârettir. İ'tikâf, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) hazretlerinden gelen sünnetlerdendir. Nitekim Resûlüllah (aleyhisselâm), Medine-i Münevvere'yi teşriflerinde, Ramazân-ı şerîfin son on gününde i'tikâf eyledi. Bundan sonra ömrünün sonuna kadar, her Ramazân-ı şerîf ayının son on gününde, ara vermeden i'tikâf eyledi. Eshâb-ı kirâmı da, bu günlerde i'tikâfa da'vet edip: **«İ'tikâf etmek istiyen, Ramazân-ı şerîfin son on gününde i'tikâf etsin»** buyurdu.

İ'tikâf yapanın yapacağı iyi işler, Kur'ân-ı kerîm okumak, tesbîh, tehlîl ve tefekkür gibi, kendisini Allahü teâlâ'ya yaklaştıracak işler ile meşgul olmak; lüzumsuz, boş iş, söz ve amelden sakınmak ve Allahü teâlâ'yı hatırlatacak şeylerden başkasından susmak, el çekmek, görmemezlik ve duymamazlıktan gelmek ve susmağa devam etmektir. İ'tikâf edenin, i'tikâfta iken ders okutması ve Kur'ân-ı kerîm öğretmesi câizdir. Çünkü bu hallerin kendisinden başkasına da faydası vardır. Bu ise sevâb yönünden ve özellikle kendi nefsi ile meşgul olmaktan iyidir.

İ'tikâfta olanın, cenâbetten gusl etmek, yemek, içmek ve kazâ-i hâcet yapmak gibi işlerde yâhud hastalık korkusu ve buna benzer korku ve durumlarda i'tikâfdan çıkması câizdir.

H A C

Her hür, âkıl ve bâliğ, azık ve yol ve binek parası olan müslimanın, hac yolu düşmandan emîn ise ve bedenen sağlam ise, haccın bütün şartları kendinde bulunuyorsa, hac yapması farzdır. Azık ve binek masraflarındaki kudretine, hacdan dönünceye kadar çoluk çocuğuna nafaka ayırdıktan, oturacak yer bulduktan, borcu varsa ödedikten sonra itibar olunur. [Hac bahsi Hanbelî mezhebine göre anlatıldığından ve memleketimizde Hanbelî mezhebinde olan bulunmadığından, birkaç sahîfelik kısmın tercümesini buraya almıyoruz. Maksadımız, mü'minlere kendi mezhebinde faydalı olmaktır. Hac hakkında geniş ve Hanefî mezhebine uygun bilgi veren çok kitablar vardır. Bu harflerle olan Tam ilmihâl Seâdet-i Ebediyye bu hususta yeterlidir].

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'Yİ ZİYÂRET

Allahü teâlâ sıhhat ve sağlık verip Medîne-i Münevvere'ye geldiğinde en önce mescid-i Nebîye gitmelidir. Mescide girince **(Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed, Yâ rabbi, bana rahmet kapılarını aç ve azâb kapılarını bana kapa)** demeli, **(Elhamdü lillâhi rabbilâlemîn)** duâsını okumalıdır.

Sonra kabr-i seâdete gelir. Kabr-i seâdetle kıble tarafı arasında, arkasını kıbleye döndürüp, minber sol tarafında kalarak, yüzünü kabr-i seâdete dönerek durur. Ve **(Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü; Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahümme âti seyyidenâ Muhammed-el vesîlete vel fadîlete vedderecet-er-refîate vel mekâmel mahmûd-ellezî va'adtehû. Allahümme salli alâ rûhi Muhammedin fil'ervâh ve salli alâ cesedihî fil ecsâd; kemâ belleğa risâleteke ve teâlâ âyâteke ve sada'a biemrike ve câhede fî se-**

bîlike ve emre bitâatike ve nehâ an ma'siyetike deyip kitâbda yazılı olan düâyı tamamen okur. Sonra kendi sağ tarafına bir iki adım gidip (**Esselâmü aleykümâ yâ sâhibeyye Resûlillâhi (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve rahmetullahi ve berekâtühü. Esselâmü aleyke yâ Ebâ Bekri's-Sıddîk, Esselâmü aleyke yâ Ömer-el Fâruk. Allahümme'cir hümâ an nebiyyihimâ ve anil islâmi hayr. Vağfirlenâ ve li ihvâninellezîne sebekûnâ bil îmâni ve lâ tec'al kulûbina gillen lillezîne âmenû. Rabbenâ inneke raûfürrahîm**) diye düâ eder. Sonra iki rek'at nemaz kılıp oturur. Kabr-i seâdetle minber-i seâdet arasındaki Cennet bahçesinde nemaz kılmak müstehabdır. İsterse teberrüken minber-i seâdete dokunur. Mescid-i Kubâ'da da nemaz kılmak müstehabdır. Şehîdlerin mezarlarına gelmek ve onları ziyâret etmek müstehab olur. O yerlerde çok düâ etmelidir. Sonra Medîne'den çıkmak istediğinde mescid-i Nebîye gelip, kabr-i seâdeti ziyâret eder. Ve önce yaptıklarını yapar. Vedâ edip hazret-i Ebûbekr ve Ömer'e (radıyallahü anhümâ) selâm verir ve: «Yâ Rabbî! Bu ziyâretimi Habîbinin kabrini son ziyâret eyleme! Öldüğümde beni onun sevgisi ve sünneti üzere öldür. Âmin! Yâ erhamerrâhimîn) diye düâ eder.

EDEBLER

SELÂMLAŞMAK : İki müsliman karşılaşınca konuşmadan önce, selâmla söze başlamak sünnettir. [Ya'nî selâmün aleyküm demelidir]. Selâmı almak sünnet-i müekkededir. [Hanefî mezhebinde farz-ı kifâyedir]. Selâm veren isterse (**Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühü**) der. Bunun üzerine birşey eklemez. Bu hususta İmran bin Hasîn (radıyallahü anh) şöyle bildirir: Bir köylü, Resûlüllah'a (aleyhisselâm) gelip, **Esselâmü aleyküm** deyip selâm verir. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) selâmı alıp, ona: «**Senin için on sevab vardır**» buyurdu. Sonra bir başkası gelip (**Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühü**) deyince ona da: «**Senin için otuz sevab vardır**» buyurdu.

Selâmda sünnet şöyledir: Yürüyen oturana, hayvan üstünde olan yürüyene ve oturana selâm verir. Kalabalık olursa, içlerinden birinin diğerlerine selâm vermesi veya kalabalıktan birisinin verilen selâmı alması yetişir. Müşrik ile [kâfir ile] karşılaşınca ona selâm verilmez. Müşrik selâm verirse, yalnız **ve aleyke** diye cevab verilir. Müslimanın selâmı alması, yukarıda bildirildiği gibi (**Ve aleyküm selâm**) demekle olur. Eğer (**ve rahmetullahi ve berekâtühü**) de derse, daha iyi olur. Kadınların da selâmlaşması müstehabdır. [kendi aralarında]. Erkek kimsenin kadına selâm vermesi, ya'nî genç kadınlara, kızlara selâm vermesi olmaz. Acûze ve çok yaşlı kadınlara selâm verebilir. Günâh olmaz. Çocuğa selâm vermek müstehabdır. Zira çocuklara selâm vermek, onlara edebi öğretmektir.

Bir toplantıdan kalkan kimsenin, orada bulunanlara selâm vermesi,

tekrar meclise gelirse selâm vermesi, az bir zaman için de olsa dışarı çıkıp gelen kimsenin selâm vermesi müstehabdır. Satranç ve tavla oynayanlara [İmâm-ı A'zam'ın selâm verilebilir buyurması, ancak oyunlarına mâni olmak şartıyledir], içki içenlere ve böyle haramlar ile meşgul olanlara o halde iken uğrayanların selâm vermesi câiz değildir. Bu işlerle uğraşanlar, kendine selâm verirse, selâmlarını almamakla, bu işlerinden vaz geçeceklerini zann-ı gâlib ile bilirse selâmlarını almaz.

Bir din kardeşinden üç günden fazla dargın durmak müslimana câiz değildir. Ancak o kimse, bid'at, sapık ve büyük günah işlemeğe devam ediyorsa, dargınlığın uzaması müstehabdır.

İki mü'min karşılaşınca, müsafeha etmeleri müstehabdır. Önce müsâfehaya başlıyan elini çekmeyince, diğerinin çekmesi câiz değildir. İki kişinin, birbirinin boynuna sarılması, teberrüken birbirinin başını öpmeleri câizdir. Ağzını öpmek ise çirkindir, günâhtır.

AYAĞA KALKMAK : Âdil devlet reisine, babaya, anneye, verâ, ve takvâ sâhibine, insanların kerîm ve azîzlerine ayağa kalkmak müstehabdır. Bunun esâsı şöyledir ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Kureyze kabîlesi için, Sa'd'e (radıyallahü anh) haber gönderdi. Sa'd (radıyallahü anh) beyaz bir binek üzerinde Resûlüllah'ın yanına geldi. Cenâb-ı Fahrü'l-mürselîn'in mübârek ağızlarından : «Reîsiniz, efendiniz için ayağa kalkınız» sözü çıktı. Resûlüllah'ın huzûrunda bulunanlar, efendi, reîs ve büyüklerine ayağa kalkmakla emrolundu. Âişe (radıyallahü anhâ) anlatır: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hazret-i Fâtıma'nın (radıyallahü anhâ) yanına gittiğinde hazret-i Fâtıma (radıyallahü anhâ) ayağa kalkıp, elini tutup öperler ve kendi yerine oturturlardı. Hazret-i Fâtıma da Resûlüllah'ın evine gelince, Resûlüllah da hazret-i Fâtıma'ya ayağa kalkar, elini tutar ve onu kendi yerine oturturlardı. Bir hadîs-i şerîfde : **«Sizler, bir kavmin kerem ve izzet sâhibi gelince, ona ikrâm ve ihtirâm ediniz. Zîra bu ikrâm ve saygı sebebiyle, her iki tarafın kalbinde, muhabbet ağacı yeşerir»** buyurdu. Âlim ve velîler için de kalkmak, ikrâm ve saygı olarak onlara hediyye vermek müstehabdır. Fâsık, fâcir ve âşikâre günâh işliyenler için kalkmak günâh ve kötüdür.

AKSIRMANIN EDEBİ : Aksıran kimsenin ağzını eliyle örtmesi, sesini alçak çıkarması ve sesini yükseleterek (Elhamdülillâh) deyip, Allahü teâlâ'ya hamd eylemesi edebdendir. Zîra bâzı hadîs-i şerîflerde geldi ki: **«Aksıran kimse, elhamdülillâh dediğinde, hazır bulunan melek (rabbilâlemîn) der. O kimse rabbilâlemîn deyince, melek (yerhamüke rabbük)»** deyip ona hayr ve bereketle düâ etmesi ve aksıranın da (yehdîkümullahü ve yaslıha bâleküm) demesi müstehab olur. Üçten fazla aksırsa, **elhamdülillâh, yerhamükellah, yehdînâ ve yehdîkümullah** denmez. Çünkü hadîs-i şerîfde böyle gelmiştir.

Selemetibni Ekû' (radıyallahü anh) bildirir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Üç kere aksıran kimseye, (yerhamükellah) diyerek hayır ile düâ olunur. Üçten fazla olursa elhamdülillâh ve yerhamükellah denmez. Zira bu hal nezle ve üşütmeden meydana gelir. O kimse nezle olmuştur»** buyurdu.

Esneyen kimsenin eliyle veyâ yeniyle ağzını örtmesi de edebdendir. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Sizden biriniz esnediği vakit, elini ağzına tutsun. Zîra esnemesiyle berâber şeytan ağzına girer»** buyuruldu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ katında aksırmak iyi, esnemek kötüdür. Sizden biriniz esneyeceği zaman, elinden geldiği kadar, onu geri çevirmeğe uğraşsın. Zîra esnemek şeytandandır»** buyuruldu. [Esneme hâli gelince, müslimanlar Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) hiç esnemediklerini hatırlarlarsa, esnemeleri geçer. Tecrübe edilmiştir]. Bir erkek, acûze ihtiyar kadın aksırıp elhamdülillâh dediğinde, yerhamükellah derse câizdir. Genç kız ve kadınlar aksırdığında, elhamdülillâh deseler, yerhamükellah denmez.

PEYGAMBERLERİN (ALEYHİMÜSSELÂM) HASLETLERİ

Bunların beşi baştadır, beşi de bedendedir. Başta olanlar: Ağzına su vermek, burnuna su vermek, misvak kullanmak, bıyığını kırkmak, sakalını olduğu gibi bırakıp çoğaltmaktır.

Bedende olanlar: Kasığını traş etmek, koltuk altını traş etmek, tırnaklarını kesmek, su ile istincâ etmek ve sünnet olmaktır.

Bıyık kırkmanın esası: İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfdir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bıyığınızı makas ile kırkınız ve sakalınızı kendi hâline bırakınız»** buyurdu. Amma bıyığı ustura ile traş etmek mekruhtur. Zîra Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bıyığını traş eden bizden değildir»** buyurmuştur. [Şer'î özür olunca günah olmaz]. Bıyığı kazımakta ukubet ve yüzün güzelliğini gidermek vardır. Kılların diplerinin kalmasında ise süs ve güzellik vardır. Eshâb-ı kirâmdan (aleyhimürrıdvân) bildirilir ki, onlar bıyıklarını kırkarlardı.

Sakalı kendi hâlinde bırakmak onu çoğaltmaktan ibârettir. Bildirildi ki, Ebû Hüreyre sakalını eliyle tutar, bir tutamdan fazlasını keserdi. Ömer (radıyallahü anh): «Sakalın bir tutamdan fazlasını alınız» buyurdu.

Kasık ve koltuk altlarını traş etmek ve tırnak kesmek hakkında Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bildirir ki, Resûlüllah bize, bıyık kırkılması, tırnak kesilmesi, koltuk altının yolunması ve kasık traşı için kırk gün müddet ta'yîn buyurdular. Kırk günü geçmez dedi. Hanbelî mezhebindeki bâzı âlimler, bu kırk gün misafir içindir, mukîm olanın yirmi günden çok

bunları tutması iyi değildir dediler. Kasık traş etmenin lüzumu olduğundan, kasıktaki kılları hamam otu sürerek veya traş ederek temizlemek arasında serbesttir. İmâm-ı Ahmed (rahimehullah) hamam otu kullanırdı. Habîb Ebû Sâbit (radıyallahü anh) bildirir: Ebû Bekr (radıyallahü anh), Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) traş etti. Resûlüllah kasığındaki kılları hamam tozu ile, kendisi temizledi. Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiğinde: Resûlüllah, asla hamam otu kullanmadı, üzerindeki kıllar uzayınca ustura ile traş ederdi dedi.

BEYAZ SAÇLARI YOLMAK MEKRUHDUR

Başta ve sakalda meydana gelen beyaz saçları yolmak, koparmak mekruhtur. Zîra Ömer bin Şuayb babasından, babası da dedesinden (radıyallahü anhüm) anlatarak buyurdu ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) başta ve sakaldaki beyaz kılları yolmayı yasak etti ve: **«Ağaran saç ve sakallar İslâm nûrudur»** buyurdu. Bir başka rivâyette Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Baş ve sakalda olan beyazları yolmayınız. Müslimân olan bir kimsenin, müslimân olarak saç ve sakalının ağarması, o müslimân için, kıyâmet gününde nûrdur»** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfte de: **«O kimse için Allahü teâlâ sevab yazar, günahlarını afveder»** buyuruldu.

Bâzı tefsirlerde Allahü teâlâ'nın: **«Size korkutucu geldi»** âyet-i kerîmesindeki korkutucu kelimesi, saç ve sakalda meydana gelen aklık ve yaşlılıkla tefsîr edilmiş, saç ve sakallardaki aklık ve yaşlılığın, sâhibini ölümle korkutucu ve uykudan uyandırıcı bir hal olduğu beyân edilmiştir. Bu halde insanı ölümle korkutan, ölümü hatırlatan, lezzet ve şehvetlerden el çektiren, âhiret için hazırlığa ve ebedî olan öbür dünyâ için çalışıp orayı ma'mur etmeye teşvik eden ölüm korkutucusunu, aradan kaldırmak, koparıp atmak nasıl câiz olur!

İşte aklaşmış saç ve sakalları koparmağa cesâret etmek, Allahü teâlâ'nın işini çirkin etmek, kazâsına râzı olmıyarak, daima genç bulunmayı arzu etmek, İslâm nûruna ve İbrâhim aleyhisselâmın bulunduğu hâle bürünmekten kaçınarak Allahü teâlâ'nın takdirine karşı çıkmaktır. Çünkü bâzı kitablarda müslimanlar arasında, saç ve sakalında en önce beyaz görünen, Hazret-i İbrâhim aleyhisselâmdır, diye bildirilmiştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) : **«Allahü teâlâ, ihtiyar olan kimseye, kıyâmet günü azâb etmekten hayâ eder. Onu ümidsiz bırakmayıp cezâya müstehak olmuş iken ona azâb etmeyi terkeder»** buyurdu.

TIRNAK KESMEK

Cum'a günü tırnak kesmek sünnettir. Sıra ile kesmemelidir. Bildirildi ki, Resûlüllah efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse tırnaklarını sıra ile kesmezse, o kimse gözlerinde ağrı görmez»** buyurdu.

Hâmid bin Abdürrahman'ın babasından bildirdiği bir hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse, cum'a günü tırnaklarını kesse, o kimsenin vücuduna şifâ gelir, hastalıktan kurtulur»** buyuruldu. Bu fazîlet ve sünnet durumu, perşembe günü ikindiden sonra, tırnak kesilmesi hakkında da bildirildi.

Vekî', Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) şöyle bildirir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana hitâben: **«Ey Âişe, sen tırnaklarını kestiğin zaman, orta parmağından başla, sonra serçe parmağına, sonra baş parmağına, sonra orta parmak yanındaki parmağına, sonra şehâdet parmağına geçerek kes, böyle kesmek zenginlik verir»**, buyurdu.

Tırnağı makas, çakı veya bıçak ile kesmek iyidir. Diş ile tırnağın uzayan kısmını koparmak mekruhtur. Tırnaklarını kesen kimsenin parmaklarını yıkaması, tırnaklarını, saç ve bedenin kıllarını ve kan aldırdığı zaman çıkan kanı toprağa gömmek sünnettir. Zira Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem), kan, saç ve tırnağı gömmeği emreyledikleri bildirildi.

BAŞIN BİR KISMINI TRAŞ EDİP, BİR KISMINI BIRAKMAK MEKRUHTUR

Başın bir kısmını traş edip, bir kısmını bırakmak mekruhtur. Zira Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bunu yasak etmiştir. Yalnız kafa ve enseyi traş etmek (tamamen kesmek) de mekruhtur. Ancak kan aldırmak için olursa, kazınabilir. Kafayı ve enseyi dibinden kazıyarak traş etmek Mecusîlerin yaptıkları işlerdendir. Ebû Abdullah Ahmed, kan aldırırken, kafasını traş etmişlerdi. Kan aldırma hâli, zarurettir.

Fakat başında saç büyütmek, sağına soluna ayırmak sünnettir. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) saçlarını ayırdı ve eshâbına da böyle emreyledi. Bunun böyle olduğunu eshâb-ı kirâmdan yirmiden fazlası bildirdi. Ebû Ubeyde, Ammâr ve İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anhüm) hazretleri de bunların arasında idi.

Erkeklerin Alevîler gibi, alnı ile kulağı arasında kâkül bırakmaları, saç sarkıtmaları mekruhdur. Kadınlara mekruh değildir. Ebû Bekr-i Celâd, Hazret-i Ali (Kerremallahü vecheh)in bu hâli kerîh gördüğünü bildirdi. Velîd ibn-i Müslim'den şöyle bildirildi: Ben eriştiğim insanlarda böyle saç sarkıtılması yok idi.

Cımbız ile yüzden kıl koparmak erkek ve kadınlara mekruhdur. Ebû Ubeyde'nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) yüzlerinden cımbız ile kıl yolan kadınları lânetle anmıştır. Bu yasaklıktan ötürü kadınların yüz ve alnına cam ve ustura ile süs vermesi ve çıkan kılları koparması mekruhdur. Bazıları, kadının bu şekilde kendisini düzeltmesini kocası isterse, yüzüne, alnına ve üstüne başına böyle süs vermezse, kocası kendinden uzak duracak veya nefret edecekse ve başkasıyla evlenmeye teşebbüs edecekse ve kendisi için zararlı ve kötü olacaksa, böyle kadınlara bunu yapmak câiz olur, dediler. Çünkü burada önemli bir husus vardır. Bunun için câiz olur. Nitekim, kadının çeşitli elbiselerle, kendini süslemesi ve her türlü güzel kokuları sürünmesi ve kocasını kendisine cezbetmesi, kocasıyla oynaşıp sohbet etmesi câizdir. O halde, iş böyle olunca, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirilen lânet, Allah bilir, yüzlerini böyle yolan ve kendilerine süs verenlerin günah ve kötülük için, kocasından başka erkekleri kendilerine çekmek ve zinâ için kendilerine süs ve kıymet vermeyi kasd eden ve istiyen kadınlar için söylenmiş olur.

SAÇI SİYAHA BOYAMAK MEKRUHTUR

Saçı siyah boya ile boyamak mekruhtur. Zîra Hasen (radıyallahü anh) böyle olduğunu bildirdi ve Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Beyaz saçlarını siyaha boyayıp rengini değiştiren bir kavm için, kıyâmet günü yüzleri siyah olur»**, buyurdu, dedi. İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirilen bir hadîs-i şerîfte: **«Onlar Cennetin kokusunu koklıyamazlar»**, buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): **«Saçınızı siyaha boyayın, zîra bu hâl hanım ile ülfeti, ünsiyeti ve düşmanı aldatmayı arttırır»** buyurdu bildirilen hadîs-i şeriften murad, cenk ve harb ile uğraşan mücâhidlerdir. Hadîs-i şerîfteki hanım kelimesinin söylenmesi esas maksad değil, maksada tâbîdir.

SÜRME SÜNNETTİR

Sürme çekmek sünnettir. Zîra, Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) şöyle bildirir ki, Resûlüllah sürmeyi tek olarak çekerdi. Bu hususta başka söyliyenler de vardır. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiğine göre, Resûlüllah (aleyhisselâm) sağ gözüne üç, sol gözüne iki mil sürme çekerdi. İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anh) bildirdiğine göre Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) gözlerine üç mil sürme çekerlerdi.

GÜZEL KOKULU YAĞ SÜRÜNMEK

Güzel kokulu yağ sürünmekte sünnet olan, bir gün sürünmek, bir gün sürünmemektir. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildirdi ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) erkek için süslenmeyi dâima yasakladı, ancak ara sıra süslenmeyi yasaklamadı. Güzel kokulu yağ sürerken, menekşe çiçeği yağını diğerlerine tercîhte fazîlet vardır. Zîra Ebû Hüreyre'den ((radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte: **«Menekşe çiçeğinin yağının, diğer yağlar üzerine üstünlüğü, benim diğer insanlar üzerine üstünlüğüm gibidir»,** buyuruldu.

SEFER VE HAZERDE LÂZIM OLAN YEDİ ŞEY

İnsan, Allahü teâlâ'dan korktuktan, ona tevekkül ve îtimad ettikten sonra sefer ve hazerde yedi şey'i yanında bulundurması iyidir: Temizlik malzemesi, sürmedân, tarak, misvak, makas, bâzı haşeratı öldürmek ve elini her şey'e sürmemek için özel bir tahta parçası ve güzel kokulu yağ şişesi. Zira Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ)nın bildirdiği gibi, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) güzel kokulu yağı yanlarından eksik etmezlerdi.

KÖTÜ HUYLAR

Islık çalmak, nemazda bir şeyle oynamak, parmaklarını çıtlatmak mekruhtur. Sema' zamanında vecde gelenin elbisesini, gömleğini, yakasını yırtması mekruhtur. Bu hususta onunla mücadeleye mahal yoktur. Yol üstünde yemek yemek, arkadaşları ve başkaları ile otururken özürsüz ayak uzatmak, otururken, normal oturma hududunu aşıp bir şey'e dayanmak da mekruhdur, çirkindir. Çünkü böyle oturmak, kibir, büyüklük olup, yanındakilere hakaret ve onları küçültmektir. Elbisesini çok uzun yapmak ve sakız çiğnemek de mekruhtur [Kadınlar için değil]. Bu aşağılıktır. Ağzının iki tarafını açarak kahkaha ile gülmek, lüzumsuz yere çok bağırmak mekruhtur. Yürüyen kimsenin yürümesinin, orta halde olması, kendine zahmet ve meşakkat verecek, yanıltacak derecede hızlı gitmemesi, ucub ve kibir hâli gösterecek şekilde adımını cok yavaş atmaması iyidir. Sesle ağlamak, ağlarken iyiliklerini saymak mekruhtur. Ancak Allah korkusundan ve boşa geçirmiş olduğu kıymetli zamanlarına üzülüp pişmân olmaktan, yâhud sâlih amel ve iyilik ve hayır cihetlerinden arzu ettiği makama kavuşamamasından dolayı meydana gelen kırıklık ve üzüntüsünden dolayı âh edip, inlerse bu günah değildir, mekruh değildir. Üstündeki kir ve lekeleri insanların yanında gidermek mekruhtur. Hamam, halâ ve böyle yerlerde, konuşmak, selâm vermek ve selâmı [cehrî] almak mekruhtur. İnsanlar arasında başını ve avret yerinden olmayıp an-

cak, örtülmesi âdet olan yerlerini açmak mekruhtur. Avret yerini açmak haramdır. Allahü teâlâ'nın isminden başka şeyle yemin etmek mekruhtur. İllâ yemîn edecekse Alllahü teâlâ'nın ismi ile etmelidir. Böyle yemin etmiyecekse susmalıdır. Peygamber efendimizden (sallâllahü **alyhi ve** sellem) böyle bildirilmiştir.

BİR EVE GİRERKEN İZİN İSTEMELİDİR

Bir kimse, bir kimsenin kapısına varınca önce: **Esselâmü aleyküm de**yip selâm vermeli ve içeri girebilir miyim, diyerek ev sâhibinden izin istemelidir. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir evde idi. Benî Âmir'den bir kimse, o eve gelip, selâm vermeden, girebilir **miyim?** deyip, Peygamberimizden (aleyhisselâm) izin istedikte, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) hizmet edicisine: «Dışarı çık, şu adama selâmın usûlünü öğret», buyurunca, hizmet edici, dışarı çıkıp o kimseye: «Esselâmü aleyküm, girebilir miyim?» söyle dedi. O kimse öğretilen sözü dinleyip, esselâmü aleyküm, girebilir miyim? deyince, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kendisine izin verip eve girdi. Evin kapısından usûlüne uygun selâm verip, izin istedikten sonra, arkasını kapıya döndürmemeli ve kapıdan uzak durmamalıdır. Zîra arkasını kapıya dönmek ve kapıdan uzak durmak, içerden verilecek cevâbı işitmeğe mânidir. Bir defada cevab verilmezse, üç def'a selâm ve izin istemeyi tekrarlamalıdır. Cevab verilip kabûl olunur ise ne âlâ, cevab verilmez ise, oradan geri dönmelidir.

Fakat gelen kimse, kapı ile içerisi arasında uzaklık var, veya ev sâhibi bir şeyle meşguldür, deyip, selâmını ve izin istemesini duymadı diye bir zann-ı gâlibe varırsa, bu zaman selâm ve müsâadeyi üçten fazla eylemesi câizdir. Bu müsâade istemenin aslı ve hakikatı Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîf iledir ki, Resûlüllah (aleyhisselâtü vesselâm): **«İzin istemek üç def'adır. İzin verilirse gir, verilmezse geri dön»** buyurmuştur. Bu izin istemede, yabancılar, anne ve akrabadan mahrem olanlar eşittir. Zîra bir kimse Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûruna gelip, annemin evine girmek için, izin istemem lâzım mıdır? dedikte: «Evet» diye cevab verdiler. Ya'nî izin istemek gerektir buyurdu. Soran, annemle aynı evde oturuyorum deyip tekrar süâl sordukta: **«Yine annenden izin iste»**, cevabını verdiler. Üçüncü def'a olarak, yâ Resûlâllah, ben annemin hizmet edicisiyim deyince: **«Annenden izin iste, anneni çıplak olarak görmeyi arzû eder misin?»** buyurup, kesin cevab verdiler.

Ama koca için karısının evine girerken, izin istemek lâzım değildir. İçeri girerken ayakkabılarını hareket ettirmesi müstehabdır. Ve yine bildirildi ki, evine girince, evinin hayır ve bereketi artması için hanımına

da selâm vermesi icâbeder. Bu husus da ileride daha geniş anlatılacaktır.

SAĞ VE SOL ELLER İLE YAPILMASI SÜNNET OLAN ŞEYLER

Eşyayı sağ eliyle almak ve vermek, sağ eliyle yemek ve içmek ve müsâfeha etmek, abdest almaya, çorabını, ayakkabısını ve elbisesini giymeğe sağ eliyle başlamak sünnettir. Mescidlere, câmilere, tekkelere ve böyle mübârek yerlere ve evlere girerken sağ ayakla girmek sünnettir.

Sol el, istincâ etmek, burunun içini temizlemek, bütün necâsetleri temizlemek, kirleri gidermek gibi aşağı olan şeylerde kullanmak içindir.

Ancak o kimse için bu işleri sol el ile yapmakta zorluk ve meşakkat varsa, yahut çolak olup, veya sol eli kesilmiş bulunmasından ötürü zorluk durumu varsa, bu durumlarda bu gibi işleri sağ el ile yapmak câiz olur. Tek ayakkabı ile yürümek edebe uygun değildir.

Bir kimse kendisinden yüksek bir kimse ile yürürken, onu nemazda imâm gibi düşünüp, ya'nî onu soluna alarak, kendisi sağ tarafından gitmelidir. Yanındaki kıymet ve haysiyet bakımından kendisinden aşağı ise bu sûretle o kimseyi sağ tarafına alarak, sol tarafından gitmelidir. Bâzıları da, yürümekte müstehab olan, sol tarafı, tükürmek ve sâire için boş bırakmak, azıcık sağ tarafından yürümelidir, dediler.

YEME VE İÇMENİN EDEBLERİ

Yemek yiyenin, başlarken besmele söylemesi, yemeği bitirince hamdetmesi sünnettir, içme de böyledir. Besmele ve hamd, o kimsenin yemeğinin gayet bereketli olmasına ve şeytânı kendisinden uzaklaştırmasına sebeb olur. Bildirildi ki, Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân), Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) : Yâ Resûlâllah, bizler yemek yiyoruz, ama doymuyoruz», dediklerinde: **«Herhalde yemeği ayrı ayrı yiyorsunuz»,** buyurunca, evet yâ Resûlâllah, ayrı ayrı yiyoruz dediler. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Yemeğiniz üzerine toplanıp, beraberce yiyiniz. Besmele okuyarak Allahü teâlâ hazretlerinin ismini anınız. Böyle olunca, yemekte bereket bulursunuz»,** buyurdu.

Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anh) bildirilir: Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) işittim: **«Bir kimse, evine girerken, yemeğini yerken Besmele söyleyip, Allahü teâlâ'nın ismini anarsa, şeytan, evlâd ve yardımcılarına, sizin için bu evde kalmak ve yemek yemek yoktur, der. O kimse evine girerken Allahü teâlâ hazretlerinin ismini anmazsa (Besmele söylemezse) şeytan, evlâd ve takımına sizin için bu evde kalıp gecelemek vardır, der. O kimse yemek yerken de Besmele söylemezse, şeytan, evlâd ve takımına, sizin için bu evde hem kalmak, hem de yemek yemek vardır der»,** buyurdu.

Huzeyfe'den (radıyallahü anh) bildirildi ki, Resûlüllah ile (sallâllahü aleyhi ve sellem) yemek yediğimiz zaman, o başlamayınca, bizden hiç birimiz yemeğe el uzatmazdık. Bir def'a Resûlüllah ile yemeğe oturmuştuk. Âniden bir köylü gelip, yemek için oturdu. Resûlüllah onun elini tuttu. Sonra âniden bir köylü kadın daha geldi. Onu da yemekten men'etti ve buyurdu ki: «**Şeytan, üzerinde Besmele çekilmiyen yemeğin üzerine gelip, o yemekten yer. Şeytan, bu köylü sebebiyle, bu sûretle bu yemekten yemek için geldi. Ben köylünün elini tuttum, sonra şeytan, bu köylü kadınla geldi, onu da yedirmedim. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o köylü erkek ve kadının elleri ile beraber, şeytanın da eli, benim elimde idi**».

Bir kimse yemeğe başlarken besmeleyi unutsa, hâtırına geldiği anda, yemeğin başı ve sonu için besmele okumalıdır. Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ)nın Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadîs-i şerîfte böyle buyurulur.

Yemeğe tuz ile başlamak ve tuz ile bitirmek sünnettir. Lokmayı sağ eliyle almalı ve lokma küçük olmalıdır. Güzel çiğneyip, geç yutmalıdır. Eğer yemek bir çeşit ise, önünden yemelidir. Bir kaç türlü olursa, kab içinde elinin hareket etmesinde zarar yoktur. Meyvede de hüküm böyledir. Yemeğin üstünden ve ortasından yemeyip, kenarından yemelidir. Üç parmağı ile yiyip, parmağını yalamalıdır. Yemek ve suyun içine üflememeli, kabın içine nefes vermemelidir. Nefesi daraldığı vakit bardağı ağzından çekmeli, nefes almalı, tekrar içmelidir. Bir yere dayanarak yemek yemek ve su içmek mekruhtur. Oturarak yemek yemek çok iyidir denmiştir. Arkadaş ve dostlarına ikrâm ederken sağ tarafından (kendi sağından) başlamalıdır. Gümüş ve altın kaplarda ve gümüş ve altından kaplanmış ve yaldızlanmış şeylerde, altın ve gümüş çok ise, yemek câiz değildir. Böyle kaplar içerisinde bir kimseye yemek takdîm edilirse, yemeği, o kaptan ekmeğin üzerine almalı veya o cinsten olmayan başka bir kaba boşaltmalı, sonra yemelidir. Bu hâli hoş görmeyip, böyle yapmak o kimseye vâcibdir. Altın ve gümüşten yapılmış buhurdan ve gülsuyu kabları hakkında da hüküm böyledir. O kimse için, onların bulunduğu yerde bulunmak haram olur. Bunların günah olduğu ya'nî kullanmanın haram olduğunu söylemesi ve o meclisten kalkması lâzımdır. Haram olduğunu bildirmesi sert değil, yumuşak ve tatlı sözle olmalıdır.

Meselâ oradakilere demelidir ki, sizin bütün sevinciniz, şerîatın sizlere mübah ve halâl kıldığı şeyler ile süslenmekte olmalıdır. Şerîatın haram ve yasak kıldığı şeylere sevinmemelidir. İnsanı günaha sokacak lezzette hayır yoktur. Cenâb-ı Hak sizlere rahmet eylesin. Hazret-i Resûlüllah'ın mübarek sözünü aklınıza getiriniz ki; «**Bir kimse altın veya gümüş kabdan veya altın ve gümüş karışık bir kabdan içse, Cehennem ateşi o**

kimsenin karnında ses çıkarır» buyurmuştur söylemelidir. Sert söylememelidir, sövmemelidir.

Ağzına koyduğu lokmayı bir daha çıkarmamalıdır. Ancak ağzına koyduğu lokma, ağzına bir fenâlık verirse, veya çok sıcaksa şübhesiz bu halde lokmayı ağzından çıkarmalıdır. Yemeğe karşı aksırdığı zaman eliyle yüzünü örtmelidir. Çünkü ağzından çıkan bir şey yemeğe ulaşabilir.

Yemek yerken, başucunda ayakta bir kimse bulunursa, ona buyurun oturun, demelidir. Yemeğe oturmaktan kaçınır ise, kölesi ve hizmetçisi, hizmet etmek için ayakta durursa, iyi yemeklerden bir lokma alıp ona vermelidir.

Yemeğin fazlasını, kabdan silip sıyırmak ve yemek kablarının kenarında kalmışları da yiyip sünnetlemek, sünnettir. Yerken kul olduğunu düşünerek yemelidir.

Fakîrler ile yemek yerken, fakîrleri kendine tercîh etmelidir. Arkadaş ve dostlarla yemek yerken neş'eli, güler yüzlü bulunmalıdır. Teklifsiz konuşmalıdır. Âlimler ile yemek yerken, onlardan birşey öğrenmeli, onlara uymalıdır. Kör bir kimse ile yemek yerken, göremediği için yerken iyisini bulamıyacağından, iyi lokma ve kısımları onun önüne koymalı veya şuradakiler iyidir, oradan buyurun, demelidir.

Yemek yerken, arkadaşları ve dostları, sıkıntılı, çekingen bir halde bulunuyorlarsa, güzel sözler söylemeli, hâle, makama uygun hikâyeler anlatıp onları neş'elendirmeli ve sevindirmelidir. Teklifsiz bu halde bulunmak sünnettir. Düğün yemeğine olunan dâvete icâbet etmek (gitmek) sünnettir. Maksad düğün yerine kadar gitmek olup, yemek yemekte ve yememekte serbesttir. Zîra Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) böyle olduğunu bildirdi ve Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse dâvet edilirse gitsin, ama ister yemek yesin, ister yemesin»**, buyurdu dedi. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) Peygamber efendimizden (aleyhissalâtü vesselâm) bildirir: **«Bir kimse dâvet olunsa ve icâbet etmese, ya'nî dâvet olunduğu yere gitmese, Allahü teâlâ'ya ve Resûlüne âsî olur. Bir kimse dâvetsiz bir yere giderse, hırsız gibi girer, üzüntülü çıkar»** buyurdu.

Ancak dâvete icâbet lâzımdır dediğimiz dâvet yeri, günah işlenmekten uzak olan yerdir. Orada, davul, zurna, ney, keman, saz ve tanbur gibi çalgılar, genç kadınlar, şarkıcılar, okuyucular gibi günah ve yasak olan şeyler varsa, dâvet olunan kimse, böyle yerde oturmamalıdır. Zîra bunların hepsi haramdır. Düğünde def için cevaz vardır. Düdük ve raks ile söylenen sözü dinlemek mekruhtur. Bâzı müfessirler (lehvel hadîs) âyet-i kerîmesini, teganni ve şiir diye tefsir eylemişlerdir. Bâzı hadîs-i şerîflerde bildirildi ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Teganni, ya'nî okuyucunun nağme ile terennüm ettiği şeyler, suyun bakla, hububat ve sebzeleri büyüttüğü gibi, kalbde nifak büyütür»**, buyurmuştur.

Şiblî'ye, teganni doğru mudur? diye sorulunca, teganni doğru değildir, cevabını verdi. Soran, niçin doğru değildir? deyince, Şiblî (aleyhirrahme): Doğrudan, hakdan ötede ve sapıklıktan başka ne vardır? buyurdu.

Tegannînin câiz olmaması tegannîde, tabiatın ve isteklerin çoşması, şehvetin, arzûların oynaması, heyecanlanması, gönlünü kadın ve gençlere ve bozuk şeylere döndürmesi gibi hallerin bulunmasındandır. Ve bu da kâfidir. Allahü teâlâ'ya ve âhiret gününe inanan kimseye, Allahü teâlâ'yı zikretmek, onu anmak, onu düşünmekle meşgul olmak herşeyden üstün, doğru ve iyidir.

Sünnet düğünü yemeğine olunan dâvete, gitmek lâzım değildir. Düğünlerde saçılan, dökülen şeyleri toplamak mekruhtur. Çünkü bu durum yağma etmeye benzemektedir. Bunda ise düşüncesizlik ve alçaklık vardır.

Düğün ve zifaf yemeğinden başka velîmelerde bulunmak mekruhtur. Mekruh olan böyle velîmeleri (düğün yemeklerini) Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) açıklamışlardır ve buyurmuşlardır ki: **«İhtiyâcı olanlar ve fakîrlerin girmesi yasak edilen, ihtiyacsız ve zenginlerin servet ve sâmân sâhiblerinin bulunması öngörülen velîmelere gitmek mekruhtur.»**

Fazîletli ve ilim ve kemâl sâhiblerinin, dâvete icâbette acele etmeleri mekruhtur. Çünkü bunda, aşağılık ve yemeğe fazla düşkün olmak vardır. Bâzıları, bir başka kimsenin tabağına ve yemeğine el uzatan, o halde, zelîl olur dediler. Tufeylî olarak, ya'nî dâvet edilmeksizin, dâvetlilerin yanına katılıp, yemekte bulunmak yasaktır. Bu hal, hayâsızlıktan ve yağmacılıktan bir çeşittir. Bu durumda iki türlü günah işler:

1 — Dâvet edilmediği şey'i yemesi,

2 — İzinsiz başkasının evine girmesi, onun gizli şeylerini görmesi ve orada bulunacak olanlara sıkıntı vermesidir.

Yemek yerken, yiyenlerin yüzlerine çok bakmamak ve sofrada oturanları tiksindirecek, iştahlarını kıracak, kahkaha ile güldürecek, üzüntü ve sıkıntı verecek sözler söylememek edebdendir. Yemekten önce ve sonra elini yıkamak sünnettir. [Hanefî mezhebinde yemekten önce yıkamak sünnet, yemekten sonra yıkamak müstehabdır]. Sarımsak, soğan ve pırasa gibi kötü kokulu şeyleri yemek mekrûhtur. Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirildi ki: **«İnsan oğlu, kendi mi'desinden daha kötü bir kap doldurmadı.»**

Ev sâhibi dışında misâfir kendisi ile beraber yemekte bulunan bir başka misâfire, ev sâhibinin izni olmaksızın lokma vermesi mekruhtur. Çünkü misâfirin o şey'i yemesi, ev sâhibinin mülkü olduğu için, onun mübah kılmasıyledir. Mülk etmek şeklinde değildir. Çünkü, yemeği yiyen misâfirin mülkü olacak zamanında ihtilâf olmuştur. Bir kısmı ağzına ala-

rak çiğnemesiyle yemek onun mülkü olur dediler. Diğer bir kısmı da, yiyen yemeğe mâlik olmaz, mülkü olmak üzere yer dediler. Yemek kendisine takdîm olunarak, önüne konduğu zaman izin almaya ihtiyaç kalmaz. Bu da, o memlekette örf ve âdet ile bu şekilde takdîm edilen yemeği yemek varsa olur. Çünkü bu durumda memleketin örf ve âdetleri kendisine izindir. Yemek yerken, ağzından bir şey çıkarıp yine kap ve tabağa koymak, dişlerini yemek üzerinde hilâllamak, kürdanla karıştırmak mekrûhtur. Elini ekmeğe sürüp silmemeli, ekmeği hor ve zelîl tutmamalı, bir yemeği çeşitli yemeklerle karıştırmamalıdır. Çünkü insanların mi'desi, yaradılışı böyle şeyleri kabûl etmez, iyi görmez. Kendisi böyle olmasını sevse de, başkalarına riayet ve hürmet için yine terketmelidir. Misâfirin yemeği beğenmeyip kötülemesi, ev sâhibinin ise yemeği övmesi, iyi oldu demesi câiz değildir. Böyle şeyler aşağılıktır. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) hiç bir yemeği, övmedi ve kötülemedi, dediler.

Ev sâhibi, diğerleri yemekten el çekmeyince, elini çekmemelidir. Ancak misâfirin teklîfsizliklerini bildiği halde, külfet ve tekellüfle yemekler yapmayı seçmemelidir. Böyle olursa, orada bulunanların ve misafirlerin, o yemekten el çekmesinde bir zarar yoktur. Hepsinin aynı leğende el yıkaması sünnettir. Çünkü hadîs-i şerîfte: **«Dağınık ve ayrı ayrı bulunmayınız, Allahü teâlâ sizin birlik ve beraberliğinizi bozar»**, buyuruldu. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem), leğen dolmayınca ortadan kaldırılmasını yasak etmiştir.

Yemek yiyen kimse, bakla, mercimek, burçak, fiğ gibi yenen şeylerin unuyla elini yıkamamalıdır. Kepek ile el yıkamak câizdir. İki hurmayı birden yemek mekrûhtur. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) bunu yasaklamıştır. Misâfir, ben ev sâhibinden şöyle şöyle yemekler isterdim ve falan şey'i tercîh ederdim dememelidir. Önüne hangi yemek konursa kanâat etmelidir. Çünkü böyle sözlerde ev sâhibini tekellüfe mecbur etmek vardır. Halbuki Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Ben ve ümmetimin müttekîleri tekellüften, zahmet vermekten berîyiz»**, buyurmuştur. Ev sâhibi, misâfirine: Efendim, canınız her ne çeşit yemek isterse, söyleyiniz, memnun olurum ve yemeği hazırlattırırım derse, bu durumda misafir canının istediği, arzu ettiği yemeği ev sâhibine söylemesi lâzımdır. Misâfirin, az da olsa, kendisine hediye edilen şey'i reddetmesi, kabûl etmemesi mekrûhdur. Hediye halâldan ise misâfirin ev sâhibine düâ etmesi ve bu hususa dikkat etmesi îcâb eder.

Bir kimsenin yemeğine veya suyuna birşey düşse, düşen şey'in akar kanı varsa ve zehirli ise, yemek ve su necis olur. Onu yemek ve içmek harâm olur. Yemek kuru olursa, düşen şey'i ve etrafındaki yemekleri çıkarır atarsa, geriye kalanı yemek câiz olur. Düşen şey kansız böcekler-

den olup zehirli ise, aynî haram olmayıp, zehir ve zararı ile zarar göreceği için, o yemeği yemesi haram olur. Yemeğe ve suya düşen şey karasinek ise, çıkarır, atar. Yemek temizdir, yemeği yer. Nitekim Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) bildirildi ki: **«Sizden birinizin yemeğine karasinek düşerse, onu o yemeğe batırsın, çünkü kanadının birinde zehir, diğerinde şifâ vardır. İki kanadını daldırmakla zehirden sakınmış olur.»**

Suyu, emerek içmek sünnettir. Suyu yerinden, avucuyla veya bir kabla almadan ağzını sokup içmemelidir. Suyu dinlenerek ve nefes alarak üç def'ada içmelidir. Bardak ve kâse içine nefes vermemelidir. İçerken Besmele, sonunda da hamdetmelidir. Yeme ve içmeği on iki haslet olarak kısaca şöyle sıralayabiliriz. Bunların dördü farz, dördü sünnet, dördü de edebdir. Farz olanların, yemek yiyenin, yediği yemeğin halâldan mı, haramdan mı olduğunu bilmesi, besmele-i şerîfe ile başlaması, bulacağı yemeğe râzı ve kanâat edici olması ve Allahü teâlâ hazretlerine hamd ve şükür etmesidir. Sünnetleri: Yemek yerken sol ayak üzerine oturması, üç parmakla yemesi, parmaklarını yalaması ve kendi önünden yemesidir. Edebleri, lokmayı küçük alıp çok çiğnemesi, yemekte beraber yediklerinin yüzlerine çok bakmaması, sofraya ekmek koyup katığı ekmek üzerine koyması, dayanarak ve yatarak yememesidir.

Hamam yapmak, alıp satmak ve hamamdan kira almak mekruhtur. Çünkü hamamda insanların avret yerlerini görmek vardır. Hazret-i Alî (radıyallahü anh) buyurur ki, hamam ne kötü bir evdir ki, sâhibinden hayâ kalkar ve orada Kur'ân-ı kerîm okunmaz.

En iyisi hamama gitmemektir. Ancak evde yıkanacak yeri yoksa ve muhakkak gitmek icâbediyorsa, gitmekte zarar yoktur.

Abdullah bin Ömer (radıyalllahü anhümâ) dan bildirilir ki, onlar hamamı kerîh görürler ve hamam parası ile geçinmenin karışık ve müşkil olduğunu beyân ederlerdi.

Hasen ve İbn-i Sîrîn'den bildirilir ki, onlar hamama girmezlerdi. Abdullah bin İmâm-ı Ahmed (rahimehümallah) der ki, babam İmâm-ı Ahmed'in hamama girdiğini asla görmedim.

Bir kimse için zarurî olarak hamama gitmek icâbediyorsa, içeri girince başkalarının avret yerine bakmaz, beline peştemal bağlar. Böyle girmesi câizdir. Böyle bir kimsenin, hamamın boş bulunduğu gece vakti veya gündüzün tenha bir zamanda girmesinde beis yoktur. İmâm-ı Ahmed'e hamama girmek hakkında süâl olundukta sorana hitâben: «Hamamda bulunanların hepsinin peştemalı olduğunu biliyorsan gir, bilmiyorsan girme», buyurdu.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) diyor ki, Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Hamam ne kötü binâdır. Orada avret yeri örtülmez. Ve suyu, temizlenmekte kullanılmaz.»**. Hazret-i Âişe (radıyalla-

hü anhâ) buyurdu ki: Hamamda benim için Uhud dağı kadar altın olsa, yine Âişe hamama girmeye sevinmez».

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) der ki, Peygamber efendimiz buyurdu ki: **«Allahü teâlâ hazretlerine îmân eden bir kimse, hamama peştemalsız girmesin.»**

Kadınların da, erkekler için söylediğimiz şartlara uygun hastalık, hayız ve nifas gibi özürlerinden dolayı hamama girmesi câiz olur. Zîra İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) der ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Yakın zamanda Acem ülkesini fethedersiniz. Orada hamam adı verilen bir takım binâlar bulursunuz. Erkekler bu binâya ancak peştemalla girsin. Kadınları hamama girmekten men'ediniz. Ancak hayız ve nifas olurlarsa girmelerine izin veriniz.»**

Hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte: **«Hamama giren kimse selâm vermemeli, Kur'ân-ı kerîm de okumamalıdır»** buyuruldu.

HER ZAMAN VE GUSL EDERKEN ÇIPLAK OLMAK YASAKTIR

Ebû Dâvud Behz bin Hakîm'den, o da babasından, babası da dedesinden (radıyallahü anh) bildiriyor ki, yâ Resûlâllah, avret yerimizi kimlere göstermek, kimlerden örtmek bize lâzımdır? dediğinde: **«Sen avret yerini hanımından ve mülkü yemînin olan câriyenden başka herkesten koru ve ört»**, cevabını almıştır. Yine, yâ Resûlâllah, insanların bir kısmının bir kısmı ile bir yerde bulunduğu zaman nasıl olur diye sorunca: **«Eğer elinden gelirse, avret yerini hiç bir kimseye ve hanımına bile gösterme»**, buyurdu. Tekrar, yâ Resûlâllah, yalnız iken nasıl yapmamız gerekir? diye sorunca: **«Utanılması gerekenlerin en büyüğü Allahü teâlâ'dır. O halde de Cenâb-ı Hak'tan utanıp, avret yerinizi örtmeniz ve korumanız lâzımdır»**, diyerek en doğru cevabı mübarek ağızlarından çıkarmışlardır.

Ebû Dâvud'un isnâdı ile Ebû Saîd Hudrî'den, o da babasından (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Erkek, erkeğin avret yerine bakmasın. Kadın da yabancı kadınların avret yerine bakmasın»**, buyuruldu. Ama bir kimsenin görmiyeceği yalnız bir yerde gusül ederken, peştemalsız durmak mekruhtur. Ebû Dâvud'un isnâdı ile Atâ'dan o da Ya'lâ bin Ümeyye'den (radıyallahü anh) bildirdiği haberde, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem), üzerinde peştemal ve örtü bulunmadığı halde bir kimseyi gusl ederken (yıkanırken) görünce minbere çıkıp, Allahü teâlâ'ya hamd ü senâdan sonra; **«Allahü teâlâ diridir ve örtücüdür, örtmeyi ve perdelemeyi sever. Sizden biriniz yıkanırken avret yerini örtsün»**, buyurdu.

Yıkanmak için nehir gibi bir suya veya denize girse ve üzerinde av-

ret yerini örtecek bir şey bulunmasa, mekruhtur. Çünkü suda da yaşıyanlar vardır.

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) bildiriyor ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) beline bir şey kuşanıp setr-i avret etmeksizin suya girmekten nehy ve men etmiştir.

Hasan'dan (rahimehullah) şöyle bildirildi ki, suda yaşayanlar vardır, orada yaşıyanlardan örtünmek, bizden daha çok gerekmektedir ve olmalıdır, dedi.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel bir başka rivâyetle, peştemalsız suya dalmağa izin verdi ve onda mekruhluk olmadığını şöyle bildirdi ki, kendisine: «Bir dere kenarında yalnız olur, etrafta kimseler olmazsa avret yerini örtmeden suya dalmak süâl olunduğunda: Bir beis yoktur, dedi. Ama daha iyisi ve daha doğrusu önceden de buyurduğu gibi, yasak edilmesi ve avret yerinin örtülmesinin gerektiğidir.

YÜZÜK VE MÜHÜR

Ebû Dâvûd'un isnâdı ile Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bâzı yabancılara, mektub yazmak istedikleri vakit, yâ Resûlâllah, yabancılar ancak mühürlenmiş mektubu okurlar, dediklerinde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) gümüşten yüzük yaptırıp, üzerine Muhammedün Resûlüllah yazdırmıştı.

Enes (radıyallahü anh) den bildiriliyor ki, Resûlüllah'ın (aleyhissalâtü vesselâm) mühürlerinin (yüzüklerinin) hepsi gümüşten idi. Bir başka rivâyette, Resûlüllah'ın yüzüğü gümüşten, taşı ise siyah akîk idi buyurdu.

Ebû Dâvûd, Nâfi'den, o da İbn-i Ömer'den [Abdullah ibni Ömer'den radıyallahü anhümâ] alarak diyor ki, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) yüzüğünün yazısı parmağının iç tarafında idi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bu yüzüğü altından idi. Eshâbı, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) altın yüzük taktığını görünce, kendileri de altın yüzük taktılar. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) insanların altın yüzük taktıklarını görünce, parmağındaki altın yüzüğü çıkarıp attı ve: **«Ebediyyen onu bir daha takmam»** buyurdu. Sonra gümüşten yüzük yaptırıp üzerine Muhammedün Resûlüllah nakşettirmişti. Bu yüzüğü Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) sonra Ebû Bekr (radıyallahü anh), sonra Hazret-i Ömer (radıyallahü anh), sonra da Hazret-i Osman (radıyallahü anh) taşıyıp, hazret-i Osman'ın halîfeliği zamanında, bu mühür, Medine-i münevvere'de Bi'r-i Üreys adındaki kuyuya düştü. Her ne kadar aradılarsa da bulunamadı.

DEMİR VE PİRİNÇTEN YAPILAN MÜHÜR [YÜZÜK] MEKRUHDUR

Demir ve pirinçten mühür (yüzük) takınmak mekruhdur. Ebû Dâvûd'un isnâdı ile Abdullah bin Büride'den, o da babasından bildiriyor ki, bir kimse parmağında pirinçten yapılmış yüzükle Resûlüllah'ın huzûruna geldi. Resûlüllah o kimseye hitâbederek: **«Senden putların kokusunu duyuyorum»,** buyurunca, gelen, parmağındaki yüzüğü çıkarıp attı. Sonra demirden bir yüzükle huzûruna geldi. Resûlüllah (aleyhisselâm) ona: **«Senin üzerinde Cehennem ehlinin süsünü görüyorum»,** buyurunca gelen, o yüzüğü de atıp: Yâ Resûlâllah, yüzüğü ve üstündeki mühürü neden yapayım?», diye sorunca: **«Gümüşten yaptır ve bir miskale[4,8 gram] de varmasın»,** buyurdu.

MÜHÜRLÜ YÜZÜĞÜ SOL ELİN SERÇE PARMAĞINA TAKMALI

Ebû Dâvud isnâdı ile Nâfi'den, o da İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildiriyor ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) yüzüğünü sol eline takar ve yazı kısmı elinin iç tarafında kalırdı. Bu hâli, selef-i sâlihînin çoğundan bildirildi. Müstehab olan, eşyanın sağ el ile alınıp sol tarafa konulmasıdır. Bu durumda yüzüğü ve onda yazılı bulunan isim ve harfleri korumak vardır. Hazret-i Alî (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) yüzüğünü sağ eline takınır idi. Buna göre sağ ve sol olabilir. Sol el daha iyidir. [Hanefî mezhebinde sağ elin küçük parmağının yanındaki parmağa takmalıdır].

HELÂ VE İSTİNCÂ

Bir kimse helâya gireceği zaman, üzerinde Allahü teâlâ'nın ismi yazılı yüzük ve buna benzer şeyleri yanında bulundurmamalıdır. Helâya girerken sol ayakla girmelidir. Girmeden önce: **«Eûzü billâhi minel hubsi vel habâis ve minerricsi vennecsi-ş-şeytânir-racîm»** demelidir. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Helâ ve kazâ-i hâcete mahsus yerlerde, şeytanlar bulunur ve insan oğluna zarar vermek isterler. Sizler şeytan-ı racîmin zararından Allahü teâlâ hazretlerine sığınınız, ilticâ ediniz. Sizden biriniz helâya gireceği zaman, eûzü billâhi minerricsi-n-necs-il-habâis-iş-şeytân-ir-racîm desin».**

Helâda başı örtülü olmalı ve elbisesini fazla kaldırmayıp yere yakın bulundurmamalıdır. Selâm verilirse, sesle cevab vermemeli, birisi konuşmak isterse, onunla konuşmamalı, aksırırsa kalbden **elhamdülillâh** deme-

li, başını yukarı kaldırmamalı, kendisinden ve gayrisinden çıkan şeylere bakmamalı, gülmemeli ve insanlardan uzakta bulunmalıdır.

Küçük su dökerken üzerine sıçramaması için yumuşak bir yer ta'yîn etmeli, avret yerini kimseye göstermemelidir. Su dökecek yer, sert ve rüzgârlı bir yer ise, yere çok eğilmelidir. Eğer arazide ise, küçük ve büyük abdest bozarken, yüzünü ve arkasını kıbleye dönmeyip, dînimizin bildirdiği şekilde doğuya ve batıya döndürmelidir. Güneşe, aya karşı dönmemeli, taş üzerine ve gerek meyveli, gerek meyvesiz ağaç altına abdest bozmamalıdır. Çünkü ağacın gölgesinde oturulur ve insanların elbiseleri pislenebilir. Meyveli ağacın meyvesi dökülüp, ona necaset bulaşır. Yol üzerine, nehir kenarına, duvar dibine abdest bozmamalıdır. Zîra hadîs-i şerîfte bildirildiğine göre buralarda abdest bozan, lânetlenir.

Allahü teâlâ'nın ismini tenzîh için, abdest bozduğu yerde Kur'ân-ı kerîm okumak ve Allahü teâlâ'nın ismini anmak doğru değildir. Abdest bozmadan önce besmele ve şeytandan korunmaktan başka bir şey okumamalıdır. Abdest bozmayı bitirip kalktıktan sonra, **Elhamdü lillâhillezî ezhebe annil ezâ ve âfânî ğufrâneke,** demelidir. Sonra oradan temiz bir yere geçmelidir. Eline necâset bulaşmasın, yâhut bedenine ve elbisesine su sıçramasın diye abdest bozduğu yerde istincâ etmemeli, temizlenmemelidir. Necâset, çıktığı yerde dağılmamışsa isterse su ile yıkar, isterse kuru bir şeyle siler. Kuru bir şey ile temizlenmek isterse, taş hepsinden iyidir ve bu taşlarla daha önce istincâ edilmemiş olmalıdır. En az üç taş olmalıdır. Ön ve arkayı bunlarla temizlemelidir. Üç taş bulamazsa, bez parçası veya topraktan yapılmış, meselâ tuğla gibi şeylerle silip, temizlemelidir. Bunlar da bulunmazsa yere sürmelidir. Küçük abdest için istibrâ etmeli, öksürmeli ve biraz beklemelidir. Çünkü abdest aldıktan sonra, bevil (sidik) gelirse abdest bozulur. Bunu önlemek için istibrâ ve öksürmeden önce üç adım atmalıdır. Arkasını temizlerken, taşı sol eli ile alıp önden arkaya doğru, necâset çıkan yeri temizler. İkinci taşı arkadan öne doğru getirmeli, üçüncü taşı ise orada döndürmelidir ve atmalıdır. Böylece ön ve arka temizlenmiş olur. Bunlarla yetinilmezse taşları beşe çıkarmalı, olmazsa, yedi, dokuz ya'nî tek olarak artırmalıdır. Bir iki taş ile temizlense de, üç olmalıdır (1).

SU İLE İSTİNCÂ

Yukarıda anlattığımız gibi istibrâ ve öksürükten sonra, kalbi mutmain olup, sağ eliyle su döküp sol eliyle yedi kere yıkamalıdır. Medîne-i münevvere âlimleri zeker, koyunun memesi gibidir, ne kadar çekilse bir şey çıkar. Su dökünce bevl kesilir. Arkasını da sol eli ile yıkamalıdır. Te-

(1) Hanbelî mezhebinde böyledir. Hanefî'de temizlemek için bir âdet yoktur.

mizlendi zannı gelinceye kadar su dökmelidir, yıkamalıdır. İstincâ yapan kimse, ön ve arkasının iç tarafını yıkamaz. Buralar şer'an afvedilmiştir. Yellenmeden dolayı istincâ lâzım gelmez. İstincâda, taş ile su bir arada olursa daha iyidir. Yoksa yalnız taşla da yetişir. Fakat su kullanırsa iyi olur. Zîra demişlerdir ki, bir kimse su ile istincâ etmediği zaman, ona şeytan musallat olur. Bu sebebden şâirlerden bâzısı su ile istincâ etmezler. Çünkü sözler bu halde hâtırlarına çok gelir. Bu ise günah ve kötü bir şeydir. Murdarlığın ve kerîh kokunun meydana getireceği, sonu felâket olan sözden Allahü teâlâ'ya sığınırız.

NECASETİN YAYILMASI

Necâset, önden ve arkadan çıktığı yerin etrafına dağılıp yayılırsa, bunu temizlemekte sudan başkası yeterli değildir. Çünkü böyle olunca necâset, bulunması zarar vermiyen yerden çıkmış, baldır, göğüs ve diğer âzalara bulaşmış necâset gibi olur. Bunlar ise ancak su ile giderilir.

İSTİNCÂ NASIL OLUR

İstincâ câiz olan şey, kuru, temiz ve temizleyici olmalıdır. Yenebilen şeyler ve hayvan yemleri gibi şeylerden olmamalı, başkasının taşı ve suyu gibi harâm olan şeylerle de olmamalıdır. At, katır ve eşek tersi ile, kemik ile istincâ câiz değildir. Çünkü bunlar Cin tâifesinin gıdasıdır. Siyah balçık, kum, yapışkan ve bulaştırıp temizlenmiyen şeyler ile istincâ câiz değildir.

İSTİNCÂ NE ZAMAN LÂZIMDIR

Yellenmenin dışında, önden, arkadan çıkan necâset, kurt, küçük taş, kan, irin ve kıl gibi şeylerin hepsi için istincâ etmek vâcib olur. Önden beş şey çıkar. Birincisi bevil (sidik)dir. İkincisi mezîdir. Oynadığı zaman, lezzet alır ve şehvetlenirse, birisini gördüğü veya andığı zaman gelen ince, beyaz bir sudur. İstincâdaki hükmü bevil gibidir, hattâ zekerin ve hayelerin yıkanması gerekir (2). Zîra menî ince olmayıp, sâhibinin ön kaba avret yerini yıkaması ve namaz için boy abdesti almayı icâbettirir. Üçüncüsü vedîdir. Küçük su döktükten sonra gelen beyaza yakın bir sudur. Hükmü bevlin hükmü gibidir. Dördüncüsü menîdir. İhtilâm veya cima'dan büyük bir lezzetin husûlü zamanında, şehvet ve kuvvetle çıkan beyaz bir sıvıdır. Bâzan da sarı olur. Cima' çok olursa kırmızı olur. Bâzan kuvvetsiz olduğunda yahut bünyeye göre, ince olur, ya'nî su gibi olur.

(2) *Hanbelî mezhebinde.*

Menînin kendisine mahsus, hamur kokusu gibi kokusu vardır. Bununla tanınır. Menî çıkınca boy abdesti almak lâzımdır. Kadınların menîsi ince ve sarıdır. Beşincisi yel'dir. Arkadan geldiği gibi, nâdiren önden de gelir.

Gusl edecek kimse, cenâbetlikten temizlenmeye niyyet etmelidir. Kalbindeki niyyeti dil ile de söylese daha iyidir (3). Suyu besmele ile alıp, [yıkandığı yerde su birikiyorsa] yalnız ayakları bırakıp, tam bir abdest almalı, sonra başına üç kere su döküp, saçlarının diplerini iyice ıslatmalı, sağ tarafından başlayıp, bedeninin diğer yerlerine su dökerek, iki eliyle her tarafından başlayıp, her tarafını oğmalıdır. Eklem yerlerine ve her yerine suyun ulaşmasına çok dikkat etmelidir. Zîra Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Saçlarınızın aralarını hilâllayıp karıştırınız, Derinin dışını temiz ediniz. Çünkü her bir kılın dibinde cünüblük hâli vardır»** buyurdu.

Sonra gusl ettiği yerden yana çekilerek iki ayağını yıkamalıdır. Gusl esnasında abdesti bozan birşey yapmadı ise, bu abdest ile nemaz kılabilir. Çünkü bu gusl abdesti ile, küçük ve büyük abdestsizliğin kalmadığına hükmederiz. Gusl abdesti alırken, abdesti bozacak bir şey olursa nemaz için ayrıca abdest alması lâzım gelir. Bu şekilde olan guslün aslı ve hakîkatı Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirilen şekildir ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) gusl abdesti alacakları zaman, iki elini üç kere yıkar, suyu sağ eli ile alıp, soluna döker, sonra üç def'a ağzına ve burnuna su verir, yüzünü üç, kollarını da üçer def'a yıkar, yıkandığı yerden çıkıp ayaklarını yıkardı.

Guslederken önce avret yerini yıkamak, niyyet etmek ve ağzına ve burnuna su vermekle beraber bütün bedenini yıkamakla cenâbetten temizlenmiş olur. Çünkü ağza ve buruna su vermek gusl abdestinde farzdır. Abdestte ise iki rivâyet vardır. Burada da doğrusu, gusülde olduğu gibi abdestte de farz olmasıdır (4). İkinci şekilde gusl abdesti ile nemaz kılmak câiz değildir.

Ancak gusl abdestini, nemaz abdesti gibi almayıp, ağzını burnunu ve bütün bedenini yıkayan kimse, gusl abdestine niyyet ederken, nemaz abdestine de niyyet ederse nemaz câiz olur. Bu durumda, abdestten kalan kısımlar, niyyet sebebiyle gusül abdesti alınırken yerine gelir. İşte niyyet bulunmadığı zaman, abdest de bulunmamış olduğundan nemazı sahîh olmaz. Çünkü Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Abdestsiz nemaz olmaz»** buyurdu. Abdesti olmıyanın, nemazı da olmadığını beyân eyledi. Yukarıda anlattığımız tam gusl abdesti böyle değildir. Zîra orada, gusl abdesti alan tamamen abdest almıştır. **Gusldo suyu** israf etmek iyi değildir. Suyu kullanırken, ne az, ne de çok kullanma-

---

(3) Hanefî mezhebinde niyyet sünnettir ve kalb ile olur.
(4) Hanefî'de namaz abdestinde ağzı yıkamak sünnettir.

lıdır. Sünnet de böyledir. Guslün ve abdestin bütün icablarını yerine getirirken suyu az kullanmak, çok kullanmaktan iyidir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir ve üçte bir rıtıl denen bir müd [875 gr.] su ile abdest alır, dört müd ölçüsünde bulunan bir su [4200 gr.] ile guslederdi.

ABDEST ALIRKEN OKUNACAK DÜÂLAR

1 — **Bismillâhil azîm. Vel-hamdü lillâhi alâ dînil-islâm. Ve alâ tevfîkıl îmân. Elhamdü lillâhillezî ce'alel mâe tahûren ve ce'alel islâme nûren** (5) düâsını okuduktan sonra, ellerimi bileklerime kadar üç def'a yıkarım.

2 — Sonra sağ elimle ağzıma, üç kere su verirken şu düâyı okurum :

Allahümmeskınî min havdi nebiyyike ke'sen lâ ezmeu ba'dehü ebeden (6).

3 — Sağ elimle burnuma üç kere su verir, sol elimle sümkürürüm. Burnuma su verirken :

Allahümme erihnî râyihatel cenneti verzuknî min naîmihâ. Ve lâ türihnî râyihaten-nâr (7).

4 — Avuçlarıma su alır, alnımdan çene altına, şakaklarıma kadar yüzümü yıkarken şu düâyı okurum :

Allahümme beyyid vechî binûrike yevme tebyaddü vücûhü evliyâike ve lâ tüsevvid vechî bizünûbî yevme tesveddü vücûhü a'dâike (8).

5 — Sol kolumla, sağ kolumu dirseğime kadar (üç def'a) yıkarken **Allahümme âtinî kitâbî biyemînî ve hâsibnî hisâben yesîren** (9) düâsını okurum.

6 — Bu def'a sağ kolumla, sol kolumu (üç def'a) dirseğime kadar (dirseğim dahil) yıkarken :

Allahümme lâ tu'tinî kitâbî bişimâlî ve lâ min verâi zahrî ve lâ tühâsibnî hisâben şedîden (10) düâsını okurum.

---

(5) Azîm olan Allahü teâlâ'nın (adıyla) başlarım. Bize İslâm dinini veren ve îmânı ihsân eden Allahü teâlâ'ya hamd ü senâlar olsun. Suyu temizleyici, İslâmı nûr kılan Allah'a hamd ü senâlar olsun.

(6) Ey Allah'ım! Ondan içtikten sonra bir daha hiç susuzluk duyulmayan havz-ı Nebî'den ben kuluna bir kâse (bardak) içir.

(7) Ey Allah'ım! Bana Cennet kokusunu koklat ve beni Cennet ni'metleri ile rızıklandır. Cehennem kokularıyla değil.

(8) Ey Allah'ım! Nûrunla, evliyâların yüzünü ağarttığın (beyaz ettiğin) gibi, benim yüzümü de ağart. Düşmanlarının yüzünün siyah olduğu günde, benim günahlarımdan dolayı yüzümü siyah etme.

(9) Ey Allah'ım! Kitâbımı sağ tarafımdan ver ve beni kolay hesaba çek.

(10) Ey Allah'ım! Kitâbımı sol tarafımdan ve arkamdan verme. Beni zor bir hesabla sorguya çekme.

7 — Her iki kolumu yıkadıktan sonra, ellerimi tekrar yıkar ve o yaşlıkla başımı meshederken :

Allahümme harrim şa'rî ve beşerî alen nâr. Ve ezillinî tahte zılli arşike yevme lâ zılle arşike (11) düâsını okurum.

8 — Daha sonra sağ ve sol elimin şehâdet parmaklarıyle iki kulağımın deliklerine su verirken baş parmaklarımla kulaklarımın arkasını meshederim ve :

Allahümmec'alnî minellezîne yestemi'ûnel kavle feyettebi'ûne ahsenehü (12) düâsını okurum.

9 — Ellerimin dış yüzü ile ensemi meshederken :

Allahümme a'tik rekabetî minen nâr (13) düâsını okurum.

10 — Boynumu meshettikten sonra, sol elimin küçük parmağı ile, sağ ayağımın küçük parmağından başlıyarak, ayak parmaklarımın arasını hilâllamak sûretiyle, topuklarla birlikte, ayağımı yıkarken :

Allahümme sebbit kademeyye ales-sirâti yevme tezillü fîhil-akdâmü (14) düâsını okurum.

11 — Sol ayağımı (üç def'a) yıkarken, ayak parmaklarımın arasını küçük parmağımla, bu sefer baş parmaktan başlıyarak, ayak parmaklarımın arasını hilâllamak sûretiyle topuğumla birlikte yıkar ve :

Allahümme lâ tatrud kademeyye ales-sırâti yevme tatrudu külle akdâmi a'dâike (15).

Allahümmec'alnî sa'yen meşkûren ve zenben mağfûren ve amelen makbûlen ve ticâreten len tebûr. Sübhânekellahümme ve bihamdike. Eşhedü en lâ ilâhe illâ ente vahdeke lâ şerîke leke ve enne Muhammeden abdüke ve resûlüke (16).

---

(11) Ey Allah'ım! Vücudumu ve saçlarımı Cehenneme atma. Gölgenin olmadığı (bulunmadığı) günde beni arş-ı a'lâ'nın gölgesinde gölgelendir.

(12) Ey Allah'ım! Beni, sözü dinleyip en güzelini tutanlardan eyle.

(13) Ey Allah'ım! Boynumu ateşten âzâd eyle.

(14) Ey Allah'ım! Ayakların kaydığı günde, sırat üzerinde ayaklarımı sâbit eyle.

(15) Ey Allah'ım! Senin düşmanlarının ayaklarının kaydığı günde, benim ayaklarımı kaydırma.

(16) Ey Allah'ım! (Beni) çalışan ve şükreden(lerden), günâhı afvolanlardan, ameli kabûl olanlardan, ticâreti helâl (olanlardan) eyle.

Ey Allah'ım! Seni, hamdinle tesbîh ve tenzîh eder(im). Senden başka ma'bûd olmadığına, bir ve şerîkin (ortağın) ve Muhammed (aleyhisselâm)ın kulun ve Resûlün olduğuna şehâdet ederim.

GİYİNMENİN EDEBLERİ

Elbise dört çeşittir :

1 — Her mükellef [âkıl-bâliğ mü'min] üzerine haramdır.
2 — Bâzı kimselere haramdır, bâzısına haram değildir.
3 — Giyilmesi mekruh olan elbiseler.
4 — Mübah olan elbiseler.

Her mükellef üzerine harâm olan elbiseler, zorla, gasbla alınan elbiselerdir. Bâzı kimselere haram, bâzılarına haram olmıyan elbiseler, hâlis ipekten dokunmuş kumaştan yapılan elbiselerdir. Kadınlar için mübahdır. Erkekler için ise haramdır. Küçük çocuklara ipek elbise giydirilmesinde iki rivâyet vardır (17).

Mekruh olan, kibir ve kendini beğenmek haddine vardıracak derecede elbiseyi uzun yapmaktır. Bunun gibi ipek ve pamuk ile yarı yarıya dokunan, yahut ikisinden birisi ziyâde veya noksan olduğu bilinmeyen elbise de mekruhdur. Çirkin görünmemesi için sakınılacak elbiseden biri de, bulunduğu memleketin halkının âdetlerinden çıkarak, insanlar arasında kendisine şöhret verecek, onu tanıtacak elbiseyi giymektir. Memleketindeki insanların giydiği gibi elbise giymek en doğrusudur. Onlardan ayrılmamalıdır. Böylece insanlar arasında adı söylenip gıybet olunmaktan kurtulur ve insanları kendisi hakkında gıybet yaptırmamakla, gıybetin günâhına ortak olmaktan kurtulur.

Bizim için elbisenin edebleri hususunda iki kısım vardır. Biri vâcib, biri de mendûbdur. Vâcib olan kısım da iki çeşittir. Birisi Allahü teâlâ'nın hakkına âiddir, diğeri özellikle insanın kendi hakkına âiddir. Allahü teâlâ'nın hakkına âid olanı, yukarıda çıplak durmak bahsinde anlattığımız gibi, avret yerini insanların görmesinden örtmektir. İnsanın kendi hakkına âid olanı, elbise ile sıcaktan, soğuktan ve bir çok zararlardan korunmasıdır. Böyle korunma insana vâcibdir. Terki câiz değildir. Çünkü bu sûretle elbiseyi terketmek, kendinin telef olmasına, ziyâna uğramasına yardım etmek olur. Bu ise haramdır.

Mendûb olan da iki kısımdır. Biri Hak teâlâ'nın hakkına âiddir. Bayramlarda, cum'a günlerinde ve bunlar gibi, insanlar arasında, toplantılarda bulunduğu zamanlarda ridâ ve kaftan giymesi ve kendisinin süslü, güzel elbise giymemesidir. İkincisi insanların haklarına âiddir. Sâhibinin mürüvvetine noksanlık getirmiyecek ve hakârete mâruz bırakmıyacak elbise çeşitlerini insanlar arasında giymektir. Çenesi altından dolaştırmaksızın başına tülbent sarmak mekruhtur. Çenesi altından getirip sarmak müstehabdır. Yere kadar uzun etek giymek mekruhdur. Zîra hadîs-i şerîf-

(17) Bu ipek tabiî olan ipektir. Sun'i ipek haram değildir.

te: **«Müslim olan kimsenin altına giydiği elbise, topukların üstüne kadardır. Topuklarında olmada günah yoktur. Topuklarından aşağı olursa ateştedir»** buyuruldu.

Ebû Dâvûd'un, Ebû Saîdi'l-Hudrî'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse tekebbür ederek, pantolonunu indirip sürüklerse, o kimseye Allahü teâlâ hazretleri rahmet nazarı ile bakmaz»** buyurdu. Nemazda iştimal-i sema' mekruhdur. İştimal-i sema' köylülerin büründükleri gibi, ihramı sağ tarafından, sol kolun ve sol omuzun üzerinden atmakla, tamamen bürünüp ellerini çıkaracak bir yer bulunmamaktan ibarettir. Sedel de mekruhdur. Sedel, ridâ ve kaftanın ortasını başına koyup, diğerini arkasına sarkıtmaktan ibârettir. Bu ise yehudîlerin âdetidir. İhtiba' da mekruhdur. İhtiba' oturup dizlerini göğsüne birleştirip iki ucunu bağlayıp dayanır gibi durmaktan ibarettir. Bu ihtiba'nın mekruh olması, bağlanan şey'in altında avret yerini örtecek elbise bulunmadığı zamandır. Altında elbise varsa, zararı yoktur. Nemazda ağzına yaşmak tutup, burnunu örtmek mekruhtur. Erkeğin kadın, kadının erkek süsüne benzemesi mekruhdur. Çünkü Peygamber Efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle yapanlara lâ'net etmiş ve onları Allahü teâlâ'nın azâbı ile korkutmuştur. Nemazda inciklerini dikip, oturacak yerini yere koyarak çömelip oturmak mekruhdur. Çünkü Resûlüllah (aleyhissalâtü vesselâm) böyle oturuşun köpek oturuşuna benzediği ve nemaz kılanın bundan men' edilmiş olduğunu bildirmiştir.

Altından vücûdu görünecek kadar ince elbise giymek mekruhdur. Bu ince elbiseden avret yeri görünür ise, bunu bile bile giymiş ise, o kimse fâsık olur. Nitekim bile bile avret yerini açan kimse fâsıklardan sayılır. Böyle ince elbise içinde nemaz kılanın nemazı sahîh olmaz. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Serâvil** (ya'nî iç donu) **yarım elbisedir ve insanlar için çok lâzımdır»** hadîs-i şerîfi ile Serâvili övdü. İç donunun paçalarını geniş yapmak mekruhdur. Sıkı ve dar olması iyidir. Zîra paçalarının dar olması, avret yerini daha çok örter. Bâzı hadîs-i şerîflerde, Peygamber efendimizin (aleyhissalâtü vesselâm) geniş ve uzun olup, parçaları, giyenin ayakları üzerine dökülen serâvili beğenmedikleri bildirilmiştir. Elbisenin iyisi, hareketlisi, üstünü ise beyaz renkli olanıdır. Zîra hadîs-i şerîfte: **«Sizin en hayırlı elbiseniz beyaz olanıdır»**, buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte: **«Beyaz giymeye devam ediniz. Dirilerinize beyaz giydiriniz. Ölülerinizi de beyaz bez ile kefenleyiniz»**, buyuruldu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) bildirir, Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Beyaz elbisenizi giyiniz. Çünkü beyaz elbise, giydiğiniz elbiselerin en hayırlısı, en temizi, en güzelidir. Ölülerinizi beyaz elbise ile kefenleyiniz. Sürmelerinizin hayırlısı Esmed denilen sürme taşıdır ki, göze parlaklık verir. Gözün görmesini artırır ve kirpik kıllarını büyütür.»**

YATMANIN EDEBLERİ

Uyumak istiyen kimse, su kabının üzerini örtmeli, mumunu söndürmeli, kapısını kapatmalı, ağzında yemek kokusu kaldı ise, haşerat girmemesi için yıkamalı, besmele okumalı, sonra Ebû Dâvûd'un Saîd bin Ubeyde'den alarak bildirdiği: **«Allahümme innî eslemtü vechî ileyke»** kelimelerini sonuna kadar okuması sünnettir. Saîd bin Ubeyde der ki, bana Bera' bin Âzib (radıyallahü anhümâ) bildirdi ki: «Ey Berâ, sen yatacak yere geldiğin zaman, nemaz için abdest alır gibi, abdest alıp, sonra yatağına sağ tarafın üzerine yatıp: **«Allahümme innî eslemtü vechî ileyke ve fevvadtü emrî ileyke ve elce'tü zahrî ileyke rağbeten ve rehbeten ileyke lâ melcee velâ menca minke illâ ileyke, âmentü bi kitâbikellezî enzelte ve binebiyyikellezî erselte»** düâsını okumalıdır. Bu düâyı okuyup da ölürsen, fıtrat-ı İslâmiyye üzere ölürsün. Ya'nî müsliman olarak ölürsün ve bu güzel sözleri, en son sözün yapmış olursun, dedi. Bera' bin Âzib bildiriyor ki, bunun üzerine Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) : «Yâ Resûlâllah, zât-ı âliniz de bu düâyı söyleyip: **«Biresûlikellezî erselte»,** der misiniz dediğimde: **«Hayır, demem, ve binebiyyikellezî erselte derim»,** buyurdu.

Yatınca, kabirde olduğu gibi, hadîs-i şerîfte bildirildiği üzere kıbleye dönerek sağ tarafı üzerine yatmalıdır. Bu kimse, göklerin ve yerin melekûtünü, ya'nî azamet-i ilâhîyi gökte ve yerde olanları düşünüp tefekkür ederken arka üstü yatarsa bir beis yoktur.

Yüzü koyun yatmak mekruhdur. Uyuyan bir kimse, rü'yâda kendisini rahatsız edecek bir şey görürse, bunun şerrinden Allahü teâlâ hazretlerine sığınıp sol tarafına üç def'a üfleyip, ya'nî eûzü okuyup sol tarafına üfleyip: Yâ Rabbi, bana hayırlı rü'yâ göster, kötü rü'yâ gösterme!» demelidir.

Cünüb değilse, **âyete'l-kürsî**'yi, **kul hüvallahü ehad**'ı ve **kul eûzü**'leri okumalıdır. Rü'yâsını ancak tâbir ilmini bilen ve kendisinin sevdiği olan bir âlim veya hakîm bir kimseye söylemelidir. Gördüğü karışık rü'yâları söylememelidir. Zîra şeytan kendisine görünüp bir takım karışık şeyleri kendisine göstermiş olabilir.

Ebû Katâde (radıyallahü anh) bildirir ki, **Resûlüllah'dan (aleyhisselâm)** duydum: **«Doğru rü'ya, Allahü teâlâ'dan, bozuk, yanlış rü'yâ şeytandandır. Sizden biriniz rü'yâda, kötü bildiği bir şey gördüğü zaman, sol tarafına üç defa üflesin, sonra o rü'yânın şerrinden Allahü teâlâ'ya sığınsın. Bu halde, o rü'yânın ona bir zararı dokunmaz»,** buyurdu.

Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirilen bir hadîs-i şerîfte, Resûlüllah, sabah namazını bitirdikten sonra Eshâbına dönerek: **«Bu gece sizden rü'yâ gören kimse var mıdır? Benden sonra peygamberlik alâ-**

metlerinden, doğru rü'yâdan başka bir şey kalmaz», buyurdu. Ubâde-tibni Sâmet'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Mü'min olan kimsenin rü'yâsı peygamberlik âleminin kısımlarından olan kırkaltı kısımdan biridir»** buyuruldu.

Yataktan kalkıp, evinden çıkmak istediği zaman, Şa'bî'nin Ümmü Seleme'den (radıyallahü anhâ) bildirdiği aşağıda yazılı düâyı okumalıdır. Ümmü Seleme (radıyallahü anhâ) diyor ki, Resûlüllah benim hânemden her çıktığı zaman, yukarı bakıp: **«Allahümme innî eûzü bike en edulle ev üdelle ev ezille ev üzille ev ezlime ev üzleme ev echele ev üchibe ev yechele aleyye»** der idi. Sabah ve akşam **Kul eûzü**'leri ve bunlarla beraber İhlâs sûresini okumalıdır ve: **«Allahümme bike nesbahu ve bike nemsa ve bike nehyâ ve bike nemût»**, deyip Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) eylediği düâ ile düâ etmelidir. Sabahleyin **(ve ileyken nüşûr)**, akşamleyin de **(ve ileykel masîr)** sözlerini eklemelidir.

Mescide gireceği zaman, sağ ayakla girmelidir ve: **«Bismillâh esselâmü alâ Resûlillâh (sallâllahü aleyhi ve sellem). Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Vağfirlî zünûbî, veftahlî ebvâbe rahmetik»** demelidir. Mescidde bulunan kimseye selâm vermelidir. Mescidde kimse yoksa : **«Esselâmü aleynâ min rabbinâ azze ve celle»**, demelidir. Mescide girince iki rek'at nemaz kılmadan oturmamalıdır. Sonra isterse mescidden çıkar veya Allahü teâlâ'nın zikri ile meşgul olur, yâhud dünya işlerinden hiçbiri hakkında konuşmayıp susup oturur. Mescidde çok konuşmamalı, zarurî olan kadar konuşmalıdır. Nemaz vakti girmiş ise, nemazı kılmalıdır. Nemazı bitirip mescidden çıkacağı zaman, sol ayakla çıkmalı ve: **«Bismillâhisselâmü alâ resûlillâhi (sallâllahü aleyhi ve sellem). Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, vağfirlî zünûbî veftahlî ebvâbe fadlik»**, demelidir.

Her nemazdan sonra otuzüç def'a **Sübhânellah**, otuzüç def'a **Elhamdülillâh**, otuzüç def'a da **Allahü ekber** söylemeli ve: **«Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ şerîke leh, lehül mülkü ve lehül hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr»** deyip yüze tamamlamalıdır. Bunları okumak sünnettir.

Daima abdestli durmaya gayret etmek de sünnettir. Zîra Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte: **«Ömründe abdestli durmaya devam eyle, gece ve gündüzde kudret ve tâkatın yettiği kadar nemaz kıl. Hafaza melekleri seni severler. Ve kuşluk nemazı kıl. Zîra kuşluk nemazı evvâbîn nemazıdır. Evine girince evdekilere selâm veresin. Evinin hayrı ve bereki artar. Müslimanlardan ihtiyarlara hürmet, küçüklere şefkat ve merhamet eyle, Cennette bana arkadaş olursun»**, buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf bir çok edebleri içine almaktadır.

EVE GİRME, HALÂL KAZANMA VE VAHDET

Bir kimse eve girerken öksürmeden girmemelidir ve «**Esselâmü aleynâ min rabbinâ**», demelidir. Bâzı hadîs-i şerîflerde bildirildi ki: «**Bir kimse evinden çıkacağı zaman, Allahü teâlâ onun kapısında iki müvekkel melek bulundurur. Bu melekler onun, malını, ehlini, iyâlini muhafaza ederler. İblis de yardımcılarından yetmiş şeytan bulundurur. O kimse evinin kapısına yaklaşınca, eğer halâl kazanç ile dönüp gelmiş ise, o iki melek: «Yâ Rabbi, bu kimseyi işlerinde muvaffak eyle!» derler. Öksürdüğü zaman şeytanlar gizlenirler. Bu zamanda o iki melekten birisi, o kimsenin sağında, diğeri solunda dururlar.**

Kapıyı açıp, Bismillâh dediği zaman şeytanlar giderler. Kendisi ile beraber o iki melek içeri girerler. Evdeki herşey'i ona güzel gösterirler. Gece gündüz sıkıntı çektirmezler. Bu mü'min oturunca, o iki melek başı ucunda dururlar. O kimse, gece, gündüz evinde ne zaman yerse, halâl ve temiz olarak yer. İçerse, temiz ve hoş olarak içer. Temiz hava ile huzur ve safâ kazanır. Bildirilenlerden bir şey işlemez ise, bu melekler ondan uzaklaşır, şeytanlar onunla içeriye girer, evinde olan herşey'i ona çirkin, yersiz gösterir, ehli ve ıyâlinden beğenmediği sözü ona işittirirler. Böylece onunla evdekiler arasında, dinini bozacak işlerin meydana gelmesine kadar çalışırlar. O kimse bekâr ise, üzerine uyku, gevşeklik, durgunluk verirler. Uyursa, leş gibi uyur. Oturursa alçak nefsinin arzusuyla oturur. Faydasız boş oturur. Şeytanlar onun yemeğini ve suyunu ve uykusunu bozarlar, karıştırırlar.»

Halâl kazanç, Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) şöyle bildirilir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: «**Bir kimse dilenmekten kurtulmak, ehil ve ıyâlinin geçimi için uğraşmak, komşu ve akrabasına iyilik etmek için dünyada halâl mal için çalışsa, kıyâmette onun yüzü ayın ondördü gibi olduğu halde kabrinden kalkıp haşr yerine gelir. Bir kimse dünyada halâl malı iftihar etmek, övünmek, kibirlenmek ve gösteriş olsun diye kazanmak isterse kıyâmet gününde Allahü teâlâ ondan râzı olmadığı halde, Allahü teâlâ'nın huzûruna çıkar.»**

Sâbit-i Benânî'den (rahımehullah) bildirilen hadîs-i şerîfte: «**Âkıbet on şeydedir. Dokuzu halâl kazanmakta, biri de ibâdettedir**», buyuruldu.

Câbir bin Abdullah'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte: «**Bir kimse kendine bir hususta dilenme yolu açarsa, Allahü teâlâ onun üzerine fakirlik ve zarûretten bir kapı açar, onun ihtiyac ve zarûreti artar. Bir kimse dilenmekten sakınsa, Allahü teâlâ kendisine iffet ihsân eder. Bir kimse kendini zengin ve ihtiyacsız gösterse, Allahü teâlâ o kimseyi zengin eder. İhtiyac yüzü göstermez. Sizden birinizin bir ip alıp, şu vâdide, odun toplayıp, sonra çarşıya getirip bir müd hurmaya satması, sizin için başkalarından bir**

şey dilenmekten hayırlıdır. İster halk versin, ister vermesin.» buyuruldu.

Diğer bir rivâyette buyuruldu ki: **«Bir kimse kendi üzerine dilencilikten bir kapı açsa, Allahü teâlâ hazretleri onun üzerine fakirlikten yetmiş kapı açar.»** Yine buyurdu: **«Allahü teâlâ, evlâd ve ıyâl sâhibi olan ve san'at ehli bulunan her mü'mini sever. Dünyâ ve âhiret amelinde bulunmayıp, sıhhatli olduğu halde tenbel tenbel boş vakit geçiren kimseyi sevmez.»**

Dâvud (aleyhisselâm), kazancının kendi eli ve yalnız kendi alın teri olmasını Allahü teâlâ'dan isteyince, Allahü teâlâ, onun elinde demiri mum ve hamur gibi yumuşak etmişti. Bundan zırh yapıp satardı. Ondan aldığı para ile kendisini ve çoluk çocuğunu geçindirirdi.

Dâvud aleyhisselâmın oğlu Süleyman aleyhisselâm düâ etti ve dedi ki: «Yâ Rabbi! Benden önce kimseye vermediğini, benden sonra da bir benzerini bir kimseye vermiyeceğin bir mülk ve saltanatı bana ihsân et. Eğer sana hamd ü senâda kusur ve eksiklik edersem, benden daha ziyâde sana şükr eden bir kulunu bana göster» dediği zaman, Cenâb-ı Hak tarafından: «Ey Süleyman, açlık ve susuzluğunu gidermek, avret yerini örtmek ve bana ibâdet etmek için kendi eli ile çalışan kimse senden daha çok şükretmiş olur.» vahyini duyunca, Süleyman aleyhisselâm: «Yâ Rabbî, kendi elimle çalışıp kazanmayı bana nasîb eyle», deyip, Hak teâlâ'dan niyâz eyleyince, Cebrâil aleyhisselâm gelip kendisine, hurma yaprağından zenbil örmesini öğretti. Hurma yaprağından zenbil yapanların ilki Süleyman aleyhisselâmdır.

Hükemâdan bir kısmı diyorlar ki, din ve dünya ancak dört şey ile ayakta tutulur: Âlimler, âmirler, askerler ve tüccarlardır.

Bunlardan âmirler (devlet reisleri - vâliler), insanları koruyan, çoban gibidirler. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. İnsanlara âhiret yolunu, kurtuluş ve seâdeti gösterirler. İnsanlar da bunlara uyarlar. Askerler yeryüzünde Hak teâlâ'nın birlikleri, ordularıdır. Kâfirleri onlarla mahveder. Ticâretle uğraşanlar, Allahü teâlâ'nın emînleridir. İnsanların işleri ve yeryüzünün îmârı onlarla hâsıl olur.

İş böyle olunca ve çobanlar kurt olunca, koyunları kim muhafaza eder.

Âlimler ilmi bırakıp, dünya ile meşgul oldukları zaman, insanlar kime uyar. Askerler ata, övünmek ve kibirlenmek için bindikleri zaman ve Allah yolunda harbe çıkarken, maksadları dünya tama'ı ise, nasıl ve hangi zamanda, hangi düşmanı yenebilirler! Ticâret ve meslek sâhibleri insanlara hıyânet ettikleri zaman, insanlar onlara nasıl güvenir! Tüccarda üç haslet bulunmazsa, dünyâ ve âhirette fakîr olur:

1 — Dilini yalan dolan ve kötü sözden ve yemînden korumalıdır.

2 — Komşu ve yakınlarına hased etmekten kalbini temizlemelidir.

3 — Kendisinin, üç hasleti bulunmalıdır, ya'nî cum'a ve cemâate

devam etmesi; gece veya gündüzde bir müddet ilim elde etmeye uğraşması, Cenâb-ı Hakkın rızâsını, diğer şeyler üzerine tercîh etmemesidir.

Ey tüccar! Haram mal kazanmaktan çok sakınman lâzımdır. Çünkü bir kimse halâldan kazanmadığı bir şey'i yemek isteyip **Bismillâh** deyince, şeytan kendisine: «Sen bunu kazanırken, ben de seninle beraber idim, senden ayrılmam, ben de seninle beraber yiyeceğim, ben senin ortağınım», der. Şeytan haramdan kazananın ortağıdır. Nitekim İsrâ sûresi, altmışdördüncü âyet-i kerîmede: **«Mallarında ve evlâdlarında onlara ortak olur»** buyuruldu. Buradaki mallardan murad haram mallardır. Evlâddan murad da gayr-i meşrû olan evlâddır. Ya'nî veled-i zinâdır. Tefsîrde böyle olduğu açıklanmıştır.

İbn-i Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) bildirilir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse haramdan kazanıp, bu mal ve paradan, sadaka verir, harcar, masraf eder ve evindekilere yedirirse veya kendinden sonrakilere bırakırsa, bu bıraktığı şey kendisini Cehenneme sokacak azığı olur»**, buyurdu.

Velhâsıl haramdan sakınan kimse, ancak kendisinin etine ve kanına şefkat ve merhameti olan kimsedir. Mü'minin dîni eti ve kanıdır. Mü'min olan haramdan ve haram işliyenlerden sakınsın, uzak dursun. Onlar ile oturmasın, bir arada bulunmasın, arkadaşlık yapmasın. Haram ile elde edilen şey'i yemesin. Hiç kimseyi harama sevk etmesin. Bir kimsenin haram işlemesine yol göstermek ona ortak olmak olur.

Din ve ibâdetin kuvvetli olması ve âhirete âid işlerin mükemmel bulunması haramlardan sakınmakla elde edilir.

VAHDET VE UZLET: (Yalnızlık ve insanlardan uzak durmak) Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirildi ki: **«Siz uzlete** (insanlardan uzak durmaya) **devam ediniz. Zira uzlet ibâdettir..»** Yine buyurdu: **«Kâmil mü'min evinde oturmaya devam edendir.»** Yine buyurdu: **«İnsanların en üstünü, uzlet ve vahdeti** (yalnızlığı) **seçip, kendi zararını insanlardan uzak tutan kimsedir.»** Yine buyurdu: **«Garib, dînini korumak için, insanlardan kaçıp yalnızlığı ve uzleti seçen kimsedir.»**

Geçmiş büyüklerden bildirilir: Bişr-i Hafî (rahmetullahi aleyh), «içinde bulunduğumuz zaman, konuşmamayı seçmek ve evde oturmaya devam etmek zamanıdır», dedi... Yine bildirildi ki, Saîd bin Ebî Vakkas (radıyallahü anh) Akîk adında bir yerde, bir büyük binâda uzlet, vahdet, yalnızlık ve tek başına kalmayı seçip, şehirleri, dost ve arkadaşları ile beraber bulunmayı terk ettiği zaman: «Şehirdekileri lüzumsuz şeyler peşinde, lüzumsuz sözler konuşur buldum. Toplantılarını da oyun, çalgı ve boş şeylerle dolu görüp, âfiyet ve kurtuluşu uzlet ve inzivâda buldum», dedi.

Veheb bin Verd (rahmetullahi aleyh) diyor ki: «İnsanlarla elli sene

beraber yaşadım. Benden meydana gelmiş ayıb ve kusuru örten ve kızdığı zaman kendinden emîn olabileceğim kimseye rastlamadım. Hepsini nefislerinin arzuları peşinde buldum.

Şa'bî'den (rahmetullahi aleyh) anlatılır: «İnsanlar uzun bir zaman din sebebi ile bir araya geldiler. Din gitti. Sonra mürüvvet de gitti. Sonra hayâ ve utanma sebebiyle bir araya geldiler. Hayâ ve utanma da ortada kalmayınca, bâzan istiyerek, bâzan kaçınarak, birbirlerini istemiyerek, birbirlerinden korkarak hareket etmeye başladılar. Zannederim ki, bundan sonra yakın bir zamanda bundan daha kötüsü ortaya çıkar. «— İbâdet on kısımdır. Dokuzu susmak, birisi ise uzlettir, insanlardan uzak durmaktadır. Ben susmaya devam eyledim. O dokuz kısma kavuşamadım. Sonra uzleti seçince, dokuz kısmı kendim için topladım», dedi. İnsan için kabri düşünmekten büyük va'z ve nasîhat verici, kitabdan büyük üns ve ülfet edecek, ya'nî yakınlık gösterecek, yalnızlık ve uzletten büyük selâmet bahşedecek başka bir şey yoktur. Bişr bin Hâris (rahmetullahi aleyh): «İlmi istemek, ancak dünyadan kaçmak ve sakınmak içindir, yoksa kendisiyle dünyayı kazanmak için değildir», dedi.

Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) der ki, Resûlüllah'a: «Arkadaş ve beraber oturduğumuz kimseler içerisinde hayırlısı hangisidir?» diye sorulduğunda: **«Yüzünü gördüğünüz zaman size Allahü teâlâ'yı hatırlatan, ilmi âhireti hâtırınıza getiren, konuşması bilginizi arttıran arkadaş ve beraber bulunduğunuz kimseler hayırlıdır»** buyurdu. Hazret-i İsâ (aleyhisselâm) havârilerine: **«Ey havârilerim, Allahü teâlâ'ya isyân edenlere kızarak, Allahü teâlâ'ya kendizi sevdiriniz. Onlardan uzaklaşma ve ayrılma ile Allahü teâlâ'ya yaklaşınız. Allahü teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymayanlara sert muamele ile, Allahü teâlâ'nın rızasını isteyiniz. Muhakkak görüşmeniz, bir araya gelmeniz gerekiyorsa, âlimler ile bir arada bulununuz»**, buyurdu.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Âlimlerin meclisinde oturmak ibâdettir»**, buyurdu. Yine buyurdu: **«Kalbin ile tefekküre, bedeninle sabretmeye, gözün ile ağlamaya devâm eyle! Yarının rızkı için üzülme! Çünkü yarınki rızk için üzülmek, senin için, senin üzerine yazılacak kötülüktür. Meclislere gitmeye devam eyle, zirâ devam ile Beytullah'ı ma'mûr edenler ancak, Allahü teâlâ'ya yakın olanlardır.»**

Yine buyurdu: **«Bir kimse mescid ve câmilere çok giderse, istiğfar eden bir mü'min kardeşine, beklediği bir merhamete, kendisine doğru yolu gösterecek, kötülükten alıkoyacak sözlere ve bilmediği bilgilere ve mes'elelere rastlar ve elde eder. Böylece severek ve korkarak günah işlemeyi bırakır.»**

İnsanlardan elinden geldiği kadar uzaklaşıp uzlet eden kimse için dinimizce cum'ayı ve cemâati terketmesine izin ve müsâade yoktur. Arada bir olsa da cum'a ve cemâati terketmesi yine câiz değildir. Hattâ

cum'aları terk ettiği için o kimseye kâfir denir. Zîra Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse, özürsüz olarak üç cum'a namazını kılmazsa, Allahü teâlâ, o kimsenin kalbini mühürler»** buyurdu. Câbir'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Ey Eshâbım! Biliniz ki, Allahü teâlâ, ben şurada dururken, şu şehrimde, şu senede kıyâmete kadar sizin üzerinize cum'a namazını farz kıldım. Bir kimse cum'a namazını küçük görerek veya farz olduğunu kabûl etmiyerek terk eylese, imamı (devlet reisi) âdil veya zâlim olsa da, Allahü teâlâ o kimsenin dağınık işlerini birleştirmez. Onun genel ve özel işlerini tamamlamaz. Uyanınız! Dikkat ediniz! Kendinize geliniz! O kimsenin tevbe edinceye kadar nemazı, zekâtı, haccı ve orucu makbûl değildir. Tevbe ederse Hak teâlâ tevbesini kabûl eder»**, buyuruldu. Çünkü cum'ayi terkte Allahü teâlâ tarafından olan çağrıyı benimsememek, küçümsemek vardır. Bu çağrı ise, Cum'a sûresinin: **«Ey iman ile şereflenenler! Cum'a günü nemaza çağrıldığınızda, nemaza ve Allahü teâlâyı anmaya koşunuz»** âyet-i kerîmesidir. Bir kimse Allahü teâlâyı ve onun çağrısını benimsemese, kıymet vermese o kimseye kâfir denir. Onun tevbe etmesi ve îmânını yenilemesi gerekir. Tevbe ederse, tevbesi makbûl olur.

Kısaca şunu söyliyelim ki, şerîatın mübah kıldığı özürler dışında cuma nemazını terk câiz değildir. Nitekim insanlardan uzaklaş, fakat sana ta'n etmesinler ve cum'ayı terk etme denmiştir.

Mü'min olan kimse, kendisine din işlerinde yardımcı olacak kimseden başka elinden geldiği kadar, insanlardan uzak ve ayrı durmaya çalışmalıdır. Çünkü yalan, fısk, fücur; adam öldürme, mal alma gibi kötü işler hep iki kişi arasında olur. Bunlardan kurtulmak ise uzlet ile ele geçer.

YOLCULUK VE ARKADAŞLIK

Bir kimse yolculuğa, hacca, harbe gitmek yahut bir evden bir başka eve taşınmak istese, yahut bir işinin olmasını dilese önce iki rek'at nemaz kılıp, sonra isteyeceği şey'i dilemelidir. Yolculuğa çıkarken kılacağı iki rek'at nemazın başında kitâbda yazılı olan duâyı okumalıdır. Yolculuğa perşembe, cumartesi veya pazartesi günü başlamak için hazırlanmalıdır. Vasıtasına binerken: **«Sübhânellezî sehhare lenâ hâzâ ve mâ künnâ lehü mukarrenîn ve ene ilâ rabbinâ münkalibûn»** demelidir. Yolculuktan dönünce iki rek'at nemaz kılıp: **«Ayibûn, tâibûn, âbidûn, hâmidûn»** demelidir. Zira Peygamber efendimizin (aleyhisselâtü vesselâm) böyle yaptığı bildirilmiştir.

Bir gurub kimselerle yolculuğa çıkınca, kendinden başka reis olacak varsa, reis olmamalıdır. Şuraya inelim, şuraya konalım diye emir ve işâret etmemelidir. Sükût etmeye, iyi arkadaşlığa, kardeşleri, dostları ve yoldaşları için faydası çok olan şeyleri yapmaya devam etmelidir.

Yolculuk esnasında dedikodudan sakınmalıdır. Yırtıcı hayvanların bulundukları yere ve yol üstüne konaklamamalıdır. Birazcık kenara çekilmelidir.

En güzel yolculuk, dili ma'rifet üzere olup, kötü sıfatlardan kurtulmak, iyi ahlâk ve ahlâklanmak takvâsını, zühdünü, vera'ını düzelterek, nefsin arzu ve isteklerinden kurtulup, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için olan yolculuktur. Bir kimse memleketinden yolculuğa çıkmak murad edince, önce ona vâcib olan hısımlarını, anasını, babasını, dedesini, ninesini, teyzesini, halasını ve bunların hükmünde olanları râzı ve hoşnud etmelidir. Seferde kalacağı müddet içinde çoluk çocuğu için onların işlerini görecek, onları gözetecek bir kimse tâyin etmelidir. Yahud çoluk çocuğunu da beraber götürmelidir.

Yolculuğa çıkacak olanın maksadı hac, yahud Peygamber efendimizi (sallâllahü aleyhi ve sellem), yahud bir şeyhi, yahud şerefli, mu'teber yerlerden bir yeri ziyâret etmek gibi tâatlerden bir tâat için olmalıdır. Yahud ticâret için, yahud da kendisine farz olan, nemaz, oruç, hac, zekât ilimlerini öğrenmek, îman bilgilerini öğrendikten sonra, mübah olan üstün ilimleri öğrenmek için olmalıdır. Böyle yolculuklar mübahtır. Bazıları diğer ilimleri öğrenmek farz-ı kifâyedir dediler. [Hanefî mezhebinde, kendine lüzumlu bilgileri öğrenmek farz-ı ayn, diğer ilimleri öğrenmek farz-ı kifâyedir].

Yolda olan kimse, herşeyde, arkadaşları ile güzel ahlâklı olmalı, onları güzel idâre etmeli, darılmak, inad etmek, münâkaşa etmeyi terk edip, beraberlik, ülfet, sevgi ve yakınlık duymalıdır. Hareketleri böyle olmalıdır. Yolculukta arkadaşlarına ve yanında bulunanlara hizmet etmelidir. Zarûret olmaksızın bir başkasına hizmet ettirmemelidir. Seferde de dâima abdestli olmaya gayret etmelidir.

SOHBETİN (ARKADAŞLIĞIN) EDEBLERİ

Arkadaşı yorulup bir yerde durduğu zaman, onunla beraber durmak, susadığı zamanda arkadaşına su vermek, üzüntülü zamanında gönlünü almak, kızdığı zaman onu idâre etmek, uyuduğu zaman kendisini ve malını korumak, azığı az olduğu zaman, onu kendine tercih etmek, kendisi için zuhûr edecek ni'metlere ve meydana gelecek fütuhatta onu ortak etmek, onu masrafta yalnız bırakmamak, arkadaşından sırrını saklamamak, arkadaşının sırrını açmamak, arkadaşına güzel davranmak, arkadaşını gıybet eden kimsenin gıybet ve yermesini reddetmek, arkadaşları yanında ondan iyi sözlerle bahsetmek, arkadaşları yanında onunla güzel konuşup ayıblamamak, arkadaşını arkadaşlarına şikâyet etmemek, ezâ ve cefâ ederse sabretmek ve katlanmak, kendisiyle müşâvere ederken ona nasîhat etmek, arkadaşı kendisinden üstün

ise de, ismini, memleketini ve soyunu sormak, kendisi arkadaşlarına uymuş ise de, arkadaşlarına, ben size tâbiyim diyerek onlara uymuş olduğunu göstermek, kendine uymuş olanlara, hademe ve hizmetçilerine kendine karşı olan ayıblarını, bağırarak, kızarak kötü lâflar söyliyerek değil, nasîhat yolu ile izah etmek, arkadaşlığın edeblerindendir.

Yolcu olan bir kimse, ineceği veya konaklıyacağı, oturacağı ve uyuyacağı bir yerde: **«Eûzü billâhi ve bikelimâtihi't-tâmmâti min şerri mâ haleka»,** düâsını okumalıdır. Her ne zaman korksa bu düâyı okuyup, Allahü teâlâ'ya sığınmalıdır. Bindiği hayvanda çan bulundurmamalıdır. Zira, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Her çanda şeytan vardır»,** buyurdu. Yine buyurdu ki: **«Yanlarında çan bulunan arkadaşlara melekler arkadaşlık etmezler».**

Seferde (yolculukta) yanında asâ (baston) bulundurmak ve bunsuz yola çıkmamaya gayret etmek sünnettir. Çünkü Meymûn bin Mihrân Abdullah ibn-i Abbas'ın (radıyallahü anhümâ): **«Asâ kullanmak peygamberlerin sünneti ve mü'minin alâmetidir»,** hadîs-i şerîfini bildirmiştir. Hasan-ı Basrî (rahımehullah) asâda (bastonda) altı haslet vardır, buyurmuşlardır.

1 — Asâ taşımak peygamberlerin sünnetidir.

2 — Asâ, sâlihlerin, evliyânın süsüdür.

3 — Köpek, yılan ve benzeri şeyler için silâhdır.

4 — Zaiflere yardımcıdır.

5 — Münâfıklara sert davranmaktır.

6 — Sevaba fazlalıktır, deyip hepsini saydı. Bir mü'minin yanında asâ olduğu zaman, ondan şeytan kaçar. Münâfık ve fâcir ona tevâzu' eyler. Nemaz kıldığı vakit asâ ya'nî baston onun kıblesi olur. Yorulduğu zaman ona dayanır. Daha birçok faydaları vardır. Nitekim Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâmın kıssasında bunlara işâret ediyor.

HAYVAN VE KÖLENİN HAYASINI ÇIKARMAK CAİZ DEĞİLDİR

Hayvan ve kölenin hayasını çıkarmak câiz değildir. Harb'in ve Ebû Tâlib'in rivâyetiyle İmâm-ı Ahmed bin Hanbel bunun üzerine kat'î delil bulmuştur. Ebû Tâlib'in, İmâm-ı Ahmed'den nakline ve bildirmesine göre hayvan ve köleye dağlama yapmak ve nişan vurmak câiz değildir. Zîra Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) hayvan sâhiblerinin hayvanlarının hayasını çıkarmasını yasaklamıştır. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) yüze dağ ve nişan vurmayı yasakladığını ve kulağa dağ ve nişan konmasına ruhsat ve izin vermediğini bildirmiştir. Eğer başka hayvanlara karıştığı zaman tanınmaları için hay-

vanlara işâret ve nişan yapmak muhakkak lâzım ise, yüzünden başka, bacağına veya örgücüne dağ ve nişan yapılması câizdir.

ÇİRKİN VE TEMİZ OLMIYAN BİR ŞEY'İN MESCİDLERDE YAPILMASI CAİZ DEĞİLDİR

Mescidde terzilik etmek, ayakkabı dikmek, alış veriş etmek ve bunlara benzer şeyleri yapmak mekruhdur, yasaktır. Mescidde yüksek ses de mekruhdur. [Buradaki mekruh, fıkıhdaki mekruh demek değildir. Yasakların (haram veya mekruh) tümüne denmektedir.] Ancak Allahü teâlâyı zikretmek, anmak şeklinde olan sesler mekrûh değildir. Mescidde tükürmek de mekruhdur. Bunun kefâreti, tükürdüğünü kaldırması ve orayı temizlemesidir. Mescidleri resimlerle, nakışlarla, güzel kokulu şeyler ile süslemek mekruhdur. Ancak garîblerin ve i'tikâfda olanların mescidleri ev ve durma yeri yapmaları mekruh değildir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Sekîf ve Benî Abdi Kays'in sefîr ve adamlarını mescidde bulundurdu. Mescidde kötü, çirkin ve müslimanları zem ve hicivden uzak olan şiir ve kasîdeleri okumakta beis yoktur. En iyisi mescidde şiir ve kasîdelerin okunmamasıdır. Ama o şiir ve kasîde müslimanlara bir incelik verecek, rûhunu okşayacak, zikir ve ibâdete teşvik edecek, gayretleri arttıracak, Cenâb-ı Hak'tan korkutacak, kendilerini ağlatacak kabilden olursa, bu halde ondan çok okumak câiz olur. Bunda da, en iyisi ve en üstünü Kur'ân-ı kerîm okumaktır. Zira mescidler ve câmiler Allahü teâlâyı zikretmek ve nemaz kılmak için yapılmışlardır. En doğrusu Allahü teâlânın zikrinden ve nemaz kılmaktan başka şeyleri camide yapmak helâl değildir. Mescidin toprağını başka yere nakletmek mekruhdur. Amma mescidde bulunan çöpleri çıkarıp atmak sünnettir ve çok kıymetlidir. Sevâbı çoktur. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Çöpleri mescidden çıkarıp atmak hûr-i ayn için mehirdir»,** buyurdu.

Cünüb olan kimsenin mescidden geçmesinde beis yoktur. Hayızlı kadın mescide giremez. Çünkü böyle olursa mescidin temiz olmasında kat'iyyet olmaz. Zarûret olunca cünübün, abdest alıp, gusül abdesti alıncaya kadar mescidde eğlenmesi câiz olur. En iyisi cünüb olan kimsenin abdest ile beraber cenâbetlikten temizlenmek için teyemmüm etmesidir. Bunun gibi cünüb olan kimse mescidin kuyusundan başka bir yerde su bulamadığı zaman, kuyuya gitmek için teyemmüm edip, oraya varınca gusletmelidir.

SESLER VE AVAZLAR

Çalgı hâriç, nağmeyle okunan şiirler iki kısımdır: Biri mübah, diğeri harâmdır. Mübah olan dîni ve aklı zayıflatmıyan, harâm olan ise bunun aksidir. Oyun ve eğlencede kullanılan böyle olsa da, olmasa da yasak

ve harâmdır. Kötü ve saçma sapan sözlerden ibâret olan şiirler, şarkılar iki yönden yasak ve harâm olur. Kur'ân-ı kerîmi çalgıcıların teganni-sine benzer şekilde okumak çok kötü ve yasaktır. Zira böyle okumakta, ekseriya tecvîd ve usûle uymaz. Uzatması îcâbeden yerde, bâzı harfleri kısa okuyabilir veya düşürebilir. Kısa okunacak yerde ise uzun okuyup, okuma tarzını bozmak gibi mahzurlar vardır. Bunlar ise Kur'ân-ı kerîmin şânına ta'zîm ve hürmeti bozar. Kur'ân-ı kerîmin semeresi Allahü teâlâ hazretlerinden korkmak, va'z ve nasîhatlerini dinlemek, burhan ve kıssalarından hisse ve ibret almak, gaflet uykusundan uyanmak ve Allahü teâlânın va'dine rağbet ve teşvîktir. Bu haller ancak usûlüne uygun okumakla hâsıl olur. Nitekim Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Enfâl sûresi, ikinci âyet-i kerîmede: **«Elbette mü'minlerin, Allahü teâlâ anılınca kalbleri korkar, üzerlerine âyetleri okununca îmanları kuvvetlenir ve onlar Rablerine tevekkül ederler.»**

Mâide sûresi seksenüçüncü âyetinde de: **«Peygamber aleyhisselâma inen Kur'ân-ı kerîmi işittikleri zaman hakkı bildiklerinden gözlerinden yaş akar görürsün»** buyuruyor. Çalgı sesleri ve teganníleri ise anlattığımız şekilde meydana gelen semerelerin, neticelerin, meyvelerin hâsıl olmasına mâni olur. Bunun için yasak edilmiştir.

Mushaf-ı şerîfi yanına alarak ehl-i harb ile sefere gitmek câiz değildir. Buna cevaz verilmeyişinin sebebi, ehl-i harbin mushafı ondan alıp onu küçümsemek, onunla alay etmek ve ona hürmetsizlik yapabileceklerindendir.

Yâbancı kadınların seslerini dinlemek câiz değildir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Tesbîh erkekler için, el öttürmek kadınlar içindir»**, buyurdu. Ya'nî nemaz kılarken, bir şey olduğu zaman yâhud nemazda iken önünden bir kimse geçerken ona mâni' olmak için, kendilerinin nemazda olduklarını bildirmek için erkekler **Sübhanâllah** desinler, kadınlar da ellerini öttürsünler buyurmuştur. Kadınlar ise nemazda, Sübhanâllah demeyip de, ellerini öttürmeleri, sesleri haram olduğundan, sesini başkalarının duymaması içindir. Nemazda kadınların sübhanâllah deyip yapacakları tesbîhi bile işitmeye cevaz olmayınca, âşıklara ve mâşukunun şeklini, sıfatlarını, hallerini, sevgi ve eğilim inceliklerini taşıyan, insan tabiatını heyecanlandırıp tahrîk eden ve onu haramlar tarafına götürecek, teşvik edecek, şehvet ve arzu dolu sözleri içine alan ve yabancı kadınlar tarafından okunan şarkıları, gazelleri dinlemek nasıl câiz olabilir! Bir kimse, ben yabancı kadınların sesini öyle bir hal ve manâ üzere dinlerim ki, onunla Allahü teâlânın katında kurtulurum derse, biz ona yalancısın deriz. Çünkü şeriat böyle bir hal ve manâ ile, veya bir başka şekilde dinlemenin arasını ayırmamıştır. Eğer bu şekilde dinlemek câiz olsaydı, peygamberler için câiz olurdu. Yok, hal ve manâ üzere dinlemek özür olsa idi, şarkı söyliyen bir kadını dinlemek ken-

disine şevk ve arzu vermez diye iddia eden kimsenin, şarkıcı kadını dinlemesine ve kendisine içki zarar vermez, sarhoş etmez diye iddia eden kimse için, içki içmesine cevaz vermemiz gerekirdi. Bir kimse, benim âdetimdir, her ne zaman şarap içsem, haram işlemekten sakınırım dese, şarap içmek ona mübah olmaz. Yine bir kimse, benim huyumdur, ne zaman yabancı kadınları, genç delikanlıları görsem onlar ile bir arada yalnızca otursam, onların güzelliğinden ibret alıp, uyanırım, kendime gelirim dese, bu sözü söylemesi de câiz değildir. Böyle söyliyene biz, bu gibi sözleri ağza almamak vâcibdir, harâmlardan başka şeylerden ibret alıp, uyanmak, kendine gelmek lâzımdır, deriz.

Bu hal, hak yoluna girip ilerliyorum diyerek, haram işlemeyi kasdedip nefislerinin arzuları peşinde koşanların yolu ve mesleğidir. Böyle kimselere biz selâm vermeyiz. Yüzlerine bakmayız. Yalnız kendilerine: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Nûr sûresi otuzuncu âyetinde: **«Ey sevgili peygamberim! Mü'minlere söyle, gözlerini haramlardan kapasınlar ve avret yerlerini korusunlar, onlar için bu,** [ya'nî nâmahreme bakmamak ve avret yerini muhafaza etmek] **faydalıdır»** buyuruyor, deriz. Bir kimse, yabancı kadınlara, haramlara bakmak Allahü teâlâyı hatırlatır derse, o kimse kur'ân-ı azîmüşşânı yalanlamış olur. Hasletlerini, güzel huylarını sayarak, ölü üzerine ağlayıp feryad etmek, ağıt söylemek mekruhdur, kötüdür. Huylarını söylemeden yalnız ağlamak câizdir.

HAYVANLARDAN ÖLDÜRÜLMESİ MÜBAH OLANLAR VE OLMIYANLAR

Bir kimse kaldığı yerde yılan görse, oradan uzaklaşması için üç def'a söyler. Bundan sonra yine gitmezse, ortada durursa, onu öldürmelidir. Fakat sahralarda, kırlarda görülen yılanları, o anda öldürmek câizdir. Bunun gibi ebter denilen kuyruğu kısa yılanı arkasında siyah çizgisi olan, yâhud iki gözü arasında iki siyah kılı bulunan çirkin, zararlı yılanı öldürmek câizdir. Yılana, bildirmeye lüzum yoktur. Yılana haber vermek, yılana dönüp, selâmetle geç git, bize eziyyet verme demektir. Zira bildirildi ki, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) evlerde görülen yılanlardan süâl sorulduğu zaman: **«Siz evleriniz ve bulunduğunuz meskenlerinizde yılan gördüğünüz zaman, ona Nûh ve Süleyman aleyhisselâmın sizin üzerinize bıraktığı sözü beyan ederim, haber veririm. Onlara söz vermiştiniz, deyiniz. Şayet gitmez ve ortada durursa, onu öldürünüz»**, buyurdu.

İbn-i Mes'ud'dan (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte: **«Yılanların hepsini öldürün. Bir kimse yılanın kin ve intikamından korkarsa, o kimse benden değildir»**, buyuruldu.

Sâlim'in Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği ha-

dîs-i şerîfte: **«Yılanları ve zûtafyeteyn ve ebter denilen yılanları öldürünüz. Çünkü gözün nûrunu giderir, annesi karnındaki çocuğu düşürür»,** buyurdu. Sâlim (radıyallahü anh) her gördüğü yılanı öldürdüğünü ve bir gün Ebû Lübâbe, Abdullah'ın bir yılanı kovduğunu gördüğü zaman Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), evlerde bulunan yılanları öldürmekten men'etmiş olduğunu Abdullah'a (radıyallahü anh) bildirdi dedi.

Evlerde olan yılanların öldürülmesinden men'olunmasının esası Ebî Sâib'den bildirilendir. Ebî Sâib şöyle anlatır: Ben bir gün Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) yanına gittim. Yanında otururken, onun oturduğu sedirin (divanın) altından bir şey'in hareket ettiğini duydum. Baktım ki yılandır. Ayağa kalktım. Ev sâhibi Ebû Saîd bana: «Ne var, ne oldu?» deyince, burada bir yılan vardır, dedim. Bunun üzerine kendi evi karşısındaki evi gösterip buyurdu ki, şu evde, benim amcamın bir oğlu vardı. Kendisi genç idi, delikanlı idi, henüz evlenmişti. Bir zaman sonra hendek muharebesi günü hanımından izin alıp, harbe geldiği zaman Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kendisine izin verip, selâmetle evine girmesini emir buyurdu. Evine geldiği zaman, hanımını kapının dışında ayakta görünce, ona harbi ve mızrakla işaret edip, bir vuruşta öldürürüm, dışarda ne işin var diye bildirmesi üzerine hanımı: «Efendim, beni evimden çıkarmaya mecbûr eden ve beni çıkaranın ne olduğunu görmeyince acele buyurmayınız», demesi üzerine, hemen evine girip, içerde gayet korkunç büyük bir yılanı gördü. Yılanı mızrakla vurdu. Yılan, mızrağın ucunda, muztarıb ve kıvranır bir halde, evden dışarı çıktı.

Ben amcamın oğlunun mu, yoksa yılanın mı daha çabuk öldüklerini bilemiyorum. Bunun üzerine amcamın oğlunun evindekiler Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûruna gidip, olayı anlattılar ve: «Yâ Resûlâllah, Allahü teâlâ hazretlerine bizîm sâhibimizi geri vermesi ve diriltmesi için düâ buyurun», deyip yalvardı. Resûlüllah onlara: **«Sizler sâhiniz için Allahü teâlâdan afv ve mağfiret isteyiniz»,** buyurdu. Sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Cinlerden bir grup Medine-i Münevvere'de müslimanlığı kabûl ettiler. Onlardan birisini gördüğünüz zaman, onları üç def'a tahzîr ediniz, kaçırınız, korkutunuz. Bundan sonra gaib olmayıp yine sizlere görünürse öldürünüz»,** buyurdu. Bir rivâyette de geldi ki: **«Sen o yılana üç def'a ilân eyle** (gitmesini söyle). **Bundan sonra yine sana görünürse, onu öldür. Zira o ancak şeytandır»,** buyurdu. Sâm-ı Ebras denilen kuyruğu uzun zehirli, kertenkeleyi öldürmek câizdir. Zira Âmir bin Said'in babasından bildirdiği hadîs-i şerîfte, bu kertenkelenin öldürülmesini emrettiğini beyan eylemiştir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Onun ilk vuruşunda yetmiş sevab vardır»,** ya'nî bir kimse bu kertenkeleyi ilk vuruşta öldürürse, yetmiş sevabı vardır, buyuruldu.

Karınca öldürmek mekruhdur. Ancak ısırır, canını yakarsa öldürmesi

mekrûh olmaz. Zira Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir karınca peygamberlerden birini ısırdığında, o peygamber tarafından karıncanın yuvasını yakın diye emretmesi üzerine, karıncanın yuvası yakılınca, o peygambere Allahü teâlâ tarafından gelen vahiyde: «Seni bir karınca ısırdı. Sen ise tesbîh eden bir topluluğu helâk ve telef ettin», buyuruldu»,** buyurdu.

Kurbağayı öldürmek mekruhdur. Zira Abdürrahman bin Osmân bildirdi ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ilâç içine konan kurbağadan süâl ettiklerinde, kurbağayı öldürmeyi yasak ettiler.

Bit, sivrisinek, pire, ısıran karınca gibi öldürülmesi mübah olan her şey'i ateşe atmak mekruhdur. Zira Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Ateş ile azâb etmek, yalnız Allahü teâlâya mahsustur»,** buyurdu.

Hayvanlardan, kendine eziyet vermese de, yaratılış olarak eziyet verme özelliğinde bulunan her hayvanın, her canlının öldürülmesi câizdir. Çünkü cibilliyetinde, yaratılışında can yakıcılık, eziyet edicilik vardır. Bu hayvanlar da, sıfatlarını anlattığımız yılan, akrep, yırtıcı veya kudurmuş köpek, fâre ve bunlara benzer hayvanlardır. Bunun gibi çok siyah köpeğin öldürülmesi câizdir. Zira o köpek şeytandır.

İnsanın susamış bulduğu her hayvana su vermesinde sevab vardır. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Her ciğerde harâret vardır»,** buyurdu. İnsanın o susuz hayvanı, sulamasındaki sevabı, can yakıcı hayvanlardan olmıyan hayvanlar olduğu zamandır. Can yakıcı, eziyet verici hayvana su vermemelidir. Çünkü bununla onun kuvvetini çoğaltmış, vereceği eziyyet artmış olur. Bu ise câiz değildir. Evde köpek beslemek câiz değildir. Ancak evini korumak, avda kullanmak veya hayvan sürüsünü korumak için olursa câiz olur. Yırtıcı ve geleni geçeni ısırıcı köpeğin, zararından insanları kurtarmak için öldürülmesi câizdir buyuruldu. Bâzı hadîs-i şerîflerde, **«Av avlamak, yahud evini ve sürüsünü beklemek için lüzumu olmadığı halde, köpek saklasa, o kimsenin her gün sevabından iki kırat eksilir»,** buyurulmuştur.

Hayvanlara çekeceklerinden fazla yük vurmak, tarla sürmede haddinden fazla kullanmak, dayanamayacakları sür'atle sürmek, hayvanlara yetecek kadar yem, ot vermemek câiz değildir. Çünkü bu durumların hepsi günahdır. Hayvanı fazla beslemek, onu semirtmek, daha çok yedirmeye zorlamak mekruhdur. Hacamat edenlerin (vücuttan kan alanların) kazandıkları paradan yemek mekruhtur. Çünkü bunda aşağılık vardır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Hacamat edenlerin kazancı aşağıdır, habîstir»,** buyurdu. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'den (rahımehullah) bildirilen rivâyette, bâzı Hanbelî âlimleri, hacamat yapanların kazancından yemenin haram olduğunu beyan eylemişlerdir.

ANAYA - BABAYA İHSÂN

Ana ve babaya iyilik ve ihsân evlâd üzerine farzdır. Nitekim, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde İsrâ sûresi, yirmiüçüncü âyet-i kerîmede: **«Anne ve babadan biri veya ikisi ihtiyarladığında, usanıp da öf deme. Ağır söz söyleme. Onlarla yumuşak ve tatlı konuş»**, Lukman sûresi, ondördüncü âyetinde: **«Bana ve anne - babanıza şükredin.»** buyuruyor.

Daha bir çok âyet-i kerîmelerde evlâd üzerine ana ve baba hakkında iyilik ihsân etmenin farz olduğunu, onlara alçak gönüllü, gayet yumuşak, uygun ve güzel söz söylemesi gerektiğini beyan buyurmuş, onların ihtiyarlıklarından usanıp da onlara yasak ve men'etme gibi ağır ve kaba söz söylemekten ve «öf!» dahi demekten yasaklamıştır.

İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) şöyle bildirilir ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse anasını ve babasını gücendirmiş olduğu halde, sabaha kavuşsa, kendisi için Cehenneme iki kapı açılmış olarak akşamlar. Akşamları anne - babasını gücendirerek akşama kavuşsa, yine kendisi için Cehenneme iki kapı açılmış olarak sabahlar. Eğer anne ve babasından yalnız birini gücendirmiş ise, Cehennemde ona bir kapı açılmış olur. Her ne kadar anne ve babası bu kimseye zulmetmiş olsalar da böyledir.»** buyurdu. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) bildirir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Cenâb-ı Hakkın rızâsı, anne - babasının rızâsında, kızması da anne - babanın kızmasındadır»**, buyurdu. Yine Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) bildirir. Resûlüllah'a bir kimse gelip, yâ Resûlâllah, Allah yolunda cihâda ve gazâya gitmek istiyorum dediğinde, Cenâb-ı Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) gelen kimseye **«Senin annen ve baban var mıdır?»** buyurdu. Evet yâ Resûlâllah, dedi. **«Sen annen ve baban hakkında mücâhede eyle, onlara iyilik ve ihsân et, itina ve ihtimam göster»**, buyurdu.

Anne - babaya iyilik, onların ihtiyaçlarını görmek, onların sıkıntılarını gidermek, onlara çocuğa yalvarır gibi yalvarmak, isteklerinden darlanıp sıkılmamak, onlara hizmet etmeği birçok nâfile nemaz ve oruca karşılık saymak, her nemazdan sonra onlara düâ etmek, ihtiyaclarını kısmamak, eziyyetlerine katlanmak, onların sesinden yüksek sesle konuşmamak, onların hac, beş vakit nemaz, kefâret ve adak gibi farzları terk, içki içmek, adam öldürmek, başkasının malını gasbetmek ve çalmak gibi haramları işletmiyen şeriate muhalif olmıyan emirlerinde onlara muhalefet etmemektir. Zira Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Allahü teâlâ katında günah olan şeylerde mahlûka itâat yoktur»**, buyurdu. Allahü teâlâ Lukman sûresi, onbeşinci âyet-i kerîmesinde: **«Annen, baban, senin bilmediğin şey'i, sen bana ortak koşasın diye seni zorlarsa, onlara itâat etme. Onlara dünyada geçinmeleri için iyi muame-**

le eyle», buyurdu. Bu âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf gösteriyor ki, Allahü teâlânın katında günâh olan şey'i emredenin, yahud Allahü teâlâya tâati terk ile emredenin emri dinlenmez. Böyle emirlerine uyulmaz.

Ebû Tâlib bildiriyor ki, «Annesi - babası cemaat ile nemaz kılmaktan kendisini men'eden bir kimseye, senin için farzı terkte [Hanbelî mezhebinde cemaat farzdır] onlara uymak yoktur.

Ama onlara itâat için nâfile ibâdetleri terketmek câizdir. İmâm-ı Ahmed böyle bir süâle, anaya - babaya itâat nâfile ibâdetten daha üstündür, dedi.

Anne - babasını ziyâret eden kimseyi ziyâret, onları ziyâreti terk eden kimseyi terketmek, onlara kızan, bağıran kimseye, kızmak da iyilik ve ihsândır. Aklına anne ve babanı gücendirecek gibi şey gelirse sen onların seni terbiyelerini, büyütmelerini, senin için geceleri sabaha kadar uykusuz kaldıklarını, sana olan şefkat ve acımalarını, senin için çektikleri sıkıntı ve zorlukları ve Allahü teâlânın İsrâ sûresi, yirmiüçüncü: **«Onlara yumuşak ve tatlı söyle»** âyet-i kerîmesini hâtır ve hayâline getir. Bunları düşün. Bu gibi durumları düşünmek de seni onlara acıma ve şefkate getirmezse, sen bu halde Allahü teâlânın rahmetinden mahrûm olduğunu ve Hakkın gazabına dûçâr bulunduğunu bilip, anne ve babana rahmet ve şefkat eyle. Allahü teâlânın emrine uymadınsa gazâbın, kızgınlığın yatıştığı zaman tevbe ve istiğfar eyle. Cenâb-ı Hakkın afv ve mağfiretine sığın.

Sana vâcib olmıyan yolculuğa anne ve babandan izin ve müsâde almadan çıkma. Üzerine farz-ı ayn olmıyan gazâ ve cihâda onlardan izinsiz gitme. Kendin için onları üzme. Çünkü gayrisi senin sebebin ile onları üzüntü ve eleme düşürmekten men'olunmuştur, yasaklanmıştır. Nitekim Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Anne ile oğlunun arasını açan kimseye Allahü teâlâ lânet eylesin»,** buyurdu. Yiyecek veya içecek bir şey elde edersen en temiz ve en iyisini ayırıp anne ve babana vermen üzerine vâcibdir. Çünkü onlar seni kendileri üzerine tercih ettiler, kendileri aç durup seni doyurdular. Kendileri sabaha kadar uykusuz kalıp seni uyuttular.

Bûraya kadar beyan olunan va'z nasihatlerle inşâallah sen irşâd olur da, gereği gibi amel edersin.

İSİM VE KÜNYELERDEN SÜNNET VE MEKRUH OLANLAR

İnsan, oğluna Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) ismini vermekten ve künyesi ile künyelenmekten ya'nî ikisini birden söylemekten men'olunur. İkisinden birini söylemek, ya'nî yalnız ismini veya yalnız künyesini vermek câizdir. Künyesinin değil, yalnız isminin verilmesine de-

lil, Enes bin Mâlik ve Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anhümâ) bildirdikleri şu hadîs-i şerîftir: **«Çocuklarınıza benim ismimi veriniz, künyemle çağırmayınız».** Künyesi ile isminin verilmesine cevâz verenler de vardır. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (rahmetullahi aleyh) bildirmiştir. Buna delil Hazret-i Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) bildirir ki: «Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) seâdet dolu hüzûruna bir hâtun gelip, yâ Resûlâllah bir erkek çocuğum oldu. İsmini Muhammed koydum. Künyesini de Ebûl Kasım verdim. Bana zât-ı âlinizin bunu beğenmediğini söylediler, dediğinde: **«İsmimi helâl eden ve künyemi harâm eden ne şeydir?»** Ya'nî böyle bir şey yoktur buyurdu. Künyelerinden Ebû Yahyâ ve Ebû İsâ mekruhdur. Âbide, İflâh, Necah, Yesâr, Nâfi' ve Ruban, Bereket, Berreh, Hüzn ve Âsiye söylemek mekruhdur. Zira Ömer ibn-i Hattâb'dan (radıyallahü anh) bildirildi ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) kendisine: **«Eğer sen yaşarsan, Gulâm ve Âbidin, Yesâr, Bereket, Rubah, Necah, Eflâh isimlerini koymaktan sizi men'ederim»,** buyurdu.

Lâkab ve isimlerden Malikü'l-Mülk ve Şâhinşah ve bunlar gibi Allahü teâlânın isimlerine müsâvî olan isim ve lâkablar da mekruhdur. Bunlar acem âdetleridir. İlâh, Hâlık ve Müheymin gibi ancak Allahü teâlâ hazretlerine lâyık olan isimlerle çağırmak da mekruh ve yasaktır.

Cenâb-ı Hak Ra'd sûresi otuzüçüncü âyetinde Habîbine (aleyhisselâm) hitâben: **«Müşriklere söyle ki, bana ortak kabûl eyledikleri putlarına benim ismimi versinler, benim ismimle çağırsınlar ve sonra putları bu isimlere lâyık mıdır diye düşünsünler»,** buyuruyor. Mü'min kardeşini veya kölesini beğenmeyeceği, çirkin göreceği lâkabla telkîb eylemek, ya'nî asıl isminden ayrı olarak kötü bir isim vermek haramdır. Zira Kur'ân-ı kerîmde Hucürât sûresi, onbirinci âyetinde: **«Birbirinize lâkab koymayınız ve birbirinizi kötü lâkab ile çağırmayınız»,** buyuruyor. Bir mü'minin, bir mü'min kardeşini en çok sevdiği isim ile çağırması müstehabdır.

KIZAN KİMSE NE YAPMALIDIR?

Gazaba gelen (kızan) bir kimsenin, ayakta ise oturması ve oturuyorsa, bir yanına yatması sünnettir. Yüzünü ve elini soğuk su ile yıkarsa, kızgınlığı geçer. Zira hazret-i Hasan (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Kızgınlık bir ateş parçasıdır ki insanoğlunun kalbinde tutuşup yanmaktadır. Sizden biriniz kızınca, ayakta ise otursun, oturur vaziyette ise, bir yanına dayansın.»**

Gizli sohbet etmekte olan kimselerin aralarına onlardan izinsiz girip oturmak mekruhdur. Zira Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetini bundan men'etmiştir.

Gölge ile güneş arasına oturmak, sol eline dayanır oturmak ile yat-

mak arasında bir vaziyette oturmak mekruhdur. Bir toplantıdan kalkınca, orada meydana gelen günâhlara kefâret için: **«Sübhânekellahümme ve bihamdike, lâ ilâhe illâ ente estağfirüke ve etûbü ileyke»**, demek müstehabdır. Mezarların olduğu yerde ayakkabı ile yürümek mekruhdur. Kabristana girdiğinde: **«Allahümme Rabbe hâzel ecsâdil bâliyyeti velızâminnahiretil-letî hacaret mined dünyâ ve hiye bike mü'minetün, edhıl aleyhâ revhan minke ve selâmen minnî»** demek ve bundan önce selâm verip: **«Esselâmü aleyküm yâ ehle dâril kavmil mü'minîn, innâ inşâellahü an karîbün biküm lâhıkün»**, söylemelidir. Böyle olduğunu Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildiriyor (18).

Bir kabri ziyâret ettikte elini kabir üzerine koymamalıdır. Kabri öpmemelidir. Yehudîlerin âdetidir. Mecbûr ve âciz kalmayınca kabir üzerine oturmamalıdır. Kabre dayanmamalıdır. Kabri çiğnememelidir. Kabirde yatana hayattaki gibi saygı göstermeli ve hayatta iken karşısında nerede dururdu ise yine orada durmalıdır. Onbir Kulhüvallahü ehad sûresi ve Kur'ân-ı kerîmden başka yerler okumalıdır. Sonra şu sûre ve Kur'ân'dan hâsıl olan sevabı, şu kabirde yatana bahş ve hediye eyledim demelidir. Sonra ne dileği varsa Allahü teâlâ hazretlerinden dilemelidir. Kabristandaki kemikleri kırmamalı ve çiğnememelidir. Zarurî olarak böyle bir durum olursa, kabirdeki için istiğfar etmelidir.

Herbir müslimana alçak gönüllü ve mütevâzi olmak, ihtiyarlara hürmet etmek, küçüklere ve çocuklara acımak ve şefkat etmek, kusurlarını afvetmek, edeb ve terbiyelerini terketmemek sünnettir.

Peygamberlerden (aleyhimüssalâtü vesselâm) başkası için sallâllahü aleyke veya sallâllahü alâ falân ibn-i falân demek câiz olur. Zira hazret-i Ali (radıyallahü anh), hazret-i Ömer (radıyallahü anh) için sallâllahü aleyke [Allah sana rahmet eylesin demektir], dedi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) de: **«Allahümme salli alâ âl-i Ebî Evfâ»** deyip, âl-i Ebî Evfâ için böyle salât eyledi.

Zimmîlerle (gayr-i müslim vatandaşlarla) müsafaha mekruhdur (19). Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ehl-i zimmet ile müsafaha etmeyin»** hadîs-i şerîfiyle bunu yasakladı.

---

(18) Bu iki düâ arasında onbir besmele ile onbir ihlâs ve bir fâtiha-i şerîfe okunursa, okuyanlara o âna kadar vefât edenler sayısınca sevab verilir.

(19) Hanefî mezhebinin en büyük fıkıh kitâbı olan İbn-i Âbidîn'de, beşinci cildde diyor ki, zimmî'ye ya'nî gayr-i müslim vatandaşa zulmetmek, müslimana zulmetmekten daha fenâdır. Hayvana zulmetmek, zimmîye zulmetmekten daha fenâdır. Zimmîyi eziyetlendirmemek için selâm vermek ve müsâfeha etmek câiz olur. Açıkça günah işliyen fâsıka selâm vermek de böyledir.

DÜÂNIN EDEBLERİ

Düâda ellerini kaldırmak ve Allahü teâlâya hamdetmek ve Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) salâvat getirmek, sonra dileğini söylemek, düâ ederken göğe bakmamak, düâyı bitirince ellerini yüzüne sürmek düânın edeblerindendir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Allahü teâlâdan dileğinizi ellerinizin içiyle isteyiniz»**, buyurmuştur.

Kur'ân-ı kerîm ile Allahü teâlâya sığınmak câizdir. Zira Allahü teâlâ Nahl sûresi doksansekizinci âyetinde: **«Kovulmuş şeytanın şerrinden Allahü teâlâya sığın»** ve **«İnsanların rabbine sığınırım söyle»**, buyuruyor ve kendine sığınmayı emrediyor.

Peygamberimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek vücudlarından şikâyetleri olsa veya bir şeyden incinseler üzerlerine muavvizeteyni ya'nî Felâk ve Nâs sûrelerini, ya'nî Kul Eûzü'leri okuyup üflerdi. Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Eûzü billâhil kerîm ve kelimâtihittâmmati min şerri mâ halâk»**, deyip Allahü teâlâya sığınırlardı. Bunun gibi Kur'ân-ı kerîm ile Allahü teâlâ hazretlerinin esmâ-i hüsnâsı ile hasta olmuş ve nazar değmiş kimse üzerine okumak câizdir. Zira Allahü teâlâ hazretleri Kur'ân-ı kerîmde şifâ âyetlerini bildiriyor ve Kur'ân-ı kerîmin mü'minler için şifâ, rahmet ve bereket olduğunu beyân ediyor.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Şifâ ediniz, bâzı seçkinleriniz mü'minler üzerine okuyup üfleyiniz. Zira kaderi geçecek bir şey olsa idi, ancak göz ve kötü nazar geçerdi»** buyurdu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bu hadîs-i şerîfleri hazret-i Hasan ve Hüseyin (radıyallahü anhümâ) hakkında buyurulmuştur.

HUMMAYA YAKALANANIN TAŞIYACAĞI ŞEY

Humma (sıtma) hastalığına yakalanan kimse, İmâmı Ahmed bin Hanbel'den bildirilen aşağıdaki kelimeler yazılıp üzerinde saklar. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) diyor ki: Ben humma hastalığına yakalandım. Benim için şu düâ yazıldı: **«Bismillâhirrahmânirrahîm ve billâhi, Muhammedün Resûlüllah, yâ nârü kûnî berden ve selâmen alâ İbrâhîme ve erâdü bihi keyden fecealnâ hüm-ül ahserîn, Allahümme rabbî Cibrîle ve Mîkâile ve İsrâfîle eşfi sâhibe hâzel kitâbi bihavlike ve kuvvetike ve ceberûtike yâ erhamerrâhimîn».**

KADIN DOĞUM ESNASINDA GÜÇ HÂLE DÜŞERSE

Bâzı Hanbelî âlimleri, kadının doğumu güçleşince, temiz bir bardak veya bir tabak içine: **«Bismillâhirrahmânirrahîm lâ ilâhe illâllahü'l halîmü'l-kerîm, Sübhânellahi rabbi'l-arşi'l-azîm. Elhamdülillâhi rabbil âlemin, keennehüm yevme yerevnehâ, lem yelbesû illâ aşiyyeten ev duhâhâ, keennehüm yevme yerevne mâ yûaddûne lem yelbesû illâ sâaten min nehârin belâğun fehel yühlekü illel kavmü'l-fâsikûn»**, düâsı yazılıp, sonra o bardak veya tabak yıkanıp, suyundan o kadına biraz içirilir. Kalanı o kadının göğsüne saçılmalıdır, dediler.

Karınca, akrep, pire, yılan ve sivrisinek gibi zehirli ve ısırıcı hayvan için düâ taşımak ve okumak câizdir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhı ve sellem) her zehirli ve ağulu şey için düâya izin verdi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse akşama kavuşunca, üç kere, sallâllahü alâ Nûhın ve âli Nûhın aleyhisselâm dese, o gece onu akrep ısırmaz»**, buyurdu. Yine buyurdu: **«Bir kimse akşama kavuşunca, eûzü bikelimâtit tâmmâti min şerri mâ halâk dese o gece o kimseye zehirli hayvândan zarar erişemez»**. Okuyup üflemek câiz olup, az da olsa tükürmek mekruh olur.

NAZAR DEĞMESİ

Gözü değen kimse yüzünü, ellerini, kollarını, dizlerini, ayaklarının etrafını, gömleğinin içini bir kap içine yıkayıp suyunu hasta üzerine dökmelidir. Zira Ebû Emâme bin Sehl bin Hanîf (radıyallahü anh) şöyle bildirdi ki, babası Sehl bin Hanîf yıkanırken, Âmir bin Rebia (radıyallahü anh) görüp, cesed ve bedenin güzelliğinden hayrette kaldığını yemin ederek bildirirken, seni bugünkü gibi, başka bir zaman görmedim. Genç ve güzel kadınlarda senin bedenin, etin ve derin gibi güzel bir vücud yoktur, demesiyle, hemen o halde Sehl bin Hanîf felc olup, başını kaldırmağa kendinde tâkat kalmadı.

Bu durumu Resûlüllah'a (aleyhissalâtü vesselâm) bildirdiklerinde, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Sehl'in felc olmasında kimseden şüphe ediyor musunuz?»**, buyurdu. Hayır, kimseyi töhmet altında bulundurmayız. Ancak Âmir bin Rebia onun için şöyle şöyle söylemişti, dediklerinde, Resûlüllah, Sehl bin Hanîf'i ve Âmir'i huzûruna getirtip: **«Sizden biriniz mü'min kardeşinizde birşey gördükte hayretle bakıp onu niçin helâk eder. Ona hayranlıkla bakmayıp bereketle düâ etsin»**, buyurdu. Sonra Resûlâllah, Âmir'e yıkanmasını emretti. O da, yüzünü, ellerinin üstünü, kollarını, göğsünü, iç çamaşırının içini, dizlerinin ve ayaklarının üstünü ve altını, bir kap içinde yıkadı. Sonra Re-

sûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) emredip Âmir o kabı, Sehl bin Hanîf'in başından aşağı çevirerek döktü ve Sehl bin Hanîf, Resûlüllah'ın emri ile ondan birkaç yudum su içti. Bunun arkasından Sehl iyileşti, hayvana binip gitti, dedi. Eğer tamamen yıkansa, sonra yıkanılan su göz değen kimse üzerine dökülse daha iyi olur.

HASTALIĞA İLÂÇ CÂİZDİR

Damardan kan almak, dağlamak, yapılan ilâcı içmek, damarları kesmek, yaraları yarmak, başka azâlara geçeceğinden korkulduğunda o uzvu kesmek, burun ve mak'atda meydana gelen bâsur denen şey'i kesmek şeklinde ve bedenin sıhhatine sebeb olan her şey ile ilâc câizdir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kan aldırdı, doktorla konuştu, ona danıştı. Tıbla uğraşanlara, sizin sözünüz, görüşünüz ancak tıbdır buyurduğunda tabîbler: Yâ Resûlâllah, tıbda hayır var mıdır? dediler. **«Derdi ve hastalığı gönderen Allahü teâlâ, devâ ve ilâcı da gönderdi»,** buyurdu.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'e (rahmetullahi aleyh) dağlama sorulunca: Arablar dağlarlardı. Resûlüllah (aleyhissalâtü vesselâm) dağ yaptırdı. Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) hazretleri de yaparlardı, buyurdu. İmâm-ı Ahmed diğer bir yerde İmran bin Hasîn (radıyallahü anhümâ) oyluk başından tırnağa ulaşan damarı kesti dedi. İmâm-ı Ahmed'den bir başka rivâyetle bunun mekrûh olduğu da bildirildi.

Fakat şarabla, zehirle, murdar ve necis şeyle tedavi câiz değildir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ümmetim üzerine haram kılınan şeyde ümmetim için şifâ yoktur»,** buyurdu. Tâun hastalığından, (vebadan) kaçmak câiz değildir. Şehrin dışında ise, kendini telef etmeye yardımcı olmaması için şehre girmemelidir.

YABANCI KADINLARLA BİR ARADA OTURULMAZ

Bir kimsenin, mahremi olmıyan bir kadınla bir arada oturması câiz değildir. Zirâ Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bunu yasak edip: **«Şeytan onların üçüncüsüdür. Çünkü şeytan onlara günâhı güzel gösterir»,** buyurdu. Şâhidlik etmek veya hastalığına ilâc eylemek gibi bir mazeret olmaksızın, genç kadına bakmak câiz değildir.

Acûze kadına bakmak câizdir. Zîra onda fitneye düşmek korkusu yoktur. İki erkeğin veya iki kadının çıplak bulundukları halde bir örtü altında toplanmaları, bulunmaları câiz değildir. Resûlûllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bunu yasaklamıştır. Bu durumda birbirlerinin avret yerine bakma korkusu ve ihtimâli çoktur. Bu ise harâmdır. Burada şeytanın günâhı güzel göstermesiyle günâh işlememeye emniyet kalmaz.

KÖLE VE CÂRİYELERE İYİ DAVRANMALIDIR

Bir kimsenin kölesi veya câriyesi varsa, kölesine veya câriyesine iyi muamele etmesi, yumuşak ve tatlı davranması vâcibdir. Gücünün, kuvvetinin hâricinde iş yaptırmamalıdır. Onu beslemeli ve isterse evlendirmelidir. İstemezse zorlamamalıdır. Bu efendi, köle ve câriyesinin bildirilen bu durumlarında, onlara karşı muamelesinde kusur ederse âsi olur. Böyle bir kimseye kölesini satması azâd etmesi, yâhud kölesi isterse efendisine belirli bir mikdar para verip azâd edilmesi emredilir. Hadîs-i şerîfde bildirildiği üzere Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyh ve sellem) ümmetinin nemaza devam etmeleri, köle ve câriyeleri hakkında hüsn-i muamele göstermeleri en son vasiyeti olmuştur.

DÜŞMAN TOPRAĞINA MISHAFLA GİTMEK MEKRUHDUR

Müşriklerin eline düşmesin diye mıshaf ile düşman memleketine gitmek mekruhdur. Ancak müslimanlar için açık bir kuvvet, şevket ve galebe, ya'nî düşmanı yenmek ve üstün gelmek varsa, okumak ve Kur'ân-ı kerîmi unutmamak için mıshaf-ı şerîfi yanına almak câizdir.

AYNAYA BAKMAK SEVÂBDIR

Bir kimse aynaya bakınca: **«Elhamdülillâhillezî sevâ hulkî ve ahsene sûretî ve zâne minnî mâ şâne min ğayrî»** demesi sünnettir. Zirâ Resûlüllah'dan (aleyhissalâtü vesselâm) böyle bildirilmiştir.

BEDEN VEYA BİR PARÇASI AĞRIRSA

Vücûdu veya vücûdunun bir yeri ağrıyan kimse, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirilen aşağıdaki düâyı okumalıdır. Zirâ Peygamber efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) :

«Sizden biriniz bir yeri ağrırsa, sızlarsa: Rabbünâ Allahüllezî fissemâi tekaddese ismüke, emrüke fissemâi vel ardı kemâ rahmetüke fissemâi vel ardı, iğfir lenâ havbenâ ve hatâyânâ yâ rabbel âlemîn, enzil rahmeten min rahmetike, ve şifâen min şifâike alelvec'illezî bihi», düâsını okusun, o kimse Allahü teâlânın izni ile acı ve ağrıdan kurtulur», buyurdu.

HAVRA, KİLİSE GÖRDÜĞÜ, BORU VE ÇAN SESİ İŞİTTİĞİ ZAMAN

Havra veya kilise görünce, boru veya çan sesi işitince veya yehûdî ve hıristiyan müşriklerinden bir grup insanları gören kimsenin: «**Eşhedü en lâ ilâhe illâllah vahdehü lâ şerîkeleh ilâhen vâhiden lâ na'büdühü illâ iyyâ hü**», demesi sünnettir. Zirâ Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle bildirilmiştir.

Gök gürültüsü ve yıldırım sesini duyunca: «**Allahümme lâ tektülnâ bigadabike ve lâ tühliknâ biazâbike ve âfinâ zâlike**», demelidir.

Şiddetli rüzgâr olunca: «**Allahümme innî es'elüke hayre hâ ve hayra mâ erselte bihi ve eûzü bike min şerrihâ ve şerrimâ erselte bihi**», demelidir.

ÇARŞI VE PAZARA GİRİNCE

Çarşı ve pazara girdiği zaman: «**Allahümme innî es'elüke hayre hâze-s-sûk ve hayre mâ fîhi ve eûzü bike min şerrihi ve şerri mâ fîhi... Lâ ilâhe illâllahü vahdehü lâ şerîkeleh lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr**», demelidir. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle söylemişlerdir.

DERTLİ VE ELEMLİ KİMSEYİ GÖRÜNCE

Dert ve eleme kapılmış bir kimseyi görünce: «**Elhamdülillâhillezî âfânî mimmâ ebtelâke bihi ve faddalnî aleyke ve alâ kesîrin mimmen halâka tafdîlâ**» demelidir. Zirâ Allahü teâlâ hazretleri, bunu bu şekilde diyen kimseyi dünyada yaşadığı müddetçe derd ve elemden uzak tutar ve ona sıhhat, âfiyet ihsân eder.

HASTAYI ZİYÂRETE GİDİP ÖLÜ OLARAK BULURSA

Bir müslimân hastayı ziyârete gidip, vefât etmiş görürse, Resûlüllah'tan bildirilen aşağıdaki kelimeleri söylemelidir. Zirâ Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): «**Sizden birinize bir mü'min kardeşinin vefâtı haberi ulaşınca: İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn ve innâ ilâ rabbinâ lemünkalibûn. Allahümmektübhü indeke fil muhsinîne vec'al kitâbehü fî illiyyîne...**» desin buyurdu. Hastayı yaşıyor halde bulursa, ona malının üçte birine vâris olmıyacak akrabasından bulunan fakirler için vasıyyete işâret etmelidir. Akrabasından böyle kimseler yoksa, fakîrle-

re, miskinlere, mescid ve câmilere ve böyle hayırlı işlere vasıyyet etmesini îmâ etmelidir.

ÖLÜYÜ KABRE KOYMAK

Meyyiti mezara koyarken Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirilen aşağıdaki sözleri söylemelidir. Zirâ Peygamber efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) : **«Sizden biriniz ölünüzü mezara koyduğunuz zaman: «Bismillâh ve alâ milleti resûlillâh desin»** buyurdu. Üzerine toprak atarken: **«İmânen bike ve tasdîkan biresûlike ve îmânen biba'sike hâzâ mâ vaadallahü ve resûlühu ve sadakallahü ve resûlühu»**, demelidir. Hazret-i Ali'den (radıyallahü anh) böyle bildirilmiştir ve «Bir kimse bunları söylerse, kendisine toprağın her zerresi için bir sevâb vardır» buyurmuştur.

NİKÂHIN EDEBLERİ

Evlenecek olan kimsenin Kur'ân-ı kerîmde Nûr sûresi otuziki, Nisâ sûresi üçüncü âyet-i kerîmeleri ve: **«Evleniniz, çoğalınız, sizin çokluğunuzla övünürüm»** hadîs-i şerîfinin bildirdiği ve işâret ettiği manâ gereğince, nikâh ile Allahü teâlânın emrine uymayı niyyet eylemesi nikâhın edeblerindendir. Zinâya düşme korkusu ve zinâ korkusu bulunduğunda, şübheden kurtulması için Kur'ân-ı kerîmde: **«Venkihul eyâmâ...»** ve **«Fenkihü mâtâbe...»** diye başlıyan âyet-i kerîmeleri ve **«Tenâkehü, tekâserû...»** diye başlıyan hadîs-i şerîfi ile nikâhın vâcib ya'nî lâzım olduğuna inanmalıdır. Zirâ İmâm-ı Ahmed'in rivâyetinde, Ebû Dâvud'a göre, nikâh mutlak olarak vâcibdir. O kimse için Allahü teâlânın emrine uymak, sevabına kavuşmak vardır. Bununla beraber, nikâhla dinini korumayı ve sağlamlaştırmayı îtikad etmelidir. Zirâ Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse evlense, dîninin yarısını korumuş olur»**, buyurdu. Şerefli ve bekâr bir kız seçmelidir. Alacağı kız çok doğum yapan kadınlardan doğmuş olmalıdır. Zirâ Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh), kendisinin dul bir kadınla evlendiğini Resûlüllah'a (aleyhisselâm) söylediğinde: **«Keşke bekâr olsaydı da, sen onunla oynasaydın, o da seninle oynasaydı»**, buyurdu. Çok doğumlu olmayı şart koşmamızın sebebi, hadîs-i şerîfte: **«Evleniniz, neslinizi çoğaltınız. Zirâ, kıyâmet günü geçmiş ümmetlere sizin çokluğunuzla övünürüm, düşük bile olsa»**, buyurulduğundandır. Bazı hadîs-i şerîflerde **«Doğurucu ve muhabbetli kadınla evleniniz»**, buyurulmuştur.

Akrabasından olmayıp yabancılardan olmasının şart kılınması, akraba arasında, nefret, çekememezlik ve düşmanlık meydana gelip de sıla-i rahme engel olur düşüncesiyledir. Bunun için şerîat iki kız kardeş-

le evlenmeyi [ikisi de sağ iken] yasak etmiştir. Kahreden, kötü söyliyen, kötülüğünden dolayı kocasından ayrılan, vücûdu düzgün olmayan kadınla evlenmek doğru değildir. Evlendiğinde kendi huy ve tabiatını, hanımın huy ve tabiatiyle beraber eylemelidir.

Hanımına eziyet etmemeli, hanımının anasına, babasına sövmemelidir. Hanımına böyle yapandan, Allahü teâlâ ve Resûlü berî olur. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Siz kadınlara hayır ile iyilik, tatlılık ve meşrû olarak muamele ediniz. Zîrâ onlar sizin yanınızda esîr ve mahbusdurlar»**, buyurdu. Bâzı eserlerde: **«Bir kimse mehir ve nikâhiyle bir kadınla veya kızla evlense, fakat mehri ona vermeyi murad etmese, kıyâmet günü haşre zinâ edici olarak gelir»**, buyurulmuştur.

Hanımı kendisine dili ile eziyet ederse ve bu sözlerle onun dînine dokunur bir fesad olursa, mehrini ve nikâhını verip ondan kurtulsun, yâhud bu hususta Allahü teâlâya sığınsın, düâ edip Cenâb-ı Hakka yalvarsın. Zirâ bu yalvarma ve tazarru' ona kâfidir. Hanımının ezâ ve cefâsına sabrederse, Allah yolunda mücâhid gibi olur. Kendisi tarafından zorlama olmaksızın, hanımı kendi malından ona yemeği hoş ve mübah görürse, hanımının malından âfiyetle yesin.

Evlenecek kimse, ilerde kalbinden kendisine çirkin görünecek ve hemen boşanma ve ayrılmaya sebeb olacak bir şey meydana gelmemesi için nikâh akdinden önce, yalnız ikisi bir yerde olmamak şartiyle tâlibi olduğu kızın yüzüne ve ellerine bakması lâyıktır. Zirâ boşanma Allahü teâlâ katında mekruh ve kötü olan şey'e tutulmak ve dûçâr olmaklık vardır.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Allahü teâlâ katında boşanmadan daha çok kızılan bir mübah yoktur»**, buyurmuştur. Bunun esası ve hakikatı Resûlüllah'dan (aleyhissalâtü vesselâm) olunan rivâyettir ki: **«Allahü teâlâ bir kimsenin kalbine, bir kızı nikâhla evlenmeyi koyduğunda, o kimse o kızın (veya kadının) yüzüne ve ellerine baksın. Zirâ bu hal ve bakış aralarında ülfet ve muhabbetin devâmı husûsuna uygun ve lâyıktır»**, buyurdu.

Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anhümâ) şöyle bildirilir ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Sizden biriniz bir kıza (veya kadına) tâlib olduğunda, onu evlenmeye sevk ve arzû ettiren şey'e bakmağa kâdir olursa, baksın»**, buyurdu. Bunun üzerine ben bir hâtunu taleb ettim bir yere gizlenip, beni onunla evlenmek istemeye sevk eden şey'i gördüm, dedi. Bunu Ebû Dâvûd, Sünen'inde anlatıyor.

Tâlib olduğu hâtunun din ve akıl sâhibi olması lâzımdır. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildirdi ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kadınla veya kızla evlenmek dört şey için olur. Malı için, şerefi için, güzelliği için ve dîni için. Sen din sâhibi olanını al, ona yaklaş ondan başkasına bakma. Diğerleri seni fakîr ve muhtaç ederler»**, buyurdu. Peygambe-

rimiz (aleyhissalâtü vesselâm) din sâhibi olan kadını almaya kat'î ve açık olarak buyurdu. Çünkü dindar bir kadın, kocasının geçimine yardımcı olur. Az şey'e kanâat eder. Diğerleri ise, kocasını günâh ve zorluklara düşürür. Ancak Allahü teâlâ'nın günâh ve vebâlden korudukları müstesnâdır.

Bakara sûresi, yüzseksenyedinci: **«Şimdi hanımınızla mübâşeret edin ve Allah'ın size takdîr ettiğini elde etmeye uğraşın»** âyet-i kerîmesini birçok müfessirler, cimâa mübâşeret ve çocuk istenmesi şeklinde tefsir eylemişlerdir.

Evlenen kadının da kendini haramdan koruması, çocuğu olması, kocası yanında hâmile kalmaya, doğuma ve çocukların terbiyesine sabredici olması ve Allahü teâlâ'nın katında büyük ecir ve sevaba kavuşmayı niyyet etmesi lâzımdır. Ziyâd bin Meymûn, Enes'den (radıyallahü anh) şöyle bildirdi ki: Medine'de Havla-i Attâre adında bir kadın vardı. Bir gün Âişe-i Sıddîka'nın (radıyallahü anhâ) huzûruna gelip: «Ey mü'minlerin annesi, benim kocam falan kimsedir, sanki yeni gelinim ve onunla gerdeğe gireceğim gibi, her gece onun için süslenirim, güzel kokular sürünürüm. Yatağa yatınca, yanına giderim. Bunun ile Allahü teâlâ'nın rızasını isterim. Kocam ise yüzünü benden çevirdi. Onu bana kızgın ve dargın görüyorum», dediğinde, Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ), Resûlüllah içeri gelinceye kadar otur dedi. Havlâ der ki, biz Âişe-i Sıddîka ile böyle konuşup sohbet ederken Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) içeriye girdiğinde: **«Hissettiğim bu koku nedir? Size Havlâ-i Attâre mi geldi, ondan bir şey mi aldınız?»** buyurduğunda, Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ): «Hayır, yemîn ederim ki, ondan birşey almadık yâ Resûlâllah» dedi. Havlâ başından geçeni Resûlüllah'a arzeyleyince, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Havlâ'ya: **«Git, kocanın sözünü dinle, ona itâat eyle»**, buyurdu. Havlâ: «Yâ Resûlâllah, emrinizi yerine getiririm, fakat bunda benim ne kadar sevâbım olur?» diye sordu. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kadınlardan bir kadın, kocasının evinde bir şey'i uygun yerine koymak isteyip kaldırsa ve başka tarafa koysa, Allahü teâlâ o kadına bir sevab yazar ve bir günâhını siler. Cennette onun derecesini bir kat daha yüksek eder. Bir kadın, kocasından hâmile kalınca, gece sabaha kadar nemaz kılmış, gündüz oruç tutmuş ve Allah yolunda harbetmiş sevâbı verilir. Bir kadının doğum ağrıları ve çocuğu doğurması zamanında, her sancısı için bir insan âzâd etmiş, çocuğunu her emzirdiğinde bir köle âzâd etmiş gibi sevab verilir. Çocuğu memeden kestiği zaman o kadına gökten bir ses gelir: «Ey kadın, şimdiye kadar geçirdiğin ömür için senin amelin kâfi geldi. Bundan sonraki ömrün için amelini yenile, onun için uğraş der»**, buyurunca Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ): Kadınlar için pek çok sevâb ve pay verildi, erkeklerin hâli, sevâbı, payı acaba nasıldır sorusunu îmâ edince Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) tebessüm buyurup sonra:

«Bir kimse, cimâ' niyyetiyle hanımının elini tutunca ona bir sevab yazılır. Hanımının boynuna sarıldığında on sevab yazılır. Hanımına yaklaşınca sayısız sevab yazılır.. Gusletmek için kalktığında, üzerinden su geçen her kılı sayısınca sevab yazılır. O kadar günâhı yok edilir. Cennetteki derecesi yükseltilir. Guslü için ona verilecek sevâb dünya ve dünyadaki herşeyden daha hayırlı olur. Allahü teâlâ meleklere onunla övünüp: «Benim şu kuluma bakınız. Gece vakti arzû ve sevinçle yatağından kalkarak, cenâbetten guslediyor. Benim, onun Rabbi olduğumu düşünüyor. Siz şâhid olunuz ki, ben onun günahlarını afv ve mağfiret eyledim der», buyurdu.

Mübârek bin Faddâle'nin Hazret-i Hasan'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Sizler kadınlara, hayr ile, beğenilen, güzel, tatlı ve meşrû şekilde muamele ediniz. Çünkü kadınlar sizin yanınızda esir ve mahbusdurlar. Onların kendileri için bir şey'i yoktur. Hak teâlâ tarafından emânet olarak aldınız. Allahü teâlâ'nın nikâh emrine uyarak onları kendinize halâl kıldınız»,** buyuruldu.

Ubbade'tibni Kesîr'in, Abdullah-ı Cerîr'den onun da Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) zevcesi Meymûne'den (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Erkeklerden ümmetimin hayırlısı, hanımlarına iyilik yapanlardır. Kadınlardan ümmetimin hayırlısı, kocalarına iyilik yapanlardır. Böyle olan kadınların herbirine günde, sabreden ve sevabını Allahü teâlâ'dan bekliyerek, Allah yolunda harbedip ölen bin şehîd sevâbı verilir. O kadınlardan birisinin hûr-i ayn üzerine üstünlüğü, Muhammed'in (aleyhissalâtü vesselâm) sizin en aşağınız üzerine olan fazîlet ve üstünlüğü gibidir. Benim ümmetimden kadınların hayırlısı, iyisi Allahü teâlâ indinde günâh olan şeyden başka, kocasının istediği herşeyde kocasını memnun ve mesrûr edendir. Ümmetimden erkeğin hayırlısı annenin çocuğuna lûtf ve merhameti gibi hanımını okşayan, acıyan, lûtfeden, tatlılık ve yumuşaklıkla muamele edendir. Bunlardan her birine, her gün sabredici ve sevâbını Allahü teâlâ'dan bekleyici oldukları halde Allah yolunda cihad ve gazâda ölmüş yüz şehid sevâbı verilir»,** buyurdu. Bu esnâda Ömer ibn-i Hattâb (radıyallahü anh): Yâ Resûlâllah, kadın için bin şehid sevâbı verilmesi nasıl oluyor? diye sorunca :

«Yâ Ömer, sen kadınların erkeklerden ecir ve sevab bakımından daha büyük ve efdâl olduğunu bilmiyor musun? Zîra Allahü teâlâ, erkeğin hanımının kendisinden râzı olması ve ona düâ etmesi sebebiyle o erkeğin Cennetteki derecesini, bulunduğundan daha yükseğe çıkarır. Ey Ömer, bilmiyor musun ki, Allahü teâlâ'ya şerik (ortak) koşmaktan sonra günâhın en büyüğü kadının kocasına âsî olmasıdır. Dikkat ediniz, uyanınız, kendinize geliniz, iki zaif hakkında Allahü teâlâ'dan korku ve sakınma üzere bulununuz. Zîra o iki zaif hakkında Allahü teâlâ size süâl edecektir. İki zaîfin biri yetim, diğeri kendi hanımıdır. Hanımına ve yetime iyilik ve ihsân eden, Allahü teâlâ'ya, Allahü teâlâ kendisinden râzı olarak kavuşur. Yeti-

me ve hanıma kötülük ederse, Allahü teâlâ'nın gazabına ve şiddetine dûçâr olur. Kocanın kadın üzerine hakkı, benim sizin üzerinizdeki hakkım gibidir. Benim hakkımı zâyi' eden Allahü teâlâ'nın hakkını zâyi' eder. Allahü teâlâ'nın gazabına ve şiddetine uğrar. Onun yeri Cehennem, devamlı bulunma yeri yine Cehennem olur», diye cevab verdi.

Ebû Ca'fer Muhammed bin Alî, Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anhümâ) anlatır: Câbir bin Abdullah, Resûlüllah'ın (aleyhissalâtü vesselâm) Eshâb-ı kirâmdan bir cem'iyyetin içinde bulunduğu ve biz de Resûlüllah'ın huzûrunda iken bir kadın geldi. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) başucunda durup «Esselâmü aleyke yâ Resûlâllah!» dedikden sonra: «Ben kadınlar tarafından, insanların sığınağı olan yüksek huzûrunuza elçi olarak gönderildim. Mübârek huzurunuza ne için geldiğimi duyup da şaşmıyacak kadın yoktur. Ey Allah'ın insanlara doğru yolu göstermek için gönderdiği şanlı Peygamber! Allahü teâlâ erkeklerin ve kadınların Rabbidir. Âdem aleyhisselâm erkeklerin ve kadınların babasıdır. Havvâ, erkek ve kadınların annesidir. Erkekler Allah yolunda cihâd edip öldüklerinde, Rablarının katında bir başka hayatla yaşamakta ve rızık bulmaktadır. Harblerde yara alırsa, onlar hakkında bize bildirdiğin ecir ve sevablar vardır. Bizler ise, onların işlerini görüyor, onların yanlarında bulunuyoruz. Onlara hizmet ediyoruz. Bizim için ecir ve sevab var mıdır?», diye sorunca Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) o kadına hitâb ederek: **«Benden kadınlara selâm söyle ve de ki, kocasına itâat etmek, onun hakkını bilmek, tasdîk etmek ve yerine getirmek erkeklerin Allah yolundaki harbde kazandıkları sevabla aynıdır. Halbuki siz kadınlardan bunu yapan azdır»** buyurdu.

Sâbit, Enes'den (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Enes (radıyallahü anh) buyuruyor: Kadınlar beni Resûlüllah'ın huzûruna gönderdiklerinde ben: Ey Allah'ın Resûlü! Kadınlar; erkekler üstünlük ve Allah yolunda cihâd ile yüksek derecelere kavuşuyor, bizim için Allah yolunda harbeden mücâhidlerin sevâbına erişecek amel var mıdır?» diyorlar, dedim. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Evet, onların cihâdı, onların uğraşmaları ve kocalarını başkalarından kıskanmalarıdır. Onlar bununla nefislerinde cihâd ederler. Eğer sabredelerse mücahiddirler. Râzı olurlarsa, hudûdu bekliyen asker gibidirler. Onlar için iki ecir vardır»**, buyurdu.

Karı ve koca, bu hadîs-i şerîfde ve bundan önceki hadîs-i şerîflerde bildirilen sevab ve ecirlere kavuşmak, Allahü teâlâ'nın emrine uymak için Kur'ân-ı kerîm'de bildirildiği şekilde her ikisinin, birbiri üzerinde yerine getirilmesi vâcib olan hakları olduğuna inanmalıdırlar. Kadın da kendisi için kocasına itâatin, cihad ve gazâdan hayırlı olduğuna inanmalıdır. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kadın için koca veya mezardan hayırlı bir şey yoktur»**, buyurdu. Yine buyurdu ki: **«Zevcesi (hanımı) olmıyan erkek miskindir, miskindir, miskindir.»** Bunun üzerine: «Yâ Resûlâllah,

o kimse aslında zengin ise nasıldır?» diye sorulan süâle: **«Her ne kadar mal, para bakımından zengin olsa da yine miskin ve fakîrdir»**, buyurdu. Yine buyurdu: **«Zevci olmıyan (kocasız) kadın miskindir miskindir miskindir.»** Aslında zengin ise, durumu nasıldır? diye sorulan süâle: **«O kadın her ne kadar aslında zengin olsa da yine miskindir, fakirdir»**, buyurdu.

Nikâh akdinin cum'a ve perşembe günü olması sünnettir. Akşam olması, sabah olmasından iyidir. Nikâh hutbesinin icab ve kabûlden önce olması sünnettir. Te'hir olunursa câizdir. Evlenecek olan kimse, nikâhı bizzat kendisi akdetmek veyâ başkasını vekil etmek arasında serbesttir. Nikâh akdi bitince, orada bulunanların: «Allah mübârek etsin, bu birleşme hayırlı olsun. Size âfiyetler dileriz», demeleri sünnettir.

Bundan sonra kız veya tarafları, cehiz hazırlıkları ve bâzı ihtiyacları görmek için dâmat tarafından belli bir zaman mühlet verilmesi ve onlara yardımcı olunması sünnettir. Zifaf ve gerdek gecesi olduğunda Abdullah bin Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) bildirilen durumlara uymalıdır. Kendisine bir kimse gelip, «Ey Abdullah! Ben bir kızla evlendim. Fakat beni sevmeyip, bana kızmasından korkuyorum», dediğinde: Ülfet ve ünsiyyet Allah'dandır. Buğz, kızma ve nefret etme şeytandandır. O hanım senin yanına gelince, senin arka tarafında iki rek'at nemaz kılmayı ona emreyle ve sen de: **«Allahümme bârik lî fî ehlî ve bârik lî ehlî fî, Allahümmerzuknî minhüm verzukhüm minnî, Allahümecma' beynenâ izâ cema'te fî hayrin ve ferrık beynenâ izâ ferıkte ilâ hayr»** diyerek düâ eyle. Cima' murad eylediğinde de: «Bismillâhil azîm, yâ Rabbî, beni şeytandan uzak ve şeytanı, beni rızıklandırdığın şeyden uzak eyle!» diye düâ eyle. İşin bittikten sonra içinden, ya'nî dili oynamadan: **«Bismillâhillezî haleka minel mâi beşeren...»** kelimelerini okumalısın, dedi.

Bunun aslı ve esası, Kureybin İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhüm) bildirdiği hadîs-i şerîfdir ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Sizden biriniz hanımına yaklaşmak istediğinde, yâ Rabbî, beni şeytandan uzak eyle, şeytanı da beni rızıklandırdığın şeyden uzak eyle, diye düâ etse ve onlardan, Allahü teâlâ'nın takdîri ile bir çocuk dünyaya gelse, şeytandan o çocuğa ebedî zarar gelmez»**, buyurdu.

Hanımının hâmile olduğu alâmetleri meydana geldiğinde, şeytan dünyaya gelecek olan çocuğa zarar vermeye yol bulmamak için anne ve babasının yiyecek, içecek, gıda ve ihtiyaclarını haramdan ve şübheli şeylerden uzak ve temiz tutmalıdır. Erkek için burada kıymetli ve en güzel yol, kendisini, hanımı ve çocuğu dünyada şeytanın şerrinden, âhırette Cehennem azâbından kurtarmak arzusuyla, hanımının gıdasını bildirilen haram ve şübheli şeylerden korumağa zifaf zamanından başlayıp, sonuna kadar böyle devam etmesidir. Nitekim Allahü teâlâ Tahrîm sûresi altıncı âyetinde: **«Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu Cehennemden koruyunuz»**, buyuruyor. Bu suretle doğacak çocuk, anasına ve babasına itâat eder,

bağlı olur, ihsân ve iyilik üzere bulunur. Bunların hepsi rızık ve gıdanın temiz olmasının bereketi ile meydana gelir.

Cima'dan sonra, kenara çekilip, kendisine eziyet veren şey'i yıkamalıdır. Tekrar cima' etmeyi düşünüyorsa [Hanbelî mezhebine göre] abdest almalıdır. Düşünmüyorsa gusl etmeli, cünüb uyumamalıdır. Zîra cünüb olarak uyumak mekruhdur. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle buyurmuştur. Ancak hava soğuk olursa, hamam ve suyun uzak bulunması veya bir başka sûretle korku ve tehlike gibi durumlar özür sayılacağından gusletmek kendine zor geliyorsa, özrünün sonuna kadar cünüb olarak uyumakta beis ve zarar yoktur.

Cima' ederken kıbleye dönmemelidir. Başını örtmelidir. Küçük çocuk yanında bile olsa, başkasının görmesinden kendini saklamalıdır. Zîra hadîs-i şerîfde: **«Sizden biriniz hanımına yaklaştığında, kendisini örtsün. Kendisini örtmeyip açık tutarsa, melekler ondan utanıp, yanından gider, bu halde şeytan ona arkadaşlık eder. Bu birleşme neticesinde bir çocuk meydana gelirse, o çocuk da o kimseye benzer»**, buyuruldu.

Selefden olunan rivâyette: «Bir kimse cima' edeceği zaman besmele okumazsa, şeytan o kimsenin şekline bürünür, onun gibi o da cima' eder» buyurulmuştur.

Erkeğin cima'dan önce hanımıyla oynaşması, kendi işi bittikten sonra, zevcesinin de işi bitinceye kadar beklemesi müstehabdır. Bu beklemeyi terketmesi, hanımı hakkında öyle bir zararlı iştir ki, bâzan dargınlığa, bâzan düşmanlığa sebeb olur. Hattâ ayrılmaya kadar bile götürür. Cima' hâlinde meniyi dışarı akıtmak isterse, hanımı da hür ise, onun izni olmaksızın böyle yapması câiz değildir. Amma kendi câriyesi hakkında böyle değildir. İzinsiz azli câizdir. Çünkü burada hak efendisi olan erkeğin olup, câriyenin değildir.

Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimse gelip: «Yâ Resûlâllah, benim hizmetçi bir câriyem vardır, ben bâzan ona yakınlık ederim, halbuki hâmile olmasını istemiyorum», deyince: **«İstersen azl eyle ve meniyi dışarıya akıt. Zîra o hizmetçi câriye için takdîr olunan şey yakında meydana gelir»**, buyurdu.

Erkek, hanımı hayız ve nifâs hâlinde, bir rivâyette kan kesildikten sonra gusül abdesti alıncaya kadar cima'dan sakınmalıdır. Nifasta kırk gün dolmadan cima'dan sakınmak müstehabdır. Eğer kadın kan kesildiği zaman, su bulamazsa, teyemmümden sonra yaklaşmalıdır. Bu duruma uymıyan harekette bulunarak cima' eylerse, iki rivâyetin birisinde keffâret olarak bir veya yarım altın sadaka vermelidir.

Diğer bir rivâyete göre istiğfar etmeli ve bir daha bunun gibi şeyleri yapmamak üzere tevbe etmelidir. Nitekim Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Hanımına arkadan yaklaşan kimse, mel'undur ve Hakkın rahmetinden uzaktır»**, buyurdu. Koca için ma'zeret ve bir zarar olmadığı

halde cima'ı terketmek câiz değildir. Çünkü bu hususta kadının da hakkı vardır. Cima'ı terkde kadın için mazarrat vardır. Çünkü kadınların şehveti, kocalarınınkinden fazladır. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kadınların şehveti, erkekler üzerine doksandokuz derece fazla kılınmıştır. Ancak Allahü teâlâ kadınlar üzerine hayâ, utanma ve ar örtüsünü örtmüştür»**, buyurulmuştur. Bâzıları şehvet on kısımdır, dokuzu kadınlar, biri de erkekler içindir demişlerdir. Cima'ın dört aydan fazla te'hîri câiz değildir. Fakat erkeğin hastalık gibi cima'a mâni bir özrü varsa, müstesnadır. Özürsüz olarak cima' müddetinin geciktirilmesi dört ayı geçerse, bu durumda karının kocasından ayrılmağa hakkı vardır.

Koca, karısının yanından ayrılıp altı aydan daha çok sefer ve gurbette bulunsa, bu durumda hanımı tarafından gelmesi istense de, elinden geldiği halde kocası, gelmekten imtina' ederse, hanımı taleb ve iddiada bulunduğu takdirde hâkim için karı ile kocayı ayırmak câizdir. Bu kadar te'cil Hazret-i Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) insanların, gidecekleri harblerde bir ayda gitmeleri, dört ay orada kalmaları, dönüşlerinde de bir ayda çoluk çocuğunun yanına gelmeleri için ta'yîn edilen ve ayrılan vakittir.

Erkek bir başkasının hanımını görüp, beğense, hoşuna gitse, cima' etmeyi çok istese, hemen gidip, sâkin olmak için hanımı ile cima' etmelidir. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Sizden biriniz, kendisini hayran bırakacak bir kadın gördüğü zaman hanımına yaklaşsın. Çünkü şeytan, kadın şeklinde gelip gitmekte ve kendisini göstermektedir. Hanımı olmıyan kimse de, Allahü teâlâ hazretlerine sığınsın, günahlardan emniyeti ve kurtulmayı Allahü teâlâdan yalvararak istesin. Şeytanın şerrinden Allahü teâlâ'ya sığınsın»**, buyurmuştur.

Karı - koca arasında cima' esnasında olan şeyleri, kocanın erkeklere, karının da kadınlara söylemesi câiz değildir. Çünkü bunlar insanı küçük düşürür ve kötüler. Şer'an ve aklen mezmûm, çirkin ve ayıb şeylerdir. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği uzun bir hadîs-i şerîfte, şöyle beyân etti ki, sonra Resûlüllah (aleyhisselâm) erkekler tarafına dönüp hitâb etti ve: **«İçinizde, hanımının yanına vardığında, odanın kapısını kapayan, onunla yalnız bulunan, yalnız ve insanlardan uzak kalıp da Allahü teâlâ'nın örtmesi ile örtünen kimse var mıdır?»** buyurduğunda, insanlar arasından: «Evet, vardır, yâ Resûlâllah» cevabı verilince, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ondan sonra oturup: **«Ben şöyle yaptım, böyle yaptım deyip, hanımı ile yaptıklarını anlatanınız var mıdır?»** buyurunca, oradakilerin hepsi susup, hayır veya evet diye bir cevab vermediler. Sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kadınlar tarafına dönüp hitâb ederek :

«İçinizde, kocası ile yalnız bir odada iken olan işleri, sonradan baş-

kalarına söyliyeniniz var mıdır?» buyurunca, kadınlar da susup dururlarken, aralarından genç bir kadın dizlerinin birisi üzerine çökerek ve Resûlüllah kendisini görsün ve sözünü işitsin diye boynunu Resûlüllah tarafına uzatarak cevab vermeye başlıyacak duruma geçti ve: «Yâ Resûlâllah, erkekler elbette söyler ve kadınlar da şübhesiz ki söylerler», deyince Cenâb-ı Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) :

«Biliyor musunuz bu hal neye benzer. Ancak dişi bir şeytanın erkek bir şeytanla çarşı içerisinde beraber bulunmasına, o anda insanlar onlara bakar, seyreder ve işlerini bitirmelerine uğraşmalarına benzer. Siz, kendinize geliniz, gaflet uykusundan uyanınız, biliniz ki, erkeğin iyisi kokusu zâhir olup, rengi zâhir olmıyanlardır. Siz kadınlar biliniz ki, kadınların iyisi, rengi zâhir olup, kokusu zâhir olmıyanlardır», buyurdu.

Böyle karı - koca arasında meydana gelen şeyleri, başkalarına anlatmanın câiz olmadığını îmâ eylediler.

Erkek, hanımını cima' etmek için çağırıp da, hanımı uzak durur, çekinir ve gitmezse, Allahü teâlâ'ya âsî olur, günâha girer. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Hangi kadın, kocasının ihtiyâcına mâni' olsa, iki kırat günâha ve vebâle dûçâr olur. Hangi erkek, hanımının ihtiyacını men'eylese, bir kırat günâha ve vebâle dûçâr olur»**, buyuruldu. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bâzı hadîs-i şerîflerde: **«Sizden biriniz hanımını yatağına çağırdığında, hanımı elbette gitmelidir. Tandır başında olsa bile»**, buyurdu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde : **«Sizden biriniz hanımını yatağına çağırıp, hanımı yatağına gelmezse, o kimse hanımına dargın olarak gecelerse, sabah oluncaya kadar hanımına melekler lânet ederler»**, buyurdu.

Kus bin Sa'd'dan (radıyallahü anh) şöyle bildirildi ki: Ben Hîre'ye gittim. Hîre halkını reislerine secde eder halde gördüm. Oradan dönüp Resûlüllah'ın huzûruna geldiğimde: «Yâ Resûlâllah, secde olunmaya sen hepsinden lâyıksın», dediğimde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana hitâben: **«Sen benim kabrime uğrasan, bana secde etsen bunu câiz görür müsün?»** buyurduğunda ben de, hayır yâ Resûlâllah, görmem dedim. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Hayatımda da bunu yapmayınız ve hiç bir şekilde câiz görmeyiniz»**, buyurdu. Resûlüllah (aleyhisselâm): **«Bir kimsenin başkasına secde etmesini emretseydim, kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim. Zîra Allahü teâlâ erkekler için hanımları üzerinde bir takım haklar kılmıştır»**, buyurdu.

Hakîm bin Muâviye-i Kuşeyrî babasından (radıyallahü anh) şöyle bildirdi ki; «Yâ Resûlâllah, bizden birimiz üzerinde hanımımızın hakkı nedir?» dediğimde: **«Sen yerken onu da yedirmen, sen giyindiğinde onu da giyindirmen, yüzüne vurmaman, yüzünü çirkin etmemen, ve onu ancak evin içinde saklamaklığındır»**, buyurdu.

Kadın, kocasından kaçmak ve çağırmasına gitmekten imtina' etmek

hususunda ısrar ediyorsa, yâhud çirkin, aşağı görerek, iğrenerek çağırmasına gidiyorsa, kocası ona nasîhat etmeli ve onu Allahü teâlâ'nın azâbı ile korkutmalıdır. Bundan sonra kadın eski yersiz muamelesine devam ederse, üç günden eksik olarak onunla yatmayı ve konuşmayı kesmelidir. Yaptığından vazgeçerse ne âlâ, geçmezse kocası onu yaralamıyacak, uzuvlarını kırmayacak mendil gibi bir şeyle dövebilir. Zîra maksad, hanımın hâlinin düzelmesi ve kocasına itâat etmesidir, onu helâk etmesi değildir.

Bütün bunlardan sonra aralarında iyi geçinme, uygunluk ve anlaşma olmazsa, hâkim iki tarafın akraba ve yakınlarından hür, müsliman, âdil olan iki hakem gönderir. Karı - koca da onları vekil ederler. Hakemler karı - koca arasını düzeltmek veyâhud mal veya bir başka şeyle ayrılığın hangi tarafını, iyi ve hoş görürlerse, onların görüş, anlaşma, birleşme ve karara varmaları sebebiyle hâkimin de karı - koca hakkında hüküm eylemesi lâzım gelir.

VELÎME SÜNNETTİR

Velîmede [düğün ziyâfeti] sünnet olan, bir koyundan aşağı olmamaktır. Her ne şey ile velîme edilirse câiz olur. Velîme sâhibi müsliman ise, edilen dâvete ilk gün gitmek vâcibdir. İkinci gün sünnet, üçüncü gün mübah, belki de aşağılıktır.

Velîmenin esâsı Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) olunan rivâyettir ki, Resûlüllah, Abdurrahman'a (radıyallahü anh): **«Düğün için yemek ver, bir koyunla bile olsa»** buyurdu. Resûlüllah: Birinci günde velîme hak, ikinci günde iyi, ondan sonra aşağılıktır», buyurdu. İbni Ömer (radıyallahü anhümâ) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Sizden biriniz düğün ziyâfetine dâvet olunduğunuzda dâvete icâbet eylesin, oruclu değilse yesin, oruclu ise yemeyip dönsün»**, buyurduğunu bildirmiştir.

Düğünde bir şey saçılmasının ve yerden kapılmasının mekruh olup olmamasında iki rivâyet vardır. Bir rivâyette mekruhdur. Zîra, bunda akıl azlığı, kabahat ve nefs için aşağılık, yağma ve kapışma vardır. Bundan korunmak iyidir. Verâ' ve takvâda terki uygun ve güzeldir. İkinci rivâyette mekruh değildir. Zîra Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir deve kurban edip, miskinler ve fakirler arasında bırakıp: **«İsteyen kesip alsın»**, buyurmuş olduğu bildirildi. Düğünde bâzı şeyler saçmakla, kurbanın böyle bırakılması arasında fark yoktur. Bulunanlar arasında taksîm etmek hepsinden iyidir. Çünkü taksîm (bölüşme) daha temiz, daha halâl, verâ' ve takvâya daha uygundur.

NİKÂH AKDİ ŞARTLARININ TAMAMEN BULUNMASI

Âdil velînin, âdil şâhidlerin bulunması, kız (kadın) ile tâlibin arasında yeterlik ve eşitliğin meydana gelmesi, riddet ve iddet ve bunlar gibi mânilerden uzak bulunmak gibi meşru' hallerin bulunmasiyle akd-i nikâhın şartları tamam ve mükemmel oldukta kadın dul ise, yâhud bekâr olup babası yoksa, zevc (evlenen erkek) nikâh için alacağı hanımdan izin ister. Mehir konuşulur. Sonra akdi yapacak olan, aşağıda bildirileceği şekilde nikâh hutbesini okuyup, Allahü teâlâ'ya istiğfar eder. Velînin akdi yapacak olana, nikâh hutbesini okuması ve istiğfar eylemesiyle müstehab olduğu üzere emreylemesi iyidir. Sonra akdi yapacak olan, kızın velîsine sorar ve velî akdi yapana hitâben, kızım veya kız kardeşim filânı tarafından anlaşılan ve belli olan şu kadar ve şu türlü mehir ile sana tezevvüc ettim der. Dâmad da, ben de o mikdar ve o çeşit mehir ile onu tezevvüc ve kabûl ettim der. Arabca sözleri güzel bilen kimse için nikâh ancak arabca sözlerle akdedilir. Güzel bilmiyorsa, akdedenin kendi dil ve lügatiyle nikâh akdedilir. Akdi yapan arabca sözleri gerektiği gibi bilmediği takdirde, nikâh akdi için onun arabî sözler öğrenip öğrenmemesi hususunda iki şekil vardır. Akidde Abdullah İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) hutbesinin okunması sünnettir. Zîra İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in bir nikâhda bulunup, orada Abdullah bin Mes'ûd'un hutbesini işitmediğinden nikâhı terkedip döndüğü bildirilmiştir.

Abdullah İbn-i Mes'ûd'un hutbesi, Bağdad'da Mûsâ-yı Sekatî'nin oğlu Mübârek ve Mübârek'in oğlu Şeyh İmam Hibbetullah'ın haber verdiği, o da Nasr-ı Nesefî'nin oğlu Muhammed, Muhammed'in oğlu İbrahim, İbrahim'in oğlu Ebû Muzaffer Henâd'ın Kadî'den rivâyet eylediği, Kadî Ebû Muzaffer de Hâşimîyyi Basrî olan Abdülvâhid'in oğlu Ca'fer ve Ca'fer'in oğlu Ebû Muzaffer Henâdın Kadî'den rivâyet eylediği, Kadî Ebû Ömer-i Kâsımdan, Ahmed-i Lü'li'nin oğlu Muhammed'den, Muhammed'in de Ebû Dâvûd'dan bildirdiği hutbedir. Ebû Dâvud der ki, Süleymân-ı Enbârî-i Muîn'in oğlu Muhammed bize haber verdi ve dedi ki, bizlere Vekî' İsrâfil'den, İsrâfil de Ebû İshak'dan ve Ebû İshak da Ebûl Usus'dan, Ebûl Usus da Abdullah bin Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) rivâyet ederek, şöyle bildirdi ki, Abdullah İbn-i Mes'ûd dedi ki: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bize şu şekilde öğretti :

«Elhamdü lillâhillezî nahmidühü ve nesteînühü ve nestağfirühü ve neûzü billâhi min şürüri enfüsinâ ve min seyyiâti a'mâlinâ, men yehdillahü felâ mudılleleh, ve men yedlilhü felâ hâdiyeleh. Ve eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh», deyip sonra Nisâ sûresi birinci âyet-i kerîmesini okuyup, sonra Ahzab sûresi otuz-

üçüncü ve sonra Nûr sûresi otuzikinci âyet-i kerîmesini eklemek müstehab olur.

Bundan sonra nikâh akdini yapan: «Açık ve gizli görünen ve görünmiyen her şey Allahü teâlâ'nın yedinde ve kudretindedir. Herşey'i hikmetinin iktizâ ettiği şekilde, dilediği gibi en uygun olarak sarf ve tasarruf eder. Allahü teâlâ'nın te'hir ettiğini takdîm, takdîm ettiğini te'hir edecek. Onun hüküm ve irâdesini kabûllenmeyip geri çevirecek kimse yoktur. İki kişinin birleşmesi, ancak onun kazâ ve kaderi iledir. Her kazâ için kader ve her kader için belli bir vakit, her ecel için mehil, mehil için de kitâb vardır. Ümmü'l-kitâb olan Levhi'l-mahfûz O'nun katındadır» der. Bu sûretle hutbeden sonra, akdi yapan kimse, yukarıda bildirdiğimiz şekilde nikâhı akdeder [Hanefî mezhebine göre Evlenme, Nikâh ve Boşanma bilgileri Tam ilmihal kitâbında bildiriliyor. Zarûriyyattan olan bu bilgilerin okuması, öğrenilmesi lâzımdır].

EMR-İ MA'RUF VE NEHY-İ MÜNKER

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de Tevbe sûresi yüzonikinci âyet-i kerîmede: **«Emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yapanlar, Allahü teâlâ'nın çizdiği hududu gözetenler...»** ve Âl-i İmrân sûresi yüzonuncu: **«Siz Levh-i mahfûz'da hayırlı ümmet oldunuz ki, dinde güzel olan ma'rûfu emir, münkeri nehyedersiniz ve Allahü teâlâ'nın birliğine îmân edersiniz»** ve Tevbe sûresi yetmişbirinci: **«Mü'minlerin erkek ve kadınları birbirini severler ve birbirlerine yardım ederler. İmân ve tâati emir, küfür ve ma'siyyetleri nehy ederler»** âyetleri ve bunun gibi birçok âyet-i kerîmelerle ma'ruf (güzel işler) ile emir ve kötülüklerden nehyedenleri bildiriyor, onları medh ü senâ ediyor.

Hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, sızin için iki şey'in birisi elbette meydana gelir: Yâ siz emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yaparsınız, yâhud Allahü teâlâ en kötünüzü en iyinizin başına musallat eder. Sizi kahr ve azâba dûçâr edip, kaldırılması için iyileriniz tarafından yapılan düâlar kabûl olmaz»**, buyuruldu.

Sâlim bin Abdullah bin Ömer'in babası Abdullah'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Düâ edip de düânızın kabûl olmamasından, istiğfar edip de mağfiret olunmamanızdan önce ma'ruf ile emir, kötülük ve günahlardan ve fuhuşdan nehyedin ve iyi biliniz ki, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker rızkı gidermez, ölümü öne almaz. Ve yine iyi biliniz ki, yehudî ahbarları ve hıristiyan ruhbanları emr-i ma'ruf ve nehy-i münkeri terk eylediklerinde, Allahü teâlâ onlara peygamberlerinin dili ile lâ'net etti. Sonra belâyı yehudî ve hıristiyanlar üzerine umumî kıldı»** buyurdu.

Emr-i ma'ruf ve nehy-i münker, büyük fesad olmıyacağı, kendine, malına ve çoluk çocuğuna sebeb olmıyacak sûrette güce sâhib olmak şar-

tıyle günahları bilen her hür ve mükellef müslimana vâcibdir. Bu hususta imam veya âlim, kadî veya bir başkası arasında fark yoktur. Günâhı bilmeyi şart kılmamız, nehyedecek kimsenin günâha düşebileceği korkusundandır. Zîra günâhın günâh olduğunu lâyıkıyle bilmiyen kimse, işin, düşündüğünün aksine olmasından emîn değildir. Halbuki zan üzerine hüküm yoktur. Allahü teâlâ Hucürât sûresi onikinci âyetinde: **«Ey îmân edenler! Zandan çok sakınınız. Çünkü bâzı zanlar günahdır»**, buyurmuştur.

Nehy-i münker yapacak kimsenin, gizli ve örtülü olan şey'i açıklaması ve ortaya koyması vâcib değildir. Çünkü Allahü teâlâ: **«Tecessüs etyın, araştırmayın»**, buyurmuştur. Vâcib olan, âşikâr olan şey'i nehyetmektir. Gizli olan şey'i açması dînen yasak edilmiştir.

Emr-i ma'ruf ve nehy-i münkerde kudretin şart kılınmasının sebebi şudur ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bunda kudreti şart kılmıştır ve buyurmuştur ki: **«Bir kavmin içinde günah ve fuhuş işliyen bir kimse olsa, oradakiler buna engel olmaya muktedir oldukları halde engel olmasalar, nehyetmeseler, Allahü teâlâ, o kavmin tevbe etmeden önce, üzerine, iyisine de, kötüsüne de umumî bir azab gönderir»**. Bunda kudret de, iyi insanların üstünlüğü, sultanın adaleti ve iyilik yapanların ona yardım etmesiyle elde edilir.

Nehy-i münker edecek kimsenin, edeceği nehy-i münkerden ötürü kendisine ve malına zarar erişecek, tehlikeye düşecek olursa bu durumda münkeri nehyeylemesi vâcib değildir. Çünkü Kur'ân-ı kerîm'de Bakara sûresi, yüz doksanbeşinci âyetinde: **«Kendinizi kendi elinizle tehlükeye atmayınız»** ve Nisâ sûresi yirmidokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Kendinizi öldürmeyiniz»** buyurulmuştur. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Mü'min için kendini zelîl ve hakîr düşürmek lâyık değildir»**, buyurması üzerine, yâ Resûlâllah, mü'min kendini nasıl küçük düşürür, zelîl yapar? diye sordular. Buyurdu ki: **«Yapamıyacağı işe karışmasın, atılmasın»**.

Yine buyurdu ki: **«Değiştirilmesine, men ve nehyine gücünüz yetmiyecek bir şey'i gördüğünüzde, Allahü teâlâ'nın onu değiştirmesine kadar sabrediniz.»**

Bu açıklamalar üzerine, bu kimseye nehy-i münkerin vâcib olmadığı anlaşılıyor ise de, yalnız kendisi için korkuyorsa, bu kimsenin nehy-i münker yapmaya ve günahlara mâni' olmaya uğraşması câiz olur mu? Bize göre câizdir. Hattâ o kimse azîmet ve sabır sâhibi olur ise, uğraşması pek kıymetlidir. Bu çalışma ve uğraşması onun için, Allah yolunda, kâfirlerle harbetmek gibidir. Lukman kıssasında onyedinci âyette: **«Emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yap ve sana isabet edenlere sabr eyle»**, buyurulmuştur.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh) hitâb ederek: **«Sen emr-i ma'ruf ve nehy-i münker eyle ve bu hususta sana isâbet edecek şeylere sabreyle»**, buyurmuştur. Bilhassa emr-i ma'ruf ve nehy-i münker zâlim sultanın yanında yapılırsa veyâ küfür olan

sözün meydana gelmesi zamanında îmân kelimesinin izhârı için edilirse daha makbûldür. Zîra fıkıh âlimleri bu hususta birleşmişlerdir.

NEHY-İ ANİL MÜNKER NE ZAMAN YAPILIR

Vâcib olan nehy-i münkeri yapacak kimseler üç kısımdır. Birinci kısımdakiler, elleri ile nehyederler. Bunlar da din imamları ve sultanlardır. İkincilerin nehyi, dilleri, sözleri iledir. Bunlar âlimlerdir. Üçüncü kısım kalb ile beğenmemektir. Bunlar da avamdır. Bu hususta Ebû Saîd-i Hudrî (radıyallahü anh): **«Sizden biriniz münkeri gördüğünde eliyle mâni olsun, eli ile yapamazsa, dili ile mâni olsun, dili ile de yapamazsa kalbiyle ona buğzetsin, düşman olsun. Kalb ile buğz îman işinin en zayıfıdır»**, hadîs-i şerîfini bildirmiştir. Sahâbeden bâzısı (radıyallahü anhüm): **«Sizden biriniz, bir münkeri değiştiremez, mâni olamazsanız üç kere: Yâ Rabbi, şu iş münkerdir, böyle münkerden sana sığınırız dese, bu kimseye emr-i ma'ruf ve nehy-i münker etmiş gibi sevâb verilir»**, buyurmuşlardır dedi.

Nehy-i münker edecek kimse kendisinin nehyetmesiyle münkerin değişmiyeceği üzerine kuvvetli zannı olursa üzerine, mâni olma ve yaptırmamanın vâcib olup olmaması hakkında İmâm-ı Ahmed'den (rahimehullah) iki rivâyet vardır. Biri, o kimsenin doğruluğu ve niyyetinin temizliği bereketiyle münkeri işlemekte bulunan kimsenin kalbine incelik, uygunluk ve hidâyete erişmesiyle bulunduğu yersiz işten vazgeçmesi olabilir şeklinde olursa nehy-i münker etmesi vâcib olur. Zan ise münkerin kalkmasının câiz olmasına mâni değildir. İkincisi münkerin kaldırılmasına o kimsenin zannı kuvvetli oluncaya kadar, nehy-i münker yapması vâcib olmaz. Zîra inkâr'dan maksad münkerin kalkmasıdır. Eğer münker kalkmayıp devâm edecek zannı kuvvetli ise, nehy-i münkeri terk daha iyidir.

EMR-İ MA'RUF VE NEHY-İ MÜNKERDEKİ BEŞ ŞART

Emr-i ma'ruf ve nehy-i münker eden kimsede beş şartın bulunması lâzımdır :

1 — O kimse emir ve nehy eylediği şey'i bilmelidir.

2 — Bundan maksadı riyâ, gösteriş, desinler ve takılma şeklinde olmayıp, Allahü teâlâ'nın rızasını kazanmak, hak dini yüceltmek, kelimetullahı ve Allahü teâlânın emrini yükseltmek olmalıdır. Zîra Hak tarafından ihsan buyurulacak yardım ve izzet ve kolaylık ve münkeri kaldırmaya erişmek, o kimsenin niyyetinin hâlis ve temiz olmasına bağlıdır. Nitekim Cenâb-ı Hak, Muhammed sûresi, yedinci: **«Allah'ın dînine yardım ederseniz, Allah da size yardım eder»** ve Nahl sûresi yüz yirmisekizinci: **«Elbette Allahü teâlâ kendinden korkanlarla, takvâ sâhibleri ile beraberdir. İhsâna**

kavuşmuşlar onlardır», âyet-i kerîmelerine göre, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker eden kimse, şirkten sakınır, münkerin kaldırılmasında insanların görüşüne aldırmaz ve ihlâs ile güzelce bunu yaptığı vakit, kurtuluşa ve saâdete kavuşur. Böyle yapmazsa, ayıblamaya, hakârete ve aşağılanmaya dûçâr olur. Sözünün te'siri olmayıp, münker olduğu gibi kalır. Belki de münkerin, nifâkın ve günah işliyenlerin sayısının artmasına, insan ve cin şeytanlarının Allahü teâlâ'ya muhalefet, tâati terk ve haramların işlenmesinde birleşmelerine sebeb olur.

3 — O kimse mü'min kardeşine emir ve nehyi yumuşak, tatlı ve güzel bir ifâde ile anlatarak söylemeli, sert, ağır sözlerde bulunmamalıdır. Bilhassa düşmanı olan şeytanın, aklı ve fikrine hükmeylediği, günah işlemeyi, Allah'ın emrine uymamayı süslü gösterdiği ve bunlarla onun helâkini ve Cehenneme girmesini kasdeylediği kimseye tevfîkın husûlü için, yumuşak ve tatlı dille söylemek, ağır ve sert ifâdeden uzak olmak elbette en iyi yoldur. Zîra Allahü teâlâ, Mûsâ ve Hârûn'u (aleyhimesselâm) Fir'avn'a gönderdiğinde onlara Tâhâ sûresi kırkdördüncü âyet-i kerîmesinde: **«Fir'avn'a yumuşak söyleyin, belki sözlerinizden nasîhat alır ve Allahü teâlâ'nın azâbından korkar»** buyurup Fir'avn'a yumuşak sözlerle söylemelerini emreyledi.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimsede üç haslet bulunmadan emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yapması lâyık değildir.**

— Emir ve nehyedeceği şey'i bilmelidir.

— Emir ve nehyedeceği şeyde rıfkla, yumuşaklıkla muamele etmelidir», buyurduğunu Üsâme (radıyallahü anh) bildirmiştir.

4 — O kimsenin, çok sabırlı, halîm, tahammül edici, mütevâzi kalbli, sağlam ve mülâyim olması, hasta ve mecnûna şifâ veren doktor gibi bir kimse olması lâzımdır. Secde sûresi, yirmidördüncü âyet-i kerîmesinden anlaşılıyor ki, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker edenler dînin imam ve tabibleri, mü'minin mürşid ve hidâyet edicileridir.

5 — Emrettiği şey'i kendisi yapmalı, nehyettiğini ise kendisi yapmamalıdır. Böyle olmazsa giderilmesine çalıştığı günahları işleyenler ona saldırır ve onu takbîh ederler. Allahü teâlâ Bakara sûresi, kırkdördüncü âyet-i kerîmesinde: **«İnsanlara iyiliği emredip, kendinizi unutur musunuz? Tevrât'ı okursunuz, kendi çirkin işlerinizi düşünmezsiniz».** — Bu âyet-i kerîme bâzı Medîne yehudîleri hakkındadır ki, dostlarını Peygamberimizin (aleyhisselâm) dînine çağırır ve kendileri müsliman olmaktan kaçınırlardı — buyuruyor. Peygamber efendimizin (aleyhissalâtü vesselâm): **«Mi'rac gecesinde göklere çıktığım zaman bir takım kimseleri gördüm. Melekler makasla onların dudaklarını keserlerdi. Cebrâil'e, bunlar kimlerdir? diye sorduğumda: Onlar senin ümmetinin âlimleri ve hatîbleridir. Allah'ın kitâbını okurlar, insanlara va'z ve nasîhat ederler, halbuki kendileri yapmazlar»,** cevabını verdiğini Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) «Tevrat-

ta şöyle yazılı olduğu bizlere bildirilmiştir ki, Allahü teâlâ, ey insan oğlu, beni zikredersin, halbuki beni unutursun; beni çağırırsın, halbuki benden kaçarsın. Bu gidişin doğru değildir», buyurdu. Allahü teâlâ bununla emr-i ma'ruf ve nehy-i münker edip de, kendini unutan ve gereğiyle amel etmiyen kimseyi murad eylemiştir. Herşey'in doğrusunu Allahü teâlâ daha iyi bilir.

EMİR VE NEHYE GÜCÜ YETEN İÇİN EN İYİ İŞ

Sözünün kabûle daha yakın olması, mâni olmada, zecr eylemede, va'z ve nasîhatte te'sirli olması için emr ve nehyi yalnız iken eylemelidir. Ebû Derdâ (radıyallahü anh) : Bir kimse mü'min kardeşine alenî ve âşikâr sûretle nasîhat etse, onu utandırır. Kimsenin olmadığı yerde ona söylerse, onu süslemiş olur» buyurdu. Yalnız nasîhat edip de, o kimseye fayda ve te'siri olmazsa, nasîhati açıkça ve âşikâr etmelidir. Bu hususta iyi kimselerden yardım istemelidir. Yardım etmezlerse, sultanın adamlarından yardım istemelidir. Lâyık olan, münkeri nehyi hiç bir zaman terk etmemelidir. Zîra Allahü teâlâ nehy-i münkeri terk ve ona aldırmayan insanları, Mâide sûresi yetmişdokuzuncu âyetinde: **«Onlar birbirlerini kötü işlerden nehyetmezlerdi. Bu işleri onlar için ne çirkin bir şey oldu»** buyurup kötülemektedir. Bâzıları demişlerdir ki, Allahü teâlâ Yûşâ' bin Nûn'a (aleyhisselâm) senin kavminin iyilerinden kırk bin, kötülerinden de altmış bin kişiyi helâk edeceğim, diye vahy edince, Yûşâ' iyilerin suçu ve kusuru nedir? diye sordu. «İyiler, onlara ben kızdığım ve gadab ettiğim için kızmadılar, gadab etmediler. Onlarla beraber yediler ve içtiler», cevabını verdi.

BEŞİNCİ ŞARTIN HÜKÜMLERİ

Beşinci şartın, o kimsenin emrettiği şey'i kendisinin yapması, nehyettiği şey'i ise yapmaması lâzımdır demiştik. Ancak bizim âlimlerimiz (Hanbelî âlimleri) emr-i ma'ruf ve nehy-i münker, âdil üzerine vâcib olduğu gibi fâsık üzerine de vâcibdir, dediler. Âyet ve hadîslerin fark gözetmeksizin umumu kapsaması sebebiyle bizim buna dâir işâretimizi biraz önce yazdık.

Ebû Emâme (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Cihâdın en üstünü, zâlim sultan yanında doğruyu söylemektir»**, buyurmuş olduğunu bildirmiştir. Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kıyâmet gününde, şehîdlerin efdali Hamza bin Abdülmuttalib ve zâlim sultan yanında emr-i ma'ruf ve nehy-i münker eylediğinden ötürü zâlim sultanın öldürdüğü kimsedir»**, buyurmuştur. Allahü teâlâ'nın Bakara sûresi ikiyüzaltıncı: **«O'na Allah'dan kork denildiği zaman kibri onu günâha götürür»**, âyet-i kerîmesiyle münkerden nehyolu-

nan, kibir, izzet ve azameti kendisini günah ve vebâle katlanmaya götüren ve günahdan vaz geçmiyen kimseyi bildirmektedir.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurur ki: «Bir kimseye Allah'dan kork dense, o da kendine bak, beni düşünme dese, Allahü teâlâ'nın yanında en büyük günahlardan birini işlemiş olur. Bu iyi ve kötüleri içine almaktadır.» Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) : **«Ma'ruf ile emredin, kendiniz onunla amel etmeseniz de, münkerden nehyediniz, kendiniz ondan uzak olmasanız da. Zîra bir kimse, gizli veya âşikâr günah işlemekten kurtulamaz»**, hadîs-i şerîfini bildirmiştir. Eğer biz nehy-i münkeri, onu işlemiyen birisinin yapması lâzımdır dersek, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yapmak zaten zor olduğundan bu durumda büsbütün yapılmaz olur ve kalkar.

Kitâba, ya'nî Kur'ân-ı kerîme, hadîs-i şerîflere ve akla uymıyan şeylere münker denir. Bunlar da iki kısımdır.

Birinci kısmı, beş vakit nemaz, oruç, hac ve zekâtın ve bunların gayrisinin farz olması gibi açıkça belli olanlardır. Bunu câhiller de, âlimler de bilir. Münkerler de açık ve belli olup âlim ve câhilin bildiği zinâ, şarap içmek, hırsızlık etmek, yol kesmek, riyâ, gasb ve bunlara benzer haramlardır. Bunlara mâni olmak, seçilmiş âlimlere vâcib ve lâzım olduğu gibi, avam üzerine de vâcibdir.

İkinci kısmı, Allahü teâlâ üzerine îtikad câiz olup olmıyan şeylerdir. Buna mâni olmak kötülüğünü bildirmek ve yaptırmamak ancak âlimlere mahsustur. Bunu âlimlerden biri avamdan birisine bildirirse, o kimse elinden gelirse o münkeri nehyetmesi vâcib olur. Âlimler tarafından kendisine bildirilmeden, o münkeri men' ve nehyetmeye onu zorlamak câiz değildir.

Her mü'minin bildirdiğimiz edebler ile amel etmesi ve onunla ameli terk etmemesi icabeder. Emîrü'l-mü'minîn Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh): «Önce edebi, sonra ilmi öğreniniz» buyurmuştur. Ebû Abdullah bin Mübârek (rahimehullah): «Bana öncekilerin ve sonrakilerin ilmine vâkıf bir kimse vardır dense, medhedilse, onunla görüşmediğime esef etmem, fakat edebe riâyet eden bir kimseyi duysam, onunla görüşmeyi arzu ederim, onunla görüşemediğime üzülür esef ederim», dedi.

Denildi ki, îman, birinci katı altından, ikinci katı gümüşten, üçüncü katı demirden, dördüncü katı kiremitten, beşinci katı kerpiçten olan bir şehrin etrafındaki sur ve kal'alar gibidir. Kal'a içinde bulunanların, birinci katı korumaya devam ve sebat ve metanet gösterdikleri müddetçe, düşman ikinci kata saldıramaz. Birinci katı korumada gevşeklik ve dalgınlık gösterilirse, o zaman düşman ikinci kata saldırabilir. Sonra bunun gibi, üçüncü ve dördüncü katlara ve kal'anın bütününü, burçlarını, duvarlarını harap edinceye kadar ilerler.

Bunun gibi îman da beş kat kal'a içindedir. Birincisi yakîn, ikincisi ihlâs, üçüncüsü farzları edâ etmek, dördüncüsü sünnetleri yapmak, be-

şincisi edeblere riâyettir. Bir kimse edeblere riâyet ettiği müddetçe, şeytan ona yol bulamaz. Ancak edebleri terkederse, şeytan sünneti de yaptırmamaya, sonra farzları yaptırmamaya, sonra ihlâslı iş yapmamaya, sonra da yakîn ve îmânına kasdeder. Bunun için insan abdestte, nemazda, alışverişte ve bunlar gibi bütün işlerinde edebi gözetmeli ve edebe tam mânasıyla ihtimam göstermelidir.

Bu fasıl bizim, şerîatın edebleri diye seçtiğimiz fasılların en sonunda anlatılacaktır. İman ve İslâmın şartlarının öne alınması müsliman olmanın önceliği ve bundan sonra sünnete ve edebe uymanın geldiğini bildirmek içindir. Böylece o kimsede ma'rifet hâsıl olur ve o kimse üzerine hakikî var edenin ma'rifeti devam eder. Bu ise kalbe aid işlerdendir.

Buraya kadar olanları önce anlatmamız, şimdi anlatacağımız ma'rifetin (Allahü teâlâyı tanımanın) kolay anlaşılması içindir. Bir kimse dışını İslâm nûru ile süsleyince, biz de onu, «kalbini ve rûhunu da îmân nûru ile süsle ve nurlandır» diye uyarırız.

MA'RİFETULLAH

ALLAHÜ TEÂLÂ'YI TANIMAK

Biz deriz ki, işâret ve deliller ile Allahü teâlâ'yı kısaca tanımak, Allahü teâlâ'nın bir, tek, eşsiz ve kimseden doğma olmadığını, benzeri, ortağı, bir ikincisi bulunmadığını, yardımcısı, destekleyicisi, müşâviri olmadığını, şeksiz, şübhesiz bilmektir. Allahü teâlâ cisim değildir. Duygularla anlaşılan cevher değildir. Zâtı ile kâimdir. Mekânsızdır. Araz değildir. Bileşim değildir. Gökleri yükselten, yeri yaratan O'dur. O, doğan bir parlaklık, zâhir olan bir karanlık, görünen bir ışık değildir. Eşyayı ilm-i huzûru ile bilici, dokunmadan müşâhede edicidir. Azîzdir. Kâhirdir. Hâkimdir. Kâdirdir. Rahîmdir. Gâfir (mağfiret edici) dir. Sâtirdir. Muiz'dir. Nâsırdır. Raûfdur. Hâlıkdır. Fâtırdır. Evveldir. Âhirdir. Zâhirdir. Bâtındır. Ferd-i ma'buddur. Ya'nî ibâdet olunacak tek zât odur. Ölümsüz diridir. Ezelîdir. Varlığının başlangıcı yoktur. Ebedîdir, varlığının sonu yoktur. İzzet ve azameti nihâyetsizdir. Bir an dalgınlığı yoktur. Kayyûmdur, herşey'i varlıkta tutan O'dur. Azîzdir. Kavîdir (kuvvetlidir). İntikam alıcıdır. Hiç kimse O'nunla döğüşemez, karşı duramaz. Allahü teâlâ'nın yüksek isimleri ve çok ihsanları vardır.

Bütün yaratılmışların yok olmasına hükmetmiştir. **Nitekim sûre-i Rahmanda: «Onun üzerindekiler yok olucudur. Ancak Celâl ve İkrâm sâhibi olan Rabbinin vechi devamlıdır»,** buyuruyor.

Allahü teâlâ Arşdan yüksektir. İlmi eşyâyı kaplamıştır. Fâtır sûresi onuncu âyetinde: **«Kelime-i şehâdet ve zikir Allahü teâlâ'ya sunulur. Amel-i sâlih, bunları o dergâha çıkarır»** buyuruldu.

Yaratılmışları ve işlerini O yarattı. Onların rızık ve ecellerini O takdîr etti. O'nun te'hir ettiği şey'i takdîm edecek, takdîm ettiğini te'hir edecek kimse yoktur. Âlem ve âlemdeki işler, O'nun dilemesiyle meydana gelmiştir. Hepsini günahsız yaratsaydı, kimse Ona uymamazlık yapamazdı. Bütün insanların ve cinlerin muti' olmasını dileseydi, bütün âlem Ona elbette itâat ederdi. Örtülü, gizli olanları, kalbde bulunanları bilir. Böyle olduğu âyet-i kerîme ile bildiriliyor. Hareket ve hareketsizlik Onun dilemesiyledir. Vehimlerin tasavvurundan ve zihinlerin takdîrinden münezzeh ve mukaddestir. İnsanlara benzetilemez. Allahü teâlâ kendi yarattıklarına benzemekten, yaptıklarına benzetilmekten uzaktır. Yaratılanların nefes-

lerinin sayısını bilir. Herkesin kazandığı şey'e herşey'in hal ve hareketlerine vâkıftır. Herkese iyi ve kötü işlerine göre, iyi ve kötü karşılık verecektir. Nitekim Tâhâ sûresi, onbeşinci âyet-i kerîmede: **«Kıyâmet günü gelince, herkese yaptığının karşılığı verilir»,** buyuruluyor. **«Kötülük yapanlar, yaptıklarının karşılığını, iyilik yapanlar da iyilik bulacaktır»,** âyet-i kerîmedir.

Allahü teâlâ'nın, yarattıklarına ihtiyacı yoktur. Yaratıkların rızkını O verir. Onların, rızkına muhtac değildir. Herşeyin melekût, saltanat ve hükümranlığı onun kudret elindedir, istediğine azâb etmez. Hiç kimsenin bir kimseyi onun azâbından korumaya gücü yetmez. Bütün mahlûkat O'na muhtaçtır. Nitekim Muhammed sûresi, otuzsekizinci âyet-i kerîmede: **«Allah'ın kimseye ihtiyacı yoktur, siz ise muhtacsınız»,** buyuruldu. Mahlûkatı yaratması fayda veya zarar için değildir. Âlemi yaratması mücerred irâdesine, dilemesine bağlıdır. Nitekim, Bürûc sûresi, onbeş ve onaltıncı âyetlerinde: **«Arşın sâhibi ve yaratıcısı yüksektir. Dilediğini yapar»** buyurdu.

Allahü teâlâ varlıkları yaratmada, zarar ve belâyı keşfetme ve gidermede, halleri değiştirmede izzet ve kudretiyle yalnızdır. Dilemesi gereğince, her anda kudretini icra etmede ve ilâhî mukadderâtın takdîrini, takdîr ettiği vakte sevk etmektedir.

Allahü teâlâ Hayat sıfâtiyle diri, İlm sıfatiyle bilici, Kudret sıfatiyle gücü yetici, İrâde sıfatiyle dileyici, Sem' sıfatiyle işitici, Basar sıfatiyle görücü, İdrâk sıfatiyle anlayıcı, Kelâm sıfatiyle söyleyici, emir ile emredici, nehyle nehyedici, haber ile haber verici, hüküm ve kazâsında adâlet sâhibi, ihsân ve ikrâmında, ihsân edici ve ikrâm edicidir.

Allahü teâlâ bahillik etmez. Cevvâddır (cömerddir). Acele etmez. Halîm ve Hafîzdir (koruyucudur) Unutması, gevşekliği ve dalgınlığı yoktur. Allahü teâlâ kabz ve bast eder (daraltır ve açar). Güldürür ve sevindirir. Sever ve beğenmez. Râzı olur ve buğz ve gazab eder. Acır, bağışlar, ihsân eder, mâni olur.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh), Allahü teâlâ yerleri ve gökleri kabza-i ilâhîsinde öyle tutar ki, göklerin ve yerin hiçbir tarafı görünmez, dedi.

Mûsâ (aleyhisselâm)a vâsıtasız söyledi. Mü'minlerin kalbi Rahmân'ın iki parmağı (kudreti) arasındadır. Kulların kalbini dilediği gibi değiştirir, dilediği şekilde korur.

Cennettekiler, Allahü teâlâ'ya bakarlar, onu görürler. Görmede hiç şübheleri olmaz. Bâzı rivâyetlerde Allahü teâlâ kıyâmet günü kullarına tecellî eyler ve onlara temennî ve arzu ettikleri şey'i verir. Kıyâmet sûresi yirmiiki ve yirmiüçüncü âyet-i kerîmelerde: **«Mü'minlerin yüzü** (kıyâmette) **parlak olup, hiç perdesiz Rablerine bakarlar»** buyurmuştur.

Kulları kıyâmet günü Allahü teâlâ'nın huzûruna çıkarılır. Hesablarını bizzat kendisi görür. Bunun için başkasını görevlendirmez.

Yedi kat göğü birbirinin üstünde yarattı. Yerin tabakalarını da O yarattı. Arzın merkezinden dünya göğüne (birinci kat göğe) kadar beşyüz senelik mesâfedir. Her göğün arası böyledir. Arş-ı ilâhî ise hepsinden üsttedir. Allahü teâlâ Arş'dan yüksektir. Arş'ın içinde nûr ve zulmetten ve ancak Allahü teâlâ'nın bildiği şeyden yetmiş bin perde vardır. Arşı tutan melekler vardır.

Allahü teâlâ yedi kat gökte ve aralarında ve altlarında olanı, yerde ve yerin altında, denizin dibinde bulunanı, her kılın, her bitkinin ve her ağacın bitmesini, bittiği yeri, her yaprağın düştüğü yeri ve sayısını, ince taş, toprak ve kumların sayısını, dağların ağırlığını, denizlerin ölçüsünü ve her damlasını, kullarının işlerini ve gizli şeylerini, nefeslerini, sözlerini, velhasıl herşey'i bilir.

Allahü teâlâ her yerdedir demek câiz değildir. Allahü teâlâ Arşın üstündedir demek mücesseme ve kirâmiyyenin dediği gibi oturma ve temas şeklinde demek değildir. [Arştan da üstün, Arş'ı da o yarattı, Arş da O'nun kudreti altındadır demektir].

KUR'ÂN-I KERÎM ALLAH KELÂMIDIR

Biz Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlâ'nın Cibrîl-i emîn (aleyhisselâm) vâsıtası ile Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) gönderdiği kelâm ve kitâbı, hitâb ve vahyi olduğuna inanırız. Nitekim Allahü teâlâ, Şuarâ sûresi, yüz doksandört, yüz doksanbeş ve yüz doksanaltıncı âyetlerinde: **«Vahye emîn olan Cebrâil aleyhisselâm, arabî dil ile olan Kur'ân-ı kerîm ile senin kalbine indi. İnsanları Allahü teâlâ'nın azâbı ile korkutasın»,** buyuruyor.

Allahü teâlâ Mâide sûresi, altmışyedinci âyetinde peygamberimize (aleyhisselâm): **«Ey Resûlüm, rabbinden sana indirileni ümmetine ulaştır»,** buyuruyor. Resûlüllah, emre uyarak Kur'ân-ı kerîm'i ümmetine tebliğ etmiştir. Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) Resûlüllah'dan bildiriyor ki, Arasat meydanında kendini insanlara arz edip; **«Beni kavmine götürecek kimse var mıdır? Zîra Kureyşliler beni Rabbimin kelâmını bildirmekten men'etmişlerdi»,** buyuracaktır.

Allahü teâlâ'nın kelâmı mahlûk değildir. Her ne şekilde okunursa ve yazılırsa yazılsın ve okunsun, okuyanlar arasında her ne şekilde fark ve ayrılık bulunursa bulunsun, Allahü teâlâ'nın kelâmıdır. Sıfat-ı sübûtiyyesidir. Sonradan olma, değişen, değişiklik kabûl eden ve yaratılan bir şey değildir. İndirilmesi ve meydana çıkması Allahü teâlâ tarafındandır. Hükmünün avdet ve rücûu yine onadır. Nitekim Osman bin Affân'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Kur'ân-ı kerîmin diğer kelâmlar üzerine fazîleti, Allahü teâlâ'nın diğer mahlûkat üzerine fazîleti gibidir»,** buyuruldu. Bu fazîlet de Kur'ân-ı kerîmin zuhûrunun Allah tarafından ve

hükmünün rücuu yine ona olması sebebiyledir. Ya'nî Kur'ân-ı kerîm'in indirilmesi ve zuhûru Allahü teâlâ'dan olduğu gibi hükmü olan emirlere uymak, yasaklarından kaçınmak ve Allah için işlenmesi gereken şeyleri yapmak, Allah için terkedilmesi gereken şeyleri yapmamak ile hâsıl olan ibâdetlerdir. Bunların hepsinin ahkâmı, ya'nî nasıl yapılacağı Allahü teâlâ'ya âiddir, onun dediği gibi yapılmalıdır.

Kur'ân-ı kerîmi mahlûk sanan veya Kur'ân-ı kerîme mahlûk diyen kâfir olur. O kimse ile bir arada oturmak, yiyip içmek, onun nikâhı altında bulunmak, onunla komşuluk etmek câiz değildir. Bilâkis o kimse ile ilgi kesilmeli, ona hakâret edilmelidir. Arkasında nemaz kılınmaz. Şâhidliği kabûl edilmez. Nikâhda velîliği kabûl ve sahîh olmaz. Bu îtikad ile ölürse nemazı kılınmaz. Ele geçirilir ise, mürted gibi ona üç def'a tevbe teklîf olunmalıdır. Tevbe ederse ne âlâ, etmezse öldürülmelidir.

Ebû Derdâ'dan (radıyallahü anh) olunan rivâyette Resûlüllaha (sallâllahü aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı kerîm'den süâl edildiğinde: **«Kur'ân-ı kerîm, kelâm-ı ilâhîdir. Mahlûk değildir»**, buyurmuştur. Abdullah bin Abdülgaffâr'dan bildirilen hadîs-i şerîfte: **«Kur'ân-ı kerîmin adı geçince sizler Kur'ân Allah kelâmıdır, mahlûk değildir deyiniz. Zîra bir kimse, Kur'ân-ı kerîme mahlûktur dese, kâfir olur»**, buyuruldu. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde halk ile emr arasını ayırıyor. Mahlûkatı yarattığı KÜN (Ol) emri mahlûk olsa idi, âyet-i kerîmedeki halk ve emir kelâmının faydasız, abes ve tekrar olması ve sanki Allahü teâlâ tarafından halk ve halk yaratılmış ve yaratılmış şeklinde olması lâzım gelirdi. Allahü teâlâ ise böyle yersiz ve tekrar kelâmı buyurmaktan münezzeh ve çok yüksektir. İbn-i Mes'ûd ve İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) **«Kur'ânen arabiyyen ğayre zî ivecin»** âyetini, mahlûk değildir, şeklinde tefsîr eyledikleri bildirilmiştir.

Tevbe sûresi altıncı âyetinde: **«Müşriklerden biri gelir sana komşu olmak isterse, müsâade eyle. Kur'ân-ı kerîmi dinleyip nasîhat alsın»**, buyurdu da, yâ Muhammed, senin sözünü dinlesin buyurmadı. A'raf sûresi, ikiyüz dördüncü âyetinde: **«Kur'ân-ı kerîm okununca, onu dinleyip, sükût edin ki rahmet olunasınız»** ve Cin sûresi bir ve ikinci âyetlerinde: **«Muhakkak ki, biz insan sözüne benzemez, hayret verici, din ve dünya saâdetini hidâyet eden bir Kur'ân işittik.»** Ve İsrâ sûresi yüzaltıncı âyetinde: **«Kur'ân-ı kerîmi sûre sûre, âyet âyet indirdik ki, insanlar onu ezberlesin, anlasınlar»**, buyuruyor.

Allahü teâlâ: **«Kur'ân-ı kerîmi kadir gecesi indirdim»** buyuruyor. Muâviye bin Hakem'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bizim nemazımızda insan sözünden bir şey'in bulunması câiz değildir. Zîra nemazımız ancak Kur'ân-ı kerîm, tesbîh ve tehlîlden ibârettir. Kur'ân-ı kerîm okumak ise ancak Kur'an'dır»**, buyurmuştur. Bundan anlaşılıyor ki, Kur'ân-ı kerîm okumak, ancak okunan şeydir. Allahü teâlâ ve Resûlü nemazda,

mü'minlere Kur'ân-ı kerîm okumakla emreylediler. İnsan sözünden nehy eylediler. İnsan sözü olsa idi, yasak işlemiş olurduk. Bu da nemazımızı bozardı.

ALLAHÜ TEÂLÂ'NIN DOKSAN DOKUZ İSMİNE İNANMAK

Allahü teâlâ'nın doksandokuz ismi vardır. Bir kimse bu isimleri saysa, Cennete girer. Bizim îtikadımız böyledir. Zîra Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ'nın doksandokuz ismi vardır, onları sayan Cennete girer»**, buyurdu.

Allahü teâlâ'nın isimleri ayrı ayrı sûrelerdedir. Bunlardan beşi Fâtiha sûresindedir. Onlar da, yâ **ALLAH**, yâ **Rab**, yâ **Rahmân**, yâ **Rahîm**, yâ **Mâlik** isimleridir. Yirmi ismi Bakara sûresindedir. Onlar da, yâ **Muhît**, yâ **Kadîr**, yâ **Alîm**, yâ **Hakîm**, yâ **Tevvâb** yâ **Basîr**, yâ **Vâsi'**, yâ **Bedi'**, yâ **Raûf** yâ **Şâkir**, yâ **Allah**, yâ **Vâhid**, yâ **Gafûr**, yâ **Hakîm**, ya **Kâbıd**, ya **Bâsıt**, **Lâ ilâhe illâ hû**, yâ **Hayy**, yâ **Kayyûm**, yâ **Âlî**, yâ **Azîm**, yâ **Velî**, yâ **Ganî**, yâ **Hamîd** isimleridir.

Dört ismi Âl-i İmrân sûresindedir. Onlar da yâ **Kâim** yâ **Vehhâb**, yâ **Serî'**, yâ **Habîr** isimleridir.

Altı ismi de Nisâ sûresindedir. Onlar da, yâ **Rakîb**, yâ **Hasîb**, yâ **Şehîd**, yâ **Gafûr**, yâ **Mukît**, yâ **Vekîl** isimleridir.

Beş ismi de En'âm sûresindedir. Onlar da, yâ **Fâtır**, yâ **Kâhir**, yâ **Kâdir**, yâ **Lâtîf**, yâ **Habîr** isimleridir.

İki ismi de A'râf sûresindedir. Onlar da, yâ **Muhyî**, yâ **Mümît** isimleridir.

İki ismi de Enfâl sûresindedir. Onlar da, yâ **Ni'mel Mevlâ** ve yâ **Ni'men-Nasîr** isimleridir.

Yedi ismi de Hûd sûresindedir. Onlar da, yâ **Hafîz**, ya **Rakîb** yâ **Mecîd**, yâ **Kavî**, yâ **Mücîb**, yâ **Vedûd**, yâ **Fa'âl** isimleridir.

İki ismi de Ra'd sûresindedir. Onlar da, yâ **Kebîr**, yâ **Müteâl** isimleridir.

Bir ismi de İbrâhim sûresindedir. O da yâ **Mennân** ismidir.

Bir ismi de sûre-i Hicr'dedir. O da yâ **Hallâk** ismidir.

Bir ismi de Nahl sûresindedir. O da yâ **Bâis** ismidir.

İki ismi de Meryem sûresindedir. Onlar da, yâ **Sâdık**, yâ **Vâris** isimleridir.

Bir ismi de Mü'min sûresindedir. O da yâ **Kerîm** ismidir.

Üç ismi de Nûr sûresindedir. Onlar da, yâ **Hak**, yâ **Metîn**, yâ **Nûr** isimleridir.

Bir ismi de Fürkan sûresindedir. O da, yâ **Hâdî** ismidir.

Bir ismi de Sebe' sûresindedir. O da yâ **Fettâh** ismidir.

Dört ismi de Mü'minûn sûresindedir. Onlar da, yâ **Gâfir**, yâ **Kabil**, yâ

Şedîd, yâ **Zettavl** isimleridir.

Üç ismi de Zâriyât sûresindedir. Onlar da, yâ **Rezzâk,** yâ **Zelkuvve,** yâ **Metîn** isimleridir.

Bir ismi de Tûr sûresindedir. O da yâ **Mennân** ismidir.

Bir ismi de, Ikterebetissâ'a sûresindedir. O da yâ **Muktedir** ismidir.

Üç ismi de Rahmân sûresindedir. Onlar da, yâ **Bâkî,** yâ **Zelcelâl,** yâ **zel-İkrâm** isimleridir.

Dört ismi de Hadîd sûresindedir. Onlar da, yâ **Evvel,** yâ **Âhir,** yâ **Zâhir,** yâ **Bâtın** isimleridir.

On ismi de Haşr sûresindedir. Onlar da, yâ **Kuddûs,** yâ **Selâm,** yâ **Mü'min,** yâ **Müheymin,** yâ **Azîz,** yâ **Cebbâr,** yâ **Mütekebbir,** yâ **Hâlık,** yâ **Bâri,** yâ **Musavvir** isimleridir.

İki ismi de Bürûc sûresindedir. Onlar da yâ **Mübdi',** yâ **Mu'îd** isimleridir.

İki ismi de İhlâs sûresindedir. Onlar da, yâ **Ehad,** yâ **Samed** isimleridir. Süfyân bin Uyeyne böyle bildirmiştir.

Abdullah bin Ahmed bunlar üzerine bâzı isimler de söylemiştir ki, onlar da, yâ **Kâhir,** yâ **Fâdıl,** yâ **Fâlık,** yâ **Rakîb,** yâ **Mâcid,** ya **Ekreme'l Hâkimîn** isimleridir.

Ebû Bekr-i Nakkaş esmâ ve sıfat tefsîrinde Ca'fer bin Muhammed'in (rahimehullah) Allahü teâlâ'nın isimlerinin üçyüz altmış olduğunu rivâyet eylemiştir. Bunların hepsi kendilerinden rivâyet olunan zâtların Kur'ânda tekrar edilmiş isimler bulup, aynı bir isim saymaları düşünülebilir. Sahîh olan Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirilendir.

İMAN, DİL İLE İKRÂR, KALB İLE TASDÎKDİR

Biz [Hanbelî mezhebine göre] îmân, dil ile ikrâr, kalb ile bilmek ve tasdîk etmek ve a'zâ ile ameldir diye îtikad ederiz. İlim ile kuvvetli câhillik ile zaîf olur. İmân artar ve azalır. [Kendisi değil, sıfatı azalır ve çoğalır.] Nitekim Tevbe sûresi, yüz yirmidördüncü âyet-i kerîmede: **«İmân edenlerin îmânı ziyâdeleşir, yakînleri artar ve onlar sevinçlidirler.»** buyuruldu. Kendisinin artması ve ziyâdeleşmesi [kuvvet bakımından] câiz olan şey'in, azalması [zaifleması] de câizdir. İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre ve Ebû Derdâ (radıyallahü anhümâ), îman artar ve eksilir [kendisi değil, sıfatı böyledir], buyurdular. Eş'arî mezhebinden olanlar, îmân tâatle ziyâde ve günâh ile noksan olmaz demişlerdir.

İmân, lügatta, tasdîk edilecek şey'in ilmini kapsayan şey'i kalbin tasdîkidir. Şerîatte îmân, tasdîktir. Tasdîk de, Allahü teâlâ'yı ve sıfatlarını, farz ve nâfilelerde bütün tâatiyle bilmek, aşağı ve günâh olan şeylerden sakınmaktır. İmân, ancak, şerîat, din ve millettir demek câizdir. İslâm ise îmân cümlesindendir ve her îman İslâmdır.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (rahimehullah) îman İslâmın gayrıdır dedi ve bu husûsa İbni Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirilen hadîs-i şerîfden yol buluyor. İbn-i Ömer der ki, bana Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) haber verdi ve dedi ki: Biz bir gün Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûr-ı saâdetlerinde bulunduğumuzda, âniden elbisesi gayet beyaz, saçı ve sakalı pek siyah, üzerinde yolculuk eser ve alâmetleri bulunmıyan ve hiçbirimizin tanımadığı bir kimse zuhûr edip, Resûlüllah'ın yanına oturdu. Dizlerini Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) dizlerine dayadı. Ellerini uylukları üzerine koyup sonra: «Yâ Muhammed, bana İslâmdan haber ver» dediğinde, Resûlüllah: **«İslâm senin Lâ ilâhe illâllah Muhammedün resûlüllah diye şehâdet etmen, nemaz kılman, zekât vermen ve Ramazan-ı şerîfde oruç tutman ve kudretin var ise hac etmendir»,** buyurduğunda, aynı zat, doğru söylüyorsun, yâ Muhammed deyince, biz o kimsenin süâl sormasından ve yine tasdîk eylemesinden hayret ettik. Sonra, yâ Muhammed, bana îmandan haber ver dediğinde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«İmân, senin Allahü teâlâ'ya, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, kıyâmet gününe, kadere, ya'nî hayır ve şerden olmuş ve olacak her şey Allahü teâlâ'nın takdîri ve dilemesiyle ve yaratmasıyle olduğuna îmân etmektir»,** buyurdu. Sonra bana ihsândan haber ver dediğinde: **«İhsân, Allahü teâlâ'yı görür gibi ibâdet etmendir. Zîra sen onu görmüyorsan, o seni görüyor»,** buyurdu. Sonra kıyâmetten bana haber ver deyince: **«Bu hususta süâl sorulanın bilgisi, sorandan çok değildir»,** buyurdu. Sonra kıyâmetin alâmetlerinden bana haber ver dedi. **«Câriyenin seyyidesini doğurmasıdır. Ve yalın ayak, çıplak, çoluk çocuğu çok çobanların, yüksek bina ve apartmanlarda kibirlendiklerini, büyüklük tasladıklarını görmendir»,** buyurdu.

Ömer (radıyallahü anh) dedi ki, o kimse bir müddet durdu ve gitti. Sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana hitâben: **«Ey Ömer, süâlleri soranı tanıyor musun?û** demesiyle, ben de Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedim. Buyurdu ki: **«O Cebrâil idi. Size dîninizi öğretmek için geldi. Şimdiye kadar bana, onu bildiğim şekilde gelirdi. Fakat bu def'a gördüğünüz şekilde geldi»,** buyurdu. [Bu hadîs-i şerîfi Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (kuddise sirruh) uzun açıklayıp, İTİKADNAME ismi ile bir kitâb olarak yazmışlardır. Farsçadan Türkçeye terceme edilmiş ve İMAN ve İSLÂM ismi verilmiştir. Her yerde satılmaktadır]. Cebrâil aleyhisselâm islâm ile îman arasını iki süâl ile ayırdı. Resûlüllah da (aleyhisselâm) ayrı iki cevabla cevablandırdı.

İmânın ziyadeleşmesi ya'nî kuvvetlenmesi, emirleri yapmak, yasaklardan sakınmak, kadere teslîm olmaktan, Allahü teâlâ'nın bütün yarattıklarında fiiline itirazı, rızık ve taksîmi hususundaki va'dinde şübheleri terketmek, tâkat ve kudret ondadır demek, belâlara sabır ve ni'metlere şükretmek, Allahü teâlâ'yı noksanlıklardan münezzeh ve diğer bütün ah-

valde, Allahü teâlâ hakkında kötülemeleri attıktan sonradır. Kuru bir nemaz ve oruç ile değildir.

Hadîs-i şerîfte: **«İmân, yetmişten ziyâde haslet ve iyi ahlâktır, en üstünü Lâ ilâhe illâllah'dır. En aşağısı insanlara eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır»**, buyuruldu. İman mahlûkdur diyen kimseye kâfir denir, mahlûk değildir diyene bid'at sâhibi denir. [Hanbelî mezhebine göre böyledir], zîra İmâm-ı Ahmed'in mezhebi şöyledir ki, birşey Kur'ân-ı kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde açıkça yoksa ve Sahâbenin asrı geçip de onlardan bir şey bildirilmezse, o şeyden bahsetmek, konuşmak bid'attır.

İnsanların vefâtı, dünyada yaşadıkları, iyi ve fenâ bulundukları hâl üzere olur. Kabirlerinden kalkmaları ve haşirleri de vefât ettikleri hal üzere olur. Nitekim hadîs-i şerîfde bildirildi ki: **«Dünyâda bulunduğunuz ve uğraştığınız hâl üzere ölürsünüz. Öldüğünüz gibi kabirden kalkarsınız».**

Biz, kulların iyi ve kötü işleri, güzel ve çirkin amelleri ve bunlardaki günâh ve tâatin, kulun kesbi ve Allahü teâlâ'nın yaratması ile olduğuna îtikad ederiz. Ancak bu îtikadımız, Allahü teâlâ kullarına günâhı emreyledi ve kullar da işledi ma'nâsında olmayıp, Allahü teâlâ'nın ezelde, kulun çok zaman sonra meydana gelecek niyyetini, hareketini, iyi ve kötüden hangisini seçeceğini bildiği için, günahı kul hakkında takdîr eyledi ma'nâsındadır. Allahü teâlâ Zuhruf sûresi otuzikinci: **«Dünyâdaki rızıkları aralarında taksîm eyledik»** âyet-i kerîmesi ile, kulların ve diğer mahlûkatın rızkını taksîm, ta'yîn ve takdîr eylemiştir. Bunu verdirmeyecek, veya fazlaşını azaltacak, azını artıracak, yumuşağını sert, sertini yumuşak edecek bir şey yoktur. Yarınki günün rızkı bugünden yenmez. Bir kimsenin nasîb ve kısmeti bir başkasına geçmez. Allahü teâlâ kullarını halâl ile rızıklandırdığı gibi, harâm ile de rızıklandırır. Harâmdan rızıklandırması, harâmı onun bedenine gıda ve ayakta tutucu kılar ma'nâsındadır. Yoksa harâmı ona mübah kılar demek değildir.

Bunun gibi kâtil, ölen kimsenin ecelini ve mukadder vaktini kesmez. Öldürülen eceliyle ölür. Müsliman ve mü'minlerin hidâyeti ve kâfirlerin dalâleti, sapıklığı da Allahü teâlâ hazretlerine râci' ve âiddir. Bunların hepsi Allahü teâlâ'nın yaratması ve fiilidir. Onun ortağı ve yardımcısı yoktur. Bizim kul için kesb vardır dememiz, emir ve nehyin ve hitâb-ı ilâhiyyenin yönelme yeri kul olduğundandır. Sonra da Allahü teâlâ tarafından va'd ve iltizam buyurulduğu sevab ve günâha istihkak kulun kesbi iledir. Nitekim secde sûresi onyedinci âyetinde: **«Yaptıklarına karşılık olarak»**, Ra'd sûresi yirmidördüncü âyetinde: **«Sabretmenizin karşılığıdır»**, Müddessir sûresi kırkdördüncü âyetinde: **«Sizi Cehenneme sevk eden şey nedir denildiğinde, nemazı kılmadık ve miskinleri doyurmadık derler»**, Secde sûresi yirminci âyetinde: **«Bu sizin inanmadığınız Cehennemdir»**, buyuruldu. Bunlar gibi birçok âyet-i kerîmeler ile, Allahü teâlâ, karşılığı kulların işlerine, yaptıklarına bağlı kılmış ve kulun kesbini isbat etmiştir. Cehmiy-

ye tâifesi bunun aksini söyleyip, kul için kesb yoktur, kullar açılıp kapanan kapı gibidir. Kendilerinin bunda te'sirleri ve karışmaları yoktur. Başkası tarafından sallandığında sallanan ağaç gibidirler. Kendisi bu harekete karışmaz demişlerdir.

Halbuki Cehmiyye tâifesi, Hakkı inkâr ediyor, kitâb ve sünneti ve kulların işlerinin kesb olduğunu, tamamen Hakkın yaratması olduğunu reddediyorlar. Kaderiyye fırkasına aykırı olarak hareket ediyorlar. Kaderiyye fırkası; kul, işinin yaratıcısıdır. İhtiyârî işlerde Allahü teâlâ'nın yaratması ve takdîri yoktur diyorlar. Kaderiyye fırkası bu ümmetin mecusîleridir. Korku, Cehennem ve helâk onlar içindir. Onlar Allah için şirke kaydılar ve Allahü teâlâ'yı âciz sandılar. Allahü teâlâ onların düşüncelerinden çok yüksek ve büyüktür. Yaratılmışların ve onların işlerinin yaratıcısı Allahü teâlâ'dır. İşlere verilecek karşılık da, insanların amelleri ve işlerine göredir. Mâdem ki, kulların bulacakları karşılık, amellerine göre olacaktır, kulların fiillerinin de yaratılması, kulun ameli ve işi, niyyeti ve onu kesbetmesine uygun olacaktır. Nitekim âyet-i kerîmede: **«Sizi ve yaptıklarınızı Allahü teâlâ yarattı»** ve **«Yaptıklarınızın cezasıdır, karşılığıdır»**, buyuruluyor. Âyet-i kerîmedeki «Yaptıklarınız»dan murad onların taşlardan yaptıkları putlardır demek câiz değildir. Çünkü taş cisimdir. Cisimde ise, onların amellerinin bağlılığı yoktur. Ancak taşta ve cisimde yapacakları işleri onları yontma ve oyma gibi işleridir. Böylece, kulların fiilleri, işleri kulların kesbi ve Allahü teâlâ'nın yaratmasıyla olduğu açıkça anlaşılır.

Huzeyfe (radıyallahü anh) Peygamber efendimizin (aleyhisselâm): **«Allahü teâlâ her var olanı, onların yaptıklarını, hattâ kasabı ve onun boğazlamasını, yarattı»**, buyurduğunu bildirdi. İbni Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i kudsîde: **«İyiliği ve kötülüğü ben yarattım. Saâdet ve müjde, iyiliği elinde yarattığım içindir. Korku ve veyl, şerri elinde takdîr ettiğim içindir»**, buyuruldu.

Mü'mine, küçük olsun, büyük olsun ne kadar günâh işlerse de, bunlar sebebiyle kâfir denmez diye îtikad ederiz. Dünyadan tevbesiz gitse de öyledir. Belki o kimse tevhîd ve ihlâs üzere vefât etti ise, onun işini Allahü teâlâ'ya bırakırız. Dilerse onu afv edip Cennete koyar, dilerse ona azâb eder ve onu Cehenneme koyar. Biz Allahü teâlâ hazretleri ile kulu arasına giremeyiz. Çünkü Allahü teâlâ onun gideceği ve kalacağı yeri bize bildirmemiştir. Bildirse, girer ve söyleriz.

İMANLI OLDUĞU HALDE BÜYÜK GÜNAH İŞLEYEN

İmanlı olduğu halde, büyük günah işlemesi sebebiyle Cehenneme soktuğu kimseyi, Cehennemde ebedî bırakmaz, bilâkis onu Cehennemden çıkarır diye îtikad ederiz. Cehennem, o kimse hakkında, dünyada habishâne ve zindan gibidir ki, günâhı ve suçu mikdarınca, orada tutulur, sonra

Allahü teâlâ'nın rahmetiyle, oradan çıkar. Ebedî kalmaz. Onun yüzünü, secde eden a'zâlarını Cehennem ateşi yakmaz. Çünkü secde eden âzalar Cehenneme, ateşe haramdır.

O kimsenin, ateşte bulunduğu müddetçe ve ateşten çıkarılıp, Cennete girinceye kadar Allahü teâlâ'dan ümîd ve isteği kesilmez. O kimse ateşten çıkarılır ve dünyada eylediği tâat ve ibâdet miktarınca Cennette kendisine mertebe ve dereceler verilir.

Kaderiyye tâifesi bunun aksini söyleyip, büyük günahlar tâat ve ibâdetleri yok eder ve büyük günah işliyen, sevabının karşılığını görmez derler. Hâricîler de, böyle dediler. Veyl ve helâk kaderiyye ve hâricîler içindir.

KAZÂ VE KADERİN HAYIR VE ŞERRİNE İMAN

Mü'mine lâyık olan, kaderin hayır ve şerrine ve kazânın acısına ve tatlısına îman etmektir. O'na isabet eden şey onun sakınma ve korunmada eylediği hatâsı için olmamıştır. Sebeblerinde yanıldığı şey'in de ona isâbeti, onun istemesiyle meydana gelmiştir. Geçmiş zamanlarda meydana gelen ve kıyâmete kadar meydana gelecek olan şeylerin hepsi Allahü teâlâ'nın kazâ ve takdîri iledir. Hiç bir mahlûk için Levh-i mahfûz'da yazılı olan takdîr olunmuş kaderden kurtulma ve kaçma çaresi yoktur. İnsanların hepsi Allahü teâlâ'nın kazâ ve takdîr etmediği bir şeyle bir kimseye bir fayda etmeyi azm ve kasd etseler, yapamazlar. Allahü teâlâ'nın takdîr etmediği bir zararı bir kimseye yapmak isteseler, yine yapamazlar. İbni Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde böyle buyuruluyor: Allahü teâlâ En'âm sûresi onyedinci âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ sana** [hastalık, fakîrlik gibi] **bir zarar eriştirirse, yine Allahü teâlâ'dan başkası onu gideremez. İyilik için de böyledir. O her şey'e kâdirdir.»** buyuruyor.

Zeyd İbn-i Veheb'in Abdullah bin Mes'ûd'dan, onun da Resûlüllah'dan bildirdiği hadîs-i şerîfde buyuruldu: **«Sizden birinizin yaratılması şöyledir ki, kırk gün menî olarak anası rahminde durur. Sonra uyuşmuş kan olarak da kırk gün durur. Sonra bir et parçası olarak kırk gün daha durur. Sonra Allahü teâlâ dört kelime ile bir melek gönderir. O melek onun ömrünü, rızkını, amelini ve şakî veya saîd (kötü veya iyi) olduğunu Levh-i mahfûza yazar. Saîd yazdığı kimse, Cehenneme gidenlerin amelini işler; hattâ kendisi ile Cehennem arası pek yakın olur. Bu durumda iken kitâbın hükmü o kimse üzerine gâlib olur, Cennete girenlerin amelini işler ve Cennete girer. Bir kimse Cennete girenlerin amelini işler ve hattâ onunla Cennetin arası pek yakın olur. Bu durumda iken kitâbın hükmü onun üzerine gâlib olur. Cehenneme gidenlerin amelini işler ve Cehenneme girer».**

Hişam bin Urve'nin babasından, onun da Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Cennet ehlinin amelini**

işliyerek ölür ve Cehenneme gider. Bir kimse Cehennem ehlinin amelini işler, halbuki Levh-i mahfûz'da Cennet ehlinden olduğu yazılıdır. O kimsenin ölmeden önce hâli değişir ve Cennet ehli amelini işliyerek vefât eder ve Cennete gider», buyuruldu.

Abdurrahman Sülemî, hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) bildirir. Hazret-i Alî (radıyallahü anh) buyurdu ki, Resûlüllah'ın huzûrunda idik. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) murâkabe hâlinde iken mübârek başını kaldırıp; **«Kendisinin, Cennette veya Cehennemde bulunacağını bilen hiç kimse yoktur»**, buyurunca, Eshâb-ı kirâm ona dayanmıyalım mı, güvenmiyelim mi ya Resûlâllah dediklerinde: **«Amel ediniz, herkese yaratıldığı şey müyesser olur»**, buyurdu.

Sâlim bin Abdullah'ın babasından eylediği rivâyette Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh): Yâ Resûlâllah bizim işlediğimiz amel hakkında ne buyurursun? Ezelde bu işin yapılacağına Allahü teâlâ'nın hükmü bağlandı mı; yoksa bizim işe başlamamızla mı iş meydana geliyor?» diye sorunca Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«O işe Allahü teâlâ'nın hükmü bağlanmıştır»**, buyurdu. Hazret-i Ömer, ey Allah'ın Resûlü, ona güvenmeyip iyi iş işlemeye çalışalım ve gayret edelim mi; demesi üzerine: **«Yâ Ömer, amel etmeye çalış, zîra herkes ne için yaratıldı ise ona o şey müyesser olur. O kimseye o iş kolay ve basit görünür»**, buyurdu. Buna göre bir kimse saîdlerden olsa seâdet için amel eder, şakîlerden ise şakîlik işleri yapar. Nitekim **«Biz ona kolaylık müyesser ederiz»** ve **«Biz ona zorluk müyesser ederiz»**, âyet-i kerîmeleri buna işâret ediyor.

PEYGAMBERİMİZ Mİ'RAC GECESİ ALLAHÜ TEÂLÂ'YI GÖRDÜ

Biz, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mi'rac gecesi Allahü teâlâ'yı görmesinin baş gözü ile olup, kalble ve rü'yâda olmadığına îmân ederiz. Zîra Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) Necm sûresi, onüçüncü: **«Elbette onu gördü»**, âyet-i kerîmesi üzerine: **«Ben Rabbimi şeksiz, şübhesiz olarak konuşarak gördüm»**, buyurduğunu ve **«Sidretü'l-Müntehâ yanında»** âyet-i kerîmesi üzerine: Ben Sidre-i Müntehâ'dan Rabbimi gördüm, hattâ ilâhî vechinin nûru benim için zâhir oldu buyurduğunu bildirmiştir.

Allahü teâlâ Mi'rac gecesinde kendisini habîbine aynen göstermiş olduğunu İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) İsrâ sûresi onyedinci âyet-i kerîmesinin tefsîrinde bildiriyor. Ve yine İbn-i Abbâs: «Hullet (dostluk) İbrâhim (aleyhisselâm) için, kelâm (konuşma), Mûsâ (aleyhisselâm) için, rü'yet (başgözü) ile görme de Muhammed (aleyhisselâm) için olmuştur» dedi.

Yine İbn-i Abbâs, Muhammed (aleyhisselâm) Allahü teâlâ'yı iki defa dünya gözü ile görmüştür dedi.

[Bu kadar delil var iken, hâlâ Mi'rac bir hâldir, beden ve ruh bir arada olmamıştır diyenlere aldanmamalı, Ehl-i sünnet âlimlerinden ayrılmamalıdır. Ayrılanlar, ayrıldılar, başkalarını da ayırdılar. Cenâb-ı Hak, Habîbinin (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mi'rac gecesinde zâtını gören gözlerinin hürmetine, bizi Ehl-i sünnet âlimlerinin yolundan ayırmasın. Âmin].

Mi'rac hakkında geniş bilgi, yayınevimiz tarafından neşredilen *ALTIPARMAK (PEYGAMBERLER) TARİHİ* kitâbında vardır. İsteyenler oradan okuyabilirler.

Mi'râcın *RÛH ve BEDEN* bir arada olduğunu delilleri ile okumak isteyenlere *«Mİ'RAC ve HAMİDULLAH — İMÂNIMIZLA OYNAMAYINIZ»* kitâbını okumalarını tavsiye ederiz. Zamanımızdaki REFORMCULARA karşı en geniş ve doyurucu bilgileri ihtiva etmektedir.

MÜNKER VE NEKİR, PEYGAMBERLERDEN BAŞKASINA GELİR

Biz, Münker ve Nekir'in peygamberlerden başkasına geleceğine, hangi dinden ve îtikaddan olduklarına dâir süâl soracaklarına inanırız. Münker ve Nekir kabre gelirler, rûh ölüye gelir, ölünün rûhuna eziyyet etmeden süâl sorarlar.

Biz, ölünün kendisini ziyârete gelen kimseyi bilmesine inanırız. Kabir ziyâretinin efdali, cum'a günü sabah vaktinin gelmesinden güneş doğuncaya kadar olan ziyârettir.

Günahkârlar ve kâfirler için kabirde azâb, şiddet ve meşakkat, iyi kimseler için ni'met, lezzet ve rahatlıkların olacağına inanmak farzdır. Mu'tezile bu hususta muhalefette bulunup kabirde azâb ve ni'meti, Münker ve Nekir'in gelmesini inkâr eylemişlerdir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sizden biriniz veya insanlardan biri, kabre konuldukta, gayet siyah ve gök gözlü iki melek gelir. Birine Nekir, diğerine Münker denir. O kimseye Muhammedün Resûlüllah hakkında ne derdin dediklerinde; o kimse dediğini söyler; eğer mü'min ise, bu iki meleğin süâllerine cevab olarak, Muhammed (aleyhisselâm), Allah'ın kulu ve Resûlüdür. «Eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah», der. Bu halde bu iki melek, «Biz elbette biliyoruz ki, sen dünyada da böyle derdin», derler. Sonra o kimsenin kabri her tarafına kırk metre genişlenir ve aydınlanır. Bundan sonra o kimseye, uyu denildiğinde o kimse, beni bırakın çoluk çocuğuma gidip bu hâli haber vereyim der. Ona sen gelin ve güveyinin uyuduğu gibi uyu ki, onu bu uykusundan ancak en çok sevdiği uyandırır, denir. Böylece Allahü teâlâ onu yattığı yerden uyandırıncaya kadar rahat ve huzur içerisinde uyur. O kimse münâfık ise, bu iki meleğe cevab olarak, ben bilmem, insanlardan işitirdim bir şeyler söylerlerdi, ben de onu söylerdim der. Bu iki melek, biz elbette biliyoruz ki, sen öyle derdin derler. Sonra toprağa sıkış diye emrolunur. Toprak o kimse üzerine sıkışır, kaburga kemiklerini birbiri üzerine geçirir ve Allahü teâlâ onu bu yattığı yerden kaldırıncaya kadar dâima azâb içinde bulunur»**, buyurulmuştur.

Bunun gibi Atâ bin Yesâr (rahimehullah) bildiriyor ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) hazret-i Ömer'e **«Ey Ömer, üç arşın bir**

karış boyunda, bir arşın bir karış genişliğinde senin için bir yer hazırlanır, sonra çoluk çocuğun yanına gelir, seni yıkayıp, kefenleyip üzerine ıtır, kâfur ve hanût saçıp, cenazeni yüklenip kabre götürüp defnettiklerinde, üzerine toprak atıp, senden ayrıldıklarında ve sana Münker ve Nekir isminde iki meleğin süâl sormaya geldiklerinde, onların sesleri şiddetli gök gürlemesi gibi, gözleri ise çakan şimşek gibidir, saçları sallanır, şekil ve duruşları heybetli ve korkunçtur. Bu suretle seni korku ve telâşa düşürdüklerinde, onların korkunç ve şiddetleri ile durumun zorlaşıp kendini unutturduklarında ve sana Rabbin kimdir? Hangi dindensin? dediklerinde senin hâlin nasıl olur», buyurunca, Hazret-i Ömer (radıyallahü anh): «Ey Allah'ın peygamberi, şimdi benimle bulunan kalb ve ruhum o zaman da benimle beraber bulunur mu? diye sorunca: **«Evet yâ Ömer, kalb ve ruhun yine seninle bulunur»**, buyurdu. Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) öyle ise, ben onlara yeterim, onlara cevab veririm demiştir. Bu hadîs-i şerîf, süâlin rûhun bedene iadesinden sonra olacağına delildir. Çünkü hazret-i Ömer'in (radıyallahü anh) şimdi benimle bulunan kalbim ve ruhum, o zaman da benimle bulunacak mı? süâline Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) tarafından **«evet»** cevâbı verilmiştir.

Minhâl bin Ömer ve Bera' bin Âzib'den (radıyallahü anhümâ) bildirilir ki, biz Resûlüllah ile Ensâr'dan birisinin cenâzesine gittik. Kabristana vardık. O kimse henüz kabre konmamıştı. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) oturdu. Biz de, onun etrafında haybet ve büyüklüğünden sanki başımızda bir kuş var imiş gibi tam bir edeble oturduk. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) elinde bir çöp vardı. Onunla yeri karıştırdı. Mübârek başını kaldırıp iki veya üç kerre: **«Kabir azâbından Allahü teâlâ'ya sığınırım»** buyurdu. Sonra yine buyurdu: **«Mü'min olan kimse dünyadan ayrılıp âhirete gideceği vakit onun üzerine sanki güneş gibi yüzleri beyaz melekler iner; beraberlerinde Cennet kefeni ve güzel kokulu Cennet kokuları bulunur. O mü'minin görebileceği bir yerde otururlar. Sonra can alıcı melek gelip o mü'minin başucunda durup: «Ey mutmainne olan nefs! Allahü teâlâ'nın mağfiretine ve rızasına çık» âyeti ile ona hitâb eder. Ya'nî ey itmi'nana kavuşmuş ve temizlenmiş nefs, Allahü teâlâ'nın mağfiretine ve rızasına çık ve onun tarafına dön der. Bu durumda o kimsenin rûhu bardaktan su akar gibi mihnet ve elemsiz hafif ve kolayca bedeninden akıp çıkar. Can alıcı meleğin eline geçer. Yukarıda adı geçen melekler o rûhu can alıcı meleğin eline bırakmayıp bir anda onun elinden alırlar. Yanlarında bulunan kefene sararlar ve kokular serperler. Bu hâlde ondan yeryüzünde bulunan misk kokusundan güzel kokular çıkar. Onunla göğe yükselirler. Her uğradıkları ve rastladıkları melek toplulukları tarafından, bu güzel koku nedir diye süâl olundukta onlar filân oğlu filânın rûhudur deyip en güzel isimlerle bildirirler. Birinci kat göğe ulaşıp kapısının açılmasını istediklerinde, gök kapısı açılıp onları karşılar ve göğün her**

katından bir üstte bulunan kata ve böylece yedinca kat göğe kadar karşılarlar ve uğurlarlar. Yedinci kat göğe vardıklarında, Allahü teâlâ, onun kitab ve makamını «İlliyyîn» de yazıp onu yeryüzüne indiriniz, zîra ben onları topraktan yarattım ve yine toprağa iâde ederim. Sonra onları yine topraktan çıkarırım buyurur. Bu halde rûh cesede iâde olundukta, iki melek gelip, o rûha, Rabbin kimdir? diye sorarlar. Rabbim Allahü teâlâ, dînim İslâm dînidir cevâbını verdiğinde, melekler, gönderilen insan hakkında ne dersin? deyince, o Allahü teâlâ'nın peygamberidir. Bize Hak tarafından peygamber geldi der. Onun hak peygamberi olduğunu nereden bildin dediklerinde, ben Allahü teâlâ'nın kitâbı Kur'ân-ı azîmüşşân'ı okudum. Kur'ân-ı kerîme îman ettim. Ve onun hak peygamber olduğunu tasdîk ettim der. Bu esnâda semâ tarafından: «Kulum doğru diyor, ona Cennet yataklarını yayınız, Cennet elbisesi giydiriniz. Ona Cennetten kapı açınız» sesi gelir. Arkasından Cennet kokusu gelir. Kabri gözünün göreceği kadar geniş olur. Bu esnâda güzel yüzlü birisi gelip, ben senin sâlih amelinim, seni sevindirecek şey'i müjdelerim, der.

Kâfir olan kimseye, Allahü teâlâ, yanlarında çuval ve eski şeyler olan siyah melekler gönderir. Gözü göreceği uzaklıkta otururlar. Sonra can alıcı melek gelir, başı ucunda durur ve: «Ey habîs rûh, Allahü teâlâ'nın gadabına çık» der. Rûhu bütün âzalarına yayılır. Can alıcı melek, onun rûhunu kızgın demir, şiş, ıslak yünden çeker gibi bedeninden çıkarır. Sinir ve damarları kesilir. Diğer melekler, o rûhu ve o eski çul ve çuvallar içine korlar. Leşten fenâ kokar. Melekler alıp, göğe çıkarırlar. Her karşılaştıkları melek topluluğu tarafından bu çirkin ve pis koku nedir diye süâl olundukda onlar da; «Filân oğlu filânın habîs rûhudur», der ve en çirkin isimlerle beyan ederler. Dünya göğüne çıktıkları vakit kapısının açılmasını isterler, gök kapısı bunlara açılmaz», buyurdu.

Sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): «Onlara gök kapıları açılmaz», âyet-i kerîmesini okudu. Bu halde Allahü teâlâ onun kitab ve makamını Siccîn'de yazın buyurur. Onun rûhu fırlatılıp yere atılır», buyurdu. Sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): «Onun rûhunun semâya çıkarılmasına izin verilmeyip, geri çevrilir ve cesedine iâde edilir» âyet-i kerîmesini okudu. Bu halde iki melek gelip ona, Rabbin kimdir? diye süâl eylediklerinde, o kimse: Ah! Ah! Bilmiyorum der. Sonra, size peygamber olarak gönderilen kimse için ne dersin? dediklerinde: Ah! Ah! Bilmiyorum der. Bu zamanda semâ tarafından, kulum yalancıdır ona Cehennemden yatak döşeyiniz, ateşten elbise giydiriniz ve ona Cehennemden kapı açınız diye bir ses gelir. Ve onun üzerine Cehennem ateşi saçılır. Kabri daralıp kemikleri birbirine geçer ve onun yanına, yüzü ve elbisesi çirkin ve kokusu kötü bir kimse gelip, sana hüzün ve keder verecek şeyle seni müjdelerim. Şu gün senin Kur'ân-ı kerîm'de bildirildiği üzere, Allahü teâlâ tarafından va'dolunduğun gündür deyince, o kimse, sen kimsin? der. O

da ben, senin dünyada işlediğin kötü amelinim, yâ Rabbi kıyâmeti tez koparma der», buyurur.

Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirilen hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **«Mü'min olan kimse kabrine konuldukta, kabri enine ve boyuna kırkar metre genişler. Üzerine güzel kokular saçılır. Cennet ipekleri ile örtülüp döşenir. Kendisi ile beraber Kur'ân-ı kerîm'den bir şey varsa, Kur'ân-ı kerîm'in nûru ona yetişir. Kur'ân-ı kerîm'den bir şey yoksa, kabri, güneşin ışığına benzer bir nûr ile aydınlatılır. Onun hâli şu gelinin hâline benzer ki, onu en çok sevdiği uyandırır ve o, uykudan güyâ uykusuna doymamış gibi uyanır. Kâfir ise, kabrine konuldukta kabri öyle daralır ki, kemikleri birbirine geçer. Üzerine deve gibi yılanlar gönderilir. Bu yılanlar onun etini yerler. Öyle yerler ki, kemiklerinin üzerinde bir şey bırakmazlar. Yanına sağır ve kör bir takım şeytanlar gönderilir. Onlara Şeytân-ı racîm denir. Yanlarında topuzlar vardır. O topuzlarla o kâfiri döverler, halbuki onlar onun sesini, feryâdını, inlemesini işitmezler. Yüzünü de görmezler. Ona acımazlar. Onun üzerine akşam ve sabah Cehennem ateşi saçılır.»**

Bu bildirilen hadîs-i şerîfler kabrin azab ve ni'metlerini işbata delildirler. Bunlara itiraz ederlerse halleri kötü, yanmışlar, Cehenneme dalmışlardır. Ve kendilerini yırtıcı kuşlar yemiş, etleri ayrılmış ve vücûdunun parçalarını kapıp götürmüştür. Onlara sözümüz yoktur. Onlara Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kabir azâbını kabirdeki süâli, insanlar arasında en açık şekilde bilindiği gibi beyan etmiştir. Onlar mezarlarına konurlar, eğer bir ölü, bu kötü sıfatlarda bulunursa Allahü teâlâ onun rûhunu dünyaya gönderir. Sonra sıkıştırılır, süâl ve azâb olunur veya kabrinde ni'met ve rahata kavuşur demek yasak değildir. Nitekim kâfirlerin ruhları kıyâmete kadar her gün akşam ve sabah iki kere azâb olunurlar. Sonra kıyâmette cesedleri ile birlikte Cehenneme atılırlar. Nitekim Allahü teâlâ Gâfir sûresi, kırkaltıncı âyetinde: **«Akşam - sabah Cehennem ateşi üzerlerine saçılır»** ve: **«Kıyâmet günü fir'avn'ın akrabası en şiddetli azabla azablandırılırlar»**, buyurulmuştur.

Şehidlerin ve mü'minlerin ruhları, yeşil renkli kuşların kursaklarında Cennette seyrederler ve Arş'ın altında nurdan kandiller içerisinde dururlar. Sonra Sûr'a ikinci def'a üflenip hesabları görülmek için cesedlerine dönerler. Nitekim İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Uhud gazâsında sizin kardeşleriniz şehid olduklarında, Allahü teâlâ onların ruhlarını yeşil renkli kuşların kursaklarında bulundurup Cennette seyrederler. Arşın gölgesinde, altından kandiller içerisinde dururlar. Orada en güzel yemekleri ve suları yiyip içerler. Her türlü ni'met ve rahata kavuşurlar. Bu ruhlar, bizim diri olduğumuzu ve çeşitli ni'metler ile rızıklandırıldığımızı dünyadaki kardeşlerimize haber verin ki, onlar cihaddan ve Allah yolunda savaşdan çekinmesinler»,**

deyince, Allahü teâlâ: **«Ben bildiririm»**, buyurdu ve Âl-i İmrân sûresi, yüz altmışdokuzuncu: **«Allah yolunda ölenleri, ölü sanmayınız, onlar diridir. Rablerinin yanında rızıklanıyorlar. Allahü teâlâ'nın ihsânı ile sevinçlidirler»**, âyet-i kerîmesini indirdi.

Süâl, azâb ve ni'metlerin mü'minin ve kâfirin bütün âzasında değil, belki bâzı kısımlarında vukuu câiz olur. Ve bâzısında işlenen hepsinde işlenmiş olur. Bâzıları ise, Allahü teâlâ dağılmış parçaları kabirde, şiddet, meşakkat, sıkışmak ve mes'ul olunmak için bir araya getirir. Nitekim haşr ve hesab için, dağılmış parçaları bir araya getirir dediler

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEYE İNANMAK

Öldükten sonra yine dirileceğine, haşr ve neşr olacağına inanmak farzdır. Nitekim Allahü teâlâ Hac sûresi, yedinci: **«Kıyâmet gelecektir. Bunda şübhe yoktur. Ve elbette Allah kabirdekileri diriltir»** ve A'raf sûresi, yirmidokuzuncu: **«Geldiğiniz gibi gidersiniz»** ve Tâhâ sûresi, ellibeşinci âyetlerinde: **«Sizi ondan** [topraktan] **yarattık, oraya döndürürüz, ikinci def'a tekrar çıkarırız»**, buyuruyor.

Allahü teâlâ herkesi Arasat denen yerde haşr ve neşr eder ve toplar. Dünyadaki çalışma ve amellerine göre, onlara karşılık verir. Nitekim Allahü teâlâ: **«Herkese yaptığına göre karşılık verilir»** ve **«Kötülük yapanların karşılığı kötülük, iyilik yapanların karşılığı iyiliktir»**, ve Rûm sûresi kırkıncı âyet-i kerîmesinde: **«Sizi yarattı, sonra rızık verir, sonra öldürür ve sonra diriltir»** buyuruyor. Yaratmaya, yoktan var etmeye kâdir olan, tekrar diriltmeye de kâdirdir. Muattala tâifesi öldükten sonra dirilmeyi ve neşri inkâr eylemişlerdir. Veyl ve helâk onlar içindir.

BÜYÜK GÜNAH İŞLEYENLERE ŞEFÂAT VARDIR

Büyük günah işliyenler hakkında Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) şefâatini, Allahü teâlâ'nın kabûl edeceğine inanmak farzdır. Resûlüllah (aleyhisselâm) mü'min olan ümmetlerin hepsinin hesabı için, Cehenneme girmeden önce şefâat eder. Cehenneme girmelerinden sonraki şefâati, özellikle kendi ümmeti içindir.

Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) şefâati sebebiyle ümmeti ve mü'minlerden ümmetinin gayrisi Cehennemden çıkarılır. Hattâ kalbinde zerre miktarı îman olan ve ömründe hâlis ve muhlis olarak bir kere **Lâ ilâhe illâllah** diyen kimse Cehennemde sonsuz kalmaz. Kaderiyye tâifesi bunun aksini düşünmüşler ve şefâati inkâr eylemişlerdir. Halbuki Allahü teâlâ'nın kitâbındaki açık âyetler, kaderiyye tâifesinin yalancı olduğunu gösteriyor. Meselâ, Şuarâ sûresi yirmialtıncı âyetinde: **«Mü'minler için şefâatçı görüp, bizim için şefâatçı, dost ve müşfik yoktur**

derler», Müddessir sûresi kırkaltıncı âyetinde: **«Onlara şefâatçıların şefâatı fayda vermez»** buyuruyor.

Bunun gibi hadîs-i şerîfde de bildirilmiştir ki: **«Kıyâmet gününde, dirilmek için en önce kabri açılan benim, en önce mezardan ben kalkacağım, övünmek için söylemiyorum. Kıyâmet günü insanoğlunun seyyidi, efendisi benim. Övünmek için söylemiyorum. Kıyâmet günü liva-i hamd benim elimdedir. Asla övünmek için söylemiyorum. Cennete gireceklerin birincisi benim. Övünmek için söylemiyorum. Cennet kapısının halkasını tutarım. Bana Cennete girmek için izin verilir. Allahü teâlâ bana hoş geldin, der. Ben onun için secde ederim. Bu durumda iken Cenâb-ı Hak bana: Ey Muhammed! Başını secdeden kaldır ve şefâat eyle. Şefâatin kabûl olunsun. Ne dilersen dile, dilediğini vereyim»**, buyurur.

Bu durumda başımı yerden kaldırıp: **«Yâ Rabbi, ümmetimi isterim, ümmetimi dilerim», derim ve Cenâb-ı Hak'tan ümmetimin hakkında ricâ ve niyâz ve şefâate devâm ederim. Cenâb-ı Hak bana: Ey Muhammed, git kalbinde zerre kadar îmanı olan kimi bulursan Cehennemden çıkar buyurur. Ben ümmetimden dağlar kadar günahlara gömülmüş kimseleri Cehennemden çıkarırım. Sonra diğer peygamberler, yine Rabbine dön derler. Ben Rabbime döndüm, ona sığındım, bir daha sığınmaya utanırım derim»** buyurulduğunu Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildiriyor.

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Şefâatim, ümmetimden büyük günâhı olanlar içindir»**, buyuruldu. Ya'nî Allahü teâlâ'nın bana va'd ettiği şefâati, ben ümmetimden büyük günâhı olanlar için, ya'nî büyük günah işliyenleri Cehennemden çıkarmak için hazırlamışımdır.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **«Her peygamber için, kabûl edilen bir düâ vardır. Her peygamber acele edip, o düâsını dünyâda eyledi. İstedikleri dünyada verildi. Ben ise düâmı, kıyâmet günü ümmetime şefâat etmek için sakladım. Ümmetimden Allahü teâlâ'ya şirk koşmadan ölen kimseler, inşâallah benim şefâatime kavuşacaklardır.»**

Enes-i Ensârî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **«Ben kıyâmet gününde, taş ve topraklar sayısınca** [ya'nî pek çok] **kimselere elbette şefâat ederim»**.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kıyâmet günü, Mîzan ve Sırat'ın yanında şefâat edecektir. Bunun gibi, her peygamber şefâat edecektir. Huzeyfe'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kıyâmet günü İbrâhim aleyhisselâm, ricâ ve niyâzıma inâyet ve düâmın kabûlünü ihsân eyle dediğinde, Allahü teâlâ, düânı ve dileğini bekliyorum buyurunca, İbrâhim aleyhisselâm: «Yâ Rabbi, insanoğlu Cehennemde yandı», der. Allahü teâlâ tarafından, kalbinde bir arpa veya buğday tanesi kadar îmânı olan kimseyi Cehennemden çıkarınız hitâbı gelir»**, buyuruldu.

Bunun gibi, her ümmette bulunan sıddîklar, evliyâ ve âlimler şefâat edecektir. Nitekim Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Her peygamber için atiyye vardır. Ben, kendime mahsus olan atiyyeyi ümmetime şefâat için saklayıp te'hir eyledim. Ümmetimden bir kimse bir cemâata şefâat eder. Allahü teâlâ o zâtın şefâati sebebiyle o kabileyi Cennete koyar. Ümmetimden bir kimse, bir cemâate şefâat eder. Allahü teâlâ o zâtın şefâati sebebiyle o cemâati Cennete sokar. Ümmetimden bâzı kimseler, üç kişiye, bâzısı iki kişiye, bâzısı bir kişiye şefâat eder»**, buyuruldu.

İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Mü'minlerden Cehennemde azâb olunmuş bir kavim Allahü teâlâ'nın rahmetiyle ve şefâat edenlerin şefâatleriyle Cennete girer»**, buyuruldu.

Üveys-i Karnî'nin bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'nın Cehennem ehlinden dilediği kimseleri yanıp kömür gibi simsiyah olduktan sonra, Cehennemden çıkarınca onlar üzerine fadl, kerem, rahmet ve minneti vardır»**, buyuruldu.

Hasan'ın, Enes'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Şefâat için Rabbimin huzûruna çıkarım. Şefâatımda ısrar ve devâm gösterip: Yâ Rabbi, lâ ilâhe illâllah diyen kimse için şefâatimi kabûl eyle», derim. Bu halde Allahü teâlâ, ey Muhammed, bu şefâat senin veya senden gayri bir kimse için değildir. Ancak benim zât-ı âlime mahsustur. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, lâ ilâhe illâllah diyen kimselerden hiç birini Cehennemde bırakmam der»**, buyurmuştur.

CEHENNEM ÜZERİNDE SIRAT VARDIR

Cehennem üzerinde Sırat olduğuna inanmak farzdır. Sırat, Cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür. Allahü teâlâ dilediğini onda durdurur, dilediğini ondan geçirir. Dilediğini düşürür, Cehenneme sokar. Sırat üzerine gidecek kimseler için amelleri kadar nûr vardır. Bâzısı yürüyerek, bâzısı koşarak, bâzısı hayvan sırtında, bâzısı sürünerek gider. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Sırat'ı beyân ederken: **«Her tarafında büyük dikenler olan ve her tarafında geçene takılacak çengeller vardır ki, büyüklüklerini ancak Allahü teâlâ bilir. İnsanları uzaktan kapıp çekerler. Geçenlerden bâzısı, Sırat'ı geçemeyip, ameliyle orada tutuklanıp kalır. Bâzısı Sırat üzerinde yıkılır. Bâzısı da yıkıldıktan sonra yine kurtulur»** buyurdu.

Yine buyurdu ki: **«Büyük kurban alınız ve kesiniz! Çünkü kurbanlarınız Sırat üzerinde sizin bineklerinizdir.»**

Resûlüllah, Sırat'ı anlatırken, kıldan ince, kılıçtan keskin, ateşten yakıcı olduğunu, uzunluğunun âhiret senesiyle üçyüz yıllık mesâfe olup, iyi kullar ve sâlihlerin oradan Cennete doğru geçip gideceklerini, kâfir ve

fâcirlerin düşeceklerini beyân ettiği bildirilmiştir. Bâzıları Sırat'ın uzunluğu âhiret senesi ile üçbin senedir demişlerdir.

RESÛLÜLLAH'IN KIYAMETDE HAVZI VARDIR

Ehl-i sünnet, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) kıyâmetde havzı olduğuna ve ondan yalnız mü'minlere su verileceğine inanırlar. Resûlüllah'ın havzından mü'minlere su verilmesi Sırat'ı geçtikten ve Cennete girmeden önce olacaktır.

Resûlüllah'ın havzından bir yudum su içen ebedî susamaz. Havzın eni bir aylık yoldur. Suyu, sütten beyaz, baldan tatlıdır. Etrafında gökteki yıldızların sayısı kadar bardaklar vardır. Resûlüllah'ın havzına kevser havzından dökülen iki oluk vardır. Resûlüllah'ın havzının aslı ve menba'ı Cennette ve ucu Arasat meydanındadır.

Sevbân'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ben kıyâmet günü havzımın yanındayım»**, buyurulmuştur.

Resûlüllah'a havzının genişliğinden sorulunca: **«Şu bulunduğum yer ile Amman arası kadardır. Suyu, sütten beyaz, baldan tatlıdır. Ona Cennetten iki oluk akar. Olukların birisi gümüşten, birisi altındadır. Ondan bir kere içen, bir daha susamaz»**, buyurdu.

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sizin toplanacak yeriniz benim havzımdır. Eni ile boyu aynıdır. Îliya ile Mekke arasından daha fazladır. Îliyâ ile Mekke arası bir aylık yoldur.** [Îlîyâ, Kudüs şehrine denir]. **Etrafında yıldızlar kadar çok bardaklar vardır. Suyu gümüşten beyazdır. Bir kimse yanına gidip ondan içse, bir daha susamaz»**, buyuruldu.

Bunun gibi her bir peygamberin bir havzı vardır. Ancak **Sâlih aleyhisselâm** için yoktur. Onun havzı, devesinin memesidir. Ondan kâfirlerden başka her ümmetin mü'minlerine su verilir.

Bir başka hadîs-i şerîfde geldi ki: **«Benim havzımın genişliği Yemen'deki Aden şehri ile Şam diyârında bulunan Amman şehrinin arası kadardır. Yanlarında inciden çadırlar vardır. Oradaki ibrikler, bardaklar gökteki yıldızlar kadardır. Çamuru misk-i ezferdendir. Suyu sütten beyaz, kardan soğuk ve baldan tatlıdır. Ondan bir kere içen kimse bir daha susamaz. Bir takım kimseler benim yanıma gelmekten, bir deve sürüsüne gelen yabancı bir devenin men'olunduğu gibi men'olunurlar. Ben onlara gelin, gelin! derim. Demek ki, sen bunların senden sonra meydana çıkardıkları şey'i bilmiyorsun denildiği zaman, ben, ne yaptılar? derim. Onlar Kur'ân-ı kerîm'in hükmünü bozdular, değiştirdiler, onunla amel etmediler. Türlü türlü bid'atler çıkardılar, denir. Bu durumda ben, dikkat ediniz ki, Allahü teâlâ'nın Cennetinden ırak olmak ve azâba müstehak olmak onlar içindir»** derim.

Mu'tezile, Resûlüllah'ın havzını inkâr ettiler. Bunun için, onlar sözlerinden, hakkı inkârdan, âyet ve hadîsleri reddetmekten tevbe etmezlerse, Resûlüllah'ın havzından su içirilmezler. Susamış oldukları halde Cehenneme atılırlar.

Enes'den (radıyallahü anh) muttasıl sened ile bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse şefâati inkâr etse, şefâatten nasîbi olmaz. Bir kimse havzı inkâr etse, onun için Resûlüllah'ın havzından hisse ve nasîb yoktur»**, buyuruldu.

Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) der ki, ben Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) Makam-ı Mahmûd'dan süâl ettiğimde: **«Allahü teâlâ Arş üzerine oturmamı bana va'd etmiştir»**, buyurdu.

HESÂB : Ehl-i sünnet'in îtikadlarından biri de, Allahü teâlâ kıyâmet gününde mü'min kulunu hesaba çeker, onu kendine yakın eder. Nitekim Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde : **«Mü'min kıyâmet gününde getirilir. Allahü teâlâ onu kendine yakın eder. Hattâ insanlar görmesin diye setreder (örter). İki def'a ona, kulum! Dünyâda işlediğin şu günâhı biliyor musun der. Kul da biliyorum yâ Rabbi der. Hattâ işlemiş olduğu bütün günahları böylece ona ikrâr ettirir. Bu halde kulun bütün hatâ ve günahları gizli ve örtülü herşey'i açığa vurulup kendini helâk olmuş durumda görünce, Allahü teâlâ ona hitâben: Kulum senin günahların şunlardır. Ben dünyada senin günahlarını senden sakladım. İşte bugün de, senin günahlarını afv ve mağfiret ettim»**, der, buyuruldu. Muhasebenin (hesablaşmanın) ma'nâsı, Allahü teâlâ'nın, kuluna sevab ve günah defterlerinin okunması, amellerinin karşılığının bildirilmesidir. Kul için faydalı ve zararlı işlerinin açıklanmasıdır. Birçok fırkalar, kıyâmette hesaba çekilmeyi inkâr ettiler. Allahü teâlâ Gâşiye sûresi, yirmibeş ve yirmialtıncı âyetlerinde: **«Muhakkak ki, öldükten sonra bize dönerler, mahşerde de hesabları bizim uhdemizdedir»**, buyurup yalancı olduklarını isbat ediyor.

MÎZAN : Ehl-i sünnetin îtikadından biri de, kıyâmette terazi ve amelleri tartma olduğuna inanmaktır. Kulun sevabı ve günahı bu terâzi ile tartılır. Terâzinin iki kefesi ve dili vardır. Mu'tezile, Mürcie ve Hâriciler terâziyi inkâr edip, terâzi, mücerred adâlettir, amellerin tartılması değildir dediler. Halbuki Allahü teâlâ Enbiyâ sûresi, kırkyedinci âyet-i kerîmesinde : **«Kıyâmet günü adâlet terâzileri kurarız, o gün hiç kimseye zulm olunmaz. Hardal tanesi kadar yaptıklarını o gün önlerine getiririz. Hepsinin hesâbını görmeye yeterim»** ve daha bir çok âyetler ile onların yalancı olduklarını bildiriyor. Âyet-i kerîmede, sevab tarafı ağır gelenler... ve hafif gelenler diye bildiriliyor. Adâlet, ağır ve hafif diye vasfolunmaz. Kulların hesabını Allahü teâlâ görür.

Abdullah İbni Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte

buyuruldu ki: **«Kıyâmet günü mîzan (terâzi) kurulur. Bir kimse getirilip bir kefesine konur. Terâzi bir tarafa eğilir. Allahü teâlâ onu Cehenneme gönderir. Cehenneme giderken, Allahü teâlâ tarafından bir ses duyulur: «Acele etmeyiniz, onun bir başka ameli vardır», der. Üzerinde Lâ ilâhe illâllah yazılı olan bir kâğıt getirilir. Terâzinin sevab kefesine konur. Öbür tarafa, ya'nî sevab tarafına doğru eğilir. Cennete girmesi emrolunur».**

Diğer bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **«Bir kimse kıyâmette mîzana getirilir. Sonra herbirinin büyüklüğü gözün görebileceği kadar uzunlukta olan doksandokuz amel defteri getirilir. Bu defterlerde o kimsenin iyilik ve kötülükleri yazılıdır. Günâhı sevabından çok gelip, Cehenneme gönderilir. Cehenneme giderken, Allah katından bir ses duyulur: «Acele etmeyiniz, acele etmeyiniz. Onun tartılmayan bir şey'i vardır» der. Baş parmağının ucu kadar bir şey getirilir. Üzerinde Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlüllah yazılı olur. Sevab kefesine konur. Böylece sevâbı, günâhından ağır gelir ve Cennete gitmesi emrolunur.»**

Mîzânın ağırlığının alâmeti, ağır tarafı (dünyadakinin zıddına) yukarıya kalkmasıdır. Hafif gelmesinin alâmeti de, aşağı inmesidir.

Mîzânın ağır gelmesine sebeb, îman ve şehâdet kelimesidir. Hafif gelmesine sebeb de şirktir. [Allahü teâlâya ortak koşmaktır]. Bundan Allahü teâlâ'ya sığınırız. Mîzan yukarı kalkınca, sâhibi Cennete gönderilir. Çünkü Cennet yüksektir. Mîzan hafif olunca, sâhibi Cehenneme gönderilir. Nitekim Allahü teâlâ: «Mîzânı ağır gelen **(îşeten râdıye)** dedir» buyurdu. **Işeten râdıye,** Cennet-i aliyye ile tefsîr buyurulmuştur. «Mîzânı hafif gelen **(Hâviye)** dedir.» buyurdu. **Hâviye** ise, **Esfel-i sâfilîn** (Cehennemin en dibi) ile tefsîr edilmiştir.

Amelleri tartılırken insanlar üç kısımdır: Bâzısının günâhı sevabından ağır gelir. Bu sebeble Cehenneme gitmesi emrolunur. Bâzısının günah ve sevabı eşit olur. Bunlar A'rafta tutulur. Sonra Allahü teâlâ'nın irâdesi ile, rahmete kavuşup Cennete girerler. Mukarrebler hesabsız Cennete girerler. Nitekim, **«Yetmişbin kişi hesabsız Cennete girer. Bunların her birinin yanında yetmişbin kişi daha Cennete girer»** hadîsi meşhûrdur. Kâfirler ise hesâba çekilmeden Cehenneme atılırlar. Mü'minlerden bâzısının hesabı kolay ve hafif görülerek, yukarıda bildirildiği şekilde Cennete gitmelerine emir verilir. Bâzısının hesabı ise çok ince görülür. Sonra onun işi Allahü teâlâ'ya kalır. Dilerse Cennete, dilerse Cehenneme gönderilir. Nitekim Allahü teâlâ İnşikak sûresi yedi ve sekizinci âyetlerinde: **«Kitâbı sağ taraftan verilenin hesabı kolay olur»** buyurmuştur. İsrâ sûresi onüçüncü âyetinde de: **«Her insanın takdîr olunan amelini boynuna astık. Kıyâmette o insana amel defterini çıkarırız. Onu açılmış olarak görür»,** buyuruyor.

Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü**

teâlâ herkesi hesaba çeker. Ancak kendisine şirk koşan kimseyi hesab sormadan Cehenneme gönderir», buyuruldu.

CENNET VE CEHENNEM MAHLÛKTURLAR VE VARDIRLAR

Ehl-i sünnet, Cennet ve Cehennemin mahlûk olduklarına ve var olduklarına inanır. Cennet ve Cehennem bir yerdir ve makamdırlar. Birisini Allahü teâlâ îman ve tâat sâhiblerine ni'met ve karşılık olarak hazırlamış, diğerini de günahkârlara, âsîlere ve kâfirlere azâb, işkence ve cezâ olarak yaratmıştır. Cennet ve Cehennem, Allahü teâlâ'nın onları yarattığından beri vardırlar. Bir daha yok olmazlar. Cennet yine o Cennettir ki, Âdem (aleyhisselâm), Havvâ ve İblis onda idiler. Sonra oradan çıkarıldılar. Bunun hikâyesi meşhurdur. Mu'tezile tâifesi, Cennetin ve Cehennemin mahlûk olduğunu (yaratıldığını) ve var olduğunu inkâr ettiler.

Bu inkârları ve mü'min muvahhid ve muti' bir kimse büyük bir günâh işleyince muhakkak yetmiş sene Cehennemde kalır diye hüküm verdikleri için Cennete giremezler. Hayatımın her gününe yemîn ederim ki, onlar Cehennemde ebedî kalırlar. Allahü teâlâ mu'tezile tâifesini Kur'ân-ı kerîm'de yalanlayıp Âl-i İmran sûresi yüz otuzüçüncü âyet-i kerîmesinde: **«Gökler ve yer kadar geniş Cennet Allah'tan korkanlar için hazırlanmıştır»** ve Âl-i İmran sûresi, yüz otuzbirinci âyet-i kerîmesinde: **«Kâfirler için hazırlanmış olan Cehennemden korkunuz, sakınınız»**, buyuruyor. Hazırlanmış bir şey'in ise var olduğunu aklı olan herkes bilir. Bunun için Cennet ve Cehennemin mahlûk ve mevcûd oldukları açık olarak buradan anlaşılıyor.

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ben Cennete girdim. Akan bir nehir gördüm. Etrafında inciden çadırlar var idi. Elimi, o akan suya koydum. Misk-i ezfer olduğunu gördüm. Bu sırada Cibrîl-i emîne, bu nedir diye süâl ettiğimde, bu Allahü teâlâ'nın sana ihsân ettiği kevserdir dedi»**, buyurulmuştur.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), yâ Resûlâllah, bize Cennetten haber ver deyince: **«Bir kerpici altından, bir kerpici gümüşten, sıvası misk-i ezferden, taşı inci ve yâkuttan ve toprağı za'ferandandır. Ona giren ölmez. Ebedî onda kalır. Sonsuz ni'metler içinde olup, hiçbir zaman üzüntü, acı, elem ve sertlik görmez. Cennettekilerin elbisesi eskimez. Hep genç olup, ihtiyarlamazlar»**, buyurdu. Bu hadîs-i şerîf Cennet ve Cehennemin hâlen var olduklarını gösteriyor: Cennet ni'metleri de sonsuzdur. Zeval bulmazlar. Nitekim Ra'd sûresi otuzbeşinci âyetinde: **«Cennet ni'metleri dâimîdir, kesilmez, gölgeleri uzundur, zâil olmaz»**, ve Vâkıa sûresi otuzüçüncü âyetinde: **«Bitmiyen ve men'olunmıyan meyvelerden yerler»** buyuruyor.

Cennet ve Cehenneme ve içlerinde olanlara fenâ ve yokluk olmıya-

cağı sâbit olunca, Allahü teâlâ'nın Cennetten hiç kimseyi çıkarmıyacağını, Cennette olanları öldürmiyeceği, Cennette olanlardan ni'metlerin yok olmıyacağı da sâbit olur. Cennette olanların her gün ni'metleri artmaktadır. En büyük ni'metleri Allahü teâlâ'nın emri ile, Cennet ile Cehennem arasındaki sûr üzerinde ölümün öldürülmesi olup, o halde bir sesin: «Ey Cennette bulunanlar, siz Cennette ebedî kalırsınız, sizin için ölüm yoktur. Ve ey Cehennemlikler, siz de Cehennemde ebedî kalırsınız. Sizin için de ölüm yoktur», demesidir. Bu beyânımız sahîh hadîsde Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) böylece bildirilmiş olmasına binâendir.

HAZRET-İ MUHAMMED SON PEYGAMBERDİR VE PEYGAMBERLERİN EN ÜSTÜNÜDÜR

Bütün müslimanlar, Muhammed bin Abdullah bin Abdülmuttalib bin Hâşim'in Allahü teâlâ'nın resûlü (peygamberi) peygamberlerin en üstünü ve efendisi ve sonuncusu olduğuna, bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderildiğine îtikad eder. Nitekim Allahü teâlâ Sebe' sûresi, yirmisekizinci âyetinde: **«Seni bütün insanlara gönderdik»** ve Enbiyâ sûresi yüzyedinci âyetinde: **«Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik»**, buyuruyor. Ebû Emâme'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ beni dört şeyle peygamberlerden üstün kıldı ve beni bütün insanlara peygamber gönderdi»**, buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'nın diğer peygamberlere verdiği mu'cizeleri ve onlardan fazlasını bana verdi»**, buyuruldu.

Bâzı âlimler, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) meydana gelen mu'cizeleri saymışlar, bin tane olduğunu söylemişlerdir. Özellikle manzum şeklinde olup, arabların sözlerinin hepsinden yüksek olan Kur'ân-ı kerîm, Resûlüllah'ın en büyük ve açık mu'cizelerindendir. Kur'ân-ı kerîm'in nazm ve tertîbi, belâğat ve fesâhati o kadar yüksektir ki, her fasîhinin fesâhatini ve her belîğin belâğatini geride bırakmıştır. Allahü teâlâ Hûd sûresi, onüçüncü âyetinde: **«O halde onun on sûresine benziyen bir şey söyleyiniz»**, buyurmuştur. Arablar o zamanda, en yüksek noktasına varmış edebiyat, fesâhat ve belâğata sâhib oldukları halde, onun (Kur'ân-ı kerîm'in) bir benzerini veya bir sûresine benziyen bir şey getirmekten âciz kalmışlardır. Nefesleri kesilmiş, dilleri susmuş, ağızları kapanmıştır.

Bununla Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) bütün arablar, arab edebiyatını bilenler, fasîh ve belîğ olanlar üzerine üstünlüğü açık ve belli olmasiyle Kur'ân-ı kerîm Resûlüllah'a mu'cize olmuştur. Nitekim Mûsâ'nın (aleyhisselâm) Asâsı, Mûsâ (aleyhisselâm)'a mu'cize olmuştur. Çünkü Mûsâ (aleyhisselâm) san'atlarında gayet usta, mâhir ve meşhur sihirbazlar ve kâhinlerin bulunduğu bir zamanda peygamber olarak gönderil-

mişti. Allahü teâlâ birçok âyet-i kerîmeleri ile, Mûsâ aleyhisselâmın Asâsı, sihirbazların hiyle ile yılan şeklinde yaptıkları ip ve **bastonlarını yuttu.** Ve o sihirbazların âletleri hükümsüz ve kendileri mağlûb olup yenilmiş olarak geriye döndüklerini ve sihirbazların secde ederek yere kapandıklarını bildiriyor.

Bunun gibi ölüleri diriltmek, ekmeh ve ebrası iyi etmek, İsâ aleyhisselâma mu'cize olmuştur. Çünkü İsâ aleyhisselâm, san'atlarında gayet usta, mâhir ve tanınmış doktorlar ve hakîmler bulunduğu bir zamanda gönderilmiştir. Âl-i İmran sûresi, kırkdokuzuncu: **«Allahü teâlâ'nın izniyle ekmeh ve ebrası iyileştirir ve ölüleri diriltirim»** âyet-i kerîmesinden anlaşıldığına göre, doktorların ve hakîmlerin yapmaktan âciz kaldıkları şeylerde, mu'cize ile onları yenmiş, tabibler ve hakîmler korkup ona inanmışlardır. Mûsâ'nın Asâsı ve İsâ'nın (aleyhimesselâm) ölüleri diriltmesi birer mu'cize olduğu gibi, Kur'ân-ı kerîm'in fesâhat, belâğat ve îcâzı da Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) için en açık bir mu'cize olmuştur.

Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek parmakları arasından su akması, az bir yiyecek ile birçok kimseleri yedirmesi, işâretiyle Ay'ın ikiye bölünmesi, mescidindeki Hannane'nin (kuru odunun) ağlayıp inlemesi, ağacın yeri yararak yanına gelmesi, peygamberliğini tasdîk etmesi... gibi birçok mu'cizeleri vardır. Mu'cizelerini anlatmak çok uzun sürer. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mûsâ aleyhisselâmın Asâsı, İsâ aleyhisselâmın ölüleri diriltmesi, ekmeh ve ebrası iyileştirmesi, Sâlih aleyhisselâmın devesi ve diğer peygamberlere verilen mu'cizeler gibi mu'cizeler ile gelmemesinin iki hikmeti vardır: Bunlardan birisi, ümmeti ona inanmayıp, geçen peygamberlerin ümmetlerinin helâk olması gibi helâk olmamaları içindir. Nitekim Allahü teâlâ İsrâ sûresi ellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Kureyş'in istedikleri âyetleri [mu'cizeleri] göndermekten bizi men'eden yok. Ancak öncekiler, gönderdiğimiz âyetlere inanmadıklarındandır. Semûd kavmine açık âyet olarak Sâlih aleyhisselâmın devesini gönderdik, onunla kendilerine zulmettiler, âyetlerimizi ancak korkutmak için göndeririz»**, buyurmuştur.

İkincisi: Geçmiş peygamberlerin mu'cizeleri ile gelseydi, Kureyşliler ve müşrikler, (sen bize değişik bir mu'cize ile gelmedin. Mûsâ, İsâ ve diğer peygamberlerden (aleyhimüsselâm) mu'cize naklettin, sen onlara uyuyorsun. Sen bize öncekilerin göstermedikleri şaşılacak bir mu'cize göstermedikçe senin peygamber olduğuna inanmayız) diye elbette söylerlerdi. Bunun için Allahü teâlâ, peygamberlerden hiçbirini diğerinin mu'cizesi ile göndermedi. Her peygambere kendinden önceki peygamberlerin mu'cizelerinden başka mu'cizeler verdi.

MUHAMMED ALEYHİSSELÂMIN ÜMMETİ BÜTÜN ÜMMETLERDEN HAYIRLIDIR

Ehl-i sünnet, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti, bütün ümmetlerin hayırlısıdır diye îtikad eder. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin en üstünleri, Muhammed aleyhisselâm'ı gören, O'na îman edip, tasdîk eyleyen, bîat edip, tâbi' olan, onun yanında bulunup dövüşen ve cihâd eden ve onun uğruna canlarını ve mallarını fedâ eyleyen, emrine ta'zîm ve her işinde ona yardım eylemiş olan Eshâb ve cemâatidir. Bu beyân olunan Eshâb ve cemâatin üstünü de, Hudeybiye'de bulunanlardır ki, orada Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) bîat-i Rıdvân ile bîat ettiler. Bunlar bin dörtyüz kişidir. Bunların da üstünü Bedir muharebesinde bulunanlardır. Bunlar, Tâlût'un eshâbı kadar ya'nî üçyüz onüç kişidirler. Bunların da üstünü Dâr-ı Hayzerân ehli, ki kırk kişidirler. İslâmın başlangıcından hazret-i Ömer'in (radıyallahü anh) müslüman olmasına kadar, müslüman olanlardır. Bunların da üstünü Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) kendilerini Cennetle müjdelediği Aşere-i mübeşşere denen on kişidir. Bunlar da hazret-i Ebûbekir, Ömer, Osman, Alî, Talha, Zübeyr, Abdurrahman bin Avf, Sa'd, Saîd ve Ebû Ubeyde bin Cerrâh'dır (radıyallahü anhüm). Bunların da üstünü hulefâ-i râşidîn olan baştan dört tanesidir. Hulefâ-i Râşidîn'in ya'nî dört büyük halîfenin de en üstünü Ebûbekr, sonra Ömer, sonra Osman ve sonra Alî'dir (radıyallahü anhüm).

Bu dördü için Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) sonra otuz sene halîfelik vardır. Ebûbekir (radıyallahü anh) iki sene dört ay, Ömer (radıyallahü anh) on sene, Osman (radıyallahü anh), oniki sene, Alî (radıyallahü anh) da altı sene halîfelik yapmışlardır.

Bundan sonra ondokuz sene Muaviye (radıyallahü anh) hilâfet makamında bulundu. Daha önce Muaviye, Ömer (radıyallahü anhümâ) tarafından Şamlılar üzerine emîr ta'yîn edilmiş olmasıyle, yirmi sene orada vâlilikte bulunmuştu.

Dört halîfenin hilâfetleri, Eshâb-ı kirâmın seçmeleri, uygun görmeleri, ittifakları ve rızaları ile olmuştur. Kılıç ile, kahr ile ve kendisinden üstün olanın elinden alma şeklinde olmamıştır.

Dört halîfeden her birinin kendi halîfelikleri zamanlarında, kendilerinden başka sahâbe üzerine, fazîlet ve meziyetleri vardır.

Ensâr ve Muhâcirlerin söz birliği ile Ebûbekir'e (radıyallahü anh) bîat ettiler. Zîra Resûlüllah'ın vefâtında, Ensâr'dan bâzıları Muhâcirlere, bizden bir emîr, sizden bir emîr olsun dediler. Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) ayağa kalkıp: «Ey Ensâr! Ey Resûlüllah'a yardım edenler! Siz Resûlüllah'ın Ebûbekir'e insanlara imam olmasını emrettiğini bilmiyor musunuz?» dedi. Hepsi biliyoruz dediler. Ömer (radıyallahü anh): «Sizden han-

giniz Ebûbekr'in önüne geçebilirsiniz?» dedi. Hepsi, Ebûbekr'in önüne geçmekten Allahü teâlâ'ya sığınırız dediler. Bu bîatta hazret-i Alî ve Zübeyr de (radıyallahü anhümâ) hâzır idiler.

Gelen doğru haberlerde bildirildiği gibi Ebûbekir'e (radıyallahü anh) bîat ettikleri zaman, kendisi üç def'a ayağa kalkıp halka dönüp: «Ey insanlar! Bana etmiş olduğunuz bîatı bozanınız ve kendi kendine bu bîatı hoş görmiyeniniz var mıdır? dediğinde, Alî (radıyallahü anh) insanların önünde duruyordu. Dedi ki: Bîatımızı bozmayız, bozmayı ebediyyen aklımızdan geçirmeyiz. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) seni önümüze geçirdi, kim geri alabilir!

Alî'nin (radıyallahü anh) Ebûbekr'in (radıyallahü anh) imamlığı, halîfeliği hakkında, Eshâb-ı kirâm arasında en açık konuştuğu en güvenilir zâtlar tarafından bize bildirilmiştir. Abdullah bin Kevâ'nın Cemel (deve) vak'asından sonra hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) huzuruna gelip, sana Resûlüllah'ın bu hususta bir vasiyyeti var mıdır? dediğinde, Alî (radıyallahü anh) cevabında «Biz dînimizdeki işimize bakarız. Nemaz dînin direği, İslâmın pazusu, kolu ve kanadıdır. Biz dünyamız için Allahü teâlâ'nın ve Resûlünün, dînimiz için râzı oldukları şey'e râzı olduk ki Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ebûbekr'i bize imam etmişti», buyurdu. Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bu beyânı, Resûlüllah'ın hastalandığı zaman, beş vakit nemazın farzlarını kıldırmak için Ebûbekr'i (radıyallahü anh) istihlâf etmesi, ya'nî kendi makamına halîfe ta'yîn etmesidir ki, Bilâl (radıyallahü anh) her nemaz vakti gelip, nemaz için ezan okuduğunda, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ebûbekr'e söyleyiniz, insanlara imam olsun»**, buyururdu. Bilâl (radıyallahü anh) mescide gelip, oradakilerin Ebûbekr'e uymalarını bağırarak söylerdi.

Bunun gibi Resûlüllah hayatta iken Ebûbekir hakkında, sahâbe için, açık ve belli olacak şekilde, kendisinden sonra halîfeliğe Ebûbekr'in lâyık ve uygun olduğunu ve yine Ömer, Osman ve Alî'nin (radıyallahü anhüm) haklarında da, her birinin kendi zamanlarında halîfeliğe lâyık olduklarını söyler idi. İbni Batâ isnâdı ile hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) bildirir ki, Alî (radıyallahü anh): «Yâ Resûlâllah, senden sonra kendimize kimi emîr edelim?» dediğinde: **«Ebûbekr'i emîr kabûl ederseniz, onu emîn, dünyâda zâhid ve âhireti isteyici bulursunuz. Eğer Ömer'i emîr yaparsanız, onu kuvvetli emîn ve kötüleyicilerin kötülemesinden korkmaz bulursunuz. Eğer Alî'yi emîr ederseniz, hâdî ve mühdî bulursunuz»**, buyurmuştur.

Bunun için Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem)'in vefâtından sonra, Ebûbekr'in (radıyallahü anh) hilâfeti üzerine icma' olmuştur.

İmâmımız Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'den bir başka rivâyet vardır ki, Ebûbekr'in (radıyallahü anh) hilâfeti, açık nas ile ve işâret-i nas

ile sâbit olmuştur. Bu da Hasan Basrî'nin ve hadîs âlimlerinin (rahimehumullah) yoludur. Bu rivâyetin esası, Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) eylediği rivâyettir ki, Resûlüllah: **«Mi'rac gecesi, göğe çıkarıldığımda, benden sonra Alî bin Ebû Tâlib'in halîfe olmasını Rabbimden istediğimde, melekler, ey Muhammed, Allahü teâlâ dilediğini halîfe eder, senden sonra halîfe Ebûbekr'dir, dediler»**, buyurdu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Benden sonra halîfe Ebûbekr'dir. Benden sonra Ebûbekr az bir zaman durur»**, buyurmuştur.

Mücâhid (rahimehullah) hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) sonra Ebûbekr'in halîfe olacağını, sonra Ömer'in, sonra Osman'ın ve ondan sonra Alî'nin halîfe olacağını bana ahd ve beyân etmeyince, bu sıkıntı ve üzüntülerle dolu dünyâyı terk etmedi.

Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) halîfeliğine gelince, onu Ebûbekr (radıyallahü anh) halîfe etmiştir. Eshâb-ı kirâm da ona bîat etmek istediğinden, seve seve bîat eylemişlerdir. İnsanlar kendisine (Emîrü'l-mü'minîn) adını vermişlerdir. Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anhümâ) Ebûbekr'e (radıyallahü anh): «Yârın kıyâmet gününde, Rabbinin huzûruna çıkıp konuştuğunda ne dersin ve ne cevab verirsin ki, Ömer'i halîfe ettin, halbuki onun şiddetini biliyorsun», dediklerinde Ebûbekr (radıyallahü anh): «Rabbime, insanlar üzerine, senin en havır istiyen kulunu halîfe ettim» derim dediğini bildirmiştir.

Osmân ibn-i Affân'ın (radıyallahü anh) hidâfeti de, Eshâb-ı kirâmın (aleyhimürridvân) bir araya gelmeleri ve söz birliği ile olmuştur. Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) kendi oğlunu halîfelikten hâric tutup, hilâfetin Talha, Zübeyr, Sa'd bin Ebî Vakkas, Osman, Alî ve Abdurrahman bin Avf (radıyallahü anhüm) arasında meşveretle olmasını beyân eylemişti.

Bunun üzerine hazret-i Abdurrahman, hazret-i Alî ve hazret-i Osman'a, ben sizden birinizi Allah ve Resûlü ve bütün mü'minler için halîfe seçerim diyerek, hazret-i Alî'nin elini tutup (radıyallahü anhüm), yâ Alî, Allahü teâlâ'nın ahd ve mîsâkı, Resûlünün zimmeti senin üzerine olsun. Allah ve Resûlü ve mü'minler için nasîhat etmen, Resûlüllah'ın ve Ebûbekr'in ve Ömer'in yolunda gitmen üzere, işte sana bîat ettim dediğinde, Alî (radıyallahü anh) onların yüklendikleri işlere ve hallere gücümün yetmiyeceğinden korkarım cevâbını verip, kabûl etmedi. Sonra Osman'ın (radıyallahü anh) elini tutup ona da Alî'ye (radıyallahü anh) söylediği gibi söyleyince, Osman (radıyallahü anh) cevab verip kabûl edince, Abdurrahman, Osman'ın elini tutup bîat eyledi. Alî de bîat eyledi (radıyallahü anhüm). Sahâbe-i kirâmın (rıdvânullahi aleyhim) hepsi bîat eyledi.

Böylece Osman bin Affân (radıyallahü anh) hepsinin sözbirliği ile,

vefâtına kadar, Eshâb arasında hak üzere imam ve halîfe oldu. Kendisinde kötülenecek, ayıblanacak, günâha ve öldürmeye sebeb olacak bir şey bulunmadı. Veyl ve helâk râfızîler içindir ki, onlar bu beyânımıza uymadılar ve aksini iddia ettiler.

İmâm-ı Alî'nin (radıyallahü anh) hilâfeti de, Cemâatin birleşmesi ve Sahâbenin söz birliği ile olmuştur. Zîra, Ebû Abdullah bin Bata', Muhammed bin Hanefiyye'den bildirir. Muhammed bin Hanefiyye der ki; ben Alî ibn-i Ebû Tâlib ile idim. Hazret-i Osman (radıyallahü anh) kuşatılmış idi. Bu sırada birisi gelip, şu anda Emîrü'l-mü'minîn katl olunmuştur dediğinde, Alî'nin hâlinden korktuğum için, beline sarıldığımda, beni bırak, senin burada atan yoktur, kime sarılıyorsun, Osman katl olunsun, ben ise evde oturayım. Bu revâ mıdır, dedi.

Böylece hazret-i Osman'ın evine varıp içeri girdi. Kapıyı kapadı. İnsanlar gelip kapıyı çaldılar. Hazret-i Alî'nin yanına gidip: «Osman katl olundu. İnsanlar için bir halîfe lâzımdır, biz ise halîfeliğe senden lâyık ve uygun kimseyi bilmiyoruz» dediklerinde, Alî (radıyallahü anh) onlara cevab olarak: «Benim halîfe olmamı arzu etmeyiniz. Ben sizin emîriniz tarafından hayırlı vezîrinizim», buyurmasiyle, (Vallahi, hilâfete sizden daha lâyık olanı bilmiyoruz) cevabını verdiklerinde, Alî (radıyallahü anh) : «Bana bîat etmekten çekinen varsa etmesin. Benim bîatım seri olmaz. Ancak Mescide çıkarım, orada bîat etmek isteyen, bana bîat eder», dedi. Mescide çıktı. Orada kendisine bîat ettiler. Şehîd edilinceye kadar hak olarak imam, halîfe oldu. Veyl ve helâk hâricîlere olsun ki, onlar bunun aksini söyleyip Alî (radıyallahü anh) asla imam olmadı, dediler. Halîfeliğini inkâr eylediler.

İmâm-ı Alî'nin (radıyallahü anh) Talha, Zübeyr ve Âişe ve Muaviye (radıyallahü anhüm) muharebesi hakkında İmâm-ı Ahmed [ve diğer imamlar], konuşmayıp, dilini tutmanın gerekli olduğu [ictihad ayrılığı olduğu ve hiç biri ayıblanmıyacağı] için nas vardır ve kıyâmet günü Allahü teâlâ bu hâli aralarından kaldırır. Nitekim Allahü teâlâ Hicr sûresi, kırkyedinci âyetinde: **«Biz Cennettekilerin sadrlarından gılli çıkarırız. Onlar birbirine kardeş olarak sedirler üzerinde birbirinin karşısında olurlar»,** buyuruyor. Yalnız şu kadar denir ki, hazret-i Alî haklı idi, diğerleri ictihadda hatâ etmişlerdi. Çünkü ittifak ve icma' ile imam ve halîfe olmuş idi. Hazret-i Talha, Zübeyr ve Muaviye'nin hazret-i Alî ile muharebesi, zulmen şehîd edilen halîfe hazret-i Osman'ın kanını istemeleri, bu katillerin ise hazret-i Alî'nin askeri içinde bulunmalarındandı. Herbirinin te'vili doğru idi. Bu hususta bizim en iyi işimiz, dilimizi tutmak, onların işlerini Allahü teâlâ'ya bırakıp, kendi ayıblarımızı aramakla uğraşmak, büyük günahlardan, helâk edecek şeylerden içimizi ve dışımızı temizlemeğe uğraşmamızdır.

Muaviye bin Ebû Süfyan (radıyallahü anhümâ); hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) vefâtında hazret-i Hasan'ı (radıyallahü anh) tasvîb eyledi,

hazret-i Hasan'ın (radıyallahü anh) güzel görüş ve umumî fayda bakımından kendini hilâfetten çekip, hilâfeti hazret-i Muaviye'ye teslîminden sonra, hazret-i Muaviye'nin halîfeliği sahîhtir. Bu güzel hareketi de hazret-i Hasan'ın (radıyallahü anh) hakkında Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Benim şu oğlum seyyiddir. Allahü teâlâ onun sebebiyle iki büyük asker ve cemâatin arasını sulh eder»**, buyurmuş olmasındandır. Hazret-i Hasan, hazret-i Muaviye'nin imamlık ve halîfeliğini akdedince, Muaviye için imamlık vâcib olmuştur ve o yıla Âmül cemâa (Birleşme yılı) denmiştir. Çünkü ihtilâf aradan kalkmış, Muâviye'nin (radıyallahü anh) halîfeliği Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek sözünde vardır. Nitekim Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte: **«İslâmiyet çarkı otuz beş sene veya otuzaltı veya otuz yedi sene döner»**, buyurduğu bildirilmiştir. Hadîs-i şerîfteki (İslâmiyet çarkı) kelimesinden murad, dinde olan kuvvettir. Otuzyedi seneyi, öncelerin hilâfetinden ayıran beş sene, ondokuz sene halîfelik yapan Muaviye'nin (radıyallahü anh) halîfelik zamanına rastlar. Zîra yukarıda bildirdiğimiz gibi otuz sene, hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) hilâfeti ile tamam olmuştur.

Bizler Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) hanımlarının hepsi hakkında hüsn-ü zan ederiz. Ve onların (mü'minlerin annesi) olduklarına, Âişe-i Sıddîka'nın (radıyallahü anhâ) dünyadaki bütün kadınların efdali bulunduğuna, Allahü teâlâ, mülhidlerin onun hakkındaki sözlerinden, onu kıyâmete kadar Kur'ân-ı kerîm'in âyetleri ile beri' kıldığına îtikad ederiz.

Bunun gibi Peygamberimizin (aleyhissalâtü vesselâm) kerîmeleri hazret-i Fâtıma'nın (radıyallahü anhâ ve evlâdihâ), âlemdeki kadınların en efdali olduğuna, babasını (sallâllahü aleyhi ve sellem) sevmek farz olduğu gibi, hazret-i Fâtıma'yı da sevmenin farz olduğuna îtikad ederiz. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Fâtıma benden bir parçadır, Fâtıma'dan şübhe eden, benden şübhe etmiş olur»**, buyurmuştur.

Buraya kadar anlatılan Eshâb ve Cemâat Mekke'nin fethinden önce hicret eden Muhâcirler ve Ensârdır ki, Allahü teâlâ onları Kur'ân-ı kerîm'de anıyor ve onları medhediyor. Nitekim Hadîd sûresi, onuncu âyetinde: **«Fetihten önce infâk edenleriniz ve harb edenleriniz, fetihten sonra infâk edenlerle ve muharebe edenlerle eşit değildir. Onlar diğerlerinden yüksek derecededirler. Her ikisi de Cennettedirler»**, buyurmuştur.

Allahü teâlâ Feth sûresinin sonunda buyuruyor ki: **«Muhammed aleyhisselâm) Allah'ın Resûlüdür. Onunla olan mü'minler kâfirler üzerine çok şiddetli, aralarında ise birbirleriyle çok merhametli ve şefkatlidirler. Sen onları rükû' ve secdede görürsün. Onlar Allahü teâlâ'nın fadl ve rızâsını isteyicidirler. Onların sîma ve alâmetlerinden yüzlerinde secde eserleri görürsün. Onların vasıfları Tevrat ve İncil'de yazılıdır. Bir ekine benzerler ki, önce kılıç gibi bir filiz çıkar, sonra kuvvetlenir, kalınlaşır, gövdesi üzerine doğrulur ki, ekicileri onun kuvvet ve güzel görünüşü hay-**

rette bırakır. Bunun gibi mü'minler de, İslâmın başlangıcında, zaif görünüp, gittikçe kuvvet bulup, herkesi şaşırtır. Allahü teâlâ kâfirleri kızdırmak için bu örneği verdi».

Bu âyet-i kerîme Eshâb-ı kirâmın hepsi hakkında ise de, bu âyette özel olarak dört büyük ve seçkin halîfeye, bunlardan sonra gelen aşere-i mübeşşereden altı kişiye îmâ ve işâret vardır.

Bunun için Ca'fer bin Muhammed'in babasından naklen, bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde eylediği rivâyetinde **(Onunla beraber olanlar)** kelâmı, Ebûbekir'i (radıyallahü anh) övmektedir. Zîra sıkıntı ve ferahda ve mağarada Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ile bulunan odur. **(Kâfirlere karşı çok şiddetlidirler)** kelâmı, hazret-i Ömer (radıyallahü anh) içindir. Zîra müşriklere çok şiddetli olan odur. **(Aralarında çok merhametlidirler)** kelâmı Osmân ibn-i Affân (radıyallahü anh) hakkındadır. Zîra, o, çok merhametli ve büyük hayâ sâhibi idi. **(Onları rükû' ve secdede görürsün)** kelâmı, Alî bin Ebû Tâlib (radıyallahü anh) şânındadır. Zîra her gece, binlerce tekbîr (Allahü ekber) sesi, onun hususî odasından, yüksek kapısından hizmet edenlerin, kulaklarına gelirdi. **(Allahü teâlâ'dan fadl ve rızâsını isterler)** kelâmından, aşere-i mübeşşereden olan ve Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) havârîleri bulunan Talha ve Zübeyr murâd ediliyor. **(Secde eserleri yüzlerinde görünür)** kelâmından, yine aşere-i mübeşşereden olan Sa'd, Saîd, Abdurrahman bin Avf ve Ebû Ubeyde bin Cerrah (radıyallahü anhüm) kasdediliyor. **(Bir ekine benzerler ki..)** den sonuna kadar, önce kılıç gibi gövde ve aslını çıkaran bitkiden murad Muhammed Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) ortaya çıkışı, peygamber olarak gönderilmesi, sonra onun dört seçkin halîfesi Ebûbekir, Ömer, Osmân ve Alî (radıyallahü anhüm) hazretleri ile kuvvetlenmesi ve İslâm binâsının metaneti ve şevketinin bütün dünyayı aydınlatıp âlemleri şaşırtmasıdır, diye bildirilmiştir.

Ehl-i sünnet, bunların aralarındaki münakaşa ve münâzaraları dile almaktan çekinmiş, o büyük İslâm önderleri hakkında böyle konuşmaktan sakınıp, aralarındaki işleri Allahü teâlâ'ya bırakmışlardır. Nitekim Allahü teâlâ Haşr sûresi onuncu âyetinde: **«Muhâcir ve Ensar'dan sonra gelenler derler ki, yâ Rabbi, bizi ve îmanda bizden önce olan din kardeşlerimizi mağfiret eyle, kalblerimizde mü'minler için kin ve hased bulundurma. Yâ Rabbi, sen Raûf ve Rahîmsin»** ve Bakara sûresi yüz otuzdördüncü ve yüz kırkbirinci âyetlerinde: **«Geçen kavimlerin elde ettikleri onlar içindir, sizin elde ettiğiniz de sizin içindir. Onların işlerinden siz süâl olunmazsınız»**, buyuruyor.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyuruyor :

- **«Eshâbım hakkında konuşulurken dilinizi tutunuz.»**
- **«Eshâbım arasındaki münâkaşa ve muharebeleri konuşmaktan kaçınınız. Zîra sizden biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, eshâbım-**

dan birisinin bir müd, yâhut yarım müd [bir müd dörtte bir sa'aır] sadakası sevâbına kavuşamaz.»

● **«Müjde, saâdet ve devlet, beni gören ve beni göreni gören kimse içindir.»**

● **«Eshâbım için kötü söylemeyin, eshâbıma sövmeyin, eshâbımı kötüleyen ve sövene Allahü teâlâ lâ'net etsin.»**

Hazret-i Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ beni seçti, benim için eshâbımı seçti. Eshâbımı bana yardımcı ve akraba eyledi. Yakında âhir zamanda bir kısım insanlar gelir ki, eshâbımda kusur söylerler. Dikkat edin! Öyleleri ile yeyip içmeyiniz. Dikkat ediniz, onlarla evlenmeyiniz [kız alıp vermeyiniz]. Dikkat ediniz! Onlarla nemaz kılmayınız. Onların nemazını kılmayınız. Onlara Hakkın lâ'neti inmiştir»**, buyuruldu. Hazret-i Câbir (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın: **«Hudeybiyede ağaç altında bîat edenlerden bir kimse Cehenneme girmez»**, buyurduğunu bildiriyor.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ Bedir muharebesinde bulunanlara, ey Bedir ehli, istediğinizi yapınız, elbette ben sizi mağfiret eyledim buyurmuştur»**, buyurdu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Eshâbım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, sözünü alırsanız hidâyete erişmiş ve doğru yolu bulmuş olursunuz»**, buyurdu.

Ebû Bûride'nin babasından (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Benim eshâbımdan bir yerde vefât eden kimse, orada bulunanlara şefâatçi olur»**, buyurdu.

Süfyân bin Uyeyne (rahimehullah) der ki, bir kimse Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâbına dil uzatsa, o kimse nefsine uymuştur ve bid'at sâhibidir.

Ehl-i sünnetin, müsliman olan imamlara, ya'nî devlet reislerine uymanın, onlara inkıyâd ve ittiba' etmenin vâcib olduğuna müsliman devlet reislerinin sâlih ve fâcir, âdil ve zâlim ve onların vekil ta'yîn eyledikleri kimselerin arkasında nemaz kılmanın câiz olmasına ve ehl-i kıbleden, muti' olsun âsî olsun bir kimse hakkında kesin olarak Cennetliktir veya Cehennemliktir diye hüküm vermenin câiz olmadığına icma' ve söz birliği vardır.

Ancak o kimse bid'at ve dalâlet (sapıklık) üzere bulunursa bu müstesnâdır.

Ehl-i sünnet, mu'cizenin peygamber, kerâmetin evliyâ için olduğuna, ucuzluk ve pahalılık Allah tarafından olduğuna, sultan ve melikler tarafından olmadığına, kaderiyye ve müneccimlerin sandığı gibi, yıldızların seyrine ve dönmesine bağlı olmadığına, icma' ve ittifak eylemişlerdir. Zîra Hazret-i Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ucuzluk ve pahalılık sünûd-ı ilâhîden iki cend ve cemâattir. Birisinin ismi rağ-**

bet, diğerininki haşyet ve rehbettir. Allahü teâlâ rızıkların pahalılığını murâd ettiğinde, haşyet ve rehbeti tüccarların kalbine ilka eder. Onlar da ellerinden zahîreyi çıkarırlar», buyuruldu.

Akıllı olan mü'minler için en doğru iş, sünnet-i seniyyeye uymak olup, bid'at sâhibi ve taşkınlık yapanlardan olmamaktır. Sapıtmamaları ve ayaklarının kayıp, korkunç uçuruma düşmemeleri için, bu hususta çok derine dalmamalı, zorlanmamalıdır. Abdullah bin Mes'ûd (radıyallahü anh); «Sünnet-i seniyyeye uyun, bid'at sâhibi olmayın, bu size yeter», buyurdu.

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh): «Örtülü ve ince şeylerde, bu şey, nedir, nasıldır deyip derine dalmayın, [ince eleyip sık dokumayın], bundan sakınınız», buyurdu.

Mücâhid'e (rahimehullah) Muaz'ın (radıyallahü anh) bu haberi geldiğinde, Mücâhid (rahimehullah), biz bu âna kadar, bu şey'e ne şeydir diye meşgul olurduk, fakat meşgul olmaktan vazgeçtik, dedi.

Her mü'mine sünnet ve cemâata uymak lâzımdır. Sünnet, Resûlüllah'dan kavlen, fi'len veya takrîren sâdır ve sâbit olan şeylere denir. Ya'nî Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) sözü, işi ve anlatmasıdır. Cemâat ise, dört büyük halîfe (radıyallahü anhüm) hilâfetleri zamanında, Resûlüllah'ın eshâbının, onun işlemesi üzerine ictima' ve ittifakları olan sünnetlerdir.

Bid'at sâhibleri ile münakaşa ve kavga etmemeli, onlara yakın olmamalı, onlara selâm vermemelidir. Zîra imâmımız Ahmed bin Hanbel (rahimehullah): Bid'at sâhibine selâm veren, ona sevgi göstermiş olur. Çünkü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Birbirinize açık selâm verip sevişiniz»**, buyurmuştur, dedi.

Bid'at sâhibleri ile bir arada oturmamalı, arkadaşlık etmemeli, onlara yakın olmamalı, bayramlarda ve neş'eli zamanlarda aramamalı, öldükleri zaman nemazlarını kılmamalı, bid'at sâhibleri anıldığı zaman, onlara acımamalı, rahmetle anmamalıdır. Mezheblerinin bozukluğunu düşünerek büyük sevab ve ecirlere kavuşmak arzûsuyla Allah için onlara düşman olmalıdır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse, bir bid'at sâhibine Allah için kızarak baksa, Allahü teâlâ, o kimsenin kalbini emniyet ve îmanla doldurur. Bir kimse Allah için bid'at sâhibini zecr ve men'eylese, Allahü teâlâ kıyâmette o kimseyi emn ü emanda bulundurur. Bir kimse bid'at sâhibini aşağı görse, Allahü teâlâ o kimsenin Cennette derecesini, yüz kat yükseltir. Bir kimse bid'at sâhibiyle güler veya onu sevindirecek bir hal ve söz ile görüşürse o kimse Allahü teâlâ'nın Muhammed aleyhisselâm üzerine indirdiği şey'i istihfâf etmiş, hafife almış olur»**, buyurdu.

Muğîre'nin İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerifde: **«Allahü teâlâ, bid'at sâhibinin, bid'atini terkedinceye kadar amelini kabûl etmez»**, buyuruldu.

Fudayl bin İyâd buyurur: «Bid'at sâhibini sevenin amelini Allahü teâlâ tutar, kalbinden îmân nûrunu çıkarır. Allahü teâlâ bid'at sâhibine kızanın, bütün günahlarını mağfiret eder ümidindeyim. Yolda bid'at sâhibiyle karşılaşırsan yolunu değiştir.»

Yine buyurur: «Süfyan bin Uyeyne'den işittim: «Bid'at sâhibinin cenâzesinin arkasından giden, geri dönünceye kadar Allahü teâlâ'nın gadabında olur». Resûlüllah, bid'at sâhibine lâ'net etmiş ve **«Bir bid'at çıkaran yâhut bid'at sâhibi ile bir mahallede oturup sâkin olana Allahü teâlâ'nın, meleklerin ve bütün insanların lâ'neti olsun. Allahü teâlâ onun farz ve nâfilesini kabûl etmez»**, buyurmuştur.

Ebû Eyyûb Sahtiyânî (rahimehullah) der ki bir kimseye sünnetten bir şey söylendiğinde, o kimse: «Bana sünnetten anlatma, Kur'ân'dan haber ver» dese, biliniz ki o sapıktır.

BİD'AT SAHİBLERİNİN ALÂMETLERİ

Bid'at sâhiblerinin alâmetleri vardır. Bu alâmetlerle tanınırlar. Alâmetleri şunlardır: Eser ve hadîs sâhiblerine saldırır, dil uzatırlar. Zındıkların alâmeti, eser sâhiblerine haşevî demeleridir. Eser sâhiblerine dil uzatmakla eserleri bozmak dilerler. Kaderiyyenin alâmeti, eser sâhiblerine Mücebbire demeleridir. Mu'tezile sapık fıkrasında bulunanlar da, kendilerine ehl-i hak deyip, Ehl-i sünnete Mücebbire diyorlar. Cehmiyye'nin alâmeti, ehl-i sünnete müşebbihe demeleridir. Râfızîlerin alâmeti, ehl-i esere, Nâciyye demeleridir. [Ehl-i eser veya eser ehli, ehl-i sünnettir]. Hepsinin ehl-i sünnete kızgınlığı vardır. Ehl-i sünnetin başka ismi olmayıp, ancak bir ismi vardır. O da eshâb-ı hadîs (hadîs sâhibleri)dir. Bid'at sâhiblerinin dedikleri isimler, ehl-i sünnette kalmaz. Nitekim Mekke kâfirleri Peygamber efendimize (aleyhisselâm) sihirbaz, şâir, mecnun, meftûn ve kâhin dediklerinden hiç biri onda kalmadı. Zîra Resûlüllah'ın Allahü teâlâ'nın, meleklerin, Cennet ve diğer halkın yanında ismi Resûl ve Nebî'dir.

Burada, Allahü teâlâ'yı tanımak, ehl-i sünnet ve cemâat mezhebi îtikadını bildirmeyi kesiyoruz.

BİRİNCİ FASIL

ALLAHÜ TEÂLÂ İÇİN CAİZ OLMAYAN SIFATLAR VE YİNE ALLAHÜ TEÂLÂ İÇİN CAİZ OLAN VE OLMIYAN ŞEYLER

Allahü teâlâ'nın, câhillik, şübhe, zan, zann-ı gâlib, unutma, yanılma, uyuma, uyur gibi olma, dalgınlık, âcizlik, ölüm, dilsizlik, sağırlık, körlük, şehvet, heyecan, meyl, hışım, gayz, hüzün, teessüf, gam, hasret, tehassür, elem, lezzet, fayda, zarar, temenni, azm ve yalan ile vasf olunması câiz değildir.

Allahü teâlâ'ya îman demek câiz değildir. Sâlimiyye tâifesi, muhalefette bulunup Allahü teâlâ'ya îman demek câizdir demişlerdir. **«Bir kimse îmânı inkâr eylese, yaptığı ameller boşa gider»**, âyet-i kerîmesini iddialarına delil göstermişlerdir. Halbuki âyet-i celîlenin ma'nâsı, bir kimse îmânın farz olduğunu inkâr eylese, o kimse Resûlüllahı ve onun Allahü teâlâ'dan getirdiği emir ve yasakları inkâr eylemis kimse gibi olur, demektir.

Allahü teâlâ muti'dir ve dünyadaki kadınları hâmile edicidir demek câiz değildir.

Allahü teâlâ'ya hudud, nihâyet, öncelik, uzaklık gibi şeyleri söylemek, alt, ön, arka ve böyle ölçü ve keyfiyet nisbet etmek câiz değildir. Çünkü şerîat bunlar ile nisbeti bildirmemiştir. Bilâkis Allahü teâlâ cihetlerin, tarafların yaratıcısıdır.

Allahü teâlâ'ya fâdıl, atîk, fakîh, fehîm, fatîn, muhakkık, âkıl, muvakkar ve tabîb demek câiz değildir.

Allahü teâlâ'ya mahfûz demek câiz değildir. Çünkü hakikî hâfız (koruyucu) ancak kendisidir.

Allahü teâlâ'ya müktesib demek câiz değildir. Zîra kesb sonradan yaratılmış birisinin kudretiyle oluyor. Allahü teâlâ ise, ondan yüksek ve münezzehdir.

Allahü teâlâ'yı adem (yokluk) ile vasfetmek câiz değildir.

Allahü teâlâ nihâyetsiz bilgileri bilici ve sonsuz kudrete sâhibdir, her şey'e gücü yeter. Mu'tezile tâifesi, bu hususta muhalefette bulunup, bunların hepsi hududludur, dediler.

Allahü teâlâ'ya [var anlamında] varlık demek câizdir.

Allahü teâlâ'ya, insana benzetmeksizin zât demek câizdir.

Allahü teâlâ'ya kadîm, bâki demek câizdir.

Allahü teâlâ'ya varlıkların ve kullarının hallerine muttalidir, ya'nî onların her türlü hâl ve şânlarını bilicidir demek câizdir.

Allahü teâlâ'ya, cemîl denir.

Allahü teâlâ'ya kullarının yaptıkları işlere göre karşılık verir ma'nâsına Deyyân demek câizdir. Zîra din hesab ma'nâsındadır. Nitekim **«Mâliki yevmiddîn»**, hesab gününün mâliki demektir. Yâhud da, kulları için ibâdet ve şerîati koyan, kullarını ibâdet ve şerîate çağıran, onlara farz kılan, sonra onları ibâdet ve şerîatle işledikleri, iyi ve kötü ameller için karşılık verici ma'nâsına Deyyân'dır diye vasfetmek câizdir.

Allahü teâlâ'ya eşyayı bilici ma'nâsına nâzırdır demek câizdir. Tefekkür eden (düşünen) ma'nâsına nâzırdır demek, câiz değildir. Zîra Allahü teâlâ fikir ve tefekkürden (düşünmekten) yüksek ve münezzehdir.

Allahü teâlâ'ya kullarına merhamet ve nefret etmesi bakımından şefik demek câizdir. Korku ve elem ma'nâsında değildir.

Bunun gibi Allahü teâlâ'ya yarattıklarına ve kullarına merhamet ve şefkat ma'nâsına refîktir demek câizdir.

Allahü teâlâ'ya, mûcib, mürşid, kaadî ve hâkim demek, daha önce de geçtiği gibi câizdir.

Bundan önce söylediğimiz gibi, Allahü teâlâ'ya uygun olmayan her isimle düâ câiz olmaz. Allahü teâlâ'ya düâ ancak bildirdiğimiz doksandokuz esmâ-i hüsnâsiyle câiz olur.

İKİNCİ FASIL

BOZUK FIRKALAR

Kesir bin Abdullah bin Ömer bin Avf babasından, o da dedesinden (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: «**Siz, sizden önce geçen Benî İsrâil'in ve İsâ bin Meryem cemâatinin dağıldığı, ayrıldığı gibi ayrılırsınız. Onların kendi çıkardıkları işler bid'atler ve sapıklıklar gibi şeyler yaparsınız. Karış karış, arşın arşın, kulaç kulaç onlara uyar, bid'at, dalâlet (sapıklık) muhalefet ve günahlarda tamamen onlar gibi olursunuz. Onların yaptıkları gibi yaparsınız. Hattâ onlara uymanız o derece çok olur ki, onlardan birisi zehirli bir hayvanın inine girse, siz de girersiniz. Onların yaptıkları ve yersiz hareket ve muhalefetleri tıpı tıpına yaparsınız! Bilmiş olunuz ki, Benî İsrâil, îtikadda yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Bunların hepsi dalâlettedirler. Ancak onların İslâm ve cemâat fırkası bunlardan ayrı ve kurtuluş fırkasıdır. Hıristiyanlar da îtikadda yetmişiki fırkaya ayrıldılar. Bunlardan da biri hariç, hepsi dalâlettedirler, sapıktırlar. Bir fırka onların İslâm ve cemâat fırkası olup kurtuluş fırkasıdır**».

Abdurrahman bin Cübeyr bin Nefir babasından, o da Avf bin Mâlik-i Eşca'îden (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: «**Benim ümmetim, yetmişüç fırkaya ayrılır. Onların en büyüğü ümmetim üzerine olan şu fitnedir ki, onlar işleri, kendilerinin rey ve arzularına kıyas ve tevfik ederek helâlı haram, harâmı da helâl kılarlar**», buyurulmuştur.

Abdullah bin Zeyd'in Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: «**Benî İsrâil yetmişbir fırkaya ayrıldı. Bunlardan biri hariç hepsi Cehennemdedir. O fırka, fırka-i nâciyedir.** (Kurtuluş fırkasıdır) **Yakında benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan biri hâriç, hepsi Cehennemdedir. O bir fırka, fırka-i nâciyedir**», buyurduğunda, orada bulunan eshâb tarafından: «Yâ Resûlâllah, ümmetinden kurtuluş fırkası olan bir fırka kimlerdir», diye sorulan süâle: «**O kurtuluş fırkası, ben ve benim eshâbımın bulunduğu hâl ve îtikad üzere bulunandır**», buyurmuştur.

Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) beyân buyurduğu ayrılık, kendi zaman-ı saâdetinde ve Ebûbekr, Ömer, Osman, Alî'nin (radıyalla-

hü anhüm) hilâfetleri zamanında olmamıştır. Onların vefatından seneler sonra ve Sahâbe ve tâbiînin ve Fukâ-i seb'a ve Fukahâ-i Medîne'nin ve şehirlerdeki âlim ve fakîhlerin birbirini tâkib eden asırlar sonra vefat etmesinden sonra olmuştur. Âlim ve fakihlerin ölmeleri sebebiyle, ilim kabz olup, ancak az bir cemâat kalmıştır.

İşte o az bir cemâat kurtuluş fırkasıdır. Allahü teâlâ bu dîn-i mübîni onların sebebiyle korumuştur. Nitekim Urve'nin Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhüm) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ, ilmi, insanlara inâyet ve ihsân buyurduktan sonra, ilmi insanların sadırlarından, kalblerinden söküp almaz. Ancak âlim giderse, ilim de gider. Bunun için her ne zaman bir âlim bu dünyadan gitse, onunla bulunan ilim de beraber gider. Hattâ bilmiyenler ve insanların câhilleri geride kalıp, hem kendileri dalâlete düşerler, hem de insanları yoldan çıkarırlar»**, buyuruldu.

Diğer bir şekilde olan rivâyette Urve'den, onun da babasından, onun da Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ insanlardan ilmi almaz, ancak âlimlerin ruhlarını kabz eder, ilmi de kabzeder. Hattâ bu hal üzerine âlim ve fâdıl ve kâmil kalmadığından insanlar bir takım câhilleri başa geçirip, onlara dertlerini ve müşküllerini arzeylediklerinde, câhil başkanları onlara ilimsiz fetvâ ve cevab verip, hem kendileri yoldan çıkar, hem de insanları yoldan çıkarırlar»** buyuruldu.

Kesîr bin Abdullah bin Avf'ın babasından, onun da dedesinden (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Din ve îman sâhibleri, yılanın yuvasına ve deliğine çekilmesi gibi, elbette Hicaz'a ve Medîne-i münevvere'ye sığınır ve toplanırlar. Din ve îman sâhibleri, geyiklerin sarp dağlara kaçıp, barındıkları gibi, elbette Hicâz'a ve Medîne-i münevvere'ye çekilip barınırlar. İslâm dîni garîb olarak başlayıp, yayıldığı gibi, yakın zamanda da, garîb olarak döner. O zaman müjde ve saâdet garîb olanlar içindir»**, buyuruldu. Bunun üzerine yâ Resûlâllah, garîbler kimlerdir? diye sorulan süâle: **«Benden sonra, benim sünnetimden** (şerîatimden) **insanların bozduğu şeyleri düzeltenlerdir»**, cevâbını verdi.

İkrime'den, onun da İbni Abbas'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İnsanlar üzerine, bir sünneti terk ve kaldırmak veya bir bid'ati ihyâ ve ihdâs ettikleri bir zaman gelir»**, buyuruldu.

Hars, Alî bin Ebû Tâlib'den (radıyallahü anh) anlatır. Hazret-i Alî buyurur ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) fitneleri saydığı zaman, biz ona, yâ Resûlâllah, bu saydıklarınızdan kurtulmak nasıl olur? dediğimizde: **«Allahü teâlâ'nın kitâbına, ya'nî Kur'ân-ı kerîme yapışmak ve tutunmak ile mümkün olur. Allah'ın kitâbı, zikr-i hakîm ve sırât-ı müstakîmdir. Allah'ın kitâbına hiçbir dil bürünemez ve benzemez. Onu Cin tâifesi işittiği zaman: «Biz bir insan sözüne benzemiyen, akılları hayrette bırakan ve din ve dünyanın iyiliğini te'min edecek, hidâyet sunan bir Kur'-**

an dinledik. Ona îmân edip, bundan sonra Rabbimize birşey'i şerik (ortak) etmeyiz» diye, kavimlerine söylemişlerdir. Kur'ân-ı kerîmin gereği ile konuşan, sâdık (doğru), **Kur'ân-ı kerîm'in gereğiyle hükmeden âdildir»,** buyurdu.

Abdürrahman bin Ömer, Urban bin Sâriye'den (radıyallahü anh) anlatır. Urban bin Sâriye dedi ki; Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bize sabah nemazını kıldırdı. Bize öyle vecîz bir nasîhat etti ki, te'sîriyle gözlerden yaşlar döküldü, kalbleri korku ve haşyet kapladı, vücudlar ürperdi, tüyler diken diken oldu.

Bu te'sirli va'z esnasında biz: Yâ Resûlâllah, bu nasîhatiniz bize sanki, bir yolcunun nasîhati gibi geliyor, dediğimizde, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) inci saçılan mübârek ağızlarından şu sözler çıktı: **«Size Allah'dan korkmanız, emîr ve halîfenize uymanızı vasiyyet ederim. Emîrinize itâat ediniz, isterse Habeşli bir köle olsun. Zîra benden sonra yaşayanlar çok bid'atler ve uygunsuzluklar görür. O zaman siz, benim sünnetime ve benden sonra olan hulefâ-i râşidînin sünnetlerine yapışınız ve devam ediniz. Siz, bildirilen sünnete (şerîate) yapışın ve din işlerinizde onlara sıkı tutununuz. Sonradan çıkma şeylerden sakınınız, uzak durunuz. Zîra çıkan her şey bid'attir ve her bid'at dalâlettir, sapıklıktır. Dalâlette olanlar ise Cehennemdedir»,** buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse bir kimseyi güzel ahlâka ve doğru yola ve kurtuluşa dâvet ederse, dediklerini yapan kimsenin aldığı sevab ve ecir kadar, o da sevab alır. Dalâlete çağıran kimse ise, söylediğini yapan kimse kadar günah işler»,** buyurdu.

YETMİŞÜÇ FIRKANIN ASLI ON'DUR

Bunlar da :

1 — Ehl-i sünnet
2 — Hâricîler
3 — Şiîler
4 — Mu'tezileler
5 — Mürcieler
6 — Müşebbiheler
7 — Cehmiyyeler
8 — Dirariyyeler
9 — Necâriyyeler
10 — Kilâbiyye denen fırkalardır.

Bunlardan EHL-İ SÜNNET bir tâifedir.
Hâricîler onbeş fırkadır.
Mu'tezile, altı fırkadır.
Mürcie, oniki fırkadır.
Şîa, otuziki fırkadır.
Cehmiyye, Necâriyye, Dırâriyye ve Kilâbiyyeden her biri birer fırkadır.

Müşebbihe, üç fırkadır. Bunların hepsi Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) haber verdiği şekilde yetmişüç fırkadır.

Fırka-i Nâciyye (Kurtuluş fırkası) Ehl-i sünnet ve cemâattir. Ehl-i sünnet ve cemâatin mezheb ve îtikadlarını daha önce anlattık. Bu kurtuluş fırkasına, Kaderiyye ve Mu'tezile tâifesi, Mücebbire derler. Zîra Ehl-i sünnet, bütün yaratıklar, Allahü teâlâ'nın irâdesi, kudreti ve yaratması iledir derler. Mürcie tâifesi, kurtuluş fırkasına Şekkâkiyye, derler. Zîra fırka-i Nâciyye (kurtuluş fırkası) de, son nefes düşünülerek inşâallah mü'minim derler. Râfızîler, kurtuluş fırkasına Nâsibiyye derler. Zîra kurtuluş fırkası, emîrin nasb ve seçilmesi, akd, ittifak, seçme ve bîat ile olur, derler. Cehmiyye ve Necâriyye tâifeleri de ehl-i sünnete Müşebbihe derler. Zîra ehl-i sünnet olanlar ilim, kudret, hayat ve diğer sıfatları Allahü teâlâ için isbat ederler. Bâtıniyye tâifesi, ehl-i sünnete Haşeviyye derler. Zîra ehl-i sünnet, âyetlere, hadîslere ve eserlere istinad ederler. Hükümler için, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf, icma'-ı ümmet ve kıyâs-ı fukahâ ile istidlâl ederler. Halbuki fırka-i Nâciyyenin isimleri yukarıda bildirdiğimiz gibi, Eshâb-ı hadîs ve Ehl-i sünnettir.

HÂRİCÎLER İÇİN OLAN İSİM VE LÂKABLAR

Onlara, hâricîler denmesinin sebebi iki hüküm arasında meydana gelen şey için Alî ibn-i Ebû Tâlib'in (radıyallahü anh) itâatinden huruclarına ve İmâm-ı Alî'ye (radıyallahü anh) karşı çıkmaları sebebi iledir. Hâricîlere, Hakemiyye de denir. Zîra onlar iki hakemi ya'nî Ebû Mûs'el Eş'arî ve Amr ibn-i Âs'ı (radıyallahü anhümâ) inkâr ettiler ve «Allah'dan başka hakem yoktur. Bu iki hakemin hükmüne bakılmaz», dediler.

Bunun gibi hâricîlere Hurûriyye de denmiştir. Zîra Hurur'a adındaki yere inmişler ve oraya konup toplanmışlardır.

Hâricılere, Şirrât da söylenmiştir. Zîra Hâricîler: «Biz Allahü teâlâ'nın sevab ve rızâsına karşılık nefsimizi Allahü teâlâ'ya sattık», derler.

Ve yine Hâricîlere, Mârika da denir. Zîra onlar dinden çıkmışlardır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) onları: **«Ok yaydan çıkar gibi dinden çıkarlar ve bir daha dîne dönmezler»**, diye vasfetmiştir. Hâricîler din ve İslâmdan çıkmışlar, ehl-i sünnet ve cemâattan ayrılmışlar, hak ve doğruluk ve Allah yolundan sapmışlar, hidâyetten ayrılmışlardır. Sultâna itâatten çıkmışlar. İmamların kanlarını, mallarını kendilerine mubah ve helâl görmüşler, kendilerine uymayanlara kâfir demişlerdir.

Hâricîler, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâb ve Ensârına sövmüşler, kötü söz söylemişler, onlardan uzak durmuşlardır. Onlar kâfir oldu derler. Resûlüllah'ın, Eshâb, Ensâr ve akrabasına muhalefeti câiz görürler. Kabir azâbını, havz'ı ve şefâati inkâr ederler. Cehenneme girdikten sonra hiç kimse bir daha çıkmaz, derler. Bir kimse bir

kere yalan söylese veya büyük veya küçük bir günah işlese de, tevbe etmeden ölse o kimse kâfirdir ve ebedî Cehennemde kalır, derler. Kendi imamlarından başkasının arkasında nemaz kılmayı câiz görmezler. Nemazı vaktinden çıkarmayı, ay'ı görmeden önce oruca başlamayı ve müt'a nikâhını câiz görürler. Elden ele bir gümüşü bir gümüşe değiştirmeğe helâl derler. Mest ile nemaz kılmayı ve mest üzerine meshi, sultâna itâati ve Kureyş'in hilâfetini câiz görmezler.

Hâricîlerin en çok bulundukları yerler Cezire, Amman, Musul, Hadrâmût ve Arabistan'ın bâzı yerleridir. Hâricîler için kitap yazanlar Abdullah bin Zeyd, Muhammed bin Harb, Yahyâ bin Kâmil ve Saîd bin Heryen adındaki kimselerdir.

HÂRİCÎLER ONBEŞ FIRKADIR

1 — Necdan Hâricîlerdendir. Onlar Yemâme'den Necd'e bin Âmir-i Hanefî'ye nisbet olunmuşlardır. Onlar Abdullah bin Nâsır'ın eshab ve tâbîleridir. Bir kimse, bir yalan söylese müşrik olur derler. Bir kimse devamlı olmadan, zinâ yapsa ve hırsızlık eylese veya şarab içse müslimandır, derler. İnsanların halîfeye ihtiyacları yoktur, insanlara vâcib ve lâzım olan ancak Allahü teâlâ'nın kitâbını bilmektir, derler.

2 — Ezârıka da Hâricîlerdendir, bunlar, Nafî bin Ezrak'ın eshab ve tâbîleridir. Her büyük günâh, küfürdür. Alî (radıyallahü anh) ile Muâviye (radıyallahü anh) aralarında hakem tâyin edilen Ebû Mûsâ ve Amr ibn-i Âs'a (radıyallahü anhümâ) kâfir oldular dediler. Bu fırka müşriklerin çocuklarını öldürmeye câiz derler. Resm'e, haram derler. Muhsane kazf edene had vurulmasını câiz görmeyip, kadınlardan muhsan olanları kazf edenlere had vurulması lâzımdır, derler.

3 — Fedikiyye de Hâricîlerdendir. Bunlar İbni Fedîk'in mensublarıdır.

4 — Atâiyye de Hâricîlerdendir. Bunlar Atıyye-t'ibni Esved'in mensublarıdır.

5 — Accâre de Hâricîlerdendir. Bunlar Abdürrahman bin Accer'in mensublarıdır. Bu fırkada birçok kollar vardır. Hepsi de Meymûnîyyedirler ki, oğullarının kızlarını, kızlarının kızlarını, erkek kardeşinin kızlarını ve kız kardeşlerinin kızlarını nikâhla almağa câiz derler. Yûsuf sûresi Kur'ân-ı kerîmden değildir, derler.

6 — Câzimiyye de Hâricîlerdendir. Bunlar Câzim bin Gânem'in eshâbıdır. Bunlar vilâyet ve adâvet (sevgi ve düşmanlık) Allahü teâlâ'nın zâtında iki sıfattırlar deyip Hâricîlerden ayrılmışlardır. Câzimiyye'den, Ma'lûmiyye kolu meydana gelmiştir. Ma'lûmiyye Allahü teâlâ'yı bütün isimleri ile bilmeyen kimseye câhildir, mü'min değildir, dediler. İşlerin Allahü teâlâ'nın yaratmasiyle olduğunu, gücü yetmenin ve kudretin işle beraber bulunduğunu kabûl etmediler.

7 — Mechûliyye de Hâricîlerin onbeş fırkasından biridir. Allahü teâlâ'yı bâzı isimleriyle bilen kimse âlim ve mü'mindir. Câhil değildir dediler.

8 — Saltıyye de Hâricîlerdendir. Bunlar Osman bin Ebû Salt adında bir kimseye bağlıdırlar. Bir kimse bizim yanımıza gelip, İslâm dînini kabûl edip müslimân olsa ve o kimsenin küçük bir çocuğu bulunsa o çocuk büyüyüp bâliğ olup biz onu İslâma dâvet edip, o da, İslâmı kabûl edinceye kadar müslimân değildir, derler.

9 — Ahnesiyye de Hâricîlerdendir. Bunlar, Ahnesî bin Kays'a bağlıdırlar. Bunlar seyyidin (efendinin) muhtac ve fakir olduğu zaman, kölesinin zekâtından almasının ve seyyidin, kölesine kendi malının zekâtından vermesinin câiz olduğunu söylediler.

10 — Zaferiyye de Hâricîlerdendir. Hafasiyye de Zaferiyyeden doğmuş bir tâifedir. Bir kimse Allahü teâlâ'yı bilip, ondan başka peygamberi, Cennet ve Cehennemi inkâr etse, adam öldürmeye ve zinâya helâl demek gibi cinâyetleri işlese o kimse müşrik olmaz, şirk eden ancak Allahü teâlâ'yı bilmeyen ve ancak Hakkı inkâr edendir, diye îtikad ederler.

11 — Ebâdiyye de Hâricîlerdendir. Bunlar Allahü teâlâ'nın insanların hepsine farz kıldığı şey îmandır ve her büyük günah işleyen ni'mete küfründen dolayı kâfirdir, şirk küfründen dolayı kâfir değildir, derler.

12 — Behnesiyye de Hâricîlerdendir. Bunlar Ebû Behnes'e bağlıdırlar İddiaları şöyledir ki, bir kimse Allahü teâlâ'nın kendine helâl ve haram kıldığı şeyleri tam bilmedikçe müslimân olmaz. Behnesiyye'den bâzıları, bir kimse kendi üzerine haram olan şey'i işlerse, sultânın yanına götürülüp had vurulmayınca kâfir olmaz. Had vurulduktan sonra ona kâfir denir.

13 — Şemrâhiyye de Hâricîlerdendir. Abdullah bin Şemrâh, anneyi, babayı öldürmek helâldır, dedi. Bu iddiada bulunduğu zaman tekkede idi. Bu iddiası yüzünden Hâricîler kendisinden uzaklaştılar.

14 — Bid'ıyye de Hâricîlerdendir. Bunlar da Ezârıka'nın îtikadındadırlar. Ancak, kendi akıllarınca âyet-i kerîmeden ma'nâ çıkararak, nemaz, ancak sabah ve akşamda ikişer rek'attan ibârettir iddialarında yalnız kalmışlardır. Kadınların esîr edilmesini ve kâfirlerin çocuklarının öldürülmesini câiz görmede Bid'ıyye, Ezârıka ile aynı îtikaddadır.

15 — Hâricîlerin hepsi hakemlik mes'elesinden ötürü hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) ve büyük günah işliyenin küfründe birleşmişlerdir. Ancak Necdan bu hususta onlara uymadılar.

ŞİÎLER

Şiîler bir gruptur ki, İmâm-ı Alî'yi (radıyallahü anh) sevip, Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) gizli ve açık nas ile İmam (halîfe)

odur dediler. İmamlık ondan ve onun evlâdından çıkmaz diye îtikad ettiler. Çıkarsa gayriden zulm olur, dediler.

Şiîler için bir takım isimler vardır. Şîa, Râfıda, Gâliyye ve Tayyâre gibi.

Şîa denmelerinin sebebi, onların hazret-i Alî'ye (radıyallahü anh) yukarıda bildirildiği gibi, bîat ve muhabbetlerine ve hazret-i Alî'yi (radıyallahü anh) diğer eshâb-ı kirâm üzerine tafdîl eyledikleri içindir.

Râfızî denmesinin sebebi, onların sahâbe-i kirâmın çoğunu terk edip ayrılmaları ve hazret-i Ebûbekr, ve Ömer'in (radıyallahü anhümâ) halîfeliklerini kabûl etmemeleridir. Bâzıları onlara Râfızî denmesinin sebebi, Zeyd bin Alî'nin, Hazret-i Ebûbekr ve Ömer'in (radıyallahü anhümâ) halîfeliklerini kabûl ettiği için, onların Zeyd bin Alî'yi terk eylemesi ve Zeyd bin Alî'nin onlar beni terkeylediler demek olan (Refedunî) buyurmasıdır. Çünkü onlar önceleri Zeyd bin Alî bin Tahsîn bin Aliyyil Mürtedâ'ya (radıyallahü anh) bîat edip, sonra Zeyd'in hazret-i Ebûbekr ve Ömer'den uzaklaşmasını, ayrılmasını istemeleriyle: «Onlar yüksek ceddimin (sallâllahü aleyhi ve sellem) vezîrleri idi, onlardan nasıl ayrılır, uzaklaşırım», deyip, imtina' eylediğinde, Zeyd'i terkedip, yanından dağıldıkları için onlara râfızî (terkeden) dendi.

Bâzıları da, şiî, hazret-i Osman'ı hazret-i Alî üzerine tafdîl etmiyendir. Râfızî ise hazret-i Alî'yi hazret-i Osmândan üstün tutandır dediler.

Katıyye de şîa'dandır. Katıyye denmesinin sebebi Mûsâ bin Ca'fer'in ölümüne kat'iyyen hüküm eylemelerinden dolayıdır.

Gâliyye de şiîlerdendir. Gâliyye denmelerinin sebebi, onların Alî (radıyallahü anh) hakkında eyledikleri Gulüvv (taşkınlık) ve ifratlarına ve onun şânına Rablık ve peygamberlik sıfatlarına uygun olmıyan sözleri söyledikleri içindir.

Şîa tâifesinden kitab yazanlar, Hâşim bin Hakem, Ali bin Mensûr, Ebül Ahvas, Hüseyin bin Said, Fadl bin Şâzan, Ebû İsâ'l-Verâk, İbn-i Revândî ve Müncibî adındaki şahıslardır. Şiîlerin en çok bulunduğu yerler [o zamanda] Kum, Koşan ve Kûfe civârıdır.

RÂFIZÎLER

Râfızîler üç sınıftır: **Gâliyye, Zeydiyye** ve **Râfıda.**

GÂLİYYE DE ONİKİ FIRKAYA AYRILIR:

1 — Bennânîler,
2 — Tayyârîler,
3 — Mensûrîler,
4 — Mugîrîler,
5 — Hattâbîler,
6 — Muammerîler,
7 — Beziîler,
8 — Mufaddilîler,
9 — Mütenâsihler,
10 — Serirîler,
11 — Sebiîler,
12 — Müfevvedîler.

ZEYDÎLER ALTI FIRKAYA AYRILIR :

1 — **Cârûdîler,**
2 — **Süleymânîler,**
3 — **Ebterîler,**
4 — **Naîmîler,**
5 — **Yakubîler,**
6 — **Sadisîler.**

RÂFIDA ONDÖRT FIRKAYA AYRILIR :

1 — **Kat'îler,**
2 — **Kisânîler,**
3 — **Kerîbîler,**
4 — **Amirîler,**
5 — **Muhammedîler,**
6 — **Hüseynîler,**
7 — **Nâvûsîler,**
8 — **İsmâilîler,**
9 — **Karamitîler,**
10 — **Mübârekîler,**
11 — **Şahitîler,**
12 — **İmârîler,**
13 — **Memturîler,**
14 — **Mûsevîler.**

Râfıdanın fırka ve kolları, halîfeliği akıl ve isbatta ve halîfeliğin nass ile olması ve halîfelerin yanılma, unutma ve hatâ âfetlerinden ma'sum bulunmasını iddiada sözbirliği hâlindedirler. Bunun gibi, üstün kılınmışın halîfeliğini inkârda ve biraz önce geçtiği gibi fazîlet sâhibini seçmekte sözbirliği hâlindedirler. Yine bunun gibi hazret-i Alî'yi (radıyallahü anh) bütün Eshabtan üstün tutmakta, Resûlüllah'dan sonra (sallâllahü aleyhi ve sellem) Alî'nin (radıyallahü anh) imamlığını nass ile söylemekte, Ebûbekr, Ömer, Osman ve bunlardan gayri sahâbeden (radıyallahü anhüm) ayrılmak ve uzaklaşmakta sözbirliği hâlindedirler.

Ancak Zeydiyye'den bu anlatılanlardan ayrı olarak, bir grup ayrılma hususunda onlara uymamışlardır.

Alî'nin (radıyallahü anh) halîfeliğini terketme hususunda ve Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) sonra İmâm-ı Alî'ye tâbi olmadan sakındıklarından, ümmet mürted oldu. Ancak altı kişi bunlardan müstesnâdır. Bunlar da, Alî, Ammâr, Mikdâd bin Esved, Selmân-ı Fârisî ve iki kişi daha vardır. Bunlar mürted olmamışlardır iddialarında sözbirliği hâlindedirler.

Bunun gibi hazret-i Alî'nin takıyye edip [ya'nî halîfelik onun hakkı iken idâre edip, çekinip] ben imam değilim demesi lüzumunda, Allahü teâlâ bir şey'i yaratılmadan önce bilemez ve ölüler, hesab gününden önce dünyaya dönerler gibi söz ve iddialarında da sözbirliği hâlindedirler. Ancak, Râfızîlerden Gâliyye fırkası, haşr ve hesab yoktur, düşüncesindedirler.

Yine bunun gibi, İmam (halîfe) dünya için olsun, din için olsun, olup olacakları bilir, hattâ ufacık taşların, yağmur damlalarının ve ağaçların yapraklarının adedini de bilir. İmamlardan da, peygamberler gibi (aleyhi-

müsselâm) mu'cizeler görünür iddialarında da sözbirliği hâlindedirler.

Râfızîlerin çoğu, bir kimse Alî (radıyallahü anh) ile muharebe eylese, o kimse kâfirdir, dediler. Daha birtakım şeyler de söylediler. Ama onlardan ayrılan fırkalardan birisi Gâliyye'dir. Gâliyye fırkası, hazret-i Alî (radıyallahü anh) diğer Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) gibi toprakta medfun değildir. Alî (radıyallahü anh) bulutlardadır. Allahü teâlâ'nın düşmanlariyle bulutlar üstünde bulunduğu halde çarpışır. Alî (kerremallahü vecheh) âhir zamanda düşmanlarını ve kendisine buğz edenleri öldürmek için gelir. Alî ve diğer imamlar ölmemişlerdir. Belki kıyâmete kadar ölmezler. Ölüm onlara yol bulmaz, derler.

Bunun gibi, Alî (radıyallahü anh) peygamberdir. Cebrâil aleyhisselâm vahyi indirmede yanıldı, derler. Alî (radıyallahü anh) Allah'dır diye iddia ederler. Allahü teâlâ'nın, meleklerinin ve insanların, kıyâmete kadar, lâ'neti onların üzerine olsun! Allahü teâlâ onların eser ve şehirlerini yerle bir edip onlara yeryüzünde yer vermesin! Zîra onlar taşkınlıklarında mübalâğa edip, küfürde ısrar gösterdiler. İslâmı terkedip, îmandan ayrıldılar. Allahü teâlâ'yı ve peygamberleri ve inen kitabları inkâr eylediler. Böyle söyliyen ve düşünenlerden Allahü teâlâ'ya sığınırız.

Gâliyyeden Benâniyye meydana geldi. Benâniyye tâifesi, Benân bin Sem'an'a bağlıdırlar. Benân'ın yalan ve saçma sözlerindendir ki, Allahü teâlâ insan şeklindedir, deyip Allahü teâlâ'ya yalancı diyorlar. Allahü teâlâ onların dediklerinden çok yüksek ve münezzehtir. Nitekim Allahü teâlâ Şûrâ sûresi, onbirinci âyet-i kerîmede: **«Yerde ve gökte ona benzer bir şey yoktur»**, buyuruyor.

Gâliyye'nin bir kolu olan Tayyârîler, Abdullah bin Muâviye bin Abdullah bin Ca'fer-i Tayyâr'a mensubdurlar. Onlar tenâsüha inanırlar. Âdem aleyhisselâmın ruhu, Ruhullahdır. Allahü teâlâ'nın ruhu ona geçmiştir, derler.

Gâliyye'nin müfritleri ve tenâsüha inananlar, bu dünyaya gönderilen rûh, ölümle dünyadan çıktıktan sonra, önce deveye geçer; sonra devenin yapısından aşağı olan bir bedene geçer. Böyle devrederek insanın pisliğinde bulunan kurda kadar gelir. Bu onun devrinin ve naklinin son durağıdır, derler. Hattâ bu Gâliyye taşkınlarından bâzısı, âsîlerin ruhları, demire ve çamura ve balçıktan yapılan testi, çanak, çömlek ve bardak gibi şeylere geçer. Âsîlerin ruhlarına, günah ve kusurlarına cezâ olmak üzere, ateşte yanmak ve pişirilmek ve eritilmek gibi muamele edilir, derler.

Mugîriyye: (Mugirîler) peygamberlik iddiasında bulunan Mugîre bin Sa'd'e bağlıdırlar. Mugîre bin Sa'd, Allahü teâlâ, insan şeklinde bir nûrdur, dedi. Ölüleri diriltmek ve buna benzer hârikulâde şeyler yapmak dâvasında bulundu.

Mensûrîler: Ebû Mensûr'a bağlıdırlar. Ebû Mensûr, kendini göğe

kaldırdı. Allahü teâlâ onun başını okşadı. Allahü teâlâ'nın ilk yarattığı İsâ aleyhisselâm ve sonra Alî'dir (radıyallahü anh). Allahü teâlâ'nın resûlleri (şerîat sâhibi peygamberleri) bitmez, Cennet ve Cehennem yoktur, derler. Mensûriyye tâifesi, kendilerinden bir kimse, kendilerine muhalif düşünce ve îtikadda bulunan kırk kimseyi öldürse, Cennete girer, derler. Onlar insanların mallarını almayı, gasbetmeyi, yağmalamayı ve bunları yemeyi helâl görürler. Cebrâil aleyhisselâm peygamberliği bildirmede yanıldı, derler. Bunların bu îtikadları tam küfürdür.

Hattâbîler, Ebû Hattâb'a bağlıdırlar. Onlar, imamlar, nebîler ve emînler derler. Her zaman konuşan ve konuşmıyan bir peygamber vardır. Muhammed aleyhisselâm konuşan peygamber, Alî (radıyallahü anh) da konuşmıyan peygamberdir derler.

Muammerîler de Hattâbîler gibi îtikad ederler. Ancak Muammerîler nemazı terketmenin câiz olduğunu da buna katarak Hattâbîlerden ayrıldılar.

Beziîler, Bezi'a bağlıdırlar. Onlar, Ca'fer Allah'dır. Allah görünmez, ancak Ca'fer'e çok benzer derler. Veyl ve helâk onlar içindir. Onlar kendilerine vahy gelir ve göklere yükselir, derler. Veyl ve helâk onlar içindir. Ne şaşılacak yalanlar söylediler, ne biçim uydurmalara bağlandılar. Böylece bozuk dâvaları, saçma sapan sözleri ile kendilerini esfel-i sâfilîne attılar, ebedî helâk oldular.

Mufaddilîler, Mufaddıl-ı Sayrefî'ye bağlıdırlar: Onlar kendilerine resûl ve nebî derler. Onların halîfeleri hakkında sözleri, hıristiyanların Mesîh hakkındaki sözleri gibidir.

Şerirîler. Şeri' adındaki kimseye mensubdurlar. Allahü teâlâ beş kimsededir. Onlar da nebî ve onun âlidir, ya'nî Allahü teâlâ peygamberimizde ve onun âli bulunan Abbâs, Alî, Ca'fer ve Ukayl'dedir, onlara hulûl etmiştir derler.

Sebeîler, Abdullah bin Sebe'ye bağlıdırlar. Onlar Alî (radıyallahü anh) ölmedi, kıyâmetten önce gelir derler. Seyyid Humeyrî de Sebeîlerdendir.

Müfevvedîler, halkın işlerinin tedbirini, düzenini halîfelere tefvîd etti, ısmarladı. Allahü teâlâ, Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) âlemi halk ve tedbire kudret verdi, her ne kadar Allahü teâlâ'nın yaratması da bunlardan sayılırsa, derler. Alî (radıyallahü anh) hakkında da böyle söylediler. Bunlardan bâzısı bundan önce bildirdiğimiz şekilde Alî'yi (radıyallahü anh) bulutlardadır sandılar. Bulut gördükleri zaman, Aleyke-s-selâm yâ Emîrel-mü'minîn, derler.

ZEYDÎLER

Bu tâifeye Zeydiyye denmesinin sebebi, hazret-i Ebû Bekr ve Ömer'in (radıyallahü anhümâ) halîfeliklerini söyleme hususunda Zeyd bin Alî'nin sözüne yanaşmışlardır.

Cârûdîler, Ebû'l-Câr'a bağlıdırlar. Alî (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) vasîsidir ve imam ancak Alî'dir. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Alî'nin imamlığı üzerine adı ile değil, ancak sıfatıyla nass eylemiştir. Halîfelik Alî'den sonra Hüseyn'e ve ondan sonra da ondan dünyaya gelecek evlâdında olur derler.

Süleymanîler, Süleyman bin Kesir'e bağlıdırlar. Süleymâniyye tâifesi Alî (kerremallahü vecheh) imamdır, Ebûbekr ve Ömer'e (radıyallahü anhümâ) bîat hatâdır. Ümmet ıslahı terkettiler dediklerini Zerkan bildiriyor.

Naîmîler, Naîm bin Yemân adındaki şahsa bağlıdırlar. Nâimiyyenin sözü Ebterîlerin sözü gibidir. Naîmiyye tâifesi Osman bin Affân'dan (radıyallahü anh) teberrî ettiler, uzaklaştılar. Hazret-i Osman'a hâşâ kâfir dediler.

Ya'kubîler, Ya'kub adında birisine bağlıdır. Ebûbekr ve Ömer'in (radıyallahü anhümâ) halîfe olduklarını söylerler. Ancak Alî'yi (radıyallahü anh) Ebûbekr'den ve Ömer'den (radıyallahü anhümâ) üstün tutarlar. Hazret-i Alî'nin tekrar geleceğini kabûl etmezler. Ya'kubîler'den bir tâife vardır ki, onlar Ebûbekr ve Ömer'den (radıyallahü anhümâ) teberri ederler ve hazret-i Alî (radıyallahü anh) tekrar gelecek, derler.

RÂFIZÎLER

Râfıda tâifesi, ondört fırkadır:

Kat'ıyye fırkası: Mûsâ bin Ca'fer'in ölümüne kat'iyyen hükmettikleri için, bunlara Kat'ıyye denildi. Muhammed bin Hanefiyye imamdır, derler. Muhammed bin Hanefiyye kâim ve muntazırdır, derler.

Kisâniyye fırkası: Kîsân adında bir kimseye bağlıdırlar. Bunlar da Muhammed bin Hanefiyye imamdır derler. Zîra Basra'da ra'yet ve sancak ona verildi derler.

Keribiyye fırkası: Kerîb-i Hâris'in eshâb ve tâbileridirler. Mehdî'nin gelişine kadar onların imamlarıdır.

Umeyriyye fırkası: Umeyr adındaki bir şahsa bağlıdırlar. Umeyr, Mehdî'nin gelişine kadar onların imamlarıdır.

Muhammediyye fırkası: Kâim-i muntazır Muhammed bin Abdullah bin Hasan bin Hüseyn'dir. Kâim, hilâfeti Ebû Mansûr'a vasıyyet eyle-

di. Benî Hâşim'e vasıyyet etmedi. Nitekim Mûsâ aleyhisselâm kendinin ve Hârun'un oğluna vasıyyet etmeyip Yûşâ' bin Nûn'a eylediği gibidir, derler.

Hüseyniyye fırkası: Onlar Ebû Mansûr, imamlığı Hüseyin bin Ebû Mansûr'a vasıyyet eyledi. Ebû Mansûr'dan sonra imam, oğlu Hüseyn'-dir, derler.

Nâvusiyye fırkası: Bunlara Nâvusiyye denmesi, kendi reisleri olan Nâvus-i Basrî'ye nisbet olunmaları sebebiyledir. Bunlar Ca'fer'in imamlığını söylerler. Ca'fer, hayy ve diridir, henüz vefât etmemiştir. Ca'fer, kâim-i muntazır ve Mehdîdir, derler.

İsmâiliyye fırkası: Ca'fer, öldürülmüştür, ondan sonra imam, Ca'-fer'in oğlu İsmâil'dir ve kâim-i muntazır (Beklenen Mehdî) da odur, dediler.

Karamıtıyye fırkası : Ca'fer'in imam olduğuna, kendiden sonra imamlığı Muhammed bin İsmâiliye nas eylediğine ve Muhammed henüz ölmemiş olup hayatta bulunduğuna ve Muhammed'in Mehdî olduğuna inanırlar.

Mübârekiyye fırkası: Reisleri, Mübârek adında bir kimsedir. Ona bağlıdırlar. Ancak, Muhammed ibn-i İsmâil ölmüştür, imamlık, Muhammed bin İsmâil'in oğlundadır, derler.

Şahîta fırkası : Yahyâ bin Şahît adındaki reislerine bağlıdırlar. İmam Ca'fer'dir, ondan sonra oğlu Muhammed bin Ca'fer'dir, sonra da Muhammed'in oğludur, derler.

Muammeriyye fırkası: Bunlara Ektahıyye denir. Bunlar Ca'fer'den sonra imam, oğlu Abdullah'tır, derler. Muammeriyye'nin sayısı çoktur.

Memturiyye fırkası: Bunlara Memturîler denmesinin sebebi, bunların Kat'ıyye'den olan ya'nî Mûsâ bin Ca'fer'in ölümüne kat'iyyen hükmedilen tâifedir. Yûnus bin Abdurrahman ile vuku bulan münâzara ve mubahaselerinde Yûnus'un onlara (Entüm ehvenü minel kitâb-il memtûre) diye hitabetmesidir. Bunlara, Vâkıfa da denir. Vâkıfa denmelerinin sebebi, Mûsâ bin Câfer'in vefâtını duyunca, Mûsâ bin Ca'fer, diridir, ölmemiştir, ölmez de dedikleri içindir. Ya'nî vâkıf oldukları halde, inanmadıkları içindir. Onlara göre, Mûsâ bin Ca'fer, Mehdîdir.

Mûseviyye fırkası: Mûsâ bin Ca'fer için olan duraklamalarına ve «bilmiyoruz ki, Mûsâ bin Ca'fer ölü müdür, diri midir,» dedikleri için bunlara Mûseviyye, denildi. Bir başkasının imamlığı sahih ise, infâz edin, derler. Ama iki imam, imamlık Muhammed bin Hüseyn'in hakkıdır, derler. Gelecek olan Mehdî, Muhammed bin Hüseyn'dir ki, gelince dünya adâletle dolar — nitekim cevr ve zulm olduğu gibi —, derler.

Zerâriyye : Zerâr adında bir kimseye uymuşlardır. İddiaları yukarda geçen Muammerîler'in iddiaları gibidir. Bâzıları Zerâre, söylediğine

uymadı dediler. Zerâre, Abdullah bin Ca'fer'e bâzı mes'eleler sormuş, Abdullah da onları bilmemiş olduğundan Mûsâ bin Ca'fer'in imam olduğunu söyledi. Kısaca, Râfızîlerin mezhebleri, yehudîlerin mezheblerine benzetildi. Şiîleri ve Râfızîleri sevmek, yehudîleri sevmek gibidir. Yehudîler, imamlığa ancak Dâvud aleyhisselâmın âlinden bir kimse sâlihtir, dedi. Râfızîler de, imamlığa ancak Alî bin Ebû Tâlib'in oğlundan bir kimsenin salâhiyyeti vardır, dedi. Yehudî Deccâl'ın gelmesine, İsâ aleyhisselâmın gökten inmesine kadar, Allah yolunda cihad yoktur, dedi. Râfızîler de, Mehdî'nin gelmesine ve gökten bir sesin seslenmesine, [Bu Mehdîdir sözünü dinleyin demesine] kadar Allah yolunda cihad yoktur, dediler. Yehudîler, akşam nemazını yıldızlar görününceye kadar te'hir ederler. Râfızîler de, akşam nemazını böyle geciktirirler. Yehudîler, kıbleden biraz yan dururlar. Râfızîler de onlar gibi yapar. Yehudîler, nemazda elbiseyi salıverip, sarkıtır, Râfızîler de öyle yapar. Yehudîler müslimin kanını helâl îtikad eder. Râfızîler de böyle inanırlar. Yehudîler üç kere boşamadan bir şey lâzım gelmez, üzerine bir hüküm terettüb etmez, derler. Râfızîler de böyle inanırlar. Yehudîler Tevrat'ı değiştirdiler. Râfızîler de Kur'ân-ı kerîm'i tahrîf ettiler. Zîra onlar Kur'ân-ı kerîm değiştirildi, nazm ve tertîbinde muhalefet edildi. Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) doğru olmayan şekilde okundu. Kur'ân-ı kerîm noksan edildi, bâzı eklemeler, ilâveler de yapıldı derler. Yehudîler, Cebrâil aleyhisselâma kızarlar, meleklerden Cebrâil bizim düşmanımızdır, derler. Râfızîlerden bir kısmı da, Cebrâil aleyhisselâm vahyi tebliğde ya'nî Muhammed aleyhisselâm'a getirmekte yanıldı, vahy ancak, hazret-i Alî'ye (radıyallahü anh) gönderildi derler. Kıyâmete kadar veyl ve helâk onların üzerine olsun!

MÜRCİE ONBİR FIRKAYA AYRILMIŞTIR :

Cehmiyye, Sâlihiyye, Şemeriyye, Yûnusiyye, Yunâniyye, Necâriyye, Gaylâniyye, Şebibiyye, Muaziyye, Müreysiyye ve **Kirâmiyye** fırkalarıdır. Bunlara Mürcie denmiştir. Zira âkıl bâliğ olan kimse (Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlüllah) dese, sonra diğer günahları işlese, o kimse asla Cehenneme girmez, îman, amelsiz sözden ibarettir ve yalnız sözledir; insanlar îman bakımından birbirinden üstün değillerdir; insanların, meleklerin ve peygamberlerin îmânı birdir; îmanda artma ve azalma olmaz, istisnâ bulunmaz derler.

1 — Cehmiyye: Bu tâife Cehm bin Safvân'a bağlıdır. Cehm bin Safvân, îman ancak, Allahü teâlâ'yı, Resûlünü ve Resûlünün Cenâb-ı Haktan getirmiş olduğu şeylerin hepsini bilmektir der idi. Cehmiyye tâifesi Kur'ân-ı kerîm mahlûktur, Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâm'la konuşmadı, Allahü teâlâ konuşmaz ve görünmez, derler. Amellerin tartılmasını, kabir azâbını, Cennet ve Cehennemin yaratılmış ve var olduklarını inkâr

ettiler. Cennet ve Cehennem yaratıldıkları için yok olurlar. Allahü teâlâ kıyâmet günü insanlara söylemez ve nazar etmez. Cennette olanlar, Cennetten Allahü teâlâ'ya bakmazlar, Cennetten Allahü teâlâ'yı görmezler. İmân kalb ile bilmektir, dil ile ikrâr değildir, diye iddia ederler. İsrâ sûresi kırküçüncü âyetinde: **«Allahü teâlâ müşriklerin dediğinden yüksek ve münezzehdir»** buyuruldu.

2 — Sâlihiyye tâifesi: Allahü teâlâ'nın bütün sıfatlarını inkâr ettiler. Bu tâifeye Sâlihiyye denmesinin sebebi, Ebû Hüseyn Sâlih adında bir kimsenin yolundan gitmeleridir. Hüseyin Sâlihî: İman, ancak ma'rifet, küfür de ancak cehildir. Teslis söylemek küfür değildir. Her ne kadar böyle söz ancak kâfir olandan meydana gelirse de böyledir. İbâdet ancak îmandır, başka şey değildir der idi.

3 — Şemeriyye tâifesi: Şemeriyye adında bir kimsenin yolundadırlar. Ebû Şemer, îman, ma'rifet, muhabbet ve hudû' ve Allahü teâlâ'nın bir olup benzeri ve ortağı olmadığını söylemektir. Bunlar bir arada bulunursa îman vardır, dedi. Ebû Şemer, ben büyük günah işliyene mutlaka fâsıktır demem, şu hususlarda fâsıktır derim, dedi.

4 — Yûnusiyye tâifesi: Yûnus-i Berî'ye bağlıdırlar. Yûnus-ı Berî, îmân, ancak ma'rifet, hudû' ve Allahü teâlâ'yı sevmektir; bir kimse bunlardan ya'nî ma'rifet, hudû' ve muhabbetten bir şey'i terketse kâfirdir, dedi.

5 — Yunâniyye tâifesi: Yunan adındaki kimseye bağlıdırlar. İmân, ancak Allahü teâlâ'yı ve resûllerini ma'rifet (tanımak, bilmek) ve ikrârdır. Allahü teâlâ aklen câiz olmıyan şey'i işlemez, dediler.

6 — Necâriyye tâifesi: Hasan bin Muhammed bin Abdullah'ı Necâr'a bağlıdırlar. İman, ancak Allahü teâlâ'yı, resûllerini ve üzerine icma' olunan farzları bilmek, Allahü teâlâ'ya hudû' ve tevâzu' göstermek ve dil ile söylemektir; bunlardan birisini bilmese ve kendi üzerine hüccet bildirildikte onu ikrâr ve kabûl etse kâfir olur, dediler.

7 — Gaylâniyye tâifesi: Gaylân adında bir kimseye bağlıdır. Onlar, yukarıda bildirilen Şemeriyye tâifesiyle aynı îtikadda olup, eşyanın yoktan yaratıldığına ilim zarurîdir, tevhîd ilmi dil ile söylemektir, dediler. Zerkan Baylân'ın îman, ancak dil ile ikrârdan ibârettir, tasdîk de ancak budur dediğini bildirmiştir.

8 — Şebibiyye tâifesi: Muhammed bin Şebib'in eshâbıdırlar. İmân, ancak Allahü teâlâ'yı ikrâr ve birliğini bilmek ve benzeri yok demektir, dediler. Muhammed bin Şebîb, İblis'te de îman var idi, ancak kibirden dolayı kâfir oldu, dedi.

9 — Muâziyye tâifesi: Muâz Mûsâ adındaki kimseye bağlıdırlar. Bu ise, bir kimse Allahü teâlâ'ya tâati terk etse, o kimseye fısk etti denir, fâsıktır denmez. Fâsık Allahü teâlâ'nın düşmanı ve dostu değildir, derdi.

10 — Mürsiyye tâifesi: Bişr-i Müreysî adında bir kimsenin eshâbıdırlar. İman, ancak tasdîkdir; tasdîk ise kalb ve dil ile olur dediler. İbn-i Râvendî de bu mezheb ve îtikadda idi. Bişr-i Müreysî, güneşe secde etmek küfür değildir, ancak küfür alâmetidir demiştir.

11 — Kirâmiyye: Bu tâifede olanlar, Ebû Abdullah bin Kirâm'a bağlıdırlar. İman, ancak dil ile ikrârdır, kalble tasdîk değildir, münâfıklar hakikatte mü'minlerdir, dediler. Kirâmiyye tâifesi, Ehl-i sünnete uymayıp istitaa (gücü yetmek) işten öncedir, dediler. Ehl-i sünnet ise, istitaa, işle aynı zamandadır, işten önce bulunması câiz değildir, buyurmuştur. Kirâmiyye tâifesinin mezheblerine dâir yazdıkları kitabları, Ebûl Hüseyn-i Sâlihî, İbn-i Ravendî Muhammed bin Şebîb ve Hüseyn bin Muhammed-i Necâr adındaki müellifleri yazmıştır. En çok maşrıkta ve Horasan civârında bulunurlar.

MU'TEZİLE VE KADERİYYE'NİN SÖZLERİ

Bunlara mu'tezile denmesi, doğru yoldan îtizal (ayrılma) ve iftirakları sebebiyledir. Bâzıları da müslimanların sözlerinden ayrıldıkları için mu'tezile denmiştir, dediler. Zira büyük günah işliyenler hakkında ihtilâf eylediler. Mu'tezilenin bir kısmı, büyük günah işliyenler, kendilerinde bulunan îman ile mü'minlerdir, dediler, Bâzısı da, büyük günah işliyenler kâfir olur, dediler.

Mu'tezile'nin reisi ve kurucusu ve önderi Vâsıl bin Atâ'dır. Üçüncü bir yol tutup, müslimanlardan ayrıldı, mü'minlerden uzaklaştı ve büyük günah işliyen, ne mü'min, ne de kâfirdir, dedi. Bunun için bunlara mu'tezile denmiştir. Bâzıları da, Hasan-ı Basrî'nin meclisinden kovulmasına, i'tizâl etmesine ve Hasan-ı Basrî'nin (rahmetullahi aleyh) yanlarından geçerken (Bunlar mu'tezilledir) demesi ve bu lâkabla lâkablanmalarına delâlet ederek mu'tezile denmiştir, dediler.

Mu'tezile tâifesi, Ömer bin Ubeyd'e uyarlar. Hasan-ı Basrî'yi (rahimehullah) buğz ve gazab ettiği için azarladığında, Hasan-ı Basrî: «Benim rü'yâda Allahü teâlâ'yı bırakıp güneşe tapar gördüğüm kimse için bana azar mı edersiniz?» dedi.

Mu'tezile'ye Kaderiyye denmesinin sebebi, kulların günâh ve ma'siyetleri hakkında Allahü teâlâ'nın kazâ ve kaderini red etmelerine ve günahları bizzat kullar yapar (Allah yaratmaz) demeleri içindir.

Mu'tezile, Cehmiyye ve Kaderiyye'nin Allahü teâlâ'nın sıfatlarını inkâr etmedeki yolları aynıdır. İtikad kısmında bâzı sözlerini söyledik.

Mu'tezile mezhebinde kitab yazanlar şunlardır: «Ebû Huzeyl, Ca'fer bin Harb-i Hıyat, Kâ'bî, Ebû Hâşim, Ebû Abdullah-i Basrî ve Abdül Cebbâr bin Ahmed-i Hemedânî. En çok bulundukları yerler, Asker, Ehvâz ve Cehrem civârıdır.

Mu'tezile altı fırkaya ayrılır: **Huzeyliyye, Nizâmiyye, Muammeriyye, Cebâiyye, Kâ'biyye ve Behşemiyye** fırkalarıdır.

Mu'tezile tâifesinin hepsi Allahü teâlâ'nın sıfatlarını kabûl etmemede sözbirliği edip, Allahü teâlâ'nın ilm, kudret, hayat, sem', basar sıfatlarının bulunmasını reddettiler. Kur'ân-ı kerîm'in sonradan olma ve Allahü teâlâ'nın irâdesinin de sonradan olduğunu ve irâdesinin aksinin meydana geldiğini ve kullarından olmıyacak şeyleri murâd ettiğini, irâde ve murad etmediği şey'in meydana geldiğini, Allahü teâlâ kullarının işlerini yaratmaz, kulların bizzat kendi işlerinin yaratıcısı olduğunu, insan bir haram şey yese, bu haram ile Allahü teâlâ'nın onu rızıklandırmadığını, Allahü teâlâ insanı haram ile değil ancak helâl ile rızıklandırdığını, insan bâzan eceli gelmeden öldürülür ve öldüren öldürdüğünün ecelini vakit ve zamanı gelmeden keser olduğunu, müslimanlardan birinin büyük bir günahı işlemesi küfür değil ise de, büyük günah işliyen, işleme sebebi ile îmandan çıkıp sonsuz olarak Cehennemde kalacağını, büyük günah işliyenin bütün iyilik ve sevablarının gideceğini, büyük günah işliyenler için Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) şefâati olmadığını kabûl etmede birleşmiş ve sözbirliği hâlindedirler.

Mu'tezile tâifesinin çoğu, kabir azâbını, amellerin tartılmasını kabûl etmeyip, kabir azâbı ve mîzan yoktur dediler. Sultâna isyan etmeyi, sultanın emrine uymamayı câiz gördüler. Yaşayanların ölülere düâsı sebebi ile ölünün istifade etmesini, sevabı ölü için sadaka vermeyi inkâr ettiler.

Mu'tezile tâifesi, Allahü teâlâ, Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsâ ve Muhammed'e (salâvâtullahi aleyhim ecmaîn) Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve Hamele-i Arş'a söylemedi dediler.

Mu'tezile tâifesi, bâzı mes'elelerde ittifak, bâzı mes'elelerde ihtilâf ve ayrılması sebebiyle birçok fırkalara ayrılmışlardır. Bunlardan Huzeyliye tâifesinin Şeyhleri Ebûl Huzeyl, Allahü teâlâ'nın, İlm, Kudret, Sem', Basar sıfatları vardır, Kelâmullahın bâzısı mahlûk, bâzısı da mahlûk değildir. Mahlûk olmıyan Kün (ol) kelâmıdır. Bu, diğerlerinden ayrılmıştır, dedi. Ebûl Huzeyl Allahü teâlâ insanların hilâfına değildir; Cennette bulunanların hareketleri kesilir, tükenir, onlar daima hareketsiz dururlar, Allahü teâlâ'nın onları hareket ettirmeye gücü yetmez; Cennette olanlar hareket edemezler, dedi. Ölünün, yok olanın ve âcizin iş işlemesi câizdir dedi. Allahü teâlâ'nın daima işitici olmasını kabûlden kaçındı.

Nizâmiyye tâifesi: Nizâm adında bir üstadları vardır. Cansızlar, yaratılış icâbı işler, der. Nizâm, arazı kabûl etmeyip, yalnız arazdan dayanma hareketini kabûl eder. İnsan gerçekte rûhtur. Beden rûhun âlet ve kalıbıdır. Hiç kimse Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) görmedi, ancak rûhun zarfını, ya'nî onun cismini gördü, der. Nizâm, icma'-ı ümmeti

terkedip, bir kimse bile bile nemazı terkeylese iade ve kazâ etmez, dedi. Nizâm, ümmetin bâtıl, bozuk birşey üzerine icma' edeceklerini, birleşeceklerini kabûl eder. İman, küfür gibidir, itâat, günâh gibidir. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) fi'li, İblis'in fi'li gibidir. Ömer ve Alî'nin (radıyallahü anhümâ) sîretleri, Haccac'ın sîreti gibidir dedi.

Nizam ancak bu mezhebi tuttu. Nizâm, hayvanların hepsi bir cinstir dedi. Nizâm, Kur'ân-ı kerîm mu'cize değildir. Allahü teâlâ küçük çocuğu Cehenneme atmıya ve Cehennemde yakmıya kâdir değildir. İsterse çocuk Cehennemin kenarında bulunsun, derdi.

Ehl-i kıbleden olup, en önce küfür söyliyen, kâfir olan Nizâm'dır. Nizâm, cisim sonsuz olarak bölünür der. Yılanlar, akrepler, kazurat böcekleri ve bunun gibi köpekler ve domuzlar da Cennettedirler, der.

Muammeriyye tâifesi: Önderleri Muammer'dir. Muammer, tabiiyecilerin sözünü söyler. Onlardan da ileri gider. Allahü teâlâ hiç bir renk, yemek ve kokuyu, ölümü ve hayatı yaratmadı, bunların hepsi kendiliğinden cismin fi'lidir der. Kur'ân-ı kerîm, cisimlerin fi'lidir. Allahü teâlâ'nın fi'li değildi, derdi. Allahü teâlâ'nın kadîm olduğunu inkâr eyledi. Veyl, helâk korku ve ziyân Muammer'e olsun. Allahü teâlâ onu ümmetten uzak etsin, âmin!

Cübbâiyye tâifesi: Önderleri Cübbâî adında bir kimsedir. Cübbâî, icma'ı bozup mu'tezilenin diğerlerinden birçok mes'elelerde ayrılmıştır. Ayrıldığı mes'elerden biri şudur: Cübbâî, kul kendi ihtiyarî işlerinin yaratıcısıdır, dedi. Ondan önce bu sözü hiç kimse söylemedi. Allahü teâlâ kadınları erkekler gibi hâmile yapmıştır: Allahü teâlâ bunların murad eylediği şey'i yapmada kullarına mutîdir, derdi. Bir kimse borçlusuna, yarın sana hakkını vereceğim diye yemîn etse ve bunu inşâallah sözü ile istisnâ eylese, inşâallahın ona faydası yoktur. Yarınki gün vermezse, yemîninde hânis olur. Kefâret lâzım gelir, derdi. Bir kimse beş dirhemlik bir şey'i çalsa fâsık olur, beş dirhemden az olsa fâsık olmaz, derdi.

Behşemiyye tâifesi: Ebû Hâşim bin Cübbâiye yolundadırlar. Ebû Hâşim, mükellefin kâdir olmasını, halbuki yapıcı ve terkedici olmayıp, Allahü teâlâ'nın ona fi'li üzerine cezâ eylemesini câiz görürdü. Bir kimse birçok günahlardan tevbe eylese, bir günahdan tevbe etmese, tevbesi sahîh değildir, derdi.

Kâ'biyye tâifesi: Önderleri Ebûl Kasım-ı Kâ'bî'dir. Ebû Kasım, Bağdatlıdır. Ebû Kasım, Allahü teâlâ'nın Semi', Basîr ve hakîkatta Mürîd olmasını inkâr etti. Allahü teâlâ'nın, kulların fi'lini irâdesi, ancak o fi'l ile emirdir. Allahü teâlâ'nın kendi fi'li nefsinden irâdesi onun ilmi ve beğenmemezliği olmamasıdır, derdi. Âlemin hepsi melâdır, halâ yoktur, cisimlerden hareket eden ilk safhadır; insan bir yağla yağlansa ve yürüse, o kimse hareket edici olmaz, ancak hareket edici yağdır, derdi. Kur'ân-ı kerîm sonradan olmadır, derdi, mahlûktur demezdi.

MÜŞEBBİHE'NİN SÖZLERİ

Müşebbihe tâifesi üç kısımdır: **Hişâmiyye, Mukatiliyye** ve **Dâsimiyye** fırkalarıdır. Bu üç fırka, Allahü teâlâ cisimdir. Vâr olanı cisimsiz düşünmek câiz değildir, sözünde sözbirliği etmişlerdir. Kendileri üzerine teşbîh (benzetme) gâlib olan Râfızî ve Kirâmiyye fırkalarıdır. Mezheblerine dâir kitab yazanları Hişam bin Hâkem'dir. Onun cismin isbatı hakkında bir kitabı vardır.

Hişâmiyye tâifesi: Önderleri Hişâm bin Hakem'dir. Hişam bin Hakem, Allahü teâlâ cisimdir, eni, boyu ve kalınlığı vardır. Çıkıp yükselen bir nûrdur, hareket eder, durur, kalkar, oturur, der. Hişâm'ın en güzel ölçü cismin yedi karış olmasıdır, dediği bildirilmiştir. Hişâm'a Rabbin mi büyüktür, yoksa Uhud dağı mı dendikde Rabbim büyüktür, demiştir.

Mukâtiliyye tâifesi: Mukâtil bin Süleymân adındaki kimse bunların önderidir. Mukâtil, Allahü teâlâ cisimdir, et ve kandan yapılmış cüssesi ve insan şeklinde sûreti vardır, başı, dili ve boynu vardır. Allahü teâlâ bunların hepsinde eşyaya benzemez, eşya da ona benzemez, derdi.

Cehmiyye'nin sözleri: Cehm bin Safvân, insana ancak hakîkat üzere değil, mecâz üzere meydana gelen şey nisbet olunur sözüyle diğerlerinden ayrılmıştır. Cehm bin Safvân, Allahü teâlâ, eşyayı, meydana gelmeden önce bilir demekten sakındı. Cennet fânî olur, dedi. Allahü teâlâ'nın sıfatlarını kabûl etmedi. Mezhebi, Tirmiz'de ve bâzıları Merv'de meydana çıktı, dediler. Cehm bin Safvân'ın sıfatlar hakkında kitabı vardır. Cehm'i, Müslim bin Ehved-i Mervânî öldürmüştür.

Dırâriye tâifesi: Önderleri Dırar bin Amr'dır. Dırar bin Amr, cisim ve araz aradadır, derdi. Araz cisim olabilir, dedi. Gücü yetmek, gücü yetenin bir kısmıdır ve gücü yetmek fiilden öncedir, derdi. İbn-i Mes'ûd ve Ubeyy ibn-i Kâ'b'ın (radıyallahü anhümâ) kırâetini inkâr etti.

Necâriye tâifesi: Önderleri Hüseyn bin Necâr'dır. Hüseyin bin Necâr, iki fâilin fiilini hakîkatta Allahü teâlâ'ya ve kula isbat eyledi. Sıfatları kabûl etmedi. Sıfatlar hakkında mu'tezileye uydu. **Kur'ân-ı kerîm'e** mahlûktur, dedi. Mezhebi, İbn-i Avn'ın ve Ebû Yûsüf-i Râzî'nin mezhebine uygundur. Onun mezhebinde olanlar çoğunlukla Kaşan'da bulunurlar.

Kilâbiyye tâifesi: Önderleri Ebû Abdullah Kilâb'dır. Ebû Abdullah Allahü teâlâ'nın sıfatları kadîm değil, sonradan olma da değildir. Allahü teâlânın sıfatları zâtının aynı da, gayrı da değildir. Allahü teâlâ ezelde nasılsa şimdi de öyledir. Kur'ân-ı kerîm harf değildir, derdi.

Sâlimiyye'nin sözleri: Önderleri ibn-i Sâlim'dir. Onlar derler ki, Allahü teâlâ kıyâmet gününde Muhammed'e mensub olan bir adam sûretinde görünür. Allahü teâlâ kıyâmette cin, insan, melekler ve hayvanlar-

dan her birine, onların ma'nâları ve hakîkatları üzere tecellî eder, dediler. Kur'ân-ı kerîm bunların yalancı olduklarını bildiriyor ve Şûrâ sûresinde: «**Yerde ve gökte Allahü teâlâ'ya benzer bir şey yoktur. O işitici ve görücüdür**», buyuruyor.

Sâlimîyye'nin sözlerindendir ki, Allahü teâlâ'nın bir sırrı vardır. Onu açıklasa tedbir bozulurdu. Peygamberler için bir sır vardır, onu gösterse peygamberlik bâtıl olurdu. Âlimler için bir sır vardır, onu izhâr etse, ilim bâtıl olurdu, derler. Bu doğru değildir. Zîra Allahü teâlâ hakîmdir. Tedbîri muhkemdir. Onun izzetine bozukluk, bâtıl ve fesad yol bulamaz.

Sâlimiyyenin söyledikleri Allahü teâlâ'nın hikmetini bozmaya gidiyor. Bu ise küfrün tâ kendisidir.

Sâlimiyye diyorlar ki, kâfirler kıyâmetde Allahü teâlâ'yı görürler. Allahü teâlâ kâfirleri hesaba çeker, İblis Âdem aleyhisselâma ikinci def'ada secde etti. Halbuki Allahü teâlâ'nın kelâmı onları yalanlıyor ve Bakara sûresi otuzdördüncü âyetinde: «**Ancak İblis secdeden kaçındı, kibir etti ve kâfir oldu**» ve «**Ancak İblis secde edicilerden olmadı**», buyuruyor.

Aynı tâife derler ki, İblis Cennete girmedi. Allahü teâlâ onların yalancılıklarını ortaya çıkarıyor ve Sât sûresi, yetmişyedinci âyetinde: «**Cennetten çık, çünkü sen racîmsin**», buyuruyor.

Yine derler ki, Cebrâil aleyhisselâm Peygamberimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) gelirdi, halbuki yerinden kaybolmazdı. Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâm'a söylediği zamanda, Mûsâ aleyhisselâm nefsinden şaştığında, Allahü teâlâ ona, yâ Mûsâ nefsinde taaccüb mü ediyorsun, gözlerini aç diye vahyedince Mûsâ aleyhisselâm gözlerini açıp baktığı zaman kendi önünde yüz Tûr görüp, her Tûr'un üzerinde bir Mûsâ var idi. Bu ise nakl ve hadîs sâhiblerine göre doğru değildir. Bu bâtıl bir sözdür.

Halbuki Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) kendisine yalan söyliyen kimse için, tehdidli sözleri vardır. Nitekim: «**Bile bile benim için yalan söyliyen Cehenneme girer**», buyurmuştur.

Aynı tâife der ki, Allahü teâlâ kullarından tâati murâd eder, ma'siyeti (günâhı) murâd etmez. Halbuki Allahü teâlâ'nın kullarından tâati murâd etmesi, yalnız kulların menfaati içindir. Kullarından bir fayda elde etmesi için değildir. Yalnış düşünüyorlar. Nitekim Allahü teâlâ Mâide sûresi kırkbirinci âyetinde: «**Allahü teâlâ'nın, hakkında fitne dilediği kimsenin bir şey'ini def'etmeyin**», buyuruyor. Ve fitne ile küfür murâd olunmuştur. En'âm sûresi yüz onikinci âyetinde: «**Rabbin dileseydi, şeytanlar peygamberlere o düşmanlığı yapamazlardı**», Bakara sûresi ikiyüz elliüçüncü âyetinde: «**Allahü teâlâ isteseydi, ihtilâf ve harbetmezlerdi**», buyuruyor.

Aynı tâife, Peygamberimiz (aleyhisselâm) nübüvvetten ve Cebrâil ile kendisine vahiy gelmeden önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi, dediler. An-

kebût sûresi, kırksekizinci: **«Ondan önce kitab okumadan»**, âyet-i kerîmesi, yalancı olduklarını gösteriyor.

Aynı tâife, Allahü teâlâ her Kur'ân-ı kerîm okuyucusunun dili üzere okur. Dinleyiciler, Kur'ân-ı kerîmi okuyucudan işittiklerinde Allahü teâlâ'dan işitirler, derler. Bu sözden hulûl anlaşılıyor. Böyle sözlerden Allahü teâlâ'ya sığınırız.

Bu sözleri, Allahü teâlâ teganni eder, telâffuz eder demeğe varır. Bu ise tam küfürdür.

Aynı tâife, Allahü teâlâ her yerdedir, derler.

Buraya kadar yazdıklarımız usûl, îtikad bilgileri olup bu bahis burada bitiyor. Dalâlet fırkası olan, bozuk mezheblerin, bozukluğunu uzun uzun anlatırsak ayrı bir kitâb olur. Maksadımız onların sözlerini bildirmek ve bozuk sözlerinden sakınmaktır. Allahü teâlâ bizi ve sizi bozuk mezheblerin ve bu mezheblerde bulunanların şer ve zararlarından muhafaza etsin, korusun. Allahü teâlâ mücerred rahmetiyle bizi, İslâm ve kurtuluş fırkasının bulundukları doğru yol ve sünnet üzerinde öldürsün.

KUR'ÂN-I KERÎM HAKKINDA VA'Z VE EÛZÜ OKUMAK

BİRİNCİ MECLİS: «Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zaman racîm olan şeytandan Allahü teâlâ'ya sığın» âyet-i kerîmesi beyânındadır:

Bu âyet-i kerîme Nahl sûresinin 98. âyetidir. Nahl sûresi Mekke-i mükerreme'de inmiştir. Ancak, sonundaki üç âyet, Medîne-i münevvere'de gelmiştir. Nahl sûresinde yüz yirmisekiz âyet, bin sekizyüz kırkbir kelime, yedibin yediyüz dokuz harf vardır.

Tefsir âlimleri bu âyet-i kerîmenin inmesinde diyorlar ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) sabah nemazında, **Vennecmi** ve **Velleyli izâ yağşâ** sûresini okudu ve sesle okudu. Lât, Uzzâ ve Menât'tan bahseden âyetlere gelince, bunları okurken Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) âzalarına uyuşukluk gelip, o arada şeytan fırsat bulup onun okumasına: «Bu yüksek garânik onun indinde şefâatçidir» sözünü soktu. Müşriklerin kulaklarına da böylece varınca müşrikler sevindiler. Çünkü müşrikler: «Putlarımız bize şefâatçıdır. Allah'ın indinde bize şefâat eder», derlerdi. Böyle dediklerini âyet-i kerîme bildiriyor.

Müşrikler: «Putlar temiz cisimlerdir, günâh ve kötülük yapmazlar, meliklerden, meleklerden ve diğerlerinden daha çok ibâdete lâyıktırlar. Diğerleri günâh işler, çünkü canlıdırlar», derlerdi. Müşrikler putları garanike benzettiler. Garanik kuşların erkeklerine denir. Tekili garnak, garnik, garnuk'dur. Garnik kuğuya denir. Bâzıları garnuk ve garnik turnaya denir, dediler. Putlarla bu kuşlar arasındaki benzerlik kuşların uçması sebebiyledir. Putlar kıymet ve yükselmede bu kuşlara benzer, dediler. Onlardan şefâat umduklarını iddia ettiler. Garnuk bedeni gümüş gibi beyaz, gül gibi tâze, âzaları mütenâsib ve eti dolgun güzel gençlere ve delikanlılara denir. Mukâtil, garanikden murad meleklerdir. Zîra müşrikler meleklerin şefâatini umarlar. Çünkü kâfirlerden bir tâife meleklere taparlardı, dedi.

Resûlüllah sûre-i Necm'in sonuna gelip secde edince kendisi ile bulunan müslimanların ve müşriklerin hepsi secde ettiler. Ancak Velîd bin Mugîre çok yaşlı olduğundan yerden bir avuç toprak alıp yüzüne getirip onun üzerine secde etti. Ümmü Eymen ve Savah Bate'nin eğildikleri gibi

ben de eğiliyorum dedi. Ümmü Eymen, Resûlüllah'ın hizmetçisi idi. Huneyn günü öldürüldü.

Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) okumasına şeytanın karıştırdığı bozuk sözler, kâfirlerin kalbine yerleşti ve te'sîr etti. Müslimanların hayret ve şaşmaları, müşriklerin îmansız secde etmeleri idi. Müşriklerin şaşmaları, şeytanın Resûlüllah'ın okumasına karıştırdığı sözleri duyup Kur'ân-ı kerîm'den sanmaları ve böylece Resûlüllah ve Eshâbına meyledip sevinmeleri idi. Çünkü onlar: «Muhammed önceki dîne ve kavminin âyinlerine döndü, put ve mâbudumuzu övdü», dediler. Putlarına ve tanrılarına tâzim için secde ettiler. Şeytanın söylediği o iki söz insanlar arasına yayıldı, hattâ bu kelimeler Habeşistan'a kadar yayıldı.

Bu hâl Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) ağır gelip kederlendi. Gece olunca Cibrîl-i emîn gelip: «Bu iki kelimeden Allahü teâlâ'ya sığınırım ve Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, bu kelimeleri Allahü teâlâ indirmedi. Ve bu kelimeleri getirmekle bana emretmedi», dedi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bunu öğrenince şeytana uyup onun sözünü söyledim diye üzülünce, Allahü teâlâ mübârek kalbini teselli için, şeytanın sözlerini değiştirip Habîbine Hac sûresi, elliikinci âyetinde: **«Habîbim, senden önce şerîat sâhibi peygamberden ve onun şerîatına uyan nebîden hangisini gönderdi isek, okumak veya kendiliğinden birşey söylemek murâd ettiği zaman, şeytan onun okumasına veya sözüne birşey karıştırır. Şeytanın karıştırdığını Allahü teâlâ değiştirir ve ibtâl eder, sonra kendi âyetlerini hüküm ve isbat eder. Allahü teâlâ insanların hallerini bilici ve hikmetini icra edicidir»**, buyurdu. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîme ile Resûlünü (sallâllahü aleyhi ve sellem) şeytanın fitnesinden kurtarınca, müşrikler yine sapıtmağa ve eski düşmanlıklarına döndüler. Sonra, Allahü teâlâ Nahl sûresi, doksansekizinci âyetinde Resûlüne (sallâllahü aleyhi ve sellem) eûzü emredip: **«Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zaman racîm olan şeytandan Allahü teâlâ'ya sığın»**, âyet-i kerîmesini indirdi.

Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anhümâ) bu âyet-i kerîmenin ma'nâsı: Sen Kur'ân-ı kerîm okumak istediğin zaman, eûzübillâhi mineşşeytânir-racîm de. Ya'nî, racîm ve lâ'netlenmiş şeytanın şerrinden Allahü teâlâ'ya sığın demektir, dedi. Ve yine dedi ki: Lâ'netlenmiş şeytan için eûzü... okumaktan daha ağır bir şey yoktur. Bir sonraki âyet-i kerîmede: **«Allahü teâlâ'ya îmân ve tevekkül edip ona sığınan mü'minlere şeytan musallat olamaz. Ancak şeytanı sevip ve onun sebebi ile Allahü teâlâ'ya şirk koşan ve şeytana uyup onun İslâm dînininden saptırdığı kimselere musallat olur»**, buyuruldu. Bir sonraki, ya'nî Nahl sûresi yüzüncü âyet-i kerîmede: **«Ancak onun tasallutu, onu sevip, bu sebeble Allahü teâlâ'ya şirk koşan ve İblis'e uyup, onun İslâm dîninden saptırdıkları üzerinedir»**, buyuruyor.

EÛZÜ NE DEMEKTİR: Eûzü, istiâze ve ilticâdır. Ya'nî şerir ve ya-

ramaz şeylerden Allahü teâlâ'ya sığınmaktır. **Melce'**, sığınacak ve kaçacak yere denir.

Maâzallah, ben Allahü teâlâ hazretlerine ilticâ ederim, korktuğum şeyden ona sığınırım demektir. Benim sığınağım O'dur. Bana gelecek zarar, kötülük ve aldatmaları gideren O'dur. Kul sanki eûzü okumakla, kendini şeytanın şerrinden hıfz, himâye ve korumasında bulundurması için Allahü teâlâ'ya sığınmış, O'nu kendine yardımcı ve dayanak kabûl etmiş olur.

Bâzıları eûzü'nün ma'nâsı, bir şey'i Allahü teâlâ'nın hıfz ve emânına ve korumasına ısmarlamaktır, dediler. Nitekim Allahü teâlâ Âl-i İmran sûresi, otuzaltıncı âyetinde Meryem'in (radıyallâhü anhâ) annesi Hâne'den şöyle anlatır: **«Yâ Rabbi! Meryem'i ve zürriyyetini rahmetinden kovulmuş şeytanın vesvesesinden senin korumana ve hıfzına ısmarladım».**

Şeytan kelimesi şetn kökünden türemedir. Şetn uzun ipe ve muzdaribe denir. Ya'nî kuvvetlice bükülmüş uzun kötülükler içerisinde ızdıraba dalmış ve bunda ısrar etmiştir.

İnsan için de benzetme yoluyla şeytan kelimesi kullanılır. İşinde, san'atında, aldatmasında ve hiylesinde şeytana benzediği için kötü ve çirkin şeyler de şeytana benzetilmiştir. Çünkü insanların nazarında şeytanın sûreti, sûretlerin en kabîhi ve çirkinidir. Nitekim hicv ederken ve kötülerken, filân kimse şeytan kıyafetli ve şeytan sûretlidir, yüzü şeytanın yüzüne, başı şeytanın başına benziyor, denir. Âyet-i kerîmede zakkum ağacının meyvesi çirkinliğinden dolayı şeytanın başına benzetilmiştir Bâzıları âyet-i kerîmedeki şeytanların başları için çirkin ve kötü bir takım yılanlardır, demişlerdir. Bâzıları da herkesin bildiği bitkidir, demişlerdir.

Racîm, lâ'netle kovulmuş ma'nâsındadır. Ya'nî şeytan, Âdem aleyhisselâma secdeyi terkedip kibri, inad ve isyânı sebebi ile Hakkın rahmetinden uzaklaştırılmış ve o anda kovularak gökten yere tardedilmiş, demektir.

ŞEYTAN ALLAHÜ TEÂLÂ'DAN VE HER İYİLİKTEN UZAKTIR

Şeytan, Allahü teâlâ'dan, her iyilikten ve Cennetten uzaktır. Cehenneme ve ateşe yakındır. Bunun için Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Cehennem'den uzak ve Cennete yakın olmak, Allahü teâlâ'yı görme şerefine kavuşmak için şeytân-ı racîmin şerrinden, Allahü teâlâ'ya sığınmakla emrolundular. Güyâ bu emir ile, Allahü teâlâ, ey kulum, şeytan benden uzak, sen ise bana yakınsın. Hâlinin, şânının ve vaktinin kıymetini bil, edebini güzel eyle ki, şeytan herhangi bir şekilde sana

yol bulmasın. Seni hîle tuzağına düşürmesin, emirlere uymada, yasaklardan kaçmada, malına, âilene, çocuğuna gelecek olan kazâya râzı olmada edeb ve şartlarını, tavır ve hareketlerini güzel ve mâkul eyle, der.

Bu anlatılan şekilde kulun eûzü'ye devamı olursa, şeytanın fitnesinden ve vesvesesinden, nefsinin kötü düşüncelerinden, kabrin azâb ve sıkıtınsından, kıyâmetin dehşet ve şiddetinden, Cehennemin elem ve kederinden kurtuluş ve berât ele geçer. Böyle bir kul, peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihler ile Cennet-i Me'vâda Allahü teâlâ'ya yakîn olur. Herhalde, devamlı Allahü teâlâ'nın ni'metleri içerisinde bulunur. Nisâ sûresi, altmışdokuzuncu âyetinin: **«Onlar ne güzel refîktir»** sırrına mazhar olur. Allahü teâlâ İsrâ sûresi altmışbeşinci âyetinde şeytâna hitâben: **«Benim Cennet için yaratılmış has kullarıma sen tasallut edemezsin»,** buyuruyor.

Bunun için bir kulda güzel kulluk alâmet ve işâretleri bulununca Nisâ sûresi, yetmişaltıncı: **«Elbette şeytanın aldatması zaifdir»,** âyet-i kerîmesi gereğince, zaîf ve alçak şeytanın, yalnız iken ve kalabalıkta iken ona musallat olması, ve onu yenmesi yoktur. Onu helâk edici tehlikelere düşüremez. Bu kul böyle bir günâh işleyeceği zaman Yûsuf sûresi, yetmişdördüncü: **«Hevâ ve heveslerini terkeden, Hakka uyan ve hidâyet arayan kimseye biz böyle yaparız. Ona imdât edip, onu fahşâdan çevirir, men'ederiz»,** âyet-i kerîmesi gereğince, Allahü teâlâ'dan bir nidâ işitir. Melâ-i melekût-i a'lâ onun için ta'zim ve hürmet eder. Allahü teâlâ o kulu ile övünür. Tenhâda ve kalabalıkta sığınacak ancak Allahü teâlâ'dır. **«O halde Allahü teâlâ'ya kaçınız»,** âyet-i kerîmesi gereğince, şeytân-ı racîmden kaçmak ve Allahü teâlâ'ya sığınmak, yalvarmak, düâ etmek, güvenmek en güzel yoldur. Çünkü şeytandan sakınmak ve kaçmak emri Allahü teâlâ'dandır.

Nitekim Allahü teâlâ Fâtır sûresi, altıncı âyet-i kerîmesinde: **«Elbette ki şeytan sizin düşmanınızdır. Onu düşman tutunuz. Çünkü o ancak, kendi yolundakileri, Cehennemlik olanlardan olmaya çağırır»,** buyuruyor. Ve Yâsîn sûresi altmışikinci âyet-i kerîmesinde: **«Şeytan, sizden çoklarını yoldan çıkardı. Siz bunu düşünmediniz mi?»** buyuruyor. Şeytana uymak, her kötülüğün esasıdır. Şeytana uymamakla, seâdet-i ebediyyeye, ni'metlere, râhata, hidâyete ve ebedî Cennete kavuşulur.

EÛZÜ İLE KULUN İSTİFÂDESİ

Kul, eûzü okumakla beş şekilde istifâde eder:

1 — Din ve hidâyet üzere sâbit olur.

2 — Şeytanın şerrinden, kötülüğünden ve aldatmasından selâmette olur.

3 — En sağlam kal'aya girer.

4 Peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihlerle bulunur.

5 — Gökleri ve yeri yaratan Allahü teâlâ'nın yardım ve ihsânına kavuşur.

Bâzı geçmiş kitablarda bildirilir ki, A'raf sûresi, onyedinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: **«Şeytan Allahü teâlâ'ya, sen beni rahmetinden kovdun, uzaklaştırdın. Ben insanlar için senin doğru yolun olan İslâm dîni yoluna oturup, önlerinden gelip, öldükten sonra dirilmek ve haşrolmak gibi âhirete âid işlerde onları şübheye düşürürüm, arkalarından gelip, onlara dünyaya düşkün ederim, sağ taraflarından gelip, tâatlerine ucb ve riyâ karıştırırım. Sol taraflarından gelip kalblerine günâh lezzetini veririm dediği zaman»**, Allahü teâlâ: İzzet ve Celâlime yemîn ederim ki ben onlara eûzü ile emrederim, onlar bana sığındıklarında, ben onları sağ taraflarından hidâyetle, sol taraflarından inâyetle, arkalarından ismetle, önlerinden nusretle korurum. Senin vesvesenin onlara zararı ve te'siri olmaz, ey mel'ûn dedi.

Bir hadîs-i şerîfde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Bir kimse günde bir def'a eûzü okumakla Allahü teâlâ'ya sığınsa, Allahü teâlâ o kimseyi o gün korur»** ve yine buyurdu: **«Eûzü okuyarak, günah kapılarını kapayınız. Besmele okuyarak tâat kapılarını açınız».** Bâzıları da, İblis, mü'mini saptırmak için her gün üçyüz altmış asker gönderir, o mü'min Allahü teâlâ'ya sığınınca, Allahü teâlâ o mü'minin kalbine üçyüz altmış def'a nazar eder. Her nazarında şeytanın askerinden birini helâk eder demişlerdir.

ŞEYTANIN KORKTUGU VE KAÇINDIĞI ŞEYLER

Şeytanın korktuğu ve kaçtığı şeyler, eûzü okumak ve [illegible] lerindeki ma'rifet nûru ve şuâlarıdır. Eğer âriflerden değilsen ârifler de[illegible] recesine çıkıncaya kadar takvâ sâhiblerinin Allahü teâlâ'ya sığ[illegible] gibi sığınmaya (eûzü) ile devam eyle. O dereceye çıktıktan sonra, kalbindeki nûr'un şuâsı şeytanın şevketini, te'sirini kırar. Askerini perişân eder. Senin husûsiyyetin onun gücünü yener. Nitekim Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ömer bin Hattâb'a (radıyallahü anh): **«Ey Ömer, şeytan senin gölgenden kaçar»**, buyurmuştur. Bâzıları da, şeytan, Ömer'i (radıyallahü anh) görünce, sar'a hastalığına tutulmuş kimse gibi düşerdi demişlerdir.

Şeytan bir kimsenin kendisine düşmanlığını ve çağırmasına aldırmıyacağını ve bunda sıdk ve sebâtını bilirse, o kimseden ümidini keserek onu terk eder. Başkasıyla uğraşmaya başlar. O kimsede, ancak arada bir, gizlice ve hırsızlık şeklinde şeytan tarafından vesvese ve tefrika zuhûr eder. Bunun için kulun hâlinin doğruluğuna devamı, uyanık bulunması şeytanın gelmesine, aldatmasının zuhûr etmesine karşı ayık

ve düşünceli olması lâzımdır. Çünkü şeytanın aldatması gayet ince, düşmanlığı ise köklü ve pek eskidir. Şeytanın vesvesesi, insanın derisinde, etinde, kanında, sinirlerinde, damarlarında cereyan eder, akar.

Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) şöyle bildirildi ki, pîr-i fânî olduğu zaman, yâ Rabbî, zinâ etmekten ve adam öldürmekten sana sığınırım derdi. Sen bundan korkuyor musun diye kendisine sorulduktа, nasıl korkmıyayım ki, İblis sağdır buyurdu.

ŞEYTAN İLE SAVAŞIRKEN OLAN YARDIMCILAR

Şeytan ile savaşırken ve onun aldatmasına kapılmamak ve tuzağına düşmemek için yardım istenecek şeylerin birincisi **Kelime-i Tevhid** ve Allahü teâlâ'yı anmaktır. Nitekim Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hadîs-i kudsîde: **«Allahü teâlâ buyuruyor ki, Lâ ilâhe illâllah benim kal'amdır. Bunun için Lâ ilâhe illâllah diyen benim kal'ama girer. Benim kal'ama giren ise azâbımdan emîn olur»** buyurulmuştur. Yine buyurdu ki: **«Bir kimse hâlis ve muhlis olarak Lâ ilâhe illâllah dese, Cennete girer».**

Şeytan azâba sebebdir. Bundan anlaşılıyor ki, bir kimse Lâ ilâhe illâllah kelimesini söylese, Allahü teâlâ'nın emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınsa ve şeytan onu o halde görse, ondan uzaklaşır, yanına yaklaşamaz. Bu durumda o kimse düşman karşısında kalkan ile düşmanının silâhından kurtulduğu gibi, şeytan zararından kurtulur.

Bunun gibi, **Besmele-i şerîfe**'yi çok söylemekle şeytanla savaşılmış, onun hîle ve aldatmalarına karşı Besmele'den yardım alınmış olur. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimsenin şeytanın telef olmasına ve helâkine beddüâ ettiğini işitince: **«Böyle deme, zira şeytan kibirlenir ve seni yenmek için elimden geleni yaparım der. Ancak Eûzü Besmele oku. Bu durumda şeytan küçülür. Zerre gibi hor ve hakîr olur»,** buyurdu.

Bunun gibi, Allahü teâlâ'nın fadlına güvenip dünyayı istiyenlerden, onların mallarından, hediyelerinden, medhlerinden, övmelerinden ve hırslarından ayrılmakla da şeytanın hîle ve aldatmalarına karşı durmakta yardım görülür. Zîra dünya ve dünyayı sevenler, şeytanın malı, askeri ve takımıdır. İnsanın da malı, mülkü ve çeşitli sebebleri vardır. İnsan için lâzım olan bunların hepsinden sevgiyi kesip, Allahü teâlâ'nın lûtfüyle kimseye muhtac olmayıp, her hâlinde ve işinde Allahü teâlâ'ya güvenmesidir, tevekkül etmesidir. Allahü teâlâ'ya dönmesidir. Haram ve şübheli şeylerde, insanlara minneti terk, dünyanın mübah ve helâlını az kullanmakta zühdü, verâ' ve takvâ yolunu tercîh etmelidir. Araştırmadan, incelemeden, ateşin odunu yakması gibi bulduğunu yememelidir. Yediğinin ve içtiğinin nereden olduğunu düşünmiyen, haram veya şübhe-

li olup olmadığına bakmıyan için kıyâmet günü Allahü teâlâ'nın inâyet ve ihsânı zuhûr etmez.

Bundan anlaşılıyor ki, kulun yukarıda bildirilen hallerde verâ' ve takvâ üzere bulunması, haram ve şübheli şeylerden sakınması lâzımdır ki, şeytan ondan ümidini kessin ve o kimse Allahü teâlâ'nın yardım ve merhametiyle şeytanın kötülüğünden ve aldatmasından kurtulabilsin.

Bir kimse bildirdiğimiz kelime-i tevhîdi ve Besmele'yi okumazsa Zuhrûf sûresi, otuzaltıncı âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, şeytan onun kalb ve sadrında yakîni olur, ondan ayrılmaz. Bâzan nemazda iken, şeytan onu vesveseye dûçâr eder. Bâzan haram ve mübahlardan, nefsin şehvetlerinin yolsuz yerlerden te'minine çalıştırır. Bâzan da iyiliklere acele etmekten, sünnetleri, vâcibleri, farzları, ibâdetleri, nâfileleri vaktinde yapmaktan onu geciktirir. Bu durumda o kimse dünya ve âhiretce hüsrân ve ziyanda olur. Kıyâmet günü şeytanla haşrolur. Bâzan da, ömrünün sonunda îmânından olur. Kıyâmet günü şeytan, Kârun, Fir'avn ve Hâmân'la beraber ebedî olarak Cehennemde kalır. İmânın gitmesinden ve şeytana uymaktan, her an Allahü teâlâ'ya sığınırız.

MUKATİL'İN ZEHRÎ'DEN BİLDİRDİĞİ

Mukatil Zehrî'den, o da Urve'den, o da Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirir ki, bir akşam Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâbını ziyâret arzusuyla, Resûlüllah'ın hânesine gitti. Orada bulunanlar arasında Ebû Bekr-i Sıddîk, Ömer, Alî, Selmân ve Ammâr bin Yâsir de (radıyallahü anhüm) var idi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) dışarı çıktı. Mübârek yüzünde inci tanesi gibi ter vardı. Bu halde Resûlüllah mübarek alınlarını silip, üç kere: **«Allah'ın lâ'neti olsun»** buyurdu ve sustu. Sonra Alî (radıyallahü anh): Yâ Resûlâllah, anam, babam senin yoluna fedâ olsunlar, biraz önce kim için lâ'net etmiştiniz?» dedi. Resûlüllah buyurdu ki: **«Alçak ve Allah'ın düşmanı İblis, kuyruğunu kıçına sokarak yedi yumurta yumurtladı. O yumurtalar onun insanlara bırakacağı çocuklarıdır. Onlardan birisinin adı Medhes'dir. Bozuk arzulara saptırmak için âlimlerle uğraşır. İkincisinin adı Hadis'tir. Allahü teâlâ'yı unutturmak ve nemazda öteye beriye baktırmak, esnetmek ve uyku getirmek için nemaz kılanlara müvekkeldir. Hattâ sizden biriniz uyur ve ona sen uyudun dendiğinde, uyumadım deyip abdestsiz olarak nemaza durur. Muhammed'in nefsi, yed-i kudretinde olan Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, sizden biriniz kendisi için nemazın yarısı, dörtte biri veya onda biri sevâbını almadan nemazdan çıkar. Halbuki günâhı sevâbından fazla olur.**

Üçüncüsünün adı, Zelniyun'dur. Sokaklarda görevlidir. Ya'nî sokak-

larda, pazarlarda bulunanlarla uğraşır. Onlara tartarken az tartmayı, satarken malını medhetmeyi, hile yapmayı emreder.

Dördüncüsünün adı Beter'dir. Belâya yakalanan kimse ile görevlenmiştir. Yakasını yırtmayı, yüzünü tırmalamayı, ah, of gibi sözler söylemeyi, beddüâ etmeyi ona güzel gösterir. Bu musibetten elde edeceği sevâbını yok etmeye çalışır.

Beşincisinin adı Menşut'dur. Yalan haberler veren, söz taşıyan, gammazlık yapan kimselerle görevlidir. Kötülüğe ve günâha sokmak için ona böyle şeyleri yapmayı emreder.

Altıncısının adı Vâsim'dir. Erkek ve kadınların şehvetiyle uğraşıp zinâ etmeleri ile görevlidir.

Yedincisinin adı Eur'dur. Hırsızlık işleriyle görevlidir. Hırsıza, sen hırsızlık yapmaya bak, fakir ve muhtac olmazsın, borcunu öder, hanımına elbise alırsın, sonra yine tevbe edersin der.»

Her mü'mine, bütün hallerinde gâfil olmamak, her işinde şeytandan emîn olmamak lâzımdır. Nitekim hadîs-i şerîfde bildirildi ki: **«Abdeste musallat şeytan vardır. Onun adı Velhan'dır. Şerrinden Allahü teâlâ'ya sığınınız.»** Diğer bir hadîs-i şerîfte: **«Nemazda saflarınızı düzgün yapınız. Aranızda açık yer bırakmayınız ki, şeytan aranıza girmesin»**, buyurdu.

Osman bin Âsî der ki, ben Resûlüllah'a, benimle nemazım ve kırâetim (okumam) arasına şeytan nasıl girer? dediğimde: **«Seninle nemazın ve kırâetin arasına giren bir şeytandır ki, ona Hunzeb denir. Sen onu hissettiğin zaman Allahü teâlâ'ya sığın, (ya'nî eûzü oku demektir).. Ve üç def'a sağ tarafına üfle»**, buyurdu. Ben bunu yaptım. Allahü teâlâ onu benden giderdi.

Hadîs-i meşhûrda bildirildiği üzere Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâbına hitâben: **«Sizin her birinize musallat bir şeytan vardır. Ancak Allahü teâlâ bana yardım etti. O şeytan benim elimde teslim oldu»**, buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfde yine Resûlüllah, Eshâbına hitâben: **«Sizden birinizin cin ve şeytandan yakını ve müvekkeli vardır.»** buyurduğunda sende de var mı, yâ Resûlâllah dediler. **«Evet, bende de vardır. Ancak Allahü teâlâ bana yardım edip, o cin ve şeytan elimde müsliman oldu, bana ancak iyilik söyler»**, buyurdu.

Bâzıları demişlerdir ki, Allahü teâlâ, İblis'e lâ'net ettiği zaman, eşi Şeytaniyye'ye yaklaşıp, ondan otuzbir yumurta meydana geldi. Ondan İblis'in zürriyeti çıkıp, dağlarda, ovalarda, virânelerde, sahralarda, kırlarda, denizlerde, kumsallarda ve sarp yerlerde, ormanlarda, dere ve nehirlerde, sokak başlarında, hamamlarda, mezbeleliklerde, âdî yerlerde, havada, savaş meydanlarında, mezarlarda, evlerde, köşelerde, çadırlarda ve bütün yerlerde bulundular. Kehf sûresi, ellinci âyetinde: **«Ey in-**

sanoğlu siz o İblisi ve zürriyyetini, beni bırakıp sever misiniz? Halbuki onlar size düşmandırlar», buyuruyor.

Veyl ve korku, Allahü teâlâ'ya ibâdeti, şeytan zürriyetinin tâatine değiştiren kimseye olsun. Tevbe etmez, Allahü teâlâ'yı hatırlamazsa, şeytanlarla beraber ebedî Cehennemde kalacaktır. Bunun için mü'mine lâzım olan nefsine karşı uyanık olmak, şeytandan, kötü arkadaştan, çirkin amelden ve şeytanın askerinden kurtulmak, ayrılmağa uğraşmak, Allahü teâlâ'ya dönmek, tâate devam etmek ve Allahü teâlâ'nın kullarından âlimler, ârifler ile bulunmaktır. Çünkü onlar insanları Allahü teâlâ tarafına çağırıcı, teşvik ve tergîb ettiricidirler. Allahü teâlâ'nın ihsân ve inâyetini ümid edip, azab ve kahrından ve şiddetinden korkarlar. Dünyanın zâhidi, âhiretin tâlibi, gece ibâdet edici ve yerin ve göklerin yaratıcısı olan Allahü teâlâ'ya tevekkül edicidirler. Her an, her dakika Allahü teâlâ'ya güvenirler Gece gündüz ibâdet ve tâat üzeredirler.

Bu sıfatların sâhibi olan, ilmi ile amel eden âlimler ve ârifler Cehennemin zincir ve bukağılarından, dünya âfetlerinden ve Cehennem korkusundan emîn ve sâlimdirler. Zîra onlar şeytana uymamış, gizli ve âşikâre herhalde Allahü teâlâ'ya uymuş olduklarından Allahü teâlâ'nın Kur'ân-ı kerîm'de bildirdiği şekilde onlara iyi karşılıklar ve sürûr ile mukabele eyler. Nitekim İnsan sûresi, onbirinci âyetinde: **«Allahü teâlâ onları kıyâmet gününün şiddetinden koruyup yüzlerine sevinç, kalblerine sürûr ihsân eder»,** Kamer sûresi, ellidört ve ellibeşinci âyetlerinde: **«Müttakîler âhirette Cennetlerde ve nehirler yanındadırlar. Öyle güzel bir yerdedirler ki, güçlü melikin yanında ve rızâsındadırlar»,** Errahmân sûresi, kırkaltıncı âyetinde: **«Rabbinden korkan için iki Cennet vardır»,** buyuruyor.

Allahü teâlâ, takvâdan sonra şeytanın zararına uğrayan kulunu Kur'ân-ı kerîm'de A'raf sûresi, ikiyüz birinci âyetinde bildiriyor ve: **«Allahü teâlâ'dan korkanlara, şirk ve günahlardan sakınanlara, şeytandan vesvese gelirse, Allahü teâlâ'yı ve azâbını düşünüp, doğru yolu görüp, şeytanın vesvesesini uzaklaştırırlar»** şeklinde vasfediyor. Böylece kalbin cilâsının, Allahü teâlâ'yı anmak olduğunu ve ancak Allahü teâlâ'yı anmak ile kalblerden zulmet ve gafletin giderileceğini bildirmiştir. Allahü teâlâ'yı anmak takvâ ve verâ'ın kilididir. Takvâ ise âhiret kapısıdır. Bunun gibi, nefsin lezzet duyduğu şeylerde, dünya kapısıdır. Allahü teâlâ Bakara sûresi, altmışüçüncü âyetinde: **«Dînin hükümlerindeki sevab ve azâbı gereği gibi düşünün, müttakîlerden olursunuz»** buyurup, zikir ile ya'nî hatırlama, anma ile takvâ yolunda gidileceğini beyân ediyor.

KALBE GELENLER İKİDİR

«Kalbe iki şey gelir: Biri melek tarafından olup dâima iyiliği ve hakkı kabûl etmeyi ihtâr eder. Diğeri düşman tarafından olup daima kötülüğü ve hakkı yalanlamayı bildirir. İyi işlerden men'eder». Bu hadîs-i şerîf Abdullah bin Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) bildirildi.

Hasan-ı Basrî (rahımehullah) buyurdu ki: Kalbe gelenler ikidir. Bunlar dâima dolaşırlar. Birisi Allahü teâlâ tarafından, diğeri düşman tarafındandır. Hak tarafından olanı kabûl edip, düşman tarafından olanla çarpışana Allahü teâlâ merhamet eylesin.

Mücâhid (rahimehullah) Allahü teâlâ'nın Nâs sûresinde: **«Hannâsın şerrinden Allahü teâlâ'ya sığınırım»** âyet-i kerîmesini tefsîr ederken buyurdu ki: Hannâs insanın gönlüne tasallutu olan şeytandır ki, insan Allahü teâlâ'yı anmadığı zaman, şeytan yayılır, sevinir ve o kimsenin gönlüne her vesvesesini sokar. Onu şaşırtıp gider.

Mukâtil (rahımehullah) diyor ki, Hannâs insanın gönlüne asılmış, hınzır şeklinde bir şeytandır ki, insanın vücudunda kan gibi dolaşır. Allahü teâlâ onu insanın gönlüne musallat kılmıştır. Nitekim **«İnsanın kalbine o, vesvese verir»** âyet-i kerîmesi bunu bildiriyor. İnsanoğlu Allahü teâlâ'yı unutunca, Hannâs onun gönlüne vesvese sokar. Hattâ onun gönlünü hortumuyla yutar. Allahü teâlâ'yı anınca, gönlünden çekilir gider. Cesedinden çıkar.

İkrime (rahimehullah) buyurur ki, erkekte vesvese yeri, gönlü ve gözleridir. Kadında yeri, karşılaşınca gözleri ve yaklaştıkça arkasıdır.

KALBDEKİ DÜŞÜNCELER

Kalbe gelen düşünceler altı çeşittir:

1 — Nefsden gelen düşünceler,
2 — Şeytandan gelen düşünceler,
3 — Ruhdan gelen düşünceler,
4 — Melekden gelen düşünceler,
5 — Akıldan gelen düşünceler,
6 — Yakînî olan düşüncelerdir.

Nefsden gelen düşünceler: Mübahlara uymakla beraber, günâha cesareti emreder.

Şeytandan gelen düşünceler: Dinde usul ve îtikadla ilgili şeylerde küfür, şirk ve şakîlikle, Allahü teâlâ'nın katında ibâdetlerde ve muamelelerde günâh işlemekte tevbeyi te'hir ile dünya ve âhırette kendisini helâke sürükleyecek şeyleri emreder. Söylediğimiz bu iki düşünce kötüdürler. Bu düşünceler bütün mü'minlerde bulunur.

Ruhdan ve Melekden gelen düşünceler: Doğrulukla, Allahü teâlâ'ya itâatle, sonu hayırlı işlerle, ilme uyan şeylerle emreder. Bu iki düşünce güzel ve makbûldür. Bunlar insanların seçilmişlerinde bulunurlar.

Akıldan gelen düşünceler: Bâzan nefsin emrettiklerini, bâzan da ruh ve meleğin emrettiklerini emreder. Bunun ise, ma'kul bir şekil, doğru müşâhede ve temyiz ile iyilik ve kötülüğe girmesi ve bunun sonunda meydana gelecek mükâfat ve cezâ kulun lehine ve aleyhine olması için, Allahü teâlâ'nın mücerred hikmet ve san'atındaki sağlamlığıdır. Zîra Allahü teâlâ bedeni, hükümleri için yer, irâdesini hikmetine uygun yürütmesinde mahal kılmıştır. Bunun gibi Allahü teâlâ aklı, iyiliğe ve kötülüğe binek eylemiştir ki, iyilik ve kötülük teklîf için mekân, kullanmak için yer bulunmaya muhtac olduklarından, akıl, iyilik ve kötülük için kullanılabilir.

Yakînî olan düşünceler, îmânın özü ve ilmin menba'ıdır. Bunlar Allahü teâlâ tarafından meydana gelir. Bu ise evliyâ içinde seçilmiş olanlara mahsustur. Bunlar da, Mûkınîn, Sıddîkîn, Şühedâ ve ebdallerdir. Gelmesi gizli ve ince ise de, ancak bu büyüklere mahsustur. Yakînî hâtıra, düşüncelere kavuşmak ve kalbi onunla patlatmak ancak ledünnî ilme, gaybî haberlere ve işlerdeki sırlara kavuşmakla olur.

Ledünnî ilmi, Hak ile fânî olmuş, dış görünüşlerinden kaybolmuş, farz, [vâcib] ve sünnet-i müekkedelerden başka bedence yapılan ibâdetleri, bâtın tâatine dönmüş, sevilmiş, seçilmiş ve beğenilmiş ve süzülmüş zatlara mahsustur. Onlar dâima kalbleri ile murakabededirler. Onların hareketlerini Allahü teâlâ korur. Onların kalblerini gaybî olan esrârı mütâlea ile meşgul ve kendi tecellî nûru ile münevver kılmıştır. Onları zâtının yüksek tecellisi için seçmiş, ayırmış, arıtmış ve kendi ile ünsiyyet ve ülfete ve yüksek katında tumaniyyete mahsûs kılmıştır. Onların amelleri her an çoğalmakta, ma'rifetleri canlanmakta, filizlenmekte, yakîn nûrları ve mahbûb ve ma'budlarına yaklaşmaları artmaktadır. Onlar öyle bir ni'mete gömülmüşlerdir ki, ebediyyen azalması, bitmesi, tükenmesi yoktur. Öyle bir ihsân ve inâyete kavuşmuşlardır ki, hiç bir zaman kesilmesi yoktur. Öyle bir sürûr ve zevk içerisinde yüzüyorlar ki, sonu yoktur. Onların ömürleri bitince ve dünyada kendilerine takdîr olunan yaşama zamanı tükenince, mes'ud bir kimsenin bir evden diğer eve geçmesi, alçaktan yükseğe çıkması gibi, en güzel bir hareketle onları ebedî âleme gönderir. Dünya onlar için Cennet, âhıret ise ni'metlerin, derecelerin, arzûların en üstünü olan perdesiz, engelsiz, sınırsız ve aralıksız Allahü teâlâ'yı görmek ve ona bakmak yeridir. Nitekim Allahü teâlâ: «**Dünyâda tâat ve güzel amel işliyenler için âhırette Cennet, kerâmet, ni'met ve selâmet ihsanlarıyla karşılık görürler. Kalblerini temizlemeye, günahları işlememeye çalışmaları sebebiyle, onlar için ebedi âlemde çok ni'-**

met, karşılık vardır. O da Allahü teâlâ'ya bakmaktır» buyuruyor. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de akıl ve yakîn sâhibi kullarına bunu bildirmiştir.

NEFS VE RÛH

Nefs ve rûh, melek ve şeytanın ilkası için iki yerdir. Melek kalbe takvâyı, şeytan nefse fısk ve fücûru ilka eder, akıtır. Bu durumda nefs, kalbi, âza ve organları fısk ve fücûrda kullanmak ister.

Bünyede de iki yer vardır. Bunlar da akıl ve hevâdır (heves). Bunlarda mutlaka hâkim olanın irâdesiyle bünyede tasarruf ederler. Hâkim-i mutlakın irâdesi ise tevfik ve iğvâdır.

Kalbde parlıyan iki nûr vardır. Biri îman, diğeri ilim nûrudur. Bütün bunlar kalbin edevâtı, duyguları ve âletleridir. Kalb ile âletlerin ortasında hükümdar gibidir. Âletler ise, hükümdârın kendisine gelen askeridir. Yâhud kalb, âletlerin ortasında, parlak, temiz bir ayna gibidir. Sayılan âletler ise, onun etrafında bulunur. Kalb onları görür, onlarda emir ve nehyeder.

EÛZÜ'NÜN ÇEŞİTLERİ

Aldatıcı şeytandan, kötü düşüncelerden, nefsin arzularından, cin ve insanlar tarafından gelecek bütün fitnelerden, kalbde doğacak riyâ, nifak, ucub, kibir, şirk ve kötü huylardan, rûhun helâkine sebeb olacak bütün şehvet ve lezzetlerden, Cehenneme götürecek bid'at, sapıklık, dalâlet ve nefsin arzûlarından, gayb âlemini perdeliyecek söz, iş ve düşüncelerden, nefsin isteklerini, yaratılışın îcablarını ve kötü huyları benimsemekten Arş'ın ve Kürsî'nin Rabbi olan Allahü teâlâ'ya sığınırım.

Huzûr-ı ilâhî'den kovulmuş alçak şeytandan Melik, Hamîd ve Mecîd olan Allahü teâlâ'ya sığınırım.

Tâatinden gâfil olmak cezâsından, Vedûd olan Rabbime sığınırım. Çünkü o bana şah damarımdan daha yakındır.

Günahkârlara kızdığı, gadablandığı zamanki satvetinden, Allahü teâlâ'ya sığınırım.

Kıyâmet günü, tuğyan ve taşkınlık yapmış olanlara sertliğinden ve heybetinden zâtına sığınırım.

Karada ve denizde günâh işlemekten, asıl ve fürûa âid unutkanlıklardan, iyi olmıyan şeylere kaymaktan, kibirden, tâati, yaklaşmayı ve iyiliği terketmekten, yalancı îmandan, kötü âkıbetten ve iflâstan Allahü teâlâya sığınırım.

ŞEYTANLA İÇTEN ÇARPIŞMA

Şeytan ile içten mücâdele ve çarpışma kalb ve îmân ile olur. Sen şeytanla mücâhede ettiğin zaman, senin yardımcın, dayanağın Allahü teâlâ'dır.

Kâfirler ile yapılan cihad, kılıç ve silâh ile yapılan zâhirî bir cihaddır. Bunda senin yardımcıların kumandan ve diğer arkadaşların, ümmîdin ise Cennete gitmektir. Eğer kâfirlerle mücâhedede ölürsen, mükâfatın Ebedî Cennette kalmaktır.

Şeytanla mücâhedede ve ona muhalefet yolunda ecelin sebebi ile öldürülürsen, Allahü teâlâ katındaki karşılığın Allahü teâlâ'yı görmektir.

Seni bir kâfir öldürürse şehîd olursun. Şeytana uyar, emrine itâat ve bağlılığın sebebi ile şeytan seni öldürürse, Allahü teâlâ'ya yakınlıktan kovulur, mahrum kalırsın.

Kâfirle olan cihâdın, çarpışmanın sonu vardır. Nefs ve şeytanla cihâd etmenin sonu yoktur. Allahü teâlâ Hicr sûresi, son âyetinde: **«Yakîn elde edinceye kadar ibâdet et»** buyurdu. Bu âyet-i kerîmedeki **yakîn** kelimesi, ölüm ve Allahü teâlâ'yı görmek ile, tefsîr olunmuştur. Allahü teâlâ'ya ibâdet ise, şeytan ve hevâya uymamaktadır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de Şuarâ sûresi, doksanbeşinci âyetinde cinlerden ve insanlardan İblis'e uyanların, yüzleri üzere Cehenneme bırakılacaklarını beyân eylemiştir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Tebük gazvesinden dönüşlerinde: **«Küçük cihaddan büyük cihada döndük»,** buyurdu. Nefs ve şeytan ile mücahede etmeye ve bu mücâhedeye devam etmeye son nefeste kurtuluş ümidinin bunlarda olduğunu bildirerek buna büyük cihâd buyurmuştur.

BESMELE'NİN İÇİNDE BULUNDUĞU ÂYET-İ KERÎME

İnnehû min Süleymâne... âyet-i kerîmesi Neml sûresindedir. Neml sûresi Mekke-i mükerreme'de inmiştir. Neml sûresinde doksanüç âyet, binyüz kırk kelime, dörtbin yediyüz doksandokuz harf vardır. Bu âyet-i kerîmede Allahü teâlâ'nın salât ve selâmı, Süleyman bin Dâvud ve Peygamberimiz Muhammed Mustafâ (aleyhimüsselâm), diğer peygamberler ve sâlih kullar üzerine meleklere olsun ki, Süleyman aleyhisselâm Kudüs'ten, Yemen'e giderken Neml vâdisinden çıkınca — Neml vâdisi, Şam'da yâhud Tâif'de karıncası çok olan yerdir — asker ve yanında bulunanlar susayıp Süleyman aleyhisselâmdan su istediklerinde âyet-i kerîmede bildirildiği gibi kuşları araştırdı ve Hüdhüd'ü görmüyorum, yoksa gayb mı oldu buyurdu. Kuşların reisi olan turnayı huzûruna çağırıp, Hüdhüd'ün nerede olduğunu sordu. Onun maiyyetinde yalnız Hüdhüd oldu-

ğundan turna, benden izin istemedi. Bunun için nereye gittiğini bilmiyorum dedi.

Süleyman aleyhisselâmın Hüdhüd'ü araması, gagasını yere sokup suyun yakın veya uzaklığını öğrenmek için idi. Çünkü Hüdhüd'ün görevi, diğer kuşlardan ayrı olarak, yer altında nerede su bulunduğunu meydana çıkarmak idi. Hüdhüd'e yer altındaki suyun keşfi emrolunduğu zaman, havaya çıkar ve oradan bakardı. Sonra su olan yere inip, gagasını tesbit ettiği yere sokup, orada su bulunduğunu bildirirdi. Bunu görünce cinler oraya toplanır, o yeri kazar, oradan su çıkarırlar, kuyu ve havuzlar yaparlardı. İnsanlar ve cinler oradan su kablarını doldurur, hayvanlarını sularlar sonra başka yere giderlerdi.

O anda Hüdhüd'ün gözden kaybolması, Süleyman aleyhisselâmı kızdırdı. **«Ona şiddetli azâb ederim, kanadını elbette yolarım»** buyurdu. Kuşlara azâb etmek isteyince, en büyük eziyyet kanatlarını yolmak, onu uçmaktan men'edip, yalnız bırakmaktır. Yâhud onu eşinden ayırırım, yâhud zıddı ile bir kafese koyarım, yâhud öldürürüm demek olur. **«Yâhud ma'zeretini beyân ederek bana gelir»**, buyurdu.

Hüdhüd çok eğlenmeyip geldi. Süleyman aleyhisselâmın sözleri kendisine söylendi. Evet istisnaî bir hâl oldu dedi ve Süleyman aleyhisselâmın bu hususta istisnaî durumu oldu mu diye sordu. Evet cevabını alınca, hemen Süleyman aleyhisselâmın huzuruna gidip ta'zîm ve hürmetten sonra: **«Efendim, kıyâmete kadar mülk ve saltanatın devam etsin, ilelebed sağ, salim, sıhhat ve âfiyyette olasın»** diye düâ ve edebi yerine getirdi. Gagasını yere sokarak başıyla Süleyman aleyhisselâmın tarafına işâret edip: **«Ey Allahü teâlâ'nın peygamberi! Senin görmediğin ve bilmediğin bir şey'i ben gördüm»** dedi. Ya'nî cinlerin sana haber vermediği, insanların bilemediği bir şeyle sana geldim. **«Sana Sebâ şehrinden şübhesiz garîb bir haber ile geldim»**, dedi. O haber nedir, diye sorulunca Hüdhüd; Sebâdan bir hüdhüde rastladım. Bana pâdişahlarının azametini ve memleketlerinin havâsının güzelliğini söyleyince, onu görmeye gittim ve gördüm dedi.

Süleyman aleyhisselâm: Pâdişahları kim ve dinleri nedir? sordu. Hüdhüd: «Sebâda pâdişahlık yapan Belkis binti ebî Serh-ı Himyerî adında bir kadın buldum. Ona herşey verilmiştir. Yemen'de ve etrafında pâdişaha lâyık sancak, bayrak, saltanat, mal, asker ve herşey onundur. **«Onun türlü türlü cevherler ve incilerle süslü yirmi metre boyunda, ellibeş metre eninde büyük ve güzel bir tahtı vardır. Belkis ve kavmini mecusî dîninde, güneşe tapar halde buldum. Şeytan onların ibâdetlerini ve çirkin işlerini kendilerine güzel gösterdi. Onları doğru yoldan ayırdı. Onlar hidâyet üzere değillerdir. İslâmı bilmiyorlar. Hakikî ma'bud, Arş-ı a'zamın rabbi olan, göklerde ve yerde yağmur ve tohum gibi şeyleri çıkarıp gösteren, kendi dilleri ile açığa vurdukları ve gönüllerinde gizli tuttukları**

sırlarını bilen Allahü teâlâ'ya secde etmemeleri için şeytan onları hak ve İslâmın yolundan saptırdı», dedi. Sözünü bitirince Süleyman aleyhisselâm: **«Sen bize şimdi suyu haber ver. Biz yakında senin söylediklerin doğru mu, değil mi diye bakarız»** buyurdu.

Hüdhüd su hususundaki görevini yerine getirince ve lâzım olduğu kadar su alınıp içilince, Süleyman aleyhisselâm Hüdhüdü huzûruna çağırdı. Kâğıt ve kalem getirtti ve orada Belkîs'e bir mektub yazdı. Mektûbu kendi yüzüğü ve mührü ile mühürleyip Hüdhüd'e verdi ve: **«Bu mektubla Belkîs'e ve kavmine git ve görecekleri bir yere bırak. Sonra dönüp bir kenarda saklan ve ne cevab vereceklerine dikkat et»,** buyurdu.

Mektûb, Besmele ile başlıyor ve sonra: **«Allahü teâlâ'nın ismine yakın olan ismime ya'nî bana gururlanmayın, müsliman olarak bana geliniz»,** diyordu.

Hüdhüd mektûbu alıp gitti. Öğlen üstü Sebâ şehrine geldi. Belkîs ise, sarayın kapıları kapanmış, bekçi ve muhafızlarından saraya girmek imkânsız idi. Belkîs gündüz uykusunda idi.

Belkîs'in, kavminden oniki bin cengâver kumandanı vardı. Her biri kadınlar hâric yüzbin kişiye emir ve komuta ederlerdi. Belkîs, kavminin işleri, durumu ve ihtiyacları için her cum'a günü dışarı çıkardı. Tahtı, altından dört direk üzerine konurdu. Kendisi tahtında otururdu. Tahtı öyle yapılmıştı ki, Belkîs halkı görür, halk ise onu görmezdi. Kavminden birisinin bir işi, arzı veya ricası olsa, soru sorabilmek için izin ister, huzûruna gider, başını önüne eğerdi. Asla Belkîs'in yüzüne bakmazdı. Sonra ta'zîm olarak ona secde ederdi. Belkîs tarafından izin verilmeyince başını secdeden kaldırmazdı. Belkîs, kavminin ihtiyaclarını hüküm ve gereğinin yapılmasını emrettikten sonra, köşküne girerdi. Bir sonraki cuma gününe kadar kavmi onu görmezlerdi.

Mülkü büyük idi. Hüdhüd, Süleyman aleyhisselâmın mektûbu ile gittiği zaman, kapıları kapanmış, etrafta muhafızlar ve devriyeler dolaşmakta olduğundan, hiç bir yerden giremediği için, köşkün penceresinden girdi. Odadan, odaya geçerek, yedi kat içerde bulunan bir yere geldi. Orada Belkîs'in tahtı yirmi metre yüksek olarak göründü. Belkîs tahtında, yalnız avret yeri kapalı olarak, sırt üstü yatıyordu. Belkîs'i bu halde görüp, mektûbu tahtına bıraktıktan sonra, Hüdhüd uçup, Belkîs'in uyanmasını ve mektûbu okumasını görebilecek bir pencere kenarına saklandı. Bir müddet geçti. Belkîs hâlâ uyuyordu. Hüdhüd inip gagasıyla onu dürttü. Belkîs uyandı.

Belkîs tahtının üzerindeki mektûbu gördü. Aldı. Eliyle gözlerini oğuşturarak, mektûba baktı. Her yer kapalı olduğu halde, yanına kadar kimin ve nasıl getirdiği düşüncesine daldı. Bu endişe ile odasından çıkıp, sarayın etrafına baktı. Muhafız ve nöbetçilerin hepsini yerlerinde gördü. Onlara: Kapıyı açıp benim odama giren kimse gördünüz mü? sorusuna

muhafızlar: **«Kapılar hiçbir şekilde açılmamıştır. Eskisi gibidir. Biz de devamlı beklemekteyiz»** diye cevab verdiler. Hemen mektûbu açtı. Okuma, yazma bildiğinden mektûbu kendisi okudu. Mektûbda **Bismillâhirrahmânirrahîm** yazılı olduğunu görünce, kavminin ileri gelenlerine haber gönderdi. Toplandılar. Onlara hitâb edip: **«Ey, yüksek ve akıllı insanlarım! Bana mühürlü, kıymetli bir mektûb gönderildi. Süleyman'dan** (aleyhisselâm) **geliyor. Allahü teâlânın ismine yakîn olan ismime, böbürlenmeyiniz, gururlanmayınız. Müsliman ve sâlih olarak bana geliniz. Benim emrimi kabûl ediniz»,** diyor dedi ve sonra: **«Ey ileri gelen ve akıllı insanlarım, tedbîr ve işimde, benim için faydalı ve hayırlı olan şey'i bana bildirin. Sizlere sormadıktan sonra kesin karar vermem dedi.»** Adamları bu hususta düşünüp kendi aralarında görüştükten sonra: **«Bizim kuvvetimiz, cesâretimiz, şiddetimiz ve askerimiz vardır. Düşman bizi, kat'iyyen harb ile yenemez. Emir senindir. Savaş veya barıştan hangisini emredersen sana uyarız dediler.»** Belkîs ilim ve hikmet gereğince kesin kararını verip: **«Hükümdarlar, hasımlarının şehrine girince, şehri harab ve ileri gelenlerini zelîl, hor ve hakîr ve mallarını yağma, insanlarını ise esîr ederler; evet böyle yaparlar dedi»** ve **«Ben Süleyman tarafına hediyyelerle elçilerimi gönderirim. Sonra elçilerimi nasıl geri gönderdiğine bakarım. Elçilerim bana Süleyman'dan** (aleyhisselâm) **ne haber getirirler dedi.»**

Süleyman aleyhisselâma hediye olarak, şekil, görünüş ve konuşması kadına, kıza benziyen genç, tüysüz oğlanlardan onikisini câriye şekline koyup, ellerini kınalattı. Başlarını taratttı. Onlara câriye elbiseleri giydirdi. Kendilerine Süleyman aleyhisselâmın huzûruna çağırıldıkları zaman, konuşmalarında kadın sesi ile cevab vermelerini tenbîh etti. Aslında kaba olan, şekil ve görünüş bakımından ve konuşmaları, sesleri erkeklere benzeyen oniki câriyenin başlarını traş ettirip, onlara erkek elbisesi ve ayakkabısı giydirip, onlara da, Süleyman'la konuştuğunuz zaman, ona sert, keskin ve kalın sesle erkekler gibi cevab verirsiniz dedi.

Bu arada Süleyman aleyhisselâma, içinde ûd-i hindî, misk, anber ve ipekler bulunan tabakları taşıyan hizmetçiler, çok süt veren oniki dişi deve, büyük iki inci tanesi ve boş bir kadeh hediyye olarak gönderdi. Bu hediyyeler ve adamlar ile beraber bir kadın da gönderip, bu kadına Süleyman aleyhisselâmdan duyduğu bütün sözleri ezberlemesini ve kendisine haber vermesini tenbîh etti. Hepsine, Süleyman aleyhisselâmın huzûrunda ayakta durmalarını, çok edebli olmalarını, oturun demeyince oturmamalarını söyledi ve: «Süleyman aleyhisselâm sert ve şiddetli ise size oturun demez, bu durumda siz onu mal ile memnun edersiniz. Eğer halîm, selîm ve âlim ise, size oturun der,» deyip, hediyyelerle gönderdiği kadına: Enine delinmiş olan inciye, insanlardan ve cinlerden kimse dokunmadan iplik geçirmesini Süleyman aleyhisselâma söyle, bunun gi-

bi henüz delinmemiş inciyi de, demir kullanmadan, insan ve cin işe karışmadan deldirtmesini, köle ile câriye arasını ayırmasını ve kadehi de yerin ve göğün suyundan olmıyan bir su ile doldurmasını ve Süleyman aleyhisselâm'a yazdığım bin soruyu ona sor dedi.

Belkîs'in elçileri hediyyelerle beraber Süleyman aleyhisselâma gittiler. Hediyyeleri bırakıp, kendileri oturmayıp ayakta durdular. Süleyman aleyhisselâm hediyyelere baktı, bir an elini ve ayağını oynatmadı. Hediyyeler için de sevinmedi. Sonra başını kaldırıp, Belkîs'in elçilerine baktı ve: Yer ve gök ancak Allahü teâlâ'nın mülküdür. Göğü yükseltti. Yeri geniş yaptı. İsteyen ayakta durur, isteyen oturur buyurup oturmalarına izin verdi.

Bu arada gelen kadın, Süleyman aleyhisselâmın yanına gidip, iki inciyi ona takdîm etti ve: Yâ Süleyman, Belkîs sana, insan ve cinlerden kimse dokunmaksızın bu enine delinmiş incinin bir ucundan iplik geçirip, öbür ucundan çıkartmanı, delinmemiş inciyi bir delici demir kullanmadan ve insan ve cin eli değmeden deldirtmeni, bu bardağı yer ve gök sularından olmıyan bir su ile doldurtmanı söylüyor dedi. Sonra köle ve câriyeleri takdîm edip, Belkîs, senin, köle ile câriye arasını ayırmanı istiyor, dedi.

Süleyman aleyhisselâm memleketindeki halkı toplayıp, bu enine delinmiş inciye kim iplik geçirecek, bu hizmeti benim için kim yapacak? buyurunca yaş hurmada bulunan kırmızı bir kurt, kendini meydana atıp: Ey melîk, benim rızkımı hurma içinde bulundurmak şartı ile, senin için bu hizmeti ben görürüm dedi. Süleyman aleyhisselâm onun şartını kabûl ile, evet buyurdu. O kırmızı kurdun başına ince bir iplik bağladı ve kurt, incinin içine girip, geçerek diğer tarafından çıktı. Onun rızkı yaş hurma içinde bulunduruldu.

Sonra hiç delinmemiş inciyi demirsiz delecek ve bu hizmeti benim için yapacak kimdir? buyurdu. Huzûrunda bulunan bir ağaç kurdu: Ey melîk, rızkımı ağaç içinde kılmaklığın şartı ile bu hizmeti ben yaparım dedi. Süleyman aleyhisselâm, evet buyurup söz vermesi üzerine, kurt, inciyi deldi. Böylece onun da rızkı ağaç içinde bulundu.

Sonra kadehi, ya'nî bardağı getirtti. Hızlı koşan atların getirilmesini emretti. Bu atlar bir meydanda koşturulup, yoruldukları zaman, terlediler. Terleri bedenlerinden akmaya başladı. Bardağı onlardan doldurup yerde ve gökte olmayan su budur buyurdu.

Süleyman aleyhisselâm köleleri, câriyelerden ayırmak için, huzûruna su getirilmesini ve câriye ve köleler karışık olduğu halde abdest almalarını emredince, câriye olanlardan herbiri suyu önce sol avucuna alıp, sonra sol kolu üzerine akıttı. Sonra sağ eline geçerek, onu da öyle yıkadı. Bu halden onların câriye olduklarını bildi. Bu yolla oniki câriyeyi ayırdı.

Köleler ise, suyu önce sağ avucuna alıp, sağ kolunu yıkar, sol eline alıp sol kolunu yıkadılar. Onların da köle olduklarını bundan anladı. Oniki köleyi de böylece ayırmış oldu.

Süleyman aleyhisselâm bundan sonra sorulara bakıp, bin soruya, bin cevab verdi, bundan sonra Belkîs'in hediyyelerini kabûl etmeyip, geri gönderdi. Belkîs'in elçilerine: **«Siz bana mal ile mi yardım edersiniz? Allahü teâlâ'nın bana verdiği din, peygamberlik, ilim, hikmet, mülk ve saltanat sizin bana getirdiğiniz mal ve eşyadan hayırlıdır. Belki siz hediyyeniz ile ferahlanırsınız»**, buyurdu.

Sonra Süleyman aleyhisselâm bir mektub yazıp Hüdhüd'e verdi ve: **«Belkîs'e ve kavmine git! Eğer tarafıma gelmezler ise, onların üzerine bir büyük ordu ile gideriz ki, karşı koymaya kuvvetleri olmaz. Onları Sebâ şehrinden zelîl, hakîr ve esîr olarak çıkarırız»**, buyurdu.

Hüdhüd ikinci def'a Belkîs'in yanına gitti. Belkîs mektûbu okudu. Elçileri de dönüp, Süleyman aleyhisselâmın hâlini, kendileri ile gönderilen hediyyelere karşı tutumunu ve onları geri çevirdiğini ve orada buyurduğu cevabları Belkîs'e bir bir anlattıklarında, Belkîs: «Bu bize gökten inmiş, kurtuluş olmayan büyük bir iştir. Biz onunla harbedecek kuvvet ve güce sâhib değiliz» dedi.

Sonra Belkîs tahtını yedi kat bir dâire içinde muhkem bir yere koyup muhafazası için nöbetçiler ta'yîn ve tahsîs etti ve Süleyman aleyhisselâma doğru yola çıktı. Hüdhüd dönüp Süleyman aleyhisselâma geldi. Belkîs'in yolda olduğunu bildirdi. Süleyman aleyhisselâm halkı toplayıp: **«Belkîs ve adamları gelip müsliman olmadan önce onun tahtını hanginiz getirirsiniz. Çünkü müsliman olduktan sonra bizim onu almamız helâl olmaz»**, buyurdu.

«Cin tâifesinden Amrad adında şiddetli ve sert bir ifrit, ben o tahtı sana, öğlene kadar uzayan hüküm ve kazâ meclisinden kalkmadan önce getiririm. Benim kuvvetim buna yeter, hiç bir zarar olmadan getirebilirim dedi İfritin kuvvet ve kudreti o derecede idi ki, ayağını gözünün görebildiği en son uzaklığa basardı. Süleyman aleyhisselâm bundan daha çabuk getirilmesini arzû ederim dedi. **Yanında semâvî kitablardan ilmi olanlardan birisi, ism-i a'zamı bilir (bâzıları yâ hayyü, yâ kayyûmdur dediler).** O da Âsaf bin Burehyâ'dır. Annesinin adı Bâtûrâ'dır. Kendisi İsrâil oğullarındandır. Âsaf: **«Ben onun tahtını, karşındaki bir şey'i görünceye veya bir taraftan diğer tarafa dönünceye kadar sana getiririm dedi.»** Süleyman aleyhisselâm, eğer sen bunu yapabilirsen diğerlerinden üstün oldun. Bunu yapamazsan cin tâifesi arasında beni gülünç duruma düşürürsün, halbuki ben insanlara ve cinlere hükmederim, onların efendisiyim buyurdu.

Âsaf kalkıp abdest aldı. İsm-i a'zam ile Allahü teâlâ'ya düâ edip secde etti.

Alî bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh): İsm-i a'zam öyle bir isimdir ki, bir kimse Allahü teâlâ'ya onunla düâ etse, düâsı kabûl olur, onunla bir şey istese, istediği ona verilir. O ism-i a'zam da **«Yâ zelcelâli vel ikrâm-dır»** buyurduğunu bildirmiştir.

Âsaf'ın ism-i a'zamı söyleyip düâ ve secdesinden sonra, Belkîs tahtı bulunduğu yerden hemen yere batıp, Süleyman aleyhisselâmın kürsüsünün yanından çıktı.

Süleyman aleyhisselâm, Belkîs'in tahtının geldiğini görünce, cin tâifesi, Âsaf Belkîs'in tahtını getirdi, ama Belkîs'i getiremez dediklerinde, Âsaf, Süleyman aleyhisselâm'a, Belkîs'i de sana getirebilirim deyince, billûrdan düz bir köşkün yapılmasını emredip altından su akıttırdı. Suyun içine balık ve kurbağa attırıp, köşkün berraklığından içinde bulunanlar görünür idi.

Sonra kendi kürsüsünün, köşkün ortasına konulmasını emredip kürsüsü üzerine oturdu. Eshâb ve eşrâfı da kendilerine âid kürsüleri üzerine oturdular. Süleyman aleyhisselâma bu durumda en yakın olan kürsü sâhibi önce insan, sonra cin ve sonra ifrît tâifesi idi. Çünkü Süleyman aleyhisselâmın beğendikleri usûl bu idi.

Hattâ beldeleri görmeye gittikleri zaman, Süleyman aleyhisselâm kendi kürsüsünde oturup, diğerleri de anlatılan tertîb üzere kendi kürsülerinde otururlardı. Sonra rüzgâra emredip, yerle gök arasında onları gezdirirdi. Yere inmek istedikleri zaman emredip, derhal dururdu. O zaman yer üzerinde gezerdi. Şimdi melik ve sultanların özel meclisleri olduğu gibi, Süleyman aleyhisselâmın da kendine mahsûs bir meclisi var idi. Süleyman aleyhisselâm, eshâbı ile mecliste toplanınca, Âsaf'a emr etti. Âsaf da ism-i a'zamı okuyup düâ edip, Allahü teâlâ'ya secde ettiğinde Süleyman aleyhisselâm, Belkîs'i o anda yanında gördü.

Süleyman aleyhisselâm, Belkîs'ın tahtını yanında görünce, bu ni'mete şükür ederek, bu Allahü teâlâ'nın büyük bir ihsânıdır. Allahü teâlâ bu mülk ve saltanata ve bana verdiği sayısız ni'met ve ihsanlarına şükür ediyor muyum, yoksa benden aşağıda olanın ilim bakımından, benden üstün olduğunu (bu sadece bir bakımdandır. Âsaf, ism-i a'zamı bilmekle Süleyman aleyhisselâmdan âlim değildi) gördüğümde gereken şeyleri yerine getirmede kusûr edip küfrân-ı ni'met ediyor muyum diye beni tecrübe eder. Ni'mete şükür eden, kendi için eder. Çünkü ni'metin devamına ve artmasına sebeb olur. Ni'mete küfredenin şükrüne Rabbim muhtac değildir. Müstehak olanlara kerem edici olup, cezâya lâyık olanların cezâlarını vermekte acele etmez buyurdu.

Cin tâifesi bu olayı işitince, Süleyman aleyhisselâmın Belkîs ile evleneceğinden ve Belkîs'ın, Süleyman aleyhisselâma cinlere âid şeyleri öğreteceğinden korkmaya başladılar. Çünkü Belkîs cinlerin dilini bi-

lirdi. Çünkü annesi cinden olup ismi Âmire binti Amr idi. Bâzıları ismi Revâhade olup Cin pâdişahı Seken'in kızı idi dediler.

Bu yüzden Cin tâifesi Süleyman aleyhisselâmı Belkîs'ten nefret ettirmek maksadıyla Süleyman aleyhisselâmın huzûruna gelip Allahü teâlâ mülk ve saltanatını devamlı etsin diyerek: Belkîs'in aklında eksiklik vardır, ayakları merkeb tırnağı gibidir deyip, kötülemeye, ayıblamaya ve dil uzatmaya başladılar.

Süleyman aleyhisselâm, Belkîs'in aklını tecrübe etmek ve ayaklarını görmek istedi. Bunun için billûrdan köşkün altına su akıttı. İçine balık ve kurbağa gibi suda yaşıyan canlıları attı. Tahtın değiştirilmesini, yükseltilip alçaltılmasını emretti. «Tahtın altını üste, üstünü arkaya, arkasını öne getirerek şeklini değiştirin bakalım, kendi tahtı olduğunu anlar mı, yoksa anlamaz mı?» buyurdu. Belkîs, Süleyman aleyhisselâm'a dönüp, bu köşke geldiğinde: «Kendisine köşke gir denildi. Belkîs köşkün meydanını gördüğünde derin su sanıp, kendi kendine Süleyman aleyhisselâm beni boğmak istiyor, bundan başkasını yapsa daha iyi olurdu diyerek elbisesini yukarı çekip, ayaklarını açtı. Süleyman aleyhisselâm onun, baldırlarının tüylü ve ayaklarının insan ayağı olduğunu, insanların güzellerinden bulunduğunu, cin tâifesinin onun hakkında yaptıkları kötüleme ve ayıblamaların onda bulunmadığını görünce: «Ey Belkîs, baldırını ört, gördüğün su değildir. Yüzünde kıl ve tüy bulunmayan genç gibi, üstünde toz ve toprak bulunmayan saf billûrdan yapılmış yer üstünde düz bir köşktür», dedi.

Süleyman aleyhisselâma doğru geldi. Süleyman aleyhisselâm ayak ve baldırlarını görmüş olduğundan çok utanıp, şaşırıp, o halde yanına geldiği zaman: **«Kendisine bu senin tahtın mıdır denildiğinde»,** Belkîs tahtına bakıp tanımadı. Hattâ kalbinden birbiri içinde ve yedi kat daire şeklinde muhkem ve etrafında nöbetçi ve muhafızlar bulunan tahtım buraya nasıl gelir diyerek, gördüğüne inanamayıp, hadd-i zâtında değişmeler de olduğundan bilmek ve bilmemek arasında: **«Sanki odur»** dedi.

Süleyman aleyhisselâm: **«Biz Belkîs gelmeden önce, onun mecusî olduğunu bilip, öyle inanmıştık»** buyurdu.

Bu durumda Belkîs: **«Yâ Rabbi ben, Süleyman aleyhisselâm hakkındaki zannımda zulmettim ki, o beni boğmak istiyor dedim. Yâhud, yâ Rabbi, güneşe taptığım için kendime zulm edip, zarar ve ziyânda oldum. Süleyman'ın maiyyetiyle âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ'ya itâat ve onun birliğine imân ettim; yâhud Süleyman (aleyhisselâm) ile beraber Allahü teâlâ'ya ibâdetimi has ve hâlis kıldım ve müslim oldum»** dedi.

«Süleyman aleyhisselâm, Belkîs'i Allahü teâlâ'dan başkasına tapmaktan ve ibâdet etmekten men'eyledi. Zîra Belkîs daha önce küfürlerinde sâbit kâfirlerden idi.» Bunun için Süleyman aleyhisselâmın tahtına gelinceye kadar küfrüne bağlı kâfirler arasında müslimən olamamıştı.

Süleyman aleyhisselâm Belkîs'le evlendi. Rivâyet eden der ki, Süleyman aleyhisselâm Belkîs'e bâzı şeyler sordu. Halbuki Belkîs de Süleyman aleyhisselâmdan bâzı şeyler sorup, bu durumda evlenmeleri meydana geldi. Süleyman aleyhisselâm'ın Belkîs'ten bir oğlu oldu. Adını Dâvud koydu. Bu oğlu, Süleyman aleyhisselâmın hayâtında vefât etti. Sonra Süleyman aleyhisselâm, bir ay sonra da Belkîs vefât etti. Bâzıları da dedi ki, Süleyman aleyhisselâm Belkîs'e Şam'da, ya'nî Suriye'de bir şehir verdi. Belkîs o şehrin hâsılatını ölünceye kadar alırdı. Bâzıları da, Süleyman aleyhisselâm Belkîs'le evlendikten sonra, asker ve ordusuyla onu tekrar memleketine gönderdi ve Süleyman aleyhisselâm, önce anlatıldığı gibi Beyt-i Mukaddes'ten rüzgâra binip ayda bir kere Belkîs'e gelirdi dediler.

SÜLEYMAN ALEYHİSSELÂM İLE BELKÎS HİKÂYESİNİN ANLATILMA SEBEBİ

Bundan önce Süleyman aleyhisselâmla Belkîs kıssasını anlattık. Zîra onda, akıllıların halleri anlatılmakta, akıllılar için çok ibret alınacak taraflar bulunmaktadır. Aynı zamanda geçmişteki iyi insanların halleri anlatılıyor. Allahü teâlâ'nın geçmiş ve şimdiki ümmetler hakkında kudret ve kuvvetini, kendine itâat edenler için ihsân ettiği ni'metlerini, kötülük ve günâh işliyenleri, kendine itâat edenlerin emrine vermesini, velî ve sevgili kullarını mâlik ve diğerlerini onlara esîr etmesini; Haşr sûresi, ikinci: **«Ey akıl sâhibleri ibret alınız»** âyet-i kerîmesi ile bildiriyor, insanlara öğretiyor.

Süleyman aleyhisselâm Rabbine tâat ve teslîm üzere bulunduğundan, Belkîs'i emrine verdi ve Süleyman aleyhisselâmı ona mâlik eyledi. Halbuki Belkîs'in, orduları, askerleri çok, kumandanları oniki bin idi. Her biri yüz bin askere komuta ederdi. Süleyman aleyhisselâmın askeri ise, dörtyüz bin kişi olup, ikiyüz bini insan, ikiyüz bini de cinlerden idi. Bu sayıya göre iki taraf arasındaki fark gayet açıktır. Belkîs'in askeri ondan çok idi. Bununla beraber Süleyman aleyhisselâmın gâlib ve hâkim olması, yalnız tâatine ve Rabbine olan bağlılığına mebnîdir. Belkîs'in yenilmesi ve onun emrine girmesi ise, küfür ve günah sebebiyledir.

Ey insan, bilmelisin ki: **«İslâm âlî, yüksek olup onun üzerine başkası üstün olmaz»** buyuruldu. Nisâ sûresi, yüz kırkbirinci âyet-i kerîmede: **«Allahü teâlâ kâfirlere müslimanlar üzerine yol vermez»** buyuruldu. Sen îman ettiğin zaman dünyada düşmanlarından, âhırette Cehennem ateşinden emîn olursun. O zaman ateş sana hizmet eder. Sana lütûf ifâdesi ile, sırat ve ateşi çabuk geçmeni rica eder. Zîra senin nûrun, benim ateşimi söndürüyor der. Ya'nî senin Allahü teâlâ'nın nûru ile mükerrem olduğunu, sende vakar nişanı bulunduğunu sana birçok ni'metlerin verileceğini söyler.

Ama Cehennem, kâfir ve âsîlere çok fazla kızıp, harbin kazanıldığı zaman şiddetli ve kahhar bir kimsenin düşmanından intikamını aldığı gibi, o âsî kâfirden intikam alır.

Bunun için dünya ve âhırette şeref ve saâdet istiyorsan, Allahü teâlâ'ya tâat ve günah işlememeye sabretmeye devam eyle. İzzet ve seâdeti ancak bulursun. Çünkü bütün izzetler Allahü teâlâ'ya mahsustur. Nitekim Allahü teâlâ Fâtır sûresi on, Münâfıkûn sûresi, sekizinci âyetlerinde: **«Bir kimse izzet isterse, bilsin ki bütün izzet Allahü teâlâya mahsustur»** ve: **«İzzet Allahü teâlâ'nın, Resûlünün ve mü'minlerindir. Fakat münâfıklar bilmiyorlar»** buyurdu.

Ey îmânım var diyen yalancı, senin nifâkın ve ey ihlâsı olduğunu söyliyen yalancı, senin şirkin, Allahü teâlâ'yı, Resûlünü ve seçilmiş mü'minleri görmekten seni men'etmiştir. Eğer sen, îmanın gereği ile amel edici, ihlâsın şartlarını kabûl edici olsan, dünyada insan, cin, şeytan ve her eziyyet veren şeyden ve âhirette Cehennem ateşinden elbette emîn olurdun. Yardım ve izzet senin için, aşağılık, küçüklük düşmanın için olurdu. Nitekim Allahü teâlâ Muhammed sûresi, yedinci âyetinde: **«Allahü teâlâ'nın yoluna gider, onun dînine yardım ederseniz, o da size yardım eder ve ayaklarınızı doğru yoldan ayırmaz»** ve yine Muhammed sûresi, otuzbeşinci âyetinde: **«Kâfirlere zayıf olduğunuzu göstermeyin. Onlardan önce barış istemeyin. Siz muhakkak gâlibsiniz. Allahü teâlâ'nın yardımı sizinledir»**, buyuruyor. Hareketsizlik, gevşeklik ve gaflet kalbine yığılmış, zulmet kalbini kaplamıştır. Bütün gizli ve saklı şeylerin açığa vurulduğu müdhiş günde, sende meydana gelecek hasret ve pişmanlık için hâline çok acınır. O gün öyle bir gündür ki, hakkında Elhâkka sûresi onsekizinci âyetinde: **«Hesâb için Allahü teâlâ'nın huzûruna çıkacağınız ve amellerinizden hiçbir şey'in Allahü teâlâ'dan gizli olmıyacağı âşikârdır»**. Ve: **«O gün insanlar, amellerinin karşılığını görmek için, dağınık ve güruh güruh hesab verir dönerler. Zerre kadar iyilik yapan onu görür, zerre kadar kötülük yapan da onu görür»**, buyuruldu.

O gün senin amelin bu kadar ince ve dikkatle tartılır. Bir zerre ile ağır ve bir zerre ile hafif gelir. Senin hâlinin sonu ne olur? Allahü teâlâ o gün için Meryem sûresi seksenbeşinci âyetinde: **«Takvâ sâhibleri binekler üzerinde Cennet-i a'lâda toplanır, mücrimler de susuz olarak Cehenneme sevk olunur»**, buyuruyor. O zaman senin hâlin nasıl olur ki, perdeler açılır, gizli şeyler açığa çıkarılır, mü'min kâfirden, sıddîk münâfıktan, îmanlı müşrikten, sevgili düşmandan, doğru yalancıdan ayrılır. Yâsîn sûresindeki: **«Ey mücrimler, kâfirler, bugün iyilerden ayrılınız»** âyet-i kerîmesinin sırrı açığa çıkar. Ey zavallı ve kudretsiz insan, hâlini düşün, kendine gel! O günün korku ve dehşetinden sakın! Bu iki fırkanın hangisinde bulunacağını şimdiden bir düşün! Eğer Allahü teâlâ için amel ettiysen, iyi işlerinde yakîn ve ihlâs üzere bulunduysan, Allahü teâ-

lâ'nın, amelini reddetmiyeceği ve kabûle şâyân göreceği bir halde saf ve hâlis yaptıysan, kıyâmet gününde binekler üzerinde Cennete giren takvâ sâhiblerindensin. Bu durumda, ihsan senin içindir.

Yok, bu anlattığımız şekilde değilsen, kendini bil ki, bu iki fırkadan ikincisindesin. Cehennemde Fir'avn ile bulunanlarla helâktesin. Hâmân ve Kârûn'un yanındasın. Allahü teâlâ Kehf sûresi, son âyetinde: **«Rabbini görmek isteyen, sâlih ameller etsin. Rabbine ibâdette kimseyi ortak etmesin»** buyuruyor.

Demek ki, kıyâmet gününde, o korkunç ve dehşetli günde seni, sâlih amellerinden başka kurtuluşa kavuşturacak bir sebeb ve şey yoktur. Bunun için sâlih amel yapman zarurîdir.

BESMELE'NİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Atâ'nın Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anhümâ) eylediği rivâyette: **Besmele indiği zaman, bulutların doğu tarafına çekildiğini, rüzgârın dindiğini, denizin coştuğunu, yabânî ve diğer hayvanların kulak verip onu dinlediğini, şeytanların gökyüzünden recm olunduğunu, Allahü teâlâ'nın kendi şerefli ismi bir hasta üzerine okunduğunda, o hastanın şifâ bulup, bu şerefli ismi bir şey üzerine söylendiğinde o şey'in bereketli olduğuna izzet ve celâline yemîn ettiğini ve hir kimse Besmele'yi okusa Cennete gireceğini** beyân eylemiştir.

Ebî Vâil'in Abdullah bin Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Allahü teâlâ'nın, kendisini ondokuz Zebânî meleklerinden kurtarmasını ihsân etmesini dilerse, Besmele okusun. Zîra Besmele ondokuz harftir. Allahü teâlâ Besmele'deki her bir harfi bu meleklerin herbirinden, o kimse için sütre ve perde kılar»**, buyuruldu.

Tâvus, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildiriyor: Osman İbn-i Affân (radıyallahü anh), Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) Besmeleyi okuduğunda, **Besmelenin Allahü teâlâ'nın isimlerinden bir isim olduğunu, bu isimle ism-i a'zam arasında, gözün siyahı ile beyazı arasındaki kadar yakınlık bulunduğunu** buyurmuştur.

Enes, bin Mâlik (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın (aleyhisselâm): **«Bir kimse, üzerinde Besmele yazılmış bulunan bir kâğıdı yerde basılmasın diye,** Allahü **teâlâ'ya ta'zîm ederek yerden kaldırsa, o kimse Allahü teâlâ** katında **Sıddîklardan yazılır. Annesi babası müşrik olsalar da, azabları nafiler»** buyurduğunu bildirmiştir.

Bâzıları buyurdu ki, İblis mahrûm ve me'yûs olmasının te'sîriyle üç def'a eylediği figân, feryâd ve sayhası gibi, feryâd ve figân etmemiştir. Birisi, lâ'net edilip, kovulup göklerin melekûtundan çıkarıldığı zaman; birisi, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) dünyaya teşrîf ettiği zaman; üçüncüsü de, kendisinde Besmele bulunan Fâtiha sûresi indirildiği zamandır.

Sâlim bin Cad bildirir: Alî (radıyallahü anh), Besmele indiği zaman Resûlüllah'ın: **«Bu âyet-i kerîme en önce Âdem aleyhisselâm'a indi. O anda Âdem aleyhisselâm benim ümmetim bunu okumaya devam ettikleri müddetçe azabdan emîndirler dedi. Sonra Besmele âyeti kaldırılıp İbrâhim aleyhisselâma indirildi. İbrâhim aleyhisselâm mancınıkta iken onu okuduğundan Allahü teâlâ ateşi ona soğuk ve selâmet üzere kıldı. Sonra yine kaldırılıp Süleyman aleyhisselâm'a indirildiğinde, melekler: Ey Allahü teâlâ'nın peygamberi! Allahü teâlâ'ya yemîn ederiz ki, işte şimdi**

mülk ve saltanat tamam ve mükemmel oldu» dediler. Sonra yine kaldırılıp, şu anda Allahü teâlâ bana indirdi. Kıyâmet gününde ümmetim gelir. Onlar Besmeleyi okur bulunurlar. Amelleri terâziye konulduğu zaman sevab ve iyilikleri günahlarından ağır gelir» buyurulduğunu bildirmiştir.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Siz Besmele'yi kitablarınıza yazınız, onu yazdığınız zaman dil ile de söyleyiniz»** buyurmuştur.

BESMELE'NİN DİĞER BİR FAZÎLETİ

İkrime'de (rahımehullah) bildirildi. Buyurdu ki, Allahü teâlâ en önce Levhi'l-mahfûzu ve Kalem'i yarattı. O anda kaleme emredip kıyâmete kadar olacak hâdiseleri Levh üzerine yazdı. Kalemin Levh üzerine ilk yazdığı Besmele âyet-i kerîmesi idi. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmeyi okumaya devam eden mahlûkatı üzerine emân kılmıştır. Yedi kat göklerdeki ve üstündeki melekler, Kerûbiyyûn, Sâfiyyûn ve Müsebbihûn melekleri bunu okumağa devam ederler. Âdem aleyhisselâma en önce inen Besmeledir. O indiği zaman Âdem aleyhisselâm: «Benim zürriyetim bunu okumağa devam ettikleri müddetçe, azabdan emîndirler» dedi. Sonra bu âyet kaldırılıp İbrâhim aleyhisselâma indirildi. Hamd sûresinde vardır. Onu okudu. Halbuki o anda kendisi mancınıkta idi. Allahü teâlâ Nemrud'un ateşini ona soğuk ve selâmet eyledi. Sonra yine kaldırılıp Mûsâ aleyhisselâm'a indirildi. Ve Mûsâ aleyhisselâm ancak Besmele ile, Fir'avn ve büyücülerine, Hâmân ve askerine, Kârûn ve ona uyanlara gâlib geldi. Sonra yine kaldırılıp, Süleyman bin Dâvûd'a (aleyhimesselâm) indirildi. O anda melekler: «Ey Dâvud'un oğlu, Allah hakkı için, tam mülk ve saltanat bugün mükemmel oldu» dediler.

Süleyman aleyhisselâm Besmele'yi her ne şey üzerine okudu ise, o şey kendisine hudû' etti, bağlandı. Onu Allahü teâlâ, Süleyman aleyhisselâma indirdiği zaman, Benî İsrâîl'in kabileleri arasında: «Biliniz ki, bir kimse Hakkın emânından bir âyet dinlemeyi arzû eder ve severse, Dâvûd'un mihrâbında Süleyman'ın yanında hâzır bulunsun. Zîra Süleyman konuşacaktır» diye söylemelerini emretti. Bu halde, kendisini ibâdete vermiş, oruca ve mescidlere devam edenlerden hiç kimse kalmadı. Hepsi Süleyman aleyhisselâmın bulunduğu yere koşmaya başladılar. Âlimler, âbidler, zâhidler ve kabîlenin hepsi onun yanında toplandı. O anda Süleyman aleyhisselâm, Halîl İbrâhim aleyhisselâm minberine çıkıp, orada bulunanlara emân, ya'nî kurtuluş âyeti olan Besmele'yi okudu. İşitenlerin hepsinin gönlü ferah ve sürûr ile dolup: «Bizler şehâdet ederiz ki, sen hak resûlüllahsın» dediler. Süleyman aleyhisselâm yeryüzündeki melikleri Besmele ile yendi, emrine aldı.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) için, Allahü teâlâ Mekke-i mükerreme'nin fethini Besmele ile müyesser kıldı.

Süleyman aleyhisselâmdan bu âyet kaldırılıp, sonra Mesîh İsâ İbn-i Meryem aleyhisselâma indirildi. İsâ aleyhisselâm bununla ferahlanıp havârîlerine müjdeledi. Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma, sen bilir misin ki, sana hangi âyet indirildi. O emân âyet indirildi ki, Besmeledir. Sen ayakta iken, otururken, yatarken, gezerken, yürürken, çıkarken, inerken onu çok oku. Zira kıyâmet günü bir kimsenin defterinde sekizyüz Besmele yazılmış varsa, o bana inanmış ve rubûbiyyetimi tasdîk etmiştir. Onu Cehennemden âzâd eder, Cennete sokarım buyurdu.

Kur'ân-ı kerîm okurken ve nemaz kılarken Besmele oku. Zîrâ bir kimse Kur'ân-ı kerîm'e ve nemaza onunla başlarsa, o kimse vefât edince, Münker ve Nekir onu korkutmaz. Ona ağır muamelede bulunmazlar. Sekerât-ı mevt ve kabir sıkması kolay olur. Benim rahmetim onun üzerine olur. Onun kabrini geniş, gözünün görebileceği kadar büyük ve nûrlu ederim. Kabrinden onu, cismi çok beyaz, yüzü gayet nûrlu parlak olarak kaldırırım. Hesabını kolay görüp, mîzanda iyi amellerini ağır getiririm. Cennete girinceye kadar sırat üzerinde ona tam nûr ihsân ederim. Arasat meydanında onun hakkında seâdet ve mağfiret nidâ etmek üzere münâdime emrederim diye, İsâ aleyhisselâma vahy eylediği zaman, İsâ aleyhisselâm: Yâ Rabbi, bu bana mı mahsustur deyince Allahü teâlâ: Bu müjde özellikle sana ve sana tâbi olanlara ve senden sonra gelecek Ahmed ve onun ümmeti hakkında senin sözüne kâil ve râzı olanlara mahsustur buyurdu.

İsâ aleyhisselâm bu şekilde olan ilâhî vahyi kendine uyanlara ve yardımcılarına Sâf sûresi, altıncı; **«Benden sonra Ahmed adında bir Resûl geleceğini size müjdelerim»** âyet-i kerîmesinden anlaşıldığı üzere Cenâb-ı Ahmed, Muhammed ve nebiyy-i muhtârın kendinden sonra geleceğini, sıfatlarını, hallerini ve fazîletlerini bir bir beyân ederek haber verdi. Kendine uyanlar ve yardımcıları Ahmed'e îman etmek üzere ahd ve mîsak aldılar. Kendisini Allahü teâlâ göğe kaldıracağı zaman, Ahmed'in şânını, eshâbına yeniden söyledi.

Çok zaman geçip Havârîler ve onlara uyanlar, yeryüzünde kalmayınca, onların yerlerine başkaları geldi. Kendileri dalâlette olduklarından, diğerlerini de dalâlete sürüklediler, doğru yoldan ayırdılar. Dinlerini dünyaları ile değiştirdiklerinden, bu âyet-i emân hıristiyanların kalblerinden kaldırıldı. Ancak Resûlüllah'ın gelmesine kadar Bahîra Râhib ve ona benzeyen İncil sâhiblerinin müslimanlarının kalblerinde devam etti.

Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) bi'setinde, içinde Besmele-i şerîfe olan sûre kendisine Mekke'de indi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) emredip her sûrenin başına, risâle ve defterlerin sahifelerine yazıldı.

Bu âyetin Resûlüllah'a (aleyhisselâm) indirilmesi, büyük fethe sebeb oldu. Cenâb-ı Hak izzet ve celâline yemîn edip, birşey üzerine Bes-

mele okuyana, o şey'i mübârek ederim. Bir mü'min Besmele'yi okursa, Cennet o kimseye, emrine hazırım diyerek, hizmetinde bulunmayı arzû edip, yâ Rabbi, şu kulunu Besmele'nin hürmetine benim içimde bulundur der. Cennet, senin emrindeyim dediği bir kul için Cennete girmek vâcib olur.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Önünde Besmele bulunan bir düâ reddolunmaz»,** buyurdu. Ve yine buyurdu: **«Ümmetim kıyâmet günü gelirler. Onlar Besmele söylemiş olurlar. Onların sevabları mîzanda ağır gelir. Bu durumda diğer ümmetler Muhammed'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetinin sevâbı, nasıl ağır geldi dediklerinde, peygamberler onlara, Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetinin sözlerinin başında Allahü teâlâ'nın isimlerinden üç isim vardır ki, eğer o isimler mîzânın bir kefesine konsa Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetinin sevâbı ağır gelir derler.»**

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Ümmetim bu âyeti okumağa devam ettikleri müddetçe, Allahü teâlâ bu âyeti, her hastalığa şifâ, her derde devâ, her fakîrlik ve zarûretten kurtulma, ateşten uzak ve ayıblamalara emân kılar.»**

BESMELENİN TEFSİRİ

Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İsâ aleyhisselâmı, annesi Meryem (radıyallahü anhâ), öğrenmek için mektebe gönderdiğinde, muallim kendisine Bismillâhirrahmânirrahîm de, dedi. İsâ aleyhisselâm Besmele nasıl şeydir? deyince hocası, bilmiyorum dedi. İsâ aleyhisselâm (B), Allahü teâlâ'nın Behâ, hüsn ve izzetine, (S), Allahü teâlâ'nın Senâ ve şânının yüksekliğine, zâhir ve bâhir olmasına, (M) de Hakkın memleket ve saltanatına, kuvvet, kudret ve tasarrufuna, kahr ve galebesine işârettir, dedi»** buyurdu.

Ebû Bekr-i Verrak diyor ki: «Besmele, Cennet bahçelerinden bir bahçe'dir. Her harfinin ayrı tefsîri vardır. Besmelenin altı şekilde tefsîri vardır. (B) bârî demektir. Ya'nî Allahü teâlâ Arş'dan yere kadar herşey'in hâlikı, yaratıcısı demektir. **Hüvallahül hâlikul bârî...** âyet-i kerîmesi bunu bildirmektedir. Allahü teâlâ Arş'dan yeryüzüne kadar herşey'in rızkını yaymıştır. Nitekim Ra'd sûresi yirmialtıncı âyetinde: **«Allahü teâlâ rızkı, dilediğine geniş, dilediğine dar eder»** buyurması bunu gösteriyor. Arş'dan yere kadar olan mahlûkatı yok olduktan sonra Allahü teâlâ yine bâkîdir. Nitekim Errahmân sûresinde: **«Onda olan her şey yok olucudur. Ancak celâl ve ikrâm sâhibi Allahü teâlâ bâkîdir»** buna işârettir. Allahü teâlâ, Arş'dan yere kadar olan bütün mahlûkatı, öldükten sonra mükâfât ve azâb için diriltir. **«Elbette Allahü teâlâ kabirlerde olanları diriltir»** âyeti bunu gösteriyor. Allahü teâlâ Arş'dan yere kadar mü'min'

ıyilik edicidir. Böylece (Sin) ve (Mim) harflerinin de tefsirleri vardır.

Hakîkat sâhibleri, Besmele'nin ma'nâsı, onunla bereketlenmek, insanların iş ve sözlerine Besmele ile başlamağa uğraşmaları, dalgın ve gâfil olmamalarıdır. Nitekim Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîme Besmele ile başlamıştır demişlerdir.

BİSMİLLÂH DİYEN, ALLAHÜ TEÂLÂ'NIN AFVINA KAVUŞUR

Bismillâh de ki, Allahü teâlâ'dan afv bulasın. Sen Besmele'yi okuyuculardan duyuyorsun. Acaba Hak teâlâ'dan duyman nasıldır. Sen Besmele'yi duydun, halbuki üzüntü devamlıdır. Senin şu işitmen vâsıta iledir. Vâsıtasız duyman acaba nasıldır.

Senin şu işitmen dâr-ı gururdadır. (Dünyadadır). Dâr-ı Sürûr'da duyman acaba nasıldır! Senin şu duyman şeytana yakın olduğun yerdedir. Rahmâna yakın olduğun zamanki duyman acaba nasıldır? Senin şu duyman aşağı bir kuldandır. Yüksek melekten duyman acaba nasıldır! Şu lezzet mücahede lezzetidir. Müşâhede lezzeti acaba nasıldır! Şu lezzet beyân lezzetidir. Görmek lezzeti acaba nasıldır?

BİSMİLLÂH, beldeleri kullarından tâat sâhibleri ile ma'mûr eyliyen Cenâb-ı Hakkın ismidir. O beldeler için dağ gibi evtadler vardır. Arz, tâat sâhiblerinden kendi üzerinde bulunanlara beşik gibi olmuştur. Kullardan tâat sâhibleri ebdal ve ahyârdan kırk kişidir ki, onlar Allahü teâlâ'yı ortak ve benzerlerden tenzîh ve takdîs ederler. Onlar da dünyada meliklerdir. Kıyâmet günü insanların şefâatçılarıdır. Zîra Allahü teâlâ onları dünyaya fayda ve kullara rahmet için yaratmıştır.

BİSMİLLÂH, SÖYLİYENİN GIDASIDIR

Besmele, söyliyenlerin, zikredenlerin gıdasıdır. Kuvvetliler için izzet ve yükseklik, zaifler için sığınak ve barınak, sevenler için nûr, müştaklar için sürûrdur. Besmele ruhların rahatı, bedenlerin kurtuluşudur. Besmele kalblerin nûru, işlerin nizamıdır. Besmele sağlamların tâcıdır, kavuşanların ışığıdır. Besmele âşıkların zikridir.

Besmele, kullarını şerefli ve aşağı kılan Hudâ'nın ismidir. Bismillâh ateşi düşmanları için, kalacak yer, rü'yeti, sevdikleri için va'deden yüksek zâtın ismidir. Besmele sayı bakımından düşünülmeyen bir, ya'nî hiçbirlere benzemiyen bir olanın ismidir. Besmele sonu olmıyan bâkînin ismidir. Besmele, kimsenin ve hiç bir şey'in yardımı ile bulunmıyan dâim ve kâim olanın ismidir.

Besmele, her sûrenin başlangıcı ve anahtarıdır. Besmele, yalnızlıkları kendisiyle şereflendirenin ismidir. Besmele, rahmeti tamam olanın

ismidir. Besmele zanları güzel kılanın ismidir. Besmele şey'e ol deyip, ondan meydana getirenin ismidir. Erişilemiyen ve kimseye ihtiyacı olmıyan, vehim ve kıyastan yüksek ve berî olanın ismidir. Sen harf harf Besmele'yi söyle, biner biner sevab kazan, günahlarını azalt.

Bir kimse diliyle Besmele söylese, dünyayı, kalbiyle dese âhireti, sırrı ile söylese Mevlâyı müşâhede eder.

Bismillâh öyle bir kelimedir ki, onunla, söyliyenin ağzı temizlenir. Bismillâh öyle bir kelimedir ki, onunla gam devam etmeyip gider.

Besmele öyle bir kelimedir ki, onunla ni'met tamam olur. Öyle bir kelimedir ki, onunla sitem, eziyyet ve azâb kalkar. Öyle bir kelimedir ki, ümmet onunla diğerlerinden ayrılmıştır. Besmele öyle bir kelimedir ki, celâl ile cemâl arasını birleştirmiştir.

Bismillâh sözü celâl içinde celâldir. Rahmânirrahîm sözü cemâl içinde cemâldir. Bir kimse Allahü teâlâ'nın celâlini müşâhede etse, aklını şaşırır. Bir kimse Allahü teâlâ'nın cemâlini müşâhede etse, hâli hoş, kalbi parlak ve nurlu olur.

Besmele bir kelimedir ki, kudret ile rahmet arasını birleştirmiştir. Kudret itâat edenlerin tâatini toplamış, rahmet de günahkârların günahlarını mahv ve yok eylemiştir.

BİSMİLLÂH DEMEK

Sen Bismillâh de. Çünkü sen Bismillâh deyince, Allahü teâlâ tâate kavuşan ancak benimle kavuşur, sonra tâat nûru ile iyâna kavuşur, iyân olunca beyâna ihtiyacı olmaz buyurur. Sevgiliye kavuşan ağlama ve elemden kurtulur. Görenin habere ihtiyacı olmaz. Samede kavuşan, gam ve gussadan kurtulur. Likaya kavuşan, şakîlikten emîn olur.

BESMELE İLE ŞEYTANA MUHALEFET

Şeytana uymamak ve isyandan kaçınmak için, Cehennemden korkarak çok iyilik yapan, Allahü teâlâ'yı anan ve bunlara devam edip **Bismillâh** diyen kimseye, Allahü teâlâ rahmet etsin. Allahü teâlâ'nın gösterdiği yola yapışana, Allahü teâlâ'ya sığınana, tevekkül edene, onun zikri ile meşgul olup da, **Bismillâh** diyene Allahü teâlâ rahmet etsin Dünya için zâhid, âhirete rağbet edici, cefâ ve eziyyetlere sabredici, ni'metlere şükredici ve Mevlâ'yı anıp da, **Bismillâh** diyene Allahü teâlâ rahmet eylesin. Devlet, seâdet, ebedî şeref, azgınlıktan kaçınan ve dünya için kendine yetecek kadarla yetinip, ölmeyip dâima diri olan Allahü teâlâ'nın zikrine ve fikrine devam edip de, **Bismillâh** diyen kimse **içindir.**

T E V B E

Allahü teâlâ Nûr sûresi, otuzbirinci âyetinde: **«Ey mu'minler, hepiniz Allahü teâlâ'ya tevbe ediniz ki, kurtulasınız»**, buyuruyor. Bu âyet-i kerîmedeki hitâb, umûma tevbe ile hitâbdır.

Lügatte tevbe, rücu' etmek demektir. Nitekim (Tâbe filânün min kezâ) ya'nî filân kimse, filân şeyden rücu' etti demek olur.

Şerîatte tevbe, dinde kötü ve çirkin olan şeylerden ve çirkin hallerden, yine dinde güzel, beğenilmiş olan şey'e ve güzel hallere rücu' etmek, dönmek ve günâh ve isyânı terk etmenin, insanı Allahü teâlâ'ya ve Cennetine yaklaştıran güzel ve makbûl işlerden olduğunu bilmektir.

Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede bütün mü'minlere hitâb edip: **«Ey mü'minler! Sizler nefsinizin arzularından ve şehvetlerinden vazgeçip bana sığınınız ki, o tevbe ve inâbe ile maksûd ve matlûbunuza kavuşasınız. Ebedî olan âhirette benim Cennet ve ni'metimde devamlı bulunasınız. Kurtuluş ve seâdette olup, ebrâr ve sâlikler için hazırlanmış olan Cennete rahmetimle giresiniz»**, buyuruyor.

Yine Allahü teâlâ mü'minleri ayırıyor ve özellikle mü'minlere hitâb edip Tahrîm sûresi, sekizinci âyetinde: **«Ey îmân edenler, Allahü teâlâ'ya tevbe-i nasûh ile tevbe ediniz ki, Allahü teâlâ günahlarınızı afveder ve sizi, altından nehirler akan Cennete koyar»** buyuruyor. Böylece nasûh tevbesi ile tevbe etmelerini emir ve tenbih eylemiş oluyor.

Nasûh, hâlis ma'nâsına olan nesah kelimesindendir. Tevbe-i nasûh, hiç bir şey'e bağlı olmıyan ve hiç bir şey'in kendisine bağlı olmadığı tevbe demektir ki, kul kendisiyle tâat ve ibâdet üzere doğru yolda bulunur, günâh ve isyâna meyletmez, tilki gibi hâle ve kurnazlığa sapmaz ve bir daha isyân ve günâha dönmeyi aklından geçirmez. Nefsin arzûlarını ve isteklerini eksiksiz yaptığı gibi, sayılı olan nefeslerinin güzel ölümle bitmesine, tamam olmasına kadar, günahları da sırf Allah rızası için terk eder. Çünkü günâhtan tevbe, icma'-ı ümmetle vâcibdir. Allahü teâlâ tevbe ve istiğfar edenleri Kur'ân-ı kerîm'de birçok yerde bildiriyor ve: **«Allahü teâlâ tevbe eden ve temiz kullarını sever»**, buyurup, tevbe eden kullarını, Allahü teâlâ'ya yakınlık derecesinden uzaklaştıran günahlardan tevbe ve rücu' edip, bu şekilde temizlenen kullarını sevdiğini bildiriyor.

Tevbe sûresi, yüz onikinci âyet-i kerîmede, tevbe edenlerin, hamd edici, oruç tutucu, rükû' ve secde edici olduklarını emr-i ma'ruf ve nehy-i münker üzere bulunduklarını, Allahü teâlâ'nın hududunu muhafaza ettiklerini ve bu sıfatlarla mevsuf oldukları zaman müjde ile tebşîr edileceklerini beyân ediyor.

HANGİ GÜNAHLARDAN TEVBE LÂZIMDIR

Tevbe edilmesi gereken günahlar, büyük ve küçük günahlardır. Büyük günahlar hakkında âlimler ihtilâf eylemişlerdir. Bâzısı büyük günahlar üçtür, bâzısı dört, bâzısı yedi, bâzısı dokuz, bâzısı onbirdir demişlerdir. İbn-i Abbâs'a (radıyallahü anhümâ) İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) büyük günahlar yedidir dediği haberi gelince, İbn-i Abbâs hazretleri, belki yetmiştir buyurdu. Allahü teâlâ'nın yasak ettiği herşey kebâirdir, büyük günahdır dedi. Bâzıları da büyük günahlar belli değildir. Kadir gecesi ve cum'a günündeki düânın kabûl sâati gibidir. Kadir gecesini ve eşref sâati bulmak için çok ibâdet ve düâ gerektiği gibi, insanların bütün günahlardan sakınmaları için büyük günahların sayısı da bildirilmemiştir dediler.

Bâzıları da, dünyada had cezâsı gerektiren bütün günahlar, büyüktür dediler. Allah âlimlerinden bâzısı, büyük günahları toplayıp, onyedidir ve bunların **dördü kalbdedir.** Bunlar da :

1 — Allahü teâlâ'ya şirk koşmak.
2 — Günâha ısrarla devam etmek.
3 — Allahü teâlâ'nın rahmetinden ümidini kesmek.
4 — Allahü teâlâ'nın mekrinden emîr olmaktır.

Dördü de dil iledir :

1 — Yalan yere şâhidlik etmek.
2 — Muhsan kimseye kazf ve iftirâ etmek.
3 — Doğruyu yanlış, yanlışı doğru göstermek için yalan yere yemîn edip, isterse bir misvak olsun başkasının malını almak.
4 — Büyü yapmaktır.

Üçü de karın iledir :

1 — Şarap ve sarhoş eden içkileri içmek.
2 — Yetimin malını zulüm ile yemek.
3 — Fâiz olduğunu bildiği halde, fâiz mal ve parayı yemektir.

İkisi de ferc iledir :

1 — Zinâ etmek.
2 — Livâta etmektir.

İkisi de iki el iledir :

1 — Adam öldürmek.
2 — Hırsızlık yapmaktır.

Biri de ayakladır :

1 — Düşmanla harbederken, bir kişinin iki kişiden, on kişinin yirmi kişiden, yüz kişinin ikiyüz kişiden kaçmasıdır.

Biri de bütün bedenledir :

1 — Anne ve babaya âsî olmaktır. Ya'nî anne-babası herhangi bir şekilde (günah olmamak şartiyle) yemîn ettikleri zaman, onları dinlemeyip, aksine hareket etmek, kızıp bağırdıkları zaman, onları dövmek, ağır söylemek ve birşey istedikleri zaman, onlara vermemek, aç kalıp yiyecek istedikleri zaman, onlara yiyecek vermemektir.

KÜÇÜK GÜNAHLARIN SAYISI ÇOKTUR

Küçük günahların sayısı pek çoktur. Bunları teker teker bildirmek imkânsızdır. Biz bunları ancak, şer'î deliller ve basiret nurları ile biliriz. Çünkü şerîatın maksûd ve matlûbu günahları terk ile kalbi ve kalbin etrafını Allahü teâlâ'ya vermektir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de: **«Günâh olanları terkediniz. İster dıştan, ister içten günah olsun»** diye emrediyor. Güzel kimseye bakmak, onu öpmek, cima' etmeksizin onunla sarılıp yatmak, müsliman kardeşine sebebsiz yere kazf etmeksizin sövmek, dövmek, gıybet, nemîme, yalan ve bunlara benzer şeyler gibi anlatılması uzun süren günahlar küçük günahlardır. [İbn-i Hacer-i Mekkî Zevâcir kitâbında bunları da büyük günahlardan sayıyor. Özellikle gıybet, nemîme, yalan, en kötü sıfatlardandır].

Mü'min olan kimse büyük günahlardan tevbe edince, küçük günahlar da bunun içerisinde olur. Nitekim, Nisâ sûresi, otuzbirinci âyetinde: **«Eğer nehyolunduğunuz büyük günahlardan sakınırsanız, küçük günahlarınızı da afvederim»** buyuruyor. Fakat yalnız büyük günahlardan sakınmakla kalmayıp, bütün günahların, büyük, küçük, hepsinden tevbe etmeye uğraşmalıdır. Nitekim şâirin birisi: Sen günahların büyüğünü, küçüğünü terket. İstikamet üzere bulunan kimse için takvâ budur. Dikenli yer üzerinde yürüyen kimse gibi ol ki, her adım attığın yerin zararsız olduğunu bilesin. Sen küçük günahları, küçük ve önemsiz sayma ki, dağların küçük küçük taşlardan meydana geldiğini herkes bilir», diyor.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlatır: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâb-ı kirâmiyle bir vâdiye indiler. O vâdide görünürlerde ağaç yoktu. Resûlüllah, Eshâbına odun toplamalarını emretti. Eshâb-ı

kirâm, burada odun görmüyoruz ya Resûlâllah! diye arzettiler. **«Alacağınız şey'i küçük görmeyiniz»** buyurdu. Bâzıları ufak tefek ne buldularsa, bir yere, bir bir üstüne yığdılar. Böylece epeyce birşey toplamış oldular. Bunun üzerine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«İşte iyilik ve kötülükten küçük ve ehemmiyetsiz sayılan şeyler bunun gibi olur. Çünkü küçük günah küçük günâha, büyük günah büyük günaha, iyilik iyiliğe, kötülük kötülüğe eklenerek çok olur»**, buyurdu.

Bâzıları dediler ki, günah kulun yanında küçük ve kıymetsiz görününce, Allahü teâlâ katında büyük olur. Kul, küçük günahı büyük gördüğü zaman, o günah Allahü teâlâ katında küçülür. Mü'min olan kimse, îmân ve ma'rifeti sebebiyle küçük günahları da büyük görür. **Nitekim,** hadîs-i şerîfde: **«Mü'min olan kimse günâhını dağ gibi görüp, kendi üzerine düşeceğinden korkar. Münâfık bir kimse ise, günâhını, burnunun üzerine konan ve hemen uçan sinek gibi görür»**, buyuruldu.

Bâzıları dediler ki, mağfiret olunmıyan günah, insanın keşki her işlediğim günah bunun gibi olsaydı, diye söylediği sözüdür. Böyle söylemesi, îmânın ve Allahü teâlâ'nın azamet ve celâline âid ma'rifetinin azlığındandır. Allahü teâlâ'nın azamet ve celâlini bilseydi, elbette küçük günâhı büyük, önemsizi önemli görür idi. Nitekim Allahü teâlâ bâzı peygamberlerine: «Hediyyenin azlığına bakmayın, hediyye edenin ve onu veren zâtın şânının azametine bakınız» diye vahy ve ilham etmiştir.

Bunun için Allah katında yüksek derecelere, büyük kıymet ve değere kavuşan kimse: «Günahların küçüğü yoktur. Allahü teâlâ'nın emir ve yasaklarından herbirine uymamak büyük günahdır» demiştir.

Sahâbeden bâzısı, tâbiînden olan eshâbına: «Sizler bir takım işler yaparsınız ki, o ameller sizin nazarınızda pek ince, hafif görünür. Biz ise, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) zamanında, sizin bu hafif ve kıymetsiz tuttuğunuz işleri, cezâ ve helâke götürücü sayardık» buyurmuştur. Böyle buyurması, Allahü teâlâ'ya ve Resûlüne yakınlığını gösteriyor.

O halde, bir câhil tarafından büyük tutulmayan bir şey, bir âlim tarafından büyük görülür.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşıldı ki, tevbe herkese farz-ı ayndır. İnsanoğlundan, bunun dışında kalan tasavvur olunamaz. Çünkü insan, uzuv ve organlarıyle günah işlemekten ârî değildir. Bedeni ile günah işlemese, kalbi ile günaha düşmekten kurtulamaz. Bundan da kurtulsa, şeytanın Allahü teâlâ'yı anmaktan gafil bırakmak için, çeşit çeşit hâtıra ve düşünceleri kalbe sokmasiyle meydana gelen vesveseden kurtulamaz. Ondan da kurtulsa, kusurdan kurtulamaz. Bunların tümü, mü'minin hal ve makamlarında olan derecelerinin sayısı kadardır. Her hal için tâat, günah, hudud ve şartlar vardır. Bunları aklında tutmak tâat, unutmak günahtır.

Herkes tevbeye muhtacdır. Tevbe ise, insanın içinde bulunduğu iğrilik ve ayrılıklardan rücu' edip, kendisi için yapılmış olan doğru yola ve kalması gereken makama gitmektir. Bütün mü'minler tevbeye muhtacdır. Ancak kıymet bakımından aralarında fark vardır. Avamın tevbesi günahtandır, havassın tevbesi gaflettendir. Havass-ı havassın, ya'nî seçilmişlerin tevbesi kalblerinin Allahü teâlâ'dan başkasına meylindendir. Bunun için **Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah)**: «Avâmın tevbesi günahtan, havassın tevbesi gaflettendir» demiştir.

Ebû'l-Hasan-ı Sevrî; tevbe, Allahü teâlâ'dan başka herşeyden rücu'dur demiştir. Günahdan tevbe ile gafletten tevbe arasında fark vardır. Aynı zamanda iyilik görmek ile, bütün iyilikleri yaratandan gayriye, kalbinde gördüğü meyil ve tumaninetten tevbe arasında fark vardır. Bunun için peygamberler (aleyhimüsselâm) tevbeyi bırakmadılar. Şu hadîs-i şerîfe bakmaz mısın ki, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kalbime perde gelir. Her gün ve gece Allahü teâlâ'dan yetmiş def'a afv ve mağfiret isterim»** sözü mübârek ağızlarından çıkmıştır.

Âdem aleyhisselâm, yasak ağaçtan yediği zaman, Cennet hulleleri bedeninden kalkıp, tac ve süsleri alındı ve Allahü teâlâ tarafından Âdem aleyhisselâmın ve Havvâ'nın yeryüzüne indirilmeleri emrolundu. Beni dinlemiyen bana yakın olamaz denildi. Bundan sonra Âdem aleyhisselâm hayâ ile Havvâ'ya bakıp, meydana gelen işin bizi, sevgilinin sevdiği yerden çıkarıp, ebedî, ni'met yeri olan, yerlerin en şereflisi, en temizi, en emîni ve hakka en yakîni olan Cennete kavuşup ayrıldıktan sonra, tevbe ve tazarrua muhtac kıldı dedi. Tevbeyi bırakmayıp, A'raf sûresi, yirmiüçüncü âyetinde bildirildiği gibi: **«Yâ Rabbî, kendimize zulmettik, bize mağfiret ve merhamet etmezsen elbette hüsrân ehlinden oluruz»** deyip, pişmanlıklarını izhâr edip, tevbe ve rücu' etmeleriyle Allahü teâlâ tevbelerini kabûl buyurmuştur. Nitekim Bakara sûresi, otuzyedinci âyet-i kerîmesinde: **«Âdem aleyhisselâm, Rabbinden özel kelimeler alarak, tevbe ve niyâz edince, Allahü teâlâ tevbesini kabûl etti. Allahü teâlâ tevbe eden kullarının tevbelerini kabûl edicidir ve merhamet edicidir»**, buyuruyor.

Hasan bin Alî (radıyallahü anhümâ) buyurur ki, Âdem aleyhisselâmın tevbesi, ziyâdesi ile tevbeleri kabûl edici ve merhametli olan Allahü teâlâ katında kabûl edildiği zaman, melekler tarafından Safiyyullah'a müjde verildi. O anda Cebrâil, Mîkâil ve İsrâfil aleyhimüsselâm yeryüzüne inip: «Allahü teâlâ tevbeni kabûl etti. Gözün aydın olsun.» dedikleri zaman, Âdem aleyhisselâm, bu tevbeden sonra, bir şey istersem, hangı makamdan isteyeyim? diye sorunca: Yâ Âdem, sen dünyada meşakkat ve tevbeye zürriyetini vâris kıldın. Onlardan birisi bana düâ edip, tazarru', yalvarma ve kendi aşağılığını arz ettiği zaman, senin tevbe ve düânı kabûl eylediğim gibi, onun da tevbe ve düâsını kabûl ederim. Onlardan

biri, benden afv ve mağfiret dileyip, bana sığınırsa onu bahillik etmem Çünkü ben tevbeleri kabûl ediciyim. Ey Âdem, ben günahdan tevbe edenleri, Cennette haşrederim. Onları mezarlarından neş'eli ve güler yüzlü oldukları, düâları kabûl buyuruldukları halde kaldırırım» vahiy ve ilhâmına muhâtab oldu.

Nûh aleyhisselâm da tevbeyi bırakmamıştı. Kavminin ona inanmaması ve kavmine şiddetli gazabı neticesinde Allahü teâlâ doğu ve batıdakileri suda boğmuştur. Bunun için Nûh aleyhisselâma ikinci Âdem denir. Çünkü insanlar onun zürriyetindendir. Nûh aleyhisselâm ile gemide bulunan insanlardan üçü, kendi evlâdı olan Sam, Ham ve Yâfes idi. Onlardan başka kimseden çocuk dünyaya gelmemiştir dendi. Bütün insanlar Ham, Sam ve Yâfes'ten meydana gelmiştir. Bu kıymet ve derece ile Hûd sûresi, kırkyedinci âyetinde bildirildiği gibi Nûh aleyhisselâm: **«Yâ Rabbi, bilmediğim şey'i istemekten sana sığınırım. Sen beni mağfiret ve merhamet etmezsen ben hüsrân ehlinden olurum»** diye düâ edip, afv ve gufrân dilemiştir.

İbrâhim aleyhisselâm — ki Halîlullahtır — Allahü teâlâ ona kıymet ve celâlet ihsan buyurmuş, onu kendine halîl ya'nî [dost] edinmiştir. Onu peygamberler babası yapmıştır. Nitekim Allahü teâlâ'nın ondan ve çocuklarından dört bin peygamber gönderdiği bildirilmiştir. Allahü teâlâ Sâffât sûresi, yetmişikinci âyet-i kerîmesinde: **«Onun zürriyyetini, devamlı kıldım»** buyuruyor. Hattâ Peygamber efendimiz Muhammed Mustafâ (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve Mûsâ, Dâvud, Süleyman ve diğerleri (aleyhimüsselâm) onun oğullarındandır. Bütün bunlara rağmen tevbe ve istiğfarı ve Allahü teâlâ'ya muhtac olduğunu bir an unutmamıştır. Şûrâ sûresi, yetmişikinci âyetinde: **«Beni yaratan hidâyet sâhibidir. Yemem ve içmem ondandır. Hasta olunca şifâ veren odur. Beni öldürecek ve tekrar diriltecek odur. Kıyâmet günü kusurlarımın mağfiretini ondan dilerim»** buyurduğu ve: **«Tevbelerimizi kabûl et! Elbetteki sen tevvâbür-rahîmsin»** deyip Allahü teâlâ'dan mağfiret dilediği bildirilmektedir.

Mûsâ aleyhisselâm da Allahü teâlâ'nın, yukarıda isimleri geçenler gibi Ülü'l-azm peygamberlerindendir. Kelîmullahtır. Onu kendine muhîb eylemiştir. Vâsıtasız olarak onunla konuşmuştur. Nûrlu el, Asâ ve bunlar gibi dokuz âyet ve mu'cizelerle, Tih çölünde geceleyin nûrdan direğin görünmesi, men ve selvânın inmesi gibi, kendinden önce hiçbir peygambere verilmeyen, âyet, işâret ve delâletler ile onu kuvvetlendirmiştir. O da tevbeye ihtiyacı olmadığını düşünmeyip, A'raf sûresi, yüz ellibirinci âyetinde bildirildiği gibi: **«Yâ Rabbi, beni ve kardeşimi** (Hârûn aleyhisselâm) **mağfiret eyle ve bizi rahmetine kavuştur. Sen rahmet edenlerin, en merhametlisisin»** diyerek, afv ve mağfiret dilemiştir.

Dâvud aleyhisselâm'a da Allahü teâlâ yüksek kıymet ve meziyyet vermiş, büyük mülk ihsân etmişti. Kapısında otuz bin muhafızı vardı. Zebûr-u

şerîfi okuduğu zaman kuşlar başucunda toplanır, akar sular durur, insan, cin ve hayvanlar etrafında toplanırlardı. Hiç biri diğerine zarar ve eziyyet vermezdi. Tesbîh ettiği zaman, dağlar tesbîh ederlerdi. Maîşetini te'mîn için ve kadr ve kıymetini artırmak ve emrini korumak için Allahü teâlâ demiri, onun elinde hamur gibi yumuşak yapmıştı. O da secdeye kapanarak, kırk gün ağlamış, gözyaşlarını yerlere dökmüş, hattâ onun gözyaşından yerde otlar bitmiş ve bu hal ile Allahü teâlâ ona merhamet edip, tevbesini kabûl etmiştir. Kur'ân-ı kerîm bunu açıkça bildirmektedir.

Süleyman bin Dâvûd aleyhisselâm büyük saltanat sâhibi olup, rüzgârlar emrinde idi. Akşam, sabah birer aylık yola giderdi. Kendisinden sonra hiç kimseye verilmeyen mülkü vardı. Kendisinin haberi olmadan evinde meydana gelen bir yanlışlık sebebiyle mülkü ve saltanatı kırk gün elinden alındı. Bunun için Allahü teâlâya çok yalvardı. Kırk gün sonra Allahü teâlâ yüzüğünü, balığın karnından çıkarıp, Süleyman aleyhisselâm yüzüğünü taktı. Tekrar kuşlar gelip, huzûrunda durdu. Cin ve ifrit ve yırtıcı hayvanlar etrafında toplandı.

Bu kırk gün içerisinde kendisine kötülük edenler, kötülük düşünenler, kendilerinin afv edilmesi, kusurlarına bakılmaması için, Süleyman aleyhisselâmdan özür dilediler. Süleyman aleyhisselâm: «Bundan önce bana karşı yaptıklarınızdan dolayı size kızmadım, sizi ayıblamadım. Şimdi de bana gösterdiğiniz yakınlık, teveccüh, ikrâm ve övmelerinizden ötürü size teşekkür etmiyorum. Zira o hal, Allahü teâlâ hazretlerinin emir ve hükmü idi. Ona dûçâr olmaklığım, zarurî idi» buyurdu. Allahü teâlâ Süleyman aleyhisselâmın tevbesini kabûl etti. Mülkünü tekrar kendisine verdi. Makamına süs, şân, ihtişâm ve azamet bahşetti.

Allahü teâlâ'nın sevgili kullarının, yeryüzündeki halîfelerinin halleri bu şekilde olunca, sen ey zavallı! Hangi hâlinle gururlanırsın. Halbuki sen, aldanma diyârı olan dünyada, şeytanın sancağı altındasın. Onun askeri olmuşsun! Dünya istekleri, nefs, şehvetler, arzûlar ve vesveseler, şeytanın kötülükleri süslü ve güzel göstermesi gibi düşman birlikleri her tarafını sarmıştır. Sen işe, namaz, oruç, zekât ve hac gibi zâhirî ibâdetlerine, uzuvlarını ve organlarını zâhirde görünen günahlardan men'etmene mağrur oldun. Kalbin ise, kalbe âid ibâdetlerden, ya'nî vera', takvâ, zühd, sabır, rızâ, kanâat, tevekkül ve işleri Allahü teâlâ'ya ısmarlama, yakîn elde etme, gönül selâmeti, cömertlik, ihsân, hüsn-ü zan, güzel huy, iyi geçinme, güzel ma'rifet ve tâatten, doğruluk ve ihlâstan ve bunlara benzer şeylerden boş ve uzaktır. Belki sen, kötü ahlâk, her çeşit üzüntü, dünya ve âhıretini harab eden her çeşit helâk edici belâlarla, günden güne artan günahlarla dolusun. Ya'nî fakirlikten korkmak, Allahü teâlâ'nın kazâsına râzı olmamak, Cenâb-ı Hakkın yarattıkları hakkındaki hüküm ve kazâsına îtiraz etmek, Allahü teâlâ'nın verdiği sözde

şübhe etmek, kin, çekememezlik, hiyânet etmek, dünyada, yüksek makam sâhibi olmak istemek, başkaları tarafından övülmek arzûsunda olmak ve buna benzer şeylere eğilim ve teveccüh göstermek ve Bakara sûresi ikiyüz altıncı: **«Kendisine Allahü teâlâ'dan kork dendiği zaman, izzeti günahdan sayar»** âyet-i kerîmesinin bildirdiği yüksek ma'nâya göre, Allahü teâlâ'nın kulları üzerine kendini büyük görmek, kızmak, inat etmek, câhilce gayret göstermek, başkanlık sevdâsında olmak, buğzetmek, düşmanlık, bahillik, tama', dünyaya rağbet etmek, iyiliklerden kaçmak, kibir, ucüb, büyüklük göstermek, böbürlenmek, kendini beğenmek, başkalarından saygı beklemek, zenginlere hürmet edip, fakirleri aşağı tutmak, dünya ile övünmek, ikiyüzlülük, aldatmacılık ve kendini beğenerek doğruyu kabûl etmemek, mâlâyânî, ya'nî lüzumsuz işlere girişmek, faydası olmayan çok söz söylemek, kibirlenmek, kendi bulunduğu kötü hâlini bırakıp, başkalarının hallerini araştırmak ve incelemek, Allahü teâlâ'nın emrini yerine getirmede gevşeklik göstermek, amelini beğenmek, Allahü teâlâ'ya lâyık ibâdet yapıyorum demek, yapmadığı bir şeyde medh olunmayı arzû etmek, insanların ayıbları ile meşgul olup, kendi ayıb ve kusurlarını görmemek, ni'metin Allahü teâlâ'dan olduğunu ve yalnız onun vergisini unutup, o ni'meti kendine, yâhud o ni'meti elde etmede âlet durumunda olanlara izâfe ve nisbet eylemek, yalnız dış görünüşe saplanıp, asla, öze bakmaktan, şerîatin hudûdunu korumaktan uzak olmak, bir şey'i kendi yerinden başka yere koymak, neş'e ve sevinmeyi beğenip, üzüntü ve eleme kızmak gibi kötü işlerle, sonsuz helâke götürecek çirkin huylarla dolusun!

Halbuki elem ve üzüntüsü olmayan kalb, harâb olur. Allah korkusu o kalbden çıkar. Üzüntüden uzak kalmakla kalbde hikmet nûru söner. Üzüntünün, elemin artması, Allahü teâlâ'ya yakınlığı, Hakla ünsiyyeti, Hak için dinlemeği ve Hakdan anlamağı ve bilmeği gerektirir. Elemle bütün insanlardan kesilir, seâdet-i ebediyye, sonsuz kurtuluş ve büyük ni'met ele geçer. Sen ise, nefsine bir aşağılık geldiğinde onu ta'mîr etmek ve ona yardımcı olmak arzûları ile dolusun. Nefsin ilâç ve devâsı ve kavuşacağı seâdeti, nefsin Allahü teâlâ hazretlerinin sevgili, seçilmiş, beğenilmiş, ayrılmış temiz kulları, şehidleri, âlimleri, Allahü teâlâya yakın olanları, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) vârisleri, ebdalleri ve ârifleri arasına katılmak ve nefsini aşağılamak ve ayıblamaktadır. Sen ise, Allahü teâlâ'ya ve onun dîninin yardımcılarına, onun yol göstermesi ile iş yapan, insanları ona ibâdet ve tâate çağıran, ni'met ve azablarını hatırlatan, âhıretteki Cehennem ateşini söyliyerek insanları korkutan, Cehennemden uzaklaştıran, bunun yanında insanları Allahü teâlâ'nın rahmetine ve Cennetine çağıran evliyâ, ya'nî sevgili kullarına yardımcı olmamaktasın. Bu düşünce ve duygularla dolusun. Sen, başında insanlara kırgınlık ve düşmanlıkla, görünüşünde, münâfıklar gibi ikiyüzlülükle

onları kardeş ve dost tutmakla, kalbi kırık olan sevilmiş ve seçilmiş kullara uymamak ve onlardan ayrı ve uzak kalmak düşünceleri ile dolusun!

Halbuki o kalbi kırık olanlar, Allahü teâlâ'nın iyi ve seçilmiş kulları, Allahü teâlâ'nın celîsleridirler. Cenâb-ı İzzet kapısının mülâzimleri, hizmet ve ibâdetinde müdâvimleridir. Ni'metlerine kavuşmuş, örtüsüne bürünmüşlerdir. Allahü teâlâ'nın hâlis kulları ismini almışlardır. Onlar dünyada dönen işlerden, devletlerdeki inkılâblardan ve fitnelerden ve kavuşmuş bulundukları kıymetli hallerin bir başkasının eline geçmesinden ve kabirlerde korku ve şiddet şerrinden, kıyâmette uzun hesab ve korkudan emîndirler. Onlar Cennette ni'met ve sürûr, neş'e ve sevinçte sonsuzdurlar. Onlar ni'met içinde, her şekilde lezzet duymaktadırlar. Her saat, her an, hattâ göz kapayıp açıncaya kadar olan zamanda bir başka lûtfa ve azîz ni'metlere kavuşurlar.

Sen ise, dünyada sana verilen ni'met, devlet ve saltanata, nâil olduğun hüküm ve kazâya mağrûr oldun, aldandın. Bu aldanman sebebiyle inad ve sıkıntılardan rahat içinde olup, sana erişmiş olan ihsân, fazîlet, ni'met, devlet ve saltanatın senden alınıp giderilmesini unutup, emniyyette oldun. Bunların elinde ve yanında kalacağını sandın. Halbuki, bu ni'metler, bu vergiler, bu debdebe, tantana ve saltanat geçmiş insanlarda ve senden önce gelip gidenlerde, Fir'avn, Hâman, Kârûn, Şeddâd, Âd, Rum imparatoru ve İran Şahlarında idi. Zamanın geçmesi, insanların değişmesi ile elden ele geçerek, birinden diğerine kalarak, senden öncekine ve ondan da sana gelmiştir. Dünya, bir zaman onları oyaladı, onlarla oynayıp, naz ve edâ ile yüzlerine güldü ve Hadîd sûresi, ondördüncü âyet-i kerîmesi gereğince, bozuk emniyet, kötü maksadlar ve nefslerinin arzûları onları aldattı. Durumları bu merkezde iken, Hakkın kazâsı ve Kâdir-i mutlakın hükmü onları bu âlemden götürdü. Sildi ve yok etti. Sebe' sûresi son âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, topluluk ve toplantılarını dağıtıp perîşan etti. Kendileri ile mülk ve saltanatları, haşmet, debdebe ve tantanaları arasını kesti ve ayırdı. Onlar nefsleri ve keyfleri için, serilen yüksek yataklardan, rahat koltuklardan alındılar. Yüksek, sağlam, müstahkem kal'a ve saraylardan indirildiler. Kurtuluş ve zafere kavuştukları izzet, şeref ve makamlarından, kendilerinin olduğunu iddia ettikleri, onunla gururlandıkları, böbürlendikleri mülk ve saltanatlarından mahrûm edildiler. Nefslerinin ve şehvetlerinin zevk ve keyifleri ile uğraştıkları ve onları elde etmeye çalıştıkları sıralarda, hâtırlarına asla getirmedikleri ve düşünmedikleri üzüntülerle dolu bir halde Allahü teâlâ'nın huzûruna getirildiler. Yaramaz amelleri üzerine tutuklandılar. Yaptıkları işler için ince hesaba çekildiler. Dünyada başkalarını hapseylemiş oldukları cezâ evlerinden daha dar cezâ evlerinde habsedildiler. Dünyada başkalarını bağladıkları zincirlerin daha kuvvetlisi ile bağlandılar. Başkalarına yaptıkları eziyyet ve azâbın daha şiddetlisi ile

azâb olundular. Ateş ve Cehennemde yakıldılar. Zincir ve bukağı ile bağlandılar. Cehennemde bulunanlara mahsûs olan zakkum ve zehirli diken yedirildiler. Cehennemdekilerin içecekleri olan kaynar su ve irin içirildiler.

Ey zavallı! Bildirdiğimiz, eski krallardan Fir'avn, Hâman, Kârûn, Şeddâd, Âd, Rûm imparatoru, İrân şâhları ve bunlara benzer zâlim hükümdarların, bu beyân olunan hallerinden, onların harâb olmuş, isimleri unutulmuş, saray ve köşklerinden ibret alman, kendine gelmen, aklını başına toplaman yok mudur? Onlar da o binalar içinde cevr ve zulüm ettiler. Çok kimselerin yüzlerine, sırtına ve başına vurdular. Çok zavallı, miskin ve fakîri ağlattılar. Kanlı yaşlar döktürdüler. Bunca zenginleri, mal sâhiblerini zelîl ve fakîr ettiler. Çok bid'at ve kötü yollara saptılar. Bid'at ve kötülükleri âdet hâline koydular. Nice âlim ve doğru sözlülerin kalbini kırdılar. Onları gücendirdiler. Onlardan gördükleri zulmün kaldırılması için, yalvararak secdeye kapandı, çok düâ, ağlama ve feryadlarını, onlardan şikâyetlerini Hayy ve Kayyûm olan Allahü teâlâ'nın bârigâhına sundular. Onların bu yalvarma ve münâcatları ile, melekler de düâ etmeğe, ağlamağa, yalvarmağa başladılar. Düâları, kalblerindekileri ve bütün gizliliklerini bilen Allahü teâlâ'nın huzûruna sunulunca, Cenâb-ı Azîz ve Hakîm, onların şikâyetlerine, feryad ve figanlarına nazar etti ve: **«Bir müddet sonra olsa da, ben size elbette yardım ederim»** cevâbını verdi. Zâlimlerle, cebbarlara mehil verirse de, cezâlarını ihmâl etmez olduğunu beyân eyledi. Onları yok edip: **«Onlardan kalan bir şey görür müsün?»** âyet-i kerîmesi ile, onların benzerleri ve hikâyelerinden, insanlar arasında söylenen kıssalarından başka onlardan hiç birisini bırakmadı. Bir kavmi suda boğmakla, bir kavmi yere geçirmekle, bir kavmi taşla, bir kavmi öldürmekle, bir kavmi şekillerini değiştirmekle helâk etti. Bir kavmin de kalblerini katı taş gibi sert yapmak, kalblerini küfür ile mühürlemek, şirk ile, gaflet ve zulmet ile damgalayıp helâk etti. Onların kararmış kalblerinde İslâm ve îmân görünmedi. Sonra Allahü teâlâ onlara şiddetli azablar edip Cehenneme soktu. Nisâ sûresi, ellialtıncı: **«Derileri tamamen yanınca, azâbı tatmaları için onların derilerini taze deriler hâline tebdîl ederiz»** âyet-i kerîmesinde bildirildiği şekilde onları Cehennem ve ebedî azabda bulundurdu. Onlar için, orada ölmek, oradan çıkmak olmadığı gibi, korku ve helâk üzüntülerinin de sonu yoktur. Geçimleri çok dardır. Bundan kurtulup rahata kavuşmaları yoktur. Sesleri kesilmiş, kalbleri bağlanmış, parçalanmış, dilleri söylemez olmuş ve onlar için Mü'minûn sûresi, yüz sekizinci âyetindeki gibi **«Artık susunuz. Yalvarma ve yakarmanız, feryâd ve inlemeniz makbûl değildir»** diye cevab verileceği beyân olunmuştur.

Ey zavallı! Sen onların yaptıklarını yapmaktan, onların bid'at ve âdetlerine uymaktan, gittikleri bozuk yollara sapmaktan kaçın! Çünkü

sakınmaz ve tevbe etmeden ölürsen ve nefsin için özür ve cevablar bulup, kendi kurtuluş ve seâdetine sebeb olacak amelleri yapmazsan, âhiret için azık hazırlamazsan, bu dünyadan gâfil olarak gidersin ve onların içinde bulunduğu azâb ve felâketlere sen de tutulursun!

TEVBENİN ŞARTLARI VE NASIL OLACAĞI

Tevbenin şartları üçtür:

1 — Şerîate uymayan işlere pişmân olmaktır. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Pişmanlık tevbedir»** buyurup, pişmanlığın tevbe olduğunu beyân eylemiştir. Pişmanlığın doğruluğunun alâmeti, ince kalblilik ve çok gözyaşı dökmektir. Bunun için Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Çok tevbe edenlerle oturunuz, çünkü onlar ince kalbli olurlar»** buyurdu. Böylece çok tevbe edenlerle bir arada oturunuz, onlarla sohbet ve arkadaşlık ediniz. Zîra onlar daha ince ve yumuşak kalbli ve anlayışlıdırlar diye emrediyor, uyarıyor.

2 — Her hal ve zamanda bütün kötülükleri ve kötü sözleri terk etmektir.

3 — Günah ve kötülükten yapmış olduğu şeyleri ve onlara benzer işleri bir daha yapmamağa azmedip, karar vermektir. Nitekim Ebû Bekr-i Vâsıtî'ye nasûh tevbesi nasıldır? diye sorduklarında: Nasûh tevbesi, gizli ve âşikâr, sâhibi üzerinde günah iz ve te'sirlerinden bir iz ve lekenin kalmamasıdır, buyurdu. Pişmanlık azmetmeyi, cezmetmeyi ve karar vermeyi doğurur. Azm ile, işlediği günahlara bir daha dönmemektir. Zira tevbe eden kimseye, günahın kendisi ile Rabbi arasında ister dünya, ister âhiret hususunda olsun, sıkıntı ve meşakkatten kurtulma arzûsu arasında engel ve mâni' bulunduğu pişmanlığı sebebiyle malûm olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte: **«Kul, kendisine erişen günah sebebiyle bol rızıktan mahrûm olur»** buyurulmuştur. Bunun gibi: **«Zinâ fakirliğe sebeb olur»** sözü hadîs-i şerîftir.

Bâzı ârifler buyurdu ki, geçiminde darlık ve değişme, rızkında zorluk ve hâlinde bağlanma ve dağınıklık gördüğün zaman, kendinin, Allahü teâlânın emrini terkedici ve nefsinin arzûları peşinde koşucu olduğunu muhakkak bilmelisin. Kendine başkalarının el ve dil uzattığını, zâlimlerin kendine, ehline, malına ve çocuklarına kasd eylediğini gördüğünde, haram ve yasakları işlediğini, üzerine gereken hukuku yerine getirmediğini, şerîatın hudûdunu aştığını bilmelisin. Arzû, gam ve sertlikleri kalbinde toplanmış gördüğün zaman, Allahü teâlâ'nın sana takdîr ve va'd eylediği şey'e itirâz üzere bulunduğunu, emrinde Allahü teâlâ'ya yarattıklarını ortak ettiğini, senin hakkında ve yarattıkları husûsunda Ce-

nâb-ı Hakkın tedbîrine râzı olmadığını, Hakka îtimâdın bulunmadığını muhakkak bilmelisin!

Demek ki, tevbe eden kendi hâline bakıp düşünerek bildirilen halleri anladığı zaman, kendisine pişmanlık geleceği muhakkaktır. Pişmanlığın ma'nâsı, tevbe edenin matlûb ve mahbûbunun elden çıktığını bildiğinde, hasret, üzüntü ve ağlaması uzadıkça, kalbinin sızlaması ve böyle günahlara bir daha dönmemeğe niyyet etmesidir. Çünkü günahların kötülüğünü anlamıştır.

Günah ve Allahü teâlâ'ya isyan, öldürücü zehir, yırtıcı kuş, yakıcı ateş ve keskin kılıçtan daha zararlıdır. Mü'min olanın, bir delikten iki def'a sokulmayı arzû etmiyeceği muhakkaktır. Bunun için mü'min, beyân olunan zararlı şeylerden kaçtığı gibi, zarurî olarak günah ve isyandan da kaçarak sakınacaktır. Halbuki günahlarda tam helâk olmak, ibâdet ve tâatlarda ise, ebedî seâdet ve kurtuluş, dünya ve âhirete âid her türlü selâmet vardır. Çok kere olur ki, bir saatlik, bir anlık şehvet, uzun üzüntüler doğurur. Sâhibini hastalıklara düşürür. Uzun ömrü yıkar, birçok insanları Cehenneme götürür.

Kendisinden nasûh tevbesi meydana gelecek niyyetin tedâriki irâdedir. Bu tedârik hâle bağlanır. Tevbe sâhibinin o halde devam eylediği, içinde bulunduğu her hatırdan geçen şey yasaklanmış şey'in terkini ve kendine yönelen her farzın edâsını gerektirir. Bu tedârikin geçmişle dahi bağlılığı vardır. Önceden yaptığı günah ve kayıpların, gelecekte tedâriki ve kaçırdıklarını telâfi etmesi, tâate devâmı, ölünceye kadar günahları terketmesidir. Ama tevbenin geçmişe bağlanma bakımından doğruluğunun şartı, tevbe edenin fikrini, reşid çağına eriştiği, bâliğ ve ihtilâm olduğu günün başlangıcından başlamağı ve ömründen geçen zamanı, yıl yıl, ay ay, gün gün, sâat sâat, nefes nefes teftiş etmeyi, gözden geçirmeyi, kendisinin kusûr ve eksiklikleri bulunan tâatlere, kazanmış olduğu günahlara bakmasıdır. Üzerine farz olan bir vakit nemazı terketmiş ya'nî hiç kılmamış ise, yâhud erkân ve şartlarına uygun yapmamışsa, meselâ abdestsiz, niyyetsiz nemaz kılmış ise, yâhud pis, veya ipek veya gasbolunmuş elbise ile, yâhud gasbedilmiş toprakta kılmış ise, o kimse bülûğ zamanından tevbesine kadar, bu şekilde kılmış olduğu nemazların hepsini kazâ eder.

Önce farzların kazâsı ile meşgul olur. Vakit nemazının zamanı darlaşınca kazâdan sonra vaktin nemazını kılar. Sonra yine bu şekilde sonuna kadar kaçırdığı nemazları kazâ ile meşgul olur. Çünkü Hanbelî mezhebinde nemazların kazâsında tertîb vâcibdir.

Bir zaman îmânı kuvvetlenip nemaz ve orucunu güzel yapmış, necâsetten ve dinde harâm olan şeylerden sakınmış, başka zaman, şakiliği kuvvetli olup, şeytan kendisini günâh ve hatâya düşürüp, nemazında noksan, şart, erkân ve vâciblerinde gevşeklik ve kusur meydana gelerek,

bâzısını işlemiş, bâzısını terketmiş, yâhud bir gün kılmış, bir gün terketmiş, yâhud bir günde farz olan beş vakit nemazdan bir veya ikisini kılmış, diğerlerini terketmiş olursa, bu durumda o kimse araştırmalı, hesâb etmeli, lâyıkıyle düşünmelidir. Bildirilen farzlardan şerîata uygun yaptıklarını yakînen bildiklerini kazâ etmeyip, diğerlerini kazâ etmelidir. Eğer kendi kendine düşünür, azîmet yolunu seçer de hepsini kazâ ederse, ihtiyâtı gözetmiş olur. Kendine iyilik etmiş olur. Onun bu şekilde kazâsı, Allahü teâlâ'nın diğer emirlerinde meydana gelen kusurlarına, kıyâmet günü keffâret olur. Tevbe, İslâm ve sünnet üzere vefât ederse, Cennette derece kazanmasına sebeb olur.

O kimsenin orucu terki, sefer veya hastalık hâlinde olursa, yâhud oruca niyyeti unutmuş ise, böyle oruçlarını kazâ eder. Bir şübhesi olur ve hakîkatta nasıl olduğunu bilmez ise, kendi kendine araştırır, zann-ı gâlib ile terkettiklerini kazâ eder. Diğerlerini kazâ etmez. Azîmetle amel etmek isterse, hepsini kazâ etmesi kendisi için hayırlı olur. Bülûğ zamanından tevbe zamanına kadar olan zamanı hesab eder, aralarında on sene varsa, on ay oruç tutar. Aralarında oniki yıl olursa, bir yıl oruç tutar. Her senenin Ramazan ayı için bir ay oruç tutmuş olur.

Zekât husûsunda, bülûğ zamanından değil, nisaba mâlik olduğu ve üzerinden bir yıl geçtikten sonra kazâ eder. Senelerin sayısını bir bir hesab eder. Çünkü bizim mezhebimizde [Hanbelî mezhebinde] zekât, çocuk ve deli üzerine de lâzımdır. Bu hesab sırasına göre, malının zekâtını ayırıp, fukara, miskin ve garîblerden hakkı olanlara verir. Eğer bâzı yıllarınkini vermiş, bâzısını vermemiş, ihmâl etmiş ise, bunu da hesab eder, nemaz ve oruç bahsinde anlatıldığı şekilde terkettiklerini kazâ eder.

Hac husûsunda şöyledir ki, hacca gitmek şartları kendinde bulunursa hacca gitmesi gerekli iken, kusur ve gevşeklik edip, hacca gitmemiş ve sonra hacca gidecek duruma gelse, hemen hacca gitmesi lâzımdır. Malı yoksa, fakirleşmiş veya iflâs etmiş olsa da, bedeniyle yola çıkmaya ve gitmeye kudreti var ise yine hemen hacca gitmesi lâzımdır. Beden bakımından gitmeğe kudreti olmayıp, ancak mal sarfederek gidebilecek ise, üzerine azık ve binek ya'nî vâsıta mikdarı halâldan para kazanmak lâzım olur. Kazanacak kudreti de yok ise, hac etmek için, insanlar zekât ve sadakalarından, kendisine versinler diye dilenerek insanlardan mal istemesi, para istemesi lâzımdır. Çünkü o kimse, bize göre Tevbe sûresi, altmışıncı: **«Sadaka ancak miskin ve fukaralar içindir»** âyet-i kerîmesinde beyân olunan sekiz sınıftan birisidir. Bunu yapmadan ölürse, âsî olarak ölür. Çünkü o kimsenin, haccı edâsında kusûr ve gevşekliği olmuştur. Bize göre haccın vücûbu fevrîdir, hemen yapılması lâzımdır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimsenin azık ve vâsıtaya kudreti olur da, hac etmezse, dilerse yehudî, dilerse hı-**

ristiyan dîninde ölsün» buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîfin buyurulması, hac hakkında olan emri kuvvetlendirmeye ve onu yerine getirmeğe ihtiyâtın gözetilmesine, kaçırmadan korkulmasına dikkati gerektiriyor. O kimsenin keffâret ve adakları varsa, onları yerine getirmesi ve bildirdiğimiz şekilde ihtiyât üzere harekette bulunması lâzımdır.

Tevbe eden kimsenin günahlar hakkındaki durumu şöyledir ki, bülûğ zamanından beri, kulağından, gözünden, dilinden, elinden, ayağından, tenasül organından ve bütün âzalarından meydana gelen işleri düşünmelidir. Sonra ömrünün her günü ve sâatine göz atıp düşünüp kendi kendine günahlar defterini hâtırlayıp, küçük ve büyük günahlarının hepsini göz önüne getirmelidir. Yanında bulunan arkadaşlarını, o günahları işlerken yardımcı olanları, ortak olanları görerek, o günahları işledikleri yerleri ve kendine göre başkalarının girmesinden sakladıkları ve fakat İnfitar sûresi, onbirinci âyet-i kerîmede bildirilen: **«Kirâmen kâtibleri yaptıklarınızı bilirler»**, Kaf sûresi, onsekizinci âyetinde: **«İnsan bir sözü söylerken, sevab ve günahları yazan iki melek, onu gözetir ve yazmağa hazırlanırlar»** ve Ra'd sûresi onbirinci âyetinde: **«Allahü teâlâ'nın insana müvekkel melekleri vardır ki, önünden ve arkasından tâkip edip Allahü teâlâ'nın izniyle onu hıfzederler»** bildirildiği gibi, bir an uyumayan ve yumulmayan gözlerden ve kendisini koruyan, hayır ve şerrini yazan, işlerini, amellerini ve nefeslerini sayan kerîm meleklerden, gizli ve âşikâre olanları, kalblerden geçenleri bilen Allahü teâlâ hazretlerinden gâfil bulunduğu yerlerin hepsini bir bir düşünmelidir. İşlediği günahlar, zinâ, şarap içmek, şarkılar dinlemek, mahrem olanlardan başkasına bakmak, cünüb olduğu halde mescidde oturmak, abdestsiz Kur'ân-ı kerîm'e dokunmak ve bid'at îtikadda bulunmak gibi, kul hakkı ile ilgili olmayıp, yalnız kendisi ile Allahü teâlâ arasında bulunan ve Allahü teâlâ'nın hakkından sayılan günahlar kısmından olursa, tevbesi bunlardan pişman olmak, üzülmek ve Allahü teâlâ'dan özür dilemektir. O kimse çokluk ve zaman bakımından günâhının sayısını hesab eder. Her günâh için ona uygun sevab ister. O günahlar sayısınca, sevab olan o işlerden işler.

Bu îzâhımız, Hûd sûresi, yüz ondördüncü: **«Sevablar günahları giderir»** âyet-i kerîmesinin yüksek ma'nâsından alınmıştır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Her bulunduğun yerde Allahü teâlâ'dan kork, günah işlediğin zaman, karşılık olarak onu mahvedecek sevab işle»** buyurmuştur.

Bundan anlaşılıyor ki, şarap ve içki içmenin kefâreti için halâl olan su ve diğer meşrûbâtı sadaka etmektir. Şarkılar dinlemenin keffâreti, Kur'ân-ı kerîm'i, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) hadîs-i şerîflerini ve sâlihlerin, velîlerin hikâyelerini dinlemektir. Cünüb iken mescidde oturmanın keffâreti, ibâdetle meşgul olup, mescidde îtikâfdır. Abdestsiz Kur'ân-ı kerîm'e dokunmanın keffâreti, Kur'ân-ı kerîm'e ikrâm

ve ihtiram ve çok çok okumak, içindeki ibret verici âyetlerden ibret almak, nasîhat yollu olanlardan ders almak, Kur'ân-ı kerîm'in hükmü ile amel etmek ve Kur'ân-ı kerîm yazıp, başkalarının da okumasını te'mîn etmekle olur. Ama kullara zulüm etmede günah ve Allahü teâlâ'nın hakkından olmak üzere cinâyet de vardır. Çünkü Allahü teâlâ, zinâ ve içki içmekten yasakladığı gibi kullarına zulmetmekten de nehyetmiş yasaklamıştır.

Allahü teâlâ'nın hakkı ile ilgili günahların tevbe ve tedâriki, pişmanlık, üzüntü ve bir daha öyle bir şey yapmayı terketmek ve ona keffâret olmak için iyilik ve sevab işlemekledir. İnsanlara ezâ etmenin keffâreti, onlara ihsân ve onlar için düâ etmektir. Ezâ olunan kimse ölmüş, ezâ da dil veya dövme ile olmuş ise, keffâreti o kimseyi rahmetle anmak, oğluna ve vârislerine ihsân etmektir. Allahü teâlâ'nın hakkı ile ilgili insanların mallarını gasbetmenin keffâreti, halâldan kazandığı şey'i Allah yolunda sadaka vermektir. Eziyyet, insanları gıybet etmek ve insanlar arasında koğuculuk etmek, insanları kötülemek, ayıblamak, aşağılamak gibi ırz ve nâmusla ilgili şeylerle olursa, ayıblanan ve aşağılanan kimseler Ehl-i sünnetten iseler, onun keffâreti, onları övmek, toplantılarda, meclislerde, câmilerde ve onun arkadaş ve yakınları arasında iyi huy ve güzel ahlâktan onun hakkında bilinen ve meşrû olan şeyleri söylemektir. Allahü teâlâ'nın hakkıyle ilgili olarak insan öldürmenin keffâreti köle âzâd etmektir. Çünkü köleyi âzâd etmek, o kulu diriltmektir. Çünkü köle, kendine âid olan şeyde, hükümsüz ve yok gibidir. Kendi kendine tasarrufu yoktur. Böyle olduğu Nahl sûresi yetmişbeşinci: **«Örnek olsun diye Allahü teâlâ elinde bir şey olmayan köle vermiştir»** âyet-i kerîmesinde bildiriliyor. Kölenin bütün varlığı efendisi, tasarrufu, hareket ve hareketsizliği yalnız sâhibi içindir. Çünkü bunlardan doğacak faydalar efendisine âiddir. Bu yüzden köleyi âzâd etmede, meydana getirme ve diriltme vardır. Kâtilin, insan öldürerek, Allahü teâlâ hazretlerine ibâdet eden bir kimsenin canına kıyması ve onun Allahü teâlâ için tâatini keserek bir cinâyeti işlemesi ancak ona benzer. Allahü teâlâ'ya ibâdet eden bir kulun yerine getirilmesiyle emrolundu. Bu ise ancak bir köleyi kölelik bağından kurtarmakla ve onun hiçbir engel olmadan kendisi için tasarrufa mâlik olmasiyle tahakkuk eder, gerçekleşir. Bu durumda o kimse, öldürmeye diriltme ile mukabele etmiş olur. Bu da Allahü teâlâ'nın hakkına dairdir. Fakat kul hakkında olan cinâyet bedende, malda, yâhud da sadece eziyyetten ibâret olarak kalbde olur. Böyle cinâyet işliyenin tevbesi, öldürdüğünün diyetini velî ve vârislerine ve müstehak olanlara öldürenin âkılesi [yakınları] veya imam tarafından teslim iledir. Kâtilin âkılesi yoksa beytü'l-malda mal yoksa, diyet sâkıt olur. Eğer kâtil diyeti verebiliyorsa ve kâtilin âkılesi yoksa, bu durumda kâtil için Nisâ sûresi, doksanikinci: **«Bir mü'mini hatâen öldüren mü'min bir köle âzâd**

eder» âyet-i kerîmesi gereğince âzâd etmesinden başka bir şey lâzım değildir. Çünkü bize göre [Hanbelî mezhebinde] diyet âkıle üzerinedir. Bunda kâtil diyetle mükellef değildir. Bâzıları da kâtilin âkılesi yoksa ve kendisi de zenginse, diyet kâtil üzerine vâcibdir, ya'nî lâzımdır dediler. Bu da İmâm-ı Şâfiî'nin (rahımehullah) mezhebidir. Zîra diyet önce kâtil üzerine lâzım olur. Sonra âkılesi ile kendisi kolaylık için bildirilen diyeti kâtilin âkılesi yüklenir. Bu durumda âkılenin bulunmaması sebebiyle diyet kâtil üzerine lâzımdır. Özellikle kâtil tevbe hâlinde olmak, zulümden ve insan hakkından kurtulmak ve temizlenmekle görevlidir.

İnsan öldürmek, kasden, bile bile olursa, kısasdan başka şeyle kurtulmasına çâre yoktur. Bunun gibi cinâyet nefsin gayride ve kısas yapılacak yerde olursa hüküm yine anlattığımız* gibidir. Cinâyet nefisde [insanın canında] ise, ölenin veresesi ile konuşulur. Cinâyet can değil, bir uzuv, bir organda ise, yaralanan ile konuşulur. Maktûlün veresesi veya yaralanan kendisi kâtil veya câniyi mal ve para almadan kısasdan afvederlerse, kısas sâkıt olur. Mal ve para üzerine afvı isterlerse, kâtil veya câni bu hususta mâl ve para vererek kurtulmayı üzerine alır. Bir kimse, bir kimseyi katletse, kendisinin o kimsenin kâtili olduğu bilinmese, velîsi veya veresesi yanında ikrar etmesi gerekir. Velî veya verese dilerse afveder, dilerse katl eder, dilerse, ondan mal alır. Kâtil için bunu ya'nî adam öldürdüğünü saklamak câiz değildir. Çünkü bu cinâyetin, yalnız tevbe ile sâkıt olmasına ihtimal yoktur. Eğer birçok kimseleri ayrı ayrı zaman ve yerlerde katletse, üzerinden de zaman geçmiş olsa, maktullerin, ya'nî öldürülmüş olanların velîlerini ve katleylediklerinin sayısını da bilmese, böyle kimse tevbesini ve amelini güzel eyler. Kendisi için çeşit çeşit mücahedeler [Mücâhede, nefsin istemediklerini yapmak demektir], sıkıntılar ve kendisine zulüm ve ezâ edeni afv ile, köle âzâd etmek, sadaka vermek ve çok nâfile ibâdet etmek ile kendi nefsi üzerine Allahü teâlâ'nın hakkını yaptırır. **«Rahmetim her şey'i aşmıştır»** ve: **«Ve o merhamet edenlerin en üstünüdür»**, âyet-i kerîmelerinin anlamları gereğince, Allahü teâlâ'nın rahmetiyle, kıyâmette kurtulmak ve Cennete girmek üzere bildirilen mücâhedeler, nâfile ibâdetler ve diğerlerinden gelecek sevâbı, öldürdüklerinin hakları kadar, onlara hediyye eder. Çünkü bu şekilde çeşit çeşit katlden, yaralamalardan ve yol kesme gibi şeylerden üzerinde geçenleri söylemekte fayda yoktur. Çünkü bunda sâhiblerinin ve hakkı olanların haklarını ödemek veya helâllaşmak bildirilmedi. Kendine lâzım olan bildirildiği şekilde çeşit çeşit mücâhedeler ile meşgul olmaktır.

Zinâ etmiş, şarap içmiş veya hırsızlık yapmış olsa ve malını bilmese; yâhud yolkesicilik yapsa, fakat kimin yolunu kestiğini bilmese tevbesinin sahîh olması için, imam veyâ hâkimden kendine had vurulmasını istemesi ve bu sûretle perde ve nâmusunu yırtarak ve lekeliyerek rüsvâ

ve rezîl olması gerekmez. Belki Allahü teâlâ'nın örtüsü ile örtünüp, kendisi ile Allahü teâlâ arasında olan şeyde tevbe ve istiğfar ile Allahü teâlâ'ya yönelmeli, sığınmalı, gündüz oruç tutmalı, mübahları az kullanmalı, geceyi ibâdetle geçirmeli. Çok Kur'ân-ı kerîm okumalı, çok tesbîh etmeli, vera' ve takvâ ve bunlara benzer şeyleri kendine vazîfe edinmelidir. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse şerîata uymıyan, kötü, çirkin şeyleri yapsa, o kimse Allahü teâlâ'nın örtüsü ile örtünsün. Yüzünü bize gösterip, o şeyleri açıklayıp, ortaya dökmesin. Çünkü bir kimse onları bize söylerse biz Allahü teâlâ'nın had cezâsını onlara tatbik ederiz. Bizim ona haber verdiğimize uymasa ve yaptığı işi vâlî veya hâkime bildirse, vâli ve hâkim de had cezâsını tatbik etseler, onların had vurması bizim vurmamız yerine geçip, o kimsenin tevbesi sahîh, Allahü teâlâ katında makbûl, kendisi günahtan berî ve pâk ve temiz olur»** buyurdu.

Mal husûsundaki tevbeye gelince: Gasb etmek, çalmak veya yol kesmek ile bir kimsenin malını almış ise veya emânet ve âriyete hiyânet etmiş ise veya kalp para sürmek, sattığı malın ayıbını gizlemek, bir günlükçünün, işçinin ücretini az vermek yâhud hiç vermemek gibi şeyler yapmış ise, bunların hepsine bülûğ zamanından beri değil, o şey'in meydana geldiği zamandan ya'nî bülûğ ve akıllı olduktan sonra, yâhud bülûğdan önce velî ve vasîsinin terbiyesinde ve evinde bulunduğunda ve velî ve vasîsinin onun malını kendi malı ile karşılaştırdığı, velî ve vasîsinin dîninde zâlim olup, aldırmaksızın veya ehemmiyet vermeyip bâzan çocuğun işinden, bâzan da vasînin zulmünden haram malın çocuğun malına karıştığı müddetten beri olan şeyleri incelemek ve her hakkı sâhibine vermek ve malını böyle şübhe ve haramdan temizlemek lâzımdır. Tevbe eden kimse, sevâb elde etmeden, amel defterini düzeltmeden ve gaflet üzere iken ölüm gelmeden ve kıyâmet kopmadan cinâyet gününün başından, tevbe gününe kadar: **«Hesâbınız görülmeden, kendinizi hesâba çekiniz»** hadîs-i şerîfine uyarak, nefsini inceden inceye, zerre, çekirdek ve küçük küçük şeyler dâhil, işlediği kusur, zulüm ve cinâyetlerinden hesâba çekmelidir. Zîra o kimse yaşadığı müddetçe, uyanık ve akıllı olduğu halde geçmişine bakarak şehvet ve lezzetlerine kavuşmağa harîs olduğu nefsinin arzûlarına ve şeytana uyarak, günahlara ve Allahü teâlâ'nın emrine aykırı işler peşinde koşarak, Allahü teâlâ'ya ibâdet ve tâatten uzak bulunduğu halde vefât ederse, kıyâmet günü hesabı zor, veyl ve helâki, feryâd ve figanı büyük olur. Her taraftan ümîdi kesilip, boynu bükülür. Mahşerdeki insanlar arasında utanması çok ve delil bulması imkânsız olur. Kendisine her çeşit amelden süâl olunur. Cevâbı makbûl olmaz, dinlenmez. Nâdim ve pişmân olur. Pişmanlığı fayda vermez. Özür diler, kabûl edilmez. Mehil ve müddet ister, verilmez. Şefâat edilmesi için yalvarır, şefâat olunmaz. Sevab ve iyilikleri,

zulmettikleri ve kendisinde hakkı olanlar tarafından alınıp, günahları çoğalır. Kâr değil, zarar ve ziyanda olup iflâs eder. Üzerine Cenâb-ı Hakkın gazabı şiddetli olur. Zebâniler tarafından tutulup, kendisi için olan azâba ve Cehenneme atılır. Cehennemde Kârûn, Fir'avn ve Hâman'la beraber olur. Çünkü kullara zulümde terk ve müsâmaha yoktur.

Eserde geldi ki: Kıyâmet günü bir kimse, Allahü teâlâ'nın huzûruna getirilir. Halbuki o kimsenin dağlar gibi hayrat ve iyilikleri bulunur. Eğer bu sevab ve iyilikleri kendinde kalsaydı, Cennetlik olurdu. Bu durumda zulmettikleri ve üzerinde hakkı olanlar oraya gelir. O kimse dünyâda, birisinin ırzına sövmüş, birinin gasbederek malını almış. Velhâsıl şuna buna bir takım ezâ ve cefâ etmiş bulunur. Sevab ve iyilikleri kendinde hakkı olanlara verilir. Kendisinde sevab kalmaz. Melekler: «Yâ Rabbî, bu kimsenin sevabları, takas ile bitti ve kendinden alacaklı olan daha birçok kimseler kaldı, onlara yetmedi dediklerinde, Allahü teâlâ: «Alacaklılarının günahlarından onun günahına katınız ve Cehennemliktir diye yazınız» buyurur. Bu halde, o kimse başkasının günâhı sebebiyle kıyas yolü ile veyl ve helâke müstehak olur. Mazlum da, o zâlimin sevâbı ile kurtulmuş olur. Gördüğü zulmün karşılığını alır.

Âişe (radıyallahü anhâ) Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirir: **«Kabahat ve kusur üçtür:**

1 — Allahü teâlâ'nın afv eylediği kabahat ve kusur.
2 — Allahü teâlâ'nın afv eylemediği kabahat ve kusur.
3 — Allahü teâlâ afvetmez ve hiç eksiltmez.»

Allahü teâlâ'nın afv eylemediği şey, kendine ortak koşmaktır. Nitekim Allahü teâlâ, Mâide sûresi yetmişikinci âyetinde: **«Allahü teâlâ'ya şirk koşana, Allahü teâlâ Cenneti haram eder. Onun devamlı kalacağı yer Cehennemdir»** buyuruyor.

Allahü teâlâ'nın afv eylediği kusur, kulun kendi nefsine eylediği zulmü, ya'nî kul ile Allahü teâlâ arasında olan kusurdur, ya'nî günahtır.

Hiç azaltılmayan kusur, kulların birbiri hakkında yaptıkları zulüm ve düşmanlıktır.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâb-ı kirâmına (aleyhimürrıdvân): **«Kıyâmet günü ümmetimden müflis olan kimdir, bilir misiniz?»** buyurunca, Eshâb-ı kirâm, bize göre müflis, altın ve gümüş [ya'nî parası] olmayandır deyince, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kıyâmet gününde ümmetimin müflisi, nemaz, oruç ve ibâdetlerle gelen, bir kimseye sövmüş, birine iftirâ etmiş, birinin malını yemiş, birinin kanını dökmüş, diğerini dövmüş olduğundan ve yaptığı cevr ve zulme karşılık hak sâhiblerine sevabları verilen, sevabları bitince, hak sâhiblerinden günahları kendisine yükletilen ve Cehenneme atılan kimsedir»** buyurdu.

Bunun için tevbeye acele etmek lâzımdır. İbni Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Te'hîr edenler, sonra yaparım diyenler helâk oldu»**, ya'nî cürüm ve kusûrun hemen arkasından tevbe etmeyip, ilerde tevbe ederim diyenler, korku ve helâk vartasında, uçurumundadırlar, buyurmuştur. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ), Kıyâmet sûresinin, beşinci âyet-i kerîmesini: **«İnsan günahlarda erken davranır, tevbesini ise geciktirir. Biraz sonra tevbe ederim der. Hattâ kendisine ölüm gelir de, o hâlâ devam ettiği kötülükler içinde bulunur ve o halde dünyadan göçer»** diye tefsîr eylemiştir. Lokman Hekîm oğluna: **«Ey oğlum, tevbeyi yarına bırakma, çünkü ölüm sana âniden gelir»** demiştir.

Bundan anlaşılıyor ki, herkesin sabah ve akşam tevbe etmesi lâzımdır. Mücâhid (rahmetullahi aleyh): «Bir kimse akşam ve sabah olduğunda tevbe etmezse, zâlimlerdendir» demiştir.

Tevbe iki kısım olup, birisi kul hakkı ile ilgilidir. Bunu anlattık. İkincisi günah işliyen ile Allahü teâlâ arasında olan günahlardır. O da bundan önce işâret ettiğimiz şekilde, dil ile istiğfar, kalb ile pişmanlık ve bir daha o günahı işlememek üzere azm ve kasdetmektir.

Zulümden tevbe eden kimse, iyilik ve ibâdeti çok yapmağa uğraşmalıdır ki, kıyâmet günü sevablarından alınıp, zulmettiklerinin ve hak sâhiblerinin terâzisine konulduğunda kendisine de yeteri kadar kalsın. Zulümden tevbe eden kimse, kullar için olan zulmündeki çokluğu miktarınca, iyilik ve sevâbı çok yapmalıdır. Böyle yapmazsa başkalarının günâhı sebebiyle kendisi helâk olur. Bu durum ise zulmü nisbeti müddetince ömrü uzun olsa, bütün ömrünü sevab kazanmağa sarfetmekle görevli olur. Fakat bu maksat her zaman ele geçmez. Ölüm insanı gözetlemededir. Bâzan eceli yaklaşır da, amelinde ihlâs, niyyetinde düzgünlük bulunmaz ve yediği helâl olmaz. Arzûlarına kavuşmadan ölümün kendisini boğduğu, sayılı nefeslerine son verdiği çok görülmüştür. İşte bunun için zulmünden tevbe eden kimsenin, bütün gayretini harcayıp, buraya kadar bildirilen halleri, zulmettiklerinin adlarını tek tek yazmak, bulundukları memleketlere gidip dolaşmak, onları bulup helâllaşmak, yâhud onların haklarını edâ etmek ve onları bulamaz ise, vârislerine ödemek lâzımdır. Bununla beraber Allahü teâlâ'nın azâbından korkmak ve rahmetinden ümitli olmalıdır. Allahü teâlâ'nın beğenmediği kötü ve dîne uymıyan hallerin, işlerin hepsinden kesilmelidir. Allahü teâlâ'nın rızâsını elde etmek için yalvarmalıdır. Bu durumda kendisine ölüm gelir, kendisi de bir makbûl hâl üzere bulunursa, onun ecri, sevâbı ve mükâfatını Allahü teâlâ verir. Nitekim Allahü teâlâ, Nisâ sûresinin yüzüncü âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ'ya ve Resûlüne hicret için evinden çıkıp, ölen kimsenin ecrini Allahü teâlâ verir»** buyuruyor. Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği sahîh hadîsde: **«Sizden önceki ümmette bir kim-**

se vardı. Doksandokuz kişiyi öldürmüştü. O adam dünyadaki insanların en âlimine sordu. O âlim, onun filânca râhibe gitmesini söyledi. O adam bildirilen râhibe gidip, kendisinin doksandokuz kişiyi öldürdüğünü beyân edip kendisi için tevbe mümkün olup olmadığını sorunca, râhib, olmaz diye cevab verdi. Doksandokuz kişiyi öldüren adam, o rahibi de katledip, öldürdükleri yüz kişi oldu. Sonra yeryüzünün en âlimine gelip, kendisini âlim bir kimseye gönderdi. Bildirilen âlimin yanına gitti. Yüz kişi öldürdüğünü, kendisi için tevbe mümkün olup olmayacağını sorduğunda, âlim kendisine evet, tevben kabûl olabilir cevâbını verdi. Seninle tevben arasına kim girebilir, dedi. Sonra, sen filân memlekete git. Orada Allahü teâlâ'ya çok ibâdet eden bir takım insanlar vardır. Onlarla beraber Allahü teâlâ'ya ibâdet et. Bir daha eski bulunduğun memlekete dönme. Çünkü orası senin için kötü bir yerdir, dedi. Bunun üzerine o adam, o memlekete gitmek üzere yola çıktı. Yolu yarıladığında can alıcı melek canını aldı. Rahmet ve azab melekleri bunun hakkında münâkaşaya başladılar. Rahmet melekleri, bu adam tevbekâr ve Allahü teâlâ'ya dönerek geldi dediler. Azab melekleri ise, bu adam kat'iyyen iyi amel işlemedi dediler. Bu sırada insan şeklinde bir melek göründü. Melekler, aralarını bulmak için onu hakem tâyin eylediler. O melek, geldiği ve gitmekte olduğu yerin arasını ölçünüz. Hangisine yakın vefât etmiş ise, o tarafın insanlarından sayılır, dedi. Melekler ölçtüler. Bu adamı gideceği yere daha yakın buldular. Rahmet melekleri onu aldılar. Bâzı rivâyetlerde gitmekte olduğu yere, ayrıldığı yerden bir karış yakın bulunduğundan o iyi memleketin halkından sayılmıştır. Allahü teâlâ günahlarını bağışlamıştı» buyurulmuştur. Bu hadîs-i şerîf sahîh ve müttefekun aleyhdir. Bu durum, o kimsenin tevbeye tam niyyet ettiğini ve bu niyyetinin kendine faydası olduğunu gösteren açık delildir. Bunun gibi kurtuluşun, bir zerre kadar da olsa ancak sevab kefesinin ağır gelmesi ile olabileceğini de göstermektedir. Tevbe eden kimseye, hasımlarını râzı etmek ve farzlarda olan kusur ve eksikliklerini tamamlamak için sevab ve nâfile ibâdetini çok, pek çok yapması lâzımdır. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Çok nâfile nemaz kılınız. Çünkü kıldığınız farzlardaki kusur, eksiklik ve noksanlıklar bunlarla tamamlanır»** buyurdu.

Tevbe edenin, bir daha tevbesinden dönmemek ve o günâha benzer bir günâh işlememek üzere Allahü teâlâ ile kuvvetli, sahih anlaşma ve sözleşme ile akîd ve ahd etmesi ve bu ahd ve mîsâkı üzerine, yalnızlığı, susmağı, az yemeği, az uyumağı, rızkını helâlden kazanmağı, kendine seçerek, halâldan geçinerek, haram ve şübheli şeylerden kaçınarak, Allahü teâlâ'dan yardım dilemesi lâzımdır. Elinde bulunan şey ya'nî verasetle elinde bulunan şey, şübheli veya haramdan ise, onu elinden çıkarmalı, ondan yememeli ve giymemelidir. Çünkü günahların başı haramdır. Din ise, halâl ile, verâ sâhibi olmakla ve temiz lokmalarla koru-

nur. Çünkü, insandan iyilik ve kötülük olarak meydana gelen herşey, yediği ekmekler ve lokmalardandır. Halâl lokma iyiliği, haram lokma da kötülüğü, günahları doğurur. Tıpkı içinde yemek pişen tencere gibidir. İçindeki yemek pişince koku verir. Ve her kabdan içinde olanı dışarı sızar.

Tevbekârın, kendisinden din işlerini öğrenecek, kendisine Allah yolunda ilerlemenin yolunu, tâatinde ve emrini yerine getirmede güzel edebleri anlatacak, büyükler yolunda elinden tutacak fakîhler ve âlimlerin derslerinde bulunması ve onlarla sohbeti çok olmalıdır. Büyükler yolundan birine giren ve ilerlemek istiyen kimseler için, o yolu gösterecek ve irşâd edecek, kendilerini o yolda sürüp ilerletecek bir rehber ve mürşid lâzımdır. Tevbe eden kimse, bunların hepsinde sıdk ve ihlâsı ve mücâhedede gayreti çok gözetmelidir. Nitekim Allahü teâlâ, Ankebût sûresinin altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Allah yolunda mücâhede edenlere elbette bize varan yollarımızı gösteririz»,** buyuruyor ve hidâyet yolunda uğraşanları ve sâdık olanları kendisine kavuşan yola ulaştıracağına kefil oluyor. Bundan anlaşılıyor ki, o kimse bu yolda sıdk ve sebât ve doğruluğunu ortaya koyunca, onun için hidâyet kapanmamış, kaldırılmamış olur. Allahü teâlâ merhamet edenlerin en büyüğü, ya'nî erhamü'r-râhimîndir, acıyıcıdır. Raûfdur, merhamete lâyık olmayanlara da merhamet edicidir. Yarattıklarına lûtfedici, iyilik edenlere ihsân edicidir. Ondan yüz dönenleri, lûtufla kendi yoluna dâvet edicidir. Kullarının tevbelerine memnûn olur. Bir annenin, oğlunun uzak memleketlerden gelmesine sevindiği gibidir.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Sizden biriniz tevbe edince, tevbe edenin sevinmesinden daha çok Allahü teâlâ memnun olur. O kimse ıssız bir sahradan ve öldürücü bir çölden geçse, yanında bulunan yemeği ve suyu kendisini selâmete çıkaracak diğer lüzumlu şeyleri taşıyan devesini kaybetse, onu aramağa koyulsa, sıkıntı ve eziyetler çekip can verecek duruma gelse, bu halde devesini kaybettiği yere gidip, orada öleyim dese ve oraya dönse, bitkinlikten uykuya dalsa, bir an gözünü yumsa ve sonra açtığında, o anda devesini, yiyecek ve içecek şeyleri üzerinde olarak yanında bulsa ve sevinse, Allahü teâlâ tevbesine böyle sevinir.»**

Hazret-i Alî'nin (kerremallahü vecheh) hazret-i Ebûbekr-i Sıddîk'tan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kul bir günah işlediğinde kalkıp abdest alır, nemaz kılar ve günahından istiğfâr ederse, Allahü teâlâ elbette günâhını mağfiret eder. Zîra Allahü teâlâ Nisâ sûresinin yüzonuncu âyet-i kerîmesinde: «Bir kimse bir kötülük yapsa veya nefsine zulmetse, sonra Allahü teâlâ'ya istiğfâr eylese, Allahü teâlâ'yı gafûr ve rahîm — ya'nî çok mağfiret ve merhamet edici — olarak bulur»,** buyurdu.

Amma yanında bulunan gasbedilmiş malın tevbesi, biraz önce anlattığımız şekilde, tevbe edenin onu, sâhibine veya vârislerine vermesiyle olur. Sâhibi bilinmiyen şey'i de, sâhibi tarafından sadaka vermelidir. Eğer haram halâl ile karışmış ise meselâ miras kalan gasbedilen mal, halâl ile karışmış olursa, haramın miktarını bulmağa uğraşmalı, bulduğu miktarı sadaka verip, kalanını çoluk-çocuğu için ayırmalıdır.

Söz ile insanlara sövmek, azarlamak, gıybet etmek, çirkin ve kötü olarak anmak, ya'nî insanın yüzüne söylenmiyecek sözü, arkasından söylemenin keffâreti, onu o kimseye anlatıp, onunla halâllaşmaktır. Eğer bir gurup iseler, onları birer birer bulup halâllaşmaktır. Bunlardan birisi kendinden önce ölmüş ise, bundan kurtuluş çâresi yukarıda bildirdiğimiz şekilde çok çok sevab yapmaktır. Bunların hepsi gıybetin, gıybetinin yaptıklarına ulaşması iledir. Ama gıybeti onlara ulaşmamış ise, o kimsenin onlarla halâllaşması lâzım olmaz. Belki de câiz olmaz. Zîra söylemekle kalbleri kırılabilir. Bilâkis gıybet ettiği kimselerin yanlarına giderek, kendini kötülemeli, onları övmelidir.

TEVBE EDENİN CİNAYET MİKTARINI BİLDİRMESİNİN LÜZUMU

Tevbe edenin, cinâyet miktarını, cinâyeti işlediği kimseye bildirmesi lâzımdır. Yaptığı zulmü rümuz, işâret ve îmâ ile geçmemelidir. Bu hususta şübheli halâllık dilemek yetmez. Çünkü mazlum, zâlimin zulmünün miktarını gerçekten bilirse, kendi kendine halâl etmeyi iyi görmeyip, belki kıyâmet günü karşılığını, zâlimin sevâbından almak, yâhud kendi günahlarından bir kısmını zâlime yüklemek için, hakkını kıyâmet gününe bırakması câizdir ve akla gelebilir.

Eğer cânî, yaptığı cinâyetleri bir başkasına bildirirse, o başkası bunu duyunca üzülecek, utanacak ise, meselâ o başkasının câriyesine veyâ hanımına zinâ etmiş olsa veya dili ile o başkasının çok üzüleceği bir söz söylemiş olsa, böyle durumlarda mübhem olarak halâllaşmaktan ve kıyâmet günü, kendi sevâbından azaltılmak üzere, üzerinde bulunan kul haklarının bir miktarını ödemekten başka yol yoktur. Nitekim ölü ve gâibe yapılan zulüm ve yenen hakkı, kıyâmette zâlimin sevâbından ödenecektir.

KUL HAKKINDAN KURTULMAK VE HAKKA İBÂDET İÇİN ÇOK UĞRAŞMAK

Tevbe eden kimse, kul haklarından kurtulup, özellikle Allahü teâlâ'ya ibâdete yöneldiği zaman, takvâ ve verâ' yoluna gitmelidir. Zîra kulun dünya ve âhirette kul hakkından ve Allahü teâlâ'nın azâbından kurtul-

ması verâ' ve takvâ iledir. Kıyâmet günü hesâbın hafif ve kolay geçmesi verâ' iledir. Çünkü kıyâmette hesab, kul hakkı ve dünyada insanlar arasında gayr-i meşrû şekilde olan işler içindir. Ama, dünyada kendi nefsini her zaman kontrol altında tutan, insanlardan hakkı kadar alan, hakkı olmayan şey'i almıyan, kıyâmette hesâbının uzamasından korkan ve endişelenen ve ömrünü böyle geçiren kimse, hangi şeyden hesâba çekilecektir. Haberde ve eserde: **«Allahü teâlâ verâ' ve takvâ sâhiblerini kıyâmet günü hesâba çekmekten hayâ eder»**, diye gelmiştir. Bunun için Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Hesâba çekilmeden önce, kendinizi hesâba çekiniz, amelleriniz tartılmadan, kendinizi tartınız»** buyurdu. Herkes için ölmeden ve hesâba çekilmeden önce, kendi amel ve düşüncelerini tartmasının, hesab etmesinin ve ona göre davranmasının önemini bildirdi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kişinin mâlâyânîyi terki, İslâmının güzelliğinin alâmetlerindendir»** buyurdu. Bu hadîs-i şerîfte, her şeyde durmağa ve şerîatın izni bulunmadan, o şey'e başlamamağa işâret vardır. Ya'nî eğer din bakımından o işi yapmada izin varsa, yapmalı, şerîatın izni yoksa ondan el çekip, başka bir işe bakmalıdır. Buna işâretle Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Şübheli şey'i bırak, şübhesiz olana bak»** buyurup, şübheli şey'in terkedilmesine ve kendisinde asla şübhe olmıyan ve kalb onunla mutmain bulunan işi işlemesini emretti ve buna yol gösterdi. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Mü'min durucu, münâfık ise aceleci olur»** buyurup, mü'minin hesab edip, durup, düşünüp, şübheden uzak olduğunu bilerek bir şey'e el attığını, münâfıkın ise, hesab etmeksizin, durmaksızın her işe koyulduğunu beyân eylemiştir. Ve yine bir hadîs-i şerîfte: **«O kadar çok nemaz kılsanız ki, beliniz yay gibi bükülse, o kadar oruç tutsanız ki, bedeniniz kiriş gibi incelse, yine size fayda verecek şifâ verici, verâ'dır»**, buyurdu. Bâzı yerlerde de: **«Mü'min teftiş edicidir»** buyurulmuştur. Mü'minin bir şey'in halâl, haram ve şübheli olması hakkında, o şey'in esâsını sorup arayıcı, teftiş edici olduğunu bildirmiştir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Dünyada, kimse rızkını tamamlamayınca, elbette ölmez. O halde rızık istemede pek ileri gitmeyiniz. Allahü teâlâ'dan korkunuz. İstemeyi güzel yapınız. Sizin için halâl olan şey'i alınız. Harâm olana el uzatmayınız»** buyurdu. **«Allahü teâlâ şerri, şer ile mahvetmez. Ancak şerri, kötülüğü iyilik ile mahveder, yok eder.»**

İmran bin Hasîn (radıyallahü anh) Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Allahü teâlâ, kulum! Senin üzerine farz kıldığım şey'i yap ki, insanların en çok ibâdet edeni olasın. Rızık olarak verdiğime kanâat eyle ki, insanların en zengini olasın. Yasakladığım şeyleri yapma ki, insanların en verâ' sâhibi olasın buyurdu demiştir»** diye bildirmiştir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh) hi-

tâben: **«Sen verâ' sâhibi ol; insanların en çok ibâdet edeni olursun»**, buyurdu.

Hasan-ı Basrî (rahımehullah): Zerre kadar verâ', bin miskal oruç ve nemazdan hayırlıdır dedi. Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâm'a: **«Mukarriblerin bana verâ' ile yakın olmaları gibi, yaklaşan olmaz, ya'nî bana çok yaklaşmak, ancak verâ' ile olur»** diye vahyetmiştir. Bâzıları bir gramlık hakkı sâhibine vermek, Allahü teâlâ katında, altıyüz kabûl edilmiş hacdan, bâzıları da yetmiş kabûl edilmiş hacdan üstündür demişlerdir. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh): Kıyâmet günü Allahü teâlâ'nın celîsleri ve onunla sohbet edenler zühd ve verâ sâhibleridir buyurdu. [Zühd, dünyaya ve dünya ni'metlerine ve dünyayı isteyenlere kıymet vermemektir. Takvâ haramlardan ve mekruhlardan sakınmaktır. Verâ' ise, şübhelileri de terketmektir].

Abdullah İbn-i Mübârek (rahımehullah): «Haramdan bir kuruşu sâhibine vermek, sadaka olarak verilen bin kuruştan kıymetlidir demiştir. İbn-i Mübârekten şöyle anlatılır. Şam'da hadîs-i şerîf yazarken, kalemi kırılmıştı. Bunun için kullandıktan sonra sâhibine vermek şartiyle bir kalem almış, hadîs-i şerîf yazma işi bittikten sonra, kalemin âriyet olduğunu unutmuş, yanlışlıkla divitine koyup, Merv'e dönmüştü. Orada kalemi görünce, kullanmak için aldığını, işi bitince sâhibine vereceğini hatırlamış ve kalemi sâhibine vermek için, hemen Şam'a gitmek üzere hazırlanmış ve gidip sâhibine vermiştir.

Nu'man bin Beşîr (radıyallahü anh) Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirir: Buyurdu ki: **«Halâl belli ve açıktır. Halâl olmasında bir gizlilik yoktur. Çünkü Allahü teâlâ ve Resûlü tarafından bunun için açık nass vardır. Yâhud da kendisinin veya benzerinin halâl olduğuna, bütün müslimanların icma' ve sözbirliği vardır. Haram da böylece belli ve açıktır. Halâl ile haram arasında olanlar, nassta gizli veya açıkça bildirilmemiş şübhelilerdir ki, insanlardan çokları onun farkında değildir. Bunun için bir kimse şübheli şeylerden takvâ etse, sakınsa, din ve ırzı için şerîatın ayıblamasından sened işlemiş olur. Şübhelilerden sakınmıyan ve kaçınmıyan kimse, harama düşer. Zîra şübheli şey, haramın etrafında ve pek yakınındadır. Himâye olunan ve korunan bir yerin etrafında koyunlarını otlatan çobanın, bu otlak yere geçmesi kuvvetle umulur. Hükümdarlardan, meliklerden her biri için himâye ve muhafaza edilen özel bir yer vardır. Ona yaklaşana azab ve cefâ edileceği bildirilmiştir. Bütün meliklerin melîki, sâhibi olan Allahü teâlâ'nın koruduğu yer, haram kıldıklarıdır. Kullarına ona yaklaşmağı yasak etmiştir. Dikkat ediniz ve bilmiş olunuz ki, bedende bir parça et vardır. O parça et sâlih ve temiz olursa, bütün beden sâlih ve temiz olur. Bozuk olursa, bütün beden, bütün uzuv ve organlar bozuk olur. Yine biliniz ki, o et parçası bedenin esâsı ve nefse âit isteklerin merkezi olan kalbdir.»**

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (radıyallahü anh) buyurdu: «Her şey'in sınırı, hudûdu vardır. İslâmın hudûdu, alçak gönüllülük, sabır ve şükürdür. Verâ', işlerin yapılmasına ve devamına sebebdir. Sabır, ateşten kurtulmağa, şükür, kurtuluş, zafer ve cennete girmeğe sebebdir.»

Hasan-ı Basrî (rahmetullahi aleyh) Mekke-i mükerreme'ye girdiği zaman, Alî İbn-i Ebî Tâlib'in (radıyallahü anh) evlâdından bir genç gördü. Arkasını Kâ'be-i muazzama'ya verip, insanlara va'z ve nasîhat ederdi. Hasan-ı Basrî, yanında durup, o gence hitâben dînin sağlam durmasına ve devamlılığına sebeb nedir? diye sordu. Genç, verâ', iffet ve haram olma şübhesinden sakınmaktır, cevabını verdi. Hasan-ı Basrî, fazîletler ve ma'rifetler sâhibi olan bu gencin, ânında hazır cevablılığına şaşmıştır.

İbrâhim bin Edhem (rahımehullah) buyurur: «Verâ ikidir. Biri farz olan vera' diğeri, sakınılması gereken vera'dır. Farz olan vera', günahlardan sakınmaktır. Sakınılması gereken verâ', yasaklıkta şübheli olanlardan sakınmaktır. Avâmın verâ'ı haramdan ve haram şübhesi olan şeylerdendir. Ya'nî üzerinde kul hakkı, aldatma gibi mazlum hakkına benzer arzûları olacak, hak sâhibi de onu istemekten vazgeçmiyecek ve şer'an ona izin bulunmıyacak her şeydendir. Havassın, seçilmişlerin vera'ı, kendisinde arzû ve nefsi için, şehvet ve lezzet olan şeydendir. Seçilmişlerin seçilmişlerine mahsus olan verâ', kendileri için onda kasd, istek ve görmek olan her şeydendir. Bu da onların kendi irâdelerini, Hakkın irâdesinde mahvetmeleriyledir. Demek ki, avam dünyayı terketmekle, seçilmişler, Cenneti terkle, seçilmişlerin seçilmişleri de Allahü teâlâ'dan gayri her şey'i terketmekle verâ' sâhibi olurlar.

Yahyâ bin Muaz (rahımehullah) buyurur: Verâ' iki kısımdır. Birisi zâhirde verâ'dır. İnsanın uzuvları ile ilgilidir ve verâ sâhibinin her hareketinin ancak Allahü teâlâ için olmasıdır. Diğeri bâtında verâdır. Kalbine Allahü teâlâ'dan başka şey'in gelmemesi, girmemesidir.

Yine Yahya bin Muaz (rahımehullah) buyurdu: «Verâ'nın inceliğine dikkat etmiyen için birşey ele geçmez. O kimse Celîl olan Allahü teâlâ'nın ihsânına da kavuşmaz.

Bâzı büyükler de, verâ'da görüşü keskin olan kimsenin kıyâmet günü kıymeti ve şânı büyük olur, dediler.

Bâzıları da, konuşmada verâ', altın ve gümüşteki verâ'dan büyük ve zordur. Başkanlıkta, zühd, altın ve gümüşdeki zühdden zordur. Zîra senin altın ve gümüşü ya'nî parayı başa geçmek, sandalye kapmak uğrunda vermen ve dağıtman kolaydır dediler.

Ebû Süleyman Dârânî (rahımehullah) buyurdu: Verâ' zühdün başlangıcıdır. Nitekim kanâat da zenginliğin başıdır.

Yahya bin Muâz (rahımehullah) buyurdu: «Verâ', te'vîl etmeksizin, ilmin sırrına vukuftur.»

İbn-i Celâ (rahımehullah) buyurdu: «Fakirliğinde verâ' yapmıyan, nasılsa haram olan şey'i yer.

Yûnus bin Abdullah (rahımehullah) : Verâ', her şübheli şeyden uzak durmak ve her an nefsini muhasebe ve kontrol altında tutmaktır dedi.

Süfyân-ı Sevrî (rahımehullah) buyurdu: Verâ'dan kolay şey görmedim. Nefsini tırmalayan, kalbini sokan her şeyi terkedersin.

Süfyân-ı Sevrî'nin bu sözü, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Günah, gönlünün onunla açılmadığı, kalbinde ondan, nâhoş bir şey bulunduğu ve insanların onu bilmesini istemediğin, aşağı gördüğün iştir»** hadîs-i şerîfini bildirmektedir.

Yine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Günâh, senin gönlünü kazıyıp, tırmaladığı ve kalbin, onun üzerine mutmain olmadığı şey** olduğunu beyân eylemiş ve ondan sakınmayı emr eylemiştir ve yine hadîs-i şerîfte: **«Gönlü tırmalayan şeylerden sakınınız. Onlar günahlardır»** buyurulmuştur. Ve yine hadîs-i şerîfte: **«Seni şübheye götüren şey'i bırak, şübhesiz olanı elde et»** buyurmuştur.

Ma'rûf-i Kerhî (rahımehullah) buyurdu: Dilini, ayıblamadan koruduğun gibi, övmekten de koru.

Bişr-i Hafî buyurdu: Zor ameller üçtür. Az malı olduğu zaman cömertlik, yalnız başına iken verâ' ve takvâ sâhibi olmak ve kendinden korkulan kimse yanında hak ve doğru sözü söylemektir.

Bişr-i Hafî'nin (rahımehullah) kız kardeşi, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'e (rahımehullah) gelip: Biz evimizde iplik eğiririz. Halbuki dışardan ışık geliyor. Dışardan gelen ışınlar üzerimize düşer. Bu ışık altında bizim iplik eğirmemiz câiz olur mu? diye sorduğu zaman İmâm-ı Ahmed (rahımehullah): Allahü teâlâ senin dışını ve kalbini korusun. Sen kimsin? buyurdu. Ben, Bişr-i Hafî'nin kız kardeşiyim deyince, İmâm-ı Ahmed ağlamağa başladı ve «Dışardan gelip, evinizin içinde üzerinize düşen ışıklar altında iplik eğirmeyiniz. Zîra bu hâl, verâ ve sakınma ile dolu mübârek evinizden verâ'ın çıkmasını gerektirir» diye cevab verdi.

Alî Attar (rahımehullah) buyurdu: Basra'nın bâzı sokak ve çarşılarına uğradım. Meşâyihden olanların oturduklarını ve çocukların ise oynadıklarını gördüm. Çocuklara dönerek, şu meşâyihden, âlimlerden utanmıyor musunuz da oyun oyunuyorsunuz? dediğimde, aralarından bir çocuk; «O şeyhlerin verâ'ları azalmakla, heybetleri kalmamıştır» diye cevab verdi.

Derler ki, Mâlik bin Dinâr (rahımehullah) Basra'da kırk yıl kaldı. Buna rağmen Basra'nın yaş ve kuru hurmasından yemedi. Sonra da vefâtına kadar tatmadı. Taze hurmanın zamanı geçince Basralılara: İşte benim midem eskisi gibi yerindedir, bir şey'i eksilmedi, sizinkilerin de bir şey'i artmadı derdi.

İbrâhim bin Edhem'e (rahımehullah), Zemzem suyundan niçin içmezsin? dediklerinde, kendime âit kovam olsa idi, elbette ben de içerdim dedi.

Derler ki, Hâris-i Muhasebî (rahımehullah) şübheli bir tarafı bulunan bir yemeğe elini uzattığı zaman, parmağının ucu terler ve bununla o yemeğin halâl olmadığını anlardı.

Bişr-i Hafî'nin (rahımehullah) yanına şübheli yemek getirdiklerinde yemeğe elini uzatmazdı.

Bâyezid-i Bıstâmî'nin (rahımehullah) annesi Bâyezid-i Bistâmî'ye hâmile iken, şübheli olan yemeğe elini uzattığı zaman, yemek ondan uzaklaşırdı ve eli yemeğe ulaşmazdı.

Bâzı büyüklerin önüne şübheli yemek getirildiğinde, o yemekten pis koku çıkardı. Bundan, o yemeğin şübheli olduğunu anlayıp, yemekten vazgeçerdi.

Bâzı seyyidlerden anlatılır: Şübheli olan yemeği ağızlarına koyduklarında, yemek kum gibi sert olurdu. Çiğneyip yutmak mümkün olmazdı. Allahü teâlâ'nın, onlar hakkında bildirdiğimiz halleri ihsân etmesi, onlara rahmet ve şefkat içindir. Çünkü, onların lokmalarını temiz eylemeleri, halâl aramada, haram ve şübhelileri terkte çok büyük gayret gösterdiklerinden, Allahü teâlâ yeme husûsunda aşağı gördükleri şeylerden onları korudu. Bu şekilde bildirmekle, şübheli şeyleri onlardan men'eyledi. Yiyeceğin satıcısından, kazanılmasında ve onu satın aldığı fiyatta, aslında ve halâl almasında ve onu elde etmesinde en ince şeyleri gözetme meşakkatinden Allahü teâlâ onları korumuş ve bildirilen halleri onlara alâmet kılmıştır. Her ne zaman bu alâmetleri görseler, ellerini yemekten çekerlerdi. Görmedikleri zaman, yemek yerler, ellerini uzatırlardı. Bildirilen işâretler, alâmetler, kendilerine Allahü teâlâ'nın yardımı ulaşan ve onun tarafından korunan Sâdât-ı kirâm hakkındadır.

Ama mü'minlerin avâmı için halâl olan şey, insanların herhangi bir şekilde onda hakkı bulunmıyan, din bakımından mahzuru olmayıp, izin verilen şeylerdir. Nitekim, Sehl bin Abdullah Tüsterî (rahımehullah) halâl nedir? diye sorulduğunda, «Kendisine yaklaşıldığında, Allahü teâlâ'ya isyân edilmeyen, ya'nî günah olmayın şeydir» buyurdu. Bir başka zaman: «Halâl, kendisinde Allahü teâlâ unutulmayan şeydir» buyurdu. Bu şekilde halâldan maksad, hükmen halâl olandır. Aynen halâl olan değildir. Halâl-i ayn peygamberlerin yedikleridir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimsenin: «Yâ Rabbi, bana mutlak halâl olan rızık ver» diye düâ ettiğini işitince, o kimseye hitâb ederek: **«Mutlak halâl peygamberlerin rızkıdır. Sen Allahü teâlâ'dan, sana onunla azâb etmiyeceği rızkı iste»** buyurdu. Bundan anlaşılıyor ki, bir kimse şeriat ışığını elinde tutsa, onun ile alıp verse, ondan hiç şaşmasa, şerîatın izin verdiği şey'i alsa, yine şerîatin izin verdiği şey'i verse ve bütün işi şerîatli olsa, o kim-

se, halâli, şerîatin hükmü ile yemiş olup üzerine mutlak halâli araması olmaz. Zîra böyle halâli elde etmeğe, böyle halâla el uzatmağa yaklaşamaz. Ancak İbrâhim sûresinin yirminci âyetinde bildirildiği gibi, Allahü teâlâ'nın bâzı evliyâ ve seçkin kullarına ikrâm ve ihsân buyurduğu haller **müstesnâdır.**

İnsanlar yemek husûsunda üç kısma ayrılır: Takvâ sâhibleri, velîler ve âriflerdir. Takvâ sâhiblerinin halâl yiyeceği, kendisi üzerine insanların isteği olmıyan ve şerîatin de yasak etmediği şeydir. Nefsinin arzûlarından geçmiş, zâhid ve velî olmuş kimsenin yiyeceği, kendisinde nefsin **istemesi** ve arzûsu olmıyan her şeydir. Âriflerin yiyeceği, kendisinde himmet, kasd ve istek olmayıp, belki hepsi Allahü teâlâ'nın mücerred fazîlet ve kereminden olan şeydir ki, Allahü teâlâ onları bununla rızıklandırır. Bunu onlara yaklaştırır. Onları, her şey'e yeten kudreti, herkesi kaplayan minneti, her şey'e işliyen irâdesi ile terbiye eder. Bu âriflerin hâli, çok şefkatli bir ananın kucağındaki süt çocuğunun, hiç bir şey'e gücü yetmiyen yavrusunun hâli gibidir. Bundan anlaşılıyor ki, birinci makama kavuşmıyan kimse, ikinci makama ulaşamaz. Bundan yine anlaşılıyor ki, takvâ sâhibinin yiyeceği, nefsinin arzûlarından kurtulmuş velî için şübhelidir. Nefsinin arzûlarından kurtulmuş velînin yiyeceği de, himmet ve irâdesi aradan kalkmış, kasd ve isteği Hakkın irâdesinde, Kadir-i mutlak olanın dilemesinde erimiş, yok olmuş ârifler için şüphelidir. Nitekim: **«Ebrârın hasenâtı, iyiliği, mukarreblere göre günahdır»** buyurulmuştur.

Şeyhin, üstâdın yiyeceği, mürîdi için mübah, mürîdin yiyeceği şeyhe yasaktır. Çünkü şeyhin hâlinde safâ derecesinde nezihlik, makamında yükseklik vardır. Aynı zamanda Allahü teâlâ'ya yakın olmuştur. Kehmeş'den (rahmetullahi aleyh) bildirilen husûs incelik sebebi iledir. Der ki: Bir günah işledim. Kırk senedir onun için ağlamaktayım. Bir kardeşim beni ziyârete gelmişti. Bir dirhem gümüşün altıda biri ile onun için, kızartılmış bir balık almıştım... Kardeşim yemeğini bitirince, elini silmesi için komşunun duvarından biraz toprak almıştım. Halbuki, şimdiye kadar onunla halâllaşamadım.

Yine bildirilir ki, kira ile bir evde oturan bir kimse, yazmış olduğu bir mektûbun üzerine serpmek için, bulunduğu evin duvarından toprak almak ister. Kira ile oturduğu aklına gelirse de, bu kadar şeyden bir zarar olmaz diye düşünüp, duvarın toprağından alıp, mektûbun üzerine serper. Gizli bir sesin kendisine: Mektûbuna, kira ile oturduğun evin toprağını serpmeği, hafif gören kimse, yarın kıyâmet gününde uzun hesaba çekileceğini yakînen bilsin» dediğini duyar.

Utbetü'l-Gulâm bir kış gününde çok ter dökerdi. Sebebi sorulduğunda, bulunduğu yerin, kendisinin Rabbine âsî olduğu bir yer olduğunu beyân edince, nasıl olduğunun îzahı kendisinden istenir. Müsâfirin elini

yıkaması için, şu duvardan bir parça toprak çıkarmıştım. Şimdiye kadar sâhibi ile halâllaşmak mümkün olmadı diye cevab verip, sebebini îzah eyledi.

Demişlerdir ki, Ahmed bin Hanbel (rahımehullah) Mekke-i mükerreme'de bir bakkalın yanında, bir tas rehin bırakmış idi. Rehinden çıkarmak isteyince, bakkal ona iki tas çıkardı. Hangisi senin ise, onu al deyince, İmâm-ı Ahmed, kendi tasımı ayırmak benim için zordur; tas ve gümüşler de senin olsun demesi üzerine, bakkal: İşte senin tasın şudur, ben seni tecrübe için söylemiştim, dediyse de, İmâm-ı Ahmed, ben o şübheli şey'i almam dedi ve hemen tası ve gümüşleri bırakıp gitti.

Bâzıları da demişlerdir ki: Râbia-i Adviyye (rahmetullahi aleyhâ), yırtılmış gömleğini, sultanın ışığından istifade ederek dikti. Bir müddet kalbine bulanıklık geldiğinden, kalbindeki safâyı kaybetti. Sonra bunu hatırlayıp, gömleğini diktiği yerinden yırttığı zaman, kalbini eskisi gibi safâ içinde buldu.

Süfyân-ı Sevrî (rahmetullahi aleyh) rü'yâda, kendisinin iki kanadı var. Cennette ağaçtan ağaca uçuyor görülüp, kendisine: «Bu dereceye ne ile ve hangi hizmetle kavuştun?» denildikte: «Verâ' ile kavuştum» buyurdu.

Hassan bin Ebî Sinân (rahmetullahi aleyh), altmış sene sırt üstü yatıp uyumadı. Yağlı yemekler yemedi. Soğuk su içmedi. Öldükten sonra kendisini rü'yâda gördüler. Allahü teâlâ sana ne yaptı, dediler. İyilik yaptı, ancak, dünyada kullanmak için alıp geri vermediğim bir iğne için Cennetten men'olundum cevabını verdi.

Abdülvâhid bin Zeyd'in bir kölesi vardı. Bir müddet Abdülvâhid'e hizmet etmiş, kırk sene de ibâdet ve tâatle vakit geçirmiş idi. Bu köle önceleri ölçekçi idi. Öldükten sonra, rü'yâda kendisine: Allahü teâlâ sana ne yaptı, dediler. İyilik yaptı, ancak benim, önüme ölçeğin toprağından kırk ölçek şey çıkarılmış olduğundan Cennete giremiyorum, dedi.

İsâ aleyhisselâm bir kabristana uğradı. Kabirde yatanlardan birine seslendi: Allahü teâlâ o ölüyü diriltti. Bu durumda İsâ aleyhisselâm o kimseye: Kimsin, buyurdu. İnsanların eşyâsını taşıyan bir hammal idim. Bir gün bir adamın odununu taşıdım. Bu odundan bir küçük parça koparıp, onunla dişimi karıştırdım. İşte öldüğüm günden, bugüne kadar onunla cezalandırılmakta, süâle çekilmekteyim, dedi.

ON ŞEY'İ FARZ GÖRMEYİNCE VERA' TAMAM OLMAZ

İnsan on şey'i kendi üzerine farz görmeyince verâ'ı tamam olmaz:

1 — Dilini gıybetten korumaktır. Çünkü Allahü teâlâ Hucürât sûresi, onbirinci âyetinde: **«Birbirinizi gıybet etmeyiniz»** buyuruyor.

2 — Kötü zandan sakınmaktır. Nitekim Allahü teâlâ Hucürât sûresi,

onbirinci âyetinde: **«Zandan çok sakınınız, bâzı zanlar günahtır»**, buyuruyor. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kötü zandan çok sakınınız»** buyurdu.

3 — Alay etmekten, insanlara gülmekten, maskaralıktan sakınmaktır. Nitekim Allahü teâlâ Hucürât sûresi, onbirinci âyetinde: **«İnsanlar birbirleriyle alay etmesinler»** buyuruyor.

4 — Haramdan göz yummaktır. Allahü teâlâ Nûr sûresi, otuzuncu âyetinde: **«Ey Habîbim! Mü'minlere de ki, gözlerini harama bakmaktan yumsunlar»** buyuruyor.

5 — Doğru sözlü olmaktır. Allahü teâlâ En'âm sûresi, yüz ellikinci âyetinde: **«Konuştuğunuz zaman doğru olun»** buyurmuştur.

6 — Kendini beğenmemesi için, Allahü teâlâ'nın kendi üzerinde olan ihsân ve ni'metlerini bilmektir. Nitekim Allahü teâlâ Hucürât sûresi, onyedinci âyetinde: **«Allahü teâlâ'nın, sizin üzerinizde ni'metleri, ihsanları vardır»** buyuruyor.

7 — Malını hak, sevab ve tâat yolunda sarf edip, bozuk yollara, günahlara ve tâati engelleyecek işlere harcamamalı ve sarfetmemelidir. Nitekim Allahü teâlâ Fürkan sûresi, altmışyedinci âyetinde: **«Mal verdikleri zaman israf etmezler ve kısmazlar»** buyuruyor. Büyük tefsir âlimleri, **mal vermeği**, günahlara harcamazlar, **kısmağı** tâatten esirgemezler diye tefsîr etmişlerdir.

8 — Kendisini büyük görmemeli, büyüklük, kibirlilik istememelidir. Nitekim Allahü teâlâ Kasas sûresinin seksenüçüncü âyetinde: **«Bu dâr-ı âhırettir. Bunu yeryüzünde büyüklük ve fesad istemiyenlere mekân kılarız»** buyuruyor.

9 — Beş vakit nemazı vaktinde kılmak, rükû' ve secdelerini iyi yapmaktır. Nitekim Allahü teâlâ Bakara sûresinin ikiyüz otuzsekizinci âyetinde: **«Nemazları ve vüstâ [ikindi] nemazını koruyunuz»**, buyuruyor. Ya'ni vaktinde kılınız ve şartlarını gözetiniz demektir.

10 — Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebi üzere bulunmaktır. Nitekim Allahü teâlâ, En'am sûresinin yüz ellüçüncü âyet-i kerîmesinde: **«Benim bu yolum** [ya'nî bildirdiğim İslâm dîni] **doğrudur. Ona uyunuz. Sizi o yoldan ayıracak yollara uymayınız»** buyuruyor.

BİR ANDA GÜNAHLARIN HEPSİNDEN TEVBE OLMAZSA, BA'ZISINA TEVBE ETMEK CAİZDİR

Bir anda bütün günahlara tevbe etmek mümkün olmazsa, bâzısına tevbe etmek câizdir. Meselâ, tevbe eden kimse, büyük günahların yeri, Allahü teâlâ katında, daha büyük olduğuna, Allahü teâlâ'nın gazab ve azâbını daha çok kendi üzerine çektiğine, küçük günahların derece itibariyle büyük günahlardan aşağıda bulunduğuna, afv edilmeğe daha

yakın bulunmasını düşünerek, küçük günahlardan önce büyük günahlara tevbe etmesi gibidir. Çünkü daha büyük olandan tevbe muhal değildir. Sonra kalbinde îman ve yakîni kuvvetlenince, Allahü teâlâ'ya dönmek ve tevbe etmek için hidâyet nurları görünüp, sînesi mutmainne ve geniş olunca, bütün küçük günahlardan, ince hatâlardan, gizli şirkten ve kalb günahlarının hepsinden tevbe eder. Sonra hal ve makamlarda olan günahlardan tevbe eder. Yükseldiği makam ve kavuştuğu hallerin herbirinde emir ve yasaklardan gözetilecek olanları, bu hal ve makamlardan lezzet bulanlar ve büyükler yolunda yürüyen, ilerliyenler yerine getirirler. O büyük mürşidlerin huzûrunda bulunanlar, sohbetinde hâzır olanlar ve onlarla bulunanlar bilirler. Büyükler yolundaki yolcu, o korkulu hâlinde ve yolun başlangıcında makam ve hallerin sonunda yapılacak şeyleri yerine getirmekle emredilmemişti. Burada zorluğa başvurmayıp, kolaylık ve sühûlet göstermek, yumuşak ve yavaş yavaş hareket etmek lâzımdır. Nitekim hadîs-i şerîfte: **«Bu din metîn, sağlam ve muhkemdir. Onda zorluk çekmeden yumuşaklıkla, tatlı dille seyrediniz. Tâkat getiremeyip, âciz kalacağınız şey'i kendinize yüklemeyiniz. Zîra hayvanını zorluk ve meşakkat altında tutup, âciz halde bırakması veyâ helâk etmesiyle arkadaşlarından ayrılan kimsenin yol almağa ve maksadına erişmeğe imkân, kuvvet ve kudreti yoktur»** buyurdu. Bunun gibi, birdenbire taşıyamıyacağı, kaldıramıyacağı tâat ve ibâdet yükünün altına giren, kimsenin de hâli böyledir. Âciz kalacağı, çekemiyeceği âşikârdır.

Bâzı büyük günahların, Allahü teâlâ katında, bâzı büyük günahlardan şiddetli, kuvvetli ve ağır olduğunu bildiği için, bâzı büyük günahlardan tevbe etmesi gibidir.

Şöyle ki, kul borçlarının tekrolunmıyacağını, kendisi ile Allahü teâlâ arasında olan günahların afvının daha çabuk olacağını bildiğinden, insan öldürmekten, yol kesmekten, yağma etmekten, gasbetmekten ve kullara zulmetmekten tevbe eder. Şarabın, kötülüklerin ve günahların anahtarı olduğunu bildiğinden, şarab içmeğe tevbe edip, zinâ tevbesini te'hir eder. Zîra o kimsenin şarab içerek, aklı gittiğinde, bütün günahları işler. O durumda, kazf, sövme, küfür, zinâ, adam öldürme ve başkasının malını gasbetmeyi ayıramaz. Çünkü şarab, içki bütün çirkin işlerin ve günahların anası ve aslıdır. Büyük günah işlemeğe devam ederken, küçük günâh işleyip, küçük günâha tevbe eden kimse gibi olur. Şöyle ki, gıybetten veya yabancı kadınlara, kızlara bakmaktan tevbe eder, fakat şarabı içmeği şiddetle âdet edindiğinden, hırsla istediğinden, içmemeğe sabredemez hâle geldiğinden, nefsi bunu içmeği kendi hastalığına ilâç bildiği ve ilâç kullanmakla emrolunmuşuz deyip kendini süslediğinden, kendinde neş'e, sürûr, ferah, üzüntünün gitmesi, şehvetinin kuvvetlenmesi, zannına göre bedeninin kuvvet bulması olduğundan, şeytan

da onu, kendine süslü ve iyi gösterdiğinden devamlı şarab içmektedir. Belâdan, sıkıntıdan geçmiş, Allahü teâlâ katındaki azâbı unutmuş, onunla din ve dünyasını bozmuş, elden kaçırmış olduğundan vurdum duymaz ve gafil bir haldedir. Zîra şarab içmek, din ve dünya işlerinin devamı kendisine bağlı olan aklın gitmesine sebebdir.

Günahların bâzısını te'hir edip, bâzısından tevbe olur ve doğrudur dedik. Zîra, genel olarak müslimanlar herhalde, Allahü teâlâ'ya tâatle isyânın arasını birleştirmekten uzak değillerdir. Ancak hallerinin Allahü teâlâ'ya olan yakınlık ve uzaklıkları derecesinde hallerde, günahların büyüklük ve küçüklüğüne göre ayrı ve farklıdırlar. Fâsık olan bir kimse, bâzı günahlarda, şehvetin gâlib gelmesi sebebi ile, eğer şeytan kendine gâlib gelirse, benim için dizginleri salıvermek ve tamamen elden çıkarmak uygun olmaz. Bu durumda ben günahları karışık yaparım. Belki de bâzı günahların terkinde bana hafif ve kolay olan şeyde gayret edip, o günâhı işlemem. Bâzı günahlara gâlib gelmem, diğer günahlar için keffâret olur. Ve ümîd olunur ki, Allahü teâlâ bâzı günahlardan benim korktuğumu ve onun için terkettiğimi ve benim nefs ve şeytanımla, onu terkte mücâhede ettiğimi, çok uğraştığımı görür, bana yardım ve imdâd eder. Beni muvaffak kılar. Benimle diğer günahlarım arasına rahmetiyle perde çeker dediği zaman beyan ettiğimiz şekilde tâatle ma'siyet, ya'nî iyilikle kötülük arasını bulmuş, birleştirmiş olur. Eğer iş, bildirdiğimiz şekilde olmamış olsa idi, her fâsıkın nemazı, orucu, zekâtı ve haccı sahîh olmamak lâzım gelirdi ve bizim ona: «Sen fâsıksın, fıskın sebebi ile Allahü teâlâ'nın emrine uymamaktasın, ona tâat etmekten hâriçsin. Senin şu ibâdetin, Allahü teâlâ'dan başkası içindir; eğer sen bu ibâdetinin Allahü teâlâ için olduğunu sanıyorsan, fıskı terk eyle. Zîra bu hususta Allahü teâlâ'nın emri birdir. Senin bu nemazınla, Allahü teâlâ'ya yaklaşmağı istemen, fıskı terketmedikçe tasavvur olunamaz» dememiz gerekirdi. Bu ise olamaz. Üzerinde iki kimsenin iki altını olan ve bu altınları vermeğe gücü yeten bir adam borçludur. İki altının birisini alacaklılardan birine verip, diğerini inkâr etse, halbuki bunu bile bile böyle yapmış olup, yemîn de etse, bu durumda şübhe yoktur ki, o adamın ödediğinden zimmeti kalkmış, diğerine ise borçlu kalmıştır. Bunun gibi bir kimse bâzı emirlerinde Allahü teâlâ'ya itâat etse, bâzı yasaklarında, âsî olsa, itâat ettiği şeyde Allahü teâlâ'ya muti', isyan ettiği hususta da Allahü teâlâ'ya âsîdir. O kimsenin îmânı sağlam değildir. Tâatiyle muti', isyânı ile âsîdir. Bu durum, herhalde din işlerinde, karışıklığı yapan herkesin, nefsinin arzûlarından kurtuluncaya kadar ve ancak Allahü teâlâ'nın, üzerine günahla hükmeylediği kimse müstesna olarak, bütün günahlardan kesilinceye kadar, onların edeb ve usûlüdür. Zîra biz ma'sûm değiliz. Allahü teâlâ dilediğinin tevbesini kabûl eder ve tevbe edenlere rahmetle ihsân eder.

TEVBE HAKKINDA HABER VE HADÎSLER

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) der ki: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir cum'a günü bize dönüp: **«Ey insanlar, vakit geçirmeden Allahü teâlâ'ya tevbe ediniz. O'na dönünüz. Fırsat elde iken sâlih ameller yapınız. Allahü teâlâ ile aranızda olan hakları yerine getiriniz ki, seâdete eresiniz. Çok sadaka veriniz ki, rızklı olasınız. Ma'ruf ile emr ediniz ki, korunasınız. Münkeri yasaklayınız ki, yardım olunasınız»** buyurdu.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) çok kere: **«Yâ Rabbi, beni mağfiret eyle. Tevbemi kabûl eyle. Tevbeleri ziyâde kabûl eden ve rahîm olan ancak sensin»** derdi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Şeytan yeryüzüne indirildiği vakit, Cenâb-ı Hakkın izzet ve celâline yemîn ederek, Âdemin çocuklarının ruhları cesedlerinde bâkî oldukça, onları iğvâdan asla geri durmam dediği zaman, Allahü teâlâ, izzet ve celâlime yemîn ederim ki, Âdem aleyhisselâmın evlâdını son nefeslerine kadar tevbeden men'etmem buyurdu.»**

Muhammed bin Abdullah Sülemî'den (rahımehullah) bildirilir. Dedi ki: Medîne-i münevvere'de Resûlüllah'ın eshâbından bir cemâatle oturdum, sohbet ettim. Onlardan birisi dedi ki: Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse ölümünden yarım gün önce tevbe etse, Allahü teâlâ onun tevbesini kabûl eder»** dediğini işittim. Bir başkası, ben Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse, can boğaza gelmeden ve can çekişmeden önce tevbe etse, Allahü teâlâ, tevbesini kabûl eder»** buyurduğunu işittim, dedi.

Muhammed bin Mutraf'dan (rahimehullah) bildirilir: **«Allahü teâlâ, insanoğlunun hâline esef olunur. O günah işler, benden mağfiret ister. Ben de onun günâhını afv ve mağfiret ederim. İnsanoğlunun hâline şaşılır ki, yine günâha dönüp, benden afv ve mağfiret ister, ben de onu afvederim. Yine insanoğlunun hâline şaşılır ki, günâhı terketmez, benim rahmetimden de ümîdini kesmez. Şâhid olunuz, ben onu mağfiret ettim buyurdu.»**

Enes (radıyallahü anh) der ki: Hûd sûresindeki: **«Rabbinize istiğfar eder ve sonra tevbe ederseniz»** âyet-i kerîmesi indirildikten sonra, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), her gün yüz kere istiğfar eder ve istiğfarlarında **(Nestağfirullahe ve netûbü ileyh)** ya'nî **Allahü teâlâ'ya istiğfar ve tevbe ederiz** derdi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimse gelip, yâ Resûlâllah! Bir günah işledim dediğinde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ona: **«Allahü teâlâ'ya istiğfar eyle»** buyurmasıyla, o kimse: Tevbe ederim, yine yaparım, dediğinde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Her günâh işledikçe tevbe eyle. Şeytan ümid-**

siz ve üzüntüde oluncaya kadar» buyurması üzerine o kimse: Yâ Resûlâllah, günâhım çoğaldığı zaman ne yapayım, dedi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Allahü teâlâ'nın afvı senin günahlarından çoktur»** buyurdu.

Hasan (rahimehullah): Sen, tevbesiz mağfiret ve amelsiz sevâb temennisinde bulunma. **«Gaffâr ismine kanma, zîra aynı zamanda intikam alıcı ve kahhârdır»** sözü gereğince, Allahü teâlâ'nın yalnız afvına mağrur olman, senin her zaman, Allahü teâlâ'nın gazabında bulunup, Cenâb-ı Hakk'ın râzı olacağı ameli terketmeni ve bunun üzerine mağfiret arzûsunda bulunmanı gerektirir. Bu halde emniyet edilecek şeyler, seni aldatıp, Allahü teâlâ'nın azâbına dûçâr olacağından korkulur. İşitmedin mi ki, Allahü teâlâ, sûre-i Hadîd'in ondördüncü âyetinde bunu bildiriyor. Tâhâ sûresinin seksenikinci âyetinde: **«Tevbe edip îmân eden ve sâlih ameller işleyip hidâyet yolunu bulanlara, ben çok mağfiret ediciyim»,** buyuruyor. A'raf sûresinin yüz ellialtıncı âyetinde: **«Rahmetim herşey'i içine almıştır. Rahmetim, Allah'tan korkup, zekâtlarını verenlere ve âyetlerimize inananlaradır»** buyuruyor. Anlaşılıyor ki, tevbe ve takvâsız, rahmet ve Cennet arzûsunda bulunmak ahmaklıktır, câhilliktir, aldanmışlıktır. Çünkü bu iki âyet-i kerîmede mağfiret tevbe ile ve rahmet de takvâ ile bağlanmıştır.

Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Mü'min olan, kendi günâhını, güyâ dibinde durduğu ve üzerine düşeceğinden korktuğu bir dağ gibi görür. Fâcir ise, günâh ve hatâlarını, burnuna konan ve küçük bir hareket ve ses ile uçacak kara sinek gibi görür»**, buyurdu. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kul bir günâh işler ve o günah onu Cennete sokar»** buyurduğu zaman, Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân): Ey Allah'ın peygamberi! Günâh insanı nasıl Cennete sokar? diye sordular. **«Günâh, o kimsenin nasb-ı aynî ve çok fazla mecbûr ve tutkun bulunduğu bir şey olur. Yapınca da pişman olur. Tevbe ve istiğfar eder. O günah onu Cennete sokmağa sebeb olur»** buyurdu.

Hadîs-i şerîfte: **«Geçmiş günahlar için, onların tedâriki için, sevab işlemekten güzel bir şey görmedim»** buyuruldu. Âyet-i kerîmedeki: **«Muhakkak ki sevablar, iyilikler, günahları, kötülükleri giderir»**, buyurulmuştur. Yine hadîs-i şerîfte geldi ki: **«Bir kimse bir günah işlediğinde, kalbinde siyah bir nokta meydana gelir. O kimsenin tevbesi, inlemesi, feryâd ve istiğfâr etmesi olmazsa, günah üzerine günah, siyah üzerine siyah olur. Hattâ, o siyah noktalar kalbini kaplayıp, kalb gözü kör olur. Bu hâl üzere ölür.»** Âyet-i kerîmede: **«Hayır, belki işledikleri günahlar kalblerini karartır»** buyuruldu. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Günâhı terk, tevbe etmek istemekten kolaydır. O halde, ölmeden önce hayatta bulunduğun zamanı ganîmet bil, günahları terketmede acele davran».**

İbn-i Ziyâd (rahımehullah): Sizden biriniz kendisini ölmüş, âhıretini her türlü hallerini görmüş ve Allahü teâlâ'dan, yalnız ona ibâdet etmek için, tekrar dünyaya gönderilmesini istemiş, Allahü teâlâ da onu, bu şekilde dünyaya göndermiş durumda düşünsün de, ona göre Cenâb-ı Hakka tâat ve ibâdete gayret etsin demiştir.

Bâzıları Allahü teâlâ, Dâvud aleyhisselâma: **«Seni gâfil iken almamdan ve delilsiz benimle görüşmenden kork»** diye vahyettiğini söylediler.

Abdülmelik bin Mervân'ın huzûruna sâlihlerden biri gelince, bana nasîhat eyle dedi. Sâlih kimse: Ölüm sana âniden gelirse, hazırlıkta bulundun mu? dedi. Abdülmelik, hayır dedi. Bulunduğun hallerden Allahü teâlâ'nın rızâsını gerektirecek diğer hallere niyyet ettin mi? buyurdu. Abdülmelik yine, hayır dedi. Öldükten sonra Allahü teâlâ'yı kendinden râzı ve hoşnud edecek, başka bir yer var mıdır? buyurdu. Abdülmelik, hayır dedi. Ölüm sana gâfil iken gelmiyeceğinden emin misin? buyurdu. Abdülmelik yine, hayır dedi. Bunun üzerine o sâlih: «Akıllı olan kimse bu huy ve ahlâka razı olmamalıdır. Ölümden önce tevbe tedârik üzere bulunmalıdır» dedi.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Pişmanlık tevbedir»** buyurdu. Yine buyurdu: **«Bir kimse bir günâh işlese, sonra pişman olsa, pişmanlığı, o günâha keffârettir».**

Hasan (rahımehullah): Tevbe dört esas üzerinedir :

1 — Dil ile istiğfar,

2 — Kalb ile pişmanlık,

3 — Âzâ ve organları ile günahları terk,

4 — O günahları bir daha yapmıyacağına niyyet ve kasdetmektir», dedi. Ve yine Hasan (rahımehullah) buyurdu. Nasûh tevbesi, bir günâha tevbe etmek ve bir daha, tevbe ettiği şey'i yapmamaktır.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Günahtan tevbe eden kimse, hiç günâhı olmayan kimse gibidir.» «Günahtan istiğfar edip yine günâha devam etmek, Rabbi ile alay etmek gibidir.» «Bir kimse, sana istiğfar ve tevbe ederim deyip günahdan istiğfar etse, sonra yine o günâhı işlese, sonra yine istiğfar etse, sonra üçüncü def'a olarak o günâhı işlese, dördüncüsünde o kimsenin işlediği o günah, büyük günahlardan yazılır»** buyurdu.

Fudayl bin Iyâd (rahmetullahi aleyh): «Sen kendi nefsine vasıyyet edici ol. Kendine muhakkak lâzım olan şeyleri, sağ iken görüp yapmağa gayret et. İnsanları kendine vasıyyet ve nasîhat edici eyleme. Kendin dünyada gâfil ve durgun durup da, öldükten sonra senin için, iyilik ve sevab yapacaklarını ve senin için çalışacaklarını sanma. Zîra sen, dünyada iken kendine, âhıretin için lâzım olacak işlere can çıkarcasına, çok

gayret göstermediğin halde, başkalarının senin için, iyilik yapacaklarına, sevab işleyeceklerine nasıl inanabiliyorsun!» buyurdu.

Biri de, sen dünya malını bir müddet kullanır, ondan faydalanırsın. Zîra dünyanın devamı yoktur. Geçicidir. Bir halde kalmaz. Sen mâlik olduğun şey'in âmiri ol. Onu gözet. Hayatında o şey için hüküm ve tasarruf hakkını, her şekliyle kullan, icra et. Hangi halde bulunursan bulun, o şey'e, âhıret için öncelik ver. Vasıyyet edecek kimseye kanıp aldanma. Kendi elinle, ölümünden önce, hazırlan. Çünkü insanın köşk ve şöhreti yok olucudur denmiştir. Bâzıları da: Sen bir vasıyyet edici elde etmek istediğin zaman, mâlik olduğun şeyde, kendi nefsine vasıyyet ve nasîhat edici ol. Âhıretin için gerekli şey'i, kendi elinle yap.

Haşr sûresi, onsekizinci âyet-i kerîmesinden anlaşılıyor ki, elinle ektiğin şey'i yakında biçer, diktiğin şey'in meyvesini kıyâmet günü alırsın.

TEVBE HAKKINDA BİR FASIL

Ebû Emâme Bâhilî'den (radıyallahü anh) bildirildi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Sâhib-i yemîn, insanın amelini yazmak için sağ tarafında bulunan melek, sol tarafında bulunan meleğin âmiridir. Bir kimse bir iyilik işlediği zaman sağ tarafta bulunan melek, o kimse için on sevab yazar. O kimse bir günah işler ve sol taraftaki melek onu yazmak isteyince, sağındaki melek solundaki meleğe, bekle, dur, yazma der. O melek de altı - yedi sâat durur. O kimse eğer o altı - yedi sâat içinde istiğfâr ederse, ona birşey yazmaz. Eğer bu zaman içinde, tevbe ve istiğfâr etmezse, ona bir günah yazar»**, buyurmuştur. Diğer bir deyişte : **«Bir günah işleyince, diğer bir günah işlemeyince, ona günah yazılmaz. Üzerinde beş günah toplandığı ve kendisi bir sevab işlediği zaman, o kimse için beş sevab yazılır. Diğer yazılacak olan beş sevabı, üzerinde toplanmış olan beş günâha karşılık tutulur. Bu durumda İblis mel'un feryâd eder: Ben insanoğlunu nasıl yenerim ki, bütün gücümü sarfederek, uğraşarak yaptırdıklarımı, bir sevâb ile silip yok ediyor der».**

Yûnus, Hasan'dan (radıyallahü anh) bildirir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Herkesin üzerinde amelini yazmak için iki melek vardır. Sağ tarafındaki melek, sol taraftaki meleğin âmiri ve kontrol edicisidir. O kimse bir günah işlediği zaman, soldaki melek, sağdaki melekten, bu günahı yazayım mı diye sorar. Sağdaki melek, beş günâhı işlemeyince, yazma der. O kimse beş günah işlediğinde, yine yazayım mı diye sorar. O da bir sevab işlemeyince yazma der. Bu durumda bir sevab işleyince, sağdaki melek, soldaki meleğe, sevabların on katı yazılması bize emredildi. Gel beş günâhı, beş sevab ile yok edelim. O kimseye beş sevab daha yazalım der. Bu halde şeytan feryâd edip: Ben insanları nasıl yenerim der».** Bu hadîs-i şerîf, Allahü teâlâ'nın Kur'ân-ı ke-

rîm'de, Tâhâ sûresinin seksenikinci âyetinde: **«Tevbe edip, îman eden ve sâlih ameller işleyip hidâyet yolunu bulanları ben çok mağfiret ediciyim»** bildirilene uygundur.

Hazret-i Alî (radıyallahü anh) buyurdu ki: Âdem aleyhisselâmın yaratılmasından dört bin yıl önce, Arş'ın kenarlarında bu âyet-i kerîme yazılmıştı.

Bildirilen hadîs-i şerîf, Allahü teâlâ'nın: **«Elbette sevablar, günahları giderir»** âyet-i kerîmesine uygundur. Bu âyet-i kerîmede, beş vakit nemazı kılınız. Muhakkak ki, bu beş vakit nemaz, büyük günahlardan başka günahları yok eder, bu va'd ve emir ve nasîhat dinleyenlere büyük mev'izedir diye buyuruyor.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ): «Bir kimse tevbe ettiği zaman ve Allahü teâlâ onun tevbesini kabûl ettiğinde, Allahü teâlâ onu korumağa me'mur meleğe, onun kötü amellerini, kusur ve eksikliklerini unutturur ve işlediği hatâlarını organlarına ve bedenine ve bunları işlediği yere de unutturur. O kimse kıyâmet günü gelir. Ona şâhidlik edecek bir şey yoktur» buyurdu.

«Günahlarına tevbe eden, günahsız kimse gibidir» hadîs-i şerîfdir. Diğer bir şekilde: **«Günde yetmiş kerre tevbesinden dönerse de mâdem ki tevbe etmiştir, günahsız gibidir»** buyurulduğu bildirilmiştir.

Abdullah bin Mes'ud (radıyallahü anh): Bir kimse üç kere: **«Estağfirullah el-azîm ellezî lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm ve etûbü ileyh»** dese, onun günâhı afvolunur. İsterse günahları deniz köpüğünden çok olsun, demiştir. İbn-i Mes'ud'dan (radıyallahü anh) bildirildi: İnsan kıyâmet günü amel defterine bakar. Defterin başında günahlarını, sonunda da sevablarını yazılmış görür. Yine amel defterinin baş tarafına dönünce defterin içinde yazılmış olanların hepsinin sevabdan ibâret olduğunu görür. Bu bildirilen, Allahü teâlâ'nın: **«Onlar, Allahü teâlâ'nın, günahlarını sevâba çevirdikleridir»** âyetine tamamen uygundur. Bu da, Allahü teâlâ'nın kendisine tevbe ve inâbe ile, hüsn-i hâtime ihsân buyurduğu tevbekâr ve istiğfar edenler hakkındadır.

Selefden bâzısı kul, günah ve kusurlarından tevbe ettiği zaman, geçmiş günahlarının hepsi sevâba çevrilir demiştir. Bundan anlaşılıyor ki, İbn-i Mes'ud (radıyallahü anh): Kıyâmet gününde bir takım insanlar, günahlarının çok olmasını temenni ederler buyurmuştur. İbn-i Mes'ud'un (radıyallahü anh) böyle buyurması, Allahü teâlâ'nın, kullarından dilediğinin günahlarını sevâba çevireceğini Kur'ân-ı kerîm'inde bildirmesi sebebi iledir. Hazret-i Hasan (radıyallahü anh), Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Sizden biriniz yerle gök arası dolusu günah işlese, sonra tevbe etse, Allahü teâlâ, onun tevbesini kabûl eder»** buyurduğunu bildirmiştir.

TEVBE HAKKINDA BİR BAŞKA FASIL

Bildirildi ki, Abdullah bin Mes'ud (radıyallahü anh) bir gün, Kûfe kasabalarından birinden geçiyordu. Fâsıklar gürûhu ise, yine fâsıklardan birinin evinde toplanmış şarap içiyorlardı. Yanlarında Zâzân adında saz çalan ve güzel ses ile şarkı söyleyen bir şarkıcı vardı. Abdullah bin Mes'ud (radıyallahü anh) bunu duyunca: «Bu ses ne güzel sestir. Eğer onunla Allahü teâlâ'nın kitâb-ı mübîni okunsaydı, daha iyi olurdu» dedi ve paltosunu başı üzerine çekip gitti. Abdullah bin Mes'ud'un (radıyallahü anh) sözünü şarkıcı Zâzân işitmiş olduğundan, dışarda konuşan kimdir? diye sordu. Yanında bulunanlar, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) eshâbından Abdullah bin Mes'ud'dur cevabı verilince, ne söyledi dedi. Bu ses ne kadar güzel sestir. Bu ses ile Kur'ân-ı kerîm okunsaydı daha güzel olurdu buyurduğunu kendisine söylediler. O anda şarkıcı Zâzân'ın gönlüne heybet ve korku düştü. Hemen sazını yere vurup kırdı. Sonra hiç durmayıp Abdullah bin Mes'ud'a yetişmek için koştu. Mendilini boynuna atıp Abdullah'ın huzûrunda pişman olup ağladı. Abdullah Zâzân'ın boynuna sarıldı. İkisi de ağladı. Sonra Abdullah (radıyallahü anh): Ben o kimseyi nasıl sevmeyeyim ki, Allahü teâlâ'yı sevdi ve hemen saz çalmaktan tevbe edip yere çaldı buyurdu. Zâzân Abdullah'ın huzûrunda ve hizmetinde bulundu. Hattâ Kur'ân-ı kerîm'i öğrenip, ilimden büyük pay ve nasîb aldı. İlimde imamlık derecesine çıktı. Haberlerin çoğunda: «Zâzân Abdullah bin Mes'ud'dan bildiriyor», yâhud «Zâzân, Selmân-ı Fârisî'den (radıyallahü anh) bildiriyor» diyerek, Zâzân'ın Abdullah bin Mes'ud (radıyallahü anh) ile Selmân-ı Fârisî'den (radıyallahü anh) bildirmesi ve rivâyeti olmuştur.

Benî İsrâil kitablarında şöyle yazar: İlk zamanlarında şîvesi, zinâsı ve güzelliği sebebiyle, insanları kötü yola ve fitneye düşürmüş bir kadın vardı. Kapısı açık dururdu. Kapısının hizâsında sedir üstünde otururdu. Yanından her geçen ona bakar, güzelliğine hayran ve meftûn olurdu. Yanına gitmek için on altın ve daha çok vermek gerekirdi. Günlerden bir gün kapısı önünden beni İsrâil âbidlerinden bir âbid geçti. Kadını evinde otururken gördü. O anda meftun ve hayran oldu. Nefsiyle mücâdele ve kavgaya başladı. Bu hâlin kendisinden gitmesi için Cenâb-ı Hakka çok yalvardı ise de, o hal, o tutkunluk kendisinden gidip, üzüntüsü kesilmedi. Nefsini yenemedi. Hattâ bir kumaşı vardı, onu satıp, lâzım gelen altını elde edip, kadının kapısına geldi. Kadın, âbide altınları vekîline teslîm etmesini söyledi ve kendisine geleceği vakti bildirdi. Zamanı gelince âbid geldi. Kadın gayet süslü ve zînetli ve sediri üzerine oturmuş olduğu halde yanına geldi. Onunla beraber sedir üzerine oturdu. Âbid elini, kadına uzatıp, onunla oynamak ve sevişmek arzûsun-

da bulununca, yapmış olduğu ibâdetlerin bereketi ile, Allahü teâlânın mücerred rahmet ve yardımı yetişti. Şu durumda Allahü teâlâ beni görür. Ben ise haram iş işliyorum. Yaptığım ameller boşa gider diye kalbine geldi. Kalbine korku ve heybet düştü. Bütün eklem yerleri oynamağa, vücudunda titreme ve yüzünde değişme oldu. Kadın ona bakıp, âbidin vücudundaki titremeyi ve yüzündeki değişmeyi görüp, sebebini sordu: Sana ne oldu? Yüzünün rengi niçin değişti? dedi. Âbid, ben Allahü teâlâdan korkuyorum, buradan dışarı çıkmama izin ver deyince, kadın: Yazık sana, senin şu bulunduğun yakınlık ve kavuşma hâlini pek çok kimseler temenni etmektedirler. Sen ise, o hâle kavuşmuşsun demesi üzerine, âbid: Ben Allahü teâlâ'dan korkarım, senin vekîline verdiğim para, senin olsun, çıkmak için bana izin ve müsâade ver deyince, kadın: Öyle anlıyorum ki, sen hayatında böyle bir işde hiç bulunmamışsın dedi. Âbid, evet hiç böyle iş yapmadım dedi. Kadın, âbide kim olduğunu sordu. Senin adın nedir? dedi. Âbid ona nereli olduğunu ve adını söyledi ve âbidin, yanından çıkmasına izin verdi. Âbid kadının yanından çıkıp, korku ve helâki hâtırına getirip ağladı. Âbidin hareketi ile kadının kalbine de bir korku ve heybet düşüp, kendi kendine: Bu âbidin en önce işleyeceği günahda gönlüne bu kadar korku ve heybet düştü. Ben ise bunca zamandan beri, sayısız günahlar işliyorum. Halbuki onun korktuğu Rab, benim de Rabbimdir. Benim ondan daha çok korkmam, utanmam gerekir diyerek Allahü teâlâ'ya tevbe etti. Kapısını kapadı. Eski elbiseler giyip, Allahü teâlâ'ya ibâdet yoluna koyuldu. Bu yolda sebât etti. Kendi kendine, eğer o âbide rastlasam belki benimle evlenirdi, onun yanında ve terbiyesinde bulunup, ondan din işlerini öğrenirdim. Rabbime ibâdet etmede bana yardımcı olurdu dedi. Hemen hazırlanıp para ve hizmetçilerini de alıp, o âbidin bulunduğu memlekete gitti. Âbidi sordu. Âbide, bir kadın geldi, seni arıyor dediklerinde, âbid, kadının yanına gelince, kadın kendini âbide tanıtmak için yüzünden örtüsünü kaldırıp yüzünü açtı. Âbid onu görüp, aralarında geçen olayı hatırladı ve o anda düşüp can verdi. Kadın üzüntü ve elem içinde, şaşkın bir halde kaldı. Kendi kendine, ben bunun için kalkıp buraya gelmiştim, o da vefât etti. Acaba akrabasından hanıma muhtac kimse var mıdır diye düşündü ve sordu. Sâlih bir kardeşi olup, ancak fakir olduğunu söylediler. Fakîr olmasında zarar yok, bizde olan bize yetişir dedi. Ölen âbidin kardeşi gelip, kadınla evlendi. Ondan yedi oğlu dünyaya geldi. Hepsi de benî İsrâil içinde peygamber oldular. Sen sıdk ve tâatin bereketine ve hüsn-ü niyyete bak ki sıdk ve doğruluğundan ötürü Allahü teâlâ Abdullah bin Mes'ud sebebi ile şarkıcı Zâzân'a nasıl hidâyet ihsân eyledi. Sen nefsinde sâlih ve rabbine verdiğin sözü bozmadıkça, fâsid senin yanında sâlih olmaz. Sen halvetinde Allahü teâlâ'ya hâlis ve muhlis olduğun ve insanlarla bulunduğun zaman, mürâî olmadığın, hareket ve hareketsizli-

ğinde ve her hâlinde, Allahü teâlâ'yı bir bildiğinde, Allahü teâlâ senin tevfîkını arttırır. Seni nefsin arzûlarından, insan ve cin şeytanlarının aldatmasından ve bütün kötülük ve günahlardan, bid'at ve sapıklıkların tümünden korur. Emirleri yapmada, münkere dûçâr olmaksızın münker aradan kalkar. Zîra münkeri kaldırayım ve değiştireyim derken, o anda ikinci bir münker iş yapmak zarar doğurur. Nitekim zamanımızda [ya'nî Abdülkâdir-i Geylânî zamanında hicrî 471 - 561] bir kimse münkeri kaldırmak ve yok etmek ister. Halbuki o anda, kendinden sövme, dövme, kırma, elbise yırtma ve halleri bozmadan birçok münker ve fesadlar meydana gelir. Bunların hepsi onların, sıdklarının ve îmanlarının azlığına, zayıflığına, yakînlerinin noksanlığına ve nefislerinin arzûlarının kendilerine gâlib geldiğine işârettir.

Önce kendi nefislerinde bulunan münkeri gidermeleri, onunla meşgul olmaları farz-ı ayındır. Hâl böyle iken, başkalarının münkerini gidermeğe uğraşırlar ve kendi nefislerine lâzım gelen farz-ı aynı terk ederler. Farz-ı aynı, farz-ı kifâye üzerine tercîh ve takdîs ile, gerekli olanları bırakıp, kendilerini ilgilendirmiyen şeylerle meşgul olurlar, mâlâyânî ile uğraşırlar. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kişinin mâlâyânîyi terki, onun İslâmının güzelliğindendir»** buyurdu.

Bunun için münkeri yok etmeği ve bu hususta sözünün te'sirli olmasını arzû edenlerin, önce kendi nefislerindeki münkeri gidermeleri, nefslerine va'z ve nasîhat etmeleri ve nefsleri, kendilerinden açık veya gizli meydana gelen günahlardan el çekmeleri vâcibdir, lâzımdır. Bunların hepsinden temizlendikten sonra, başkası ile meşgul olmalıdır. **Bakara sûresinin** kırkdördüncü âyet-i kerîmesinde: **«İnsanlara iyilikle emr edip kendinizi unutur musunuz»** buyurulması buna işârettir. Ancak bu durumda münker kolay ve suhûletle kendisi tarafından ortadan kaldırılır. Nitekim Abdullah bin Mes'ud'un (radıyallahü anh) anlattığımız hikâyesi buna örnektir.

Sen yine, o âbide zuhûr eden sıdk ve ibâdet bereketine dikkat et. Allahü teâlâ onu zinâdan ve büyük günah işlemekten nasıl korumuş ve onu: **«Ondan kötülük ve fahşâyı bu sûretle çeviririz. Çünkü o, muhlis kullarımızdandır»** âyet-i kerîmesinin sırrına nasıl kavuşturulmuş ve yukarıda bildirildiği gibi, onun o halvetteki sıdkı geçen zaman ve günlerdeki güzel tâatı sebebiyle, Allahü teâlâ onunla o fâhişe arasına perde olmuştur.

Bundan sonra o âbidin ibâdeti bereketi ile o zinâ işlemiş kadına, kurtuluşu ihsân ettiğine, sonra o kadının o âbidin bereketi ile onun kardeşine nasıl kavuştuğuna, fakirliğini giderdiğine, en güzel kadını onunla evlendirip, onu zengin yaptığına ve o kadını da onlara anne yapmasına dikkat et. Dikkat et de, her iyiliğin Allahü teâlâ'ya tâatte olduğunu ve kötülüğün ve şerrin de, günahta bulunduğunu anla!

TEVBENİN KABULÜ DÖRT ŞEY İLE BİLİNİR

Tevbe edenin tevbesinin kabûl olunduğu dört şey ile bilinir:

1 — Dilini boş ve lüzumsuz sözden, yalan, gıybet ve nemîmeden korumasıyla.

2 — Kalbinde bir kimse için kin, çekememezlik ve düşmanlık görülmemesiyle.

3 — Kötü arkadaşlardan ve yaramaz kimselerle bir arada bulunmaktan vazgeçmesiyle. Çünkü kötü arkadaş, onun kasdını bozmak ve yaptırmamak için yük olur. Azm ve cezminin sağlamlığını bozmağa, karıştırmağa, bulandırmağa çalışırlar. Tevbe edenin, tevbesi üzerine sebâtı ise, ancak onun tevbeye rağbetini arttıracak şeyleri görmeğe devamla, havf ve recâsında kuvvet verecek şeylerden yapmak istediği şey'in tamam ve olgun olmasını kolaylaştıran sebeblerin çoğalması ile ele geçer. Bu halde, çirkin işlerden kendinde bulunan ısrar düğümü kalbinden çözülür. Çözülür de, şehvetlerine, nefsî arzularına uymaktan dizginini çeker. Sakınılması, kaçınılması gereken yasaklara eğilmekten, meyl etmekten uzak olur. Kusur ve hatâlardan ayrılıp, ileride ona benzer günahlara dönmemek üzere kasd ve azîmetini sağlamlaştırır.

4 — Tevbe eden, Allahü teâlâ'ya tâatle gayret sarfederek geçmiş günahlarına pişmanlıkla, istiğfar edici olduğu halde, ölüme muvafık bulunması ve ölüm için hazırlanmasıdır.

Bâzıları da, tevbenin kabûl olmasına alâmet dört şeydir dediler. Bunlardan:

Birincisi: O kimsenin fâsık ve fâcirlerden kesilip, nefsinde onlarda heybet ve büyüklük görmeyip, ancak sâlihler ile bir arada bulunmasıdır.

İkincisi: Bütün tâat ve ibâdetlere yönelip, günahlardan kendini çekmesidir.

Üçüncüsü: Dünya rahat ve sevincini gönlünden çıkarıp, daima kalbini üzüntülü görmesidir.

Dördüncüsü: Allahü teâlâ'nın emri olan tâat ve ibâdetle meşgul olarak, Allahü teâlâ'nın kendisinin kefîli olduğunu bilip, rızk için üzülmemesidir.

Bu bildirilen alâmetler kendisinde bulunduğu vakit, o kimse Allahü teâlâ'nın Bakara sûresi ikiyüz yirmiikinci: **«Muhakkak ki, Allahü teâlâ tevbe edenleri sever ve temiz olanları sever»** âyet-i kerîmesi ile bildirdiği tevbe edenler zümresinden ve temizler kafilesinden olur. İnsanlara onun için bâzı şeyler vâcib olur:

1 — İnsanlar onu sevmelidir. Zîra Allahü teâlâ onu sevmiştir.

2 — Allahü teâlâ onu tevbesi üzerine sâbit kılması için ona düâ etmelidir.

3 — İnsanlar onu, eskiden yaptığı günahlardan dolayı ayıblamamalıdır. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse mü'min kardeşini bir günah sebebi ile ayıblasa, o kimsenin ayıblaması, ayıblananın günâhına keffâret olur. Mü'min kardeşini bir günah sebebiyle ayıblayan kimseyi, ayıbladığı günaha düşürmek Allahü teâlâya lâyık olur. Bir kimse mü'min kardeşini bir günah ve kusûru sebebi ile ayıblasa, o kimse o günah ve kusûru işleyip, onunla rüsvâ olmadıkça dünyadan gitmez»** buyurmuştur.

Mü'min olan kimse bile bile günâha düşmek istemez. O günâha düşmesi, şeytanın güzel ve süslü göstermesi, şehvetin gâlib gelmesi, hudûdu aşması, hırsın şiddeti, gaflet ve aldanmanın birikmesiyle olur. Nitekim Allahü teâlâ Hucürât sûresinin yedinci âyetinde: **«Küfr, fısk, isyan ve ma'siyet size kötüdür»** buyurup kerîh gösterdiğini bildirmiştir. Bunun için bir günahtan tevbe eden mü'minin, o günâh ile ayıblanması câiz değildir. Bilâkis ondan tevbesi üzerine sebâtına düâ etmelidir.

4 — İnsanlar onunla bir arada oturmalı, sohbet etmeli, konuşmalı ve ona yardımcı olmalıdırlar. Bunun gibi o kimseye Allahü teâlâ dört kerâmetle ikrâm eder.

1 — Onu öyle temiz ve pâk eder ki, sanki hiç günâh işlememiş gibi olur.

2 — Allahü teâlâ onu sever.

3 — Allahü teâlâ ona şeytanı musallat kılmaz. Onu şeytanın musallat olmasından korur.

4 — Fussılet sûresinin otuzuncu âyetinde bildirildiği gibi, Allahü teâlâ onu dünyadan çıkarmadan önce, korku ve hüzünden emniyyete müjde ve beşârete kavuşturur.

TARÎKAT BÜYÜKLERİNİN TEVBE HAKKINDAKİ SÖZLERİ

Ebû Alî Dekkak (rahmetullahi aleyh) buyurdu: Tevbe üç kısımdır: Başlangıcı tevbe, ortası inâbe, sonu evbedir. Buna göre tevbe başlangıç, inâbe, vâsıta, evbe de sonucu olmuş olur. Cezâdan korkup tevbe eden kimseye tevbe sâhibi denir. Karşılık ve sevab için tevbe edene inâbe sâhibi, sevabı işlemek, azabdan kaçmak şeklinde olmayan, yalnız Allahü teâlâ'nın emrine uymak için tevbe edene evbe sâhibi denir. Bâzıları, tevbe mü'minin sıfatıdır dedi. Nitekim Allahü teâlâ Nûr sûresinin otuzikinci âyetinde: **«Ey mü'minler, hepiniz Allahü teâlâya tevbe ediniz ki kurtulasınız»** buyuruyor. İnâbe, Allahü teâlâ'ya yakın evliyânın sıfatıdır. Nitekim Allahü teâlâ: **«İnâbe etmiş kalb getirdi»** buyurdu. Evbe resûllerin sıfatıdır. Allahü teâlâ'nın: **«Evvâb olan ne güzel kuldur»** âyet-i kerîmesi buna işârettir.

Cüneyd-i Bağdâdî (rahmetullahi aleyh) buyurdu: Tevbenin üç ma'nâsı vardır:

1 — Pişman olmaktır.

2 — Allahü teâlâ'nın kendisine yasak ettiği şey'e dönmeği terk etmeğe azm ve kasd etmektir.

3 — Kul haklarını ödemek ve yerine getirmektir.

Sehl bin Abdullah (rahımehullah) buyurdu: Tevbe: **«Yarın yaparım diyenler helâk oldu»** hadîs-i şerîfinin ma'nâsı ile amel edip, te'hîr etmeği, yarına bırakmağı terktir.

Cüneyd-i Bağdâdî der ki: Günlerden bir gün, Sırr-ı Sekatî'nin (rahımehullah) yanına gittiğimde, yüzünün rengini değişmiş bulduğum için, size ne oldu, diye sordum. Sırr-ı Sekatî, yanıma bir genç gelip, bana tevbeden sordu. Tevbe, senin günâhını unutmandır dedim. Genç, îtiraz edip, öyle değil, belki tevbe, ancak senin günâhını unutmandır dedi, diyerek olayı anlattı. Ben de Sırr-ı Sekatî'ye, ya'nî dayıma hitâb ederek : Bu hususta ben de o genç gibi düşünüyorum demem üzerine, Sırr-ı Sekatî niçin öyledir? deyince: Zîra cefâ hâlini unutup, safâ hâline erişen kimseye cefânın hatırlanması cefânın tâ kendisidir diye verdiğim cevab üzerine Sırr-ı Sekatî sustu buyurdu.

Sehl bin Abdullah buyurdu: Tevbe, günâhını unutmamandır.

Cüneyd'e (rahmetullahi aleyh) tevbeden sorulduğunda: «Tevbe, senin günâhını unutmandır, buyurdu. [ya'nî günah işlemeği hâtırına getirmemendir].

Ebû Nasr Sirac bu iki söz hakkında söze başlayıp buyurdu: Sehl (rahımehullah) eylediği beyanda müridlerin hallerine, bâzan müridlerin lehine, bâzan da aleyhlerindeki îtiraz edenlere işâret etmiştir. Ama Cüneyd (rahımehullah) hakîkate kavuşmuşların tevbesine işâret etmiştir ki, hakîkat sâhiblerinin kalblerindeki hakkın azamet ve devamlı zikri gâlib gelmiş olmasından ötürü, onlar günahlarını hatırlamazlar. Bu îzâhımız Rüveym'e tevbeden sorulan sorunun benzeridir ki, Rüveym tevbe nedir sorana: «Tevbe, tevbeden tevbedir» buyurdu.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah) buyurdu: Tevbe, senin Allahü teâlâ'dan gayri olan şeylerden, Allahü teâlâ'ya dönmendir.

Abdullah bin Muhammed bin Alî (rahımehullah) buyurdu: Zellâttan tevbe edenler ile, gafletten ve iyiliği görmekten tevbe edenler arasında çok fark vardır.

Ebûbekr Vâsıtî (rahımehullah) buyurdu: «Nasûh tevbesi, sâhibi üzerinde gizli ve açık günahtan hiç bir eserin kalmamasıdır. Bunun için nasûh tevbesi yapan kimse, akşama nasıl kavuşur ve sabaha nasıl çıkar düşüncesinde değildir».

Yahyâ bin Muâz Râzî (rahımehullah) münâcâtında: Yâ Rabbi, yaratılmış olduğumu bilerek tevbe ettim. Bir daha yapmam diyemem. Hâlimin zaifliğini bildiğimden, günahları terkederim demedim. Ancak günahlara dönmeden önce, belki ölürüm düşüncesiyle dönmem derim dedi.

Zinnûn-i Mısrî (rahimehullah) buyurdu: «Tevbe, yeryüzü bu büyük genişliği ile sana dar gelip, seni rahatlandırıcı olmadığı, nefsinin de şiddet ve gamın çokluğundan seni sıkıştırmasıdır. Bu halde Hakkın kerem ve afvından gayrı sığınacak yer olmadığını bilip, ona göre Hakka tevbe, inâbe ve rücu' etmendir. Nitekim Allahü teâlâ Tevbe sûresinin yirmibeşinci âyetinde: **«Yeryüzü bu genişliği ile onlara dar oldu. Nefisleri de onlara dar oldu...»** bunu işâret buyuruyor.

İbni Atâ (rahımehullah) buyurdu: «Tevbe ikidir. Biri, inâbet, diğeri isticâbe tevbesidir. İnâbe tevbesi, kulun Hakkın ukubetinden korkarak tevbe etmesidir. İsticâbe tevbesi, kulun Allahü teâlâ'nın kereminden hayâ ederek tevbe etmesidir».

Yahyâ bin Muâz Râzi (rahımehullah) buyurdu: Tevbeden sonra hatâ etmek, tevbeden önceki yetmiş hatâdan çirkindir.

Ebû Ömer Antâkî (rahımehullah), Alî bin İsâ-i Vezîri kalabalık bir askerî birlik içerisinde, atına binmiş giderken, etrafında bulunan garibler bu kimdir derlerdi. Bu halde yol üzerinde ayakta duran bir kadın: Bu kimdir deyip işâret ettiğiniz adam, Allahü teâlâ'nın nazarından düşmüştür. Allahü teâlâ, onu, sizin gördüğünüz şu hâle mübtelâ kılmıştır deyince Alî bin İsâ Vezîr, kadının bu sözünü işitince, asker içinden geldiğe yere dönüp vezîrlikten istifâ etti, sonra Mekke'ye gidip orada mücâvir olmağı seçti.

T A K V Â

«ALLAHÜ TEÂLÂ'NIN KATINDA EN İYİNİZ, EN MÜTTEKÎ OLANINIZDIR» ÂYET-İ KERÎMESİ

Allahü teâlâ Hucürât sûresinin onüçüncü âyetinde: **«Allahü teâlâ katında sizin en iyiniz, en kerîminiz, takvâsı çok olanınızdır»** buyuruyor. Büyük âlimler, takvânın ma'nâsında ve müttekînin hakîkatında çeşitli söylemişlerdir. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Takvânın hepsi, Allahü teâlâ'nın: «Muhakkak ki, Allahü teâlâ adâlet ve ihsânı emrediyor, fahşâ, münker, isyân ve zulümden men'ediyor..»** âyetine girmektedir» buyurduğu bildirilmiştir.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) buyurdu: Müttekî, şirk ve büyük günah ve fahşâdan korunan kimsedir.

Hasan (rahımehullah) buyurdu : Müttakî, her gördüğüne, şu benden hayırlıdır diyendir.

Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh), Kâ'bü'l-Ahbâr'a, bana takvâdan haber ver dediğinde, Kâ'bü'l-Ahbâr, Ömer bin Hattâb'a, dikenli yoldan hiç geçtin mi dedi. Hazret-i Ömer, evet buyurdu. Kâ'b, «Ey Ömer, o dikenli yolda ne yaptın ve nasıl hareket ettin?» dedi. Ömer (radıyallahü anh): Dikenlere basmamak için çekinerek, dikkat ederek yürüdüm buyurdu. Kâ'bü'l-Ahbâr: Ey Ömer, işte takvâ da böyledir dedi.

Bu hususta bâzı şâirler dediler ki: Günâhın, büyük ve küçüğünü terk eyle; takvâ ancak budur. Şübheli ve dikenli yerde yürüyenin, dikenden sakınması gibi ol. Küçük günahları hor ve aşağı görme. Çünkü dağ, ufak tefek taşlardan meydana gelmiştir.

Ömer bin Abdülâziz (rahımehullah) buyurur: «Takvâ, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılmak değildir. Takvâ ancak Allahü teâlâ'nın haram ettiği şey'i terk ve farz ettiğini de yerine getirmendir. Ondan sonra Allahü teâlâ'nın rızık olarak verdiği şey hayırdır ve hayra kavuşturucudur.

Talk bin Habîb'e bize takvâyı anlat dediklerinde: «Allahü teâlâ'dan hayâ edip sevab bekleyip, Hak tarafından ihsân buyurulan tevfik ve hidâyet nûru üzere, Allahü teâlâ'ya tâatte bulunmaktır» dedi.

Bâzıları takvâ, Allahü teâlâ'nın ikabından korkarak, Allahü teâlâ'nın vergisi olan hidâyet nûru ile, günah işlemeği terketmektir, dediler.

Ebû Bekir bin Ubeydullah (rahımehullah): «Kişi yemeğinde ve kızgınlığı hâlinde sakınmak üzere olmayınca müttekî olmaz» dedi.

Yine Ömer bin Abdülâziz (rahimehullah) buyurdu: «Müttekî, dâima üzüntülü olup, yasaklara meyletmiyen iple bağlanmıştır.»

Süfyân-ı Sevrî ve Fudayl bin İyâd (rahımehullah): «Müttekî, kendi için sevdiği, istediği şey'i insanlar için de sevip isteyip seçen kimsedir» dediler.

Cüneyd-i Bağdadî (Kuddise sirruh): «Müttekî, kendi için sevdiği, istediği şey'i, insanlar için de seven ve makbûl gören kimse değildir. Müttekî ancak, o şey'i kendi nefsinden daha çok, insanlar için seven ve makbûl tutan kimsedir» dedikten sonra: «Üstâdım Sırr-i Sekatî (rahımehullah) için olan hâli bilir misiniz? Üstâdıma bir samimî arkadaşı selâm verince, üstâdım arkadaşına yüzünü ekşiterek selâmını alıp, arkadaşına güler yüz göstermedi. Üstâdıma bu hal nedir? dedim. Buyurdu ki: Bana gelen haberlerden anladım ki, bir müslimanı, bir mü'min kardeşine selâm verse, o da selâmını alsa, aralarında yüz rahmet taksîm edilir. O yüz rahmetin doksanı, onlardan, daha çok güler yüz gösterene ve onu da diğerine verilir. Ben ise doksan rahmetin arkadaşım ve sevdiğime verilmesini arzû ettim. Bunun için güler yüz göstermedim.»

Muhammed bin Alî Tirmizî (rahımehullah): «Müttekî, kendisine hiç hasım olmayandır» dedi.

Sırr-ı Sekatî: «Müttekî, nefsine buğzedendir» dedi.

Şiblî (rahımehullah) buyurdu: «Müttekî, Allahü teâlâ'dan başkasından korkmayandır.»

Muhammed bin Hafîf (kuddise sirruh): «Takvâ, seni Allahü teâlâ'dan uzaklaştıracak herşeyden sakınmandır, kaçınmandır» dedi.

Kâsım bin Kâsım (kuddise sirruh): «Takvâ, şerîatın edeblerini korumaktır» dedi.

Süfyân-ı Sevrî (kuddise sirruh): «Müttekî dünyadan ve onun âfetlerinden sakınan kimsedir», buyurdu.

Bâyezîd-i Bistamî (kuddise sirruh): «Takvâ, bütün şübhelilerden sakınmaktır» buyurdu. Ve yine buyurdu ki «Müttekî, konuştuğu zaman Allah için konuşan, sustuğu zaman Allah için susan, zikri dahî Allah için olan kimsedir.»

Fudayl bin İyâd (rahımehullah): «İnsanın dost ve ahbabları kendisinden emîn olduğu gibi, düşmanı da kendinden emîn olmadıkça müttekîler zümresinden olamaz» dedi.

Sehl (rahımehullah): «Müttekî **(Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh)** gereğince, kendisinin hareket ve kuvvetinden uzaklaşan kimsedir» buyurdu.

Bâzıları da: «Takvâ, Allahü teâlâ'nın seni, yasak ettiği şeyde görmemesi ve emreylediği şeyde de eksik etmemesidir» dediler.

Bâzıları da: «Takvâ, ancak Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) uymaktır», bâzıları da: «Takvâ, senin kalbinle gafletlerden, nefsinle şehvetlerden ve tabiatınla lezzetlerden ve uzuv ve organlarınla da günahtan sakınmandır. Bu takdirde göklerin ve yerin Rabbi olan Allahü teâlâ'ya kavuşmak senin için umulur» dediler.

Ebûl Kâsım (rahımehullah): «Takvâ, ancak güzel huydur» dedi.

Bâzıları kişinin takvâsı üç şeyle anlaşılır: Kavuşmadığı şeyde güzel tevekkül, kavuştuğu şeyde güzel rızâ ve: **«Kaçırdıklarınıza üzülmemeniz için»** âyet-i kerîmesine uygun olarak, geçmiş şeyler üzerine esef etmeyip güzel sabretmektir dediler. Bâzıları da, müttekî, nefsin arzûlarına uymaktan sakınan kimsedir dediler.

Mâlik (rahimehullah) Veheb bin Keysâ'nın kendisine, Medine-i münevvere fakirlerinin bâzılarının Abdullah bin Zübeyr (radıyallahü anhümâ) «Takvâ sâhibleri için bir takım alâmetler vardır ki, onlar bu alâmetlerle tanınırlar. Bu alâmetler şöyledir: Belâ geldiği zaman sabrederler. Kazâya râzı olurlar. Ni'metlere şükür, Kur'ân-ı kerîm'in emir ve yasaklarına itâat ederler» diye yazdıklarını haber verdiğini bildirmiştir.

Meymûn bin Mihrân (rahimehullah): «İnsanın kendi nefsi için yapacağı muhasebesi, hesaplaşması, bahil ortağın ve zâlim sultanın muhasebesinden şiddetli olmadıkça müttekî olmaz» demiştir.

Ebû Türâb (rahimehullah) : Takvâ sâhiblerinin yanında beş tehlikeli ve zor geçit vardır. Bunları aşmıyan takvâya kavuşamaz. Şiddet ve mihneti, ni'met üzerine, yetecek kadar rızkı, fazlası üzerine, zillet ve miskinliği, izzet ve yükseklik üzerine; gayret ve mücâdeleyi rahat üzerine; ölümü de hayat üzerine tercîh etmektir» dedi.

Bâzıları da: Takvâ, senin dış görünüşünü insanlar için süslediğin gibi, içini ve kalbini de Hak için süslemendir dediler.

Ebû Derdâ (radıyallahü anh): «Kul, bütün maksatlarına kavuşmağı ister. Allahü teâlâ ise ona ancak kendi ezelî irâdesinin bağlandığı şey'i verir. Kul, istifâdesini para ve mal, yiyecek ve giyecek olarak düşünür. Allahü teâlâ'dan korkmak, takvâ sâhibi olmak ise, en güzel istifâde olunacak şeydir. Bakara sûresi, yüz doksanyedinci âyet-i kerîmede: **«Âhiret için azık toplayınız ki, azıkların hayırlısı takvâdır»** buyuruldu» dedi.

Mücâhid (rahimehullah) Ebû Saîd-i Hudrî'den (radıyallahü anh) bildiriyor: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem)'e bir kimse gelip: Yâ Resûlâllah, bana nasîhat buyur, hangi amele devam edeceğimi bildir dediğinde, Cenâb-ı Fahr-i kâinat (aleyhissalâtü vesselâm): **«Sen takvâ üzere ol. Zîra takvâ bütün iyilikleri kendinde toplamaktadır. Sen cihâda devâm et. Zîra cihâd İslâm dîninin ruhbanlığıdır. Sen Allahü teâlâ'yı zikretmeğe devam et. Zîra Allahü teâlâ'nın zikri senin için nûr ve hidâyettir»**, buyurdu.

Ebû Hürmüz, Nâfi' bin Hürmüz'den (rahımehullah) şöyle bildirir: Hazret-i Enes'den (radıyallahü anh) işittim. Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem): Yâ Resûlâllah, Âl-i Muhammed kimdir? sordu. **«Her müttekî benim âl'imdir ve takvâ, bütün hayırları, iyilikleri toplamıştır»** buyurdu.

Takvâ'nın hakîkatı Allahü teâlâ'ya tâatle, onun azâbından sakınmaktır. Takvânın esâsı, şirkten korunma, sonra günah ve isyandan korunma, sonra şübhelilerden sonra, mâlâyâni, boş şeylerle meşgul olmaktan korunmaktır. Âl-i İmrân sûresi, yüzikinci: **«Allah'tan, nasıl korkmak, ona nasıl takvâ etmek lâzımsa, öyle korkunuz, takvâ ediniz»**, âyet-i kerîmesinin tefsîrinde takvâ ediniz (korkunuz) demek, Allahü teâlâ'ya dâima itâatte bulunup, asla isyân etmeyiniz demektir. Allahü teâlâ'yı zikr edip hiç bir zaman unutmamaktır. Allahü teâlâ'ya herhalde şükredip, küfrân-ı ni'mette bulunmamaktır diye bildirilmektedir.

Sehl bin Abdullah (kuddise sirruh): «Yardımcı, ancak Allahü teâlâ'-dır. Delil ve yol gösterici, ancak Resûlüllah'tır. Azık da, ancak takvâdır. İş ve amel ancak sabırdır» demiştir.

Kettânî (rahımehullah): «Dünya belâ üzerine, Cennet de takvâ üzerine taksîm olunmuştur. Bir kimse Allahü teâlâ ile kendisi arasında takvâ ve murâkabe ile hükmetmezse, buna önem ve öncelik vermezse, keşf ve müşâhedeye kavuşamaz» buyurdu.

Nasîr İyâdî (rahimehullah): «Takvâ kulun, Allahü teâlâ'dan başkasından uzak olmasıdır» dedi.

Sehl (rahimehullah): «Bir kimse takvâsını doğru yapmak, düzeltmek isterse, bütün günahları terketsin» demiştir.

Yine Nasîr: «Takvâyı elden kaçırmayan, dünyadan kurtulmayı arzular. Çünkü Allahü teâlâ: **«Takvâ sâhibleri için âhiret hayırlıdır»** buyuruyor dedi.

Fazîletli kimselerden bâzısı: Bir kimse takvânın hakîkatına kavuştukta, Allahü teâlâ onun kalbine dünyadan uzak kalmayı kolaylaştırır dediler.

Ebû Rudbârî: «Takvâ, kişiyi Allahü teâlâ'dan uzaklaştıracak şeyden uzak kalmaktır» dedi.

Zinnûn-i Mısrî (kuddise sirruh): «Müttekî, dışını uygunsuzluklar ve kalbini gafletle kirletmiyen ve Allahü teâlâ ile uygunluk üzere bulunan kimsedir» dedi.

İbn-i Atıyye (rahimehullah): «Müttekînin dışı ve içi vardır. Dışı, şerîatın hududunu korumak, içi de, niyyet ve ihlâsdır» dedi.

Zinnûn-i Mısrî (rahimehullah): «Hayât ve huzur ancak kalbleri takvâ için âh eden, inliyen ve Allahü teâlâ'nın zikri ile yumuşayan kimselerde bulunur» dedi.

Ebû Hafas (rahimehullah): «Takvâ, halâl olduğu iyi bilinendedir, başkasında değildir» dedi.

Ebû Hasen Zencanî (rahimehullah): «Sermâyesi takvâ olan kimsenin, kâr ve kazancını dil anlatamaz» dedi.

Vâsıtî (rahimehullah): «Takvâ, takvâsını görmekten takvâ etmektir, sakınmaktır», dedi.

İbn-i Sîrîn (rahimehullah) kırk küp yağ aldı. Kölesi bunlardan birinin içinden bir fare çıkardığında, İbn-i Sîrîn, fareyi hangisinin içinden çıkarmış olduğunu köleden sorunca, köle bilmiyorum dedi. Bunun üzerine İbn-i Sîrîn'in yağların hepsini döktürdüğü bildirilmiştir.

Din imamlarından bâzısı [meselâ İmâm-ı A'zam] alacağı olduğu kimsenin ağacının (veya duvarının) gölgesinde oturmadığını herkes duymuştur. Hadîs ve haberde, fâideyi gerektiren, çeken her borcun fâiz olduğu gelmiştir.

Yine demişlerdir ki, Bâyezîd-i Bistâmî (kuddise sirruh) arkadaşı ile sahrada elbiselerini yıkadıkları zaman, arkadaşı kendisine: Gel elbiseleri bağ duvarına asıp, kurutalım dediğinde, Bâyezîd-i Bistâmî: Olmaz. İnsanlara âit duvara çivi çakmak, odun parçası sokmak hakkımız değildir, dedi. Arkadaşı, ağaca asalım deyince, yine: Olmaz. Çünkü ağacın dalını kırar buyurdu. Tâze ve yeşil otlar üzerine serelim deyince, Bâyezîd: Olmaz, otlar hayvanların yiyeceği ve gıdasıdır, gıdalarını örtmek doğru değildir buyurdu. Bu durumda Bâyezîd (kuddise sirruh) yıkanmış gömleğini sırtına alıp, arkasını güneşe döndürmüş, bir tarafı kuruyunca, öbür tarafını çevirmiş, tamamen kuruyuncaya kadar orada durmuştu.

İbrâhîm bin Edhem (kuddise sirruh) buyuruyor: «Bir gece Kudüs'te, Beytü'l-Mukaddes Sahrâsının (taşının) altında geceledim. Geceleyin iki melek indi. Biri diğerine: Buradaki kimdir? diye sordu. Öbürü İbrâhim Edhem'dir, cevâbını verdi. Soranın, Allahü teâlâ onun derecelerinden bâzısını indirmiştir, demesi üzerine, cevab veren niçin? diye sordu. Çünkü İbrâhim Edhem Basra'da tâze hurma almıştı. Hurmasının üzerine bakkalın hurmasından bir hurma düşmüştü cevabını verince: «Ben Basra'ya gittim, o bakkaldan hurma satın aldım ve bir hurmayı onun hurması üzerine atıp, Beytü'l-Mukaddese döndüm. Aynı taşın altında uyudum. Geceleyin, gökten ânîden iki melek indi. Birisi, yanındakine, bu kimdir dedi. İbrâhim Edhem'dir cevabını verince, soran: Bu o İbrâhim Edhem'dir ki, hurmayı yerine vermiş ve Allahü teâlâ onun derece ve makamını yükseltmiştir, dedi.»

Bâzıları takvâ çeşit çeşittir dediler. Bunlardan avâmın takvâsı Allahü teâlâ'ya şirk koşmamaktır. Havassın (ya'nî seçilmişlerin) takvâsı, günahları terk ve diğer hallerde nefse uymayıp, arzûlarını yapmamaktır. Evliyâdan seçilmişlerin seçilmişlerinin takvâsı, eşyâda irâdeyi terk, sebeblere yapışmakta Allahü teâlâ'dan başkasına eğilmekten kurtulmak, hal ve makam için gerekli olan halleri gözetmek ve bunların hepsinde hüküm ve farzları ile beraber emre uymaktır. Peygamberlerin (aleyhimüsse-

lâm) takvâsı, peygamberleri geçmeyip, gayb içinde gaybdır. Allahü teâlâ'-dan yine onadır. Allahü teâlâ onlara emreder. Onlara nehyeder. Onları muvaffak kılar. Onları terbiye eder, temizler. Onlarla konuşur. Onlara haber verir. Onları irşâd ve hidâyet eder. Onlara ihsân eder. Onlara hâzırlar. Onlara sır ve hakîkatleri bildirir. Hârika olarak, onlara bâzı şeyler verir. Bu halleri anlamağa aklın yolu ve kuvveti yoktur. Bunlar insanların anlamasından ve belki de meleklerin anlamasından da hariçtir. Ancak hükmü görünüşe bağlı olan, mü'minlerden avâm için konu ve anlaşılmağa yakın olan şeylerde iş böyle değildir. Zîra bu halde peygamberler diğer insanlardan ayrılır. Bâzan da bu kabilden kerâmetler, seçilmiş evliyâya ve ebdallere ihsân olunur. Ancak onlara bu halleri bildirmeleri yasaklanmıştır. Bu kerâmetler, ihsânlar, dışarda görünmez, kulak ve diğer duygu organları ile de anlaşılmaz. Ancak kendinde meydana gelen cezbe hâli ve istiğrakın galebesi sebebi ile, ellerinde olmıyarak birkaç kelime meydana gelir. Sonra Allahü teâlâ sekîne ve temkin verip, hâlini örter ve emir ve şânında îkaz eder. Bu durumda o kimse dilini korur. Kendilerinden meydana gelenler için Allahü teâlâ'ya istiğfar eder. İbâre ve beyânı değiştirip, sözünü her zamanki gibi insanların anlıyacağı şekilde düzeltir.

TAKVÂ YOLU

Takvâ yolu, kul hakkından, günahların büyük ve küçüğünden kurtulmaktır. Bundan sonra, günahların anası, aslı ve temeli olan kalb günahlarından kurtulmağa uğraşmaktır. Bunlar riyâ, nifak, kendini beğenmek, kibir, hırs, tama', insanlardan korkmak ve ümid etmek, mevki ve makam sâhibi olmak, arkadaşlarından üstün olmak istemek ve bunlara benzer, açıklaması çok uzun süren kalbe âit günahlardan kurtulmaktır. Bunların hepsini başarabilmek ancak nefse ve isteklerine uymamakla ele geçer. Daha sonra kendi arzû ve irâdesinden geçip, Allahü teâlâ'nın irâde ve beğenmesine hiçbir şey'i tercîh etmemek, Hakkın tedbîrine hiçbir şekilde tedbîr etmemek, kendisini muhayyer tutmayıp, Allahü teâlâ'nın ihtiyâr ve düzeninin dışında bir tarafa sapmamak, rızkı için bir sebeb seyretmemek, mahlûkat hakkında hiçbir şekilde îtiraz etmeyip, belki bütün işleri Allahü teâlâ'nın ihtiyar ve tedbîrine teslim etmek ve: **«İşimi Allah'a ısmarlarım»** gereğince, kendini ve her işini, Hakka ısmarlayıp, Hakk'ın yed-i kudretinde kendini, anne kucağında terbiye olunan ve meme emzirilen küçük çocuk ve bebek gibi, ölü yıkayıcısının elindeki ihtiyâr ve irâdesi gitmiş ölü gibi etmektir. Kurtuluşun tümü bu haldedir.

Soru : Bu hâle kavuşma yolu hangisidir?

Cevâbında deriz ki, Allahü teâlâ'ya sıdk ile sığınmak, her şeyden kesilip ona dönmek, emrine uyup, yasaklarından sakınmak, takdîrine tes-

lîm, şerîatin hudûdunu aşmamak ve her zaman hâli korumakla ele geçer. Necât [kurtuluş] hakkında, meşâyih-ı izâm (kaddesallahü ervâhahüm) ayrı ayrı söylemişlerdir.

Cüneyd-i Bağdâdî (kuddise sirruh): Ancak sıdk ile Allahü teâlâ'ya sığınan necât buldu buyurup, necâtın Allahü teâlâ'ya sıdk ile sığınmak olduğunu bildirdi. Nitekim Cenâb-ı Hak, Tevbe sûresinin yüz onsekizinci âyetinde: **«Yeryüzü o genişliği ile onlara dar oldu, nefsleri de onlara dar oldu. Allahü teâlâ'ya sığınmaktan başka sığınak olmadığını anladılar»**, buyurmuştur. Rüveym (rahımehullah): Necât, ancak sıdk ile olur buyurdu. Nitekim Allahü teâlâ Zümer sûresi altmışbirinci âyet-i kerîmesinde: **«Takvâ sâhiblerine** [şirk ve günahlardan sakınanlara] **Allahü teâlâ, kurtuluş ve felâh sebebi olan imanla Cehennemden necât verir. Onlara hiç zarar dokunmaz ve onlar için üzüntü yoktur»** buyuruyor.

Cerîrî (rahimehullah): Necât ancak vefâyı gözetmekle elde edilir, buyurdu. Nitekim Allahü teâlâ Ra'd sûresinin yirminci âyetinde: **«Allahü teâlâ'ya verdikleri sözü tutanlar ve mîsâkı bozmayanlar»**, buyuruyor. Atâ (rahımehullah): Necât, ancak hayânın hakîkatına kavuşmakla elde edilir buyurdu. Nitekim Allahü teâlâ Alâk sûresi ondördüncü âyetinde: **«İnsanlara takvâ ile emreden kimseyi nemazdan men' ve takvâya âit olan emrini tekzîb eden ve îmandan uzaklaşan kimse, bu kötü işlerini Allahü teâlâ'nın gördüğünü bilmez mi!»** buyuruyor.

Bâzıları da necâtın, ancak Allahü teâlâ'nın ilminde olan hükme ve kazâya bağlı olduğunu beyân eylemişlerdir. Nitekim Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresi yüzbirinci âyetinde: **«Seâdet ve tâate tevfik ve Cennetle müjdelememize kavuşanlar...»** buyuruyor.

Hasan-ı Basrî (rahımehullah): «Necât, dünyâ ve dünyayı istiyenlerden kesilmeğe bağlıdır» buyurdu. Nitekim Allahü teâlâ Muhammed sûresi, otuzaltıncı âyetinde: **«Dünyâ hayâtı oyun, eğlence ve boş aldanmadır»** buyurdu. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Dünya sevgisi bütün günahların başıdır. Allahü teâlâ'ya yaklaşanlar, Allahü teâlâ'nın farz kıldığı şeylerden daha üstün hiç bir şeyle yaklaşamazlar»** buyurdu. Yine buyurdu: **«Allahü teâlâ dünyayı yarattığından beri ona bakmadı.»**

Hasan (rahımehullah), bu güzel sözün ma'nâsı, Allahü teâlâ dünyayı yarattığından beri, ona rahmet nazarı ile bakmadı demektir dedi. Bunun için dünya sevgisi büyük perdedir. Temizlerin, ayıblı, kusurlu olanlardan ayrılması dünyadan uzak durmakladır. Dünya sevgisi ve mâsivâdan, ya'nî Allahü teâlâ'dan gayri şeylerden kendinde bir eser kalan kimse münâcât lezzetine, tazarru' zevkine kavuşamaz. Zîra dünya, Allahü teâlâ'nın ve sevdiklerinin beğenmediği, sevmediği, kızdığı şeydir. Allahü teâlâ katında dünyanın sivrisineğin kanadı kadar kıymeti yoktur.

ALLAHÜ TEÂLÂ İNSANLARI TEVHİD VE TÂATİNE ÇAĞIRIYOR

Allahü teâlâ kullarını, va'd ve tehdîd, sevdirme ve sakınma ile tâat ve ibâdetine da'vet etmiştir. Onlara hüccetini sağlamlaştırmak, özür ve ma'zeretlerini zecr ve men' için, onları îkaz etmiş, korkutmuş, bunun için müjde verici ve korkutucu peygamberler göndermiştir. Nitekim Allahü teâlâ Nisâ sûresinin yüz altmışbeşinci âyetinde: **«İnsanların peygamberlerden sonra Allahü teâlâ'ya huccet ve delilleri kalmaması için, onlara müjdeleyici ve korkutucu peygamberler gönderdik»** buyuruyor. Tâhâ sûresinin yüz otuzdördüncü âyetinde: **«Ondan önce onları bir azâb ile helâk etseydik, elbette, yâ Rabbî, bize haberci** [peygamber] **göndermedin derlerdi»** buyurmuş, diğer bir âyet-i kerîmede: **«Peygamber göndermedikçe, azâb edici olmadık»** ve: **«Ey insanlar! Size Rabbinizden va'z edici geldi,** [Kur'ân-ı kerîm]. **Sadrde olanlara şifâdır. Mü'minlere hidâyet verici ve rahmettir»** buyurmuştur. Korkutma ve sakınma hakkında: **«Biliniz ki, Allahü teâlâ nefsinizde, kendinizde olanları bilir, o halde ondan sakınınız»** ve **«Biliniz ki, Allahü teâlâ her şey'i bilicidir»** ve: **«Ey akıl sâhibleri korkunuz, sakınınız»** ve: **«Allahü teâlâ'dan korkunuz ve biliniz ki, muhakkak onun huzûruna çıkacaksınız»** ve: **«Allahü teâlâ'ya döneceğiniz günden korkunuz...»** buyuruyor.

Bakara sûresinin yüz yirmiüçüncü ve ikiyüz seksenbirinci, Hac sûresi birinci âyetinde, Lukman sûresi otuzüçüncü âyetinde, Ahzâb sûresi, yetmişinci âyetinde, Mâide sûresi ikinci âyetinde, Tahrîm sûresi altıncı âyetinde, Mü'minûn sûresinin yüz onbeşinci âyetinde, Kıyâme sûresi, otuzaltıncı âyetinde, A'raf sûresi doksanyedinci âyetindeki korku verici ma'nâlar ve bunlara benzer birçok âyetler vardır.

Ey zavallı! Bildirilen bu açık âyetlere ne cevab verirsin? Bunlara uygun amel yapıyor musun? Hangilerine uyabiliyorsun? Sana dünya ve âhirette eziyet veren, sıkıntı ve belâlara sokan alçak ve çirkin isteklerine uymaktan kurtulmadıkça, şekavet ve mihnet ateşi seni yakacaktır. Onun yılan, akrep ve çiyanları seni sokacak ve ısıracaktır. Kurtları seni yiyecek, zebânîleri seni dövecek, her gün çeşit çeşit azab göreceksin. Azâba alışamayacaksın.. Değişen yeni azâbı göreceksin. Senin orada arkadaşların Fir'avn, Hâmân, Kârûn ve Şeytandır. Allahü teâlâ bunlardan sakınmak hakkında, Talâk sûresinin ikinci âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ, kendisinden korkana bir çıkış yolu ihsân eder ve hiç ummadığı yerden ona rızık verir»** buyuruyor.

Yine Talâk sûresinin beşinci âyetinde: **«Allahü teâlâ, kendinden korkanın günahlarını mağfiret eder ve onun sevâbı büyük olur»** buyuruyor ve bunu İnfitar sûresinin altıncı, Hadîd sûresinin onaltıncı âyet-i kerîme-

leri ile kuvvetlendiriyor ve kendi katında, kendisinden korkan ve huşû' üzere olanlara fadl ve ihsânını, rahmetini, halâl rızk kazanmasını, takvâ yoluna girmesini ve bu yolda devam ve sebâtını, kendi zikri ile gönlünün rahata kavuşmasını ve itmi'nan bulmasını teşvik ve tergîb ediyor. Böylece yolu sana göstermiş, huccet ve delilleri gözünün önüne sermiştir. Bundan sonra, senin günahlarını mağfiretini, afvını, büyük sevab ve karşılıkları olarak üzerine almıştır. Nitekim, yukarıda geçtiği gibi: **«Allahü teâlâ kendinden korkanın günahlarını afveder ve onun sevâbı büyük olur»** buyuruyor. Sonra ona olan gururun, aldanmak hakkında seni uyarıp, gafletten, hak yolu iyice görememenden, âyet, va'z, nasîhat ve zecrleri kulağındaki ağırlığından ötürü, îkaz ediyor.. İnfitar sûresinin altıncı âyetinde bildirildiği gibi: **«Kerîm olan rabbine gururlanma, onun yolundan şaşma»** buyuruyor. Onun yakınlığından yakınmıyasın, nefret etmeyesin, diye: **«Kerîm olan rabbine»** buyurup, kendinin kerîm olduğunu bildiriyor. Sonra senin yaratılmanı, yokluktan var olmanı, sen hiç bir şey değil iken, sana hayat verdiğini, fakirlikten sonra seni zengin, zayıflıktan sonra kuvvetli, körlüğünden sonra, işlerinde sana göz ve kalb ihsânını, câhillikten sonra ilim verdiğini, sapıklıktan hidâyete ulaştırdığını bildiriyor.

Ey gâfil insan! Allahü teâlâ'nın fazîlet ve ihsânını istemekten uzaklığın ve bu yolda gösterilen yola oturman, tenbellik etmenin sebebi nedir? Sana dünya ve âhirette şeref ve seâdet verecek, makamını yüksek derecelere ulaştıracak Allahü teâlâ'ya ibâdet ve tâatte devam etmekten seni alıkoyan nedir? Yoksa dünya hayatını beğendin, ona râzı mı olsun? En yüksek ve en hayırlı şey'i alçak ve kıymetsiz şey'e mi değiştirdin? Dünya hayatını ve dünyaya sarılanları ve senin içinde belli olup, devamı olmıyan süsü, Firdevs-i a'lâ, peygamberler, sıddîklar ve şehidler ile arkadaş olmağa tercîh mi ettin?

Tevbe sûresi otuzsekizinci âyetinde: **«Âhireti bırakıp, dünya hayatına razı mı oldunuz?»** Âl-i İmrân sûresinde: **«Belki dünya hayatını tercîh ediyorsunuz. Âhiret ise hayırlı ve devamlıdır»** ve: **«Azgınlık yapan ve dünya hayatını tercîh edenin ebedî kalacağı yer Cehennemdir»** âyet-i kerîmelerini duymadın mı?

CENNET VE CEHENNEM

CEHENNEME KÜFÜR, CENNETE İMAN İLE GİRİLİR

Biliniz ki, Cehenneme girmek küfür iledir. Azâbın arttırılması, derecelerin aşağı olması, günâh ve çirkin ameller ve işlerledir. Cennete girmek ise, îman iledir. Ni'metlerin arttırılması ve yüksek derecelere kavuşmak, sâlih ameller ve güzel ahlâkladır.

Allahü teâlâ Cenneti yarattı. Cennette bulunanlara sevab ve mükâfat için onu ni'metlerle doldurdu. Allahü teâlâ Cehennemi yarattı. Cehennemliklere azâb için, onu azâblarla doldurdu. Allahü teâlâ dünyâyı yarattı. Mihnet ve imtihan için onu âfetler ve ni'metler ile doldurdu. Sonra mahlûkları yarattı. Cennet ve Cehennem ise, insanların görmesinden gâibdirler. İnsanlar onu müşâhede ve muayene etmemiştir. Dünyadaki ni'metler ve âfetler âhiretin örneği ve orada olan şeylerin başlangıcı, çeşnisidir. Allahü teâlâ yeryüzünde kullarından melikler yaratıp, saltanat verdi. Kulların kalbine bu melikler, hükümdarlar sebebiyle korku verip, hükümdarları birçok insanlara hükümrân ve sâhib eyledi. Bunlar ise, Hakkın tedbîrine, mülküne, emrinin yerine getirilmesine ve muamelesine bir örnektir. Hepsini Kur'ân-ı kerîm bildirmektedir. Allahü teâlâ mülkünü, kudret ve tedbîrini, Cennet ve yaptıklarını bildiriyor ve örnek veriyor. Ankebût sûresinin kırküçüncü âyet-i kerîmesinde: **«Bu örnekleri insanlar için verdik. Âlimlerden başkasının akılları ermez»** buyuruyor. Allahü teâlânın âlim kulları misalleri, örnekleri Allahü teâlâ'dan anlarlar. Misâl vermek, kalb gözü ve baş gözün ile görmediğin şey'e örnek olarak erişmek, kalbin melekût ve her iki dünyanın ve meliklerin melikinin muamelesi haberinden, senin için gerekli olan şey'i anlaman içindir. Zîra senin görmen, sana senden gâib olanı ve gözünle görmediğin şey'i gören bir şey'in sıfatıdır.

Dünyada olan her ni'met ve şehvet, istek, Cennetin çeşnisi ve örneğidir. Bunun ötesinde Cennette aslâ gözler görmemiş, kulaklar işitmemış, kalblerden geçmemiş lezzet ve ni'metler vardır ki, kullara bunların isimleri bildirilse, bu isimlerden faydalanamazlar. Çünkü kullar dünyada onları düşünmemiş ve görmemişlerdir. O şey'in dünyada örneği ve benzeri de yoktur. Cennet yüz derecedir ve üç derecesi vasfedilmiştir. Bun-

lar da altın, gümüş ve nûrdur. Bunların ötesinde daha birçok dereceler vardır ki, bunları akıl almaz ve bunlar havsalaya sığmaz. Âhirette olan çeşit çeşit azablar, Allahü teâlâ'nın, Cehennemlikler hakkındaki gazab ve kızgınlığı, Cennette olan çeşit çeşit ni'metler ve lezzetler ve sürurlar, Allahü teâlâ'nın Cennetlikleri için olan rahmeti sebebiyledir.

Allahü teâlâ'nın kullarından, dünyada kendine mübah edilen şey'i yiyen, ona şükreden, karşılık olarak Cennet lezzetlerinden istediği şey verilir. Bir kimse dünyada kendisine mübah kılınan şey'i yemese, Cennetin derecelerinden pay ve nasîbini kendine haram etmiş olur. Bir kimse Cenneti inkâr etse, Cennetten ve Cennetteki bütün ni'metlerden mahrûm olur. Cennette bulunanlar için gelin ve güveyilik vardır. İzdivaç için velîmelerde [düğün yemeklerinde], ziyâret için ziyâfet ve da'vetlerde bulunmak vardır. Allahü teâlâ tâze beden ve sonsuz ömür bağışlamak için onları Dârü's-Selâm'a da'vet eder. Cennette olanlar birbirleri ile görüşür, birbirlerini ziyâret eder, ülfet ve muhabbet makamlarında sohbet eder. Tûbâ'nın gölgesinde toplanırlar. Cennette ve Tûbâ ağacının gölgesinde peygamberlerle görüşürler. Onları ziyâret ederler. Melekler arasındaki özel toplantıları da ziyâret ederler. Cennettekilere Cennette çarşılar vardır. Beş vakit namaz vaktinde orada Allahü teâlâ'dan çeşit çeşit hediyyeler seçerler. Akşam-sabah, yiyecek, içecek ve meyvelerin her çeşidi önlerine getirilir. Vâkıa sûresi, otuzikinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği üzere **dâima rızıklar gelmekte ve günden güne artmaktadır.** Onlara fazlası getirildiğinde, bir öncekini unutacaklardır. Onlar için Cennette tenezzüh yerleri vardır. Tenezzüh için, Kevser Suyunun civârında bahçelere çıkarlar. O tenezzüh yerlerinde inciden kurulmuş çadırlar vardır. Her çadır, en ve boyu yetmiş mil olan yekpâre bir incidendir. Bu çadırın kapısı yoktur. İçinde, benzeri görülmedik Cennet hâtunları vardır ki, onlara bir melek ve Cennette olanlardan, hizmet edenlerden asla hiç biri bakmamıştır. Huyları güzel, yüzleri sevgilidir. Nitekim Allahü teâlâ, Errahmân sûresinde o hurîleri övmüştür. Kendinden başkasının onları anlatmağa gücü yetmiyeceğini bildirmiştir. Bu da ancak Allahü teâlâ'nın dilemesidir ki, onların sûretlerini çok güzel yapmış ve onları rahmet bulutundan yaratmıştır. Rahmet bulutu yağmur hâline geçince, onlardan Cenâb-ı Hakkın dilediği gibi güzel hurîler, hanımlar meydana gelmiştir. Yüzlerinin nûru, Arşın nûrundan gelmektedir. Bu Cennet hâtunları üzerine inciden çadırlar kurulmuştur. Nitekim Errahmân sûresinde: **«O hurîler çadırları içinde saklı dururlar»** buyuruyor. Ya'nî onlar eşleri için, herkesin görmesinden saklanmışlar ve yaratıldıkları zamandan beri, onları hiçbir yaratık görmemiştir. Cennettekiler kasr ve köşklerinde eşleriyle ebedî ni'met ve safâ içinde olurlar. Hattâ Allahü teâlâ onların ni'metlerini ve tenezzühlerini yenilemeyi irâde edince, Cennet dereceleri içinde: «**Ey Cennette bulunanlar. Bugün sizin tenezzüh, sürûr, sevinç ve**

şâd olma gününüzdür. Tenezzüh yerine çıkınız» denir. Bu durumda inci ve yâkut eyerlerle eyerlenmiş atlara binip, şehirleri kapısından o meydanlara çıkarlar, o meydanlarda, Kevser ırmağının kenarındaki bahçelerde seyrederler. Bu durumda Allahü teâlâ, herkese kendi konaklarının yolunu gösterir ve her biri kendi çadırının yanına iner. O çadırın asla kapısı olmadığı halde, Allahü teâlâ'nın bu sevgili kulunun gözü önünde o çadır çatlayıp yarılır. Bir kapı görünür. Bu hal, o sevgili kulun, o hûrînin kimse tarafından bilinmediğini ve Allahü teâlâ'nın dünyada verdiği sözü yerine getirdiğini bilmesi içindir.

O kimse, o çadıra girince, orada bulunan özel odalarda tenezzüh üzere hurî ile beraber olur. Onlara o hurîlerin velîme ve düğün yemeğinden getirilir. Sunulan yemekleri yediklerinde Allahü teâlâ onlara Şarâb-ı Tahûr içirir. Allahü teâlâ, onlar için, o gün, yeniden bağışladığı ve ihsân buyurduğu ve çok hoşlandıkları hediyyelerden onlara çeşit çeşit meyve yedirir. Hulle ve libaslar giydirilir. Sonra onlar **Hayrât-ı Hısân** ile meşgul olup, onlardan arzû ve isteklerini elde etmekle mesrûr ve maksadlarına kavuşurlar. Sonra Kevser ırmağının kenarındaki bahçelerde rengârenk nakışlarla süslü ve âyet-i kerîmede bildirildiği üzere eşi ve benzeri olmıyan yeşil renkli yaygı ve yastığa sırtlarını verip yaslanırlar. Refref denen ve üzerine oturulduğunda yaylanan ve sağa sola hareket eden çok güzel örtü üzerinde otururlar. Onlar refrefleri üzerinde oturunca İsrâfil aleyhisselâm seslenmeğe başlar.

Haberde geldiği gibi: **«Allahü teâlâ'nın mahlûkatı içinde İsrâfil aleyhisselâmın sesinden güzel bir ses yoktur»** bildirilmiştir. İsrâfil aleyhisselâm güzel sesi ile nağmeye başlayınca, yedi kat gökteki melekler durur, Cennetteki Refreflere biner. Melik-i kuddûsü tesbîh ve takdîse başladığında, Cennet içinde mest olup sallanmıyan bir ağaç, açılmıyan perde ve kapı kalmaz. Kapılar üzerindeki halkalar türlü türlü güzel sesler çıkarır. İsrâfil aleyhisselâmın Melik-i kuddûs için eylediği tesbîh ve takdîs sesi, Cennetin altın ve gümüşten ormanlarına erişip, onlardan da güzel ve ritmik sesler duyulur. Hûr-i ayn da kendilerine ve Cennete mahsûs bir nağme ile söylerler. Boş duran olmaz. Kuşlar çeşit çeşit sesler ile öterler, şakırlar. Bu durumda Allahü teâlâ meleklere: **«Onlarla karşılıklı konuşunuz veya dünyada şeytanın çalgısının sesinden sakınan kullarıma işittiriniz»** buyurur: O anda melekler cevab vermeğe ve mukabele etmeğe başladıklarında sesler birbirine karışıp arz olunan nağmeler tek ses hükmünde olur.

Sonra Allahü teâlâ Dâvud aleyhisselâma: **«Ey Dâvud Arşın yanında beni temcîd ve tahmîd et»** diye emreder. Dâvud aleyhisselâm Arşın yanına gelir. Orada bütün sesleri güzelleştirecek, lezzetleri kat kat arttıracak, gönüller çeken, kalbleri, ruhları şevka getiren, coşturan sesi ile, temcîd ve tahmîd eder. Allahü teâlâ'nın büyüklüğünü, azametini bildirip,

ona çeşit çeşit hamd ve senâ eder. Cennettekiler yaygı ve refrefleri üzerinde bulundukları halde, çok lezzet duyup, coşarlar. Şevka gelip mesrûr olurlar. Bu halde Allahü teâlâ'nın: **«Onlar, kendilerine haber verilen bahçededirler»** âyet-i kerîmesinin sırrı anlaşılır. Yahyâ bin Kesîr (rahımehullah) bahçe ma'nâsında olan ravdaya, lezzet ve semâdır, dedi.

Çadırdakiler beyân olunan lezzet, sürûr ve neş'e içinde iken Adn adındaki Cennetten Melik-i kuddûs kapısı açılır. Cennet-i Adn kapısından, Mâcid-i kerîmi ve Rabb-i rahîmi çeşit çeşit temcîdlerle sınıf sınıf, saf saf ruhânî olanların sesleri Cennet dereceleri tarafına doğru dağılır, Cennet-i Adn'ın yakınlık rüzgârı olan rûh, nesimi ve temiz kokulu serin yelleri de çeşit çeşit kokular saçarak Cennetin içinde yayılır.

Bunun arkasında parlıyan bir nûrdan Cennette bulunanların bahçe ve çadırları, etraflarında bulunan akarsular ve çiçekleri berrak, şeffaf, ışık saçıp, herşey nûra gark olur. Sonra: «Esselâmü aleyküm, ey sevdiklerim, ey velîlerim, ey sâfîlerim» diye Allahü teâlâ tarafından bir ses duyulur. Ey Cennettekiler! Tenezzüh ve seyranlarınızı nasıl buldunuz. Bu gün sizin düşmanlarınızın, dünyada kendilerine ni'metlerini yenilemek için istedikleri, bekledikleri nevrûzlarının (20) karşılığıdır. Pislik ve şakîliklerinden ötürü, bu ni'met onlara gam, gussa, elem ve tasa ve keder olup arzû ettikleri lezzete kavuşmadılar. Çabuk geçen dünyada istedikleri şey için zarar ve ziyanda oldular. Sabretmediler. Sabretselerdi, âhirette ibâdet ve tâat edenler için hazırladığım şu ni'mete kavuşurlardı. Siz, dünyada onların yüzünü döndükleri, kıymet verdikleri şeyden uzak oldunuz, günahkârların özendikleri şeylerden kendinizi korudunuz. Onlar dünyada hırsla elde etmek istedikleri, hemen kavuşmak arzûlarını ayırdıkları şeylerin zarar ve ziyânını çekerler. Sizler ise sabrınızın bedel ve karşılığı olarak Cennet ve ipekler ile karşılık bulursunuz. Cennet bahçelerine ve Rahmânın selâmına kavuştunuz. Ey Cennet ehli! Bugün sizin bayramınız, sevinç ve neş'e gününüzdür. Cennet-i Adn'e ve benim beytimde ziyâret gününüzdür. Dünyada benim ibâdetimle meşgul olup, bugün için pek çok mücâhede etmiştiniz.

Cehennemlikler ise, dünya oyun ve çalgı ile sarhoş olup, âsî ve itâatsiz ve dünya menfaatı ile ni'metlenmişler ve dünyalık olan şeylerin kendi aralarında dönüp dolaşmasına sevinmişler idi. Siz ise, benim halâlımı gözetir, çizdiğim hudûdu aşmaz, hakkımı korur ve verdiğim söze güvenirdiniz» der.

Bu durumda, Cennet ehline bulundukları yerlerde Allahü teâlâ'nın kendilerine bahşettiği ve ihsân buyurduğu ni'metlere bakarlar, gıbta ve sürûrları artar. Cehennem ehli bukağı ve zincirler ile Siccîn ve mahbesler-

---

(20) Ateş-perestlerin yeni yılı olup, hâlâ İran'da bayram olarak kutlanır. Martın yirmibirinci günüdür.

de bakar, dünyada tâat ve ibâdetten kaçırdıkları zaman için üzülür, kendilerine teessüf ederler, üzüntü ve kederlerinin çoğalması için Cehennem kapılarından bir kapı açılır. Cehennemin odun ve dumanı hemen gelip, şerâre ve kıvılcımları saçılır. Cehennemlik olanların feryâd, figan ve vâveylâları her tarafa yayılır. Bu halde Cehennemlikler Cennetliklerin karşısında Allahü teâlâdan yardım isterler. Yalvarırlar. Allahü teâlâ tarafından kendilerine Yâsîn sûresinde olan şöyle ses gelir: **«Cennette olanlar, hâtırlarına gelen zevk ve safâdan daha çok ni'met ve meyveler ile sevinç ve sürûrdadırlar. Onlar mü'min eşleri ve hurîler ile gölgelerde sedir ve tahtlar üzerinde otururlar. Onlar için Cennette her çeşit meyveler ve her istedikleri şeyler hazırdır. Onların en yüksek arzûları Allahü teâlâ'dan vâsıtasız selâmdır. Ey müşrikler mü'minlerden, ey münâfıklar muhlislerden ayrılın»** denir. Mü'min ve muhlisler Cennete, müşrik ve münâfıklar Cehenneme sürülür. Kâfirler Cehenneme sürülürken kendilerine: **«Ey insan oğlu, şeytana uymayın, o size âşikâre düşmandır diye size açıklamadık mı? Bana itâat edip, beni bir bilin, doğru yol budur demedik mi?»** denir. Bu durumda zebânîler üzerlerine hücum edip, beraberlik ve rahatlarını bozarlar. Feryâd ve figanları kesilir. Cehennem adalarına atılır. Orada hurma ağacı gibi dişleri olan akrepler üzerlerine saldırır, ısırırlar. Sonra gayz ve gadabla dolu büyük bir sel gelip, onları Cehennem denizine atıp, gark eder. Allahü teâlâ tarafından: Bu, sizin benimle düşmanlıkta bulunduğunuz ve size verdiğim ni'metlerle Âl-i İmran sûresi yüz seksenbirinci âyetinde bildirildiği gibi: **«Allah muhtaçtır, biz muhtaç değiliz»** diyerek sevinip inat ettiğiniz, kullarımdan ibâdet edenlere âhirette hazırladığım ni'metleri inkâr eylediğiniz günlerin cezâsıdır. İşte ben Cennet lezzetlerini ve itâat edenler için ihsân eylediğim ebedî ni'metleri sizden kestim. Dünyada övünerek, böbürlenerek beğendiğiniz, sevdiğiniz, seçtiğiniz şeylerin vebal ve cezâsını tadınız. Zîra Cennet ehli, düğün ve velîmeleri ile çeşit çeşit hediyye ve meyvelerle, hurîler ile bir arada bulunma, refreflerine binme, çeşit çeşit nağmelerle, onlar üzerine selâmım, onları iyilik, lûtf ve ihsanla karşılamamla lezzet içindedirler. Ni'met üzerine ni'metleri, lezzet üzerine lezzetleri artmaktadır. Allahü teâlâ: **«Ey Cennet ehli! Sizlere ihsân olunan şu ni'metlerin sürûr ve lezzetleri, düşmanlarımın hükümdarlarına hediyye arz ve takdîm ettikleri, hükümdarları tarafından hediyyelerinin kabûlüne sevindikleri günün karşılığıdır»** der.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlatır: Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûruna bir kimse gelip, yâ Resûlâllah ses çok hoşuma gidiyor. Ondan çok haz alıyorum. Cennette güzel ses var mıdır? sordu. Cevâbında: **«Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, Cennette bir ağaca, dünyada bana ibâdet eden, beni zikredip, çalgı ve oyun âletlerinin sesine kulak vermiyen kullarıma işittirmek için,**

rağmeye başla diye vahy ve işâret olunur. Bu anda o ağaç, insanların bir benzerini duymadığı güzel bir ses ile, Cenâb-ı Hakkı tesbîh ve takdîs eder. Onlara duyurup, sürûr ve neş'eye müstağrak eder» buyurdu.

Ebû Kulâbeden (rahımehullah) bildirilir: Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem), yâ Resûlâllah, Cennette gece var mıdır? diye sorduğunda: **«Seni, bu süâli sormaya zorlayan nedir?»** buyurdu. Duydum ki, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Meryem sûresi altmışikinci **âyet-i kerîmesinde: «Onlar için Cennette sabah ve akşam rızıklar vardır»** buyuruyor. Bu durumda ben, gece ve gündüz sabahla akşam arasındadır derim dediğinde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Cennette gece yoktur. Ancak ziyâ ve nûr vardır. Sabahın akşam, akşamın da sabah üzerine gelmesine ve birbiri arkasından gelmelerine engel olur. Orada gece ve gündüz yoktur. Cennettekilere, dünyada kıldıkları nemazlarının vakti için çeşitli hediyyeler gelir. Melekler onlara selâm verirler»**, buyurdu.

Bir kimse, kendisi için bildirilen lezzet ve hayattan pay ve nasîbine kavuşmasını arzû ederse, takvânın şartlarının hudûdunu koruması lâzımdır. Nitekim Allahü teâlâ Bakara sûresi yüz yetmişyedinci âyetinde: [Hıristiyanlar gibi] **«doğuya,** [Yehudîler gibi] **batıya dönerek kılınan nemazlarda hayır yoktur. Fakat iyilik, ya'nî iyi o kimselerdir ki, Allahü teâlâ'nın bir olduğuna, kıyâmet gününe, meleklere, kitablara, peygamberlere inanır ve Allah sevgisi için çok sevdiği malını, fakir olan yakın akrabalarına ve yetimlere ve muhtaclara, yolculara, gariblere, dilencilere ve âzâd olacak kölelere verir. Nemazını kılar, zekâtını verir. Söz verdiği zaman sözünde durur, fakirliğe, darlığa ve eziyyet ve şiddete sabreder, düşman karşısında cihâd ederler, işte onlar Hakka uymada doğru söylediler. Uygun olmıyan her şeyden korunan müttekîler onlardır»** buyuruyor. Böyle olan kimse, İslâm dîninin hudûdunu, şartlarını ve kısımlarını yerine getirmelidir.

Huzeyfe't'ibni Yemânî'den (radıyallahü anh) bildirilir. Bakara sûresinin ikiyüz sekizinci âyet-i kerîmesinin tefsîrinde: İslâm sekiz bölümdür. Nemaz bir bölüm. Zekât bir bölüm. Oruc bir bölüm. Hac bir bölüm. Umre bir bölüm. Cihâd bir bölüm, emr-i ma'ruf bir bölüm, nehy-i münker bir bölümdür. Bu bölümlerden payını almıyan kimse, zarar ziyân etmiş olup maksadına kavuşmamıştır, buyurdu.

Âsım ya'nî Ahvel, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«İslâm sağlam ağaç gibidir.»** Allahü teâlâ'ya inanmak o ağacın aslı, beş vakit nemaz, o ağacın dalları, Ramazan orucu o ağacın kabuğu, Hac ve Umre, o ağacın toplanmış meyvesi, abdest ve gusül suyu, ağacı sulamak için ağacın yanındaki küçük havuz, anneye babaya iyilik ve ihsân ve sıla-i rahim, o ağacın budağı, haramlardan, sakınmak yaprağı, sâlih ameller ağacın yemi-

şi, Allahü teâlâ'yı zikir ,o ağacın su ileten kılcal damarları gibidir. Yine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Ağacın güzelliği ve sağlamlığı, yeşil yaprağıyla olduğu gibi, İslâmın da güzelliği ve sağlamlığı, ancak haramlardan sakınmak ve kaçınmak ile, sâlih amellere devamla ele geçer»** buyurmuştur.

CEHENNEM VE CENNETTEKİ ŞEYLER

Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Meydana gelmesinde asla şübhe edilmiyen kıyâmet günü olunca, insanlar mahşer yerine toplandıkları zaman, halkı bir karanlık kaplar. Âyet-i kerîme gereğince karanlığın koyuluğundan insanlar birbirlerine bakamaz, birbirlerini göremezler. Ayakta dururlar. İnsanlar bu halde iken, Allahü teâlâ meleklere tecellî eder. İlâhî nûru ile mahşer yeri aydınlanır. Karanlık açılır. İnsanları, Rablerinin nûru kaplar. Melekler ise Arşın etrafında tavaf etmekte, hamd edip Cenâb-ı Hakkı tesbîh ve takdîs etmektedirler. İnsanlar saf saf kıyâmda, her ümmet ve cemâat bir tarafta bulunmakta iken, amel defterleri ve mîzan getirilir. Amel defterleri konup, mîzan meleklerden birinin eline asılır. O melek mîzânı bir kere, yükseğe kaldırır. Sonra aşağı indirir. Bu zaman Cennetten perde açılıp, Cennet rüzgârı gelmeğe, yayılmağa başlayınca, müslimanlar kendi terlerini misk gibi bulurlar. Halbuki kendileri ile Cennet arasında beşyüz yıllık mesâfe vardır. Sonra Cehennemden de perde kaldırılır. Koyu bir duman ile Cehennem rüzgârı esmeğe başlayınca, mücrim ve müşrikler terlerini pis ve kerîh görürler. Halbuki onlar ile Cehennem arasında beşyüz yıllık mesâfe vardır. Sonra Cehennem büyük bukağı ve zincirlerle bağlı olduğu ve «Üzerinde ondokuz melek vardır» âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, ondokuz hâzin ve herbirinin emrinde yetmişbin melek olduğu halde itilerek arasat meydanına getirilir. Ondokuz melekten her biri, kendi yardımcıları ile onu iterler, sağında, solunda ve arkasında yürürler. Her meleğin elinde demirden gürzler vardır. Cehenneme bağırıp, onu yürütürler. Cehennemin, merkeb anırması gibi, korkunç ve çirkin sesi, şiddet, karanlık ve dumanı, ehline gazabının şiddetinden meydana gelen alevi ve korkunç taşması vardır. Bu hâl ile Cehennemi getirirler. Onu Cennet ile insanların durduğu yer arasına koyarlar. İnsanlara doğru bakıp, onları yutmak için üzerlerine hamle ve hücum eder. Melekler bukağı ve zincirlerle ona mâni' olurlar. Kendisinin insanları yutmaktan men'edildiğini görünce şiddetle öyle bir feveran ve galeyana gelir ki, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, «gayz ve gazabından parça parça olmak derecesine gelir.» Sonra yine bir çeşit avaz ile seslenir. İnsanlar Cehennemi böyle görünce, kendilerinde meydana gelen korkunç dehşet ile, yürekleri boğazına gelip ne olduklarını şaşırırlar.»**

Bir kimse Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem): Ey Allah'ın peygamberi! Bana Cehennemi anlatınız dediğinde, «**peki**», buyurup şöylece anlatmağa başladı: «**Cehennem şu dünyanın yetmiş büyüklüğündedir. Çok karanlıktır. Yedi bölümü ve her bölümünde otuz kapısı ve her kapının üç gecelik genişliği vardır. Onu yetmişbin melek tutar. Bu melekler çok kuvvetlidir. Yüzleri ekşi, gözleri ateş, renkleri ateş alevi gibidir. Burunları deliğinden büyük alevler, korkunç duman saçılır. Onlar Allahü teâlânın emrini ve buyruğunu beklerler**», buyurdu.

Yine Resûlüllah buyurur: «**Bu hâl ile Cehennem Allahü teâlâ'dan secde için izin ister. Secdesine izin verilince, Cehennem Allahü teâlâ'nın dilediği kadar secde eder. Allahü teâlâ secdeden kalk buyurur ve: Hamd ve senâ o Allaha mahsustur ki, kendisine âsî olanlardan intikam almak için beni yarattı. Ve mahlûkatından hiç bir şey'i benden intikam almak için yaratmadı**» der.

Hadîs-i şerîfde yine geldi ki: «**Cehennem bundan sonra açık ve fasih bir dille: «Bundan bana hamd etmeyi nasîb eden Allahü teâlâ'ya hamd olsun» der. Sonra büyük bir heybetle, şiddetli bir ses ile kükreyince, mukarreb meleklerden, peygamberlerden ve mevkafta bulunanlardan her biri bu sesten ürkerler. Sonra ikinci def'a kükrer. Mahşerdekilerin gözlerinden yaşlar akar. Üçüncü def'asında, yüksek bir sesle öyle bağırır ki insan ve cinden ne kadar çok ameli olursa olsun düşmiyen kalmaz. Dördüncü def'a kükreyip bağırınca, kimsenin konuşmağa mecâli kalmaz. Ancak Cebrâil ve Mîkâil ve İbrâhim Halîlullah Arş-ı a'lâya yapışıp, hepsi nefsî nefsî deyip Cenâb-ı Hakka yalvarırlar.**»

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bundan sonra buyurdu: «**Bundan sonra Sırat Cehennem üzerine kurulur. O sırat için yediyüz bölüm ve uzun müddet eğlenip kalacak yer vardır. Her bölümün uzunluğu yetmiş yıllık yoldur.**» Bâzı rivâyette yedi bölüm vardır. **Sıratın boyu, birinci tabakadan, ikinci tabakaya kadar beşyüz yıllık yoldur. Üçüncüden dördüncüye, dördüncüden beşinciye, beşinciden altıncıya, altıncıdan yedinciye kadar da beşer yüz yıllık yoldur. Yedinci tabaka, diğer tabakaların en sıcağı, en derini ve ateş bakımından yetmiş kere fazla ve şiddetlisidir. Dünya** (ya'nî en yakın) **tabakası ve Cehennemin birinci tabakasıdır. Onun alev ve ateşi sıratın sağ ve solundan üç mil yükseğe çıkar. Her tabaka üstünde bulunan tabakadan azabların çeşidi, ateş ve harâret bakımından yetmiş kere fazla ve şiddetlidir. Her tabakada deniz, nehir, dağ ve ağaçlar vardır. Her dağın uzunluğu yetmişbin yıllık mesâfedir. Her tabakada yetmiş dağ vardır. Her dağın yetmişbin bölümü vardır. Her bölümde yetmişbin zehirli, dikenli ağaç vardır. Her ağacın yetmişbin dalı, her dalında, yetmiş yılan ve akrep ve her yılanın boyu birkaç kilometredir. Akrepler büyük develer gibidir. Her ağaçta**

bin meyve ve her meyve şeytanlar başı denilen, korkunç ve bed görünüşlü yılan gibidir. Her meyvede yetmiş kurt, her kurtun boyu yüz metre kadardır. Bâzı meyvelerde kurt olmayıp, ancak diken vardır» buyurdu

Yine buyurdu: **«Cehennem yedi kapı ve yedi tabakadır. Her tabakada yedi vâdi, her vâdinin derinliği yetmişbin yıllık mesâfedir. Her vâdinin yetmişbin bölümü vardır. Her bölümde yetmişbin mağara vardır. Her mağarada yetmişbin yarık ve çatlak vardır. Her yarık yetmiş yıllık yoldur. Her yarıkta yetmişbin yılan vardır. Her yılanın ağzında yetmişbin akrep, her akrebin yetmişbin kuyruğu vardır. Her kuyruğunda ayrı ayrı zehir ve ağu bulunur. Cehenneme giren kâfir ve münâfıkların hepsi, bunların herbirinin elem ve şiddetini tadacaktır.»**

Yukarıda açıklandığı şekilde, insanlar korku ve dehşetlerinden dizleri üzerine çökmüş oldukları halde, Cehennem azgın deve gibi harekete gelir. Bu durumda yüksek bir ses duyulur. Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve velîler yerlerinden kalkarlar. Sonra kul haklarının görüldüğü bir yere gelirler. Sonra bir başka yere gelirler. Üçüncüsünde Allahü teâlânın huzûruna çıkarılırlar. Bu durumda amel defterleri uçup gelir ve insanların eline düşerler. Bâzısının amel defteri sağ tarafından, bâzısının sol tarafından, bâzısının da arka tarafından verilir. Amel defteri sağından verilenlere, nûr-i ilâhîden nûr verilir. Hallerinin iyiliği için kendileri tebrîk edilir. Sırâtı Allahü teâlâ'nın rahmeti ile geçerler. Cennete girerler. Cennet hazîneleri, melekleri onlara, elbiseler, binekler ve buraklar ve onlara lâyık şeylerle girecekleri Cennetlerin kapıları önünde verip, onları karşılarlar. Onlar gidecekleri yerlere ayrılırlar. Köşk ve saraylarına sevinçle varırlar. Zevcelerinin yanlarına gidip, dillerin anlatamadığı, gözlerinin göremediği, kalblerinden geçiremedikleri zevcelerine bakarlar. Yerler, içerler ve süslerini takarlar. Kendilerine ayrılan zevceleri ile sohbet ederler. Sonra kendilerinden hüzün ve kederi gideren, hesablarını kolaylaştıran yaratanlarına hamd ederler. Sonra rablerinin kendilerine verdiği şeylere: **«Bize hidâyet veren Allahü teâlâ'ya hamd olsun. O hidâyet etmeseydi, hidâyete eremezdik»** âyetini okurlar ve şükrederler.

Dünyada yakînleri, îmanları ve tasdikleri olduğundan, Allahü teâlâ'dan korkup, yine ondan ümid edenlerden oldukları halde, âhiret için öncelik verdikleri sâlih amelleri sebebiyle gözleri aydın olur. Bu durumda kurtulacaklar kurtulmuş, kâfirler veyl ve helâke dûçâr olmuş olurlar.

Amel defterleri sol tarafından ve arkalarından verilenlerin yüzleri siyâh, gözleri gök ve mâvi olur. Burunlarına dağ (damga) vurulur. Cesedleri büyür, derileri kalınlaşır. Amel defterine bakıp, Kehf sûresi, kırkdokuzuncu âyet-i kerîmede bildirildiği üzere: **«Küçük ve büyük günahlardan bir teki bile terkedilmeyip, hepsi sayılmış, yazılmış»** gördüklerinde korkarlar ve kendilerine esef ederler, eyvah helâk olduk derler. Hâl

ve şanları kötü, zanları bozuk, ümidleri kesilmiş, korku ve dehşetleri kuvvetli, gam ve gussaları artık ve haddinden fazla olur. Onlar kalbleri sarsan, gözleri ağlatan keskin ve şiddetli emri, ağlatan, inleten büyük olaylar gördüklerinden dehşetin çokluğundan başları eğilmiş, gözlerini zül ve hakaret kaplamış, belleri bükülmüş oldukları halde gözlerini Cehenneme dikerler. Kendilerine bakamazlar. Bu durumda Rablerinin kulu olduklarını söylerler, günahlarını îtiraf ederler. Onların bu ikrar ve îtirafları, Mülk sûresinin onbirinci âyetinde bildirildiği gibi, ebedî Cehennemde kalmalarına hüküm verilmiş olmaktan başka hiç bir fâide vermez.

Yine Resûlüllah buyurdu: «İnsanlar Allahü teâlâ'nın huzûrunda dizleri üzerine çökerler. Günah ve kusurlarını îtiraf ederler. Hayretlerinin çokluğundan ve dehşete kapılmalarından ötürü gözleri bulanıp görmez olurlar. Kalbleri anlıyamaz olur. A'zâ ve organları rahatsız ve kudretsiz olup konuşamazlar. Âyet-i kerîmede bildirildiği şekilde, kendileri ile yakınları ve akrabaları arasında, yaklaşma ve birleşme kesildiğinden, birbirleriyle görüşmeğe, birbirlerinin hâlinden konuşmağa, onlara sormağa güçleri olmaz. Dünyada iken inkâr ettikleri, inanmadıkları âhiret hallerini, elem ve kederleri ve çeşit çeşit azabları yakînen gördüklerinde, Secde sûresî onikinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: «Yâ Rabbi, gördük ve işittik. Şimdi bizi dünyaya gönder de, sâlih ameller işliyelim» derlerse de, istekleri kabûl olmaz. Cehennemde susuz kalırlar. Kendilerine su verilmez. Açtırlar, doyurulmazlar. Çıplaktırlar giydirilmezler. Mağlûbdurlar, yardım olunmazlar. Mahzûndurlar, sevindirilmezler. Nefislerinde, çoluk, çocuk, mal ve kazançlarında zarar ve ziyandadırlar.»

Yine buyurdu: «İnsanlar bu halde iken Allahü teâlâ Cehennem hazînedarlarına, bukağı, zincir ve gürzler alarak yardımcıları ile Cehennemden çıkmalarını emreder. Hemen Cehennemden çıkıp Allahü teâlâ'nın emrini gözetirler. Şakîler onlara bakıp, ellerindeki bukağı ve zincirleri ve elbiselerini gördüklerinde, parmaklarını ısırıp yerler. Kendilerine, eyvah helâk olduk deyip, göz yaşlarını yerlere akıtırlar. Ayakları titrer. Her iyilikten me'yus ve ümidsiz olurlar. Bu anda Allahü teâlâ Cehennem meleklerine, Elhâkka sûresinin otuzbirinci âyetinde olduğu gibi: «Onları tutunuz, zincir ve bukağılarla bağlayınız, sonra Cehenneme atınız», der.

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ, şakîleri Cehennemin hangi tabakasına atmak dilerse, o tabakada görevli zebânîleri çağırıp, onlara: «Bunları alınız» diye emredince, herbirine yetmiş melek yapışıp bağlarlar. Ağır bukağıları boyunlarına, zincirleri kızgınlık ve gadabla burunlarına takıp başları ile ayakları arasını arkaları tarafından bir araya getirirler. Bu durumda bel kemikleri kırılır.»

Yine buyurdu: «Bu durumda onlar gözlerini dikip, kapaklarını yum-

madan dururlar. Şah damarları şişer. Boyunlarındaki etler yanıp soyulur. Bukağıların kızgınlığı beyinlerine işleyip, beyinleri kaynar. Ayaklarına kadar derilerine te'sir eder. Vücutlarından derileri sökülüp, etleri yeşil olup, etlerinden sarı sular akar. Bukağılar boyunlarına konduğu zaman, omuzları ile kulakları arasını doldurur, etlerini yakar. Dudakları yanıp dişleri meydana çıkar. Dilleri korkunç seslerle feryâd eder. Cehennemin yüksek alevleri onların damar ve sinirlerinde kan gibi akar, her parçasına işler. Boyunlarındaki bukağılar, bağlar ve demirlerin kızgınlıklarının çokluğu kalblerine işler. Yürekleri boğazına gelip boğazları şişer. Şişkinlikleri artar. Sesleri kesilir, derileri yanıp mahvolur. Bu durumda Allahü teâlâ Cehennem zebânîlerine, onlara elbise giydirmelerini emreder. Zebânîler İbrâhîm sûresi, ellibirinci âyetinde bildirildiği gibi, onlara siyah ve kokusu pis ve gayet kalın katrandan elbise ve don giydirirler. Bunların harâretinden öyle alevli ateş çıkar ki, bu ateş dağların üzerine konsaydı, büyüklük ve sertliklerine rağmen, erirlerdi.»

Yine buyurdu: «Sonra Allahü teâlâ Cehennem zebânîlerine, onları kalacakları yere ve herkesi kendi yerine götürünüz buyurur. Cehennem zebânîleri önce onlara vurdukları, taktıkları zincir ve bukağıların daha sert ve uzunları ile gelip, herbir melek o zincirlerden birini alıp bir gurubu, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, birbirlerine yaklaşık olarak o zincire dizer, zincirin bir ucunu boynuna alır, onlara arkasını dönerek, onları yüzleri üzerine sürüyerek, o gurubun arkasında yetmişbin melek onları demirden gürzlerle döverek gider. Onları, elleri boyunlarına, alınları ayaklarına bağlı, sertlik, şiddet ve gazabla Cehennem kapısına iletip orada durdururlar.»

Yine buyurdu: «Sonra melekler Tûr sûresi, ondördüncü âyet-i kerîmesi olan: «İşte bu, sizin dünyada inanmadığınız ateştir. Bu gördüğünüz azâb büyü müdür? Yâhud siz onu görmez misiniz? Çünkü siz, dünyada iken ona inanmaz, vahiy ve Kur'ân-ı kerîm'e büyü, azâba yalan derdiniz. Siz şu ateşe girin. İster o azâba sabredin, ister etmeyip feryâd ve figân edin. İkisi de eşittir. Orada sonsuz kalırsınız. O, dünyada işlediğiniz şirk ve yalanın cezâsıdır» derler.

Yine buyurdu: «Cehennem kapısında durdurulduklarında, Cehennem kapıları, onlar için açılır. Şiddetli alev ve dumanlar çıkıp, gökteki yıldızlar kadar kıvılcımlar saçılıp, binlerce yıllık yol mikdarı yukarı çıkarlar. O yüksekten Cehennem ehlinin başlarına düşerler. Saçlarını yakıp, beyinlerini sarsar.»

Yine buyurdu: «Sonra Cehennem yüksek sesle: «Ey Cehennemlikler, bana geliniz. Yakînen biliniz, Rabbimin izzet ve celâline yemîn ederim ki, elbette sizden intikam alırız» diye bağırır. Sonra Cehennem: Allahü zülcelâl hazretlerine hamd ederim ki, buğz ve gadabı için beni insanlara gazab edici kıldı. Beni düşmanlarından intikam alıcı kıldı. Yâ Rab-

bi, harâretim üzerine hararet ekle. Kuvvetime kuvvet ilâve et» diye senâ ve düâ eder.»

Yine buyurdu: «Bu halde Cehennemden başka melekler çıkıp, Cehennemliklerden her gurubu karşılayıp, onları elleri ile kaldırıp, hor ve zelîl olarak yüzleri üzerlerine atarlar. Yetmişbin yılda Cehennemdeki dağların başına varırlar. Oraya varmadan ve dağ başlarında kalmadan her birinin yetmiş kere derisi yanıp değişir.»

Yine buyurdu: «Onların Cehennem dağlarının başında ilk önce yedikleri, dışı çok sıcak, çok acı ve çok dikenli zakkumdur.»

Yine buyurdu: «Onlar o zakkumu çiğnemekte iken, melekler gelip onlara gürzler ile vururlar. Kemiklerini kırarlar. Sonra ayaklarından tutup başları aşağı Cehenneme atarlar. Onlar Cehennemin vâdî ve derelerine doğru yetmişbin yıl bu hâl üzere giderler. Oraya varmadan herbirinin yetmiş kere derisi yanıp değişir.»

Yine buyurdu: «O zakkum, ağızlarında durur. Yutamazlar. O zakkum ile yürekleri boğazlarına gelip, boğazları tıkanıp kalınca, her biri su isterler. Bu halde Cehenneme akmakta olan vâdileri görürler.»

Yine buyurdu: «O vâdîlere varıp, yüzleri üzere düşüp ondan içmek istediklerinde o anda, yüzlerinin derileri soyulup o vâdîlerin içine düşer. O ateş pınarlı vâdîde, yüzleri üzere düşmüş oldukları halde, melekler gelip döverler. Kemiklerini kırarlar. Sonra ayaklarından tutup, yüzkırk yıllık aşağıda bulunan ateş ve duman içine yüzükoyun atarlar. O vâdilerde durmadan herbirisinin yetmiş kere derisi yanıp değişir. Onlar o vâdîlerdeki sıcak ve kaynar sudan içerler. O kaynar su, onların karınlarında kalmaksızın, derileri yanıp yedi kere değişir.»

Yine buyurdu: «O kaynar su, onların karınlarında karar kıldığında, bağırsaklarını doğrayıp arkalarından çıkar. Sinir ve damarlarına te'sir eder. Etleri erir, kemikleri yarılır. Bu halde melekler gelip, yüzlerine, arkalarına ve başlarına demirden öyle gürzlerle vururlar ki, bu gürzlerin herbirinin üçyüz altmış ağzı vardır. Başlarına vurunca, beyinlerini keser. Bellerini kırar. Onları ateş içinde yüzükoyun sürüklerler. Cehenneme varırlar. Bu halde ateş onların, derilerine girip, kulaklarından çıkar. Ateşin alevleri burunları deliğinden ve eğe kemiklerinden çıkar. Bedenlerinden sarı ve kanla karışık sular akar. Gözleri yuvalarından çıkıp yüzlerine gelir. Sonra tâat ettikleri şeytanları ile ve yardım istedikleri putları ile bir araya getirilip birbirlerine yaklasık olarak dar ve sıkışık yerlere atılırlar. Bu durumda, eyvah, helâk olduk, mahvolduk, derler. Hattâ malları da getirilip kızdırılır. Tevbe sûresi, otuzbeşinci âyetinde bildirildiği gibi: «O mallar ile onların yüzleri, yanları ve arkaları dağlanır», Cehennem ve şeytanların arkadaş ve ahbabı olurlar. Azablarının şiddetli olması için hatâ ve günahları arkalarına yükletilir. Onlardan birisinin uzunluğu bir aylık, eni de beş günlük, kalınlığı da üç gecelik yol kadardır. Başı da

Filistin taraflarında bulunan Ekra' dağı gibidir. Ağzında otuziki diş vardır. Bâzısı yüksek tepe gibi onun başından, bâzısı da çenesi ve burnu altından çıkar. Başının her kılının kalınlığı pirinç sapı ve çoğu dünya ormanları gibidir. Üst dudağı yukarıya kalkmış ve alt dudağı otuzbeş - kırk metre aşağıya sarkmıştır. Elinin uzunluğu on günlük, kalınlığı bir günlük mesâfedir. Oyluğu Verkan adındaki yer gibidir. Derisinin kalınlığı ise onbeş-yirmi metredir. Bacağının uzunluğu beş gecelik mesafe, kalınlığı bir günlük mesafedir. Başı üstünden katran döküldüğü vakitte gözünün bebeğinde ateş alevlenir.»

Soran, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâ'ya yemin ederim ki, eğer bir kimse ateşten boynunda bukağılar, ayağında bağ ve zincirler olduğu, elleri boynuna bağlı bulunduğu halde, zincir ve bukağıları sürüyerek dünyaya çıksa da, insanlar onu görmüş olsalardı, meydana gelecek korku ve dehşetten ötürü, nereye kaçalım diyerek, insanların herbirisi bir tarafa savuşup kaçarlardı diye arz etti. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Cehennemin şiddetli hararetinden, gâmından, çeşit çeşit azab ve yer darlığından Cehennemdekiler etleri yeşil olur. Kemikleri parça parça olur. Beyinleri kaynayıp, derileri üzerine akar. Derileri yanar. Âzâları kesilir. Onlardan sarı su ve irinler akar. Bedenleri kurtlanıp, kurtlar kendisini yiyip kemirirler. Her biri yabânî eşek gibi olur. O kurtların kartal ve atmaca gibi pençeleri vardır. Onların derileri ile etleri arasını yolup ısırırlar, koparırlar. Etlerini yiyip, kanlarını içerler. O kurtların onlardan başka yiyip içecekleri yoktur. Sonra melekler onları alıp yüzleri üzerine ateş ve taş üstünde sürükliyerek binlerce yıllık mesafe olan Cehennem denizine çekerler. Cehennem denizine varmadan her gün birçok def'a organları yanar, yeniden deri verilir. Cehennem denizine vardıklarında, Cehennem zebânîleri gelip, ayaklarından tutup Cehennem denizine atarlar. Cehennem denizinin derinliğini ve enginliğini, onu yaratandan başka bilen yoktur. Bâzıları Tevrat'ın bâzı sıfr'larında, dünya denizinin Cehennem denizi yanında ufacık bir su birikintisi gibidir diye yazılı olduğunu beyân ettiler. Onlar bu denize atılıp, kendilerine ateş dokunduğunda, Cehennemliklerden bir kısmı bir kısmına: Bundan önce azâb olunduğumuz ateş, buna göre çok az ve sanki rü'yâ gibi idi derler»** buyurdu.

Yine buyurdu: **«Onları o Cehennem denizine bir kere daldırıp sonra yükseğe kaldırırlar. Yüz metre kadar batırıp çıkarırlar. Sonra melekler, onları gürzleri ile sürer ve döverler. Onları Cehennem denizinin yetmiş yıllık mesâfede olan dibine indirirler. Onlardan birisi onun dibinden yukarıya çıkıp nefes almak ister. Bu durumda melekler, gürzleri ile onun karşısına çıkıp, onu dövmeğe başlarlar. Gürzleriyle başına vurarak, onu Cehennem denizinin dibine atarlar. Allahü teâlâ'nın dilediği kadar orada**

kalır. Hattâ orada onların etleri ve kemikleri yanıp ruhları kalır. Cehennem denizinin dalgası yetmiş yıl onların ruhlarını döverek, sonra onları denizin sâhiline atar. O sâhilde yetmişbin mağara vardır. İçerisinde yetmişbin yılan vardır. Her yılanın boyu otuz metredir. Her yılanın yetmiş dişi vardır. Her dişi zehirden bir tepedir. Her yılanın ağzında bin akrep vardır. Her akrebin ağzında yetmiş kuyruk kemiği olup, her kuyruk kemiği bir zehir tepesidir».

Yine buyurdu: «Onların rûhları Cehennem denizinden o mağaraya çıkar. Orada onların cesed ve derileri yenilenip, zincir ve bukağılara vurulur. Bu halde, üzerlerine yılan ve akrepler çıkıp, her insana binlerce akrep ve yılan yapışır. Sabrederler. Dizlerine çıkarlar. Yine sabrederler. Göğüslerine çıkarlar. Yine sabrederler. Boğazlarına çıkarlar, yine sabrederler, dudaklarına, kulaklarına ve dillerine asılırlar. İşte bu zaman inleyip feryâd ederler. Fakat onlara, yardım isteyecek bir yer olmadığından, kaçıp Cehenneme atılırlar. O yılanlar, etlerini yiyip, kanlarını içerler. Akrepler sokup ısırırlar. Etlerini düşürürler, uzuvlarını keserler. Cehenneme düştüklerinde yılan ve akreplerin zehirinden ötürü ateş durup yetmiş yıl onları yakmaz.»

Yine buyurdu: «Sonra ateş, yetmiş yıl onları yakar, sonra derileri değişir. Yemek isterler. Bu durumda melekler onlara yiyecek götürürler. Bu yemeğe velîme denir. Bu yiyecek demirden serttir. Onlar onu çiğnerler. Fakat yiyemeyip, ağızlarından atarlar. Acıkmalarının çokluğundan parmaklarını yerler. Doyamayıp dirseklerine kadar yerler, doyamazlar, omuzlarına kadar yerler. Mümkün olsa bedenlerinin her yerini yiyecek durumdadırlar. Sonra demir zincirlerle ökçelerinden zakkum ağacına asılırlar.»

Yine buyurdu: «Onlardan yetmişbini zakkum ağacının bir dalına başları üzerine asılırlar. Altlarında Cehennem yanar, ateşin şiddet ve harareti yüzlerine çarpar. Hattâ bedenleri tamamen eriyip, yalnız ruhları kalır. Sonra yeniden beden verilir. Sonra ellerinden asılıp, ateşin hararetinin çokluğu arkalarından girip, yüreklerine ulaşır. Yetmiş yıl onların ağız, burun ve kulaklarından çıkar. Hattâ et ve kemikleri eriyip yalnız ruhları kalır. Deri ve cesedleri yenilenir. Sonra gözlerinden asılırlar. Bu hâl üzere azabları daimî olup, bedenlerinden asılmadık bir yer ve kıl kalmaz. Her birinden onlara ölüm gelir. Âyet-i kerimede bildirildiği gibi: «Ölmezler ve sonra ağır azab görürler.» Böylece her türlü azabla azâb edildikten sonra onları, indirirler. Herbiri zincir ve bukağılarla bağlı oldukları halde zebâniler yüzleri üzerinde sürüyerek onları yerlerine götürürler.»

Yine buyurdu: «Cehennemliklerin, amellerine göre, Cehennem içinde yerleri vardır. Bâzısına eni ve boyu bir aylık yol olan ateşle kızdırılmış yer verilir. Oraya başkası giremez. Kendisine mahsûs olur. Bâzısı-

na da eni ve boyu yirmidokuz gecelik mesâfe olan yer verilir. Bunların yerleri gittikçe daraltılır. Hattâ bunlardan birisine eni ve boyu bir gün bir gecelik yer verilir. Böyle yerlerde azâb olunurlar. Bunlardan bâzısı sırt üstü yatar, bâzısı oturur, bâzısı dizleri üzerine çökmüş, bâzısı da ayakta, bâzısı yüzü ve karnı üzerine yatmış oldukları halde azâb olunurlar. Bu yerlerin hepsi içinde bulunanları süngü demirinden daha dardır. Bunlardan bâzısının ateş topuklarına, bâzısının dizlerine, bâzısının beline, bâzısının göbeğine, bâzısının boynuna kadar olur. Bâzısının ateşi de, kendisini gömer. Bir aylık mesâfe olan dibine indirir. Yerlerine vardıklarında, yakınları ile görüşüp ağlarlar. Hattâ gözyaşları tükenir de, sonra kan ağlarlar. Şöyle ki, eğer gözlerinden akan kanlı yaşlarında gemi yüzdürülse, mümkün olurdu.»

Yine buyurdu: «Cehennemdekilerin, Cehennem dibinde toplandıkları bir gün vardır. Sonra onlar için bir daha bir araya gelme yoktur. O gün gelip, toplanmalarına izin verildiğinde Cehennemin dibinden birisi öyle seslenir ki, sesi en yükseğinden en aşağısına, en yakınından en uzağına kadar olanlara ulaşır. Bu duruma haşr denir. Bağırmasında: Ey Cehennemlik olanlar! Toplanınız der. Hepsi toplanırlar. Zebâniler de yanlarında bulunurlar.»

Yine buyurdu: «Onlar aralarında meşveret ederler. Dertleşirler. Zaifleri büyüklerine ve başkanlarına, dünyada size uyduk. Size uyup şirk ettik. Bugün Allahü teâlâ'nın azâbından bir parçasını bizden uzaklaştırabilir misiniz derler. O gururlu başkanlar emirlerinde olanlara: Hepimiz Cehennemdeyiz. Biz sizden azâbı nasıl giderebiliriz. Gücümüz olsa, kendi azâbımızı gideririz. Allahü teâlâ kulları arasında hükmetti. Herkesi lâyık olan yere gönderdi, derler. Yine onların başkanları kendilerine uyan zaiflere, rahat yüzü görmiyeceksiniz ki, bizden yardım istersiniz. Bu halde kendilerine uyanlara da, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: «Bilâkis o beddüâ size olsun. Siz küfürde bizden önce idiniz. Sizin aldatmanızla biz de Cehennemliklerden olduk, burası ne korkunç yerdir» derler. Sâd sûresi altmışbirinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: Ey bizim Rabbimiz! Bizi aldatarak Cehenneme takdîm olunmamıza sebeb olanların azâbını Cehennemde kat kat arttır, derler. Tekrar büyükleri onlara İbrâhîm sûresi, yirmibirinci âyetinde olduğu gibi: Eğer Allahü teâlâ bize îmân hidâyet etmiş olsaydı, biz de size o yolu gösterirdik. Kurtuluş yolu kapandığından, feryâd da etsek, sabır da etsek aynıdır. Bizim için bu azabdan kaçıp kurtulmağa çare yoktur» derler. Yine zaifleri büyüklerine ve başkanlarına Sebe' sûresi otuzüçüncü âyetinde bildirildiği gibi: «Belki sizin gece-gündüz hileniz, oyunlarınızla bizim kâfir olmamıza, ona şirk koşmamıza emrederdiniz. Biz sizden, dünyada bizi kendilerine ibâdete çağırdığınız şeylerden sakınırız» derler.

Yine buyurdu: «Sonra onların başkanları, itâatlıları ve Cehennem-

liklerin hepsi, şeytanlardan arkadaşları tarafına yüzlerini çevirip, bizleri doğru yoldan saptıran, hak yoldan ayıran siz idiniz diyerek üzerlerine yürürler. Kavga ve mücâdele, ayıblama, kötülemelerinin sonunda şeytan yüksek sesle Cehennemliklere ve şakîlere hitâben âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: «Allahü teâlâ size, haşır ve cezâyı hak olarak va'd eyledi. Sizi doğru yola dâvet eyledi. Siz ise o dâvete kulak vermediniz, onu kabûl ve tasdik etmediniz» ve: «Ben size hilâf olarak, kıyâmet ve haşir yoktur diye va'd eyledim. Benim sizi zorla yenmem ve böyle bir hüccetim yok idi. Ancak vesvese ile dâvet eyledim. Siz kabûl ettiniz. Siz beni kötülemeyin, ben düşmanlığımı yerine getirdim diye beni ayıblamayın. Belki kendinizi ayıblayın ki, Rabbinizi bırakıp, benim sözümü tuttunuz. Ne ben size yardım edebilirim, ne de siz bana yardımcı olabilirsiniz. Bundan önce bana uyarak beni ortak tuttuğunuzu ve bana ibâdetinizi ben bugün kötü görür, ondan teberri ederim der.»

Yine buyurdu: «Bu durumda, A'raf sûresi kırkdördüncü âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: «Aralarında yüksek sesle, Allahü teâlâ'nın lâ'neti, başkalarına ibâdet ile kendilerine zulmedenlere olsun» diyerek bir münâdî bağırır.»

Yine buyurdu: «Bu anda onlara uyanlar başkanlarına, başkanlar da kendilerine uyanlara lâ'net eder. Bunların hepsi de, şeytandan olan arkadaşlara lâ'net eder. Şeytanları da onlara lâ'net eder. Sonra hepsi şeytanlardan olan arkadaşlarına: Ne olsaydı, bizimle sizin aranız, doğu ile batı kadar uzak olsaydı. Siz bugün bize, ne çirkin ve kötü arkadaş oldunuz. Siz dünyada bizim için ne kötü yardımcı oldunuz» derler. Bu halde birbirlerine bakıp bir kısmı diğerine: Geliniz Cehennem zebânîlerine yalvaralım. Belki rableri katında bize şefâat ederler. Bir gün kadar olsun azâbımız hafifletilir» derler.

Yine buyuruldu: «Bunlar bu sıkıntılı halde iken, Cehennem meleklerine başvurmaları yetmiş sene sürer. Sonra meleğe başvururlar. Cehennem melekleri onlara: «Size dünyada açık beyanlar ile peygamberlerimiz gelmedi mi, sizlere, hakkı ve bu halleri haber vermediler mi?» derler. Cehennemliklerin hepsi birden: «Evet» deyip, kendilerine dünyada açık beyanlarla peygamber gelip, hakkı ve dûçâr oldukları korkunç halleri haber verdiklerini söylerler. Cehennem melekleri onlara: «Siz düâ edin. Kâfirlerin düâsı kabûl olunmaz, dalâletten başka bir şey değildir» derler. Bu zaman Cehennemlikler, Cehennem melekleri tarafından kendilerine iyi cevab verilmediğini gördüklerinde, Cehennem meleklerinin başı olan Mâlik'e: «Ey Mâlik, Rabbine bizim için düâ eyle. Hakkımızda ölümle hükmetsin» derler. Bunun üzerine dünya ömrü mikdarınca durup onlara cevab vermez. Bir söz söylemez. Tekrar Mâlik'e başvururlar. Mâlik onlara: «Size ölümle hükmolunmayıp sonsuz olarak Cehennemde kalırsınız» cevâbını verir. Mâlik'den de hayırlı cevab alamadıklarını gördükte, Rable-

rine yalvarıp: «Yâ Rabbi! Bizi Cehennemden çıkar. Bir daha günah işlemeğe dönersek zâlimlerdeniz» derler. Mâlik-i Cebbâr tarafından onlara yetmiş sene cevab verilmez. Sonra onları köpek seviyesine indirerek; sonsuz olarak Cehennemde kalacaksınız. Susunuz. Bana bir daha bir şey söylemeyiniz. Sizin için oradan çıkmak ve azâbın kaldırılması yoktur», buyurur.

Yine buyurdu: «Cehennemdekiler Allahü teâlâ'nın kendilerine rahmet etmiyeceğini, haklarında hayır ile cevab vermiyeceğini anladıklarında birbirlerine: «Bize şefâat edici, dost, arkadaş ve şefkat edici yoktur. Ne olurdu bir kere daha dünyaya dönseydik ve mü'minlerden olsaydık» derler.

Bundan sonra zebânî melekleri, onları, yerlerine döndürür. Hüccetleri bozulur. Diyecek sözleri kalmadığından Hakkın rahmetinden ümidsiz olurlar. Kendilerine büyük elem ve üzüntü gelip, dünyada yaptıkları günah, kusur ve eksiklikleri için büyük zarar ve pişmanlıkla çağrışıp bağrışırlar. Kendilerinin ve kendilerine uyanların azablarından hiç bir şey eksilmeden günah ve kusurlarını yüklenirler. İşleri çabuk, sözleri ağır, cesedleri büyük, yüzleri şimşek, gözleri ateş, renkleri alev gibi, dişleri sığır boynuzu gibi ağır ve uzun olur. Ellerinde gürzler bulunan zebânîler yanlarında olur. Eğer o gürzler ile dağlara vursalar, dağlar ufalanıp toprak olurdu. O gürzler ile, Allahü teâlâ'ya âsi olanlara vururlar. Onların gözlerinden kanlı yaş akıtırlar. Zira Cehennemlikler onlara, ne kadar yalvarsa, kabûl etmezler. Ağlasalar onlara rahmet etmezler. Su isteseler, içecek su vermezler. Ancak onlara erimiş bakır gibi su verilir. Ağızlarına götürürken, yüzlerini kebab gibi kızartır» buyurdu. Âyet-i kerîmede geldiği gibi: «Ne çirkin su ve ne kötü yerdir» derler.

Yine buyurdu: «Cehennemliklerin her gün üzerlerine öyle büyük bulut gelir ki, onda gözleri kamaştırır şimşek ve yıldırımlar, belleri büken korkunç sesler, gürlemeler, göz gözü görmez karanlık ve onunla beraber zebânî melekleri vardır. Bu büyük bulut, açık bir ses ile Cehennemliklere hitâb edip: «Size yağmur yağdırmamı ister misiniz?» dediğinde, Cehennemlikler hep bir ağızdan bize serin yağmur yağdır derler. Bu halde bu bulut, onlara bir saat taş yağdırıp, o taş onların baş ve beyinlerini yarar. Sonra bir sâat kaynar sular ve ateş ve alev ve demir çengeller yağdırır. Sonra bir sâat yılan, akrep, kan ve irin yağdırır.»

Yine buyurdu: «Bunlar Cehenneme yağdırıldığında Cehennem denizi coşup gadaba gelir, dalgalanır. Bu anda Cehennem içinde dağ kalmaz. Dalgalar hepsini aşar. Cehennemdekilerin hepsi ölmeden denize gömülür.»

Yine buyurdu: «Cehennem, içinde olan âsîlere Allahü teâlâ tarafından azab ve elem olmak üzere gayz ve gadabını, alev ve dumanını ve zulmetini artırır.» Biz Cehennemden ve ona girmeği gerektiren amellerden, Cehennem ehline arkadaş ve yoldaş olmaktan Allahü teâlâ'ya sığı-

nırız.» Ey bizim ve Cehennemin yaratıcısı olan Rabbimiz! Bizi Cehennem çukurlarına düşürme! Cehennemin zincir ve bukağılarını boynumuza vurdurma. Cehennem elbiselerini bize giydirme! Cehennem zakkumunu bize yedirme! Cehennemin sıcaklığı ve kaynar suyu ile bize su verme. Cehennem zebânîlerini üzerimize musallat etme! Cehennem ateşine bizi yedirme! Ancak rahmetinle bizi Cehennem üzerine kurulmuş Sırattan geçir! Cehennemin şer ve alevini bizden uzak et. Rahmetinle bizi Cehennem'den, onun dumanından ve şiddetinden koru! Âmin, yâ Rabbel âlemîn!

Yine buyurdu: «**Eğer Cehennemin en aşağı bir kapısı batıda açılmış olsaydı, te'sîrinden doğuda bulunan dağlar katran erir gibi erirdi. Eğer Cehennem kıvılcımlarından bir kıvılcım uçup batıya düşse idi, doğuda bulunan bir kimsenin beyni kaynardı. Cehennemdekilerin azab bakımından en hafifi, bir kısım insanlardır ki, ayaklarına ateşten iki ayakkabı giydirilip, onun ateşi onların kulak ve burunlarından çıkar. O ateşli ayakkabılardan başlarında beyinleri kaynar. Onlara yakın olan bir kısımları da Cehennemin büyük taşlarından bir taş üzerine indirilir. O taş üzerinde, içinde kızartma yapılan kızgın tava içinde, tane sıçradığı gibi sıçrarlar. Bir taştan atlayınca diğer büyük bir taşın üzerine düşerler. Cehennemde olanların hepsi, amellerine göre azâb olunurlar.**»

Onların amellerinden ve başlarına gelenlerden Allahü teâlâ'ya sığınırız.

Yine buyurdu: «**Fercleri korumayan kimselerin azâbı, fercleri ile işledikleri günahlar için dünyada kaldıkları zaman kadar asılırlar. Cesedleri eriyip, ruhları kalır. Sonra terk olunurlar. Arkadan beden ve derileri yenilenir. Sonra yine azâb olunurlar. Fercleri korumayan her insana, dünyadaki ömrü mikdarınca, günde yetmiş melek, sopa vururlar. Bedenleri eriyip ruhları kalır. İşte onların azâbı bu şekildedir. Hırsızın azâbı, uzvunun birer birer kesilmesi ve yenilenmesi şeklindedir. Sonra yine kesilir. Hırsızlardan herbirinin, her gün etlerini kesmek için ellerinde büyük bıçaklar ile çok sayıda melekler vardır. Yalan yere şâhidlik edenlerin azâbı, dillerinin çekilmesi ve onlardan her birine her gün binlerce meleğin sopa vurması şeklindedir. Etleri erir. Ruhları kalır. Müşrikler ise, Cehennemin mağaralarına atılarak üzeri kapanır, o mağarada yılanlar, akrepler ve çok şiddetli ateş, alev ve duman ile azab yapılır. Müşriklerden her birinin her sâat, her an binlerce kere derisi yenilenir. İşte azabları böyledir. Cebbâr ve kibirlilerin azâbı, ateşten tabutlar içine konup, üzerleri kilitlenip Cehennemin en alt tabakasına atılmaktadır.**»

Yine buyurdu: «**Cebbârlardan her biri, her an doksandokuz türlü azabla azâb olunur. Her gün derisi bin kere değişir. İşte bunların da azâbı böyledir. Amma dünyada haksız yere insanları bağlıyanların azâbı, onları zincir ve bukağılarla getirmeleri ve Cehennem denizine atıl-**

maları ile olur. Onlara Cehennem denizinin dibine dalınız denir. Halbuki Cehennem denizinin dibini ancak onu yaratan Allahü teâlâ bilir. Başkası bilmez.»

Yine buyurdu: **«Allahü teâlâ'nın dilediği kadar dalarlar, sonra nefes almak için başlarını çıkarırlar ve o halde onlardan her birine ellerinde demirden gürzler olan binlerce melek gelip, gürzlerle başına vururlar. İşte onların azâbı, sonsuz olarak böyledir.»**

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Allahü teâlâ, Cehennem ehlinin hukbelerle kalmasına hükmetti. Çoğul olarak kullanıldı. Allahü teâlâ'nın kaç hukbe bırakacağını bilmem. Ama şu kadar var ki, bir hukbe seksen bin senedir. Bir sene ise üçyüz altmış gündür. Bir gün de, sizin dünyada saydığınız günlere göre bin senedir. Veyl, helâk ve şiddetli azab, Cehennemlik olanlaradır. Veyl ve helâk Cehennemin yakacağı yüzler içindir. Zîra dünyada güneşin sıcaklığına sabredemezlerdi. Veyl ve helâk, Cehennemin sıcak ve kaynar suyu başlarına dökülecek kimseler içindir. Zîra dünyada baş ağrısına sabredemezlerdi. Veyl ve helâk, gözleri gök olup, Cehennem ateşine bakınca göz kapaklarını hareket ettiremiyenler içindir. Zîra dünyada göz ağrısına dayanamazlardı. Veyl, helâk ve şiddetli azab kendilerinden alev çıkan kulakların sâhibleri içindir. Zîra dünyada yalan sözler işitip ondan zevk alırlardı. Veyl, helâk ve şiddetli azab, Cehennem ateşini koklıyacak burunların sâhibleri içindir. Zîra dünyada leş kokusundan kaçınır, feryâd ederlerdi. Veyl ve helâk ve şiddetli azâb zincir ve bukağılarla bağlanan şu boyunların sâhibleri içindir ki, dünyada küçük bir sızıya dayanamazlardı. Veyl, helâk ve şiddetli azab, ateşten sert elbiseler giydirilen ve kokusu çirkin olan derilerin sâhibleri içindir ki, dünyada sert elbise giymeğe dayanamazlardı. Veyl, helâk ve şiddetli azab, bağırsaklarını doğrayacak kızgın su ile zakkum giren karınların sâhibleri içindir ki, dünyada küçük bir ağrıya dayanamazlardı. Veyl, helâk ve şiddetli azab, ateşten ayakkabı giydirilecek ayakların sâhibleri içindir ki, dünyada azablar, helâk veyl ve korkular Cehennemlikler içindir.»**

Yâ Rabbi! Bu büyük ilmin ve umumî fazîletin hürmetine bizi Cehenneme giden kullarından eyleme!

CEHENNEM KÖPRÜSÜ VE CENNET

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildiriyor ki: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Cehennem köprüsünün yedi ayağı vardır. İki ayak arası yetmiş senelik yoldur. Köprünün genişliği kılıncın ağzı kadar incedir. Ondan ilk geçecek olanlar, gözlerini açıp kapayacak kadar zamanda geçerler. İkin gurub, şimşek gibi geçerler. Üçüncü gurub, kuvvetli esen rüzgâr gibi [jet gibi] geçerler. Dördüncü gurub kuş gibi uçarak geçerler. Beşinci gurub koşar at gibi geçerler. Altıncı gurub, sür'atle yü-**

rüyen insan gibi geçerler. Yedinci gurub, yürüyen adam gibi geçerler. Sonra bir kimse kalır ki, Cehennemin üstündeki köprüden en son geçecek olan odur. Ona Cehennem köprüsünden geç denir. Ayaklarını köprünün üzerine koyar, bir ayağı kayar, sonra köprünün üstüne binip dizleri üzerine sürünerek gider. Bu halde Cehennem onun deri ve kıllarına te'sîr eder.»

Yine buyurdu: «O kimse yok olmayıp karnı üzerine sürünmekte, sarsılarak emeklemekte iken, yine bir ayağı kayar. Eliyle yapışıp, diğer ayağıyla asılır. Yine ateş kıllarına ve derisine dokunur. Kendisinin bu ateşten kurtulamıyacağını sanır. Devamlı karnı üzerine sürünerek ve sarsılarak gider. Böylece köprüyü geçip, Cehennem ateşinden kurtulur. Cehennemden kurtulduğunda, Cehenneme bakıp der ki: Bütün mülkün tasarrufu kudret kabzasında olan, fayda, zarar, izzet ve zilletten herşey'e kadir olan Allahü teâlâ senden beni kurtardı. Allahü teâlâ'nın bana ihsân ettiği yüksek ihsânı, geçmiş ve gelecekte hiç kimseye vereceğini sanmam. Cenâb-ı Hak, bana seni gördükten sonra kurtuluş verdi.»

Yine buyurdu: «Bu halde meleklerden bir melek gelip, o kimsenin elinden tutup, onu Cennet kapısının yanında bir göle getirip, bu gölde yıkan ve su iç der. O da yıkanır ve su içer. Kendisine Cennet kokusu erişir. Aynı melek onu alıp Cehennem kapısı önüne getirir. Allahü teâlâ'dan izin gelinceye kadar burada dur der.»

Yine buyurdu: «O kimse Cehennemliklere bakıp, köpeklerin havlaması gibi seslerini duyar. Ağlayıp, yâ Rabbi, Cehennem ehlinden yüzümü çevir, senden başka şey istemem der. O melek, Allahü teâlâ'nın katından gelip, o kimsenin yüzünü Cehennemden Cennet tarafına döndürür.»

Yine buyurdu ki: «O kimsenin bulunduğu yer ile Cennet kapısı arasında bir adım yer vardır. Bu durumda Cennet kapısına bakar. Cenâb-ı Hakka yalvarmağa başlayıp: «Yâ Rabbî, sen her türlü ihsânı bana verdin. Beni Cehennemden kurtarıp, yüzümü Cehennem ehli tarafından Cennet tarafına döndürdün, benimle Cennet kapısı arası ise bir adımlık yerdir. İzzet ve celâlin hakkı için beni Cennet kapısından içeri sok. Senden ancak bunu isterim, başka şey istemem.» Bu halde iken yine o melek âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâ'nın katından gelip, ey insanoğlu! Niçin yalan söylersin, başka birşey istemem dersin der.»

Yine buyurdu: «O kimse Allahü teâlâ'nın izzetine yemîn ederek, bundan başkasını istemedim der. Melek elinden tutup Cennet kapısından içeri sokar. Sonra melek, Allahü teâlâ'nın katına gider. Bu halde o kimse sağından ve solundan Cennete bakar. Bulunduğu yerden bir yıllık mesafede ağaç ve meyveden başka bir şey yoktur. Bulunduğu yerden Cennetin en aşağı ağacına ise bir adımlık yer vardır.»

Yine buyurdu: «O kimse, bu durumda Cennet ağacına bakıp, kökü-

nün altın'dan, dalı ve budaklarının beyaz gümüş ve yapraklarının, insanoğlunun dünyada gördüğü en güzel giyeceklerden güzel olduklarını, meyvelerinin kaymaktan yumuşak, baldan tatlı ve misk kokusundan güzel olduğunu görünce, gördüğü şeylerden şaşar kalır.»

Yine buyurdu: «O kimse, o halde: Yâ Rabbî, beni Cehennemden kurtarıp Cennete koydun. Her türlü ihsânı bana verdin. Benimle Cennetin şu ağacı arasında bir adım vardır. Senden onu isterim. Başka şey istemem» der.

Yine buyurdu: «Melek yine gelip, ey insanoğlu, niçin yalan söylersin? Fazlasını istemem dedin. Bu istediğin nedir? Ettiğin yemin, içtiğin and nerede kaldı? Hayâ etmez misin? der.»

Yine buyurdu: «O melek, o kimsenin elinden tutup onu en aşağı dereceye getirir. Orada bir yıllık mesafesi olan bir köşk vardır.»

Yine buyurdu (sallâllahü aleyhi ve sellem): «O kimse o köşke varınca etrafına bakar. Bir yer görür ki, güyâ o köşk ve onun ötesinde bulunanlar şimdi gördüğü yerin yanında, rüyâ gibi kalır. Onu görünce, kendini tutamayıp hemen: Yâ Rabbi, şu makamı senden isterim, başka bir şey istemem der.»

Yine buyurdu: «Bu anda meleklerden bir melek gelip, ey insanoğlu, sen başkasını istemem diye Rabbine yemîn etmiştin. Niçin yalan söylersin? Hadi burası da senin olsun der. O kimse o makama geldiğinde, oradan da diğer bir makam görür ki, biraz önce kavuşmuş olduğu makam yanında rü'yâ gibi kalır.»

Yine buyurdu (sallâllahü aleyhi ve sellem): «O kimse yine duramayıp, şu makamı senden isterim yâ Rabbi der. O melek yine gelip ona: Ey insanoğlu! Verdiğin sözü tutmazsın. Başka şey istemem demiştin der. Fakat onu ayıblamaz ve hakaret etmez. Zîra o kimse, kendisine pek yakın şeyleri gördüğünden, şaşılacak hallere kapılır. O melek ona: İşte bu da senindir der.»

Yine buyurdu: «O kimse, o makamına da gelince, oradan da bir başka makam görür, önceki makamları onun yanında rü'yâ gibi kalınca, artık hayretle şaşıp kalır. Konuşmağa gücü yetmez.»

Yine buyurdu: «Bu halde ben o kimseye, sana ne oldu ki, Rabbinden istemiyorsun derim. O da, ey efendim (sallâllahü aleyhi ve sellem), Cenâb-ı Rabbil izzete and içtim. Bana korku geldi. Kendilerinden istedim. Artık bana hayâ geldi. Utanır oldum der.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ o kimseye hitâben, dünyayı yarattığım günden, onu yok eylediğim güne kadar olan her türlü hazzı, sende toplasam, sonra onun on katını sana versem, seni râzı kılar, hoşnud eder mi? der. O kimse, yâ Rabbi, benimle şaka mı edersin, halbuki sen âlemlerin rabbisin der. Allahü teâlâ ona, ben onu yapmağa ve ihsân etmeğe kâdirim. Dilediğin şey'i benden iste buyurur.»

Yine buyurdu: «Der ki, yâ Rabbi, beni insanların yanında bulundur. O anda bir melek gelip, elinden tutup onu, Cennete götürür. Onu Cennet içinde gezdirir. Bu halde iken bir şey görünür ki, sanki ona benzer bir şey yoktur. O kimse secdeye kapanıp, secdesinde: Rabbim bana tecelli etti der. Yanındaki melek ona başını secdeden kaldır, bu gördüğün, senin derecenin en aşağısıdır der. O kimse, eğer Allahü teâlâ benim gözümü korumasaydı, şu köşkün nûrundan benim gözüm görmezdi der.»

Yine buyurdu: «O kimse o saraya iner. O anda bir kimse ile karşılaşır. O adamın yüzünü ve elbiselerini gördüğünde hayretler içinde kalıp, onu melek sanıp: Esselâmü aleyke ve rahmetullahi ve berekâtühü diyerek hizmetinde bulunmak için geldiğini söylediğinde, selâmını alır ve sonra ona: Sen kimsin ey Allah'ın kulu? der. Ben senin en büyük hizmetçinim ve ben bu makamdayım ve senin için benim gibi bin büyük hizmetçi vardır ki, onlardan her biri senin köşklerinden bir köşktedir. Senin için bin köşk vardır. Her köşkte bin hizmetçi hûrî ve ayn'dan zevceler vardır, der.»

Yine buyurdu: «O kimse o köşke girer. Orada beyaz inciden bir kubbe görür. İçinde yetmiş bölüm vardır. Her bölümde yetmiş yüksek çardak ve her çardağın yetmiş kapısı, her kapı için inciden bir kubbe vardır. O kimse o kubbelere girip, onları açar. Halbuki kendinden önce onları mahlûkattan bir ferd açmamıştır. O kubbenin içinde kırmızı cevherden bir kubbe görür ki, boyu otuz metredir. Yetmiş kapısı vardır. Her kapıda, o kubbeye benzer kırmızı cevhere açılır ki, o kırmızı cevherin de yetmiz kapısı vardır. Kırmızı cevherde onun sâhibinin ve diğerinin rengine benziyen bir renk yoktur. Her cevherde, yüksek çardaklar, sedir, koltuk ve tahtlar vardır.»

Yine buyurdu: «O kimse o cevhereye girdiği zaman içinde hûr-i ayndan bir zevce bulur. O zevce, ona selâm verip, o da selâmını alır. Sonra o kimse hayretle dururken, o zevce ona: Bizi ziyâretiniz bu vakit için takdir olunmuştu. Ben senin zevcenim der. O kimse, onun yüzüne bakar. Sizden biriniz aynada yüzünü gördüğü gibi, zevcesinin yüzünün güzelliği ve temizliği sebebiyle, o kimse kendi yüzünü onun yüzü aynasında görür. Zevcenin üzerinde yetmiş hulle vardır. Her hulle yetmiş renklidir. O renklerde birbirine benziyen hiç bir renk yoktur. Elbise şeffaf olduğundan içi görünür. O kimseyi tiksindirecek hiç bir şey onda yoktur. Ancak zevcinin her bakışında, zevcenin güzelliği artar. Onlar birbirlerine bakınca, kendilerini gördükleri birer ayna kadar temiz ve saftırlar.»

Yine buyurdu: «Her köşkün üçyüz altmış kapısı vardır. Her kapı üzerinde inci, yâkut ve cevherden üçyüz altmış kubbe vardır. Bunların hiç birinin rengi, diğerinin rengine benzemez. O kimse köşküne bakınca, gözü o kadar ilerilere ulaşır ki, onda yürüyecek olsa, yüz sene yalnız kendi mülkünde seyretmiş olur. Başka bir şey görmez. Gördüğü hep kendi mül-

kü olur. Ra'd sûresinin yirmidört ve Meryem sûresinin altmışikinci âyetlerinde bildirildiği gibi, melekler o kimseye, her gün köşk ve saraylarının kapısından selâm ile ve Allahü teâlâ tarafından hediyyelerle gelirler. O hediyyeleri takdîm edip selâm verirler. Bir meleğin elindeki hediyye, diğerininkinden başkadır. Onlar için orada akşam - sabah rızıklar vardır.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli, o kimseye miskin, zavallı derler. Çünkü Cennettekilerin hepsi, derece ve makam bakımından ondan yüksek ve üstündür. O miskin dediklerinin yemeğinde seksen hizmetçi vardır. Canı yemek istediği zaman, ona mahsus sofralardan kırmızı yâkuttan bir sofra kurarlar. Sarı yâkutlarla donatılmış ve kuşatılmıştır. Sofranın altlığı incidendir. Çevresi yirmi mildir.»

Yine buyurdu: «O sofra üzerine yetmiş türlü yemek konur. O kimsenin huzûrunda seksen hizmetçi ayakta durur. Her birinin elinde yemekle dolu bir tabak, şarabla dolu bir kâse vardır. Her tabaktaki yemek ayrı, her kâsedeki şerbet diğerinden ayrıdır. Sofraya önce getirilen yemeği, sonunda verilen yemek gibi, sondakinin lezzetini baştakinin lezzeti gibi, tam arzû ve istekle duyar. Biri diğerine benziyor sanır. Sofrada bulunan her yemekten yer. O yemek önünden kaldırıldığında, ondan her hizmet edenin nasîbi verilir.»

Yine buyurdu: «Cennet ehlinden yüksek derecede bulunanlar, o kimseyi ziyâret ederler. O ise, onları ziyâret etmez. Cennettekilerden yüksek derecelerde bulunan herkesin hizmetinde sekiz bin hizmetçi çalışır. Her hizmetçinin elinde yemek dolu bir sini vardır. Hepsinde ayrı ayrı yemekler vardır. O sofrada bulunan her yemekten yer. Yemek önünden kaldırıldığında, ondan her hizmetçisinin payı verilir. Her bir kimse için hûr-i ayn ve dünya hanımları vardır. Her zevce için yeşil yâkuttan bir köşk vardır. Ortası dâire şeklinde kızıl yâkuttan donatılıp kuşatılmıştır. Köşkünün yetmiş bin kapısı vardır. Her kapıda inciden bir kubbe vardır. Zevcelerinin üstünde binlerce Cennet hullesi vardır. Her hullede binlerce renk vardır. Hiç biri diğerine benzemez. Zevcelerinden her birisinin yanında ihtiyacını gören bin câriye, meclis içinde bin câriye vardır. Her câriyeyi kendi hizmetinde kullanır. Kendisine yemek getirildiği zaman önünde yetmiş bin câriye ayakta durur. Her bir câriyenin elinde, başkasının elinde olmıyan yemek dolu bir tabak ve şarabla dolu bir kâse vardır.»

Yine buyurdu: «O kimse dünyada Allah rızâsı için sevdiği bir mü'min kardeşini görmeği arzû edip, ona şefkatten dolayı, acaba helâk mi olmuştur, düşüncesiyle, keşke kardeşimin ne olduğunu bilsem der. Allahü teâlâ o kimsenin kalbini anlayıp, meleklere «Benim şu kulumla kardeşinin bulunduğu yere gidiniz» buyurur. O anda, bir melek, üzerinde nûrdan eyerle seçkin bir burak getirir.»

Yine buyurdu: «Bu melek o kimseye selâm verir. O da selâmını alır.

Melek ona: Kalk, bu buraka bin de, kardeşine gidelim der. O da buraka biner. Cennette bin yıllık uzaklığı, dünyada en güzel bir atla bir fersah mesâfeyi almanızdan daha kısa zamanda alır. Hemen kardeşinin makamına ulaşır.»

Yine buyurdu: «O kimse, o anda kardeşine selâm verip, kardeşi selâmını alır. Merhaba deyip, memnun olduğunu bildirir ve: Kardeşim, sen nerede kaldın? Senin için korkmuştum der. Bu halde birbirlerine sarılıp sonra ikisi de: Allahü teâlâ'ya hamdolsun ki, bizi birleştirdi» diyerek, buluşmalarına güzel seslerle hamdederler.»

Yine buyurdu: «Bu halde Allahü teâlâ onlara buyurur ki: Kulum, bu zaman amel zamanı değildir. Selâm ve dilemek zamanıdır. Benden isteyiniz vereyim. Onlar da: «Yâ Rabbi! Bizi bu derecede bir arada bulundur» diyerek yalvarırlar.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ o dereceyi inci ve yâkutla süslenmiş bir çadır içinde onlara meclis yapar. Zevceleri için ondan başka makamlar ihsân eder. O mecliste yiyip, içip zevk ve safâda olurlar.»

Yine buyurdu (sallâllahü aleyhi ve sellem): «Cennet ehlinden bir kimse yemekten bir lokma alıp ağzına koyarken, aklına bir başka yemek gelirse ağzındaki o lokma, aklına gelen yemek olur.»

Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) Cennetin toprağı sorulduğunda: «Cennetin taşı düz ve yumuşak gümüştendir. Toprağı misk, yüksek tepeleri za'feran, duvarları inci ve yâkut, altın ve gümüştendir. Duvarlarının dışı içinden, içi de dışından görünür. Bunun gibi Cennet köşklerinin herbirinin dışı içinden, içi de dışından görünür. Cennet ehlinin Cennette giydiği kesilmemiş ve dikilmemiş izar, ridâ ve hullelerdir. Cennette olanların hepsi, inci ve yâkutla süslü taçlar giyerler. Her birinde altınla örülmüş iki saç ve boyunlarında ince ve yeşil yâkutla süslü gerdanlık vardır. Hepsinin kolunda üç bilezik olup, biri altın, biri gümüş, diğeri de incidendir. Taşları altında inci ve yâkutla süslü takyeleri vardır. Hulleleri üzerine yeşil dîbadan sündüs ve istebrak adında ince ve kalın elbise giyerler. Onlar, astarları sağlam yeşil dîbadan ve yüzleri nûrdan eşsiz yataklar ve yaygılar üzerinde otururlar. Cennet sedir ve tahtları kırmızı yâkuttan, bunların ayakları ve direkleri incidendir. Her sedir üzerinde binlerce şekiller ve her şekilde bir diğerine benzemiyen yetmiş türlü renk vardır. Her sedirde yetmişbin yatak, her yatağın rengi ise yetmiş çeşit olup, diğerlerine benzemez. Sağ tarafında yetmiş bin kürsî, solunda da, o kadar kürsî vardır. Hiçbiri diğerine benzemez.»

Yine buyurdu: «Cennette olanların küçük ve büyük hepsinin boyları Âdem aleyhisselâmın boyu kadar olur. Onun boyu otuz metredir. Cennettekiler sakalı çıkmamış gençler gibi olup, hakkın kudreti ile gözleri sürmelidir. Letâfet ve temizlikte hamamdan yeni çıkmış gibidirler. Kendilerinin ve hanımlarının boyları birdir.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli bu durumda iken bir ses duyulur. Bu sesi Cennetin yüksek ve alçak, yakın ve uzağında olanların hepsi işitir. Der ki: «Ey Cennet ehli! Hepiniz makam ve yerlerinizden memnun musunuz?» Hepsi birden, evet diyerek râzı ve memnun olduklarını bildirirler. Allahü teâlâ'ya yemîn ederiz ki, bize iyi yerleri ihsân eyledi. Bulunduğumuz yerlerin değişmesini istemeyiz. Yâ Rabbi, senin nidânı işittik, ona doğru sözle cevab verdik; Yâ Rabbi, mübârek vechine bakmak isteriz, bize kendini göster. Çünkü senin yüksek katında en üstün sevâbımız ve büyük mükâfat ve karşılığımız mübârek vechine bakmaktır derler.»

Yine buyurdu (sallâllahü aleyhi ve sellem): «Bu halde Allahü teâlâ, Dârüsselâm adındaki Cennete, süslen ve kullarımın beni görmelerine hazırlan diye emreder. Dârüsselâm, Allahü teâlâ'nın emrine uyarak süslenir ve görecek olanlar için hazırlanır. Allahü teâlâ meleklerden birine, kullarıma söyle, gelsin beni görsünler buyurur. Allahü teâlâ'nın bu yüksek emri üzerine, o melek, Allahü teâlâ'nın katından ayrılıp yüksek ve tatlı bir sesle seslenir ve der ki: «Ey Cennet ehli ve ey Allahü teâlâ'nın sevgili kulları, Rabbinizi görünüz.» Bu sesi Cennette bulunanların yüksekleri ve aşağıları işitip, hep birden bineklerine atlayıp, beyaz misk ve sarı za'ferandan yüksek bir tepenin üstüne çıkarlar. Orada kapının yanında selâm verirler. Selâmlarında: «Esselâmü aleynâ min rabbinâ» diyerek, izin isterler. Kendilerine Allahü teâlâ tarafından izin çıkınca, Dârüsselâmın kapısından girmek isterler. Bu halde Arş'ın altından Mesîre adında bir rüzgâr esip, misk ve za'feran tepeleri üzerinden geçerek, kaldırmış olduğu misk ve za'feranı, Cenâb-ı Hakkı göreceklerin üzerlerine saçıp, onların elbise, baş ve boyunlarını güzel kokularla muattar kılar. Bu hâl ile Dârüsselâm'a girer. Arş ve Kürsî'ye bakarlar. Henüz tecelli olmadan ve üzerlerine bir nûr parlamadan: Sübhâneke rabbenâ, kuddûsün rabbül melâiketi verrûh, tebârekte ve teâleyte. Ernâ nenzurü vecheke diyerek Allahü teâlâ'yı tesbih ve takdîs ile vech-i pâkini kendilerine göstermesini yalvarırlar.»

Yine buyurdu: «Bu durumda Allahü teâlâ nûrdan perdelere: «Çekiliniz» diye emredince, birbiri arkasında olan nûr perdeleri kalkar. Hattâ yetmiş perde kalkar. Her perde, bir sonrakinden nûr bakımından yetmiş kat kuvvetlidir. Bu halde Allahü teâlâ onlara tecellî eyler. Onlar Hakkın dilediği kadar secdeye kapanırlar. Secdede: «Sübhâne lekel hamdü vettesbîhu ebeden. Bizi Cehennemden kurtarıp Cennete koydun. Cennet ne güzel yerdir. Senden tamamen râzıyız, sen de bizden râzı ol» derler. Hamd, tesbîh ve takdîs ederler, Allahü teâlâ'nın kendilerinden râzı olmasını isterler. Bu halde Allahü teâlâ onlara: «Kullarım ben sizden her hâlinizle râzıyım. Şu an amel zamanı değildir. Ancak celâlimi görmek ondan lezzet almak ve ni'metlerim zamanıdır. İhsân ve likâ zamanıdır. İstediği-

nizi dileyin vereyim. Temenninizi arzedin ki, fazlasını ihsân edeyim» buyurur.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli, o zaman tekbîr ile başlarını secdeden kaldırırlar. Onu görürler. Fakat Allahü teâlâ'nın nûrunun çokluğundan, ona bakamazlar. Bu durumda Allahü teâlâ onlara: «Merhaba ey kullarım, ey komşularım, ey asfiyâm, ey ahbâbım, ey evliyâm, ey seçkin kullarım» buyurur ve onları rahatlandırır.»

Yine buyurur: «Allahü teâlâ bu durumda: Allahü teâlâ'nın, Arş'ın yanında nûrdan minberler, minberlerin içinde nûrdan kürsîler, kürsîlerin içinde yataklar ve çok süslü örtüler ve yastıklar vardır.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ Cennettekilere hitâben: «Geliniz, kerâmet ve makamlarınıza oturunuz» buyurduğunda, önce Resûller gelip, o minberler üzerine otururlar. Sonra nebîler gelir, o kürsîler üzerinde otururlar. Sonra sâlihler gelip, o kıymetli örtüler üzerine otururlar.»

Yine buyurdu: «Bu halde onlara inci ve yâkutla süslü yetmiş türlü renkle renklendirilmiş nûrdan sofralar kurulur. Allahü teâlâ o sofraların hizmetçilerine onları yediriniz buyurur. Onlara ziyâfet için konan her sofra üzerinde, inci ve yâkuttan yetmiş bin tabak vardır. Her tabakta yetmiş çeşit yiyecek vardır.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ: «Ey kullarım, yiyiniz» buyurur. Onlar da, Allahü teâlâ'nın dilediği miktarda yerler. Birbirlerine, bizim esas makamımızdaki yiyecekler, bu yiyeceklerin yanında rü'yâ gibi kalır derler. Allahü teâlâ hizmet edenlere, kullarıma su veriniz emreder. Sofrada hizmet görenler, onlara şarab getirirler. Cennet ehli ondan içerler. Birbirlerine, bizim makamımızdaki şarablarımız, bunların yanında rü'yâ gibidir derler.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ yine sofrada hizmet edenlere, meyveler ikrâm ediniz buyurur. Hizmet görenler meyve getirirler. O meyveleri yedikleri zaman, yine birbirlerine, bizim kaldığımız yerdeki meyveler, bunların yanında rü'yâ gibidir derler.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ onlara, kullarımı yedirdiniz, içirdiniz ve onlara meyve verdiniz. Şimdi hulleler giydiriniz. Hizmetçiler hulleler giydirirler. Yine birbirlerine, şu giydiğimiz hullelerin yanında kendi makamımızda giydiklerimiz rü'yâ gibi kalır derler.»

Yine buyurdu: «Hulleleri ile kürsîleri üzerinde otururlarken, Allahü teâlâ onlara Arş'ın altından bir rüzgâr gönderir. O rüzgâra Mesîre denir. O rüzgâr onlara Arş'ın altından, kardan beyaz misk ve kâfûr getirir. Onların elbise, yaka ve başlarını çok güzel kokutur. Sonra önlerindeki sofraları, üzerlerinde yemekler olduğu halde kaldırırlar.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ onlara hitâben: Şu anda benden dilediğinizi isteyiniz vereyim, arzûnuzu beyân edin, fazlasını ihsân edeyim, buyurduğunda, hepsi birden: «Ey Rabbimiz, senden istediğimiz, ancak,

zâtının bizden râzı olmanızdır» derler. Allahü teâlâ: Ey kullarım, ben sizden râzıyım buyurur.»

Yine buyurdu: «Bu durumda Cennettekilerin hepsi Sübhânallah ve Allahü ekber deyip, secdeye vardıklarında, Allahü teâlâ, kullarım, başlarınızı secdeden kaldırınız, bugün amel günü değildir. Bugün cemâlime bakınız, ni'metlerime kavuşmanız sevinç ve lezzet içinde olmanız icâbeden gündür. Bu halde, Rablerinin nûruyla, yüzleri nurlanmış ve parlamış olup, başlarını secdeden kaldırırlar.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ onlara, menzil ve makamlarınıza dönünüz» buyurmasıyla, oradan ayrılıp giderlerken, hizmetçilerini, binekleri hazırlamış bekler vaziyette bulurlar. Sonra bineklerine binerler. Herbiri için yetmişbin hizmetçi de onlar gibi, bineklere biner. Onlardan isteyen, köşklerine kadar cemâat ve cem'iyyetle beraber gider. Sonra diğerleri de, bu şekilde diledikleri köşklerine giderler. Bunlardan biri köşküne varıp, zevcesi onu güler yüz ve tatlı sözle karşılayıp: «Şu anda bana, şimdiye kadar sende görmediğim, bir güzellik, nûr, koku, elbise, hulle ve süsle geldin der.»

Yine buyurdu: «Bu anda Allahü teâlâ'nın katından bir melek yüksek sesle: «Ey Cennet ehli! Bunun gibi size, her zaman sonsuz ni'metler verilecektir» diye seslenir.

Yine buyurdu: «Ra'd sûresinin yirmidördüncü âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, Melekler onlara Cennetin her kapısından gelirler. Dünyada sıkıntı ve günahtan ve her türlü kötülüklerden sabırları sebebiyle, Allahü teâlâ onları her âfet ve kederden sâlim kıldığını ve Cennetin onlar için güzel son ve ebedî kalınacak yer ve makam olduğunu müjdeleyerek, Allahü teâlâ'nın selâmını onlara ulaştırır. O melekler ile beraber onlara Allahü teâlâ tarafından hediyye olarak sunulacak her türlü yiyecek, içecek, elbise ve süsler de vardır. Onları da verirler.»

Yine buyurdu: «Cennette yüz derece vardır. İki derece arasında bir emîr vardır. Cennet ehli o emîrin fazîlet ve üstünlüğünü görürler. Cennette beyaz misk ve za'ferandan dağlar vardır. Cennet ehli, yemeklerini yeyip miskten güzel kokulu şarablarını içince, terlerler. Büyük ve küçük abdest bozmazlar. Tükürmezler. Sümkürmezler. Başları ağrımaz. Hasta olmazlar.»

Yine buyurdu: «Cennetliklerin üstünleri ve aşağı derecede olanları yemek yeyip, iki saat dayanıp, otururlar. İki saat da birbirlerinin üstün meziyetlerini sayarlar. Dört saat, kendilerini yaratanı temcid ve takdîs ederler. İki saat birbirlerini ziyâretle meşgul olurlar.»

Yine buyurdu: «Cennette bulunanların en aşağı derecede olanına, ihsân ve bahşiş vardır. Yanına insanlar ve cinler gelse, yanında insan ve cinlerin üzerinde oturup dayanacakları kürsîler, yatak ve yastıklar vardır. Sofra, tabak, hizmetçi, yiyecek ve içecekten bir kişinin payına düşecek kadar da fazla vardır.»

Yine buyurdu: «Cennet ağaçlarının bâzısı altın, bâzısı gümüş, bâzısı yâkut, bâzısı da zeberceddendir. Budakları da böyledir. Yaprakları sizden birinizin dünyada gördüğü kumaşların en güzeli gibidir. Meyvesi kaymaktan yumuşak, baldan tatlıdır. Her ağacın uzunluğu beşyüz yıllık, kökünün kalınlığı yetmiş yıllık mesafe miktarıdır. Cennet ehlinden bir kimse Cennet ağaçlarına bakınca, o ağacın gövde, dal ve yapraklarının ve meyvelerinin sonuna varınca görülür. Her ağaçta yetmiş bin çeşit meyve vardır. Herbirinin renk ve tadı diğerinden başkadır. Cennet ehlinden biri, o meyvelerden birini arzû ettiğinde, o meyvenin bulunduğu dal, o kimse o meyveyi alsın diye, ne kadar uzakta olsa da eğilir. O kimse o meyveyi eliyle alamazsa, ağzını açar ve meyve ağzına düşer. O ağaçtan bir meyve koparıldığında Allahü teâlâ onun yerinde, ondan daha güzel, daha üstün ve daha güzel kokulusunu yaratır. O kimse, o ağaçtan kendisine yetecek kadar alıp, aynı dal yine eski yerine gider. Cennette bâzı ağaçlar daha vardır ki, ipek, hulle ve sündüs adı verilen ince dîbûlar ve eşsiz süler onlardan meydana gelir. Cennette bâzı ağaçlar daha vardır ki, tomurcuklarından misk ve kâfur saçılır.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli her cum'a günü Rablerini görürler.»

Yine buyurdu: «Eğer Cennet taçlarından bir taç semâdan sarkıtılmış olsaydı, güneşin ışığı elbette görünmez olurdu.»

Yine buyurdu: «Cennette köşkler ve kasırlar vardır. Onlarda su, süt, şarab ve baldan dört ırmak vardır. Sürâhîleri misk ile mühürlenmiştir. Cennet ehli onlardan, Cennet pınarlarından, ya'nî Zencefil, Tesnîm ve Kâfûr çeşmelerinden birisiyle karıştırmaksızın saf olarak içmezler. Ancak mukarrebler bunlardan hiçbir şey karıştırılmadan, sâf olarak içerler.»

Yine buyurdu (sallâllahü 'aleyhi ve sellem): «Eğer Allahü teâlâ Cennetekiler arasında sevinç ve neş'elerinin çokluğundan ötürü, şarab dolu kâselerin sunulmasını, birbirlerine rağbet ve iştiyâk ile takdîmlerini hükmetmemiş olsa idi, kâseyi hiçbir zaman ağızlarından çekmezlerdi.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli, binlerce yıllık veya bundan fazla mesafeden gelip, birbirlerini ve kardeşlerini ziyâret ederler. Kardeşleri yanından döndükleri zaman, kardeşleri tarafından onların bulundukları yere hediyyeler gönderilir.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli Allahü teâlâyı görüp, dönmek istedikleri zaman herbirine yeşil birer nar meyvesi verilir. İçinde yetmiş tane vardır. Her tane diğerine benzemiyen bir renktedir. Dönüşte Cennetin çarşılarına uğrarlar. Orada alış veriş yoktur. O çarşılarda, hulleler, sündüs, istebrak, ipek, inci ve yâkuttan eşi, benzeri olmıyan süsler ve asılmış taçlar vardır. Her çeşitten taşıyabildikleri kadar alıp giderler. Halbuki Cennet çarşılarından birşey eksilmez. Cennette, insanlardaki şekil ve güzellikten daha güzel sûretler vardır. Bir kimse kendi sûretinin benim güzel sûretim gibi olmasını temenni eder, kendi yüzünün güzelliği-

ni, benim yüzümün güzelliği gibi olmasını isterse, Allahü teâlâ onun yüzünün güzelliğini arzûsuna uygun yapar diye, bu sûretlerin üzerinde yazılmıştır.»

Yine buyurdu: «Sonra onları, köşk ve makamlarına dönünce hizmetçileri sâf hâlinde ve ayakta, hoş geldiniz diyerek karşılar. Herkes yanındakine müjde vererek, dilden dile zevcesine ulaştırılır. Zevcesi sürûr ve neş'esinin çokluğundan, onu karşılamaya çıkıp, kapının yanında merhaba deyip selâm verir. Muhabbet ve sohbet hâlinde köşke varırlar.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli, yemekten sonra öyle bir şarab içerler ki, daha içer içmez, yedikleri yemek ve içtikleri şerbetleri misk gibi eder. Ona (Şarâb-ı Tahûr) denir. Misk gibi kokusu çıkar. Karınlarında eziyyet verecek, rahatsız edecek bir hal olmaz. Bunu içtikten sonra yine yemek isterler. İşte Cennet ehlinin hâli böyledir, her zaman yenilenerek ebedî olarak böyle devam eder.»

Yine buyurdu: «Cennet ehlinin binek hayvanları, beyaz yâkuttan yaratılmıştır.»

Yine buyurdu: «Cennet üçtür: Cennet, Cennet-i Adn ve Dârüsselâmdır, Cennet, Cennet-i Adn'den milyon kere küçüktür. Cennet köşklerinin dışı altından, içi zebercedden, çıkma ve sundurmaları kırmızı yâkuttan, şerefe ve balkonları incidendir.»

Yine buyurdu: «Cennet ehli, Cennette zevcesiyle sohbet edince, zevki yediyüz yıl devam eder. Eksilme ve değişme olmaz. Sonra öncekinden daha güzel zevcesi, sizinle kavuşma zamanımız gelmiştir der. O kimse ona, sen kimsin? der. Ben Allahü teâlânın Secde sûresinin onyedinci âyet-i kerîmesinde vasfeylediklerindenim deyince, o kimse onun yanına gider. Onunla yeyip, içer, sohbet eder.»

Yine buyurdu: «Cennette, altından ırmaklar akan ağaç vardır ki, süvari bir kimse, onun gölgesinde yediyüz yıl yürüse sonuna erişemez. Dallarının herbirinde kurulmuş şehirler vardır. Bu şehirler binlerce kilometre uzunluğundadır. İki şehrin arası, doğu ile batının arası kadardır. Selsebil çeşmesi Cennet köşklerinden o şehirlere akar. O ağacın bir yaprağının altında büyük bir cemâat gölgelenir.»

Yine buyurdu: «Cennet ehlinden bir kimse zevcesinin yanına vardığında, zevcesi ona: Beni sana ikrâm ve ihsân eden Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Cennette bana senden sevgili ve muhabbetli bir başka şey yoktur der.»

Yine buyurdu: «Cennette, anlatanların anlatamadığı, âlimlerin kalb ve hatırlarına gelmediği, dinleyenlerin kulaklarının duymadığı, insanların görmediği şeyler vardır.»

Yine buyurdu: «Dünyada hiç bir menfaat ve karşılık beklemeden yalnız Allah rızâsı için sevişenlere, Adn Cennetinde kırmızı yâkuttan bir direk üzerinde makamlar vardır. O direğin kalınlığı binlerce yıllık mesâ-

fedir. Üzerinde binlerce binâ ve her binâda bir köşk vardır. O Allah için sevişenlerin alınlarında: «Bunlar, dünyada Allah için sevişenlerdir» diye yazılıdır. Bunlardan birisi kendi köşkünde, Cennet ehline göründüğünde, güneşin ışığı yer yüzünün evlerini aydınlattığı gibi, onun nûrunun şuâ ve ziyâsı Cennettekilerin köşk ve saraylarını pür nûr ve ziyâdar eder, aydınlatır. Cennettekiler onun yüzüne bakıp, onu tanırlar ve: «Şu kimse, Allah için sevişenlerdendir» derler ve onun yüzünü ondördüncü gecedeki ay'ın nûru gibi görürler.»

Yine buyurdu: «Cennet ehlinden bir kimsenin, hizmetçisinden üstünlüğü, ondördüncü gecedeki ay'ın parlaklığının diğer yıldızlardan olan üstünlüğü gibidir.»

Yine buyurdu: «Cennetteki kadınlar yemeklerden sonra güzel ve yüksek sesler çıkarıp, biz sonsuz olarak Cennetteyiz, ölmeyiz. Emniyetteyiz, asla korkmayız. Hakkın rızâsına kavuşmuşuz. Artık ebedî olarak Hakkın gazabına dûçâr olmayız. Biz genciz. Asla ihtiyarlamayız. Elbiseler ile örtülüyüz, hiçbir zaman çıplak olmayız. Bizler (Hayrân-ı hisânız), ya'nî huyları ve yüzleri güzel olanlarız. İyi insanların zevceleriyiz» derler.

Yine buyurdu: «Cennet kuşlarının yetmiş bin kanadı vardır. Her kanadının rengi ayrı ayrıdır. Her kuşun büyüklüğü en ve boy olarak birer mildir. Mü'min olan kimse, onlardan kebab ve kızartma yapmak isteyince, kuş onun yanına gelip, tabak içine konup silkinir. Pişmiş ve kızarmış olarak, yetmiş çeşit yemek olarak ortaya çıkar. Tad ve lezzeti, kudret helvası denilen men'den iyi, hafiflik ve yumuşaklığı kaymaktan çok ve sütten beyazdır. Mü'min ondan yiyince, aynı kuş silkinip, uçar, bir tüyü ve kanadı eksilmez. Cennet kuşları ve binekleri, Cennet bahçelerinde ve Cennet köşkleri etrafında güdülürler.»

Yine buyurdu: «Allahü teâlâ Cennette olanlara altın yüzükler (21) ihsân eder. O yüzükleri takarlar. Bu yüzüklerin adı, sonsuzluk yüzükleridir. Bunlar Cennette sonsuz kalmağa alâmettir. Sonra Cennet ehli Dârüsselâmda Allahü teâlâyı gördüklerinde, Allahü teâlâ onlara inci ve yâkuttan da yüzükler ihsân eder.»

Yine buyurdu: «Cennette bulunanlar, Dârüsselâmda Allahü teâlâyı görmek için toplandıkları zaman, yerler, içerler ve çeşit çeşit ni'metler ile nimetlendirilirler. Allahü teâlâ, Dâvud aleyhisselâma: «Ey Dâvud, o güzel sesinle beni temcîd ve takdîs eyle» buyurduğunda, Dâvud aleyhisselâmın güzel sesini dinlemek ve ondaki lezzet ve te'sire kapılmak ya'nî Cennet içinde onu dinlemek için susmayan bir şey kalmaz. Sonra Allahü teâlâ onlara hulleler giydirir. Sonra Dârüsselâmdan kendi yerlerine dönerler.»

Yine buyurdu: «Cennette herkes için bir ağaç vardır. O ağaca Tûbâ

---

(21) Altın dünyada erkeklere haram, Cennette ise helâldır ve süstür.

denir. Cennette olanlardan biri iyi elbiseler giymek istediğinde Tûbâ ağacının tomurcukları onun için açılır. Her tomurcuk altı renktir. Her renkte altmış renk vardır. Bir tomurcuk ve elbise diğerine benzemez. İstediğini alır.»

Yine buyurdu: **«Cennet kadınlarının sînesinde: «Sen benim habîbimsin, ben de senin habîbinim. Ben senden şaşmam ve ayrılmam. Kalbimde de vesvese, endişe, kıskançlık, çekememezlik ve hiyânet yoktur» diye yazılıdır. Cennet ehlinden birisi zevcesinin göğsüne baktığında, kemik ve etlerinin arkasında karaciğerini ve yüreğini görür. Zevcesinin ciğeri kendine, kendi ciğeri zevcesine ayna olur. Nitekim Errahman sûresinde: «Cennet ehlinin zevceleri beyazlık ve kırmızılıkta saf yâkut ve temiz mercân gibidirler» âyet-i kerîmesi bunu gösteriyor.»**

Yine buyurdu: **«Cennet ehli öyle bineklere binerler ki, onların ayağı gözünün gördüğü son noktaya erişir. Bu binekler, yâkut ve inciden yaratılmıştır. Büyüklükleri de yetmiş mildir. Dizginleri inci ve zebercedden halkalar ile sıra sıra işlenmiştir.»**

CENNETTEKİLERİN HÂLİ

İnsan sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesinin tefsîri beyânındadır.

Âyet-i kerîmenin başında: **«Allahü teâlâ, kıyâmet günü hesâbının şiddetinden ve Cehennemin korkusundan mü'minleri korur.»** Ya'nî o dehşet verici günde Cehennemin bukağı ve zincirlerle kuvvetlice bağlı olduğu **«Üzerinde ondokuz melek vardır»** âyet-i kerîmesinden anlaşılmaktadır. Her meleğin yanında yetmiş bin melek bulunduğu halde, itilerek Arasat meydanına getirilir. Ondokuz hâzin (melek) yardımcıları ile onu iterler. Bazan sağında, bazan solunda ve bazan arkasında yürürler. Her meleğin elinde demirden gürzler vardır. Cehenneme bağırıp, onu yürütürler. Cehennemin eşek anırması gibi, gayet çirkin ve korkunç sesi koyu dumanı ve ehline gazabının şiddetinden meydana gelen yüksek alevleri ve coşması vardır. İşte Cehennemi bu halde getirirler. Onu Cennetle insanların durduğu yer arasına koyarlar. Bu durumda Cehennem insanlara doğru bakıp, onları yutmak için üzerlerine saldırıp, hücum ettiğinde, hâzinler zincirler ve bukağılar ile onu zaptederler. İnsanlara ulaşamadığını görünce, şiddetle kaynar ve coşar ki, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: **«Gayz ve gazabının çokluğundan parça parça olmak derecesine gelir.»** Sonra yine türlü sesler ile bağırır. Cehennemi bu halde gördüklerinde, meydana gelen korkunç dehşetle, yürekleri boğazına gelip, gözleri kararıp, kendilerini şaşırırlar. Sonra Cehennem büyük bir heybetle kükreyip, yüksek sesle bağırınca bundan önce bildirildiği gibi haller meydana gelir. Bundan sonra Cehennem gökteki yıldızların sayı-

sı kadar kıvılcımlar saçar. Her kıvılcım batıdan gelen büyük bulut gibidir. Beyan olunan kıvılcımlar, insanların başlarına düşerler. İşte Allahü teâlâ, sözünü tutan ve Hakkın azâbından korkan mü'minleri bu Cehennem kıvılcımlarına ve azâbına hedef olmaktan korur. Allahü teâlâ tevhîd ve îman ehlini ve ehl-i sünneti o günün dehşetinden korumağa yeter ve onlara fadl ve ihsânı ile rahmetini saçar; hesablarını kolay eder. Onları Cennete sokup, sonsuz olarak Cennette bulundurur.

Kâfirler, müşrikler ve putlara tapanların, kötülük üzerine kötülüklerini, korku üstüne korkularını, azâb üstüne azâblarını arttırıp, onları Cehenneme sokar ve devamlı orada bırakır.

Âyet-i kerîmenin sonunda: **«Allahü teâlâ onların yüzlerine parlaklık ve neş'e, kalblerine sevinç ve sürûr ihsân eder»** buyuruyor. İşte bu neş'e ve sürûr, kıyâmette mü'minin kabrinden çıktığı vakittir ki, o anda mü'minin karşısına yüzü güneş gibi nûrlu ve güzel tebessümlerle gülen, üstünde beyaz örtüler ve başında tâç olan bir insan gelir. O mü'mine yaklaşıp: «Ey Allahü teâlânın velî kulu» deyip selâm verir. O mü'min de selâmını alır. Sen kimsin, meleklerden bir melek misin? diye ona sorar. Hayır, melek değilim cevabını verir. Sen peygamberlerden bir peygamber misin? der. Hayır, ben peygamber de değilim cevabını verir. Sen mukarreblerden misin? der. Hayır, mukarreblerden de değilim cevabını verir. Öyleyse kimsin? der. Ben senin sâlih amelinim, seni Cehennem azâbından korumak ve Cennetle müjdelemek için geldim cevabını verir. Benden ne istersin? deyince, o kimse, benim üzerime bin der. O mü'min: Sübhânellah! Senin gibi bir kimse üzerine binmek bana uygun olmaz dediğinde: O kimse, evet sana, benim üstüme binmek yakışır. Zira ben dünyada, uzun zaman senin üstünde idim. Şimdi Allah için senin benim üzerime binmeni istiyorum der. O mü'min, ona biner. O kimse o mü'mine: Asla korkma, ben seni Cennete ulaştırmak için yol göstericiyim dediğinde, o mü'min ferahlanır ve bu neş'e yüzünden belli olup, yüzü nurlanır, parlar, kalbi de sürûr ve sevinç ile dolar. İşte Allahü teâlânın: **«Allahü teâlâ onların, yüzlerine parlaklık ve neş'e, kalblerine sevinç ve sürûr ihsân eder»** âyet-i kerîmesinin sırrına, kıyâmet gününde mü'minin kavuşması böyle olur.

Ama kâfir olan kimse kabrinden çıkıp, önüne baktığı zaman karşısında yüzü çirkin, gözleri gök, kendisi ve elbisesi zift ve katrandan siyâh, dişlerini yere süren, yere bastığında gök gürültüsü gibi gürleyen, kokusu leşten fenâ olan bir kimse görür. O kâfir, o kimseye, sen kimsin, ey Allahın düşmanı? diyerek ondan kaçmak, uzaklaşmak istediğinde, o kimse ona: Ey Allahın düşmanı bana yakın gel, ben senin, sen benimsin der. Kâfir ona: Eyvah! Sen şeytan mısın, ne çirkin ve fena kimsesin diye sorar. Hayır, ben şeytan değilim, ancak senin dünyada işlediğin kötü amelinim der. Kâfir ona, benden ne istersin? sorunca,

sırtına binmek, yüklenmek isterim cevabını verir. Kâfir ona, Allah için olsun beni bırak, sen beni insanlar arasında rezil ve rüsvâ edeceksin diye yalvarınca o çirkin kimse: Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben bundan vazgeçemem, dediğim her şey olacaktır. Sen dünyada uzun zaman bana bindin, ben de bugün sana bineceğim» deyip hemen sırtına biner. En'âm sûresi otuzbirinci âyet-i kerîmesinde bildirilen: **«Günahları sırtlarına yüklenir»** ma'nâsı bunu gösteriyor. Sonra Allahü teâlâ velîlerini, sevgili kullarını zikredip: **«Allahü teâlânın velîlerinin karşılık ve mükâfatı, dünyada çeşit çeşit belâlara, emirleri yapıp yasaklardan kaçmağa ve kadere teslîme sabır ve tahammülleri sebebiyle, Cennetin meyve ve ni'metleriyle ve Cennetin ipek ve atlas elbiselerini giymeleridir»** buyuruyor.

Yine Allahü teâlâ İnsan sûresinin onüçüncü âyet-i kerîmesinde: **«Onlar Cennette sedir ve tahtlar üzerinde otururlar. Orada asla güneş ve zemherîr görmezler»** buyuruyor. Ya'nî onlara güneşin sıcağı ve zemherîrin (Karakışın) soğuğu olmaz. Zira Cennette kış ve yaz yoktur. Ondördüncü âyet-i kerîmesinde: **«Cennet ağaçlarının gölgeleri onlara yakın olup, meyveleri de onların emrine âmâde olup, mü'minler, istedikleri şekilde onlardan, ayakta, oturur veya yatar halde yerler»** buyuruyor. O meyveleri yemek istedikleri zaman, o ağaç ve meyveler kendilerine eğilerek yaklaşırlar, onlardan alırlar, sonra o ağaçlar yine doğrulup yerine giderler. Onbeş ve onaltıncı âyet-i kerîmesinde: **«Onların Cennette büyük ve küçük gümüşten billûr gibi içleri görünen kâse ve testiler ile etraflarında dolaşan sâkîler, diledikleri kadar onlara verirler»** buyuruyor. Onyedinci âyet-i kerîmesinde: **«Onlara Cennette şevk verici zencefil ile karışık şarab sunulur»** buyurdu. Onsekizinci âyet-i kerîmede: **«Cennette bir pınar vardır ki, Cennet-i Adn'den çıkar, Cennetin her tarafından geçer. Cennetliklerin emrinde olduğundan nereye isterlerse, oraya gider»** buyurdu. Ondokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Gençlikleri gitmiyen, bir halde bulunup ebedî helâk olmıyan Cennet Gılmân ve Vildânları etrafında dönerler. Hizmetlerine devam ederler ki, sen onları gördüğün zaman, güzellik ve beyazlıkta inci, sayı bakımından, kalabalık olmalarından ötürü sayıları bilinmiyen, sedeften saçılmış inciler zannedersin»** buyurdu. Yirminci âyet-i kerîmesinde: **«Cennette hangi tarafa bakarsan, orada anlatılamıyan ni'metler büyük ve geniş mülk görürsün» buyuruyor. «İşte bu geniş mülk, Cennet ehlinden bir kimse içindir. Onda bir köşkü, içinde de ayrıca yetmiş kasır vardır. O kasırların herbirinde inciden yetmiş oda vardır. Her odanın uzunluğu ve eni birer fersahdır. O oda üzerinde altın'dan dört bin kapı vardır. İçinde inci ve yâkutla süslenmiş serîr ve serîrin sağ ve solunda altından binlerce kürsî vardır. Kürsîlerin ayakları kırmızı yâkuttandır. Serîr üzerinde binlerce yatak ve yaygı vardır. Hepsinin rengi başkadır. O kimse sedir üzerinde**

oturuken, beyaz ipekten yetmiş hulle giymektedir. Önünde zeberced ve rengârenk mücevherlerle süslü takye vardır. Her cevherin rengi başkadır. Başında altın taç vardır. Bu tacın yetmiş yüzü vardır. Her yüzünde öyle bir inci var[illegible] [illegible]ki, kıymeti doğu ile batı arasındaki malın kıymeti kadardır. Elind[illegible] [illegible]zik vardır. Yanında binlerce hizmetçi vardır. Daima aynı [illegible] [illegible]şları ilerlemez, ihtiyarlamazlar. Önüne kırmızı yâkuttar[illegible] [illegible]e önceki hadis-i şerîflerde bildirilen yemek, su v[illegible] [illegible]kdîm edilir.»

[illegible] [illegible]lahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resû[illegible] [illegible]n) buyurdu: «Eğer Cennetin câriye ve [illegible] [illegible]karılsa, insanlar onun için birbirleri [illegible] [illegible]hepsi ölürlerdi. Eğer hûr-i ayndan [illegible] [illegible]un nûrundan, güneşin nûru ve [illegible] [illegible]nsenin Peygamber efendimize [illegible] [illegible]t edenle, hizmet edilen ara[illegible] sında [illegible] yed-i kudretinde olan Allahü te[illegible] [illegible]hizmet edilen arasındaki fark, ona[illegible] [illegible] arasındaki fark gibidir» buyurd[illegible]

Peygamb[illegible] [illegible] sellem) buyurdu: «Cennet ehli, serîr [illegible] [illegible]e safâ ile otururken, Allahü teâlâ bir melek [illegible] [illegible]ında, ayrı ayrı renkte çok ince ve lâtif yetmiş hu[illegible] [illegible]kları arasında görünmez gibidirler. Kendisi Allahü teâlân[illegible] [illegible]ve rızâsını bildirmeğe me'murdur. Gelip o kimsenin köşk ve [illegible]ın kapısında durup, kapıda durana: «Ben âlemlerin rabbinin tarafın[illegible]n gönderilmişim. Allahü teâlânın sevgili kulunun yanına girmeme bana izin ver» dediğinde, kapıdaki kimse: «Ben o velî kulun yanına gidip ona arzedemem, ancak seni burada hizmet edenlerden benden üstün bulunana bildiririm» der. Bu sûretle her görevli kendisinin bir üsttekine başvurarak yetmiş kapı ve şahıstan sonra, o kimseye haber ulaştırırlar: «Ey Allahın sevgili kulu. Âlemlerin rabbinin elçisi kapıda duruyor» dendiğinde, o meleğin girmesine izin verilir. Melek yanına girince: «Esselâmü aleyke, ey Allahü teâlânın velî kulu, izzet ve celâl sâhibi olan rabbim sana selâm söylüyor ve senden râzıdır» diyerek, Allahü teâlânın selâmını ulaştırır ve Allahü teâlânın ondan râzı olduğunu beyân edince, o kimse, öyle bir sevinç ve sürûra müstağrak olur ki, eğer Allahü teâlâ, o kimsenin ölmeyeceğine hüküm vermemiş olsaydı, sevincinden elbette ölürdü.» Bu beyân olunan halleri Tevbe sûresinin yirmibirinci âyeti doğrulamaktadır. Yine Allahü teâlâ, yukarıda bildirilen âyet-i kerîmede: «Cennette hangi tarafa bakarsan, orada anlatılmaz ni'metler görürsün» ma'nâsı bunu göstermektedir. «Allahü teâlâ tarafından gönderilen melek de, onun yanına ancak izin ve

müsâde ile girer. Büyük ve geniş mülkü görürsün» âyet-i kerîmedir.

Aynı sûrenin yirminci âyet-i kerîmesinde: **«Onların üzerindeki elbiseler yeşil sündüs ve istebraktır»** buyurdu. Âyet-i kerîmenin devamında: **«Cennet ehli, kollarına gümüş bilezikler takarlar»** buyuruyor. Diğer bir âyet-i kerîmede bileziklerin üç türlü, gümüş, altın ve inciden olduğu beyân ediliyor. Sonra aynı sûrede: **«Allahü teâlâ Cennet ehline kötü düşünce ve yaramaz huylardan temizleyici şarâb-ı tâhûr içirir».** Bu şarâb-ı tâhurdan içmek şöyle olur. Cennetin kapısında bir ağaç vardır. Dibinden iki su çıkar. Bir kimse Sırâtı geçip o iki suya doğru gidince, önce bir pınara varır. Orada yıkanır. O zaman kokusu miskten güzel, boyu ise Âdem aleyhisselâmın boyu kadar ya'nî otuz metre olur. Cennette bulunan erkek ve kadınların yaşı, İsâ aleyhisselâmın yaşı kadar, ya'nî otuzüç olur. Küçüklerin yaşı otuzüçe yükselir, ihtiyar ve yaşlı olanların yaşı otuzüçe iner. Cennette bulunan erkek ve kadınların güzelliği, Yâ'kub aleyhisselâmın oğlu Yûsuf aleyhisselâmın güzelliği gibidir. Sonra diğer pınardan içip, kalbindeki kıskançlık, gam, gussa, hüzün ve keder gider. Allahü teâlâ içtiği su sebebi ile kalbini temizler. Cennette olanların dili Muhammed aleyhisselâmın dili üzere arabî olur. Sonra o pınardan Cennet kapısına vardıklarında, Cennet melekleri onlara: «Pâk ve temiz oldunuz mu?» derler. Hepsi birden: «Evet pâk ve temiz olduk derler» Cennet melekleri onlara: **«Sonsuz kalmak üzere Cennete giriniz»** derler ve Cennette sonsuz kalacaklarını ve bir daha çıkmıyacaklarını, daha girmeden kendilerine müjdeler. Cennet kapısından giren kimsenin, dünya amelini yazan Kirâmen Kâtibîn melekleri de, yanında olup, ayrıca yanlarında kırmızı yâkuttan yaratılmış bir at bulunan bir melek de vardır. O atın dizginleri de kırmızı yâkuttandır. O atın üzerinde bir eyer vardır ki, önü ve arkası inci ve yâkuttan, iki tarafı altın ve gümüştendir. O meleğin yanında yetmiş kat hulle vardır. Bu hulleleri Cennet kapısında o kimseye giydirir, başına tâç koyar. O kimsenin beraberinde, sedef içindeki inci gibi binlerce hizmetçi vardır. O melek kendisine: Ey Allahü teâlânın velî kulu, bu ata bin, bu at senindir. Senin için buna benzer daha binekler vardır der. O kimse ata biner. O atın iki kanadı vardır. Adımlarını, gözünün gördüğü yere basar. Yanında onbin hizmetçi ve dünyâda kendisiyle beraber olup amelini yazan Kirâmen melekleri de beraber bulunduğu halde, onun üzerinde seyrederek köşk ve saraylarına ulaşır. Orada iner, sonra Allahü teâlâ: **«Sizin için vasfeylediğim ni'metler, güzel sevablardan amelinize karşılık ve mükâfat olup, gayret ve ameliniz makbûl oldu. Allahü teâlâ size karşılık olarak Cenneti ihsân eyledi»** buyurdu.

RECEB AYININ ÜSTÜNLÜĞÜ

Allahü teâlâ Tevbe sûresi otuzaltıncı âyetinde: **«Ayların sayısı, Allahü teâlânın indinde, gökleri ve yeri yarattığı günkü kitabında olduğu gibi, onikidir. Bunlardan dördü haramdır»**, ya'nî muhterem aylardır, buyuruyor. Resûlüllah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) Mekke-i Mükerreme'yi fethinden önce, mü'minlerin Medîne'den Mekke'ye gidişlerinde, biz haram ayda kâfirlerle savaşmaktan korkarız demeleri, bu âyet-i kerîmenin inmesine sebeb olmuş ve Allahü teâlâ bu âyet-i celîleyi indirerek, bu hususta verdiği ilâhî müsâadesini beyân buyurmuştur. Ya'nî Allahü teâlâ gökleri, yeri, ince ve kalın şeyleri yarattığı zamandan beri, levh-i mahfuzda ayların adedi onikidir. Bu kamerî ayların dördü haram aylardır. Onlarda harb etmek, haram kılınmıştır. Bunlar da Receb, Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır.

Bunlardan birisi Recebdir. Yalnızdır, tekdir. Üçü ise birbiri arkasından gelir. Âyet-i kerîmenin devâmının tefsîrinde: Bu muayyen ayların haram olması İbrâhim aleyhisselâmdan kalma dîn-i kayyîmdir. Ey mü'minler, siz bu dört ayda, kendinize zulmetmeyiniz ki, bu aylarda işlenecek sâlih amellerin karşılığı, bunun gibi zulmün cezası da diğer aylardan büyüktür. Diğer aylarda yasakları işlemekle nefsine zulmü terketmeyi buyurduğu halde, bu dört ayı tekrar mahsûs kılması, onlardaki hürmetin çokluğunu bildirmekte, bu dört ayda nefsine zulmetmenin, diğer aylarda yapılandan daha şiddetli olduğunu beyân etmektedir. Nitekim Allahü teâlâ: **«Beş vakit nemazı ve vüstâ (ikindi) nemazını muhafaza ediniz»** buyuruyor. Her ne kadar emir, bütün nemazları kapsamakta ise de, Salât-ı Vüstâ'nın — ki ikindi nemazıdır — muhafazasını, korunmasını, vaktinde ve erkân ve şartlarına uygun kılınmasını emreylemiş ve özel olarak ayrıca belirttiğinden vüstâ nemazının, diğer vakitlerdeki nemazlardan üstün olduğunu hatırlatmıştır. Ebû Yezîd (rahımehullah), zulümden murad, Allahü teâlâya itâati terk ve günahları işlemektir buyurdu. Bir başkası: Zulûm, bir şey'i yerinden başka bir yere koymaktır, dedi. Bu da Ebû Yezîd'in (rahımehullah) sözünün ma'nâsına uymaktadır. Aralarında fark yoktur. Sonra âyet-i kerîmede Allahü teâlâ: **«Mekke müşrik ve kâfirleri bu aylarda sizinle savaş ederlerse, siz de onların hepsi ile savaşınız. Ve biliniz ki, Allahü teâlânın yardımı müttekîler içindir»**, ya'nî Allahü teâlâya itâat edip, ondan korkanlar içindir,

buyuruyor. Tefsîr âlimleri dîn-i kayyim'den murad üzerinde ayrı ayrı söylemişlerdir. Mukatil (rahımehullah) dîn-i kayyim, hak dindir, diğerleri, dîn-i kayyim, dîn-i sâdıktır ki, İslâm dînidir dediler. Başkaları da, dîn-i kayyim, dîn-i hanîfiyyedir veyâ, dîn-i kayyim, Allahü teâlânın müslimanlara emrettiği şeylerdir dediler.

Receb kelimesi, tercîb'den türemedir. Arabcada tercîb ta'zîm ve hürmet demektir. Nitekim bir aya hürmet ettiğin zaman: Recebtü —hürmet ettim— dersin.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) vefâtı gününde Medîne-i Münevvere'de Benî Saîd çardağında halîfe ve imâmın ta'yîni husûsunda, Muhâcirîn (22) ve Ensâr (23) arasında meydana gelen ayrılıkta Ensâr tarafından: «Bizden bir halîfe, sizden de bir halîfe seçelim» dendiğinde Cenâb-ı Münzir bin Cemuh'un ortaya atılıp: Ben kavmim için ta'zîm ve hürmet edilen bir kimseyim» sözü de bu cinstendir.

Bazıları Receb, bir kimsenin başkasına heybetli görünmesi ve bu yüzden ta'zîm olunmasına denir. Nitekim oniki aydan biri olan Receb ayı bu ma'nâdadır. Zira câhiliyye zamanında Receb ayına çok fazla ta'zîm eder, saygı gösterirlerdi dediler. Bazıları da hatırlanmak ma'nâsındadır, çünkü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Receb ayı hakkında: **«Receb ayında Şa'ban için çok iyilikler hazırlanır»** buyurdu dediler. Başkaları da Tercîb, Allahü teâlâyı tekrar tekrar zikretmek ve ona karşı saygılı olmaktır, çünkü melekler Receb ayında tesbîh, tahmîd ve takdîsi çok tekrar ederler dediler. Receb ayı dendiği gibi Recme ayı da denir. Anlamı, o ayda mü'minlere eziyet vermemeleri için şeytanlar kovulur, uzaklaştırılır demek olur. Receb ayında **R.C.B.** sessiz harfleri vardır. R, Allahü teâlânın rahmetine, C, Allahü teâlânın cûd, cömertlik ve inâyetine, B ise bir ve ihsânına işârettir. Yine Receb ayının başından sonuna kadar Allahü teâlâ tarafından üç şey ihsân olur: Kula azâbsız rahmet, bahillik etmeden cömertlik, eziyyet etmeden bir ve ihsânıdır.

RECEB-İ ŞERÎFİN DİĞER ADLARI

Receb ayının başka isimleri de vardır: **Receb-i Mudır, Muttasıl-ül esne, Şehrü'l-asem, Şehrullahil ehab, Şehrü'l-Mutahhar, Şehrü's-sâbık,** ve **Şehrü'l-Ferd** gibi. Receb-i Mudır denmesi, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir hutbesinde: **«Zaman, Allahü teâlâ gökleri ve yeri yarattığından beri, aynı şekilde devretmektedir. Sene oniki aydır. Dördü haram aylardır. Bunlardan üçü ard arda gelmektedir. Bunlar Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır. Birisi de ferd ya'nî tekdir. O da, iki**

---

(22) Mekke'den Medî'neye göç etmiş olan eshâb-ı kirâm'a denir.
(23) Medîne'deki sahâbilere denir.

Cemâz'il ile Şa'ban arasında olan Receb-i Mudırdır» buyurdu. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem), Receb'in yerini, iki Cemâz ile Şa'ban ayları arasında bildirmesi, müşrik ve arab kâfirlerinin câhiliyyet zamanında işlemiş oldukları (te'hir etme işini), ya'nî bir ayın hürmetini diğer aya geçirmelerini ortadan kaldırmak içindir. Çünkü Allahü teâlâ bu çirkin değiştirme ve geciktirme işini Tevbe sûresinin otuzyedinci âyet-i kerîmesinde: **«Bir ayın hürmetini diğer aya te'hir etmede küfür fazladır. Kâfirler o te'hir ile daha çok dalâlette, sapıklıkta bulundular. Allahü teâlânın haram ettiği ayların sayısı tamam olsun diye, bu aylardan birini bir sene helâl edip, yerine başkasını koyarlar. Bir sene yine onu haram ederler. Allahü teâlânın haram ettiğini, helâl etmeleriyle, çirkin amelleri süslendirip dalâlette, sapıklıkta kaldılar. Allahü teâlâ kâfirlere bu amelleri sebebiyle hidâyet vermez»** buyurarak bildiriyor.

Onların ayların yerini değiştirmesi şöyle oluyordu: Cahiliyyet zamanındaki insanların yağmacı, kavgacı ve bozguncu olmaları sebebi ile geçimleri bu yoldandı. Üç ay ardarda bu işten geri kalmaları kendilerine ağır gelirdi. Bu yüzden Mîna'daki Cemre zamanında Akabe cemresinden dönerken, Benî Kinâne'den kavminin reisi olan Nuaym bin Sa'lebe adındaki kimse devesine binip yüksek sesle: Ben, düâsı kabûl olan, düâ ve isteği ayıblanmıyan, hüküm, kazâ ve isteği geri çevrilmez mukaddes ve düâsı makbûl bir kimseyim» diye, orada bulunanlara karşı bağırınca, oradakilerin hepsi: «Doğru söyledin» diyerek, sözünün doğruluğunu tasdîk edip: «Bize bir ay'ı te'hîr eyle» diye ricâ ederler. Bununla Muharrem ayındaki hürmetin, Safer ayına te'hîrini ve Muharrem'in kendilerine helâl kılınmasını isterlerdi. Nuaym bin Sa'lebe de onların ricalarını helâl edip, Muharrem'in hürmetini Safer'e te'hîr eylerdi. Gelecek yıl ise, Muharrem'i haram, Safer'i helâl eylerdi. Halkın tümü onun sözünü kabûl ile dağılıp yerlerine gider, gereği ile amel ederlerdi.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Receb ayını, iki sıfatla tavsîf ve iki medhiye ile kuvvetlendirmiştir. Bunlardan biri Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) ona Receb-i mudır adını vermesidir. Zira Mudır kabilesi, Receb ayına ta'zîm ve hürmette, onu büyük bilmekte pek ileri gitmişlerdi. İkincisi Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem), Receb ayının iki cemaz ile Şa'ban arasında bulunmasiyle tesbît eylemesidir. Bu da Muharrem ayının hürmetinin Safer ayına te'hîr edilmesi gibi. Öne ve sonraya alma korkusu sebebiyledir. Receb ayını özel olarak tesbît etti. Hürmetini dâimî ve kuvvetli kıldı.

Bazıları da Receb ayına Receb-i mudır denirdi. Çünkü kâfirlerden bazısı Recebde, kabîlelerden bir kabîle için beddüâ ettiklerinde Allahü teâlâ o kabîleyi helâk etmişti dediler. Bunun için Cahiliyyet devresindekiler kendilerine zulmeden kimse için beddüâlarını Receb'e te'hîr eder-

ler ve o anda o zâlimin helâki için düâ ederlerdi. Düâları reddedilmezdi.

Muttasıl-ül Esne adı verilmesi, Câhiliyye insanları Receb ayı gelince, kılıcı kınına, okları kılıfına koyarak, Receb ayına hürmet etmek, çarpışmayı terk ve te'hîr ile, âlet ve silâhlarını kaldırmaları sebebi iledir.

Şehrü'l-Asem adı verilmesi, Osman bin Affan'dan (radıyallahü anh) bildirilene bağlıdır. Hazret-i Osman (radıyallahü anh) Receb-i şerîfin başlangıcına rastlayan bir cum'a günü minbere çıkıp, hutbe okudu. Sonra: «Uyanınız ve biliniz ki, bu ay Şehrüllahi'l-Asem'dir. Sizin zekât ayınız, günahlardan pâk ve temiz olma ayınızdır. Birinizin borcu varsa, önce borcunu ödesin, kalanının zekâtını versin» buyurdu.

İbn-i Enbârî, Receb ayına Asem (ya'nî sağır, duymaz) denilmesi, şunun içindir ki, arablar her zaman birbirleri ile kavga, harb ve cenk üzere bulunmakta iken, Receb ayının hilâli gökte görülünce, hemen silâhlarını bırakırlar, mızraklarını kaldırır, harbelerini çıkarırlardı. O ayda silâh sesi asla duyulmazdı. Bir kimse babasını öldüreni bulup öldürmek için çıkmış, atına binmiş iken, Receb ayında babasını öldüreni görmüş olsa, güyâ onu görmemiş gibi, asla ona saldırmazdı. Onun semt ve tarafından verilecek haberi de işitmezdi. Bunun için bu aya Şehr-i Asem (sağır ay) denmiştir, dedi.

Bazıları da Receb ayına Asem (sağır) denilmesi, bu ayda Allahü teâlânın hiçbir kavmi helâk ettiği duyulmamıştır. Çünkü Allahü teâlâ geçmiş ümmetlere diğer aylarda da azâb etmiştir. Ancak Receb ayında hiçbir ümmet ve cemâat üzerine Allahü teâlânın azâbı gelmemiştir, dediler.

Allahü teâlâ Nûh aleyhisselâmı Receb ayında gemiye bindirmiş, kendisiyle beraber bulunanlar ile Nûh aleyhisselâmın gemisini altı ay su üzerinde yüzdürmüştür.

İbrâhim Nehâî (rahımehullah): «Receb ayı, Allahü teâlânın ayıdır. Allahü teâlâ Nûh aleyhisselâmı Receb ayında gemiye bindirdi, Nûh aleyhisselâm gemide Receb-i şerîfi oruç tutup, kendisi ile beraber gemide bulunanlara da oruç tutmalarını emrettiğinden Allahü teâlâ, Nûh aleyhisselâma ve beraberinde bulunanlara tûfandan emîn ve kurtuluş verdi. Yeryüzünü şirk ve düşmanlıktan temizledi» buyurdu. İbrâhim Nehâî'den başkası bunu Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) şöyle ulaştırmıştır: Hibbetullah isnâd ile Ebû Hâzim'den, o da Sehl bin Sa'd'den (radıyallahü anhüm), o da Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirerek, Resûlüllah efendimizin: **«Uyanınız ve biliniz ki, Receb ayı haram aylardandır. Allahü teâlâ bu ayda Nûh aleyhisselâmı gemiye bindirdi. Nûh aleyhisselâm gemide oruç tuttu ve yanında olanların tutmasını emretti. Allahü teâlâ onları kurtardı, boğulmaktan korudu. Ve Al-**

lahü teâlâ yeryüzünü tûfan sebebi ile küfür ve taşkınlıklardan temizledi» buyurduğunu haber vermiştir.

Bazıları da, Receb'e (Sağır ay) denildi. Zira ey mü'min! Receb-i şerîf ayı, senin bu ay içinde kötülük ve eziyyetlerinden sağırdır. Halbuki fadl ve şerefini duyucudur. Allahü teâlâ onu senin cefâ ve zilletinden sağır etmesi, kıyâmet gününde senin cefâ ve zilletine şâhidlik etmeyip, ancak senin faydan için senin o aydaki fazîlet ve iyi işlerinden duyduğu şey'e şâhidlik etmesi içindir, dediler.

Receb ayına Ehab denmesi, bu ay içinde kullar üzerine rahmet saçılmasına, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ihsân ve sevabların, insanların gönlüne gelmiyen şeylerin verilmesi olduğundandır. Şeyhü'l-İmâm Hibbetullah bin Mübârek Sekâtî'nin (rahımehullah) isnâd ile A'meş'den, o da İbrâhîm'den, o da Alkame'den, o da Ebû Hudrî'den (radıyallahü anhüm), onun da Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) haber verdiği hadîs-i şerîf şöyledir: **«Allahü teâlâ gökleri ve yeri, ince ve kalın şeyleri yarattığı zamandan beri, Levh-i mahfûz indinde ayların sayısı onikidir. Dördü haram aylardır. Onlarda çarpışma haram edilmiştir. O haram aylardan biri de Receb-i ferddir ki, ona Şehrullahi asem denir. Üçü de Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem'dir ki, bunların üçü birbiri ardından gelir. Ancak Receb şehrullahdır** [ya'nî Allahü teâlânın ayıdır]. **Şa'ban benim ayımdır. Ramazan benim ümmetimin ayıdır.» Demek ki, bir kimse îman ederek ve sevâbını Allahü teâlâdan bekliyerek Receb-i şerifde bir gün oruç tutsa, Allahü teâlânın pek büyük rızâsına lâyık ve müstahak olur. Allahü teâlâ o kimseye, Firdevs-i a'lâda makam verir. Bir kimse Receb-i şerîften iki gün oruç tutsa, kat kat öyle sevab ve karşılık verilir ki, her sevabın katı, dünya dağı gibidir. Bir kimse Receb-i şerîfte üç gün oruç tutsa, Allahü teâlâ Cehennem ile o kimse arasında perde olarak bir hendek yapar ki, bu hendeğin uzunluğu bir yıllık mesâfedir. Bir kimse Receb-i şerîfte dört gün oruç tutsa dünyada delilik, cüzzam ve bars hastalıkları belâsından kurtulur. Bir kimse Receb-i şerîften beş gün oruç tutsa, kabir azâbından emîn olur. Altı gün oruç tutsa, kıyâmet günü kabrinden kalkarken yüzü ondördüncü gecedeki aydan daha parlak ve nûrlu olarak kalkar. Yedi gün oruç tutsa, Allahü teâlâ ona her günü için Cehennem kapılarından birini bağlar. Sekiz gün oruç tutarsa, her günü için Allahü teâlâ Cennet kapılarından birini açar. Dokuz gün oruç tutsa, kabrinden çıkarken «Eşhedü en lâ ilâhe illâllah» diyerek çıkar. Yüzü Cennet tarafından başka tarafa döndürülmez. On gün oruç tutsa, Allahü teâlâ onun için Sırat'ın her milinde yatak ve yaygı yaratır. Sırat'dan geçerken onun üzerinde istirahat eder. Onbir gün oruç tutsa, kıyâmet günü kendinden efdâl kimse görmez. Ancak kendisi gibi oruç tutanı yâhut daha fazla tutanı görür. Oniki gün oruç tutsa, Allahü teâlâ, kıyâmet günü öyle iki hulle giydirir ki, birisinin kıymeti**

dünya ve içindekilerden hayırlıdır. Onüç gün oruç tutsa, kıyâmet günü insanlar şiddet içinde bulundukları halde, ona Arş'ın gölgesinde sofra kurulur ve ondan yer. Ondört gün oruç tutsa Allahü teâlâ ona göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve asla insanların gönlünden geçmemiş olan ni'metler verir. Onbeş gün oruç tutsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu, emînler ve selâmette olanlar mevkiinde durdurur. Onun yanından geçen mukarreb melek ve peygamber: «Sana müjdeler olsun ki, sen emîn olanlardansın» diyerek geçer. Onun seâdet ve şânını tebrik ve tes'îd eder. Emînlerden olduğunu ona beyân eder. Bir başka rivâyette, onbeş günden fazla oruç tutan için beyân olunmuş ki; **bir kimse Receb'den onaltı gün oruç tutsa, o kimse Allahü teâlâyı gören ve kelâmını duyanların evvelkilerinden olur. Onyedi gün oruç tutsa, Allahü teâlâ Sırattaki her milde bir, rahatlanacak bir yer yapar. O kimse o yerde rahat olur. Ondokuz gün tutsa, Allahü teâlâ ona Cennette İbrâhim ve Dâvûd aleyhimesselâmın köşkleri karşısında köşk yapar. O kimse İbrâhim ve Âdem aleyhimesselâma selâm verir. Onlar da ona selâm verirler. Yirmi gün oruç tutsa, gökten bir ses: «Ey Allahın kulu! Allahü teâlâ senin geçmişte olan bütün günahlarını afv ve mağfiret etti. Bundan sonra olan ömrün için iyi amele uğraş» der.**

Receb-i şerîfe **Şehrü'l-mutahhar** denmesi, Receb-i şerîfin içinde oruç tutanları günah ve hatâlardan temizlemesi sebebi iledir. Aynı zamanda Receb-i şerîfte oruç tutanların kavuşacakları büyük sevablar ve yüksek dereceler sebebiyledir. Şeyhü'l-İmâm Hibbetullah bin Mübârek Sekatî'nin Hasan bin Ahmed bin Abdullah'ın isnâdı ile, Hârûn bin Antere'den, onun da babasından, babasının da Alî bin Ebû Tâlib'den (radıyallahü anhüm) bildirdiğini bize haber verdi. Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîf şudur: «**Receb-i şerîf öyle bir büyük aydır ki, bir kimse bu ayda bir gün oruç tutsa, Allahü teâlâ ona bin yıl oruç tutmuş kadar sevab yazar. İki gün oruç tutsa, iki bin yıl oruç tutmuş kadar sevab yazar. Yedi gün oruç tutsa, Cehennem kapıları ona kapanır, sekiz gün oruç tutsa, Cennetin sekiz kapısı ona açılır, hangisinden isterse Cennete girer. Onbeş gün oruç tutsa, günahları sevâba döner. Semâdan bir ses: Allahü teâlâ senin geçmişte olan günâhını afv ve mağfiret etti. Bundan sonraki ömrün için amelini iyi yap» der. Bunlardan çok tutarsa, Allahü teâlâ da onun sevâb ve karşılığını artırır**» buyurdu. Şeyhü'l-İslâm Hibbetullah bin Mübârek'in isnâdı ile Yûnus'dan, onun da Hasan'dan (radıyallahü anhüm) bildirdiğini bize haber verip Hazret-i Hasan (radıyallahü anh) Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdi: «**Receb-i şerîfte bir kimsenin tuttuğu bir gün orucun sevâbı o kimsenin otuz sene oruç tutması sevâbına eşittir.**» Şeyhü'l-İslâm Hibbetullah'ın Hasan bin Ahmed bin Abdullah isnâdı ile, onun da Alâ' bin Kesîr'den, onun da Mekhûl'den (rahımehullah) bildirerek bize verdiği habe-

rinde, Mekhûl'ün (rahımehullah) bir kimsenin Receb-i şerîfteki orucu hakkında Ebû Derdâ'ya (radıyallahü anh) sorduğu sorusuna, Ebû Derdâ (radıyallahü anh): «Sen bir aydan süâl ediyorsun ki, câhiliyye halkı, câhillik zamanında da o aya ta'zîm ve hürmet ederdi. İslâm dîni ona bir katkıda bulunmadı. Ancak fadl ve ta'zîmi ziyâde eyledi. Bir kimse bu ayda Allahü teâlâdan sevâba kavuşmak, hâlis ve muhlis olarak Allah rızâsını dileyici olarak nâfile bir gün oruç tutsa, o kimsenin o bir günlük orucu, Allahü teâlânın gazabını söndürür. Cehennem kapılarından bir kapıyı ona kapar. O kimse dünya dolusu mal ve para sadaka verse, bir günlük orucunun sevâbına eşit olamaz. Dünyada hiç bir şey'in ecir ve sevâbı onu karşılamaz. Akşam olunca o kimsenin makbûl on düâsı vardır. Eğer geçici dünya için düâ etse, Allahü teâlâ o şey'i, ona ihsân eder. Dünyada vermez ise, Allahü teâlâ'nın velî, sâfî ve sâdık bir kulunun düâ edip istediği şey'in üstünlüğü gibi hayır ve fazîleti o kimsenin âhıreti için hazırlar. Receb-i şerîften iki gün oruç tutsa, o kimseye bu sevâbların iki katı ve bunun yanında sıddîklardan on kişinin bütün ömründe yaptıkları amellerinin sevâb ve karşılığının bir misli de ona verilir. Sıddîkların şefâat ettiği miktar kadar kimselere, onun da şefâatı olur. Kendisi Sıddîklar zümresinden olur. Onlarla beraber Cennete girip, Cennette onların arkadaşlarından olur. Üç gün oruç tutsa, yine bir misli daha sevâb verilir. Bunun yanında, onun iftar zamanında Allahü teâlâ: «Şu kulumun hakkı sâbit oldu. Benim vilâyet ve muhabbetime lâyık ve müstahak oldu. Ey meleklerim, şâhid olunuz ki, onun geçmiş ve gelecek günahlarını mağfiret eyledim.» buyurur. Bir kimse Receb'den dört gün oruç tutsa, birincinin dört katı ve bunun yanında, tevbe edenlerden âlimlerin sevâbı verilir. Amel defteri, kurtulan kimselerin evvelinde verilir. Beş gün oruç tutsa, beş katı sevâbı yanında kıyâmette yüzü, ondördüncü gecedeki ay gibi nûrlu ve ziyâlı olur. Sahrada (âlıç) dedikleri yerin kumları kadar sevâb yazılır. Cennete girer. Kendisine Allahü teâlâdan: «Dilediğin şey'i iste» denir. Receb'den altı gün oruç tutsa, altı katı yazılmakla beraber, kıyâmette ona mahşerdekileri pürnûr edecek, aydınlatacak bir nûr verilir. Kabrinden emînler zümresinden olarak kalkar. Hattâ hesabsız Sıratı geçer. Kıyâmet gününde Cenâb-ı Hakk'a mülâkatta, Allahü teâlânın teveccüh ve ikbaline mazhar olur. Receb'den yedi gün oruç tutsa, yedi katı yazılır. Bunun yanında ona Cehennemin yedi kapısı kapanır. Allahü teâlâ onun vücûdünü ateşe haram eder. Cennete girip, dilediği yerinde yerleşir. Sekiz gün oruç tutsa, sekiz katı yazılır. Cennetin sekiz kapısı ona açılır. Dilediği kapıdan Cennete girer. Dokuz gün oruç tutsa, dokuz katı sevâb verilir. Amel defteri illiyyîne yükseltilir. Kıyâmette emîn olanlar zümresinden olarak kalkar. Kabrinden çıktığı zaman yüzünün nûru parlar. Mahşer yerindekileri aydınlatır. Hattâ mahşerdekiler: «Bu kimse Mustafa'dır (sallâllahü aleyhi ve

sellem) derler. Ona kıyâmet günündeki en küçük ihsân, onu hesabsız Cennete sokmak olur. On gün oruç tutsa, devlet, seâdet ve ta'li' onun içindir. Ona on kat sevâb verilir. Bundan da on kat fazla verilir. O kimse, Allahü teâlânın, (Azze ve celle) günahlarını sevâblara çevirdiği kimselerden ve dünyada adâlet ile vasfedilmiş mukarrebler zümresinden ve Allahü teâlâya bin sene geceleri nemaz kılan, gündüzleri oruç tutan ve sabreden kimse gibi olur. Yirmi gün oruç tutsa, yirmi katı verilmekle berâber, yirmi kat daha fazla yazılır. O kimse Cennette İbrâhim aleyhisselâma yakın olanlardan olur. Rabîa ve Mudır kabîleleri gibi hatâ ve günahı çok olanlara şefâat eder. Bir kimse Receb-i şerîfte otuz gün oruç tutsa, otuz katı ve ayrıca otuz katı daha verilir. Gökyüzü tarafından bir ses: «Ey Allahın velî kulu, sen büyük ihsân ve kerâmetle müjdelenirsin» der. Soran Ebû Derdâ'ya (radıyallahü anh) tekrar süâl sorup, kerâmet nasıl şeydir? dediğinde Ebû Derdâ (radıyallahü anh) : «Büyük kerâmet, Allahü teâlâ'nın vechine bakmak, peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihler ile arkadaş olmak: «Onlar güzel arkadaşlardır» sırrına kavuşmaktır. Yarın, kıyâmet gününde perde açılıp, hakîkatlar meydana çıkınca, rabbinden (celle ve alâ), büyük sevâblara kavuşup, ebedî seâdet ve sonsuz kurtuluş senin içindir. Receb ayını tamamen oruç tutan kimseye, can alıcı melek geldiği ve canını aldığı zaman, Allahü teâlâ ona Firdevs ve Cennet havuzlarından su verir. Can çekişmeyi ona kolay eder. Hattâ ölüm acısını bile duymaz. Haşre varıp Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) havzına gidinceye kadar kanmış olarak bulunur. Susuzluktan emîn olur. Kabrinden kalkınca, yanında inci ve yâkuttan yaratılmış burak ve binekler çadır ve hulleler bulunan yetmiş bin melek kendisini teşyi' edip uğurlarlar. Ona: Ey Allahü teâlânın velî kulu, bir an önce rabbine (azze ve celle) kavuşmak için acele et ki, onun rızâsı için gündüzleri susuz durmuştun. Onun için bedenini eritmiştin derler. O kimse kıyâmet gününde Mâide sûresinin yüz dokuzuncu âyet-i kerîmesinde bildirilen: **«Allahü teâlâ onlardan râzıdır, onlar da Allahü teâlâdan râzıdır. Bu büyük kurtuluştur»** sırrına kavuşan kurtulmuşlar ile berâber, Cennete ilk önce girenlerle Adn Cennetine girenlerden olur» diye cevab verdi Soran tekrar sorup: Her gün oruç tutan o kimse, bunun yanında elinden geldiği kadar sadaka da verirse, ne olur? dediğinde, Ebû Derdâ (radıyallahü anh), üç kere: «Heyhât, heyhât» diyerek. «Eğer yer yüzünde bulunan bütün insanlar, Allahü teâlânın o kimseye vereceği sevâbı takdîr ve ta'yîn için bir yere toplansalar, yüzde birini beyân edemezler» cevabını vermiştir.

Abdullah bin Abbas'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse, Allahü teâlânın ayı olan Receb ayında bir mü'min kardeşini gam ve üzüntüden kurtarsa, Allahü teâlâ, ona Firdevs'te gözünün görebildiği kadar büyük bir**

köşk ihsân eder. Uyanınız, kendinize geliniz ve Receb ayına hürmet ve ikrâm ediniz ki, Allahü teâlâ da size, bin türlü kerâmetle ikrâm ve ihsân etsin» buyurdu.

Akîme bin Selâm bin Kays'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse Receb ayında sadaka verse, onu yuvasından uçup giden ve ihtiyarlık zamanına kadar uzaklaşan karganın yuvasından uzaklaştığı kadar Cehennemden uzak eder»** buyurdu. Bâzıları karga beşyüz yıl yaşar demişlerdir.

Receb ayına **Şehr-i Sâbık** denmesi, Receb ayının, haram ayların birincisi olmasındandır.

Receb ayına **Şehr-i Ferd** denmesi, birbiri ardından gelen diğer haram aylardan ayrı olmasındandır. Nitekim Sevr bin Yezîd bildiriyor ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) veda' haccındaki hutbesinde: **«Dikkat ediniz. Şu anda zaman, ya'nî aylar, Allahü teâlânın gökleri ve yeri yarattığı zamanki sırasındadırlar. Senede oniki ay vardır. Dördü haram aylardır. Üçü birbiri ardınca gelir. Zilka'de, Zilhicce** ve **Muharrem'dir. Biri de tek'dir. Receb-i mudır'dır. Bu ise Cemâzi'l-evvel ve âhir ve Şa'ban ayları arasındadır»** buyurduğunu bildirmiştir.

RECEB-İ ŞERÎFİN FAZÎLETİ

İkrime'nin (rahmetullahi aleyh) İbn-i Abbas'tan (radıyallahü anhümâ) onun da Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Receb, Allahü teâlânın, Şa'ban benim ve Ramazan ümmetimin ayıdır»** buyuruldu. Mûsâ bin İmrân'ın Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anhüm) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Cennette bir nehir vardır. Ona Receb denir. Sütten beyaz, baldan tatlıdır. Receb ayında bir gün oruç tutana Allahü teâlâ kıyâmet günü o nehirden su verir.»** buyuruldu. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Cennette bir köşk vardır. Ona ancak Receb ayını oruç tutmakla geçirenler girer.»** buyuruldu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ramazan-ı şerîften başka aylar içinde Receb ve Şa'ban aylarında oruclu olduğu beyân olunmuştur. Yine Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse haram aylardan üç gün, ya'nî perşembe, cum'a ve cumartesi günleri oruç tutsa, Allahü teâlâ ona, dokuz yüz senelik ibâdet sevâbı yazar»** buyuruldu.

Bâzıları dediler ki: Receb, cefayı terk içindir. Şa'ban amel ve vefâ içindir. Ramazan sıdk ve safâ içindir. Receb tevbe ve inâbet ayı, Şa'ban muhabbet, Ramazan ise karabet [yakınlık] ayıdır. Receb hürmet, Şa'ban hizmet, Ramazan ise ni'met ayıdır. Receb ibâdet, Şa'ban zâhidlik, Ramazan ise, arttırma ayıdır. Receb öyle bir aydır ki, Allahü teâlâ onda kat kat sevâb verir. Şa'ban öyle bir aydır ki, onda kerâmet beklenir. Receb Sâbık'ların, Şa'ban Muktesid'lerin, Ramazan ise âsi'lerin ayıdır.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah): «Receb âfetleri terk içindir. Şa'ban tâat yapmak içindir. Ramazan kerâmetler beklemek içindir. Bir kimse âfetleri terk etse, tâat eylese ve kerâmet beklese, zâhidlerdendir» buyurdu. Yine buyurdu: «Receb tohum ekme, Şa'ban sulama, Ramazan ise hasad ayıdır, ya'nî ekip suladığını biçip devşirecek bir aydır. Ve herkes ektiğini biçer. Amelinin karşılığını alır. Tohum ekmiyen, hasad mevsimi gelince pişman olur. Kötü hal üzere haşrolarak, dünyadaki zan ve kanısı değişir, aksi meydana gelir.»

Bâzı sâlihler buyurdu ki: «Yıl ağaç gibidir. Receb ayı ağacın yapraklı, Şa'ban meyveli, Ramazan ise, meyvesinin toplanacağı zaman gibidir. Bâzıları da, Receb Allahü teâlâdan mağfirete, Şa'ban şefâate, Ramazan sevâbların kat kat olmasına, Kadir gecesi, rahmete, Arife günü [Kurban bayramından önceki gün] dînin kemâle gelmesine mahsustur. Nitekim Allahü teâlâ: **«Bugün dîninizi kâmil eyledim»** buyuruyor. Cum'a günü, düâ edenlerin düâlarının kabûlüne, bayram günü, ateşten kurtulmasına mahsustur dediler. Mâzenî, Hüseyin bin Alî'den (radıyallahü anhümâ) bildirir: Receb ayını oruç tutunuz. Zira Receb Allahü teâlâdan tevbedir. Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse Receb ayında bir gün oruç tutsa, o kimse sanki bin yıl oruç tutmuş, bin köle âzâd etmiş gibi sevâba kavuşur. Ve bir kimse Receb-i şerîfte az bir şey sadaka verse, bin altın sadaka vermiş gibi sevâb alır. Bedenindeki her kılı için bin sevâb yazılır. Derecesi bin kat yükselir. Bin günâhı yok olur. Her günkü orucu ve verdiği her sadakası için bin hac ve bin ömre sevâbı yazılır. Cennette ona bin ev, bin köşk ve bin hücre yapılır. Her hücrede bin bölüm ve her bölümde çok güzel hurîler bulunur.»**

RECEBİN İLK GÜN VE GECESİNİN FAZÎLETİ

Şeyhü'l-İmâm Hibbetullah Sekatî'nin (rahımehullah) isnâd ile Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh), Receb ayı gelince: **«Yâ Rabbi, bize Receb ve Şa'ban'ı mübârek eyle ve bizi Ramazan'a eriştir»** diye Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) düâ ettiğini bildirmiştir. Şeyhü'l-İslâm Hibbetullah'ın isnâdı ile Meymûn bin Mihrân'dan, onun da isnâd ile Ebû Zer'den (radıyallahü anh), onun da Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Receb'in ilk günü oruç tutanın orucu, bir yıllık oruca eşittir. Yedi gün oruç tutana, Cehennemin yedi kapısı kapanır. Sekiz gün oruç tutana Cennetin sekiz kapısı açılır. Dokuz gün oruç tutanın, Allahü teâlâ günâhını sevâba çevirir. On gün oruç tutana gök yüzü tarafından bir ses: «Senin geçmiş günahların mağfiret olundu»** buyuruldu. Şeyhü'l-İmâm Hibbetullah'ın isnâd ile Selâm bin Kays'dan merfûan bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse Re-**

ceb'in ilk günü oruç tutsa, Allahü teâlâ onun bu orucunu, yetmiş yıllık günahına keffâret eder. Onbeş gün oruç tutsa, Allahü teâlâ kıyâmet gününde onun hesabını kolay görür. Receb ayından otuz gün oruç tutana, Allahü teâlâ rızâ berâtı ve hucceti ihsân eder. Onu azâbdan korur» buyuruldu.

Ömer bin Abdülâziz (rahmetullahi aleyh) Basra vâlisi olan Haccac bin Ertâd'a — bâzıları Adî bin Ertâd'a dediler — yazdığı mektupta: Senede dört geceye dikkat edip, ibâdetle geçirmen lâzımdır. Allahü teâlâ o gecelerde rahmetini saçar. Bu geceler, Recebin ilk gecesi, Şa'ban'ın onbeşinci gecesi, Ramazanın yirmiyedinci gecesi ve Ramazan bayramı gecesidir» diye yazdığı bildirilmiştir. Hâlid bin Ma'dan'dan (rahımehullah) olunan rivâyette: «Senede beş gece vardır. Bir kimse Allahü teâlânın va'dini tasdîk ederek, o beş geceyi ihyâya devam etse, Allahü teâlâ onu Cennete sokar. Bu geceler de Receb'in ilk gecesidir. Geceyi ibâdetle, gündüzünü oruçlu olarak geçirir. Şa'ban'ın onbeşinci gecesidir. Geceyi ibâdet, gündüzünü oruçla geçirir. İki bayram geceleridir. Geceleri ibâdetle geçirir, gündüzleri ise oruç tutmaz. Aşûre gecesidir. Geceyi ibâdetle, gündüzü oruçla geçirir» buyurduğu beyân olunmuştur.

İHYÂSI MÜSTEHAB OLAN MÜBÂREK GECELER

Bâzı âlimler ihyâsı müstehab olan mübârek geceleri hesap edip, on dört gecedir dediler:

1 — Muharrem'in birinci gecesi.
2 — Muharrem'in onuncu gecesi.
3 — Receb'in birinci gecesi.
4 — Receb'in ilk cum'a gecesi.
5 — Receb-i şerîfin yirmiyedinci gecesi, Mi'rac gecesidir.
6 — Şa'ban'ın onbeşinci gecesi, Berât gecesidir.
7 — Ramazan bayramı gecesi.
8 — Arife gecesi.
9 — Kurban bayramı gecesi.

Bunlardan başka beş gece daha vardır ki, Ramazân-ı şerîfin son on günündeki tek gecelerdir. Ya'nî yirmibirinci, yirmiüçüncü, yirmibeşinci, yirmiyedinci ve yirmidokuzuncu geceleridir.

Bunun gibi, onyedi günde ibâdet evrâd ve ezkâr müstehabdır:

1 — Arife günü.
2 — Aşûre günü.
3 — Şa'ban'ın onbeşinci günü.
4 — Cum'a günü.

5 — Ramazan bayramı günü.
6 — Kurban bayramı günü.
7 — Zilhiccenin onuncu günü.
8 — Teşrik günleri, ya'nî kurban bayramı günleri.

Bunların en kuvvetlisi cum'a günü ve Ramazan ayıdır. Nitekim Enes (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Cum'a günü sağlam ve günahtan ârî olarak geçince, diğer günler de böyle geçer. Ramazan iyi olduğu ve günahtan berî olarak geçtiği zaman, senenin hepsi iyi geçer»** buyuruldu. Bu günlerden sonra kıymetli günler pazartesi ve perşembe günleridir. Bu iki gün, amellerin Allahü teâlâya arz olunduğu günlerdir.

Hazret-i Alî (kerremallahü vecheh ve radıyallahü anh) yılda dört gece nefsini ibâdete hasrederdi. Bu geceler, Receb-i şerîfin ilk gecesi, Ramazan bayramı ve Kurban bayramı geceleri ve Şa'ban-ı şerîfin on beşinci gecesidir.

RECEB AYINDA KILINACAK NEMAZ

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) hazretlerinden Târık bin Şihâb, ondan A'meş, ondan Süfyân bin Uyeyne, ondan Saîd bin Nadr-il Mensûr-i Bezâr, ondan Muhammed bin İsmâil bin Muhammed Saffar, ondan Muhammed bin Ahmed Mehamilî ve ondan Şeyhü'l-İmâm Hibbetullah bin Mübârek Sekatî'den bize haber verdiği üzere Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Receb ayının hilâlini görünce Selmân-ı Fârisî'ye (radıyallahü anh) hitaben: **«Ey Selmân, erkek ve kadın mü'minlerden biri Receb'de her rek'atında fâtiha-i şerîfeyi bir kere, ihlâs-i şerîfi ve Kâfirûn sûresini üç kere okuyarak otuz rek'at nemaz kılsa, Allahü teâlâ onun günâhını elbette mahv ve mağfiret eder ve ona yılın bütününü oruç tutmuş gibi sevab verir. O kimse gelecek yıla kadar nemaz kılanlardan olur. Eshâb-ı Bedr'in ameli sevâbı verilir. Receb ayından tuttuğu bir gün oruç için, bir senelik ibâdet sevâbı yazılır. Derecesi bin kat yükseltilir. Eğer Receb ayının hepsini oruç tutsa, bildirildiği şekilde nemaz kılsa, Allahü teâlâ onu Cehennemden kurtarır, Cennete müstahak ve orada civâr-ı Hak'da bulundurur. Bunu bana Cebrâil aleyhisselâm bildirdi: Ya Muhammed, bu nemaz sizinle müşrikler ve münâfıklar arasında alâmettir, zîra müşrik ve münâfıklar bu nemazı kılmazlar»** dediğini beyân buyurmuştur. Selmân (radıyallahü anh) der ki, bu halde yâ Resûlâllah, bu nemazı ne şekilde ve ne zaman kılayım dediğimde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ey Selmân, ayın birinci günü on rek'at kılarsın.. Her rek'atta bir fâtiha, üç ihlâs ve üç kâfirûn sûresini okursun. Selâm verdiğinde ellerini kaldırıp: «Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ şerîkeleh, lehül mülkü ve lehül hamdü, yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr, yâ rabbî, sen**

vermek isteyince kimse engel olamaz, sen ma'nî olunca, kimse birşey veremez» dersin. Sonra ellerini yüzüne sürersin. Sonra ayın ortasında on rek'at kıl. Her rek'atta bir fâtiha, bir ihlâs ve üç kâfirûn sûresini okursun. Selâm verince, iki elini gökyüzüne doğru kaldırıp: «Lâ ilâhe illâllahü vahdehü lâ şerîkeleh lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtu biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr. İlâhen, vâhiden, ferden, sameden, vitren ve lem yettehız sâhibeten ve lâ veledâ» deyip ellerini yüzüne sürersin. Ayın sonunda da on rek'at kılar, her rek'atta bir kere fâtihayı, üç kere ihlâsı ve üç kere Kâfirûn sûresini okur, selâm verdiğinde ellerini kaldırıp: Lâ ilâhe illâllahü vahdehü lâ şerîkeleh, lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr ve sallâllahü alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihittâhirîne ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm» der, her ne istersen düân makbûl olur. Allahü teâlâ seninle Cehennem arasında yetmiş hendek perde kılar ki, her hendeğin arası, yer ile gök arasından uzaktır. Her rek'at için sana milyon rek'at nemaz sevâbı verilir» buyurdu. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) bu hadîs-i şerîfi bildirdikten sonra, ben bu hadîs-i şerîfteki sevâb ve sonsuz lûtufları ve inâyetleri görünce şükür secdesi yaptım buyurdu. Ben de yukarıda bildirdiği ifâde ve beyânları sünnetle amel bölümünde bu şekilde yazılı olarak buldum. Her şey'in en doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

RECEBİN İLK PERŞEMBE GÜNÜNDEKİ ORUÇ

Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) naklen Hamid Tavîl, ondan Halef bin Abdullah Sayânî, ondan Ebû Hasan Ali bin Muhammed bin Saîd-i Basrî, ondan Ebû Hasan Ali bin Abdullah bin Cehdam-ı Hamedânî, ondan Ebû Abdullah bin Hüseyin bin Abdülkerim bin Muhammed bin Cezrî, ondan Kâdî Ebûlfadl Ca'fer bin Yahyâ bin Kemâl-i Mekkî, ondan Şeyh Ebülberekât Hibbetullah Sekatî'nin bize haber verdiği üzere, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Receb, Allahü teâlânın ayıdır. Şa'ban benim ayımdır. Ramazan benim ümmetimin ayıdır.»** Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) Yâ Resûlâllah! Receb Allahü teâlânın ayıdır ne demektir? diye sorulan süâle: **«Receb Allahü teâlânın ayıdır. Çünkü Receb, Hakkın mağfiretine mahsus bir aydır. Bu ayda insanlar kan dökmekten, men'olunur. Bu ayda çarpışmaya izin yoktur. Bu ayda Allahü teâlâ peygamberlerin düâlarını kabûl etmiştir. Yine bu ayda Allahü teâlâ evliyâsını düşmanlarının elinden kurtarmıştır. Bir kimse Receb ayında oruç tutsa, Allahü teâlâ tarafından üç türlü lûtuf ve inâyete mazhar olur. Bunlardan biri Allahü teâlâ onun geçmiş günahlarının tümünü mağfiret eder. İkincisi ondan sonraki hayatında da onu korur.**

Üçüncüsü mahşer yerinde susuzluktan emin olur» buyurduğunda, orada bulunanlardan bir yaşlı ve pîr-i fânî ayağa kalkıp: — Ya Resûlâllah, ben Receb ayının hepsini oruç tutamam» dediğinde: **«Sen Receb ayının birinci, onbeşinci ve sonuncu günleri oruç tut, hepsini tutmuş sevâbına kavuşursun. Çünkü sevâblar on misli yazılır. Fakat sen Receb-i şerîfin ilk cum'a gecesinde gafil olma ki, melekler o geceye Regâib gecesi demişlerdir. Zira o gece, gecenin üçte biri geçtikten sonra göklerde ve yerde bir melek kalmaz, hepsi Kâ'be-i muazzama ve etrafında toplanırlar. Allahü teâlâ onların bu toplanmalarına muttali' oldukda, onlara hitâben: «Ey meleklerim, dilediğinizi benden isteyiniz buyurur. Onlar, yâ rabbî, istediğimiz, Receb ayında oruç tutanları mağfiret etmendir deyip, isteklerini arzederler. Allahü teâlâ: Ben Receb ayında oruç tutanları mağfiret ettim buyurur»** dedi (24).

RECEBİN YİRMİYEDİNCİ GÜNÜNDEKİ ORUCUN FAZİLETİ

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem), ondan Matar-ı Varak, ondan Şevzeb, ondan Damre bin Rabîati'l-Kureyşî, ondan Alî bin Deylemi, ondan Ebû Bekr-i Nasr, Ceyşûn bin Mûsâ Hallal, ondan Şeyh Hâfız Ebû Bekir Ahmed bin Alî bin Sâbit Hatîb, ondan Şeyh Ebûlberekât Hibbetullah Sekâtî'nin bize haber verdiği üzere, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse Receb-i şerîfin yirmiyedinci günü oruç tutsa, Allahü teâlâ o kimseye altmış ay oruç tutmuş sevâbı yazar. O gün Cebrâil-i emînin Hazret-i Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlânın Resûlü olduğunu bildirdiği gündür»** buyurdu.

Hibbetullah'ın isnadı ile Hasan-ı Basrî'den (rahımehullah) bildirdiği haberinde: Recebin yirmiyedinci günü olunca, Abdullah bin Abbas (radıyallahü anhümâ) sabaha kadar îtikâf ederdi. Öğlene kadar nemaz kılardı. Öğle nemazını kılınca, bir parça istirahat edip, sonra her rek'atta bir fatihayı, bir kere Kul Eûzüleri, üç kere İnnâ Enzelnâhü sûresini ve iki kere İhlâs sûresini okuyarak dört rek'at nemaz kılardı. Sonra ikindiye kadar düâya devam ederdi. Aynı zamanda Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) bugünde böyle yaptığını söylerdi diye beyân eylemiştir.

Hibbetullah'ın isnâdı ile Ebû Seleme'den, onun da Ebû Hüreyre ve Selmân-ı Fârisî'den (radıyallahü anhümâ) naklen bize verdiği haberinde

---

(24) Regâib, Berât ve Kadir gecesi nemazlarını cemâatle kılmak mekruhtur. Regâib nemazı, Receb'in ilk cum'a gecesi kılınan nâfile nemazdır. Hicretin dörtyüz sekseninde meydana çıkmıştır. Birçok âlimler bunun, çirkin, bid'at olduğunu yazıyor. Çok kimsenin kılmasına aldanmamalı, sünnet sanmamalıdır.

Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Receb ayında bir gün bir gece vardır ki, bir kimse o gün oruç tutsa, gecesinde nemaz kılsa, ibâdete devâm eylese, bir senenin bütün günlerini oruç tutmuş, bütün gecelerini ibâdetle geçirmiş sevâbı verilir. O gün Recebin yirmiyedinci günüdür. O gün Resûlüllah'ın risâletle gönderildiğinin bildirildiği gündür»** buyurduğunu beyân eylemiştir (25).

ORUCUN EDEBLERİ VE YASAKLARI

Oruç tutanın orucunu, günahtan uzak ve ârî tutması, Allahü teâlâdan korkup takvâ üzere olması lâzımdır. Çünkü Ebû Saîd-i Hudrî'den (radıyallahü anh) naklen Atıyye, ondan Mus'ır bin Kedâm, ondan İsmâil bin Yahyâ, ondan İshak bin Rezzîn Râsinî, ondan İbn-i İshak ki, Hüssâm adı ile tanınmış, ondan Ahmed bin Yahyâ bin Sıkkîn, ondan Hüseyn bin Ca'fer-i Vâiz, ondan Muhammed bin Ahmed Hâfız, ondan Ahmed bin Abdullah Fakîh-i Hanbelî, ondan Şeyh Hibbetullah'ın bize haber verdiği üzere, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Receb haram aylardandır. Receb ayının günleri altıncı göğün kapısı üzerinde yazılıdır. Bunun için Receb-i şerîfte bir gün oruç tutan, orucunu Allahü teâlâdan korkarak günahtan korusa, altıncı göğün kapısı ve oruç tuttuğu gün konuşmaya başlayıp: Yâ Rabbî, bu kimsenin günah ve kusurlarını bağışla derler. Orucunu takvâ üzere tamamlamayınca, altıncı gök kapısı ile oruç tuttuğu gün, kendisi için istiğfar etmezler. Ona: Seni nefsin aldattı»** buyurduğunu beyan eylemiştir.

---

(25) Receb-i şerîfin yirmiyedinci gecesi Mi'rac kandilidir. Mi'rac, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) en büyük mu'cizelerindendir. Şöyle bildirildi: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) uyanık iken, bir gecede Mekke'den, Burâka binip, Cebrâil-i emîn ile Kudüs-ü mübârekc varıp, Mescid-i haramdan Mescid-i Aksâ'ya gitmiştir. Bu gidişin, geceleyin olduğu âyet-i kerîme ile sâbittir. İnkârı küfürdür. Burâka bindiği hadîs-i şerîf ile sâbittir. Orada peygamberler ile görüşüp, Mescid-i Aksâ'da onlara imâm olup nemaz kıldırdıktan sonra yedi kat göklere çıkmıştır. Nitekim meşhur hadîslerle beyân olunmuştur. İnkârı bid'attır. Cenneti ve Cehennemi gördü. Bâzı hadîs-i şerîflerde böyle bildirilmiştir.

İmâm-ı Birgivî, Mi'rac göklerde olmadı diyen bâzı rezil tâifeleri reddeyledi. [Nitekim zamanımızda da müsliman görünüp İslâmiyeti içten yıkmak istiyenler; Mi'rac hâlden ibârettir, Mescid-i Aksâ Kudüs'te değil, başka yerdedir, diyor. Dikkat ediniz]. Mi'rac gecesinde Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlâ ile bizzat konuşmuş ve onu görmüştür. Beş vakit nemaz o gece farz olmuştur. Lâkin ondan başka, peygamberlerden hiçbir kimse dünyada uyanık iken Allahü teâlâ'yı görmemiştir ve bundan sonra da hiçbir kimse dünyâda göremez. — Birgivî Vasıyyetnâmesi Kâdî Zâde Şerhi — Mi'rac hakkında geniş bilgi, Medâricü'n-Nübüvve, Mevâhibü'l-Ledünniyye, Tam İlmihâl, Birgivî Vasıyyetnâmesi Kâdî Zâde Şerhi, Altıparmak Peygamberler Tarihi ve daha birçok kitablarda vardır].

A'rac'ın Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruç kalkandır, sizden biriniz oruçlu ise, oruçlu olduğunu bildirmemezlik etmesin. Oruçluya bir kimse saldırsa, yâhud onunla kavga ya girişse, üzerine yürüse, ben oruçluyum desin»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse yalan konuşmağı terk etmese, o kimsenin yeme ve içmesini Allahü teâlâ için terk etmesine hâcet yoktur»** gelmiştir. Hasen'in Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruç, ateşten siper ve kalkandır, fakat oruçta yırtık ve parçalanma olmadıkça»** buyurduğunda, bir kimse: Ya Resûlâllah, orucu hangi şey yırtar, parçalar? diye arzetti: **«Yalan ve gıybet yırtar, parçalar. Orucu kıymetsiz hâle getirirler»** buyurdu.

Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) naklen Hâkan'ın, ondan Muhammed bin Haccac'ın, ondan Bakıyye bin Halef'in, ondan Saîd bin Utbe'nin, ondan Ca'fer bin Muhammed Cemâl'in, ondan Abdullah'ın, ondan Muhammed Hâfız'ın, ondan Şeyh Ebû Alî bin Ahmed bin Abdullah bin Benâ, ondan Şeyh Ebû Nasr Muhammed bin Benâî'nin bize haber verdiği üzere Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Beş şey oruc ve abdeste dokunup, sevâbını giderir: Yalan, nemîme** [söz taşıyıcılık], **gıybet, şehvetle bakmak ve yalan yere yemindir»** buyurduğunu bildirmiştir. Ebû Nasr babasından isnâd ile Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Gıybetle meşgul olup, insanların etlerini yiyen kimse, hakîkatta oruçlu değildir.»** [Ya'nî sûretâ oruçludur] buyuruldu. Ebû Nasr babasından isnâd ile Huzeyfe tib-ni Yemânî'den (radıyallahü anh) naklen bize verdiği haberinde: **«Bir kimse bir kadını arkasından ve elbisesinin üstünden düşünse ve hayâl etse orucu gider»** diye geldi. Ebû Nasr'ın isnâd ile Selmân bin Mûsâ'dan, o da Câbir bin Abdullah'tan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruçlu olduğun zaman, kulak, göz ve dilini de haramlar ve yalanlardan koru. Komşuna ve yakınlarına eziyyet ve cefâ etme. Vakûr ve sâkin ol. Oruçlu olduğun günü, oruçlu olmadığın gün ile eşit tutmaktan kaçın»** buyurduğunu beyan eylemiştir. Yine bir hadîs-i şerîfte: **«Gündüzleri çok oruçlu kimseler vardır ki, oruçları açlık ve susuzluktan ibârettir. Geceleri çok nemaz kılan kimseler vardır ki, ibâdetleri ancak uykusuzluk ve uyanıklıktan ibârettir»** buyuruldu. Yine bir hadîs-i şerîfte: **«Böyle oruç ve nemaz için Arş-ı a'lâ hareket eder.»** Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle nemaz ve oruçtan maksadı, Allah rızâsı için olmayıp, belki insanların beğenmesini murad ederek yapılan ibâdetler olsa gerektir. Bir hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ buyuruyor ki, bir kimse bana amelinde başkasını ortak ederse, o amel benim için olmayıp, ortak olarak tuttuğu içindir. Benim için hâlis ve sâf olan ameli kabûl ederim. Ey insan oğlu, benden başkası için yaptığın ameline dikkat eyle! O amelin karşılığını vermek, kimin için yapıldıysa onun üzerinedir»** buyuruldu.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) düâsında: **«Yârabbi dilimi yalandan, kalbimi nifaktan, amelimi riyâdan, gözümü hiyânetten temizle ve koru! Çünkü gözlerin hiyânetini sen bilirsin. Gönülden geçenler senden gizli değildir»** der idi. Bunun için oruçlu olan kimsenin dünya ve âhırette zarar ve ziyâna düşmemesi için edeble hareket etmesi riyâdan, gösterişten, orucunda ve bütün ibâdetlerinde insanların bilmesi düşüncelerinden sakınmak lâzımdır. Şeyh Ebû Nasr babasından isnâd ile Ebû Firaş'dan, o da Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Nûh aleyhisselâm Ramazan ve Kurban bayramı hariç yılın her gününü oruç tuttu. Dâvud aleyhisselâm bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. İbrahim aleyhisselâm her aydan üç gün oruç tutardı.»** buyurduğunu işitmiş olduğunu beyân eylemiştir.

Şeyh Ebû Nasr babası isnâdı ile Muhammed bin Münkedir'den, onun da Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anhümâ) alarak bize verdiği haberinde, çöl tarafından bir adam, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûruna gelip: «Yâ Resûlâllah, bana kendi orucundan haber ver» dediğinde, Resûlüllah (Sallâllahü aleyhi ve sellem) gadaba geldi. Yüzü kızardı. Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) bu hâli görünce, gelen kimse tarafına dönüp, onu zecr eyleyip susturdu. O adam Resûlüllah'ın yanından ayrılınca Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) : Yâ Resûlâllah! Allahü teâlâ beni, risâlet sâhibi zâtınızın uğruna fedâ etsin, senenin tümünü oruç tutandan bana haber veriniz dediğinde: **«O kimse, senenin hepsini oruç tutmamış, hepsini de yememiştir»** buyurdu. Yine Ömer (radıyallahü anh) : Yâ Resûlâllah, her aydan üçer gün oruç tutan kimseden haber veriniz dediğinde: **«O kimsenin bu şekildeki orucu dehrin hepsini oruçla geçirmesidir»** buyurdu. Yine Ömer (radıyallahü anh) : Yâ Resûlâllah, pazartesi ve perşembe günleri oruç tutanın hâli nasıldır? dediğinde: **«Perşembe günü, amellerin Allahü taâlâ'nın huzûruna arzolunduğu gündür, pazartesi günü ise, benim doğduğum ve bana vahiy geldiği gündür»** buyurduğunu beyân eylemiştir.

RECEB AYINDA DÜÂ MAKBULDÜR

Biliniz ki, Receb ayında yapılan düâ kabûl edilir. Hatâ ve kusurlar afvolunur. Bu ayda günâh işliyenin cezâsı kat kat olur. Bundan dolayıdır ki, Hüseyin bin Alî'den (radıyallahü anhümâ) alarak, Benâne'nin, ondan Esbağ'ın, ondan Mûsâ bin Abbas'ın, ondan Amr bin Semre'nin, ondan İbrâhim bin Ferâş'ın, ondan Muhammed bin İbrahim bin Ya'kub bin Ferhân'ın, ondan Abdülkâhir bin Ömer Cezrî'nin, ondan Kâdî Hünâd bin İbrâhîm-i Nesefî'nin, ondan Hibbetullah'ın bize verdiği haberinde, Hüseyin bin Alî (radıyallahü anhümâ) der ki, biz Kâ'be'yi tavâf etmekte iken, âniden bir kimsenin sesini duyduk; o kimse münâcâtında: «Ey muz-

tar ve âcizlerin, gece ve karanlıkta düâlarını kabûl eden rabbim, ve ey şiddet ve belâ, hastalık ve sakatlık sâhiblerinin mihnet ve zorluklarını, üzüntü ve elemlerini açan ve gideren rabbim! Harem-i muhteremin ve beyt-i şerîfin etrafında bulunan ziyâretçi ve cemâatler uykuya vardılar. Bizler ise sana düâ ediyor, yalvarıyor, inliyoruz. Senin mukaddes zâtın ise uyumaz, onda uyku hâlinin işâreti bile bulunmaz. Ey kendisine halk tarafından lûtf ve keremle işâret olunan rabbim! Benim günah ve kusurlarımı, kötü amellerimi, cömertlik ve keremin, lûtf ve inâyetin ile bağışla, hepsinin üzerine afvedilmiştir çizgisini çek. O kusûr, günah ve kötü amellerimi amel defterimden silip yok eyle! Ey sâhiblerin sâhibi rabbim! Kusurlu ve günâhkârlara, senin afvın yetişmese, senin âsî kulların için ni'met, fadl ve engin cömertliğini kim ortaya koyar, bu yardım ve ihsânı senden başka kim yapabilir?» derdi. Bu şekilde Allahü teâlâya yalvarıp yakarırdı. Hüseyin bin Alî (radıyallahü anhümâ) kendisine yüksek babası Alî bin Ebû Tâlib'in (radıyallahü anh): Ey Hüseyin, Allahü teâlânın sitemine düçâr olup, günâhı için ağladığını, rabbine tazarru edip yalvardığını işittiğin şu kimsenin arkasından git, ona yetişip benim yanıma çağır demesiyle, ben de koşup, o kimseyi yakaladım. Gördüm ki yüzü güzel, bedeni temiz, elbisesi nazîf ve hoş kokulu bir adamdır. Ancak sağ tarafı kurumuş, hareketsiz idi. Kendisine Emîrü'l-mü'minîn Ebû Tâlib (radıyallahü anh) seni istiyor, kabûl eyle dediğimde, bir tarafı eğri olduğu halde gelip Emîrü'l-mü'minînin huzûrunda durdu. Hazret-i Alî (radıyallahü anh) ona: «Sen kimsin? Hal ve şânın nedir?» diye sordu. Cevâbında: Ey mü'minlerin emîri, ukûbet ve hakkın men'i ile sorguya çekilen, azarlanan kimsenin hâl ve şânı nasıl olur dediğinde, Emîrü'l-mü'minîn Alî (kerremallahü vecheh ve radıyallahü anh) o kimseye, adın nedir? sordu. Adım Menâzil bin Lâhık'dır demesi üzerine, Hazret-i Alî (radıyallahü anh): Senin hakkında meydana gelen olay nasıl olmuştur? Senin bu üzüntülü hâle düşmenin sebebi nedir? diye sorunca, o kimse ağzını açıp, söze başladı: Ey mü'minlerin emîri! Ben Arabistan'da şehirlerde köylülerin arasında oyun ve çalgı ile tanınmış, nefsin arzûlarını okşayan ve tahrik eden eğlenceler yapardım. Gençliğim nefsimin arzûları peşinde geçiyordu. Gaflet hastalığından uyanmaz, isyan yolundan kendimi alamazdım. Tevbe etsem, ısrar ve devamla yaptığım için tevbem kabûl olunmaz, kusur ve günahlarımın giderilmesini istesem kabûle yaklaşamazdı. Receb ve Şa'ban ayında bu günah ve isyanlara devam ederdim. Halbuki şefkatli, iyi kalbli, samimî ve merhametli sâlih bir babam vardı. Beni her zaman câhilce işlerden men'ederdi. Bana hitâben: «Oğlum! Allahü teâlânın satvet, şiddet, ikab, kahr ve galebesi vardır. Cehennem ateşi ve azâbı ile azâb edilenlerle, seni kötülük ve günâh yoluna ve isyana teşvik edenlerle arkadaşlık etme! Böyle kötü işler yapma! Zira gece, gündüz, melekler ve haram aylar senden feryâd ü

figân etmekte, senden şikâyetlerini Allahü teâlânın huzûruna arzetmektedirler» derdi.

Babam her ne zaman kızarak, zorlıyarak bana bir şey yaptırmak isteseydi, üzerine yürür, ondan önce onu döverdim. Bir gün bu hal üzere ona eriştiğimde babam, çok incinip, üzüntülü ve kalbi kırık bir hâlde, yemîn edip: «Ben elbette gündüzleri oruç tutar, geceleri ibâdetle geçiririm. Bu hâl ile Beytullah'a gider senden şikâyet ederim. Senin zararından korunmak için Allahü teâlâdan yardım isterim» dedi. Bunun üzerine yedi gün oruç tuttu. Sonra bir boz deveye binip, Mekke-i mükerremeye gitti. Hacc-ı Ekber günü Kâ'be-i muazzamaya varıp, Kâ'be'nin örtüsüne yapışarak, bana beddüâ etti ve bana kırıklığı ile yaptığı düâsında: «Azîz, Vâhid ve Samed'in lütfunu umarak dünyanın her tarafından hayvana binmiş veya yaya olarak kendisini ziyârete gelen Beyt-i şerîfin rabbi! Şu makam meleklerin tavâf ettiği, insan ve cinlerin kıblesi olan mübârek bir yerdir ki, mazlûm olduğumdan, bana yapılan zulüm ve isyândan ötürü yapacağım düâ, burada reddolunmaz. Yâ Rahmân! Sen benim hak ve intikamımı oğlumdan al! Mukaddesliğin, doğurmamış ve doğurulmamıştır sıfatının hürmetine cömertlik ve kereminle oğlumun bir tarafını kurut» dedi.

Gökleri yüksek yapan, yerden sular çıkarıp akıtan Allahü teâlâya yemin ederim ki, babam daha sözünü bitirmeden benim sağ tarafım kurumuş, haremin avlusuna, Beyt-i muhteremin civârına atılmış bir kuru ağaç gibi oldum. Sabah akşam insanlar bana uğrayıp geçerler. Bu adam, babasının kendisine ettiği beddüâsını Allahü teâlânın kabûl eylediği kimsedir derlerdi, deyip, geniş olarak anlatınca, hazret-i Alî (radıyallahü anh) o adama: Bundan sonra senin baban sana ne yaptı? sordu. Ey mü'minlerin emîri, ondan sonra babalık şefkâtini ve rızâsını kazanmak için uğraşmalarım, karşısında küçülmem ve yerlere sürdüğüm alçaklık kanatlarımın sebebi ile babam benden râzı ve hoşnud olup, önce aleyhime düâ ettiği yerde, bu kere de şifâ bulmam için düâ etmesini babamdan ricâ ettim. Kabûl etti. Ben babamı bir deveye bindirerek, yolda her hizmetini yaparak, beraberce Irak vâdisine geldiğimizde, bir ağaç üzerinden bir kuşun, bir hal ile uçmasından ötürü babamın bindiği deve ürküp, babam ondan düşüp yolda vefat etti, cevabını söylediğinde hazret-i Alî (radıyallahü anh) o adama: «Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) işitmiş olduğum şu düâyı öğreteyim ki, hangi üzüntülü onunla düâ etmiş ise, Allahü teâlâ onun üzüntü ve elemini gidermiştir. Her zor duruma düşeni, onunla sıkıntı ve zorluktan kurtarmıştır» buyurduğunda o kimse, öğretin ey mü'minlerin emîri! Üzüntülü ve çâresizim dedi.

Hüseyin bin Alî (radıyallahü anhümâ) buyurdu ki, bu halde babam, o kimseye o düâyı öğretti. O kimse, o düâyı okudu. Hemen şifâ bulup

hastalık ve sakatlıktan kurtularak, ertesi gün bizim yanımıza tam sıhhatli olarak geldiğinde, ben ona, ne yaptın? düâyı nasıl okudun? deyince: İnsanlar uyurken, o düâyı bir, iki ve üç def'a okudum. Kulağıma: «Allahü teâlâ sana yetişir. Sen Allahü teâlâya öyle bir ism-i a'zamla düâ ettin ki, onunla düâ olunduğunda kabûl olunur, onunla istediğin verilir» dendi. Sonra uyudum. Rü'yâda Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) gördüm. Olayı kendilerine arzettim. İnci saçılan mübârek dilinden: «Amcamın oğlu Alî doğrudur. Sana ism-i a'zamı öğretti. Onunla düâ kabûl olur istenen şey verilir» kelâmını duydum. Sonra üçüncü defa uyku hâli beni kapladı. Yine Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) rü'yâda gördüm. Yâ Resûlâllah! Mübârek ağzınızdan o düâyı dinlemeği arzû ederim diye yalvardığımda bana: **«Allahümme innî es'elüke yâ âlimel hafiyyeti, ve yâ men-issemâü bikudretihî mebniyyetün, ve yâ menil ardı biizzetihi medhıyyetün, ve yâ menişşemsü vel kamerü binûri celâlihi meşrikatün ve müdîetün ve yâ mükbilen alâ nefsin zekiyyetün ve yâ müsekkinü ra'belhâfîne ve ehlettakıyyeti, yâ men havaicul halkı indehü makdıyyetün, yâ men necâ Yûsüfe min rabbil ubûdiyyeti, yâ men leyse lehü bevvâbün yünâdî velâ sâhibe yağşı ve lâ vezîre yu'tı ve lâ gayrehü rabbün yud'î ve lâ ğayrehü rabbün yud'î ve lâ yeddâhü alâ kesretil havâyıcı illâ keremen ve cûden ve salli alâ Muhammedin ve alihî va'tî sü'lî inneke alâ külli şey'in kadîr»** söyle buyurdu. Ben de onu okuyup hemen uyandım. Kendimi, yakalanmış bulunduğum hastalık ve sakatlıktan sağlam ve kurtulmuş buldum dedi.

Hazret-i Alî (kerremallahü vecheh) bu düâyı saklayınız ki, Arş hazînelerinden bir hazîne ve defînedir, buyurdu. Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) ve onun gayrisinin zamanlarında buna benzer şeyler olmuştur. Hepsinin anlatılması uzun süreceğinden bu kadarla yetindik.

Elhâsıl, akıl sâhibleri için, günâh ve zulüm ve mazlum düâsını hor ve kıymetsiz tutmak, önemsememek doğru ve uygun değildir. Zira Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Zâlimin zulmü, kıyâmet gününün zulmetidir»** buyurmuştur. Yine buyurmuştur ki: **«Zavallı ve çâresiz bir kul, tazarru ve yalvarma ile ellerini göğe doğru kaldırıp açarak düâ eylediğinde, Allahü teâlâ, onun düâsını kabûl etmemekten hayâ eder. Düâsını kabûle acele edip, ya dünyada muradını verir, yâhud kıyâmet gününe bırakıp, düâsının eseri orada görünür.»**

ŞA'BÂN-I ŞERÎF VE ONBEŞİNCİ GECESİ

Ebû Seleme bin Abdürrahman'dan bildirerek Ebû Nadr mevlâ Ömer bin Abdullah'ın, ondan da Mâlik bin Enes'in, ondan Abdullah bin Seleme'nin, ondan İshak bin Hasen'in, ondan Ebû Bekr Muhammed bin Ab-

dullah Şâfiî'nin, ondan hâfız (ya'nî hadîs âlimi) Ebû Feth'e isnadla, Ebûl Hasan Alî bin Muhammed bin Hafas Ca'fer-i Makrî'nin, ondan Şeyh Ebû Nasr Muhammed'in babası Ebû Alî Hüseyin'den naklen bize verdiği haberinde, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) hanımı Hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ) : Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) birbiri ardınca öyle oruç tutardı ki biz: «Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir daha orucunu açmıyacak» derdik. Bâzan birbiri ardınca yer, hiç oruç tutmazdı. Biz, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir daha oruç tutmıyacak derdik. Ve ben Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ramazandan başka bir ayı tamamen oruç tuttuğunu hiç bir zaman görmedim. Ben, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) : «Şa'bân-ı şerîften daha çok, herhangi bir ayda oruç tuttuğunu görmedim» diye buyurduğu beyan edilmiştir. Bu hadîs-i sahihtir. (Buhârî) bunu Abdullah bin Yûsüf'ten, o da Mâlik'den (rahımehullah) almışlardır.

Bize Ebû Nasr'ın Muhammed'den, onun da isnâd ile babasından, onun da Hişam bin Urve'den alarak verdiği haberinde Âişe-i Sıddıka'nın (radıyallahü anhâ) : «Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) birbiri arkasından öyle oruç tutardı ki, biz Resûlüllah, (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir daha yemeyecek derdik. Bâzan birbiri arkasından, günlerce hiç oruç tutmaz, biz de, bir daha oruç tutmayacak derdik. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) en sevgili orucu, Şa'ban ayındaki oruçları idi. Ben, yâ Resûlâllah, seni Şa'ban ayında oruçlu görüyorum, hikmeti nedir? diye sorduğumda: **«Ey Âişe, Şa'ban öyle bir aydır ki, o senenin içinde ölecek kimselerin isimleri deftere yazılıp Melekü'l-Mevt'e** [can alıcı meleğe] **teslim olunur. Ben ancak oruçlu bulunduğum halde ismimin deftere geçirilmesini arzû ederim»** buyurduğunu beyân eylemiştir.

Bize Ebû Nasr'ın Muhammed'den, onun da isnâd ile babasından, onun da Atâ' bin Yesâr'dan alarak verdiği haberinde, Ümmü Seleme'nin (radıyallahü anhâ), Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ramazandan başka aylarda, Şa'ban'dan daha çok hiç bir ayda oruç tutmadığını bildirdiğini beyân eylemiştir. Bu da, o yılda vefât edeceklerin isimlerinin, Şa'ban ayında yaşıyanlar defterinden ölenler defterine geçirilmiş olduğundan, onun hakkında: **«Nerede öleceğini bilmezsiniz»** âyet-i kerîmesinin sırrının ortaya çıkacağı âşikârdır.

Ebû Nasr'ın isnâd ile babasından, onun da Sâbit'ten alarak bize verdiği haberde hazret-i Enes'in (radıyallahü anh) Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) oruçların en üstünü hangisidir? sorusuna cevâb olaak: **«Oruçların en üstünü Ramazan-ı Şerîfe ta'zîm ve hürmet için Şa'ban ayında tutulan oruçtur»** buyurduğunu beyân eylemiştir. Ebû Nasr'ın isnâd ile babasından, onun da Muâviye bin Sâlih bin Ubeydullah bin Ebû Kavs'dan alarak bize verdiği haberinde, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü

anhâ), Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), **«Ayların en sevgilisi Ramazana kavuşturan Şa'ban ayıdır.»** buyurduğunu işitmiş olduğunu beyân eylemiştir. Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Şa'ban ayının son pazartesi günü oruç tutanın günahları mağfiret olunur»** buyurdu. Bu hadîs-i şerîfteki son pazartesinden murad, ayın en son pazartesi günüdür. Yoksa Şa'ban'ın son günü demek değildir. Çünkü Ramazan-ı şerîfe bir veya iki gün kala Ramazan-ı şerîfi karşılamak için oruç tutmak yasaktır. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerifte: **«Şa'ban ayına, Şa'ban denmesi, onda Ramazan için büyük hayırların teşa'üb** [dağılma] **etmesi, Ramazan ayına Ramazan denmesi, bu ayda günahların yanması sebebiyledir»** buyuruldu.

ALLAHÜ TEÂLÂ HER ŞEYDEN DÖRT ŞEY'İ, ONLARDAN DA BİRİNİ SEÇMİŞTİR

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de Kasas sûresi altmışsekizinci âyetinde: **«Senin Rabbin dilediğini yaratır ve seçer»** buyurmuş ve her şeyden dört şey'i, sonra onlardan da birini seçmiştir:

Meleklerden Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve Azrâil'i (aleyhimüsselâm) seçmiş, onlardan (Cebrâil) aleyhisselâmı seçmiştir.

Peygamberlerden İbrâhim, Mûsâ, İsâ ve Muhammed (aleyhimüsselâm) seçmiş; onlardan da (Muhammed)'i (sallâllahü aleyhi ve sellem) seçmiştir.

Eshâb-ı kirâmdan dört kişiyi seçmiş, Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Alî'yi (radıyallahü anhüm); onlardan da (Ebû Bekir)'i (radıyallahü anh) seçmiştir.

Mescidlerden, Mescid-i harâmı, Mescid-i aksâ'yı, Mescid-i Medîne'yi ve Mescid-i Tûr-i Sînâ'yı seçmiş; onlardan da (Mescid-i harâm)'ı seçmiştir.

Günlerden, Ramazan bayramı, Kurban bayramı, Arîfe günü ve Aşûre gününü seçmiş, onlardan da (Arîfe gününü) seçmiştir.

Gecelerden, Berat gecesi, Kadir gecesi, Cum'a gecesi ve bayram gecesini seçmiş, onlardan da (Kadir gecesini) seçmiştir.

Yerlerden Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Beytü'l-mukaddes ve Mesâcidü'l-aşâiri seçmiş, onlardan da (Mekke-i mükerreme)yi seçmiştir.

Dağlardan, Uhud, Tûr-i Sînâ, Lihâm ve Lübnan'ı seçmiş, onlardan da (Tûr-i Sînâ)'yı seçmiştir.

Nehirlerden, Ceyhûn, Seyhûn, Fırat ve Nil'i seçmiş, onlardan da (Fırat)'ı seçmiştir.

Aylardan Receb, Şa'ban, Ramazan ve Muharrem'i seçmiş, onlardan da (Şa'ban)'ı secmiştir. Onu Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem)

mahsûs ay kılmıştır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) peygamberlerin en üstünü olduğu gibi, onun ayı olan Şa'ban ayı da, ayların en üstünü olmuştur.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Şa'ban benim ayım, Receb Allahü teâlâ'nın ayı, Ramazan da benim ümmetimin ayıdır. Şa'ban günahların keffâret ayı, Ramazan ise günahların temizleyici ayıdır»** buyuruldu.

Yine buyurdu: **«Şa'ban, Receb ile Ramazan ayları arasında bir aydır. İnsanlar bundan gâfildir. Halbuki Şa'banda kulların ameli, Allahü teâlâ'nın dergâhına çıkarılır. Ben, Şa'banda oruçlu olduğum halde, amelimin çıkarılmasını arzû ederim.»**

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Receb ayının diğer aylara olan üstünlüğü, Kur'ân-ı kerîm'in diğer kitablar üzerine olan üstünlüğü gibidir. Şa'ban'ın diğer aylardan üstünlüğü, benim diğer peygamberlerden üstünlüğüm gibidir. Ramazan'ın diğer aylardan üstünlüğü, Allahü teâlâ'nın diğer insanlar üzerine üstünlüğü gibidir»**, buyuruldu. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah'ın eshâb-ı kirâmı, Şa'ban ayının hilâlini görünce, Mushaf-ı şerîf üzerine kapanıp, Kur'ân-ı kerîm okumağa devam ederlerdi. Müslimanlar bu ayda, mallarının zekâtını çıkarıp, Ramazan-ı şerîfte oruç tutacaklara kuvvet ve kudret bahşetmek için, fakîr, miskin ve zaiflere verirlerdi. Hâkim ve vâliler, zindan ve hapishânede olanları huzurlarına getirip, had vurulması gerekenlere, had vurulur, had vurulması gerekmiyorsa, serbest bırakırlardı. Tüccarlar, borçlarını öder, alacaklarını alırlardı. Ramazan ayını görünce de gusl edip, îtikâfa çekilirlerdi.

ŞA'BAN KELİMESİNİN HARFLERİ

Şa'ban kelimesinde beş harf vardır: Şın, Ayn, Be, Elif ve Nûn. Ş harfi şerefi, Ayn harfi ulviyyeti, yüksekliği, B harfi birri, ihsânı, Elif ülfeti, Nûn ise nûru göstermektedir. Bütün insanlar bu ayda, Allahü teâlâ'dan kullara bahşedilmiştir. Şa'ban öyle bir aydır ki, onda hayırlar açılır, bereketler iner, hatâlar terk olunur, günahlar örtülür. Bu ayda Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) çok salâvât-ı şerîfe getirilir. Şa'ban ayı, Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) salâvat ayıdır. Nitekim Allahü teâlâ Ahzab sûresi ellialtıncı âyetinde: **«Elbette ki, Allahü teâlâ ve melekleri peygamberi üzerine salât ederler. Ey îmân edenler! Siz de ona salât ve selâm okuyun»** buyuruyor. Salât Allah'dan rahmet, meleklerden şefâat ve istiğfar, mü'minlerden düâ ve senâdır. İmâm-ı Mücâhid, salât, Allahü teâlâ'dan tevfîk ve ismet, meleklerden avn ve nusret [yardım], mü'minlerden uymak ve hürmettir dedi. İbni Atâ, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) üzerine salât, Allahü teâlâ'dan vuslat,

meleklerden rikkat, mü'minlerden mutâbaat [uymak] ve muhabbetir dedi.

Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse bana bir kere salât okusa, Allahü teâlâ on salât eder, ya'nî ona on rahmet bahşeder»** buyurdu. Bunun için aklı olan her mü'minin, Şa'ban ayında, gâfil bulunmayıp, günahlardan temizlenme ve geçmişte işlemiş olduğu günahlara tevbe ve istiğfâr ederek, Ramazan ayını karşılamak için, müsâid ve hâzır olması ve Şa'ban ayında Allahü teâlâ'ya tazarru' edip yalvarması, bu ayın sâhibi Muhammed (sallâllahü aleyhi ve sellem) vâsıtası ile Allahü teâlâ'ya kavuşmağa çalışması lâzımdır. Bu şekilde kalbinin fesadlığını islâh ve gönül hastalıklarına devâ etmelidir. Tevbeyi yarına bırakmamalıdır. Zîra günler üçtür: Biri dündür, geçti. Diğeri amel günü olan bu gündür. Diğeri de, yarınki gündür, o ise emelden ibârettir. Çünkü yarına çıkıp çıkamıyacağını bilmiyorsun. Geçen gün ibret, bugünkü gün ganîmet, yârın ise tehlikelidir. Bunun gibi aylar da üçtür. Biri Recebdir ki, geçti. Geri dönmesi düşünülemez. Birisi Ramazan'dır. Beklenmektedir. Ona kavuşup kavuşamıyacağını bilemezsin. Şa'ban bu iki ayın arasında köprü gibidir. Bunun için, içinde bulunduğun Şa'ban ayında, tâat ve ibâdeti ganîmet ve büyük kazanç bilmen gerekir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) nasîhat ettiği birine, ya'nî Abdullah bin Ömer bin Hattâb'a (radıyallahü anhümâ) hitâben: **«Ey Abdüllah! Beş şeyden önce beş şey'in kıymetini bil:**

1 — İhtiyar, âciz ve kuvvetsiz olmadan gençliğin,

2 — Hasta ve sakat olmadan sıhhatin,

3 — Fakir ve yoksul olmadan zenginliğin,

4 — Meşguliyetten önce boş vaktin,

5 — Ölümden önce hayatın kıymetini bil», buyurdu.

BERAT GECESİ VE FAZÎLETİ

Allahü teâlâ Duhân sûresi üçüncü âyetinde: **«Biz Kur'ân-ı kerîm'i mübârek gecede indirdik»** buyuruyor. İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) bu âyet-i kerîmeyi: «Yâ Muhammed! Kıyâmete kadar meydana gelecek her şey'e hüküm ve kazâsı bağlanan Hayy ve Kayyûm, doğru ile yanlış arasını ayırıcı Kur'ân-ı kerîm'i, mübârek gecede, ya'nî Şa'ban'ın onbeşinci gecesi olan Berat gecesinde indirdik» demektir diye tefsîr etmiştir. Hazret-i İkrime'den (rahımehullah) başka tefsîr âlimlerinin çoğu da böyle tefsîr edip mübârek geceden maksad, Şa'ban'ın onbeşinci gecesi olan Berat gecesidir demişlerdir. Ancak İkrime (rahımehullah), mübârek gece, Kadir gecesidir buyurmuştur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de birçok şeylere mübârek buyuruyor:

1 — Kur'ân-ı kerîm'e mübârek buyuruyor. Enbiyâ sûresinin ellinci âyet-i kerîmesinde: **«Bu mübârek zikirdir, onu biz indirdik»** buyuruyor.

Kur'ân-ı kerîm'in bereketindendir ki, Kur'ân-ı kerîm okuyup, ona uygun îman etse, hidâyet üzere olup, Cehennem azâbından kurtulur. Hattâ onun bu hâli, baba ve dedelerine, çocuk ve torunlarına da te'sîr eder. Nitekim Peygamber Efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse, mushaf-ı şerîfe bakarak Kur'ân-ı kerîm okursa, Allahü teâlâ ana ve babasından azâbı hafifletir; anne ve babası kâfir bile olsalar»** buyurmuştur.

2 — Allahü teâlâ suya da mübârek buyuruyor. Kaf sûresi dokuzuncu âyetinde: **«Biz semâdan mübârek** [bereketli] **su indirdik»** buyuruyor. Suyun bereketindendir ki, eşyanın hayatı su ile kâimdir. Nitekim Allahü teâlâ: **«Sudan herşeye hayat verdik, yoksa inanmıyor musunuz!»** buyuruyor. Bâzıları suda on letâfet özellik vardır dediler: İncelik, yumuşaklık, kuvvet, letâfet, saflık, hareket, yaşlık, soğukluk, tevâzu ve hayâttır. Allahü teâlâ bu on letâfeti, özelliği hakikî mü'minlerde toplamıştır: Bunlar da hakikî mü'minde bulunan kalb inceliği, yumuşak huy, tâat kuvveti, nefs letâfeti, amel saflığı, hayra hareket, gözde yaşlık, günahda soğukluk, insanların yanında alçak gönüllü olmak ve hakkı duyduğunda içinde hayât hâsıl olmaktır.

3 — Allahü teâlâ zeytine de mübârek buyuruyor. Nûr sûresi otuzbeşinci âyet-i kerîmesinde: **«Mübârek zeytin ağacından»** buyuruyor. Zeytin ağacı, Âdem aleyhisselâmın yeryüzüne indirildiği zaman, en önce meyve yediği ağaçtır. Zeytinde hem gıda, hem de aydınlık verecek yağ vardır. Allahü teâlâ zeytinin katık olduğunu bildirmektedir. Bâzıları da, mübârek ağaçtan murad İbrâhim aleyhisselâmdır dediler. Bâzıları da Kur'ân-ı kerîm'dir dediler. Bâzıları da îmandır dediler. Bâzıları da, Allahü teâlâ'nın emrine uyan, yasaklarından kaçınan, Allahü teâlâ'nın kaderine râzı ve teslim olan, Allahü teâlâ'nın hükmüne ve ezelde hakkında yazdığına uyan mü'minin mutmainne nefsidir dediler.

4 — Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma mübârek buyuruyor. Nitekim Meryem sûresi otuzbirinci âyet-i kerîmesinde: **«Nerede olursam beni mübârek eyledi»** buyuruyor. İsâ aleyhisselâmın sıddîka olan annesi Meryem (radıyallahü anhâ) için, kuru hurma ağacında meyve yetişmesi, ayağının altından küçük bir suyun çıkıp akması ve kendisine, oğlunla gözün aydın olsun, denilmesi İsâ aleyhisselâmın bereketindendir. Âyet-i kerîmede böyle olduğu bildiriliyor. Âl-i İmrân sûresi kırkdokuzuncu âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, İsâ aleyhisselâm Ekme ve Bars hastalıklarını iyi etmesi, düâ edip, Allahü teâlâ'nın izni ile ölüleri diriltmesi ve daha bir çok mu'cizeler verilmesi, bereketindendir.

5 — Allahü teâlâ Kâ'be-i muazzama'ya da mübârek buyuruyor. Nitekim Âl-i İmrân sûresi doksanaltıncı âyet-i kerîmesinde: **«İnsanlar için ilk kurulan ibâdet yeri, mübârek Mekke'dir»** buyuruluyor. Kâ'be-i muazzama'nın bereketindendir ki, bir kimse Kâ'be'ye girse, çok günâhı olsa mağfiret olunmuş olarak çıkar. Nitekim Allahü teâlâ: **«Ona giren emîn**

olur» buyuruyor. Bunun için, bir kimse, Beyt-i şerîfe girse, mü'min ve tevbe edici olsa, Allahü teâlâ onu azabdan emîn eder. Tevbesini kabûl edip mağfiretine kavuşturur. Bâzıları da demiştir ki, bir kimse Beyt-i şerîfe girse, çıkıncaya kadar harem-i şerîfte eziyyet olunmaktan emîn olur. Bu yüzden harem-i şerîfin avını öldürmek, ağacını kesmek haram kılınmıştır. Bunların haram kılınması, Kâ'be-i muazzama'nın hürmetinedir. Kâ'be-i muazzama'nın hürmeti ise, Allahü teâlâ'ya hürmet sebebi iledir. Nitekim Kâ'be, Mescid-i haramda bulunanların kıblesidir. Mescid-i haram, Mekke halkının kıblesidir. Mekke, harem [mîkat] halkı için kıbledir. Harem, ya'nî mîkat hudûdunun içi, bütün yeryüzü insanları için kıbledir. Mekke'ye, Bekke denmesi oradaki kalabalığın çokluğu sebebiyle ilerliyememektendir. Bekke ve Mekke ikisi de birdir. Kemd ve keyd, lâzım ve lâzıb sözleri gibi olup, birinin yerine diğerinin kullanılması câizdir.

6 — Berât gecesine de mübârek denmiştir. Çünkü Berât gecesinde yeryüzünde olanlar için rahmet, bereket, iyilik, afv, mağfiret iner. Hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) alarak, Zeyd bin Alî'nin, ondan da Ömer bin Mûsâ Vecîhî'nin, ondan da İsmâil bin Ömer Becelî'nin, ondan da Abdüllah bin Muhammed'in, ondan da Muhammed'in, ondan da Ebû Nasr'ın babasından naklen bize verdiği haberinde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Allahü teâlâ [ya'nî rahmet-i ilâhî] Şa'ban'ın onbeşinci gecesi birinci kat göğe iner. Müşrik, bid'at ehli, sıla-i rahim yapmıyan ve zinâ yapan kadınlardan başkasını mağfiret eder»** buyurduğunu beyân eyledi.

Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) rivâyetle Urve'nin, ondan da Yahya bin Saîd'in, ondan da babasından naklen Ebû Nasr'ın bize verdiği haberinde: Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) der ki, Şa'ban-ı şerîfin onbeşinci gecesi olduğunda, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) benim yanımdan sessizce ayrılıp gitmişti. Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, elbisem ipekten ve bükülmüş ibrişimden, ketenden, yünden ve Bahrî koyunu yününden değil idi dediğinde, Urve, Âişe-i Sıddîka'ya (radıyallahü anhâ) elbisen bunlardan olmayınca, nedendi? dedi. Âişe (radıyallahü anhâ) atkısı kıldan, çözgüsü deve yününden idi; kendimce, Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) başka bir hanımının yanına gittiğini düşündüm. Odamın içinde Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) aramağa koyuldum. O sırada elim, mübârek ayağına dokundu. Halbuki kendileri secdede idiler. O anda düâsına kulak verip ezberledim. Sabaha kadar ibâdet ve tâatten kalmayıp ayakta ve oturarak devam etti. Halbuki ayakları yorulmuş ve ağrımıştı. Ben de Resûlüllah'ın hem ayağını sıkar, hem de: Yâ Resûlâllah, babam ve anam senin uğruna fedâ olsunlar. Allahü teâlâ senin geçmiş ve gelecek kusûrunu bağışlamadı mı ve Allahü teâlâ sizin hakkınızda böyle yapmadı mı, öyle olmadı mı, öyle olmadı mı? derdim. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ey Âişe, ben şükredici kul**

olmayayım mı? Ey Âişe, sen bu gecede, ne olduğunu bilir misin?» buyurduğunda, ben, bu gecede ne vardır, yâ Resûlâllah ve diğer gecelerden ne üstünlüğü vardır? dedim. Buyurdu ki: **«Bu sene içinde doğacak her çocuk, bu gece deftere geçirilir. Bu sene içinde öleceklerin isimleri bu gece özel deftere yazılır. Bu gece herkesin rızkı tertîb olunur. Bu gece herkesin amel ve işleri Allahü teâlâ'nın huzûruna çıkarılır.»** Yâ Resûlâllah! Herkes ancak, Allahü teâlâ'nın rahmeti ile Cennete girer dediğimde: **«Evet, herkes ancak Allahü teâlâ'nın rahmeti ile Cennete girer»** buyurdu. Ben, siz de mi yâ Resûlâllah? dediğimde: **«Ben de, Allahü teâlâ'nın rahmeti olmadan Cennete giremem, ancak kendi tarafından beni rahmetine daldırması ile girerim»** buyurup, eliyle başına ve yüzüne sürdü dedi.

Mekhûl'ün, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) rivâyetiyle, ondan da Hişâm bin Gâr ve Süleyman bin Müslim ve başkalarının, ondan da Velîd bin Müslim'in, ondan da Ebû Amr Dimeşkî'nin, ondan da Ebü'l-İdî Hirevî ve İbrâhim bin Muhammed bin Hasen'in, onlardan da Abdüllah bin Muhammed'in, ondan da Muhammed bin Ahmed Hâfız'ın, ondan da Ebû Nasr'ın babasından naklen bize verdiği haberinde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hazret-i Âişe'ye (radıyallahü anhâ) hitâben: **«Ey Âişe! Bu gece hangi gecedir?»** buyurduğunda, Âişe-i Sıddîka der ki, Allahü teâlâ ve Resûlü daha iyi bilir dedim. **«Bu gece Şa'ban-ı şerîfin onbeşinci gecesidir ki, bu gece dünyada yapılan ameller ve kulların işleri çıkarılıp, Allahü teâlâ'ya arz olunur. Bu gece Allahü teâlâ'nın Cehennemden âzâd ettiği insanların sayısı, Benî Kelb kabîlesinin koyunları sayısıncadır** [ya'nî çok fazladır]: **Sen şimdi, bu geceyi ibâdetle geçirmem için bana izin verir misin?»** buyurduğunda, «elbette» dedim. Resûlüllah hemen nemaza kalktı. Kıyâmda fazla durmayıp, Fâtiha-i şerîfe ve kısa bir zamm-ı sûreden sonra, gece yarısına kadar secdede kaldı. Sonra ikinci rek'at için kalktı. Bunda da birinci rek'attaki gibi okuyup, secdeye indi. Secdesi sabaha kadar uzadı. Ben bu halde Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) bakardım. Secdesi o kadar uzamış, kendinden o kadar geçmişti ki, rûhu kabzolunmuş sandım. Yanına yaklaştım. Mübârek ayaklarına dokundum. Hareket etti. Secdede: **«E'ûzü bi afvike min ıkâbike, ve e'ûzü bi rıdâke min sahtike ve e'ûzü bike minke celle senâüke lâ senâen aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsik»** deyip yalvardığını ve senâ ettiğini işittim. Yâ Resûlâllah, secdede bâzı şeyler söylüyordunuz. Halbuki başka zaman bunları söylememiştiniz. Asla bunları sizden duymamıştım dediğimde: **«Ey Âişe, söylediğim şeyleri öğrendin mi?»** buyurdu. Evet dedim. **«Siz onları öğretiniz, zîra Cebrâil aleyhisselâm, onları secdede zikretmemi bana emreyledi»** buyurduğunu bildirmiştir.

Urve'nin, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) rivâyetiyle, ondan da İbn-i Kesîr'in, ondan da Haccac bin Ertân'ın, ondan da Yezîd bin Hârûn'-

un, ondan da Ahmed bin Sabbah bin Ebû Şüreyh'in, ondan da İshak bin Ahmed Fârisî'nin, ondan da Abdüllah bin Muhammed'in, onun da babasından naklen Ebû Nasr'ın bize verdiği haberinde Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) der ki, bir gece Resûlüllah'ı kaybettim. Aramak için çıkıp, Bâkı' adındaki yerde gökyüzüne bakıyor gördüm. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana: **«Allah ve Resûlü sana gadrederler mi düşündün?»** buyurdu. Bâzı hanımlarınıza gittiğinizi sandım yâ Resûlâllah dedim. Buyurdu ki: **«Allahü teâlâ** [rahmet ve mağfiret-i ilâhî] **Şa'ban'ın onbeşinci gecesinde birinci kat göğe nüzûl eder. Benî Keleb kabîlesinin koyunları kılından çok** [ya'nî çok fazla] **kimseleri mağfiret eder»** buyurdu.

İbn-i Abbâs'ın kölesi (radıyallahü anhümâ) İkrime der ki, Şa'ban'ın onbeşinci gecesinde, Allahü teâlâ, gelecek sene o geceye kadar bir senelik işleri tedbîr, takdîr ve ta'yîn eder. O yıl içinde ölecek olanların isimleri yaşıyanlar defterinden, ölüler defterine geçirilir. O sene hacca gidecek olanlar yazılır. Hiçbir şey tedbîr, takdîr, ta'yîn ve yazılarından fazla ve noksan olmaz.

Atâ bin Yesâr'dan olunan rivâyette: **«Şa'ban'ın onbeşinci gecesinde de bir senelik işler, takdîr olunur, ayrılır, ta'yîn olunur. Bir kimse evinden ayrılıp, yolculuğa çıkar. Halbuki onun da adı yaşıyanlar defterinden, ölüler defterine geçirilmiştir»** diye beyân olunmuştur.

Hişâm bin Urve'nin, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) rivâyetle, ondan da Mâlik bin Enes'in, ondan da Ebû Nasr'ın babasından isnâdı ile bana verdiği haberinde, Âişe-i Sıddîka der ki, Resûlüllah'dan duydum. Buyurdu ki: **«Allahü teâlâ hayrı, iyiliği dört gecede yağdırır. Bu geceler Kurban bayramı, Ramazan bayramı ve Şa'ban'ın onbeşinci geceleridir. Şa'ban'ın onbeşinci gecesinde ecel ve rızıkları ve o yıl hacca gidecekleri yazar. Dört geceden biri de sabah ezânına kadar Arîfe gecesidir.»**

Saîd bin İbrâhîm bin Ebû Necih'in bildirdiğine göre, Allahü teâlâ'nın hayır ve iyiliği saçtığı geceler beştir, biri de cum'a gecesidir. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirir. Buyurdu ki: **«Şa'ban'ın onbeşinci gecesinde Cebrâil aleyhisselâm bana geldi ve yâ Muhammed başını yukarı kaldır dedi. Bu gece hangi gecedir? dediğimde: «Bu gece öyle bir gecedir ki, Allahü teâlâ bu gece rahmet kapılarından üçyüz kapı açar. Kendisine şirk koşmıyan herkesi mağfiret eder. Ancak büyücü, falcı, devamlı şarab içici, riyâ ve zinâya ısrar edenler bu afv ve mağfiretin dışında kalırlar. Onlar tevbe etmeyince mağfiret olunmazlar» dedi. Gecenin dörtte biri geçince Cebrâil aleyhisselâm tekrar geldi ve bana: «Yâ Muhammed başını yukarı kaldır dedi. Başımı kaldırınca Cennet kapılarını açılmış, birinci kapısında bir melek durup: Devlet ve seâdet bu gece rükû' edenler içindir diye seslenir**

gördüm. İkinci kapısında bir melek durup, devlet ve seâdet bu gece secde eden kimse içindir dediğini gördüm. Üçüncü kapısında bir melek durup, devlet ve seâdet bu gece düâ edenler içindir. Dördüncü kapısında da bir melek durup, devlet ve seâdet bu gece zikredenler içindir. Beşinci kapısında bir melek durup, devlet ve seâdet bu gece Allahü teâlâ'dan korkup ağlayanlar içindir, altıncı kapısında bir melek durup, devlet ve seâdet, bu gece müslimanlar içindir, yedinci kapısında bir melek durup, devlet ve seâdet bu gece, kim istiyor? Onun isteği verilecek, işi olacak, maksadı verilecektir diye seslenir gördüm. Sekizinci kapısında da bir melek durup, bu gece kim istiğfar ediyor, onun günâhı mağfiret olunacaktır diye seslenir gördüm. Bu halde ben, yâ Cebrâil, bu gece bu kapılar ne zamana kadar açık dururlar sorunca, Cebrâil aleyhisselâm, tan yeri ağarıncaya kadar böyle açık dururlar cevâbını verdi. Sonra: Yâ Muhammed, Allahü teâlâ'nın, bu gece Benî Kelb kabîlesinin koyunlarının kılları sayısınca Cehennemden âzâd ettiği kulları vardır» buyurdu.

BERAT GECESİ DENMESİNİN SEBEBİ

Mübârek geceye, ya'nî Şa'ban'ın onbeşinci gecesine Berat gecesi denir. Çünkü bu gece iki berat vardır. Birisi şakîler için olup, Rahman'ın rahmetinden berî, uzak ve ayrı olmaktır. Diğeri ise evliyâ için, kötülük, günah ve lüzumsuz şeylerden berî olmaktır. Hadîs-i şerîfte: **«Şa'ban'ın onbeşinci gecesinde Allahü teâlâ'nın kulları üzerine rahmeti zuhûr edip, mü'minleri mağfiret eder, kâfirlere ise mühlet verir. Kin ve hased sâhibi olanları, bu sıfatlarını terk edinceye kadar kendi hallerinde bırakır»** buyurulmuştur.

Bâzıları dedi ki: Müslimanların dünyada iki bayramları olduğu gibi, melekler için de, gökyüzünde iki bayram gecesi vardır. Onlardan birisi Berat gecesidir. Diğeri Kadir gecesidir. Mü'minlerin bayramı Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Meleklerin bayramının gece olması, meleklerin uyumaması, mü'minlerin bayramlarının gündüz olması uyumalarından ötürüdür.

Bâzıları Allahü teâlâ'nın Kadir gecesini gizlemesindeki hikmeti, Kadir gecesinin rahmet, mağfiret ve Cehennemden âzad olmağa mahsus bir gece olduğundan, kulların îtimadlarını yalnız ona tahsîs etmemeleri içindir. Allahü teâlâ Berat gecesini bildirmiştir. Çünkü Berat gecesi, hüküm, kazâ, gadab ve rızâ gecesidir. Berât gecesi red veya kabûl, kavuşamamak ve kavuşmak, seâdet ve şekâvet gecesidir. Berat gecesine birisi saîd, diğeri baîd [uzak] olur. Birisi mükerrem, diğeri mahrûm olur. Çok yıkanmış kefenler vardır, sâhibleri ise çarşılarda işle meşgullerdir. Çok kazılmış kabirler vardır, sâhibleri ise sevinç ve gururdadırlar. Çok gülen ağızlar vardır, sâhibleri pek kısa zamanda göçücüdür. Çok güzel binaları olanlar

vardır, sâhibleri ise yakında fânî olacaklardır. Sevab bekliyen çok kullar vardır, onlar için azab hazırlanmaktadır. Sevinç bekliyen çok kullar vardır, onlar için üzüntü meydana gelir. Cenneti uman nice kullar vardır, onlar için Cehennem zuhûr eder. Birleşmek, kavuşmak isteyen çok kullar vardır, ayrılık meydana gelir. İhsân bekliyen nice kullar vardır, belâ ile karşılaşırlar. Mal ve mülk arzû eden nice insanlar vardır, kendileri için helâk olma meydana gelir demişlerdir.

Bâzıları buyurdu: Hasan-ı Basrî (rahimehullah) Şa'ban'ın onbeşinci günü evinden çıkardı. Yüzü, mezarda gömülmüş de, sonra çıkarılmış gibi pek solgun bir halde idi. Kendisine, yüzündeki bu üzüntü, bu değişiklik nedendir dediklerinde: «Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, denizde gemisi parçalanıp, batan kimsenin derdi, musîbeti benden çok değildir» buyurdu. Niçin? dediklerinde: «Çünkü ilm-i yakîn ile biliyorum ki, günâhım vardır. Sevâbımdan ise korkmaktayım. Sevablarımın, iyiliklerimin kabûl veyâ red olacağını bilemiyorum» cevabını vermiştir.

Gunyetü't-Tâlibîn kitâbının birinci cildi burada tamâm oldu. Allahü teâlâ'nın izni ile ikinci cildine başlıyalım.

GUNYETÜ'T - TÂLİBÎN

Yazan :

SEYYİD ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ

«Kuddise Sirruh»

Terceme :

A. Fârûk MEYÂN

CİLT: II

RAMAZAN-I ŞERÎFİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Allahü teâlâ Bakara sûresinin yüz seksenüçüncü âyet-i kerîmesinde: **«Ey îmân edenler, sizden öncekilerde olduğu gibi, sizin üzerinize de oruç farz oldu»** buyuruyor. Hasan-ı Basrî (rahımehullah): Sen Allahü teâlâ'nın: **«Ey îmân edenler!»** kelâmını duyunca, ona kulak ver. Zîra o kelâm-ı ilâhî, emrolunacağın emir veya nehyolunacağın bir yasak içindir. Ne şekilde olursa olsun, onu dinlemen lâzımdır, dedi. Ca'fer-i Sâdık (radıyallahü anh), nidâda olan lezzet, ibâdetin zorluğunu gidermektedir buyurdu. Allahü teâlâ'nın, **ey îman edenler** kelâmındaki (yâ = ey) gizlilik âleminden nidâdır. (Ey) bilinen nidâdan bir isimdir. (h) nidâ edenin nidâsına uyarmaktır ki, o da önceki tanıma ve ezeldeki sohbete işârettir. Allahü teâlâ'nın (Âmenû = îmân edenler) kelâmı, nidâ edenle, nidâ olunan arasında bilinen sırra işârettir. Sanki Allahü teâlâ: «Ey sırrını bana mahsus tutan, kalbini ve özünü benim için hâlis eden kullarım: **«Sizin üzerinize oruç farz kılındı»** buyuruyor. Siyâm kelimesi, kıyâm gibi masdardır. Oruç tutmak demektir. Siyâm lügatta, el çekmek ve işten kalmak demektir. Şerîatta siyâm, günahları terketmekle beraber, alışılmış olan yemek, içmek ve cima'dan el çekmektir. **«Sizden öncekilere farz olunduğu gibi»**, ya'nî peygamberlere ve ümmetlerine farz olunduğu gibi — ki bunların birincisi Âdem aleyhisselâmdır — sizin üzerinize de farz kılındı.

Nitekim Abdülmelik bin Hârûn bin Antere'nin babasından, onun da dedesinden eylediği rivâyette, dedesi der ki, hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) işittim. Buyurdu ki, bir gün Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hücre-i seâdetinde iken, öğleyin huzûruna gidip selâm verdim. Selâmımı aldıktan sonra, bana hitâben: **«Ey Alî, işte, Cebrâil aleyhisselâm buradadır, sana selâm söylüyor»** buyurunca, ben de, aleyke ve aleyhisselâm, yâ Resûlâllah dedim. Buyurdu. **«Ey Alî, bana yaklaş.»** Yanına yaklaştım. Buyurdu. **«Ey Alî, Cebrâil (aleyhisselâm) sana, her aydan üç gün oruç tut. Senin için birinci günde onbin, ikinci günde otuzbin, üçüncü günde yüzbin yıl oruç tutmuş gibi sevâb yazılır diyor»**. Yâ Resûlâllah, bu sevâb yalnız bana mı mahsusdur, yoksa bütün mü'minlere de var mıdır? sordum. Buyurdu: **«Ey Alî, Allahü teâlâ bu sevabı sana ve senden sonra senin gibi amel edenlere ihsân eder.»** O günler, hangi günlerdir yâ Resûlâllah? dedim. Buyurdu: **«Eyyâm-ı Beyd, ya'nî her ayın onüç, ondört ve onbeşinci**

günleridir. Cebrâil aleyhisselâm böyle söyledi». [Arabî ayların onüç, ondört ve onbeşinci günlerine eyyâm-ı beyd denir]. Antere der ki, hazret-i Alî'ye (radıyallahü anh) bugünlere niçin eyyâm-ı beyd denir dedim. Âdem aleyhisselâm, Cennetten yeryüzüne indiği zaman, güneş yakıp, bedenini karartmıştı. Cebrâil aleyhisselâm, Âdem aleyhisselâma, bedeninin beyaz olmasını ister misin? dediğinde, Âdem aleyhisselâm, (evet isterim) cevabını verdi. Cebrâil aleyhisselâm, Âdem aleyhisselâma, sen ayın onüç, ondört ve onbeşinci günlerini oruç tut dedi. Sonra Âdem aleyhisselâmın birinci günde bedeninin üçte biri, ikinci günde üçte ikisi, üçüncü günü oruç tutunca da bedeninin hepsi beyaz oldu. Bunun için o günlere, eyyâm-ı beyd [Beyazlık günleri] adı verildi buyurduğunu beyân eylemiştir.

Âdem aleyhisselâm, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) önce, üzerlerine oruç farz olanlardandır. Âlimlerden bir kısmı tefsîrlerinde, âyet-i kerîmedeki **«Sizden öncekiler»** kelâmından, hıristiyanlar murâd olunmuştur, bizim orucumuzun onların orucuna benzetilmesi, vakit ve miktarda olan uygunluk sebebiyledir. Şöyle ki, Allahü teâlâ hıristiyanlara Ramazan orucunu farz kıldığında, Ramazan ayı çok sıcak zamana rastladığından, kendileri için yolculukta ve geçimlerinde zarar ve zorluk hissettiklerinden, Ramazan ayında oruç tutmak zor geldiğinden, âlim ve başkanları bir araya gelip konuşmuşlar. Söz birliği ile orucun senenin bir mevsiminde, kış ile yaz arasında, ilkbaharda olmasına ve yaptıklarına keffâret olmak üzere farz olan adet üzerine on gün daha katıp, kırk gün olmasına karar vermişlerdi. Sonra hükümdarlarının ağzı ağrıdı. O da, bu ağrıdan kurtulursa, oruçlarına yedi gün daha ekleyeceğini adadı. Hastalık geçince yedi gün daha eklediler. O hükümdarın ölümünden sonra, yerine gelen hükümdar da ekleyip, oruçlarını elli gün yaptı dediler.

Mücâhid (rahımehullah) buyurur ki: Hıristiyanların hayvanlarına kıran hastalığı gelince, hükümdarları, oruçlarınızı arttırınız demesiyle, başına on, sonuna on gün ekliyerek elli güne çıkardılar.

Şa'bî (rahmetullahi aleyh) buyurur: Senenin hepsini oruç tutsan [Şa'ban'ın otuzuncu günü olan] şübheli günde orucunu açman lâzımdır. Zîra bize Ramazan orucu farz kılındığı gibi, hıristiyanlara da o ayda oruç farz kılındı. Onların orucu, sonbahara değiştirildi. Çünkü hıristiyanlar sıcakların çok olduğu zamanda, otuz gün oruç tuttular. Sonra, onlardan sonraki asırda gelenler daha çok buna sarılıp önem verip, otuz günün evveline ve sonuna birer gün kattılar. Onlardan sonra gelenler de, onların âyîn ve ibâdetlerine uyarak başına ve sonuna birer gün daha kattılar. Böylece elli güne çıkardılar. Âyet-i kerîmenin devamında **«umulur ki, oruçla nefsin isteklerinde zayıflık meydana gelip, günahlardan korunursunuz, müttakîlerden olursunuz»** buyuruluyor.

Tefsîr sâhibleri, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Medîne-i

münevvere'yi teşriflerinde, Allahü teâlâ kendisine ve bütün mü'minlere, Muharrem ayının onuncu gününü ve her aydan üç gün orucu farz etmişti. Onlar Aşûre gününü ve diğer günleri Bedir gazâsından bir ay ve birkaç gün önce, Ramazan ayında orucun tutulması emri gelinceye kadar, devamlı oruç tutarlardı. Âyet-i kerîmedeki: **«Sayılı günler»**, ya'nî sizin için farz olunan oruç, sayılı günlerdedir. Bunlar da yirmidokuz veya otuz gündür demektir.

Saîd bin Amr bin Âs bin Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Ben ve ümmetim ümmîyiz. Biz otuz günü tamamlamak için, şöyledir böyledir deyip, ayı hesab etmeyiz»** buyurduğunu ve **«Ramazan ayı hilâlini görünce oruca başlayın, Şevval hilâli ile de orucu bitirin»** hadîs-i şerîfi ile bunun açıklandığını söylemiştir.

Şehr'e [ay'a] şehr denmesi, şöhreti sebebiyledir. Şehr, şöhretten gelme bir kelimedir. Şehr, kılıç sıyırıp, insanlara saldırmak ma'nâsına masdar da olur. Yeni ay'a da şehr denir.

RAMAZANIN MA'NÂSI

Ramazan kelimesinin ma'nâsında çeşitli diyenler oldu :

Bazıları, Ramazan Allahü teâlânın esmâ-i hüsnâsından bir isimdir. Receb için şehrullah [Allahü teâlânın ayı] dendiği gibi, Ramazan ayına da şehr-i Ramazan denir dediler.

Ca'fer-i Sâdık, babasından (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Siz Ramazan demeyiniz. Belki Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmde şehr kelimesine bağlıyarak buyurduğu gibi, siz de Şehr-i Ramazan deyiniz»** buyuruldu.

Asmâî, Ebû Amr'ın; Ramazana, Ramazan denmesi, deve yavrularının bu ayda sıcaktan yanması sebebiyledir dediğini bildirmiştir. Bazıları da kızdırılmış tasa remeda' denir dedi

Bâzıları da: Ramazana, Ramazan denmesi, Ramazanın günahları yok etmesi ve yakmasından ötürüdür ve Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle bildirildi dediler.

Bazıları, kum ve taşların güneşin sıcaklığından kızdığı gibi, âhıret işlerini düşünmek ve konuşmaktan da mü'minlerin kalblerinde te'sir ve hararet meydana gelir dediler. Halîl, Ramazan, sonbaharda yağan yağmur ma'nâsına olan, rameda kelimesindendir, bu aya Ramazan denmesi bu ayın beden ve kalbleri günahlardan temizleyerek pâk eylemesi sebebiyledir dedi.

KUR'ÂN-I KERÎM'İN İÇİNDE İNDİĞİ ŞEHR-İ RAMAZAN ÂYET-İ KERÎMESİ

Atıyye bin Esved'in, İbn-i Abbas'a (radıyallahü anhümâ) : **«Biz Kur'ân-ı kerîmi mübârek gecede indirdik»** kelâmı ile, Kur'ân-ı kerîmin mübârek gecede indirildiği beyân buyurulmuştur. Halbuki Kur'ân-ı kerîm diğer aylarda inmiştir. Nitekim Allahü teâlâ İsrâ sûresinin yüz altıncı âyet-i kerîmesinde bunu bildiriyor dedi. İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) cevabında: «Kur'ân-ı kerîm, Şehr-i Ramazanın Kadir gecesinde tüm olarak Levh-i Mahfûz'dan dünya göğüne indirildi. Sonra Cebrâil aleyhisselâm yirmiüç senede olaylara göre, sûre sûre, âyet âyet ve zaman zaman, Kur'ân-ı kerîmi Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) indirmiştir. Allahü teâlâ bunu Vâkıa sûresinin yetmişbeşinci âyet-i kerîmesinde bildiriyor, buyurdu.

Dâvud bin Ebû Hind, Şa'biye «Bakara sûresinin yüz seksenbeşinci âyet-i kerîmesinde: **«Şehr-i Ramazan öyle bir aydır ki, onda Kur'ân-ı kerîm indirildi»** buyuruluyor. Yılın diğer aylarında Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) «Kur'ân-ı kerîm indirilmedi mi?» diye sorduğu sorusuna: Evet, senenin diğer zamanlarında da Kur'ân-ı kerîm indirilmiştir. Ancak Cebrâil aleyhisselâm, Allahü teâlânın indireceği âyetleri, hazret-i Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ramazanda arzederdi. Allahü teâlâ onlardan dilediğini neshederdi cevabını verdi.

Şihâb bin Târık'ın Ebû Zer Gıfârî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«İbrâhîm aleyhisselâmın suhuf'u Şehr-i Ramazandan üç gece geçince indirildi. Dâvûd aleyhisselâmın Zebûr'u, Şehr-i Ramazandan onsekiz gece geçince indirildi. İncil İsâ aleyhisselâma Şehr-i Ramazandan onüç gece geçince indirildi. Kur'ân-ı kerîm Muhammed aleyhisselâma Ramazanın yirmidördünde indirildi»** buyuruldu. Sonra Allahü teâlâ: **«İnsanlara hidâyettir»** buyurup, Kur'ân-ı kerîmin insanları sapıklıktan doğru ve hidâyet yoluna irşâd ettiğini, helâl ve haramda hudud, ahkâmda hakkı ayırdığını beyân eylemiştir.

ŞEHR-İ RAMAZANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

Saîd bin Müseyyeb'den Alî bin Zeyd bin Cid'a'nın, ondan da Hemâm bin Yahyâ'nın, ondan Yûsuf bin Ziyâd'ın, ondan Alî bin Hacer-i Sa'dî'nin, ondan Muhammed bin İshak Huzeyme'nin, ondan Ebû Hâmid Ahmed bin Muhammed bin Calûdî Nişâpûrî'nin, ondan babasından naklen Ebû Nasr'ın bize verdiği haberinde, Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Şa'ban ayının sonunda bize hitâb edip: **«Ey insanlar! İçinde bin geceden hayırlı bir gece bulu-**

nan mübârek büyük ay size yaklaştı. Allahü teâlâ onun gündüzlerinde orucu farz, gecesinde ibâdeti nâfile kıldı. Ramazanda iyi bir haslete yaklaşan veya bir farz edâ eden, Ramazanın dışında yetmiş farz yapmış gibi olur. Bu şehr-i Ramazan sabır ayıdır. Sabrın sevab ve karşılığı ise Cennete girmektir. Bu ay üzüntüleri gideren ve mü'minlerin rızkının arttığı aydır. Bu ayda oruç tutana iftar verenin bu iftarı, günahlarına mağfiret ve Cehennemden kurtulmasına sebeb olur. Oruçlunun sevâbından ise birşey eksilmez» buyurduğunda, orada bulunanlar: Yâ Resûlâllah, biz hepimiz bir oruçluya iftar verecek kadar yiyecek ve içeceğe mâlik değiliz dediler. **«Allahü teâlâ bu sevâbı, bir hurma, bir yudum su, veya süt ikrâm edene de verir. Şehr-i Ramazan, öyle bir aydır ki, başı rahmet, ortası mağfiret sonu ise Cehennemden azâd olmaktır. Bu ayda emri altında bulunanların işlerini hafifletenleri Allahü teâlâ mağfiret edip, Cehennemden azâd eder. Siz Şehr-i Ramazanda dört husûsiyyeti gözetiniz. İkisiyle Rabbinizi kendinizden râzı edersiniz. Bu iki haslet, sizin Lâ ilâhe illâllah tevhid kelimesini çok söylemeniz ve Allahü teâlâya istiğfar eylemenizdir. Diğer iki haslet de zâten her zaman muhtaç olduğunuz şeylerdir. Onlar da Allahü teâlâdan Cenneti istemeniz ve Cehennemden Allahü teâlâya sığınmanızdır. Bir kimse, Ramazan-ı şerîfde, bir oruçlunun karnını doyursa, Allahü teâlâ onu, kıyâmette benim havzımdan öyle içirir ki, o kimse artık ebediyyen susamaz»** buyurdu.

Ebû Saîd Hudrî'den Ebû Nadra'nın, ondan da Kelebî'nin bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ramazan-ı şerîfin ilk gecesinde Cennet ve gök kapıları açılıp, son gecesine kadar kapanmaz. Ehl-i sünnet ve cemâatten Ramazan gecelerinde nemaz kılan kimsenin, her secdesi için Allahü teâlâ bin yediyüz sevâb yazar ve onun için Cennette kırmızı yâkuttan bir ev yaptırır. O evin bir kapısı ve her kapıda kırmızı yâkutla süslenmiş altından iki kanat vardır. Ramazanın ilk günü oruç tuttuğunda, Allahü teâlâ Ramazanın son gününe kadar, onun günahlarını mağfiret eder. Birinci gündeki orucunu, bir o kadar günâhına da keffâret eder. Onun her günkü orucu için, kendisine Cennette bir köşk verilir ki, o köşkün bin altın kapısı vardır. Yetmiş bin melek onun için sabahdan akşama kadar istiğfar ederler. Ramazanın gece ve gündüzünde yaptığı her secdesine Cennette öyle bir ağaç verir ki, hayvana binmiş bir kimse yüz yıl yürüse sonuna ulaşamaz»** buyurduğunu beyân eylemiştir.

Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyetle A'rac'ın, ondan da babasına isnâd ile Ebû Nasr'ın bize bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ramazanın ilk gecesi olduğunda, Allahü teâlâ insanlara nazar eder; Allahü teâlâ bir kuluna nazar edince, ona ebedî azâb etmez. Allahü teâlâ Ramazan-ı şerîfin her gününde milyonlarca insanı Cehennemden azâd eder»** buyurduğunu bildirmiştir.

Ebû Nasr'ın isnâd ile babasından, onun da Sehl'den, onun da babasından, onun da Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Şehr-i Ramazan gelince, Cennet kapıları açılıp, Cehennem kapıları kapanır. Şeytanlar bağlanıp, tutuklanır»** buyuruldu.

Nâfi' bin Berde'nin Ebû Mes'ûd Gıfârî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ramazandan bir gün oruç tutan, Allahü teâlânın «Çadırlar içinde saklı hûrîler vardır» âyet-i kerîmesi ile bildirilen ve inciden çadırlar içinde saklı duran hûr-i ayn'dan bir zevceyi tezevvüc eder ki, o hûr-i aynın üzerinde yetmiş çeşid hulle vardır. Hiçbirinin rengi diğerine benzemez. Her hûrî için yâkut ve incilerle süslenmiş bin sedir, zevci için de bir o kadar vardır. Sedirlerden her biri üstünde yetmiş yatak ve hizmetleri için yetmiş bin hizmetçileri vardır. Her hizmetçi elinde altından kâse içinde bir çeşit yiyecek vardır. Cennette olanlar onun son lokmasında, önceki lokmalarda bulmadığı lezzeti bulurlar. Böylece verilecek inâyet ve ihsân, o kimsenin Ramazanda işlediği sevâbdan başka özel olarak her günkü orucu içindir»** buyurduğunu beyân eylemiştir.

F A S I L

Ebû Nasr'ın babasına isnâdı ile İbn-i Abbas'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cennet her sene, şehr-i Ramazanın gelişi ile süslenir. Ramazanın ilk gecesi olunca, Arş'ın altında Mesîre adlı bir rüzgâr esip, Cennet ağaçlarının dallarını, budaklarını, kapılarının halkalarını sallar. Dinliyenlerin hiç duymadıkları güzel sesler onlardan duyulur. Bu halde hûr-i ayn süslenip, Cennetin yüksek yerinde durup, bizi Allahü teâlâdan isteyecek kimse nerededir, bizi alsın diye seslenirler. Sonra Cennet meleklerinin büyüğü olan Rıdvan'a, bu gece hangi gecedir? derler. Rıdvân, ey hayrât-ı hisân, bu gece şehr-i Ramazanın ilk gecesidir. Muhammed aleyhissalâtü vesselâmın ümmetinden oruç tutanlara Cennet kapıları açılır diye cevab verince, Allahü teâlâ: Ey Rıdvân, Cennet kapılarını aç, ey Mâlik, Cehennem kapılarını Muhammed'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetinden, oruç tutanlara kapa. Ey Cebrâil, yeryüzüne in, şeytanları bukağı ve zincirlerle bağlayıp hapset ki, habîbim Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetinin orucunu bozmasınlar. Onları denizlerin dibine atıver buyurur. Allahü teâlâ Ramazan-ı şerîfin her gecesinde üç def'a: Benden bir şey isteyen var mıdır? İstediğini vereyim? Tevbe eden var mıdır? Tevbesini kabûl edeyim. İstiğfâr eden var mıdır? Mağfiretime kavuşturayım buyurur. Allahü teâlâ Ramazan-ı şerîfin her gününde, iftar zamanında, kendilerine azâb ve ıkab gerekli olmuş bin kere bin kişiyi Cehennemden âzâd eder. Allahü teâlâ cum'a gecesi ve cum'a günü olunca, her sâatte kendilerine azab ve ıkab vâcib olmuş bin kere bin kişiyi Cehennemden âzâd eder. Ramazân-ı şerîfin**

son günü olunca, o gün, Ramazan-ı şerîfin ilk gününden son gününe kadar Cehennemden âzâd eylediklerinin toplamı kadar kimseleri Cehenemden âzâd eder. Kadir gecesi olunca, Allahü teâlâ'nın emriyle, Cebrâil aleyhisselâm yeşil bir sancakla büyük bir melek kalabalığı içinde, yeryüzüne inip, sancağı Kâ'be'ye diker. Cebrâil aleyhisselâmın altıyüz kanadı vardır. Bu kanadlarını ancak Kadir gecesi açar ve bu gece kanadlarını açınca, kanadlar doğu ile batıyı kaplar ve geçer. Cebrâil aleyhisselâm meleklere, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin aralarına girin der. Melekler de aralarına girip, ibâdet eden, nemaz kılan ve zikredenlere selâm verip, onlarla müsâfeha ederler. Düâlarının kabûl olmasına dâir onlara güven verirler. Tan yeri ağarıncaya kadar böyle olurlar. Sonra Cebrâil aleyhisselâm, bu meleklere işinize gidiniz buyurup, her birinin yerli yerine gitmeleri için seslenir. Melekler: Ey Cebrâil! Allahü teâlâ, Muhammed'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetinden mü'minlerin ihtiyaçları için ne yaptı? diye sorarlar. Cebrâil aleyhisselâm, Allahü teâlâ onlara nazar eyledi. Dört gurub insan hariç diğerlerini mağfiret eyledi der. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve selem) o dört gurubu sayıp, onlar şarab içmeğe devam edenler, anne ve babasına âsî olanlar, sıla-i rahm yapmıyanlar ve bid'at ehli olup, ehl-i sünnet ve cemâatten ayrılanlardır buyurdu. Ramazan bayramı gecesi olduğunda, o geceye câize gecesi denir. Bayram sabahı olduğunda, Allahü teâlâ melekleri her tarafa dağıtır. Melekler de yeryüzüne inerler. Sokak başlarında dururlar; cin ile insandan başka her canlının duyabileceği ses ile seslenirler. Ve: Ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti! Çok büyük sevablar veren, büyük günahları afveden Rabbinize dönünüz derler. Câmiye gitmek için evlerinden çıktıklarında, Allahü teâlâ meleklerine: Ey benim meleklerim, kendi işini yapanların karşılık ve mükâfatı nedir? buyurur. Melekler, ey Rabbimiz onların ecir ve karşılığı zât-ı âlânızın onların ecirlerini vermenizdir derler. Allahü teâlâ: Ey meleklerim! Siz şâhid olunuz ki, ben rızâ ve mağfiretimi onlara şehr-i Ramazandaki oruç ve nemazlarına karşılık ve mükâfat verdim der. Sonra Allahü teâlâ: Ey kullarım, bugün benden dilediğinizi isteyiniz. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, bugün âhıretiniz için istediğiniz her şey'i size veririm. Dünyanız için istediğiniz şeyde, sizin için nazar ederim. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, sizler benim hukumu koruduğunuz müddetçe, ben sizin kusur ve hatâlarınızı örterim. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, ben sizi, hudûdu koruyanlar arasında rezil ve rüsvâ etmem. Sizler evlerinize mağfiret olunmuş olarak dönünüz. Zîra beni râzı ettiniz. Ben de sizden râzı oldum, der, dediğini ve Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): Ümmet-i Muhammed Ramazan-ı şerîfde iftar ettiklerinde, melekler sevinip, Allahü teâlâ'nın onlara ihsân buyurduğu büyük ecirlerle birbirini müjdelerler, buyurduğunu işittiğini beyân eylemiştir.»

Ebû Nasr'ın babasından, onun da Nâfi'den, onun da Ebû Mes'ûd Gıfârî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Şehr-i Ramazan hilâli görülünce, eğer kullar Ramazandaki özel sevabları bilmiş olsalardı, o yılın tamamen Ramazan olmasını elbette temenni ederlerdi»** buyuruldu.

Huzâa kabîlesinden bir kimse, yâ Resûlâllah şehr-i Ramazan'ın üstünlüğünü bize anlatın dediğinde: **«Cennet Ramazan ayı için senenin başından sonuna kadar süslenir. Şehr-i Ramazan'ın ilk gecesi olduğunda Arş'ın altından bir rüzgâr esip, Cennetin ağaç ve yapraklarını sallar. Hûr-i ayn bu hâli görüp, yâ Rabbi, şu ayda sana ibâdetle meşgul olan kullarından bize eş nasîb eyle, bizimle onların ve onlarla bizim gözlerimizi aydın eyle derler. Allahü teâlâ Ramazan-ı şerîfde oruçlu olan bir kuluna: «Çadırlarda saklı hûrîler vardır» âyet-i kerîmesiyle övülen ve anlatılan ve inciden çadırlar içinde saklı bulunan hûr-i ayndan bir zevceyi eş olarak verir. O hûr-i ayndan her birinin üzerinde yetmiş türlü hulle vardır. Hepsi de ayrı ayrı renktedir. Her biri inci ile süslü yâkuttan bir sedir üzerindedirler. O sedirde istebrak ve atlastan yetmiş yatak ve her yatakta bir yastık vardır. Her birine hizmet edecek yetmişbin, zevci için de ayrıca yetmişbin hizmetçi vardır. Her hizmetçi elinde, altın kâse içinde bir çeşit yemek vardır. Cennettekiler her birinden ayrı lezzet alırlar. Zevci için de o kadar vardır. Zevcinde, yâkutla süslü altından iki bilezik vardır. İşte kavuşulacak bu inâyet ve ihsânlar, o kimsenin Ramazanda işlediği sevablardan ayrı olarak, her günün orucu içindir»**, buyurdu.

Katâde'nin, Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Şehr-i Ramazanın ilk gecesi olduğunda Allahü teâlâ, Cennet haznedârına nidâ eder. Emrât yâ Rabbi der. Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruçlular için Cenneti süslemesini ve Ramazan geçinceye kadar Cennet kapılarını kapamamasını emreder. Zîra Allahü teâlâ Cehennem hazinedârına nidâ eder. Emret dinliyorum yâ Rabbi der. Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlara Cehennemi kapamasını ve Ramazan geçinceye kadar onlara açılmamasını emreder. Sonra Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma nidâ eder. O da, emret yâ Rabbi der. Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma yeryüzüne inmesini, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin oruçlarını bozmamaları için şeytanları bağlayıp, tutuklamasını emreder. Allahü teâlâ şehr-i Ramazanın her günü güneşin doğuşundan iftar vaktine kadar erkek ve kadınlardan bir takım kullarını Cehennemden âzâd eder. Allahü teâlâ için gökte seslenen bir melek vardır. O meleğin bir kanadı doğuda, diğeri batıdadır. Kanadı mercan, inci ve cevher ile süslüdür. O melek, tevbe eden var mıdır? Tevbesi kabûl olunacaktır. Mazlum kimdir? Allahü teâlâ ona yardım edecektir. İstiğfâr eden kimdir? Allahü teâlâ onun günâhını af ve mağfiret edecektir. İstiyen kimdir? Allahü teâlâ**

istediğini verecektir diye seslenir. Allahü teâlâ şehr-i Ramazanda erkek ve kadınlardan kendini zikredenlere: Kullarım, size müjde olsun. Sabr etmeğe ve zikretmeğe devam ediniz. Sizden zahmet ve külfeti kaldıracağım, sizi rahmet ve kerâmete kavuşturacağım zaman yaklaşmıştır buyurur. Kadir gecesi olduğunda Cebrâil aleyhisselâm, büyük bir melek kalabalığı ile yeryüzüne iner. Meleklerden her biri, ayakta ve oturarak Allahü teâlâ'yı zikreden her kul için istiğfar eder» buyurdu.

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ göklere ve yere konuşmak için izin verse, onlar Ramazanda oruç tutan kimseye elbette cenneti müjdelerlerdi»**, buyuruldu.

Abdullah bin Ebî Evfâ'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Oruç tutanın uykusu ibâdet, susması tesbîh, düâsı kabûl, amelinin sevâbı kat kattır»** buyuruldu. A'meş'den olunan rivâyette Ebî Hayseme'nin (radıyallahü anh): **«İnsan büyük günahlardan sakındığı müddetçe, Ramazanı gelecek Ramazana, haccı diğer haccına, cum'ası diğer cum'asına, nemazı diğer nemazına kadar arada olan günâhlara keffârettir»**, dediğini bildirmiştir.

Emîrü'l-mü'minîn Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh), Ramazan-ı şerîf gelince: «Her hâli, gündüz orucu, gece nemazı hayırlı olan Şehr-i Ramazan merhaba» diyerek onu övdüğü ve «ondaki infâk, Allah yolunda infâk gibidir» buyurduğu bildirilmiştir.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse inanarak ve sevâbını umarak oruç tutsa, nemaz kılsa, onun geçmiş ve gelecek günahları afvolunur»** buyuruldu. Yine Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ümmetimden her birinin işlediği her sevâbı on'dan yediyüz katına kadar arttırılır. Ancak oruç bu hesâba girmiyor. Zîra Allahü teâlâ: Oruç benim içindir, karşılığı ben'im. Çünkü oruç tutan şehvetini, yemesini, içmesini benim için terketmiştir. Oruç günahlara kalkan ve siperdir. Oruçlu için iki sevinç vardır. Birisi iftar zamanında, diğeri de Rabbini gördüğü zamandadır, buyuruyor»**, buyuruldu.

RAMAZAN KELİMESİ

Ramazan sözü beş harftir. (R), Allahü teâlâ'nın rıdvânına, (M), muhabbetine, (D), dımânına, ya'ni koruması ve kefâletine, (Elif), ülfetine, (N) da nûruna işârettir.

Şehr-i Ramazan evliyâ ve ebrâr için kerâmettir. Bâzıları dediler ki: Şehr-i Ramazan, sadrdaki kalb, insanlar arasında peygamber, şehirler içinde Harem-i şerîf gibidir. Deccâl'ın Harem-i şerîfe girmesi yasaktır. Ramazan-ı şerîfde şeytanlar tutukludur. Peygamberler mücrimlere, Şehr-i Ramazan oruçlulara şefâatcıdır. Kalb, ma'rifet nûru ve îmanla süslü,

Şehr-i Ramazan Kur'ân-ı kerîm okumak nûru ile süslenmiştir. Şehr-i Ramazanda mağfirete kavuşmayan, diğer ayların hangisinde mağfiret olunur? Bunun için kul tevbe kapıları kapanmadan tevbe etmeli, Hakka inâbe ve dönme zamanı geçmeden inâbe etmeli, dönmelidir. Ağlama ve rahmet zamanı geçmeden ağlamalı, Allah korkusu ile gözyaşı dökmelidir. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Benim ümmetim, Şehr-i Ramazanda gündüzleri oruçlu, geceleri ibâdetle geçirdikleri müddetçe rüsvâ olmazlar»** buyurduğunda, bir kimse: Yâ Resûlâllah, onlar ne zaman zararda ve rüsvâ olurlar? sordu. **«Bir kimse Ramazanda, haram olunduğu şey'i yese, yâhud şarab içse, yâhud zinâ etse, onun Ramazanı kabûl olunmaz. O Ramazanla, gelecek Ramazan arasında vefât ederse, Allahü teâlâ'nın katında sevâbı yoktur»** buyurdu.

SEYYİD-İ BEŞER VE SEYYİD-İ ARAB

Bâzıları, Seyyid-i beşer [insanların efendisi] Âdem aleyhisselâm, Arabın seyyidi Muhammed aleyhisselâmdır, Fars'ın seyyidi Selmân (radıyallahü anh), Anadolu'nun seyyidi Suheyb (radıyallahü anh), Habeş'in seyyidi Bilâl (radıyallahü anh), şehirlerin seyyidi Mekke, vâdilerin seyyidi Beytülmukaddes vâdisi, günlerin seyyidi cum'a, gecelerin seyyidi, Kadir gecesi, kitabların seyyidi Kur'ân-ı kerîm, Kur'ân-ı kerîm'in seyyidi Bakara sûresi, Bakara'nın seyyidi Âyete'l-kürsî'dir. Taşların seyyidi Hacerü'l-esved, kuyuların seyyidi Zemzem kuyusu, asâların [bastonların] seyyidi, Mûsâ aleyhisselâmın asâsı, balıkların seyyidi, Yûnus aleyhisselâmın balığıdır, develerin seyyidi, Sâlih aleyhisselâmın devesi, bineklerin seyyidi Burak, yüzüklerin seyyidi, Süleyman aleyhisselâmın yüzüğü ve ayların seyyidi Şehr-i Ramazan'dır, dediler.

KADİR GECESİNİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Allahü teâlâ, **İnnâ enzelnâ** sûresini, kadir gecesi hakkında indirmiştir. **«Biz onu indirdik»** âyetindeki **onu** zamîri Kur'ân-ı kerîm'i göstermektedir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'i, Kadir gecesinde Levh-i mahfuzdan dünya göğündeki Sefere ve Ketebe meleklerine indirdi. Cebrâil aleyhisselâm, bir senenin Kadir gecesinden gelecek Ramazanın Kadir gecesine kadar, Allahü teâlâ'nın izniyle hazret-i Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı kerîm'den indireceği miktârı, Kadir gecesinde, Levh-i mahfuzdan, dünya göğüne indirirdi. Böylece Kur'ân-ı kerîm'in hepsi, Şehr-i Ramazanın Kadir gecesinde dünya göğüne indirilmiştir.

İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) ve diğerleri: **«Biz onu Kadir gecesinde indirdik»** âyet-i kerîmesini, Allahü teâlâ: Ben, Cebrâil'i bu kıymetli sûre ve bütün Kur'ân'la, Kadir gecesinde Sefere ve Ketebe adındaki

meleklere indirdim şeklinde tefsîr etmişlerdir. Sonra yirmiüç senenin diğer ay, gün ve gecelerinde olaylar ve hükümlerin gerektirdiği şekilde peyderpey ve zaman zaman Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) indirilmiştir.

«Kadir gecesinde» kelâmını, bâzıları azametli gecede şeklinde, bâzıları da Hikem gecesinde şeklinde tefsîr eylemişlerdir. Ya'nî Allahü teâlâ: Ben Kur'ân-ı kerîm'i kadr ve şânı azîm (büyük), hikmetleri hâvî Kadir gecesinde indirdim buyuruyor. Kadir gecesine Kadir denmesi, Kadr ve şânına ta'zîm ve hürmet sebebiyledir. Zîra Allahü teâlâ Kadir gecesinde, gelecek yılın Kadir gecesine kadar, meydana gelecek her çeşit şey'i bildirir.

Sonra Allahü teâlâ: **«Ey Muhammed, Kadir gecesinin fazîletini sana hangi şey bildirdi»** yâhud: **«Ey Muhammed, eğer Allahü teâlâ sana Kadir gecesinin azametini ve Kur'ân-ı kerîm'de olan şey'i bildirmemiş olsa idi, sen onu anlıyamaz, ona muttali' olamazsın. Lâkin Allahü teâlâ Kadir gecesinin azametini ve Kur'ân-ı kerîm'de olan hikmetleri sana bildirdi»** demiştir. Kadir gecesini, muazzam ve hikmetler gecesi şeklinde tefsîr eylemişlerdir. Bâzıları da, Kadir gecesi, o mübârek gecedir ki, Allahü teâlâ onu Duhân sûresinin dördüncü âyetinde bildirmektedir.

Sonra Allahü teâlâ: **«Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır»** buyuruyor. Ya'nî, Kadir gecesindeki amelin, kendisinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan hayırlı olduğunu beyân eylemiştir. Bildirildiğine göre Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) Allahü teâlâ'nın: **«Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır»** âyet-i kerîmesinin inmesi kadar, bir başka şey'e sevinmemişlerdir. Çünkü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir gün eshâbına, Benî İsrâil'den dört kimseyi, ya'nî Eyyûb, Zekeriyyâ, Harkîl ve Yûşâ' bin Nûn aleyhimüsselâmı ve onların seksen sene ibâdet edip, o seneler içinde, bir göz kapayıp açacak kadar isyanda bulunmadıklarını söylediği zaman [yâhud Mevâkib-i Aliyye tefsîrinde bildirilen Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâb-ı kirâmın (aleyhimürrıdvân) Benî İsrâil'den bir kimsenin silâhını kuşanıp bin ay — seksen sene eder — Allah yolunda cihâd ettiğini anlatınca], Eshâb-ı kirâm hayret edip, bu kısa ömrümüzle, biz buna nasıl kavuşabiliriz? dediler. Bu anda Cebrâil aleyhisselâm gelip Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem): «Ey Muhammed! Sen ve eshâbın, bu dört kişinin seksen sene [bin ay] ibâdet edip, o müddet içinde göz açıp kapayacak kadar Allahü teâlâ'ya isyanda bulunmadıklarına hayret ettiniz. Allahü teâlâ sana bundan hayırlısını indirdi deyip, **İnnâ enzelnâ** sûresini sonuna kadar okuyup bu kıymetli sûre ile beyân olunan fazîletler, sen ve eshâbının hayret ettiğiniz şeyden üstündür demesiyle, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bu müjde haberine çok sevindiler. Yahyâ bin Necîh [yukarıda parantez içinde yazdığımız gibi] der ki: Benî İsrâil'den bir kimse vardı. Allah yolunda cihâd

ve gazâ için silâhını kuşanıp, bin ay silâhını yanından ayırmayıp, Allah yolunda cihâd etmişti. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâbına, bunu bildirince hayret ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ: **«Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır»** âyet-i kerîmesini indirdi. Ya'nî sizin için Kadir gecesini ihyâ, o kimsenin silâhını çıkarmayıp, bin ay Allah yolunda yaptığı cihâdın sevâbından hayırlıdır. Bâzıları o kimsenin, Benî İsrâil içinde adı Şem'ûn âbîd, bâzıları da adı Şemsûn idi dediler.

Âyet-i kerîmenin devamında: **«Melekler ve Rûh inerler»**, ya'nî güneşin batışından, tan yeri ağarıncaya kadar melekler inerler buyuruldu. Rûh ya'nî Cebrâil aleyhisselâm da iner. Dahhâk, Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirir ki, rûh insan şeklinde büyük yaratılışlıdır. Allahü teâlâ: **«Sana ruhtan sorarlarsa»** buyuruyor. Rûh, öyle bir melektir ki, kıyâmet günü meleklerle berâber, yalnız başına bir saf olarak durur dedi. **Mukâtil** (rahımehullah): Rûh, Allahü teâlâ'nın katında meleklerin en şereflisidir dedi. Başkaları Rûh, yüzü insan şeklinde, bedeni melek cinsinden bir melekdir dediler. Ve Rûh, Arş-ı a'zamın yanında büyük bir mahlûktur ki, yalnız başına bir saf olarak diğer melekler de bir sıra olarak dururlar. Nitekim Allahü teâlâ Nebe' ya'nî Amme sûresinin otuzsekizinci âyetinde: **«Rûh ve meleklerin saf hâlinde durdukları gün»** buyuruyor dedi.

«O gecede melekler ve rûh Rablerinin emriyle inerler.» Her hayırlı iş için buyuruldu. Sonra: **«Kadir gecesi selâm ve selâmettir»** buyurdu. **«Tan yeri ağarıncaya kadar»**la bitiriyor. O gece hastalık, falcılık olmaz. Bâzıları selâmdan murad, meleklerin yeryüzündeki mü'minlere selâm vermeleridir ki, sabaha kadar devam eder demişlerdir.

KADİR GECESİNİ ARAMAK

Kadir gecesi, Ramazan-ı şerîfin, son on gününde aranır. Kuvvetli söz yirmiyedinci gecesidir. İmâm-ı Mâlik'e (rahımehullah) göre, Ramazan-ı şerîfin son on gününün her gecesinde aramak lâzımdır, ya'nî bu geceleri ihyâ etmek lâzımdır. İmâm-ı Şâfiî'ye (rahımehullah) göre yirmibirinci gece olması kuvvetlidir. Bâzıları da ondokuzuncu gecedir dediler. Âişe (radıyallahü anhâ) gibi. Ebû Berde Eslemî (radıyallahü anh) Kadir gecesi Ramazan-ı şerîfin yirmiüçüncü gecesidir dedi. Ebû Zer ve Hasan (radıyallahü anhümâ) Kadir gecesi, yirmibeşinci gecedir dediler. Hazret-i Bilâl'in (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden (sallâllahü teâlâ aleyhi ve sellem) bildirdiğine göre Kadir gecesi yirmidördüncü gecedir. İbn-i Abbâs ve Ubeyy İbni Kâ'b (radıyallahü anhümâ) Kadir gecesi yirmiyedinci gecedir dediler. Herşey'in doğrusunu Allahü teâlâ bilir. Kadir gecesinin yirmiyedinci gece olduğuna delil İmâm Ahmed bin Hanbel'in (rahımehullah) isnâd ile İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) ey-

lediği rivâyettir. Eshâb-ı kirâm, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ben size, Kadir gecesini aramak isteyene, Ramazan-ı şerîfin son on gününde, yirmiyedinci gecesine baş vurmanızı söylerim»** buyurdu. Şöyle de bildirildi: İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) Ömer bin Hattâb'a (radıyallahü anh): Ben tek günlere baktım. İçlerinde yedinciden daha uygununu görmedim dediğinde, bizim yedi hakkında bildireceğimiz şeylerin bir kısmını söyliyerek buyurdu ki: Gökler yedidir. Geceler yedidir. Seyyâreler yedidir. Safâ ve Merve arasında sa'y yedidir. Kâ'be'yi tavâf yedidir. İnsan yedi şeyden, rızkı da yedi şeyden yaratılmıştır. İnsanın yüzünde yedi oyuk vardır. Hâ mîm'ler yedidir. Fâtiha sûresi yedi âyettir. Kur'ân-ı kerîm yedi harf, ya'nî yedi lügat üzeredir. Secde yedi a'zâ üzeredir. Cehennemin isimleri, kapıları, katları yedidir. Eshâb-ı Kehf yedi kişidir. Âd kavmi yedi gecede helâk olmuştur. Yûsuf aleyhisselâm zindanda yedi yıl kalmıştır. Zenginlik yılları yedi, kıtlık yılları da yedidir. Beş vakit nemaz onyedi rek'attır. Soy, kan bakımından kadınlardan alması haram olanlar yedidir. Sihriyyet bakımından da yedidir. [Süt bakımından da yedidir]. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Köpeğin yaladığı kap, yedi kere yıkamakla temiz olur. Birisi topraktadır»** buyurmuştur. **İnnâ enzelnâ** sûresinde üç def'a zikredilen Leyle-i kadr'in ya'nî kadir gecesinin [arabcada] harflerinin sayısı yirmiyedidir. Eyyûb aleyhisselâm yedi sene derdde kalmıştır. Acûz günleri yedidir. Üçü Şubattan, dördü de Martın başındadır. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetinden şehîd olanlar yedidir. **«Bunlar da, Allah yolunda harbde ölenler, veremden ölenler, suda boğulanlar, ateşte yananlar, ishal hastalığından ölenler ve çocuk doğururken ölen kadınlar»** diye sayılmıştır. Allahü teâlâ **Veşşemsi** sûresinde **ve mâ sevvâhâ** kelâmına kadar yedi şey'e yemîn eylemiştir. Mûsâ aleyhisselâmın boyu, o asır halkının zıra'ı (arşını) ile yedi zira' idi. Asâsının boyu da yedi zira'dır.

Anlattığımız şekilden şeylerin çoğunun yedi olduğu anlaşıldığı gibi, **İnnâ enzelnâ** sûresinin selâm kelimesine kadar harfleri yirmiyedi olduğundan, Kadir gecesinin yirmiyedinci gece olduğuna işârettir. Biz de böyle biliyoruz. [İmâm-ı A'zam'a (radıyallahü anh) göre de yirmiyedinci gecedir. Veya bu gecede çok vâkı' olur].

KADİR VE CUM'A GECELERİNİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Kadir gecesi ve Cum'a gecesinin hangisinin üstün olduğunda âlimlerimiz [Hanbelî mezhebinde] arasında çeşitli diyenler olmuştur. Şeyh Ebû Abdullah bin Batâ ve Şeyh Ebûl-hasan Cezrî ve Ebû Hafas Bermekî (rahımehullah) cum'anın üstün olduğunu seçmişlerdir. Ebû'l-Hasan Teymî (rahımehullah), Kadir geceleri içinde, içinde Kur'ân-ı kerîm gelmiş olanlar, cum'a gecelerinden üstün olduğunu, fakat Kadir gecelerinden

içinde Kur'ân-ı kerîm gelmemiş olanlardan, cum'a gecesinin daha üstün olduğunu söylemiştir. Âlimlerin çoğuna göre, Kadir gecesi, cum'a gecesinden ve cum'adan başka gecelerden de üstündür demişlerdir. Mezhebimizin büyüklerinin bunu seçmesi, Kâdî İmâm Ebû Ya'lînin (rahımehulla) isnâdı ile İbni Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ cum'a gecesinde bütün müslimanları mağfiret eder»,** buyuruldu. Bu üstünlüğün ise, cum'a gecesinden başka gecelerde olması, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) bildirilmemiştir. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerîfde: **«Cum'a gecesi ve günü bana çok salâvat okuyunuz»** buyurdu.

Cum'a gecesi, cum'a gününe tâbi'dir. Cum'a gününün fazîleti hakkında gelen haberler, Kadir gecesi hakkında gelmemiştir. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîf bunu kuvvetlendirmektedir. Hadîs-i şerîf şöyledir: **«Allahü teâlâ'nın katında cum'adan büyük ve sevgili bir gün üzerine güneş doğup batmamıştır.»** Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Güneş, cum'adan üstün bir gün üzerine doğmaz. İnsan ve cinlerden başka bütün canlılar cum'a günü için feryâd ederler»** buyuruldu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ kıyâmet günü günleri, olduğu gibi yapar. Cum'a gününü de, ziyâ ve nurlu ve parlak yapar. Cum'a günü, cum'a namazına devam edenleri, sevdiğine, mükerrem ve muhterem zâta takdîm edilen süslü gelin gibi süslenip onlara nûr ve ziyâ saçar. Cum'a nemazına devam edenlerin renkleri kar gibi beyaz, kokuları misk gibi güzel olduğu halde, nûr ve ziyâ içinde yürürler. Mevkafde bulunanlar, ya'nî insan ve cinler, onlardaki incelik, zariflik ve lâtifliği görüp, hayran bir halde onlara bakarlar. Bu hâl ile onlar Cennete girerler»** buyuruldu.

Süâl: İş böyle olunca, Allahü teâlâ'nın: **«Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır»** âyet-i kerîmesinin anlamı ne olur?

Cevâb: Bin aydan maksad, içinde cum'a gecesi olmayan bin ay demektir. Nitekim yukarıdaki âyet-i kerîmede bildirilen bin ay, içinde Kadir gecesi olmayan bin ay demektir ma'nâsındadır denir. Bunun gibi, cum'a gecesi Cennette de vardır. Cennette cum'a günü Allahü teâlâ görülecektir. Cum'a günü dünyada kesinlikle bellidir. Kadir gecesi ise, kesin olarak belli değildir. Zan iledir. Yukarıda geçtiği gibi Temîmi ve âlimlerden başkasının, Kadir gecesinin üstünlüğünü seçme ve tercih etmesinin sebebi, Allahü teâlâ'nın: **«Bin geceden hayırlıdır»** âyet-i kerîmesidir. Bin ay ise, seksenüç yıl dört aydır.

Bâzıları, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetinin yaşama müddeti bildirildiğinde, ömürlerinin az olduğunu gördüğünden, onlara Kadir gecesi ihsân edildi demişlerdir.

Enes bin Mâlik (rahımehullah) güvendiği bir kimseden işitmiş olduğunu beyânla buyuruyor ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve

sellem) geçmiş insanların ömürlerine bakarak, kendi ümmetinin ömürlerinin kısa olması ve öncekilerin uzun ömürleri sebebi ile işledikleri amellere, ümmetinin kavuşamıyacağını düşünmesi ile, Allahü teâlâ ona bin aydan hayırlı olan Kadir gecesini ihsân buyurdu. Enes bin Mâlik (rahımehullah) der ki, bana geldi ki, Saîd bin Hasîb: «Bir kimse Kadir gecesinde, yatsı nemazında hazır bulunsa, Kadir gecesinden nasîbini almış olur» demiştir.

Bir hadîs-i şerîfde: **«Kadir gecesinde Kadr sûresini okuyan, Kur'ân-ı kerîm'in dörtte birini okumuş olur»** buyuruldu.

Süâl: Allahü teâlâ kullarına cum'a gecesini bildirdiği gibi, Kadir gecesini niçin kesin olarak belli etmedi? denirse,

Cevâbında deriz ki, kullar amellerine güvenmesinler diye Kadir gecesini onlara bildirmedi. Zîra amellerini bilmiş olsalar, biz bir gecesi bin geceden hayırlı olan Kadir gecesinde hayırlı ameller işledik. Bu yüzden, Allahü teâlâ muhakkak bizi mağfiret eyledi, katında bize dereceler ve Cennet verildi diyerek, kendilerinde meydana gelen itmi'nan üzerine, bir daha hayırlı ameller yapmazlar. Allahü teâlâ'nın korkusundan emîn olup, ümitle taşkınlık yapıp helâk olurlar. Bu durum, Allahü teâlâ'nın, kullarına ömür ve ecellerini bildirmemesi gibidir. Nitekim bir kimse ne zaman öleceğini bilse, dünyâ ni'metlerine, lezzet ve şehvetlerine uyar, ecelim yaklaşınca, tevbe ve istiğfar edip Rabbime ibâdetle meşgul olurum, tevbekâr ve kurtulucu olarak vefât ederim der. Bu sebebden bu düşünceye kapılmamaları, her zaman havf ve recâda bulunup, ölümden korkmaları, her an iyi amelleri arttırmağa uğraşmaları, tevbeye devâm etmeleri ve âhırette Allahü teâlâ'nın rahmetiyle, azâbından kurtulmaları için, ne zaman öleceklerini onlara bildirmemiştir.

Bâzıları, Allahü teâlâ beş şeyi beş şeyde gizlemiştir: Rızâsını tâatte, gadabını ma'sıyyette, ya'nî günahda, vüstâ nemazını, beş vakit nemazda, evliyâsını insanlar arasında, Kadir gecesini Ramazan ayında gizlemiştir dediler.

ALLAHÜ TEÂLÂ, MUHAMMED ALEYHİSSELÂM'A BEŞ GECE VERDİ

Allahü teâlâ, Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) beş gece ihsân etmiştir:

1 — Mu'cize ve kudret gecesi: Allahü teâlâ Kamer sûresinin birinci: **«Kıyâmet yaklaştı ve ay bölündü»** âyet-i kerîmesinin bildirdiği şekilde ayın bölünmesi, ya'nî ikiye ayrılması husûsudur. Mûsâ aleyhisselâma denizin yarılması, asâ ile olmuş, Muhammed aleyhisselâma, ay'ın bölünmesi, parmağı işâreti ile olmuştur. Bir parmak işâretiyle ay'ın ikiye ayrılması, denizin yarılmasından büyük mu'cizedir.

2 — Düâ ve kabûl gecesidir. Nitekim Allahü teâlâ Ahkâf sûresi, yirmialtıncı : **«Cinlerden bir gurubu sana yönelttiğimizi ve senden Kur'-ân-ı kerîm dinlediklerini hatırla»** âyet-i kerîmesi ile beyân olunmuştur.

3 — Hüküm ve kazâ gecesidir: Nitekim Allahü teâlâ Dühân sûresi üçüncü: **«Biz onu** [Kur'ân-ı kerîm'i] **mübârek gecede indirdik. Biz onunla korkutucuyuz. Hükmolunan emirler onda ayrılmıştır»** âyet-i kerîmesi bunu göstermektedir.

4 — Yakınlık gecesidir. Allahü teâlâ İsrâ sûresi birinci: **«Kulunu bir gecede Mescid-i haramdan Mescid-i aksâ'ya ileten Allahü teâlâ her şeyden münezzehtir»** âyet-i kerîmesinin bildirdiği Mi'rac gecesidir.

5 — Selâm gecesidir. **İnnâ enzelnâ** sûresindeki: **«Biz Kur'ân-ı kerîm'i Kadir gecesinde indirdik»** âyet-i kerîmesi ile bildirilen Kadir gecesidir.

İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirilir: Kadir gecesi olduğunda, Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâma yeryüzüne inmesini emreder. Sidre-i Müntehâda bulunan yetmiş bin melek de, ellerinde sancaklarla beraber onunla inerler. Yeryüzüne indiklerinde Cebrâil aleyhisselâm ve melekler, sancaklarını dört yere dikerler. Bunlar, **Kâ'be-i muazzama, Ravda-i mutahhara, Beytü'l-mukaddes mescidi ve Tûr-i Sînâ mescidleridir.** Sonra Cebrâil aleyhisselâm meleklere dağılınız der. Onlar da, içinde mü'min bulunan ev, oda ve gemilere girerler. İçinde köpek, domuz, şarap, cünüb ve resim bulunan eve girmezler. Melekler girdikleri evde tesbîh, takdîs ve tehlîl ederler. Muhammed aleyhisselâmın ümmeti için sabaha kadar istiğfar ederler. Sabah olunca gökyüzüne yükseldiklerinde, dünya göğünde bulunan melekler onları karşılayıp, nereden teşrif ediyorsunuz? derler. Dünyâda idik. Çünkü bu gece Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin gecesi olan Kadir gecesi idi derler. Dünya göğündeki melekler, Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin istekleri için ne muamele buyurdu? derler. Cebrâil aleyhisselâm buyurur ki: Allahü teâlâ onların sâlihlerini afv ve mağfiret etti, sâlihlerini günahkârlarına şefâatçi kıldı. Birinci kattaki melekler, Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâmın ümmetine ihsân ettiği mağfiret ve rıdvandan dolayı şükr için, yüksek sesle Allahü teâlâ'ya tesbîh ve takdîs ederler. Sonra Sidre-i müntehâ meleklerini ikinci kata kadar teşyi' ederler, uğurlarlar. Sonra her gökte bulunan melekler, yedinci kat göğe kadar bu şekilde uğurlar. Sonra Cebrâil aleyhisselâm: Ey göklerdeki melekler, hepiniz yerinize gidiniz, buyurur. Göklerdeki melekler, böylece yerlerine dönerler. Sidre-i müntehâ melekleri Sidreye yükseldiklerinde, Sidrede bulunan diğer melekler onlara, nerede idiniz? derler. Onlar da birinci kat gökteki meleklere verdikleri cevabı verdiklerinde, Sidre'deki melekler, Allahü teâlâ'yı tesbîh edip, öyle yüksek sesle söylerler ki, seslerini Cennet-i Me'vâ, sonra Cennet-i Naîm, sonra Adn, sonra Firdevs işitir. Bundan sonra Arş-ı

ilâhî de işittiğinde, Muhammed aleyhisselâmın ümmetine, Allahü teâlâ'nın ihsânından dolayı şükür olarak tesbîh, tehlîl ve senâ ile sesi duyulur. Allahü teâlâ herşeyi en iyi şekilde bilirken, yine de Arş'a hitâben: «Ey Arş, niçin sesini yükselttin?» buyurduğunda Arş: Geçen gece Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin sâlihlerini mağfiret buyurup, iyilerini, günahkârlarına şefâatçı kıldığını öğrendiğim için, sesimi yükselttim der. Allahü teâlâ, doğru söylüyorsun ey Arş'ım. Muhammed aleyhisselâmın ümmeti için benim katımda, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kalblerin düşünmediği iyilikler vardır buyurduğunu bildirdi.

Bâzıları dediler ki, Kadir gecesinde Cebrâil aleyhisselâmın gökten inip selâm vermediği kimse kalmaz. Herkesle müsâfeha eder. Bunun alâmeti, o kimsenin cildinin ürpermesi, kalbinin yumuşaması, incelmesi ve gözlerinin yaşarmasıdır. Bunun için Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmeti için üzüldü. Allahü teâlâ: **«Ey Muhammed (sallâllahü aleyhi ve sellem) üzülme! Ben peygamberler derecesini, ümmetine vermeden, onları dünyadan çıkarmam, peygamberlerin derecesi, onlara melek, rûh, risâlet, vahiy ve kerâmet vermem ve göndermemdir. Bunun gibi Kadir gecesinde senin ümmetine de melekler selâm ve rahmetle inerler»** buyurduğu bildirilmiştir.

KADİR GECESİ NASIL TANINIR

Kadir gecesinin alâmetleri şunlardır: Gece açık ve hoş olur. Ne sıcak, ne de soğuk olur. Bâzıları, Kadir gecesinde köpek sesi duyulmaz, ertesi sabah güneş, kızıl olup, şuâsız doğar; gönül ve vilâyet sâhiblerine, mü'minlerden Allahü teâlâ'nın dilediklerine, halleri, dereceleri, makamları ve Allahü teâlâ'ya yakınlıkları nisbetinde şaşılacak haller keşf olunur demişlerdir.

TERÂVİH NAMAZI SÜNNETTİR

Terâvih nemazı Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) sünnetidir. Terâvih nemazını, bir rivâyette bir, diğer rivâyette iki veya üç gece cemâatle kıldı. Ertesi gece Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) yine toplanıp, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) evden çıkmasını beklediler ise de, evden çıkmadığını: **«Eğer çıkarsam, üzerinize terâvih nemazı farz olurdu»** buyurduğunu beyân eylediler.

Sonra Ömer'in (radıyallahü anh) halîfeliği zamanında terâvih nemazının cemâatle kılınmasına devâm olundu. Bunun için terâvih nemazı Hazret-i Ömer'e (radıyallahü anh) bağlı kılındı. Çünkü terâvih nemazının, Ramazan-ı şerîfin her gecesinde cemâatle kılınması, en önce onun hilâfeti zamanında olmuştur. Bu hususta mü'minlerin annesi Âişe-i Sıd-

dîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirilen hadîs-i şerîfte: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ramazan-ı şerîfte bir gece mescide girip, nemaz kıldığı, insanların da ona uyarak berâber kıldıkları, ikinci gece olduğunda, mescidin alamıyacağı kadar insanlar çoğaldıysalar da, Resûlüllah'ın onların yanına gitmediği ve sabah nemazı için mescid-i seâdete çıkıp, sabah nemazını kıldığında, mübârek yüzünü Eshâbına dönüp: **«Ben sizin gece toplandığınızı bildim. Sizin şân ve hâlinizden korkmadım. Ancak gece nemazının size farz kılınmasından ve sizin edâdan âciz olup, hakkından gelemiyeceğinizden korktum»** buyurduğu beyân olunmuştur.

Yine hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) buyurdu: Resûlüllah halka kesin olarak emretmeksizin, Ramazanı ihyâ etmelerini teşvik ederdi. Eshâb da ayrı ayrı terâvihi kılarlardı. Resûlüllah vefât edince Ebûbekr-i Sıddîk'ın (radıyallahü anh) halîfeliği zamanında ve hattâ hazret-i Ömer'in (radıyallahü anh) halîfeliklerinden bir zaman geçince, halk bu şekilde terâvih kılmakta idiler.

Hazret-i Alî (radıyallahü anh) : «Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) terâvih nemazının cemâatle kılınmasını benden işitmiş olduğu hadîs-i şeriften almıştır», buyurduğunda, orada bulunanlar: Ey mü'minlerin emîri, o hangi hadîs-i şeriftir dediler. Resûlüllah'ın: **«Arş'ın etrafında bir yer vardır. Ona hâtırâtü'l-kuds denir. Bu hâtırâtü'l-kuds nûrdandır. Orada olan meleklerin sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Onlar Allahü teâlâ'ya öyle ibâdet ederler ki, bir sâat ve bir dakika usanmazlar. Bıkmazlar. Yorulmazlar. Ramazan geceleri olduğunda, o melekler, Rablerinden, yeryüzüne inip insanlarla beraber nemaz kılmak için izin isterler. Allahü teâlâ'dan verilen izin üzerine, her gece yeryüzüne inip, insanlarla berâber nemaz kılarlar. O meleklerin, insanlardan dokundukları kimse, öyle saîd ya'nî iyi olur ki, bundan sonra kat'iyyen şakî olmaz»** diye işitmiş olduğunu hazret-i Ömer'e (radıyallahü anh) beyân ettiğimde Ömer (radıyallahü anh): Biz o seâdete müstehakız dedi ve halkı terâvih için bir yere toplayıp, terâvihin cemâatle kılınmasını emreyledi diye buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) bildirildiğine göre, kendisi Ramazan-ı şerîfin ilk gecesinde mescidlerde, Kur'ân-ı kerîm okunduğunu duyduğunda: «Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) mescidleri Kur'ân-ı kerîmin nûru ile nurlandırdığı gibi, Allahü teâlâ da Ömer'in kabrini nurlu eylesin buyurduğu beyân olunmuştur. Osman bin Affân'dan da (radıyallahü anh) böyle bildirilmiştir. Bir başka bildirişe göre, hazret-i Alî, mescidlere uğrayıp, kandillerle ışıklandırılmış ve mü'minler terâvih nemazını kılarlar gördüğünde: Ömer bizim mescidlerimizi nurlandırdığı gibi, Allahü teâlâ da onun kabrini nurlandırsın buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Mescid ve câmilerden birine bir kandil asıp,**

mescidi aydınlatan kimseye, kandil sönünceye kadar yetmiş bin melek istiğfar ve salât ederler» buyurulmuştur.

Ebû Zer Gıfârî (radıyallahü anh) anlatır: Biz Resûlüllah ile kılardık. Ramazan-ı şerîfin yirmiüçüncü gecesi olduğunda Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hâzır bulunup, gecenin üçte biri geçinceye kadar bizimle kıldı. Sonra yirmidördüncü gece olduğunda, Resûlüllah yine çıkıp gece yarısına kadar kılınca, biz «Yâ Resûlâllah! Bu gecemizi nâfile nemazla geçirtmiş olsanız iyi olurdu, dediğimizde: **«Bir kimse, imam nemazı bitirinceye kadar imamla beraber nemazda bulunursa, o kimse için tam bir gece nemazda bulunmuş sevâbı yazılır»** buyurdu. Yirmialtıncı gece de bizimle nemaz kılmadı. Yirmiyedinci gece olduğunda, yine hâzır olup, ehl ve eshâbı toplayıp, bizimle nemazı o kadar uzattı ki, bizler felâhı, ya'nî sahûr vaktini geçireceğiz diye korktuk.»

CEMÂATLE TERÂVİH NEMAZI VE SESLİ OKUMA

Terâvih nemazında cemâat olmak ve sesli okumak müstehabdır. Çünkü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), yukarıda bildirilen gecelerde öyle yapmıştır. Terâvihin başlangıcı, sabahı Ramazan-ı şerîfin birinci günü sayılan gecedir. Çünkü o gece Şehr-i Ramazandan bir gecedir. Aynı zamanda Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bu şekilde kılmıştır. Terâvih nemazı vitirden önce kılınır. İki rek'atta bir selâm verilir. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle yapmıştır. Terâvih nemazı yirmi rek'attır. Her iki rek'atın sonunda oturup, selâm verilir. Terâvih nemazı beş tervîhedir. Her dört rek'at bir tervîhedir, dinlenmedir. Terâvih nemazı kılan, ister yalnız kılsın, ister cemâatle kılsın, ister imam olsun, her iki rek'atta sünnet olan terâvih nemazını kılmağa niyyet eder. Ramazanın ilk gecesinde, terâvihin birinci rek'atında **Fâtiha** ve **İkra' bismi**... sûresini okumak müstehabdır. [Hanbelî mezhebinde]. Zîra bu sûre imâmımız Ahmed bin Hanbel'e (rahımehullah) ve bütün mezheb imamlarına (rıdvanullahi aleyhim ecmaîn) göre Kur'ân-ı kerîm'den ilk önce inen sûredir. İkinci rek'atta Bakara sûresinden sesli okumağa başlar. Uyanların dinlemesi ve Kur'ân-ı kerîm'deki emir, yasak, va'z ve nasîhat ve tehditleri anlaması için, terâvih hatim üzere kılmak müstehabdır. Uyanlara zor ve zahmetli gelip de sıkılmamaları, cemâatten usanmamaları, bu yolla büyük sevablardan mahrum olmamaları için bir hatimden fazlası müstehab olmadı. Fazlalık imam sebebiyle olacağından, imam bir hatimden fazla okursa günâh işlemiş olur.

Salât-ı vitri terâvihten sonra kılmak müstehabdır. Vitrin birinci rek'atında **Sebbihısme rabbikel a'lâ** sûresi, ikinci rek'atında **Kâfirûn** sûresi, üçüncü rek'atında **İhlâs** sûresi okunur. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle kılardı. [İmâm-ı Rabbânî, müceddid-i elf-i sânî (kuddise

sirruh) hazretlerinin de vitir nemazını böyle kıldıkları Berekât kitâbında, ibâdet ve âdetleri bölümünde yazılıdır].

İki terâvih arasında nâfile nemaz kılmak mekruhtur. Terâvihi iki mescidde kılmak mekruhtur. Terâvih nemazından sonra nafile nemazı cemâatle kılmak mekruhtur. Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) olunan rivâyette, onlar terâvih nemazından sonra nâfile nemazı mekruh görmüşlerdir. Belki nâfile kılacak kimse, terâvihten sonra biraz uyumalı, sonra kalkıp nâfile ve teheccüd nemazı kılmalıdır. Sonra yine yatmalıdır. Bu şekilde kılınan nâfile ve teheccüd nemazları, gece vaktinde ibâdet için yatağından kalkmaktır ki, Allahü teâlâ böyle ibâdet eden kullarını övmüş ve bunu Müzzemmil sûresinin altıncı âyetinde bildirmiştir. Diğer bir rivâyette terâvih nemazından sonra nâfile nemaz kılmak câiz olup mekruh değildir. Ancak azıcık bir uykudan sonraya te'hir edilmelidir denmiştir.

FASIL

Allahü teâlâ: **«Melekler ve Rûh yeryüzüne iner»** âyet-i kerîmesi ile, Kadir gecesinde, meleklerin ve Rûhun indiğini beyân eylemiştir. Rûhtan murad Cebrâil aleyhisselâmdır ki, Kadir gecesi, beraberinde yetmiş bin melek bulunduğu, kendisi de meleklerin başkanı olduğu halde, yeryüzüne iner. Cebrâil aleyhisselâm, o gece oturanlara, melekler de uyuyanlara selâm verirler. Allahü teâlâ da, oturarak ve ayakta ibâdet edenlere selâm verir. Zîra Yâsîn sûresi ellisekizinci âyetinden anlaşılıyor ki, Allahü teâlâ Cennettekilere selâm verir. Ve yine Enbiyâ sûresi yüzbirinci âyetinde: **«Kendileri için hüsnâ, inâyet ve seâdet sebkat eden»** ve halktan fânî, Hak ile bâkî olan ve Allahü teâlâ'ya yönelmiş ve mutmainne olmuş seçkin kullara da dünyada selâm vermesi olur.

Kadir gecesinde kıyâm ve secde olunan her yerde, melekler mü'minlere düâ ederler. Ancak kilise, havra, ateşgede, puthane ve üzerine habîs, çirkin ve pis şey atılan yerler bunun dışındadır. Kadir gecesinde melekler erkek ve kadın mü'minlerden birini bırakmayıp, hepsine selâm verir, onlarla müsâfeha eder. Selâm verdiği kimseye: «Sen tâat ehli isen, selâm sana kabûl ve ihsânla olsun; âsîlerden isen, sana mağfiret olsun; uykuda isen, selâm sana rıdvanla olsun; kabirde isen, selâm sana rahatlık reyhanla olsun» der.

Bâzıları dediler ki: Melekler tâat ve ibâdet edenlere selâm verir. Günahkârlara selâm vermezler. Âsîlerden zâlim olanlara meleklerin selâmından nasîb yoktur. Haram yiyen, sıla-i rahmi terkeden, söz taşıyan ve zulüm ile yetimlerin malını yiyenlere de, meleklerin selâmından pay ve nasîb yoktur.

Başlangıcı rahmet, ortası mağfiret ve sonu Cehennemden âzâd ol-

mak olan Ramazan-ı şerîfin geçmesinden ve fakat günahkârların ve iyilerin Rabbi olan Allahü teâlâ'nın meleklerinin selâmından nasîbi olmamaktan büyük musîbet olur mu? Bu, Allahü teâlâ'dan uzak olmak, taşkınlar arasında bulunmak, şeytana uymak, Cehennem yolunun yolcularına katılmak, Cennet yolu yolcularından uzak olmaktan başka bir şey değildir. Zarar ancak yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâ'ya tâati terktendir. Şehr-i Ramazan, safâ ayı, vefâ ayı, zikredenler ayı, sabredenler ayı, sâdıklar ayıdır. Şehr-i Ramazan, senin kalbinin düzelmesine, günahları terkine, şakîlik ve günahkârlardan uzak kalmana te'sîr etmezse, kalbine hangi şey te'sîr eder. Ve senden hangi iyilik beklenir. Senden hangi kurtuluş umulur. Ey zavallı! Yükselmene ve merhamet olunmana sebeb olacak şeylere karşı uyanık ol. Gafletten uyan. Kendine gel! Sana gelen şeye dikkat et. Bu aydan kalan günleri tevbe ve inâbe ile geçir. İstiğfâr ve tâate sarıl. Faydanı bunlardan bil. Göz yaşları dökerek Ramazan ayını uğurla, uğursuz nefsine avazın çıktığı kadar veyl, korku ve helâk ile ağla. Çok oruç tutanlar vardır ki, bu Ramazan-ı şerîften başka bir daha kendisine oruç nasîb olmaz. Çok gece ibâdet edenler vardır ki, Ramazandan başka bir daha, gece ibâdet etmez. Amel edenin ücreti, işini bitirdiği zaman verilir. Bizim ise amelimiz bitti. Keşke oruç ve nemazlarımızın makbûl olduğunu, yâhut makbûl olmayıp yüzümüze çarpılır cinsten olduğunu bilseydik. Keşke iyi amellerimizi bilip, onlara sevinseydik, yâhud kötü olan amellerimizi bilip, üzülseydik. Hadîs-i şerîfde: **«Çok oruç tutan vardır ki, orucundan açlık ve susuzluktan başka birşey ellerinde kalmaz. Çok gece ibâdet edenler vardır ki, gece kalkmasından uyanıklık ve uykusuzluktan başka ellerine bir şey geçmez»** buyuruldu.

Esselâmü aleyke yâ şehre's-sıyâm, Esselâmü aleyke yâ şehre'-kıyâm, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-îmân, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-Kur'ân, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-envâr, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-mağfireti vel gufrân, Esselâmü aleyke yâ şehre'd-derecât ve'n-necât mine'd-derekât, Esselâmü aleyke yâ şehre't-tâbiîne'l-âbidîn, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-ârifîn, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-müctehidîn, Esselâmü aleyke yâ şehre'l-emân, âsîlere habs, müttakîlere enîs idin. Yâ Rabbel âlemîn ve yâ Erhamerrâhimîn bizi oruç ve nemazı kabûl olanlardan, günâhı sevâba çevrilenlerden, rahmetinle Cennetlerine soktuğun ve yüksek dereceler verdiğin kullarından eyle! Âmin.

FITIR GÜNÜ — RAMAZAN BAYRAMI

Allahü teâlâ, A'lâ sûresinin ondört ve onbeşinci âyet-i kerîmelerinde: **«Küfür ve günahlardan temizlenip, kalb ve dili ile Rabbini zikredip nemaza devam eden kimse, korktuğundan emîn olup, umduğuna kavuşarak felâh buldu.»** buyurdu. Felâh iki şekildedir :

1 — Cennete kavuşmak ve âhirette Cehennemden, dünyada âfet ve belâlardan kurtulmaktır.

2 — Dünyâda tâate muvaffakıyetle bereket ve seâdet ve âhirette Cennete kavuşmaktır. Nitekim Allahü teâlâ: **«Elbette mü'minler felâh buldu»** buyuruyor. Buradaki felâh buldu kelimesi saîd oldular şeklinde tefsîr edilmiştir. Bunun benzeri: **«Kad efleha men tezekkâ»**dır ki, zekâta, îmânını temizlemeğe ve günahtan sakınmağa muvaffak olan kimse felâh buldu demektir diye tefsîr olundu. Zekâta ve bildirilen ve beyân olunan hallere muvaffak olmıyan kimse için felâh, kurtuluş yoktur. Nitekim Allahü teâlâ Yûnus sûresi onyedinci âyetinde: **«Mücrimler felâh bulmaz»** buyuruyor. Buradaki felâh kelimesi, kurtulmazlar ve saîd olmazlar şeklinde tefsîr edilmiştir. Ama Cenâb-ı Hakkın: **«Men tezekkâ»** âyet-i kerîmesinin ma'nâsında ayrı ayrı diyenler olmuştur. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ), îman sebebiyle şirkten temizlenen kimseyi murâd etmiştir. Hasan (rahımehullah), **Men tezekkâ** sâlih, ameli temiz ve iyi olan kimsedir dedi. Ebû'l-Ahvas, bu âyet-i kerîme ile Allahü teâlâ bütün malların zekâtlarını kasd etmiştir, dedi. Katâde ve Atâ (rahımehullah) Allahü teâlâ fıtır sadakasını murad ediyor dediler.

Ondan sonraki âyet-i kerîmede de ayrı ayrı diyenler oldu. **«Ve zekeresme rabbihî fesallâ»** âyetinde, İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ), Allahü teâlâ'yı tevhîd etti, birdir dedi ve bildi ve beş vakit nemazı kıldı demektir dedi. Ebû Saîd Hudrî (radıyallahü anh): Tekbîr ile Allahü teâlânın ismini zikretti ve bayram nemazına çıktı ve nemazı kıldı demektir dedi. Veki' bin Cerrah (rahımehullah) Ramazan için sadaka-i fıtır, nemaz için sehv secdesi gibidir dedi. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem), oruçlunun fuhşiyyattan temizlenmek için fıtır sadakası vermesini lüzumlu kıldı ve sanki sadaka-i fıtır, günah, fuhuş, yalan, gıybet ve nemîmeden, söz taşıyıcılıktan, şübheli şeyleri yemekten, yabancı kadınlara kızlara bakmaktan oruçlunun orucuna gelen noksanlığı telâfi için kabûl edildi. Sadaka-i fıtır, oruçlunun günah ve kusurlarına keffâret oruçlu için bütünleyici ve zorlayıcıdır. Nitekim tevbe ve istiğfar günahlar için keffâret, sehv secdesi de nemazın noksanını tamamlamak içindir. Nemazda eksikliğin meydana gelmesine şeytan sebeb olduğu halde, sehv secdelerinin yapılması, şeytanı kahretmek için olduğu gibi, günahlardan tevbe ve Ramazan için fıtra verilmesi de şeytanı kahretmek, aşağılamak içindir.

Yâ Rabbi, bizi ve bütün mü'minleri, şeytanın şerrinden, aldatmasından, tuzağına düşmekten koru. Dünyânın âfet ve belâsından bizlere selâmet ver. Dünyâdan rahmetinle çıkmamızı nasîb et. Âmin, yâ ekremel ekremîn!

BAYRAM

Îd, insanların toplandığı belli güne denir. Türkçede bayram deniyor. Yılda iki bayram vardır. Birisi Ramazan-ı şerîften sonradır. Arîfesine âdet olarak arîfe denir. [Demek doğru değildir]. Diğeri kurban bayramıdır. Arîfesi şer'îdir (26). Îd kelimesi, avdet veya âdetten gelir. Bunun için bu belli güne, îd, ya'nî bayram denmesi, Allahü teâlâ'nın o günü kullarına ferah ve sürûr ile iâde eylemesi sebebi iledir. Bâzıları dediler ki, îd denmesi, kulun o günde yalvarma ve ağlamaya, Allahü teâlâ'nın da hîbe ve ihsâna avdet ve rücû'u sebebiyledir. Bâzıları da, kulların o günde, önceden buldukları temizliğin misline avdetleri, bâzıları da, Allahü teâlâ'ya tâatten, Resûlüllah'a tâate, farzdan sünnete, Ramazan-ı şerîf orucundan, Şevvalde altı gün oruç tutmağa avdetleri sebebiyledir; bâzıları da îd denmesi, o gün mü'minler için: «**Ey mü'minler! Siz nemaz kıldığınız yerlerden afv ve mağfiret olunmuş olarak iâde olunuz, yerinize dönünüz**» denmesi sebebi iledir dediler.

Veheb bin Menbe (rahımehullah) hazretleri der ki, Allahü teâlâ Cenneti Fıtır günü, ya'nî Ramazan bayramı günü yarattı. Tûbâ ağacını bugün dikti. Cebrâil aleyhisselâm vahy için bu günü seçti. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: «**Ramazan bayramı olup, insanlar câmilere çıktıklarında, Allahü teâlâ onlara nazar edip: Ey benim kullarım, benim için oruç tuttunuz, nemaz kıldınız, şimdi mağfiret olunduğunuz halde evlerinize dönünüz der.**»

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: «**Ramazan bayramı gecesinde, Allahü teâlâ, Şehr-i Ramazanı oruç tutmuş olanlara ecir ve mükâfatlarını verip, bayram sabahı meleklere emreder. Onlar da yeryüzüne inip, sokak ağızlarında, yol başlarında dururlar. İnsan ve cinden başka bütün yaratıkların işitecekleri bir sesle seslenirler. Ve ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti! Azı kabûl edip, büyük karşılıklar ihsân eden ve büyük günahları bağışlayan Rabbinize çıkınız derler. Onlar da câmi ve mescidlere çıkarlar. Nemazlarını kılıp, düâlarını ettiklerinde, Allahü teâlâ, onların her işini görür, görülmedik bir işleri kalmaz. Bütün günahlarını mağfiret eder. Bu halde onlar mağfiret olunmuş olarak dönerler**» buyurulmuştur.

İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: «**Câize gecesi denen Fıtır gecesi,** [ya'nî Ramazan bayramı gecesi] **ve bayram sabahı olduğunda, Allahü teâlâ meleklerini her beldeye dağıtır. Onlar da yeryüzüne inip, sokak başlarında dururlar. Insan ve Cinden başka ya-**

---

(26) Ya'nî yılda bir arife var. O da Kurban bayramından önceki gündür Ya'nî Zilhicce'nin dokuzuncu günüdür. Diğer günlere arife denmez.

ratıkların her birinin işiteceği bir sesle seslenirler ve «Ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti, siz, büyük ecirler veren ve büyük günahları mağfiret eden Rabbinize çıkınız derler. Câmi ve mescidlerine çıktıklarında, Allahü teâlâ meleklerine: Ey benim meleklerim, buyurunca, melekler, emret yâ Rabbi derler. Allahü teâlâ meleklere, amelini işliyen, vazifesini yapan işçinin karşılığı nedir? diye sorar. Melekler, ey bizim Rabbimiz ve sâhibimiz, onların ücretlerini vermenizdir derler. Allahü teâlâ: Ey benim meleklerim, şâhid olunuz ki, ben azîmüşşân onların Ramazan ayındaki oruç ve nemazlarına karşılık olarak rızâ ve mağfiretimi mükâfat ve ücret verdim buyurur. Sonra yine, ey benim kullarım, benden dilediğinizi isteyiniz. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, bugünkü toplantınızda, âhiret için isteyeceğiniz her şey'i size veririm. Dünyanız için de isteyeceğiniz şey'i de gözetirim. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, benim hakkımı koruduğunuz müddetçe ben sizin kusur ve eksikliklerinizi, hatâ ve yanlışlıklarınızı örter, sizi şerîatın hudûdunu koruyanların yanında rüsvâ etmem. Mağfiret olunmuş olarak evlerinize dönünüz. Siz beni, kendinizden râzı ettiniz. Ben de sizden râzı oldum, buyurur. Bu halde melekler ferahlanıp, Allahü teâlâ'nın şehr-i Ramazanda eyledikleri iftar zamanında Muhammed aleyhisselâmın ümmetine verdiği büyük sevablardan dolayı birbirlerine müjde verir» buyuruldu.

DÖRT KAVMİN DÖRT BAYRAMI

Dört kavmin dört bayramı vardır:

1 — İbrâhim aleyhisselâmın kavminin bayramıdır. Nitekim Sâffât sûresi seksenikinci âyet-i kerîmesi bunu haber vermektedir. Tefsîr kitablarında uzun anlatılmıştır. Ma'nâsı şöyledir ki, kavmi bayram yerine çıktıkları zaman, İbrâhim aleyhisselâm kavminden ayrılmak maksadiyle, yıldızların yerlerine ve bir araya gelmelerine bakıp, bende tâun hastalığı gibi bir şey görünüyor diyerek, bir yolunu bulup çıkmamıştır. Zîra İbrahim aleyhisselâm onların dîninde değil idi. Kavmi ise, bu korkunç hastalığın bulaşması korkusuyla, ondan yüz çevirip bayram yerlerine gittiklerinde, İbrâhim aleyhisselâm kavminin puthânelerine gidip, putlarını balta ile parçaladı. O baltayı götürüp en büyük putun boynuna asdı. İbrahim aleyhisselâmın kavmi bayram yerinden dönünce puthaneye girip, putlarının bu hâlini görünce, âyet-i kerîmede bildirilen: **«Birbirlerine bizim tanrılarımıza, putlarımıza bu işi kim yaptı. Bunu yapan kendine zulm edip, nefsini helâk uçurumuna atanlardandır»** dediler. Kısaca, İbrahim Halîlullah'ın Allahü teâlâ için gayrete gelmesi ve canını tehlikeye koyarak putları kırması ve Allahü teâlâ'nın muhabbet ve sevgisi **uğrunda** kendini helâk edici uçurumlara atması sebebiyle Allahü teâlâ İbrahim aleyhisselâma **Hullet** makamını verdi ve onun elinde ölü kuşu diriltti. İb-

râhim aleyhisselâmın sulbünden resûl ve nebîler çıkarıp, onu iyilerin en hayırlısı Muhammed Mustafâ'ya (aleyhissalâtü vesselâm) büyük baba yaptı.

2 — Kelîmullah Mûsâ aleyhisselâmın kavminin bayramıdır. Nitekim Tâhâ sûresinin ellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde bildiriliyor. Tefsîr kitabları bunu geniş anlatır. Şöyle ki, Fir'avn tarafından Mûsâ aleyhisselâma Tâhâ sûresi ellisekizinci âyetinde bildirildiği gibi: **«Elbette biz de senin gibi sihir yaparız. Bizimle senin aranda bir zaman ver ki, yanlışlık olmadan orada buluşalım. İnsanlar görsünler»** dediğinde, Mûsâ Kelîmullah tarafından, yukarıda geçen Tâhâ sûresinin ellidokuzuncu âyeti ile cevab verildi ve buyurdu ki: «Buluşma zamanı — bayram günleri olan — ziynet günü ki, o gün süslenir ve bir araya gelirlerdi. Kuşluk zamanında insanlar toplansınlar.» Bâzıları o güne Ziynet günü demiştir. Zîra Allahü teâlâ düşmanları olan Fir'avn ve kavmini o gün helâk edip Mûsâ aleyhisselâmın kavmini ziynetlendirmiş, süslemiştir dediler. Fir'avn ve kavminin yanında yetmişiki bin veya yetmişüç bin sihirbaz [büyücü] çıkmıştı. Ellerinde cıvadan yapılmış, yediyüz ip ve baston var idi. İnsanlar kızgın güneşin altında sıra sıra dizilmiş duruyorlardı. Bu durumda âletlerini atıp, güneşin sıcağında, cıva genleşip ipler ile birbirine bağlanmış bastonlar hareket etmeğe başlayınca, insanlar onları yürüyen yılan sandılar. Halbuki onların hareket edecek güçleri yoktu. Bu halde Mûsâ aleyhisselâm, kavminin sihir ile mu'cizeyi ayıramazlar, büyücülerin yaptıklarını doğru sanıp îmanları sarsılır düşüncesi ile, kendinde gizli bir korku bulunduğundan Allahü teâlâ: **«Ey Mûsâ korkma. Sen gâlibsin, elindeki asâyı yere at»** buyurur. Mûsâ aleyhisselâm asâyı yere atar. Asâ, iki gözünden ateş saçılan heybetli ve korkunç, büyük erkek deve gibi ejderha oldu. Hemen sihirbazların yaptıkları sihirleri ip ve bastonları tarafına saldırıp, büyücülerin bütün âlet ve edevâtını yuttu. Karnı şişmek, yürümesinde yavaşlık olmak, en ve boyunda fazlalık olmak gibi bir değişikliğe uğramadı. Bunu gören sihirbazlar Allahü teâlâ için secdeye kapandılar. En büyüklerinin adı Şem'un idi. Sihirbazlar bu durumda âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: **«Biz Mûsâ ve Hârûn'un (aleyhimesselâm) rabbine îmân ettik, onları tasdîk ettik»** dediler. Sonra Mûsâ aleyhisselâmın asâsı yönünü değiştirip, Fir'avn ve askeri tarafına döndüğünde, hepsi hezîmete uğrayıp perîşan oldular. Bâzıları da onlardan elli bin kişi helâk oldu dediler.

3 — İsâ aleyhisselâm ve kavminin bayramıdır. Nitekim Allahü teâlâ Mâide sûresi yüz ondördüncü âyet-i kerîmede bunu bildiriyor. Tefsîr kitablarında bunun ma'nâsı geniş olarak şöyle anlatılır: Havârîler, İsâ aleyhisselâma: «Ey İsâ bin Meryem, Rabbine düâ eylesen, bize gökten sofra içinde yemek göndermeği kabûl eder mi?» dediklerinde, İsâ aleyhisselâm, eğer siz Allahü teâlânın kudretine ve benim peygamberliğime

îmân ederseniz, böyle şeyler istemeyin. Allahü teâlâdan korkun buyurduğunda, havârîler: «Gerçi Allahü telânın kudretinin tam olmasında şübhemiz yoktur. Ancak acıkdık, ondan yemek ve onun kudretinin kemâlini görerek kalbimizde sükûn ve itmi'nan hâsıl etmek ve sen Allahü teâlâdan sıdkla ne istersen vereceğini bilmek ve benî İsrâîl'e döndüğümüzde sofranın inmesine şâhid olmak isteriz dediler. Havârîler nebtıyye dilinde (Elmübeyyidune lissiyâb) ma'nâsındadır. Ya'nî elbise beyazlatıcılar demektir. Beytü'l-Mukaddes'de çamaşır çırpıcı ve elbise ağartıcı oniki kişilerdir. İsâ aleyhisselâm onların yanına uğrayıp, onlara: Allah yolunda, kâfirleri, âsileri ve doğru yoldan sapmış olanları Hakkın tevhîd ve tâatine da'vet edelim dediğinde, Havârîler hep bir ağızdan: «Biz Allah yolunda yardım edicileriz» cevabını verip, her şey'ini bırakıp İsâ aleyhisselâma uyup, yanından ayrılmadılar. İsâ aleyhisselâm nereye gitmek istese, yanından ayrılmazlar ve İsâ aleyhisselâmın elinde meydana gelen şaşılacak mu'cizeleri görürlerdi. Acıkıp, yemek istediklerinde, herbiri için ve ayrıca kendisi için İsâ aleyhisselâm, yerden ikişer tane pide çıkarırdı. Cebrâil aleyhisselâm da İsâ aleyhisselâm ile yürüyüp ona şaşılacak şeyler göstermekte, onu kuvvetlendirmede ve yardımında idi. İsâ aleyhisselâm İsrâil oğullarına her zaman şaşılacak mu'cizeler ve hârikulâdeler gösterirken, bütün bu mu'cizeler İsrâil oğullarının ona inanmamalarını ve uymamalarını arttırırdı. Bununla beraber İsrâil oğullarından beş bin patrik çıkıp havârîlerle beraber İsâ aleyhisselâmdan sofranın inmesini istediklerinde, İsâ aleyhisselâm, Kur'ân-ı kerîmde bildirilen Mâide sûresinin yüz ondördüncü âyetini söyler. Ya'nî: **«Ey rabbimiz ve Allahımız, gökten bize, önce ve sonra bayramımız ve senin âyetin olacak sofra indir. Bizi onunla rızıklandır. Çünkü sen, rızık verenlerin en hayırlısısın»** diyerek Allahü teâlâya yalvarır. Allahü teâlâ: **«Ben o sofrayı size indiriciyim. Bu sofranın inişinden sonra sizden kim kâfir olursa, dünyada hiç kimseye etmediğim şekilde ona azâb ederim»,** buyurdu. Allahü teâlâ, havârîler ve patrikler ahdederlerken pazar günü gökyüzünden onların önüne, taze pişmiş balık, pide ve hurma indirdi. Bâzıları o mâide, bir sofra idi ki, içinde pulsuz ve kılçıksız, yeni kızartılmış, yağı damlar, balık ve baş tarafında tuz, kuyruk tarafında sirke vardı dediler. Bâzıları da, onda beş pide, her pidenin üzerinde zeytin, beş adet nar ve hurma, etrafında pırasadan başka her çeşit sebze vardı dediler. Bâzıları da İsâ aleyhisselâm, eshâbı yeşil çimenler üstünde oturmuş oldukları halde onlara, sizden birinizin yanında birşey var mıdır? dediğinde Şem'ûn iki küçük balık ve beş tane pide, bir diğeri de sevîk getirdi. Bu halde İsâ aleyhisselâm balıkları küçük küçük kesip, ekmekleri de parçalayıp hepsini bir yere koydu. Sonra abdest alıp iki rek'at nemaz kıldı. Rabbine düâ eyledi. Allahü teâlâ eshâbına bir dalgınlık verip, uyur gibi oldular. Sonra gözlerini açınca, az yemeğin çoğaldığını

ve orada bulunanlara yetecek kadar olduğunu gördüler. İsâ aleyhisselâm kavmine, halka halka oturunuz ve sofradan yiyiniz. Allahü teâlâyı zikrediniz. Buradan bir şey alıp götürmeyiniz. diye tenbih eyledi. Hepsi oturup doyunca yediler. Allahü teâlâyı zikrettiler. Kavmi beşbin kişi idi. Bâzıları da, onlar erkek ve kadınlardan aç, fakîr olup, bir pideye muhtac olan bin sekizyüz kişi idi dediler. Hepsi de yiyip doydular. Rablerine hamd ettiler. Sofranın üstündeki yemek hiç azalmadı. İndiği gibi duruyordu Gözlerinin önünde, geldiği gibi yine gök yüzüne yükseldi. Ondan yiyen her fakîr, o gün zengin ve ihtiyâcsız oldu. Zenginlik ve servetleri ölünceye kadar devam etti. Bütün hastaları iyi oldu. Kötürümleri düzeldi.

Mukâtil (rahımehullah) bildirir ki, İsâ aleyhisselâm kavmine yediniz mi? diye seslendiğinde, onlar evet dediler. İsâ aleyhisselâmın bu yemekten götürmeyiniz buyurmasına karşılık, götürmeyiz dediler. Halbuki alıp götürdüler. Sofradan alıp götürdükleri yirmidört ölçek idi. Her ölçek onbeş sa'dır. Onlar İsâ aleyhisselâma inandılar. Sofra ve mu'cizesini tasdik ettiler. Sonra sofradan götürdükleriyle, benî İsrâil'den kendi kavimleri olan yahûdîlerin yanlarına dönünce, kavimleri onları İslâm dîninden, doğru yoldan reddettiler. Onlar Allahü teâlâyı ve sofranın inişini inkâr ettiklerinde, uykuda iken, Allahü teâlâ onların şekillerini domuz şekline çevirdi. Domuz şekline girenlerin hepsi erkeklerden idi. Aralarında çocuk ve kadın yoktu. Bâzıları o sofranın üzerindeki yiyecek belli bir miktarda idi. Hepsi yeyip doydular. Fakat asla eksilmedi. Acaba kıyâmette Cenâb-ı Hakkın hududsuz, sonsuz olan rızâ sofrası ve rahmet yaygısı nasıl olur dediler.

Hadîs-i şerîfte geldi ki: **«Allahü teâlânın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini dünyada insanlara vermiştir. İnsanların dünyada birbirlerine olan şefkat, merhamet ve acımaları o bir rahmet sebebi iledir. Doksandokuz rahmeti, kendi katındadır. Öbür dünyada kullarına verir. Onları Cehennemden ve şiddetli azâblardan esirger.»** Diğer bir hadîs-i şerîfte geldi ki: **«Allahü teâlâ kıyâmette, sonsuz merhamet yaygısını açar. Öncekilerin ve sonrakilerin günahları onun yanında yok gibi kalır. İblis bile bu sonsuz rahmeti görünce, kendisine rahmet erişir düşüncesi ile boynunu uzatır.»** Bununla beraber akıllı olanların yalnız Allahü teâlânın rahmetine güvenmeleri ve aldanmaları uygun değildir. Ümidi korkusundan çok olmamalıdır. Zirâ helâke sebeb olur. Bilâkis akıllı olan kimse, emirlere sarılmada, yasaklardan kaçınmada, işlerini Allahü teâlâya teslîm ve ısmarlamada, tevbe ve istiğfara devamda, daima kötülükten sakınır durumda bulunmada bütün gayret ve gücünü sarfetmeli, elinden geleni yapmalıdır. Allahü teâlânın rahmetinden ümidsiz olacak derecede korkuda bulunmamalı, emirlerin ihmâline, günahların işlenmesine cür'et ettirecek kadar da ümidli olmamalıdır. Belki havf ve recâda, ya'nî korku

ve ümid arasında bir yol bulmalıdır. Nitekim mü'minin korku ve ümidi tartılmış olsa, en iyisi eşit olmaktır denmiştir. Mü'minin korku ve ümidi kuşun iki kanadı gibidir. Kuşun bir kanatla uçamıyacağını herkes bilir.

4 — Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin bayramıdır. Bununla ilgili yazılar bu faslın başında geçmiştir.

MÜ'MİN VE KÂFİR BAYRAMLARI

Mü'min ve kâfirler için bayram vardır. Mü'minin bayramı Allah rızâsı içindir. Kâfirin bayramı ise şeytanın rızâsı içindir. Mü'min olanın başında hidâyet tâcı, gözlerinde düşünce ve ibret alâmeti, kulaklarında hakkı işitmek, dilinde tevhid ile şehâdet kelimeleri, kalbinde yakîn ve ma'rifet, boynunda İslâm elbisesi, belinde kulluk kuşağı olduğu ve kaldığı yer düşman karşısı, câmi' ve mescidler, ma'bûdu rabbü'l-âlemin olduğu, dileğini yalnız Allahü teâlâ'dan ister olduğu halde bayram yeri ve camiye gider. Allahü teâlâ onun istediğini verir. Sonra onu ihsân yeri ve Cennet makamlarına kavuşdurur. Kâfir ise başında ziyân, zarar ve sapıklık başlığı, kulaklarında gaflet ve uzaklık mühürü, gözlerinde yanlışlık ve şehvet nişanları, dilinde şakîlik damgası, kalbinde inkâr ve küfür karanlığı, belinde ayrılık ve uzaklık zünnârı olduğu halde, kilise, havra, ateşgede veya puthaneye yönelir. Sonsuz kalacağı yer Cehennem olduğu halde bayrama gider.

BAYRAM İYİ YEMEK, İYİ GİYİNMEK DEĞİLDİR

Bayram ince ve yumuşak elbiseler giymek, iyi ve leziz yemekler yemek değildir. Sevgili dostlara ve güzellere sarılmak, şehvet gıdası almak ve vermek de değildir. Bilâkis bayram, tâat ve ibâdetlerin kabûlüne alâmet ve işâretlerin belirmesi, günah ve hatâların afv olunması, günahların sevâba dönmesi, derecelerin yükselmesi, müjdelere kavuşması, îmân nûru ile sînenin açılması, yakîn kuvveti ile kalbin sükûnet ve itmi'nana kavuşması, kalbden dile ilimler denizinin, hikmet, fesahat ve belâğat nehirlerinin akması iledir. Nitekim bir kimse bayram günü hazret-i Alî'nin (kerremallahü vecheh) huzûruna gelip, hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) kuru ve sert ekmek yediğini gördüğünde: «Ey Alî, bugün bayram günüdür. Sen ise, kuru ve sert ekmek yiyorsun» deyince, hazret-i Alî (radıyallahü anh) cevâbında: «Bugün orucu kabûl edilmiş, çalışmasının mükâfatını görmüş ve günahları mağfiret edilmiş olanların bayramıdır. Bugün ve yarın da bize bayramdır. Allahü teâlâya isyân etmediğimiz, ya'nî günah işlemediğimiz gün bizim bayramımızdır» buyurdu. Bundan anlaşılıyor ki, akıllı olanlar dışa, görünüşe bakmamalı, görünüşe kanmamalıdır. Bilâkis bayram günü, düşünme, uyanma ve ibret

gözü ile bakmalıdır. Çünkü bayram günü, kıyâmet gününe benzer. Bu yüzden bayram gecesi, hükümdarların kapısında boru sesi duyulduğunda, kıyâmet günündeki sûr'a üfürülmeği hatırlamalıdır. Bayram gecesi olup halk bayram hazırlığı ile uykuya vardıklarında, sûr'a iki üflemek arasındaki, ya'nî ölümle tekrar dirilme arasındaki kabir hallerini aklına getirmelidir. Bayram sabahı, insanları ayrı ayrı, hallerde, giyinmeleri, kuşanmaları, süslenmeleri, renk renk elbiseleri ile ev ve saraylarından çıkmış, kimi üzüntülü, kimi neş'eli, kimi yaya, kimi at üstünde, kimi fakir, kimi zengin, kimi sıkıntıda, kimi sürûrda gördüğün zaman, kıyâmette insanların değişik hallerini hatırlamalıdır. Çünkü orada ibâdet yapanlar neş'eli, günahkârlar üzüntülü, takvâ sâhibleri binekler üstünde, mücrim ve müşrikler yüzü koyun sürünmektedir. Nitekim Allahü teâlâ Meryem sûresi seksenbeşinci âyet-i kerîmesinde: **«Takvâ sâhiblerini, binekler üzerinde Cennette topladığımız, mücrimleri susuz olarak Cehenneme sürdüğümüz günü hatırla»** buyuruyor. Zâhid, âbid ve ebdallerden her biri Arşın gölgesinde melik ve sevgililer yanında rahattırlar. Üzerlerinde çeşit çeşit hulleler vardır. Yüzlerinde tâat nurları, ma'rifet işâretleri parlar. İnsanların hesabları bitinceye kadar onların yanında çeşit çeşit yiyecek, içecek ve meyveler ile donatılmış sofralar vardır. İnsanların hesabı görülünce, onlar Cennetteki makamlarına seyredeceklerdir. Orada Allahü teâlâ onlar için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve kalblerden geçmediği lezzet, ni'met ve kerâmetlerden canlarının istediği şeyleri verir. Nitekim Allahü teâlâ Secde sûresi onyedinci âyet-i kerîmesinde bunu bildirmektedir.

Dünyaya düşkün olanlar, kıyâmet günü elem, sıkıntı ve feryâd içindedirler. Dünyadaki hırs ve tama'ı, şübheli ve haram şeyleri yemesi, ibâdetdeki riyâsından ötürü, zâhid ve âriflerin kavuştuğu ni'metlerden mahrûmdur. O kimse Cennetteki yerini görür. Ama üzerindeki haklardan kurtulmayınca, Cennetteki yerine, derecesine kavuşamaz. Kâfir ise, kendisi için hazırlanan her çeşit azâb, elem ve sonsuz olarak Cehennemde kalacağını gördüğünde, Fürkan sûresi, ondördüncü âyetinde bildirildiği gibi, korku, veyl ve helâkle feryâd eder.

Bayram günü her tarafta bayraklar ve açılmış sancaklar görünce, müslimanların Dârü's-Selâm'da, selâm ile Allahü teâlâyı görmelerini hatırlamalıdır. Bayramda safları tamam ve insanları bir araya toplanmış gördüğünde, insanların Allahü teâlâ huzurundaki duruşunu, ayrılış günündeki esrarın açılmasını, fâcir ve iyilerin ayrılmasını düşünmelidir. İnsanlar câmiden çıkmış, evlerine dönmüş olarak gördüğünde, kıyâmet gününde Hakkın huzûrundan ayrılıp, bölük bölük Cennet veya Cehennem taraflarına gitmelerini aklına getirmelidir. Nitekim Allahü teâlâ Rûm sûresi ondördüncü âyetinde: **«Kıyâmetde ayrılık gününde, bir bölük Cennete, bir bölük Cehenneme ayrılır»** buyuruyor.

ZİLHİCCENİN İLK ON GÜNÜNÜN ÜSTÜNLÜĞÜ

Hazret-i İkrime'den naklen Hâlid Huzâ'nın, ondan İbn-i Mübârek'in, ondan Velîd'in, ondan Amr bin Osman'ın, ondan Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahman'ın, ondan Muhammed bin Abdullah Şâfiî'nin (rahımehullah) ondan Ahmed bin Ahmed Zerkûne'nin, ondan Şeyh hâfız [hadîs âlimi] Ebû Bekr Ahmed bin Alî Sâbit Hatib'in, ondan Şeyh Ebûlberekât'ın bize verdiği haberlerinde İbn-i Abbas'ın (radıyallahü anhümâ): «Âdem aleyhisselâmın tevbesini Allahü teâlâ Zilhiccenin onuncu günü kabûl eyledi. İbrâhim aleyhisselâm da aynı günde, ya'nî Zilhiccenin onunda hillete kavuştu. Malını misâfir, oğlunu kurban ve kalbini Rahmân için bezl eyledi. Tam tevekkül ancak İbrâhim aleyhisselâm için doğrulandı. Zilhiccenin ilk on gününde İbrâhim aleyhisselâm Kâ'be-i muazzamayı binâ eyledi. Yine aynı günlerde Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma münâcât ile ikrâm eyledi. Zilhiccenin onunda Dâvud aleyhisselâm bağışlandı. Övünme gecesi de Zilhiccenin ilk on günündedir», buyurduğunu beyân eyledi. Bâzıları da Kur'ân-ı kerîmin ilk gelişi, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Kurban bayramı sabahı mescide giderken oldu dediler. Fetih sûresi onsekizinci âyetinde bildirilen bîat-ı Rıdvân Zilhiccenin ilk on günü Hudeybiyye'de oldu. O anda Resûlüllah'ın eshâbı bindört yüz kişi idiler. Bin beşyüz diyenler de oldu. Onlardan bîat için en önce elini uzatan Ebû Sinân Esedî idi (aleyhi ve alâ cemîi sahâbetihi rahmetullahi ve berekâtühü vettâbiîne lehüm bi ihsân). Tervîye, Arife, Kurban bayramı ve hacc-ı ekber günü de Zilhiccenin ilk on günündedir. Şeyh Ebülberekât'ın isnâd ile Ebû Saîd-i Hudrî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ayların üstünü ve efendisi Şehr-i Ramazandır. Ondan daha büyüğü, hacc-ı ekber ve Kurban bayramının bir araya geldiği Zilhiccenin onuncu günüdür»** buyuruldu. Şeyh Ebülberekât'ın isnâd ile hazret-i Câbir'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Dünya günlerinin en üstünü Zilhiccenin onuncu günüdür»** buyurdu. Yine Şeyh Ebülberekât'ın isnâd ile Atâ bin ebî Rıbah'dan bize verdiği haberinde Atâ (radıyallahü anh) der ki, hazret-i Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) işittim: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) zamanında tegannî ve nağmeyi seven bir kimse vardı. Zilhicce ayı görününce oruç tutardı. Bu hâli Resûlüllah'a (sallâllahü

aleyhi ve sellem) ulaşınca, onu huzûruna çağırıp: **«Seni bu günlerde oruç tutmaya mecbûr eden sebeb nedir?»** buyurdu. Yâ Resûlâllah, şu günler, meşâir ve hac günleridir. Hacıların düâlarına ortak olmağı Allahü teâlâdan istedim cevabını verdi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ona: **«Zilhicceden oruç tuttuğun her gün için, bin köle azâd etmiş, bin deve kurban eylemiş ve Allah yolunda cihâd eden gâzî ve askerleri götürmek için bin at hediyye etmiş gibi sevâbın vardır. Arife günü olduğunda senin için iki bin köle azâd etmiş, ondan önce bir sene ve sonra bir sene oruç tutmuş gibi sevab vardır»** buyurdu dedi.

Ebû'l-Berekât'ın isnâd ile Saîd bin Cübeyr'den, onun da İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«İçinde oruç tutulacak ve sâlih ameller işlenecek günler içerisinde Allahü teâlâ katında Zilhiccenin ilk on günündekilerden daha sevgili yoktur»** buyurduğunda, orada bulunanlar, yâ Resûlâllah, Allah yolunda cihad da mı ondan sevgili değildir, sordular. Cevâbında: **«Allah yolundaki cihad da ondan sevgili değildir. Ancak mal ve canı ile beraber cihâd için çıkıp da, geriye hiç bir şey bırakmaksızın, bu uğurda mal ve canını fedâ eden kimse müstesnâdır ve Allahü teâlâ katında daha sevgilidir»** buyurdu. Ebû'l-Berekât'ın, Cübeyr bin Hâlid'den isnâd ile bize verdiği haberinde, Hafasa'nın (radıyallahü anhâ) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem), dört şey'i, ya'nî Zilhicce'nin ilk on gününü, Aşûre gününü, her aydan üç gün oruç tutmağı ve sabah namazından önce iki rek'atı asla terketmemiştir buyurduğunu bildirmiştir. Şeyh Ebû'l-Berekât, Hamza bin İsâ bin Hasan-ı Verak'ın isnâd ile Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'ya ibâdet olunacak günler içerisinde, Allahü teâlâ'ya Zilhiccenin ilk on gününden daha sevgili yoktur. Zilhiccenin ilk on gününde bir gün oruç tutmak, içinde Zilhiccenin ilk on günü bulunmıyan bir sene orucun sevabına, Zilhicce'nin ilk on gecesinde bir gece ibâdet, içinde Zilhicce bulunmıyan, bütün bir seneyi ibâdetle geçirmenin sevabına eşittir»** buyurdu. Hazret-i Câbir'den (radıyallahü anh) naklen Muhammed bin Münkedir'in, ondan isnâd ile Hasan bin Makrî'nin, ondan da Şeyh Ebû'l-Berekât'ın bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Zilhicce'nin ilk dokuz günü oruç tutsa, Allahü teâlâ her günkü orucu için tam bir yıl oruç tutmuş gibi sevab yazar»** buyuruldu. Saîd bin Cübeyr'in (radıyallahü anh): «Siz Zilhiccenin ilk on gecesinde mum ve kandillerinizi söndürmeyiniz» buyurur. Hizmetçisine kendisini îkaz etmesini emr ederdi. Kendisine Zilhiccenin ilk on gününde ibâdetlerin, çok güzel ve pek lâtîf göründüğü bildirilmiştir.

Hazret-i Âişe'den (radıyallahü anhâ) naklen Hişâm bin Urve'nin ve ondan isnâd ile Şeyh Ebû'l-Berekât'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Zilhicce'nin ilk on gününün gecelerinden birini ihyâ edenin, bir seneyi hac ve ömre ibâdetiyle ihyâ eylemesi gibidir. Bu günlerden bir gün oruç tutması,**

senenin diğer vakitlerinde ibâdetle meşgul olması gibidir. O kadar sevâb alır» buyuruldu. Hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) naklen Hüseyin bin Alî'nin, ondan Zeynel'âbidîn bin Hüseyin'in, ondan Muhammed bin Alî'nin, ondan Ca'fer bin Muhammed bin Alî Hüseyin'in, ondan isnâd ile Muhammed bin Abdülâziz Şâhid'in, ondan Ebû'l-Berekât'ın bize bildirdiği hadîs-i şerîfte: «**Zilhicce'nin ilk on günü gelince, siz tâat ve ibâdete gayret ediniz, ihtimam gösteriniz. Zîra Allahü teâlâ o günleri diğer günlerden üstün, gecesine hürmeti, gündüzüne hürmet gibi kılmıştır. Bunun için bu gecelerden birinde, gecenin üçte ikisi geçtikten sonra, dört rek'at nemaz kılıp, her rek'atta bir kere Fâtiha'yı ve Kul Eûzü'leri, üç kere İhlâs sûresini, her rek'atta tekrar ederek üç kere âyete'l-kürsî'yi okusa ve nemazı bitirince ellerini kaldırıp: Sübhâne zil ızzeti ve'l-ceberût, sübhâne zilka'deti ve'l-melekût, sübhânel hayyillezî lâ yemût lâ ilâhe illâ hüve yuhyî ve yümît ve hüve hayyün lâ yemût, sübhânellahi rabbül ibâd vel bilâd velhamdü lillâhi kesîren, tayyiben, mübâreken alâ külli hâl, Allahü ekber kebîren, rabbenâ celle celâlühü ve kudretühü dese, sonra dilediği şekilde düâ eylese, Beytullahı hac etmiş, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) kabrini ziyâret etmiş ve Allah yolunda cihâd etmiş gibi ecir ve sevab kazanır. Allahü teâlâ, dilediği şey'i ona verir. Her gecesinde bu nemazı kılsa, Allahü teâlâ ona, Firdevs-i a'lâyı halâl kılar. Günahlarını siler. Arîfe günü oruç tutsa, gecesinde bu nemazı kılsa, bildirildiği şekilde düâ edip, Allahü teâlâ'ya yalvarsa, Allahü teâlâ: Ey benim meleklerim. Şâhid olunuz ki, ben o kulumu bağışladım, Beytullah'ı hac edenlere, onu ortak eyledim der. Bu halde melekler, Allahü teâlâ'nın o mü'min kulunun kıldığı nemazı ve ettiği düâsı sebebiyle ihsân buyurduğu ecir ve sevablardan ötürü sevinirler ve neş'elenirler»** buyurduğunu bildirmiştir.

BEŞ PEYGAMBERE VERİLEN ON ŞEY

Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) beş peygambere on şey verilmiştir:

1 — Âdem aleyhisselâmınkidir. Allahü teâlâ hazret-i Havvâ'yı, Âdem aleyhisselâm uykuda iken, sol kaburga kemiğinden yarattı. Âdem aleyhisselâm uyanınca Havva'yı yanında gördü. Oturuyordu. Ona: Sen kim için yaratıldın diye sorunca, Havvâ, senin için yaratıldım cevabını verdi. Âdem aleyhisselâm ona dokunmak isteyince Allahü teâlâ tarafından Âdem aleyhisselâma, mehrini vermeyince Havvâ'ya dokunma buyurdu. Âdem aleyhisselâm, mehri nedir diye arzetti. Allahü teâlâ: «Ey Âdem, son peygambere on kere salâvât okuman onun mehridir» buyurdu.

2 — İbrâhim aleyhisselâmınkidir. Bakara sûresi yüz yirmidördüncü âyetindeki **Kelimât,** ya'nî sözlerden murad, on haslettir. Beşi baştadır: Baş saçlı ise, saçını sıra açarak taramak, bıyığını kırkmak, ağzına su

vermek, burnuna su vermek ve misvak kullanmaktır. Beşi de bedendedir: Tırnak kesmek, koltuk kıllarını kesmek, sünnet olmak, kasığını tıraş etmek ve parmaklarını hilâllamaktır. İbrâhim aleyhisselâm bu on hasleti tamamlayınca, Allahü teâlâ kendisine Hullet makamını verdi. Nitekim Allahü teâlâ Nisâ sûresi, yüz yirmibeşinci âyetinde: **«Allahü teâlâ İbrâhim aleyhisselâmı halîl - dost edindi»** buyuruyor.

3 — Şuayb aleyhisselâmınkidir. Kasas sûresi yirmiyedinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, ücreti Şuayb aleyhisselâmın kızının mehri olmak üzere, Mûsâ aleyhisselâm, kendini on sene müddetle Şuayb aleyhisselâma kiralamıştı. Bâzıları dediler ki, Şuayb aleyhisselâm on yıl ağlayıp gözünün nûru gitmişti. Sonra Allahü teâlâ ona göz nûru verdi. Sonra on yıl daha ağlayıp, yine göz nûru gitti. Allahü teâlâ yine göz nûru verdi. Sonra yine on sene ağlayıp göz nûru gitti. Allahü teâlâ tekrar göz nûru verdi ve: «Ey Şuayb! Eğer Cehennem ateşinden korkuyorsan, seni ondan emîn kıldım. Cenneti istiyorsan, Cenneti sana verdim. Rıdvânı istersen onu da sana verdim» diye vahy eylediğinde, Şuayb aleyhisselâm: Ey Cebrâil, ağlamamın sebebi, Cennet arzûsu ve Cehennem korkusu değil, ancak Allahü teâlâ'yı görmek şevkindendir dediğinde, Allahü teâlâ: Ey Şuayb: El'an senin için Rahmânı görmen sâbit olmamıştır. Diğer ağlamaların için ise, karşılık ve mükâfat bulursun buyurmuştur. O karşılık ise Şuayb aleyhisselâmın, yalnız Allahü teâlâ ile görüşmek arzûsuyle, âh etmesi, inlemesi ve ağlaması üzerine, Allahü teâlâ'nın katında Şuayb aleyhisselâm için hazırladığı kerâmet ve yüksek makamlar ve yakîn dereceleri, Allahü teâlâ'ya bakmak ve bunlara benzer, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, kalblerin düşünmediği ihsândan başka, Mûsâ aleyhisselâmı ona hizmet ettirmesidir.

4 — Mûsâ aleyhisselâmınkidir. A'raf sûresi yüz kırkikinci âyetinde bildirildiği gibi, Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma münâcâtı ve Tevrat'ı vermeği va'd ettiğinde, Mûsâ aleyhisselâm otuz gün oruç tuttu. O otuz gün Zilhicce ayı idi. Bâzıları Zilka'de ayı idi dediler. Mûsâ aleyhisselâm oruçtan sonra, münâcâtta bulunmak istedi. Otuz gün oruçtan, ağzında hissettiği kokuyu gidermek için misvak kullanması ile, Allahü teâlâ: **«Bilmez misin ki, oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâ katında misk kokusundan daha güzeldir»** buyurdu. Sonra Muharrem'den de on gün oruç tutmasını emretti. On günün sonu Muharrem'in onuncu günü Aşûra günüdür. Sonra Mûsâ aleyhisselâma, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, Allahü teâlâ münâcât ve yakınlık ikrâm eyledi.

5 — **Vel fecri ve leyâlin aşrin** âyet-i kerîmesiyle beyan buyurulan Zilhiccenin ilk on günüdür ki, Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) on günüdür. Yukarıda bundan bahsetmiştik.

ZİLHİCCE'NİN İLK ON GÜNÜNE TA'ZİM VE SAYGI

Demişlerdir ki, on güne ikrâm, ta'zîm ve hürmet edenin ömrüne Allahü teâlâ bereket verir. Malını arttırır. Çoluk çocuğunu korur. Günâhını afveder. Sevâbını kat kat eder. Ölüm hastalığını kolay, kabrini nurlu, terâzisini ağır eder. Alçaklıklardan kurtarıp yüksek derecelere kavuşturur. Bunlar gibi on ikramda bulunur. Bu günlerde fakîre sadaka veren, peygamberlere yardım etmiş gibi olur. Bu günlerde bir hasta müslimanı yoklayan, Allahü teâlâ'nın evliyâ kullarını ziyâret etmiş, dolaşmış gibi olur. Bir cenâzede bulunsa, Allahü teâlâ'nın ayını uğurlamış gibi olur. Bir mü'mine elbise giydirse, Allahü teâlâ ona Cennet hullesi ihsân eder. Bir yetimin gönlünü etse, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu Arşın gölgesinde bulundur. İlim meclisinde bulunsa, peygamberler meclisinde bulunmuş gibi olur.

Veheb bin Menbe (rahımehullah) bildirir ki, Âdem aleyhisselâm, yer yüzüne inince, kendinden meydana gelen zelle için altı gün ağladı. Yedinci gün üzüntülü, sessiz ve başı önünde olduğu halde iken: Ey Âdem sendeki bu dayanamıyacağın kadar uğraşma ve meşakkat nedendir? diye gelen vahye, cevab olarak: «Yâ Rabbi, musîbetim büyük, zellem ise beni kuşatmıştır. Ben kerâmetten sonra zillet yerine düştüm. Seâdetten sonra şekâvet yerine uçtum. Sonsuzluktan ölümlülük yerine indim. Buna nasıl ağlamayayım!» diye arzettiğinde Allahü teâlâ: Ey Âdem! Seni kendi sevgim için seçmedim mi? Sonra seni yarattıklarımdan üstün tutmadım mı? Muhabbetimi sana vermedim mi? Ey Âdem, seni yed-i kudretimle yaratıp meleklere sana secde ile emretmedim mi? Ey Âdem, sen benim sonsuz ni'met ve rahmetimde olmadın mı? Bu durumda olduğun halde emrime uymadın, ahdimi, rahmet ve ni'metimi nasıl unuttun? İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, bütün yeryüzü insanlarla dolu olsa, hepsi de senin gibi gece ve gündüz aralıksız ve usanmadan tesbîh ve ibâdet etseler ve sonra isyanda bulunsalar, ben onları âsîler derecesine indiririm buyurdu. Âdem aleyhisselâm Cebel-i Hind (Hind dağı, Seylan adasında) üzerinde üçyüz sene böyle ağladı. Göz yaşları vâdiden akardı. Gözyaşlarından güzel ağaçlar büyürdü. Âdem aleyhisselâmın hâli bu merkezde iken Cebrâil aleyhisselâm, ey Âdem, sen Beytullahı Harâma git. Orada on günlerin gelmesini bekle. Sonra Allahü teâlâ'ya tevbe et ki Allahü teâlâ'nın senin zaif hâline merhamet eylemesi, umulur dedi. Âdem aleyhisselâm yürüyerek Beytullah'a geldi. Ayaklarını bastığı yerler, şehir ve ma'mûr, iki adım arası sahra ve çöl oldu. Bâzıları iki adımı arası üç fersahdı dediler. Beyt-i şerîfe gelince, yedi kere tavâf eyledi ve o kadar ağladı ki, göz yaşları yer üzerine aktı. İki dizine kadar göz yaşlarına battı. Kur'ân-ı kerîm'de Âdem aleyhisselâmdan hikâye ederek şöyle bildiriliyor:

«Senden başka ilâh, senden başka mâbud yoktur. Sen herşeden münezzehsin. Sana hamdederim. Kusur işledim, nefsime zulmettim. Beni mağfiret eyle. Mağfiret edenlerin en iyisi sensin. Bana rahmet eyle. Merhamet edenlerin en iyisi sensin», diye yalvardı, inledi. Bunun üzerine, Allahü teâlâ Bakara sûresi otuzyedinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: **«Ey Âdem, senin zaif hâline acıdım. Zelleni afv, tevbeni kabûl ettim»**, diye vahy eyledi. Zilhiccenin ilk on gününün bereketiyle tevbesi kabûl olup mağfirete kavuştu. Bunun gibi, Rabbine âsi olup, nefsine uyan mü'min, bu on günde Allahü teâlâ'ya tevbe eder, ibâdet ve tâate koyulursa, Allahü teâlâ ona rahmet eder. Onu mağfiret eder. İhsanda bulunur. Hattâ rahmet ve fazîleti ile onun günâhını sevâba çevirir.

FECR SÛRESİNDEKİ YEMİNLER

Allahü teâlâ Fecr sûresi ondördüncü âyetine kadar —ki **Mirsâd** kelimesi ile bitiyor— Fecre, on geceye, şef'a ve vetre yemîn ediyor. **Mirsâd** Cehennem üzerindeki köprüde, sekiz bölümdür. Birinci konakta kullara îmandan süâl olunur. Mü'min ise ondan kurtulur. Mü'min değil ise Cehenneme atılır. Sonra ikinci konakta, kula abdest ve nemazdan sorulur. Abdest ve nemazda kusur etti ise, Cehenneme atılır. Nemazın şartlarına ve erkânına dikkat ettiyse, kurtulur. Üçüncü konakta zekâttan süâl olunur. Zekâtını verdi ise, kurtulur. Dördüncü konakta oruçtan sorulur. Orucunu tam tuttuysa kurtulur. Beşinci konağa geldiğinde hac ve ömreden sorulur. Hac ve ömreyi yaptıysa kurtulur. Altıncı konakta emânetten süâl olunur. Emânete hiyânet etmedi ise kurtulur. Yedinci konağa vardığında gıybet, nemîme ve bühtandan sorulur. Gıybet, nemîme ve bühtan yapmadıysa kurtulur. Sekizinci konakta haramdan süâl olunur. Haram yemediyse kurtulur. Haram yediyse Cehenneme atılır.

TERVİYE GÜNÜ

Allahü teâlâ Hacc sûresi yirmiyedinci âyetinde: **«Ey İbrâhim, insanlar arasında hac yapmaları için seslen de, insanlar yaya ve süvâri oldukları halde sana gelsinler»**, ya'nî insanları hayvan üstünde veya yaya olarak hac yapmağa dâvet et buyuruyor. Hac sûresi Kur'ân-ı kerîmin acâib sûrelerindendir içinde Mekke'de, Medîne'de inen âyetler, hazerde ve seferde gelen âyetler, gece ve gündüz gelen âyetler, nâsih ve mensûh her türlü âyet vardır. Âyet-i kerîmenin baş tarafı İbrâhim aleyhisselâma hitâb ediyor. Bakara sûresi yüz yirmiyedinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, İbrâhim aleyhisselâm Beytullah'ın ya'nî Kâ'be'nin yapılmasını bitirince: «Yâ Rabbi, bu muhterem yeri ziyâret etmek kimlere müyesser olacaktır» diye arzedince Allahü teâlâ: «Ey İbrâhim, insanoğlunun erkek ve kadın

mü'minlerden ve senin zürriyetinden ve diğerlerinden olan insanları hacca gelmeleri için çağır. Onlardan bâzısı yaya, bâzısı da zayıf develere bindikleri halde dünyanın her tarafından ırak ve uzak yollardan sana gelsinler» diye emir buyurmuşdur. İbrâhim aleyhisselâm Ebû Kabîs dağına çıkıp yüksek sesle: Ey insanlar! Rabbinizin dâvetini kabûl ediniz. Allahü teâlâ Beytini hac ve ziyâreti size emretti diye seslendiğinde, bu sesini yeryüzünde olanlar duyduğu gibi, annesinin karnında, babasının sulbünde olanlar da işitti. Şimdi müslimân hacıların telbiyeleri (Lebbeyk, Allahümme lebbeyk — Emret emrin tutulsun) Allahü teâlânın emri ile İbrâhim aleyhisselâmın seslenmesine Lebbeyk ile cevab verenlerdir. Bunun için o günkü seslenmeğe lebbeyk ile cevab veren kimse, Beyt-i şerîfi ziyâret etmeyince dünyadan âhirete gitmez.

HACCIN FAZÎLETİ

Mücâhid, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirir. Biz Resûlüllah ile beraber idik. Yemen'den bir grup insanlar geldi. Yâ Resûlâllah! Anne ve babamız sana fedâ olsun. Bize haccın fazîletlerini, üstünlüklerini haber veriniz dediklerinde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Peki, beyân edeyim»** buyurup **«Evinden hac ve ömre niyyeti ile çıkıp Kâ'be yoluna koyulduğunda, yerden ayağını kaldırıp yere koydukça, ağaçtan yapraklar dökülür gibi, günahları ayaklarından dökülür. Medîne'ye gelip, bana selâm verdiğinde Melekler de ona selâm verirler. Mâ-i zilhuleyfe'ye gelip guslettiğinde Allahü teâlâ o kimseyi günahlardan temizler. Orada yeni elbisesini giydiğinde, sevablarını yeniler. Lebbeyk Allahümme lebbeyk dediğinde, Allahü teâlâ ona lebbeyk ve sa'deyk ile cevab verir, ya'nî sesini duyar, seni gözetirim buyurur. Mekke'ye gidip Safâ ile Merve arasında sa'y ettiğinde, hayr ve iyilikler verir. Arafatta vakfeye durup, yüksek sesle yalvarır, yakarır ve ihtiyacını Allahü teâlâ'ya arzettiğinde, Allahü teâlâ yedi kat gökteki meleklere, onlarla övünüp: Ey benim meleklerim ve göklerimde olanlar! Kullarıma bakmaz mısınız ki, toz toprak içerisinde, dünyanın her tarafından uzak uzak yerlerden geldiler. Paralarını, mallarını sarfedip, bedenlerini mihnet ve eziyyetlere soktular. İzzet, celâl ve keremime yemîn ederim ki, elbette onların kötülerini iyilerine bağışlarım. Onları analarından doğdukları gün gibi, günahlarından temizlerim buyurur. Minâda taşlarını atıp, başlarını tıraş ve Kâ'beyi ziyâret ettiklerinde Arşdan bir ses: Ey müsliman hacılar, mağfiret ve afvedildiğiniz halde memleketlerinize dönünüz. Yeniden amel yapmağa başlayınız der»** buyurduğunu bildirmiştir.

Bir köylü Resûlüllah'a gelip, yâ Resûlâllah ben hac arzûsuyla memleketimden çıktım, fakat hacca erişemedim. Şimdi bana öyle bir şey emr et ki, onunla hacca erişmiş, yahut hac sevâbını almış olayım dedi. Resû-

lüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) o köylüye baktı ve: «Ey A'rabî, Ebû Kabîse bak. **Eğer Ebû Kabîs senin için altın olsa ve sen de Allah yolunda harc ve sarf eylesen, yine haccın sevâbına kavuşamazsın»**, buyurdu. Yine buyurdu: «**Beytullahı hac için hazırlanan kimse, yolda lüzumlu şeylerini tedârik ettiğinde, yerden kaldırdığı ve yere koyduğu her şey için Allahü teâlâ ona on sevab yazar. On günâhını siler. Derecesini on kat yükseltir. Bindiği devesi ayağını yerden kaldırıp, yere koyduğunda yine o kadar sevab verir. Kâ'be'yi tavaf ettiğinde günahlardan temizlenir. Safâ ile Merve arasında sa'yettiğinde günahlardan çıkar. Arafattan vakfeye durduğunda günahlardan çıkar. Meş'arü'l-haramda vakfeye durduğunda günahlarından çıkar. Taşları attığında günahlardan çıkar.** O köylüye hitâben: «**Hacda kavuşulacak sevâbı arzû etmen uzaktır»** buyurdu.

Hazret-i Alî (radıyallahü anh) bildirir: «Ben Resûlüllah ile Beyt-i şerîfi tavâf ederdim. Yâ Resûlâllah, anam ve babam senin için fedâ olsunlar, bu Kâ'be nasıl şeydir ve ne için yapılmıştır? dediğimde: «**Ey Alî, Allahü teâlâ şu Kâ'be'yi, dünyada benim ümmetimin günahlarına keffâret için yaptırmıştır»** buyurdu. Yine ben, yâ Resûlâllah, anam ve babam senin için fedâ olsunlar, şu Hacerü'l-Esved nasıl şeydir? dediğimde: «**Hacerü'l-Esved Cennette bir cevhere idi. Allahü teâlâ onu, dünyaya indirdi. Güneş gibi ışık ve nûr saçardı. Müşriklerin elleri ona dokunalıdanberi, siyahlığı arttı, rengi değişti»** buyurdu.

İbn-i Melîke, Abdullah bin Abbâs'tan (radıyallahü anhümâ) bildirir: İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: «**Kâ'beye her gece ve gündüz yüzyirmi rahmet iner. Rahmetlerin altmışı, Kâ'be'yi tavâf edenlere, kırkı Beyt-i Rahmân'da îtikâf edenlere, yirmisi de Kâ'beye bakanlaradır.»**.

Zehrî'nin Saîd bin Müseyyeb'den, onun da Ömer bin Ebû Seleme den (radıyallahü anhüm) bildirdiği hadîs-i şerîfte: «**Allahü teâlâ, ben bir kulumun bedenine sıhhat, ömrüne rahatlık vereyim de, üç yılda benim beytimi ziyâret etmesin, o kimse mahrumdur, mahrumdur der»** buyurdu.

Ebû Saîd-i Hudrî (radıyallahü anh) der ki: Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) ile halîfeliği zamanında hac yapmıştık. Ömer (radıyallahü anh) mescide girip, Hacerü'l-Esved yanında durdu. Hacerü'l-Esved'e hitâben: «Sen öyle bir taşsın ki, senden fayda ve zarar gelmez. Eğer Resûlüllah'ın seni öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim» dediğinde Alî (radıyallahü anh) hazret-i Ömer'e (radıyallahü anh): «Öyle söyleme, zîra Hacerü'l-Esved'in Allahü teâlâ'nın izni ile fayda ve zararı olur. Eğer sen Kur'ân-ı kerîmi okuyup, içinde olanları bilse idin, böyle demezdin, deyince hazret-i Ömer (radıyallahü anh): Bunun Kur'ân-ı kerîmdeki te'vîli nasıldır? deyince, Hazret-i Alî (radıyallahü anh) A'raf sûresinin yüz yetmişikinci âyet-i kerîmesini okuyup: Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmın belinden

zürriyetlerini çıkarıp onları kendilerine şâhid edip, ben sizin Rabbiniz değil miyim? buyurduğunda, onlar da evet Rabbimizsin diyerek, kulluklarını ikrâr ve îtirâf eylediklerinde, Allahü teâlâ, onların ikrarlarını bir yaprağa yazıp, sonra Hacerü'l-Esvedi çağırıp, o yaprağı ona yutturup onun içinde hıfzetti. Bunun için Hacerü'l-Esved şurada Allahü teâlâ'nın emînidir. Ahd ve ikrârına uyanlar için kıyâmet gününde şâhidlik edecektir diye îzâh edince, Ömer (radıyallahü anh): Muhakkak ki, Allahü teâlâ'nın senin kalbine verdiği ilim az değildir, buyurduğu beyân olunmuştur.

Ebû Sâlih'in, Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Hac ve ömre yapanlar, Allahü teâlâ'nın misâfirleridir. Onlar düâ ederlerse, Allahü teâlâ kabûl eder. İstiğfar ederlerse, onları mağfiret eder»** buyuruldu. Hasan (rahımehullah): **«Melekler hacılarla görüşürler. Deveye binmiş olanlara selâm verirler. Katır ve merkeb üzerinde olanlarla müsâfeha ederler. Yaya yürüyenlerin boynuna sarılırlar»** diye haber verdiğini bildirmiştir. Dahhak'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir mü'min Allah yolunda cihâd niyyeti ile evinden çıksa, düşmanla çarpışmadan, bindiği hayvan onu düşürse veya yılan ve akrep gibi şeyler soksa ve ölse, yâhud bir başka sebebden ölse, o kimse şehiddir. Bir mü'min Kâ'beyi ziyâret niyyeti ile evinden çıkıp Kâ'be'ye varmadan vefât etse, Allahü teâlâ o müslimanı Cennete koyar»** buyurmuştur. Süfyan bin Uyeyne'nin isnâdı ile Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Fuhuş, fısk, câhillik ve cidâlde bulunmayarak Kâ'be'yi hac ve ziyâret etse, o kimse anasından doğduğu gün gibi günahsız olarak döner»**, buyurulmuştur. Saîd bin Müseyyeb'in (rahımehullah) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Beyt-i şerîfi ziyâret etse, sonra fuhuş, fısk, cehl ve cidalde bulunmadan dönse, anasından doğduğu gibi döner»** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfte: **«Bir hac ile üç kişi Cennete girer. Hacla vasıyyet eden, vasıyyeti yerine getiren ve bedel olarak gönderilendir. Ömre ve cihad da böyledir»** buyuruldu.

Alî bin Abdülâziz'den bildirilir. Der ki: Ben bir sene Ebû Abdülkâsim bin Selâm ile yoldaş idim. Mevkafe vardık. Cebel-i Rahmet rüknüne gidip, orada temizlendiğimde, nafakam olan yiyeceklerimi orada unuttum. Ma'zmîne geldiğimde Ebû Ubeyd bana, bize kaymak ve hurma satın alsan, çok iyi olur dedi. Ben de bunları almak için çıktığımda, nafakamı Cebel-i Rahmet yanında unuttuğumu hatırladım. Oradan geldiğim yere dönüp, o yere geldiğimde, nafakamı orada bıraktığım gibi buldum. Alıp hemen döndüm. Halbuki dönüşümde vâdiyi, maymun, domuz ve diğer hayvanlarla dolu görüp, onlardan korktum. Bağırıp, feryâd ettim. Sonra dönüp, onları kendi hallerine bıraktım. Sabah olmadan, Ebû Ubeyd'in yanına geldiğimde hâlimi sordu. Ben de durumu, ya'nî gördüklerimi anlattım. Maymun ve domuzları anlattığımda, Ebû Ubeyd: Senin gördüğün

maymun ve domuzlar, insanların günahlarıdır. Onları bırakıp gitmişlerdir dedi.

TERVİYE GÜNÜNÜN ADINDAKİ İHTİLÂF

Terviye gününün adında çeşitli diyenler olmuştur. Terviye günü Zilhiccenin sekizinci günüdür. O gün hacılar Mekke'den Minâ'ya çıkarlar.. Terviye denmesinin sebebi, hacıların o gün Zemzem suyundan çok içip kanmalarından ötürüdür. Bâzıları da, o güne terviye denmesi, terviyenin tefekkür mânasına gelmesindendir. Zîra İbrâhim aleyhisselâm, Zilhicce ayının sekizinci gecesi, rü'yâsında kendi oğlunu keser gördü. Sabah olunca, şeytan mıdır, yoksa Allah tarafından mıdır diye tervî ve tefekküre dalıp, o günü tefekkürle geçirdi. Arife gecesi olduğunda, kendisine: **«Emrolunduğun şey'i yerine getir»** buyurulunca, Allahü teâlâ tarafından olduğunu bildi. Bildiği için o güne, bilmek anlamında olan Arefe dendi dediler.

1 — Allahü teâlâ'nın kullarını dâvet etmesidir. Nitekim Allahü teâlâ Yûnus sûresi yirmibeşinci âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ kullarını dârü's-selâma dâvet ediyor»**, ya'nî Allahü teâlâ kullarını bir evden diğer bir eve, ya'nî teklîf yerinden teşrîf yerine, gıybet yerinden müşâhede yerine, zevâl yerinden beka yerine, belâ yerinden mevlâ yerine dâvet eylemiştir. Allahü teâlâ onları başlangıcı ağlamak, ortası meşakkat ve sonu fenâ [fânilik] olan bir yerden başlangıcı ihsân, ortası rızâ, sonu lika [Allahü teâlâ'yı görmek] olan bir yere dâvet eylemiştir.

2 — Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) dâvetidir ki, ümmetini İslâm dînine dâvet etmiştir. Nitekim Nahl sûresi yüz yirmibeşinci âyetinde Allahü teâlâ: **«Ey Habîbim, insanları hikmetli sözler, güzel nasîhatler ve faydalı hikâyelerle Rabbinin yoluna dâvet et»** buyuruyor. Dâvet Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) âiddir. Hidâyet ise bilfiil ondan değildir. Nitekim bir hadîs-i şerîfte: **«İnsanlara hidâyet ve doğru yolu gösterici olarak gönderildim. Ben muhakkak hidâyet verici değilim. Bu Allahü teâlâ'nın işidir. İblis, insanları saptırmak için gönderildi. O da muhakkak insanları doğru yoldan saptıramaz. Bu da Allahü teâlâ'ya mahsustur»** buyurdu. Allahü teâlâ Kasas sûresi ellialtıncı âyet-i kerîmesinde: **«Sen dilediğine hidâyet veremezsin; lâkin Allahü teâlâ dilediğini hidâyete kavuşturur»** buyuruyor. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) amcası Ebû Tâlib'in îman etmesini ve hidâyette olmasını diledi. Ebû Tâlib hidâyeti kabûlden sakındı. Fakat Hazret-i Hamza'nın (radıyallahü anh) kâtili Vahşî (radıyallahü anh) îman ve hidâyeti kabûl etti. Allahü teâlâ Mâide sûresi altmışyedinci âyetinde: **«Ey Habîbim, sana lâzım gelen, Rabbinden sana geleni bildirmektir»** ve İsrâ sûresi, yüzbeşinci âyetinde: **«Biz seni müjdeleyici, korkutucu ve Allahü teâlâ'nın izni ile Al-**

lahü teâlâ'ya çağırıcı ve seni nûr kaynağı olarak gönderdik» buyuruyor. Nitekim Allahü teâlâ bir başka âyet-i kerîmede: **«Allahü teâlâ nûrunu dilediğine verir»** buyuruyor.

3 — Müezzinin dâvetidir. İnsanları nemaza ve Allahü teâlâ'nın emreylediği yere dâvet eder. Nitekim Allahü teâlâ: **«Söz ile insanları nemaza çağırandan ve sâlih amel işliyenden iyi kim vardır?»** buyuruyor. Bu âyet-i kerîme Fussılet sûresi otuzüçüncü âyet-i kerîmesidir. Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Müezzinler ve telbiye edenler kıyâmette kabirlerinden ezan okuyarak ve telbiye ederek kalkarlar. Müezzinin sesinin ulaştığı yere kadar olan ağaç ve taşlar, her yaş ve kuru şeyler onun için istiğfar ve şehâdet ederler. Müezzinin ezan okuduğu mescidde nemaz kılan herkese yazılan sevâbın misli, müezzine de yazılır. Allahü teâlâ o müezzine ezanla ikâmet arasında istediği herşey'i, ya dünyada hemen verir, yâhud karşılığı olarak ona gelecek kötülük ve hîleleri giderir. Yâhud âhıreti için ona hazırlar»** buyuruldu.

Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimse gelip Cennete gireceğim bir ameli bana haber ver, yâ Resûlâllah! diye arzedince: **«Sen kavminin müezzini ol ki, senin sesinle nemaza gelsinler»** buyurdu. O kimse, bunu yapamazsam, ne yapayım? dedi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) **«Sen kavminin ve cemâatinin imâmı ol ki, seninle nemazlarını kılsınlar»** buyurdu. Onu da yapamazsam ne yapayım? dediğinde: **«Nemazda birinci safta bulunmaya devam eyle»** buyurdu. Mü'minlerin annesi hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ), yukarıdaki âyet-i kerîme müezzinler için gelmiştir buyurdu.

Ebû Emâme Bahilî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Müezzinin sesinin eriştiği yere kadar, müezzin için istiğfar olunur. Müezzine, beraberinde nemaz kılanların hepsinin toplamı kadar sevab verilir. Diğerlerininkinde ise noksanlık olmaz»** buyuruldu. Sa'd bin Ebî Vakkas (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Hasta, hasta olduğu müddetçe Allahü teâlâ'nın misâfiridir. Onun için her gün yetmiş şehid ameli yükselir. Allahü teâlâ o hastayı iyi ederse, anasından doğduğu gibi günahlarından çıkarır. Onu öldürürse, hesabsız Cennete sokar»** buyuruldu.

Bâzıları dediler ki, Müezzin, Allahü teâlâ'nın perdedârıdır. Ona her ezan için bin nebî sevâbı verilir. İmâm, Allahü teâlâ'nın vezîridir Ona her nemaz için bin sıddîk sevâbı verilir. Âlim Allahü teâlâ'nın vekîlidir. Ona bildirdiği bir hadîs için kıyâmet günü bir nûr verilir. Ona bin senelik ibâdet sevâbı verilir. Erkek ve kadınlardan muallimler, Allahü teâlâ'nın hizmetçileridir, karşılıkları ancak Cennettir.

Bir hadîs-i şerîfde: **«Kıyâmette insanların boyu en uzun olanı** [yüksekleri] **müezzinlerdir»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Güzel niyetle yedi yıl müezzinlik yapanı, Allahü teâlâ Cehennemden âzâd eder»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Müezzinin sesinin eriştiği yere ka-**

dar, sesini duyan onun için istiğfar eder, kuru ve yaş bunu duyan herkes kendisi tasdîk eder» buyuruldu.

4 — İbrâhim aleyhisselâmın yukarıda geçen âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, insanları hacca dâvetidir. Bu dâveti biraz önce anlatmıştık.

ARİFE GÜNÜNÜN ÜSTÜNLÜĞÜ

Allahü teâlâ Mâide sûresi üçüncü âyetinde: **«Bugün sizin dîninizi kâmil eyledim. Hiçbir hükmü değişmez. Ni'metimi üzerinize tamam eyledim. Bütün dinlerden üstün İslâm dînini size seçtim»** buyuruyor. Bu âyet-i kerîme Arafat'ta indirilmiştir. Mâide sûresinin diğer âyetleri ise, Medîne-i münevvere'de indirilmiştir. Ya'nî Allahü teâlâ: Ben bugün halâl ve harâm, ya'nî emir ve yasaklar bakımından dîninizi kâmil, olgun yaptım. Üzerinize olan ni'metimi tamamladım ki, Arafat'ta sizinle beraber kâfir ve müşrik bir arada bulunmaz. Sizin için İslâm dînini seçtim buyuruyor.

İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) ve başka müfessirlerden bildiriliyor ki, bu âyet-i kerîme, Veda' haccında Arife günü Arafat'ta gelmiştir. Bu âyet-i kerîmenin gelişinden sonra, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) seksenbir gün yaşayıp, sonra Allahü teâlâ, mübârek ruhlarını kabızla rahmet ve rıdvânına kavuşturmuştur.

Muhammed bin Kâ'b Kurtubî (rahımehullah), bu âyet-i kerîme Mekke-i mükerreme'nin fethi günü indirildi demiştir.

Ca'fer-i Sâdık (rahımehullah) bu âyet-i kerîmedeki **bugün** kelâmı, ezeldeki güne, **tamamlamak** vakte, **rızâ** ise ebede işârettir dediler. Bâzıları da, dînin kemâli iki şeydir: Allahü teâlâ'yı tanımak ve Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) sünnetine uymaktır dediler. Bâzıları da dînin kemâli, emniyyet ve sabırdadır. Zîra sen Allahü teâlâ'nın senin için tekeffül ettiği şeyden emîn olup, gönlünü sıkıntı ve düşünceden boş ve uzak tuttuğun müddetçe, gayret ve çalışmanı yalnız Allahü teâlâ'ya ibâdet ve ona kulluk etmeğe verirsin dediler. Bâzıları da dînin kemâli, hareket ve kuvvetin hepsinden çekilip, herşey yed-i kudretinde ve tasarrufunda olan Allahü teâlâ'ya dönmektir dediler. Bâzıları da dînin kemâli, haccın Arife gününe değiştirilmesidir. Zîra câhiliyyet zamanında müşrikler yılın her ayında hac ederlerdi. Allahü teâlâ haccı mîkata çevirip farz kıldığında: **«Dîninizi kâmil eyledim»** âyet-i kerîmesini indirdi dediler.

D İ N

DİN, birkaç ma'nâya gelir ki, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de bunları bildiriyor. Yûsuf sûresi yetmişikinci âyet-i kerîmesindeki din, dünyâ ve âdet olarak tefsîr edilmiştir. Din, hesab mânasına da gelir. Tevbe sûresi otuzaltıncı âyet-i kerîmedeki din, doğru hesab ile tefsîr edilmiştir. Din, cezâ ma'nâsına da gelir. Nûr sûresi yirmibeşinci âyet-i kerîmesindeki din en âdil cezâ olarak tefsîr edilmiştir. Din hüküm ma'nâsına da gelir. Nûr sûresi ikinci âyet-i kerîmesindeki dînillâh, hükmullah [Allahü teâlâ'nın hükmü] olarak tefsîr edilmiştir. Din îd [bayram] ma'nâsına da gelir. En'âm sûresi, yetmişinci âyetindeki dinleri kelimesi, bayramları olarak tefsîr edilmiştir. Din, nemaz ve zekât anlamına da gelir. Beyyine sûresi beşinci âyetindeki din kelimesi, nemaz ve zekât olarak tefsîr edilmiştir. Din kıyâmet ma'nâsına da gelir. **Mâliki yevmiddîn** âyeti, kıyâmet gününün mâliki olarak tefsîr edilmiştir. Din, şerî'at ma'nâsına da gelir. **«Bugün sizin dîninizi kâmil eyledim»** âyetindeki din, şerî'at olarak tefsîr edilmiştir.

BUGÜN DÎNİNİZİ İKMÂL EYLEDİM ÂYETİ

Allahü teâlâ: **«Bugün dîninizi ikmâl eyledim»** buyuruyor. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'den başka kitabları birden indirdi. Kur'ân-ı kerîm'i ise hikmet ve durumuna göre âyet âyet göndermiştir. İndirilme tarafından hangisi daha iyidir diyene, Kur'ân-ı kerîm iyidir denir. Zîra Allahü teâlâ Tevrât'ı birden indirip Benî İsrâil onu kabûl ettiler. Az zaman onunla amel edip, ondaki emir ve yasaklar ile amel etmek, kendilerine ağır gelince, işittik ve isyân ettik dediler. Ama Kur'ân-ı kerîm'i Allahü teâlâ âyet âyet indirip, en önce mü'minlere **Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlüllah** söylemeği emredip, bu kurtarıcı kelimeyi söyliyenlere Cenneti vereceğini buyurmuştur. Mü'minler Allahü teâlâ'nın emrini işitip, itâat etmişlerdir. Sonra Allahü teâlâ mü'minlere güneşin doğmasından önce iki, batışından sonra da iki rek'at nemazı emreyledi. Sonra beş vakit nemazı emretti. Hicretten sonra cum'ayı cemâatle emreyledi. Sonra zekât, sonra aşûre orucu ile, [bir önceki veya bir sonraki günü de tutmak şartıyla], sonra her aydan üç gün oruç tutmakla, sonra Ramazan ayını oruç tutmakla, sonra cihâd ile, sonra hacla emreyledi. Sonra emir ve

yasaklar tamamlandıktan sonra, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem), Veda' haccında: **«Bugün sizin dîninizi ikmâl eyledim»** âyet-i kerîmesini indirdi. Bu âyet-i kerîme indiği gün, Arife ve cum'a günü idi. Ömer bin Hattâb'dan (radıyallahü anh) böyle bildirilmiştir. Târık bin Şihâb (rahımehullah) şöyle beyân eder: Yehûdîlerden bir kimse, Ömer bin Hattâb'a (radıyallahü anh) gelip: Ey Ömer, sizin okuduğunuz bir âyet, bize inse ve iniş günü de bildirilmiş olsaydı, o gün bayram ederdik dediğinde hazret-i Ömer (radıyallahü anh) yehûdî'ye: «O hangi âyettir?» deyince: **«Bugün sizin dîninizi ikmâl eyledim»** âyetidir demesi üzerine Ömer (radıyallahü anh) ben o âyetin hangi gün ve nerede geldiğini biliyorum. Bu âyet-i kerîme, Arife ve cum'a günü indirilmiştir. O esnâda biz Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) ile, Arafat'ta vakfede idik. Elhamdülillâh ki, bu iki gün, ya'nî Arife ve cum'a günleri bizim bayramımızdırlar. Dünyada bir tek müsliman bulunduğu müddetçe, o gün bayram olarak kalacaktır buyurdu. Bir yehudî İbn-i Abbas'a (radıyallahü anhümâ), eğer bugün bizde olsaydı, onu bayram yapardık dediğinde İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ): Arife gününden büyük bayram var mıdır ya'nî ondan büyük bayram yoktur diye cevab verdi.

ARAFAT DENMESİNİN SEBEBİ

Dahhâk (radıyallahü anh) şöyle bildirir ki, Âdem aleyhisselâm yeryüzünde Hindistan'a [Serendip adasına], Havvâ ise Cidde'ye indirilmişlerdi. Bu yüzden birbirlerini aramakta, istemekte idiler. Arife günü Arafat'da buluşup, birbirlerini tanıdıklarından o güne tanımak ma'nâsına Arefe ve buluştukları yere de Arafat denmiştir.

Sa'dî der ki, Arafat'a arafat denmesinin sebebi, Hâcer, İsmâil aleyhisselâm'ı Sâre'nin yanından çıkarmıştı. İbrâhim aleyhisselâm, orada yoktu. Geldiğinde İsmâil aleyhisselâmı göremeyip sordu. Sâre, Hâcer'in İsmâil'i alıp gittiğini söyleyince, İbrâhim aleyhisselâm, İsmâil aleyhisselâmı aramağa çıktı. İsmâil aleyhisselâmı Hâcer ile beraber Arafat'ta bulup, bilmesiyle oraya Arafat dendi. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«İbrâhim aleyhisselâm, İsmâil aleyhisselâmı görmek için, bir sabah Filistin'den kalkıp gideceği zaman, Sâre hanımlık gayretinden ötürü, dönüşüne kadar, binek hayvanından inmemek üzere İbrâhim aleyhisselâm'a yemîn ettirmişti. İbrâhim aleyhisselâm, İsmâil'i görüp, dönmesinden sonra Sâre bir yıl İbrâhim aleyhisselâmı alıkoymuş, gidip İsmâil'i görmesine engel olmuştu. Bir yıl sonra, İbrâhim aleyhisselâm, Sâre'den izin alarak çıkıp gitti. Mekke dağlarına ulaştı. Gecenin üçte ikisi geçtikten sonra, Arafat dağının eteği yakınında, Allahü teâlâ'dan izin gelinceye kadar gece vakti yürür ve yol arardı. Sabah olunca, oraları bildiği için, Allahü teâlâ o yere Arafat adını verdi. Bu anda İbrâhim**

aleyhisselâm: «Yâ Rabbi, beytinin bulunduğu yeri en sevgili kıl. En uzak yerlerden, güç şartlar altında ona ulaşmak arzûsu müslimanların kalblerini doldursun buyurdu.»

Atâ (rahmetullahi aleyh) der ki: Arafat denmesi şöyledir: **Cebrâil** aleyhisselâm, İbrâhim aleyhisselâma hac menâsikini gösterdi. Arafat'ı gösterince, bildim dedi. Bunun için Arafat dendi. Saîd bin Müseyyeb, hazret-i Alî'nin (radıyallahü anhümâ): «Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâmı, İbrâhim aleyhisselâma gönderip, onunla beraber hac yaptı. Arafat'a gelince İbrâhim aleyhisselâm, Cebrâil aleyhisselâma: **«Bildim, bildim»** dedi. Zîra İbrâhim aleyhisselâm, bundan önce bir kere daha Arafat'a gelmiş idi. Bunun için Arafat denmiştir» buyurduğunu bildirmiştir. Ebûttıfl'ın (rahımehullah) İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiğine göre, Arafat'a arafat denmesi, Cebrâil aleyhisselâm, İbrâhim aleyhisselâm'a gelip, Mekke'nin etrafını gösterip, yâ İbrâhim buranın adı şöyledir, şuranın adı böyledir dediğinde, İbrâhim aleyhisselâm: **«Bildim, bildim yâ Cebrâil»** demesindendir diye beyân eyledi.

Esbât'ın, Sa'dî'den (rahımehullah) naklen bildirdiğine göre, İbrâhim aleyhisselâm, insanları hacca çağırdığında, insanlar telbiye ile cevab verdiler. Onlardan gelenler, geldiği zaman, Allahü teâlâ İbrâhim aleyhisselâma Arafat'a çıkmalarını emreyledi. Ona Arafat'ı ta'rif eyledi. Bunun üzerine İbrâhim aleyhisselâm Arafat yolunda bir ağaca rastladığında, Cemre-i Akabe'de, üçüncü cemrenin bulunduğu yerde Şeytan onun karşısına çıkınca, yedi ufak taş atarak Şeytan'ı taşladı. Her taşla beraber tekbîr getirdiğinde [Allahü ekber dediğinde] Şeytan, birinci cemre yerine kaçtı. Orada da onu taşlayıp, tekbir getirdiğinde, Şeytan dayanamıyacağını anlayıp kaçtı. İbrâhim aleyhisselâm gidip, Zülmecâz adındaki yere vardı. Oraya bakıp, tanımayıp geçince oraya Zülmecâz dendi. Sonra Arafat'a gidip durdu. Önceden kendisine anlatılan şekilde Arafat'a bakınca, onu bildi ve bildim demesiyle, Arafat adı verildi. Akşam olunca, Müzdelife'ye indi. Müzdelife'ye cem' denmesi, orada iki nemazın, ya'nî akşam ile yatsı nemazlarının bir arada kılınması sebebiyledir. Meş'arü'l-haram da denir. Zîra orada, insanlar diğer yasakları da işlemesinler diye, Allahü teâlâ haremin sâir yerleri gibi, Müzdelife'nin de Haramdan olduğunu iş'ar etmiş, bildirmiştir.

Ebû Sâlih, İbn-i Abbas'tan (radıyallahü anhümâ) rivâyetle terviye ve Arefe denmesini şöyle anlatır: İbrâhim aleyhisselâm Terviye gecesinde rü'yâsında oğlunu kesmekle emrolunmuş gördü. Sabah olduğunda rü'yâsının Allahü teâlâ tarafından mı, yoksa Şeytan tarafından mıdır diye tefekkürde bulundu. Bu tefekkürden ötürü o güne Terviye dendi. Sonra ikinci def'a, Arefe gecesinde, oğlunu kesmesi emrinin geldiğini görünce, sabahleyin bunun Allah tarafından olduğunu bildi. Bunun için o güne Arefe günü dendiğini bildirmiştir. Bâzıları da Arafat denmesi, insanların

o gün mevkafte günahlarını itiraf etmelerinden ötürüdür. Bunun esası şöyledir ki, Âdem aleyhisselâm, hacla emrolunduğunda Arefe gününde Arafat'ta vakfede: **«Yâ Rabbi! Nefsimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen, elbette hüsranda oluruz»** diye, hatâsını itiraf etmesi sebebiyledir dediler. Bâzıları da Arafat, Minâ'nın zıddıdır. Zîra Minâ'da kan dökülür. Bunun için bu yere Minâ denildi. Çok kurban kesildiğinden ve çok kan bulunduğundan tayyibe değildir. Arafat ise tayyib ma'nâsında olan Arefe kelimesinden gelir. Orada necâset ve pislik bulunmadığından tayyibedir. Bunun için Arafat denmiştir. Bâzıları da, Arefe denmesi, orada insanlar arasında birbirini tanıma, bilme olduğundan ötürüdür, dediler. Bâzıları da, Arafat ve Arefe isimlerinin aslı, sabırdır. Çünkü insan sabırlı, huşû' ve hudû' sâhibi olunca ona (Ârif kimse) denir. Hacıların hudû', huşû' ve tezellülleri sebebi ile, bu yere Arafat denmiştir dediler.

AREFE GÜNÜ VE GECESİNİN ŞEREFİ

Ebû Zübeyr'in, Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anhümâ), ondan Hişâm'ın, ondan Muhammed bin Mervan'ın, ondan Ömer bin Hafas Ebû Ömer'in, ondan Abdullah bin Muhammed bin Nâciye'nin, ondan Alî bin Muhammed bin Abdullah Mu'del'in, ondan Ebû Alî Hasan bin Ahmed'in, ondan Hibbetullah bin Mübârek'in bize verdiği haberinde Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Arefe gününden üstün bir gün yoktur. O gün Allahü teâlâ yeryüzünde olanlarla, gökyüzünde olanlara övünüp: «Ey gök ehli! Benim kullarıma bakınız. Toz toprak içerisinde rahmetim için ve azâbımdan korkarak uzak uzak yerlerden, dünyanın her tarafından bana geldiler» der. Cehennemden âzâd olan kullar arasında, Arefe gününden çok âzâd edilen bir gün yoktur»** buyurdu. Hasan-ı Urney'in İbn-i Abbâs'tan (radıyallahü anhümâ), ondan da isnâd ile Ebû Muhammed Hasan bin Muhammed bin Ahmed-i Fârisî'nin, ondan da Hibbetullah'ın bize verdiği haberinde, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem), Arafat'ta insanlara yaptığı hitabda: **«Ey insanlar! Deve ve atı koşturmak, ibâdet ve tâat değildir, ibâdet ve tâat güzel ve rahat yürüyüşdedir ki, zaiflerle beraber gelir, hiçbir müslimana eziyyet etmemiş olursunuz»** buyurduğu bildirilmiştir.

Nâfi', İbn-i Ömer'den bildirir. İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) der ki: Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) duydum. Buyurdu ki: **«Allahü teâlâ Arefe günü kullarına nazar eder. Kalbinde zerre kadar îmânı olan kimseyi bırakmayıp mağfiret eder.»** İbn-i Ömer'e (radıyallahü anh): Bu mağfiret insanların hepsi için mi, yoksa Arafat'ta bulunanlar için midir? dediğinde, İbn-i Ömer (radıyallahü anh): «Belki bütün insanlar içindir» buyurdu.

Ebû Zübeyr'in, Câbir'den (radıyallahü anh), ondan da isnâd ile Hibbetullah'ın bize bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Arefe günü Allahü teâlâ'nın rahmeti iner. Allahü teâlâ hacılarla meleklere övünüp: Ey meleklerim, kullarıma bakınız. Toz ve toprak içinde rahmetimi ricâ ve azâbımdan korkarak uzak yerlerden bana nasıl geldiler. Ziyâret olunan, kendini ziyâret edenlerin hakkını verir. Ev sâhibinin misâfirleri ikrâm ve ağırlaması gerekir. Siz şâhid olunuz ki, onları mağfiret ettim. Cennete girmeği onlara ziyâfet ve ihsân kıldım der. Melekler, yâ Rabbi, bu hacıların içinde yalan söyliyen ve yaramaz işler yapan filân filân kimseler vardır, dediklerinde Allahü teâlâ, onların tümünü mağfiret ettim, buyurur. Cehennemden âzâd olma bakımından, Arefeden daha çok âzâd olan gün yoktur»** buyuruldu.

Hibbetullah'ın isnâd ile Talha bin Abdullah'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İblis, Arefe günü hacılar üzerine inen rahmeti ve onların kavuştuğu afv ve gufrânı gördüğünde, hiçbir zaman kendisinde görülmeyen alçaklık ve aşağılığa düşer. Bundan daha çok zelîl olduğu gün Bedir'de müslimanların gâlib olduğu gündür»**, buyurduğunda, Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân), yâ Resûlâllah, İblis Bedir günü ne görmüştür? dediler. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Şeytan, Bedir günü Cebrâil'in melekleri, mü'minlere yardıma çağırdığını gördü»** buyurdu. İkrime'nin, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Hacc-ı ekber günü olan Arefe günü, Allahü teâlâ meleklerine, ey benim meleklerim, yeryüzündeki kullarıma bakınız ki, sözlerinde nasıl durdular. Hiç bir gün yoktur ki, Cehennemden âzâd olanları, Arefe gününden daha çok olsun»** buyuruldu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Va'd olunan gün, kıyâmet günüdür. Şâhid cum'a günüdür. Meşhûd Arefe günüdür»** buyuruldu. İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Uyanınız ve biliniz ki, kusur ve günâh bakımından, insanların en kötüsü, Arafat'tan dönüp de, Allahü teâlâ'nın mağfiret etmediği kimsedir»**, buyuruldu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre: «Allahü teâlâ Arefe günü akşam üstü, büyük günah işleyenlerden başka, orada toplananların hepsini mağfiret eder. Müzdelife'de sabah olduğunda büyük günah işleyenleri [bir rivâyette] kul hakkını da mağfiret eder diye eserde geldiği beyân olunmuştur. Hibbetullah'ın isnâd ile Nâfi'den, onun da İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bize verdiği haberinde, İbni Ömer'in. «Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Arefe günü akşam üstü bizimle vakfede idi. Arafat'tan inme zamanında, insanlara: **«Susunuz»** buyurdu. Sustular. Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ey insanlar! Muhakkaktır ki, Allahü teâlâ size, bugün pek büyük ni'met, üstünlük ve ihsanlar verdi. Sizin günahkârlarınızı iyilerine bağışladı, iyilerinize diledikleri şeyleri verdi. Kul hakkından başka bütün günahlarınızı mağfi-**

ret etti. Şimdi Allahü teâlâ'nın ismini anarak ve zikrederek ininiz» buyurdu. Müzdelife'ye geldiğimizde Resûlüllah yine bizimle vakfe etti. Müzdelife'den ayrılış zamanında **«susunuz»** buyurdu. Herkes sustu. Resûlüllah: **«Ey insanlar, Allahü teâlâ şu gün size pek büyük ni'metler, üstünlükler ve ihsanlarda bulundu. Kötülerinizi iyilerinize bağışladı. İyilerinize dilediklerini verdi. Günah ve kul haklarınızı mağfiret etti. Hak sâhiblerine karşılık olarak sevablar verdi. Şimdi Allahü teâlâ'nın ismini anarak Müzdelife'den avdet ediniz»** dedi. Bu esnâda bir köylü ayağa kalkıp, Resûlüllah'ın devesinin yularını tutup: Yâ Resûlâllah! Sizi hak peygamber olarak gönderen Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, benim işlemediğim hiçbir iş kalmadı. Yalan ve günah üzere de yemîn ederim. Buyurduğunuz mağfirete kavuşanlar arasına ben de girdim mi? dediğinde: **«Ey a'râbî, eğer gelecekte iyi amel edersen, Allahü teâlâ geçmişteki günahlarını afveder, devemin yularını bırak»** buyurdu. Hibbetullah'ın, Ebû Alî Hasan bin Hattab Makrî'den isnâd ile bize verdiği haberinde, Resûlüllah'ın Arefe günü akşam üstü ümmetine mağfiret ve rahmetle düâ ettiğinde, Allahü teâlâ tarafından: **Yâ Muhammed, ümmetin birbirine olan zulümlerinden başka, onlarla benim aramda olan günahlarını tamamen afvettim** diye cevab verilince, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Yâ Rabbi, sen mazluma, zâlimdeki hakkından daha iyi şey vermeğe ve zâlimi de afv ve mağfiret etmeğe kâdirsin»** diye arzettiğinde, Allahü teâlâ'dan kendisine cevab gelmedi. Müzdelife'de sabah olduğunda Resûlüllah yine düâ ve yalvarmasını tekrarladı. Allahü teâlâ tarafından: **«Onları da mağfiret eyledim»** cevabı geldi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) tebessüm ettiklerinden, Eshâb-ı kirâmdan bâzısı: «Yâ Resûlâllah! Şu anda öyle bir tebessüm ettiniz ki, başka zamanda böyle tebessüm buyurmamıştınız» dediler. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Ümmetim hakkındaki arzum sebebi ile ettiğim düâyı Allahü teâlâ'nın kabûl buyurmasına, Allahü teâlâ'nın düşmanı olan Şeytanın da bunu görüp, kendine, eyvah, helâk oldum deyip başına toprak saçmasına tebessüm ettim»** buyurduğunu beyân eylemiştir.

Saîd bin Cübeyr'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Hacılarla beraber, Arefe günü Arafat'ta ellerini gökyüzüne kaldırıp, yüksek sesle, yalvarma ve yakarma esnasında iken, âniden Cebrâil aleyhisselâm geldi. Yâ Muhammed, Allahü teâlâ sana özel olarak selâm söylüyor ve diyor ki, şu anda, bu makamda bulunan kullar, benim hânemin hacıları ve ziyâretçileridir. Ziyâret edilen, kendini ziyâret edenlere ikrâm etmelidir. Ey Muhammed, sen ve meleklerim şâhid olunuz ki, onların hepsini mağfiret ettim. Cum'a günündeki ziyâreti edenlere de böyle yaparım buyurdu»** bildirildi.

Hazret-i Alî (radıyallahü anh) der ki: Arefe günü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) vakfede iken, mübarek yüzünü insanlara dönüp üç

kere: **«Sürûr ve sevinç Allahü teâlâ'nın şu misâfirleri içindir ki, istedikleri şeyler kendilerine verildi. Harcadıkları şey'e karşılık âhırette Allahü teâlâ katında, bir dirhemine bin katı verilir»** buyurdu. Sonra insanlara · «Size müjde vereyim mi?» buyurduğunda, evet dediler. **«Arefe günü akşam üstü, Allahü teâlâ, meleklere emreder. Onlar da yeryüzüne öyle bir kalabalık hâlinde inerler ki, iğne atılsa yere düşmez, bir meleğe isâbet eder. Bu esnâda Allahü teâlâ meleklere: Ey benim meleklerim! Kullarıma bakınız! Uzak memleketlerden toz toprak içerisinde bana geldiler. Siz onların istediklerini istiyor musunuz? buyurduğunda, melekler: Yâ Rabbi, senden mağfiret isterler derler. Allahü teâlâ üç kere: Ey benim meleklerim, şâhid olunuz ki, onları mağfiret ettim ve ey kullarım vakfede durduğunuz Arafat'tan mağfiret olunmuş olarak dönünüz buyurur»**, dedi

AREFE GÜNÜNDEKİ ORUÇ VE NEMAZ

Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem'in babasından, ondan da isnâd ile Ahmed bin Muhammed'in, ondan da Hibbetullah bin Mübârek'in bize verdiği haberinde Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse Arefe günü oruç tutsa, Allahü teâlâ geçmiş ve gelecekten birer senelik günâhını mağfiret eder»** buyurdu. Hibbetullah'ın isnâd ile Katâde'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîf'de: **«Arefe gününde oruç, geçmiş ve gelecek yıllardan iki yıla keffârettir»** buyuruldu.

Arefe gününde oruç hakkında Saîd bin Müseyyeb'in Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) isnâd ile Hibbetullah'ın bize verdiği haberinde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse Arefe günü öğle ile ikindi arasında dört rek'at nemaz kılsa, her rek'atinde bir kere Fâtiha ve elli kere İhlâs sûrelerini okusa, Allahü teâlâ ona bin kere bin sevab yazar. Kur'ân-ı kerîm'den okuduğu her harf için Cennette ona bir yüksek derece verilir. Her derece arası beşyüz yıllık yoldur. Ve her harf için ona yetmiş hûrî verilir. Her birisi için yâkuttan yetmiş bin sofra, her sofrada yeşil kuş etinden yiyecekler vardır. Etin soğukluğu kar, tadı bal ve kokusu misk gibidir. O eti ateş pişirmemiştir. Başladığı zaman bulduğu lezzet ve tatlılığı, yemeğin sonunda da bulur. Bıkmak olmaz. İstiyerek, severek yer. Sonra o kimseye kanatları yâkuttan, gagası altından bir kuş gelir. Bin kanadı vardır. Benzerini, dinliyenlerin duymadıkları güzel bir ses ile Arefe günü ehline merhaba diyerek seslenir. Sonra o kuş, o kimsenin yanına düşüp kanatlarının herbirinin altından yetmiş türlü yemek çıkarır. O yemeklerden yer. Sonra o kuş Allahü teâlâ'nın izni ile silkinip uçar gider. O kimse kabrine konulunca, Kur'ân-ı kerîm'in her harfi ona öyle bir nûr ile ışık saçar ki, o kimse o anda Beyt-i şerîfin etrafında tavâf edenleri görür. O yâ Rabbi, kıyâmet kopsun, kıyâmet gelsin diyerek bir an evvel kıyâmetin kopmasını ister»** buyurdu.

Dahhak (rahımehullah) der ki, insanlar vedâ haccında Arafat'ta toplandıkları zaman Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): «**Bugün hacc-ı ekberdir. Arefenin gündüz ve gecesinde burada bulunmayana hac yoktur. Gündüz ve gece düâ ve Cenâb-ı Hak'dan niyâz edecek, isteyecek zamandır. Arefe günü tehlîl, tekbîr ve telbiye günüdür. Bir kimse Arefe gününde burada bulunsa, Allahü teâlâ'dan niyâz edip, istemese, mahrumdur. Halbuki siz, bahil olmıyan cömert ve kerîme, câhil olmayan halîm ve rahîme, unutması olmıyan herşey'i bilene düâ edersiniz. Bir kimse evinde mukîm olduğu halde, Arefe günü oruç tutsa, bir sene evvel ve bir sene gelecek olmak üzere iki yıl oruç tutmuş gibi sevâba kavuşur**», buyurdu.

RESÛLÜLLAH'IN AREFE GÜNÜNDEKİ DÜÂSI

Herm bin Hayyân'ın Alî bin Ebû Tâlib'den (radıyallahü anh), ondan Süleyman bin Zeyd'in, ondan İbrâhim bin Mahzûmî'nin, ondan İbn-i Ebû Fedik'in, ondan Müslim'in, ondan Alî'nin, ondan Muhammed bin Ahmed'-in, ondan Alî bin Muhammed bin Abdullah Mu'del'in, ondan Kâdî Ebül Kâsım Abdurrahman bin Hasan bin Abdülkerim Askerî'nin, ondan Hibbetullah'ın naklen bize verdiği haberinde Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem): «**Arafat'ta vakfede durulan yerde bu düâdan üstün söz ve iş yoktur. O düânın sâhibi, en evvel Allahü teâlâ'nın nazarına kavuşanlardır**» buyurdu. Bu düâ, Resûlüllah'ın Arefe günü vakfede durduğunda yüzünü kıbleye çevirip, düâ edenler gibi ellerini kaldırıp, sonra üç kerre telbiye edip, sonra yüz kere **(Lâ ilâhe illâllahü vahdehu lâ şerîkeleh, lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümîtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr)**, sonra yüz kere, **(Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm, eşhedü ennellahe alâ külli şey'in kadîr ve ennallahe kad ehâta bikülli şey'in ılmâ)** sonra **(Eûzü billâhi mineşşeytânirracîm)** deyip üç kere de **(İnnallahe hüveş semî'ul alîm)**, sonra her def'asında besmele ile başlayıp, âmin ile bitirerek üç kere Fâtiha sûresini okur, yüz kere **İhlâs sû**resini, sonra yüz kere besmele ile **(Allahümme salli alennebiyyil ümmiyyi ve rahmetullahi ve berekâtühü)** der, sonra dilediği şekilde Allahü teâlâ'-ya düâ ederse, Allahü teâlâ meleklerine: Ey benim meleklerim! Kuluma bakınız. Beytime yüz döndü. Bana tekbir, telbiye, tesbîh edip tevhîd ile beni andı. En çok sevdiğim sûreyi okudu. Resûlüme salâvat okudu. Siz şâhid olunuz ki, amelini kabûl ettim. Sevablar verdim. Günahlarını mağfiret ettim. Düâsını da kabûl eyledim der buyurduğunu bildirmiştir.

FASIL

İbn-i Cerîh, vakfede müslimanların **(Rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhireti haseneten ve kınâ azâbennâr)** düâsını okuması gerektiği bana geldi dedi. Mücâhid, İbn-i Abbas'ın (radıyallahü anhümâ): Yer ve

gökler yaratılalıdan beri Rükn-ü Yemânî yanında bir melek vardır, o melek **(Rabbenâ âtinâ**... düâsı ile düâ eden kimse emîndir) der buyurduğunu bildirmiştir. Hammâd bin Sâbit, bâzıları Enes bin Mâlik'e (radıyallahü anh) bize düâ eyle diye ricâ ettiklerinde, Rabbenâ âtinâ... düâsını okudu. Daha fazla düâ etmesini istediklerinde, aynı düâyı tekrar okudu. Bir düâ daha et dediklerinde: Sizin için Allahü teâlâ'dan dünya ve âhiretin hayırlısını istedim, bundan fazla ne istersiniz, diye cevab verdiğini beyân etmiştir.

Enes (radıyallahü anh), Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) çoğunlukla Rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhireti haseneten diye düâ ederdi dedi. Allahü teâlâ bununla düâ edenin, fadl ve rahmetinden pay alacağını bildirmiştir. Allahü teâlâ Bakara sûresi, ikiyüzüncü âyet-i kerîmesinde: **«İnsanlardan bâzıları hacda, yâ Rabbi, bize dünyada deve, inek, koyun, köle, câriye, altın ve gümüş ver deyip, her şeyde dünyayı niyyet eder, dünya için amel eder, onların âhıretten payı yoktur»** buyuruyor. İkiyüz birinci âyet-i kerîmede: **«İnsanlardan bâzıları, yâ Rabbi, bize dünya ve âhirette iyilik ver. Bizi Cehennem azâbından koru derler»** buyuruyor. Böyle olanlar, Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve mü'minlerdir. Âyet-i kerîmedeki **hasene** kelimesinin anlamında ayrı diyenler olmuştur. Hazret-i Alî (kerremallahü vecheh) : Hasene demek, dünyâda sâliha hanımlardır, âhirette, hûr-i ayndır. **Ve kınâ azâbennâr'**dan murad, kötü kadınlardır. Ya'nî yaramaz, kötü ahlâklı kadın demektir, dedi. Hasan (rahımehullah), dünyada Hasene'den murad, ilim ve ibâdettir. Âhirette ise Cennettir dedi. Sedî ve İbni Hayyân dünyadaki hasene, bol halâl rızık ve sâlih ameldir. Âhirette mağfiret ve sevâbdır dediler. İbn-i Atıyye (rahimehullah): «Dünyâdaki hasene, ilim ve bu ilim ile ameldir. Âhirette hesabın kolay geçmesi ve Cennete girmektir» dedi. Bâzıları da dünyadaki hasene, tevfîk ve ismet, âhirette hasene, kurtuluş ve rahmettir. Bâzıları dünyada iyi evlât, âhirette peygamberlerle bulunmaktır. Bâzıları, dünyada mal ve ni'met, âhirette ni'metin tamamıdır, bu da Cehennemden kurtulup Cennete girmektir. Bâzıları, dünyada ihlâs, âhırette Cehennemden halâstır. Bâzıları dünyada îmân, âhirette selâmet ve rıdvandır. Bâzıları dünyada ibâdet lezzeti, âhirette de Allahü teâlâ'yı görmek lezzetidir dediler. Katâde (radıyallahü anh): Hasene dünya ve âhirette âfiyettir dedi. Bunu kuvvetlendiren söz, Sâbit-i Benânî'nin, Enes'den (radıyallahü anh) bildirdiğidir ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem), tüyleri yolunmuş kuş yavrusu gibi olmuş bir hastanın ziyâretine gidip: **«Sen Allahü teâlâ'ya bir şeyle düâ ettin mi? Yâhud ondan bir şey istedin mi?»** diye sordu. O kimse, ben Allahü teâlâ'ya, eğer bana âhirette azâb edeceksen, o azâbı hemen ver, dünyada çekeyim dedim diye cevab verdi. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): Sübhânallah, işte ona bu halde tâkat getiremezsin. Sen ne için: **«Rabbenâ**

âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil'âhireti haseneten ve kınâ azâbennâr diyerek Allahü teâlâ'ya düâda bulunmadın, dünya ve âhiretin hayırlısını istemedin» buyurdu. O esnâda Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ona bu düâ ile düâ etti. Şifâ buldu, diye beyân olunmuştur.

Sehl bin Abdullah (rahimehullah): Dünyada hasene Sünnet, âhiretteki hasene Cennettir dedi. Avf (rahimehullah) bu âyetin tefsîrinde: Allahü teâlâ bir kimseye İslâm, Kur'ân, ehl ve mal verirse, dünya ve âhirette ona hasene verilmiş olur buyurdu. Abdü'l-a'lâ bin Veheb: «Ben Süfyân-ı Sevrî'den işittim. Bu âyette dünyada hasene temiz, halâl rızık, âhirette ise Cennettir», dedi.

KURBAN BAYRAMI VE ÜSTÜNLÜĞÜ

Allahü teâlâ Kevser sûresinde bunu bildiriyor. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ): «Kevser, fazla hayırdır ki, Kur'ân, nübüvvet ve Cennette kevser adındaki nehir o çok hayırdan bir kısımdır. Kevser bir nehirdir ki, Cennet içinden akar. Yatağı inciden olup, kenarlarında yeşil yâkuttan kubbeler vardır. Suyu baldan tatlı, kaymaktan lâtîftir. Çamuru misk-i ezfer, toprağı beyaz kâfur, çakıl taşları inci ve yâkuttur. Allahü teâlâ o nehri peygamberi Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) vermiştir», dedi.

Mukâtil, **Innâ a'taynâ...** âyet-i kerîmesinin tefsîrinde şöyle der: Kevser, Cennette bir nehirdir. Ona kevser denmesi, hayır ve iyilik yönünden Cennet nehirlerinin ekseriyet üzere olmasındandır. Kevser nehri, çağlayarak akmaktadır. Çamuru misk, çakılları yâkut ve zeberced ve incidir. Suyu kardan beyaz, kaymaktan lâtîfdir, baldan tatlıdır. Kenarlarında inciden kubbeler vardır. Her kubbe, her tarafa birer fersahtır. Kubbeler üzerinde altından dört bin kapı vardır. Her kubbede Hûr-i ayndan bir zevce vardır. Onun da yetmiş hizmetçisi vardır. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Mi'rac gecesinde Cebrâil aleyhisselâma, bu kubbeler ve çadırlar nedir? dediğimde, Cebrâil aleyhisselâm, yâ Muhammed (aleyhisselâm), bunlar senin zevcelerinin yerleridir dedi.»** buyurdu. Cennette bulunanlar için, Kevser nehrinden dört ırmak çıkar. Allahü teâlâ o ırmaktan, Muhammed sûresi onbeşinci âyet-i kerîmesinde bildirmektedir. Ya'nî onlardan:

Birincisinin, koku ve tadı değişmemiş su ırmakları,

İkincisinin tadında ekşilik ve başka bir değişme olmamış süt ırmakları,

Üçüncüsünün sarhoş etmeyen Cennet şerabı ırmakları,

Dördüncüsünün, her fazlalıktan temizlenmiş saf bal ırmakları olduğunu haber vermiştir.

Mukâtil (rahimehullah) **Fesalli lirabbike venhar**'ın ma'nâsı; ey Muhammed! Sen rabbinin rızâsı için beş vakit nemazı kıl, Kurban bayramı

günü kurban kes demektir dedi. Bâzıları, **Fesalli lirabbike venhar,** ya'nî sen bayram nemazını kıl, **Venhar,** Minâ'da deve kurban eyle demektir dediler. Bâzıları da **Fesalli lirabbike,** sen kurbanını boğazlamak için elini tekbîr ile kaldır **venhar,** keserken de kıbleye dön demektir dediler. **İnne şânieke hüvel 'ebter,** bu âyet-i kerîmenin geliş sebebi şöyle anlatılır: Kureyş'den bir takım kimseler, Mescid-i haramda otururlarken Resûlüllah, Benî Sehm bin Amr bin Hasîs kapısından Mescid-i harâma girdi. Eğlenmeyip geçti. Safâ kapısından çıktı. Kureyşliler, Resûlüllah çıkarken, ona baktılarsa da, girerken görmediklerinden tanıyamadılar. As bin Vâil bin Hizâm bin Saîd bin Sa'd bin Sehm, Mescid-i harâma girmekte ve Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mescid-i haramdan çıkmakta iken, Safâ kapısında karşılaştılar. O sıralarda Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) oğlu Abdullah vefât etmişti. Arab âdetine göre, bir kimse ölür de, kendinden sonra kendine vâris olacak oğlu olmazsa, ona **ebter** derlerdi. Âs bin Vâil, Mescid-i haramda oturmakta olan Kureyşlilerin yanlarına varınca, Safâ kapısında karşılaştığın kim idi? dediler. Âs bin Vâil onlara Ebter idi cevabını verince bu âyet-i kerîme, ya'nî ey Muhammed! Gerçekte senin düşmanın ve sana buğz eden Âs bin Vâil ebterdir. Çünkü ondan hayır ve iyilik kesilmiştir. Onun sonu yoktur. Ama sen ise, yâ Muhammed! Ben anıldığım müddetçe benimle beraber anılırsın buyurdu dedi. Allahü teâlâ, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) anılmasını, bütün insanlar arasında yüksek eyledi. Nitekim onun şânında **Elem neşrah leke** sûresinde: «**Yâ Muhammed, senin sadrını genişletmedik mi? Kâfirlerden ve küfürlerinde ısrarlarından ve sana taarruz etmelerinden dolayı belini büken yükü kaldırmadık mı? Kıymetini bildirmek için ismini yüceltmedik mi?**» buyuruyor. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek ismi her bayram ve cum'a günü, minber ve mescidlerde, ezan ve ikâmette, nemazda ve her yerde, hattâ nikâh hutbesinde ve diğer meclislerde söylenir. Allahü teâlâ Habîbine Firdevs-i a'lâyı ebedî kalacak yer eyledi. Ona buğz edenlerin, düşmanlarının sözü onun yüksek şânına zarar vermez. Âs bin Vâil'in Resûlüllah şânında, ebter demesi ve kâfir olması sebebiyle, Allahü teâlâ onun ebedî kalacağı yerini Cehennem ve azâb eyledi. Bunun gibi Allahü teâlâ Habîbinin sevdiklerinin yerini Cennet eder, onlara böyle iyi karşılıklar verir. Habîbinin sevmediği, kızdığı her kâfir ve münâfıkın yerini de Cehennem ve sonsuz azâb eder.

RABBİN İÇİN NEMAZ KIL VE KURBAN KES ÂYETİ

Biliniz ki, Allahü teâlâ, Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve ümmetine önce nemazı emretti. Nemazdan sonra bâzı şeylerle emreyledi ki, zikir, düâ ve hayvan kesmek bunlardan birkaçıdır. Zikir hakkında Al-

lahü teâlâ Ahzâb sûresi, kırkbirinci âyetinde: **«Ey îmân edenler, Allahü teâlâ'yı çok zikrediniz, anınız.»**, Bakara sûresi, yüz elliikinci âyetinde: **«Beni zikredin, anın, ben de sizi anayım»** buyuruyor. Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde âlimler ayrı söylemişlerdir. İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) **«Beni zikredin, sizi zikredeyim»** ma'nâsı, kullarım, siz beni tâat ile hatırlayın, ben de sizi yardım ile hatırlayayım demektir. Nitekim Allahü teâlâ Ankebût sûresi, altmışdokuzuncu âyetinde: **«Bizim için uğraşana, cihâd edene, kendi yolumuzu veririz»** buyuruyor dedi. Saîd bin Müseyyeb bin Cübeyr (rahimehullah) bu âyet-i kerîmenin ma'nâsı, kullarım siz beni tâatle hatırlayın, ben de sizi mağfiretle hatırlıyayım demektir. Nitekim Allahü teâlâ Âl-i İmrân sûresi yüz otuzikinci âyetinde: **«Allahü teâlâ'ya ve Resûlüne itâat ediniz. Size merhamet bununla umulur»** buyuruyor dedi. Fudayl bin İyâd (rahimehullah): Siz beni tâatle hatırlayın ki, ben de sizi sevabla anayım demektir. Nitekim Allahü teâlâ Kehf sûresi otuzuncu âyetinde: **«İmân edip de sâlih ameller yapanlar! Biz iyi amel yapanların ecrini zâyi' etmeyiz»** buyuruyor. Hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'ya itâat eden, Allahü teâlâ'yı zikretmiş olur. Nemazı, orucu ve Kur'ân-ı kerîm okuması az olsa da** [ya'nî nâfile ibâdet çok yapmasa da], **Allahü teâlâ'ya isyân eden, Allahü teâlâ'yı unutmuş olur. Nemazı, orucu, Kur'ân-ı kerîm okuması çok olsa da»** buyuruluyor.

Ebûbekr-i Sıddîk (radıyallahü anh): İbâdet yönünden tevhîd, sevab yönünden Cennet yetişir buyurdu. İbn-i Keysân (rahımehullah): Siz beni şükür ile hatırlayın, ben de sizi çok ni'metle anayım demektir. Nitekim Allahü teâlâ: **«Eğer verdiğim ni'metlere şükrederseniz, elbette onları arttırırım»** buyuruyor dedi. Bâzıları da: Siz beni tevhîd ve îmanla anın, ben de sizi dereceler ve Cennetler ile anayım demektir. Nitekim Allahü teâlâ Bakara sûresi yirmibeşinci âyetinde: **«Ey habîbim! İmân edip, sâlih amel işliyenleri altından nehirler akan Cennetlerle müjdele»** buyuruyor dediler. Bâzıları da: Siz beni yeryüzünde hatırlayın ki, çoluk çocuğunuz sizi toprak altına koyup, unuttukları zaman ben de sizi hatırlıyayım demektir, dediler. Nitekim Esmâî der ki, Arefe günü Arafat'ta bir kimse gördüm. Yâ Rabbi, kulların çeşitli dillerle sana yalvarır ve münâcât ederler. Senden arzûlarını dilerler. Benim senden arzum, öldüğümde çoluk çocuk, akraba, konu komşu beni unuttuklarında beni anmandır der idi dediler. Bâzıları da: Siz beni dünyada anınız, ben de sizi âhırette hatırlıyayım demektir, dediler. Bâzıları, siz beni yalnızken ve kalabalıkta zikrediniz, anınız ki, ben de sizi yalnız ve kalabalıkta hatırlıyayım demektir dediler. Nitekim Allahü teâlâ bâzı kitablarda [ve hadîs-i kudsîde]: **«Kulum beni zannettiği gibi bulur. Kulum beni anınca, onunla olurum. Nefsinde beni zikredeni, nefsimde zikrederim. Beni kalabalıkta ananı, ondan daha hayırlı kalabalıkta anarım, bana bir karış** [mecâzîdir] **yaklaşana, ben bir arşın yaklaşırım. Bir arşın yaklaşana, bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek**

gelene, ben sür'atle giderim. Şirk olmadan yer dolusu hatâ ile bana gelene, bana sığınana, o hatâ kadar mağfiretle giderim» buyurduğu bildirilmiştir. Bâzıları da: Siz beni ni'met ve rahatlıkla anın, ben de sizi şiddet ve belâda anayım demektir, dediler.

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) buyurdu ki: Rahatlık ve ni'met zamanında düâ edene belâ geldiğinde, melekler, yâ Rabbi, filân kuluna belâ geldi. Onu kurtar diye düâ ve şefâat ederler. Allahü teâlâ onların düâ ve şefâatlerini kabûl buyurup, o kulu kurtarır. Eğer iyi zamanında düâ etmez, belâ geldikten sonra ederse, şimdi mi? ya'nî iyi hâlinde Rabbini hâtırına getirmeyip, belâ geldiği şu anda mı Rabbini hatırladın derler. Ona düâ ve şefâat etmezler. Buna işâret Fir'avn'ın hikâyesidir ki, onun hakkında Allahü teâlâ, Yûnus sûresi doksanıncı âyet-i kerîmede: **«Bugün mü? Bundan önce peygamberime inanmazdın ve doğru yoldan sapmıştın»** buyuruyor dedi. Bâzıları da: Siz işlerinizi bana teslim edin, ısmarlayın, beni anın, ben de hakkınızda iyi olmayı seçmek ile sizi anayım demektir. Nitekim Allahü teâlâ, Talâk sûresi üçüncü âyetinde: **«Allahü teâlâ'ya tevekkül edene, Allah yetişir»** buyuruyor dediler. Bâzıları da siz beni mecd ve senâ ile anın, ben de sizi ihsân ve mükâfatla anayım demektir dediler. Bâzıları da siz beni tevbe ile zikredin, ben de günahlarınızı mağfiretle sizi anayım, beni düâ ile anın, sizi kabûl ile anayım. Benden isteyin sizi ihsân ile anayım. Beni gâfil olmadan zikredin, anın ki, sizi her zaman anayım. Beni pişmanlıkla anın ki keremle sizi anayım. Beni ma'zeretle anın, sizi mağfiretle anayım. Beni irâde ile anın ki, sizi ifâde ile anayım. Beni ihlâs ile anın ki, sizi fadl ile, halâs ile anayım. Beni unutmadan anın ki, sizi îmanla anayım. Beni âciz olduğunuzu düşünerek anın ki, sizi kuvvetle anayım. Beni istiğfâr ile anın ki, sizi rahmet ve mağfiretle anayım. Beni İslâm ile anın ki, sizi ikrâm ile anayım. Siz beni kalb ile anın ki, sizi perdelerin açılması ile anayım. Beni kendinizden ve mâsivâdan fânî olarak anınız ki, sizi hak ve zâtımla bâkî olarak anayım. Beni tezellül ile anın ki, sizi mağfiret ile anayım. Beni îtiraf ile anın ki, sizi afv ile anayım. Beni gönül safâsı ile anın ki, sizi yalnız iyilikle anayım. Beni sıdkla anın ki, sizi rıfkla anayım. Beni ta'zîm ile anın ki, sizi tekrîm ile anayım. Beni tekbîr ile anın ki, sizi Cehennemden kurtuluş ile anayım. Beni cefâyı terkle anın ki, sizi vefâyı koruyarak anayım. Beni hatâyı terk ile anın ki, sizi çeşitli ihsanlarla anayım. Beni hizmette gayret ile anın ki, sizi ni'meti tamamlamakla anayım demektir dediler. **(Ve lezikrullahi ekber).** Elbette Allahü teâlâ'nın zikri büyüktür.

Rebi' der ki: Bu âyette şuna işâret var ki, Allahü teâlâ kendisini zikr edeni, ananı anar. Şükredenin ni'metini artırır. Kendisine kâfir olana da azâb eder.

Sedî (rahımehullah) der ki: Bu âyette şuna işâret vardır ki, Allahü

teâlâ kendisini zikredeni, elbette zikreder. Allahü teâlâ kendini anan mü'mini, rahmetle anar. Kendini anan kâfiri de azabla anar.

Süfyân bin Uyeyne der ki, bana geldi ki: Allahü teâlâ, kullarıma verdiğim şey'i Cebrâil ve Mîkâil'e verseydim, elbette onlara tam büyük ni'met vermiş olurdum. Kullarıma: «Beni anın, sizi anayım» dedim. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma: «Zâlimlere söyle ki, beni anmasınlar, zîra ben, beni ananı anarım. Zâlimleri anmam ise, onlara lâ'netledir» buyurdu.

Osman Nehdî (rahimehullah): Ben Allahü teâlâ'nın beni andığı zamanları biliyorum dediğinde, nasıl bilirsin? dediler. Cevabında nasıl bilmeyeyim ki, Allahü teâlâ: **«Beni anın, sizi anayım»** buyuruyor, ya'nî ben Allahü teâlâyı andığımda, o da beni anar demiştir. Bâzıları Allahü teâlâ Dâvud aleyhisselâma: Ey Dâvud, benim zikrimle ferah bulucu ve doyucu ol diye vahyeylemiştir dediler.

Sevrî (rahmetullahi aleyh): Her şey'in ukubeti vardır, ârifin ukubeti ise, Allahü teâlâ'yı zikirden kesilmesidir. Bâzıları, zikir kalbde yerleşince, şeytan o kimseye yaklaşırsa, sarsılır düşer. Nitekim cin ve şeytan insana yaklaştığında insan sarsılıp düştüğü gibi olur. Bu halde o şeytana ne oldu denilirse, ona insan dokunmuştur denir, dediler.

Sehl bin Abdullah (rahımehullah): «Kulun, kerîm olan Rabbini unutmasından çirkin günah bilmem» dedi. Bâzıları: Gizli zikri melek, Allahü teâlâ'nın katına çıkarmaz. Çünkü melek gizli zikri duymaz. Çünkü gizli zikir Allahü teâlâ ile kulun arasında bir sırdır dediler. Bir kimse dedi ki, ormanda zikreden bir kimsenin bulunduğunu bana anlattılar. O şahsı ziyârete gittim. Onunla oturup sohbet ederken, ânîden büyük bir arslan gelip, o zikredenin üzerine yürüdü. Şiddetli bir pençe vurup vücudundan bir parça et kopardı. Zikreden ve ben kendimizden geçtik. Kendimize gelince, zikredene: Bu ne haldir? dediğimde: Allahü teâlâ bu arslanı benim üzerime musallat etmiştir ki, ne zaman Allahü teâlâ'yı zikretmekten bir unutkanlık ve gevşeklik bana gelse, bu arslan gelir ve gördüğün gibi benim canımı yakar diye cevab verdi.

D Ü Â

Allahü teâlâ Mü'min sûresi altmışıncı âyetinde: **«Bana düâ edin kabûl edeyim»** ve yine İnşirah sûresi yedi ve sekizinci âyetlerinde: **«Nemazı bitirince düâya başla ve rabbine düâya rağbet eyle»** buyuruyor. Yine Allahü teâlâ Bakara sûresi yüz seksenaltıncı âyetinde: **«Ey Muhammed! Kullarım sana benden süâl ettiklerinde, ben ilim ve kabûl ile yakînim. Düâ ediciler düâ ettiklerinde kabûl ederim»** buyuruyor. Bu âyet-i kerîmenin inişinde müfessirler arasında ayrı diyenler olmuştur. Kelebî'nin Ebû Sâlih'den bildirdiğine göre, İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) anlatır: Medîne'de bulunan yehudîler tarafından Resûlüllah: Yâ Muhammed, Rabbin bizim düâlarımızı nasıl işitir ki, sen bizimle, göğün arası beşyüz

yıllık mesâfededir, her göğün arası ise daha fazladır dersin dediklerinde yukarıdaki âyet-i kerîme, Resûlüllah'a indirilmiştir. Hasan (rahımehullah): «Eshâb-ı kirâmdan bâzısı, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) Rabbimiz nerededir diye sorduklarında bu âyet-i kerîme gelmiştir» dedi.

Atâ ve Katâde (rahımehümallah): **«Rabbiniz dedi ki, bana düâ edin, düânızı kabûl edeyim»** âyet-i kerîmesi geldiğinde, bir kimse, yâ Resûlâllah, biz Rabbimize, nasıl ve ne zaman düâ edelim dediğinde, bu: **«Kullarım sana süâl ettiklerinde, ben ilim ve kabûl ile yakînim»** âyeti indirilmiştir dedi. Dahhak (rahımehullah) bâzı sahâbe Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlâ bize yakîn ise, ona gizli söyliyelim, uzak ise seslenelim dediklerinde Allahü teâlâ bu âyeti indirmiştir dedi. Ma'nâ sâhibleri, bu âyette zamirler, gizlilikler vardır. Güyâ Allahü teâlâ «O halde onlara söyle ve onlara öğret ki, elbette ben ilim ile onlara yakînim» buyuruyor dediler. İşâret sâhibleri bu hususta, vâsıtanın kaldırılması kudretin izhârı sebebiyledir dediler. Allahü teâlâ: **«Bana düâ edenler, düâ ettiklerinde kabûl ederim. O hâlde tâat edip benden kabûl istesinler»** buyuruyor. İcâbet lûgatta: Tâat ve istenen şey'i vermektir. Allahü teâlâ için kullanılan icâbet vermek demektir. Kulun icâbeti tâattir. Allahü teâlâ: **«Kullarım bana îmanda sâbit olsunlar, böylece hidâyet ve rüşde kavuşsunlar»** buyuruyor.

Süâl: Yukarıdaki âyet-i kerîmelere göre, Allahü teâlâ'nın kullarından çok kimseleri görüyoruz ki, düâ ederler, istedikleri verilmiyor. Sebebi nedir?

Cevâb: Bu iki âyetin te'vîlinde âlimler arasında ayrı ayrı diyenler oldu. Bâzıları, düâ tâattir, icâbet [kabûl ve istenen şey'i verme] sevabdır ki, Allahü teâlâ güyâ düâ eden bana itâat ettiği vakitte, ben ona sevab veririm buyuruyor demişlerdir. Bâzıları, bu iki âyetin sözleri her ne kadar umumî ise de, manâları hususîdir, özeldir. Böylece, dilersem düâ edenlerin düâlarına icâbet eder, dilediklerini veririm. İmkânsız şey istemedikçe, istediğini veririm. Vermek düâ eden hakkında hayırlı ise, istediğini veririm şeklindedir derler. Bu sözü Alî bin ebû Mütevekkil'den ve ebû Saîd'den (radıyallahü anhümâ) olunan rivâyet kuvvetlendiriyor. Şöyle ki, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Hangi müslüman olursa olsun, Allahü teâlâ'ya bu şekilde düâ ederse, düâsında sıla-i rahmi terk ve günah gibi şeyler yoksa, Allahü teâlâ o düâ edene, üç hasletten birini verir: Ya istediğini dünyada hemen verir. Yâhud âhıreti için hazırlar. Yâhud düâ ettiği kadar, tutulacağı kötülük ve hîleler ondan kaldırılır»** buyurduğunda, sahâbe-i kirâm (aleyhimürrıdvân): Yâ Resûlâllah, düâ çok olursa, nasıl olur? dediklerinde: **«Allahü teâlâ da ona çok verir»** buyurdu. Bâzıları da âyet geneldir. Âyette, istenileni vermekten çok bir şey yoktur. Ama maksat ve matlûbu verme ve işini görme bu âyette bildirilmemiştir. Bâzan efendi kölesine baba oğluna icâbet edip, cevab

verir, halbuki istediği şey'i ona vermez. İcâbet ise, da'vet olunca, elbette olur. Hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse için düâ kapısı açılınca, ihtiyaç kapısı da açılır»** buyurulduğunu İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) olarak Nâfi bildiriyor.

Allahü teâlâ Dâvud aleyhisselâma: Zâlimlere söyle bana düâ etmesinler. Çünkü ben, bana düâya cevab vermeyi kendime gerekli görürüm. Zâlimlere lâ'netle cevab veririm diye vahy eylemiştir.

Bâzıları da, Allahü teâlâ mü'minin düâsına hemen icâbet eder. Yeter ki düâ etsin ve sesi işitilsin. Murâdını verir, işini yapmağı te'hir eder demişlerdir. Muhammed bin Münkedir'in Câbir bin Abdullah'dan bildirdiği hadîs-i şerîf bunu kuvvetlendirmektedir. Hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Allahü teâlâ'ya düâ eder, Allahü teâlâ ona icâbet edip, Cebrâil-i emîne sen bu kimsenin işini kazâ eyle, imza eyle ve onu te'hir eyle. Zîra ben onun sesini işitmeği severim der. Bir kimse Allahü teâlâ'ya düâ eder. Halbuki Allahü teâlâ katında buğzedilenlerdendir. Bu durumda, yâ Cebrâil, sen bu kimsenin, işini kazâ eyle ve acele et, çünkü ben onun sesini duymayı çirkin görürüm der»** buyuruldu. Bâzıları dediler ki; Yahyâ bin Saîd (rahımehullah): «Rü'yâda Allahü teâlâ'yı gördüm ve: «Yâ Rabbi, bunca zamandır sana düâ ederim, düâmı kabûl buyurmazsın dediğimde, Allahü teâlâ, ey Yahyâ ben senin sesini işitmeği severim buyurdu».

Bâzıları da düânın edeb ve şartları vardır. Edeb ve şartlarına uygun yapılan düâlar makbûl olur. Edeb ve şartlarını tamamen gözetenin ise düâsı kabûl olur, istedikleri verilir. Yok, bunları gözetmezse, yâhud kusur ederse düâ edebini gözetmemiş, haddi aşmış olur. İbrâhim bin Edhem'e (rahımehullah), kusurumuz nedir ki, Allahü teâlâ'ya düâ eder, ondan isteriz de, bize vermez dediklerinde: «Siz Peygamber efendimiz'i (sallâllahü aleyhi ve sellem) bilir, sünnetine uymazsınız. Kur'ân-ı kerîm öğrenir, gösterdiği yolda gitmezsiniz. Allahü teâlâ'nın ni'metlerini yersiniz, şükrünü yerine getirmezsiniz. Cennetin iyiler için olduğunu bilir, ona götürecek iyi ameller yapmazsınız. Cehennemin kötüler için olduğunu bilir, ondan sakınmazsınız. Şeytanın düşman olduğunu bilir, ona düşman olmazsınız, aksine ona uyarsınız. Öleceğinize inanır, hazırlıkta bulunmazsınız. Ölülerinizi kabre koyar, ibret almazsınız. Kendi kusur ve ayıblarınızı bırakıp, başkalarının ayıbları ile meşgul olursunuz. Böyle olan kimseler, üzerine taş yağmadığına yere batmadıklarına, gökten taş yağmadığına şükretsin! Daha ne isterler. Düâlarının neticesi, yalnız bu olursa yetmez mi? [Düânın şartları Seâdet-i Ebediyye ve Kimyâ-i Seâdet kitablarında yazılıdır].

KURBAN

Allahü teâlâ Kevser sûresinde **kurban kes** buyuruyor. Bunun aslı şöyledir: Allahü teâlâ İbrâhim aleyhisselâmı, zâlim Nemrud'un ateşinden

ve belâsından koruduğunda İbrâhim aleyhisselâm, ben rabbimin bana emrettiği mukaddes yere göçerim. Rabbim yakında beni din ve dünyam için salih, iyi olan şey'e hidâyet eder dedi. İbrâhim aleyhisselâm din için, ilk göç edendir. İbrâhim aleyhisselâmın hicretinde Lût aleyhisselâm ve kız kardeşi Sâre de beraber idi. Lût aleyhisselâm, İbrâhim aleyhisselâmın dayısı oğlu idi. İbrâhim aleyhisselâm Arz-ı mukaddese varınca, Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği gibi: **«Yâ Rabbi, bana sâlih bir çocuk ihsân eyle»** deyince, Allahü teâlâ isteğini kabûl edip: **«Onu halim** (ya'nî âlim ve güzel ahlâklı) **bir oğul ile müjdeledik»** buyurdu. Büyüyüp babası ile dağa doğru yürüyecek yaşa geldiğinde, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: **«İbrâhim (aleyhisselâm) ona dedi ki: Ey oğlum, rü'yamda, seni boğazlamakla emrolundum, dikkat et bak ki bu hususta senin görüşün nedir?»** dediğinde, oğlu ona ancak: **«Ey sevgili babam, emrolunduğun şey'i yap. Rabbinin emrine itâat eyle. İnşâallah beni sabredicilerden bulursun»** dedi. İbrâhim aleyhisselâm bu hâli üç gece sırayla rü'yâsında gördü. Oruçlu idi. Boğazlamadan önce bayram namazını da kılmış idi. **«Oğul babası için başını fedâya, babası da Allah için oğlunu fedâya teslîm olduklarında, İbrâhim aleyhisselâm onu alnı üzerine yıkıp»**, boğazlamak istediğinde, Allahü teâlâ onların doğruluğunu bildi ve: **«Biz İbrâhim'e, oğlunu boğazlaman hakkındaki rü'yânı tasdîk ettik diye söyledik. Ona [ya'ni İbrâhim aleyhisselâm'a] oğlunun yerine kurban etmek için büyük bir koç verdik.»** Bunu al ve oğlun için fedâ eyle diye bildirdi. O koçun adı Zerir idi. Boğazlanmadan kırk yıl önce Cennette otlardı. Bâzıları da o koç, Âdem aleyhisselâmın şehîd olan oğlu Hâbil'in kurban ettiği koç idi. Cennette otlardı. Sonra Allahü teâlâ onu, İbrâhim aleyhisselâmın oğlunu boğazlamaktan kurtarmak için gönderdi dediler. Allahü teâlâ bir sonraki âyette: **«Bizi seven, bize itâat eden iyi kullarımızın ihsanlarına, böyle karşılık veririz»** buyuruyor. [Boğazlanması emrolunan İsmâil aleyhisselâmdı. Ama İshak aleyhisselâmdı diyenler de oldu]. Sonra Allahü teâlâ: **«Bu iş muhlis ile muhlis olmayanı ayırır açık bir imtihandı.»** İbrâhim aleyhisselâma, oğlunu kesmekten afvettim, bedel olarak koç gönderdim buyuruyor. İbrâhim aleyhisselâm bıçağı oğlunun boğazına getirdiğinde: «Ey İbrâhim, oğlunu bırak! Bizim maksadımız, oğlunu kurban değil, kalbinde onun sevgisinin azalmasıdır» diye Allahü teâlâ tarafından ses geldi dediler. Bâzı kitablarda, İbrâhim aleyhisselâm oğlunu boğazlamak isteyince, içinden yâ Rabbi, bu ne haldir? Boğazlama işi başkasının eliyle olaydı, daha kolay olmaz mıydı? dediğinde Allahü teâlâ, ey İbrâhim, bu iş ancak senin elinden meydana gelir buyurdu. Bu anda melekler, yâ Rabbi! Böyle olmasında hikmet nedir? dediler. Allahü teâlâ, belânın belâ üzerine gelmesi ve benden başka hiç kimseyi sevmemesi, kimseye gönül bağlamaması içindir. Çünkü ben muhabbette ortak kabûl etmem buyurduğu bildirilmiştir. İbrâhim aleyhisselâm, çocuğunu sevdiği için onu kesmekle

emrolundu. Ya'kub aleyhisselâm oğlu Yûsuf aleyhisselâmı sevmekle, kırk sene oğlunu göremedi. Onun ayrılık, hüzün ve elemi ile yandı. Peygamberimiz Muhammed (sallâllahü aleyhi ve sellem) Hasan ve Hüseyin'e (radıyallahü anhümâ) muhabbet edip, gönlüne koyunca Cebrâil aleyhisselâm gelip, ikisinden birinin zehir ile, diğerinin hançer ile şehid olacağını bildirdi. Bunlardan maksad, Allahü teâlâ'nın sevgisi yanında başkasına gönül vermemek, kalbini Hakdan başkasına bağlamamaktır. [Yukarıdaki âyet-i kerîmeler, Saffât sûresi doksandokuzuncu âyetden, yüz yedinci âyet-i kerîmeye kadar olan âyetlerin meâlleridir.]

BAYRAM NEMAZINA GİDİŞ VE DÖNÜŞ

Bayram nemazına, bir yoldan gidip, başka yoldan eve gelmek müstehabdır. Zîra İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildiriliyor: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bayram günü bir yoldan gider, başka yoldan dönerdi. Bir başka hadîs-i şerîfde, Resûlüllah'ın bayram günü bir yoldan gidip, başka yoldan döndükleri beyân olunmuştur. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) gidiş ve gelişte ayrı ayrı yolları seçmesi hakkındaki maksadlarını bilmekte ayrı ayrı diyenler oldu. İnsanların çoğu Resûlüllah'ın böyle yapması, kendisinin askeri hakkında müşriklerin değerlendirme ve tahminlerinin ayrı ayrı olmasından ötürüdür. Onların değerlendirme ve tahminleri değişik olsun diye, aynı yoldan gidip gelmemiştir dediler. Başkaları, bu hareketleri ile, meselâ câmiye giderken uzun yoldan gitmesi çok sevab sağlamak için, diğerinde ise kısa yolu tercih etmiştir dediler. Diğerleri Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir yoldan geçerken, yer onu gördü. Dönüşte öbür topraklar da kendini görüp, kıyâmette şâhidlik yapsınlar diye, başka yoldan döndü dediler. Bâzıları da, Resûlüllah bir kabîleye uğradı. İkramda kabîleler arasında eşitlik olsun diye diğer kabîlelere de uğradı. Çünkü Resûlüllah'ı görmek rahmettir. Nitekim yüksek şanlarında: **«Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik»** âyet-i kerîmesi gelmiştir dediler. Yine toprak Resûlüllah'ın diğer peygamberlerin ve evliyânın, üzerine ayak basmaları ile övünür. Bu yüzden Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) toprağın bir kısmı diğeri üzerine övünmesinler diye iki yol arasında eşit davrandı dediler. Yine, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) câmiye bir yoldan gitti. Hakîkatte ise Allahü teâlâ'yı düşünüyordu. Sonra çoluk çocuğun yanına, evine gelmek murad edince, Hakka gittiği yoldan dönüşü iyi görmeyip, başka yoldan döndü dediler. Yine Resûlüllah dönüşte ayrı yoldan gelmeseydi, mü'minlere Resûlüllah'ın sünnetine yapışmak gerekirdi. Bu durumda ise nemazdan sonra, insanların evlerine dağılması zor olurdu. Bunun için Resûlüllah dönüşte serbest olduğunu, herkes dilediği yoldan gidebilir demek istedi dediler. Bâzıları da, fakirlere, muhtaclara sadaka verirdi, başka yoldan dönmesi, çok fakirlere yardımda

bulunması içindir. Bâzıları da, böyle yapması, yanına çok insan toplanmasındandı dediler.

KURBAN BAYRAMININ VE KURBANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

Abdullah bin Karta'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ katında en büyük gün kurban bayramı günleridir»** buyuruldu. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) kızı Fâtıma'ya (radıyallahü anhâ): **«Ey Fâtıma! Kurban kes. Kesilirken yanında bulun ve onu gör. Çünkü o kurbanın kanından yere damlayan ilk damla ile, senin bütün günahların afv ve mağfiret olunur»** buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfte: **«Dâvud aleyhisselâm, yâ Rabbi, ben Muhammed'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) ümmetinden, kurban bayramında kurban eden kimsenin sevâbı nedir diye münâcât eylediğinde, Allahü teâlâ: O kimseye, kesilen kurbanın her kılı için on sevab verilir, ondan on günah silinir. Cennette derecesi on kat yükselir buyurdu. Sonra yine Dâvud aleyhisselâm, kurbanın karnını yardığı zaman, sevâbı nedir? dediğinde, Allahü teâlâ, onu, açlık ve susuzluktan ve kıyâmet gününün şiddet ve korkularından emîn ve selâmette olduğu halde, mezarından kaldırır. Ey Dâvud! O kurbanın her parça eti karşılığında, Cennette deve kadar büyük kuş, ayağı karşılığında bir Cennet burakı vardır. Bedenindeki her tüyüne karşılık Cennette bir köşk, başında her teli karşılığında hûr-i ayndan bir câriye vardır. Ey Dâvud! Sen bilmez misin ki, kurban binekdir. Kurban günahları mahvedicidir. Belâları gidericidir. Ey Dâvud! Sen ümmetine kurban ile emret. Zîra kurban, İbrâhim aleyhisselâmın oğluna kesilme bedeli olduğu gibi, mü'minin Cehennem ateşinden kurtulması için de fedâ ve bedeldir»** buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfde: **«Kurbanınızı güzel ediniz. Zîra sizin kurbanlarınız, Sırat üzerinde bineklerinizdir»** buyuruldu. Hazret-i Alî (radıyallahü anh) bir gün Meryem sûresi seksenbeşinci âyetini okuyup sonra: Âyet-i kerîmedeki müttakîler, kıyâmet günü seçilmiş atlar üzerine binerler. O güzel atları kurbanlarıdır. Müttakîler öyle binekler üzerinde getirilir ki, kimse onlar gibisini görmemiştir. Üzerlerinde altından eyerler vardır. Yuları zeberceddendir. Müttakîler kafilesi bu bineklerle Cennete girerler. Hattâ Cennetin kapısını çalarlar, buyurdu. Hadîs-i şerîfde: **«Kurban kesiniz, kurbanlarınız güzel olsun. Zîra kurban alıp, kıbleye dönüp kestiğinde, o kurbanın kan ve tüyü kıyâmete kadar saklanır. Çünkü toprağa düşen kanı, Allahü teâlâ'nın muhafazası ile korunur. Az ve kolay verilir şey'i sadaka ediniz ki, bol ve büyük sevablara kavuşasınız»** buyuruldu.

Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) kurban için, beyaz ve siyah, hattâ beyazı daha çok olan büyük boynuzlu iki koç alıp, birini kesmek için yanı üzerine yatırdığında: **«Besmele okuyup, sonra Al-**

lahü ekber, yâ Rabbi, bu Muhammed'den ve ehl-i beytindendir dedi. Sonra ikincisini de yatırdığında yine, besmele, sonra Allahü ekber, yâ Rabbi, bu Muhammed'den ve ümmetindendir» buyurdu. Hibbetullah'ın isnâdı ile Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: «**Kurban bayramında kurbanını boğazlayacağı yere yakın getireni Allahü teâlâ Cennete yakın eder. Onu boğazladığı zaman, Allahü teâlâ o kurbanın kanından damlıyan ilk damla ile onu mağfiret eder. Allahü teâlâ o kurbanı kıyâmet günü, haşre kadar onun bineği yapar, yünlerinin sayısınca ona sevab verir»** buyurdu. Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) bildirir: Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) iki koç kurban ederdi. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bildirir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) birbirine benzeyen iki kebeş-i emleki kurban etti. Boğazlayacağı zaman, bismillâh diyerek ayağını kurbanın bir yanına basardı. Ebû Ubeyde, kebeş-i emlek, beyaz ve kara olan ve karası daha çok olandır. Siyaha bakar, ya'nî gözleri, ayakları ve karnı siyah olan koçtur demiştir.

İmâm-ı Ahmed, İmâm-ı Mâlik ve Şâfiî'ye göre kurban sünnettir. Gücü yeten terketmemelidir. Bu imamlardan gayri diğer imamlara göre vâcibdir. Kurban edilecek hayvanlar, deve, sığır ve koyundur. [Tam ilmihal kitâbında geniş bilgi vardır ve Hanefî mezhebine göredir].

EYYAM-I TEŞRİK

Allahü teâlâ Bakara sûresi ikiyüz üçüncü âyet-i kerîmesinde: «**Teşrik günlerinde farz nemazlardan sonra ve şeytanı taşlamada tekbîr ile zikredin»** buyuruyor. Bu günlerde tekbîr vâcibdir. [Arefe günü sabahından bayramın dördüncü günü ikindi nemazına kadar olan yirmiüç vakittir]. Allahü teâlâ iki günde, ya'nî Zilhiccenin onikinci günü Minâ'dan gidene ve üç gün Minâ'da kalana günah olmadığını bildiriyor.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE BAZI ŞEYLERE ZİKİR DENMİŞTİR

Allahü teâlâ Tevrât'a zikir buyuruyor. Nahl sûresi kırküçüncü âyet-i kerîmesindeki zikir kelimesi buna işârettir. Kur'ân-ı kerîm'e zikir buyuruyor. Nitekim, Enbiyâ sûresi ellinci âyetindeki: «**İndirdiğimiz, mübârek zikirdir»** buyuruyor. Allahü teâlâ Levh-i mahfuza zikir buyuruyor. Enbiyâ sûresi yüzbeşinci âyetindeki **min ba'dizzikr** kelâmı, **min ba'di levhil mahfûz** olarak tefsîr edilmiştir. Allahü teâlâ va'za zikir buyuruyor. En'âm sûresi kırkdördüncü âyet-i kerîmedeki zikr kelimesi bunu gösteriyor. Nemaza da zikr buyuruyor. Bakara sûresi ikiyüz otuzdokuzuncu âyet-i kerîmesindeki zikir kelimesi, bu ma'nâdadır. Cum'aya zikir buyuruyor. Cum'a sûresi dokuzuncu âyet-i kerîmedeki zikir kelimesi bu anlamdadır. Bunlardan başka şefâate, mağfirete, pişmanlığa, ikindi nemazına da zikir

denmiştir. Ve nihâyet: «**Teşrik günlerinde Allahü teâlâyı zikredin**» âyet-i kerîmesindeki zikr, tekbir anlamındadır.

AŞÛRA GÜNÜNÜN FAZÎLETİ

Allahü teâlâ, Tevbe sûresi, otuzaltıncı âyetinde: «**Allahü teâlâ gökleri ve yeri yaratılalıdan beri Levh-i mahfûz, yâhud, hükmü katında ayların sayısı oniki olup, dördü haram aylardır**» buyuruyor. Muharrem ayı da haram aylardandır. Allahü teâlâ'nın, kendisine ibâdet, itâat ve tâat edene, büyük sevablar vereceği, Aşûra günü Muharrem ayındadır. Ebû Nasr'ın isnâdı ile babasından, onun da Mücâhid'den, onun da İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) naklen bize verdiği haberinde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: «**Muharrem ayında bir gün oruç tutana bu gününe karşılık otuz gün oruç sevabı yazılır**».

Meymûn bin Mihrân'ın İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: «**Aşûra günü oruç tutana, onbin melek sevâbı verilir. Muharremin aşûra gününü oruç tutana onbin şehid, onbin hac ve ömre sevâbı verilir. Muharremin onuncu günü olan Aşûra gününde bir yetîmin başını okşıyana Allahü teâlâ o yetîmin başındaki kıllar kadar Cennette derece verir. Aşûra gecesi bir mü'mine iftar verene, Allahü teâlâ katında bütün ümmet-i Muhammed'e iftar vermiş ve karınlarını doyurmuş gibi sevab yazılır**» buyuruldu. Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân): Yâ Resûlâllah, Allahü teâlâ, Aşûra gününü diğer günlerden üstün tutmuş mudur? dediklerinde: «**Evet Allahü teâlâ Aşûra gününü diğer günlerden üstün tutmuştur. Allahü teâlâ gökleri Aşûra günü [Muharremin onuncu günü] yarattı. Dağları, denizleri, kalemi, levhi ve Âdem aleyhisselâmı Aşûra günü yarattı. Âdem aleyhisselâmı Aşûra günü Cennete soktu. İbrâhim aleyhisselâmı ateşten Aşûra günü kurtardı. Aşûra gününde, oğlunun yerine kesmek için ona büyük bir koç verdi. Allahü teâlâ Fir'avn'ı Aşûra günü boğdu. Eyyûb aleyhisselâmdan belâyı Aşûra günü kaldırdı. Âdem aleyhisselâmın tevbesini Aşûra günü kabûl etti. Dâvud aleyhisselâmın zellesini Aşûra günü bağışladı. İsâ aleyhisselâm Aşûra günü dünyaya geldi. Kıyâmette Aşûra günü inecektir**» buyuruldu.

İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirilen diğer bir hadîs-i şerîfde: «**Bir kimse Aşûra günü oruç tutsa, Allahü teâlâ ona bin şehid sevâbı verir. Aşûra günü oruçlu olan için, yedi gök ehlinin sevâbını yazar. Aşûra günü iftar ettirse, ümmet-i Muhammed'in hepsine iftar ettirmiş, karınlarını doyurmuş gibi sevab yazılır. Aşûra günü bir yetîmin başını okşayanın, yetîmin başındaki saçları sayısı kadar Cennette derecesi artar**» buyurduğunda, hazret-i Ömer İbni'l-Hattâb (radıyallahü anh): Ey Allah'ın Resûlü, (sallâllahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlâ, Aşûra gününü bizim için fazîletli kıldı mı? dedi. «**Evet Allahü teâlâ, sizi Aşûra günü ile**

tafdîl eyledi. Allahü teâlâ gökleri, yeri, dağları, yıldızları, Arş ve Kürsî'yi, Levh ve Kalemi, Cebrâil ve melekleri Aşûra günü yarattı. Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı Aşûra günü yarattı. İbrâhim aleyhisselâm Aşûra günü dünyaya geldi. Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâmı Nemrud'un ateşinden Aşûra günü kurtardı. Ona Aşûra gününde, oğlunun yerine, kesmek için, büyük bir koç verdi. Fir'avn'ı, Aşûra günü boğdu. İdris aleyhisselâmı Aşûra günü göğe kaldırdı. Eyyûb aleyhisselâmdan belâyı Aşûra günü giderdi. İsâ aleyhisselâmı Aşûra günü göğe kaldırdı. İsâ aleyhisselâm Aşûra günü dünyaya geldi. Âdem aleyhisselâmın tevbesini Aşûra günü kabûl etti. Dâvud aleyhisselâmın zellesini Aşûra günü bağışladı. Süleyman aleyhisselâma mülkü, Aşûra günü verdi. Kıyâmet Aşûra gününde olur. Gökyüzünden ilk önce rahmet ve yağmurun inişi Aşûra günündedir. Aşûra günü gusül eden, ölüm hastalığından başka hastalık görmez. Aşûra gününde bir hastayı ziyâret eden, bütün insanları ziyâret etmiş gibi olur. Aşûra gününde bir kimseye su veren, hiç isyân etmemiş gibi olur» buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Benî İsrâil'e bir gün oruç farz kılındı. O gün de Muharremin onuncu günü olan Aşûra günüdür. Siz o gün oruçlu olunuz. Çoluk çocuğunuza iyilik yapınız. Aşûra günü çoluk çocuğuna iyilik yapsa, onları sevindirse, Allahü teâlâ ona senenin diğer günlerini iyi eder. Aşûra günü oruç tutanın orucu, kırk yıllık günâhına keffâret olur. Aşûra gecesini ihyâ edip, sabahleyin de oruçlu olsa, ölüm acısını anlamıyarak vefât eder»** buyuruldu. Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Aşûra gecesini ihyâ edeni, Allahü teâlâ dilediği gibi ihyâ eder»** buyuruldu. Süfyân bin Uyeyne, Ca'fer-i Kûfî'den, o da İbrâhim bin Muhammed bin Münteşir'den naklen bildiriyor: «Zamanında Kûfe halkının üstünü İbrâhim bin Muhammed bin Münteşir: «Bir kimse Aşûra gününde çoluk çocuğuna mal ve para bakımından kolaylık yapsa, onlara iyi şeyler alsa, Allahü teâlâ o kimseye yılın diğer günlerinde kolaylık verir, rızkını genişletir. Ona asla darlık göstermez» dedi. Süfyân (rahımehullah): Biz bu hâli elli yıldır tecrübe ediyoruz. Kolaylık ve rahat geçimden başka bir şey görmedik dedi. Abdullah'dan (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Aşûra günü çoluk çocuğuna malından kolaylık gösterenin, Allahü teâlâ yılın diğer günlerinde rızkını genişletir, ona darlık göstermez»** buyuruldu.

Seleften bâzısı, Aşûra günü oruç tutan, bir senelik oruçtan kaçırdığı şeylere kavuşur dedi. Yahyâ bin Kesîr (rahımehullah): Aşûra günü misk ile karışık sürme çeken, gelecek senenin o gününe kadar göz ağrısı görmez dedi. Ebû Nasr'ın isnâd ile Galiz bin Ümeyye'den bildirdiği hadîs-i şerîfde, Resûlüllah, benim evim üzerinde bir Surad [Serçeleri avlıyan iri başlı bir kuş] gördüğünde: **«Kuşlardan Aşûra günü ilk önce oruç tutan kuş, şu kuşdur»** buyurduğunu beyân eylemiştir. Kays bin Ubâde, vah-

şî hayvan Aşûra günü oruç tutar dedi. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Şehr-i Ramazandan sonra, oruç için en efdal gün, Muharrem ayındaki oruçdur.»** Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ Muharrem ayında bir kavmin tevbesini kabûl etti. Diğerlerinin de tevbesini kabûl eder»** buyuruldu. İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Zilhiccenin sonuncu günü ile Muharrem'in birinci günü oruç tutan, geçmiş yılı oruçla bitirip, yeni yıla oruçla başlamış olur. Allahü teâlâ o orucu onun elli yıllık günâhına keffâret eder»** buyuruldu. Urve, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildiriyor ki, Aşûra günü câhiliyyet zamanında Kureyş'in oruç tuttukları bir gün idi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Medîne-i münevvere'yi teşrîf edince, Ramazan-ı şerîf orucu farz olduğundan isteyen Aşûra günü oruç tutar, istiyen tutmazdı. [Bu yüzden yalnız Muharremin onuncu günü oruç tutmak mekruhdur diyenler oldu. En iyisi dokuzuncu günü oruca başlayıp, onuncu günü de tutmaktır]. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) bildirir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Medîne-i münevvere'yi teşrîf edince, yehudîlerin Aşûra günü oruç tuttuklarını gördü. Yehudîlerden sebebini sorduğunda, Aşûra günü, Allahü teâlâ'nın Mûsâ aleyhisselâmı ve İsrâil oğullarını Fir'avn ve kavmi üzerine gâlib kıldığı gündür. Bunun için bu güne ta'zîm edip oruç tutarız cevabını verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Biz Mûsâ aleyhisselâma sizden çok uygunuz»** buyurup, Aşûra günü oruç tutmanın iyi olduğunu bildirmiştir.

Âlimlerin çoğu, bugüne Aşûra denmesi, bugünün Muharrem ayının Âşir [onuncu] günü olması sebebiyledir dediler. Bâzıları da, böyle denmesi Allahü teâlânın ümmet-i Muhammed'e ikrâm eylediği, on kerâmetin onuncusudur dediler. Bu ikramlar şöyledir :

1 — Receb ayıdır. Allahü teâlâ'nın ayıdır. Sağırdır. Allahü teâlâ Receb ayını, bu ümmete kerâmet, ihsân olarak vermiştir. Zîra bu ümmetin diğer ümmetlerden olan üstünlüğü gibi, diğer aylardan üstünlüğü vardır.

2 — Şa'ban ayıdır. Şa'ban ayının diğer aylar üzerine üstünlüğü Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) diğer peygamberlerden üstünlüğü gibidir.

3 — Ramazan-ı şerîf ayıdır. Üstünlükleri anlatıldı.

4 — Kadir gecesidir. İçinde, kadir gecesi bulunmayan bin aydan hayırlıdır diye bildirildi.

5 — Ramazan-ı şerîf bayramıdır. Mükâfat günüdür.

6 — Allahü teâlâ'nın Kur'ân-ı kerîm'de bildirdiği, Zilhiccenin ilk on günüdür.

7 — Arefe günüdür. Arefe günü oruç iki yılın günâhına keffârettir.

8 — Kurban bayramı günüdür.

9 — Cum'a günüdür. Günlerin efendisidir, büyüğüdür.

10 — Aşûra günüdür. Ondaki oruç, bir yıla keffârettir. Bu günlerden her biri, Allahü teâlâ'nın öyle ihsân ve ikrâmıdır ki, bu vakitleri ümmet-i Muhammed'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) günahlarına keffâret, hatâlarına temizleyici kılmıştır.

Bâzıları da Aşûra denmesinin sebebi, Allahü teâlâ o günde on peygambere on kerâmet ihsân etmiştir dediler. Onlar da şöyledir:

1 — Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmın tevbesini Aşûra günü kabûl etmiştir.

2 — Allahü teâlâ, İdris aleyhisselâmı Aşûra günü göğe kaldırdı.

3 — Allahü teâlâ, Nûh aleyhisselâmın gemisini Aşûra günü Cûdi dağında karaya oturttu.

4 — İbrâhim aleyhisselâm Aşûra günü doğdu. Allahü teâlâ onu o gün, kendisine halîl edindi. Nemrud'un ateşinden o gün kurtardı.

5 — Allahü teâlâ, Dâvud aleyhisselâmın tevbesini o gün kabûl etti. Ve yine o gün Süleyman aleyhisselâma mülkünü verdi.

6 — Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâmın dârr ve belâsını Aşûra günü giderdi.

7 — Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâmı denizden Aşûra günü kurtardı ve Fir'avn'ı o gün denizde helâk eyledi.

8 — Allahü teâlâ, Yûnus aleyhisselâmı, balığın karnından Aşûra günü kurtardı.

9 — Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâmı, Aşûra günü göğe kaldırdı.

10 — Allahü teâlâ gökleri Aşûra günü yarattı.

Âlimlerin çoğu, Aşûra günü Muharrem ayının onuncu günüdür dediler. Yukarıda anlatıldığı şekilde doğru olan da budur.

F A S I L

Aşûra gününün fazîletlerindendir ki, Hazret-i Hüseyin (radıyallahü anh) o gün şehîd olmuştur. Ümmü Seleme (radıyallahü anhâ) anlatır: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), benim yanımda iken, âniden Hüseyin (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın yanına geldi, adamın kapısından onlara bakıyordum. Hüseyin (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) kucağında ve dizinde oynardı. Resûlüllah'ın elinde bir parça çamur gördüm. Mübârek gözlerinden yaş döküp ağlardı. Hüseyin (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) yanından ayrılınca içeriye girip: Yâ Resûlâllah! Anam - babam senin uğrunda fedâ olsunlar! Odamda dururken size baktım. Elinizde bir parça çamur gördüm. Gözlerinizden yaş döküp ağlardınız dedim. Buyurdu ki: **«Ey Ümmü Seleme, Hüseyin'in kucağımda ve dizimde oynadığını görüp sevinirken,**

âniden Cebrâil emîn gelip, Hüseyin'in şehîd olacağı yerden bir çamur getirip bana verdi. Onun için ağladım.»

Hazret-i Hüseyin'in (radıyallahü anh) şehîd edilmesi, Allahü teâlâ'nın, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) torununun derecesini yükseltmek, kerâmetini kat kat arttırmak, şehidlik sebebiyle, şehidlerin önderi durumunda olanların derecesine ulaştırmak için, katında günlerin şerefli ve büyüğü olan Aşûra gününde olmuştur. Şehîd olduğu gün, musîbet günü olsa idi, pazartesi gününün musîbet ve mâtem günü olması daha uygun olurdu. Çünkü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) o gün vefât etmişti. Bunun gibi, Ebûbekr-i Sıddîk'ın (radıyallahü anh) vefâtı da aynı gün olmuştur. Bunda delîlimiz Hişâm bin Urve'nin Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirdiğidir. Hazret-i Âişe der ki, babam Ebûbekir (radıyallahü anh) bana: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hangi gün vefât eyledi? sordu. Pazartesi günü vefât etti demem üzerine, babam Ebûbekir (radıyallahü anh): Ümîd ederim ki, benim de vefâtım o gün olur dedi. Gerçekten Ebûbekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) da o gün vefât eyledi. Resûlüllah'ın ve Ebûbekr'in vefâtı ise, onlardan başkasının vefâtından yüksektir. Halbuki pazartesi günü şerefli bir gündür. Oruç tutması üstün olan bir gündür. Mâtem günü değildir. Pazartesi günü ameller Allahü teâlâ'ya sunulur. Perşembe günü ameller huzûruna çıkarılır. Bunun gibi Aşûra günü de, musîbet ve mâtem günü olamaz. Mâtem günü kabûl edilmesi, yukarıda beyân olunduğu şekilde, sevinç ve şerefli gün olmasından uygun değildir.

Aşûra gününün üstünlüklerindendir ki, Allahü teâlâ o gün peygamberlerini düşmanlarından kurtardı. Fir'avn'ı ve kavmini o gün helâk eyledi. Gökleri, yeri, Âdem aleyhisselâmı ve daha birçok şerefli şeyleri o gün yarattı. O gün oruç tutanlara büyük sevab ve mükâfatlar hazırladı. O günde orucu, günahlara keffâret eyledi. Bunun için Aşûra günü, iki bayram, Cum'a, Arefe ve bunlara benzer şerefli günler gibi oldu. Aşûra günü musîbet ve mâtem günü olsa idi, sahâbe ve tâbiîn (aleyhimürrıdvân) mâtem günü kabûl ederlerdi. Çünkü onlar o zamana bizden daha yakîn idiler. Halbuki onlar Aşûra günü çoluk çocuğunu sevindirmek, giydirmek ve oruç tutmak gibi şeyler yaptılar. Bize böyle gelmiştir.

Hasan'dan (rahımehullah) olunan rivâyet bunu açıklar. Nitekim Aşûra günü oruç tutmak farzdır dedi. Hazret-i Alî (radıyallahü anh), Aşûra günü oruç tutmayı buyururdu. Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Aşûra gecesini ihyâ edeni, Allahü teâlâ dilediği şekilde ihyâ eder»** buyuruldu. Her şey'in doğrusunu Allahü teâlâ daha iyi bilir.

CUM'A GÜNÜ

Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anhümâ) Cum'a sûresi dokuzuncu âyet-i kerîmenin ma'nâsını şöyle beyân eder: **«Ey Allahü teâlâ'nın birliğini ikrâr ve tasdîk eden mü'minler! Cum'a günü ezânla nemaza çağrıldığınızda, Cum'a nemazına gidiniz. Ezandan sonra, alış-verişi terk edin. Eğer bilirseniz, Cum'a nemazı sizin için ticâretten hayırlıdır».** Bu âyet-i kerîmenin geliş sebebi şöyledir: Yehudîler, üç şeyle müslimanlara övünürlerdi:

1 — **«Biz Allahü teâlâ'nın evliyâsı ve ahbâbıyız»** kelâmı gereğince, biz Allahü teâlâ'nın dostu ve velîsiyiz. Siz ise değilsiniz.

2 — Bizim kitâbımız vardır, sizin kitâbınız yoktur.

3 — Bizim Cumartesi günümüz vardır, sizin Cumartesi gibi ta'zîm edecek gününüz yoktur derlerdi. Allahü teâlâ Cum'a sûresi altıncı âyetiyle onların sözlerini red ve kendilerini yalanlayıp, Peygamberi Muhammed'e (sallâllahü aleyhi ve sellem) hitâben: **«Yâ Muhammed, yehudîlere: Eğer siz kendinize, diğer ümmetlerden ayrı ve Allahü teâlâ'nın dostlarıyız diyorsanız ve bu sözünüzde doğru iseniz, ölümü temenni edin, isteyin, zîra Allahü teâlâ'ya kavuşmak ölümle olur de»** buyurdu. Sonra da: **«Onlar, öncelik verdikleri küfür ve isyan sebebiyle ölümü temenni etmezler. Allahü teâla zalimlerin hâlini bilir ve ona göre cezâlarını verir»** buyurdu. Allahü teâlâ, yehudîlerin, siz ümmîsiniz, kitâbınız yoktur, sözlerini red ve yalanlamak için de Cum'a sûresi ikinci âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ ümmîler içerisine onlardan bir peygamber gönderdi»** buyuruyor. Yehudîleri aşağılamak ve kötülemek için de: **«Tevrât'ı yalnız dinleyip de, ona göre iş yapmıyanlar, ilim kitablarını taşıyan merkeb gibidirler»**, buyurdu. Yehudîlerin, bizim Cumartesi günümüz vardır, sizin yoktur sözlerini red ve yalanlamak için de, bir sonraki âyet-i kerîmeyi indirip: **«Ey Allahü teâlâ'nın birliğini ikrâr ve tasdîk eden mü'minler! Cum'a günü ezanla nemaza çağrıldığınızda, Cum'a nemazına gidiniz. Ezandan sonra alış-verişi terkedin. Eğer bilirseniz Cum'a nemazı sizin için ticaretten hayırlıdır»** buyurdu. Onbirinci âyet-i kerîmesinde: **«Onlar ticâret görseler veya ticâret kervanının geldiğini duyuran davulun sesini duysalar, seni hutbede ayakta bırakıp dağılırlar. Onlara de ki, Allahü teâlâ katındaki sevab, sizin için ticâret ve davul sesinden hayırlıdır. Allahü teâlâ rızık verenlerin hayırlısıdır»** buyurdu. Şöyle bildirildi:

Ticâret kervanı Medîne'ye geldiğinde, Medîneliler davul çalarak ve el vurarak kervanı karşılarlar ve mescidden çıkarlardı. Bir gün kervan gelip, mescidde erkeklerden oniki, kadınlardan bir kişi kaldı, diğerleri çıktı. Yine bir başka kafile gelip, erkeklerden oniki, kadınlardan bir kişi kaldı. Sonra mescid-i seâdette, selâmdan önce, Duhye-i Kelebî ticâretle Şam'dan geldi. Kervan ise, gayet yüklü idi. Kıtlık senesi olduğundan, geldiğini duyurmak ve haber vermek için, eski âdetleri üzere Medîneliler müjde davulu çalarak ve alkışlıyarak onu karşıladılar. Bu da Cum'a gününe tesâdüf etmişti. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ise, Minberde ayakta hutbe okuyordu. Bu durumda içerdekiler, kafileyi karşılamak için çıktıklarında, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) câmide bulunanlara: **«Bakın bakalım, içerde kaç kişi kalmıştır»** buyurdu. Oniki erkek, bir de kadın var dediklerinde: **«Bu oniki erkek ve bir kadın mescidde bulunmasalardı, onların üzerine nişanlı taşlar gönderilirdi»** buyurdu. Bunun üzerine Allahü teâlâ: **«Onlar ticâret veya davul sesi duysalar, seni hutbede bırakıp dağılırlar»** âyet-i kerîmesini gönderdi ve Allahü teâlâ katında olan sevâbın lehv'den, ya'nî davul çalmaktan ve Şam'dan getirilen ticâretten hayırlı olduğunu ve zâtının rızık verenlerin en hayırlısı bulunduğunu bildirdi. Ebûbekr-i Sıddîk ve hazret-i Ömer (radıyallahü anhümâ) o oniki kişi arasında idiler.

CUM'A GÜNÜNÜN ÜSTÜNLÜĞÜ

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-ı şerîfde: **«Cum'a gününden üstün bir gün üzerine güneş doğup batmamıştır. Cum'a günü mescidlerin kapılarında, mescide önce ve sonra girenleri yazan iki melek vardır. En önce mescide girene bir deve kurban etmiş, ondan sonra girene bir sığır kurban etmiş, ondan sonra girene bir koyun kurban etmiş gibi sevab yazarlar. Onlardan sonra girenlere de, öncelik ve sonralıklarına göre, bir tavuk ve bir yumurta hediyye etmiş gibi, sevab yazarlar. İmam minbere çıktığında, defterler kapanır»** buyuruldu.

Ebû Seleme'nin Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Üzerine güneş doğan en hayırlı gün Cum'a günüdür. Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı Cum'a günü yarattı. Cum'a günü onu Cennete koydu. Yeryüzüne Cum'a günü indirdi. Kıyâmet Cum'a günü kopar. Cum'a gününde bir sâat, [bir zaman] vardır ki, ona rastlıyan mü'minin o andaki isteğini Allahü teâlâ kabûl eder ve verir»** buyuruldu. Ebû Seleme, Abdullah bin Selâm'ın, ben o sâati bilirim, o sâat (zaman) ikindiden sonra akşama kadar olan zamandır. Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı o zamanda yarattı dediğini bildirdi.

Abdullah bin Münzir'in bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'a günü, günlerin efendisi ve Allahü teâlâ katında en büyüğüdür. Cum'a günü Alla-**

hü teâlâ katında Ramazan bayramı gününden büyüktür. Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı Cum'a gününde yarattı. Cum'a günü yeryüzüne indirdi. Adem aleyhisselâm Cum'a günü vefât etti. Cum'a gününde bir sâat vardır ki, kişinin o sâatte istediği haram olmadığı takdirde, Allahü teâlâ onun istediğini verir. Kıyâmet Cum'a günü kopar. Mukarreb melekler, yer ve gökler, Cum'a gününden korkarak feryâd ederler» buyuruldu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Mev'ud günü, kıyâmet günüdür. Şâhid günü Cum'adır, Meşhûd günü Arefedir. Cum'a gününden üstün bir gün üzerine güneş doğup batmamıştır. Cum'a gününde bir sâat vardır ki, hayır, iyilik istiyen bir mü'minin düâsı ve isteği o sâate rastlasa, Allahü teâlâ onun isteğini verir. Yâhud bir kötülükten Allahü teâlâ'ya sığınsa, Allahü teâlâ onu korur»** buyuruldu.

Hazret-i Alî (radıyallahü anh) buyurur: **«Cum'a günü olunca, şeytanlar çıkıp insanları kendi sokaklarına sevkederler. Şeytanların yanında bayraklar vardır. Melekler mescidlerin kapılarında durup, önce gelenleri ve sonra gelenleri, imam minbere çıkıncaya kadar yazarlar. Bir kimse imama yakın sükûnetle oturur, hutbeyi dinler, dünya kelâmı konuşmazsa, ona iki ecir ve sevab vardır. İmâma uzak olur, sessiz durur, hutbeyi dinleyip dünyâ kelâmı konuşmazsa, bir ecir ve sevabı vardır. İmâma yakın olup, dünyâ kelâmı konuşsa, susmayıp hutbeyi dinlese, vebâl ve günahdan iki hissesi vardır. İmâma uzak olsa, dünya kelâmı söylemese ve hutbeyi dinlemese, ona da günah ve vebâlden iki hisse vardır. Bir kimse yanındakine sus dese, konuşmuş olur. Onun için Cum'a** [ya'nî sevâbı] **yoktur»** dediğini, sonra Alî'nin (radıyallahü anh): Peygamberimiz Muhammed'den (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle duydum buyurduğunu, Ebû Nasr babasından isnâd ile bildiriyor.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah bana: **«Sen, Cum'a günü, imam hutbede iken, yanındakine, sus dersen dünyâ kelâmı konuşmuş olursun»** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde: **«Cum'a günü melekler câmi kapılarında durup, imam minbere çıkıncaya kadar gelenleri yazarlar. İmam minbere çıktığında defterler dürülüp, kalemler kaldırılır. Bu anda melekler birbirlerine filân ve filân kimseler, niçin mescide gelmedi. Acaba nasıl mâni'leri çıktı diye sorarlar. Melekler Allahü teâlâ'ya yalvarıp: Yâ Rabbi, eğer o kimse hasta ise, ona şifâ ver. Dalâlette ise hidâyete kavuştur. Gâib ise, ona yardımcı ol» düâ ederler»** buyuruldu.

Ca'fer-i Sâbit der ki, bana şöyle geldi: **«Allahü teâlâ'nın bir kısım melekleri vardır. Ellerinde gümüşten levhalar, altından kalemler vardır. Cum'a gecesinde ve gününde cemâatle namaz kılanları yazarlar.»**

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'ya ve âhıret gününe inananın, Cum'a nemazına devam etmesi lâzımdır. Ancak o kimse hasta, misâfir, kadın, çocuk, veya köle ise müstesnadır. Bir kimse oyun, çalgı veya alış-verişle meşgul olup da,**

Cum'a nemazına devam etmezse, Allahü teâlâ ondan uzaktır ve Allahü teâlâ Ganiyyün Hamîddir» buyuruldu.

Ebû Ca'd Zehrî'nin bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse mühimsemiyerek üç Cum'a nemazını terk eylese, kalbi Allahü teâlâ tarafından mühürlenip kalbine perde çekilir. Hak yolu görmez olur»** buyuruldu.

Câbir bin Abdullah bildirir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek minberinde iken: **«Ey insanlar! Ölüm gelmeden önce, Allahü teâlâ'ya tevbe ediniz. Meşguliyetten önce, sâlih ameller yapınız. Sizinle Rabbiniz arasında vâsıta olan peygamberinize çok salât ediniz ki, saîd** [iyi] **olasınız. Gizli ve âşikâr çok sadaka veriniz ki, sevab alasınız, rızık bulasınız. Biliniz ki, Allahü teâlâ, Cum'a nemazını, benim şu yılımda, şu ayımda, şu makamımda, size kıyâmete kadar farz kılmıştır. Cum'a nemazını kılmağa imkânı olup da, benim sağlığımda veya benden sonra, bile bile veyâ önemsemiyerek terkederse, başkanı âdil ve zâlim olsa da, Allahü teâlâ onun dağınıklığını gidermesin, onu işlerinde mübârek eylemesin. Dikkat ediniz ve biliniz ki, tevbe edinceye kadar** [Cum'ayı inkâr etmiş ise] **abdesti, nemazı, haccı, zekâtı kabûl olmaz** (27). **Onun için bereket de yoktur. Tevbe ederse, Allahü teâlâ tevbesini kabûl eder»** buyurduğunu işittim dedi.

Ebû Mûsâ'l-Eş'arî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ kıyâmet günü, günleri olduğu gibi yaratır. Cum'ayı ise aydınlatıcı olarak yaratır. Cum'a gününe hürmet edenler, yüzleri kar, kokuları misk gibi oldukları halde Cum'anın ışığı altında yürürler. Kâfur dağlarında gezinirler. İnsan ve cinler hayret edip, Cum'a ehli Cennete girinceye kadar, gözlerini kıpırdatmadan onlara bakarlar. Cum'a ehline hâlis olarak müezzinlik edenlerden başkası karışmaz»** buyuruldu.

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'nın her gün Cehennemden altıyüz bin âzadlısı vardır. Cum'a gecesi ve günü yirmidört sâattir. Hepsi Cehenneme müstehak olmuşlardan altıyüz bin âzadlısı vardır»** buyuruldu. Ebû Derdâ'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'a günü cemâatle Cum'a nemazını kılana, makbûl hac sevâbı yazılır. Aynı gün ikindi nemazını cemâatle kılsa, ona ömre sevâbı yazılır. Bulunduğu yerde akşamlarsa, Allahü teâlâ istediğini verir»** buyuruldu.

Ebû Emâme-i Bâhilî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'a günü oruç tutan,** [Perşembeden olursa çok daha iyidir] **cenâzede bulunan, sadaka veren, bir hastayı ziyâret eden, nikâhda bulunana, Cennet verilir»** buyuruldu. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'ada üç kişi bulunur. Biri boş şeylerle, yaramaz şeylerle uğraşır. Onun nasîbi boş şeylerdir. Diğeri**

---

(27) Çünkü, herkesin bildiği farzı inkâr küfürdür.

Cum'aya düâ ile hazır olur. Allahü teâlâ'ya düâ eder. Allahü teâlâ dilerse, onun istediğini verir, dilerse vermez. Diğeri Cum'aya sükût üzere hâzır olur. Müslimanların omuzlarına basıp geçmez. Kimseye eziyyet etmez. Böyle kıldığı nemazı gelecek Cum'aya kadar keffâret olur» buyuruldu. Cum'a gününde kuşlar ve böcekler birbirlerine rastladıklarında, sâlih günde selâmet sizin üzerinize olsun deyip, birbirlerine selâm ve selâmetle düâ ettikleri bildirilmiştir.

CUM'A GÜNÜNDE BOY ABDESTİ

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerifde: **«Bir kimse Cum'a gününde gusl edip, ilk sâatte câmiye gitse, bir deve kurbân etmiş, iki sâat sonra giderse bir sığır kurbân etmiş, üç sâat sonra gitse, bir koç kurban etmiş gibi olur. Dördüncü ve beşinci sâatlerde câmiye gitse, bir tavuk ve bir yumurta hediyye etmiş gibi sevâba kavuşur. İmam minbere çıktığında melekler hazır olup, hutbe ve Allahü teâlâ'nın zikrini dinlerler»** buyuruldu. Hadîs-i şerîfde bildirilen ilk sâat, sabah nemazı kılındıktan sonraki vakittir. İkinci sâat güneşin ufuktan yükselme zamanıdır. Üçüncü sâat, güneşin ısıttığı, parladığı ve harâreti ile ayakları ısıttığı zamandır. Buna kaba kuşluk vakti denir. Dördüncü sâat zevâlden önceki zamandır. Beşinci sâat, zevâl vakti veya güneşin zenit noktasına ulaştığı zamandır.

Nâfi'nin, Ibn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Her cum'a günü gusl abdesti alanı Allahü teâlâ günahlardan çıkarır. Sonra o kimseye, ameline yeniden başla, denir»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de: **«Guslü gerektirmeyen bir durum bulunmadığı halde, bir kimse Cum'a günü sevabdır diyerek gusül abdesti alsa, yâhud hanımı ile olan sohbeti bu gusül niyyeti ile olsa, erkenden câmiye gidip, imâma yakın bulunsa, boş söz, dünyâ kelâmı konuşmasa, her adımına bir senelik nemaz ve oruç** [nâfile] **sevâbı vardır»** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîfin gösterdiği ma'nâ sebebi ile, âlimler, Cum'a günü [gecesi] zevcin, zevcesine yaklaşması müstehabdır demişlerdir. Bu hadîs-i şerîfe uyarak, Cum'a günü hanımına yaklaşıp, sonra gusl ederler ve erkenden Cum'a nemazına giderlerdi.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana: **«Ey Ebâ Hüreyre, her Cum'a günü gusl eyle! Suyu satın almak ve tedârik etmekle de olsa bunu yap»** buyurdu. Bunun için fıkıh âlimlerinin çoğu, Cum'a günü gusl abdesti almak müstehabdır. Guslün vakti, ikinci fecrin doğmasından sonradır. İhtilâfdan sakınmak için mescide gitmeden önce gusl etmek ve Cum'a nemazını kılıncaya kadar abdestini saklamak ve gusl ile Allahü teâlâ'ya yaklaşmağa niyyet etmektir. Gece cünüb olan kimse, gusl ve abdest alırken cenâbetten temizlenmeğe ve Cum'a nemazına gitmeğe niyyet etse, câizdir. Güzel kokular

sürünmeli, tırnaklarını kesmeli, en iyi elbisesini giymelidir. Elbisenin efdali beyazdır. Başına sarık sarmalıdır. Ridâsını giymelidir. **Çünkü hadîs-i şerîfde: «Melekler Cum'a günü sarıklılara salât ederler»** buyurulmuştur. Evinden huşû', tevâzû', vekar, âcizâne ve fakîrâne çıkmalıdır. O anda düâ ve istiğfarı ve Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) salât ve selâmı çok etmelidir. Evinden çıkarken Allahü teâlâ'yı ziyâreti ve farzı kılmakla Allahü teâlâ'ya yaklaşmayı, evine dönünceye kadar mescidde i'tikâf ve uzlete niyyet etmelidir. Yolda ve câmide âzalarını boş ve lüzumsuz şeylerden çekmeğe kasdetmelidir. Cum'a günü, rahatını ve dünya zevklerini terk etmelidir. Evrâd, zikir ve ibâdetlerini ara vermeden birbirine eklemelidir. Gündüzünü Cum'a nemazı bitinceye kadar, Allahü teâlâ'ya ayırmalıdır. Öğleden ikindiye kadar, ilim ve zikir meclisinde bulunmalı, akşama kadar olan zamanında tesbih ve istiğfar ile meşgul olmalıdır. O vakitlerde okunacak en efdal şeyler şunlardır:

1 — İkiyüz kere **(Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ şerîke leh lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr).**

2 — Yüz kere **(Sübhânellahi ve bihamdihî sübhânellahil azîm ve bihamdihî).**

3 — Yüz kere **(Lâ ilâhe illâllahül melikül hakkul-mübîn).**

4 — Yüz kere **(Allahümme salli alâ Muhammedin abdike ve Resûliken nebiyyil ümmiyyi).**

5 — Yüz kere **(Estağfirullahel azîm el kerîm ellezî lâ ilâhe illâ hû ve etûbü ileyh).**

6 — Yüz kere **(Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh)** demelidir. Hepsi yediyüz eder. Eshâb-ı kirâmın bâzısının günde oniki bin tesbîh eylediği bildirilmiştir.

Sen ey mü'min! Allahü teâlâ'yı hatırlamıyan ve hatırlanmıyan mahrum ve gâfillerden olmaktan sakın! Çünkü mü'min önce Allahü teâlâ'yı hatırlar, anar, sonra kendisi anılır. Nitekim Allahü teâlâ: **«Beni hâtırlayın, sizi hâtırlıyayım»** buyuruyor.

Cum'a nemazını kılacak olanın, nemazdan önce, hikâye, masal, destan, efsâne anlatanlar meclisinde bulunması iyi değildir. Çünkü bid'attır. Eshâb-ı kirâmdan (aleyhimürrıdvân) İbn-i Ömer ve başkaları böyle yapanları câmiden çıkarırlardı. Ancak hikâye anlatan, ârif-i billâh ve yakîn sâhiblerinden ise, ya'nî âlim ve velî ise, onun huzûrunda oturmak nâfile nemazdan da faydalıdır. Nitekim Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İlim meclisinde bulunmak bin rek'at namazdan üstündür** [ya'nî faydalıdır]» buyuruldu.

Cum'a nemazına gelince, içerdekilerin omuzlarına basarak geçmemelidir. İmam ise, bundan müstesnâdır. Zîra Peygamber efendimiz (sal-

lâllahü aleyhi ve sellem) bir kimsenin, oturanların omuzlarına basarak geçtiğini gördüğünde ona: **«Seni bizimle Cum'a nemazı kılmaktan men' eden nedir?»** sordular. Yâ Resûlâllah, ben sizinle beraber Cum'a nemazını kıldım, görmediniz mi? deyince: **«Ben senin nemaza erken gelmeyip, çok geç geldiğini ve burada bulunmanla, bulunanlara eziyet verdiğini gördüm»** buyurduğu bildirilmiştir. Bir başka hadîsde: **«Ben senin insanların omuzlarına bastığını görmedim mi?»** buyurulduğu bildirildi. Nemaz kılanın önünden geçmemelidir. Haberde geldi ki: **«Sizden birinizin kırk yıl bir yerde durması, nemaz kılanın önünden geçmesinden hayırlıdır.»**

Câmide bir kimseyi kaldırıp, yerine oturmamalıdır. Bunun hadîs-i şerîf olduğu bildirilmiştir. İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) bir kimse oturduğu yerden kalksa onun yerine oturmazdı. Hattâ o kimse gelip yine yerine otururdu.

Cum'a nemazını kılacak kimse, imâma yakın olup, hutbeyi dinlemek için susmağa gayret etmeli, hutbe esnâsında söz söylememelidir.

FASIL

Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bize verdiği haberinde Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Cebrâil aleyhisselâm bana geldi. Avucunda beyaz bir mantar, mantarda da siyah bir nokta vardı. Cebrâil aleyhisselâma elindeki bu beyaz mantar nedir? dedim. Sizin Cum'anızdır, Cum'anızda sizin için çok hayırlar vardır dedi. Siyah noktayı sordum. Kıyâmettir. Cum'a günü kopar. Ey Cebrâil, Cum'a gününe niçin böyle dersiniz? dedim. Allahü teâlâ Cennette bir vâdi ayırdı. Kokusu beyaz miskten güzeldir. Âhırette Cum'a günü olunca, o vâdide peygamberler için minberler, sıddîklar için kürsîler olduğu halde, Allahü teâlâ, size verdiğim sözü tuttum, üzerinize ni'metimi tamamladım. Sizi kerâmet ve ihsân yerine koydum der. Sonra istediğinizi isteyiniz vereyim buyurduğunda, hepsi, yâ Rabbi, senin bizden râzı olmanı isteriz derler. Daha isteyiniz buyurur. İstekleri tükeninceye kadar isterler. Sonra yâ Rabbi, bize ihsânın yetişir derler. Bu durumda Allahü teâlâ onlara Cum'adan dönmeleri miktarınca, göz görmemiş, kulak duymamış, gönüllerden geçmemiş şeyler verir. Sonra köşklerine dönerler. Rablerinden fazîlet, ihsân ve rıdvânın ziyâdeliği için, Cum'a gününden başka bir şey'e ihtiyaçları yoktur»** cevâbını verdi.

Yine Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile Alî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'a günü olunca, Cebrâil emîn Mescid-i harâma varıp sancağını oraya diker. Diğer melekler de, Cum'a nemazı kılınan câmilere gidip sancaklarını mescid kapılarına dikerler. Sonra gümüşten kâğıtlarını ve altından kalemlerini çıkarıp Cum'a nemazına**

en erken gelenleri yazarlar. Her mescidde, o sâatte girenlerin sayısı yetmiş olunca, kâğıtlar toplanır ve Cum'a nemazına erken giden yetmiş kişi, âyet-i kerîmede; «Mûsâ aleyhisselâm kavminden yetmiş kişi seçti» diye bildirilenler gibidirler. Mûsâ aleyhisselâmın kavminden seçtiği kimseler, kavminin seçilmişleri idiler. Sonra melekler safların aralarına girip, insanları araştırırlar. Meleklerin bir kısmı diğerlerine, filân kimseye ne oldu ki, burada yoktur dediklerinde, diğerleri o vefât etmiştir derler. Soranlar, Allahü teâlâ ona rahmet eylesin ki, Cum'a nemazına devâm ederdi derler. Falan kimseye ne oldu ki, burada yoktur dediklerinde, diğerleri o kimse gâibdir cevâbını verirler. Soranlar Allahü teâlâ onu korusun ki, o Cum'a nemazını kılardı derler. Filân kimseye ne oldu ki, burada yoktur dediklerinde, diğerleri o hastadır derler. Allahü teâlâ ona sıhhat ve âfiyet versin ki, Cum'aya devâm ederdi derler» buyuruldu.

CUM'A GÜNÜNDE SALEVAT OKUMAK

Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile hazret-i Alî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Cum'a günü bana çok salât ediniz. Cum'a öyle bir gündür ki, onda amellere kat kat ecir ve sevab verilir. Benim için Allahü teâlâ'dan vesile derecesini isteyiniz»** buyurduğunda, yâ Resûlâllah vesîle derecesi nedir? sordular: **«Cennette yüksek bir derecedir. Ona ancak peygamber kavuşur. Benim orada olmam ümîd olunur»** buyurdu. Abdullah bin Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'a gecesi ve günü bana çok salât ediniz»** buyuruldu. Ben bunu Resûlüllah'dan işittim diyor. Abdülâziz bin Suheyb, Enes bin Mâlik'den bildirir. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) der ki, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûrunda idim. Buyurdu ki: **«Bir kimse her Cum'a günü bana seksen kere salâvat getirse, Allahü teâlâ onun seksen yıllık günâhını mağfiret eder.»** Yâ Resûlâllah, sana nasıl salâvat getireyim deyince, buyurdu ki: **«Sen yalnız oturursun ve: Allahümme salli alâ Muhammedin abdike ve resûliken nebiyyil ümmiyyi»** dersin.

Mekhûl-i Şâmî'nin Ebû Emâme'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Cum'a günü bana çok salâvat okuyan, kıyâmette insanların bana en yakın olanı olur»** buyuruldu.

CUM'A GÜNÜNE NİÇİN CUM'A DENMİŞTİR?

Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile Selmân'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Yâ Selmân, Cum'a gününe niçin Cum'a dendi bilir misin?»** buyurduğunda, bilmem demesi üzerine: **«Babanız Âdem (aleyhisselâm) o gün cem'olunmuştur»** buyurdu. Sonra yine: **«Cum'a gü-**

nü gusl edip, abdestini tam alıp, temizlenerek Cum'a namazına gelenin, bu gelişi, büyük günahlardan sakındığı müddetçe, o Cum'a ile gelecek Cum'a arasındaki günahlarına keffâret olur» buyurdu.

Bâzıları da Cum'a, içtima' kelimesinden gelir ki, Âdem aleyhisselâmın kalıbının kırk sene toprakta bulunduktan sonra, o günde rûhu ile içtima'; birleşmesi iledir dediler. Bâzıları da, aralarında meydana gelen uzun bir ayrılıktan sonra, Âdem aleyhisselâm ile Havvâ'nın o gün bir araya gelmesi, buluşması sebebiyledir dediler.

BÜTÜN İBÂDETLER TEVBE, KALB TEMİZLİĞİ VE İHLÂSDAN SONRA MAKBÛL OLUR

Anlattığımız oruç ayları, kurban, nemaz ve zikir ibâdetleri ve bunlardan başkası ve bundan sonra anlatacaklarımız, ancak tevbe, kalb temizliği, amellerdeki ihlâs ile riyâyı ya'nî, gösterişi terkten sonra makbûl olur. Tevbeyi daha önce anlattık. İlâve olarak şöyle deriz ki, Allahü teâlâ tevbe edenleri ve günahdan temizlenmiş her kalbi sever. Nitekim Allahü teâlâ Bakara sûresi ikiyüz yirmiikinci âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ çok tevbe edenleri ve temizlenenleri sever»** buyuruyor. Atâ, Mukâtil ve Kelebî (rahımehullah) bu âyet-i kerîmenin ma'nâsında: «Allahü teâlâ günahlardan tevbe edenleri, cenâbetten, abdestsizlikten, necâsetten ve hayızdan su ile temizlenenleri sever demişlerdir. Buna delil Kuba'lılarla ilgili kıssadır. Allahü teâlâ onlar için: **«Orada temizlenmeği seven kimseler vardır»** buyuruyor. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Kubalılara amellerinden süâl ettiğinde onlar taş ile istincadan sonra, su ile de temizleniriz cevâbını verip, amellerini beyân ettiler. Mücâhid (rahımehullah): Allahü teâlâ günahtan tevbe edenleri, hanımına arkasından yanaşmaktan sakınmakla temizlenenleri sever. Zîra hanımına arkadan yanaşanlar temizlerden değildirler dedi. Bâzıları da Allahü teâlâ, günahlara tevbe edenleri ve şirkten temizlenenleri sever dediler. Saîd bin Cübeyr (rahımehullah) Allahü teâlâ, şirkten tevbe edenleri ve günahtan temiz olanları sever dedi. Bâzıları küfürden tevbe eden ve îman ile temiz olanları sever dedi. Bâzıları, Allahü teâlâ büyük günahlardan tevbe edip, küçük günahlardan temizlenenleri, temizlenmeğe uğraşanları sever dediler. Bâzıları da günahlardan tevbe edenleri ve ayıblardan temizlenenleri sever dediler. Bâzıları da tevvâb o kimsedir ki, her günah ettikçe, tevbe eder. Nitekim Allahü teâlâ: **«Allahü teâlâ çok tevbe edenleri mağfiret eder»** buyuruyor dediler.

İHLÂS'a gelince: Allahü teâlâ Zümer sûresi üçüncü, Hac sûresi otuz yedinci ve Bakara sûresi yüz otuzdokuzuncu âyet-i kerîmelerinde ve diğer âyet-i kerîmelerde ihlâsın önemini bildiriyor.

İhlâsın ne demek olduğunda çeşitli diyenler olmuştur. Hasan (rahımehullah) diyor ki, Huzeyfe'ye (radıyallahü anh) ihlâs nedir? dediğimde, Huzeyfe bana: Ben de aynı şekilde Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) sormuştum. Buyurdu ki: **«Cebrâil aleyhisselâma ihlâsı sordum. Dedi ki, Allahü teâlâ'ya ihlâsı sordum. Allahü teâlâ, ihlâs, benim**

sırrımdan bir sırdır. Onu kullarımdan sevdiğim kimsenin kalbine koyar, orada muhafaza ederim buyurdu», cevabını verdi.

İdrîs-i Havlânî (rahımehullah) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Her hak için bir hakikat vardır. Kul Allahü teâlâ için edindiği ilimden bir şey'e hamd ve şükretmedikçe, ihlâsın hakikatine kavuşamaz.»**

Saîd bin Cübeyr (rahımehullah): «İhlâs, kulun din ve amelini Allah için hâlis etmesi, dîninde Allahü teâlâ'ya bir şey'i ortak, ameliyle bir kimseye riyâ ve gösteriş yapmamasıdır», dedi.

Fudayl (rahımehullah): «İnsanlar için amel yapmamak riyâdır. İnsanlar için amel yapmak ise şirkdir. İhlâs, Allahü teâlâ'nın riyâ ve şirk üzerinde sana azâb etmesinden korkmandır» dedi.

Yahyâ bin Muâz (rahımehullah): «İhlâs Nahl sûresinin altmışaltıncı âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, sütü hayvanın kan ve bağırsaklarındaki şeylerden ayırmak gibi, amelleri, ayıblardan ayırmak ve uzak tutmaktır» dedi.

Ebû Hüseyin Bûşencî (rahımehullah): «İhlâs, kirâmen kâtibîn meleklerinin yazmadığı, şeytanın bozmadığı ve insanın da muttali' olmadığı şeydir» dedi.

Ruveym (rahımehullah): «İhlâs, kendi fi'lini, amelini görmenin kalkmasıdır» dedi.

Bâzıları da: İhlâs kendisiyle Hak murâd ve sıdk kasdolunan ameldir dediler. Bâzıları da, ihlâs, âfet karışmıyan, ruhsat ve te'viller bulunmıyan şeydir dediler. Bâzıları da, ihlâs, insanlardan gizli, her bağlantılardan kurtulmuş ameldir dediler.

Huzeyfe-i Mer'aşî: «İhlâs, zâhirde ve bâtında (içte ve dışta) kulun, işlerinde eşit ayni olmasıdır» dedi.

Ebû Ya'kub-ı Mekfûf: «İhlâs, kulun günahlarını gizlediği gibi, sevab ve iyiliklerini de gizlemesidir» dedi.

Sehl bin Abdullah: «İhlâs, amelden ihlâsdır» dedi.

Enes (radıyallahü anh) hadîs-i şerîfde: **«Müslimanın kalbi üç şeyde olmalı, ya'nî yalnız Allah için amel yapmakta, sevilen işleri nasîhatte, müslimanların cemâatine devamda ve düşüncelerden kurtulmakta olmalıdır»** buyuruldu dedi. Bâzıları da: İhlâs, kulun tâati ile yalnız Allahü teâlâ-ya yaklaşmayı kasd ve irâde etmesi ve insanlardan hiçbirini murâd etmemesi, insanlar için yapmacık, göstermecilik yapıp, onlardan medh ve övgü kazanma sevdâsında olmaması, insanların sevgi ve teveccühünü elde etmeyi bırakıp, tâatiyle nefsinden kötüleme ve aşağılamağı gidermeği arzû etmemesidir dediler.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah): «İhlâs, ancak ihlâsda sıdk, doğruluk ve bunda sabır ile tamam olur. Sıdk da, ancak kendisinde ihlâs ve ona devamda sabırlı olmakla tamam olur» dedi.

Ebû Ya'kub Sedî: «İhlâslarında, İhlâs müşâhede edenlerin ihlâsı, bir başka ihlâsa muhtac olur» dedi.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah): «Üç şey'i, ya'nî insanların övme ve ayıblamasını aynı görmek, amellerini görmemek ve ameliyle âhırette sevâbın gereğini unutmak, ihlâsın alâmetlerindendir» dedi. Yine Zinnûn (rahımehullah) : «İhlâs, düşmanın onu bozmasından korunan ameldir» dedi.

Osmân-ı Mağribî (rahımehullah): «İhlâs, nefsin kendisinden hiç bir şekilde haz ve nasîbi olmıyan şeydir. Bu avâmın ihlâsıdır. Seçilmişlerin ihlâsı, kendilerinden meydana gelen şeylerde, kendilerine ihtiyâr, irâde görmemeleri görünüş îcabı kendilerinden meydana gelen tâati, kendilerinden bilmemeleri ve görmemeleri ve saymamalarıdır» dedi.

Ebûbekr Dekkak (rahımehullah): «Her muhlisin ihlâsında meydana gelen noksanlık, o muhlisin ihlâsını görmesidir. Allahü teâlâ bir muhlis kulunu, ihlâsında hâlis yapmak istediğinde, o kulun ihlâsından, ihlâsını görmeği kaldırır. O zaman muhlâs olur» dedi.

Sehl (rahımehullah): «Riyâyı ancak muhlis, ya'nî ihlâs sâhibi bilir» dedi.

Ebû Saîd-i Harraz (rahımehullah): «Ârifin riyâsı, mürîdlerin ihlâsından üstündür» dedi.

Osman (rahımehullah): «İhlâs, kendini yaratana devamlı bakmakla, insanların görmesini unutmaktır» dedi.

Sırr-i Sekatî (rahımehullah): «Bir kimse kendisinde bulunmıyan bir şeyle, insanlara görünse, kendini kendinde olmıyan şeyle süslese, Allahü teâlâ'nın nazarından düşer» dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî (rahımehullah): «İhlâs, Allahü teâlâ ile kulu arasında bir sırdır. Melek bilmez ki yazsın, şeytan anlamaz ki bozsun» dedi.

Rüveym (rahımehullah): «Amelde ihlâs şöyledir ki, sâhibi onun üzerine iki dünyada karşılık ve haz murad etmez» dedi.

İbn-i Abdullah (rahımehullah): «Nefse hangi şey zordur? sorusuna, ihlâsdır denir. Zîra nefse ihlâsdan pay ve nasîb yoktur» dedi. Bâzıları da ihlâs, ameli üzerine Allahü teâlâ'dan başka şâhid tutmamaktır dediler. Bir kimse dedi ki, Cum'a nemazı vaktinden önce, Sehl bin Abdullah'a gittim. İçerde yılan gördüğümden, bir ayağım önde, diğeri arkada kaldı. O anda Sehl bin Abdullah bana, içeri gir. Zira bir kimse, yeryüzünde korktuğu bir şey bulunursa, îmânın hakîkatına kavuşamaz dedi. Yine, Cum'a nemazında bulunmak ister misin? dediğinde, ben, benimle mescid arasında bir gün bir gecelik mesâfe vardır dedim. Elimi tuttu. Çok kısa bir zamanda mescidi gördüm. Sehl ile berâber mescide girip, Cum'a nemazını kılıp çıktığımızda Sehl bin Abdullah durup insanlara bakardı. İnsanlar mescidden çıkarlardı. Sehl bin Abdullah, **Lâ ilâhe illâllah** câmiye gelen çoktur, fakat muhlisler azdır dedi. Sonra yine buyurdu ki: İbrâhim Havas (rahımehullah) ile bir yolculukta idim. Yılanı çok olan bir yere

geldik. İbrâhim Havas orada su ibriğini yere koyup oturdu. Ben de oturdum. Gece ve havanın serinliğinde yılanlar çıkınca ben şeyhe seslendim. Şeyh bana, Allahü teâlâ'yı zikreyle dedi. Ben o anda Allahü teâlâ'yı zikretmekle yılanlar geri döndü. Sonra tekrar yaklaştıklarında şeyhe seslendim. Bana Allah'ı zikreyle dedi. Velhâsıl sabaha kadar, kesilmeden bu hal devam etti. Sabah olunca, şeyh kalkıp yola koyulunca, ben de onunla gittim. Hırkasından halka olmuş büyük bir yılan düştü. Bunu görünce şeyhe, siz bu gece yılanı duymadınız mı? dedim. Duymadım ve çoktan beri bu geceden iyi uyku uyumadım dedi. Ebû Osman, gaflet korkusunu zevk etmiyen, zikrin ünsiyyetini bulamaz dedi.

ÂBİD VE ÂRİFLER HER HALDE RİYA VE UCUBDAN SAKINMALIDIR

Her ibâdet edenin ve ârifin her halde riyâ ve ucubdan [gösteriş için] yapmak ve kendini beğenmekten sakınması lâzımdır. Zîra sapık ve bozuk arzûlar, çirkin şehvet ve isteklerle Allahü teâlâ ile kul arasında perde olan lezzetlerin menşei alçak nefsidir. Kul ebdaller ve sıddîklar makamına erişse de, can bedende bulunduğu müddetçe nefsin aldatılmasından kurtulmağa çâre yoktur. Bu yüksek haller kendisinde bulunsa, nefsin zararlarından kurtulmuş ve emîn olmuş gibi görünse de yine böyledir. Çünkü biz ma'sum değiliz. Çünkü ismet [ya'nî ma'sum olmak, ya'nî istese de günah işlememek ve yaratılış îcâbı günah işlememek] peygamberlere mahsusdur. Peygamberlikle, evliyalık arasındaki fark da bundandır. Allahü teâlâ riyâ ve gösteriş için yapanları korkutmuş, nefsin hîlelerine aldanmamak için uyarmıştır. Bâzan Kur'ân-ı kerîm ile, bâzan haber, eser ve Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek diliyle nefse uymaktan men'etmiş ve uymamağı emreylemiştir. Nitekim Mâûn sûresinde: **«Namazlarında gevşek davrananlara şiddetli azab vardır. İnsanların övmesi için onlar amellerinde riyâ yaparlar ve zekâtlarını müstehak olanlara vermezler»**, Sâf sûresi, ikinci âyetinde: **«Ey îman edenler! Yapmadıklarınızı niçin söylersiniz?»** Kehf sûresi yüzonuncu âyetinde: **«Rabbin likasını istiyen sâlih ameller yapsın. İbâdetinde Rabbine kimseyi ortak etmesin.»** Âl-i İmran sûresi yüz altmışyedinci âyetinde: **«Kalblerinde olmayanları dilleri ile söylerler»**, Tevbe sûresi, otuzdördüncü âyetinde: **«Âlimlerden ve zâhidlerden** (öyle görünenlerden) **insanların mallarını bâtıl olarak yiyip Allahü teâlâ'nın yolundan kalanlar çoktur»** buyuruyor. Kur'ân-ı kerîmde bunlara benzer âyetler çoktur.

Allahü teâlâ Dâvud aleyhisselâma, nefsin arzûlarını terk eyle. Zîra mülkümde hevâdan [nefsin isteklerinden] başka benimle münâzaa, kavga eden yoktur demiştir. Allahü teâlâ: **«Nefsin isteklerine uyma, seni Allah yolundan saptırır»** buyuruyor ve nefsin arzûlarına uymaktan yasaklıyor.

Şeddâd bin Evs (radıyallahü anh) diyor ki: Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) yanına vardığımda, mübârek yüzlerinde beni üzen bir hâl gördüm. Yâ Resûlâllah, size ne oldu ki, sizi üzüntülü görüyorum dedim. Buyurdu ki: **«Benden sonra, ümmetim için şirkden korkarım.»** Yâ Resûlâllah, sizden sonra ümmetiniz şirke mi saplanırlar? dedim. **«Ümmetim güneşe, aya, puta ve taşa tapmazlar. Ancak amellerinde riyâ ederler. Riyâ ise şirktir** [gizli şirktir] buyurdu ve sonra: **«Allahü teâlâ'nın likasını istiyen, sâlih amel yapsın. Ve ibâdetinde Allahü teâlâ'ya bir şey'i ortak etmesin»** âyet-i kerîmesini okudu dedi. Bir hadîs-i şerîfte: **«Kıyâmet günü mühürlü defterler getirilir. Allahü teâlâ meleklerine, şunları atınız, şunları kabûl ediniz» der. Melekler, yâ Rabbi, izzet ve celâline yemîn ederiz ki, bu defterlerin ve sahifelerin içinde yazılı olanları, biz ancak iyi biliriz dediklerinde Allahü teâlâ: Evet öyledir. Ya'nî iyi cinsindendirler, ancak oradaki amel benden başkası için işlenmiş bir ameldir. Ben ise, ancak benim rızam için yapılmış olan ameli kabûl ederim buyurur»** buyuruldu.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) düâlarında: **«Yâ Rabbi, dilimi yalandan, kalbimi nifaktan, amelimi riyâdan, gözümü hiyânetten temiz eyle. Zîra sen, yasak ettiğin şey'e bakan hâin gözleri, sînede gizli olan şeyleri bilirsin»** derdi. Diğer bir hadîs-i şerîfte: **«Beş şeyden beş şey'e rağbet ediniz: Yemekten zühde, riyâdan ihlâsa, kibirden tevâzu'a, aldırmamazlıktan nasîhate rağbet ediniz, câhillikten ilme dâvet eden âlimlerin yanında oturunuz, onlarla sohbet ediniz»** buyurdu. Hadîs-i kudsîde: **«Ortakların hayırlısı benim, bir kimse amelinde birisini bana ortak ederse, o amel o ortağım içindir. Benim için değildir. Ben ise, ancak benim için hâlis olan ameli kabûl ederim. Ey insan oğlu! Ben hayırlı taksîm ediciyim. Sen benden başkası için yaptığın amele bak. Onu kim için yaptıysan karşılığını, ecrini o versin»** buyuruldu.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Âhiret işlerini dünya için yapmadıkları müddetçe bu ümmeti, dinde yükseklik, memleketlerde yerleşme ile müjdele. Bir kimse âhiret amelini dünya için işlerse, o ameli makbûl değildir. Âhirette o amelinden ötürü mükâfatı yoktur»** buyuruldu.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ âhiret niyyetiyle, dünyayı verir. Fakat dünya niyyeti üzerine âhiret ni'metini vermez»** buyuruldu.

Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Mi'rac gecesi bir kavme uğradım. Ateşten makaslarla dudaklarını keserlerdi. Cebrâil aleyhisselâma bunlar kimlerdir? dedim. Cebrâil aleyhisselâm: Ey Muhammed, onlar senin ümmetinin âlim ve hatîbleridir. Bir şey'i söylerler, kendileri yapmazlar. Ma'rûfu söylerler, münkeri işlerler. İnsanlara iyilik yapmağı emrederler, kendilerini unuturlar dedi»** buyuruldu.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Ümmetim için en korktuğum şey, dilde ilim çok çok olup, kalbi câhil ve gâfil bulunan, ilmini san'at hâline getiren münâ-**

fıklardır. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, size yalancı hükümdarlar ve fâcir yardımcıları, hakkı gözetmiyen âlimler, fâsık Kur'ân-ı kerîm okuyucuları ve câhil âbidler hükmetmeyince kıyâmet kopmaz. Allahü teâlâ onlara zulüm fitnesini verir. Onlar yehudîlerin taşkınlıkla zulme başlamaları gibi, sonunun ne olacağını düşünmeden zulme, haksızlığa girişirler. Bununla İslâm binası yıkılmağa yüz tutar. Hattâ Lâ ilâhe illâllah denmez olur» buyuruldu

Adî bin Hâtem'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Kıyâmette bir takım kimseler büyük azabla getirilir. Allahü teâlâ, siz yalnız iken kibir ve azamette benimle kavga ederdiniz. İnsanlarla bulunduğunuz zaman, sevgi ve tevâzu' gösterir, insanların görmesi için hediye ve sadaka verir, benim rızâm için yapmazdınız. Ta'zîminiz insanlara idi, bana değil. İzzet ve celâlime yemîn ederim ki, bu günlerde elîm azabları size tattırırım buyurur»**, buyuruldu.

İmâm-ı Mücâhid (rahımehullah) bildirir: «Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimse gelip, yâ Resûlâllah! Ben bir sadaka verip, onunla Allahü teâlâ'nın rızâsını isterim. Hakkımda iyi söylenmesini de arzû ederim dediğinde, Allahü teâlâ'nın: **«Allahü teâlâ'nın likasını istiyen, sâlih amel işlesin ve Rabbine ibâdette kimseyi ortak etmesin»** âyet-i kerîmesi gelmiştir.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Âhir zamanda bir takım insanlar çıkar. Dîni dünya ile bozarlar. İnsanlara yumuşak görünürler. Şekerden tatlı dil kullanırlar. Halbuki kalbleri kurtların ve canavarların kalbleri gibidir. Her an kötülük ve fenâlık düşünürler. Allahü teâlâ, onlar bana mı gururlanırlar buyurup, zâtıma yemîn ederim ki, üzerlerine bir fitne ve belâ gönderirim ki, halîm olanlar da hayrân olurlar. Şaşırırlar buyurur»**, buyuruldu.

Dahrâ'nın Ebû Habîb'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Melekler, bir kulun amelini çıkarırlar. O ameli çok ve temiz görürler. O amel ile Allahü teâlâ'nın dilediği makama varırlar. Allahü teâlâ meleklere, siz benim kulumun görünüşteki amelini muhafaza ediyor, ben ise onun içine, kalbine bakıyorum. Benim şu kulum amelini hâlis yapmadı. Siz onun yerini Siccîn ve Cehennem yazınız diye vahyeder. Melekler bir başka kulun amelini çıkarırlar. Amelini az ve aşağı görürler. O amel ile Allahü teâlâ'nın dilediği yere kadar varırlar. Allahü teâlâ o meleklere, siz kulumun görünüşteki amelini muhafaza edersiniz, ben ise onun kalbine bakarım. Benim şu kulum amelini yalnız benim için yapmıştır. Makamını İlliyyînde yazınız buyurur»** buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kıyâmet günü olunca, herkes hüküm ve kazâyı gözeterek, dizleri üzerinde iken, Allahü teâlâ insanlar arasında hükmeder. En önce çağrılan, Kur'ân-ı kerîmi toplayan bir kimse, cihadda katlolan bir kimse ve malı çok**

olan bir kimsedir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi toplayan kimseye: «Bildiğin şey ile hangi amelleri yaptın» buyurur. O kimse gece gündüz Kur'ân-ı kerîm okudum, onunla amel ettim der. Allahü teâlâ ona, yalan söyledin. Filân kimse Kur'ân-ı kerîm okuyucusudur desinler diye düşündün ve sana okuyucu da dendi der. Malı çok olana, sana verdiğim mal ile yaptın? buyurduğunda, sıla-i rahim yaptım. Sadaka verdim. Zekât verdim der. Allahü teâlâ, yalan söyledin. Sen, sana cömerd insandır desinler diye düşündün. Sana cömert kimsedir de dendi buyurur. Allah yolunda cihadda katlolan kimse getirilir. Allahü teâlâ ona, sen cihadda, çarpışmada ne için bulundun? buyurur. Yâ Rabbi, senin yolunda çarpıştım. Senin yolunda öldüm der. Allahü teâlâ, yalan söyledin, sen, filân kimse kahramandır, cesûrdur desinler diye düşündün. Sana cesûr ve kahraman da dendi buyurur» buyurduğunu sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ellerini dizlerine vurup: **«Ey Ebâ Hüreyre, şu üç kimse, kıyâmette Cehennemin kızdırılmasında kullanılacak olanların en öncekileridir»** buyurdu.

Adî bin Hâtem-i Tâî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Kıyâmette Cehennemliklerden bir kısmının, Cennet tarafına götürülmeleri emredilir. Cennete yaklaşıp, Cennetin kokusunu aldıklarında, Cennetin köşk ve saraylarına ve Allahü teâlâ'nın Cennet ehli için hazırladığı ni'metlere baktıklarında: Onları geri döndürünüz, Cennetten nasîbleri yoktur sesi duyulur. Bu durumda onlar, öncekilerde ve sonrakilerde eşine rastlanmayan pişmanlık ve hasretle geri dönerler ve: «Yâ Rabbi, keşke sevdiklerin için hazırladığın ni'metleri bize göstermeden önce bizi Cehenneme koysaydın derler. Allahü teâlâ, sizin için böyle yapmağı diledim. Çünkü siz yalnız iken kibriyâ ve azamette benimle boy ölçüşmeğe kalkar, insanlar arasında ise, sevgi ve tevâzu' içinde bulunurdunuz. Kalbinizde bulunanın aksini gösterirdiniz. Hediyye ve sadakanızı, benim için olmayıp, insanları görsün, bilsin diye verirdiniz. İnsanları yüceltir, büyük bilir, bunları benim hakkım bilmezdiniz. Bana böyle davranmazdınız. İnsanlar görsün diye amel edip, rızâm için yapmazdınız. Bugün büyük sevablarımdan mahrumsunuz. Size şiddetli azabları tattırırım der»** buyuruldu.

İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ Adn Cennetini yarattığında, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kalblerin düşünmediği şeyleri onda yarattı. Sonra Adn Cennetine söyle diye emretti. Cennet-i Adn üç def'a: «Mü'minler muhakkak kurtuldu»** dedi. Sonra **«Ben bahil ve mürâî olanların hepsine harâmım dedi»** buyuruldu.

Kıyâmet günü Cehennemden kurtuluş nasıl mümkün olur diyen kimseye: **«Allahü teâlâ'yı aldatmağa kalkışmıyasın»** buyuruldu. Allahü teâlâ'yı aldatmak nasıl olur? deyince, Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve

sellem): «**Allahü teâlâ'nın emri ile amel edip, onun zâtından başkasını murâd etmemle olur. Sen riyâdan sakın! Zira riyâ Allahü teâlâ'ya şirktir** [gizli şirktir]. **Mürâî kıyâmet günü insanlar arasında dört isimle çağrılır: Ey kâfir, ey fâcir, ey gâdir, ey hâsir! Senin amelin zâyi', ecrin bâtıl oldu. Bugün senin bir nasîbin yoktur. Ey hîlekâr! Kim için amel yaptıysan, karşılık ve sevâbını ondan iste denir»** buyurdu. Riyâ, gösteriş ve nifaktan Allahü teâlâ'ya sığınınız. Bunlar Cehennemliklerin amelleridir. Nitekim Allahü teâlâ Nisâ sûresi yüz kırkbeşinci âyetinde: **«Elbette ki münâfıklar Cehennemin en alt tabakasındadırlar»** buyurup, münâfıkların, Fir'avn ve Hâmân ile beraber, Cehennemin en dibinde olduğunu bildiriyor

Denirse ki, bâzı haberlerden anlaşılıyor ki, insanların görmesi amele zarar vermez. Nitekim Veki'in Süfyân'dan, onun da Habîb'den, onun Ebû Sâlih'ten, onun da Ebû Hüreyre'den bildirdiği hadîsde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir kimse gelip, yâ Resûlâllah, amelimi yapar, onu gizli tutarken, başkası bunu görür ve onların, bu hâli benim hoşuma gider. Benim için o amelde sevab var mıdır? sorar. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Senin için iki ecir vardır. Hem gizlilik, hem de görülme ecirleridir»**, buyuruldu. Bâzıları bu hadîs-i şerîf şöyle yorumlanır ki, o kimsenin hoşuna giden, insanların amelde, onun yaptığını yapmalarıdır. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) onun bu hâlini, güzel örnek olduğunu bilip, onun için ona: **«Senin için iki ecir vardır. Biri amelin, diğeri de insanların sana uymalarından ötürüdür»** buyurdu. Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse iyi bir çığır açarsa sevâbını alır, onunla kıyâmete kadar amel edenlerin sevâbı kadar da sevab alır»** buyuruldu. Kendine iyi gelmesi bu şekilde olmazsa, ecir ve sevab alamaz. Çünkü ucub, ya'nî kendini beğenmek kulu Allahü teâlâ'nın nazarından düşürür dediler.

Hasan-ı Basrî (rahımehullah) der ki: Ucub ve riyâ ehli ile karşılaşırsın. Elbiseleri ve yüzleri beyaz, ahlâkları kötüdür. Dillerinde fesâhat, bakışlarında kesinlik vardır. Fakat kalbleri ölüdür. Sen bir takım beden ve cesed görürsün ki, onlarda kalb yoktur. Sen bir ses duyarsın, meydanda eşi yoktur. Dillerinde ucuzluk ve bolluk, kalblerinde kıtlık vardır. Hattâ Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) Eshâbından bir cemâat bana şöyle bildirdiler ki: **«Bu ümmetin âbidleri, âmirlerine, devlet başkanlarına meyletmedikçe, sâlihleri fâcirleriyle arkadaşlık ve sohbet etmedikçe, seçilmişleri kötülerinden emîn olmadıkça, Allahü teâlâ bu ümmeti korur. Bunları yaparlarsa, Allahü teâlâ onlardan korumasını kaldırır, onları fakirliğe mübtelâ eder ve kalblerini korku ve endişe ile doldurur. Zâlimleri, cebbarları onlara musallat edip, onlardan çeşitli azab ve sıkıntılar görürler»** dedi.

Yine Hasan-ı Basrî (rahımehullah) buyurur: O kul ne kötüdür ki,

mağfiret diler, halbuki ma'sıyet (günah) işler. Kendisini emîn tanımak ve yanında başkaları emânet bıraksın diye, görünüşte huşu', hudu' ve tevâzu' eder. Böylece hiyânet işler. Münkerden, kötülüklerden nehyeder, kendisi ise uyanmaz ve sakınmaz. Ma'rûfu emreder. Kendisi işlemez. Vücûdu sağlam olunca, pişman olur. Fakîr ise, üzülür. Zengin ise fitneye kapılır. Kurtuluş bekler. Halbuki amel etmez. Azabdan korkar, yasaklardan kaçınmaz. Fazlalığı ister, şükretmez. Sevâb ister, sabretmez. Uykuda acele, oruçta te'hirli davranır.

Yine Hasan-ı Basrî (rahımehullah) bir gün güzel elbise giyiyordu. Fırkad-ı Sencî de üzerinde yünden bir cübbe olduğu halde Hasan-ı Basrî'nin meclisinde oturuyordu. Hasan-ı Basrî, Fırkad-ı Sencî'ye hitâb ederek: «Benim elbisem, Cennet ehli elbisesidir. Senin elbisen ise Cehennem ehli elbisesidir. Cehennemlikler, zühd ve takvâyı elbiselerinde, kibirlerini sînelerinde tutarlar. Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, onlardan birinin yün cübbesi, zenginin süslü, sırmalı, iyi elbisesinden daha çok ucuba, kendini beğenmeğe çağırır. Dikkat ediniz, uyanınız ve biliniz ki, hükümdar elbisesi giyip nefsinizi korku ile öldürünüz, buyurdu.

Ömer (radıyallahü anh): «Sen yün kalbli, pamuk elbiseli ol» buyurdu.

Velhâsıl insanlar elbise husûsunda üçe ayrılır: Onlar da etkıyâ, evliyâ ve büdelâ elbiseleridir. Etkıyânın, ya'nî müttakîlerin elbisesi, üzerinde kul hakkı olmayan şer'an halâl elbisedir. Elbiselerinin kumaşı, yün, pamuk, beyaz ve mâvî olması aynıdır. Evliyânın elbisesi, nefsî arzûlarının kırılması ve derecelerinin ebdaller derecesine erişmesi içindir. Avret yeri örtülebilecek olan ve zarurî olarak vücutları için lüzumlu olan elbisedir. Büdelânın elbisesi, şerîatın hudûdunu koruyacak miktardadır. Bâzan bir kıratlık [çok ucuz] bir gömlek, bâzan yüz altınlık bir kaftan olur. Onlar pahalıyı istiyecek, ucuz ile kırılacak istek sâhibleri değillerdir. Onlar ancak Allahü teâlâ'nın keremine uyuculardır. Bunlardan başka elbiseler, câhillikten, âdetten ve nefsin arzûlarındandır.

BEYD GÜNLERİ VE ÜSTÜNLÜKLERİ

Ebû Nasr babasından, o da isnâd ile Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirir: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) elimden tuttu ve: **«Allahü teâlâ yeri Cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları Pazar günü, ağaçları Pazartesi, mekrûhu Salı günü, hayrı, iyiliği Çarşamba günü, hayvanları Perşembe günü, Âdem aleyhisselâmı Cum'a günü, ikindi ile akşam arası yarattı»** buyurdu dedi.

Ebû İshak'ın, Cerîr'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Her aydan üç günü, ya'nî onüçüncü, ondördüncü ve onbeşinci günü oruç tutmak, senenin hepsini oruç tutmak gibidir»** buyuruldu. İbni Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ), Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi

ve sellem) seferde ve hazerde eyyâm-ı beydde oruç tutmağı terketmediği bildirilmiştir.

Şa'bî, İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirir: Resûlüllah'tan duydum: **«Bir kimse her aydan üç gün oruç tutsa, sabah nemazının iki rek'at sünnetini kılsa, sefer ve hazerde vitir nemazını terk eylemese, Allahü teâlâ ona şehîd sevâbı yazar»** buyurdu. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah bana üç şey vasıyyet etti. Onları vefât edinciye kadar terketmem. Bunlar, her aydan üç gün oruç tutmak, vitir ve kuşluk nemazlarıdır.

Antere der ki, ben Alî'ye (radıyallahü anh) her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günlerine niçin **(eyyâm-ı beyd)** denir dedim. Buyurdu ki, Allahü teâlâ Âdem aleyhisselâmı Cennetten yeryüzüne indirdiğinde, güneş yakıp cesedini karartmıştı. Cebrâil aleyhisselâm gelip, vücudunun beyaz olmasını ister misin? dedi. Âdem aleyhisselâm evet isterim cevabını verdi. Cebrâil aleyhisselâm: «Ey Âdem, sen ayın onüçüncü, ondördüncü ve onbeşinci günleri oruç tut dedi. Âdem aleyhisselâm, bu günlerin birincisini oruç tutunca, vücudunun üçte biri, ikinci günü tutunca, üçte ikisi, üçüncü gün ise bütün vücudu beyaz oldu. Bunun için bu günlere (eyyâm-ı Beyd), beyazlık günleri denir. Kuteybî, **(Edebü'l-Kâtib)** adındaki kitabda, bu günlere (eyyâm-ı beyd) denmesi, o günlerin gecelerinde, ay akşamdan sabaha kadar görünüp, etrafın beyaz olmasındandır diyor.

BÜTÜN SENE ORUÇ TUTMAK

Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile Hazret-i Ömer'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Orucun efdali Dâvud aleyhisselâm'ın orucudur** [bir gün tutup, bir gün tutmamaktır]. **Yılın hepsini oruç tutan nefsini Allahü teâlâ'ya hibe etmiştir»** buyuruldu. Ebû Mûsâ'l-Eş'arî'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Senenin tümünü oruç tutana Cehennem dar olur. Kendinde ona yer vermekten kaçınır»** buyuruldu. Sa'd bin İbrâhim, Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ), bütün seneyi oruç tutardı dedi. Ebû İdris Ebû Mûsâ'l-Eş'arî (radıyallahü anh) bütün seneyi oruç tutardı. Beli yay gibi olmuştu. Kendisine, ey Ebû Mûsâ, nefsine biraz rahat versen iyi olur dediğimde; bana, nefsimin rahatını isterim. Ancak meydanda müsâbakaya, yarışa hazırlanmış atlılar görüyorum. Bunun için âyet-i kerîmede, Allahü teâlâ'ya yakınlığı bildirilen sâbikûndan olmak arzûsuyla nefsime rahat vermiyorum cevabını verdi.

Ebû İshak bin İbrâhim bana dedi ki, Ammâr Râhib şöyle bildirdi: Rü'yamda Sekînetü'z-Züfâriyye'yi gördüm. (Sekîne-i Züfâriyye, sağlığında bizimle beraber Basra yakınındaki Eble kasabasında İsâ bin Zâzân'ın meclisinde bulunurdu. Bilhassa Basra'dan kalkıp, onun ziyâretine ge-

lirdi.) Sekîne'ye: «Ey Sekîne, İsâ bin Zâzân'a âhırette ne yaptılar? dediğinde, Sekîne güldü ve ey Ammâr, İsâ bin Zâzân, pahalı ve kıymetli hulleler giydi. Hizmetçileri de çoktu. Ellerinde kâse ve ibrikler etrafında dolaşırlardı. Sonra yine süslendi dedi. İsâ bin Zâzân'a, yemîn ederim ki oruç seni çökertti, ey karî, denildi. Çünkü İsâ bin Zâzân o kadar oruç tutardı ki, beli yay gibi bükülmüş, dermansız kalmış, sesi de kısılmıştı.

Enes ve Talha (radıyallahü anhümâ) derler ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), İslâmın yayılması için gazâlarla uğraştığı için her gün oruç tutmakla meşgul olmazdı. Ebûbekr bin Abdürrahman bin Hars bin Hişâm: «Resûlüllah gayet sıcak bir günde oruçlu idi. Havanın sıcaklığından ve susuzluğundan ötürü, mübârek başlarına su döküldüğünü baş gözü ile gören bir kimse anlattı» dedi. Bir rivâyette Hazret-i Alî (radıyallahü anh), Resûlüllah'ın bir gün oruç tuttuğunu, bir gün yediğini bildirmiştir. Câbir (radıyallahü anh) anlatır: Ömer (radıyallahü anh) Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem): Yâ Resûlâllah, senenin hepsini oruç tutan için ne buyurursunuz? dediğinde: **«O kimse oruç tutmamış, iftar da etmemiştir»**, ya'nî sanki bunlardan hiç birini yapmamıştır buyurdu. Bâzıları bu hadîs-i şerîf, bütün seneyi oruç tutmuş olup, bayram günleri ve teşrik günleri (Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günleridir) de oruç açmayan kimse içindir dediler. Nitekim İmâmımız Ahmed bin Hanbel (rahımehullah) de böyle demiştir (28). Ama o günler yeyip, yılın diğer günlerini oruç tutmakta yasak yoktur. Belki anlattığımız fazîletler o kimse için vardır.

ORUCUN ÜSTÜNLÜĞÜ

Ebû Nasr'ın isnâdı ile Selâm bin Kays'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse istiyerek Allah rızâsı için bir gün oruç tutsa, Allahü teâlâ onu, karga yavrusu, uçup ihtiyarlayıncaya kadar uçup gittiği mesâfe miktarınca Cehennemden uzak eder»** buyuruldu.

Ebû Derdâ'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Allah yolunda cihadda bir gün oruç olsa, Allahü teâlâ onunla Cehennem arasında, genişliği yerle gök arası kadar olan hendek yapar»** buyuruldu. Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Allah yolunda cihadda bir gün oruçlu olsa, Allahü teâlâ onun yüzünü, yetmiş senelik mesâfe kadar Cehennemden uzak eder»** buyuruldu.

Hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Oruç-**

---

(28) Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh), büyük âlim ve eşsiz velî olduğundan, önceleri Şâfiî mezhebinde iken, sonraları Hanbelî mezhebinin ehli kalmıyor diye, Hanbelî mezhebine geçmiştir.

lu olarak sabahlayan kimseye gök kapıları açılır. A'zâsı tesbih etmektedir. Birinci kat gökteki melekler onun için, o gün güneş batıncaya kadar istiğfâr ederler. Nâfile iki rek'at nemaz kılsa, gök ona nûr bağışlar. Cennetteki hûr-i ayndan eşleri, Allahü teâlâ'ya yalvarıp, yâ Rabbi, biz o oruçluyu görmeği çok arzû ederiz, onu bize kavuştur. Tesbîh ve tehlîl ederse, ona yetmiş bin melek gelip, güneşin batışına kadar sevâbını yazarlar», buyuruldu.

Ebû Sâlih'in Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«İnsana yaptığı her iyilik için, yüzden yediyüze kadar o sevâbın on katı yazılır. Ancak oruç böyle değildir. Zîra Allahü teâlâ, bâzı kitablarında, oruç benim içindir, karşılığı ancak benim. Oruçluyu kendime yaklaştırırım. Oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâ katında misk kokusundan üstündür»** buyuruldu.

Hazret-i Alî (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah'tan işittim. Buyurdu ki: **«Orucun, yemekten ve istediği şerbetten men'ettiği kimseyi, Allahü teâlâ Cennet yemeği ve şerbeti ile doyurur.»**

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Her amel sâhibi için, Cennet kapılarından bir kapı vardır. Onlar o amel sebebi ile o kapıdan çağrılırlar. Oruç tutanlar için de bir kapı vardır. Onlar da o kapıdan çağrılır. O kapının adı Reyyândır»** buyuruldu. Bunu buyurunca Ebûbekr (radıyallahü anh): Yâ Resûlâllah, bir kimse bu kapıların hepsinden çağrılır mı? diye arz etti. **«Evet, ey Ebâ Bekr, bir kimse o kapıların hepsinden çağrılır. Ümid ederim ki, sen o kapıların hepsinden çağrılırsın»** buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Her şey'in bir kapısı vardır. İbâdetin kapısı oruçtur»** buyuruldu.

Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruca devâm ediniz ki, kalbinizi hâlis ve sâf yapasınız»** buyuruldu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruç sabrın yarısıdır. Her şey'in zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur»** buyuruldu. Ebû Evfâ'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruçlunun uykusu ibâdet, sükûtu tesbîh ve ameli makbûldür»** buyuruldu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Kıyâmette oruçlular için altından sofra kurulur. Üzerinde balık bulunur. Oruçlular ondan yerler. İnsanlar ise onlara bakarlar»,** buyuruldu.

Ahmed bin Havârî, Ebû Süleyman'dan anlatır. Ebû Süleyman der ki, Ebû Alî Asem, dünyada işittiğim en güzel bir hadîs-i şerîfi bana bildirdi. Hadîs-i şerîf şöyledir: **«Oruçlular için, kıyâmet günü bir sofra kurulur. Üzerinden yerler. İnsanlar o anda hesabdadırlar. İnsanlar, yâ Rabbi, biz hesabdayız. Onlar ise yemek ve zevk ile meşgullerdir derler. Allahü teâlâ, onlar ya'nî oruçlular, çok zamanlar oruçlu olduklarında siz yerdiniz. Onlar geceleri ibâdet yaptıkları zaman siz uyurdunuz buyurur»** dedi.

İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruçlular,**

kabirlerinden kalktıkları zaman, ağızlarından misk kokusu gelir. Onlar Arşın gölgesinde bulundukları halde, onlara Cennetten sofra getirilip yerler» buyuruldu. Süfyan bin Uyeyne der ki, bana geldi ki, oruçluya iftar ettiği şeyden süâl olunmaz.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ, oruç benim içindir. Karşılığı benim. Oruçluyu kendime yaklaştırırım. Oruçlu arzûsunu, yemesini ve içmesini benim için terk eder. Oruç, oruçlu ile Cehennem arasında kalkandır. Oruçlu için iki sevinç vardır. Birisi iftar zamanında, diğeri Rabbini gördüğü zamandır. Oruçlunun ağız kokusu Allahü teâlâ'nın katında misk kokusundan iyidir»** buyuruldu.

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği **hadîs-i şerîfde**: **«Oruç perdedir. Kul onunla Cehennemden saklanır»** buyuruldu. Hazret-i Ömer (radıyallahü anh): Dünyada kendimden sonra bırakacağım bir şey'e esef etmem. Ancak sıcaktan oruca ve nemaza gitmeğe gösterilecek gevşeklik ve ehemmiyetsizliğe teessüf ederim buyurdu.

GECE İBÂDETLERİ VE DÜÂLAR

(Sahîh-i Buhârî) ve (Müslim) de ve diğer kitablarda anlatılır: Abdullah (radıyallahü anh) der ki: Resûlüllah'ın huzûrunda bir kimseden bahs edildi, ve: «Yâ Resûlâllah, filân kimse, gece sabaha kadar uyuyup, nemaz kılmadı» dediler. Resûlüllah: **«Onun kulağına şeytan işedi»** buyurdu. Haberde geldi ki, bir kimse uyuyunca, şeytan onun başına düğüm yapar. O kimse kalkıp Allahü teâlâ'yı zikrederse, o düğümün biri çözülür. Abdest alırsa birisi daha çözülür. İki rek'at nemaz kılarsa, düğümlerin hepsi çözülür, sabaha kadar neş'eli olur. Böyle yapmazsa tenbellikle sabahlar.

Gece nemazında kıyamda çok durmak sünnettir. Gece nemazı ikişer ikişer olmak üzere kılınır. Gündüz nemazlarında rükû ve secdenin çok olması [dört rek'at kılınması] sünnettir. Gece nemazını bir selâmla dört rek'at olarak kılmak câizdir. Gece nemazı Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) için nâfile, farz, kurbet ve kerâmettir. Ümmeti için farzların eksik yerlerini tamamlayıcıdır.

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) der ki: Resûlüllah'ın sağlığında rü'yâ gören kimse, gördüğü rü'yâyı ona anlatırdı. Ben de bir rü'yâ görüp Resûlüllah'a anlatmak istedim. Resûlüllah'ın zamanında genç delikanlı idim. Bekâr idim. Mescid-i seâdette uyumuştum. Gördüm ki, iki melek gelip beni aldılar. Cehenneme götürdüler. Cehennemi iki tarafı meyilli bir kuyu gibi gördüm. İçinde bâzı insanlar gördüm. Kendilerini tanıdım. O anda bende büyük bir korku doğdu: Cehennemden Allahü teâlâ'yı sığınırım. Cehennemden Allahü teâlâya sığınırım diyordum. Bir başka melek gelip, sen sakın korkma dedi. Bu rü'yâmı Hafsa'ya (radıyalla-

hü anhâ) — ki halasıdır — anlattım. O da Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) anlatmış. Resûlüllah: **«Abdullah ne güzel kuldur! Eğer gece nemazına da devam eylese»** buyurduğunda Hafsa (radıyallahü anhâ) bana haber verdi. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) ondan sonra geceleri pek az uyku uyur oldu.

Amr ibn-i Âs (radıyallahü anh) bildirir: **«Resûlüllah bana, filân kimse gibi gece uyanık durup da nemaz ve ibâdeti terk eder olma»** buyurdu.

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Gecenin sessizliğinde kulun kıldığı iki rek'at nemaz dünya ve içindekilerden hayırlıdır. Ümmetime zor ve meşakkatli olmasaydı, gece nemazını onlara farz kılardım»** buyuruldu.

Ebû Zer (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) nemazın efdali hangisidir? diye sordum. Buyurdu ki: **«Nemazın efdali, üstünü gece sessizliğinde veya gece yarısında kılınan nemazdır. Bunu yapan ise azdır».**

Bâzı haberlerde geldi ki, Dâvud aleyhisselâm, Allahü teâlâ'ya, yâ Rabbi ben sana ibâdeti arzû ediyorum. İbâdet için hangi vakit üstündür, dediğinde, Allahü teâlâ ona: **Ey Dâvud, sen gecenin başında ve sonunda** ibâdet etme. Zîra gecenin evvelinde ibâdet eden, sonunda uyur. Sonunda ibâdet eden, başında edemez. **Sen gecenin ortasında ibâdet eyle ki,** yalnız benimle olasın. Ben de seninle olayım. İsteklerini vereyim diye vahy eylemiştir.

Yahyâ bin Muhtar, Hasan'dan (rahımehullah) anlatır. Buyurdu ki: Kul gece sessizliğindeki nemaza devamından, yâhud bir kimse mal vermekten başka kendisini sevindirecek, yükünü hafifletecek, nefsini temizleyecek bir amel işlememiştir.

Ebû Derdâ (radıyallahü anh) buyurur: Ey insanlar! Size nasîhat ediyorum. Size şefkat gösteriyorum. Korkunç mezar için, siz gece karanlığında nemaz kılınız. Dağılma gününün harareti için, dünyada oruç tutunuz. Zor günün korkusundan ötürü sadaka veriniz. Ey insanlar, ben size nasîhat ve merhamet ediyorum.

Gecenin üçte ikisi geçtikten sonra nemaz kılmanın müstehab olması hakkında deliller çoktur. Ebû Emâme (radıyallahü anh) bildirir: Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) gecenin hangi zamanında düâ daha iyidir? sorulduğunda: **«Gecenin üçte ikisi geçtikten sonra ve farz nemazlarından sonra düâ çok iyidir»** buyurdu.

Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Oruçların hayırlısı Dâvud aleyhisselâmın orucudur. Bir gün oruç tutar, bir gün yerdi. Nemazın hayırlısı da Dâvud aleyhisselâmın nemazıdır ki, gece yarısına kadar uyur, sonra dört sâat nemaz kılar, sabaha iki sâat kalıncaya kadar devam ederdi»** buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) der ki: Ben geceyi üçe bölerim. Üçte birinde uyurum. Üçte birinde nemaz kılarım. Üçte birinde de Resûlüllah'ın hadîslerini ezberlerim.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh): Gece nemazının gündüz nemazından üstünlüğü, gizli verilen sadakanın, âşikâre verilen sadakadan üstünlüğü gibidir dedi.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Cebrâil aleyhisselâma **«Düânın kabûl edilmesine gecenin hangi vakti daha uygundur»** sorunca, Cebrâil aleyhisselâm: **«Seher vaktindeki düâdan Arş kımıldar»** cevabını verdi. Bir hadîs-i şerîfde: **«Siz gece ibâdet etmeğe devam ediniz. Çünkü gece ibâdet etmek, sizden önceki sâlihlerin edeb ve usûlündendir. Gece ibâdet, Allahü teâlâ'ya yaklaşma vesîlesi, keffâret vâsıtasıdır. Gece ibâdet, insanı günahtan uzaklaştırıcı, vücuttan hastalığı gidericidir»** buyurdu.

Câbir'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Gecede bir sâat vardır. Kulun Allahü teâlâ'dan düâ ve isteği o sâate rastlarsa, Allahü teâlâ dilediğini verir. O sâat her gecede vardır»** buyuruldu. Bâzıları bu sâat, Cum'a günündeki sâat ve Ramazanın son on günündeki Kadir gecesi gibi umûmîdir dediler. Amr bin Utbe'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Sen gecenin sonunda nemaza devam eyle. Çünkü bu nemaz şâhid olur. Gece ve gündüz melekleri onda bulunurlar»** buyuruldu.

RESÛLÜLLAH'IN GECE NEMAZI

Ebû İslâh der ki, Esved bin Yezîd benim kardeşim ve arkadaşım idi. Meclisine gidip, hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ) Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) nemazı hakkında sana anlattıklarını anlat dedim. Şöyle anlattı: Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) şöyle anlattı: Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) gecenin evvelinde uyur, sonunda ibâdet ederdi.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) der ki, bir gece mü'minlerin annesi Meymûne'nin (radıyallahü anhâ) evinde kaldım. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) ehli ile yattı. Gece yarısına kadar yâhud biraz önce veya sonrasına kadar uyudu. Sonra uyanıp oturdu. Eliyle yüzünden uyku izlerini giderdi. Sonra Âl-i İmran sûresinin sonundan on âyet okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük su ibriğini alıp, abdest aldı. Sonra nemaza durdu. Sonra ben de kalkıp Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) aldığı gibi abdest aldım ve nemazda o Serverin yanında durdum. Resûlüllah sağ elini başıma koyarak, sol kulağımı tuttu. Resûlüllah iki rek'at nemaz kıldı. Sonra iki rek'at daha kıldı. Sonra iki rek'at daha kıldı. Sonra iki rek'at daha kıldı. Sonra vitir nemazını kıldı. Sonra müezzin kendisine gelinciye kadar yattı. Sonra kalkıp iki rek'at nemaz kıldı [sa-

bah nemazının sünnetini], sonra mescide çıkıp sabah nemazının farzını kıldı.

Ebû Seleme, hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ): «Resûlüllah'ı gecenin seher vaktinde yanımda uyur bulurdum» dediğini ve bununla vitirden sonraki yatmağı kasdettiğini bildirdi.

Hasan (rahımehullah), Resûlüllah'ın: **«Gece nemazı kılınız, isterse dört rek'at olsun. Gece nemazı kılınız, isterse iki rek'at olsun. Gece nemazı kılan ehl-i beytin hepsi için: Ey ehl-i beyt, nemazınıza kalkınız diye bir ses gelir»** buyurduğunu bildirdi.

Gece nemazı [ya'nî teheccüd nemazı] için, vitirle beraber onüç rek'at kılardı diyenler olduğu gibi, vitir hariç oniki rek'at kılardı diyenler de vardır.

GECE NEMAZI HAKKINDA FASIL

Allahü teâlâ gece kalkıp, ibâdet edenleri Kur'ân-ı kerîm'de, İsrâ sûresi yetmişdokuz, Zâriyât sûresi onyedi, Zümer sûresi dokuz, Fürkan sûresi altmışdördüncü ve daha birçok âyetlerde övüyor. Makam-ı Mahmûd'dan pay almanın teheccüd nemazı ile olacağını bildiriyor.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ kıyâmet günü, öncekileri ve sonrakileri bir araya topladığında bir ses: Gece karanlığında sıcak yataklarından kalkıp, Allahü teâlâ'nın azâbından korkarak ve rahmetini umarak düâ edenler, yalvaranlar kalksınlar der. Onlar da kalkarlar. Sayıları azdır. Sonra aynı ses: Alışverişleri kendilerini Allahü teâlâ'yı hatırlamaktan, nemaz kılmaktan alıkoymıyanlar kalksınlar der. Onlar da kalkarlar. Onların da sayıları azdır. Aynı ses: Allahü teâlâya sevinç ve üzüntü zamanlarında hamd edenler kalksınlar der. Onlar da kalkar. Onların da sayıları azdır. Bunlardan sonra diğer insanlar hesaba çağırılırlar»**, buyuruldu.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Siz seher yemeğiyle gündüz oruç tutmağa, kaylule ile** [gün ortasında bir parça uyumakla] **gece ibâdet etmeğe yardım ediniz. Çünkü uyuyanlar, kıyâmette müflis olarak gelir. Bütün gece uyuyanın kulağına şeytan bevletmiştir»** buyuruldu. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir âyet-i kerîmeyi sabah oluncaya kadar tekrâr ederdi.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) anlatır: Resûlüllah bir gece uyumuştu. Sonra uyanıp, **«Ey Âişe, müsâade edersen, bu gece Rabbime ibâdetle meşgul olayım»** buyurdu. Yâ Resûlâllah, Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, sana yakın olmak isterim. Fakat senin meyl ve arzûnu tercîh ederim dedim. Sonra kalktı. Kur'ân-ı kerîm okur ve ağlardı. Hattâ gözyaşı ile iki dizi ıslanmıştı. Sonra oturarak okudu. Üstündeki elbiseleri ıslanmıştı. Sonra yatıp okur ve ağlardı. Mübârek gözlerinden akan yaş, bedenine temas eden yeri ıslatmıştı. Bu halde hazret-i Bilâl (radıyallahü anh)

gelip: Yâ Resûlâllah, anam ve babam yoluna fedâ olsun! Allahü teâlâ senin geçmiş ve gelecek hatâlarını afvetmedi mi? deyince Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): «**Ey Bilâl, ben şükredici kul olmayayım mı ki, Allahü teâlâ gece bana Âl-i İmran sûresi yüz doksanıncı âyet-i kerîmesi olan: «Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün birbiri arkasından gelmesinde, akıl sâhibleri için elbette çok âyetler, işâretler vardır» âyeti geldi**» buyurdu.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) buyurur: Resûlüllah'ı hiç bir gece, otururken nemaz kılar görmedim. Son zamanlarında oturarak kılar oldu. Bir sûreden otuz-kırk âyet kalınca, kalkar onları ayakta okurlar ve rükû'a varırlardı.

Ömer bin Beşir der ki, yatsı nemazından sonra Abdullah bin Mübârek'in kapısına vardım ve **İzes semâün fetarat** sûresini okuyarak nemaz kılar halde buldum. Hattâ: «**Ey insan! Seni kerîm olan Rabbine karşı gururlandıran nedir?**» âyet-i kerîmesine gelince, burada durup gece uzun zaman bu âyet-i kerîmeyi okudu. Sabah olunca ben döndüm. O ise hâlâ bu âyeti tekrar ediyordu. Sabah olduğunu görünce okumayı kesti. Sonra iki kere, yâ Rabbi beni mağrûr eden senin hilmin ve benim câhilliğimdir dedi. Sonra ayrılıp yanından gittim.

Bir hadîs-i şerîfte: «**Kış mevsimi, mü'minin baharıdır. Gündüzü kısadır. Orucu tutar, gecesi uzundur, onda ibâdet yapar**» buyuruldu.

İbn-i Mes'ud (radıyallahü anh) der ki: «Kâri'ye [**Kur'ân-ı kerîm okuyan sâlihlere**] uygun olan, geceleri insanlar uykuda iken, uyanık olmak ve ibâdet etmek, gündüzleri herkes yerken o oruç tutmak, insanlar gülerken o ağlamak, insanlar halâl ve haramı karıştırırlarken, o vera' ve takvâda olmak, herkes tekebbürde iken o huşû' ve hudû'da bulunmaktır. İnsanlar sevinçli iken o üzüntülü, insanlar ağzına geleni söyledikleri zaman onun sükût âleminde bulunmasıdır.

EVVÂBÎN NEMAZININ FAZİLETİ

Akşamla yatsı nemazları arasındaki nemazdır. Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; «**Bir kimse akşam nemazından sonra, aralarında konuşmıyarak altı rek'at nemaz kılsa, bu altı rek'at nemazı oniki yıllık ibâdete eşittir**» buyuruldu. Zeyd bin Habbab'ın bildirdiği hadîste: «**Aralarında kötü söz söylemezse**» diye gelmiştir. Bâzıları ilk iki rek'atta çabuk olsun diye Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okur, zîrâ bunlar akşam nemazı ile beraber çıkarılırlar. Sonrakilerde isterse uzun okur dediler.

İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: «**Bir kimse, akşam nemazından sonra, kimseyle konuşmadan, dört rek'at nemaz kıl-**

sa, onun o nemazı İlliyyîne çıkarılır. O kimse Kadir gecesini Mescid-i Aksâ'da ihyâ etmiş olur. O nemaz gece uykusundaki nemazdan hayırlıdır» buyuruldu.

Ebû Nasr'ın babasından, onun da isnâd ile Ebûbekr-i Sıddîk'tan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse akşam nemazını kılsa, sonra dört rek'at nemaz kılsa, hacdan sonra hac etmiş gibi olur»** buyuruldu. Ebûbekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) bunu duyunca: Yâ Resûlâllah, akşam nemazından sonra altı rek'at nemaz kılarsa, nasıl olur dedim diyor. **«O kimsenin elli yıllık günâhı mağfiret olunur»** buyurdu.

Saîd bin Cübeyr'in Sevbân'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse akşam ile yatsı arasında cemâatle nemaz kılınan bir mescidde, nemazla Kur'ân-ı kerîm okumaktan başka bir söz söylemeksizin kalsa, Allahü teâlâ, Cennet-i a'lâda ona iki köşk yapar. Her köşk yüz senelik yol kadar büyüktür. Her köşkün arasında o kimse için ağaçlar dikilir. Eğer dünyadakilerin hepsi ona misafir olsa, o köşkler yine dolmaz»** buyuruldu.

Hazret-i Âişe'den (radıyallahü anhâ) isnâd ile Ebû Nasr'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ'ya akşam nemazından daha sevgili nemaz yoktur. Kul gecesini akşam ile açar. Gündüzünü de onunla bitirir. Mukîm olsun, misâfir olsun herkes, akşam nemazını üç rek'at kılar. Bir kimse akşam nemazını kılıp, eşi dostu ile konuşmadan dört rek'at nemaz kılsa, Allahü teâlâ ona inci ve yâkutla süslü, iki köşk yapar. O köşkler arasında bulunan Cennetlerin bilgisi ve nasıl olduğunu Allahü teâlâ bilir. Akşam nemazını kılıp, kimseyle konuşmadan altı rek'at nemaz kılsa, kırk senelik günâhı mağfiret olunur»** buyuruldu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) akşamla yatsı arasında oniki rek'at nemaz kılardı. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh), akşamla yatsı arasında nemaz kıldığı bildirilmiştir.

Abdurrahman bin Esved amcasından bildirir. Amcası der ki, Abdullah bin Mes'ûd'un (radıyallahü anh) yanına gittiğimde, akşamla yatsı arasında nemaz kılarken buldum. Şu sâat, gaflet zamanıdır derdi. Bâzıları da, Secde sûresinin onaltıncı âyet-i kerîmesi, akşamla yatsı arasındaki nemaz için gelmiştir dediler. Abdullah bin Evfâ'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse akşam nemazından sonra, Elif Lâm Mîm, Secde ve Tebârekellezî sûresini okusa, kıyâmet günü yüzü haşr yerinde, ondördüncü gecedeki ay gibi parlak olur. Işık saçar. O kimse o gecenin hakkını edâ etmiş olur»** buyuruldu. Dört ve altı rek'at üzerinde meydana gelen ihtilâflar, akşam nemazının sünnetinin katılıp katılmamasından ileri gelmektedir.

Bâzıları akşam nemazından önce de iki rek'at nemaz kılınır dediler. İbrâhîm Nehâî (rahımehullah): «Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) eshâbının büyüklerinden Alî bin Ebû Tâlib, İbn-i Mes'ûd, Hu-

zeyfe bin Yemân, Ammâr bin Yâser, Ebû Mes'ûd-i Ensârî ve bunlardan başkaları (radıyallahü anhüm) Kûfe'de bulunuyordu. Hiç birisinin akşam nemazından önce nemaz kıldıklarını görmedim. O iki rek'atı Ebû Bekir, Ömer ve Osman da (radıyallahü anhüm) kılmadılar» dedi.

AKŞAMLA YATSI ARASINDA YAPILAN ŞEYLE RESÛLÜLLAH'I RÜ'YADA GÖRMEK

Abdürrahman bin Habîb-i Hârisî Basrî, Saîd bin Sa'd'den, o da ebdallerden Ebû Tayyibe Kürz bin Vebere Hârisî'den (rahımehullah) bildirir. Kürz bin Vebere Hârisi dedi ki; Şam'da [ya'nî Sûriye dahil Filistin kıt'asında] bir kardeşim vardı. Bana gelip bir hediyye verdiğinde: Ey Kürz, bu hediyyemi kabûl eyle. Bu güzel bir hediyyedir dedi. Kardeşim bu hediyyeyi sana kim verdi dedim. İbrâhim Temîmi verdi dedi. İbrâhim Temîmiye, bu hediyyeyi kendisine kimin verdiğini sordun mu dedim. Evet sordum. «Ben Kâ'be-i muazzamaya karşı oturup, tehlîl, tesbîh ve tahmîd ile meşguldüm. Hayatımda kendisinden güzel yüzlü, güzel elbiseli, güzel kokulu, beyaz çehreli görmediğim bir kimse yanıma gelip, selâm verdi, sağ yanıma oturdu. Kendisine, kimsin? nereden geldin? niçin geldin? dediğimde, bana ben Hızır'ım, sana selâm vermek ve sana olan hubb-u fillâhı [Allahü teâlâ sevdiği için seni sevmeği] arzetmek ve bildirmek için geldim. Yanımda bir hediyye var. Onu sana vermek isterim deyince, nasıl hediyye olduğunu bana söyle dedim. Hızır aleyhisselâm, sen güneş doğmadan önce ve güneşin batışından önce yedi kere Hamd sûresini, yedi kere Kul eûzü birabbinnâsi, yedi kere Kul yâ eyyühel kâfirûn, yedi kere âyete'l-kürsî'yi okursun. Yedi kere Sübhânellahi velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallahü ekber dersin. Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) yedi kere salâvat getirirsin. Kendin için, annen, baban, mü'minîn ve mü'minât için yedi kere istiğfâr edersin, istiğfardan sonra yedi kere: **«Allahümme rabbif'al bî ve bihim â'cilen ve âcilen fiddîni veddünyâ vel âhireti mâ ente lehü ehlün ve lâ tef'al binâ. Yâ Mevlânâ nahnü lehü ehlün inneke gafûrün rahîmün, cevâdün, kerîmün, raûfün, rahîmün»** dersin. Bunu sabah ve akşam terketmemeğe dikkat edersin. Zîra bu hediyyeyi bana veren, bana bunları ömründe bir def'a olsun söyle dedi. Bunun üzerine Hızır aleyhisselâma: Bana bir şey öğret ki, onu okuduğum zaman, Resûlüllahi (sallâllahü aleyhi ve sellem) rü'yâda göreyim ve sana bu hediyyeyi o mu vermiştir sorayım dediğimde, Hızır aleyhisselâm: Sen bana töhmet mi ediyorsun, dedi. Hayır, yemîn ederim ki, sana inanmadığımdan demedim. Ancak bizzat Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek ağzından duymak isterim dedim. Hızır aleyhisselâm bana: «Eğer Resûlüllah'ı rü'yâda görmek istersen şöyle bilesin: Akşam nemazını kıldıktan sonra, yatsıya kadar, hiç kimse ile konuşmadan

ayağa kalkar, akşam nemazından sonraki [Evvâbîn] nemazını kılarsın. İki rek'atta bir selâm verirsin. Her rek'atta bir def'a Hamd sûresini ve yedi kere İhlâs sûresini okursun. Sonra yatsı nemazını cemâatle kıldıktan sonra, evine gelip, vitri kılarsın. Uykuya yatacağın zamanda nemaz kılıp her rek'atta Hamd sûresini ve İhlâs sûresini yedi kere okursun. Nemazdan sonra yedi kere: **«Sübhânellahi velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallahü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm»** dersin. Sonra ellerini kaldırıp: **«Yâ hayyü, yâ kayyûm yâ zelcelâli vel ikrâm, yâ ilâhel evvelîn vel âhirîn ve yâ Rahmâned dünyâ vel âhireti ve rahemehümâ yâ Rab, yâ Rab, yâ Allah, yâ Allah»** dersin. Sonra kalkıp, ayakta olduğun halde düâ ettiğin gibi düâ edersin. Sonra kıbleye dönerek yatarsın. Uyku bastırıncaya kadar, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) salâvât-ı şerîfe'ye devâm edersin dedi. Bu düâyı kimden öğrendiysen bana bildirmeni arzû ederim dedim. Bana töhmet mi edersin? dedi. Muhammed Mustafa'yı (sallâllahü aleyhi ve sellem) hak peygamber gönderen Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, sana töhmet etmiyorum dedim. Hızır aleyhisselâm: Ben Muhammed (sallâllahü aleyhi ve sellem) in bu düâyı öğrettiği ve vasıyyet ettiği meclisde hâzır bulundum. Bu düâyı Resûlüllah'ın öğrettiği kimseden öğrendim dedi. İbrâhim Temîmi, bu düânın sevâbını bana haber ver dediğimde Hızır aleyhisselâm, sen Muhammed aleyhisselâm'la görüştüğün zaman, sevâbını ondan sor deyip, sözü bitirdi.

Hızır aleyhisselâmın dediğini yaptım. Yatağımda devamlı salâvat okudum. Hızır aleyhisselâmın öğretmesi ve Peygamber efendimizi (sallâllahü aleyhi ve sellem) görmek emniyyetinden ötürü sevincimden uykum gidip, sabaha kadar uyuyamadım. Sabah nemazını kılıp, güneş yükselinceye kadar oturdum. Kuşluk nemazını kıldım. Kendi kendime, akşama çıkarsam, dün gece yaptığım gibi yaparım dedim. O anda uyumuşum. Melekler gelip, beni aldılar. Cennete götürdüler. Orada yâkut, zümrüt ve inciden bir takım köşk ve saraylar gördüm. Bal, süt ve Cennet şarablarından nehir ve ırmaklar gördüm. O köşklerden birinde, yukarıdan aşağı bana bakan, nûru ve yüzü güneşten parlak, elbiseleri köşkün üstünden yere sarkar bir câriye gördüm. Beni Cennete götüren meleklere, bu köşk kimindir, şu câriye kimindir dedim. Senin işlediğin ameli yapanlar içindir dediler. Cennetin yemeklerinden yedirmeyince, sularından içirmeyince beni Cennetten çıkarmadılar.

Sonra beni Cennetten çıkarıp bulunduğum yere getirdiler. Sonra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) yanında yetmiş peygamber ve her saf arası doğu ile batı kadar olan yetmiş saf melekle oraya gelip, bana selâm verdi. Elimi tutunca ben: Yâ Resûlâllah, Hızır şu hadîsi senden duyduğunu bildirdi dedim. Hızır doğru söyledi, anlattıkları doğrudur. Hızır yeryüzündekilerin en bilgilisidir. Ebdallerin reisidir. Yeryüzündeki Allah askerlerindendir buyurdu. Ben yine, yâ Resûlâllah, bu

ameli işleyene benim gördüğümden başka karşılık var mıdır? dedim. Senin gördüğünden, sana ihsân olunandan üstün ne sevab ve karşılık vardır ki, sen Cennetteki yerini ve makamını gördün, Cennetin meyvelerinden yeyip sularından içtin. Benimle beraber melekleri gördün. Hûr-i aynı gördün, buyurdu. Yâ Resûlâllah, benim yaptığım ameli yapıp da, rü'yâda benim gördüğümü görmeyen kimseye, bana ihsân olunan verilir mi? dedim. «Beni hak peygamber gönderen Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, o kimsenin işlediği büyük günahlar afvedilir. Allahü teâlâ'nın onun hakkındaki gazabı kalkar. Beni hak peygamber gönderen Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki bu ameli yapan, rü'yâda senin gördüğünü görmese de, sana verilen ona da verilir. Semâdan bir ses, Allahü teâlâ bu ameli işliyeni ve doğudan batıya kadar olan ümmet-i Muhammed'i mağfiret etti diye seslenir» buyurdu. Yâ Resûlâllah, senin cemâlini ve Cenneti gördüğüm gibi, o kimsenin de bunlardan nasîbi var mıdır? dedim. Evet buyurdu. Yâ Resûlâllah, erkek ve kadın bütün mü'minlere bu düâyı öğretmek ve sevablarını bildirmek uygun olur mu? dediğimde: «Beni hak peygamber olarak gönderen Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, bu ameli ancak Allahü teâlâ'nın da saîd olarak yarattığından başkası işlemez. Şakîlerden başkası bunu terketmez» buyurdu.

A'rac'ın Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Cum'a gecesinde iki rek'at nemaz kılsa, her rek'atta fâtiha ve âyete'l-kürsî'yi birer, İhlâs sûresini onbeş kere okusa, nemazdan sonra yüz kere Allahümme salli alâ muhammedin nebiyyil-ümmiyyi dese, diğer Cum'a gelmeden beni rü'yâsında görür. Cennet beni görenler için-dir»** buyurdu.

YATSI NEMAZINDAN SONRAKİ NEMAZ

Ebû Nasr isnâd ile İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirir: **«Bir kimse yatsı nemazından sonra dört rek'at nemaz kılsa, Mescid-i Haramda Kadir gecesine erişmiş gibidir.»**

Kâ'bü'l-Ahbâr da: **«Bir kimse yatsıdan sonra güzel okumakla dört rek'at nemaz kılsa, Kadir gecesi sevabına kavuşur, ya'nî o kimse o nemazı sanki Kadir gecesinde kılmış gibi olur»** buyurdu.

Ebû Nasr'ın isnâd ile Enes bin Mâlik'den bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse yatsıdan sonra bir fâtiha ve yirmi ihlâs okuyarak iki rek'at nemaz kılsa, Allahü teâlâ onun için Cennette iki köşk yapar. Ve o köşkleri Cennette olanlara gösterir»** buyuruldu.

VİTRİN GECENİN SONUNDA KILINMASININ ÜSTÜNLÜĞÜ

İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) bildirir. Bir kimse Resûlüllah'a gece nemazı için sordu. Buyurdu ki: **«Gece nemazı ikişer, ikişer kılınır.»** Ömerü'l-Fâruk (radıyallahü anh) vitri gecenin sonunda kılardı. Ebûbekr-i

Sıddîk ise (radıyallahü anh) gecenin evvelinde kılardı. Resûlüllah, Ebûbekr'e (radıyallahü anh): **«Vitri ne zaman kılarsın?»** buyurduğunda uykuya yatmadan önce kılarım dedi. Ömer'e (radıyallahü anh): **«Vitri ne zaman kılarsın?»** buyurdu. Gecenin sonunda kılarım dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ebûbekr'e (radıyallahü anh) **«Sen bundan sakın»**, hazret-i Ömer'e (radıyallahü anh): **«Sen bunu kuvvetlendir»** buyurdu. Hazret-i Ömer (radıyallahü anh): Akıllılar vitri gecenin evvelinde, kuvvetliler de sonunda kılarlar buyurdu. Gecenin sonunda kılmak da üstündür. Bâzıları da Ebûbekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) öyle yaptığı için gecenin evvelinde kılmak üstündür dediler. Osman'dan (radıyallahü anh) olunan rivâyette: Ben vitri gecenin evvelinde kılarım. Derler ki hazret-i Osman (radıyallahü anh) bütün geceyi bir rek'atla ihyâ ederdi.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) der ki, gözümün nûru Muhammed (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana üç şey vasıyyet etti: Uyumadan önce vitri kılmak. Her aydan üç gün oruç tutmak ve iki rek'at [da olsa] kuşluk nemazını kılmaktır. Özellikle uyanamıyacağını bilen ve sabah vakti girdikten sonra uyanacağını düşünen kimse için en iyisi vitri kılıp uyumaktır. Hazret-i Alî (radıyallahü anh) istersen vitri gecenin evvelinde kılarsın, dilersen sonunda kılarsın buyurdu.

Câbir bin Abdullah'ın bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Gecenin sonunda uyanamayacağından korkarsa, gecenin evvelinde vitri edâ etsin, sonra yatsın. Gece sonunda uyanacağını ümid eden, vitri o zaman kılsın. Zîra gecenin sonundaki kalkmakta melekler bulunur. Gece sonunda kalkmak daha üstündür»** buyurdu.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ): Resûlüllah vitri kıldığında, ehline yaklaşmak istese, onlara gelir, istemese, hazret-i Bilâl (radıyallahü anh) gelip ezan okuyuncaya kadar, orada yatardı» buyurdu. Yine hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) gecenin her zamanında, evvelinde, ortasında ve sonunda vitir nemazı kılardı. Vitrin en sonu sabahtan önce biterdi. Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) yatsı nemazını kılarlar, sonra iki rek'at sünnet [yatsının sünneti] ve sonra dört rek'at kılardı diye haberde gelmiştir.

Bir kimse gecenin evvelinde vitri kılıp, sonra teheccüde kalksa, vitri yeniden kılmaz. Uyanamayacağından korkan, vitri gecenin evvelinde kılar, uyanırsa, teheccüd nemazını ikişer ikişer rek'at kılar, vitri kılmaz. Vitir nemazında iki kunut düâsı okunur. Allahümme innâ neste'ıynüke... ile Allahümme iyyâke na'büdü... düâları sonuna kadar okunur. [Bilmiyen üç def'a istiğfar, meselâ Allahümmağfirlî veya Rabbenâ âtinâ... âyetini sonuna kadar okur].

FASIL

Gece nemazı kılanlardan olup da, uykusu gelen kimse için uyumak iyidir. Nitekim hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sizden birinizi nemazda iken uyku kaplarsa, uykusu geçinceye kadar yatsın uyusun. Kendine uyku gelenin yanlış şeyler okuması muhtemeldir»** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde: **«Nemazı metin ve açık kalblilikle kılın. Gevşeklik ve uyuşukluk gibi haller gelirse oturun»** buyuruldu.

Urve, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirir: Benî Esed kabîlesinden bir kadın, Âişe'nin (radıyallahü anhâ) odasında iken, Resûlüllah içeri girip, kadının kim olduğunu sorar. Âişe (radıyallahü anhâ): Benî Esed kabîlesinden, geceleri tâat ve ibâdetle meşgul olup hiç uyumayan bir kadındır, cevabını verir. Bunun üzerine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Tâkat getirebileceğiniz amele devam ediniz. Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, siz amelden bıkıp, usanmayınca sizden bîzar olmaz»** buyurur.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) buyurur: «Allahü teâlâ'nın en sevdiği amel, az da olsa devam edilen ameldir. Resûlüllah Eshâb-ı kirâma, **«elinizden geldiği kadar amel ediniz»** diye emredince, Eshâb-ı kirâm: «Yâ Resûlâllah! Biz sizin gibi değiliz. Allahü teâlâ sizin geçmiş ve gelecek hatâlarınızı [ya'nî zellelerinizi] mağfiret etmiştir dediler. Resûlüllah buna üzülmüş hattâ kızmışlardı. Mübârek yüzlerinde kızgınlık alâmeti görülmüştü.»

Uykusu nemaz ve zikrine engel olan kimse için sünnet olan, kendinden uykunun ağırlığı gidip, kalb ve bedeni ibâdet için uygun bir hal alıncaya kadar, dilinin dediğini anlayıncaya ve düşününceye kadar uyumaktır. İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) oturarak uyumayı çirkin gördükleri bildirilmiştir. Haberde, geceleri sıkıntı, zahmet ve meşakkat ile geçirmeyiniz diye bildirildi. Önceleri Sâlihlerden bâzısı gece yarısındaki ibâdetlerini sağlam yapmak için, özel olarak sirf kendileri için uyumak isterlerdi. Bâzıları da uykuyu kendilerine çirkin görüp, uyku kaplamayınca, gâlib gelmeyince uyumazlardı. Veheb bin Menbe otuz sene yanını yere koymadı. «Evinde şeytan görmek, yatak ve yastık görmekten ehvendir. Zîra yastık ve yatak insanı uykuya çağırır» buyurduğu bildirilmiştir. Büyüklere, «Ebdallerin halleri nasıldır?» diye sorulunca: «Yemekleri açlık, uykuları yorgunluk, konuşmaları zarûret mikdarı kadar, yâhud susmak, sükûtları hikmet, ilimleri mücerred kudrettir» buyurmuşlardır. Allahü teâlâ'dan korkanların hâli sorulduğunda, yemekleri hastaların yemesi, uykuları denizde boğulmak üzere olanların uykusu gibidir. Onlar sâlihlerin hallerine ve işlerine bakmazlar. Onlar Resûlüllah'ın sünnetine bakarlar. Zîra başkalarından sıyrılma hâline kavuşuncaya kadar kul

ona güvenir ve dayanır. Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem), hangi amel amellerin en üstünüdür? sorulduğunda, Resûlüllah: **«Amelin en üstünü az da olsa en çok devam edilenidir»** buyurdu.

Alkama, Âişe'den (radıyallahü anhâ) bildirir: Resûlüllah'ın nemazı dâimî idi. Bunun için Resûlüllah, bir gecenin yarısını ibâdet eder, bir gecenin üçte birini, bir gecenin yarısından fazlasını, bir gecenin dörtte birini, altıda birini ibâdetle geçirirdi. Bunların hepsi Müzzemmil sûresinde vardır. Bir hadîs-i şerîfde: **«Bir koyun sağacak kadar az bir zaman da olsa gece nemazı kıl»** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde: **«Kulun gece karanlığında kıldığı iki rek'at nemaz, dünya ve içindekilerden hayırlıdır. Ümmetime zor gelmeseydi iki rek'at gece nemazını onlara farz kılardım»** buyurdu.

Bu hadîs-i şerifler ve ibâdetler ümmetinin gece kalkması kolay olup ağır gelmemesi ve ibâdetten bıkıp usanmamaları şartıyledir. Belki de Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), ümmetini gece kalkmaları için îkaz etmiş, yalnız farz, vâcib ve sünnetler ile yetinmemeleri için gece nemaz kılmanın üstünlük ve sevabını bildirmiştir. Gecenin üçte birini ibâdetle geçirmek müstehabdır. Altıda biri ise müstehabın en aşağı mertebesidir (29). Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir gece sabaha kadar devamlı ibâdet etmedi. Geceleyin bir parça uyurlardı. Bir gece sabaha kadar da uyumadılar. Bildirdiğimiz nemaz, zikir gibi ibâdet ve tâatleri yaptılar.

Yûsuf bin Mihrân der ki, bana şöyle bildirildi: Arş'ın altında bir horoz vardır. Tırnakları inci, pençesi yeşil zeberceddendir. Gecenin üçte biri geçince, kanatlarını çırpıp öter. Nemaz kılanlar kalksınlar der. Gece yarısı geçince, yine kanatlarını çırpıp öter ve teheccüd nemazı kılanlar kalksınlar der. Gecenin üçte ikisi geçince, yine kanatlarını çırpıp öter. Kânitler [uzun nemaz kılanlar] kalksınlar der. O zamanda gâfillerin üzerinde ağırlıklar vardır.

Âriflerden bâzısı der ki: Allahü teâlâ seher vaktinde uyanık olanların kalblerine nazar eder. Kalblerini fayda ve feyzlerle doldurur. Sonra kalblerindeki âfiyyeti gâfillerin kalblerine saçar demiştir. Allahü teâlâ sevgili kullarından bâzısına: **«Benim bir takım kullarım vardır. Onlar beni sever, ben de onları severim. Onlar bana müştaktır (Beni görmek isterler). Ben de onlara müştakım. Beni zikrederler, ben de onları anarım. Onlar bana bakarlar, ben de onlara bakarım. Onların yolunda gidersen, seni de severim. Onlara uymaz, yollarından yüz dönersen sana buğzederim»** diye vahy eylediğinde, o kimse: Yâ Rabbi, onların alâmetleri nedir, onlar nasıl tanınırlar? dedi. Allahü teâlâ: **«Onlar, şefkatli, merhametli bir çoba-**

---

(29) Geceyi ihyâ ise, bir sâat ibâdet ve tâat eylemektir. İbn-i Âbidîn.

nın koyununu koruduğu, gözettiği gibi, zülâli gözetirler. Akşam üstü kuşların yuvalarına dönmek için can attıkları gibi, onlar da güneşin batmasını isterler. Gece olup, her taraf karanlık olunca, yataklar serilip, karyolalar, divanlar hazırlanıp, herkes sevdiği ile başbaşa yalnız kalınca onlar beni isteyip uyumaz, ibâdet ve tâat ederler. Benim için kulluk alınlarını yerlere sürerler. Benim kelâmım ile bana münâcât ederler. Ni'met ve ihsânımla bana tevâzu'da bulunurlar. Geceleri benim için, inlerler, ağlarlar, âh edip göz yaşı dökerler, hallerini arzederler, kıyam, rükû', secde hallerinde olurlar. Benim için katlandıklarını görmekteyim. Benim sevgim için olan münâcâtlarını duymaktayım. İlk ihsânım, kendi nûrumdan kalblerine nûr indirmektir. Ben onlardan böyle haber verdiğim gibi, onlar da benden haber verirler. İkinci ihsânım, yedi kat gökler ve içindekiler benim o kullarımın terâzisine konsa, onlara bunları az görürüm. Üçüncü ihsânım, kerîm vechim ile onlara ikbâl ve teveccüh ederim. Kerîm vechim ile teveccüh ettiğim, ikbâl gösterdiğim kimseye ne şekilde ihsân, inâyet edeceğimi ve yardımcı olacağımı kimse bilemez» buyuruldu.

BÜTÜN GECE İBADET EDENLER

Bütün geceyi ibâdetle geçirmek, Enbiyâ sûresi yüzbirinci âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, haklarında Allahü teâlâ'nın yardımı, sebkat eden kalblerini tevfik ve Allahü teâlâ'nın cemâl ve celâl nurları kaplıyan, mes'ud kimselerin amelleridir. Gece ibâdeti onlara özel olarak hibe edilmiş, hil'atları olmuştur. Rablerine kavuşuncaya kadar bu hal onlardan alınmaz. Hazret-i Osman'ın (radıyallahü anh) bir rek'at nemazla bütün geceyi ihyâ eylemesi ve bir rek'at nemazda bütün Kur'ân-ı kerîmi hatim eylediği bildirilmiştir. Buna temas etmiştik.

Tâbiînden kırk kişinin, tam kırk sene bütün geceleri, ihyâ eyledikleri ve sabah nemazını yatsının abdestiyle kıldıkları [İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin bunlardan biri olduğu] bildirilmiştir. Tanınmışları, Saîd bin Cübeyr, Safvân bin Sâlim, Ebû Hâzım, Medîne-i münevvere halkından Muhammed bin Münkedir, Fadl bin İyâd, Mekke-i mükerreme halkından Veheb bin Verd, Tâvus, Yemen'den Veheb bin Menbe, Rebî' bin Haysem, Kûfe'den Hakem [İmâm-ı A'zam] ve Ebû Süleyman Dârânî, Şam'dan Alî bin Bekâr, Ebû Abdullah Havas. Abâdân'dan Ebû Âsım ve Habîb, Ebû Muhammed, Fars'dan Ebû Câiz Süleymanî, Mâlik bin Dînâr, Süleyman Temîmi, Yezîd Rakkaşî, Habîb bin Ebû Sâbit, Basra'dan Yahyâ Bükâî ve diğerleridir (rahmetullahi aleyhim).

FASIL

Gaflet ve hatâları kendini kaplamış günâh ve kusurları kendisini gece ibâdetlerinden alıkoymuş bir kimse, gece ibâdet edenler, seher vaktinde istiğfarla meşgul olanlar arasına girmek isterse, uykuya yatacağı

zaman, Allahü teâlâ'ya üç kerre istiğfar etmelidir. Sonra Besmele okuyup, Kehf sûresinin başından on, sonundan da on âyet okumalıdır. Âmenerresûlü ve Kâfirûn sûresini de okumalıdır. Allahü teâlâ sonsuz ni'meti, geniş mağfireti ile o kimseyi gafletten uyandırır. Gece ibâdet yapacak duruma getirir. O kimse yatarken: Yâ Rabbi, beni senin en çok sevdiğin sâatte uyandır. Huzûrunda, beni sana yaklaştıracak sevdiğin ameli yapmamı ihsân et. Gazabından uzaklaştıracak işleri ver. Yâ Rabbi, senden istiyorum, ihsân et! Senden mağfiret diliyorum, beni bağışla. Sana düâ ediyorum, kabûl eyle. Yâ Rabbi, beni mekrinden emîn eyleme, senden başkasına da güvendirme, üstümden örtünü kaldırma, zikrini bana unutturma ve beni gâfillerden eyleme! demelidir. Zîra uyuyacağı zaman bu sözleri söyleyene Allahü teâlâ üç melek gönderip, onu nemaza uyandırırlar. O kimse nemaz kılıp düâ ettiğinde, bu melekler onun düâsına âmin derler. Eğer kalkmaz ise, melekler havada ibâdet ederler. Sevâbı ona yazılır. O kimse Resûlüllah'tan bildirilen düâyı da okumalıdır. O da: Yâ Rabbi! Beni yatağımdan seni zikretmek, sana şükretmek, senin için nemaz kılmak, istiğfar etmek için uyandır düâsıdır. Sonra otuzüç kere tesbîh, otuzüç tahmîd ve otuzüç kere de tekbîr etmelidir (30). İsterse yirmibeş kere **«Sübhânellahi velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallâhü ekber»** desin. Zîra bu ona kolaydır.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) bildirir: Resûlüllah yatacağı zaman, yanağını sağ eli avucuna koyar ve sanki o gece vefât edecekmiş gibi görünürdü.

GECE NEMAZINA DEVAM

Gece kalkıp nemaz kılmak ve nâfile ibâdetlerden bir şey işlemekle ihsân olunan kimse, elinden geldiği müddetçe, özrü yoksa ona devama uğraşmalıdır. Nitekim Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse Allahü teâlâ'ya bir çeşit ibâdet eylese, sonra usanıp o ibâdeti terk eylese, Allahü teâlâ ona gadab eder»** buyuruldu. Yine hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) der ki, Resûlüllah uyku galebe etse veyâ hasta olup, o gece kalkmasa, gündüz oniki rek'at nemaz kılardı. Haberde geldi ki, Allahü teâlâ'ya en sevgili amel, az da olsa devam edilen ameldir.

Gece nemazına kalkan kimse, nemaz ve tesbîhleri bitirinceye kadar bir şey yememeli ve içmemelidir. Bu müstehabdır. Çünkü uykudan uyanınca, kalbi boş, üzüntü ve düşünceden uzaktır. Yiyip içerse kalbi olduğu halden değişir ve onu zulmet kaplar. Bunun için yemeği ve içmeği sonraya bırakması daha iyidir. Ancak aç olur, açlığı da haddini aşmış,

---

(30) İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh) her akşam yatarken, yüz kere tesbîh, yüz tahmîd ve yüz tekbîr ederse, o günün muhâsebesini yapmış olur, buyuruyor. MEKTÛBÂT.

yâhud Ramazan-ı şerîf ise, fecrin doğmasından, ya'nî sabah olmasından korkuyorsa önce yiyebilir.

İBADET EDİCİLERDEN OLMAK İÇİN

İbâdet edenler arasına katılmak ve gâfiller gurubundan yazılmamak için, uyumadan önce üçyüz âyet okumak müstehabdır. Fürkan ve Şuarâ sûrelerini okumalıdır. İkisinde üçyüz âyet vardır. Bu sûreleri gerektiği şekilde okuyamaz ise, Vâkıa, Nûn, Hâkka, Vâki, ya'nî **Seele Sâilün** sûresini ve Müddessir sûrelerini okumalıdır. Bunları da güzel okuyamaz ise, Târık sûresinden Kur'ân-ı kerîmin sonuna kadar okumalıdır. Çünkü üçyüz âyettir. Eğer bin âyet okursa, daha güzel ve daha üstün olur. Ona çok sevab verilir. Kânitler zümresinden yazılır. Bunları da okuyamaz ise, ikiyüz elli kere İhlâs sûresini okumalıdır. Çünkü toplam olarak bin âyet yapar.

Her gece dört sûreyi, ya'nî Secde, Yâsîn, Duhân ve Mülk sûrelerini okumayı terk etmemelidir. Bunlarla beraber, Müzzemmil ve Vâkıa sûresini de okursa daha iyi olur. Peygamber efendimiz'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) Secde ve mülk sûrelerini, bir başka haberde Benî İsrâil ve Zümer sûrelerini okumadan yatmadığı bildirilmiştir.

GECE İBADETLERİNE YARDIMCI ŞEYLER

Gece kalkıp ibâdet etmeğe yardımcı bâzı şeyler vardır: Halâl yemek, tevbesine devam etmek, istikamet üzere olmak, havf ve recâ üzere bulunmak gibi. Bunun gibi şübheli şeyleri yemekten, günaha devamdan sakınmak, ölümü göz önüne getirerek ve öldükten sonraki hâlini düşünerek dünyayı fazla istemeyi ve onu sevip, ona gönül vermeyi kalbinden çıkarmak da bunlardan sayılır. Bir kimse Hasan'a (rahımehullah): Ben âfiyetle evimde gecelerim, gece kalkmağı arzû ederim, abdest suyumu akşamdan hazırlarım. Kusûrum nedir ki geceleri kalkamıyorum deyince: Seni günâhın bağlamıştır cevâbını verdi. Sevrî (rahımehullah), işlediğim bir günâh sebebiyle, beş ay gece kalkıp ibâdet etmekten mahrûm oldum deyince, kendisine günâhınız ne idi? dendi. Buyurdu ki: Bir kimseyi gördüm, ağlıyordu. İçimden şu kimse mürâîdir demiştim. Hasan (rahımehullah) der ki, kul işlediği bir günahtan ötürü gece nemaz kılmaktan ve gündüz oruç tutmaktan mahrûm olur. Bâzıları da, çok yemek yiyen gece namaz kılmaktan, haramlara bakan, bir sûre okumaktan ve sünnet-i seniyyeyi edâdan mahrum olur. İyi inceleme ile fazlalık noksandan ayrılır. Günâhları az olursa, iyi incelemeye kavuşulur demişlerdir.

Ebû Süleyman (rahımehullah): Cemâatle nemazı terkeden ancak günâhından ötürü terk eder dedi. Yine, gece ihtilâm, ukubet, cenâbet uzak-

lıktır derdi. Yeme ve içmenin azlığı ve midenin boş olması ile de gece nemazları kılmağa yardım edilmiş olur. Zîra Avn bin Abdullah: «Benî İsrâil'de âbidler var idi. İftar edecekleri zaman, yanlarında bir kimse görünür ve onlara (çok yemeyiniz, çünkü çok yerseniz, çok uyursunuz. Çok uyursanız, nemazı az kılarsınız) derdi.» buyurdu. Bâzıları da fazla uyku çok su içmedendir, sıddîklardan yetmiş kişi bunda aynı söylemişlerdir dediler. Kalbin düşünceli ve üzüntülü olması ve her zaman uyanık bulunmasıyla da gece ibâdetine yardım edilmiş olur. Çünkü bu haller ile kalb diri olur ve daima melekûtta fikreder.

Kaylûle, ya'nî gün ortasında bir parça uyumakla, dünya işlerinde bedenin yorulmasının geçmesi ile de gece ibâdetine yardım edilir. Gecenin evvelinde ibâdetle meşgul olup, sonra kendini uyku kaplayan uyusa, sonra uyanıp kalksa ibâdet etse, sonra yine uyku gelse uyusa, sonra yine gecenin sonunda kalksa, iki def'a kalkmış ve iki kere de uyumuş olduğundan çok meşakkatli olur. Bu en zor amellerdendir. Bu amel, huzûr ve uyanık kalbli insanların hâli olup, fikir ve zikir sâhiblerinin hallerindendir. Bâzıları da bu haller, Resûlüllah'ın ahlâkındandır, dediler. Bâzan da âbidler bir gecede birkaç def'a ibâdet eder ve uyurlar. İbâdet her an uyanık olup Allahü teâlâ'dan gelen vahyi, emir ve nehyi kabûlde olurdu. Uykusu ve uyanıklığı eşit idi.

GECE İBÂDET EDENİN GECE SONUNDA UYUMASI

Gece ibâdet edenin gece sonunda uyuması müstehabdır. Bu da iki şekildedir :

1 — Gecenin sonunda uyuması, sabah vaktinde gevşeklik ve uyuşukluğu giderir. Sabah vaktinde uyku ise mekruhdur. Bunun için selef-i sâlihîn sabah nemazından sonra uyumayı emrederlerdi. Ondan önce uyumaktan men'ederlerdi. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) sabah nemazından sonra biraz uyuduğu eserde gelmiştir.

2 — Gecenin sonundaki uyku yüzdeki sarılığı giderir. Gece sonunda uyanmaz ise sarılık, solgunluk olduğu gibi kalır. Uygun olan o kimsenin bu hâli üstünden atmasıdır. Çünkü sarılık ve solgunluk muğlâk bir haldir. Gizli şöhret ve gizli şirk de muhtemeldir. Çünkü bu hâli ile herkesin dikkatini çeker, gözüne batar. Onda salâh, oruç ve Allah korkusu var sanılır. Şirkten, riyâdan ve onlara benzer her şeyden Allahü teâlâ'ya sığınırız.

Geceleyin az su içmelidir. Yukarıda suyun uykuyu getirdiği bildirildi. Gece çok su içilirse yüzde solgunluk ve sarılık olur. Özellikle çok su içmek gece sonunda ve uykudan uyanma zamanında olursa. Haberde Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) gece sonunda vitir nemazını kıldıktan sonra, hazret-i Bilâl (radıyallahü anh) gelinceye kadar

sağ tarafı üzerine bir mikdar yattığı, sonra Bilâl (radıyallahü anh) ile mescide çıktıkları bildirilmiştir. Selef-i sâlihîn vitirden sonra ve sabah nemazından önce uyumağı müstehab görürlerdi. Bâzıları da sünnet derlerdi. Bunlar da Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) ve ona uyanlar idi. Selef-i sâlihînin bunu müstehab görmeleri, bu hâlin müşâhede ve huzûr sâhiblerinin şuhûd ve huzurlarını arttırmasından ötürüdür. Zîra onlar için melekût âleminden keşifler ve feyzler ceberût âleminden çeşitli ilim ve fehimler görünür. Üstün hikmet ve ilimler meydana çıkar. Bilmedikleri şeyler, Allâmü'l-ğuyûb tarafından onlara bildirilir. Zevk ve haz alırlar. Bu zaman, uyku, ibâdet ve mücâhede edenler için sükûn ve rahattır.

GECE NEMAZ KILMAYAN KİMSE

Uyku veya bir meşguliyetten ötürü gece nemazı kılamayan kimse, güneş doğduktan sonra, öğlene kadar bunu kazâ ederse, o nemazı gece kılmış gibi olur. Nitekim Ebû Nasr'ın isnâd ile hazret-i Ömer'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sabahla öğle arasında kılanan dört rek'at nemaz, seher vaktindeki benzerine sayılır»** buyuruldu. Hazret-i Ömer'den (radıyallahü anh) olunan bir başka rivâyette: **«Bir kimse gece okuyacağı Kur'ân-ı kerîm ve tesbîhlerini okumadan yatsa, yâhud unutsa, sonra sabahla öğle arasında bunları okusa, gece okumuş gibi olur»**, buyuruldu. Selefden bâzısı bir kimse terk eylediği gece nemazını, o gün öğleden önce kılsa, gecesinde kılmış gibi olur dediler. Bunu da yapamazsa, öğle ile ikindi arasında kazâ etmelidir.

Gece ibâdet ve tâatlerinden buraya kadar beş şey anlatıldı:

1 — Akşamla yatsı arasındaki nemaz,

2 — Yatsıdan sonra yatıncaya kadar olan nemaz ve düâlar,

3 — Geceleyin yapılanlar,

4 — Gecenin üçte ikisi geçtikten sonra olanlar,

5 — Seher vakti, Kur'ân-ı kerîm okumak, istiğfar ve tefekkür etmek içindir. Nemaz için değildir.

GÜNDÜZ TÂATLERİ

Gündüz tâatleri de beştir:

1 — Seher vaktinden, güneşin doğmasına kadar,

2 — Kuşluk nemazı ve zamanında yapılacak işler,

3 — Öğleden sonra dört rek'at nemaz kılmak. Bâzıları onun için, gök kapıları açılır dediler.

4 — Öğle ile ikindi arasıdır.

5 — İkindiden akşama kadar olan zamandır.

GÜNDÜZ TÂATLERİ : Sabah nemazından güneş doğuncaya, bunun gibi ikindi nemazından güneş batıncaya kadar, Kur'ân-ı kerîm okumalı, yâhud tesbîh çekmeli, yâhud zikir ve fikir etmeli, yâhud ilim okumalı veyâhud da bir âlimin meclisinde oturmalıdır. Bunlar müstehabdır. Çünkü bu iki zamanda nâfile nemaz kılmak yasak edilmiştir. Nitekim Ebû Nasr'ın isnâd ile Ebû Emâme'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sabah nemazından sonra, güneş doğuncaya kadar, tekbîr ve tehlîl ederek Allahü teâlâ'yı anan kimselerle oturmayı, iki köle, ikindi nemazından akşama kadar Allahü teâlâ'yı zikretmeyi, anmayı ise, İsmâil'in oğlundan dört köleyi âzâd etmekten çok severim»** buyuruldu. Hazret-i Enes'in (radıyallâhü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Rızkınızı aramakta uyku ve gaflette olmayınız»** buyurulduğunda, yâ Resûlâllah, bu hadîs-i şerîfin ma'nâsı nedir? dediler. **«Sabah nemazını kılınca, otuzüç kere tesbîh, otuzüç kere tahmîd, otuzüç kere tekbîr ve bir kere de: «Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ şerîke leh lehül mülkü velehül hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr» demelidir. İkindiden sonra ve yatarken de bunları okumalıdır»** buyurdular.

Urve'nin bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allah yolunda bir gazâ veya çarpışmak için öğlene kadar yürümek, yâhud öğleden akşama kadar yürümek dünyâ ve içindeki şeylerden hayırlıdır»** buyurduğunda, yâ Resûlâllah, gazâya, harbe tâkatı olmayan kimse ne yapsın dediler. **«Akşam nemazını kıldıktan sonra oturup yatsı nemazını kılıncaya kadar Allahü teâlâ'nın zikri ile meşgul olsa, bu oturuşu Allah yolunda gazâ olur. Bir kimse sabah nemazını kıldıktan sonra oturup, güneş doğuncaya kadar Allahü teâlâ'nın zikri ile uğraşsa, bu oturuşu, Allah yolunda cihâd olur»**, buyurdu. Ebû Emâme'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sabah nemazından sonra on kere (Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ şerîke leh, lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr) diyene Allahü teâlâ on sevab yazar. Bu kelimeler sebebiyle on günâhını siler. Derecesini on kat yükseltir. Bunları on köle âzâd etmek gibi eyler. O gün günâh ona zarar vermez [ya'nî yol bulmaz]. Şirk bundan ayrılır. Allahü teâlâ'nın emrine uygun abdest alıp yüzünü yıkayanın, Allahü teâlâ, gözleri ve dili ile yaptığı günahları düşürür. Allahü teâlâ'nın emri gereğince ellerini yıkayanın, elleri ile yaptığı günahları, bunun gibi başını ve kulaklarını meshedince, kulakları ile yaptığı günahları, sonra ayaklarını Allahü teâlâ'nın emrine uygun yıkadığında ayakları ile yaptığı günahlarını azaltır, eksiltir. O nemaz onun için bir başka üstünlük olur. Temiz olarak [abdestli] yatıp da, uykusundan uyanır uyanmaz düâ edenin düâsı kabûl edilir. Allah yolunda ok atan [nişan alan] vursun veya vurmasın, karşılığında kendisine bir köle âzâd etmiş sevabı verilir. Allah yolunda cihadda ihtiyarlayan kimseye kıyâmet günü nûr verilir. Bir kimse, bir köle âzâd eylese, âzâd edi-**

lenin her parçası, âzâd edenin bedeninin her parçası karşılığında Cehennemden kalkan olur» buyuruldu.

Hasan bin Alî'nin (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse bir mescidde sabah nemazını kılıp, sonra Allahü teâlâ'nın zikri ile meşgul olarak güneş doğuncaya kadar otursa, güneş doğduktan sonra Allahü teâlâ'ya hamd edip, kalkıp iki rek'at nemaz kılsa, Allahü teâlâ kıldığı her rek'ata karşılık ona Cennette bir milyon köşk ihsân eder. Her köşkte milyon hûrî vardır. Her hûrînin yanında binlerce hizmet ediciler vardır»** buyuruldu.

İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) Resûlüllah'ın sabah nemazını kılıp, nemaz vakti geçinceye kadar oturduğu yerden kalkmadığı ve: **«Bir kimse sabah nemazını kılıp, nemaz vakti geçinceye kadar orada oturursa, kabûl edilmiş hac ve ömre gibi sevab alır»** buyurduğunu bildirmiştir.

İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) sabah nemazını kılıp, güneş doğuncaya kadar yerinde oturur, sebebi sorulduğunda, bununla bir sünneti yapıyorum demiştir.

Ebû Nasr'ın isnâd ile İkrime'den, onun da İbni Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sabah nemazını cemâatle kılıp, güneş doğuncaya kadar yerinde oturup, sonra birinci rek'atında üç fâtiha, bir âyete'l-kürsî ve yedi ihlâs-ı şerîf, ikinci rek'atında bir fâtiha ve Veşşemsi ve duhâhâ, üçüncü rek'atında fâtiha ve Vessemâi vettâriki, dördüncü rek'atında bir fâtiha, bir âyete'l-kürsî ve üç kere ihlâsı okuyarak dört rek'at nemaz kılsa, Allahü teâlâ onun yanına her taraftan yetmiş melek gönderir. Yanlarında Cennet tabak ve mendilleri vardır. O nemazı o tabak ve mendillere koyup göğe çıkarırlar. Hangi melek kalabalığına rastlasalar, o melekler o nemâzın sâhibine istiğfâr ederler. Bu nemazı Allahü teâlâ'ya arzettiklerinde, Allahü teâlâ: Ey benim kulum, benim için nemaz kıldın. İbâdet eyledin. Sen ameline yeniden başla. Ben seni mağfiret ettim der»** buyuruldu.

Bu anlatılan nemaz, Resûlüllah'ın **«Allahü teâlâ, ey insan oğlu, benim için günün evvelinde dört rek'at nemaz kıl, ben günün sonuna kadar seni kötülük, günah ve zararlardan korurum»** buyuruyor dediği nemazın tefsîridir, açıklanmasıdır. Bâzıları bu hadîs-i kudsîdeki nemazı, sabah nemazının farz ve sünnetidir demişlerdir. Doğrusu bizim anlattığımızdır.

KUŞLUK NEMAZI: Müstehabdır. Hanbelî mezhebinde devamına müstehab demek iki şekildedir:

Ebû Nasr'ın isnâd ile Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kuşluk nemazı evvablar nemazıdır»** buyurdu. Yine aynı isnâd ile: **«Kuşluk nemazı Dâvud aleyhisselâmın fazla nemazıdır»** buyuruldu. Aynı isnâd ile diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Cennet kapılarından birinin adı Duhâdır [kuşluktur]. Kıyâmet günü bir ses, kuşluk nemazına devam**

edenler neredeydir, onları Allahü teâlâ'nın rahmetiyle Cennete sokunuz derler» buyurdu.

Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) zamanında, halk sabah nemazını kılar, sonra kuşluk nemazı vaktini beklerlerdi. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) dan Dahhak bin Kays bildirir: İnsanların kuşluk nemazlarını kılmasına kadar Sâd sûresi, onsekizinci âyet-i kerîmesinin: **«Akşam sabah tesbîh ederler»** te'vîlini anlamadığımız zamanlar vardı. İbn-i Ebû Melîke (rahımehullah) der ki, İbn-i Abbâs'a (radıyallahü anhümâ) kuşluk nemazından soruldu. Kuşluk nemazı Kur'ân-ı kerîm'de vardır deyip Nûr sûresi otuzaltıncı âyetini okudu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) kuşluk nemazını kılardı. Bâzan da kılmazlardı. Beş vakit nemaz gibi olmasın diye arada bir terkedilir diyenler de oldu

Kuşluk nemazının en azı iki, ortası ve iyisi sekiz, fazlası da oniki rek'attır. İki rek'at kılınmasının delili şöyledir: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) der ki: Gözümün nûru Ebû'l-Kâsım (sallâllahü aleyhi ve sellem) bana üç şey vasıyyet etti: Uyumadan önce vitir nemazını kılmak, her aydan üç gün oruç tutmak ve iki rek'at kuşluk nemazı kılmak. Bundan önce kuşluk nemazının dört rek'at olduğu da yazılmış idi. Hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) der ki, Resûlüllah dört rek'at kuşluk nemazı kılardı. Sonraları altı rek'at kıldı. Hamîd Tavil'in, Enes'den (radıyallahü anh) eylediği rivâyetinde, Resûlüllah kuşluk nemazını altı rek'at, sonra sekiz rek'at kılarlardı diye gelmiştir. İkrime bin Hâlid, hazret-i Alî'nin kızkardeşi Ümmühânî'den bildirir (radıyallahü anhümâ): Resûlüllah Mekke'nin fethi günü, Mekke'de sekiz rek'at nemaz kıldı. Yâ Resûlâllah, ne nemazı kıldınız? dedim. **«Duhâ (kuşluk) nemazı»** buyurdu. Ahmed bin Halîl der ki: Ümmühânî'nin sözü seneddir. Âlimler de bunu anlamışlardır. Kuşluk nemazı sekiz rek'attır. Bunun gibi Ebû Saîd'in (radıyallahü anh) Resûlüllah'dan bildirdiği de böyledir. Hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ) kuşluk nemazını sekiz rek'at kıldığı, uzun okuduğu, kuşluk nemazını kıldığında kapısını kapadığını Kâsım bin Muhammed (radıyallahü anhümâ) bildiriyor:

Kuşluk nemazının en çoğu oniki rek'attır. Ebû Nasr'ın isnâd ile Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Oniki rek'at kuşluk nemazı kılana Allahü teâlâ Cennette altından köşk binâ eder»** buyuruldu.

Ümmü Habîbe'den (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Gündüz on iki rek'at nemaz kılan için Allahü teâlâ Cennette bir ev yapar»,** buyuruldu. Ebû Zer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Ey Ebâ Zer! Gündüz on iki sâattir. Her sâati için bir rek'at ve iki secde yap. O rek'atlardaki haller günah işlemekten seni korur. Ey Ebâ Zer! Bir kimse iki rek'at kuşluk nemazı kılsa, gâfillerden olmaz. Dört rek'at kılsa, zikredenlerden yazılır. Altı rek'at kılsa, şirk hâriç ona günah ulaşmaz.**

Oniki rek'at kılsa, Cennette ona bir ev yapılır» buyurduğunda Ebû Zer, yâ Resûlâllah hepsini birden mi kılmalı? dedi. **«Ayrı ayrı olsa da olur»** buyurdu.

KUŞLUK NEMAZININ VAKTİ : Sabahleyin güneş doğduktan sonra başlar. Öğlene kadar devam eder. Fakat bu câiz kısmındandır. Müstehab olan, güneşin hararetinin arttığı öğle yaklaştığı zaman kılmaktır. Zeyd bin Erkam (radıyallahü anh) der ki, Kubâ mescidinde kuşluk nemazı kılarlar gördüm. Keşke bunlar kuşluk nemazının bu vakitten daha fazîletli bir sâatte kılındığını bilselerdi. Zîra Resûlüllah'dan: **«Kuşluk nemazı, güneşin hararetinden deve yavrularının ayakları yandığı zamandır»** buyurduğunu işittim, dedi.

Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) kuşluk nemazında Fâtihadan sonra **Veşşemsi ve duhâhâ** ve **Vedduhâ** sûrelerini okuduğu bildirildi. Amr bin Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse oniki rek'at kuşluk nemazı kılsa, her rek'atta bir Fâtiha, bir âyete'l-kürsî ve üç ihlâs okursa, yedi kat gökten yetmiş bin melek iner. Yanlarında beyaz kâğıtlar ve nûrdan kalemler vardır. O melekler Sûr'a üfleninceye kadar ona sevab yazarlar. Kıyâmet günü olunca, yanlarında hulle ve hediyyeler bulunan melekler onun mezarının başında dururlar. (Ey bu kabirde yatan! Sen Allahü teâlâ'nın izni ile kalk, sen emînlerdensin) derler»** buyuruldu.

ÖĞLENİN FARZINDAN ÖNCE VE SONRAKİ NEMAZLAR : Ebû Nasrın isnâd ile Ümmü Habîbe'den (radıyallahü anhâ) eylediği rivâyetinde: **«Öğle nemazından önce ve sonra dört rek'at nemaz kılanın etini ve bedenini Allahü teâlâ Cehenneme haram kılar»** buyuruldu. Bâzıları da gök kapıları ve Cennet öğlen nemazının sonuna kadar açık durur. Bu zaman yapılan düâlar kabûl edilir; bunun için o zaman zikir, düâ ve ibâdet yapmak müstehab olur dediler. Bu hususta Ebû Eyyûb-i Ensârî'den (radıyallahü anh) bildirilir ki, Resûlüllah'a öğle nemazından önce kıldığı dört rek'at nemazdan sorulunca: **«Güneş tepe noktasına gelince Cennet kapıları açılır, nemaz müddetince kapanmaz. Bunun için bu nemazı terk etmek istemem»** buyurdu. Hazret-i Âişe'ye (radıyallahü anhâ) Resûlüllah hangi nemaza devamı çok severdi dediklerinde, öğlenin farzından önce dört rek'at [sünnet] nemaz kılardı. Ayakta çok durur, rükû' ve secdelerini güzel ederdi diye cevab vermiştir.

ÖĞLE İLE İKİNDİ ARASI : Ebû Nasr'ın isnâdı ile İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Öğle ile ikindi arasını ihyâ edenin kalbini, Allahü teâlâ kalblerin öldüğü günde ihyâ eder; diriltir»** buyuruldu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) öğle ile ikindi arasında ibâdet et-

tiği bildirilmiştir. İbrâhîm Nehâî (rahmetullahi aleyh) der ki: «Selef-i sâlihîn, akşamla yatsı, öğle ile ikindi arasındaki nemazı gece nemazına benzetirlerdi. Öğle ile ikindi arasında nemaz kılmak, birçok âbidlerin yoluydu. Belirli rek'at nemazlarını, insanlardan ayrı ve Hakka dönerek ve teveccüh ederek kılarlardı. O sâat Allahü teâlâ ile yalnız kalmak ve onu zikretmek için şerefli bir zamandır. O vakitteki nemaz, gaflet gideren nemazdır.» İ'tikâf ile nemazı gözetme arasını birleştirmek için öğle-ikindi arasında mescidde i'tikâf müstehab kılındı. Böyle i'tikâf, selef-i sâlihînin âdetleri idi. Fakat öğleden önce uyumamış ise, gece nemazını rahat kılmak için bu zamanda uyumalıdır. Çünkü öğleden evvelki uykusu geçen gece içindir. Öğleden sonraki uykusu ise gelecek gece içindir.

Sekiz sâatten çok uyumak müstehab değildir. Bâzıları da bundan az uyuyanın bedeni rahatsız olur. Nitekim âyet-i kerîmede: **«Uykuyu bedenin kuvvet ve râhatı eyledik»** deniyor dediler. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Günde oniki rek'at nemaz kılan için Allahü teâlâ Cennette bir ev binâ eder.** [Bunlar da müekked sünnetlerdir ki, oniki rek'attırlar]» buyuruldu.

Saîd bin Müseyyeb'in, Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İkindiden önce dört rek'at nemaz kılanlar bu nemazı bitirince Allahü teâlâ onları tamamen mağfiret eder»** buyuruldu.

F A S I L

Ebû Nasr'ın isnâd ile Abdullah bin Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Akşam nemazından sonra konuşmadan dört rek'at nemaz kılanın derecesini Allahü teâlâ yükseltir. O kimse Mescid-i Aksâ'da, ya'nî Beytü'l-mukaddes mescidinde Kadir gecesine erişmiş gibi olur. O dört rek'at nemaz gece yarısında kılınan nemazdan hayırlıdır. Yatsı nemazından sonra dört rek'at nemaz kılan [ya'nî yatsının son iki rek'at sünnetini dört rek'at kılan] kimse, Kadir gecesine Mescid-i haramda erişmiş gibi olur. Öğle nemazından [farzından] önce dört rek'at, sonra da dört rek'at kılanın cesedine Allahü teâlâ Cehennemi haram eder. İkindiden önce dört rek'at kılana Allahü teâlâ Cehennemden kurtuluş berâatı yazar»** buyuruldu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sabah nemazından [farzından] önce iki rek'at nemaz kılmak bana, dünya ve içindekilerden hayırlıdır»** buyuruldu.

Hazret-i Alî'ye (radıyallahü anh) Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) nâfile nemazlarından soruldu. Buyurdu ki, güneş tepe noktasından ayrılınca dört rek'at kılardı. Öğlenin farzından sonra iki rek'at kılardı [şimdi biz böyle kılmaktayız]. İkindiden önce dört rek'at

kılardı. Müsliman, ezanla ikâmet arasında salât, düâ ve yalvarmayı büyük fırsat bilmelidir.

İKİNDİ İLE AKŞAM ARASI : İkindi nemazından güneş batıncaya kadar tesbîh, tehlîl ve istiğfâr etmek, ölümü hatırlamak, Kur'ân-ı kerîm okuyup Allahü teâlâ'yı unutmamaktır. Günlük vazîfesi olanlar, güneş batmadan önce **Veşşemsi** ve **Velleyli** sûrelerini okuyup, sonra **Kul eûzü**'leri okuyarak gündüzünü bitirmeli, gecesine ise Kur'ân-ı kerîm ve eûzü ile başlamalıdırlar.

Hasan (radıyallahü anh) ın bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'nın rahmetinden konuşulan yerde, Allahü teâlâ, ey insan oğlu! Sen beni, sabah nemazından sonra bir sâat, ikindiden sonra da bir sâat zikreyle, an, ben onların arasındaki zamandaki şer, zarar ve günahtan seni koruyayım buyurur»** gelmiştir.

BEŞ VAKİT NEMAZ

Farz nemazlar beştir :

1 — Sabah nemazı, iki rek'attır.
2 — Öğle nemazı, dört rek'attır.
3 — İkindi nemazı, dört rek'attır.
4 — Akşam nemazı, üç rek'attır.
5 — Yatsı nemazı, dört rek'attır.

Toplam olarak onyedi rek'at eder. [Bunlar farz-ı ayndır]. Mi'rac gecesinde Resûlüllah gökleri şereflendirince, elli vakit nemaz farz kılınmıştı. Sonra Allahü teâlâ'nın hikmetiyle, mü'minler için çoğu sâkıt olundu ve beş vakte indirildi. Nitekim İslâmın başlangıcındaki bir mü'minin on müşrikle muharebede sebat ve metânet göstermesi emri, Allahü teâlâ'nın rahmet olarak bir mü'minin iki müşrikle muharebede sebat etmesine indirilip hafifletildi. Enfâl sûresinin altmışıncı âyetinde böyle olduğu bildiriliyor. Ve yine İslâmın başlangıcında oruç tutulacak günlerin gecelerinde uykudan sonra yemek, içmek ve cima' etmek, mü'minlere haram kılınmış iken, Bakara sûresi, yüz seksenyedinci âyetiyle, bu haramlık mü'minlerden kaldırıldı, kolaylık ve hafifliğe çevrildi.

NEMAZ FARZDIR

Nemaz farzdır. Farz olması Allahü teâlâ'nın, Kur'ân-ı kerîm'de Bakara sûresi kırküçüncü: **«Nemaz kılınız, zekâtı veriniz, rükû' edenlerle rükû' ediniz»** âyeti ile sâbittir. Nemaz vakitleri âyetler ve hadîs-i şerîfler ile sâbittir. Nitekim Allahü teâlâ Rûm sûresi onyedinci âyetinde: **«Akşam ve yatsı ve sabah nemazlarında, ikindi ve öğle vakitlerinde nemazla Allahü teâlâ'yı tesbîh ediniz. Göklerde ve yerde olanlar onun için hamd ederler»** buyuruyor. Bunun gibi Allahü teâlâ Nisâ sûresi yüzotuzuncu ve daha birçok âyet-i kerîmelerde nemaz kılmayı emretmektedir.

Nemaz vakitlerinin hadîs-i şerîfler ile bildirilmesine gelince, İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Beytullah'ın yanında Cebrâil aley-**

hisselâm bana imâm olup, nemaz kıldık. Güneş tepe noktasından ayrılınca öğle nemazını kıldırdı. Sonra her şey'in gölgesi bir misli olunca bana ikindi nemazını kıldırdı. Sonra oruçluların iftar ettiği zamanda bana akşam nemazını kıldırdı. Sonra şafak, ya'nî ufukta kırmızılık kaybolduktan sonra bana yatsıyı kıldırdı. Sonra oruçluların yeme ve içmesi yasak edildiği zamanda sabah nemazını kıldırdı. Sonra her şey'in gölgesi bir misli olunca, öğleyi, iki misli olunca ikindiyi, oruçluların orucu açma zamanında akşamı, sonra gecenin ilk üçte bir zamanına kadar yatsıyı, sonra tan yeri ağarınca sabah nemazını kıldırdı. Sonra Cebrâil aleyhisselâm bana bakıp: Yâ Muhammed, sizden önceki peygamberlerin (salâvâtullahi aleyhim ecmaîn) nemaz vakitleri size gösterdiğim şu iki vaktin arasıdır dedi». Bildirdiğimiz bu hadîs-i şerîf nemaz vakitlerini bildiren hadîslerin esasıdır. Bu hususta pek çok hadîs-i şerîf var ise de, diğerlerini yazmıyoruz.

BEŞ VAKİT NEMAZI EN ÖNCE KİMLER KILDI?

Bize geldi ki, Ensâr'dan bir kimse Resûlüllah'a, sabah nemazını ilk önce kılan kimdir? diye sordu. Cevâbında: **«Sabah nemazını en önce Âdem aleyhisselâm, öğle nemazını, Allahü teâlâ'nın kendisini Nemrud'un ateşinden kurtardığında İbrâhim aleyhisselâm kıldı. İkindi nemazını, kendisine Cebrâil aleyhisselâmın, oğlu Yûsuf aleyhisselâmdan haber verdiğinde Ya'kûb aleyhisselâm kıldı. Akşam nemazını, Allahü teâlâ, tevbesini kabûl ettiğinde Dâvud aleyhisselâm kıldı. Yatsı nemazını, Allahü teâlâ, kendisini balığın karnından çıkardığında Yûnus bin Metâ aleyhisselâm kıldı. Cebrâil aleyhisselâm gelip, ey Yûnus, Allahü teâlâ sana özel olarak selâm söylüyor. Sana dünyada büyük azâb ettim, elem verdim. Ben senden râzıyım. Sen benden râzı mısın? diyor dediğinde Yûnus aleyhisselâm hemen kalkıp, dört rek'at nemaz kıldı ve sonra iki def'a elbette Rabbimden râzıyım diyerek, Rabbinden râzı olduğunu tekrar tekrar bildirdi»** buyurdu.

FASIL

Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) kılmakla emr olunduğu ilk nemazlar, sabah ve akşam nemazlarıdır. **«Akşam, sabah Rabbini hamd ile tesbîh eyle»** âyet-i kerîmesine uygun olarak Mi'rac gecesinde göklere çıkıncaya kadar akşam iki, sabah da iki rek'at nemaz kıldı. Mi'rac gecesinde gökleri şereflendirince, üzerine beş vakit nemaz farz kılınmıştır. Gündüz nemazlarının birincisi sabah nemazı, ikincisi öğle nemazıdır. Âlimlerin nemazı anlatmalarında öğle nemazından başlamaları, sünnete uymaları sebebiyledir. Nitekim İbn-i Abbâs'ın (radıyal-

lahü anh) bildirdiği ve yukarıda yazdığımız hadîs-i şerîfde, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) öğle nemazının vaktini bildirmekle başlamış ve öğle nemazı vaktini ilk vakit buyurmuştur. Zîra öğle nemazı evvelâ farz kılınmıştır. Sabah nemazını ilk önce kılanın Âdem aleyhisselâm olduğunu bildirdik. Âdem aleyhisselâm yeryüzüne insan olarak gönderilen ilk peygamberdir. Bundan anlaşılıyor ki, farz kılınan ilk nemaz bu yönden sabah nemazıdır.

NEMAZ VAKITLERİ

SABAH NEMAZININ VAKTİ : Fecr-i sâdık denen zamanda başlar. Güneş doğduğu taraftan ikinci fecrin [fecr-i sâdıkın] doğması ile anlaşılır. Ufukta enine bir beyazlık görünür. Ufku kapladığı gibi tepelere, dağ başlarına da akseder. Sabah nemazının son vakti güneşin doğmasıdır. İki vakit arası oldukça geniştir. Kur'ân-ı kerîm'de, gündüz ve gece meleklerinin ikisi de sabah nemazında hâzır bulunduğu bildiriliyor. Sabah nemazını kılanın sevâbı, gece meleklerinin son sahîfesine, gündüz meleklerinin de ilk sahîfesine yazılır. İmâm-ı A'zam (rahımehullah) sabah nemazının, karanlık dağılıp, ortalık ağarınca kılınması efdaldir buyurdu. Fecr-i kâzibde sabah nemazı olmaz. Çünkü birinci fecr, herhangi bir şey'i haram ve vâcib kılmaz. İkinci fecr, altı kırmızı olan beyazlığın görünmesidir.

ÖĞLE NEMAZININ VAKTİ : Güneşin tepe noktasından batıya doğru ayrıldığı zaman başlar, her şey'in gölgesinin kendinin bir misli (31) olunca biter. Öğle nemazında acele etmek efdaldir. Ancak cemâatla kılınacaksa ve hava sıcak ise, biraz geciktirilmesi müstehabdır. Nitekim hadîs-i şerîfde: «**Evvel vaktinden biraz geciktirip, kızgın sıcaklık düşünce kılınız. Çünkü boğucu sıcaklık Cehennem ateşinin alevinin coşmasındandır**» buyuruldu. Her şey'in gölgesi en küçük olduğu zaman öğle nemazı kılınmaz.

Zeval vaktini anlamak istersen, gölgeyi ölçersin. Şöyle ki: Düz bir yere dik bir şey dikersin. Gölgenin sonunu işâret eder, bir şey koyarsın. Sonra gölgenin kısalmasına veya uzamasına bakarsın. Kısalıyorsa, henüz zeval vakti gelmediğini anlarsın. Diktiğin şey'in gölgesinde artma ve eksilme olmazsa, güneşin tepe noktasında bulunduğunu anlarsın. İşte bu zaman nemaz câiz değildir. Diktiğin şeyin gölgesi büyümeğe başlayınca, güneşin zeval vaktidir. O andaki gölgeye (ki en kısa zamanıdır) **feyy-i zevâl** denir. Bundan sonra gölge, dikilen şey'in boyu kadar daha uzarsa, öğlenin sonu gelir. Bunu aşarsa, ikindi vakti girmiş olur. Bir boy miktarı daha uzarsa buna asr-ı sânî denir. [İmâm-ı A'zam'a gö-

(31) İmâm-ı A'zam'a (rahimehullah) göre iki misli.

re ikindi nemazının vakti bu zamandır]. Bundan sonraki vakit zarûret vaktidir. Kışın gölgeler uzun, yazın da kısa olur.

Zeval vaktini öğrendikten sonra kıbleyi bilmek isteyen kimse, gölgesini sol tarafına alır. Böylece kıbleye dönmüş olur. En kolay şekilde kıbleyi öğrenmek, ta'yîn etmek böyledir.

İKİNDİ NEMAZININ VAKTİ: Yukarıda bildirildiği şekilde, her şey'in gölgesi feyy-i zeval çıktıktan sonra bir katı olduğu zaman başlar, iki misli olduğunda biter. Zarûret vakti ise bundan sonra başlar (32) ve güneş batınca biter.

AKŞAM NEMAZININ VAKTİ: Güneş batınca akşam nemazının vakti girer. Ufuktaki kırmızılık (33) kaybolunca biter.

YATSI NEMAZININ VAKTİ: Şafak kaybolunca yatsının vakti girer. Vaktin fazîleti, bir rivâyette gecenin üçte birine, diğer bır rivâyette gece yarısına kadar devam eder. Zarûret zamanı ise gece yarısından ikinci fecrin doğmasına [ya'nî imsâk vaktine] kadardır (34). Gecenin üçte birine, yâhud yarısına kadar te'hir etmek iyi ise de, senin kılacağının efdali, batıdaki kırmızılıktan sonra beyazlık (35) kaybolup kararıncadır. Buna ikinci şafak denir. Yatsı nemazı, gecenin dörtte birine, üçte birine veya yarısına te'hir olunur. Bunların hepsi nemaz kılmadan önce uyunmadığı zamandır. Zîra yatsıyı kılmadan uyumak mekrûktur. Uykunun kendini kaplayacağından korkan için en iyisi, yatsıyı kılıp uyumasıdır. Bunun için İmâm-ı Şâfiî'ye (rahımehullah) göre efdal olan yatsı nemazını vaktin evvelinde kılmaktır. Biz [Hanbelî mezhebinde] te'hiri iyidir dedik. Çünkü Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir gece yatsı nemazını te'hir ederek câmiye gitti ve: **«Ümmetime zor gelmeseydi, yatsıyı böyle kılmalarını emrederdim»** buyurdu. Resûlüllah yatsı nemazını geciktirdi ve bunu övdü.

Vitir nemazında, birinci rek'atta Fâtihadan sonra **Sebbihısme,** ikinci rek'atında **Kul yâ eyyühel kâfirûn,** üçüncü rek'atında **Kul hüvallahü ehad** sûrelerini okumalıdır.

Sabah nemazının iki rek'at sünnetinde zamm-ı sûre olarak, birinci rek'atta **Kâfirûn,** ikinci rek'atta **İhlâs** sûreleri okunur. Sonra evinden çı-

---

(32) Ortalama akşama kırkbeş dakika kaladır. Buna mekrûh vakit de denir. Bu zamanda namaz kılmak haramdır. Ya'nî nemazı bu kadar geç bırakmak haramdır. İkindi nemazı kılınmamışsa, akşam ezânına kadar kılınır.

(33) İmâm-ı A'zam'a (rahimehullah) göre, kırmızıdan sonraki beyazlık kaybolunca biter.

(34) Hanefî mezhebinde yatsı nemazını gece yarısına kadar geciktirmek mübâhtır. Gece yarısından sonra kılmak ise, tahrîmen mekrûhtur.

(35) İmâm-ı A'zam'a (rahimehullah) göre, bu beyazlık da kaybolunca yatsı olur.

kıp mescide gitmek müstehab olur. Sabah nemazının sünnetinden sonra kalben zikir ile meşgul olup, dünyâ kelâmı konuşmamak müstehabdır. Ancak farza kadar, bir vâcib görünürse bu müstesnâdır. Akşam nemazının farzından sonraki iki rek'at sünnette de, sabah nemazının sünnetinde okunan zamm-ı sûreler okunur. İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ): Ben Resûlüllah'ın, akşam nemazının farzından sonraki iki rek'atta Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okuduğunu yirmiden çok sahâbîden işittim, buyurdu. Tâvus (rahımehullah) akşam nemazının iki rek'at sünnetinde zamm-ı sûre olarak **Âmenerresûlü** ve **İhlâs** okurdu. Akşam nemazından sonraki iki rek'atı acele kılmak müstehabdır. Çünkü Huzeyfe'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Akşam nemazından sonraki iki rek'atı kılmakta acele ediniz. Zîra o iki rek'atı melekler, farz nemazı ile beraber çıkarıp Allahü teâlâ'ya arzederler»** buyuruldu. Bunun için kısa zamm-ı sûreler okumak müstehab kılınmıştır. Diğer bir hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse akşam nemazından sonra konuşmadan iki rek'at nemaz kılsa, bu nemazı ıllîyyîne çıkarılır»** buyuruldu. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) akşam nemazından sonraki iki rek'atta bâzan uzun okuduğu, bâzan mescidde, bâzan evinde kıldığı İbn-i Abbâs, Huzeyfe, Âişe-i Sıddîka ve Ümmü Habîbe (radıyallahü anhüm ve anhünne): Resûlüllah bu iki rek'atı ancak evinde kılardı diyor. Sehl bin Sa'd Sâidî (radıyallahü anh): Ben hazret-i Osman'ın (radıyallahü anh) hilâfeti zamanına eriştim. Onlar akşam nemazının farzından selâm verince, mescidde kimsenin iki rek'at kıldığını görmedim. Cemâat selâmdan sonra mescidden çıkıp giderlerdi. Bu iki rek'atı evlerinde kılarlardı demiştir.

BEŞ VAKİT NEMAZIN FAZİLETİ

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Resûlüllah eshâb-ı kirâma hitâben: **«Sizden birinizin evinin önünde bir nehir olsa ve günde beş def'a o kimse o nehirde yıkansa, bedeninde kir kalır mı?»** buyurduğunda, Eshâb-ı kirâm, hayır kalmaz dediler. **«Beş vakit nemaz da bunun gibidir. Beş vakit nemaz kılanı Allahü teâlâ günahlardan temizler»** buyurdu.

Hazret-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerîfte: **«Mü'minler geceleyin günah pisliklerine bulaşırlar. Sabah nemazını kıldıklarında, üzerlerindeki günah pislikleri temizlenir. Sonra yine günah pisliğine bulaşırlar. Öğle nemazını kıldıklarında öğle nemazı, sabah nemazı, sabah nemazından o âna kadar meydana gelen günahları temizler. Sonra yine günahlara bulaşır, ikindi nemazını kılınca, günah pisliklerinden temizlenir»** buyurup, bu minvâl üzere beş vakit nemazı söylediğini bildirmiştir.

Hazret-i Osmân bin Affân'ın (radıyallahü anh) kölesi Hars (rahıme-

hullah) anlatır: Osman (radıyallahü anh) oturdu. Su isteyip abdest aldı. Sonra: «Ben Resûlüllah'ı gördüm. İşte benim şu abdestim gibi abdest aldı ve: «**Benim şu abdestim gibi abdest alıp öğle nemazını kılanın sabah ile öğle arasında olan günâhı afvedilir. Sonra kalkıp ikindi nemazını kılsa, öğle ile ikindi arasındaki günâhı afvolunur. Sonra akşam nemazını kılsa, ikindi ile akşam arasındaki, yatsı nemazını kılınca, akşamla yatsı arasındaki günâhı afvolur. Sonra yatar, uyur ve sabahleyin kalkıp sabah nemâzını kılsa yatsı ile sabah arasındaki günahları afvolunur. Zîra: «Sevablar günahları götürür» âyet-i kerîmesi gereğince, sevablar günahları giderir»** buyurduğu zaman, yâ Resûlâllah, bunlar sevablardır, diğer sâlih ameller hangileridir? diye soruldu. **«Sübhânellahi velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallahü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm» sözleridir»** buyurdu.» dedi. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Nemaz, Allahü teâlâ'nın râzı olduğu, meleklerin sevdiği, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) yolu, ma'rifetin ışığı, îmânın aslı, düânın kabûlü, amellerin makbûlüdür. Nemaz, rızıkta bereket, bedende rahat, düşmana silâh, şeytâna hakârettir. Nemaz, nemaz kılan ile Allahü teâlâ arasında şefâatçıdır. Nemaz, nemaz kılanın kabrinde ışığı, Cennette yatağı, Münker ve Nekîre cevabıdır. Nemaz, sâhibinin kıyâmete kadar kabrinde yoldaşı ve ziyâretçisidir. Kıyâmet günü olunca, nemaz, sâhibinin üstünde gölge, başında tâc, vücudunda elbise, önünde ve ardında ışıktır. Nemaz, sâhibi ile Cehennem arasına perdedir. Nemaz, Allahü teâlâ katında mü'minin bürhânı ve hücceti, mîzanda ağırlığı, sıratta müstakîm yoludur. Nemaz Cennetin anahtarıdır. Çünkü nemaz tesbîh, tahmîd, takdîs, ta'zîm, Kur'ân-ı kerîm okumak ve düâ etmektir. Amellerin en üstünü vaktinde kılınan nemazdır»** buyuruldu.

Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Nemaz dînin direğidir. Allahü teâlâ îmânı ancak nemazla kabûl eder»** buyuruldu.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlatır: Bir kimse Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem), yâ Resûlâllah, Allahü teâlâ kullarına kaç vakit nemaz farz kıldı? dediğinde, Resûlüllah: **«Beş vakit nemaz farz kıldı»** buyurdu. Aynı şahıs, o beş vakit nemazdan önce ve sonra bir şey var mıdır? deyince: **«Allahü teâlâ kullarına beş vakit nemazı farz kıldı. Onlardan önce ve sonra bir şey yoktur»** buyurdu. Soran, beş vakitten ne çok kılarım ne de az deyip yemin edince, Resûlüllah: **«Eğer bu kimse, yemînini yerine getirirse Cennete girer»** buyurdu.

Temîm-i Dârî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kıyâmette en önce** [îmandan sonra] **nemazdan sorulur. Nemazını kusursuz kılmış ise, tamamdır diye yazılır. Nemazlarını tam kılmamış ise, Allahü teâlâ meleklerine: Benim şu kulumun amel defterine bakınız. Amel defte-**

rinde nâfile varsa, farzdan eksik kalmış kısımlardan o nâfilelerin, sünnetlerin miktarı kadar düzeltin» buyurur.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), Enes bin Hakîm'e: «Nusaybin memleketine gidince oradakilere de ki: Ben Resûlüllah'tan (sallâllahü aleyhi ve sellem) duydum. Buyurdu ki: **«Mü'min, kıyâmet günü en önce farz nemazlarından süâle çekilir. Farz nemazlarını tam ve düzgün kılmış ise, ne güzel, böyle yapmamışsa, bakılır, nafilesi, sünneti varsa, farzdan eksiklikler onlarla tamamlanır. Sonra diğer amelleri için de böyle yapılır.»**

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Mümin, kıyâmette en önce nemazdan süâle çekilir. Bu ümmete Allahü teâlâ'nın ilk farz kıldığı amel nemazdır»** buyuruldu.

CÂMİ'E GİTMEK, CEMÂAT VE NEMAZDA HUŞU'UN FAZİLETİ

Nâfi'in İbn-i Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Cemâatle kılınan nemaz, yalnız başına kılınan nemazdan yirmiyedi derece yüksektir»** buyuruldu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Mü'min abdest alıp câmi'e gidince, Allahü teâlâ onun her adımına bir sevab yazar ve bir günâhını siler. Derecesini bir kat daha artırır. Allahü teâlâ tarafından müjdeye kavuşup, uzun zaman çoluk çocuğundan, memleketinden ayrılmış bir garîbin evine dönünce sevindiği gibi, ferah ve sevince kavuşur»** buyuruldu.

Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ: «Evinde güzel bir abdest alıp, benim beytlerimden** [mescidlerimden] **birine gitmek üzere çıksa, ziyâret edilenin ziyâretçisine ikrâmı icâb eder»** buyuruldu.

Ömer (radıyallahü anh) anlatır: Cebrâil aleyhisselâm Resûlüllah'a gelip: **«Yâ Muhammed, gece karanlığında mescidlere yürüyüp gidenleri, kıyâmette tam nûr ile müjdele»** dedi

Ebû Derdâ'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«Gece karanlığında câmi' ve mescidlere gidenleri kıyâmette nûr ile müjdele»** buyuruldu.

Ebû Saîd-i Hudrî (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın: **«Cemâatle kılınan nemaz, yalnız kılınan nemazdan yirmibeş derece üstündür»** buyurduğunu işittiğini bildiriyor.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) Resûlüllah'ın Osman bin Mat'ûn'a hitâben: **«Ey Osman, bir kimse sabah nemazını cemâatle kılsa, onun için mebrûr hac ve makbûl ömre sevâbı vardır. Ey Osman, öğle nemazını cemâatle kılana, kıldığı bu nemazın yirmibeş [veya yirmiyedi] katı nemaz sevâbı ve Firdevs-i Cennette yetmiş derece vardır. Ey Osman, ikindi ne-**

mazını cemâatle kılıp, güneş batıncaya kadar Allahü teâlâ'yı zikreden, İsmâil oğullarından bir takım köleleri âzâd etmiş gibi olur. O kölelerden her birinin yanında oniki bin kişi vardır. Akşam nemazını cemâatle kılana, yirmibeş kat nemaz sevâbı ve Adn Cennetinde yetmiş derece vardır. Ey Osman, yatsı nemazını cemâatle kılan, Kadir gecesini ibâdetle geçirmiş gibi olur» buyurduğunu beyân eylemiştir.

Mescide giderken Allahü teâlâ'dan korku ve haşyet üzere olmak, huşu', hudu', sükûnet ve vekarla gitmek, gönlünden dünya düşünce ve meşguliyeti geçmemek, evinden çıktığında ucub, kibir ve övünme olmayıp, insanların görmesine kıymet vermemek, Allahü teâlâ'nın emrini severek yapmak, yasaklarından çok sakınmak, alçak gönüllü ve kula yakışır şekilde çıkmak ve Nûr sûresi otuzaltıncı âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ câmilerin kıymetlerini arttırmak için onlara ta'zîmi izin ve emreyledi. Onlarda Allahü teâlâ'nın ismi zikrolunur ve onlarda sabah akşam Allahü teâlâ için tesbîh ve farz nemazları edâ edilir»** bildirilen mescidlerden bir mescide gitmeğe niyyet etmek, nemazdan cemâate yetiştiği kadarını cemâatle kılmak ve orada geçmiş nemazlarını kazâ etmek müstehabdır. Hadîs-i şerîfde böyle gelmiştir.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sizden biriniz mescide gelince, nemaza durulmuş olsa, acele etmeyip, sükûnet ve vekar üzere yürüyüp yetişebildiği kadarını kılsın. Kaçırdığını da kazâ eylesin»** [ya'nî imâm selâm verdikten sonra kalkıp kılsın. Kılarken kırâete baştan, teşehhüde sondan başlasın], buyuruldu.

Bir başka hadîs-i şerîfde: «**O kimse sükûnet ve vekar üzere yürüsün. İbâdete devamda ucubdan sakınsın. Zîra bu durum kulu Allahü teâlâ'nın nazarından düşürür ve Allahü teâlâ'dan uzaklaştırır. Basîret nûrunu ve daha önce ibâdetlerden dolayı kalbinde bulunan lezzet ve tatlılığı giderir. Ma'rifet safâsı bulanır»** buyuruldu. Bâzan böyle olanın ameli yüzüne çarpılır ve yok edilir. Nitekim eserde, **tevbe edinceye kadar, Allahü teâlâ kibirlilerin amelini kabûl etmez** diye gelmiştir. Hadîs-i şerîfde geldi ki: «**Halîlürrahmân İbrâhim aleyhisselâm bir geceyi ibâdetle ihyâ eyledi. Sabah olunca, bu geceyi ibâdetle geçirdim deyip, İbrâhim'in (aleyhisselâm) Rabbi ne güzel Rabdir, İbrâhim de ne güzel abddir dedi. Kuşluk yemeği vakti gelince beraber yiyecek kimse bulamadı. (Halbuki İbrâhim aleyhisselâmın her zaman başkaları ile yemek yemesi güzel ahlâkından idi). Belki yoldan birisi geçer de beraber yeriz düşüncesiyle, yemeğini yola çıkardığında, gökten iki melek inip, ona doğru geldiler. İbrâhim aleyhisselâm onları yemeğe çağırdı. Kabûl edip yanına geldiler. İbrâhim aleyhisselâm meleklere, sizinle şu bahçeye gidelim, orada pınar vardır, suyu iyidir. Orada yiyelim dedi. Melekler kabûl edip, beraber bahçeye girdiklerinde, pınarı yere batmış, suyu kesilmiş buldular. Bu durumda İbrâhim aleyhisselâm üzüldü. Orada şu bulamadıklarından söylediği**

sözden utandı. Melekler kendisine: Ey İbrâhim, suyun akması için Allahü teâlâ'ya düâ eyle dediler. Düâ eyledi. Hiçbiri yerine gelmedi. Daha çok üzüldü. Çok sıkıldı ve meleklere, siz de düâ ediniz dedi. Meleklerden biri düâ edince pınarın suyu, sonra diğeri düâ edince çeşme de yerine geldi. Bunun üzerine melekler, kendilerinin melek olduklarını ve İbrâhim aleyhisselâmın geceki ibâdeti sebebiyle kendini beğenmesinden ötürü düâsının kabûl olunmadığını haber verdiler.» Allahü teâlâ, Halîli İbrâhim aleyhisselâma böyle yapınca, diğerlerine ne yapacağını buradan çıkarmak gerekir. Demek ki kulun, tâat ve ibâdetini, bunlara devamını yalnız Allahü teâlâ'nın tevfîkı ile bilmesi, onun ihsân ve ni'meti olduğuna inanması lâzımdır. Allahü teâlâ'ya onu görür gibi ibâdet etmelidir. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'ya, onu görür gibi ibâdet et. Çünkü sen onu görmüyorsan o seni görüyor. Her şey'ini biliyor»** buyuruldu.

Bir hadîs-i şerîfde şöyle geldi: **«Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma, ey İsâ, huzûrumda ibâdette olduğun zaman, nefsini aşağılayıcı, kötüleyici olarak korku içinde ve kula yakışır şekilde bulun. Çünkü aşağılamaya en lâyık olan nefistir. Bana düâ ettiğinde uzuv ve organların birbirinden ayrılacak bir hâl ile düâ eyle diye vahyeylemiştir.»** Mûsâ aleyhisselâm'a da böyle vahy olunduğu bildirilmiştir.

İbn-i Sîrîn'in (rahımehullah), nemaza durduğu zaman, Allah korkusundan yüzü sararır, solardı. Müslim bin Yâser (rahımehullah) nemaza durduğunda, nemazla meşgul olması ve Allahü teâlâ'dan çok korkmasından ötürü; kendisine seslenseler işitmez, dokunsalar hissetmezdi. Âmir bin Kays: Ben nemazda iken iki omuzum arasına hançer batırılsa, o anda bana dünyadan bir şey'i düşünmekten sevgilidir dedi. Sa'd bin Muâz (radıyallahü anh), nemazı bitirinceye kadar dünya işlerinden bir işi hâtırıma getirip nemaz kıldığım hiç olmamıştır dedi. Mücâhid (rahımehullah) der ki, İbn-i Zübeyr (radıyallahü anh) nemaza durduğunda, huşu' ve hudû'unun çokluğundan, kendisi cansız, hareketsiz bir şekilde görülürdü. Veheb (rahimehullah) nemaza durduğundan, sanki Cehenneme bakıyor gibi olurdu. Utbetü'l-Gulâm (rahımehullah) kış gününde nemaza durduğunda, yüzünden terler akardı. Sebebi sorulduğunda: «Allahü teâlâ'dan hayâ ettiğimden» cevabını verirdi. Müslim bin Yâser (rahımehullah) içinde yangın çıkan evinin üstünde nemaz kılardı. Bu hâli gören Basralılar feryâda başladılar. Hattâ çıkıp yangını söndürdüler. Müslim bin Yâser ise bunu hâtırına bile getirmedi. Basralılar yangını söndürdükten ve kendisi de nemazı bitirdikten sonra farkına vardı. Yine bir gün câmide nemaz kılarken, yanına câminin bir direği düştü. Sokaktakiler bağrıştılar. Müslim bin Yâser, bunun farkında bile değildi. Ammâr bin Zübeyr (rahımehullah) tasması yeni na'linleri, önünde bulunduğu halde nemaz kılardı. Nemaz içinde na'linlerinin tasmasına baktı. Nemazdan sonra na'linleri atıp, ölünceye kadar bir daha na'lin giymedi. Rebi' bin Haysem

(rahımehullah) yirmi bin gümüş [kuruş] kıymetindeki atını bağlayıp, yanında nemaz kılardı. Nemazda iken bir hırsız gelip atı çözdü ve götürdü. Sabahleyin insanlar, üzülmeyin diye teselliye geldiklerinde Rebi', ben, atı çözüp götüreni gördüm. Fakat ondan sevgili bir işde idim dedi. Biraz sonra atı çalan geldi. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) üzerinde kırmızı iplikler bulunan siyah bir kilimde nemaz kıldığı ve selâmdan sonra: **«Şu kırmızı renkler nemazda iken beni meşgul etti»** buyurduğu bildirilmiştir. Allahü teâlâ Mü'minûn sûresinin birinci ve ikinci âyet-i kerîmelerinde: **«Nemazlarında Allahü teâlâ'dan korkan, ona tezellül ve tevâzu' eden mü'minler** — ki sağındakini, solundakini bilmezler — **felâh buldular»**, ya'nî sonsuz Cennette kalmak seâdetine kavuştular buyurup, nemazda huşu' ve hudu' üzere bulunanları övüyor. Zehrî (rahımehullah) huşu', nemazda olanın hareketsizliğidir dedi. Bâzıları da, **«Nemazda nemazla meşgul olmalıdır»** hadîs-i şerîfine uyarak, huşu', nemazda olanın nemazla meşguliyyeti sebebiyle sağını solundan ayıramamasıdır dediler.

NEMAZI VAKTİNDE KILMANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Nemazını vaktin evvelinde kılan kimsenin nemazı büyük nûr ile göğe çıkıp, Arş-ı a'lâya kadar yükselir. Kıyâmete kadar, orada sâhibi için istiğfar eder. Düâ edip: Sen beni muhafaza ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni korusun der. Nemazını, vaktini geçirerek kılanın nemazı nûrsuz olarak göğe çıkarılır. Göğe çıkınca eski bir paçavraya sarılır. Geri çevrilip yüzüne çarpılır. Sâhibine beddüâ edip, beni zâyi' ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni zâyi' eylesin der»** buyuruldu.

Ubâde bin Sâmet'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse şartlarını gözeterek iyi bir abdest alır, sonra nemaza durur, nemazın rükû', secde ve kırâetini güzel yaparsa, nemazı ona: «Sen beni muhâfaza ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni muhafaza etsin, der. Sonra bu nemaz nûrlu olarak, parlıyarak göğe çıkar. Gök kapıları ona açılır. Allahü teâlâ'nın katına arzolunur. Orada sâhibine şefâatte bulunur. Kırâet, rükû' ve secdelerini tam yapmıyanın nemazı ona: «Beni zâyi' ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni zâyi' etsin» der. Sonra bu nemaz nûrsuz olarak göğe çıkar. Gök kapıları kapanır. Sonra bu nemaz eski bir bez gibi dürülüp, geri çevrilir. Sâhibinin yüzüne vurulur»** buyuruldu.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) anlatır: Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) hangi amel daha üstündür? dediğimde: **«Amellerin üstünü, nemazı vaktinde kılmak, anne ve babaya iyilik etmek ve Allah yolunda cihâddır»** buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfde de: **«Nemazın evvel vakti, Allahü teâlâ'nın rızâsına, vaktin ortası da Allahü teâlâ'nın rahmetine kavuşmak zamanıdır. Vaktin sonu ise Allahü teâlâ'nın afvına**

kalmış bir zamandır» buyuruldu. Nitekim Allahü teâlâ Mâûn sûresi dört ve beşinci âyetlerinde: **«Nemazlarını insanların yanında kılıp, yalnızken terkedenlere şiddetli azablar vardır»** buyuruluyor. Ya'nî nemazlarında gafletle davranıp, önem vermiyenlere, vaktini geçirenlere şiddetli azâb vardır. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) bu âyet-i kerîmeyi nemazın terki değil, vaktinin geciktirilmesi şeklinde tefsîr etmiştir. Sa'd (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah'a, Allahü teâlâ'nın: **«Ellezîne hüm an salâtihim sâhûn»** kelâmını sordum. **«Onlar nemaz vakitlerini geçirenlerdir»** buyurdu. Allahü teâlâ Meryem sûresi altmışıncı âyetinde: **«Bu peygamberlerden sonra kötü insanlar geldi. Nemazı terkettiler. Nefislerinin arzûlarına uyup günâh işlediler. Âhirette azâb görürler, Gayyâ'ya atılırlar»** buyuruyor. Berâ bin Azîb (radıyallahü anhümâ) bu âyet-i kerîmedeki Gayyâ, Cehennemde bir vâdidir dedi. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ), Cehennemdeki Gayyâ denilen vâdiye, ancak nemazların vakitlerini zâyi' edenler girer dedi.

Abdullah bin Amr bin Âs (radıyallahü anhümâ) anlatır. Bir gün Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek huzûrunda nemazdan konuşuluyordu. Resûlüllah (aleyhisselâm) buyurdu ki: **«Nemazını vaktinde kılan için, o nemaz kıyâmet günü nûr, bürhan ve Cehennemden kurtuluş olur. Nemazı vaktinde kılmıyanın nemazı, sâhibine nûr, bürhan ve Cehennemden kurtuluş olmaz. Kıyâmette Kârûn, Fir'avn, Hâmân ve Ubeyy ibn-i Halef ile beraber Cehennemde olur»** [Çünkü nemazı her zaman vaktinden geçirenler, nemaza ehemmiyet vermiyenlerdir].

Hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse tembellik, gevşeklik ve önemsememezlik ile nemazını aşağılasa, Allahü teâlâ ona onbeş ikab ile azâb eder. Bunlardan altısı ölümünden önce, üçü ölüm zamanında, üçü kabirde, üçü de kabrinden kalkacağı zamandır. Ölümden evvel olan altısı şunlardır :**

1 — Sâlih ismi ondan kaldırılır.

2 — Hayatının bereketi gider.

3 — Rızkının bereketi kalmaz.

4 — Nemazlarını ikmâl etmeyince, diğer iyilikleri kabûl edilmez.

5 — Düâsı kabûl edilmez.

6 — Sâlihlerin düâsından pay almaz.

Ölüm zamanında olan üç ukûbât şunlardır :

1 — Boğazına yedi deniz aksa, yine suya kanmaz. Son nefeste suya hasret olarak gider.

2 — Âniden vefât eder.

3 — Dünyânın ağaç, taş ve demirleri sırtına vurulmuş gibi ağır halde gider.

Kabirdeki üç ukûbât şunlardır :

1 — Kabri daraltılır.

2 — Kabri karanlık olur.

3 — Kabrindeki sözleri ayıblı olur.

Kabirden kalkınca olan üç ukûbât şunlardır:

1 — Allahü teâlâ'nın huzûruna, Allahü teâlâ'nın râzı olmadığı halde çıkar.

2 — Hesabı zor olur.

3 — Afv ve mağfirete kavuşmadığı halde hesabdan sonra Cehenneme gönderilir» buyuruldu.

NEMAZ BÜYÜK İŞTİR, KORKUSU BÜYÜKTÜR

Allahü teâlâ, Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) nemazı kılmayı emretmiştir. Allahü teâlâ Habîbine önce Peygamber olduğunu bildirmiş, sonra her amelden önce nemazı emretmiştir. Nitekim Allahü teâlâ Ankebût sûresi, kırkbeşinci âyetinde: «**Ey Muhammed** (aleyhisselâm) **sana vahyolunan Kur'ân-ı kerîm'i oku. Nemaza devam eyle. Muhakkak ki nemaz, insanı aklen ve şer'an kötü, yasak ve günah olan şeylerden alıkoyar»**, Tâhâ sûresi yüz otuzikinci âyetinde: «**Ey Muhammed, ehl-i beytine ve ümmetine nemazı emret. Geçim darlığına sabredin. Kendinin ve onların rızkını vermek için çalışmanı istemeyiz. Belki sana ve onlara rızkı biz veririz»**, Bakara sûresi yüz elliüçüncü âyetinde: «**Ey mü'minler, sabır ve nemazla Allahü teâlâ'dan yardım isteyiniz. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sabredenlerle beraberdir, ya'nî Allahü teâlâ sabredenleri korur ve onlara yardım eder»**, Enbiyâ sûresi, yetmişbeşinci âyetinde: «**Onları emrimizle, insanlara yol gösterici ve hakka dâvet edici imamlar yaptık. İnsanları sâlih amellere teşvik ve tergîb için onlara hayırlı işler vahyettik, nemaz kılarlar, zekât verirler. Onlar bana îmân ve ibâdette ihlâs sâhibi oldular»** buyuruyor. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede bütün hayrı, iyilikleri topluca bildiriyor. Bu hayır ve iyilik, günahlardan sakınmakla beraber bütün tâatleri, iyi işleri de yapmaktan ibârettir. Nemazı bildirmede mübalâğa eylemiş ve mü'minlere bilhassa nemazı vasıyyet ve emreylemiştir.

Peygamber efendimiz de (sallâllahü aleyhi ve sellem) dünyadan ayrılacakları zaman son nefesinde ümmetine nemazı vasıyyet eyleyip: «**Siz nemaz, köle ve câriyeniz hakkında Allahü teâlâ'dan korkunuz»**, ya'nî nemazınızı terketmeyip kılınız. Köle ve câriye gibilere mâlik olduğunuzda haklarını gözetiniz buyurmuştur. Bu vasıyyet ise Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) son vasıyyetidir.

Bir başka hadîs-i şerîfde: «**Nemazı vasıyyet etmek, her peygamberin son nefesinde ümmetine son vasıyyetidir»** buyuruldu. Nemaz, Resûlüllah'ın ve ümmetinin üzerine farz kılınanların evvelidir. Nemaz, Resûlüllah'ın ümmetine son vasıyyetidir. Nemaz, İslâmdan en son gidecek şeydir. Nemaz, mü'minlerin kıyâmette amellerinden sorulacağı ilk şeydir. Nemaz dînin direğidir. Nemaz gidince din ve İslâm yoktur. Bir hadîs-i şe-

rîfde: **«Sizin son zamanda dîninizden en önce kaybedeceğiniz şey emânettir, en son kaybedeceğiniz ise nemazdır. Şartlarını gözetmeden nemaz kılanlar olur. Onlar nemazdan pay almazlar»**, buyuruldu. Hanbelî mezhebi imâmı, İmâm-ı Ahmed'e (rahımehullah) göre, nemazı terkeden, nemazın farz olduğunu kabûl etmemekle beraber terkediyorsa kâfir olur. Nemazın farz olduğunu kabûl etse, fakat gevşeklik ve tembellikle nemazı terkeylese, kendisine gel nemazı kıl dense, nemazı kıl dendiği zamandan sonra gelen nemazın vakti daralıncaya kadar kılmasa, yine kâfir olur. İki halde de mürted gibi, tevbe etmesi için üç gün mühlet verilir. Bu zaman zarfında tevbe ederse ne a'lâ, etmezse kâfir olduğundan ötürü kılıçla öldürülür. Malı müslimanlara ganimet hükmünde olup, beytü'l-mâle verilir. Cenâze nemazı kılınmaz. Müsliman mezarlığına konmaz.

İmâm-ı Ahmed'den (rahımehullah) bir başka rivâyette, o kimse üç vakit nemazı terkedip, dördüncü vakit çıkıncaya kadar tembellik ve gevşeklikle kılmasa, katli vâcib olmaz. Zinâ eden gibi, had cezası vurularak katledilir. Bu durumda hükmü, müsliman ölülerinin hükmü gibi olur. Ya'nî müslimanlardan veresesi vâris olur.

İmâm-ı A'zam (rahımehullah): «Gevşeklik ve tembellikle nemaz kılmayan katlolunmaz, öldürülmez, ancak nemaz kılıp tevbe edinceye kadar, yâhud hapishanede ölünceye kadar hapsolunur» buyurdu.

İmâm-ı Şâfiî (rahimehullah), tembellik ve gevşeklikle nemaz kılmayan kimse ceza olarak kılıçla öldürülür, kâfir denmez buyurdu. O kimsenin küfrüne delil, yukarıda bildirdiğimiz âyet ve hadîs-i şerîflerdir. Buna şunu da ekleriz ki, Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İnsanla küfür ve şirk — ya'nî insanın küfre varması — arasındaki fark, ancak nemazın terkidir»**, buyuruldu. Abdullah bin Zeyd'in babasından (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bizimle kâfir ve müşrikler arasında fark, nemazı terktir. Bir kimse nemazı terk ederse kâfir olur»** buyurmuştur. [Hanefî mezhebinde nemazın farz olduğu, vazîfe olduğu kabûl edilmezse kâfir olur].

Ca'fer bin Muhammed babasından (radıyallahü anh) bildirir. Resûlüllah karga yerden tâne toplar gibi çabuk nemaz kılan birisini gördüğünde: **«Şu kimse, bu şekilde ölürse Muhammed'in (aleyhisselâm) dîninden başka din üzere ölür»** buyurdu. Ebû Saîd-i Hudrî'nın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse bile bile nemazı terkederse ismi, Cehenneme girecek olanlarla beraber Cehennemin kapısına yazılır»** buyurdu. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Dikkat ediniz, biliniz ki, bir kimse yatsı nemazını kılmadan yatsa, melekler ona beddüâ edip, gözlerin uyumasın, gözlerin aydın olmasın. Bizi hapsettiğin gibi, Allahü teâlâ seni de Cennetle Cehennem arasında hapsetsin derler»** buyuruldu.

FASIL

Hasan-ı Basrî (rahımehullah) Resûlüllah'ın Eshâb-ı kirâmının, farz nemazında mekruh ve yasaklar kırkbeşdir dediklerini bildirir. Bu mekruh ve yasaklar [nemazı bozanlar] şunlardır: Bile bile öksürmek, bile bile bir şeyle meşgul olmak, bile bile aksırmak ve başını nemazda gökyüzüne kaldırmaktır. Zîra Resûlüllah nemazda mübârek başlarını semâya kaldırınca: **«O kimseler ki, nemazlarında huşu' sâhibidirler»** âyet-i kerîmesi geldi. Mübârek başını indirdiler. Bunu kendisi bildiriyor. Bunun için selef âlimleri nemazda iken, gözün secde yerini geçmemesine müstehab demişlerdir. Çenesini göğsüne bitiştirmesi, elbiselerinden bit, pire alması, gerinmesi, içini çekip, uzun nefes alması, gözlerini yumması, öteye beriye bakması da mekruhdur. **«Nemazlarına devam edenler»** âyet-i kerîmesini Ukbe bin Âmir (radıyallahü anh), nemazda bulundukları zaman, sağına ve soluna bakmazlar şeklinde tefsîr eylemiştir. Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) kulun nemaz kılarken sağa sola bakmasından sordu. Resûlüllah: **«Şeytanın kulun, nemazından sür'atle kapıp çarpmış bulunduğu bir şeydir»** buyurdu.

Abdülcebbâr bin Vâil anlatır: İbn-i Musraf yanıma gelip, kulağıma gizlice bir söz söyleyip gitti. Siz, ey cemâat, kulağıma ne söylediğini bilir misiniz? «Dün seni nemazda gördüm. Sağ ve soluna bakıyorsun» dedi. Bir hadîs-i şerîfde: **«Bir mü'min nemaza durduğunda Allahü teâlâ ona nazar eder. Nemazını bitirinceye kadar, yâhud nemazda iken sağına ve soluna bakıncaya kadar devam eder»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Mü'min nemazda olduğu müddetçe onun için üç haslet vardır: Gökten ona rahmet ve ihsân saçılır. Ayaklarını yere bastığı yerden gökyüzüne kadar melekler etrafında döner ve onu muhafaza ederler. Bir ses, nemaz kılan, münâcatta olduğunu bilseydi, başka şey'e iltifât etmez, nemazdan ayrılmazdı»** buyuruldu.

Velhâsıl nemazda sağa sola bakmak kesinlikle mekruhdur. Bâzıları da nemazı bozar, onda nemazın hürmet ve edeblerini önemsememek vardır dediler. Bunun gibi, teşehhüdde dizlerini dikerek oturmak, secdede kollarını yere döşemek [erkekler için], göğsünü oylukları üzerine koymak, kollarını yanlarına yapıştırmak da mekruhdur. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem), secde ettiklerinde kollarını, yanlarından ayrı tuttukları bildirilmiştir.

Bunun gibi, secdede parmakları açık tutmak, rükû'da ellerini dizlerinden aşağı koymak, bir ayağını diğer ayağının üstüne koymak, ayaklarını yerden kesip havada bulundurmak, elbisesini başı veya omuzu üzerine koyup yanlara salıvermek, dişlerini hilâllamak, dilini ağzında döndürüp yemek artıklarını araştırmak, bir iki habbe yiyeceği [damla kadar]

ve midesinden ağzına gelenleri, ağzında döndürüp yutmak da beyân olunan mekruh ve yasaklardandır. Secdede üflemek, nemazda yana yürümek, otururken [teşehhüdde] yanındakilerden sesli okumak, sağ ve solundakileri tanımak istemek, nemaz içinde îmâ ve işâret etmek, geğirip de çıkan şey'i yutmak, öksürmeğe çalışmak, sümkürmek, tükürmek, elbisesine bakmak, alnından toprakları silmek, secde mümkün olsun diye eliyle bir kereden çok küçük taşları düzeltmek, nemazda parmakları ile elini bağlamak [bileği bağlamak lâzımdır], elbise ve sakalıyla oynamak da mekruh ve yasaklardandır. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ, kalbi bedeniyle beraber hâzır olmıyanın nemazına nazar etmez»** buyurdu. Resûlüllah, bir kimseyi nemazda iken, sakalıyla oynuyor gördüğünde: **«Şu kimsenin kalbinde huşu' olsa idi, bedeninde ve âzalarında da huşu' olurdu»** buyurdu.

Hasan-ı Basrî (rahımehullah) taşla oynayıp, yâ Rabbi, hûr-i ayn ile beni tezvîc eyle diye düâ eden bir kimseyi gördüğünde: «Sen ne kötü isteyicisin! Taşlarla oynar, Allahü teâlâ'dan hûr-i ayn istersin» demiştir.

Evzâî (rahimehullah): «İki kişi nemaz kılar, araları yer ile gök arası kadar uzak olur. Biri kalbiyle Allahü teâlâ'ya dönmüş, diğeri ise kaygusuz, ilgisiz, vaktine dikkat etmez, nemazı gerektiği gibi kılmaz» buyurdu.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bâzı nemaz kılanlar vardır ki, nemazının yarısı kendinindir»** buyurup, yirmide bire kadar bildirdiği bize ulaşmıştır. Resûlüllah, bu nemaz ile, nemaz kılanın gafletle kıldığı, kalbinin hâzır bulunmadığı nemazı murad eylemiştir. Bir başka hadîs-i şerîfde: **«Nemaz kılan vardır ki, bir vaktine dörtyüz vakit nemaz sevabı yazılır. Nemaz kılan vardır ki, bir vaktine ikiyüz vakit nemaz sevabı yazılır. Nemaz kılan vardır ki, bir vaktine yüzelli vakit nemaz sevabı, nemaz kılan vardır ki, bir vaktine yetmiş vakit nemaz sevabı yazılır. Bir vaktine elli vakit, bir vaktine yirmiyedi vakit, bir vaktine on vakit, bir vaktine yine bir vakit sevab yazılır. Kendine dörtyüz vakit nemaz sevabı yazılan, Mekke'de Beytülharemde ilk tekbiri kaçırmayıp, imamla beraber kılan kimsedir. Kendisine ikiyüz vakit nemaz sevabı yazılan, nemazın ahkâmını iyi bilip, aynı zamanda insanlara imâm olan kimsedir. Kendisine yüzelli vakit nemaz sevabı yazılan müezzin olan kimsedir. Bir vaktine yetmiş vakit nemaz sevabı yazılan, misvak kullanıp, güzel abdest alıp, câmide cemâatle kılan kimsedir. Kendisine elli vakit nemaz sevabı yazılan iftitah tekbîrine yetişemeden câmide cemâatle kılan kimsedir. Kendisine yirmiyedi vakit nemaz sevabı yazılan, güzel abdest alıp, tekbîrini kaçırmaksızın mescidde cemâatla kılan kimsedir. Kendine on vakit sevabı yazılan, iftitah tekbîrine yetişmeden cemâate yetişen kimsedir. Kendine bir vakte bir vakit sevabı yazılan, cemâatsiz, yalnız başına kılan kimsedir. Kendisi için nemazı asla olmıyan, horoz yerden tâne toplar gibi**

acele ve çabuk nemaz kılıp rükû' ve secdelerini tam yapmıyan kimsedir. Onun nemazı eski beze sarılır ve sâhibinin yüzüne vurulur, ona sen nemazını korumadığın gibi, Allahü teâlâ da seni korumasın denir» buyuruldu.

FASIL — NEMAZIN HAKİKATI

Nemaz kılacak olanın önce niyyet etmesi, Kâ'be'ye dönmesi ve kendini Allahü teâlâ'nın huzûrunda bulması ve Allahü teâlâ'nın Şuarâ sûresi, ikiyüz onsekiz ve ondokuzuncu âyetlerinde: **«Gece teheccüde kalkınca ve farz nemazını kılarken, kıyam, rükû' ve secde vaktinde seni gören Rabbine tevekkül et»** ve hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ'ya onu görür gibi ibâdet eyle, zîra sen onu görmüyorsan, o seni görüyor»** ma'nâlarına uyarak kendinin Allahü teâlâ'nın huzûrunda olduğuna ve herhalde kendini Allahü teâlâ'nın gördüğüne inanması, şübhe etmemesi, farz nemazlarını edâ veya kazâya niyyet etmesi, ellerini kulaklarının yumuşağına kaldırması lâzımdır. İki el kalkarken, sanki kendisi ile Allahü teâlâ arasındaki perdeler kalkıp, öyle bir makama ulaşmıştır ki, kendisinin her hareketini gören, kalbine gelen her düşünceyi bilen Allahü teâlâ'nın huzûrunda ve nazarındadır. Etrafına bakınmak, başka şeyle meşgul olmak, dalgınlığa ve gaflete gelmek o makamda olamaz diye bilmelidir. Bunun için nemaz kılarken secde yerine bakıp, sağına soluna bakmamalı, başını gökyüzüne kaldırmamalıdır. Kendisi duyacak kadar sesle Sübhânekeyi okumalıdır. Bu esnâda her şey'ini, her gizliliğini bilen Allahü teâlâ'ya hitâb ettiğini bilmelidir. Fâtiha'yı okurken: **«Yalnız sana ibâdet ederiz ve yalnız senden yardım bekleriz. Bize sırât-ı müstekîmi ihsân eyle»** dediğinde kendisinin ne söylediğini düşünmelidir. Kime hitâb ettiğini bilmelidir. Bununla beraber nemazda yanılmamasına dikkat etmelidir. Fâtihadaki on şeddeyi [bir harfi çift okumayı] gözetmelidir. Ma'nâyı bozacak nağmeden çok kaçınmalıdır. Hanbelî mezhebinde namazda Fâtiha okumak [Şâfiî'de olduğu gibi] farzdır. [Hanefî mezhebinde ise vâcibdir. Kırâet farzdır]. Bununla beraber kendini Sırât üzerinde duruyor, sağında Cennet, solunda Cehennem bulunuyor görmelidir. Nemazı doğru olduğunda, Allahü teâlâ'dan Cenneti isteyici, Cehennem azâbından kendini korumasını dileyici olduğunu bilmelidir. Bunların hepsi kalbin yakîni ve aklın hâzır olmasıyla elde edilir. Bununla beraber bir nemaz şübhesiz Allahü teâlâ'ya arzolunur ve onun için nemazdan ancak Allahü teâlâ katında makbûl olan sahîh olur diye inanmalıdır. Sonra zamm-ı sûre olarak dilediğini okumalıdır. Bir sûreyi tam okumak, bir sûrenin başından, ortasından veya sonundan okumaktan iyidir. Okurken, okuduğunu anlamaya dikkat etmelidir. Cemâatten olanlar da, imâm sesli okuyunca, ona kulak verip, anlamağa çalışmalıdır. Okunan şeylerden va'z şeklinde olanlardan nasîhat, tehdîdlerden uyanmak ve bununla amel etmeğe niy-

yet etmelidir. Sûrenin sonuna kadar böyle devam etmelidir. Zamm-ı sûreden sonra acele ile rükû'a gitmeli, kırâet ile rükû' arasını ayırmalıdır. Sonra rükû'a gitmelidir. Hanbelî mezhebinde [Şâfiî'deki gibi] rükûnlerindeki tekbîrlerde eller kulaklarına ve omuzuna kadar kaldırılır. [Hanefî mezhebinde kaldırılmaz].

Rükû'da parmakları açık olarak, iki dizini iki avuçları içine alıp kol ve bileklerine dayanmalı, sırtını düz tutup, başını kaldırmamalı, aşağı da indirmemelidir. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) rükû'a vardığında, mübârek sırtı üzerinde bir bardak su bulunsaydı dökülmezdi diye bildirilmiştir. Buradan rükû'da sırtın ne kadar düz tutulacağı gayet iyi anlaşılmaktadır. Rükû'da üç kere **Sübhâne rabbiyel azîm** demelidir. Hasan-ı Basrî tesbihlerin tamamı yedi, ortası beş, en azı üçtür demiştir. Sonra **Semi'allahü limen hamideh** diyerek doğrulmalı, ellerini salıverip tümaninet ve sükûnet buluncaya kadar böyle durmalı. [**Rabbenâ lekel hamd** deyip] sonra alnını yere koymalıdır.

Secdede yere iyice temas etmeli. Her uzvu kıbleye dönmüş olmalıdır. Hadîs-i şerîfde: **«Yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Kul yedi uzuv üzerine secde eder. Hangisi eksik kalırsa, sâhibine beddüâ eder»** buyuruldu. Nemaz kılan toplanmış ve yere yaslanmış olmamalıdır. Kollarını yere yaymamalıdır. Ellerinin baş parmaklarını kulak veya omuz hizâsında bulundurarak yere koymalıdır. Parmakları başı hizâsında olmalıdır. Açık tutmamalı, birleştirmelidir. Kıbleye doğru tutmalıdır. Daha önce bildirildiği gibi, kol ve pazularını yanlarından ve oyluklarını baldırlarından ve karnını yerden ayrı tutmalıdır. Secdede de üç def'a **Sübhâne rabbiyel a'lâ demelidir.** Sonra tekbîr ederek başını secdeden kaldırır. Sol ayağı üzerine oturarak, sağ ayağını dikmeli, kucağına bakmalı [ve bir tesbîh miktarı hareketsiz durmalıdır], sonra Allahü ekber diyerek ikinci secdeye yatar. Bunu da birinci gibi yaptıktan sonra, önce başını, sonra ellerini ve sonra dizlerine dayanarak dizlerini de kaldırmalıdır. İki ayağına da aynı kuvveti vermelidir. Ayağını ileri atmamalıdır. Mekruhdur. Nemazı bozar diyenler de olmuştur. Bunu İbn-i Abbas (radıyallahü anhümâ) bildiriyor.

İkinci rek'ati da böyle kılmalıdır. Birinci teşehhüdde oturduğunda, sol ayağı üzerine oturup, sağ ayağını dikmelidir. Parmaklarını da kıbleye doğru tutmalıdır. Sol elini sol, sağ elini sağ oyluğu üzerine koymalıdır. Teşehhüdde **Ettehıyyâtü**'yü okumalıdır. Sonra tekbîr ile **kalkıp, yalnız** Fâtiha'yı okuyup, rükû' ve secdelerini yapmalıdır. Son teşehhüdde tehıyyâtdan sonra **Allahümme salli ve bârik** düâlarını okumalıdır. Sonra **Rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhıreti haseneten ve kınâ azâbennâr** gibi bir düâ okumalıdır. [Sonra **Allahümme innî eûzü bike min hemezâtişşeyâtîn demelidir.**] Yalnızca başka düâ edebilir. İmâm ise bu kadarla yetinmelidir. Müstehabdır. Cemâatten bekleyemiyecek durumda

olanlar olabilir. Sonra selâm vermelidir. Bunların hepsinde nemazın âkıbetinden korku üzere olmalıdır. Çünkü nemaza çağıran Allahü teâlâ'dır ve nemazı emreden O'dur. Nemazı doğru olursa, sevabı verecek yine Allahü teâlâ'dır. Doğru olmazsa ikab edicidir. Namazı bitirince şerîata ve ilme uygun olup olmadığına dikkat eder. İlim ve şerîat doğruluğunu bildiriyorsa, nemaz kılan, Allahü teâlâ'ya hamd ve senâ etsin ki, kendisine böyle nemaz kılmayı nasîb etmiştir. Nemazında noksanlık bulunursa, Allahü teâlâ'ya tevbe ve istiğfar etsin, sonra kılacağı nemazda çok gayret göstermeyi gözetsin. Kabûl olan nemaz için açık alâmetler olduğu gibi, kabûl olunmayan nemaz için de alâmetler vardır. Kabûl olan nemazın alâmeti, Ankebût sûresi kırkbeşinci: **«Muhakkak ki nemaz insanı aklen ve şer'an çirkin, kötü ve yasak olan şeylerden alıkoyar. Allahü teâlâ'yı hâtırlamak tâatin en büyüğü ve üstünüdür»** âyet-i kerîmesinin ma'nâsıdır. Buradan anlaşılıyor ki, nemaz sâhibini fahşâ ve münkerden, ya'nî kötü, çirkin ve yasak olan şeylerden men'eder. Sâhibini iyiliğe teşvik edici, doğru yolda bulundurucu, fazla amel ve iyilik yaptırıcı, sevablara yaklaştırıcı, çirkin ve günah olanlardan uzaklaştırıcı, günah ve hatâları aşağı görmede iyi ve yeni niyyetlere götürücüdür.

Bu bildirdiklerimizde imâm olsun veya yalnız kılan olsun aynıdır.

İMÂMA ÂİD HALLER

Bildireceğimiz hasletler kendisinde bulunmayanın imâm olması uygun değildir. İmamlığa yeterli başkası var iken, o kimsenin imâm olmayı arzû etmemesidir. Bulunduğu yerde kendinden üstünü varken imamlığa geçmemesidir. Zîra hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse, arkasında kendinden üstün bir kişi bulunduğu halde bir kavme imâm olsa, o kavmin hâli daima geri gider»** buyuruldu. Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh): «Hiç bir cürmüm ve kusûrum olmadığı halde Ebûbekr'in (radıyallahü anh) bulunduğu bir cemâate imamlık yapmaktansa, boynumun vurulmasını daha iyi görürüm» buyuruyor.

Bir şartı da, Kur'ân-ı kerîm okuyan, dinde âlim olan, sünnet-i seniyyeyi gören kimse imâm olmalıdır. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Din işlerinizi fakîhlerinize ısmarlayınız, onların sözlerine uyunuz. Kur'ân-ı kerîm'i güzel okuyanlarınızı kendinize imâm edininiz»** buyuruluyor. Diğer bir hadîs-i şerîfde de: **«Size içinizde efdal olanlarınız imâm olsun. Çünkü sizinle Allahü teâlâ arasında vasıtalarımızdır»** buyuruldu. Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) imamlığı insanların seçkinlerine bıraktı. Çünkü insanların seçkini, din ve fazîlet sâhibidir. Âlim-i billâhdır. Allah'dan korkarlar, kendilerinin ve arkalarında bulunanların nemazlarına îtinâ ederler, kendilerine gelecek günâhın, kendilerine uyanlara da geleceğinden korkarlar.

Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«İmâmlarınız, Kur'ân-ı kerîm'i güzel okuyanlarınızdır»** hadîs-i şerîfi ile, gereği ile amel etmeden, yalnız Kur'ân-ı kerîm'i ezberleyenleri demek istemedi. Ancak ezberlemesi ile beraber Kur'ân-ı azîmüşşânla amel edenleri murâd eyledi. Bir hadîs-i şerîfde: **«İnsanların Kur'ân-ı kerîm'e sâhib olan, daha lâyık ve uygun olanı Kur'ân-ı kerîm'in hükümleri ile amel edenidir. Kârilerden olmasa da böyledir»** buyuruldu. Çünkü bâzan Kur'ân-ı kerîm'i, onunla amel etmeyen de ezberler, fakat Allahü teâlâ'nın kendisine farz eylediği ameli yapmaz, yasak ettiklerinden kaçınmaz. Bunun için kurrâ' demekle yalnız Kur'ân-ı kerîm'i ezberleyip, onunla amel etmiyenler demek istemiyoruz. **«Kur'ân-ı kerîm'de haram olduğu bildirilen şey'e halâl diyen ve inanan kimse Kur'ân-ı kerîm'e inanmamış olur»** sözü hadîs-i şerîfdir. Böyle kimseleri, bu yüzden imam yapıp, öne geçirmek câiz değildir. Ancak Allahü teâlâ'yı daha çok tanıyanları ve ondan daha çok korkanları imam yapmalıdır. Buna uymayıp da başkalarını öne geçirirlerse, dâima geri giderler, dinlerinde zayıflarlar, alçalırlar. Allahü teâlâ'dan, Rıdvân ve Cennetinden uzak bulunurlar. Allahü teâlâ dînine ve nemazlarına îtina edip, aralarından üstün ve hayırlılarını öne geçirip, peygamberlerinin (aleyhimüsselâm) sünnetine uyanlara ve bu yolla Allahü teâlâ'ya yakınlığı isteyenlere rahmet etsin!

İmâmın da, insanların kendisi aleyhinde olan ayıb ve gıybetlerden dilini koruması, onlara karşılık vermemesi, ancak hayırlı işlere sebeb olması lâzımdır. İmâm, ma'rûfu emretmeli, kendisi de ma'rûfu yapmalı. Münkerden, yasaklardan nehyetmeli, kendisi de sakınmalıdır. İyiliği ve iyilik isteyenleri sevmelidir. Kötülüğe ve kötülere buğzetmelidir. İmâm nemaz vakitlerini bilmeli ve öğretmelidir. İmâm çok yememeli, afif olmalıdır. Elini haramdan çekmelidir. Dünya işlerine çalışmayı azaltmalı, Cenâb-ı Hakkın rızâsını istemede çok uğraşmalıdır. Halkın eziyyetlerine katlanmalı; çok sabırlı olmalıdır. Günahlardan gözünü yummalı, aleyhinde söz söyleyen ve câhillik eden kimsenin sözüne katlanmalı, kendisine kötülük eden kimseye, iyilik ve ihsân etmelidir. Harâma bakmamalıdır. Bir kimsenin ayıb ve kusûrunu görürse örtmeli, rezâletlerini gerektiren bir hâline şâhid olursa gizlemelidir. Câhillerden ve hakkı tanımayanlardan uzak olmalıdır. Kendisi için zorluklara katlandığı halde, insanlar ondan rahatta olmalıdır. Boynunu Allahü teâlâ'nın azâbından kurtarmağa çok uğraşmalı, kendini kurtarmağa çalışmalıdır. Kendini korku ve tehlikesi büyük bir hizmette tutulmuş bilmelidir. Bütün gayret ve niyyeti, kendisine verilen bu büyük görevi, yerine getirmek olmalıdır. Az konuşmalıdır. Lüzumlu sözler söylemelidir. İmâm mihrabında ayakta durduğu zaman, kendisini peygamberler makamındadır ve peygamberlerin efendisinin (sallâllahü aleyhi ve sellem) halîfesidir bilmelidir. Nemazın tamam olması ve arkasında bulunup, imamlığını yüklenmiş oldukları için onları

gözetip âlemlerin Rabbine münâcât etmelidir. İmâm cemâatle nemazı hafif yapmalıdır. Ya'ni hâlin gerektirdiğine göre, zayıf, yaşlı ve hastaları göz önüne alarak kıldırmalıdır. İmâm kendini, cemâatten aşağı ve bu görevi yüklenmiş görmelidir. Allahü teâlâ'nın kendisini, kendinin ve cemâatinin farzlarından sorumlu tutacaktır bilmelidir. İnsanların önüne geçtiği için, kusurlarından korkmalı, geçmişte yaptığı günahlarına ve geçirmiş olduğu boş vakitlerine pişmân olmalı, arkasında bulunanlara böbürlenmemeli, kendini kendinden aşağı olanlardan iyi bilmemelidir. Kendinde bulunan veya bulunmayan bir hal kendisine söylendiğinde, alınıp, utanıp, inâd ve düşmanlık etmemelidir. Bu iki halde de cemâat onun yanında eşit olmalıdır. İmâm, yalancılığı ile tanınmış kimse olmamalıdır. İmâmın yemeği tayyib, elbisesi nazîf olmalı, giyinmede alçak gönüllü, oturmasında huşu' sâhibi olmalıdır. Müslimanlar arasında had cezâsı vurulmuşlardan olmamalıdır. İnsanlar hakkında şübheci ve kötü zan edici olmamalıdır. Mü'min kardeşi hakkında kin ve hasedi, onun vedia ve ticaretinde ve âriyetinde hiyânet edici olmamalıdır. Yemesi ve kazancı hebîs, imamlığı arzû edici, kin, çekememezlik ve düşmanlık edici bulunduğu halde cemâatin önüne geçmemelidir. İntikam alıcı, kızgın, başkasının ayıbını arayıcı, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden bir ferde hiyânet edici, fitne çıkaran söz söyleyici ve fitne çıkarıcı olmamalıdır. Belki sapık ve bozuklara gâlib gelmek için eliyle, diliyle ve kalbiyle doğruluk ve hak sâhiblerine yardım edici, acı olsa da doğru söyleyici olmalıdır. İmam, Allah için, ayıblayanların ayıblamasından üzülmemeli, insanların kendini medhetmesini isteyici, kötülemesini istemeyici olmamalıdır. Nemazdan sonra düâ ettiğinde, kendisi için değil, hem kendisi, hem de cemâat için düâ etmelidir. Yalnız kendine düâ ederse, cemâatine hiyânet etmiş olur. Cemâatin bâzısını bâzısına tercih etmemelidir. İlim sâhibleri bunun dışındadır. Onların digerlerinin üzerine tercîhi lâzımdır. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Bana yakın olanınız, ilim sâhibleri ve kendini kötülüklerden uzaklaştıran akıl sâhibleridir. Sonra da onlara çok benziyenlerdir»** buyuruldu.

İmâm zengine yaklaşmamalı, fakîri aşağı görmemelidir. Kendisini beğenmeyenlere imam olmamalıdır. Cemâatten çoğu imam olmasını beğenmiyorlarsa mihrabdan çekilmelidir. İmâmın, imam olmasını beğenmemeleri ilim ve hak olarak bildikleri zamandır. Beğenmemeleri câhillik, sapıklık, nefsin arzûları ve ahmaklıkları sebebi ile ise, imam onların beğenmemelerine aldırmaz ve nemaz kıldırmayı terketmez. Fitne çıkaracaklarından korkarsa, anlaşma ve rızâlarına kadar mihrabdan çekilir. İmâm olacak kimsenin münâkaşa ve mücâdele edici, and içici, yemîn ve lâ'net edici olması lâyık değildir. İmam olan, kötülük ve töhmet getirici yerlere gitmemeli, sâlih kimselerle görüşmelidir. İmâmın fitneye ve fitnecilere, günâha ve günah işliyenlere, başkanlığa ve makam sâhiblerine

sevgisi varsa imamlık yapmamalıdır. Uygun olan, insanların eziyyetlerine sabretmesi, insanlara sevgi göstermesi, imamlık üzerinde münâkaşa etmemesi, kendinden uygunu varsa husûmet etmemesidir.

Derler ki, selefden biri, yapacağı kusurlardan ötürü, imamlığı istemez, şeref ve diyânette kendinden aşağısını öne geçirirdi. Sultanın yanında, ondan izinsiz öne geçmemelidir. Bunun gibi sultanın yanında, ancak sultanin izniyle oturmalıdır. İmam bir köye, bir mahalleye veya bir başka topluluğa gidince, onların izni ile onlara imamlık yapmalıdır. Tesadüfî yolculukta rastladıklarına da imam olması onların izni ile olmalıdır.

İmam nemazı uzatmayıp, rükû' ve secdelerini hafif yapmalıdır. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sizden biriniz imâm olduğunda, nemazı hafif kıldırsın. Zîra arkasında küçükler, yaşlı ve işi olanlar bulunur. Yalnız kılarken dilediği gibi uzun kılsın»** buyurulmuştur. Ebû Vâkıd'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Nemaz bakımından insanların iyisi, insanların hafif kıldıranı ve yalnız kılarken de en çok uzatanıdır»** buyuruldu.

F A S I L

İmam için lâyık olan, imam olmağa niyyet etmeden nemaza girmemeli, iftitah tekbîrini almamalıdır. Tekbirden önce sağına soluna bakıp, cemâate: Safları düz yapınız. Allahü teâlâ size rahmet eylesin. Sıkışınız. Omuzlarınız birbirine değsin. Allahü teâlâ sizden râzı olsun demelidir. İmam bunları bildirir. Zîra omuzlarda ayrılık, saflarda eğrilik olursa, nemazda noksanlık olup, şeytan da saflara girer. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Sizler nemazda düz, yaklaşık ve omuz omuza durunuz. Aranızdaki açıklık ve aralıkları kapatınız ki, aranıza şeytan sokulup bulunmasın»** buyuruldu. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) nemaza kalktığında sağ ve soluna bakmadan tekbîr getirmediği ve cemâate omuzlarının düz olmasını bildirdiği: **«Saflarınız ileri geri olmasın. Yoksa, kalbleriniz de böyle karışık olur»**, buyurduğu bildirilmiştir. Bir gün bir kimsenin göğsünü safdan çıkmış gördüğünde: **«Siz cemâatle nemaz kılarken ya omuz hizanızı düzeltirsiniz, yâhud da bunu yapmazsınız. Yapmadığınız zaman Allahü teâlâya dönmenizde dağınık bir halde bulunursunuz»** buyurduğu bildirilmiştir.

Buhârî ve Müslim'in (rahımehümallah) Sâlim bin Ebû Ca'd'dan, onun da Nu'man bin Beşîr'den, (radıyallahü anh) bildirdikleri hadîs-i şerîfde: **«Siz ya saflarınızı düzeltirsiniz, yâhud bunu yapmaz, Allahü teâlâ'ya dönmekte ayrılırsınız, dağılırsınız»** buyuruldu.

Katâde'nin, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirdiği bir başka hadîs-i şerîfde: **«Saflarınızı düzeltiniz. Zîra safların düzeltilmesi nemazın tamamındandır»** buyuruldu. Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) nemaz-

da imamlık makamına geçtiğinde, safları düzeltmek için görevlendirdiği kimse gelip, safların düzeltildiğini kendisine bildirmeyince Allahü ekber demediği, kendisine haber gelince tekbîr eylediği bildirilmiştir. Ömer İbn-i Abdülâziz'in de (rahımehullah) böyle yaptığı rivâyet olunmuştur. Müezzin olan hazret-i Bilâl'in (radıyallahü anh) safları düzeltir, hattâ safları düzeltmeleri için cemâatin baldırlarına hafifçe dokunluğu bildirilmiştir. Bâzı âlimler diyor ki, buradan anlaşılıyor ki, hazret-i Bilâl (radıyallahü anh), bunu, Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) hayâtında ikâmetten sonra, nemaza başlamadan önce yapardı. Zîra Bilâl (radıyallahü anh) Peygamber efendimizin vefâtından sonra kimse için ezan okumadı. Ancak Ebûbekr'in (radıyallahü anh) halîfeliği zamanında, Şam'dan döndüğünde Ebûbekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) ile eshâb-ı güzînin (radıyallahü anhüm ecmaîn) Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek zamanlarını istek ve arzûları çok olduğundan kendisinden ricâ ettiler. O da bir gün ezan okudu. Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh), **Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah** sözüne gelince Resûlüllah efendimize olan sevgi ve muhabbetinden ötürü kendinden geçip düştü. Bu mübârek kelâmı okuyamadı. Bu esnada Muhâcir ve Ensâr'dan Medîneliler Resûlüllah'a karşı muhabbet ve şevk ile ağlayıp feryâd ettiler. Hattâ sokak, çarşı, cadde ve evlerden yayılan ağlama sesleri her tarafı tuttu. Herkes tarafından: «Allahü teâlâ sana uzun ömür versin ey Bilâl» söylenip övüldü. Buradan da bu hareketi Resûlüllah'ın zamanında olduğu anlaşılmaktadır.

İmam, arkasında bulunan cemâatin görmesine engel olacak kadar mihrabın kemeri içine girmemelidir. Birazcık dışarı, açığında olmalıdır. İmam, cemâatin bulunduğu yerden yüksekte durmamalıdır. Yüksekte yalnız durursa, nemazı bozulur diyenler de oldu. İmam selâm verdikten sonra, eğlenmeyip, mihrabın bir yanına çekilmeli, nâfile olarak [sünnet] kılacağını kılmalıdır. Muğîre-tibni Şu'be'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İmam, cemâatle farz nemazı kıldığı yerde, farzdan başka nemaz kılmasın»** buyuruldu. Fakat muktedî [imâma uyan] için, farz nemazı kıldığı yerde nâfile [sünnet dâhil] kılmak câizdir. Bu hususta serbesttir. Dilerse farzı kıldığı yerde sünneti de kılar, dilerse bir parça geriye çekilip, sünneti öyle kılar. İmâm, iftitah tekbîrinde ve kırâeti bitirip rükû'a gideceği zaman azıcık sükût edip, nefes almayınca kırâete başlamamalı ve rükû'a gitmemelidir. Zîra Semre bin Cendeb'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde böyle buyurduğu bildirilmiştir. İmam, sütreye karşı kıldığında, sütreye yakın durmalıdır. Kendisi ile sütre arasından, bir köpek, merkeb veya bir kadın geçmemesi için açık bir yer bırakmamalıdır. İmam rükû'a varınca, daha önce yazdığımız gibi, üç kere tesbîh etmeli ve bunlarda acele etmemelidir. Sözünü tam bitirmelidir. Çünkü imam tesbihleri çabuk yaparsa, arkasındakiler kendisine yetişeme-

yip; onların da zorlanması, kendine yetişmeleri icâbeder. Bir nevi yarış hâlini alır. Uyanların nemazı fâsid olup, günahları imamın olur. Bunun gibi rükû'dan kalkarken **Semiallahü limen hamideh** demeli, ayakta ve hareketsiz olduğu halde, cemâatin kendine yetişmesi için, acele okumayıp **Rabbenâ lekel hamd** demelidir. Hadîs-i şerîfde: **«Her nemaz kılan raiyyetinden sorumludur»** buyuruldu. Bâzıları da, imam nemaz kıldırdığı kimselerin çobanıdır dediler. Bunun için imam, arkasında nemaz kılanlara nasîhat etmeli, rükû' ve secdede kendinden önce hareket etmemelerini bildirmeli, edeble nemaz kılmasını öğretmelidir. Çünkü imam onların çobanıdır. Kıyâmette onlardan sorumludur. İmam, arkasında bulunanın nemazını tamam eylemeğe, hükümlerini gözetmeğe gayret etmelidir ki, arkasındakilerin sevâbı kadar da sevâb alsın. İmam bunlara dikkat etmez, kendine uyanlardan kusur meydana gelirse, sevab değil, belki günah alır.

CEMÂATİN İMAMA UYMAYA NİYYET ETMESİ LÂZIMDIR

Cemâatin imama uymaya niyyet **etmesi lâzımdır. Farzdır. İmama** uyan, imamın sağ [biraz arka] tarafına durup, önünde ve solunda durmamalıdır. İmâma uyanlar birden fazla iseler, sünnet olan imâmın arkasında durmalarıdır. Yalnız olup da imamın sağ tarafında tekbîr ettikten sonra, bir başkası gelir uyarsa saf meydana gelir.

Bir kimse cemâat hâzır olduğunda, safda, aralık bir yer bulursa oraya girer. İftitah tekbîrine yetişemiyen, geldiği anda imama uyar. Son teşehhüdde imama yetişenin tekbir getirip imamla beraber oturması müstehabdır. Cemâat sevabına kavuşur. Sonra kalkıp, yetişemediği rek'atları kılar.

Muktedînin [imama uyanın], rükû' ve secdeye eğilmede ve kalkmada, imamdan önce hareket etmemesi lâzımdır. Bundan çok sakınmalıdır. Muktedî, her hareketinde imamın hareketlerinden sonra olmağa çok dikkat ve gayret etmelidir. Bu hususta birçok hadîs-i şerîfler bildirilmiştir. Bir hadîs-i şerîfde: **«Nemazda başını imamdan önce kaldıran kimse, Allahü teâlâ'nın, başını merkeb başı gibi yapmasından korkmaz mı?»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«İmam sizden önce rükû' ve secde eder, sizden önce başını kaldırır»** buyuruldu.

Berâ bin Azîb (radıyallahü anh) anlatır: Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) arkasında nemaz kılardık. Resûlüllah kıyamdan secdeye varıncaya kadar, biz eğilemezdik. Eshâb-ı kirâm Resûlüllah'ın arkasında iken, Resûlüllah tekbir edip mübârek alınlarını yere koymayınca kıyamdan eğilmezlerdi. Sonra secdeye varırlardı. Secdeden kalkıp doğrulduktan sonra kendileri kalkarlardı. Yukarıdaki birinci hadîs-i şerîfi, Enes bin

Mâlik ve Ebû Hüreyre (radıyallahü anhümâ) bildiriyorlar. İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) nemazda imamdan önce hareket eden birini gördüğünde: «Sen yalnız da kılmadın, imama da uymadın» buyurmuştur. Yalnız kılmıyan, imama da uymıyan kimse, nemaz kılmamış demektir. Bunun için İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) da nemazda imamdan önce hareket eden birini görünce ona: «Sen yalnız da kılmadın, imamla da kılmadın» deyip, onu dövdüğü ve tekrar nemaz kılmasını emrettiği bildirilmiştir.

Ebû Sâlih'in, Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«İmam ancak, kendisine uyulmak içindir. İmam tekbir edince, siz de tekbir ediniz, rükû' edince siz de rükû' ediniz, rükû'dan başını kaldırdığında siz de başınızı kaldırınız. İmam semi'allahü limen hamideh deyince, hep birden Rabbenâ lekel hamd deyiniz. İmam secde edince, siz de secde ediniz, imam secde etmeden önce secde etmeyiniz, imam başını secdeden kaldırdığında siz de başınızı kaldırınız»** buyuruldu.

Ebû Mûsâ'l-Eş'arî (radıyallahü anh) anlatır: Resûlüllah bize, nasıl nemaz kılacağımızı ve neler okuyacağımızı öğretti ve: **«İmam tekbir ettiğinde, siz de tekbir ediniz. İmam okuduğunda, siz sükût ediniz. İmam Veleddâllîn deyince, siz hepiniz âmin deyiniz ki, Allahü teâlâ düânızı kabûl eyler. İmam tekbir edince, siz de tekbir ediniz. İmam rükû'dan başını kaldırıp (semi'allahü limen hamideh) deyince siz de başınızı kaldırınız ve Allahümme rabbenâ lekel hamd deyiniz ki, Allahü teâlâ hamdinizi duyar; tekbir edip secde ettiğinde, siz de tekbir ve secde ediniz. Başını secdeden kaldırıp tekbir ettiğinde, siz de başınızı kaldırıp tekbir ediniz. İmam ka'dede [birinci oturuşta] olduğu müddetçe okuduğunuz Ettehıyyâtü olsun»** buyuruldu.

Ahmed bin Hanbel (rahımehullah) der ki, imam tekbir edince siz de tekbir ediniz kelâmının ma'nâsı, imam tekbir edip bitirinceye kadar bekleyiniz, sonra tekbir ediniz demektir, insanlar ise bu hadîs-i şerîfin ma'nâsını anlamakta yanılıyorlar. Çünkü imam Allah deyip sussa, uyanlar Allahü ekber demiş olsalar, imam Allahü ekber demeyince, tekbir etmiş olmaz. Bunun için imamdan sonra söylemelidir. Beraber söylemek iyi değildir. Zîra, filân kimse nemazı kıldığında onunla konuşurum desen, ma'nâsı onun nemazı bitirmesini bekler, sonra onunla konuşurum demektir. Yoksa nemazda iken onunla konuşurum demek değildir. Bâzan imamın fıkıh bilgisi fazla olmadığından tekbiri uzatır, onunla başlıyanlar ondan önce bitirir. Yukarıda bildirildiği gibi imamdan önce tekbir edenin nemazı olmaz. Zira [uymaya niyyet ettiği] imamdan önce nemaza girmiş ve tekbir etmiş olur. Hadîs-i şeriften yine anlaşılıyor ki, muktedîler imama dikkat etmeli, rükû' tekbirini bitirdikten sonra, rükû'a varmalıdırlar İmama dikkat edip, rükû'dan başını kaldırıp, **semi'allahü limen hadeh,** deyip sesi bitince, rükû'dan kalkmalıdır ve **Allahümme rabbenâ**

lekel hamd demelidirler. Diğerleri de buna benzemektedir. Nemazın böyle şartlarına ve edeblerine dikkat etmek muktedîlerin görevidir. Hadîs-i şerîfde: **«Bir zaman gelir ki, insanlar nemaz kılarlar, halbuki nemaz kılmış olmazlar»** buyuruldu. Zannederim ki, o zaman bizim içinde bulunduğumuz zamandır. Zîra birçok kimseler imamdan önce hareketle nemazın erkân, vâcibler, sünnetler ve nihâyet tümünü elden çıkarmaktadırlar. [Bunu hicretin 471'inde dünyaya gelip 561'inde vefât eden Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) söylüyor. Zamanımızda ya'nî 1399 hicrî yılında ise insanların çoğu nemaz kılmıyorlar. Allahü teâlâ'nın emrini yapmayıp, O'na itâat ve kulluğu bırakıp, başka şeylere tapınıyorlar, kendileri gibi insanlara, zavallılara kul oluyorlar. Allahü teâlâ'nın kendilerine verdiği irâde-i cüz'iyye ve seçim hakkını, onun rızâsına aykırı kullanıyorlar, kendi elleri ile kendilerine felâket çukurları kazıyorlar.]

FASIL

Nemazında kusûr eden, nemazın rükün, vâcib ve edeblerini terkeden bir kimseyi görenin, o zamandan sonrakileri iyi yapmak, geçmişte yaptıklarına istiğfar etmesi için ona nasîhat etmek, doğrusunu öğretmek vâcibdir. Bu vâcibi yerine getirmezse, eksiğini gören, onun kusûruna ortak olur. Günâhı ise görüp de doğruyu söylemiyene olur. Nitekim hadîs-i şerîfte: **«Câhilden meydana gelen kusuru görüp, onu îkaz ve irşad etmemesinden ötürü veyl ve helâk âlim içindir»** buyuruldu. Çünkü âlim olan kimse, bu görevleri yapmak ve hükümleri, ya'nî emir ve yasakları bildirmekle yükümlüdür. Câhile öğretmek âlim üzerine vâcib ve farz olmamış olsa idi, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) âlimi veyl ve helâk ile tehdîd etmez, korkutmazdı. Çünkü vaîde, korkutmağa ancak vâcib ve farzı terkeden kimse müstehak olur.

Bilâl bin Sa'd'den bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Hatâ gizli olunca, zararı ancak sâhibinedir. Hatânın aleniliği değiştirilmeyince, zarar, umûmu içine alır»** buyuruldu. Bu ise, halkın, kendinden hatâ ve kusûr meydana gelen kimsenin bu hâlini değiştirmemeleri, nehy-i münkeri terketmeleri, susup geçiştirmeleri sebebiyledir. Çünkü, onlar sustuğu müddetçe günah ve vebâl olan o iş büyür, hepsini kaplar. Kötülük engel olunmadığı, ona gereken nasîhatı vermediği halde, iyi olan, onun kötülüğüne günâhına ortak olur.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh): «Nemazında kusur eden bir kimseyi görüp de ona engel olmasa, günâhına ortak olur, şeytana uyar. Çünkü şeytan, o kimsenin bu hususta konuşmaktansa susmasını ve Allahü teâlâ'nın Mâide sûresi ikinci âyet-i kerîmesinde: **«Hayır ve takvâya yardımcı olun. Günâha ve zulme yardım etmeyin»** bildirilen mü'minlerin birbirine yardım etmesini, bâzısının bâzısına vâcib olan nasîhatinin terkini ister.

Yine şeytan, dîni yok etmeği, İslâmı gidermeği, insanların hepsinin âsi ve günahkâr olmasını diler» buyurdu. Bunun için aklı olanın şeytana uymaması gerekir. Nitekim Allahü teâlâ A'raf sûresi yirmiyedinci âyetinde: **«Ey insanoğlu, şeytan anne ve babanız olan Âdem ve Havvâ'nın Cennetten çıkmasına sebeb olduğu gibi, sizi de fitnelendirip, din ve takvânızı alıp Cennete girmekten men'eylemesin»,** Fâtır sûresi altıncı âyetinde: **«Şeytan sizin eski düşmanınızdır. Onu düşman tutup, ondan kaçınınız. Şeytan kendine uyanları, Cehennemin gereği olan nefse uymağa ve dünyâya bağlanmağa çağırır»** buyuruyor.

Biliniz ki, nemazda, zekâtta ve diğer bütün ibâdetlerdeki noksanlıklar, ilim ve fıkıh sâhiplerinin susmaları, nasîhati, öğretmeği bırakmalarındandır. Bu hâl önce câhillerden doğar, sonra ilim sâhiblerini de içine alır, onlara nisbet olunur. Bir kimse, bir insanı bir yehudînin bir ekmeğini veya çok az bir şey'ini çalarken görse, kendini tutamayıp, hırsız var diye bağırır ve onu men'eder, ama nemaz kılan fakat nemazın rükünlerini çalan, vâciblerini yapmayan, imamdan önce hareket eden birini gördüğünde sükût ederse doğru olmaz. Kusurunu ona bildirmemesi, bu işi küçük, ehemmiyetsiz sayması şaşılacak şeydir. Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«İnsanların kötüsü nemazından çalan kimsedir»** buyurduğunda, Eshâb-ı kirâm, yâ Resûlâllah, nemazda hırsızlık nasıl olur? dediler. **«Nemazın rükû' ve secdelerini tam yapmamakla»,** buyurdu.

Hasan-ı Basrî'den (rahımehullah) bildirilen hadîs-i şerîfde: **«Size insanların kötüsünü haber vereyim mi?»** diye buyurunca, eshâb-ı kirâm, evet, kim olduğunu buyurunuz bilelim dediler. **«Nemazın rükû' ve secdelerini tamam etmiyen kimsedir»** buyurdu.

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), nemaz ölçektir, tamamiyle edâ edene karşılığı ve sevâbı da tamam verilir. Bir kimse nemazda eksik ederse, Allahü teâlâ'nın: **«Ölçü ve tartıda hakkı gözetmiyenlerin vay hâline»** âyet-i kerîmesinin anlamı bellidir buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ, rükû, ve secdelerinde belini doğrultmıyan kimsenin nemazına bakmaz»** buyurdu. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlatır: Resûlüllah mescidin bir tarafında oturmuştu. Bir kimse mescide girip nemaz kıldı. Sonra Resûlüllah'ın yanına gelip selâm verdi. Resûlüllah selâmını aldıktan sonra, o kimseye: **«Git nemazını kıl, zîra sen nemaz kılmadın»** buyurdu. O da gidip nemazını eskisi gibi kılıp geldi. Yine selâm verdi. Resûlüllah: **«Dön nemazını kıl, zîra nemaz kılmadın»** buyurdu. O kimse üçüncü def'a olarak kılıp, Resûlüllah'ın yanına geldi ve: Seni hak peygamber olarak gönderen Allahü teâlâ için söyle, bundan güzel nemaz nasıl olur? Bana öğretiniz dedikte, Resûlüllah: **«Sen nemaz kılmak istediğin zaman, güzel bir abdest al, kıbleye dönüp tekbir eyle, sonra Kur'ân-ı kerîm'den sana kolay gelen miktarı oku, rükû'a git, itmi'nan hâlinde bir miktar hare-**

ketsiz olarak dur, sonra rükû'dan başını kaldır. Tam doğrul hareketsiz dur. Sonra secde eyle. Secdede de rükû'daki gibi hareketsiz olarak azıcık dur, sonra ikinci secdeni eyle. İtmi'nan elde edilinceye kadar secdede dur, sonra başını kaldırıp devam eyle ve bütün nemazı böyle edâ eyle» buyurdu.

Rufâa bin Râfi' (radıyallahü anh) anlatır: Resûlüllah'ın yanında idik. Bir kimse gelip kıbleye dönüp nemaz kıldı. Nemazdan sonra gelip selâm verdi. Resûlüllah ona: **«Geri dön, nemaz kıl, zîra sen henüz nemazını kılmadın»** buyurdu. Bunu, iki-üç def'a tekrar etti. Sonra o kimse, yâ Resûlâllah, elimden geldiği kadar kusur etmedim, nasıl kılmalıyım? dedi. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Sizden biriniz, Allahü teâlâ'nın emrettiği şekilde, tam bir abdest almazsa, nemazı tamam olmaz. O kimse yüzünü, dirseklerine kadar [dirsekler dahil] kollarını yıkasın, başını meshetsin, ayaklarını topuklarına kadar yıkasın. Sonra tekbir edip [Allahü ekber deyip], Fâtihayı okusun. Sonra Kur'ân-ı kerîmden kolayına geleni okusun. Sonra tekbir alıp, avuçlarını dizleri üzerine koysun. Eklem yerlerinde hareketsizlik ve istikrar meydana gelsin. Sonra semi'allahü limen hamideh desin. Beli doğrulup her uzvu yerli yerine varıncaya kadar ayakta dursun, sonra tekbir edip secdeye varsın. Alnı secdede hareketsizce durup mafsallarında itmi'nan ve sükûnet ve istikrar meydana gelsin. Sonra tekbir edip, oturacak yeri üzerine otursun. Belini doğrultsun»** buyurdu ve dört rek'atini bitirinceye kadar böylece açıkladı. Sonra: **«Sizden birinizin nemazı böyle olmayınca, tamam olmaz»** buyurdu. Resûlüllah nemazın rükû' ve secdelerini tamam yapmağı emr eyledi. Nemazın ancak bu türlü kabûl olduğunu haber verdi. Ve o kimsenin nemazı kusurlu kıldığını görünce susmağı câiz görmedi. Eğer ihtiyac ânında câhile öğretmeği geciktirme ve nehy-i münker etmeği terk câiz olsaydı, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) elbette sükût ederdi. Fakat Resûlüllah'ın o kimseye nehy-i münker etmede ve öğretmede gösterdikleri mübalâğa, nehy-i münker yapmanın ve öğretmenin vâcib olduğuna, sahâbe-i kirâma da, Peygamber efendimizden (sallâllahü aleyhi ve sellem) gördükleri gibi nehy-i münker etmek ve öğretmenin vâcib olduğuna, onları görenlerin, görenleri görenlerin, görenlerini görenleri görenlerin ve kıyâmete kadar böyle görenlerin üzerine vâcib olduğuna delâlet eder.

MÜEZZİNİN YAPMASI GEREKLİ İŞLER

Müezzinin şehâdet kelimelerinde teganni etmiyecek şekilde dilini düzeltmesi vâcibdir. Müezzin, nemaz vakitlerini bilmelidir. Ancak vakit girdikten sonra ezânı okumalıdır. Fakat sabah ezânı özel olarak bunun dışındadır. Müezzin, ezânı ile, Allahü teâlâ'nın rızâsını istemeli, ezânı karşılığında ücret almamalıdır. [Bu hususta Tam ilmihal'de geniş ma'lûmat

vardır]. Müezzin tekbir ve şehadetlerde, yüzünü kıbleye döndürmeli, nemaza dâvette sağ ve soluna çevirmelidir. Abdestsiz ve cünüb ezan okumamalıdır. Birinci safa geçmek için, safları yarıp geçmemelidir. Nemaz kılınan yerde veya kendine kolay gelen yerde ikamet etmelidir.

NEMAZDA HUŞU', HUDU' VE ALLAH KORKUSU ÜZERE OLANLAR

Nemazında huşu', hudu' gösterip Allahü teâlâ'nın azameti karşısında zavallı olduğunu düşünüp korkan, seve seve nemaz kılan, vera'ı gözeten ve Allahü teâlâ'dan ümîd edici olduğu halde, himmetinin çoğunu ve münâcâtını Rabbine yapan, kendisini Allahü teâlâ'nın huzûrunda ayakta ve oturur, rükû' ve secde eder halde bilen, kalbini tamamen Allahü teâlâ'ya verip, Ondan başkasını kalbinden çıkaran ve farzlarını edâya gayret edene Allahü teâlâ rahmet eylesin. Zîra insan, içinde bulunduğu nemazından sonra, daha bir vakit nemaz kılacak mıdır, yoksa kılmayıp ölecek midir, bilinmez. Allahü teâlâ'nın katında nemazının kabûlünü yalvarmalı, reddedilmesinden korkmalıdır. Böylece korku ve ümid içinde bulunmalıdır. Acaba, o anda nemazı kabûl olunup saîdler zümresinden mi, yoksa red olunup şakîler gürûhundan mı olacakdır bilemez.

Ey İslâm nûru ile süslü olan mü'min! Sen nemazında ve diğer amellerinde, ya'nî Allahü teâlâ'nın senin üzerine farz kıldığı şeylerde üzüntün, elemin ve korkundan büyük, güzel, uygun ve lâyık senin hangi işin vardır. Çünkü sen, bir vakit nemazının kabûl olunup olunmadığını, bir günâhının mağfiret olunup olunmadığını asla bilemezsin. Halbuki sen hâlâ gülmekte, sevinmekte ve gaflettesin. Dünyâ işlerine dalmış, geçim derdinle meşgulsün. Bu hâlinden korkmuyor musun? Her şey'i doğru haber veren ve emîn olandan (aleyhisselâm) yakînen bildiriliyor ki, sen Cehennem yolcususun. Nitekim Allahü teâlâ Meryem sûresi, yetmişbirinci âyetinde: **«Sizden ateşe uğramıyan yoktur»** buyuruyor. Halbuki sana, Cehennemden uzak olduğuna âit haber gelmemiştir. O halde, Allahü teâlâ senin amelini kabûl edinceye kadar dâimî üzüntü ve ağlamağa senden daha lâyık kim vardır. Bununla beraber sen, akşamlayıp, sabaha çıkacağını veya sabahtan akşama erişebileceğini, Cennet ile mi, Cehennem ile mi müjdeleneceğini bilmezsin. Bu yüzden çoluk çocuğunla sevinmemen, mala mülke mağrur olmaman lâzımdır ve uygundur. Bu büyük işten tamamen gaflette ve büyük bir yanılmada bulunmana ne kadar şaşılsa azdır. Halbuki her gün ve gece hattâ her an acele ve sür'at ile bir pazara sevk olunmakta ve eceline yaklaşmaktasın. Sakın, bu şekilde seni tehdîd eden o büyük tehlikeden gâfil olma! Çünkü muhakkak ölümü tadacaksın. Ondan kurtulmana imkân yok. Belki de ölüm, her gün sabah ve akşamdaki kötü hallerinden daha kötü bir zamanda gele-

cektir. Sâhibi olduğun her şey'i bırakıp ya Cennete, yâhud da vasfını, hakîkatini, azablarının çeşitlerini anlatmaktan dilin âciz olduğu, sözlere, harflere sığmayan Cehenneme gönderileceksin. Sâlihlerden [evliyâdan] biri (rahımehullah): Ben Cehennem için hayretteyim. Ondan kaçan kimseyi uyku nasıl kaplar. Cennet için de hayretteyim. Cenneti istiyen nasıl uyur. Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, Cehennemden kaçmakta, Cenneti istemekte bulunmasam kendimi helâk bilirim demiştir. Senin ise şekâvet ve isyânın büyük, kıyâmet gününde azab gören eşkıyâ ile üzüntü ve elemin ve ağlaman ve inlemen uzun sürecektir. Kendini Cehennemden kaçıyor, Cenneti istiyor biliyorsan, emniyyette olup, süslü bulunduğun şey ile ucub edip aldanmayasın. Sen her an gayret edip, çalışıp, nefis ve şeytandan kaçıcı ol! Çünkü, nefis ve şeytanın hîle ve aldatmaları ince, desîseleri gizli, belâları büyük, tuzak ve kapanları çok çirkindir.

Dünyâyı sevmekten kurtul, ondan kaçın ki, istediğini bulma ve yalancı parlaklıkların seni aldatmasın. Nitekim Peygamberimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Dünyâ seni aldatır, seni zarara sokar ve seni elin boş olarak bu sıkıntılar hânesinden çıkarır»** buyurdu. Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ Lukman sûresi, otuzüçüncü âyet-i kerîmede: **«Sizi dünyanın yaşantısı ve süsü aldatmasın. Ve şeytanın sonra tevbe edersiniz, Allahü teâlâ afv eder diye günâha sevk etmesine aldanıp mağrûr olmayın»** buyuruyor.

Ey mü'min, Allahü teâlâ'dan kork, Allah'dan kork, tekrar ediyorum. Allah'dan çok kork. Veyl ve helâkden, sapıklık ve zarar çukuruna düşmekten sakın. Nemazı ve diğer ibâdet ve işleri muhafaza et. Yasakları, açık ve gizli bütün günahları terk eyle. Sende ve başkasında görülen kudreti, hakka teslim eyle. Sana olan emir ve yasaklarında tâati, onun için eyle. Yasak ettiğini yapmakla ondan uzak olma. Hakkın tedbîrine, ya'nî Allahü teâlâ'nın fiillerine îtiraz edip, rızıktan sana takdîr ve tahsîs ettiği nasîbine ve senin işlerin için yaptığı ve sonunu şenden gizlediği, güzel neticeler ve gelecekteki faydalarda senin için meydana çıkaracağı şeylere râzı olmayıp, Hakkın gadabına uğrama. Allahü teâlâ'nın Bakara sûresi ikiyüz onaltıncı âyet-i kerîmesinde: **«Siz bâzan bir şey'i beğenmezsiniz, kötü görürsünüz, halbuki o, sizin için hayırlıdır. Bâzan da sevdiğiniz bir şey sizin için kötü olur. Allahü teâlâ sizin işlerinizi bilir, siz ise bilmezsiniz»** âyetinin ma'nâsından gâfil olma. Ölünciye kadar her an sâhibine itâat edici, emrine uyucu, kazâsına râzı, belâsına sabredici, ni'metlerine şükredici ol. Senin hakkındaki tedbir ve tasarrufunda onu suçlu tutmağa cesaret etmiyerek, ni'met ve âyetlerini hatırla! Böylece iyiler ve temizler zümresinde vefât edip sâlihlere lâyık ve peygamberler ile haşr olasın. Allahü teâlâ'nın rahmeti, ihsânı ve irâdesi ile Cennetlere giresin.

SEÇİLMİŞLERİN NEMAZI

Havassın [ya'nî seçilmişlerin] nemazı Yûsuf bin Ussam'dan bildirildiği gibidir: Yûsuf bin Ussam Horasan câmilerinden birine uğrar. Orada büyük bir halka görür ve kimler olduğunu sorar. Hâtem'in halkasıdır, Hâtem orada zühd ve vera'dan, havf ve recâdan [korku ve ümidden] bahs eder dediler. Yûsuf bin Ussam, talebesine, kalkınız, sizinle gidip Hâtem'e nemazdan birşey soralım; cevab verirse onun tedrîs halkasına oturalım dedi ve bu düşünce ile Hâtem'in huzûruna gidip selâm verdi. Sonra, Allahü teâlâ sana merhamet eylesin, bir sorum var deyince, Hâtem buyurun, sorun der. Nemazdan soracağım efendim der. Hâtem (rahımehullah), nemazın ma'rifetinden mi, yoksa edeblerinden mi soracaksın? Çünkü burada mes'ele iki olup, ikisine de cevab vermek vâcib olur buyurunca, Yûsuf bin Ussâm, size nemazın edeblerinden soracağım dedi. Hâtem, nemazın edebleri, senin Allahü teâlâ'nın emrini yapmağa kalkman, sevab bekliyerek uğraşman, niyyetle girmen, ta'zîm ile tekbir etmen, tertîl ile kırâetin, huşu' ile rükû'un, tevâzu' ile secden, ihlâs ile teşehhüdün ve rahmet ile selâm vermendir buyurdu. Yûsuf'un ashâbı Hâtem'e, nemazın ma'rifetinden sorun dediler. Yûsuf nemazın ma'rifetinden sorar. Hâtem, nemazın ma'rifeti, nemazda Cenneti sağ, Cehennemi sol, Sırâtı ayaklarının altında, mîzânı da iki gözünün önünde bulundurman, Allahü teâlâ'yı görür gibi ibâdet etmendir. Zîra sen onu görmüyorsan, o seni görüyor. Dışını, içini ve bütün gizli şeylerini Allahü teâlâ'nın bildiğini düşünmen ve ona göre bir halde bulunmaklığındır buyurur. Bunun üzerine Yûsuf Hâtem'e hitâben: Ey genç, sen bu şekilde nemazı ne zamandan beri kılarsın deyince, yirmi seneden beri kılarım buyurur. Bunu duyunca, Yûsuf, eshâbına, kalkınız elli yıllık nemazımızı kazâ ve iâde edelim der. Sonra Hâtem, Yûsuf'a bakıp, bu elli yıllık nemazınızın sizce kazâ ve iâdesi gerektiğini nereden anladınız buyurur. Yûsuf bin Ussâm, ey Hâtem, şu anda bize anlattığınız ma'nâlardan çıkardım der.

Ebû Hâzım, A'rac'ın (rahımehullah) hikâyesi de buna uygun olduğundan bunu da bildirelim. Ebû Hâzım (rahımehullah) der ki: Deniz kenarında idim. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) eshâbından birisi gelip bana: Ey Ebâ Hâzım, sen lâyıkıyle nemaz kılmağı biliyor musun dedi. Nasıl güzel nemaz kılmağı bilmem ki, farzları ve Resûlüllah'ın işlediği sünneti biliyorum dedim. Ey Ebâ Hâzım, nemaza durmadan önce üzerindeki farzlar nedir dedi. Altı şeydir dedim. O altı şey nedir buyurdu. Abdest almak, avret yerini örtmek, nemaz için temiz yer seçmek, nemaza kalkmak, niyyet etmek ve kıbleye dönmektir dedim. Ey Ebâ Hâzım, evinden mescide hangi niyyetle gidersin buyurdu. İbâdet niyyeti ile çıkarım dedim. İbâdete hangi niyyetle durursun buyurdu. Allahü teâlânın ku-

lu olduğumu düşünerek ve bilerek, kulluk vazifemi yapmak niyyeti ile dururum dedim. Bana bak, Ebû Hâzım, kıbleye dönerken ne yaparsın sordu. Üç farz, bir sünnetle kıbleye dönerim dedim. Bunlar nelerdir sordu. Kıbleye dönmek farzdır, niyyet farzdır, ilk tekbir farzdır, ellerini kaldırmak sünnettir dedim. Senin üzerine farz ve sünnet olan tekbirler kaçtır sordu. Tekbirler doksandörttür. Beşi farz, diğerleri sünnettir dedim. Nemaza ne ile girersin sordu. Tekbîr ile [Allahü ekber] girerim dedim. Nemazın bürhânı nedir sordu. Kırâettir [okumaktır] dedim. Nemazın cevheri nedir sordu. Nemazdaki tesbîhdir [Sübhâneke okumaktır] dedim. Nemazın ihyâsı nedir dedi. Huşu' ve hudu'dur dedim. Huşu' nedir sordu. Sükûndür [hareketsizlik] dedim. Nemazın tahrîmi nedir sordu. Tekbîrdir dedim. Nemazın tahlîli nedir sordu. Nemazın tahlîli [çözülmesi] selâmdır dedim. Nemazın şiârı nedir diye sordu. Bitince tesbihdir dedim. Bütün bunların anahtarı nedir sordu. Abdesttir dedim. Abdestin anahtarı nedir sordu. Besmele ile başlamaktır dedim. Besmelenin anahtarı nedir sordu. Niyyettir dedim. Niyyetin anahtarı nedir sordu. Yakîndir dedim. Yakînin anahtarı nedir sordu. Tevekküldür dedim. Tevekkülün anahtarı nedir sordu. Allah korkusudur dedim. Korkunun anahtarı nedir sordu. Recâdır [ümiddir] dedim. Recânın anahtarı nedir sordu. Sabırdır dedim. Sabrın anahtarını sordu, rızâdır dedim. Rızânın anahtarını sordu. Tâattır dedim. Tâatın anahtarını sordu. İtiraftır dedim. İtirafın anahtarını sordu. Vahdâniyyet ve Rubûbiyyeti îtirafdır dedim. Bunların hepsini ne ile elde ettin sordu. Ta'lîm ile dedim. Ta'lîmi nasıl elde ettin dedi. Akıl ile dedim. Aklı ne ile kazandın dedi. Akıl ikidir. Birisi Allahü teâlâ'nın, insanda yarattığı akıl olup, insanın bunda hiç te'sîri yoktur. Diğeri Allahü teâlâ'nın terbiye ve te'dîbi ile ve kulun edinme ve ma'rifetiyle olan akıldır. Bunların ikisi bir araya gelince, biri diğerini kuvvetlendirir dedim. Bunların hepsini ne ile elde ettin dedi. Tevfîk ile elde ettim ve: «Allahü teâlâ bize ve size sevdiği ve beğendiği şeylerde tevfîk ihsân eylesin» dedim. Sonra bana: Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, Cennetin anahtarını ikmâl ettin, tamamladın. Üzerine farz nedir? Farzü'l-farz nedir? Farza götüren farz nedir? Farza giren sünnet nedir? Kendisiyle farz tamam olan sünnet nedir sordu. Farz nemazdır. Farzü'l-farz taharettir. Farza götüren, yardım eden, suyu sağ eline alıp sol eline dökmendir. Farza giren sünnet, su ile parmaklarını tahlildir [hilâllamaktır]. Kendisiyle farz tamam olan sünnet, sünnet olmaktır dedim. Bana kendine bir hüccet bırakmadın deyip, sonra yemek yerken, üzerine ne kadar farz ve sünnet vardır sordu. Ben yemek yemede farz ve sünnet var mıdır dedim. Evet dört farz, dört sünnet ve dört edeb vardır. Farzlara besmele ile başlamak, hamd etmek, şükretmek ve Allahü teâlâ'nın sana ihsân ettiği ni'metini tanımaktır [bunlar o yüksek zâtın ictihadı veya ilmidir]. Sünnetleri, yemek yerken, sol ayak üzerine oturup [sağ ayağı dikmek], üç parmak-

la yemek, yemeği iyi çiğnemek ve parmakları yalamaktır. Edebleri, elini yıkamak [Hanefî mezhebinde yemekten önce yıkamak sünnettir]. Lokmayı küçük almak, kendi önünden yemek, yerken arkadaşına ve yanında olanlara az bakmaktır dedi. Ve Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) böyle yaptığını anlattı.

CUM'A NEMAZI

Cum'a nemazının farz olması, Cum'a sûresi dokuzuncu âyet-i kerîmesi iledir. Bu âyette Allahü teâlâ şöyle buyurur: **«Ey îman şerefi ile şereflenmiş mü'minler, Cum'a günü, cum'a nemazı için ezan okunduğunda, Allahü teâlânın zikri olan nemaza gidiniz. Alış-veriş ve sizi Allahü teâlâdan meşgul eden şeyleri terkediniz. Eğer iyiliği ve zararı hakikaten bilirseniz, bunlar sizin için hayırlıdır».** Bir hadîs-i şerîfte: **«Allahü teâlâ cum'a gününde, cum'a nemazını size farz kıldı»** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte: **«Özürü olmadan üç cum'a nemazını terkedenin kalbini Allahü teâlâ mühürler ve tâati ondan men'eder», buyuruldu.**

Beş vakit nemazı kılmak kendisine farz olan kimse, cum'anın diğer şartlarına da sâhib ise cum'a nemazını kılmalıdır (36). Hasta olmak, malı çalınmak, kendi veya arkadaşının ölüm tehlikesi olmak ve buna benzer mal ve can ile ilgili hususlardaki özürlerde cum'a nemazını ve diğer nemazlardaki cemâati terkte özürdür.

Cum'a nemazı iki rek'attır. Hutbeden sonra imam ile kılınır. Cum'a nemazında sesli okumak, birinci rek'atta Cum'a sûresini, ikinci rek'atta Münâfikun sûresini okumak sünnettir [Hanbelî mezhebinde]. İki hutbe cum'a nemazının şartındandır. Cum'a günü ezandan sonra alış-verişi terketmelidir. Bu ezan, ya'nî cum'a günü imâm minbere çıkarken okunan ezan, Hanbelî mezhebinde vâcib, diğer mezheblerde farz-ı kifâyedir. Sünnettir diyenler de olmuştur. Minaredeki ezanın okunmasını, hazret-i Osmân bin Affân (radıyallahü anh) halîfeliği zamanında, umumun faydası bakımından emreylemiştir. Şehirdeki ve köylerdekilerden orada olmıyanlara duyurmak içindir. Câmiye gelince fazla vakit varsa, dört rek'at nafile nemaz kılıp, her rek'atta Fâtihadan sonra ellişer kere Kulhüvallahü ehad'i okumak iyidir. Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Bir kimse bu beyan olunan nemazı kılsa, Cennette makamını görmeyince, yahut Firdevs'teki makamı ona gösterilmeyince ölmez»** buyurduğunu, İbn-i Ömer (radıyallahü anhümâ) bildirmiştir. Cum'anın fazîletini daha önce anlatmıştık. [Cum'a nemazı hakkında geniş bilgi Tam İlmihal kitabında vardır].

---

(36) Hanbelî ve Şâfiî mezhebinde en az kırk kişi ile Cum'a nemazı kılınır. Hanefî'de ise en az üç kişi ile kılınır.

YOLCULUKTA NEMAZ

Uzun yolculuğa çıkmak istiyen kimse, köyünden çıkmasından sonra dört rek'atlı nemazları iki rek'at kılar. Hanbelî mezhebinde doksanaltı kilometrelik mesafeden [Hanefî mezhebinde yüz sekiz kilometrelik mesafeden] uzağa gitmeğe niyyet ile, şehir ve köyden çıkmakla başlar. [Seferî nemaz hakkında geniş bilgi Tam İlmihalde Yolculukta Nemaz başlığı altında uzun yazılıdır. Çeşitli mezheb ve rivâyetleri yazmak burada uygun görülmedi]. Bir kimse bir şehre gitse, oradan ne zaman gideceğini bilmese, ikamete de niyyet etmese, bugün yarın giderim dese, dört rek'atlı farzları iki rek'at kılar. Zîra Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mekke'de onsekiz gün, bir rivâyette onbeş gün kaldığı halde nemazları iki rek'at kıldığı bildirilmiştir. İmran bin Hasîn (radıyallahü anhümâ): Mekke-i mükerreme'nin fethinde Resûlüllah'ın yanında idim. Dört rek'atlı nemazları iki rek'at kılardı. Sonra Mekkelilere: **«Siz nemazınızı tamam olarak dört rek'at kılınız. Zîra biz misâfiriz»** buyururdu dedi. Resûlüllah Tebükte yirmi gün kaldığı zaman, nemazı ikişer rek'at kıldığı ve eshâbının da öyle yaptıkları bildirilmiştir. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), Resûlüllah'ın Eshâbının Râmhürmüz denilen yerde yedi ay kaldıkları halde seferî kıldıklarını bildirmiştir. İbn-i Ömer'in (radıyallahü anhümâ) Azerbaycan'da altı ay kalıp, dört rek'atlı nemazları, iki rek'at kıldığı rivâyet olunmuştur.

İmâm-ı Ahmed'e [ve İmâm-ı A'zam'a] göre (rahımehümallah) yolculukta iki rek'at kılmak, dört rek'at kılmaktan üstündür. Seferî olan oruç tutmayabilir.

Yolculuk uzun sürer ve şartlar, nemazları vaktinde kılmağa uygun olmazsa, öğle ile ikindi, akşam ile yatsı cem'edilerek, ya'nî birarada kılınarak edâ edilebilir. Uzun yolculuk, yukarıda bildirdiğimiz gibi seferîliği gerektiren yolculuktur (37). Cem'edecek olan yolcu, ikinci nemazı birinci ile kılmak veya birinciyi ikinci ile kılmak arasında serbesttir. Te'hirde müstehab olan birinci nemazı te'hir edip, ikinci nemaza takdîm etmektir. Ya'nî te'hir ettiği nemazı, ikinci nemazın vaktinin evvelinde kılmaktır. Önce evvelki nemazı, sonra ikincisini kılar. Birinci nemazın niyyetinde iki nemazı cem'edeceğini düşünür. İki nemaz arasında ikamet veya abdesti bozulursa abdest alacak kadar zaman ayırabilir. Cem'edilen iki farz arasında sünnet nemazı kılmak olmaz. Sünnetleri farzlardan

---

(37) Üç mezhebde bu cem'etme câizdir. Hanefîde olmuyor. Ancak nemaz kazâya kalacak, kılınmıyacak durumda ise, Hanefî mezhebinde olanların da yolculuk esnâsında diğer mezhebleri taklîd etmeleri ve nemazı kaçırmamaları lâzımdır.

sonra kılmalıdır. İki nemaz arasını bir şeyle açmamalıdır. İkinci vakitte cem'ederse, evvelki vakitteki niyyeti yetişir. Ya'nî nemazları kılacağı zaman niyyeti yenilemeğe muhtaç değildir. Çünkü birinci nemazı te'hîri, ikinci nemazla cem'etmek niyyeti ile olmuştur. Birinci nemazın evvel vaktinde niyyetle, onu kılabilecek miktar vaktinin devamı hâlindeki niyyet arasında fark yoktur. Cem'e niyyet etmeden birinci nemazın vakti çıkarsa, iki nemazı cem'etmek câiz olmaz. Cem için te'hîr olundukta, birinci nemaz önce kılınır, sonra ikinci nemaz kılınır. Hanbelî mezhebinde iki nemazı cem'etmede hasta da misâfir gibidir. Nitekim Allahü teâlâ hasta ile misâfiri bir âyette bildirmiş olup, Bakara sûresi yüz seksendördüncü âyetinde: «**Sizin için farz olunan oruç sayılı günlerdir.** [Ramazan-ı şerîf ayıdır. Yirmidokuz veya otuz gündür]. **Sizden hasta veya seferî olup, oruç tutmıyanlar, rahat ve sıhhate kavuştuklarında o günler kadar oruç tutar**» buyuruyor. Bu husustaki izin ve kolaylık, âcizlik, zorluk ve sıkıntı sebebiyledir. Hasta için ise bu, önemle söylenebilir. Zîra bâzan misâfir zengin olup, seferdeki râhatı hazerinden farksız olur. Bununla beraber izin verilmiştir. Hasta ise, onun hilâfına olup bu müsâadeye misafirden daha çok lâyıktır.

CENAZE NEMAZI

Cenâze nemazı, [haber alan müslimanlara] farz-ı kifâyedir. Hanbelî mezhebinde, önce meyyitin vasîsi, sultan ve sonra mirasda en yakîn olanı kıldırır. [Hanefî mezhebinde cenâze nemazını devlet reisi kıldırır. O yoksa hükûmet reisi, o yoksa vâli, sonra hâkim, sonra kaymakam, sonra bunun vekili, sonra hâkim vekili, sonra mahalle imamı kıldırır. Meyyit velîsi sâlih ise, imam yerine, velî kıldırır. Velî erkek olur, kadın olmaz. Çocuk da olmaz]. İmam, erkek meyyitin göğsü, kadınsa, beli hizasında durur. Ölüler birden fazla olup, hepsine bir nemaz kılınacaksa, bunun için birisinin başı ötekinin ayağına gelmek üzere, arka arkaya sıralar ve derecesi yüksek olanın önünde durarak kılar. Yâhud cenâzeleri yanyana koyup hepsinin göğsü hizâsında durur. Önce erkek, sonra köle, sonra oğlan, sonra kadın, sonra da kız cenâzesi konur.

Cenâze nemazında imam sağına soluna bakıp safları düzeltmeli, istiğfar ve tevbe edip, kendi âkıbetini düşünmelidir. «**Ölümü herkes tadacaktır**» âyet-i kerîmesini düşünüp, yakında sıra kendisine geleceğini, ölümden kurtuluş olmadığını yakînen kabûl ederek, meyyit için düâsının hayırlısı ile çabuk kabûl edilmesi için, kalbini hâzır, a'zâlarını huşu' ve hudu' üzere bulundurmalı, sonra nemazı kılmalıdır. Niyyet ederken kadın veya erkek olduğunu belirtmek şart değildir.

Cenâze nemazında dört tekbir vardır. [Her biri bir rek'at gibidir. Dört tekbirin yalnız birincisinde eller kulaklara kaldırılır. İki el bağlanınca

Sübhâneke okunur ve okunurken **(Ve celle senâüke)** de denir. İkinci tekbirden sonra, teşehhüde otururken okunan salâvat okunur. Üçüncü tekbirden sonra cenâze düâsı okunur. Dördüncü tekbirden sonra hemen selâm verilir. Selâm verirken cenâzeye ve cemâate niyyet edilir. İmam yalnız dört tekbiri ve iki selâmı sesli söyler. Başkalarını içinden okur. Cenâze düâsı yerine, Rabbenâ âtinâ... veyâ Allahümmağfir leh demek veya düâ niyyeti ile Fâtiha-i şerîfe okumak da olur. Düâ okumak meyyitin afvına sebeb olur. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ve çocukların derecelerinin yükselmelerine sebeb olur. Kırk, yâhud yüz kişi üç saf olarak kılarsa, meyyitin afvina sebeb olur. Gömmeden önce kılınır. Cenâze nemazında son saf daha sevabdır.

Nemazın kabûl olması için altı şart lâzımdır:

1 — Meyyit müsliman olmalıdır.

2 — Yıkanmış olmalıdır.

3 — Cenâzenin veya bedenin yarısı ile başının veya başsız yarıdan fazla bedeninin imamın önünde bulunması lâzımdır.

4 — Cenâzenin yerde veya yere yakın ellerle tutulmuş veya taşa konmuş olmasıdır.

5 — Cenâze imamın önünde hâzır olmalıdır.

6 — Cenâzenin ve imamın avreti örtülü olmalıdır.

Cenâze nemazının farzı ikidir:

1 — Dört kere tekbîr getirmektir.

2 — Ayakta kılmaktır. Özür olursa oturmak câizdir.

Cenâze namazının sünneti üçtür:

1 — Sübhâneke okumak.

2 — Meyyite düâ etmek.

3 — Salâvât okumaktır.

Dört müslimânın nemazı kılınmaz:

1 — Bâğî, ya'nî âsilerin, ya'nî haksız olarak halîfeye isyân edenler, döğüşürken öldürülünce, nemazı kılınmaz. Bunları yıkamak da lâzım değildir.

2 — Müslimanların yolunu kesen hırsızlar, döğüşürken öldürülünce yıkanmaz ve nemazları kılınmaz.

Bâğîler ve yol kesenler, kaçarak sonradan had ve kısâs cezâları ile ölürlerse, yıkanır ve nemazları kılınır.

3 — Zulm ile meşhûr olan kabîleler, döğüşürken ölünce, nemazı kılınmaz.

4 — Silâh ile ev basan kimse, o zaman öldürülürse, nemazı kılınmaz.

İntihâr eden, ya'nî kendini öldüren kimse, hemen ölse bile, yıkanır ve nemazı kılınır. İntihar etmek, başkasını öldürmekten büyük günahdır.

Anasını veya babasını öldüren kimse, kısas ile öldürüldüğü zaman, nemazı kılınmaz.

[Ölüm, ölüme hazırlamak, meyyite yapılacak dinî vazife, kefen, cenâze nemazı, cenâze taşımak ve defn, kabir ziyâreti, kabir ziyâretinin fâidesi, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Muâz bin Cebel'e, oğlunu tâziye için yazdığı mektup, İmâm-ı Rabbânî'nin (kuddise sirruh) tâziyeye dâir Birinci Cild, yüzdördüncü mektubu, meyyit için İskat, Ferâiz bilgileri gayet geniş ve kolay anlaşılır şekilde derin İslâm âlimlerinin kitablarından alınarak Tam ilmihalde mevcuttur. Her müslimanın okuması şâyân-ı tavsiyedir].

NÂFİLE VE FARZ İBÂDETLER

Kitâbımızda tevbe bahsinde anlattığımız şekilde nemaz, oruç, zekât ve bütün ibâdetlerden nâfileler ile meşgul olmak, farz, vâcib ve sünneti yaptıktan sonradır. Bunun için kul, farzlar [vâcibler] ve sünnetlerin başkası ile meşgul olup [ya'nî kazâ ile] bütün ibâdetiyle her cinsten üzerinde olan farzları niyyet etmelidir. Gündüz ve gece nâfile nemazları yerine, kazâ nemazlarını kılarsa, Allahü teâlâ rahmet ve keremiyle farz ve nâfile yerine kabûl eder. Farzlar bittikten, ya'nî kazâya kalmış nemazları bitirdikten sonra [sünnet] ve nâfilelerle meşgul olur.

TESBİH NEMAZI

Ebû Nasr, babasından, o da isnâd ile İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirir. Resûlüllah hazret-i Abbâs'a hitâben: **«Ey Amcam Abbâs, dikkat buyur sana ihsân edeyim, seni ihyâ edeyim, sana i'tâ edeyim! Sana on şey öğreteyim, onları yaptığında Allahü teâlâ bütün günahlarını afv ve mağfiret eder. Bu on şey, senin dört rek'at nemaz kılmandır. Her rek'atında Fâtiha ve bir zamm-ı sûre okursun. Birinci rek'atte kırâeti bitirdiğinde henüz ayakta iken onbeş kere: «Sübhânellahi vel hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallahü ekber» dersin. Sonra rükû'a eğilir, rükû'da da on kere bunu okursun. Başını rükû'dan kaldırır on kere daha okursun. Sonra secdeye varır, on kere okursun. Secdeden başını kaldırır, on kere daha okursun. Demek ki bunu yetmişbeş def'a okumuş olursun. Dört rek'atın hepsinde böyle yaparsın. Bu nemazı her gün kılabilirsen kılarsın, olmazsa her cum'a günü kılarsın. Bu da olmazsa ayda bir kere kılarsın, olmazsa yılda bir kere kılarsın. Bu da olmazsa ömründe bir kere kılarsın.»**

Bir başka hadîs-i şerîfte, «**Birinci rek'atta Fâtiha'dan sonra Sebbihısme sûresini, ikinci rek'atında İzâ zülzileti'yi, üçüncü rek'atında Kâfirûn sûresini, dördüncü rek'atta da İhlâs sûresini zamm-ı sûre olarak okursun**» diye geldi.

İSTİHÂRE (38) NEMAZI VE DÜÂSI

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anhümâ) der ki Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) bize Kur'ân-ı kerîmden sûreler öğrettiği gibi, işlerimizde de, istihâre etmemizi öğretirdi ve: **«Sizden biriniz bir işe başlıyacağı veyâ ondan kurtulmayı kasdettiğinde farz olmıyarak iki rek'at nemaz kılıp: «Allahümme estehîrüke bi'ilmike ve estakdirüke bikudretike ve es'elüke min fadlikel'azîm. Feinneke tükaddirü ve lâ ükaddirü ve ta'lemü ve lâ a'lemü ve ente allâmül ğuyûb»** der ve: **«Eğer bu işim (deyip işini söylemelidir) dünyâm, âhiretim, sonum, şu durumum ve geleceğimde hayırlı ise, bunu bana takdîr et. Kolaylık göster. Beni onda mübârek eyle. Değilse, onu benden uzaklaştır ve dilediğin iyiliği bana kolaylaştır. Beni kazâna râzı eyle. Ey Erhamerrâhımîn»** demelidir, derlerdi.

F A S I L

Osman bin Affân (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) duydum: **«Bir kimse gecenin evvelinde Bismillâhillezî lâ yedurru measmihî şey'ün fil'ardı ve lâ fissemâi ve hüvessemî'ul alîm düâsını üç kere okursa, sabaha kadar ânî bir belâ gelmez»** buyurdu.

Ebû Yûsuf Horasanî, Ebû Saîd bin Ebû Revâha'dan anlatır. Bir gece Mekke sahrâlarından birinde yolumu şaşırıp eshab ve arkadaşlarımdan ayrılarak, başka yerlere saptım. Şaşırmıştım. Kulağıma gizli bir ses geldi. Korktum. Arkasından Kur'ân-ı kerîm okuyan birisini duydum. Bana yaklaştı ve: «Zannedersem yolunu şaşırmışsın» dedi. «Evet öyledir» dedim. Sana bir şey öğreteyim, onu söylediğin zaman yolunu şaşırmış isen yolunu bulur, korkmuş isen, korkun gider. Uykun dağılırsa, uyursun dedi. Memnun olup, kerem edersiniz dedim. Bana: **«Bismillâhi zişşân azîmil bürhân, şedîdüssultan, küllü yemvin hüve fî şân, eûzü billâhi mineşşeytân mâşâellahü kân, lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh»** düâsını oku dedi. Hemen orada okudum. Arkadaşlarımın bana yakîn olduğunu gördüm. O kimseyi aradım, bulamadım.

Hadîs râvîlerinden Ebû Bilâl der ki: Minâda arkadaşlarımı kaybetmiştim. Bu düâyı okudum. Etrafıma baktım. Kendimi arkadaş ve yoldaşlarımın yanında gördüm.

Ebû Derdâ (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Bir kimse günde yedi kere, inne veliyyellahillezî nezzelel kitâbe ve hüve yetevellessâlihîne hasbiyellahü lâ ilâhe illâ hû aleyhi tevekkeltü ve hüve rabbül arşil azîm dese, Allahü teâlâ, düşünce ve niyyetlerinde ona kâfidir.»**

---

(38) İstihâre, hayırlısını istemek demektir.

Bir hadîs-i şerîfte: **«Bir kimse üzüntü ve elem zamanında, lâ ilâhe il-lâllahü halîmül-kerîm sübhânellahi rabbül arşil- azîm, elhamdü lillâhi rabbil âlemîn dese, Allahü teâlâ'nın izni ile üzüntü ve kederi dağılır, gider»** buyuruldu.

D Ü Â

Nemazlardan sonra düâ etmeli, Allahü teâlâ'dan dilemeli, ihtiyaç ve iftikarını ona arzetmeli, istiğfar dilemelidir. Kullara, düâ etmeleri emredilmiştir. Düânın Allahü teâlâ katında büyük yeri ve şânı vardır. Kitâbımızda birçok yerlerde bunları anlatmıştık. Bunun için gerek imam, gerek cemâatın düâ etmeden mescidden çıkmaları iyi değildir. Nitekim Allahü teâlâ **Elem neşrahleke** sûresinde: **«İbâdeti bitirdiğinde, kendini düâ için tut ve Allahü teâlâ'dan ihtiyaçlarını dilemeğe rağbet eyle»** buyuruyor.

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: **«İmam mihrabından kalkıp, saflarda bulunanları birbiri ardınca dağılmaya başladığında, Allahü teâlâ'dan rahmet iner. Bu rahmet en önce imama, sonra nemazda onun sağında bulunana, sonra solunda bulunana iner. Sonra da bütün cemâate dağılır. Bir melek, filân kimse kazandı, filân kimse zarar etti der. Kazanan, farz nemazlarından sonra** [ya'nî nemazın sonunda] **ellerini kaldırıp, düâ edendir. Kaybeden, düâ etmeden mescidden çıkan kimsedir. Düâ etmeden mescidden çıkana bir melek, ey filân, sen Allahü teâlâ'ya muhtaç olmadın. Ondan istemedin. Senin Allahü teâlâ'nın katında işin yoktur der»** buyuruldu.

TASAVVUF, AHLÂK

Bu bölümde, bozuk arzûlardan ve nefsin isteklerinden sâfî ve hâlis kılınan, kötü huylardan korunan, ebdaller ve velîler zümresine girip, hakîkate kavuşan fakirler [Allahü teâlâ'dan başka kimseye muhtaç olmayana fakîr denir] ve sıddîkların evliyâlık yoluna girip ilerleme halleri anlatılır.

İRÂDE, MÜRÎD VE MURÂD

İRÂDE, kulun âdet olarak yaptıklarını terketmesidir. Bunun elde edilmesi, kalbin Allahü teâlâ'yı istemeye hazırlanması, bununla uğraşması ve ondan gayri her şeyden boşalmasıdır. İnsan, âdetlerini, dünya ve âhiret lezzetlerini terkedince irâdesi, bağlantılardan, tutulmalardan ve Allahü teâlâ'dan başka her şeyden kurtulur. Ancak Hakkın tevhîdiyle işi olur ve irâde her şeyden önce gelir. Sonra irâdeyi yapmak ve sonra da yapmak gelir. Bunun için irâde, her tâlibin, her sâlikin, ya'nî tasavvuf yolunda ilerlemek isteyenlerin başlangıcı, her maksad ve azîmetin ilk derecesi ve başlangıç mertebesinin adıdır. Allahü teâlâ En'âm sûresi elliikinci âyetinde: **«Allahü teâlâ'yı isteyen mürîdleri, Rablerinin zikrine devam eden fakirleri ve miskinleri meclisten uzaklaştırma»** buyurup Habîbini men'ediyor. Bu âyet-i kerîmenin iniş sebebi tefsîr kitablarında geniş olarak bildirilmiştir. Kehf sûresi yirmisekizinci âyet-i kerîmesinde: **«Sabah ve akşam rızâsını irâde ve taleb ile Rablerine tâat ve düâ eden fukarâ ve miskinler ile kendini bulundurmakta sabret. Onların sohbetlerinde bulun»** diye habîbine emreylemiş ve bu fakîrler ve miskinler zümresini: **«Allahü teâlâ'yı isterler»** ile anlatıyor ve sonra: **«Gözlerini fakîr ve miskinlerden çevirip, dünyanın süslü yaşantısına koymaz ve zenginlerle bir arada oturmağı istemez»** âyeti ile peygamberini uyarıyor. Buradan irâdenin, yalnız Allahü teâlâ'nın zâtını irâde, isteme olduğu gayet güzel anlaşılıyor. Allahü teâlâ'nın zâtını istemek ise, kulun dünya ve âhireti için zînet olarak yeterli bulunmuştur. Sâlik için bundan özge süs ve ziynet yoktur.

MÜRÎD VE MURÂD: Mürîd, yukarıda irâde bahsinde bildirilen haller kendisinde bulunan kimsedir. Böyle olan kimse daima Allahü teâlâ'-

ya ve hakkın **tâatine** yüzünü dönmüş, Allah'tan gayri her şeyden ve ondan **başkasına tâatten yüzünü** çevirmiştir. Haktan gayrisini duymaz. Kelâmı ancak Rabbinden duyar. Kitâb ve sünnette olanlarla amel eder. Allahü teâlâ'nın nûruyla görüp, kendi işlerini ve insanların yaptıklarını Allahü teâlâ'dan görür. Hakikî fâil, yapıcı yalnız O'nu bilir. Kendisi için, Haktan gayriyi görmez. Bu durumda gerçek üzere Allahü teâlâ'dan gayri fâil görmez. Başkasını âlet, sebeb ve emir altında hareket edici gibi görür. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Mahbûbuna muhabbetin seni, mahbûbundan başkasından kör ve sağır yapar»** buyurdu. Zîra senin işin mahbûbun, ya'nî sevdiğin iledir. Başkasına müsâit değildir. Bundan anlaşılıyor ki, irâdesiz muhabbet meydana gelmez. Bütün arzûlardan kurtulup yalnız Hakkı istemeyince de irâde ele geçmez. Mürîdin kalbine korku ateşi düşüp, oradaki bütün bağlanma ve tutulmaları ve Haktan gayri her şeyi yakmayınca irâdesi sağlam olmaz. Nitekim Allahü teâlâ Neml sûresi otuzdördüncü âyet-i kerîmede: **«Melikler hasımlarının şehrine girince, şehri harab ve halkının azîzlerini zelîl ve esîr ederler»** buyuruyor ve aşk ve muhabbet sultanının heybet ve iclâl ile kalbe teveccüh ve girmesiyle, ondaki bağlantı ve Allah'tan başkasına olan tutulmaları, üzüntü, düşünce gibi şeylerin hepsini yaktığını, ağyârı sürüp çıkardığını, gönül tahtında Allah'tan gayrisi için yer bırakmadığını işâret ediyor. Nitekim muhabbet, öyle büyük, öyle tehlikeli bir korkudur ki, elem ve kederleri, diğer gam ve üzüntüleri kolaylaştırır, basit gösterir, hepsine galebe çalar denmiştir.

Mürîd az uyur, az yer, zarûret mikdarı kadar konuşur. Mürîd dâima nefs-i emmâresine nasîhat edicidir. Onun sevdiklerine, lezzetlerine ve dâvetlerine uymaz. Mürîd Allahü teâlâ'nın kullarına nasîhat eder. Halvetinde [yalnız odasında] Hak ile ünsiyyette olur. Günah işlemekten sakınır. Allahü teâlâ'nın kazâsına râzı, emrini tutucu olur. Mürîd, Hakkın görmesinden utanır. Kendisini Hakka sevdirmek için bütün gücünü sarf eder. Dâima kendini Hakka kavuşturacak sebeb ve vasıtalara baş vurur. İnsanların gözünden düşmede, gizlilikte inzivâ ile yetinir. İnsanların kendini övmesini istemez. Hâlis ve muhlis olarak çok nâfile ibâdetlerle kendini Allahü teâlâ'ya sevdirmeğe uğraşır. Bu hâl ile Hakka kavuşup, Hakkın dostları arasına girer, maksad ve murâdına kavuşur.

O anda kendisine MURÂD denip, Hak yolunun yolcularının ağırlığı ve yükü sırtından indirilir. Hakkın rahmet ve re'fet suyu ile yıkanır. Kendisine çeşit çeşit hil'atler giydirilir. Onlarda Hakkı ma'rifet, Hak ile ünsiyyet sükûn ve tümâninettedir. O zaman, bu mürîd, açık izinden sonra, belki Hakkın bildirmesi ile, Hakkın esrâr ve hikmetlerini söyler. Allahü teâlâ'nın sevdikleri arasında seçilir. Başka isimlere hak kazanıp, Allahü teâlâ'nın has, seçkin kulları arasına girer. Onun ilmi, ancak Allahü teâlâ'ya mahsus bir takım isimlerle isimlendirilir. Allahü teâlâ'nın katından

başkasına âşikâr olmayıp Hakka mahsus olan sırlara kavuşur. Bu halde bu mürîd Allahü teâlâ ile işitir, onunla görür, onunla konuşur. O'nun kuvveti ile tutar, Allahü teâlâ'ya tâate çalışır. Onunla bulunur. Allahü teâlâ'nın hıfzında, korumasında O'nu zikrederek uyur. Hakkın emîn ve şâhidlerinden olup, onun kullarına, meleklerine, dostlarına ebedî seâdet sunucu olur. Onları selâmete çıkarır.

Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlâ'dan anlatır: **«Mü'min kulum bana nâfilelerle yaklaşır. Kendisini sevinceye kadar böyle devâm eder. Ben onu sevdiğim zaman, kulağı, gözü, dili, eli, ayağı ve kalbi olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle söyler, benimle düşünür, benimle tutar.»** O öyle bir mürîddir ki, onun aklı, akl-ı ekberi ve mukaddes yüksek kuvveti taşır. Şehvet hareketleri Hakkın kudretinde sâkin olup, kalbi Allahü teâlâ'nın hazînesi olur. Ey Allah'ın kulu, sen onu tanımak, bilmek istersen, işte MURÂD denenler bunlardır. Evvelce geçmiş velîlerden bâzısı mürîd ve murâd aynıdır. Zîra Allahü teâlâ'nın o murâdı irâde etmesi, istemesi sebebi ile murâd olmamış olsaydı, Allahü teâlâ'nın mürîd olmaması lâzım gelirdi. Hak ise dilediğini yapıcıdır ve ancak onun dilediği şey olur. Çünkü Allahü teâlâ bir şey'i özellikle murâd edince, o şey'i irâdeye uygun yapar dediler. Bâzıları da Mürîd, başlangıçta olana, Murâd ise, nihâyete kavuşana denir. Mürîd meşakkat ve zorluk çekerek, Murâd ise, zahmetsiz murâdına kavuşur. Mürîd sıkıntıda, murâd sıkıntısızdır.

Allahü teâlâ'ya kavuşmak isteyen tâliblere, Allahü teâlâ'nın âdetinde çok bulunan mücâhedeler için, Allahü teâlâ'nın tevfîkının gelmesidir. Sonra o tâlibleri Hakka kavuşturup, onlardan ağırlığın, nâfile ibâdetlerin ve tabiî isteklerinin terkinin hafifletilmesi, yalnız farz, vâcib ve sünnet olan ibâdetleri yapması ile kalbinin Allahü teâlâ'dan gayrisinden kesilmesidir. İşte bu zaman kalbleri Hak ile, bedenleri halk ile olur. Dilleri Allahü teâlâ'nın hükmü, kalbleri ise Allahü teâlâ'nın ilmi iledir. Sözleri, insanlara nasîhatte, sır ve gönülleri Allahü teâlâ'nın vedîasını hıfzdadır. Yer ve gökler durdukça, kullar Hakka tâat ve şerîatın hudûdunu muhafaza ettikleri müddetçe, Allahü teâlâ'nın selâmı, bereketi ile rahmeti onların üzerine olsun.

Cüneyd-i Bağdâdî'ye (kuddise sirruh) murâd ve mürîd sorulduğunda «Mürîd ilimle amel etmeğe, murâd ise Hakkı gözetmeye îtina eder. Çünkü mürîd yürümekte, murâd ise uçmaktadır. Yürüyen, uçanın kavuştuğuna nasıl kavuşur» diye cevab verdi. Bu beyanımız Mûsâ aleyhisselâm ve Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın hâli ile güzel anlaşılır. Mûsâ aleyhisselâm mürîd, Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) ise murâd idi. Bunun için Mûsâ aleyhisselâm Tûr dağına kadar ilerleyebildi ve hazret-i Muhammed'in (sallâllahü aleyhi ve sellem) uçması, Arş-ı a'lâ ve Levhil mahfûzdan ilerde oldu. Mürîd, tâlib (isteyici), murâd ise

matlubdur (istenendir). Mürîdin ibâdeti mücâhede, murâdın ibâdeti ise mevhibedir. Mürîd karşılık için amel eder, murâd ise ameli görmez. Tevfik ve minneti görür. Mürîd Allahü teâlâ'nın nûruyla görür. Murâd ancak Allahü teâlâ ile görür. Mürîd Allahü teâlâ'nın emrini yapmakla, murâd ise Allahü teâlâ'nın fi'li ile meşguldür. Mürîd henüz isteklerine uymamakta, murâd ise istediğinden sakınmaktadır. Mürîd zahmet ile ilerler, murâd ise zahmetsiz ilerler.

[Beytler :

— **Efendim, mürîd kimdir ve murâd kime denir?**
— **Mürîd zahmet çekerek maksûduna erişir.**

Murâd zahmeti bilmez, çekilip götürülür,
Birincisi sülûkle ve bu cezbeyle olur.

Cezbe yolundan gitmiş, bu yolun büyükleri
Bununçün makamları her makamdan ileri].

Mürîd perhizde ve yememekte, murâd ise naz ve zevk ile yemektedir. Mürîd mahfûz, murâd ise mürîdi hâfızdır, korumaktadır. Mürîd terakkîde, murâd ise nihâyete kavuşmuştur. Rabbine ulaşmıştır. Onun katında yüksek ni'metlere kavuşmaktadır. Âbidleri, mukarrebleri, müttakîleri geçmiştir. [Mürîd ve Murâd hakkında İmâm-ı Rabbânî'nin (kuddise sirruh) **Mektûbât'**ında ve hallerini en güzel anlatan **Berekât, İmâm-ı Rabbânî ve Yolundakiler** kitâbında çok güzel ve çok geniş anlatılmaktadır. Teberrüken Mektûbât-ı Rabbânî'nin birinci cildi ikiyüz doksanikinci mektûbunun baş tarafından birkaç satır alalım :

«Mektûbuma besmele okuyarak ve yazarak başlıyorum. Peygamberinin edebleri ile bizleri edeblendiren ve Muhammed Mustafâ'nın (aleyhi ve alâ âlihissalevâtü etemmühâ ve ekmelühâ) ahlâkına kavuşturan Allahımıza hamd olsun. Bu yolun sâlikleri ikiye ayrılır: Yâ Mürîd olurlar, yâhud Murâd olurlar. Murâd olanlara müjdeler olsun! Cezbe ve muhabbet yolunda, bunları durmadan çekerler. Aradıklarına ulaştırırlar. Lâzım olan her edebi, pîr yardımı ile veya arada pîr olmadan, bunlara öğretirler. Yanıldıkları zaman haber verirler. Ondan dolayı bir şey yapmazlar. Eğer pîre ihtiyacı olursa, kendisi aramadan, uğraşmadan ona kavuşdururlar. Kısaca, Allahü teâlâ'nın sonsuz olan ihsânı, onun her zamanda imdâdına yetişir. Sebeb yaratarak veya sebebsiz olarak işini görürler. Şûrâ sûresinin onüçüncü âyetinde: **«Allahü teâlâ, dilediğini seçerek kendine kavuşturur»** buyuruldu.

Mürîd olanların, arada pîr olmadan kavuşmaları çok güçtür: Cezbe sülûk ni'metlerine kavuşmuş, fenâ ve beka ile şereflenmiş olan, **seyr-i ilâllah ve seyr-i fillâh ve seyr-i anillâhi billâh ve seyr-i fil eşya billâh** yollarını geçmiş olan bir pîrin yardımı lâzımdır. Pîrin cezbesi, sülûkten ön-

ce olmuş ise ve muradlardan olarak yetiştirilmiş ise, bulunmaz bir ni'mettir. Onun sözleri, ölmüş kalbleri diriltmek için devâdır. Bakışları şifâdır. Taş kesilmiş kalbler, onun muhabbetine kavuşmakla, yumuşak olur.» Mürîdlerin yolu inâbet yolu, murâdların yolu ictibâ yoludur.]

SOFÎ VE MUTASAVVIF

MUTASAVVIF : Sofî olmak ve o yüksek mertebeye erişmek için sıkıntı ve eziyyet çeken, sofî oluncaya kadar gücünün yetemeyeceği kadar uğraşan kimsedir. Meşakkat ve sıkıntılara katlanır. Sofîlerin meslek ve yollarına girip, kabûl görünce Mutasavvıf adını alır. Nitekim zırhını takana zırhlanmış, süslerini takana süslenmiş denir. Bunun gibi zühd ve vera' sâhibi olmak isteyene mütezahhid denir. Zühdünde olgunlaşır, nihâyete erişirse, eşyânın onu, onun eşyâyı terketmesiyle zâhid adını alır. Bundan sonra eşyâ ona meyil gösterse de, o yüz dönmez, buğz da etmez. O hususta Allahü teâlâ'nın emrine yapışır. Eşyâ hakkında Allahü teâlâ'nın fi'lini gözetmesinden ötürü kendisine mutasavvıf denir. Tamamen bu ma'nâ ile sıfatlanınca sofî denir. Sofî kelimesi saf etmek kelimesindendir. Allahü teâlâ'nın temiz ve pâk eylediği saf ve hâlis kul demektir. Bunun için sofî, nefsin âfetlerinden pâk ve sâf nefsin kötülüklerinden uzak olan, en güzel yolun yolcusu, kalbinde Allahü teâlâ'dan başkasına yönelme olmadığı halde hakîkatlerle uğraşan kimsedir denmiştir.

Bâzıları, tasavvuf Hak ile sıdk ve halk ile iyi geçinmektir dediler. Mutasavvıf ile sofî arasındaki fark, birincisi ya'nî mutasavvıf başlangıçta, ikincisi ya'nî sofî nihâyettedir. Mutasavvıf yüklenen, sofî ise yüklenilendir. Mutasavvıf, her ağır ve hafifi yüklenmiş ve o yolda nefsi eriyip, arzûları gitmiş, irâdesi aradan kalkıp sâfî olduğunda kendisine sofî denir. Bu zaman kendisi Allahü teâlâ'nın kudretinde kaderin mahmûlü, kuddûsun terbiye edicisi, ilim ve hikmetin menba'ı, felâhın yeri, evliyâ ve ebdallerin sığınağı rahat ve huzur kaynakları olur. Evliyânın boyunlarında inci gerdanlık, başlarında irfân tâcı olur. Rabbinin nazargâhı olur.

Mürîd ve mutasavvıf, nefsi ve şeytanı ve Rabbinin halkı, dünya ve âhireti için meşakkat çeker. Rabbi için her yönden ve her şeyden ayrılıp, Allahü teâlâ'dan başkasına tapınmağı, ibâdet etmeği ve uyumağı terk ederek, gayriye yönelmekten ve meşgul olmaktan kalblerini tasfiye ederek sâfiyyetle Hakka ibâdet eder ve şeytanına uymaz. Dünyâsını terkeder. Âhiretini istemek için Rabbinin hükmüyle akranından ve diğer insanlardan çekilir ve ayrılır. Sonra Allahü teâlânın emri ile nefis ve arzûları için mücâhede eder. Yalnız Allahü teâlâ'yı istemesinin çokluğundan, Allahü teâlâ'nın âhirette velîlerine hazırladığı şeylerden ayrılır. Bütün tutulmalar, vesîleler ehil ve evlâd ondan kesilir. Altı yön kaldırılıp, kapılar açılır. Bu kapılar, insanların Rabbinin kazâsına rızâdır. Bu halde onun için, olmuş ve olacak şeyleri bilen, gizli şeyleri, organ ve âzâları, kendisiyle ha-

reket eylediği âletleri, kalblerde ve bitkilerde saklı olanları bilen Allahü teâlâ'nın fi'li işlenir. Sonra bildirilen mertebenin karşısında bir kapı açılır. Buna **kurbet** [yakınlık] kapısı denir. Buradan Melîk-i Deyyân'a yaklaşır. Sonra bu kimse, ünsiyyet meclisine çıkarılıp, orada tevhîd kürsîsine oturtulur. Perdeler kaldırılıp, ferdâniyyet sarayına girer. Orada kendisine azamet ve celâl gösterilir. Gözü azamet ve celâle eriştiğinde, kendinden ve sıfatlarından, hareket ve kuvvetinden ve irâdesinden, dünya ve âhiretinden fânî olarak varlığı ve benliği kalkar. Bu anda saf su ile dolu cam sürâhî gibi olup, içindekiler dışından görülür. Bu durumda kaderden başka hâkimi yoktur. Emrin ve kaderin hükmünden başkasını yapmaz. Kendinden ve bütün lezzetlerinden fânî olup, mevlâsı ve onun emri için vardır. Halveti isteyici değildir. Çünkü halvet mevcud içindir. O ise Kehf sûresi onsekizinci âyetinde: **«Biz onları sağına ve soluna döndürürüz»** buyurulduğu gibi, işlerini kendi Rabbine ısmarlamış, yedirilmeyince yemiyen, giydirilmeyince giymiyen güçsüz, kuvvetsiz bir çocuk gibidir. Ancak insanlar arasında bulunması işleri, amelleri, görünüş ve gizli halleri sebebiyle insanlardan ayrılmış olmasından ötürü sâf ve hâlis oldu anlamında, ona sofî denir. İstersen onda âyândan [ileri gelenlerden] bir ayn, yâhud ebdallerden bir ebdal dersin. İşte bu sofî, kendini ve ölüleri diril-ten, evliyâsını, dostlarını nefis zulmetlerinden, tabiat istek, arzû ve sapıklık karanlıklarından zikir meydanına, ma'rifet, ilim ve nûr yakınlığına ve sonra kendi nûruna çıkaran, kavuşturan, Rabbini tanır. Nitekim Allahü teâlâ Nûr sûresi otuzbeşinci âyetinde: **«Göklerin ve yerin nûru**[nun sâhibi] **Allahü teâlâ'dır»** ve Bakara sûresi, ikiyüz elliyedinci âyetinde: **«Mü'minlerin din ve nusret bakımından en yakınları ve velîleri Allahü teâlâdır. Onları sapıklık karanlığından hidâyet ışığına çıkarır»** buyuruyor. Allahü teâlâ bu velî kullarına, kulların kalbindeki gizli şeyleri bildirir. Çünkü Allahü teâlâ onları, kalblerin câsusu ve gizli şeylerin sâhibi kılmıştır. Onları yalnız iken ve kalabalıkta düşmanlardan korudu. Onları saptıracak şeytan ve yollarından çıkaracak nefis de yoktur. Nitekim Allahü teâlâ İsrâ sûresi altmışbeşinci âyetinde şeytan için: **«Benim Cennet için yaratılmış seçkin kullarıma sen musallat olamazsın»** buyuruyor. Onları dünya lezzetlerine çağıracak, şehvetlere düşürecek, makamlarını alçaltacak, ehl-i sünnet ve cemâatten çıkaracak, kötülükleri emreden nefs-i emmâre de yoktur. Nitekim Allahü teâlâ Yûsuf sûresi yirmidördüncü âyet-i kerîmesinde: **«Mısır azîzinin haremini hıyânetten ve zinâdan çevirmek için ona** [Yûsuf aleyhisselâma] **sebât verdik. Zîra o bizim hâlis, muhlis kullarımızdandır»** buyuruyor. Onları Rabbim korudu. Onları Allahü teâlâ'dan başkasından kesilme yerlerinde sabırla, hareketlerinde sıdk ile vefâya muvaffak olmaklık şartından sonra mertebelerinde durdurarak vefâya uygun eyledi. Onlar farzları edâ, emir ve hudûdu korumakla mertebelere kavuştular. Hattâ onun üzerine sâbit olup saflaştırıldılar. Ah-

lâkları, edebleri, temizlikleri, pâklıkları, cesâretleri güzel oldu. Korundular ve tezkiye oldular. Bu durumda onlar için vilâyetullah tamam oldu. Yukarıdaki Bakara sûresi, ikiyüz elliyedinci âyetinde bildirilen ve A'raf sûresi yüz doksanikinci âyetinde: **«Allahü teâlâ sâlih kullarını dost ve velî tutar»** bildirildiği gibi, Allahü teâlâ kendilerine evliyâlık verdi. Bulundukları mertebelerden Mâlik-i mülk mertebesine götürülüp, o yüksek makamda gizli sözler bulup, kalb ve sırları ile Hakla konuşurlar. O şekilde münâcât ederler. Onunla mâsivâdan [Allahü teâlâ'dan başka her şey] yüz çevirirler. Bütün tutulma, bağlanma ve mâsivâyı nefslerinden ve her şey'den men'ederler, nehyederler. Zîra her şey'in Rabbi [büyüteni, yetiştireni, terbiye edeni] mevlâsı Mâlik-i Mülküdür. Bu esnâda Mâlik-i mülk onları kendi kudretinde bulundurur. Onları akılları ile sağlamlaştırıp kendisinin emînlerinden kılar. Onlar Mâlik-i mülkün kudret ve muhafazasında rahat olup, yakınlık kokusunu getiren rüzgârı koklarlar. Tevhîd ve rahmette safâ içinde olurlar. Başka bir şeyle meşgul olmayıp, ancak yapılmasına izin verilen işleri işlerler. Kalb ile değil bedenle amel yapma vakitleri geldiğinde, şeytan ve nefisleri ve arzûlarının onlara zarar vermemesi, amellerinin şeytanın haz almasından, riyâ, nifak ve ucub gibi hallerden, karşılık için yapmaktan, herhangi bir şey'e şirk koşmaktan ve belki de kavuştukları halleri Allahü teâlâ'nın mücerred fadl ve kereminden ayrılmaması ve bozuk îtikadlara sapmaması için, işledikleri ameli Allahü teâlâ'nın koruması ve muhafazası ile işlerler. Bu emirleri yapıp, amelleri bittikten sonra, devamlı bulundukları mertebeye getirilip, orada oturtulur. Bâzan da, hakkın emînleri olduktan sonra diğer hallere geçirilirler. Onlardan her biri Yûsuf sûresi, ellidördüncü âyetinde: **«Bugün sen bizim katımızda kıymet ve mertebe bakımından emînimizsin»,** bildirildiği gibi, hallerinde tek olarak muhâtab olunurlar. O halde izne muhtâc olmazlar. Zîra onların işleri ve şanları kendilerine bırakılmış gibi olduğundan, onlar her nereye gitseler, nereye varsalar, yine hakkın kudret ve kabzasındadırlar. Bu beyânımızı kuvvetlendiren delîl Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) Cebrâil aleyhisselâmdan, onun da Allahü teâlâ'dan hikâye ederek anlattığıdır. Allahü teâlâ: **«Kulum bana nâfile ibâdetlerle yaklaşır. Onu sevmeme kadar bu devam eder. Ben onu sevince kulağı, gözü, dili, ayağı ve kalbi ben olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar, benimle yürür, benimle düşünür»** buyuruyor. Kitâbımızda birkaç yerde bunu bildirdik. Bu makamda asıl ve esastır. Bu durumda o kulun kalbi, Rabbinin muhabbetiyle, ilim ve ma'rifet nûru ile dolu, kalbinde Allahü teâlâ'nın muhabbetiyle, ilim ve ma'rifet nûrundan başkasına yer kalmaz. Şu hadîs-i şerîfi duymadın mı ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Bir kimse bütün kalbiyle Allahü teâlâyı seven bir kimseye bakmak isterse, Ebû Huzeyfe'nin (radıyallahü anh) âzadlısı Sâlime baksın ki, onun bedeni Allahü**

teâlâ'nın fi'li ile hareket ediyor. Kalbi ise Allahü teâlâ ile doludur» buyurdu.

Mûsâ aleyhisselâm, yâ Rabbi, seni nerede arayayım diye münâcât ettiğinde, Allahü teâlâ, yâ Mûsâ, hangi bina beni kapsar, hangi yer beni kendinde taşır. Nerede olduğumu bilmek istersen, senin mâsivâyı terk eden ve bütün mahlûkattan ayrılmış afîf kalbindeyim buyurdu. Uğraşarak, çalışarak mâsivâyı [Allahü teâlâ'dan gayri her şey'i] terk edene târik [terk edici] denir. Halbuki onda mâsivadan eser vardır. Bundan sonra ona Allahü teâlâ ihsân eder de, o kimse: **«Ölümden evvelki ölümle ölünüz»** kelâmı gereğince, ma'nevî ölüm ile, mâsivâya vedâ eder. Sonra iffetlenir ve mevlâsından başka hiç bir şey'e yüz dönmez.

SÜÂL : Allahü teâlâ'nın bu kimseye ihsânı niçindir?

CEVÂB : Allahü teâlâ o kulu, devamlı huzûrunda olmak ve orada gerekli ameli yapmak şartıyle, mertebesine getirmiştir. Kul o şartı yerine getirip, ondan gayri hareket ve amel istemeyince, onu muhafaza edip ondan ileri geçmeyince, Allahü teâlâ o kulu o mertebeden Ceberûta geçirir. Kul da orada kendine cebr eder. Sonra Ceberût sultânı ile nefsine kahredip, nefsi huşu' edici ve zelîl olur. Allahü teâlâ onu nefsinde, bezdenin ve şehvetlerin esasını teşkil eden guddeleri temizlemek ve eritmek için Ceberût mülkünden sultan mülküne geçirir. Oradan da Celâl mülküne iletip, te'dîb eder. Oradan da azamet mülküne [makamına] iletip, orada da onu temizler. Sonra bekâ mülküne ulaştırır, orada da temizler. Sonra Behcet mülküne iletir, orada vüs'at bağışlar. Heybet mülküne geçirip, orada onu terbiye eder, sonra Rahmet mülküne iletir, orada ona kuvvet ve yiğitlik verir. Ferdiyyet mülküne iletip, orada onu ferd yapar. Bu halde Hakkın lûtfu onu besler. Re'fet ve şefkati onu kuşatır. Muhabbeti kuvvetli, arzû ve şevki de onu yakınlaştırır. İrâdesi onu kendine eriştirir. Vücûd ve Azîz onu değiştirip, kendisi ona yakîn olur. Sonra onu kendisine yaklaştırır. Sonra mehil verir. Sonra te'dîb eder. Sonra ona sırrını açar. Sonra ihsâniyle onu geniş, sonra yine dar yapar. Bu durumda o kimse, nereye giderse, nerede ve ne halde bulunursa, Rabbine yakındır, Rabbinin kabzasındadır. Sırları ve Rabbinden halka ulaştıracağı şeylerde Hakkın emîn kullarından bir emîndir.

Kul bu makama kavuşunca, sıfatları, sözü ve ibâreleri kesilir, durur. Bu makam akıl ve kalblerin nihâyeti, evliyâ hallerinin sonu, yükselebileceği derece ve makamların en yükseğidir. Bunun ötesindeki derece ve mertebeler peygamberlere (aleyhimüsselâm) mahsusturlar. Zîra evliyânın mertebelerinin sonu, peygamberlerin (salâvâtullahi ve tehayyâtühü ve re'fetühü ve rahmetühü aleyhim ecmaîn) mertebelerinin başlangıcıdır.

Peygamberlik ile evliyâlık arasındaki fark şöyledir: Peygamberlik Allahü teâlâ'dan melek vâsıtasiyle ulaştırılan vahiyledir. O melek ile, o vahyin kabûlünü o peygambere emreder. Peygamber de onu kabûl eder.

Bu kelâm ve vahyin tasdîkı lâzımdır. İnkâr eden kâfirdir. Zîra Allahü teâlâ'nın kelâmını kabûl etmemek ve inkâr etmek demektir. Evliyâlık ise, Allahü teâlâ'nın hadîs ve haberine kendisini velî kıldığı ve ilham yolu ile hadîsini kendisine ulaştırdığı kimse içindir ki, o hadîs ve haber velînindir. Kısaca kelâm peygamber, hadîs [ilham] evliyâ içindir. Kelâmı [ya'nî vahyi] reddeden kâfir olur. İlhâmı kabûl etmeyen kâfir olmaz. Zarar ve ziyânda olur. Vebâle girer. Kalbi derecesinden düşer.

MÜRÎD VE MÜRŞİD

Bu büyükler yolunun başlangıcında olana lâzımdır ki, îtikadı sahîh olsun. Ya'nî îtikadı dürüst olmalıdır. Zîra doğru îtikad esas ve temeldir. Kitâbımızda daha önce bu îtikadı bildirdik. Bu yola girenin îtikadı, ehl-i sünnet ve cemâat ve selef-i sâlihînin îtikadında olması, ya'nî Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) eshâbının, tâbiînin, evliyâ ve sıddîkların yol, ahlâk, sünnet ve îtikadına uygun îtikad etmesi lâzımdır. Başlangıçta olan tâlibe kitab ve sünnete yapışmak, emir ve yasak, usûl ve fürû' yönünden onların hükümleri ile amel eylemek vâcibdir. Çünkü tâlib seyr ve sülûkünde, Allahü teâlâ'ya kavuşturan yolda, kitab ve sünneti kendine iki kanat yapmalıdır. Yolunda yürümek, ilerlemek ve uçmağı ve her türlü halleri, kitab ve sünnetin hükümlerine uygun olmalıdır. Bundan sonra tâlib, kendisini hidâyet ve irşâda kavuşturacak, yolunda rehberi ve önderi olacak, yolda ilerlerken, durgunluk, huysuzluk, nefsin aldatma, şeytanın kandırması gibi hallere düştüğünde baş vuracağı, huzûrunda rahat ve huzûra kavuşacağı, her müşkülünü çözmek için kendisine mürâcaat edeceği bir şeyh ve mürşide kavuşuncaya kadar yolunda sıdk ve sebât ile mücâhede ve gayret üzere bulunmalıdır. Nitekim Allahü teâlâ Ankebût sûresi altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Bizim rızâmızı isteyerek dış ve iç düşmanlarla cihâd edenlere, elbette Cennetlerimize varan yolları hidâyet ederiz»** buyuruyor. Hakîm, gayret eden, çalışan, arayan bulur demiştir. Büyüklerimiz, mücâhedeler, müşâhedelere yol açar buyurmuşlardır. Bunun için tâlibin, ilminin esası doğru îtikad, sülûkünün esâsı ise mücâhede ve gayret olmalıdır.

Tâlibe vâcib olanlardan biri de, Allahü teâlâ ile öyle sözleşmeli ki, yolunda Allahü teâlâ'ya kavuşmadıkça, ayağını koyma ve kaldırma ancak Allahü teâlâ'nın ismini anarak ve zikrederek olmalıdır. **«Ayıblıyanların ayıblamasından korkmazlar»** âyet-i kerîmesi gereğince, sülûkünden dönmemelidir. Zîra sâdıklar dönmezler. Tâlib, kendinden meydana gelen kerâmetle de yolundan kalmamalıdır. Allahü teâlâ tarafından karşılık olarak kendisine bahşolunan kerâmete râzı ve kâni' olmalıdır. Çünkü Allahü teâlâ'ya kavuşmadıkça, tâlibde görünen kerâmet, ona Rabbinden hicabdır, perdedir. Ama Allahü teâlâya kavuşunca kerâmetin ona zararı yoktur.

O haldeki kerâmet, kudret kapısından ve kudretin meyve ve alâmetlerindendir. Onun Allahü teâlâ'ya kavuşması yalnız kudretten olduğundan, kendinde bir şey onu bozmaz, ona perde olmaz. Çünkü bu halde, yeryüzünde onun için kudret ve hârika meydana gelir. Sözü câhillik ve acemilik, kusur ve bayağılıktan hikmete ulaşır. Her hareket ve hareketsizliği ibret ve ders almak isteyenlere, çok güzel ibret ve ders olur. Allahü teâlâ'nın fi'li onda cârî olur. Ondan akılları şaşırtacak şeyler meydana gelir. Bundan sonra bâzan kerâmeti istemekle emrolunur. Cebredilir. Kendine göre helâk olması, kerâmet istemeği terkte ve bu emre muhalefette olduğu ve onun devamı ve yakınlığı, Rabbinin rızâsına ve ziyâde muhabbetine kavuşması kerâmeti istemekte ve o husustaki emre uymakta olduğu anlaşılır. Bu durumda kerâmet ona niçin zarar versin. Şu kadar var ki, bu hal, onunla Rabbi arasında olup, zuhûrun galebe eylemesi ve istiğrak âleminde bulunması müstesnâ, o hâli avamdan kimseye izhâr etmemelidir. Çünkü, kerâmeti gizlemek evliyâlığın şartındandır. Halbuki, mûcize göstermek peygamberliğin şartındandır. Böylece peygamberlikle, evliyâlık arasındaki farklardan biri de bu oldu. Böyle kimselerin eksiklerle, dedikodu ile vakit geçirenlerle arkadaşlık etmesi, görüşmesi uygun değildir. Çünkü onlar, amel tekliflerinin ağyârı, îman ve islâmın yalandan da'vâcısıdırlar. Allahü teâlâ onların hakkında Sâff sûresi, ikinci âyetinde: **«Ey mü'minler, yapmayacağınız şey'i niçin söylersiniz. Zira yapmayacağınız şey'i söylemeniz Allahü teâlâ'yı kızdırdı»** buyuruyor ve onların sözlerinin kuru iddiâdan ibâret olduğunu bildiriyor. Bakara sûresi kırkdördüncü âyet-i kerîmesinde de: **«İnsanlara, iyilik yapmağı emredip, kendinizi unutur musunuz. Halbuki kitâbı** [Tevrât'ı] **okursunuz, kendi kabahatlerinizi düşünmezsiniz»** buyuruyor (39).

İftar ve sahûr için, bulamaz korkusuyla yiyecek ve içeceğini vermede bahil olmamalıdır. Geçmişte Allahü teâlâ'nın böyle hür velî yaratmadığına inanmalıdır. Onun aşağı, aç, kırık, adsız, şöhretsiz olması, insanların kendisini ayıblaması ve emsâl ve akrânına hürmet etmeleri gerekecek durumda olması uygundur. Kendisi aç olup, cemâatin tok olmasına, herkese izzet ve hürmet gösterildiği halde, kendisi nasîbinin zül ve aşağılık olmasına râzı olmalı, onu kendine haz edinmelidir. Bu bildirilen hallere râzı olmayan, kendini bu yolda bulundurmayan kimseye kapı açılmaz. Ona feyz gelmez. O halde hakikî seâdet bu hallerde bulunmakla ele geçmektedir. O kimsenin geçmiş günahlarını mağfiretten ve gelecekte günah işlememekten ve tâatten Allahü teâlâ'nın sevdiği ve kendini Allahü teâlâ'ya kavuşturucu şeylere muvaffak eyledikten sonra, hareket

---

(39) Bu âyet-i kerîme, Medîne yehudîlerinden bâzısı hakkındadır ki, dostlarını İslâm dînine girmeğe teşvik ederler, kendileri ise müslüman olmaktan sakınırlardı.

ve hareketsizliğinde, kendisinden râzı olmaktan, evliyâ ve ebdalleri sevmekten başka Allahü teâlâ'dan bir şey istememelidir. Zîra Allahü teâlâ tarafından kendilerine kâmil akıl verilen, ibret ve âyetleri gören ve anlayan, kalbleri, niyyetleri temizlenen sevgililer ve akıl ve gönül sâhibleri arasına katılmak, beyân eylediğimiz hallerle olur. Bu anlattıklarımız mürîdin sıfatıdır. Ama kalbini bütün arzû ve isteklerden ayırmayan, ihtiyaç ve matlubdan bildirdiğimiz hal ve sıfatların gayrisini kalbinden sürüp çıkarmayan kimse, gerçek ma'nâda mürîd olamaz.

MÜRÎDİN PÎRİYLE EDEBLERİ

Mürîdin, zâhirde pîrine muhalefet etmemesi, kalben de îtirazı terk etmesi gerektir. Zîra zâhiriyle isyân eyleyen mürîd edebi terketmiş, kalbiyle îtiraz eden ve kendi helâkine çalışmış olur. Pîri için dâima kendine hasımdır. Bu yüzden zâhirde ve bâtında üstâdına muhâlefetten kendini men'eylemelidir. Allahü teâlâ Haşr sûresi onuncu âyetinde: **«Muhâcir ve Ensâr'dan sonra gelenler, ya'nî Tâbiîn ve bütün mü'minler derler ki, yâ Rabbi, bizi ve îmanda bizden önceki din kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalblerimizde mü'minler için kin ve hased bulundurma. Yâ Rabbi, sen düâmızı kabûl eder raûf ve rahîmsin»** âyet-i kerîmesini çok okumalıdır.

Mürîd üstâdından şer'a muhalif bir şey meydana geldiğini anlarsa, o hususu kinâye, îma ve işâret yollu ondan sormalı, pîrinin ağırlanmaması için açıkça sormamalıdır. Bir ayıbını görürse, pîrinden saklamalı, kabahat ve kusuru kendinde görmelidir. Pîri için mümkün mertebe o işi şerîatle te'vîl eylemelidir. Şerîatte o şey için bir özür bulunmaz ise, pîri için istiğfar etmeli, ona tevfik, ilim, uyanıklık, ismet ve hamiyyetle düâ etmelidir. Onun ma'sum olduğuna îtikad etmemeli ve bu hâli hiç kimseye haber vermemelidir. Ertesi gün veya bir müddet sonra pîrinin yanına gelince, o beğenmediği şey'in pîrinde kalmadığını, ondan yüksek dereceye ulaşıp, orada kalmadığını görünce, o işin ancak gaflet, dalgınlık ve iki hâl arasında meydana geldiğini düşünmelidir. Bunun gibi bir vilâyetten diğer vilâyete geçmek ve bir vilâyetin hil'atini çıkarıp, ondan daha yüksek ve şerefli vilâyet hil'atini giymek vardır. Çünkü evliyâ-i kirâm ve meşâyih-ı izâmın her gün Allahü teâlâ'ya yakınlıkları artmaktadır.

Mürşid, mürîde kızar veya asık suratlı davranır veya herhangi bir şekilde ona yüz vermezse, mürîd ondan ayrılmamalıdır. Bilâkis, mürşidinin kalbini, ona karşı kendinden meydana gelen edebsizliği, emrine uymamak, yasağını yapmak gibi Allahü teâlâ'nın emrine âid olan şeylerdeki taşkınlığı düşünmeli, tevbe ve istiğfar etmelidir. Sonra mürşîdinden özür dilemeli, yanında alçak gönüllü ve küçük olmalı, gelecekte bir daha muhalefet etmeyeceğini beyân edip kendisini mürşidine sevdirmelidir.

Mürşidinden ayrılmamalı, onu kendisi ile Rabbi arasında aracı ve vâsıta, kendisiyle Hakka kavuşacağı sebeb ve köprü yapmalıdır. Şöyle ki, bir kimse bir hükümdarın huzûruna çıkmak ister. Fakat o huzûra uygun olan ve yakışan usûl ve edebleri bilmez. Bunun için önce hükümdarın perdedarlarından ve özel adamlarından ve yardımcılarından hükümdarın huzûruna çıkma usûl ve edeblerini, o huzûra yakışan ve her zaman benzeri getirilmeyen hediyye götürmesini öğrenmesi, bunları gözetmediği zaman aşağılanarak, kovularak, hakâret edilerek, hükümdardan beklediği maksadına erişememesi olacağından her işi edeb ve usûle uygun yapması lâzımdır. Çünkü her huzûra çıkanda, korku ve heyecan olduğundan, bir edebsizlik, saygısızlık ve akılsızlığı görülmemesi için, onu uyandıracak, elinden tutup onu uygun bir yere oturtacak, yâhud ona işâret edecek bir kimsenin bulunması gereklidir. Âdem aleyhisselâmdan kıyâmete kadar, yeryüzünde mürşid ve mürîdin, tâbi ve metbû'un bulunması Allahü teâlâ'nın devam eden âdetlerinden biri olduğunu mürîd bilmelidir. Bilmez misin ki, Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı yarattığında, Âdem aleyhisselâma mevcûdâtın isimlerini öğretti, işe onunla başladı. Âdem aleyhisselâmı üstadla talebe, mürşid ile mürîd gibi yapıp, ona ey Âdem, şu at, şu katır, şu da merkebdir dedi. Hattâ çanak, çömlek ve ağaçtan kap teknesine varıncaya kadar öğretti. Onu öğretmesi ve terbiyesi bitince, muallim, şeyh ve hakîm yapıp, ona her çeşit hulleyi giydirip, konuşma şerefi verip, Cennette bir kürsî üzerinde oturttu. Melekleri de sıra sıra etrafına durdurup, Bakara sûresi, otuzbirinci âyet-i kerîmesinde: **«Sonra o meleklere, o isimlerden suâl sorup, eğer sâdık iseniz, bunların isimlerini bana haber verin»** buyurdu. Melekler de bilmediklerini îtirâf ederek: **«Yâ Rabbi, biz seni her şeyden tenzîh ederiz. Senin ilhâm ettiğinden gayri bir şey bilmeyiz»** deyip, mevcut olanların isimlerini bilmediklerini arz ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâma: **«Mahlûkatın isimlerini meleklere haber ver»** buyurunca, o anda Âdem aleyhisselâm, Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği gibi, mahlûkatın isimlerini meleklere bildirdi. Melekler, Âdem aleyhisselâmın talebesi oldular. Âdem aleyhisselâm da onların üstâdı olup, melekler üzerine üstünlüğü açıkça belli olup, Allahü teâlâ'nın ve meleklerin katında, meleklerin üstünü ve şereflisi olup muallimleri oldu. Melekler de Âdem aleyhisselâmın talebesi oldular (salâvâtullahi aleyhim ecmaîn).

Sonra Âdem aleyhisselâmın yasak edilen ağaçtan yemesi, Cennetten çıkması, bilmediği ve asla hâtırına ve hayâline gelmediği bir başka hâl ve yere gönderilmesi ve Serendib'e [ya'nî Seylân adasına] inişi Vâki' oldu. Yeryüzüne inip, dolaşınca, korktu ve ürktü. Daha önce görmediği şeyleri gördü. O zamana kadar kendinde hissetmediği açlık, susuzluk, soğukluk, sıcaklık gibi şeylerle karşılaştığından bir muallim ve mürşîde, üstâd ve yol göstericiye ve uyarıcıya muhtâc oldu. O zaman Allahü

teâlâ, Cebrâil aleyhisselâmı gönderip, Cebrâil aleyhisselâm ona arkadaş oldu. Anlayamadığı şeyleri ona öğretti. Buğday verip, ekmesini emreyledi. Âdem aleyhisselâm buğdayı ekip, sonra Cebrâil aleyhisselâm tarafından biçmesiyle emrolundu. Buğdayı biçti. Dövmesini bildirdi. Dövdü. Öğütmesini bildirdi, öğüttü, un yaptı. Cebrâil aleyhisselâmın bildirmesi ile sebebleri hazırladı. Sonra ekmek yapmasını bildirdi. Ekmek yaptı. Yemesini emretti. Yedi. Sonra def'-i hâcet zamanı gelince Âdem aleyhisselâm ne yapacağını şaşırdı. Yine muallime muhtaç olduğundan, Cebrâil aleyhisselâm ona abdest bozmayı, temizlenmeyi öğretti. Allahü teâlâ'ya nasıl ibâdet edeceğini bildirdi. Âdem aleyhisselâmın beyaz ve parlaklıktan siyaha dönen renginin, tekrar nasıl beyaz olacağını ona öğretti. Ona eyyâm-ı beyd'de, ya'nî her kamerî ayın onüçüncü, ondördüncü ve onbeşinci günlerinde oruç tutmasını emreyledi. Âdem aleyhisselâm da o günleri oruç tuttu. Rengi beyaza döndü. Böylece Cebrâil aleyhisselâmın talebesi, Cebrâil aleyhisselâm da onun üstâdı oldu. Bu durum ise, önce Âdem aleyhisselâmın Cebrâil ve diğer meleklerin (aleyhimüsselâm) üstâdı ve muallimi olduktan sonra idi. Ve bütün bunların hepsi Âdem aleyhisselâmın hâlinin değişmesi, bir yerden bir başka yere geçmesi sebebiyle idi.

Aynı durum devam etti. Sonra Şît bin Âdem, babası Âdem'den (aleyhimesselâm). Şît aleyhisselâmın oğulları da Şît aleyhisselâmdan ilim öğrendiler. Nitekim Nûh aleyhisselâm da oğullarına öğretti. Yâkub aleyhisselâm da oğullarına öğretti. İbrâhim aleyhisselâm da çocuklarına öğretti. Nitekim Allahü teâlâ Bakara sûresi yüz otuzikinci âyetinde: **«İbrâhim aleyhisselâm kendi oğullarına kendi dîniyle yâhud teslim ile, Yâkub aleyhisselâm da dedesine uyarak oğullarına vasıyyet eylediler»** buyuruyor. Buradaki vasıyyet kelâmı, emrettiler ve öğrettiler şeklinde tefsîr edilmiştir. Mûsâ ve Hârun aleyhimesselâm da evlâdına ve İsrâil oğullarına öğretti. İsâ aleyhisselâm da Havârîlerine öğretti. Sonra Cebrâil aleyhisselâm, Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) abdest ve nemazı öğretti. Misvak kullanmasını vasıyyet eyledi. Hattâ farz kılmağa yakın oldu. **«Cebrâil aleyhisselâm, Beytullahın yanında bana iki kere nemaz kıldırdı»** buyurdu. Sonra sahâbe-i kirâm (aleyhimürrıdvân) Peygamber efendimiz'den (sallâllahü aleyhi ve sellem) öğrendi. Tâbiîn de sahâbeden, Tebe-i tâbiîn de Tâbiînden, sonra bir sonrakiler bir öncekilerden öğrenerek böylece devam eyledi.

Her peygamberin eserine uyan, yolunda giden ve sonra onun yerine halîfe olan ve makamına oturan bir sâhibi, bir arkadaşı vardır. Mûsâ bin İmran'a kızkardeşi oğlu Yûşâ bin Nûn (aleyhisselâm), İsâ aleyhisselâma havârîleri, Resûlüllah'a (aleyhisselâm) Ebûbekir ve Ömer, Osman ve Alî ve diğer seçilmiş sahâbîler (radıyallahü anhüm ecmaîn) böyledir. Evliyâ, sıddîklar ve ebdâllerden Hasan-ı Basrî, talebesi Utbetü'l-Gulâm,

Sırr-ı Sekatî, talebesi ve kızkardeşi oğlu Ebû'l-Kasım Cüneyd-i Bağdâdî ve daha birçokları gibiler de dâima üstâdlık ve talebelikte bulunmuşlardır. Meşâyih-ı izâm ancak Allahü teâlâ'ya kavuşturan ve ona ulaşan yolu gösterir. Hak yoluna kavuşmak için, bunlar giriş kapısıdırlar. [Hakka kavuşacaklar bu kapılardan girerler]. Bunun için anlattığımız şekilde Allahü teâlâ'yı murâd edenin bir yol göstericisi lâzımdır. Bununla beraber müstesnâ olarak, İbrâhim aleyhisselâm ve Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm, evliyâdan Üveys-i Karnî ve bunun gibiler için, Allahü teâlâ'nın kullarından bir kulunu seçip, terbiye edip, şeytan, nefis ve arzûlarından koruması mümkündür, olmuştur. İnkâr edilemez. Bizim açıklamamız genel olarak ve çoğunluk içindir.

Mürîd Rabbine kavuşup, mürşidine ihtiyacı bitmeyince, mürşidinden kesilmesi uygun değildir. Çünkü Allahü teâlâya kavuşunca, terbiyesine bizzat Allahü teâlâ nazar eder ve ona mürşidinin de bilmediği ma'nâları bildirir. Onu amellerden yaptığı şeyde hizmetçi kılar. Ona emreder. Ona yasak eder. Onu bast hâlinde, açık ve rahat eyler. Kabz hâlinde, darlık ve üzüntü verir. Onu zengin eder. Fakir eder. Ona işinin sonunun ne olacağını bildirir. Bu durumda o kimsenin, Rabbinden başkasına ihtiyacı kalmadığından, edebi gözetip, Rabbine hizmet ve hürmet edip, onun tevkîrini muhafazadan başka bir şeyle uğraşması câiz değildir. Bu zaman mürşidinden tamamen kesilir. Bâzan da mürşidi ile buluşması ona yasaklanır. Ancak câmide veya yolda karşılaşması müstesnâdır.

Allahü teâlâ'nın takdîr ve fi'li olan hallere, evliyâdan iki kimse kavuştuktan sonra, onlar bir yolda müttefik olmazlar, toplanmazlar. Yolları ayrı olduğundan, burada mürîdin mürşide ne işi olur. Mürşidin ilerlemesi bir tarafa, mürîdin ilerlemesi ise diğer tarafa olduğundan, zuhûr ve tarafları arasında ayrılık meydana gelir. Bu durumda sohbet etmek, bir araya gelmek ve birleşmek, ya'nî anlaşmak cidden zor olur. Müstesnâ olaruk bir araya gelince de, önemli değildir. Allahü teâlâ'nın rahmeti, mürşid üzerine ve mürşidi sebebi ile Hakka kavuşup, Allahü teâlâ'dan başka hiç kimseye ihtiyacı olmayan mürîd üzerine olsun.

Zarûret olmayınca mürîd, mürşidin yanında konuşmamalı, onun yanında kendi menkıbelerinden, üstün hallerinden bir şey açmaması edebdendir.

Nemaz kılmanın dışında, seccâdesini mürşidinin seccâdesi yanına yaymamalıdır. Nemazını bitirince de, hemen seccâdesini toplayıp, mürşidinin hizmetine hâzır olmalıdır. İrşâd makamında oturan kimsenin zahmet çekmesi ve başkasının hizmetinde bulunması olmaz. Mürîd derece ve makamda kendinden üstün kimsenin seccâdesinin üst tarafına seccâdesini yaymaktan, o kimsenin emri olmaksızın seccâdesini onun seccâdesine yakın sermekten sakınmağa uğraşmalıdır. Çünkü bu, büyükler yolunda beğenilmeyen bir şeydir.

Mürşidinin yanında bir mes'ele sorulduğunda, mürîd cevabını bilse de, yine en uygunu susmasıdır. Hattâ mürşidinin dilinden Allahü teâlâ'nın meydana getireceği sözü ganimet bilerek, onu kabûl etmeli, onunla amel etmelidir. Mürşidinin cevâbında, eksiklik ve kusur görür ise, mürşidine söylememeli, belki Allahü teâlâ'nın fazîlet, ilim ve nûrundan kendisine bağışladığı şey için şükretmeli, bunların hepsini kendinde gizli tutmalı ve ortaya atılmamalıdır. Üstâd, mes'elede yanıldı dememeli ve onun sözünün aksine söz söylememelidir. Hâlin kaplaması ile konuşması bundan müstesnâdır. O halde de kendini toplayıp sükût ve tevbe etmesi ve kitabda geçtiği gibi Allahü teâlâ'ya isyandan tevbe etmesine benzer tevbe etmesi, mürşidine muhalefete dönmeyi terke azm ve cezm etmelidir. Mürîd için en büyük iyilik susması ve üstâdına muhalefet etmemesidir. Mürşidin huzûrundaki sema'da, mürîdin, üstâdından izinsiz yerinden kımıldaması doğru değildir. Kendini fark, temyiz ve irâde ile iş yapmaktan alıkoyacak vecd gibi bir hal vuku'u dışında kendinden bir hâli söylememelidir. Elinde olmayarak meydana gelen hâlin coşma ve galeyanı geçince, önceki durgun hâline, edeb ve vekarına dönmelidir. Allahü teâlâ'nın esrarından kendine bahşettiği hâli gizli tutmalıdır. Biz [ya'nî Abdülkâdir-i Geylânî kuddise sirruh] her ne kadar sema', nağme ve raksı câiz görmüyorsak da, burada sema'a temas ettik. Kitabımızda geçtiği gibi, kerîh olduğunu daha önce bildirdik. Burada tekrar sema'dan bahsetmemiz, hânelerinde veya toplantılarından zamanımız insanlarının sema' yapmayı çok istemeleri ve üzerine düşmelerindendir. Sema' yapanın sâdık olduğu düşünülemez. Onun sema' esnasında dinlediği şey'in ma'nâ ve mezâyâsı onu sıdk ateşinde tahrik eder, heyecanlandırır. Sıdk ve şevk ateşini alevlendirir. Bu durumda o kimse, sıdk ateşinin içinde kendinden geçer de, insanların yanında ayak ve kolları hareket eder. Halbuki o mürîd, o hâlde, yanında bulunan insanların tabiî lezzet ve arzûlarından uzaktır, haberi yoktur. Yanındaki kimselerden her birinin, gerek uzakta ve hayatta, gerek ölmüş ve aradan uzun yıllar geçmiş bulunan çok sevdiği bir kimseye olan yakınlığı hatırlaması şevkini arttırır. Sâdık mürîd ise, şevk ateşi daha sönmemiş, aşk ateşi azalmamış, sevdiğinde kendinden gâib olmamış olduğundan, kendisi her an ve sonsuz olarak yakınlığı arttırmak ve lezzet almakta olup, onu bulunduğu hallerden, Allahü teâlâ'nın kelâm ve haberinden başkası heyecanlandırmaz, coşturmaz ve harekete getirmez. Bunun için sâdık mürîd için şiirler, nağmeler ve seslere lüzum yoktur. Nefis ve tabiatleri kendilerinin sırtına binmiş, kendileri de dizginleri onlara vermiş şeytanın ortağı durumundaki mürîd diye geçinen yalancıların ve inleme ile feryâd eden kimselerin bağırmaları karga bağırması ve diğer kuşların sesleri gibidir. Mürîdin sema' hâlinde Cennetleri, hûr-i ayn ve âhırette Allahü teâlâ'yı görmeğe teşvik edecek, dünyanın lezzet ve şehvetlerinden, kadınlarından, her türlü âfet, mih-

net ve belâlarından uzak durup, zühd ve vera'ı seçmeğe götürecek, bu arzûları kuvvetlendirecek tegannisiz şiir ve kasîdeler okuyanın yanında bulunmalıdır. Bunların hepsini hâzır olan üstâdına ısmarlamalı ve havâle etmelidir. Çünkü kavim şeyhin vilâyetindedir. Ancak dinleyenin ehlinden olması müstesnâdır. Çünkü bu halde dinleyen zâhirde edebi korur, bâtınında da böylece tekellüfünü inkâr eder.

MÜRÎDİN EDEBLERİ

Mürîd üstâdına inanmalı, onu tasdîk etmelidir. Memleketinde irşâda ondan uygun bir kimse olmadığına îtikad edebilir ve Allahü teâlâ o mürîdi kabûl edip, kendi zâtına olan hizmeti yanında, mürşidine olan hizmetinde sırrını muhafaza eder. Mürîd için, en iyi sözlerden başkası, mürşidin dilinden çıkmamasıdır. Mürîd, mürşidine muhalefetten çok sakınmalıdır. Çünkü mürşidlere muhalefet öyle bir öldürücü zehirdir ki, onda umûm için zarar vardır. Açık veya îmâ ile de olsa muhalefeti terketmelidir. Hâl ve sırlarından hepsini ona söylemelidir. Mürşidinin kendine emrettiği şey'i, mürşidinden başkasına söylememelidir. Mürîdin azîmetle amel ettiği bir işte, ruhsatla amel etmek için mürşidinden izin istemek, yâhud Allah için terkettiği, sakındığı şeye dönmek uygun olmaz. Çünkü bu durum tarîkatta olanlar yanında büyük günahtır ve irâdeyi fesheden işlerden sayılır. Nitekim Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Hîbesinden** [hediyyesinden] **dönen kimse, kusup da kustuğunu yiyen köpeğe benzer»** buyurmuştur. Mürîd bir edebsizlik yapar ve mürşid de terbiye için ona bâzı şeyler emrederse, mürîd bunları yapmalıdır. Mürşidin îmâ ve işâretle bildirdiği işi yapmada, mürîdin eksik ve kusûru olursa, mürşîdi doğrusunu ona bildirmelidir. Ona tevfîk, kolaylık ve kurtuluşa kavuşması için düâ etmelidir. Mürîdin de o kusûru mürşidine bildirmesi lâzımdır.

MÜRŞİDİN EDEBLERİ

Mürîdi terbiye etmede mürşidin üzerine vâcibler vardır: Mürîdi nefsi için değil, ancak Allah için kabûl etmelidir. **Din nasîhattir** hadîs-i şerîfi gereğince mürîdi ile bir arada bulunmalıdır. Mürîd riyâzete katlanırken âciz kalırsa, ona şefkat etmeli, rıfkla, yumuşaklık ve kolaylık göstermelidir. Mürşid mürîdini, annenin çocuğunu terbiye etmesi gibi terbiye etmeli, onun kadar şefkat göstermelidir. Mürîdin terbiyesine önce kolay bir yolla başlamalı, tâkat getiremiyeceği şey'i ânında ona yüklememelidir. Ağır ağır, zora doğru gitmelidir. Mürşid, mürîdine en önce, tabiate uymayı terketmesini ve şerîatin izin verdiği şeyleri yapmasını emretmelidir. Böylece mürîd, tabiat bağından kurtulup şerîat bağıyla bağlanır. Sonra şey şey ruhsattan azîmete geçirip, maksattan birini kaldırıp, yerine azîmet-

ten birini koymalıdır. Eğer mürşid, Allahü teâlânın mü'minlerden evliyâsı, sevgilisi, emîn ve âlimleri hakkında Allahü teâlâ'nın yolunda yapıldığı gibi, Allahü teâlâ'nın nûru ve Allah tarafından verilen ve ihsân olunan mükâşefe ve ilim [ilm-i ledünnî] sebebiyle mürîd için, işin başında mücâhede ve azîmeti yapması gerektiğini anlarsa [ya'nî öyle bildirilirse], o zaman mürîde mücâhededen gerekli olan her şey'i emretmeli, müsâmaha etmemelidir. Hattâ mürîdin kuvvet ve irâdesini harcamada kusur etmeyeceği riyâzetlerin en çetiniyle terbiyesine başlamalıdır. Çünkü üstâdı, mürîdin o riyâzetin en çetini için yaratılmış olduğunu anlamıştır. Böyle olunca, mürîde hafif ve kolayını yüklemek, ona hiyânet olur.

Üstâd, hiçbir şekilde, mürîdin parasından ve malından ve hizmetinden istifade etmemeli, faydalanmak istememeli, mürîdi terbiye etmede, karşılık olarak Allahü teâlâ'dan mükâfat beklememelidir. Bilâkis, onu Allahü teâlâ'nın emir ve hükmüne uygunluk ve yalnız Hakkın hediyyesini kabûl için onu terbiye etmeli, yetiştirmelidir. Zîra mürîd, mürşidi tarafından istek ve zorlanma olmadan gelmiştir. Belki de gelmesi tamamen kaderdir ki, Allahü teâlâ'nın mürîdi irşâd ve hidâyeti, onu üstâda göndermekle vâkı' olmuştur. Bu durumda o mürîd, Allahü teâlâ tarafından güzel bir hediyye olduğundan, üstâdın onu kabûl etmesi, güzel terbiye etmek ve yetiştirmek ile ona ihsân etmesi lâzımdır. İşte bu yüzden mürîdin mal ve hizmetinden faydalanılmaz. Ancak Allahü teâlânın emri ile ve ona hizmet ettirme hakkında bildirmesi ile ve Allahü teâlâ, mürîdin kurtuluş ve ilerlemesini onun sebebiyle yaptığı ve onda mürşidi için pay ayırdığı malından getireceği şey'i kabûl edebilir. Bu durumda redde lüzum yoktur. [Bunu anlayabilmek için de, vilâyetin çok yüksek derecelerinde sahîh keşif ve ilhâm sâhibi olmak gerektiği buradan anlaşılmaktadır]. Mürşid, kendisine lâzım olan şey'i mürîdlerden istemeden cidden çok sakınıp, bu hususta Allahü teâlâ'nın fiil ve kaderini gözetmelidir. Mürşid, kendisinde arzû, hevâ olan şeyde bulunmaktan kaçınmalıdır. Çünkü hevâ mürîdin hıfz ve tevfîkını zâyi' eder. Mürşidin mürîdini himmetle terbiye etmesi, mürîdde bir kusur veya gevşeklik gördüğü zaman, kalbinden mürîd tarafından nâib-i menâb bulunması lâzımdır.

Mürşidin, mürîdin sırrını hıfzetmesi, Allahü teâlânın mevhibelerinden, yâhud ledünnî ilim sebebiyle ince görüşle meydana gelen, yâhud mürîdin ona bildirmesi, anlatılması ile bilinen şey'i başkasına söylememesi, sırrını saklaması lâzımdır. Mürîdinin sırrını başkasına söylemesi lâyık değildir. Çünkü mürîdin sırrı, mürşidi yanında emânettir. Nitekim, seçilmişlerin kalbleri, sırlar mezarıdır demişlerdir. Mürşid mürîdinin rahatlama yeri, esrâr hazînesi, sığınağı, barınağı olmalıdır. Müridlerine cesâret ve kuvvet vermesi, yollarında sağlam tutması, onlara yardımcı olması, onları tarîkattan korkutup ürkütmemesi ve onlarla sohbet etmesi lâzımdır. Mürşid mürîdin usûl veya fürû'da, dînin beğenmediği bir şey'ini gö-

rürse, gizlice ona nasîhat etmeli, onu azarlamalı ve bir daha o şey'i yaptırmamalıdır. Yâhud mürîdinde iddia ettiği bir hâli görmezse, yâhud ameliyle ucub ettiğini görürse, onu ucubdan korumalı, helâkine sebeb olmaması için, hallerini kendisine az, ehemmiyetsiz ve kıymetsiz göstermelidir. Çünkü ucub [amelini, kendini beğenmek], kulu, Allahü teâlâ'nın nazarından düşürür. Mürşid nasihatinin bütün cemâate duyurulmasını isterse, toplayıp hepsine söylemelidir. Öğrendim ki, içinizde şöyle iddia eden, şöyle konuşan, şöyle şöyle halleri ve işleri yapan kimseler varmış demeli, bununla ilgili kötü ve iyi şeyleri anlatmalı, hatırlatmakla o şeyleri yapmaktan men'etmelidir. Anlattığı şey'i bir kimseye tahsîs etmemelidir. Zîra onu böyle tahsîsde nefret vardır. Mürşid mürîdlerine sert davranır, ağır söylerse, onların gizli şeylerini ifşâ eder, ayıb ve kabahatlarını yüzlerine vurursa, kalblerinde mürşidini ve onunla sohbeti istemekten nefret doğar. Bu ise bu büyükler yolunda ve kalblerinde Allahü teâlâ'nın velî kullarına karşı sevgi bulunanlar yanında töhmet olur. Bunun için mürşid böyle şeylerden çok sakınmalıdır. Bu hâl mürşidi kaplar ve bundan kurtulamazsa, bu durumda kendini irşâd mansabından azl ederek, mürîdlerden ayrı kalıp, nefsinin riyâzet ve mücâhedesiyle, kendini terbiye etmek, olgunlaştırmak ve ahlâkını güzel yapmakla uğraşmalı, hâlini düzeltecek bir mürşid aramalıdır. Çünkü böyle bir durumda onun mürşid olmağa salâhiyeti olmadığından, mürîdlerin Allahü teâlâya kavuşma yollarını kesmekten artık vaz geçmelidir.

TARİKAT KARDEŞLERİ İLE SOHBET

Böyle olanlarla sohbet [arkadaşlık, görüşmek, beraber bulunmak], onları kendine tercih etmek, onlara ikramda bulunmak, mürüvvet göstermek, onlardan meydana gelecek kusur ve kabahati afvetmek, hizmet şartı ile onlarla bulunmak, ya'nî hiç birinin kendine hizmet etmesini istememek, onlardan birini kendine hizmet için çağırmamak, buna karşılık hepsinin kendi üzerinde hizmet hakkı vardır, onlara hizmet etmeğe borçludur görmek ve haklarını yerine getirmekte kusur etmemek iledir. Bu kardeşlerinin her söz ve işlerinde uygunluk göstermek, onlarla bulunduğunda şuna buna karışmayıp, dâima kendi hâliyle meşgul olmak, onlara ma'zeret beyan etmek, onlara muhalefet etmemek ve onlarla fenâ geçinmemek, münâkaşa ve kavga etmemek, ayıb ve kusurlarını görmemezlikten gelmek bu kardeşlerle sohbet etmenin edeblerindendir. Dâima bu kardeşlerinin kalblerini muhafaza etmelidir. Onların iyiliğini kötü gördükleri, beğenmedikleri şeylerde görse de, onların kötü gördükleri şeyi işlemekten sakınmak uygun olur. Bu kardeşlerinden birine kalbinde kin ve düşmanlık beslemek lâyık değildir. Kardeşlerinden biri ona gücense, gücenmesi giderilinceye kadar, onun ahlâkı ile ahlâklanmalı, meşrebince, git-

meli, eğer bu şekilde giderilmezse, hâtırı kazanılıncaya kadar ona ihsân ve tevâzuu arttırmalıdır. Bu yoldaki kardeşlerinin birisi tarafından ayıblansa, gıybet edilse veya bir başka sebeble kalbi kırılsa, gönlünde elem ve keder duysa, bunu açığa vurmamalı, kendini ayıblandığı şey'in karşısında görmelidir.

YABANCILARLA SOHBET

Yabancılarla sohbet, arkadaşlık etmenin edeblerinin sırrını korumalı, yabancılara şefkat ve merhamet nazarı ile bakmalı, mallarını onlara teslim etmeli, yabancılara [ya'nî tarîkat kardeşi olmayanlara], tarîkatın hükümlerini açmamalı, kötü huylarına sabretmeli, onlarla çok görüşmemeli, kendini onlardan üstün görmeyip, onlar müslimandır, kusurlarını Allahü teâlâ afveder demelidir. Kendisi için de, çok sıkıştırılacağını, küçük ve ehemmiyetsiz şeylerden, küçük ve büyük günahlardan hesaba çekilip, sorumlu tutulacağını, Allahü teâlâ'nın âlimlerden meydana gelince afvetmediği günahların benzeri, câhillerden meydana gelince afveder, avâmın kabahat ve kusurlarından dolayı gam ve gussası olmadığını, seçilmişlerin ise korku ve tehlikede olduklarını düşünmelidir.

ZENGİNLERLE SOHBET

Zenginlere tama' etmemeli, onlara karşı ihtiyaçsız görünmeli, zenginlere elindeki maldan ötürü yanaşmamalı, hepsini kalbinden çıkarmalı, onların verdiklerine ve ihsanlarına karşı alçalmamalı, kendini küçültmemeli, onlara tevâzu' etmekten dînini korumalıdır. Bunlar edebdendir. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Zengine, zenginliğinden dolayı tevâzu' edenin, dîninin üçte ikisi gider»** buyuruldu. Dîne noksan getirecek iş ve hareketlerden, dinde yara açacak, dînin emir ve yasaklarını bozacak, mal ve para parlaklığı îman nûrunu söndürecek insanların sohbet ve yakınlığından Allahü teâlâ'ya sığınırız. Hadîs-i şerîfde: **«Şu kadar var ki, yolculukta mescidde, otelde yâhud toplantı yerlerinde insanlarla görüşürse, güzel huylu olmalıdır»** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf zenginleri ve fakirleri kapsamaktadır.

Kendini zenginden üstün görmek doğru değildir. Bilâkis nefsinin kibir ve gururdan kurtulması için bütün insanları kendinden iyi düşünmelidir. Kendisi için fakirlik fazîletini istememelidir. Dünya ve âhirette kıymet ve derecesi olduğuna inanmamalı, kendinde kadr ü kıymet görmemelidir. Nitekim, kendini kıymetli ve yüksek gören için, kıymet ve derece yoktur denmiştir.

Zenginin edebi ise fakire ihsân etmesidir. Bu ihsân da, zenginin hamiyyet ve mürüvvet kesesinden parayı çıkarıp fakire vermesi, fakîri kendi yerine koyup, mal ve para kaygısından kurtulmasıdır.

Fakîrin edebi de, zengini gönlünden çıkarıp, gönlünün zenginden ve malından hattâ bütün dünya ve âhiretten âzâd ve boş olmasıdır. Fakir Allahü teâlâ'dan gayri bir şey'e gönül vermemeli, kalbini hepsinden temizlemelidir. Sonra kalbinin Rabbi ile dolu olmasını gözetmelidir. Ondan başkası için vücut, hareket, kuvvet kalmamalıdır. Böyle olunca Allahü teâlâ'nın fadlı ona yetişir, zorluk ve zahmet çekmeden zenginlik ele geçer.

FUKARA İLE SOHBET

Fakirler ile sohbette, yemek yemede, su içmede, giyinmede, bir arada bulunmada, her hususta onları kendine tercih ve takdîm etmeli, kendini onlardan aşağı görmeli, hiç bir şekilde kendini onlardan üstün görmemelidir. Ebû Sa'd bin Ahmed bin Isrâ anlatır: Otuzüç yıl fukara ile bir arada bulundum. Bu zaman içinde benimle onlar arasında üzücü hiç bir olay olmadı. Bu nasıl oldu dediklerinde: Ben onlarla bulunduğumda, kendi hâlimle uğraştım. Yanlarına gidince neş'eli, iyi kalbli, lütufkâr ve tatlı dilli oldum. Onlarla iyi geçindim, iyi huylu oldum, her şekilde sohbet ve ülfetin edeblerini gözettim buyurdu. Bunun için, sen de kendini fakirlerden üstün görmemelisin. Onların senin hizmetini kabûl etmelerini kendine minnet ve ni'met bilmelisin. Kendine hizmet ettirmeğe uğraşmamalısın. Sen onlara hizmetle sevinmelisin. Allahü teâlâ'nın seçkin ve velî kullarına hizmet etmeyi sana nasîb ettiği için şükretmelisin. Zîra sâlih olan fakirler, ehlüllah ve seçkin kullardır. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Kur'ân ehli** [Kur'ân-ı kerîm'e uygun amel yapan] **ehlüllah ve has kullardır»** buyuruldu. Kur'ân ehli, Kur'ân-ı kerîm ile amel edendir. Okuyup da Kur'ân-ı kerîm ile amel etmeyen kimse, Hakkın ehlinden değildir. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Kur'ân-ı kerîm'in bildirdiği haramlara, halâldir diyen, Kur'ân-ı kerîm'e inanmamış olur»** buyurdu. Sen, verdiğin şey'i alana, ihsânını kabûl edene minnet etmelisin, kabûl etmeleri için yalvarmalısın. Fakirlere, senden istemeğe hâcet bırakmadan vermek, onlarla sohbetin edeblerindendir. Eğer fakir nafaka veya sadaka gibi bir şey senden borç isterse, ona borç vermeli, kalbinden onu borçlu kabûl etmemeli, ona halâl etmeli ve çok geçmeden bunu ona bildirmelisin. Çünkü senin minnettârın olarak utanıp mahcûb olmamalıdır. Fakirin ihtiyaç ve murâdını acele yerine getirmek de fakirlerle olan sohbet ve arkadaşlık edeblerindendir. Zîra fakir, bulunduğu ânın çocuğudur. Nitekim insanoğlu da bulunduğu günün çocuğudur. Geleceği, âtiyi gözetlemeğe vakti yoktur denmiştir. Fakîrin çoluk çocuğu olduğunu bildiğinde, ihtiyaç isteğinde, onu yalnız kabûl etmeyip, ona lüzum gördüğü ve gönlünü meşgul edecek miktar para veya mal verip, fedakârlıkta bulunmak, fakirlerle sohbetin edeblerindendir.

Fakîrin hâlinden bahsettiği şeylere sabretmelidir. Konuşurken ona karşı güler yüzlü, tatlı sözlü olmalı, ona karşı asık suratlı ve soğuk olmamalı ve bakmamalıdır. Nefret ve uzaklaştırmayı gerektirecek söz söylememelidir. Fakir, yanında olmayan bir şeyi istediğinde, mümkün oluncaya kadar, onu tatlı söz, güler yüzle durdurup, senin yanında arzûsuna kavuşamadığından ve sana içini açtığından, gizli şeylerini bildirdiğinden ötürü, üzüntü, pişmanlık ve sertlikle dönmemesi için, onu kesin cevablarla korkutup ürkütmemelidir. Zîra bâzan onun tabiatı gâlib ve nefsi kendine hâkim olur da, hâli cahilliğe düşer ve böyle yapana kızıp, hakkın taksimine ve halka nisbetle kendi payına, fakr ve fâkenin gelişine îtirazı olur da, Allah korusun kalbi kararır, îmânı söner. Diğeri de, bunların hepsinden sorguya çekilir. Çünkü o fakiri redde, edebi terketmesi, usûlüne uymaması, onun kalbindeki bu dalgalanma ve değişmeğe sebeb olmuştur.

Bâzan da o fakir, sevab, ma'rifet, ilim ve halktan ihtiyacını istemekten mahrûm olur. Şöyle ki, tutulduğu hâle sabretse, edebini gözetse, gizli işleri görülür; elinde, kalbinde ve evinde zenginlik olup, insanlardan ihtiyacı gider. Allahü teâlâ'nın fazîlet, ni'met, re'fet ve rahmet askerleri ona yakın olup, Allahü teâlâ'nın A'raf sûresinin yüz doksanaltıncı: **«Allahü teâlâ sâlih kullarını dost ve velî tutar»** âyetinin sırrına kavuşur. Bu halde eşyâ yüzünü ona döner. O ise kendini yaratanla meşgul edip Allah'dan başkasını istememektedir. Eşyâ kendisini ona arzeder, o ise ona rağbet etmez. Ziyâretçileri ziyâretleriyle nûr ve sırrından istifade edip, feyze kavuşur, bereketli nefsinden temizlenirler. O ise, onlardan ayrı habersiz olarak Mevlâsıyla meşguldür. Zîra onu çeken, kendine çekmiş, onu insanlara karışmak zulmetinden, nefs ve hevâya uymak, dünyâ ve âhirette Allahü teâlâ'dan başkasını istemekten uyarmış ve kurtarmıştır. Allahü teâlâ Tevbe sûresi yüz onbirinci âyetinde: **«Allahü teâlâ mü'minlerden, kendilerini cihâda, mallarını sadaka ve infaka sarfedenleri, karşılık olarak Cennete müşteri eder»,** buyuruyor. Bundan anlaşılıyor ki, Cennetlikler, Cennet karşılığında dünyada canlarını ve mallarını Allahü teâlâ'ya satmaları, dünyâda iflâs üzerine sabır ve tahammül edip, can, mal ve çoluk çocukta sadaka vermeyi sâhiblerine ısmarlayıp, emir ve yasaklardan başka her şeyi Allahü teâlâya bırakmalıdır. Emirleri yapmak, yasaklardan sakınmak ile, kendileri her şekilde Allahü teâlâ'nın kaderine teslîm olup irâde ve emniyyeti düşünmekten ayrılıp, Allahü teâlâ onları Cennete sokar. Yâsîn sûresinde bildirildiği gibi, onları Cennette göz görmemiş, kulak işitmemiş, insanların kalbine doğmamış çeşit çeşit ni'met ve meyvelerle ni'metlendirir, lezzetlendirir. Fakir : **«Allahü teâlâ'yı isterler»** âyet-i kerîmesinde Allahü teâlâ'nın vechini [zâtı] kasd ve irâde ettiklerinde, yukarıda bildirilen halleri dünyada işledikleri zaman, Kur'ân-ı kerîm'in zâhirî hükmü ve şâhidliği, onun Cennete kavu-

şacağını haber verdiğinden, Cenneti Rabbine satar. Râbia-i Adviyye'nin (rahımehallah) (komşu, evden önce gelir) kıymetli sözü gereğince, evden önce komşu ister, yakın arar. Yine Allahü teâlâ geçmiş kitablarda: **«Benim en çok sevdiğim, bana ibâdeti, Cennet ni'metlerine kavuşmak. Cehennemden kaçınmak için değil, ancak rubûbiyyet ve ubûdiyyet hakkını yerine getirmek için yapan kimsedir»** buyurur.

Hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâ Cenneti ve Cehennemi yaratmasaydı, ona bir kimse ibâdet etmezdi»** buyurulmuştur. Hazret-i Alî de (radıyallahü anh): «Allahü teâlâ Cenneti ve Cehennemi yaratmasaydı, ibâdet ehli bulunmazdı» buyurdu. Allahü teâlâ: **«O takvâ sâhibidir ve mağfiret ehlidir»** kelâmı ile, kendisine muhalefetten takvâya ve mağfirete lâyık olanları bildirmektedir. Fakir, bildirilen bu sıfatlarla sıfatlanıp, mâsivâ ve Mevlâsından gayri her şeyden ayrılınca ve kalbini eşyâya bağlamaktan kurtarınca, eşyâdan fâni ve: **«Allahü teâlâ'yı isterler»** âyet-i kerîmesi gereğince, Cenâb-ı Hakkı ve zât-ı ecell ve a'lâyı kasd ve irâde ile mâsivâ ve ma'nâdan da geçip gâib olduğunda Allahü teâlâ'nın, kerem, fadl ve inâyeti üzerine, onu kendine velî ve yakîn etmek ve ona kavuşuncaya kadar, ni'mette bulundurmak, sonra fazlasını vermek ve secde sûresi, onyedinci: **«Hiçbir melek ve nebî, yataklarını terkedip ibâdet edenler için gizli ni'metleri bilmez. Onunla gözler aydın olur. Onların işledikleri amellerin karşılığı olur»** âyet-i kerîmesi bildirdiği gibi, Allahü teâlâ'nın evliyâ ve sevgili kulları için hazırlayıp haber verdiği çeşit çeşit Cennet ni'metlerine, sonsuz güzel yaşantılara, yakınlık ve kurbet makamlarına kavuşturucudur. Nitekim Peygamber efendimiz (sallâllahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlâ'nın: **«Sâlih kullarıma gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, gönüllerin düşünmediği şeyler hazırlamıştır»** buyurduğunu haber vermiştir. Sonra Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), sâlih kullara verilecek, Allahü teâlâ'nın va'd ettiği lütuf ve inâyetleri bilmek isterseniz, Allahü teâlâ'nın Secde sûresi onyedinci âyetini okuyunuz. Yukarıda bildirilen bu âyet-i kerîmeden bunları anlayınız buyurmuştur.

Ey eli zengin, kalbi fakir ve ey kendini, başlangıcını ve sonunu bilmeyen câhil ve mağrur insan! Allahü teâlâ Fürkan sûresi yirminci âyetinde, kullarının sabır ve tahammül derecelerinin anlaşılması için bâzısını bâzısına belâ, tecrübe ve imtihan kıldığını, bunda nice nice gizli hikmetler bulunduğunu haber vermiştir. Taşıdığı fakr ve fâke ağır yükünden ötürü, sâhibinin emrine uyarak, çoluk çocuğu veya nefsi için sana sıkıntılı hâlini arz ve beyân eden, yüzsuyu dökerek senden istemeyi terketmeyen fakir kulun zarûret hâli, öyle bir haldir ki dâimî olmaz. Belki o fakir kulun kısa zamanda Mevlâsına yakınlığı ve Hakkın ona îtâ ve ihsânı sebebiyle onun hâli kendisinin kısmet ve nasîbi olan zenginliğe sonsuz izzete geçirilir. İşte bu yüzden eli fakir, kalbi zengin olan ku-

lu, yanında red ve tard edip, istediğini vermezsen, Allahü teâlâ zenginliği senden alıp, kalbin fakir olduğu gibi, dâima eşyâya harîs ve muhtaç olduğun, kısmet dâirende sana ayrılmış olmadığı halde, onu elde etmek ve istemek seni huzursuz ettiğinden, canını sıktığından, rûhunu yaktığından, sana ikab eder. Ancak Allahü teâlâ rahmeti ile seni yarlıgayıp, günâh ve kusûrun için, seni uyarır da, o husustaki günah ve kusûruna pişman olup, tevbe ve istiğfar edersen, senin tevbeni kabûl edip, günâhını afveder. Bunun için bu hâlinden hemen tevbe etmen lâzımdır. Zîra Allahü teâlâ gafûrurrahîm ve erhamürrâhimîndir.

FAKİRİN FAKİRLİK HALİNDEKİ EDEBLERİ

Zengin, zenginliğini elden çıkarmamak için ne yapıyorsa, fakir de fakirliğini kayırmada bu kadar uğraşmalıdır. Fakir, Allahü teâlâ'dan fakirlikten kurtarıp zenginliğe kavuşturmasını istememelidir. Fakir, zengin olmak ve malını arttırmak için, sebeblere yapışma sevdasında olmamalıdır. Ancak geçimi daralınca, iffeti ve çoluk çocuğu için çalışıp kazanma ve sebeblere yapışmasında zarar yoktur. Yetecek kadarla yetinmesi ve daha fazla olmaması fakirlik şartlarındandır. Fakirin kendine yetecek kadar alabilmesi, Allahü teâlâ'nın Nisâ sûresi yirmidokuzuncu âyetinde bildirildiği gibi, kendini öldürme günâhına düşmek korkusuyla, Allahü teâlâ'nın emrine uymasına bağlıdır. Çünkü kendine lâzım olanı vermemek haramdır. Yiyecek, içecek ve giyecek insanı ayakta tutar. Emirleri yapmada, meselâ nemazın farz, vâcib ve rükünlerini yapmaktan âciz bırakmıyacak kadar şeyler nefsin hakkıdır. Nefsin lezzet alacağı şey'i terketmelidir. O şey onun kısmeti ise, uğraşmaksızın Allahü teâlâ'nın fi'li ile kendisine gelir. Bunun için nefsine nefsin de payı bulunan bir şey anlatılır ve tedâvi için onu yerse, o şey hastalık hâlinde, sağlam iken olan gıdası ve azığı gibi olur.

Fakirin fakirliğinden aldığı lezzet, zenginin zenginliğinden duyduğu lezzetten çok olmalıdır. Fakir, kendini aşağı görmeli, kendine kıymet vermemeli, insanlar tarafından aranmamayı, hürmet edilmemeyi, insanların kendine yaklaşma ve teveccühlerini kabûl etmemelidir. Fakirin parası olmadığından kalb safâsının kuvvetli olması fakîrin şartlarındandır. Çünkü, keşif ve zuhurları azaldığında kalbinin kuvveti, nûru ve sâlihlerin şiârı ile ferah ve sürûru artmalıdır. Ama fakir kalbini karartıp, kendini korkutup, Rabbine karşı gadablandırdığında kendini aldatmaktadır. Hal ve fakrinde büyük bir günah işlediğini bilmelidir. Bu durumda kendini kontrol etmeli, nefsini kötülemeğe, ayıblamağa kalkışmalıdır.

Fakirin çoluk çocuğu çok ise, rızk için kalbinin itmi'nan ve sükûneti ve Rabbine güvenci ve dayanması çok olmalıdır. Çoluk çocuğu için bir iş tutup çalışmalı, Allahü teâlâ'nın emrine uymalıdır. Kalbinde ise, Allahü

teâlâ'nın va'dine mutmain olup, onlar için rızık ayrıldığını, o rızkı Allahü teâlâya fakirin kendi veya bir başkasının eliyle onun çoluk çocuğuna gönderileceğini kesinlikle kabûl etmelidir. Bu hususta görev dışında fuzulî olarak kullar ile onların yaratıcısı arasına girmeyip, belki onlar için yalnız emre yapışıp, velî ve hakikî terbiye edicileri olan Allahü teâlâ'ya îtirazda bulunmamalı, gücenmemelidir. Allahü teâlâ'nın va'dinde şüphe etmeyip, kimseye şikâyet etmemelidir. Bilâkis şikâyet ve dileğini Allahü teâlâ'ya yapmalıdır. Çoluk çocuğu için sabretmeğe ve emirleri yerine getirmeğe, sıkıntılarının kendisine yükletilmesi üzerine, onlar için olan hüküm ve kazâya râzı olmak için tevfîkı ve rızıklarının kolaylığını Allahü teâlâdan istemelidir. Çünkü Allahü teâlâ yakındır ve düâları kabûl edicidir. Kulunu belâya mübtelâ eylemesi, kulun yalvararak dileyerek kendisine dönmesi ve tevbe etmesi içindir. Çünkü Allahü teâlâ istemesinde ve ihtiyaçlarını bildirmede ısrar üzere olanları sever. Çünkü isteme ile, terbiye eden, terbiye edilenden, efendi köleden, zengin de fakirden ayrılır. Kul kibir, ucub ve kendini büyük görmekten, aşağılık ve fakirlik ve ihtiyacı olmaklık durumuna iner. Bu haller kulda meydana gelince, öbür dünyada kendisi için hazırlanmış sevab ile beraber, Allahü teâlâ tarafından kabûl edilme de çok çabuk olur. İlerisi için üzülmeyip, bulunduğu zamanın hükmünde bulunmak, kendinden yukarı ve aşağı olanları görmeyip hal ve malının hudûdunu, şart ve edeblerini korumak, başkasının hâline hırs ve tama'da bulunmamak fakirin, fakr hâlindeki edeblerindendir. Bâzan da başkasının hâline tama' fakirin helâkine sebeb olur. Halbuki o hal, sâhibi için selâmet ve ni'mettir. Tıpkı bâzı gıdâların bir kimseye sıhhat verirken, diğerlerinin hastalıklarının artmasına sebeb olması gibidir. Bunun için hastanın, mütehassıs bir doktorun haberi olmadan bir şeyi yemesi doğru değildir. Bunun gibi fakir için, kendisinin kasd ve irâdesi bulunmadan sadece Mevlâsının irâde ve takdîri ile kavuşacağı haller ve makamlara erişinceye kadar, hiç bir hâlini kendinden irâde etmeyip diriltici ve öldürücü, azîz ve zelîl edici, ihsân edici ve mâni' olucu ve kulunun hâl ve şânını bir halden diğer bir hâle çevirici, hakikî terbiye edici Allahü teâlâ'nın emir ve fi'linin meydana gelmesini gözetmelidir. Çünkü hal fakire daha uygun ve Rabbine kavuşmasına daha yakındır. Tarîkat sâhiblerinden geçmiş büyüklerin ilerleme ve gidişleri bu yolla olmuştur. Bu hususta onlara uymak lâzımdır. Fakîrin fakr hâline ve kendine gelen eziyyete yardımcı olarak, ölümün gelmesine hâzır ve onu bekler halde olması edebdendir. Çünkü ölümü çok düşünmekle emeller kısalır, ümidler kesilir, nefsin arzûları kırılır ve dünyaya bağlanmak istek ve şevkleri ortadan kalkar. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Lezzetleri kesici olan ölümü çok hatırlayınız»** buyuruldu.

Dar ve parasız zamanda zühd ve vera'da ihtıyatı terketmemek ve dinde halâl olmayan şey'i yapmamak da edebdendir. Çünkü din vera' ile

sağlam olur. Şübheli şeyleri yemek ise dînin helâk olmasına, bozulmasına sebebdir. Nitekim bâzı sâlihler fakr hallerinde, vera' ile hareket etmeyen kimse, haram yer de haberi bile olmaz demişlerdir. Bunun için fakir, fakr hâlinde te'vil yollarına gitmeyip, en ihtiyatlı ve sağlamını seçmesi lâzımdır. İhtiyatlı ve en sağlamlar ise azîmettir.

FAKİRİN DİLENMESİ

Kendine yetecek kadar malı olanın dilenmemesi fakirliğin edeblerindendir. Zarûret hâlinde, ihtiyâcı kadar istemek câizdir. Mümkünse fakir kendisi için istemeyip, yukarıda geçtiği gibi çoluk çocuğu için istemesi uygundur. Yanında bir lira bulunsa ve dört liraya ihtiyacı olsa, elindeki bir lirayı harcamadıkça dilenmesi sahih olmaz. Nitekim cebde bir şey bulunduğu müddetçe, gayb âleminden bir şeyin zâhir ve vârid olmayacağı söylenmiştir.

Fakir, insanlardan isterken, insanları görmeyip, işâretinin Allahü teâlâ'ya olması, insanları onun yerine sarfeden vekil gibi görmesi ve onların Allahü teâlâ'dan başka erbâb edinmemesi lâzımdır. İnsanlardan istemesinin ma'nâsı, kendisinin ve çoluk çocuğunun hâlini haber vermekten ibâret olup, Rabbinden şikâyetçi olmaması fakirin dilenmesinin şartındandır. Böyle olunca dilenmesi, yalnız haber vermekten ibâret olacağından, fakir kendisinden bir şey isteyeceği kimseye: Ey vekîl, ey hâzin, ey emîn, ey köle, ey fakîr ve ey sen ve ben elimizde bulunan şeyde eşit olduğumuz kimse, onun hakikî sâhibi bizden başkasıdır. Hepimiz hakikî sâhibin iyâli ve kuluyuz. Bizim için sana bir şey verildi mi? Sana havale edildi mi? Sana izin verildi mi? demelidir. Böyle isterse, dilenmesi câizdir. Yoksa câiz değildir. Büyükler yolunda olmıyan yalancı, münâfık, zındık, putperest, her müşrik için kerâmet yoktur. O kimse verirse alan şükreder, vermezse sabreder. Sâdık, doğru fakir böyle olmalıdır. Vermeyene gücenip kızmamalı, gadablanmamalı, onu ayıblamamalıdır. Zîra bununla vermeyene zulmetmiş olur. Çünkü o kimse me'mur ve vekîldir. Vekîl ise; elindeki şey'i âmir ve vekîli olduğu kimsenin izin ve emriyle tasarruf eden, harcıyan kimsedir. Gerçek vekîli olduğu kimse Allahü teâlâdır. Belki o fakir Allahü teâlâ'ya dönüp kalbleri onun emrinde kabûl etsin, zorlukları ona kolay kılsın. Rızıkları ve bölmeyi o yapar desin. Açlık ve susuzluğunu ve yaratıklara benzetmede kolaylığını istemelidir. Allahü teâlâ onu kendisine döndürmek için ve o kapıda devamlı bulunmak, onun yalvarma ve yakarması ile perdeyi kaldırmak için insanlar tarafından ona bir şey verdirmiyor. Çünkü veren, gerçekte Allahü teâlâ'dır, kullar değildir.

FAKİRİN GEÇİNME EDEBLERİ

Fakir, arkadaşları ve yol kardeşleri ile iyi geçinmelidir. Fakir, asık yüzlü değil, neş'eli ve güler yüzlü olmalıdır. İslâm dîninin nâmus perdesini yırtacak, günah işletecek bir şey olmadığı halde, şerîatin mübah kıldığı ve Hakkın izin verdiği şeylerden kardeşlerinin kendisinden istediği şeyde, onlara muhalefet etmemeli, anûd olmamalıdır. Bildirilen şartlarda daima onlara müsâid bulunmalı, kendisine uymazlarsa katlanmalı, ezâ ve cefâlarına sabretmeli, kardeşlerinden meydana gelen aldatma, oyun ve yaramazlık için kin tutmamalı, düşmanlık beslememeli, yanından uzaklaşan kimseyi fenâlıkla anmamalıdır. Mümkün olduğu kadar yol kardeşlerinin ayıblarını gizlemeli, birisi hasta olursa onu yoklamalıdır. Ziyâret etmelidir. Herhangi bir sebeble ziyâret edemezse, iyileştiği zaman, geçmiş olsun demelidir. Kendisi hastalanır ve bir kısım kardeşleri ziyâretine gelmezse, özürlerini kabûl etmelidir. Ziyâretine gelmeyenin, hasta olduğunda, ziyâretine gitmeli, onun yaptığı gibi yapmamalıdır. Kendisinden kesilip gelmeyene gitmeli, kendisine vermeyene vermeli, kendisine zulmedeni afvetmelidir. Kardeşlerinden birisi ona kötülük yaparsa, özrünü kabûl edip, kendini ayıblamalı, kabahati kendinde aramalıdır. Kendi mülkünü kardeşlerinden yasak görmemeli, kardeşlerinin mülkünü onlardan izinsiz kullanmamalıdır. Bütün hareket ve davranışlarında vera' ve takvâyı unutmamalıdır. Kendisiyle beraber kardeşlerinden birisi, malında hiç sıkılmadan, rahatlıkla tasarrufu arzû etse, sevinç ve sürûr ile ona cevab vermeli, o hâlini ihsân ve minnet bilmelidir. Zîra onu hiç bir şey saklamadan konuşmağa lâyık görmüş, isteğini ona arz ve beyân etmiştir.

Mümkünse bir kimseden âriyyet olarak bir şey almamalı, bir başkası kendinden âriyyet olarak bir şey isterse, mümkün olduğu kadar onu geri almamalıdır. Çünkü o kimse o şey'i, kendine lâzım olduğu için istemişti. Âriyyet olarak verilen şey'i geri almak ise, fütüvvete sığmaz. Nitekim şerîat da, hediyyeden dönmeyi iyi görmemiştir. Bunu da yapamazsa, her gün de olsa, ona âriyyet olarak vermelidir. Zîra onun malıyla insanlardan münferid olması lâyık değildir. Çünkü o kimse emîndir ve bir şey'e mâlik olmaz. Zîra bir kimse bir şey'e mâlik olsa, o şey ona mâlik olur Çünkü insan, yuları elinde bulunan kimsenin kul ve kölesidir. Belki elinde olan şeyleri A l l a h ü t e â l â 'nın mülkü, kendisini ve diğer i n s a n l a r ı Allahü teâlâ'nın kulları ve hepsini Allahü teâlâ'nın mülkünde eşit görmelidir. Başkasının elinde olan şeyde, zındıklardan olan ibâhîler zümresine girmiş olmamak için, şerîatin hükmünü, zühdü. vera'ı ve hudûdu korumalıdır. Şâyet fakir olursa, kardeşlerin ve dostların kalbleri onunla meşgul olup üzülmesinler diye hâlini onlardan gizlemesi uygundur. Bunun gibi ona gam, gussa, hüzün ve keder gelirse,

kardeşlerine söylememeli, onların rahat, sürûr ve iyi hallerini karıştırmamalı, bozmamalıdır. Herkesle öyle olmalıdır ki, haddini bilmeli, hâline uygun konuşmalı, günah olmayan şeylerde ona uymalıdır. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Biz peygamberler, insanlara akıllarının ereceği şekilde söz söylemekle emrolunduk»** buyuruldu. Bunun için, kendinden aşağı olana şefkatle, yüksek olana hürmetle, emsâl ve akrânına ihsân ve ısrar ile hareket etmelidir.

Fakirler yemek yerken hırs ile, hiç doymayacakmış gibi yememeli, yerken gâfil olmamalı, kalblerinden Allahü teâlâ'yı zikredip unutmamalıdırlar. Yerken, kendinden üstün kimseden önce elini yemeğe uzatmamak, başkasına ye demek edebdendir. Ancak ev sâhibi, bunların dışındadır. Yemek onundur, o yapabilir. Fakir, ev sâhibine, gel bizimle ye dememelidir. Bir yere oturtulduğunda, oturmalı, başka yere oturmak istememelidir. Ev sâhibi, utanıp da artık daha yemesin ma'nâsını çıkarmamak için, kendisiyle beraber yiyenden önce yemekten el çekmemelidir. Yerken gözü yemekte olduğu müddetçe yemeği fakirin önünden kaldırmak doğru değildir. Kendisine su verilirse, reddetmeyip, bir yudum içmelidir. Ev sâhibi hizmet etmek ister, eline su dökmek arzû ederse, engel olmamalıdır. Zenginle izzet, fakirle îsar, kardeşler ile neş'eyle yemelidir. Gönlünden yemek yemeği düşünüp durmamalı, hâzır olunca yemelidir. Çok istediği şeyde nefsine müsâade etmemelidir. Çünkü o şey kendi kısmeti olmadığından, ona kavuşamayıp, kalbi onunla meşgul olmak sebebiyle Allahü teâlâ'ya tâatten ve murâkabe hâlinden mahrûm olur. Nefsine müsâade etmezse selâmet bulur. Eğer kısmeti ve rızkı ise, sonra hâzır olur ise onu yer. Allahü teâlâ'ya şükreder. Fakirlerin düşüncesi, gönlü ve sözü yemek üzerine olmamalıdır. Hattâ kendini nefsi ile beraber hasta kabûl etmelidir. Hastanın, iyileşinceye kadar yemek, içmek ve şehvetten sakınması hâlinin icâbındandır. Bu hususta onun hastalığı hevâ ve irâde ve emelleridir. Allahü teâlâ ise, onun doktoru ve iyi edicisidir. Herhangi bir şeye bağlanmayı kalbinden çıkarıp, her hareket ve duruşunda güvenç ve kalbini bağlaması yalnız Allahü teâlâ'ya olmalıdır.

FAKİRLERİN ÇOLUK ÇOCUĞU İLE OLAN EDEBLERİ

Güzel ahlâk ve mümkün olan şeyle çoluk çocuğuna ma'ruf ve meşru' olarak infâk edebdendir. Bulunduğu günde kendine yetecek şey'e sâhib ise, kendisinin zarurî muhtaç olduğu şeyden bir miktarını yarınki gün için ayırmalıdır. Eğer biraz artarsa, onu yarınki günde kendisi için değil, çoluk çocuğu için ayırıp, ondan ancak çoluk çocuğuna uyarak yemelidir. Çoluk çocuğa hizmetle uğraşmayı, onların işlerini ve ihtiyaçlarını görmeyi, Allahü teâlâ'nın emir ve tâatini yerine getirmeği kabûl etmeli, kendine hizmeti ortadan kaldırıp, çoluk çocuğuna hizmeti, kendi üzeri-

ne tercih ve takdîm etmelidir. Yemek yerken çoluk çocuğunun iştihâ ve arzûlarına uygun yemeli, onları kendine uymağa zorlamamalıdır. Kendini bulunduğu günün yetecek miktarına göre kanâatkâr yapmalıdır. Zîra, kendine yetenle yetinmek, vâcib olduğundan yarınki günün tedbirini yarına bırakmalıdır. Kendisinin tevekkülü kuvvetli olsa, azlık ve açlığın zahmet ve şiddetine sabredici bulunsa, çoluk çocuğunun günlük azığını tedârikte kusur edip onların da kendisi gibi olmasını istemek câiz değildir. Bilâkis çoluk çocuğu için çalışıp kazanması lâzımdır. Çoluk çocuğunda Allah için tâat, güzel huy ve ibâdet görse, tâat ve iyiliğin güzel sonuçlar vermesi için, halâl kazanması, çoluk çocuğu için uğraşması lâzım olur. Onlara haram yedirmemelidir. Çünkü haram isyân ve taşkınlığa yol açar. Hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse kendisi ile Allahü teâlâ arasını ıslâh eylese, Allahü teâlâ insanlar ile onun arasını ıslâh eder»** buyuruldu. Bir kimsenin, elinden geldiği kadar, misâfiri geldiğinde, misâfirine yedirdiği şey'i, çoluk çocuğuna da yedirmesi vâcibdir. Bu durumda hepsine yetecek kadar yemeği çoğaltmalıdır. Bir hadîs-i şerîfde: **«Misâfir rızık ve kısmetiyle gelir ve ev sâhibinin günâhını alıp götürür»** buyuruldu.

Fakir, çoluk çocuğuna din ilimlerini öğretmeli, ilme muhalefet göstermemelerine çalışmalıdır. Fakir, çocuğuna meslekten ziyâde ilim öğretmeli, dünyayı istemelerine engel olacak yolda bulunmalarını söylemelidir. Ancak dayanamayacak derecede fakir olacak, başkalarına yüz kızartacak, günlük kazancını başkalarından elde edecek gibi haller meydana gelirse, çoluk çocuğunu ve kendini zengin olacakları işlerle meşgul etmelidir. Şerîatin hudûdunu gözeterek yapılan bu iş, diğerlerinden üstündür. Çocuklarına, ana - baba hakkını öğretmeli, onlara isyân etmekten çok sakınmalarını anlatmalıdır. Ehline Allahü teâlânın hakkını ve kendi hakkını gözetmeği, bununla beraber tâat ve sabır fazîletini ve diğer şeyleri öğretmelidir.

FAKİRLERİN YOLCULUKTAKİ EDEBLERİ

Mü'min yolculuğu, kötü sıfatlardan kurtulup, iyi sıfatlara kavuşmak için ve bununla takvâsını düzeltmekle Rabbinin rızâsına kavuşması için olması vâcibdir. Bunun için fakir memleketinden çıkıp, başka yere gitmek istediğinde üzerine en önce vâcib olan hasımlarını râzı etmek, annesi - babası yâhud amca, dayı, büyük baba ve büyük anne gibi üzerinde hakkı bulunanlardan izin istemek, onlar da râzı olurlarsa yolculuğa çıkmaktır. Fakir, çoluk çocuk sâhibi olursa, onlardan ayrılınca, yolculuğu onların zarar ve ziyânına sebeb olacaksa, onların işlerini yoluna koymadan, yâhud onları yanına almadan sefere çıkması, ayıb ve noksanlıktan uzak olmaz. Nitekim hadîs-i şerîfde: **«Kişinin üzerine nafakası vâcib olana gerektiği gibi nafaka vermemesi günah olarak kendisine yetişir»** buyuruldu.

Yolculukta, kalbinin Allahü teâlâ'ya bağlı bulunması, geride kalan bir şey'e kalbinde alâka ve sevgi olmaması, ilerideki şey'e karşı da gönlünde yer ayırmaması, her konakladığı yerde kalbinden Allahü teâlâ'yı unutmaması, gönlünün Allahü teâlâ'dan gayrısına bağlanmaması fakirin yolculuk, misâfirlik şartlarındandır. Nitekim İbrâhim bin Dûha şöyle anlatır: İbrâhim bin Şeybe ile sahrâya girdiğimizde, İbrâhim bin Şeybe bana: «Yanındaki bağları koparıp at» dedi. Ben de yanımdaki her şey'i attım. Yalnız bir altınım kaldı. Yine bana: «Kalbini meşgul etme, yanındaki şey'i at» deyince, ben o altını da attım. Bana tekrar: «Yanındaki bağları at» deyince, düşünmeğe başladım, yanımda nâlin tasması olduğunu hâtırladım. O anda onu da attım. Allahü teâlâ'ya yemîh ederim ki, yolculukta nerede nâlin tasmasına muhtaç olduysam, onu önümde hâzır buldum. İbn-i Şeybe: «Allahü teâlâ ile sıdkla muamelede bulunanın hâli böyle olur» dedi.

Fakir yolculukta, memleketinde yaptığı virdleri eksiltmemelidir. Zîra sefer, fakirlerin hallerinin arttırılması içindir. Bunun için seferde amel ve fiillerinde eksiklik olmamalıdır. Ruhsat, izin ve kolaylık zaifler ve avâm içindir. Havas ve seçilmişler için ruhsat yoktur. Onların her hâlinde kasdı azîmettir. Tevfîk onlara şâmildir. Rahmet onlar üzerine inmektedir. Allahü teâlâ'nın koruması onlarladır. Habîb onlarla bulunmaktadır. Habîb sebebiyle onlar için üns artmakta, zenginlik ve yardımı çoğalmaktadır. Yardım havâs için lâzımdır. Onlar için yardım orduları dâimîdir. Sefer onlar için uygun ve elyak, arzû ettikleri şeyler için daha güzeldir. Zîra seferde sebeblerden uzaklaşma vardır. Sebebler ise cemi'yyeti bozucudur. Fakir seferden önce kalbini gözetmeli, gafletle çıkmamalı, seferde gayret edip, Rabbini unutmamalıdır. Sefer, dünya maksadlarından bir maksad için olmamalı, hac, bir pîre kavuşmak yâhud mukaddes ve mübârek yerlerden bir yerin ziyâreti gibi, tâattan bir tâat için olmalıdır. Yolculuk esnasında bir yerde, kalbine teveccüh edip kalbinin berraklaştığını, huzûrunun çoğaldığını görürse, orada kalıp, zorlanmadıkça, yâhud kaderin sırrı zuhûr etmedikçe, oradan ayrılmamalı, kendisinin emrolunacağı şey'i beklemeli, yâhud kendisi hevâ ve irâdesi gitmiş, emel ve ümidlerinden fânî olmuş **fenâ fil'ef'âl** mertebesine erişmiş, mef'ullar, murâdlar ve mahbublar zümresine karışmış olduğundan kaderin sırrını yâhud Allahü teâlâ'nın mücerred fi'lini gözetmelidir.

Fakir bir yerde kabûl görür, kendisine bir mevki veya makam verilirse kabûl etmemesi daha uygundur. O fakirde arzû, meyl ve hevânın bulunması olursa, böyledir. Kendisinde hevâ kalmazsa, halkın kabûlü ile, orada bulunması ve bulunmaması arasında fark yoktur. Çünkü bu halde halk onun kalbinin dışındadır. Onunla insanlar arasında perdedar ve muhafızlar vardır. Şirke varmamak ve tevhidde noksanlık olmamak için o perdedar ve muhafızlar onun kalbini insanların girmesinden hıfzederler.

Fakir, yolculukta arkadaşı ve dostları ile iyi geçinmeli, her şeyde inat ve muhalefeti terketmelidir. Fakir arkadaş ve dostlarına hizmetle meşgul olup, onlardan birisini kendine hizmet ettirmemelidir.

Fakir, yolculukta hep abdestli durmalı, su bulunmazsa teyemmüm etmelidir. Nitekim seferde olmasa da abdestli durması müstehab idi. Çünkü: **«Abdest mü'minin silâhıdır. Abdest, şeytan ve her zarardan koruyucudur»** hadîs-i şerîfdir.

Fakîrin gençlerle arkadaşlık etmesi, özellikle seferde onlarla beraber bulunması uygun değildir. Çünkü gençler nefse uymada, fitnede ve arzûları peşinde koşmada ve töhmet altında bulunmada fakir ve yaşlılardan daha müsâittirler. Onlarla arkadaşlıkta ve onlara karışmada büyük zarar vardır. Ancak kendisine uyulan şeyh, pîr, Allah âlimleri, ebdaller, hidâyet ve Rabbânî imamlar mahfuzlardan iseler, genç ile yaşlının bir arada durması, beraber bulunmasında bir kayıt ve zarar yoktur.

Fakir, bir memlekete gider de, orada bir mürşid bulursa, ona selâm ve hizmetle işe başlamalı, faydasından mahrûm olmamak için, ona büyük gözü ile bakmalı, ta'zîm ve hürmet etmelidir.

Tevfîk ve hidâyet ancak Allahü teâlâ'dandır.

MÜCÂHEDE

Mücâhedenin esâsı Allahü teâlâ'nın Ankebut sûresi altmışdokuzuncu: **«Benim rızâmı kazanmak için dış ve iç düşmanları ile cihâd edenlere, elbette Cennetlerime kavuşma yollarını gösteririm»** âyet-i kerîmesidir.

Ebû Nadra'nın Ebû Saîd-i Hudrî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) cihâdın en üstününden sorulduğunda: **«Cihâdın en üstünü, zâlim sultan yanında doğruyu söylemektir»** buyurdu. Bunu duyunca Ebû Saîd'in (radıyallahü anh) gözleri yaşla dolmuştur.

Ebû Alî Dekkak (rahımehullah) buyurdu ki: «Bir kimse dışını mücâhede ile süslese, Allahü teâlâ onun kalbini müşâhede ile bereketlendirir. Nitekim Allahü teâlâ [yukarıda bildirilen âyet-i kerîmede]: **«Benim yolumda cihâd edene elbette, bana ulaşan yolları hidâyet ederim»** buyuruyor. Başlangıcında cihâd ile uğraşmıyan, mücâhede etmiyen kimse tarîkatin zevk ve lezzetlerinden bir zevk ve lezzete kavuşamaz.»

Osmân-ı Mağribî (rahımehullah) buyurdu. «Mücâhedeye devâm etmeden, tarîkattan bâzı keşif ve hallere kavuşacağını uman, düşüncesinde yanılmıştır.

Ebû Alî Dekkak (rahımehullah) buyurdu: «Başlangıcında kıyâm, ya'ni ayakta durmak olmıyanın, sonunda celsesi, ya'nî oturması olmaz.» Yine buyurdu: «Hareket berekettir. Dıştaki hareket, iç için, kalb için bereketler doğurur.»

Hasan bin Ulviyye, Ebû Yezîd'in (kuddise sirruh): «Ben oniki yıl nefsimin mânii ve engeli, beş sene de kalbimin aynası oldum. Bir sene de kalbim ile nefsim arasında nazar ile, dikkat ile meşgul oldum. Bu halde belimde zünnâr göründüğünü anladım. Oniki sene de o zünnârı kesmekle uğraştım. Sonra dikkatle baktım. Kalbimde zünnar olduğunu anlayınca, beş sene de onu kesmekle uğraştım. Onu nasıl keseceğimi düşünürken, bana verilen keşif ile insanlara baktığım zaman, hepsini ölü gördüm ve onlara dört tekbîr okudum» söylediğini bildirmiştir.

Cüneyd-i Bağdâdî (rahımehullah) buyurur: «Sırr-ı Sekatî (rahımehullah), gençlerin ibâdette kendisine yaklaşmadıkları bir zamanda, onlara: «Ey gençler! Benim yaşıma gelmeden önce, ibâdet ve mücâhedeye uğraşınız. Çünkü ihtiyarladığınızda, bedeninizin kuvveti azalır, o gay-

ret ve güç kalmaz. Benim gibi kusur ve eksiklikleriniz olur» diye nasîhat etmiş, onları uyarmıştır.

Hasan-ı Kazzaz (rahımehullah) buyurur: «Mücâhedenin temeli üç şeydir:

1 — Zarûret ve mecburiyet olmadıkça yememek,
2 — Uyku bastırmadan uyumamak,
3 — Zarûret olmadıkça konuşmamak.»

İbrâhim bin Duhâ (rahımehullah): «Bir kimse yedi geçitten geçmeyince sâlihler derecesine kavuşamaz:

1 — O kimseye ni'met kapısı kapanıp, şiddet kapısı açılır
2 — İzzet kapısı kapanıp, zillet kapısı açılır.
3 — Rahat kapısı kapanıp, uğraşma ve zahmet kapısı açılır
4 — Uyku kapısı kapanıp, uykusuzluk kapısı açılır.
5 — Zenginlik kapısı kapanıp, fakirlik kapısı açılır.
6 — Emel kapısı kapanıp, ölüme hazırlık kapısı açılır..
7 — Neş'e kapısı kapanıp, üzüntü ve gam kapısı açılır» buyurdu.

Ebû Amr bin Necîd (rahımehullah) buyurur: «Nefsi kendine kıymetli olanın ve kendinde izzet-i nefs [ya'nî nefsini, kendini büyük tutma] bulunanın dîni zaîf olur.»

Ebû Alî Rudbârî (rahımehullah) buyurur: «Bu büyükler yolunda olan bir sofî, beş gün sonra acım derse, onu bu işten ayırıp çalışmağa gönderin.»

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah) buyurur: «Allahü teâlâ bir kuluna, nefsini aşağılamak izzetinden, şerefinden büyük bir şeref vermedi. Ve yine Allahü teâlâ bir kuluna nefsini kötülemek ve aşağılamaktan men'eden, alıkoyan aşağılıktan büyük aşağılık vermedi.»

İbrâhîm-i Havâs (rahımehullah) buyurur: «Beni korkutmak için saldıran her şey'i, mücâhede ile yendim.»

Muhammed bin Fadl (rahımehullah): «Rahat, ancak nefsin emel ve emniyyetinden kurtulmaktır» buyurdu.

Mansûr bin Abdullah (rahımehullah): «Ebû Alî Rudbârî'den (kuddise sirruh) duydum. Buyurdu ki, ben âfet ve helâke, üç şeyden düştüm: Yaratılıştan olan hastalık, âdetlere uymak ve fesâd sohbetiyle» dediğini duyduğumda:

— Yaratılıştaki hastalık nedir? dedim.

— «Haram yemektir» dedi.

— Âdetlere uymak nedir? dedim.

«Kötü bakış, harâm olan [ya'nî nâmahrem olan] kadınlara, kızlara bakmak ve onlardan faidelenmek ve gıybettir» dedi.

— Fesad sohbet nedir? dediğimde:

— «Nefisde meydana gelen her iştiha ve arzûya uymaktır» dedi.

Nasr İyâdî (rahımehullah): «Senin siccîn ve mahbûsun nefsindir. Sen ondan çıktığın zaman, dâima rahat olursun» dedi.

Ebû Hasan-ı Varrak (rahımehullah): «İlk zamanlarımızda Ebû Osman mescidinde bizim en büyük işimiz, bize vâkı' olan keşflerle, fakirleri kendimize tercîh etmek, belli para üzerine gecelemeyip, onu fukarâya vermek ve bize fenâlıkta bulunan kimseden nefsimiz için intikam almağa kalkışmayıp, onu ma'zur tutarak, ona tevâzu' göstermek, kalblerimizde bir kimseden hakâret vâkı' olunca, bu hakârete bakmayıp, onun hizmetinde bulunmak idi. Avâmın mücâhedesi, amelleri, ibâdetleri yerine getirmektir. Havassın [seçilmişlerin] mücâhedesi ise, halleri tasfiyede, açlık, susuzluk ve uykusuzluğun mihnet ve meşakkatleri kolay gelmektir. Kötü huyların, fenâ ahlâkın ilâcı ise güç ve zordur» dedi.

Nefsin övülmesini, iyilikle anılmağı ve insanların medhetmesini kendine çekmek, dâvet edilmeği istemek, nefsin âfetlerindendir. Bâzan nefsin ağır ibâdetleri üzerine alması, beyân olunan halleri kendine çekmeğe sebeb olur da, riyâ ve nifak kendisini kaplar. Bunun alâmet ve işâreti, övme ve medhetme kesildiğinde, insanların kendini ayıblama ve ona dil uzatmağa başlamalarında gevşeklik ve zayıflık hâline dönmesidir. Senin nefsinin âfetleri ve şirki ve yalancılığı, ancak iddia ettiği yerde imtihan zamanında ve darıltıldığında anlaşılır. Çünkü nefis, kendisi korkmadığı halde, korkanların sözü ile konuşur. Kendisinin korkar ve huşu' eder olduğunu iddia eder. Sen ise korku yerlerinde ona aykırı bulunup da ondan hüccet, delil istediğin zaman, A'raf sûresi, doksandokuzuncu: **«Allahü teâlâ'nın mekrinden kimse emîn olmaz, ancak ziyân ve hüsranda olanlar emîn olur»** âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, onu emîn bulursun. Kendisinde korku ve dehşetten asla bir eser bulunmadığını anlarsın. Nefis, takvâ ile imtihan olunmadıkça, iyilerin ve sâlihlerin sözlerini söyler. Kendinin de onlardan olduğunu iddia eder. Sen onu takvâ şartı ile istediğin zaman onu müşrik, mürâî ve ucub edici, kendini beğenici bulursun. Nefis, âriflerin sıfatları ile sıfatlandığını, kendisinin âriflerden [ma'rifet sâhiblerinden] olduğunu söyler, sen ise imtihana çekip delil istediğin zaman, onu yalancı bulursun. Nefis ihlâsla denenmezse, kendini yakîn sâhiblerinden sayar. Nefis, kızgınlık zamanında, istediğine muhalefet edilmezse, kendini tevâzu' sâhiblerinden düşünür. Ve yine bunlar gibi nefis, aşağılık ve ahmaklıkla cömerdlik, kerem, îsar, bezl, insanlara ihtiyaçsızlık, fütüvvet, mürüvvet ve bunlara benzer evliyâ ve ebdallerin güzel ahlâk ve huylarının kendinde bulunduğunu iddia eder. Sen bunlarla onu imtihana çektiğinde, Nûn sûresi otuzdokuzuncu: **«Kâfirlerin amelleri yazın sahrâdaki serap gibidir. Susuz kimseler onu su zannederler. Ona yaklaşınca bir şey bulamazlar»** âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, bunların hiç birini onda bulamazsın. Onun su sandığının, asılsız serab olduğunu anlarsın. Kendinde sıdk ve ihlâs olsa, özünün eri olsa idi,

kendisine asla zarar ve fayda veremiyen insanlar için, riyâ, gösteriş ve nifak ile süslenmez, kendini böyle göstermezdi. Ve imtihan esnâsında işlerinin doğruluğu elbette ortaya çıkardı. Sözü, iş ve ameline uyardı.

Ebû Hafas (rahımehullah): «Nefsin her hâli zulmettir. Onun mumu, kandili ve ışığı ihlâsdır ve tevfîkdir. Bir kimse kalbinde Rabbinden tevfîk ile bulunmağı istemese, her halde zulmette olur» buyurdu.

Ebû Osman (rahımehullah): «Nefsinden bir şey'i beğenen kimse [bu işim çok iyidir diyen kimse], kendinin ayıbını görmez. Kendi ayıbını ancak, herhalde, her zaman nefsini töhmet altında tutan kimse görür» buyurdu.

Ebû Hafas (rahımehullah): «İnsanların en çabuk helâk olanı kendi ayıbını bilmiyen kimsedir» dedi.

Sırr-ı Sekatî (kuddise sirruh): «Siz zengin komşudan, çarşılardaki okuyuculardan, âdetlere uyan âlimlerden uzak durunuz» buyurdu.

Zinnûn-i Mısrî (kuddise sirruh): «İnsanlara fesad, bozukluk ancak altı şeyden gelir :

1 — Âhiret ilimlerine niyyetin zaif olması,

2 — İnsanların bedenlerinin nefsin şehvetlerinin esîri olması,

3 — Ölüm yakın iken tûl-i emelin, ya'nî uzun emellerin bulunması,

4 — Kulların mahlûk olan rızâlarını, kendilerini yaratanın rızâsına tercih etmeleri,

5 — İnsanların nefis ve hevâlarına uyup, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) sünnetine uymamaları,

6 — Selef-i sâlihînin ve din büyüklerinin küçük zellelerini delil gösterip, onların pek çok fazîlet, üstünlük ve menkıbelerini örtmeleridir.» [İbn-i Teymiyye gibi]. buyurdu.

MÜCÂHEDEDE ESAS OLAN ŞEYLER

Mücâhedede esas olan, nefsin arzûlarına uymayıp, ona muhalefet etmek, onu alışkanlıklarından, şehvet ve lezzetlerinden kesmek ve her zaman nefsi, arzûsunun hilâfına götürmektir. Bunun için, nefsin şehvetlere dalınca, onu takvâ gemi ve Allah korkusu dizgini ile zaptetmen, ona hâkim olman, onu emrin altına alman lâzımdır. Nefis, tâate kalkmada, ibâdete uygun olmada serkeşlik ederse, onu, korku ve arzûsuna uymamak ve isteklerini vermemek kamçıları ile döverek tâat ve ibâdet tarafına sürmek muhakkak lâzımdır.

MÜCÂHEDE ANCAK MURÂKABE İLE TAMAM OLUR

Mücâhede ancak murâkabe ile tamam olur. Murâkabe Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem), Cebrâil aleyhisselâmın; ihsân nedir, sorduğunda, işâret buyurdukları: **«İhsân, Allahü teâlâ'yı görür gibi ibâdet et-**

mendir. Zîra sen onu görmüyorsan, o seni görüyor» hadîs-i şerîfidir. Çünkü murâkabe Allahü teâlâ'nın kendisini bildiğini ve her hâlini Allahü teâlâ'nın ilminin kapladığını bilmesidir. Kulun her zaman bu ilim ve amel üzere bulunması Rabbi için MURAKABEsidir. Şu halde her iyiliğin aslı ve esâsıdır. Kulun bu dereceye kavuşması: **«Hesâba çekilmeden önce kendinizi hesâba çekiniz»** kelâmı gereğince, nefsini hesâba çektikten, hâlini düzeltmesinden, doğru yola girmesinden ve devâmından, Allahü teâlâ'nın huzûrunda kalbini gözetip ihsandan ve sayılı nefeslerini Allahü teâlâ ile bulundurmaktan sonra olur. Bu durumda kul, Allahü teâlâ'nın kendisini kontrol ettiğini gördüğünü, kalbine yakın, hallerini bilen, sözlerini duyan olduğunu bilir. Bunun gibi mücâhede dört hasleti bilmekle tamam olur :

1 — Allahü teâlâ'yı tanımak,
2 — Allahü teâlâ'nın düşmanı olan şeytanı tanımak,
3 — Kötülükle emreden nefsi tanımak,
4 — Allahü teâlâ için olan ameli tanımaktır. Zîra bir insan, pek çok zaman uğraşarak, meşakkatle ibâdet ederek yaşasa, halbuki bu dört hasleti bilmese, bunlarla amel eylemese, ibâdetinin faydası olmayıp câhillik üzere bulunmuş olur. Gideceği yer Cehennem olur. Ancak Allahü teâlâ onu fadl ve kerem ve rahmeti ile yarlıgarsa kurtulur.

ALLAHÜ TEÂLÂYI TANIMAK : Kul, kalbiyle Allahü teâlâ'nın, kendisine yakîn olduğunu ve Allahü teâlâ'nın kuvvet ve kudretinin kendi üzerinde cârî ve vâkı' bulunduğunu, Allahü teâlâ'nın Rakîb, Hafîz, Mâcid, Vâcid, Âlî ve Ganî olduğunu, mülkünde eşi ve ortağı bulunmadığını, va'd ettiğinde sâdık, buyurduğunu yapar olduğunu, kendisine yapılan tazarru' ve yalvarmalarda zengin bulunduğunu, kul için yerine getireceği va'd ve vaîdler olduğunu, insanların Allahü teâlâ'ya dönecekleri bir makam bulunduğunu, kendisi için benzeri görülmemiş ıkab olduğunu, Allahü teâlâ'nın Kâfî, Rahîm, Vedûd, Semi' ve Alîm olduğunu, Er-Rahmân sûresi yirmidokuzuncu âyetinde bildirildiği gibi, her an irâdesi gereğince kudretini icrâ etmekte olup zât-ı ecelli a'lâsını bir şân ve hâl, diğer hâl ve şândan meşgul kılmadığını, gizli ve en gizlileri, gönüllerden, kalblerden geçenleri, vesvese, himmet, arzû, istek, şeytanın aldatmasını, iğvasını ve insanın gönlünden geçen her şey'i, bunların üstünde ve altında bulunan, ince, en ince olup bilinmeyen, yüksek olup anlatılamayan şeyleri tam olarak, olduğu gibi bildiğini, Allahü teâlânın Azîz ve Hakîm olduğunu kalbi ile bilmektir. Bu konu ile ilgili mes'eleleri daha önce anlattık. Bunlar kulun kalbinde kuvvetli olarak ilm-i yakîn ve faydalı amel olarak yerleşince, onun her uzvuna, her mafsalına, her damarına ve her kılına, hattâ derisine işleyip, onlara da yerleşir. Aynı zamanda Allahü teâlâ'nın kendisini gördüğünü, hallerini bildiğini, hiçbir şey'in Allahü teâlâ'nın bil-

mesinin dışında kalmadığını ve Allahü teâlâ Mü'minûn sûresi yirmiüçüncü âyetinde bildirildiği gibi, onu yaratıp, yaratılışını güzel ve onu en güzel şekilde tasvîr ettiğini yakînen anlar. Bunların hepsi kalbinde kuvvetleşir. Onunla azmi, niyyeti, kasdı düzgün ve aklı daha olgun olur ve böylece ma'rifete kavuşur. Hüccet ve delil olur. Yüksek ve şerefli bir makama ulaşır. Kalbini ve âzalarını muhafaza eder. Mâsivâ ile meşgul olmaktan kesilir. Allahü teâlâ'nın satvetinden çekinip, yakınlık sebebiyle Allahü teâlâ'dan hicab ve hayâsından ötürü, Allah korkusu kalbinden asla ayrılmaz. İrâde ve himmet de ondan düşmez.

ŞEYTANI TANIMAK: Şeytan, Allahü teâlâ'nın düşmanıdır. Allahü teâlâ tâat ve günahda, gizli ve açıkta onunla mücâhede ve muharebeyi emreylemiş, Iblisin Allahü teâlâ'ya, kulu ve peygamberine ve yeryüzünde halîfesi Âdem aleyhisselâma düşmanlık ettiğini, Âdem aleyhisselâmın zürriyyeti hakkındaki kasd ve zararını bildirmiş, onu kendilerinin düşmanı olduğunu haber vermiş ve onu düşman tutmalarını tenbih ederek Fâtır sûresi altıncı âyetinde: **«Şeytan sizin eski düşmanınızdır, onu düşman tutup, ondan kaçınız»** buyurmuştur. İnsanlar uyuduğu zaman şeytan uyumaz. İnsanlar gâfil iken, şeytan gâfil olmaz. İnsanlar uyanıklığında ve uykuda iken bir şey'i unuttuklarında, şeytan onu unutmaz. İnsan oğlunun helâki için var kuvveti ile çalışıp aldatma ve kandırma ve doğru yoldan ayırmaktan hiç boş kalmaz. Bunları yapmada asla kusur etmez. İnsan iyilik ve kötülüklerinde şeytanın onu avlayacağı, tuzağa düşüreceği vâsıta ve âletleri o kadar çoktur ki, çok aldanmış ve gâfil âbidler onu bilmez. Şeytanın maksadı ve arzûsu, insanı günâha sokmak, kendini beğenmeğe götürmek ve riyâya düşürmek değil, belki esas maksadı, kendisi Cehenneme atılacağı zaman, onları da beraberinde götürmektir. Nitekim Allahü teâlâ, yukarıda âyet-i kerîmenin sonunda: **«Şeytan kendine uyanları nefse uymağa ve dünyaya gönül bağlamağa çağırıp Cehennem ehlinden olmalarını ister»** buyuruyor. İşte kul şeytanı böyle tanıdığında, kul için doğru ve yanlışta gâfil olmadan, yanlışlık yapmadan, onu bilmeği kalbine lüzumlu görmelidir. Dışta ve içte, açıkta ve gizlilikte onunla en şiddetli muharebe ve mücâhede ile cihâd etmelidir. İyilik ve kötülükten şeytanın çağırdığı her şeyde şeytan ile muharebe ve mücâhedede elinden geldiği kadar çalışıp, hiç kusûr etmemelidir. Her hareketinde kendisine yardımcı olsun diye Allahü teâlâ'ya yalvarmalıdır. Allahü teâlâ'ya, muhtaç olduğunu arz etmelidir. Zîra şeytanın şerrinden kurtulmak, ancak Allahü teâlâ'nın kuvvet ve hareket vermesi iledir. Ağlıyarak, sızlıyarak Allahü teâlâ'dan yardım istemelidir. Tenha ve kalabalıkta, gece ve gündüzde gizli ve âşikâr onunla mücâhede etmelidir. Şeytanı yenmesi için de Allahü teâlâ'dan yardım istemelidir. Hattâ şeytan, sâhibinin düşmanı olduğundan, kul kendisine Allahü teâlâ tarafından yar-

dım ihsân olunacağını bilmesiyle, gözüne şeytan ile çarpışması basit ve kolay görünmelidir.

Allahü teâlâ'nın yaratıkları içerisinde, en önce Allahü teâlâ'nın emrine muhalefet edip, âsî olan İblisdir. İblis, ya'nî şeytan peygamber ve sıddîklardan Allahü teâlâ'nın evliyâsına ve bütün kullarından seçkinlerine düşmanlık etmiştir. Kul için lâyık olan: **«Küçük harbden büyük harbe döndük»** hadîs-i şerîfi gereğince, kendisinin büyük cihadda olduğunu Allahü teâlâ'ya yakınlıkta ve şerefi anlatılmaz bir makamda bulunduğunu bilmelidir. Bunun için cihad ve mücâhedede sebât gösterip âcizlik göstermemelidir. Zîra kul bu hususta âcizlik veya gevşeklik gösterirse Rabbine âsî olur ve Cehenneme girer. Allahü teâlâ'nın gadabı onun üzerine olur. Allahü teâlâ'nın düşmanına kendinden emniyyet vermiş olur. Şeytanın kul hakkındaki kasd ve irâdesinin sonu ancak Allahü teâlâ'ya küfürdür. [Ya'nî kulun küfrüne sebeb olur]. Zîra şeytanın kulu bir halden diğer bir hâle geçirmesi, Allahü teâlâ'nın kula gadab etmesi, kul kendine güvenip helâk olması ve şeytanla beraber Cehenneme girmek içindir. Bu yüzdendir ki, kul için şeytandan daha zararlı ve korkunç bir mahlûk yoktur. Ondan sakınmalıdır. Dâima uyanık olmalıdır. Ondan emîn olmamalıdır. Zîra ondan emîn olmak helâk olmaktır. Onun şer ve aldatmasından vesvese ve saptırmasından kurtuluş ise, ancak Allahü teâlâ'nın fadl ve rahmetine bağlıdır. Allahü teâlâ bizi ve bütün müslimanları İblis'in ve askerinin şerrinden korusun. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm.

NEFS-İ EMMÂREYİ TANIMAK: Ya'nî yaratılışında bâtıl ve şehvetler ile lezzetlenmek ve çeşit çeşit yasaklara yaklaşmak isteyen ve insanlara ancak kötülük ve günah işlemeyi emreden nefsi tanımak, Yûsuf sûresi elliüçüncü: **«Nefis elbette günahları, kötülükleri emredicidir»** âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, kulun onu ancak kötü ve çirkin şeyleri emr ettiğini, hasîs ve zelîl ve aşağı olduğunu bilmesi ve öyle bildirmesi ve Allahü teâlâ'nın emri üzere onunla mücâhede ve mukavemete kalkmasıdır. Nitekim hadîs-i şerîfde nefsin, şeytandan daha çok, kula düşman olduğu bildirilmiştir. Çünkü şeytanın kul üzerine kuvvet, zafer ve galebesi nefis ile olmaktadır. Nefsin şeytandan aldığı kötülük ve aldatma sebebiyledir. Şeytan nefsin tabiat, şehvet ve hevâsını insanı hangi yola çağırdığını ve ne ile emreylediğini bilir. Nefsin yaratılışı zaif, tamaı ise kuvvetlidir. Nefis, çok harîs, çok müddeî, Hakkın tâat ve inkıyâdından hâricdir. Nefsin korkusu emniyyet, ricâsı eminlik, emniyyet ve sıdkı yalan, dâvası bâtıldır. Ondan meydana gelen herşey kibir ve gururdur. Nefsin asla övülen makbûl bir işi ve haklı bir dâvası yoktur. Bunun için nefsden meydana gelen her şey, kulu mağrur etmemeli, aldatmamalı, nefsin emel ve emniyetine aldanıp kapılmamalıdır. Nefsin bağları çözülürse, bütün bütün elden çıkıp taşkınlık yapar. Dizginleri elden çıkarılır ise,

serkeşliği ve başbuğluğu sebebi ile sâhîbini yener. Her istediği kendisine verilirse, sâhibini helâk eder. Hesâba çekilmesinden gâfil olunursa, itâattan çıkar. Ona muhalefetten âciz kalınırsa, sâhibini boğar ve telef eder. Arzûsuna uyulur, yaratılışına uygun ve tatlı gelen şey'e meyl edilirse, sâhibini Cehenneme götürür.

Nefsin asılsız, hakîkatsiz dâvaları vardır. O aslâ iyiliğe dönmez. Nefis, baş belâ, kötülük ma'deni, şeytan hazînesi ve her kötülük için merce' ve yerdir. Nefsi, onu yaratan Allahü teâlâ'dan başka kimse bilmez. Nefis, Allahü teâlâ'nın bildirdiği gibidir ki, onun korku dediği şey emniyyet, doğru dediği şey yalandır. İhlâs dediği riyâ ve ucubdur. Meydana gelen büyük belâlar onun sebebiyledir. Bunun için insanın onu dâima hesâba çekmesi, kontrol ve nezâret altında tutması, istediği şeylerde ona uymaması, onunla mücâdele eylemesi lâzım ve elzemdir. Çünkü onun isteklerinde hak yoktur. Ancak helâke gidicidir. Onda anlatılacak bozuk haller pek çoktur. Nefis, İblisin hazînesi, âleti, yârı, arkadaşı ve sır mahremidir. İnsan nefsin sıfatlarını bilince, nefsi tanımış olur. Bu zaman nefis zaif ve zelîl olur. İnsan nefsi yardım ve tevfîk ile yener. İnsanda bildirilen üç haslet bulununca, bunlar için Allahü teâlâ'dan yardım istemeli, gâfil bulunmamalı, nefse uymamalıdır. Zîra insan, nefsini terbiye etmeye ve onun arzûlarına uymamaya kuvvet bulunca, Allahü teâlâ dilerse, bütün hasletlere muvaffak olur.

Kul her işinde Allahü teâlâya azîmetle amele uğraşmalı, bunların hepsinde Allahü teâlâ'dan başkasına yönelmemelidir. Zîra kul, bunlarda başkasına meyl ederse, Allahü teâlâ onu hayra, iyiliğe muvaffak kılmayıp, işlerinde onu nefsine bırakır. O anda ziyân ve felâket vâdisine düşer. Bu halde kul için lâyık olan, bunların hepsinde Allahü teâlâ'dan yardım istemeli, emir ve yasaklarda Allahü teâlâ'nın rızâsını gözetmeli, bütün bunlarla Allahü teâlâ'dan başka hiç kimseyi murâd etmemelidir. Kul bunları böyle yapınca, Allahü teâlâ onu irşâd eder ve onu hayra muvaffak kılar. Onu sever. Onu kötülükten ve aşağı şeylerden korur. Onu, Allah âlimlerini, velîleri gizlediği gibi gizler. Onu hıfz, emân ve ismeti altında tutar.

ALLAHÜ TEÂLÂ İÇİN AMELİ TANIMAK : Allahü teâlâ'nın, kendisine bir takım işleri emir ve bir kısım şeyleri de yasak ettiğini kulun bilmesidir. Allahü teâlâ'nın yapmasını emreylediği şeylere **Tâat**, yasak ettikleri ise **Ma'sıyyet**, ya'nî günahdır. Allahü teâlâ gerek emrinin yapılmasında, gerek yasaklarından sakınmada kula ihlâs üzere olmayı Kur'ân-ı kerîm ve sünnet-i seniyyenin yolundan gitmeyi, hidâyet ve doğru yolu istemeyi emreylemiştir. Bunun için her işi yaparken, kulun kalbinde Allahü teâlâ'dan gayrisi olmamalıdır. Kul görünen günahları terkedip, gizli ve kalbe âid günahlardan sakınmayanlardan da olmamalıdır. Çünkü kalbe âid ve görünmeyen günahlar, günahların aslı ve anasıdır. Çünkü Al-

lahü teâlâ âşikâr günahları terkedip, kalbe âid günahları terketmeyenlere mağfireti va'detmedi. Bunun için kul, bozuk niyyet ve sakat irâde ile zâhirî ibâdetlerle uğraşmamalıdır. Bu halde onun tâatinin hepsi, günaha döner de, bedenin zahmeti, arzûların azlığı, şehvet ve lezzetleri terkle berâber, dünya ve âhiret cezâsına çarpılır. Dünya ve âhirette zarar eder. Ancak tâatini ihlâs, takvâ ve vera' ile niyyetini sıdk ile süslemeli, irâdesini muhasebe ile korumalıdır. Kulun kasdı, doğru niyyeti istemek, azmi de söz, hareket ve hallerinin hepsinde tâate ve günahlardan yüz çevirmeğe başlayıp, ihlâs ve tevhîdi istemesidir.

Böylece ameli tanımak elde edildiği gibi, niyyeti tanımak, bilmek de sâbit olur. Kul için lâyık olan şeytanın onu aldatmasından, tuzağına düşürmesinden, hile ve aldatmasına tutkun eylemesinden sakınmalıdır. Çünkü şeytanın, kulların kalbinde yayılmış, açılmış bir takım âlet ve vâsıtaları, leziz kutuları vardır. Câhil onu nûr ve yakîn zanneder. Halbuki onlar şübhe ve zulmettirler. İblis kula tâatten yüz kapı açar, onun ile kulu en aşağı dereceye düşürmek, onunla amelini mahvetmek ister. Kaçının! Sakının! Çok sakının!

Ey mü'min! Sen onun tuzak ve çeşit çeşit hile ve desiselerinden çok sakın! İnsan Kur'ân-ı kerîm'i öğrendiği gibi, şeytanın hilelerini de öğrenebilirse öğrenmelidir. Allahü teâlâ kula böyle emreylemiştir. Bunun için kul günahtan sakındığı gibi, Hakka tâatte de şeytanın aldatma ve hîlelerinden kaçınmalıdır. Eğer kulun kalbine birşey gelirse, yâhud nefsi onu bir şey'e çağırır veya bir şekilde tahrîk ederse, hakîkatini bilmek, ilmi olmadan o işte acele etmeyip, dikkatli davranmalı, mecbûren âlimlere başvurmalı, Allahü teâlâ'yı emir ve yasaklarını bilen fakîhler ile bir arada bulunmalıdır. Böylece fakîhler onlara doğru yolu göstermelidir. Kalbine gelen şey'i kendilerine bildirmelidir. Kulun Allah için hâlis olan ameli bilmeden, çok nemaz kılmak, oruç tutmak ve çok nâfile ibâdetler yapmaya aldanmaması lâzımdır. Kul, kendi fi'lini, nefsini, Rabbini ve düşmanını tanımakla berâber görürse, fi'li düzgün ve sahîh olur. Bu halde kul ilim ve fıkha vâris olur.

Yukarıda bildirilen dört hasleti bilmek ele geçince, o kula güzel ahlâkın hepsi verilir. Aklı sahîh, ilmi sâbit, hilmi ziyâde olup, kendisi Allah ile görür. Allah ile konuşur, Allah ile alır, Allah ile verir. Allahü teâlâ'nın evliyâ ve asfiyâ zümresinde olur.

MÜCÂHİDLERİN ON HASLETİ

Mücâhede, muhasebe ve ülü'l-azm sâhibi olanlar, kendilerinde tecrübe eyledikleri on hasletle yüksek makamlara ulaştılar.

1 — İster doğru, ister yalan, ister kasden, ister yanlışlıkla Allahü teâlâ'ya and vermemeli, yemin etmemelidir. Dilini yemîn etmemeğe alış-

tırmalıdır. Kul yemîn etmemeyi, nefsinde âdet edindiğinde, Allahü teâlâ ona bir kapı açar. Bunun ışığında yemin etmemenin kalbindeki faydası, derecesindeki üstünlüğü, azm, kasd ve görüşünde kuvveti, arkadaşlar yanında medhi, komşuları yanında kerâmet ve iyiliği bilinir. İnsanlar arasında heybetli ve muhterem olur.

2 — İster şaka, ister ciddî olarak yalandan sakınmaktır. Zîra yalan söylemekten sakınmayı dil âdet edince, Allahü teâlâ, bununla kulun sadrını genişletir. İlmini saflaştırır. O kimse sanki yalanı bilmez olur. Başkasından yalan duyunca, kendi kendine onu ayıblar. Yalan söyleyene yalan söylememesi için düâ etmek sevabdır.

3 — Belli ve açık bir özrü olmadığı ve verdiği sözü yerine getirmeye gücü yettiği halde, sözünde durmamaktan kaçınmaktır. Çünkü sözünde durmamak, yalan sınıfındandır. Kul, verdiği sözden dönmekten sakınıp, sözünü tuttuğunda, cömertlik kapısı, hayâ penceresi açılır, sâdıklar tarafından sevilip, Allahü teâlâ'nın katında derecesi yüksek olur.

4 — Mahlûkattan birine lâ'net ve insanlara eziyyet etmekten sakınmaktır. Zîra lânet ve ezâdan sakınmak, iyilerin ve sâdıkların ahlâkındandır. Böyle olan kimse Allahü teâlâ'nın muhafazasında bulunup, sonu güzel olur ve Allahü teâlâ'nın katında yüksek derecelere kavuşur. Allahü teâlâ onu helâk olmaktan korur. İnsanlar tarafından gelecek belâdan onu saklar. Onu kullarına rahmet ve zâtına yakın olmakla şereflendirir.

5 — Kendisine zulmedilse de, insanlardan birine beddüâ etmekten sakınmaktır. Gerek söz, gerek hareket ile karşılıkta bulunmayıp, Allahü teâlâ için sabır etmek, katlanmaktır. Çünkü bu haslet, sâhibini yüksek derecelere kavuşturur. Bu hasletin sâhibi dünya ve âhirette yüksek makamlara, şerefli derecelere kavuşur. Yakın veyâ uzak insanlar tarafından sevilir.

6 — Ehl-i kıbleden bir kimseye şirk, küfür ve nifâk ile aslâ şâhidlik etmemektir. Çünkü bu hal, rahmete yakındır. Yüksek derecelere kavuşturur. Allahü teâlâ'nın ilmine kavuşmaktan ve Allahü teâlâ'nın gadabına uğramaktan uzak, Hakkın rızâ ve rahmetine yakındır (40).

7 — Kalbden veya dıştan bir günah işlememek, haramdan korunmak ve bütün uzuvları günahdan alıkoymaktır. Zîra bu hal, âhiret iyiliklerinden hazırlanacak sevab ile beraber dünyada kalb ve âzalar için en güzel amellerdendir. Allahü teâlâ hepimize bu güzel haslet ile amel etmemizi ihsân buyursun ve gönüllerimizden şehvetlerimizi çıkarsın.

8 — Az ve çok kendine lâzım olan yiyeceğini insanlara yüklemekten sakınmaktır. Gerek ona muhtaç olan, gerekse olmayan insanların

---

(40) Zararı kendilerine olanlar için böyle olup, bid'at ve bozuk itikad sâhiblerini, Ahmedîleri, Vehhâbîleri duyurmak, böylece ehl-i sünnette olanları bozuk itikad ve küfre düşmekten korumak için bunları bildirmek, duyurmak lâzımdır.

hepsine yük olmaktan sakınmaktır. Çünkü ibâdet edenlerin şeref ve izzetinin tamam olması ve takvâ sâhiblerinin üstünlüğü bu haldedir. Böyle olan kimse emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmaya kuvvet bulur. Halkın hepsi onun yanında, hakda bir derecede eşit olur. Bunun için böyle olanı, Allahü teâlâ fenâ ve yakîn derecesine, zât-ı ecell ve a'lâsına güvenmeğe götürür. Kendisi, mü'minlerin şerefinin ve müttakîlerin kıymetinin bu kapıda olduğunu, bu kapının ihlâsa en yakın kapı olduğunu kesinlikle anlar.

9 — İnsanlara tama' etmeyip, insanların elinde bulunan şey'in onlarda olmamasını istememelidir. Çünkü en büyük izzet ve hâlis zenginlik, azîm mülk, yüksek iftikar, doğru yakîn, faydalı tevekkül bu haldedir. Bu kapı Allahü teâlâ'ya güvenme kapılarından bir kapıdır. Ve ancak bu hal ile vera'a kavuşulur. İbâdet bununla olgun olur. Bu hâl, kendini Allahü teâlâ'ya verenlerin hâlidir.

10 — Tevâzu'dur. Tevâzu' ile, ya'nî alçak gönüllü olmakla, sâhibinin derecesi yüksek, şerefi sağlam, kadr ü kıymeti âli, Allahü teâlâ ve insanlar yanında izzet ve yüksekliği tam ve olgun olur. Dünyâ ve âhiret işlerinden dilediğini yapar. Bu haslet, tâatın, ya'nî iyiliklerin tümünün esası ve üstünüdür. Bu haslet sebebi ile kul, sıkıntılı ve geniş zamanda Allahü teâlâ'dan râzı olan sâlihlerin yanlarında bulunur. Bu haslet takvâyı olgunlaştırır. Tevâzu', insanın rastladığı herkesi kendinden üstün görmesi, o kimsenin Allahü teâlâ katında benden hayırlı, derecesi benden yüksek olabilir demesidir. Karşılaştığı kimse küçük ise, Allahü teâlâya âsî olmadı, bense isyân ettim, şübhesiz o benden iyidir demelidir. Karşılaştığı yaşlı ise, benden önce ve daha çok ibâdet etmiştir, benden iyidir demelidir. Âlimle karşılaşırsa, benim erişemediğim makama erişti, benim kavuşamadığım şey'e kavuştu, benim bilmediğimi bildi, yaptıklarını ilim ile yaptı, bu da benden iyidir, demelidir. Rastladığı câhil ise, Allahü teâlâya câhil olduğu için isyân etti, ben ise bile bile isyân ediyorum; onun sonunun ne olacağını ve benim âkıbetimin nasıl olacağını bilmiyorum demelidir. Kâfirle karşılaşırsa, bir gün müsliman olur da, sonu hayırlı amel üzere olur, benim ise kötülük, küfür yapıp, fena amelle gitmem olabilir demelidir.

Bir kimse bu şekilde tevâzu' üzere bulunursa, Allahü teâlâ onu sıkıntılardan kurtarır. Allah için nasîhat edenler derecesine kavuşturur. Yezdân ve Rahmân'ın dostlarından olur. Halbuki o kimse, bundan önce Allahü teâlâ'nın düşmanı olan İblis'in düşmanı idi. Bununla beraber kibir yolunu bırakmış, ucub ipini kesmiş, kendini yüksek görmeyi terketmiş, din, dünya ve âhiret işlerinde kendinden izzet ve şeref görmekten sakınmış olur. Bu hâl ise ibâdetin özü ve hâlisi, zâhidlerin şerefinin sonudur. İşte tevâzu'dan üstün bir şey yoktur. Bununla beraber dili insanlardan bahsetmez. Herhalde isyân ve kibir kalbinden çıkar. Gizli ve âsikârda dili

veya irâdesi olur. İnsanlar nasîhat hususunda, onun yanında bir olur. Çünkü Allahü teâlâ'nın kullarından birini kötü hâl ile anan, yâhud bir işten dolayı ayıblıyan, yâhud bir başkasının kendi yanında kötü olarak anılmasını seven, yâhud yanında bir kimse kötülendiği zaman kalbi şâd olan kimse, nasîhat edicilerden olamaz. Bu haller âbidler ve zâhidler için âfet ve helâklerini gerektiren hallerdir. Ancak bunlardan, Allahü teâlâ'nın merhamet ederek dilini ve kalbini koruduğu kimseler kurtulur.

TEVEKKÜL

Tevekkülde esas, Allahü teâlâ'nın Talâk sûresi üçüncü: **«Allahü teâlâ'ya tevekkül edene, Allahü teâlâ yetişir»**, Mâide sûresi, yirmiüçüncü: **«Eğer Allahü teâlâ'nın va'dine îmân ederseniz, tevekkül ediniz»** âyet-i kerîmeleridir.

Abdullah bin Mes'ûd (radıyallahü anh) der ki, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Allahü teâlâ bana bütün ümmetimi gösterdi. Dağları, sahrâları doldurmuş olduklarını gördüm. Bu kadar çok olduklarına şaşırdım. Ümmetinin bu kadar çokluğuna râzı oldun mu dediler. Evet râzı oldum dedim. Bunlardan hesabsız yetmiş bin kişi Cennete girer. Onlar işlerinde acele etmezler. İşlerine fal, büyü, dağlamak karıştırmayıp, Allah'tan başkasına tevekkül ve itimad etmeyenlerdir buyurdu.»** Dinleyenler arasında Ukâşe (radıyallahü anh) ayağa kalkıp, yâ Resûlâllah! Düâ buyur da, onlardan olayım deyince: **«Yâ Rabbi, bunu onlardan eyle!»** buyurdu. Biri daha kalkıp, aynı düâyı isteyince: **«Ukâşe senden çabuk davrandı»** buyurdu.

Tevekkülün hakikati, işleri, Allahü teâlâ'ya ısmarlayıp, istek ve tedbirden kurtulup, ahkâm ve takdîri müşâhede makamına çıkmaktır. Bu halde kul, taksîm için değişme olmadığını, kendisine ayrılan şey'in elinden alınmayacağını, kendisine ayrılmayan şey'e kavuşamayacağını kesin olarak bilip, sâhibinin va'dine inanır. Kendisine ayrılan şey'i sâhibinden alır.

Tevekkül üç derecedir: **Tevekkül, teslim** ve **tefvîz**'dir.

Mütevekkil, ya'nî tevekkül sâhibi, Rabbinin va'dini gözetir. Teslîm sâhibi Rabbinin kendisini bilmesiyle yetinir. Tefvîz sâhibi, Rabbinin hükmüne râzı olur. Bâzıları da tevekkül başlangıçta, teslîm ortada, tefvîz de sondadır dediler. Bâzıları da tevekkül mü'minin sıfatı, teslîm evliyânın sıfatı, tefvîz de muvahhidînin sıfatıdır dediler. Bâzıları da, tevekkül avâmın sıfatı, teslîm havassın sıfatı, tefvîz havass-ı havassın sıfatıdır dediler. Bâzıları da tevekkül peygamberlerin sıfatı, teslîm İbrâhim aleyhisselâmın sıfatı, tefvîz de Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) sıfatıdır dediler.

Gerçek tevekkül İbrâhim aleyhisselâmınkidir. Nemrud'un ateşine

atıldığında Cebrâil aleyhisselâm, yardım niyyeti ile gelip, benden bir isteğin var mı? dediğinde: **«Var, ama senden değil»** buyurdu. Zira o halde, İbrâhim aleyhisselâm kendinden fâni olmuş, kendinden bir eser kalmadığından, ancak Hakkı görüp, ondan başkasını görmedi.

Sehl bin Abdullah (rahımehullah) der ki: «Tevekkülde bu derece, kulun Allahü teâlâ huzûrunda, ölü yıkayıcının elindeki ölü gibi olmasıdır. Yıkayıcı ölüyü dilediği gibi çevirir, döndürür de, onda asla hareket ve tedbir olmaz. Bunun için Allahü teâlâya tevekkül eden kimse, istemez, murâd etmez, red etmez ve eline geçen şey'i saklamaz olmalıdır.

Bazıları da tevekkül, ancak işlerini Hakka ısmarlayıp, olduğu gibi bırakmak ve onun için gam ve keder çekmeyip üzüntüsüz olmaktır dediler.

Hamdûn (rahımehullah), tevekkül, Allahü teâlâya tutunmaktır buyurdu.

İbrâhim-i Havâs (rahımehullah), tevekkülün hakîkati, Allahü teâlâdan başkasından korkmamak ve beklememektir dedi. Bazıları da tevekkül, bugün ele geçeni bugün yemek, yarınki gün için üzülmemektir dediler.

Ebû Alî Rudbârî (rahımehullah) : «Tevekküle riâyet etmek üç derecedir :

1 — Verildiğinde şükretmeli, verilmediğinde sabretmelidir.

2 — Kulun yanında vermek ve vermemek aynı olmalıdır.

3 — Kul, Allahü teâlânın, kendi hakkında ihtiyârını bildiği için, şükürle beraber verilmemenin ona daha sevgili görünmesidir» dedi.

Ca'fer-i Huldî anlatır, İbrâhîm-i Havâs'dan (rahımehullah) bildirilir: Mekke sahrâlarında yolcu idim. Tanımadık bir kimse gördüm. Yanına yaklaşıp, insan mısın, cin misin? dedim. Cin tâifesindenim dedi. Nereye gidiyorsun? dedim. Mekke-i Mükerreme'ye gidiyorum dedi. Azıksız gidiyorsunuz dedim. Evet, öyle gidiyorum. Zira bizde azıksız ve hayvansız, yalnız tevekkül ile yolculuğu ihtiyâr eden vardır dedi. Tevekkül nasıl şeydir? dedim. Tevekkül, Allahü teâlâdan almaktır dedi.

Sehl (rahımehullah) tevekkül, bütün mahlûkatının rızkını hakîkaten verenin kim olduğunu bilmektir. Gök bakır, yer demir gibi, ya'nî gökten yağmur yağmaz, yerden bitki bitmez olsa da, Allahü teâlânın kulunu unutmayıp, üzerine aldığı rızkını verir bilmeyince bir kimsenin tevekkülü sahîh olmaz dedi. Bazıları da, tevekkül, rızkı için Allahü teâlâya âsi olmamaktır, dediler. Bâzıları da tevekkül, kendin için Allahü teâlâdan başka yardımcı, rızkın için ondan gayrı haznedâr, amelin için ondan başka şâhid istememektir dediler.

Cüneyd-i Bağdâdî (kuddise sirruh) : «Tevekkül, bütün varlığınla Allahü teâlâya dönmek ve ondan başkasından kesilmektir» buyurdu.

Nevevî (rahımehullah) : «Tevekkül, tedbirini Allahü teâlânın tedbî-

rinde fânî etmeden, Allahü teâlânın vekil, müdîr ve nasîr olduğuna râzı olmandır. Nitekim Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde: **«Allahü teâlâ vekîl olarak kâfidir»** buyuruyor» dedi. Bazıları da tevekkül, İbrâhim aleyhisselâmın, Cebrâil aleyhisselâmın yardımına bakmayıp, Allahü teâlâ bana yetişir demesi gibi, zaif kulun da Allahü teâlâ bana yetişir demesidir. Behlûl-i Mecnûn'a (rahımehullah) kul ne zaman mütevekkil olur? dendiğinde: «İnsanlar arasında nefsiyle garib, kalbiyle Allahü teâlâya karîb [yakın] olduğu zaman kul, mütevekkil olur» dedi.

Hatem-i Âsem'e (rahımehullah), tevekkül makamında, işinizin esası nedir? dendiğinde: «Dört esas üzerinedir:

1 — Rızkımı bir başkasının yemeyeceğini bildiğim için, elde edilmesi ile uğraşmam.

2 — Ameli bir başkasının yapmayacağını bildiğim için amel ile uğraşırım.

3 — Ölümün âniden geleceğini bildiğimden, ona hazırlanırım.

4 — Her halde Allahü teâlânın beni gördüğünü bildiğimden, her an Allahü teâlâdan utanırım» dedi.

Ebû Mûsâ Delûlî der ki, Abdürrahman bin Yahyâ'ya tevekkülden sordum. Buyurdu ki: «Elini sonuna kadar ejderhanın ağzına soksan, Allah ile bulunduğun halde bir şeyden korkma». Ebû Mûsâ der: Tevekkülden sormak için Bâyezîd-i Bistâmî'nin (kuddise sirruh) evine gidip, kapısını çaldığımda: «Ey Mûsâ, sana Abdürrahman bin Yahyâ'nın verdiği cevab kâfi gelmedi mi ki, tekrar bana sormak istiyorsun» dedi. Efendim, kapıyı açınız dedim. «Beni ziyârete gelseydin, elbette kapıyı sana açardım, cevabı kapıdan al git ki, eğer yataktaki yılan seni ısırmak istese, Allahü teâlâ ile olduğun halde hiç bir şeyden korkma» söyledi. Ebû Mûsâ (rahımehullah) der ki, oradan dönüp Delûlî'nin yanına geldim. Bir sene orada kaldım. Ziyâret için Bâyezîd-i Bistâmî'nin (kuddise sirruh) kapısına gidip, kapıyı çaldım. Bana: «İşte şimdi beni ziyâret için geldin. İçeriye buyur» deyip beni izzet ve hürmetle kabûl etti. Orada bir ay zarfında, hâtırıma gelen her şey'i kendisine sormadan, cevablandırdı. Durum böyle iken, ben ona: «Ey Ebû Yezîd, buradan gitmek isterken, sizden de bir fayda beklerim» dediğimde bana: «Ey Ebû Mûsâ, hakîkaten bilmelisin ki, insanların faydası aslâ bir fayda değildir, dön git» buyurdu. Bu hikmetli sözünü kendime büyük bir fayda bilerek dönüp gittim.

İbn-i Tâvûs Yemânî babası Tâvûs'dan (rahımehullah) şöyle anlatır: Bir gün bir köylü, devesiyle geldi. Devesini çökdürüp bağladı. Sonra başını gökyüzüne kaldırıp, yâ rabbi, şu devemi, üzerindeki yükü ile beraber ben gelinceye kadar sana ısmarladım deyip gitti. Sonra Mescid-i harâma girdi. Köylü Mescid-i harâmdan çıkıp devesini üzerindeki yükü ile alınmış olduğunu görünce, başını yukarı kaldırarak, yâ rabbi, benim

bir şeyim çalınmadı, senin çalındı diye söylendi. Tâvûs der ki, köylü ile bu hâlde dururken, sol eli ile deveyi güden, sağ eli kesilip boynuna asılmış olarak Cebel-i Kabîs dağının başından aşağı inen bir kimse gördük. O kimse doğru o köylünün yanına gelip: «İşte üzerindeki yükü ile beraber, al deveni» dedi. O kimseye hâlinden sordum. Ebû Kabîs dağının başında, boz renkli bir at üzerinde bir kimse karşıma çıkıp, bana: «Ey hırsız, uzat elini» demesi üzerine, ben de elimi uzattım. Elimi bir taş üzerine koyup, yerden bir taş alıp, elimi kırıp boynuma astı ve bana: «Hemen git, hayvanı üstündeki yükü ile berâber o köylüye teslim eyle» dedi.

Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlâya tam tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, size de gönderirdi. Kuşlar sabahları, mideleri boş, aç gider. Akşam mideleri dolmuş, doymuş olarak döner»** buyuruldu.

Muhammed bin Kâ'b'ın İbn-i Abbas'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse insanların kerîmi olmak isterse, takvâ sâhibi olsun; insanların zengini olmak isterse, Allahü teâlânın yed-i kudretinde olan şey'e itimâdı, kendi elinde olan şey'e itimâdından çok olsun»** buyuruldu.

Ömer (radıyallahü anh): «Sen rızkını kendine kolay say, onun için kendini mihnet ve sıkıntılara sokma. Zira mekadır, Allahü teâlânın işidir. Senin için takdîr olunmayan şey, senin eline geçmez. Sana takdîr olunan şey ise, senden kaçar değildir» buyurdu.

Yahyâ bin Muaz (rahımehullah) insan ne zaman mütevekkil olur? diye olunan suâle: «Allahü teâlânın, kendi işlerine vekil ve kefil olduğuna râzı olduğu zaman mütevekkil olur» cevabını vermiştir. Bişr-i Hâfî (rahımehullah): «Onlardan birisi, ben Allahü teâlâya mütevekkilim der. Halbuki yalan söyler. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o kimse Allahü teâlâya tevekkül etmiş olsa idi, Allahü teâlânın onun hakkında işleyeceği şey'e râzı olurdu» dedi.

Ebû Türâb-i Nahşî (rahımehullah): «Tevekkül, kulun bedenini ibâdete vermesi, kalbinin rubûbiyyetle bağlanması ve Hakkın yeterlilik ve vekâleti ile itmi'nanıdır ki, eğer kendisine verilse şükretmeli, verilmezse sabretmelidir» dedi.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah): «Tevekkül, kulun kendi tedbirini terki, hareket ve kuvvetten tamamen çıkmasıdır» dedi. Yine buyurdu: «Tevekkül, erbâbı izâle, eshâbı katı'dır.» Yine buyurdu: «Tevekkül, hırs ve tama'dan kesilmektir. Amma hadîs-i şerîflerle bildirilen çalışıp kazanma için hareket, kulda takdîrin Allahü teâlâdan olduğu iyice bilindikten sonra, kalbin tevekkülünü bozmaz. Zira tevekkülün yeri kalbdir. Tevekkül ise, imânın hakikatini beyândır. Bunun için bir kimse [çalışıp kazanmayı] inkâr etse, sünneti inkâr etmiş olur. Bir kimse tevekkülü inkâr eylese, imânı inkâr eylemiş olur. Sebeblerden birinin zorlaması, an-

cak Allahü teâlânın takdîriyledir. Sebeblerden birinin kolaylığı, ancak Allahü teâlânın kolaylaştırması iledir. Bu halde o kimsenin dışı ve azâları, Allahü teâlânın emri ile hareket edici, kalbi ise Allahü teâlânın va'di için sâkin ve mutmaindir», dedi.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) devesinin sırtında idi. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) yanına bir kimse gelip, yâ Resûlâllah, devemi kendi hâline bırakıp, Allahü teâlâya tevekkül ederim, deyince, Resûlüllah (aleyhisselâm): **«Deveni önce bağla, sonra Allahü teâlâya ısmarla»** buyurduğunu Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bildiriyor.

Bazıları da, tevekkül sâhibi küçük çocuk gibidir. Çocuğun sığınacağı yer, ancak annesinin memesidir. Tevekkül sâhibi de, ancak Allahü teâlâya sığınmalıdır; çünkü yetiştireni, terbiye edeni odur dediler.

GÜZEL AHLÂK

Bunun esası, Allahü teâlânın Kalem sûresi dördüncü: **«Sen en güzel ahlâk üzeresin»** âyet-i kerîmesidir. Bu demektir ki, Ey Habibim, senin ahlâkın o kadar güzeldir ki, sendeki güzel hasletler kimsede yoktur. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlatır: Peygamber efendimize (sallâllahü aleyhi ve âlihi ve sellem): Yâ Resûlâllah, îman bakımından insanların üstünü kimdir? dediler. **«Mü'minin îman bakımından üstünü, ahlâkı daha güzel olanıdır»** buyurdu.

Güzel ahlâk, kulun en üstün vasfıdır. İnsanların cevheri ancak güzel ahlâkla ortaya çıkar. İnsan yaratılış bakımından gizli olup ahlâk bakımından tanınır. Bâzıları da: «Allahü teâlâ peygamberi Hazret-i Muhammed'i (sallâllahü aleyhi ve sellem) sayısız mu'cize ve kerâmet ve fazîletler ile seçip ayırdı, sonra ahlâkı ile övdüğü gibi, başka birşeyle övmeyip, ancak: **Elbette sen en güzel ahlâk üzeresin»** buyurdu dediler. Bâzıları da: «Allahü teâlâ, Resûlüllah'ı ancak güzel ahlâk ile vasfeyledi. Zîra Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), her iki dünyâyı fedâ edip, Allahü teâlâ ile iktifâ eyledi. Çünkü Allahü teâlâ'dan başka hiçbir maksadı yok idi» dediler.

Ebû Harraz (rahımehullah): «Güzel ahlâk, Allahü teâlâ'dan başkasını kasd etmemektir» dedi.

Cüney-i Bağdâdî (rahımehullah) buyurur: «Hâris-i Muhâsebî'den duydum: Biz üç şey'i üç şeyle, ya'nî güzellik ve cemâli korumakla, güzel sözü emânetle, güzel arkadaş ve dostu vefâ ile istedik der idi». Bâzıları da güzel ahlâkın alâmeti eziyyet etmemek ve sıkıntılara katlanmaktır dediler. Hadîs-i şerîfde: **«İnsanlara mallarınız ile gayret, yardım etmezseniz, onlara güler yüzlülükle yardım ediniz»** buyuruldu.

GÜZEL HUYLU OLMAK

Allahü teâlâ ile olan güzel ahlâkın, onun emrini yerine getirmen, yasaklarından kaçınman, herhalde ona itâat etmen, her işinde ona teslîm olmandır. Şirk koşmayıp tevhîd, şübhe etmeyip, va'dini tasdîk etmendir.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah), düşünce ve üzüntüsü çok olan kimdir? denildikte: «Ahlâk bakımından insanların kötüsü, fenâsı ve şerlisidir» buyurdu. Bâzıları da Lukman sûresi yirminci âyet-i kerîmesindeki : **«Allahü teâlâ zâhir ve bâtınınıza ni'metlerini tamam eyledi»** zâhirden maksad, ahlâkın düzeltilmesi, bâtından maksad da ahlâkın sâf edilmesidir demişlerdir.

İbrâhim bin Edhem (rahımehullah), dünyâda hiç sevindiğin zaman oldu mu? diye sorulan süâle: Evet, iki def'a vuku' bulmuştur. Birincisi şöyledir: Bir gün oturuyordum. Bir köpek gelip üzerime bevl etti. İkincisinde de oturuyordum. Bir insan gelip, başıma sille ve tokat vurdu. Onlardan ferahladım» cevabını verdi.

Üveys-i Karnî'yi (rahımehullah), çocuklar görüp taşa tutarlardı, o ise çocuklara: «Eğer muhakkak beni taşlamanız lâzımsa bacağımı yaralayıp, nemaz kılmama engel olmaması için küçük taşlarla taşlayın» diye ricâ ederdi.

Yine derler ki, Ahnef bin Kays (rahımehullah) kendisini döven ve söven bir kimsenin arkasından gider. Söven kabîlesine yaklaşıp durur. Kendisine yaklaşıp: «Ey genç! Gönlünde söylemek istediğin ve söylemediğin şey varsa hepsini söyle de, kavminin sefîhleri işitip sana uymasınlar» diye ricâ etmişti.

Alî bin Ebû Tâlib (radıyallahü anh) hizmetçisini [Kamber'i] çağırır. Hizmetçi cevab vermez. İki def'a seslenir yine cevab vermez. Kalkar hizmetçinin bulunduğu odaya girer. Hizmetçiyi sırtüstü yatmış, istirahat ediyor görüp sana sesleniyorum, niçin cevab vermiyorsun? Sesimi duymuyor musun? buyurur. Kızmayacağınızı bildiğim için gevşek davranıyorum der. Hazret-i Alî de (radıyallahü anh), seni Allah için âzâd eyledim» buyurur.

Bâzıları da güzel ahlâk, insanların cefâsından ve Hakkın kazâsından sana isâbet edeni, endişesiz kabûl etmendir dediler.

Mâlik bin Dinâr'a (rahımehullah) bir kadın, ey mürâî dedi. Kadına: «Basralıların unuttuğu ismi sen buldun» dedi.

Lokman-ı Hakîm oğluna: «Oğlum! Üç hal, üç hâlin meydana gelmesiyle bilinir :

1 — Hilim, gadab ve kızgınlık hâlinde,
2 — Cesâret ve kahramanlık, harb ve kavga hâlinde,
3 — Doğru arkadaş da, kendisine ihtiyâç hâlinde bilinir» buyurdu.

«Yâ Rabbi, bende olmayan şey'in, hakkımda söylenmemesini, senden yalvarırım» diye münâcât edince Mûsâ aleyhisselâma: **«Ey Mûsâ, senin dilediğin şey'i, ben kendi hakkımda bile işlemedim, senin için nasıl yaparım»** diye vahy edilmiştir.

ŞÜKRÜN ESASI

Şükrün esâsı, Allahü teâlâ'nın İbrâhim sûresi yedinci: **«Verdiğim ni'metlere şükrederseniz, ni'metlerimi arttırırım»** âyet-i kerîmesidir. Atâ (rahımehullah) bildirir. Hazret-i Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) nın yanına gittim. Ey mü'minlerin annesi, Resûlüllahdan gördüğünüz hallerden birini bana bildiriniz dedim. Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anhâ) ağlayıp: «Resûlüllah'ın hangi hâli garib değil idi, ya'nî Resûlüllah'ın her işi ve her hâli şaşılacak ve akıllara hayret verecek şekilde idi. Şöyle ki, bir gece benim yatağımda idi. Mübârek cildi bana değiyordu. Sonra bana: **«Ey Ebûbekir'in kızı, Rabbime ibâdet etmekle meşgul olmak için bana izin verir misin?»** buyurdu. Ben de: «Yâ Resûlâllah, size yakın olmayı çok isterim, sizinle bulunmayı çok severim. Fakat sizin arzûnuzu, şevk duyduğunuz hâli tercih ve ihtiyâr etmeyi kendime şeref sayarım» dedim. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) hemen kalkıp, su dolu ibriğin yanına gidip, suyu biraz çok dökerek abdest aldı. Sonra nemaza kalkıp ağladı. Hattâ o mübârek gözlerinden akan eşsiz gözyaşları göğsüne damladı. Sonra rükû'a varıp tekrar ağladı. Sonra secdeye gidip tekrar ağladı. Secdeden başını kaldırıp yine ağladı. Bu hâl, Bilâl-i Habeşî'nin (radıyallahü anh) gelip, sabah nemazı vakti oldu deyinceye kadar bütün gece böyle devam etti. Kendilerine: «Ey Allah'ın peygamberi, seni bu kadar ağlatan şey nedir, Allahü teâlâ senin geçmiş ve gelecek hatâlarını mağfiret etmedi mi? deyince: **«Ey Âişe, ben şükredici kul olmayayım mı? Ben böyle yapmıyayım mı, Allahü teâlâ bana, Âl-i İmrân sûresi yüzdoksan ve yüzdoksan birinci: «Gökler ve yerin ve onlarda olan şeylerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri arkasından gelmesinde, akıl sâhibleri için, bütün mahlûkatı yaratan Allahü teâlâ'nın vahdâniyyet ve kudretinin kemâline nice nişân ve deliller vardır». Bu akl-ı selîm sâhibleri Allahü teâlâ'yı, ayakta, otururken ve yatarken [ya'nî her zaman] zikrederler. Bu istidlâl ile, göklerin ve yerin yaratılmasında, kadîm olan yapıcı ve yaratıcıyı tefekkür ederler. Dilleri ile de, yâ Rabbi, bu gökler ve yerde olan varlıkları boş yere yaratmadın. Yâ Rabbi, sen ki boş ve lüzumsuz şey yaratmaktan münezzehsin, lütf ve ihsânınla bizi Cehennem ateşinden koru»** âyetlerini indirdi buyurdu.

Hakîkat sâhibleri, şükrün hakîkati için: «Ni'met sâhibinin ni'metlerini îtiraf etmektir» dediler. Bâzıları da, «Şükür, ihsânını anıp, ihsân sâhibini senâ etmektir. Bu durumda kulun Allahü teâlâ için şükrü, Allahü teâlânın kendisine olan ihsânını hatırlayıp Allahü teâlâ'yı senâ etmesidir.

Allahü teâlâ'nın kul için şükrü, kulun kendisine olan ihsânını hatırlayıp, Hakkın kul üzerine olan senâsıdır. Kulun Allahü teâlâ'ya ihsânı, Allah için tâatidir. Allahü teâlâ'nın ihsânı ise, kuluna ni'met vermesidir» dediler.

Şükür, dil ile, beden ile ve kalb ile olur. Dil ile şükür, hudu' ve yalvarma ile ni'meti îtirafdır. Bedenle şükür, her uzvu ne için yaratıldıysa onun için kullanmak, ya'nî ibâdet ve tâat eylemektir. Kalb ile şükür, dâima Allahü teâlâ'nın huzûrunda bulunduğunu ve her halde şükrün lâzım olduğunu bilmektir. Kısaca şükür, Allahü teâlâ'ya, verdiği ni'metlerle âsî ve günahkâr olmamaktır dediler. Şükrün bir kısmı da âlimlerin şükrüdür. Onların şükrü, sözleri cinsinden olur. Ya'nî Allahü teâlâ'nın emir ve yasaklarını sözle bildirmekten ibârettir. Bir kısmı da âbidlerin [çok ibâdet edenlerin] şükrüdür. Onların şükrü, yaptıkları çeşitli Amellerden bir çeşit olur. Bir kısmı da âriflerin şükrüdür. Âriflerin şükrü, her hâllerinde, Allahü teâlâ için istikametleri, iyilik, zikir ve tâatten Allahü teâlâ'ya kulluklarında meydana gelecek her şey'i kendilerinden bilmeyip, ancak Hakkın tevfîk ve ni'metleri, yardım, inâyet, hareket ve kuvvetiyle olduğuna îtikadları, Hak ile fâni olmaları, kendilerinin acz, kusur ve bilgisizliklerini îtiraf eylemeleri, sonra herhalde Allahü teâlâ'ya hudu', tevâzu' ve yalvarma ile ilticâları, sığınmalarıdır.

Ebûbekr-i Varrak (rahımehullah): «Şükür, müşâhede-i minnet ve hıfz-ı hürmettir» dedi. Bâzıları da: «Ni'metin şükrü, senin onda kendini tufeylî ve tâbi' görmekliğindir» dediler.

Ebû Osman (rahımehullah): «Şükür, şükürden aczi îtiraf etmektir» dedi. Bâzıları da: «Şükür üzerine şükür, şükürden yüksektir. Bu da şükrünü Allahü teâlâ'nın tevfîkı ile bilmekle ele geçer. Bu durumda, bu tevfîk büyük ni'mettir. Böylece Allahü teâlâ'ya şükür üzerine şükredilir» dediler.

Cüneyd-i Bağdâdî (kuddise sirruh): «Şükür, nefsini ni'mete sâhib ve müstehak görmendir.» buyurdu. Bazıları da; «Şükredici faydaya şükreden, şekûr [çok şükredici] ise, belâya şükredendir» dediler.

Şiblî (rahmetullahi aleyh): «Şükür, ni'meti görmeyip, ni'met sâhibini görmektir» buyurdu. Bâzıları da: «Şükür, mevcûdu bağlamak, elde olmayanı avlamaktır» dediler.

Ebû Osman (rahımehullah): «Avâmın şükrü, yemek, içmek ve giyinmek üzeredir, havassın şükrü ise, kalblerine lâtife ve ma'nâlarından gelen şeylerdir. Nitekim Allahü teâlâ: **«Kullarımdan, çok şükreden azdır»** buyurdu» dedi.

Dâvud aleyhisselâm: «Yâ Rabbi! Sana nasıl şükredeyim ki, benim sana şükrüm, senin ni'metlerinden bir ni'mettir» diye münâcât eylediği zaman, Allahü teâlâ: **«Ey Dâvud, işte bu anda sen bana şükrettin»** diye kendisine vahy eyledi. Bazıları da: «Sen elini mükâfattan çekince, dilini

şükür ile uzat» dediler. Bazıları dediler ki: «İdris aleyhisselâm mağfiretle müjdelendiği zaman, yaşamak isteğinde bulundu. Kendisine: Ey İdris, niçin yaşamak istiyorsun? dendiğinde: «Allahü teâlâ'ya şükretmek için yaşamak istiyorum. Çünkü bundan önceki amelim mağfiret için idi» cevabını verince, melek hemen kanadını açıp, İdris aleyhisselâmı göğe kaldırdı.»

Derler ki, peygamberlerden biri, küçük bir taşın yanından geçerken taştan büyük bir suyun çıktığını görüp, hayret etti, taşa niçin kendisinden bu kadar çok suyun çıktığını sordu. O küçük taş, Allahü teâlâ'nın emri ile konuşmaya başlayıp: «Ben Allahü teâlâ'nın: **«Cehennem ateşini tutuşturacak şeyler, insanlar ve taşlardır»** kelâmını işittiğim zamandan beri, Allah korkusundan ağlarım» cevabını verdi. O peygamber, o taşın Cehennem ateşinden kurtulması için Allahü teâlâya düâ etti. Allahü teâlâ da o peygambere: «Ben o taşı ateşten kurtardım» diye vahy eyledi. O peygamber oradan gitti. Bir müddet sonra oraya uğradığında, o taştan öncekinden daha çok su akıyor gördü. Yine hayret etti ve niçin ağlıyorsun. Allahü teâlâ seni bağışladı buyurdu. Taş yine Allahü teâlâ'nın izni ile konuşmaya başlayıp: «Önceki ağlamam korku ve üzüntüden idi. Şimdiki ağlamam şükür ve sevinçtendir» cevabını verdi.

Bâzıları da: «Şükür artmak iledir. Zîra şükreden, şükrün ni'metini görmektedir, nitekim Allahü teâlâ: **«Verdiğim ni'metlere şükrederseniz, onları arttırırım»** buyuruyor. Sabreden ise Allahü teâlâ iledir. Nitekim Allahü teâlâ: **«Elbette ki Allahü teâlâ sabredenlerledir»** buyuruyor» dediler

Bâzıları dediler ki: Hamd nefesler üzerinedir, şükür de, beş duygu organının ni'metleri üzerinedir. Sahîh hadîs-i şerîfde: **«Cennete en önce dâvet olunacaklar, herhalde Allahü teâlâ'ya hamd edenlerdir»** buyuruldu. Bâzıları da: «Hamd, kendinden kaldırılan belâlar içindir, şükür ise, kendine ihsân edilen ni'met ve iyilikler içindir» dediler.

Büyüklerden biri anlatır: Yolculukta idim. İhtiyar bir kimse ile karşılaştım. Hâlini sordum. Dedi ki: Ben genç iken, ya'nî delikanlı iken, amcamın kızını sevmiştim. Onun sevgisine tutulmuş, aşkıyla yanıyordum. O da beni büyük bir aşkla seviyor, bana gelmek için can atıyordu. Allahü teâlâ'nın takdîri ile evlendik. Zifaf gecesinde, o âşık olduğum hanıma, Allahü teâlâ bizi birbirimize nasîb ettiği için, gel bu geceyi ikimiz de nemaz kılmakla geçirelim dedim. O da kabûl edip, sabaha kadar nemaz kıldık. İkinci gece de böyle yaptık. Böylece yetmiş-seksen seneden beri biz her geceyi böyle ibâdetle geçiririz dedi. O esnâda hanımı da yanında idi. Ona dönüp ismini söyleyip: «Ey filân, anlattığım gibi yapmadık mı?» dedi. O ihtiyar kadın da: «Tam söylediğin gibi oldu» cevabını verdi.

SABRIN ESASI

Sabrın esası, Allahü teâlâ'nın Âl-i İmran sûresi son âyetinde: **«Ey îmân edenler, cihâd ve şerîatın hükümleri ve tâatin zorluklarına sabredin**

ve muhârebede sebât etmede, özellikle en büyük düşmanınız olan nefsin arzûlarına uymamakta sabredici olun. Sınır boylarında tam techizat kâfirlere karşı durup onları def'edin. Allahü teâlâ'ya karşı müttakî olun ki, kurtulasınız» ve Nahl sûresi yüzyirmiyedinci âyetinde: **«Ey Muhammed** (aleyhisselâm), **dâima sabredici ol. Senin sabrın ancak Allahü teâlâ'nın tevfîk ve yardımı iledir»** buyurmasıdır.

Hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anhâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Sabır, belânın ilk şiddetli zamanındadır»** buyuruldu. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûruna bir kimse gelip: «Ey Allah'ın Resûlü, malım gitti, param gitti, vücûdum hasta oldu» dediği zaman, Resûlüllah : **«Malı gitmeyen, parası bitmeyen ve hasta olmayan kimsede hayır yoktur. Zîra Allahü teâlâ bir kulunu severse, onu belâya mübtelâ kılar. Ona belâ verdiğinde, ona sabır ihsân eder»** buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfde: **«Kul için Allahü teâlâ katında derece vardır. Kul bedeninde bir belâya mübtelâ olmayınca, ameli ile o dereceye kavuşamaz. Belâya mübtelâ olunca, o dereceye kavuşur»** buyurdu. **«Kötülük yapan karşılığını görür»** âyet-i kerîmesi gelince, Ebûbekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) : «Yâ Resûlâllah, bu âyet-i kerîmeden sonra, kötülük ile karşılık verilir'den kurtuluş nasıl olur?» dediğinde, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) : **«Allahü teâlâ seni mağfiret etsin, yâ Ebâbekir. Sen hasta olmaz mısın, sana belâ gelmez mi? Sen belâya sabreder ve belâdan gamlanırsın, üzülürsün. Bunların karşılığını alırsın. Ya'nî bunlardan sana gelecek hallerin hepsi senin günâhına keffârettir»**, buyurdu.

Sabır üç çeşittir :

1 — Allahü teâlâ için sabretmektir. Bu da Allahü teâlâ'nın emrini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmaktır.

2 — Allahü teâlâ ile sabretmektir. Bu da, Allahü teâlânın kazâsında ve diğer belâ ve sıkıntılardan sende ve yaptıklarında sabırdır.

3 — Allahü teâlâ üzerine sabırdır. Bu da, sana va'd olunan rızık, yeterlilik ve yardım ve âhırete sevâb üzerine sabırdır.

Bâzıları derler ki: Sabır iki kısımdır: Kul için, çalışıp kazanacağı ve edinemiyeceği, ya'nî kazanamıyacağı şey'e sabırdır. Kazanmaya âid sabır da iki kısımdır: Birincisi Allahü teâlâ'nın emreylediği şeyde sabırdır. İkincisi Allahü teâlâ'nın yasak ettiği şeydeki sabırdır. Kul için edinilmeyen, kazanılamayan şeyde sabır, Allahü teâlâ'nın hüküm ve kazâsında kendisinde, kalb ve cesedde elem ve şiddet veren şeyden kulun üzerine gelecek şeylere kulun sabrıdır.

Bir kimse gelip Şiblî'ye der ki, sabredenlere hangi sabır en zordur? Sabr-i fillâh cevâbını verir. Sonra öyle değildir der. Şiblî, sabr-ı lillâh'dır. Soran yine hayır der. Şiblî, sabr-ı meallahdır der. Soran yine olmadı der. Bu sefer Şiblî sorar, sen söyle, hangi sabır zordur. O kimse, sabr-i anillah

sabredenlere en zordur deyince, Şiblî üzüntüsünün çokluğundan öyle feryâd ve figân eder ki, canı çıkacak gibi olur.

Cüneyd-i Bağdâdî buyurur: «Dünyâdan âhırete gitmek mü'min için kolaydır. Allah yolunda olmak çok zordur. Nefsinde hak yoluna gitmek çok zordur. Sabr-i meallah [Allah ile sabır] bundan daha zordur buyurdu. Cüneyd'e (kuddise sirruh) sabırdan sorulduktа: «Sabır, senin acı şeyi yüzünü ekşitmeden içmendir, ya'nî şikâyet ve feryâdda bulunmadan, hoşnutsuzluk. göstermeden, gelen belâya katlanmandır» dedi.

Alî bin Ebû Tâlib (radıyallahü anh): «Sabır îmanda, bedendeki baş gibidir» buyurdu.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah): «Sabır, muhalefetten sakınmak, belâların acılığını yudum yudum tadarken sâkin olmak, geçimde fakirlik baş gösterince zengin görünmektir» buyurdu. Bâzıları da: «Sabır, belâ gelince, güzel edeble durmaktır» dediler. Bâzıları da: «Sabır, belâ gelince, şikâyetsiz olmak, belâda fânî ve yok olmaktır» dediler. Bâzıları da: «Sabır, âfiyet gibi, belâ ile de arkadaş ve ahbab olmak, onunla bulunmaktır» dediler. Bâzıları da: «İbâdette en güzel karşılık, sabra karşılıktır ki, onun üstünde karşılık yoktur. Nitekim Allahü teâlâ Nahl sûresi doksanaltıncı âyet-i kerîmesinde: **«Ahde vefâ ile hükümlerdeki meşakkate ve kâfirlerin eziyyetlerine sabredenlerin karşılık ve mükâfatlarını, amellerinden güzel ve çok ederiz»** ve Zümer sûresi otuzdokuzuncu âyetinde: **«Memleketini bırakıp hicret ve mihnete ve tâat meşakkatine sabredenlerin âhırette ecirleri hesabsızdır»** buyuruldu» dediler.

Havvas (rahımehullah): «Sabr-i meallah, kitab ve sünnet hükümleri üzerine sebâttır» dedi.

Yahyâ bin Müâz-ı Râzî (rahımehullah): «Muhiblerin [sevenlerin, âşıkların] sabrı, zâhidlerin sabrından zordur» dedi. Bâzıları da: Sabır «şikâyet etmemektir» dediler. Bâzıları da: «Sabır, hudu', tevâzu' ve yalvarma ile Allahü teâlâ'ya sığınmaktır» dediler. Bazıları da: «Sabır, Allahü teâlâ'dan yardım istemektir.» dediler. Bazıları da: «Sabır, ni'met ve mihnet halleri arasında fark görmeyip, ikisinde de gönlün sâkin olmasıdır» dediler.

RIZÂNIN ESASI

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm'de Mâide sûresi yüzondokuz, Mucâdele sûresi yirmiiki, Beyyine sûresi sekizinci âyetlerinde: **«Allahü teâlâ onlardan râzıdır, onlar da Allahü teâlâ'dan râzıdırlar»** buyuruyor. Tevbe sûresi yirmibirinci âyet-i kerîmesinde: **«Rabları, onları, rahmet, hoşnutluk ve Cennetlerle müjdeler. Cennette onlar için sonsuz ni'metler vardır»** buyuruyor. İbn-i Abbas'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Allahü teâlânın Rab olduğuna râzı olan kimse, îmânın zevk ve lezzetini anlamıştır»** buyuruldu. Hazret-i Ömer, Ebû Mûsâ'l-Eş'arî'ye (radıyallahü anhümâ) yazdığı mektûbda: «Bütün iyilikler rızâdadır» diye yazmıştır.

Katâde'den (radıyallahü anh) olunan rivâyette, Nahl sûresi ellisekizinci: **«Onlardan birine, kızınız dünyaya geldi dense, üzüntüsünden yüzü siyah olup nefret eder»** âyet-i kerîmesi, Arabistan müşrikleri hakkında olup, Allahü teâlâ bu âyet-i kerîme ile onların habîs işlerini, çirkin fiillerini haber veriyor diye bildirilmiştir. Îmânı olan kimsenin, Allahü teâlâ'nın kendisi için taksîm ve takdîr ettiği şey'e râzı olması lâzımdır. Allahü teâlâ'nın hüküm ve kazâsı, insanın kendine olan hüküm ve kazâsından hayırlıdır.

Ey insan oğlu! Allahü teâlâ'nın, senin kendin için çirkin gördüğün şeyi, hüküm ve kazâsı, senin kendin için iyi ve hayırlı gördüğün şey'i yapmasından daha hayırlıdır. Sen Allahü teâlâ'ya müttakî ol! Onun kazâsına râzı olup hüküm ve emrine kendini teslîm eyle. Nitekim Kur'ân-ı kerîm'de Bakara sûresi ikiyüz onaltıncı âyet-i kerîmede: **«Bâzan sizin beğenmediğiniz şey, sizin için hayırlıdır. Bâzan da sevdiğiniz bir şey sizin için şerdir. Allahü teâlâ sizin için iyi olanı bilir, siz ise bilmezsiniz»** buyuruyor. Allahü teâlâ, kulların işlerini, iyiliklerini kendilerinden gizlemiş, onları kulluk vazifelerini yapmakla görevlendirip, emirleri yapıp, yasaklardan kaçmak, haklarındaki takdîre teslim, leh veya aleyhlerinde olacak kazâya rızâyı onlara emreylemiş, işlerin sonuna âid ilmi kendi zâtı için irâde etmiştir. Bunun için kulun, sâhibine tâate devam etmesi, kendisi için taksîm ve takdîr ettiği şey'e râzı olması lâzımdır.

Ey mü'min! Muhakkak bil ki, insanlardan her birinin tutulduğu meşakkatler ve takdîre baş kaldırması, nefsinin arzûsuna uyması ve kazâya rızâyı terki mikdarıncadır. Kazâya râzı olan müsterih olur. Kazâya râzı olmayanın meşakkat ve eziyyeti çok olur. Halbuki dünyadan ancak kendisine takdîr ve taksîm olunan şey'e kavuşur. Nefsi âmiri olduğu müddetçe, o kimse kazâya râzı değildir. Çünkü nefsi, Allahü teâlâ'ya baş kaldırmakta, kafa tutmaktadır. Bu yüzden o kimsenin meşakkat ve sıkıntısı artmaktadır. Rahatlığa kavuşmak ise, nefsin arzûlarına uymamaktadır. Çünkü bunda, kazâya rızâ vardır.

Irak âlimleri, rızâ hal kısmındandır, kul için bunu edinmek yoktur; belki diğer haller gibi galib olur; sonra gider, bir başkası gelir dediler. Mâverâünnehir âlimleri, rızâ makamlardan bir makamdır; rızâ, tevekkülün nihâyetidir ki, kul bunu edinmek ile, kavuşacağı makamların nihâyetine erişir dediler. Rızânın başlangıcı kulun çalışması, edinmesi ile olduğundan makamlardan, sonu ise kulun edinmesi ile olmadığından hallerden sayılır diyerek bu iki sözün arasını birleştirmek mümkündür. Sözün kısası, râzı, ancak Allahü teâlâ'nın takdîrine itiraz etmeyen kimsedir.

Ebû Alî Dekkak (rahmetullahi aleyh): «Belâyı duymamak rızâ değildir. Rızâ ancak, hüküm ve kazâya itiraz etmemektir» dedi. Büyük âlimler ve meşâyih (rahımehümullah): «Kazâya rızâ, Allahü teâlâya kavuşmak için büyük bir kapıdır. Kazâya rızâ dünyanın Cennetidir. Ya'nî bir kimse-

ye rızâ ihsân olunursa, geniş ve büyük makamlara kavuşur, en yüksek kurb, ya'nî yakınlık makamına ulaşır» dediler.

Bir talebe hocasına, kul Allahü teâlâ'nın kendinden râzı olduğunu bilir mi? diye sordu. Hocası, hayır bilmez dedi. Ya'nî kul bunu bilmez. Çünkü Allahü teâlâ'nın rızâsı gayb olup, insanların akıl ve duygularından örtülüdür, saklıdır demek istedi. Talebe; kul Allahü teâlâ'nın kendisinden râzı olduğunu bilir deyince, hocası: «Nasıl bilir» buyurdu. Talebe: «Ben kalbimin Allahü teâlâ'dan râzı olduğunu bildiğimde, Allahü teâlâ'nın da benden râzı olduğunu biliyorum» dedi. Hocası: «Güzel söyledin» buyurup, talebesinin bu husustaki söz ve cevabını beğendi.

Allahü teâlâ kuldan râzı olmadıkça, kul Allahü teâlâ'dan râzı olmaz. Nitekim Allahü teâlâ: **«Allah onlardan râzıdır, onlar da Allahü teâlâ'dan râzıdır»** buyuruyor.

Bildirildi ki, Mûsâ aleyhisselâm: «Yâ Rabbi, bana öyle bir amel göster ki, onu yaptığım zaman sen benden râzı olasın» diye niyâz edince Allahü teâlâ: **«Sen ona dayanamazsın»** buyurdu. Bu halde Mûsâ aleyhisselâm yalvararak secdeye kapandığında, Allahü teâlâ: **«Ey İmrân'ın oğlu! Senden râzı olmam, benim hüküm ve kazâma râzı olmana bağlıdır»** diye vahy eyledi. Bâzıları da: «Bir kimse rızâ makamına kavuşmak isterse, Allahü teâlâ'nın rızâsı bulunan şey'e devam eylesin» dediler. Bâzıları da dediler ki: «Rızâ iki kısımdır: Biri Allahü teâlâ'nın müdebbir olduğuna rızâ, diğeri tedbîri gereğince Allahü teâlâ'nın hüküm ve taksîmine ve ondan kendine yönelecek her hâle rızâdır». Bâzıları da: «Râzı o kimsedir ki, meselâ Cehennem sağ tarafına konsa, sol tarafında bulunmasını istemeyen kimsedir» dediler. Bâzıları da: «Rızâ, kalbinde ferah ve sürûrdan başka bir şey kalmamak üzere, kerihliği, kötülüğü kalbinden çıkarmaktır» dediler.

Râbia-ı Adviyye'ye (rahmetullahi aleyhâ): «Kul ne zaman kazâya râzı olur?» denildiğinde: «Kul, ni'mete sevindiği gibi, musîbete de sevinirse, ondan lezzet alırsa, kazâya râzı olmuş olur» cevabını vermiştir.

Ebû Süleyman-ı Dârânî (rahmetullahi aleyh): «Rızâ, Allahü teâlâ'dan Cenneti istememek ve Cehennemden Allahü teâlâya sığınmamaktır» dedi.

Zinnûn-i Mısrî (kuddise sirruh): «Üç şey rızâ alâmetidir: Kazâdan önce, ihtiyârı terk etmek. Kazâdan sonra acılığı, elem ve belâlardan tatmış olduğu şeyleri atmak ve unutmak. Belânın çoğalmasını arzû eylemektir» buyurdu. Yine buyurdu ki: «Rızâ, kazânın acılığı ile kalbin zevk almasıdır.»

Ebû Osman'a (rahmetullahi aleyh), Peygamber efendimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem): **«Yâ Rabbi, kazâdan sonra senden rızâ isterim»** düâsından soruldu. «Kazâdan önceki rızâ, rızâ üzerine azimdir. Kazâdan sonraki rızâ ise, yalnız rızâdır» cevabını vermiştir.

Derler ki, hazret-i Hüseyin'e (radıyallahü anh) Ebû Zer (radıyallahü anh): «Fakirlik bana zenginlikten sevgili, hastalık sağlamlıktan iyi, ölmek yaşamaktan muhabbetlidir» diyor dediklerinde: «Ebû Zer öyle diyor ama, ben derim ki, Allahü teâlâ'nın güzel irâdesine güvenen kimse, Allahü teâlâ'nın kendisi için ihtiyâr ve irâde ettiği şeyden başkasını temennî etmez» buyurdu.

Fudayl bin İyâd (rahmetullahi aleyh) Bişr-i Hafî için (rahmetullahi aleyh): «Rızâ, dünyada zühdden üstündür. Zîra râzı olan, derecesinin üstünde bir şey istemez» buyurdu. Fudayl doğru söyledi. Çünkü onun sözünde hâle rızâ vardır. Her hayır ve iyilik ise hâle rızâdır. Nitekim Allahü teâlâ A'raf sûresi yüz kırkdördüncü âyet-i kerîmede Mûsâ aleyhisselâm için: **«Ey Mûsâ, sana verdiklerime râzı ol, ondan başka makam isteme, hâli muhafaza ederek şükredenlerden ol»** buyurmuştur. Bunun gibi Allahü teâlâ Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma Tâhâ sûresi yüz otuzbirinci âyetinde, hâli muhafaza edip, kazâ ve acıya rızâ ile emreylemiştir. Nitekim Allahü teâlâ aynı âyet-i kerîmenin sonunda: **«Ey habîbim, sana peygamberlik, ilim, kanâat, din vilâyeti ve kudretten verdiğim şeyler, senden başkasına verdiğim şeylerden evlâ ve üstündür»** buyuruyor. Bundan anlaşılıyor ki, her iyilik, hâli muhafaza etmede, ona râzı olmada ve ondan başkasına yüz döndürmeyi terktedir. Zîra ondan gayri iltifat olunacak şey, yâ senin nasîb ve kısmetindir, yâhud başkasının kısmetidir. Yâhud hiç kimsenin kısmeti olmayıp, Allahü teâlâ onu yalnız, fitne, belâ, imtihan ve deneme için icad etmiştir. Eğer o şey, senin kısmetin ise, elbette sana gelir. Sen onu istesen de, istemesen de bir şey değişmez. Bunun için, bu hususta senin tarafından edebsizlik gösterilmesi ve onu elde etmede hırs meydana gelmesi lâyık değildir. Çünkü bu hal, akıl ve ilim bakımından da medhedilir, övülür şey değildir. Eğer o şey, senden başkasının kısmeti ise, senin kavuşamıyacağın, elini eriştiremiyeceğin şey için niçin boşuna zahmet çekip yorulasın. Kimsenin kısmeti değil, belki fitne, imtihan, belâ ve deneme olarak îcâd edilmiş ise, akıllı olan kimse, nefsi için fitne istemeğe, onu kendine çekmeğe nasıl râzı olur, nasıl hoş görür de elde etmeğe çalışır.

Bâzıları da: «Rızâ, Allahü teâlâ'nın kazâsının acılığına sabır ve katlanmaktır» dediler. Bâzıları da: «Rızâ Hakkın kazâsına muhalefet etmemek, emir ve yasaklarına tamamen teslîm olmaktır» dediler. Bâzıları da: «Rızâ, ihtiyârı terktir» dediler. Bâzıları da: «Rızâ sâhibleri, kalblerinden ihtiyârı öyle çıkarmışlar, atmışlardır ki, gerek kendilerinin arzû ettikleri, gerek onun sebebiyle Hakkı murâd ettikleri şeylerden bir şey'i ihtiyâr edip [seçip] asla istemezler. Gelmeden önce de bir hüküm düşünmezler. Onların istek ve rağbetleri olmadan yalnız Allahü teâlâdan bir hüküm ve kazâ vukuunda, ona râzı ve onunla mesrûr olurlar. Allahü teâlâ'nın öyle kulları vardır ki, belâ, imtihan ve deneme şeklinde meydana gelen

bir hükmü, kendilerine ni'met bilirler. O ni'mete şükredip, onunla lezzetlenirler. Sonra o ni'mete sevinmeleri, onları ni'met sâhibi ile meşgul olmaktan alıkoyarsa, kalbleri o ni'metten geçip, ni'met sâhibi ile meşgul olur. O anda belâ onların üzerine akmakta, hükmünü yürütmekte bulunduğu halde, onların kalbi belâyı unutur. Belâyı hissetmez bir halde bulunur. Onlar bu makamda yerleşmiş ve üstünde sâbit olup, devâm eylediklerinden, Mevlâları onları daha yüksek makama çıkarır. Çünkü Allahü teâlâ'nın ihsân ve mevhibelerinin sonu yoktur» dediler.

Rızânın en aşağı derecesi, kulun Allahü teâlâ'dan başka her şeyden tama'ının kesilmesidir. Çünkü Allahü teâlâ, kendinden başkasına olan tama'ı kötülemiştir. Yahyâ bin Kesîr der ki: Ben Tevrât'ı okudum. Onda gördüm ki, Allahü teâlâ: «Bir kimse kendi gibi bir âciz mahlûka güvense, o kimse mel'undur» demiştir. Haberde geldi ki, Allahü teâlâ buyurur: «İzzet ve celâlime, vücud ve mecdime yemîn ederim ki, benden gayrıden uman her kimsenin emelini, ümitsizlik ve mahrumluk ile keserim. Ona insanlar arasında aşağılık elbisesi giydiririm. Onu elbette yakınlığımdan uzak eder ve bana kavuşmaktan keserim. O kimse zorlukla benden başkasından nasıl ümid, emel ve ricâda bulunuyor? Halbuki Hayy ve Kayyûm ancak benim. Zorluklar benim yed-i kudretimledir. O kimse benim ilâhî kapımdan başka kapıyı nasıl çalıyor ki, o kapılar kapalıdır. Onların anahtarı benim yed-i kudretimdedir.»

Diğer haberde geldi ki, Allahü teâlâ buyurur: **«Bana tutunan ve bana sığınan bir kuluma, yer, gök ve içindekiler zarar vermek isteseler, ben o kulumu onların zararından kurtarırım. Benden başkasına tutunup sığınan bir kula, yağmur gibi sebebler yağsa da keserim. Ayağının altındaki toprağı ona şiddetli eder, sonra onu dünyada helâk ve zorluklarla meşakkete düşürürüm.»**

Eshâb-ı kirâmdan bâzısının bildirdikleri hadîs-i şerîfde: **«Bir kimse insanlarla, izzete kavuşmak arzûsunda bulunsa zelîl olur»** buyuruldu. Bâzıları da: «Bir kimse, kendi gibi bir mahlûka îtimad eylese zelîl olur ve tama' onu, kalble kavuşacağı keşif ve zuhurlardan men'eder. Onun kasdını dağıtır, kendisini zelîl eder. Bu durumda onun üzerinde iki şey birleşir. Onlar da, onun rızkında bir zerre artma olmadan dünyada zillet ve Allahü teâlâdan uzaklıktır» dediler. Bâzıları da: «Mürîd ve talebenin kalblerini harâb eden, onları pek zelîl ve kalbleri kara, Hakdan uzak eden, kasd ve niyyetlerini tamamen dağıtan tama'dan zararlı bir şey bilmem. Bu kötü ve aşağı halleri meydana getiren ancak tama'dır. Zîra mürîdler ve talebe ne halde olursa olsun, tama'ın onlarda bulunması şirktir. Çünkü onlardan birisi, fayda ve zarar vermeyen, vermeğe veya vermemeğe sâhib olmayan kendisi gibi bir mahlûka tama' ederek, Allahü teâlâ'ya şirk etmiş, mülkü Hakkın kullarına nisbet etmiş olur. Bu halde o mürîdin vera' ve takvâsı nerede kalır. Çünkü, mürîdin takvâ ve verâ'ı, her

şey'i, sâhibi Allahü teâlâ'ya nisbet ve ondan başkasından istemeyi terk etmeyince ve yalnız Hak'dan istemeyince tahakkuk etmez» dediler.

Bâzıları da: «Tama'ın esâsı ve dalları vardır. Esâsı gaflet, dalları riyâ, gösteriş yapmacılık ve insanlar arasında makam sâhibi olmayı arzûlamaktır» dediler. İsâ aleyhisselâm Havârîlerine «Tama', çabuk öldürücüdür, talebe ve mürîdin hâlini gidericidir» buyurdu. Birisinden bildirilir. Den ki: «Bir gün, dünya ile ilgili bir şey'e tama' ettim. O anda gâibden bir ses duydum. Ey kimse, istediği her şey'i Allahü teâlâ'nın katında bulan bir mürîdin, kalb ile zavallı bir kula meyletmesi, hiç de makbûl değildir» diyordu.

Biliniz ki, Allahü teâlâ'nın bâzı kulları vardır. Onlar tama' etmeden, bereketleri kendilerine gelsin, tama' hâlinin, kendi hâlini, derecesini düşüreceğini bilsinler diye, tama' edecekleri şey'e sâhib olan kimseye tama' etmeyi onlar için örter. Bu hal, tevekkül sâhiblerinden olan âriflerin en aşağı derecesidir. Mürîdin kalbine gelen tama', ancak onun Allahü teâlâ'dan olan uzaklığının çokluğundandır ki, Mevlâsının kendinin her şey'ini bildiğini bildiği halde, kendi gibi bir yaratığa tama' eder ve Allahü teâlâ'dan korkup bundan sakınmaz.

SIDKIN ESASI

Allahü teâlâ Tevbe sûresi yüz ondokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Ey îmân edenler, Allahü teâlâ'nın râzı olmadığı işlerden sakının ve sâdıklar ile berâber olun»** buyuruyor. Abdullah bin Mes'ûd'un (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfde: **«Kul, sıdk üzere olduğu, sıdkı araştırmada devam ve sebât üzere bulunduğu zaman sıddîklardan yazılır. Kul yalan üzere olduğu ve yalanı aramada bulunduğu müddetçe de yalancılardan yazılır»** buyuruldu. Bildirildi ki, Allahü teâlâ, Dâvud aleyhisselâma: «Ey Dâvud, bir kimse beni kalbinde, gizli olarak tasdîk ederse, ben de onu, insanlar içinde âşikâr olarak tasdîk ederim» diye vahy eyledi.

Biliniz ki, her şeyin direği sıdktır. Her işin tamamı, nizam ve intizâmı sıdk [doğruluk] iledir. Sıdk, peygamberliğin ikinci derecesidir. Nitekim Allahü teâlâ Nisâ sûresi altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde: **«Allahü teâlâ'ya ve Resûlüne itâat edenler, kıyâmette Allahü teâlâ'nın ni'metlerine kavuşan peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle bir arada olurlar. Onların her biri ne güzel arkadaşlardır»** buyuruyor.

Sıddîk, çok sıdk sâhibi demektir. Ya'nî kendisinden sıdk tekrâr edip, sıdkı kendisine huy, âdet ve tabiat edinen ve dâima gerçek ve doğru sözlü olan kimsedir. Sâdık, sıdk kelimesinden yapılan ism-i lâzımdır. Sözü sağlam ve doğru olan kimseye denir. Sıddîk, sözünde, her hareket ve hâlinde sâdık olan kimsedir. Bâzıları da: «Bir kimse, kendisinin Allahü

teâlâ ile olmasını dilerse, sıdk üzere bulunsun, sıdka devam eylesin. Zîra Allahü teâlâ sâdıklar iledir» demişlerdir.

Cüneyd-i Bağdâdî (kuddise sirruh): «Sâdık, bir günde kırk kere değişmede ve yüksek derecelere ulaşmada bulunur. Mürâî ise, kırk yıl bir halde durur» buyurdu. Bâzıları: «Sıdk, tehlikeli ve korkulu yerlerde doğruyu söylemektir» dediler. Bâzıları da: «Sıdk, kalbin dile uymasıdır» dediler. Bâzıları da: «Sıdk, ağzını haramdan sakınmaktır» dediler. Bâzıları da: «Sıdk, Allahü teâlâ için olan amelde vefâdır» dediler.

Süheyl bin Abdullah (rahımehullah): «Kendine veya başkasına müdâhene eden kimse, sıdk kokusunu duyamaz» buyurdu.

Ebû Saîd Karaşî (rahımehullah): «Sâdık ölüme hâzır olan kimsedir. Kalbi yarılıp, içindeki anlaşılsa böyle olduğu meydana çıkar. Nitekim Allahü teâlâ Bakara sûresi doksandördüncü âyet-i kerîmesinde: **«Eğer sâdık iseniz, ölümü temennî edin»** buyuruyor» dedi. Bâzıları da: «Sıdkın esası, yalandan başka bir şey'in seni kurtarmayacağı bir yerde, senin sıdk üzere bulunman ve doğruyu söylemendir» dediler. Bâzıları da: «Sâdıkta her zaman, tatlılık, heybet ve güzellik bulunur» dediler.

Zinnûn-i Mısrî (rahımehullah): «Sıdk, Allahü teâlâ'nın kılıcıdır. Neyin üzerine konarsa onu keser» buyurdu.

Sehl bin Abdullah (rahımehullah): «Sıddîkların birinci cinâyetleri nefisleri ile söyleşmeleridir» dedi.

Feth-i Musûlî'ye (rahımehullah) sıdktan sorulduğunda, hemen elini demircinin ocağına sokup, kıvılcım saçan demiri çıkarıp avucuna aldı. Soğuyuncaya kadar avucunda tuttu ve sonra sorana: «İşte sıdk budur» dedi.

Hâris-i Muhâsebî'ye (rahımehullah) sıdktan sorulduktan: «Sâdık, kalbinin salâhından ötürü, bütün kıymet ve itibarı insanların gönlünden çıksa, bunlara kıymet vermeyen, iyi işlerinden en küçüğünü bile insanların bilmesini arzû etmeyen, insanlar tarafından kötü amelleri, işleri görüldüğünde alınmayan kimsedir» buyurdu. Bâzıları da: «Sen Allahü teâlâyı sıdk ile istediğin zaman, Allahü teâlâ sana bir ayna ve gönlüne öyle keşifler ihsân buyurur ki, sen o aynaya bakınca, dünya ve âhiretin hayret verecek, akılları şaşırtacak garîb ve acâib hallerini görür ve müşâhede edersin» dediler.

S O N

16 Mart 1979 Cum'a **17 Rebîu'-Âhir 1399**

Menâkıb ve Makamât-ı Abdülkâdir-i Geylânî

ÖNCEKİ GÜNEŞLERİN HEPSİ BATTI VE GİTTİ
BİZİM GÜNEŞİMİZSE BATMIYACAK EBEDÎ.

S. Abdülkâdir-i Geylânî

ÖNSÖZ

Hicrî ikinci bin senesi başında İslâm dînini, asr-ı evveldeki gibi kuvvetlendiren, yenileyen İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûk-î Serhendî (kuddise sirruh) Mektûbâtının üçüncü cildi, yüz yirmiüçüncü Mektûb*unda buyuruyor ki:*

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâ'ya hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İnsanı Allahü teâlâ'ya kavuşturan yollar ikidir.

Birincisi, *Peygamberlerin yakınlığı gibi olan* Nübüvvet yolu *olup, insanı aslın aslına ulaştırır. Peygamberler (aleyhimüssalâvâtü vetteslîmât) ve bunların sahâbîleri bu yoldan kavuşmuşlardır. Ümmetlerinden Sahâbî olmıyanlar arasından, dilediklerini de bu yoldan kavuşmakla şereflendirirler. Fakat bunlar pek azdır. Bu yolda vâsıta, aracı yoktur. Ya'nî vâsıl olduktan sonra, doğrudan doğruya asıldan feyz alırlar. Hiçbiri ötekine vâsıta olmaz, perde olmaz.*

İkinci yol, Vilâyet yolu'*dur. Kutublar, evtâd, büdelâ ve nücebâ ve bütün evliyâ, hep bu yoldan kavuşmuşlardır. Bu yol,* sülûk *yoludur. Evliyânın cezbeleri de, bu yolun cezbeleridir. Bu yoldan kavuşanlar, birbirlerine vâsıta ve perde olurlar. Bu yoldan vâsıl olanların önderi ve en üstünleri, ötekilere vâsıta olanı, hazret-i Alî Mürtedâdır (kerremallahü teâlâ vechehü'l-kerîm). Bu yolda gelen feyzlerin kaynağı odur. Resûlüllahdan (aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm) gelen feyzler, ma'rifetler, hep Onun vâsıtası ile gelir. Fâtımetü'z-Zehrâ ve hazret-i Hasen ve Hüseyn (radıyallahü teâlâ anhüm), bu makamda, hazret-i Alî ile ortaktırlar. Öyle sanıyorum ki, hazret-i Alî, dünyâya gelmeden önce de, bu ma-*

kamda idi. Vefât ettikten sonra da, bu yolda her veliye gelen feyzler, hidâyetler, yine Onun vâsıtası ile gelmektedir. Çünkü kendisi, bu yolun en yüksek noktasında bulunuyor. Bu makâmın sâhibi odur. Hazret-i Ali vefât edince, ondan yayılan feyzler, hazret-i Hasen ve sonra hazret-i Hüseyn (radıyallahü anhümâ) vâsıtası ile geldi. Daha sonra oniki imamdan, sağ olanları, kendi zamanlarında vâsıta oldular. Bunlardan sonra gelen evliyâya feyzler, bu oniki imam vâsıtası ile geldi. Kutublara, nücebâya da, hep bunlardan geldi.

Sonra Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) dünyaya gelip, velî oluncaya kadar böyle devâm etti. Sonra, o büyük vazîfe, bu büyük ve sevgili veliye verildi. Kendinden sonraki kutublara ve büdelâya ve bütün evliyâya oniki imamdan gelen feyzler ve bereketler, bunun vâsıtası ile geldi. Başka hiçbir velî bu makâma kavuşamadı. Bunun içindir ki: Önceki velîlerin güneşleri battı. Bizim güneşimiz ufuk üzerinde hep kalacak, hiç batmıyacaktır» buyurmuştur. Hidâyet, irşâd feyzinin akmasını, güneş ışıklarının yayılmasına benzetmiştir. Feyzin kesilmesine, güneşin batması demiştir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine oniki imâmın vazîfeleri verilmiştir. Rüşd ve hidâyete vâsıta olmuştur. Kıyâmete kadar her veliye feyzler, onun vâsıtası ile gelecektir... Müceddid-i elf-i sânî [ya'nî ikinci binin yenileyicisi, İslâmın kuvvetlendiricisi, bu mektûbun sâhibi İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh)] bu vazîfeyi, Abdülkâdir-i Geylânî'nin vekîli olarak yapmaktadır. Ay güneşten aldığı ışıkları saçtığı gibi olmaktadır.

Feyz için vâsıta olmak, yukarıda bildirdiğimiz iki yoldan, yalnız ikincisindedir. Birinci, ya'nî Kurb-i nübüvvet *denilen yolda, feyz ve hidâyet, vâsıta ile gelmez... Vâsıta olmak ve perde olmak,* Kurb-i vilâyet *denilen yoldadır. Bu iki yolu birbirine karıştırmamalıdır... Hazret-i İsâ aleyhisselâm ve hazret-i Mehdî ve Müceddid-i elf-i sânî, nübüvvet yolu ile vâsıl olduklarından, vâsıtaya ihtiyacları yoktur.*

Âdet-i ilâhî dışında, kudret-i ilâhî içinde olarak, peygamberlerden meydana gelen hâriku'l-âde şeylere mu'cize, evliyâdan sâdır olanlara ise kerâmet denir. Ehl-i Sünnet vel-cemâat mezhebinde, EVLİYÂNIN KERÂMETİ HAK'dır. *Kerâmet, duygu organlarının, aklın ve tecribenin üstünde olunca, bu kuvvetleri idrâke zorlamadan kabûllenmek, akâidimizin icâbıdır ve böylesi daha güzel ve sağlam îmandır.*

Kitâbın önsözünde, bu ümmette, en çok kerâmetin, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden sâdır olduğunu yazmış, yüksek kerâmet ve hallerine bir parça işâret etmiştik. Şimdi burada, o feyzler menbaından hâle, vakte göre, mevsime uygun olarak sâdır olan âb-i hayât damlalarını, hasta kalblere şifâ sunan şerbetleri andıran menkıbe ve kerâmetlerinden biraz daha bahsetmeği, böylece o eşsiz veliye. Allahü teâlâ'nın sevgili kuluna muhabbeti artırmağı vazîfe bildim. Çeşitli kitablardan toplayıp bu risâleyi derledim. Okuyanlar, istifâde edenler, o büyüklerin ayaklarının tozunu, gözüne sürme bilen bu zavallı kula hayırla düâ buyursunlar!

A. Fârûk Meyân

BİRİNCİ MENKIBE: İran'ın Geylân şehrinde hicrî 471 (m. 1077) de tevellüd, 561 (m. 1166) yılında Bağdad'da vefât eyledi. Türbesi Bağdad'dadır. Ziyâret olunur ve bereket ve feyizlerine kavuşulur. Türbesinin gölgesinde bulundurulan et, ateşte pişmemiş, yanmamıştır. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde müctehid idi. Önceden Şâfiî mezhebinde idi. Hanbelî mezhebi mahv olmak üzere olduğundan, Hanbelî mezhebine geçti. Böylece bu mezheb yayıldı. Önceleri ders verirdi. Çok meşhûr oldu. Sonra tasavvufa daldı. Tekrâr ders ve va'za başladı. Şöhreti her yere yayıldı. Kâdirî tarîkatının reîsidir. Çok kerâmetleri, sayısız hârikaları görüldü.

İKİNCİ MENKIBE: Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) babası, ebû Sâlih bin Abdullah'dır. Annesinin ismi Ümmü'l-hayr'dır.

Kur'ân-ı kerîm'i ezberledikten sonra, asrının en büyük âlimlerinden ilim tahsîl etmiştir. Bağdad'a geldiğinde yirmi yaşından küçüktü. Fıkhı, ebû Hattâb Mahfûz, ebû Vefâ Alî bin Ukayl, ebû Hüseyn bin Kadı ebû Ya'lâ ve diğerlerinden, hadîs ilmini, Hasan-ı Bâkıllânî, ebû Saîd Muhammed bin Abdülkerîm, ebû Ganâim Muhammed bin Muhammed, Ebûbekir Ahmed bin Muzaffer, ebû Ca'fer, ebû Kasım bin Alî, ebû Tâlib Abdülkâdir, ebülberekât Hibbetullah ibni Mübârek, ebû İzz Muhammed bin Muhtâr, ebû Nasr Muhammed, ebû Galib Ahmed, ebû Abdullah Yahyâ... ve diğerlerinden, tasavvufu yüksek babası ebû Sâlih, Şeyh ebû Saîd Mahzûmî ve Hammâd-i Debbâstan (rahmetullahi aleyhim) almış, bu nehirlerin kendisine aktığı bir bahr-i umman olmuştur. Kendisinden istifâde edip, âlim ve velî olanlar, bu küçük risâlede bildirilemiyecek kadar çoktur.

ÜÇÜNCÜ MENKIBE: İbni Kudâme der ki: Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh), orta boylu, zayıfca bünyeli idi. Göğsü geniş idi. Sakalları uzunca ve siyâh idi. Buğday tenli idi. Kaşları birbirine yakın idi. Hafîf sesli, bâzan da gür sesli idi. İlim ve vefâda emsâli bulunmıyan bir velî idi.

İlmi ile âmil idi. Sorulan zor süâlleri, rahatlıkla doyurucu bir tarzda cevablandırırdı. Bütün güzel huyları, Allahü teâlâ, sanki onda toplamıştı. Az konuşur, çok sükût ederdi. Kapısını çalan herkesi kabûl eder, geri çevirmezdi. Cum'a günü hâric, evinden çıkmazdı.

Bağdad'ın günahkâr olan ekseri halkı, önünde diz çöküp, tevbe ettiler. Huzûrunda çok hıristiyan ve yehudî, islâm ile şereflendi.

Doğruyu söylemekten asla çekinmezdi. Emîrü'l-mü'minîn el-Muktefî li-emrillâh, ebû Vefâ Yahyâ bin Saîd'i kadı tâyin edince, minberden ona şöyle haykırdı: «Müslimanlara, en zâlim birini tâyin ettin. Yarın âlemlerin Rabbi huzûrunda, bakalım ne cevab vereceksin?» Halîfe, bu doğru

sözü işitince, titredi. Ağladı... Çok ağladı. Sonra hemen, adı geçen kadıyı azl etti.

İslâm târihinde şöyle yazıyor: Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî, birçok kerâmetler göstermiş, ma'nevî sahada yüksek makamlara kavuşmuş, devrinin imâmı, asrının kutbu ve o vakitte yetişen şeyhlerin şeyhi idi. Fakîhlerin de, fakîrlerin de şeyhi idi. İlim ve amelde bir tane idi. Hulâsa, kerâmetleri sayılmıyacak kadar çoktur ve bize kadar mütevâtir olarak intikal etmiştir. Ondan sonra gelenlerden hiçbiri onun yerini alamamıştır.

Hâfız Zeynüddin İbni Receb, **Tabâkat**ında özetle şöyle der: Abdülkâdir bin ebû Sâlih Abdullah bin Cengidost bin ebû Abdullah, önce Geylânlı idi. Sonra Bağdadlı oldu. Asrının şeyhi, devrinin allâmesi, âriflerin pîri, meşâyihın sultânı, tarîkat ehlinin seyyididir. Herkes tarafından hüsn-i kabûl görmüştür. Ehl-i Sünnet, onun zuhûru ile zafere kavuşmuştur. Bid'at ehli, karşısında tutunamayıp, erimiş gitmiştir. Dürüst davranışı, güzel hareketleri, sözleri, kerâmetleri, keşifleri, kısa zamanda, her tarafa yayılmıştır. Uzak memleketlerden, kendisine süâl sormağa gelirlerdi. Devlet başkanları, vezirler, vâliler, Halîfeler, ondan korkar olmuşlardı.

İmam hâfız ebû Abdullah, **Meşîhâtü'l-Bağdâdiyye** adlı eserinde buyurur ki: Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh), Bağdad'da Ḥanbelî ve Şâfiîlerin fıkıh imâmı idi. Fukaha ve fukara katında, sözü geçerli idi. O, büyük bir din âlimi idi. Her sınıf ve tabakadaki insanlar, ondan çok istifâde ettiler. Düâsı, derhal kabûl edilen, intikamı çok sür'atle alınan velîlerdendi. O, zikri dâim, fikri çok, kalbi yumuşak, yüzü mütebessim, rûhu ince, eli açık, ilmi bol, ahlâkı üstün, soyu temiz, bir zât-ı kerîmül hisâl idi.

Kadı'l-kudât Muhibbuddînin **Târihinde** diyor ki: Efendimiz, Şeyh Abdülkâdir, Hanbelîlerin imâmı, asrının büyük şeyhi idi. Onun, **Fütûhu'l-Gayb** ve **Gunyetü't-Tâlibîn** isimli çok fâideli eserleri vardır.

İbrâhim bin Sa'd-i Dârî şöyle der: Şeyhimiz Abdülkâdir (kuddise sirruh) ulemâ elbisesi giyer, süslenir, öyle ata binerdi. Kürsiye çıkar, konuşurdu. Konuşması sür'atli idi, fakat anlaşılacak kadar açık ve seçik idi. Konuştuğu zaman dinlenir, emrettiği zaman emri derhal yerine getirilirdi. Kalbi katı birisi, onu görse, hemen yumuşar, huşu'a gark olurdu.

İbni Kesîr Târihinde der ki: Şeyh Abdülkâdir Bağdad'a geldi. Hadîs tahsîl etti. Hadîste, fıkıhda, va'zda ve hakîkat ilimlerinde bir tane idi. Şekli güzel, sükûtu boldu. Lâkin emr-i ma'ruf ve nehy-i münkeri hiç ihmâl etmezdi. Halife, sultan, vâli, vezîr, herkesin huzûrunda doğruyu söylerdi. Kimseden çekinmezdi. Zâlimlere yaltaklananları sevmez ve onları yanına yaklaştırmazdı. Hiç kimsenin kınamasına aldırmazdı. Zühdü çok, takvâsı bol bir kimse idi. Âdetleri yırtacak, akılları donduracak halleri ve mükâşefeleri vardı. Hulâsa o, büyük şeyhlerin ulularındandı. Misâfirsiz gece geçirmezdi. Zaiflere yardım eder, fakirleri doyururdu. Talebesinin çeşitli süâllerini cevablandırırken, hiç kızmazdı. Onlara karşı son derece sabırlı idi. Yanında oturanlarda, ondan daha kerîm ve lütuf sâhibi, kimse olamaz, kanâati hâkim olurdu. Ahbablarından biri gurbete çıksa, on-

dan haber sorardı. Sevgi ve alâkasını muhafaza ederdi. Kendisine kötü davrananları afv ederdi. Verdiği sözü tutar, kimseye hâinlik düşünmezdi. Ambarında halâlinden kazandığı buğday vardı. Bir vekîline emr ederdi. O ekip biçer, un öğütür, pide yapar getirirdi. Hizmetçisi Muzaffer, kapıda, elinde ekmek durur ve şöyle seslenirdi: Yemek istiyen, ekmek isteyen, yatmak isteyen kimse yok mu? gelsin. Kendisine hediye getirilse, yanında bulunanlara dağıtır, bir kısmını da kendine ayırırdı. Hediyeye mutlaka karşılık verirdi. Şöyle buyurduğunu, allâme ibni Neccâr târihinde, Cübbâinin kendisine haber vermesi olarak anlatıyor: «Bütün amelleri inceledim. Yemek yedirmek ve güzel ahlâktan daha iyi birşey bulamadım. Bütün dünya bana verilse, hiçbir fakir bırakmam, hepsini doyururum. Şu anda, bana bin dinâr verilse, bir gece bile bekletmeden tasadduk ederim.»

DÖRDÜNCÜ MENKIBE: Yûsüf-ı Nebhânînin **Câmi'ül Kerâmâtil evliyâ** kitâbında diyor ki; İmam-ı Şa'rânî (rahimehullah) anlatır: Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) bir gün abdest almıştı. O anda üzerine bir yarasa pisledi. Başını kaldırdığında, yarasa uçuyordu. O esnâda yere düşüp öldü.

BEŞİNCİ MENKIBE: Yine aynı kitabda yazıyor: Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) şöhreti âleme yayılınca, Bağdaddaki zekî âlimlerden yüz tanesi bir araya gelip, onu ilimde imtihan etmek istediler. Her biri ona sormak için birçok mes'ele getirdi. Aynı mecliste toplandıkları zaman, Şeyh yanlarına geldi, oturdu. Birden göğsünden bir nûr şimşeği parladı ve yüz âlimin göğüslerine, kalblerine girdi ve kalblerinde olan bütün süâlleri sildi. Hepsi mahcûb ve mağlûb oldular. Çâresiz kalıp, hep birden feryâd edip, elbiselerini yırttılar, başlarını açtılar. Sonra Şeyh hazretleri kürsiye çıkıp, hepsinin unutmuş oldukları süâllerini söyleyip, ayrı ayrı cevablarını verdiler. Bunu gören âlimler, üstünlüğünü îtiraf ettiler.

ALTINCI MENKIBE: Ebü'l-Feth Hirevî anlatır: Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'ye (radıyallahü anh) kırk sene hizmet ettim. Bu müddet içerisinde, sabah nemazlarını, yatsının abdesti ile kıldığını gördüm. Ne zaman abdesti bozulsa, o vakit abdest alır, iki rek'at nemaz kılardı. Yatsı nemazını kılıp, husûsî odasına girer, onunla beraber o odaya kimse giremezdi. Oradan sabah vakti olunca çıkardı. Hattâ halife, gece sohbeti için kapısına geldi de, sabaha kadar onunla görüşmek, buluşmak seâdetine kavuşamadı. Yine Hirevî anlatır: Bir gece şeyhin yanında yattım. Gecenin evvelinde nemaz kıldığını gördüm. Nemazı çok uzun sürmedi. Sonra gecenin üçde biri geçinciye kadar zikr etti. el-Muhît, er-Rab, eş-Şehîd, el-Hasîb, el-Fa'al, el-Hallâk, el-Hâlık, el-Bârî, el Musavvir derdi. Gördüm ki, zaiflemiş, küçülmüş idi. Ardından kendisini çok büyük gördüm. Ya'nî bir küçülüyor, bir büyüyordu. Sonra havada yükseliyor, yükseliyor, gözümden kayb oluyordu. Sonra ayakta nemaz kıldı. Uzun sûreler okudu. Gecenin üçte ikisi böyle geçti. Secdeleri gerçekten çok uzun idi. Sonra müteveccih, müşâhid ve murâkıb olarak oturur, sabah vak-

tine yakın zamana kadar öylece dururdu. Sonra düâ eder, yalvarır, yakarır, kulluğunu Rabbine arz ederdi. O esnada, kendisini, bakan gözlerin dayanamıyacağı bir nûr kaplardı. Yanında, «Selâmün aleyküm, selâmün aleyküm» seslerini duyardım. Kendisi, bu selâmlara cevab verir, bu hâl sabah nemazına çıkıncaya kadar devam ederdi.

YEDİNCİ MENKIBE: Hızır aleyhisselâmla görüşmesi olup, kitâbımızın önsözünde anlatılmıştı.

SEKİZİNCİ MENKIBE: Kendisi anlatır: Bir gece Kisrânın eyvânında yattım. Soğuk bir gece idi. İhtilâm oldum. Nehre gidip yıkandım. Geldim yattım. Yine ihtilâm oldum. Gittim yıkandım. O gece, o soğuk havada, kırk defa ihtilâm oldum, kırkında da, soğuk su ile yıkandım. Eyvânın üzerine çıktım. Uyumaktan korkuyordum. Binlerce fenne, ilme gark oldum, dünyanızdan kurtuldum.

DOKUZUNCU MENKIBE: İbni Ahdar (rahimehullah) anlatır: Kışın, şiddetli soğukta, Abdülkâdir-i Geylânî'nin (radıyallahü anh) huzûruna geldim. Oda da soğuk idi ve o bir gömlekle oturuyordu. Başında takyesi vardı. O ise, yazın şiddetli sıcağındaki gibi terliyordu.

ONUNCU MENKIBE: **Minen** kitâbında, hazret-i Şeyhden nakledilir: Yirmibeş sene sahralarda dolaşıp, yerden biten otları yemeden, derelerdeki sulardan içmeden ve bir kere içince bir yıl veya daha çok müddet susuz durmadan, insanlar için oturup, onları irşâda başlamadım. Ben sahralarda dolaşırken, **ol** sözü ile ihsân olundum. Ondan sonra çok yiyecek maddeleri buldum. İstediğimi yerdim. Dağdan bir parça koparır, helva olur, yerdim. Kuma deniz suyu dökerdim. Tatlı su olurdu içerdim. Sonra, Allahü teâlâ'ya karşı edebi gözeterek, bunları terk ettim.

ONBİRİNCİ MENKIBE: Menâvî (rahimehullah) anlatır: Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) süt çocuğu iken, Ramazan-ı şerîfde, emmezdi. Hattâ insanlar, Ramazan ayı hilâlini görmede şübheye düşseler, onun annesine gidip, çocuğunuz bugün, gündüzün süt emdi mi diye sorarlardı.

ONİKİNCİ MENKIBE: Üzerine sinek konmazdı. Bu hususta, ceddi Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) verâsetine kavuşmuştu.

ONÜÇÜNCÜ MENKIBE: Bir kadın, çocuğunu, Abdülkâdir-i Geylânî'ye (kuddise sirruh) getirip, oğlumun kalbini size tutulmuş gördüm; bana hizmetinden onu âzâd edip, size getirdim dedi. Şeyh hazretleri, bu genci yanına aldı. Ona mücâhede ile emretti. Tarîkatta sülûke başlattı. Bu şekilde devam ederken, bir gün annesi çıkageldi. Oğlunu, az yemek ve az uyumak sebebiyle, zaif ve sararmış, arpa ekmeği yer halde buldu. Bu hal ona dokundu. Çocuğunu bırakıp, şeyhin yanına girdi. Şeyh hazretleri oturmuş, tavuk yiyorlardı. Efendim, siz burada tavuk yersiniz, oğlum ise, şurada arpa ekmeği yer! dedi. Şeyh bunu duyunca, elini, tavuk kemiklerinin üzerine koyup: **«Kum bi iznillâh»** ya'nî «Allahü teâlâ'nın izni ile kalk, diril» buyurdu. Tavuk, o anda dirildi. Şeyh, kadına hitâben: «Senin oğlun böyle olduğu zaman, dilediğini yesin» buyurdu.

ONDÖRDÜNCÜ MENKIBE: Meclisinin üzerinde kırlangıç uçup sesi ile orada bulunanları meşgul etti. Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh)

«ey rüzgâr, bu kuşun başını al» buyurdu. Buyurması ile beraber, kuşun yere düşmesi bir oldu. Ama başı bedeninde değil, başka yere düşmüştü. Şeyh hazretleri kürsiden inip, o kırlangıcı eliyle aldı. Diğer eli ile üzerini okşadı ve Besmele okudu. Kuş, hemen dirildi ve uçtu.

ONBEŞİNCİ MENKIBE: Yanından geçmekte olan ve sultâna âid şarabı taşıyan üç kişi ve bir emîr vardı. Şeyh onlara hitâben, durun! buyurdu. Dinlemediler. Hayvana, dur buyurdu. Hayvan durdu. Hayvanın yanında olanlara kulunç ârız olup, bağırışmağa başladılar. Yaptıklarına tevbe ettiler, ağrıları geçti. Şarab ise sirke oldu. Küpleri, damacanaları açınca, içlerinde, şarab değil, sirke olduğunu ibretle seyrettiler.

ONALTINCI MENKIBE: Bir gün huzûruna birkaç râfızî geldi. Yanlarında ağzı dikilmiş iki çuval vardı. Bu iki çuvalın içinde ne olduğunu bize söyle! dediler. Elini birinin üzerine dokundurup: «Bunun içinde kötürüm bir çocuk vardır» buyurdu. Çuvalı açınca, ne görsünler! Gerçekten şeyhin buyurduğu gibi, kötürüm bir çocuk vardı. Çocuğun elini tutup, «hadi kalk» buyurdu. Hemen kalktı ve yürüdü. Sonra elini diğer çuvala dokundurdu ve: «Bunda da bir çocuk vardır, fakat bir ârızası yoktur» buyurdu. Çuvalı açınca, gerçekten, buyurduğu gibi, kusursuz bir çocuk çıktı. Alnını tutup, otur! buyurdular. Çocuk oturdu. Bu kerâmeti gören râfızîler hemen tevbe edip, ehl-i Sünnet oldular. O gün, bu büyük kerâmeti seyredenlerden, o mecliste üç kişi, hayret ve muhabbetle düşüp can verdi.

ONYEDİNCİ MENKIBE: Bağdad'dan bir adam Şeyhe gelip, cinler, benim kızımı çarptılar dedi. Hazret-i Şeyh, «filân yere git, bir dâire çiz ve çizerken Bismillâh alâ niyyeti Abdülkâdir söyle!» buyurdu. O kişi, emr olunanı yaptı. Cinler, gurub gurub gelip toplandılar. En son reisleri de geldi ve dâirenin hizâsında durdu. Ne istiyorsun? dedi. Kızının hâlini ona söyledi. Kızını çarpan Cini getirdiler. Kızını çarpan budur deyip, boynunu vurdular. Sizi şeyhimizin emrine son derece, bağlı ve itâatkâr görüyorum dedi. Evet, muhakkak ki, o insanların ve cinlerin gavsi, bulunduğu evden bizim kötülerimizi, en uzakta da olsa görür. Onun heybetinden kaçacak yer ararız dedi.

ONSEKİZİNCİ MENKIBE: Meclisindeki eshâbından birinin bevli sıkıştı. Hareket edemiyordu. Yardım ister gözlerle, şeyh hazretlerine baktı. Bunun üzerine şeyh, hemen, va'z kürsîsinin merdiveninden indi. Ama kürsîde, insan başı gibi bir baş göründü. Sonra bedenine doğru uzadı. Omuzları ve göğsü göründü. Sonra devam etti ve kürsî üzerinde şeyhin şeklinde, onun konuşma ve ifâdesinde ve sesinde birisi göründü. Şeyh ise, o kimse ile meşgul oluyordu. Başını elbisesinin yeni ile örtmüştü. Bir de ne görsün, sahradadır. O sahrada, ya'nî kırda, akarsu ve ağaç vardır. Bevlini rahatça yaptı, nehirden abdest aldı, nemaz kıldı. Selâm verince, şeyh, üzerindeki örtüyü kaldırdı. Şaşılacak şey, kendini meclisde, arkadaşlarının arasında buldu. Şeyh ise, eskisi gibi kürsîde olup, va'z ediyordu.

ONDOKUZUNCU MENKIBE: **Tefrîcü'l-hâtır tercemetü'ş-şeyh Abdül-**

kâdir kitâbında diyor ki: **Cevâhirü'l-kalâid** sâhibi, **Mecma'ül fedâil'den** alarak yazıyor: Tasavvuf büyüklerinden (radıyallahü anhüm) duydum. Seyyidimiz, efendimiz Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) Gavsü'l-a'zam'dır. Zîra gavs denince, o kasd edilir. Çünkü, ona bu ismi, Allahü teâlâ vermiştir. Nitekim **Gavsiyyede** der ki: Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mi'rac gecesinde gördü, vilâyet-i Muhammediyye makâmı ile mutlak olarak şereflendi, bu mübârek gecede mahbûbluk verâseti hil'atına kavuştu. Nitekim kendisi (radıyallahü anh) anlatır: Ceddim (aleyhissalâtü vesselâm) Mi'rac gecesi gökleri geçip, Sidretü'l-Müntehâya vardı. Cebrâil aleyhisselâm Sidre'de kaldı ve, ey Muhammed, bir parmak kadar geçersem, yanarım dedi. Allahü teâlâ, benim rûhumu, varlıkların efendisinden (aleyhisselâm) istifâde için, o makâma gönderdi. Onunla şereflendim ve çok büyük ni'mete kavuştum. Yüksek verâset ve hilâfete eriştim. Hazırlandım, Burak yerine geçtim. Ceddim sırtıma bindi. Dizginlerim mübârek elinde idi. Kabe Kavseyn makamına erişti ve: «Ey oğlum, ey gözümün nûru! Benim bu iki ayağım senin boynunda, senin ayakların ise, bütün evliyanın boyunlarındadır» buyurdu.

Sofiye-i aliyye büyüklerinden biri anlatır: Gavsü'l-a'zam'dan (radıyallahü anh) bildirilir. Buyurdu ki: Allahü teâlâ, rûhumu, Ceddim Habîbullahı (sallâllahü aleyhi ve sellem) görmekle ve ona ilham ettiğine muttali' kılmakla şereflendirince, «Ey Muhammed, bu kişinin kim olduğunu biliyor musun?» buyurdu. Yâ Rabbi, sen daha iyi bilirsin dedi. Allahü teâlâ, «bu senin oğlundur. Alî'nin oğlu Hasan'ın neslindendir. İsmi Abdülkâdir'dir . Senden sonra onu mahbûbum kıldım. Evliyâ arasında şânı, senin peygamberler arasındaki şânın gibi olacaktır» buyurdu. Bunun üzerine Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem): «Ey oğlum, ey gözümün ışığı, seni görmekle gönlüm rahatladı. Senin de, beni görmekle kalbin rahatladı. Sen benim, hattâ Allahü teâlâ'nın mahbûbusun, benden sonra vilâyet ve mahbûblukta benim vârisimsin. Ben bu iki ayağımı senin boynuna koydum, senin de ayakların, ümmetimin evliyâsının boyunları üzerinde olur» buyurdu.

YİRMİNCİ MENKIBE: Tevellüd ettiği ya'nî dünyaya geldiği gece beş şey zuhûr eyledi :

1 — Yüksek babası Nûreddin Seyyid ebû Sâlih Mûsâ Cengî dost, bütün eshâbı ve din imamları ve büyük evliyâ ile beraber Resûlüllah efendimizi (sallâllahü aleyhi ve sellem) gördü. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) kendisine: «Ey oğlum, ey ebâ Sâlih, Allahü teâlâ sana bir oğul ihsân etti, o benim oğlum ve sevgilim ve Allahü teâlâ'nın sevgilisidir. Onun evliyâ arasında şânı, benim nebîler ve resûller arasındaki şânım gibi olacaktır» buyurdu.

2 — Bütün nebîler ve resûller, Muhammed Mustafa'ya (aleyhimüsselâm) uyarak, babasını, oniki imâmın ve belli birkaç büyüğün dışında, bütün velîler, bu oğlunun itâati altında olur ve onun ayaklarını boyunlarına koyup, onun sebebi ile yüksek derecelere erişir, ona itâatten ay-

rılanlar yakınlık zirvesinden, uzaklık ve mahrumluk çukuruna düşerler diye müjdelediler.

3 — Onun dünyaya geldiği gece, Geylân'da bin yüz çocuk dünyaya geldi. Bunların hepsi evliyâ ve Allah adamı oldular.

4 — Ramazan-ı şerîfde, fecir vaktinden güneş batıncıya kadar, annesinden süt emmedi. İftâr vakti olunca emerdi. Şu beyti ile buna işâret etmiştir.

Başlangıcım şöyleydi, dillerde söylenirdi,
Beşikteyken oructum, bunu herkes bilirdi.

5 — Omuzunda, Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Mi'rac gecesinde mübârek ayaklarını koyması sebebiyle, ayaklarının izi görünürdü.

Annesi doğum yapma yaşını geçtikten sonra, onu doğurdu. Çünkü o zaman annesi altmış yaşında idi. Bu da, gerçekten bir kerâmettir. Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) dünyaya nurlu ve heybetli olarak, geldi. Öyle ki, kimse yüzüne bakamazdı. Kendisine; Muhammed aleyhisselâmın ahlâkı, Yûsuf aleyhisselâmın güzelliği, Ebûbekr-i Sıddîkın (radıyallahü anh) sıdkı, hazret-i Ömer'in (radıyallahü anh) adâleti, hazret-i Osman'ın (radıyallahü anh) ilmi, hazret-i Alî'nin (radıyallahü anh) ilmi, yiğitliği ve kuvveti ihsân olunmuştu.

YİRMİBİRİNCİ MENKIBE: Ravdatü'n-nevâzır kitâbında beşinci bâbda, Hasan-ı Basrî'nin (rahmetullahi aleyh) hâllerini, sözlerini anlatırken, meclisinde Abdülkâdir-i Geylânî'nin geleceğini ve zamanının kutbu olacağını haber vermiştir diyor.

YİRMİİKİNCİ MENKIBE: Gülzâr-ı Bostan kitâbında yazıyor: İlk zamanlarında, Allahü teâlâ'nın celâl sıfatı, üzerinde gâlib idi. Bu gâlibiyet sebebiyle, ismini abdestsiz zikredenin başını bedeninden ayırırdı ve ölürdü. Ceddi Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) gördü. Kendisine, bu hâli bırak buyurdu ve: «Bir zaman gelir, insanlar Allahü teâlâ'nın ve benim isimlerimizi edeb ve hürmeti gözetmeden söylerler» diye devam etti. Ümmete merhameten bunu bıraktı.

Bâzıları anlatırlar: Bu hâl, ya'nî abdestsiz zikredenin ölmesi, şâyi' ve meşhûr olunca, hiç kimse, Allahü teâlâ'nın ism-i şerîfini abdestsiz zikredemez oldu. Bunun üzerine Bağdad evliyâsı toplanıp, kendisine iltică edip, kullara acıyarak, insanlardan bu zorluğu afvedin, kaldırın dediler. «Ben de bu hâli sevmiyorum. Lâkin Allahü teâlâ bana hitâb etti ve: «Sen benim ismimi yücelttin, büyüttün. Ben de seni yüce ve büyük eyledim. İzzetin karşılığı izzettir» buyurdu dedi.

Meşâyih-ı kirâm diyor ki: Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) ism-i şerîfini, abdestsiz söyliyenin rızkı daralır. Onun için, ya'nî Allahü teâlâ için ve sevâbı Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine olmak üzere adak yapan, o belâ ve cefâdan kurtulur. Cum'a gecesi, sevabı onun rûhuna olmak üzere tatlı verip, Fâtiha okuyup, tatlıyı fakirlere taksîm edip, ondan (Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden) meded, yardım istiyene, çok

yardımlarla meded eder. Kendi malından yerken, arada bir ona Fâtiha okuyana iki dünyanın düğümü açılır. İsmini tam hulûs-i kalb ve abdestle söyliyen, o gün mesrûr, sıkıntısız olur ve Allahü teâlâ günahlarını siler.

Büyüklerden biri anlatır: Üstadlarımdan duydum ki, Seyyidimiz, Gavsü'l-a'zam (radıyallahü anh), Hırzu'l-murtedavî ve Seyfullah (Allah'ın kılıcı) ismi ile bilinen Hırzu'l-Yemânî'yi okumakla meşgul olurdu. Çok okuması sebebiyle, başlangıçta Celâl sıfatı onda gâlib oldu ve celâl sıfatı onun için, münkirlerin boynunu kesip atan kılıç, muannidlerin ciğerlerine isâbet eden şaşmaz ok oldu. Bunun için, inadcı münkirlerden, ism-i şerîfini, abdestsiz ananların başını, âlemlerin Rabbinin kudret kılıcı ile, bedeninden ayırırdı. Bu günlerde Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) mükâşefede gördü, kendisine, sen bir kılıç oldun, artık onu okumağa muhtac değilsin buyurdu. Bunun üzerine bir müddet onu bıraktı, sonra yine Resûlüllah'ın (aleyhisselâm) işâreti ile o hırzı okumağa başladı. **Tefrîcü'l-hâtır**'da bu konuda devam ediyor ve sonunda Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) şu sözlerini yazıyor: Ben meşhûr kılıcım, ben gerilmiş yay'ım, ben şaşmaz okum, ben eyerlenmiş atım, ben Allah'ın yaktığı ateşim. Sonra bütün Bağdad halkı, kendisinden şefâat istediler ve inad ehlinin bu âkıbeti kaldırıldı.

YİRMİÜÇÜNCÜ MENKIBE: Aynı kitabda diyor ki, **Esrârü't-tâlibîn** kitâbında yazıyor: Gavsü'l-A'zam (radıyallahü anh) bir gün, bir mahalleden geçiyordu. Bir müslimanla bir hıristiyanın mücâdele ettiklerini gördü. Sebebini sordu. Müsliman, bu İsevî, ya'nî hıristiyan, bizim peygamberimiz, sizin peygamberinizden üstündür diyor, ben ise, bizim peygamberimizin üstün olduğunu söyliyorum dedi. Gavsü'l-A'zam, hıristiyana, Peygamberiniz İsâ aleyhisselâmın, Peygamberimiz Muhammed'den (sallâllahü aleyhi ve sellem) üstün olduğunu hangi delille isbat ediyorsun? buyurdu. Hıristiyan, bizim peygamberimiz ölüyü diriltirdi dedi. Gavs-ı a'zam (radıyallahü anh), «ben peygamber değilim. Sadece Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm'a uyan bir müslimanım. Eğer ölüyü diriltirsem, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm'a inanır mısın?» buyurdu. Hıristiyan, inanırım dedi. Gavs-i a'zam, «bana harâb olmuş, eski bir kabir göster ve Peygamberimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) üstünlüğünü gör» buyurdu. Eski bir kabir gösterdi. Gavs-i a'zam, hıristiyana: «Sizin peygamberiniz, ölüyü diriltmek istediği zaman, hangi sözleri söylerdi?» buyurdu. Hıristiyan, kum bi-iznillâh — Allah'ın izni ile kalk, diril söylerdi dedi. Bunun üzerine Gavs-i a'zam, ona, «bu gösterdiğin kabirde yatan kişi, dünyada şarkıcı idi. İstersen onu şarkı söyler halde dirilteyim, nasıl istersen öyle yapayım» buyurdu. Peki öyle olsun dedi. Gavs-i a'zam kabre döndü ve: «Benim iznimle kalk» buyurdu. Kabir açıldı ve ölü şarkı söyler halde kalktı. Hıristiyan bu kerâmeti görünce, Peygamberimizin (sallâllahü aleyhi ve sellem) üstünlüğünü söyledi ve Gavs-i a'zamın (radıyallahü anh) elinde müsliman oldu.

YİRMİDÖRDÜNCÜ MENKIBE: Yine **Tefrîcü'l-hâtır'da** yazıyor: **Hakîkatü'l-hakâik** kitâbında diyor ki: Oğlu denize düşmüş bir kadın, Gavs-i

a'zam hazretlerine gelip, oğlum denize düşüp kaybolup gitti. Kesin îtikadım odur ki, sen bana çocuğumu diri olarak iâde edebilirsin dedi. Gavs-i a'zam (radıyallahü anh), evine dön, oğlunu bulursun buyurdu. Kadın sevindi. Evine geldi, fakat oğlunu bulamadı. İkinci defa gelip, Şeyhin huzûrunda ağladı, sızladı, yalvardı. Gavs-i a'zam, yine evine dön, oğlunu evde bulacaksın buyurdu. Eve geldi, yine bulamadı. Üçüncü defa, yine ağlıyarak, sızlıyarak Gavsın huzûruna geldi. Gavs-i a'zam murâkabe eyledi, başını iğdi, sonra kaldırdı ve kadına: «Evine dön, oğlunu evde bulacaksın!» buyurdu. Eve döndü ve çocuğunu evde buldu. Gavs-i a'zam (radıyallahü anh), Allahü teâlâ'nın mahbûbu, sevgili kulu, nazlı velîsi olmak hasebiyle, yâ Rabbi, beni iki defa mahcûb etmenin hikmeti ne idi? diye arzetti. Melik-i Vehhâb olan Allahü teâlâ'dan şöyle hitâb geldi: «O kadına söylediğin söz doğru idi. İlk söylemende, melekler, o çocuğun dağılmış parçalarını topladılar. İkinci söylemende onu diriltim, üçüncüde onu denizden çıkarıp, evine ulaştırdım.» Yâ Rabbi, sen bütün kâinatı bir **ol** emri ile yarattın. O zaman bir vakit ve an geçmedi. Kıyâmette de, o sayısız dağılmış parçaları bir anda toplar, bir anda haşr edersin. Bir bedenin parçalarının toplanması, onun diriltilmesi ve evine gönderilmesi, senin kudretinde pek küçük bir iştir. Bu gecikmedeki hikmet nedir? diye arz etti. Kadîr olan Rabdan hitab geldi: «Ben, senin istediğini isterim. Muhakkak ki, kalbinin kırıklığının karşılığını verdim» buyurdu. Gavs-i a'zam inledi, yüzünü toprağa sürdü ve: Yâ Rabbi, ben mahlûkum. Mahlûk olmaklığım ölçüsünde istemeğe lâyıkım. Sen Hâlıksın. Azametin ve Hâlıklığın mertebesinde ihsân sana lâyıktır dedi. O anda ona bir hitab geldi: «Cum'a günü seni kim görürse velî ve mukarreb olur; sen toprağa nazar edersen, altın olur» buyurdu. Yâ Rabbi, bana ihsân ettiğin bu iki şeyden, benim için, benden sonra, iki cihanda fâidelenilmesi için daha büyük bir şey yok mudur? dedi. Azîz ve Kadîr olan Allahü teâlâ'dan hitab erişdi: Sevab ve te'sirde senin isimlerini, kendi isimlerim gibi kıldım. Senin isimlerinden birini okuyan, benim isimlerimden birini okumuş gibidir.

YİRMİBEŞİNCİ MENKIBE: Bu menkıbeleri fârisî olarak yazan râvî anlatır: Şeyhim Dâvûd-i Kâdirî Şîrgîr'den duydum. Şöyle anlattı: Gavsül a'zama (radıyallahü anh) bir kişi gelip, bu yüksek kapı, hâcetler kıblesi ve kurtuluş sığınağıdır, ben de buraya sığındım ve bir erkek çocuk isterim dedi. Gavs-i a'zam, Allahü teâlâ'dan, senin istediğini, sana vermesini istedim, O elbette sana verir buyurdu. Bunun üzerine o kimse, her gün meclisinde bulunmağa başladı. Fakat Kâdir-i mutlakın hükmü ile, bir kız çocuğu dünyaya geldi. O zât çocuğu alıp, Gavs-i a'zama götürdü ve biz erkek çocuğu için konuşmuştuk, bu ise kız oldu dedi. Gavs-i a'zam: «Onu sar, evine götür. Gayb perdelerinin ardından neler zuhûr ettiğini görürsün» buyurdu. Adam çocuğu sardı, aldı ve evine götürdü. Bir de ne görsün, Allahın kudreti ile erkek olmuştu.

YİRMİALTINCI MENKIBE: Meyân Azametullah bin Kadı İmâd bin Meyân Nizâm Muhammed bin Şâh Muhammed ibni Kudvet'i-ulemâ vel-ârifîn (aleyhirrahme) anlatır: Bürhanpurda, hindûlardan ateşperest zen-

gin bir adam vardı. Evi, evimize bitişik idi. Hazret-i Gavs-ül a'zam'a îtikadı tamdı. Onun soyundanım derdi. Her yıl çeşitli yemekler hazırlar, fâdılları, büyükleri ve fakirleri da'vet eder, onlara ziyâfet verir, kandiller yakar, her çeşit süs ve koku ile meclisi süslerdi. Bütün bunları, Gavs için yapardı. Bu hindli ölünce, onu ma'ruf yerde yakmak için, getirdiler. Çok odun toplayıp, üzerine yağ döktüler. Odunların ortasına yerleştirdiler. Sonra ateş yaktılar. Ateş ona dokunmadı, Allahü teâlâ'nın kudreti ile, bir kılını bile yakmadı. Bu hâli görünce, aralarında uzun uzun konuştular. Sonra onu bir akarsuya atmağa karar verdiler. Böylece kendilerini de ateşten korumak istediler. Suya attıktan sonra, evliyâdan biri rü'yâsında Gavs-i a'zamı gördü. «Filân hindli manevî evlâdımdandır. Kendisini bana nisbet etmiştir. Ehlüllah katında, ismi Sa'dullah'dır. Onu sudan al, gasl et, cenâze nemazını kıl ve defn eyle. Çünkü Allahü teâlâ, bana, hiçbir mürîdini, dünya ve âhirette ateşte yakmam ve hüsn-i hâtime ile dünyadan çıkarırım diye söz verdi» buyurdu. Bu dâimî ni'metinden ötürü Allahü teâlâya hamd olsun.

YİRMİYEDİNCİ MENKIBE: Aynı kitabda yazıyor: Ma'rifetler sâhibi şeyh Abdullah-ı Belhî, **Havâriku'l-ahbâb fî ma'rifetil-aktâb** kitâbının yirmibeşinci bâbında, kutbü'l-ibâd Gavsü'l-bilâd Hâce Behâeddin Muhammed Nakşibendî'yi (radıyallahü anh) anlatırken diyor ki: Hâcegî Sermestten duydum, o da Buhârâ'da yaşayan ve oturan kâmil meşâyıhdan duydu. Onlar şöyle anlatırlardı: Gavsü'l-a'zam (radıyallahü anh), bir gün bir cemâatle terasta durup, Buhârâ tarafına dönmüş, güzel bir koku almış ve: «Benim vefâtımdan sonra yüz elliyedi sene sonra, Muhammedî meşreb birisi dünyaya gelir. İsmi Behâeddin Muhammed Nakşibendî'dir. Bana mahsus ni'metlere kavuşur» buyurdu. Gerçekten öyle oldu.

Şâh-i Nakşibend (kuddise sirruh), şeyhi Seyyid Emîr Külâlden zikri alıp bu büyükler yoluna girince, Allah ism-i a'zamı kalbine nakş edilmedi, tam yerleşmedi. Bundan kalbinde büyük bir kabz hâli hâsıl oldu. Sahraya çıktı. Hızır aleyhisselâmın kendine gelmekte olduğunu gördü. Şâh-i Nakşibend onu karşıladı. Ona selâm verdi. Hızır aleyhisselâm ona, «ey Behâeddin, ism-i a'zam en büyük isim, ya'nî Allah ismi, bana Gavs-i a'zam'dan ulaştı. Seni îkaz ediyorum. O hazrete teveccüh eyle. Hemen onun bereketi ile, maksadına kavuşursun» dedi. Ertesi gece Şâh-i Nakşibend, hazret-i Gavsü'l-enâmı gördü. Sağ elinin parmakları ile, göğsüne işâret edip, içine kalbini, sırrına Allah'ın ismini nakş etti. Çünkü beş parmak, Allah lâfzının nakşı, yazısı gibidir. Şâh öyle bir şey gördü ki, onda Allahü teâlâ'yı müşâhede eyledi. Bu zikir memleketinde meşhûr olunca, bundan sordular. «Bu, bir mübârek gecede, Gavs-i a'zam'ın bize ihsân ettiği feyizlerden bir feyiz ve inâyetlerden bir inâyettir. Bu geceden îtibâren hâlim, önceki hallerimden çok ilerledi» buyurdu. Şâh-i Nakşibend ismi ile tanınmış olmasının sebebi, Gavs-i a'zamın, ism-i a'zamı, onun kalbine nakş etmesidir. O da, bunu, yolundaki tâliblerin kalblerine nakş eder. Kendisine, Abdülkâdir-i Geylânî'nin, benim bu iki ayağım, bütün ve-

lîlerin boyunları üzerindedir, sözü sorulunca, gözüm başım üstüne buyurmuştur.

YİRMİSEKİZİNCİ MENKIBE: Kıdvetü'l-meşâyih, kutbü'l-halâik emîr Muhammed Hüseynî, **Letâifü'l-garâib** kitâbında, kutbü'l-âlem Nasîruddin Mahmudun dilinden bildirir: Gavsü'l-a'zam, Allahü teâlânın emri ile, benim bu iki ayağım bütün velîlerin boyunları üzerindedir buyurunca, bütün evliyâ boyunlarını indirdiler. Muînüddin-i Çeştî o zaman mücâhede eden bir genç idi. Horasanda bir dağdaki mağarada bulunuyordu. Allahü teâlâ'nın bu emrini duyar duymaz, diğer evliyadan ileri giderek, başını da eğdi, yere koydu ve: «Belki başımın üstündedir» buyurdu. Allahü teâlâ, bu durumu o anda Gavs-i a'zama keşfetti, gösterdi. Onun hakkında, bir evliyâ topluluğunda, «Gıyâsüddinin oğlu, boynunu aşağı indirmede diğer evliyâyı geçti. Güzel tevâzu ve edeb gösterdi. Bununla Allahü teâlâ'nın ve Resûlünün mahbûbu oldu. Kısa zamanda, Hindin tasarruf dizgini onun eline verilecektir» buyurdu. Gerçekten buyurduğu gibi oldu.

YİRMİDOKUZUNCU MENKIBE: Aynı kitabda yazıyor. **Melfûzü'l-Gıyâsiyye**de diyor ki: Gavs-i a'zam zamanında, mukarreb velîlerden birinin hâli selb oldu. Küçüklerin büyüklerin diline düştü. Herkes onun için, âlemlerin Rabbinin merdûdudur diyordu. Kâmil evliyâdan üçyüzaltmış velîye sığındı, hepsinden şefâat etmelerini istedi. Hiçbirinin şefâati olmadı. İsmini Levh-il mahfûzda, şakîler arasında gördüler ve kendisine saîdlerden olmadığını haber verdiler. Bunun üzerine yüzünü siyaha boyayıp, evliyânın sultanının kapısına gitti. Gavs-i a'zam, onu bu halde görünce, ey fülân, gel; Allahü teâlâ seni red etmiş ise de, Allahü teâlânın izni ile, seni Onun katında, mahbûllerden edebilirim buyurdu. Allahü teâlâdan kabûlünü istedi. Allahü teâlâ'dan hitâb geldi. «Bilmiyor musun evliyâdan üçyüz altmışı onun için şefâat istediler. Şefâatlerini kabûl etmedim. Çünkü ismi Levhil mahfûzda şakî olarak yazılmıştır» buyurdu. Yâ Rabbi, sen merdûdu makbûl, makbûlü merdûd etmeğe kâdirsin, daha kabûl kelimesi dilimden çıkmadan hitâb geldi dedi. Allahü teâlâ, «onun işini sana ısmarladım, dilediğin gibi yap. Senin makbûlün benim makbûlümdür, merdûdun benim de merdûdumdur» buyurdu. Sonra Gavsü'l-a'zam, ona yüzünü yıka buyurdu. Allahü teâlâ ismini şakîler zümresinden sildi ve sâfîler defterine yazdı. Melik-i Vehhâb tarafından ona hitab geldi: «Ey Gavsü'l-a'zam, katımda senin için ihsanlar vardır. Azl ve nasb tasarrufunu sana verdim. Makbûlün makbûlümdür, merdûdun merdûdumdur.

Yâ Rabbi, bizi makbûllerden eyle. Âmin, yâ Rabbel âlemîn!

OTUZUNCU MENKIBE: Aynı kitabda yazıyor. **Mahzenü'l-kâdiriyye'**de diyor ki: Seyyidü'l-hümâm ve gavsü'l-imâm Seyyid Hasan-ı Askerî (radıyallahü anh), seccâdesini, eshâbından birine emânet bırakıp, Gavs-i a'zâma ulaştırmasını vasiyyet etti ve onu muhafaza edip, ömrünün sonunda, güvenilir birine emânet edip, aynı vasiyyeti yapmasını, böylece elden ele hicrî beşinci asrın ortalarında, Seyyid Abdülkâdir-i Hasanî Geylânî ismi ile meşhûr Gavs-i a'zâm zuhûr edince ona vermesini ve kendisinden ona selâm söylemesini tavsiye etmiştir.

OTUZBİRİNCİ MENKIBE: Aynı kitabda yazıyor. Bazı kitablarda diyor ki: Gavs-i a'zâm (radıyallahü anh) her gün bir köle satın alır, onları âzâd eder ve Allah'a kavuştururdu.

OTUZİKİNCİ MENKIBE: Gavs-i a'zâm, Medîne-i münevvereden, tecrîd üzere Bağdad Dârüsselâmına gelirken, yolda hırsızlardan biri, birinin geçmesi ve onu soyup malını alması için durup bekliyordu. Gavs-i a'zâm, hırsızın yanına geldi ve sen kimsin? buyurdu. Hırsız, ben çölde yaşayanlardanım dedi. Gavs-i a'zâm, ona, isminin ma'siyet mürekkebi ile yazılmış olduğunu açıkladı. Hırsızın kalbinden, bu heybet ve azamet sâhibi kişinin Gavs-i a'zâm olması muhtemeldir düşüncesi geçti. Hırsızın kalbinden geçeni, hırsıza söyledi ve «Evet, ben Abdülkâdir'im» buyurdu. Hırsız derhal, düşüp mübârek ayaklarına kapandı ve dilinden: «Ey Seyyid Abdülkâdir, Allah için bana bir ihsânda bulun» sözleri çıktı. Gavs-i a'zâm, hâline acıdı ve kalbinin düzeltilmesi için Allahü teâlâya yöneldi. Hitâb geldi: «Ey Gavs-i a'zam! Hırsızı doğru yola götür. Onu sevgililer hidâyetine irşâd eyle, onu kutublardan biri eyle» diyordu. Hırsız, eşsiz teveccühleri ile kutublardan oldu.

OTUZÜÇÜNCÜ MENKIBE: Aynı kitabda diyor. Gavs-i a'zâm zamanında, günâhlara devam eden bir fâsık adam var idi. Fakat kalbinde Gavsin muhabbeti yer etmişti. Vefât edince, onu gömdüler. Süâl için Münker ve Nekîr geldiler. Ona, Rabbin kimdir? Peygamberin kimdir? Hangi dindensin? dediler. Her süâllerine, Abdülkâdir'dir diye cevab verdi. Bu iki süâl meleğine kadir olan Rabden hitâb gelip: Ey Münker ve Nekîr, bu kul, fâsıklardan olmakla beraber, sevgili kulum Seyyid Abdülkâdir'i seviyor. Bunun için onu mağfiret eyledim ve onun muhabbeti ve ona hüsn-i itikadı sebebi ile kabrini geniş eyledim.» buyurdu.

OTUZDÖRDÜNCÜ MENKIBE: Gavs-i a'zâm (radıyallahü anh) değerli, nefîs, süslü elbise giyerdi. Bir defa yedibin dinarlık bir sarık sardırdı, ya'nî yaptırdı. Bir muhtâc gördü ve bu kıymetli sarığı ona hediye etti.

OTUZBEŞİNCİ MENKIBE: Gavs-i a'zâm bir defasında, kırk günlük bir riyâzete girdi. Kalbine, bu yiyecek ve içeceklerden, iftar vaktinde sudan başka birşey yememek ve içmemek, gökten birşey indirilip, ondan yiyinceye kadar beklemesi düşüncesi geldi. Erbaîni, ya'nî kırk günü dolmadan iki gün önce, odanın tavanı yarıldı, odaya birisi geldi. Sağ elinde, altından bir kap ve zincir, sol elinde gümüşten bir kap ve zincir vardı. Kablar meyvelerle dolu idi. Hepsini Gavsın önüne koydu. Gavs-i a'zâm, bunlar nedir? sordu. Bunları ulvî (yüksek) âlemden senin yemen için getirdim dedi. Gavs-i a'zâm, bunları yanımdan uzaklaştır. Çünkü ceddim Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem), altın ve gümüş kaplardan yemeği haram etmiştir buyurdu. Bu sözler üzerine, gelen kişi, kapları alıp, kurtuluşu kaçmada buldu. İftâr vaktinde, gökten bir melek indi ve elinde içi yemek dolu bir tabak vardı. «Ey Gavs-i a'zâm, bu Rahmânın hazretinize ziyâfetidir» dedi. Gavs-i a'zâm, alıp, cemâati ve eshâbı ile beraber ondan yedi ve Allahü teâlâya çok şükr eyledi.

OTUZALTINCI MENKIBE: Ma'şukluk makamında, gök kubbe altın-

da, Gavs-i a'zâm gibi bir kimse gelmemiştir ve gelmez. Şeyh ebû Medyen Mağribî (kuddise sirruh) buyurdu ki: Hızır aleyhisselâma rastladım. Asrımızdaki doğu ve batıda bulunan meşayihı sordum. Ferd-i efham ve Gavs-i a'zâmı sordum. Cevabında: «O sıddîkların imâmı, âriflerin hucceti, ma'rifetin rûhudur. Evliyâ arasında şânı büyüktür» buyurdu.

OTUZYEDİNCİ MENKIBE: Mısır'da bir tüccâr vardı. Gavs-i a'zâm (radıyallahü anh) hakkında kuvvetli itikad hâlis ihlâs sâhibi idi. Kalbinde, vâsıtasız olarak, onun şerefli yolunda sülûk etme arzûsu vardı. Ya'nî Gavs-i a'zâmın huzûruna gidip, bizzat onun elinde tarîkatine girmek arzûsundaydı. Çeşitli engeller sebebiyle, kırk senede bu niyyet ve arzûsuna kavuşamadı. Sonra yola çıkıp, Bağdad'a vardı. Gavs-i a'zâmın âhirete intikal ettiğini işitti. Muradına kavuşamamak sebebiyle canına kıymak istedi. Kabrini ziyârete geldi. Ziyâret edebini takındı. Gavs-i a'zâm kabrinden çıkıp, elini tuttu ve ona inâbe verdi. Tarîkatine intisâb etti ve onunla üçyüz kişi irşâd şerefine kavuştu ve Allahü teâlâya vâsıl oldular. Büyükler, bu şekilde olan irâdetin sahîh ve sâdık olduğunu söylemişlerdir.

OTUZSEKİZİNCİ MENKIBE: Gavs-i a'zâm (kuddise sirruh) bir defa Medîne-i münevvereye geldi. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) Ravda-ı mutahharasını kırk gün ziyâret edip, ayakta durdu ve ellerini göğsünün üzerine koyup şu iki beyitle münâcât etti:

Gunâhlarım denizin dalgalarından da çok,
Yüce dağlara benzer, hattâ daha da büyük;
Ve lâkin af edici kerîmin huzûrunda,
Sinek kanadı kadar, hattâ daha da küçük.

Bir başka zaman da gelip Hücre-i şerîfenin yakınında bir dörtlük daha okudu. Resûlüllah'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) mübârek eli göründü, musafeha etti ve onu öptü ve başına koydu.

OTUZDOKUZUNCU MENKIBE: Sehl bin Abdullah-i Tüsterî (rahmetullahi aleyh) **Mükâşefâtında** buyuruyor ki: Bir gün Bağdad ehâlisi Gavs-i a'zâm efendimizi göremediler. Araştırdılar. Onu Dicle nehrinin üzerinde duruyor ve balıklar sürü sürü huzûruna gelip, ona selâm veriyor, ellerini ve ayaklarını öpüyor gördüler. Ben de arkalarında idim. Ben de durdum, öğlene yakın bir zamana kadar seyrettim. Sarı ve beyaz sırmalarla süslü yeşil bir seccâde gördüm. Üzerinde iki satır yazı vardı. Birinci satır: **«Dikkat ediniz, iyi biliniz ki, Allahü teâlânın evliyâsına korku ve üzüntü yoktur»**, ikinci satır: **«Ehl-i beyt! Selâmün aleyküm, innehü hamîdün mecîd»** idi. Seccâde Dicle üzerinde havaya uzandı. Gavs-i a'zâmı bu seccâde üzerinde oturur gördüm. Aslan gibi heybetli kimseler geldi. En önlerinde olanın heybet ve vakarı hepsinden çoktu. Seccâdenin önünde edeb ve tevâzu ile durdular. Sanki kudret kamçısı ile kamçılanmışlardı. Gavs-i a'zâm nemaza kalktı ve onlara imâm olup, Bağdad'ın diğer evliyâsı da onlara uyup nemaz kıldılar. Gavs-i a'zâm intikal tekbîrlerini her söyleyişte, Arşı tutan melekler de onunla beraber tekbîr getirirlerdi. Tes-

bîh söyleyince, göklerdeki melekler de onunla beraber söylerlerdi. Temcid edince, ağzından yeşil bir nûr çıkar yükselirdi. Nemazdan sonra, ellerini düâ için kaldırdı ve: «Yâ Rabbi, Senden Ceddim Muhammed Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) kullarının en hayırlısının hürmetine istiyorum! Benim erkek ve kadın her mürîdimin rûhunu tevbe üzere kabz eyle» dedi. Melekler ve hazır olanlar, düâsına âmin dediler. Gayb âleminden bir ses duyuldu: «Gözün aydın, düânı kabûl eyledim» diyordu. [Bu hikâye Gavs-i a'zâmın zamanından öncedir. Çünkü Sehl-i Tüsterî, ondan iki asır kadar önce yaşamıştır. Ancak bildiren zât evliyânın büyüklerinden olduğu ve **Mükâşefe**'sinde bildirdiği için, geleceği önceden keşf etmiş, Allahü teâlâ ona göstermiştir. Nitekim bundan daha açığı Cüneyd-i Bağdâdî'den (kuddise sirruh) bildirilmektedir.]

KIRKINCI MENKIBE : İmâm-ı Rabbânî Mücedd-i elf-i sânî Şeyh Ahmed Fârûkî Serhendî'nin (kuddise sirruh) Gavs-i a'zâmın kemâlini ve dindeki yerini, batmıyan bir güneş olduğunu, güneşden maksadın hidâyet ve irşâd feyizleri, batmaktan mûradın, feyzlerin kesilmesi olduğunu bildirdiği Mektûbatın üçüncü cildinin 123. cü mektûbunu, bu Risâlenin önsözünde uzun uzun bildirmiştik.

KIRKBİRİNCİ MENKIBE : Ebdallerden biri bir vazîfeye memur edilmişti. Kendisinden bir hatâ sâdir oldu ve bu vazîfeden azl edildi, makâmından uzaklaştırıldı. Perişan oldu. Gavs-i a'zâmın kapısına sığındı, yüzünü medresesinin topraklarına sürdü ve bu esnada tevbe kelimesinden başka ağzından bir söz çıkmadı. Kendisine gaybdan bir ses geldi: Ey fülân, yüzünü, mahbûbum (sevgili kulum) Seyyid Abdülkâdir'in kapısının toprağına sürdün. Hatânı afv ettim ve sana önceki makâmından yüksek bir makâm verdim. Şimdi huzûruna git ve Allahü teâlâya, onun huzûrunda, bu ihsânından ötürü şükr et» diyordu. Bunu duyunca, o zat, Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) medresesine geldi. Fudala ve meşâyıhdan bir cemâat ile oturuyor gördü. Onun bereketi sebebi ile kendinde hâsıl olan yüksek makâm için, huzûrunda Allahü teâlâya şükr eyledi.

KIRKİKİNCİ MENKIBE : Bağdad'ın âlim ve fâdıllarından biri, Cum'a nemazından sonra, talebesi ile birlikte, kabirleri ziyârete ve ölüler için Fâtiha okumağa gidiyordu. Yolda siyâh bir yılan gördü ve elindeki baston ile vurup onu öldürdü. O anda uzun bir duman gelip, onu örttü. Gözden kayboldu. Talebesi şaştı kaldı. Bir saat sonra onu geliyor gördüler. Karşılamağa gittiler. Üzerinde gayet süslü kıymetli bir elbise gördüler. Hâlini ve elbisesini sordular. Şöyle anlattı: Duman beni örttüğü zaman, beni kaptılar ve tuttukları gibi bir adaya götürdüler. Denizin dibine indirdiler. Cinlerin padişahının huzûruna götürdüler. Gördüm ki, taht üzerinde oturur ve elinde çekilmiş kılıç, önünde başı çekilmiş, ezilmiş ölü bir genç durur. Başından gövdesine doğru kan akar. Benim için, adamlarına, bu kimdir? diye sordu. Bu gencin katilidir dediler. Öfkeyle bana baktı ve: Ey şehrin üstâdı, bu genci, niçin sebebsiz yere öldürdün? dedi. Reddettim ve «Allah korusun! Onu ben öldürmedim. Bana iftira ediyorlar» dedim. Cin padişahına, onu öldürdüğünün alâmeti, elindeki bas-

tonudur. Baksanıza bastonu kanlıdır dediler. Bastonumdaki kanı görüp, bu kan nedir? dedi. Bu bastonla bir yılan öldürdüm, onun kanıdır dedim. Ey insanların en câhili, o yılan, benim bu oğlumdu dedi. Sonra sustu, bir an durdu ve kadıya dönüp, bu adam, adam öldürdüğünü ikrâr etti, sen de katline hükm et dedi. Kadı katlime karar verdi. Müftî de kadı'nın hükmüne uygun fetvâ verdi. Kılıcı eline aldı ve bana vurmak istedi. Kalbimden ilticâ edip, şeyhim, üstâdım hazret-i Gavs-i a'zâmdan yardım istedim. O anda bir adam göründü. Nûr yüzlü idi. «Bu adamı öldürme! Çünkü o, evliyânın sultanı Gavs-i a'zâm şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'nin (radıyallahü anh) mürîdlerindendir. Bunun sebebi ile sana sitem ederse, gücenirse, o hazrete ne cevab verirsin?» dedi. Gavs-i a'zâmın ismini duyar duymaz, kılıcı elinden attı ve: Ey şehrin üstâdı, hazret-i Gavsa olan hürmetimden seni afvettim. Şimdi bize imâm ol ve oğlumun cenâze nemazını kıldır ve ona mağfiret olunması için düâ et dedi. Sonra bana süslü, değerli bir elbise giydirdi ve beni buradan kapıp götürenlerle buraya gönderdi.

KIRKÜÇÜNCÜ MENKIBE : Gavs-i a'zâm (radıyallahü anh) zamanında, Bağdad'da tâun hastalığı vâkı' oldu. Hergün binlerce erkek ve kadın ölüyordu. Bağdad ehâlisi, Gavs-i a'zâma bu öldürücü hastalıktan şikâyet ettiler. «Medresemizin avlusundaki otlardan döğünüz ve yiyiniz, Allahü teâlâ hastalara bununla şifâ verir ve tâunu kaldırır» buyurdu. Buyurduğu gibi yaptılar. Hastalar iyileşti ve Allahü teâlâ onlardan tâunu kaldırdı. Hastalar çok olduğu ve izdiham had safhaya eriştiği için, Gavs-i a'zam, Medresemizin suyundan bir damla içene, Allahü teâlâ şifâ verir buyurdu. İnsanlar, o mübârek medresenin suyundan içtiler ve tam sıhhate kavuştular. Zamanında Bağdad'da bir daha tâun hastalığı görünmedi.

KIRKDÖRDÜNCÜ MENKIBE : Aynı kitabda yazıyor: Gavs-i a'zâm (radıyallahü anh) mahbûbların, sevgili kulların sultanıdır. Altıyüzelli talebesi vardı. Hergün onlara ders verir, okutur, kalemi olmıyana, kendi kalemlerinden verirdi. İntisâb ve irâdet için gelene, kendi eliyle mübârek silsileyi yazardı. Abdesti bozulsa, abdest yerine gusl abdesti alırdı.

Bildirmişlerdir ki; bir gece iç sürmesi (ishal gibi) bir hastalığa yakalandı. Aynı gece elliiki defa helâya gitti ve elli defa gusl eyledi.

Fakîrlerin ve dervişlerin nafakasını satın almak için, vazîfeli hizmetçilerinin başka bir işi olsa, yahud hastalansalar, kendisi çarşıya çıkar, Ceddi Resûlüllah efendimize (sallâllahü aleyhi ve sellem) uyarak ev için lüzûmlu şeyleri satın alırdı. Bir toplulukla yolculukta olsa ve bir yere konaklasalar, kendi eliyle, el değirmeninde buğday öğütür, hamur yapar, ekmek pişirir, hepsine taksîm ederdi. Kendini ziyârete gelenlere saygı gösterir, tevâzu' ederdi. Çok günler et ve yağ yemezdi. Birgün yedi çocuk, ellerinde yarımşar dirhem ile gelip, herbiri yarım dirhemini mübârek eline koydu ve satın aldırmak istedikleri şeyleri söylediler. Çarşıya gidip, herbirinin istediklerini satın alıp, getirip çocuklara verdi.

Hergün şerefli vücûdundan, gizli ve açık çeşitli kerâmetler meydana gelirdi. «Hâriku'l-âde ve kerâmet, ancak bir hayır ve hikmet için gös-

terilir, kerâmetini gizlemiyen dünyaya düşkündür.» Bana mürîd olan, yahud evlâdımdan ve halîfelerimden hilâfet alıp, kerâmet derecesine ulaşıp, maksad ve irâdesini izhâr edenin yüzü, iki dünyada siyâh olur» buyurdu.

Ümm-i veledi seyyid Yahyâ hastalandığında, eliyle buğday öğütüp, eliyle ekmek pişirir, omuzunda güğümle su taşırdı.

Hergün bin rek'ât nemaz kılar, Müzzemmil ve Rahman sûrelerini okurdu. İhlâs sûresini okuyunca, yüz defadan az okumaz, her farz nemazından sonra hatm okurdu. Her gece, erbaîniyye denen Esmâyı altıyüz altmış defa okur, gündüz de bu kadar tekrâr ederdi. Seyfî düâsını kuşluk, ikindi ve teheccüd nemazlarından sonra okur, ayrıca Salât-i kübrâ, Esmâ-i hüsnâ ve Esmâ'i-nebîyi bin defa okurdu.

Kendisine, tevhîd nedir? diye sorulunca, «Tevhîd, tevhîdde tevhîdi terk etmektir. Bu, bu dil ile söylenmez, bu kalb ile fikr olunmaz, bu göz ile görülmez, bu kulakla duyulmaz. İşte tevhîdin esası budur, kalanı hevestir.»

KIRKBEŞİNCİ MENKIBE : Temiz güzel bir hanım Gavs-i a'zâmın (rahmetullahi aleyh) mürîdesi olmuştu. Hazret-i Gavsa intisâbından önce, bu kadına fâsık bir adam âşık olmuştu. Bu hanım bir ihtiyacı için dağdaki bir mağaraya gitti. Bu fâsık adam, onun dağdaki mağaraya gittiğini öğrendi ve oraya gitti. Kadını gördü ve onun ismet eteğini (nâmusunu) kirletmek istedi. Kadın sığınacak, saklanacak bir yer bulamadı. Gavs-i a'zâmın ismini söyleyip; «Yardım et (yetiş) ey Gavs-i a'zâm, imdadıma yetiş ey insanların ve cinlerin gavsı, yetiş ey şeyh Muhyiddin (dînin ihyâ edicisi), yetiş ey Seyyid Abdülkâdir!» deyip feryâd etti. O anda Gavs-i a'zâm, medresede abdest alıyordu. Ayaklarında ağaçtan yapılma na'linler vardı. Onları ayaklarından çıkardı ve mağara tarafına savurdu. Fâsık arzûsuna kavuşmadan, na'linler kafasına ulaştı ve ölünceye kadar başına vurdular, vurdular. Fâsık öldü ve na'linler vurmağı bıraktılar. Kadın o mübârek na'linleri alıp, hazret-i Gavsa getirdi ve başından geçeni hikâye etti. Hâzır olan cemâat de bu kerâmeti duydular.

KIRKALTINCI MENKIBE : Tüccârlardan biri, kâfilenin çıkmasını gözetliyordu. Maksadı bir kâfile gelirse, onlara karışıp ticâret için gitmekti. Kâfile çıkınca altı deveye şeker yükleyip, onlarla beraber çıktı. Yolda giderken, develer yükleri ile beraber kayboldu. Aradı, hiçbirini göremedi. Düşünmeğe başladı. Gavs-i a'zâmın mürîdlerinden idi, ona itikadı tamdı. Yüksek sesle: «Ey Seyyid Abdülkâdir, develerim, yükleri ile birlikte kayboldu» diye seslendi. O esnâda, bir tepe üzerinde beyaz elbiseli bir kimse gördü. Kolunu indirip kaldırıyor, onu çağırıyordu. Adamın bulunduğu yere gidince, eliyle işâret eden o adamı görmedi, fakat develerini yükleri ile beraber orada buldu.

KIRKYEDİNCİ MENKIBE : Gavs-i a'zâmın zamanındaki evliyâdan birinin vilâyeti selb edildi, ya'nî evliyâlığı alındı. Çok evliyâya gitti. Hiçbirinin fâidesi olmadı. Hepsi de, bizim senin hakkında şefâatimiz, yardım istememiz kabûl olunmadı, sen hazret-i Gavs'a git, ona sığın, eski

derecene kavuşursun dediler. Gavs-i a'zâmın (radıyallahü anh) huzûruna gitti. Ona sığındı. Gavs, onun hakkında Allahü teâlâya düâ etti. O esnâda gaybdan bir ses geldi. «Çok evliyâ ona düâ etti. Düâlarını kabûl etmedim. Sen de ona düâ etme!» diyordu. Bu nidâyı duyunca, seccâdesini aldı ve sahraya yöneldi. Daha ilk adımında, gaybdan bir ses duydu: «Ey Gavs-i a'zâm! Onu ve onun gibi bin kimseyi, senin için afv eyledim» diyordu. İkinci adımında yine gaybdan bir ses işitti: «O ve onun gibi ikibin kişiyi derecelerine kavuştururum», üçüncü adımda yine gaybdan bir ses işitti: «O ve onun gibi üçbin kişiye rütbelerini, makâmlarını veririm. Onu afv ettim» diyordu. Gavs-i a'zâm rahatladı ve Allahü teâlâya şükr eyledi. Vilâyeti alınmış velî, onun bereketi ile makâm ve derecesine kavuştu. Radıyallahü anh.

KIRKSEKİZİNCİ MENKIBE: Ramazan-ı şerîfde birgün, ayrı ayrı yetmiş kişi, birbirinden habersiz, kendisini iftâra dâvet etti. Herbiri kendi evini şereflendirmek, bereketlendirmek istiyordu. Herbirinin dâvetini kabûl etti, aynı anda herbirinin evlerinde iftârda bulundu, aynı anda herbiri ile yemek yedi. Bu haber, bu büyük, havsalaya sığmaz kerâmet bir anda Bağdad'da yayıldı. Huzûrunda hizmet eden hizmetcilerden biri, efendimiz o akşam tekkesinden çıkmadığı, iftârı burada yaptığı halde, o kimselerin evlerine girip, onlarla yemek yemesi ve bu yemeğin aynı anda olması nasıl olur diye düşündüğü zaman, Gavs-i a'zâm, o hizmetcisine dönüp: «Onlar doğru söylüyorlar, herbirinin dâvetinde bulundum, ayrı ayrı, fakat aynı zamanda herbirinin evlerinde yemek yedim» buyurdu. Radıyallahü anh.

KIRKDOKUZUNCU MENKIBE: Şah Hâşim Risâlesinde yazar ki; Allahü teâlâ, kullarından birini velî yapmak dilerse, onun Muhammed Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) huzûruna götürülmesini emr eder. Resûlüllah'ın huzûrunda hâzır olunca, Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) emreder ve: «Oğlum Seyyid Abdülkâdir'e götürün, vilâyet mansabına liyâkat ve istihkakını görsün» buyurur. Gavs-i a'zâma (radıyallahü anh) götürülür. Eğer o, o zâtı, vilâyet makâmına lâyık görürse, ismini Muhammedî defterine yazar. Mübârek mührü ile mühürler ve bunu Resûlüllah'a (sallâllahü aleyhi ve sellem) arz eder. Gavsın yazısı gereğince, o belgeye Resûlüllah'ın emri ve tasdîkı konur. Ona vilâyet ber'at ve hil'ati tertîb edilip, Gavs-i a'zâmın eline verilir. O da sâhibine ulaştırır. İşte gayb ve şehâdet âleminde, bu velî makbûl ve selâmette olur. Bu vazîfe, kıyâmete kadar, Gavs-i a'zâma verilmiştir. Bu makamda, Abdülkâdir-i Geylânî'nin yanında, ya görevinde evliyâ-yı kiramdan bir başkası yoktur. Ortağı da yoktur. Her asır ve zamanda kutublar, gavs ve bütün velîler ondan feyiz âlırlar. [Ancak şunu belirtelim ki, bu risâlenin önsözünde ikinci binin yenileyicisi ve islâm dîninin kuvvetlendiricisi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Mektûbatının 3. cild 123. mektûbunda belirttiği gibi, ikinci binin yenileyicisi, ya'nî İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh), bu hususta Abdülkâdir-i Geylânî'nin vekîlidir].

ELLİNCİ MENKIBE: Birgün bir mezhebden başka mezhebe geçmek

hakkında düşündü. O gece, bütün eshâbı ile beraber Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) efendimizi rüyâda gördü. Bu arada İmâm Ahmed bin Hanbeli (rahmetullahi aleyh) gördü. Bir eliyle sakalını tutmuş, Resûlüllah efendimizden ricâ ediyor ve: «Ey Allahın Resûlü, oğlun Muhyiddin Seyyid Abdülkâdir'e buyur da, bu zaif ihtiyârı himâye etsin» diyordu. Resûlüllah (sallâllahü aleyhi ve sellem) tebessüm buyurarak, «ey Seyyid Abdülkâdir, bu şeyhin ricâsını kabûl et» buyurdu. Resûlüllah'ın emri ile, onun ricâsını kabûl etti ve sabah nemazını Hanbelîlerin nemazgâhında kıldı. Halbuki o gün Hanbelî nemazgâhında imâmdan başka kimse yoktu. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri oraya gelince, çok kimseler de ardından gelip, mescidde boş yer kalmadı.

Râvî der ki: Eğer Gavs-i a'zâm hazretleri, o gün, Hanbelî nemazgâhında hazır olmasaydı, Hanbelî mezhebi kesilecekti.

Behcetü'l-esrâr kitabında diyor ki: Gavs-i a'zâm birgün, İmâm Ahmed bin Hanbel'in kabrini ziyâret eyledi. Yanında evliyâdan bir cemâat da vardı. Kabrin başında okudular. İmâm Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) kabirden çıktı, elinde gömlek vardı. Onu Gavs'a verdi ve birbirlerinin boynuna sarıldılar. Sonra İmâm Ahmed: «Ey Seyyid Abdülkâdir, şerîatin, tarîkatin, halâlin, haramın ilmi sana muhtactır» buyurdu.

ELLİBİRİNCİ MENKIBE: Gavs-i a'zâm ile İmâm-ı a'zâm ebû Hanîfe (radıyallahü anhümâ) rûhânî olarak görüştüklerinde, İmâm-ı a'zâm, ey sultan, ey Seyyid Abdülkâdir, şerîatte, benim mezhebimi değil, İmâm Ahmed bin Hanbel'in mezhebini seçmenizin sebebi nedir? Halbuki ben, ceddiniz İmâm Ca'fer-i Sâdık'tan (radıyallahü anh) feyz aldım; ondan iki sene istifâde ettim ve o iki senenin mahsûlü ve bereketi için, (o iki sene olmasaydı, Nu'mân helâk olmuştu) dedim? diye sordu. Gavs-i a'zâm cevabında: «İki sebebden ötürü o mezhebi seçtim: Birincisi, onun mezhebi, çok zaiflemiş, ehli azalmıştı. İkincisi o muhtactır, ben de muhtacım. Ceddim Resûlüllah da muhtac olmağı istemiştir ve: **«Yâ Rabbi, beni miskin (muhtac) olarak yaşat, miskin (muhtac) olarak öldür ve miskinler (muhtaclar) zümresinde haşr eyle»** buyurmuştur dedi.

ELLİİKİNCİ MENKIBE: Genc-i bahş ismi ile tanınmış Şeyh Ahmed, şeyhi Ebû İshâk Mağribî'nin huzûr ve hizmetinde idi. Birgün abdest alırken, Kadirî tarîkatinin, diğerlerinden daha çok rağbet gördüğü, diğerlerinin böyle bir üne sâhib olmadığı, havas ve avâmın bu yola meyl ettiği düşüncesi kalbine geldi. Üstâdı şeyh ebû İshâk'a bu düşüncesini açtı. Şeyhi: «Gavs-i a'zâmın oniki sıfatı vardır. Denizler mürekkeb, ağaçlar kalem, insan, cin ve melekler kâtib olsalar, bu sıfatlardan en aşağısını yazamaz, beyân edemezler.» buyurdu. Bu güzel sözü, şeyhinden duyunca, içine bir arzû ve aşk düştü. Kararı kalmadı. Muhabbet ızdırabına düştü ve: «Gavs, ehlüllahın kumandanıdır, ben onun tarîkatinde olarak ölmezsem, bu acı bana yeter» dedi ve sonra Bağdad yolunu tuttu. Ecmîr dağlarından bir dağa geldi. Dağın dibinde bir pınar vardı. Abdest alıp, orada nemaz kıldı. Uyku ile uyanıklık arasında, Gavs-i a'zâmı gördü. Geldi, elinde kırmızı bir tâç ve yeşil sarık vardı. Şeyh Ahmed, Gavs-i a'zâmı kar-

şıladı. Onu görmekle şereflendi ve huzûrunda, edeble ayakta durdu. Gavs-i a'zâm kendisini çağırdı. Yanına yaklaştı. Mübârek eliyle kırmızı tâcı başına koydu ve yeşil sarığı üzerine sardı ve: «Oğlum Ahmed, sen Allah adamlarındansın» buyurdu ve gözünden kayboldu. Şeyh Ahmed uyandı, tâc ve sarığı başında buldu, Allahü teâlâya şükr etti ve bunlarla dönüp şeyhine geldi. Hâlinin öncekinden daha iyi olduğunu gördü. Şeyhine her gelişinde onu kabûl eder ve onunla neş'elenir ve: «Ey Ahmed, bu tâc ve sarık, senin için berekettir. Önceleri vâsıta ile feyz alırdın, şimdi vâsıtasız alıyorsun. Kadîrilik ve Gavsin feyzi ni'meti ile mümtaz oldun. Başın evliyâ arasında yükseldi» buyururdu. Şeyhi onu giyip, onunla teberrük eder ve Allahü teâlâya şükr ederdi. «Ey Ahmed, hazret-i Gavs, seni seçkin eshâbından eyledi ve işini tamamladı» derdi.

Şeyh Ahmed birgün, şeyhinden, eskiden âdeti olduğu gibi, dervişlerin yemeğini pişirmek için, dağdan, başının üzerinde, bir yük odun getrimek için izin istedi. Şeyhi, şu anda, seninle bu hizmet arasında ilgi kalmadı dedi. Şeyh Ahmed, şeyhinden izin istedi. Şeyhi, serbestsin, bildiğin gibi yap dedi. Dağa gitti, kuru odunlar topladı, bağladı, yük etti ve başının üstünde taşımak istedi. Odunlar havaya yükseldi ve durdu. Başı ile odun yükü arasında bir arşın mesafe vardı. Şeyh Ahmed yürüyünce, odunlar da havadan, beraber gelirdi. Nihâyet bu halde şeyhine geldi. Şeyhi, «ey Ahmed, bir baş, Gavs-i a'zâm hazretleri tarafından kırmızı tâç ve sarığa kabiliyetli olunca, odun taşımağa artık uygun olmaz. Çünkü Gavsa, Allah tarafından, taşların ve ağaçların şeyhi ismi ile hitab olunmuştur. Artık bu hizmeti daha yapma» buyurdu. Şeyhinin sözünü tuttu. Şeyhi ona yine: «Gavs-i a'zâm, senin işini tamamladı ve seni Allah adamlarının en büyüklerinden yaptı, kavuşacağına kavuşturdu.»

ELLİÜÇÜNCÜ MENKIBE: Gavs-i a'zâm birgün, Allahü teâlâ tarafından, yediyüz erkek ve beşyüz kadını, Allahü teâlâya kavuşturmakla emr olundu. Erkekleri bir yana, kadınları bir yana topladı ve onlara, iksirli bakışlarla baktı. Bakır olan kalbleri, hâlis altın olup, Allahü teâlâya kavuştular.

ELLİDÖRDÜNCÜ MENKIBE: **Câmi'ü'l-ulûm** kitabında yazıyor: Gavs-i a'zâm birgün, va'z için minberde oturuyordu. Birden sür'atle en son basamağa indi. Ayakta, elini elinin üstüne koyarak, mütevâzi bir şekilde durdu. Bir müddet sonra minbere çıktı ve eski yerine oturdu ve va'z ile meşgul oldu. Orada bulunanlardan birisi, ne oldu diye süâl edince, «Ceddim Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) gördüm. Geldi ve minber üzerinde oturdu. Hazretinden teeddüb edip, son basamağa indim. Kalkıp, gitmeğe başlayınca, bana yerime oturmamı ve insanlara va'z etmemi emr etti.

ELLİBEŞİNCİ MENKIBE: Bir mürîdi vardı. Gavs-i a'zâm hakkında sağlam itîkadı vardı. Muhabbetinde fânî ve bâki olmuştu. Vefât edince defn ettiler. Süâl için yanına iki melek geldi ve Rabbin kimdir, Peygamberin kimdir, dînin hangi dindir? diye sordular. Cevab olarak, ben şeyhim Seyyid Abdülkâdir'den başka birşey bilmiyorum dedi. Melekler hay-

ret ettiler. Yâ Rabbi, sen daha iyi bilirsin, filân kulun böyle diyor dediler. Allahü teâlâ, meleklere, o kula azâb etmelerini emr etti. Melekler azâb etmek istediklerinde, hazret-i Gavs göründü, ve o iki meleğe, Allahü teâlâyı, Resûlünü ve dînini söyliyemedi, ama beni biliyor ve bana uymuştur. O bana uydu, bana tâbi' oldu, ben ise, sizin sorduklarınızı biliyorum. Ben bildiğim için, ona azâb etmeyiniz. Melekler, Allahü teâlâya süâl edip, yâ Rabbi, sen daha iyi bilirsin ki, senin mahbûbun ve meczûbun Gavs-i a'zâm Sultan Muhyiddin Seyyid Abdülkâdir, şöyle şöyle söylüyor dediler. Allahü teâlâ, meleklere, ona azâb ediniz buyurdu. Melekler azâb etmek istediler. Gavs-i a'zâm, meleklerin ellerindeki topuzları aldı ve, ona yanaşmayın! Çünkü içimdeki büyük aşk ateşi, hiçbir şeyle kıyâs olunmaz, yoksa o aşk ateşiyle, Cenneti de, Cehennemi de yakarım dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâdan onlara bir nidâ geldi. «Onu afv ettim. Ona azâb etmeyiniz. Bu ona bir ikrâmdır. Radıyallahü anh.

ELLİALTINCI MENKIBE: Behcetü'l-esrâr'da yazıyor: Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) buyurdu ki: Hicrî beşyüzyirmibir senesi Şevvâl ayının onaltısı olan Salı günü öğleden önce, Resûlüllah'ı (sallâllahü aleyhi ve sellem) gördüm. Ey oğlum, niçin konuşmuyorsun? buyurdu. Babacığım, ben yabancıyım. Bağdad fasîhlerinin yanında nasıl konuşurum dedim. Ağzını aç buyurdu. Ağzımı açtım. Yedi defa ağzının mübârek suyundan ağzıma saçtı ve: «İnsanlarla konuş, onları güzel hikmet ve va'zlar ile Rabbinin yoluna çağır» buyurdu. Öğle nemazını kıldım. Yanımda kalabalık insanlar gördüm. Nutkum tutuldu. Alî bin Ebû Tâlib'i (kerremallahü vecheh) gördüm. Mecliste benim karşımda ayakta duruyor ve bana: «Ey oğlum, niçin konuşmuyorsun?» diyordu. Babacığım, nutkum tutuldu, konuşamıyorum dedim. Ağzını aç buyurdu. Açtım. Ağzının suyundan altı defa ağzıma saçtı. Niçin yediye tamamlamadınız dedim. Resûlüllah'a karşı olan edebimden buyurdu ve gözden kayboldu. Dedim ki: «Fikir dalgıcı, ma'rifet incileri çıkarmak için kalb denizine dalıyor. Onları göğsün sâhiline çıkarıp, dil tercümanı simsârı yüksek sesle satışa çıkarıp ve evlerdeki, Allahü teâlânın kaldırmasına izin verdiği güzel tâatleri, en kıymetli beha ile satın alıyor.» Derler ki, kürsî üzerinde, insanlara söylediği ilk sözler bunlardır.

ELLİYEDİNCİ MENKIBE: Şeyhi Hammâd-ı Debbâs'ın yanında, hazret-i Gavs-i a'zâmdan bahs edildi. O zaman Gavs-i a'zâm genç idi. Hammâd-ı Debbâs buyurdu ki: Başının üzerinde iki vilâyet âlemi (sancak) gördüm. Onun için dikilmiş olup, direkleri çok aşağıdan melekût âleminin zirvesine erişiyordu. Ufkun üzerinde, onu sıddîkların lâkabı ile çağıran bir zabit gördüm.

Gavs-i a'zâm daha genç iken Şeyh Hammâd'a geldi. Şeyh Hammâd ayağa kalktı ve onu karşıladı ve: «Merhaba, metin dağ, sarsılmaz tepe.» deyip, onu yanına oturttu ve biraz konuştuktan sonra, «Sen, asrındaki âriflerin seyyidi, efendisisin» buyurdu.

ELLİSEKİZİNCİ MENKIBE: Şeyh Ahmed Zindegânî aslana biner, evliyâyı dolaşır, yanlarında konaklardı. Kimde konaklasa, aslana, yemek

için bir inek verirdi. Birgün Bağdad'a geldi ve Gavs-i a'zâmın yanına indi. Gavs-i a'zâm'a, onun âdeti, konakladığı yerde, ev sâhibi, bunun bindiği aslana, yemek için, bir inek vermektir, hazretiniz ne emir buyurdular? dediler. Su dolabını çeviren öküzlerden birini veriniz buyurdu. Ahırdan bu öküzü getirdiler. O esnâda ahırın kapısının yanında bir köpek yavrusu oynuyordu. Öküzle beraber o da yürüdü. Öküzü aslana yaklaştırdıklarında, aslan saldırıp öldürmek istedi. Tam hazırlanırken, o köpek yavrusu aslanın üzerine fırladı ve aslanı öldürdü. Şeyh Ahmed Zindegânî, hazret-i Gavsa gelip, mübârek elini öptü ve elinde tevbe eyledi. Radıyallahü anh.

ELLİDOKUZUNCU MENKIBE: Âriflerin şeyhi ebû Muhammed Şaver Sebtî Muhallî anlatır: Şeyhimiz Gavs-i a'zâmı ziyâret için Bağdad'a gittim. Huzûrunda bir müddet kaldım. Yalnız başıma Mısır'a gitmeğe hazırlandığım zaman, hiç kimseden birşey istemememi vasiyyet etti ve iki parmağını ağzıma koyup, emmemi emr etti. Anlayışım ve ilmim arttı. Mürşid ve mühdî olarak bizden ayrıl buyurdu. Bağdad'dan Mısır'a gittim. Bu yol ve müddet zarfında birşey yemedim ve içmedim. Buna rağmen kuvvetim arttı.

ALTMIŞINCI MENKIBE: Seyyid Ahmed Rüfâî (kuddise sirruh) kardeşinin oğullarına ve eshâbının ileri gelenlerine Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ziyâreti tavsiye ederdi. Birgün, Bağdad'a gitmek üzere, bir kimse, kendisine vedâ etmeğe geldi. Bağdad'a varınca, eğer sağ ise, şeyh Abdülkâdir hazretlerinin kendisinden, vefât etmişse kabrini ziyâretten önce, hiç kimseyi ziyâret etme dedi ve ondan söz aldı. Hal sâhiblerinden kim Bağdad'a gider de, onu sağlığında yahud vefâtından sonra ziyâret etmezse, hâlini selb ederdi.

ALTMIŞBİRİNCİ MENKIBE: Baba tarafından nesebi: Seyyid Abdülkâdir, bin ebû Sâlih Mûsâ Cengî dost, bin Abdullah, bin Yahyâ Zâhid bin Muhammed, bin Dâvud, bin Mûsâ-i sânî, bin Mûsâ cevn, bin Abdullah-ı mahd, bin Hasan-i Müsnî, bin Hasan, bin Alî bin Ebû Tâlib (kerremallahü vecheh) ve radıyallahü anhüm ecmaîn.

Anne tarafından nesebi: Ümmü'l-hayr emetü'l-Cebbâr Fâtıme, binti Seyyid Abdullah-i Sûm'î zâhid, bin ebû Cemâlüddin Seyyid Muhammed, ibni Seyyid Mahmûd, bin Tâhir, bin imâm ebû Atâ esseyyid Abdullah, ibni imâm Seyyid Kemâlüddin Îsâ, ibni imâm ebû Alâüddin Muhammed cevâd, ibni imâm Ali rızâ, ibni imâm Mûsâ kâzım, ibni imâm Ca'fer-i Sâdık, ibni imâm Muhammed Bâkır, ibni imâm Zeynülâbidîn, ibni ebû Abdüllah Hüseyin, ibni imâm Alî bin Ebû Tâlib (kerremallahü vecheh) ve radıyallahü teâlâ anhüm ecma'în.

ALTMIŞİKİNCİ MENKIBE: Vasıyyetleri: Oğlu Abdürrazzak süâl edince, şöyle vasıyyet eyledi:

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize ve sana ve bütün müslimanlara tevfîk ihsân eylesin! Sana Allah'dan korkmanı ve Ona tâat üzere olmanı, şerîatin emir ve yasaklarına riâyet etmeni ve hudûdunu gözetmeni vasıyyet ederim.

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize, sana ve müslimanlara tevfîk versin! Bizim bu tarîkatimiz, Kitab ve Sünnet üzere binâ edilmiştir. Kalbin selâmeti, el açıklığı, cömerdlik, cefâ ve ezâya katlanmak ve din kardeşlerinin kusurlarını afv etmek üzere kurulmuştur.

Ey oğlum! Sana vasıyyet ederim! Dervişlerle beraber ol. Meşâyıha hürmeti gözet! Din kardeşlerinle iyi geçin! Küçük ve büyüklere nasîhat üzere ol. Dinden başka şey için kimseye husûmet etme!

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize ve sana tevfîk versin! Fakrin hakîkati, senin gibi olana muhtâc olmaman, zenginliğin hakîkati ise, senin gibi olandan birşey istememendir. Tasavvuf hâldir, söz değildir, söz ile de ele geçmez. Dervişlerden, Allah'dan başkasına ihtiyâc duymıyan birisini görürsen, ona ilim ile değil, rıfk ile, güler yüz, tatlı söz ve yumuşaklıkla muamele eyle! Zîra ilim onu ürkütür, rıfk ise, çeker ve yaklaştırır.

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize, sana ve müslimanlara tevfîk versin! Tasavvuf sekiz haslet üzerine kurulmuştur: Cömerdlik, rızâ, sabır, işâret, gurbet, yün elbise giyinmek, seyyahat etmek ve fakirlik. Cömerdlik İbrâhîm aleyhisselâmın, rızâ, İshak aleyhisselâmın, sabır Eyyûb aleyhisselâmın, işâret Zekeriyyâ aleyhisselâmın, gurbet Yûsuf aleyhisselâmın, yün giyinmek Yahyâ aleyhisselâmın, seyyahat Îsâ aleyhisselâmın, fakîrlik efendimiz ve şefâatçimiz Muhammed Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) hasletleridir.

Ey oğlum! Zenginlerle sohbetin, görüşmen izzet ile, onlara değer vermiyerek, fakîrlerle görüşmen ise, kendine değer vermiyerek olsun.

İhlâs üzere ol! İhlâs, insanların görmesini hâtıra getirmeyip, yaradanın dâima gördüğünü unutmamaktır. Sebeblerde Allahü teâlâya dil uzatma. Her hâlde Allahü teâlâdan rızâ ve sükûn üzere ol. İhtiyaclarını, aranızda yakınlık, sevgi ve arkadaşlık bulunan kimseye güvenerek, görmemezlik etme! Allah adamlarının huzûrunda üç sıfat üzere bulun: Alçak gönüllülük, iyi geçinmek ve kötülüklerden arınmış bir kalb. Hakîkî yaşamak, nefsini öldürmenle olur. [Nefsini öldürmek, nefsinin arzûlarını, haram ve zararlı isteklerini yerine getirmemek demektir].

Allahü teâlâya en yakın olan, güzel ahlâklı, kalbi rahat olandır. En üstün amel, kalbin Allah'dan başkasına yönelmemesini gözetmektir.

Allah adamları ile birlikte olunca, sabır ve hak tavsiyesi üzere ol. Dünyâdan iki şey sana yetişir: Allahü teâlâdan başkasını istemiyen ile sohbet, bir de evliyâya hürmet.

Ey oğlum! Fakîr, Allahü teâlâdan başka bir şeye ihtiyâc duymıyandır.

Ey oğlum! Senin gibisini gâlibiyetin zaifliktir, senden üstün birisine hâkimiyetin övünç vesîlesidir. Tasavvuf ve fakîrlik, ciddî, değerli iki şeydirler. Sakın onlara şaka ve ciddiyetsizlik karıştırma!

Bu vasiyyetim, sana ve mürîdlerden bunu duyanlaradır. Allahü teâlâ onların sayılarını arttırsın. Sana ve bize tevfîk, [yardım, kolaylık] O'ndandır. Bizi selefin âsârına [geçmiş din büyüklerinin izi üzere] uyanlardan eylesin. Bu düâmızı, iki cihânda efendimiz ve şefâatçımız, Muhammed

Mustafâ'nın (sallâllahü aleyhi ve sellem) hürmetine kabûl buyursun! Âmin!

ALTMIŞÜÇÜNCÜ MENKIBE: Gavs-i a'zâmın (radıyallahü anh) vefâtı yaklaşınca, Azrâil aleyhisselâm, güneş batarken, Rabb-i Celîl tarafından fermanla geldi. Bu fermanı, oğlu Abdülvehhâb'a verdi. Fermanın üzerinde: «Sevgiliden sevgiliye gönderilmiştir» deniyordu. Oğlu, bunu görünce, ağladı ve çok üzüldü. Yanında Azrâil aleyhisselâm olduğu halde, bu fermanla, babası, Gavs-i a'zâmın odasına girdi. Bundan yedi gün önce, Gavs-i a'zâma, ulvî âleme intikali ve aslî vatana döneceği bildirilmişti. Bu habere sevinmiş, Allahü teâlâya, mürîdleri, muhibleri ve muhlisleri için mağfiretle düâ etmiş ve kıyâmet günü onlara şefâat edeceğine söz vermişti. Bunun üzerine Allahü teâlâya secde etti. Allahü teâlâdan, Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği gibi: **«Ey, itmi'nân olmuş nefs, Rabbinden râzı ve Rabbin senden râzı olmuş olarak Rabbine dön»** bir nidâ geldi. Âlem-i nâsut onu kaybetmekle ağlayıp üzüldü, âlem-i melekût onu görmekle sevindi. Hicrî 561 senesi Rebi'ülevvel ayının onbirinci günü, Pazartesi gecesi, akşam nemazından sonra vefât etti. Şehrin Ezc kapısında defn olundu.

Vefât edeceği sırada, oğullarına: Yanımdan ayrılın! Çünkü zâhirde sizinle, bâtında sizden başkasıyla (ya'nî Allahü teâlâ ile) beraberim. Yine o esnâda buyurdular: Yanımda sizden başkaları da vardır. Onlara yer açın. Onlara edebi gözetin. Burada büyük rahmet vardır. Onları sıkıştırmayın! Yine buyurdu: Aleyküm-üs-selâm ve rahmetullahi ve berekâtühü. Allahü teâlâ beni ve sizi mağfiret etsin! Allahü teâlâ benim ve sizin tevbelerimizi kabûl etsin! Bismillâh gayre muvedde'în. Bir gün bir gece hep böyle buyurdular.

Oğlu Şeyh Abdürrazzak anlatır: Gavs-i a'zâm, o esnâda, ellerini kaldırır, uzatır ve: «Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtühü! Tevbe ediniz ve size geliyorum denilenlerin saffına giriniz!» buyururdu.

Vefât ederken iki defa, Allahümme refik'al a'lâ deyip: «Size geliyorum, size geliyorum» buyurdu. Tekrar buyurdu ki: «Durun!» Bunun ardından, ona ölüm ve sekerât hâli geldi. Bu halde iken: «Bana kimse birşey sormasın. Ben Allahü teâlânın ilminde bir halden başka bir hâle geçmekteyim» buyurdu.

Son zamanlarında, oğlu Abdülcebbâr, babacığım, bedenin acı duyuyor mu? diye arz edince, «Bütün uzuvlarım acı içindedir. Yalnız kalbimde hiç acı ve elem yok. O, Allahü teâlâ iledir.»

Oğlu şeyh Abdülazîz, hastalığınız nasıldır? diye arz edince, «Benim hastalığımı, insan, cin ve meleklerden hiçbiri bilmez ve anlayamaz. Allahü teâlânın ilmi hükmü ile nâkıs olmaz. Hüküm değişir, ilim ise değişmez. Allahü teâlâ, dilediğini siler, dilediğini yazar. Ümmü'l-kitab Ondadır, Ona yaptığından süâl olunmaz. Kullara ise, yaptıkları sorulur» buyurdu.

Buyururdu: Kudret ile hâkim, kullarına ölüm ile gâlib olan Allahü teâlâ, her ayıb ve kusurdan münezzehdir. Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlüllah! Sonra Allah Allah Allah deyip sonra sesini kesti, dilini damağına yapıştırıp, mükerrem rûhunu teslîm eyledi. Radıyallahü anh.

SON SÖZ

Gavs-i Samedânî, mahbûb-i sübhânî, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) GUNYETÜ'T-TÂLİBÎN kitâbının Türkçeye çevrilmesini nasîb eden Rabbime, bu kitabdaki harflerin sayısınca, sevdiği ve beğendiği gibi hamd ü senâlar olsun. İlmimin azlığı, aklımın kısırlığı, kalbimin körlüğü ve nefsimin azgınlığı sebebi ile, çevirme esnâsında yanlışlar vâki' olduysa, önce afvedenlerin en büyüğü olan Allahü teâlâ'dan, sonra Habîbi Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'dan (sallâllahü aleyhi ve sellem) ve bu kitâbı yazan ilim ve ma'rifet güneşinin yüksek rûhundan, sonra da okuyuculardan, beni afvetmelerini dilerim.

Yâ Rabbi, hatâ, kusur ve günahlarımı sevgimin ve hüsn-ü niyyetimin hürmetine afvet.

Yâ Rabbi!

Bu kitâbı okuyan mü'minlere merhamet eyle. Habîbini ve bu kitâbın müellifi Gavsü's-sakaleyn Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'yi şefâatçı kıl.

Yâ Rabbi, seni düşünmeyen gönülden, ibret için bakmayan gözden, fâideli olmayan sözden, hakkı duymayan kulaktan, sana gelmeyen ayaktan, isminle tutmayan elden, seni zikretmeyen dilden sana sığınırız. Yâ Rabbi, sen bize hakkı hak, bâtılı bâtıl olarak tanıt. Günahlarımızı afv, tevbelerimizi kabûl eyle, her iki dünyada sevdiklerinle berâber bulundur!

Allahü teâlâ kalblerimizi ehl-i sünnet îtikadı ile süsledikten sonra, kendi sevgisiyle ve sevdiklerinin sevgisiyle doldursun. Dünyadan yüz çevirip kendi ile bulundursun. Hepimizi İslâm dîninin hizmetçisi eylesin. Bu düâyı Habîbinin (aleyhissalâtü vesselâm) hürmetine kabûl buyursun. Âmin!

A. Fârûk Meyân

GUNYETÜ'T-TÂLİBÎN TERCÜMESİ FİHRİSTİ

(Mevzûların karşısındaki rakamlar sahife numarasıdır)

Önsöz 5
Müellifin önsözü 14
Başlangıç 15
Abdestin farzları 15
Abdestin sünnetleri 16
Zekât 17
Oruç 19
İ'tikâf 19
Hac 20
Medine-i Münevvere'yi ziyâret ... 20
Selâmlaşmak 21
Ayağa kalkmak 22
Aksırmanın edebi 22
Peygamberlerin hasletleri 23
Beyaz saçları yolmak 24
Tırnak kesmek 25
Başın bir kısmını traş edip, bir kısmını bırakmak 25
Saçı siyaha boyamak 26
Sürme sünnettir 26
Güzel kokulu yağ sürmek 27
Sefer ve hazerde lâzım olan yedi şey 27
Kötü huylar 27
Bir eve girerken izin istemelidir 28
Sağ ve sol eller ile yapılması sünnet olan şeyler 29
Yeme ve içmenin edebleri 29
Her zaman ve gusül ederken çıplak olmak yasaktır 35
Yüzük ve mühür 36
Demir ve pirinçten yapılan mühür mekruhdur 37
Mührü sol elin serçe parmağına takmalı 37
Helâ ve istincâ 37
Su ile istincâ 38
Necâsetin yayılması 39
İstincâ nasıl olur 39
İstincâ ne zaman lâzımdır 39
Abdest alırken okunacak düâlar 41
Giyinmenin edebleri 43
Yatmanın edebleri 45
Eve girme, halâl kazanma ve vahdet 47
Yolculuk ve arkadaşlık 51
Sohbetin (arkadaşlığın) edebleri 51
Hayvan ve kölenin hayasını çıkarmak câiz değildir 53
Mescidlerde yapılması câiz olmayan şeyler 54
Sesler ve avazlar 54
Hayvanlardan öldürülmesi mübah olanlar ve olmayanlar 56
Anaya-babaya ihsân 59
İsim ve künyelerden sünnet ve mekruh olanlar 60
Kızan kimse ne yapmalıdır 61
Düânın edebleri 63
Hummâya yakalananın taşıyacağı şey 63
Kadın doğum esnâsında güç hâle düşerse 64
Nazar değmesi 64
Hastalığa ilâç câizdir 65
Yabancı kadınlarla bir arada oturulmaz 65
Köle ve câriyelere iyi davranmalıdır 66
Düşman toprağına mushafla gitmek mekruhdur 66
Aynaya bakmak sevabdır 66
Beden veya bir parçası ağrırsa ... 66
Havra, kilise gördüğü, boru ve çan sesi işittiği zaman 67
Çarşı ve pazara girince 67
Dertli ve elemli kimseyi görünce 67
Hastayı ziyârete gidip ölü olarak bulursa 67
Ölüyü kabre koymak 68
Nikâhın edebleri 68
Velîme sünnettir 77
Nikâh akdi şartlarının tamamen bulunması 78

Emr-i ma'ruf ve nehy-i münker 79
Nehy-i anil münker ne zaman yapılır 81
Emr-i ma'ruf ve nehy-i münkerdeki beş şart 81
Emir ve nehye gücü yeten için en iyi iş 83
Nehy-i münkerde beşinci şartın hükümleri 83
Allahü teâlâ'yı tanımak 86
Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır 88
Allahü teâlâ'nın doksandokuz ismine inanmak 90
İman dil ile ikrar, kalb ile tasdiktir 91
İmanlı olduğu halde büyük günah işleyen 94
Kazâ ve kaderin hayır ve şerrine iman 95
Peygamberimiz mi'rac gecesi Allahü teâlâ'yı gördü 97
Münker ve Nekir, peygamberlerden başkasına gelir 98
Öldükten sonra dirilmeye inanmak farzdır 102
Büyük günah işleyenlere şefâat vardır 102
Cehennem üzerinde sırat vardır 104
Resûlüllah'ın kıyâmette havzı vardır 105
Cennet ve Cehennem mahlûktur ve vardırlar 108
Hazret-i Muhammed son peygamberdir 109
Muhammed aleyhisselâmın ümmeti bütün ümmetlerden hayırlıdır 111
Bid'at sâhiblerinin alâmetleri 119
Allahü teâlâ için câiz olmayan sıfatlar ve yine Allahü teâlâ için câiz olan ve olmayan şeyler 120

BOZUK FIRKALAR 122

Yetmişüç fırkanın aslı On'dur 124
Hâriciler için olan isim ve lâkablar 125
Hâriciler onbeş fırkadır 126
Şiiler 127
Râfıziler 128
Gâliyye oniki fırkaya ayrılır 128
Zeydiler altı fırkaya ayrılır 129
Râfıda ondört fırkaya ayrılır 129
Zeydiler 132
Râfıziler 132
Mürcie onbir fırkaya ayrılmıştır 134
Mu'tezile ve Kaderiyye'nin sözleri 136
Müşebbihenin sözleri 139

KUR'ÂN-I KERÎM HAKKINDA VA'Z VE EÛZÜ OKUMAK 142

Eûzü ne demektir 143
Şeytan, Allahü teâlâ'dan ve her iyilikten uzaktır 144
Eûzü ile kulun istifadesi 145
Şeytanın korktuğu ve kaçındığı şeyler 146
Şeytan ile savaşırken olan yardımcılar 147
Kalbe gelenler ikidir 151
Kalbdeki düşünceler 151
Nefs ve rûh 153
Eûzü'nün çeşitleri 153
Şeytanla içten çarpışma 154
Besmele'nin içinde bulunduğu âyet-i kerime 157
Süleyman aleyhisselâm ile Belkis hikâyesinin anlatılma sebebi 162

BESMELENİN ÜSTÜNLÜĞÜ 165

Besmelenin diğer bir fazileti 166
Besmelenin tefsîri 168
Bismillâh diyen, Allahü teâlâ'nın afvına kavuşur 169
Bismillâh, söyliyenin gıdâsıdır 169
Bismillâh demek 170
Besmele ile şeytana muhalefet 170

TEVBE 171

Hangi günahlardan tevbe lâzımdır 172
Küçük günahların sayısı çoktur 173
Tevbenin şartları ve nasıl olacağı 181
Tevbe edenin cinâyet miktarını bildirmesinin lüzumu 192
Kul hakkından kurtulmak ve hakka ibâdet için çok uğraşmak 192
On şey'i farz görmeyince vera' tamam olmaz 199
Bir anda günahların hepsinden tevbe olmazsa, bâzısına tevbe etmek câizdir 200
Tevbe hakkında haber ve hadîsler 203
Tevbe hakkında bir fasıl 206
Tevbe hakkında bir başka fasıl 208
Tevbenin kabûlü dört şey ile bilinir 211
Tarîkat büyüklerinin tevbe hakkındaki sözleri 212

TAKVÂ 215
Allahü teâlâ'nın katında en iyiniz, en müttakî olanınızdır âyet-i kerîmesi 215
Takvâ yolu 220
Allahü teâlâ insanları tevhid ve tâatine çağırıyor 222
CENNET VE CEHENNEM 224
Cehenneme küfür, Cennete iman ile girilir 224
Cehennem ve Cennetteki şeyler ... 230
Cehennem köprüsü ve Cennet ... 242
Cennettekilerin hâli 254
RECEB AYININ ÜSTÜNLÜĞÜ ... 259
Receb-i şerîfin diğer adları 260
Receb-i şerîfin fazîleti 267
Receb'in ilk gün ve gecesinin fazîleti 268
İhyâsı müstehab olan mübârek geceler 269
Receb ayında kılınacak nemaz 270
Receb'in ilk perşembe günündeki oruç 271
Receb'in yirmiyedinci günündeki orucun fazîleti 272
Orucun edebleri ve yasakları 273
Receb ayında düâ makbûldür ... 275
Şa'ban-ı şerîf ve onbeşinci gecesi 278
Allahü teâlâ her şeyden dört şeyi onlardan da birini seçmiştir ... 280
Şa'ban kelimesinin harfleri 281
Berât gecesi ve fazîleti 282
Berât gecesi denmesinin sebebi ... 287

İKİNCİ CİLD

Ramazan-ı şerîfin üstünlüğü ... 291
Ramazanın ma'nâsı 293
Kur'ân-ı kerîm'in içinde indiği şehr-i ramazan âyet-i kerîmesi 294
Şehr-i ramazanın üstünlüğü 294
Ramazan-ı şerîfin üstünlüğü hakkında bir fasıl 296
Ramazan kelimesi 299
Seyyid-i beşer ve seyyid-i arab ... 300
Kadir gecesinin üstünlüğü 300
Kadir gecesini aramak 302
Kadir ve Cum'a gecelerinin üstünlüğü 307
Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâma beş gece verdi 305
Kadir gecesi nasıl tanınır 307
Terâvih nemazı sünnettir 307
Cemâatle terâvih nemazı ve sesli okuma 309
Fasıl — «Melekler ve Rûh yeryüzüne iner» âyet-i kerîmesi 310
Fıtır günü - Ramazan Bayramı ... 311
Bayram 313
Dört kavmin dört bayramı 314
Mü'min ve kâfir bayramları 318
Bayram iyi yemek ve iyi giymek değildir 318
ZİLHİCCENİN İLK ON GÜNÜNÜN ÜSTÜNLÜĞÜ 320
Beş peygambere verilen on şey 322
Zilhiccenin ilk on gününe ta'zim ve saygı 324
Fecr sûresindeki yeminler 325
Terviye günü 325
Haccın fazîleti 326
Terviye gününün adındaki ihtilâf 329
Arefe gününün üstünlüğü 331
DİN 332
«Bugün dîninizi ikmâl eyledim» âyeti 332
Arafat denmesinin sebebi 333
Arefe günü ve gecesinin şerefi ... 335
Arefe günündeki oruç ve nemaz 338
Resûlüllahın arefe günündeki düâsı 339
Fasıl — Rabbenâ âtinâ... düâsının fazîleti 339
Kurban bayramı ve üstünlüğü ... 341
Rabbin için nemaz kıl ve kurban kes âyeti 342
Düâ 345
Kurban 347
Bayram nemazına gidiş ve dönüş 349
Kurban bayramının ve kurbanın üstünlüğü 350
Eyyâm-ı teşrîk 351
Kur'ân-ı kerîm'de bâzı şeylere zikir denmiştir 351
Aşûra gününün fazîleti 352
Fasıl — Aşûra gününün fazîleti hakkında 355
CUM'A GÜNÜ 357

Cum'a gününün üstünlüğü 358
Cum'a günündeki boy abdesti ... 361
Fasıl — Cum'a gününün fazîleti hakkında 363
Cum'a gününde salâvat okumak 364
Cum'a gününe niçin Cum'a denilmiştir 364

BÜTÜN İBADETLER TEVBE, KALB TEMİZLİĞİ VE İHLÂSTAN SONRA MAKBUL OLUR 366

Âbid ve ârifler her hâlde riyâ ve ucubdan sakınmalıdır 369
Beyd günleri ve üstünlükleri 374
Bütün sene oruç tutmak 375
Orucun üstünlüğü 376
Gece ibâdetleri ve düâlar 378
Resûlüllah'ın gece nemazı 380
Gece nemazı hakkında fasıl 381
Evvâbîn nemazının fazîleti 382
Akşamla yatsı arasında yapılan şeyle Resûlüllah'ı rü'yâda görmek 384
Yatsı nemazından sonraki nemaz 386
Vitrin gecenin sonunda kılınmasının üstünlüğü 386
Fasıl — Gece nemazı hakkında ... 388
Bütün gece ibâdet edenler 390
Fasıl — Gece ibâdetleri hakkında 390
Gece nemazına devam 391
İbâdet edicilerden olmak için ... 392
Gece ibâdetine yardımcı şeyler ... 392
Gece ibâdet edenin gece sonunda uyuması 393
Gece nemaz kılmayan kimse 394
Gündüz tâatleri 394
Kuşluk nemazı 396
Öğlenin farzından önceki ve sonraki nemazlar 398
Öğle ve ikindi arası 398
Fasıl — Nâfile ibâdetler hakkında 399
İkindi ile akşam arası yapılan ibâdetler 400

BEŞ VAKİT NEMAZ 401

Nemaz farzdır 401
Beş vakit nemazı en önce kimler kıldı 402
Fasıl — Resûlüllah'ın kılmakla emrolunduğu nemazlar 402
Nemaz vakitleri 403
Sabah nemazının vakti 403
Öğle nemazının vakti 403
İkindi nemazının vakti 404
Akşam nemazının vakti 404
Yatsı nemazının vakti 404
Beş vakit nemazın fazîleti 405
Câmie gitmek, cemâat ve nemazda huşû'un fazîleti 407
Nemazı vaktinde kılmanın üstünlüğü 410
Nemaz büyük iştir, korkusu büyüktür 412
Fasıl — Nemazın mekrûh ve yasakları hakkında 414
Fasıl — Nemazın hakîkati 416
İmâma âid haller 418
Fasıl — İmam ve cemâatin nemazda riâyet etmesi icabeden hususlar 421
Cemâatin imâma uymağa niyyet etmesi lâzımdır 423
Fasıl — Nemazda kusûr eden kimseyi gören hakkında 423
Müezzinin yapması icabeden gerekli işler 427
Nemazda huşu', hudu' ve Allah korkusu üzere olanlar 428
Seçilmişlerin nemazı 430
Cum'a nemazı 432
Yolculukta nemaz 433
Cenâze nemazı 434
Nâfile ve farz ibâdetler 436
Tesbih nemazı 436
İstihâre nemazı ve düâsı......... 437
Fasıl — Çeşitli düâlar 437
Düâ 438

TASAVVUF, AHLÂK 439

İrâde, mürîd ve murâd 439
Sofî ve mutasavvıf 443
Mürîd ve mürşid 447
Mürîdin pîriyle edebleri 449
Mürîdin edebleri 454
Mürşîdin edebleri 454
Tarikat kardeşleri ile sohbet 456
Yabancılarla sohbet 457
Zenginlerle sohbet 457
Fukarâ ile sohbet 458
Fakîrin, fakirlik halindeki edebleri 461
Fakîrin dilenmesi 461
Fakîrin iyi geçinme edebleri 464
Fakîrin çoluk - çocuğu ile olan edebleri 466
Fakirlerin yolculuktaki edebleri ... 466

MÜCÂHEDE 469

Mücâhedede esas olan şeyler 472
Mücâhede ancak murâkabe ile temam olur 472
Allahü teâlâ'yı tanımak 472
Şeytanı tanımak 474
Nefs-i emmâreyi tanımak '......... 475
Allahü teâlâ için ameli tanımak 477
Mücâhidlerin on hasleti 477
Tevekkül 480
Güzel ahlâk 484
Güzel huylu olmak 485
Şükrün esâsı 486
Sabrın esâsı 488
Rızânın esâsı 490
Sıdkın esâsı 495

MENÂKIB VE MAKÂMÂT-I ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ 497